רשימות דברים

מאת זקן התמימים

הרה"ג הרה"ח מוהר"ר יהודא בן הרה"ח צבי חיטריק ז"ל

ספר

רשימות דברים

מאת זקן התמימים

הרה"ג הרה"ח מוהר"ר **יהודא** בן הרה"ח צבי **חיטריק** ז"ל

מה ששמע וראה מכ"ק רבותינו
ממשפיעים וחסידים ואנשי מעשה

ונלוה אליו

רשימת הזכרונות

תולדות וזכרונות הרב המחבר
כפי שנכתבו על־ידי הרב המחבר עצמו

יוצא לאור ע"י משפחת המחבר

שנת חמשת אלפים שבע מאות ששים ותשע לבריאה

Digitized by Touro College Libraries
For Project Zikaron
www.zikaron.tourolib.org
2020

נדפס ע"י בני המחבר
הרב **צבי הירש חיטריק** ומשפחתו
מרת **חיה ליברמן** ומשפחתה
מרת **שיינדל שניאורסאהן** ומשפחתה
הרב **אהרן חיטריק** ומשפחתו

תוכן העניינים

פתח-דבר 13
הקדמת המחבר 15
הקדמת העורך 17
תמונת המחבר 19
מכתבי רבותינו נשיאינו אל המחבר 21

רשימות דברים

מדור הבעש"ט 41
א. פגישה עם ה"משנה למלך" 41
ב. מחלוקת ר' יונתן אייבשיץ והיעב"ץ 42
ג. התכשיט של אשת ה"נודע ביהודה" 42
ד. התקרבותו של בעל ה"תולדות" 43
ה. הצלה משמד 43
ו. "מגיעה לי דקירה?" 44
ז. יניקה מכעסו של צדיק 46
ח. קליפה של רציחה 47
ט. היה יהודי! 47
י. גילוי אליהו ועצה נגד קפידא 47
יא. עוצם עיניו מראות ברע 47
יב. תעניות של סוס 48
יג. "לא יגרש" 48
יד. אהבת ה' של הרועה 49
טו. כח הפועל בנפעל 49
טז. רעידת אדמה להצלת האנוס 49
יז. ה"פאנטאפל" של הבעש"ט 50
יח. הנהר שנעקר 51
יט. נר של קרח 51
כ. נכסים תמורת בנים 51
כא. תחיית המתים 53
כב. פונדקאי מילדות 55
כג. בגדי שבת ובגדי חול 55
כד. "השומע ישמע והחדל יחדל" 55
כה. לא הלין בביתו ממון 55
כו. יניקת השר של פולין 56
כז. "דא גזירת אורייתא" 56
כח. "אֲ חזן איז אֲ נאַר" 56
כט. סוס כחוש וסוס בריא 57
ל. "פאַלשע גוטע אידן" 57
לא. כיצד מלווים 57
לב. "איך ילוד אשה ישיג כל-כך?" 57
לג. מקוה ועצבות 57
לד. דע לפני מי אתה עומד 58
לה. מצוה אחת ללא פנייה 58
לו. המקום היחיד להסתתר מפני הקב"ה 58
לז. גוי צריך להצטלב 58
לח. פעמיים בכל מקום 58
לט. "למדו מיראת שמים שלי" 59
מ. "ולא ידע איש את קבורתו" 59
מא. בימי האבות, בימי התנאים ובימי האמוראים 59
מב. שלשה דברים שצריך להאמין 60
מג. עישון הטבק של הבעש"ט 60
מד. שלשה דברים בשם הבעש"ט 60
מה. העלאת מ"ן לפני לידת הבעש"ט 60
מו. בין "בעל שם" ל"בעל שם טוב" 60
מדור הרב המגיד 62
א. גילו של המגיד 62
ב. "הייחוס יתחיל ממני" 62
ג. התגלות כעונש 62
ד. הייחוד שנמנע 63
ה. טעם ההתיישבות במעזריטש 63
ו. שותף לקב"ה במעשה בראשית 63
ז. האלונטיות של הבעש"ט 64
ח. ר' רפאל מהמבורג אצל המגיד 64
ט. המגיד מדובנא אצל המגיד ממעזריטש 65
י. שנתו של המגיד 65
יא. "אני ואתה איננו שווים עקב של יהודי" 65
יב. "דער וואלפער" 66
יג. צריך להיות "בעל הבית" 66
יד. הנכרים המבוגרים וה"שקצים" הקטנים 67
טו. היכן צפה המגיד בגנבה? 67
טז. יתרון אור מן החושך 68
יז. אדם השלם 68
יח. גדולת המגיד על שאר תלמידי הבעש"ט 68
יט. "אהיה אשר אהיה" 68
כ. במראות הצובאות 68
כא. ההסתלקות באניפולי 69
כב. אילו היה הרמב"ם בימי המגיד 69
מדור אדמו"ר הזקן 70
א. הצעתו של ר' ליב שרה'ס 70
ב. דרגותיהם של מסיקי התנורים 70
ג. הרמ"א אינו מניח לקדש 71
ד. דבר גשמי בגן-עדן 71
ה. "והחכמה תחיה" 72
ו. "זלמן'ס נאז איז טייער למעלה" 72
ז. הכתלים נזדעזעו 73
ח. אדמו"ר הזקן ור' מיכל מזלוטשוב 73
ט. רק בית אחד יישרף 74
י. הדרשן והמשרת 74
יא. עם בעל ה"תולדות" 75
יב. "איך וויל מער ניט אז דיך אלייך" 76
יג. הסתלקות ר' ישראל מפולוצק ור' אברהם המלאך 76
יד. טפח למעלה מהעולם 76
טו. צדיק אוכל לשובע נפשו 76
טז. דברים שאין לגלות 77
יז. תשובה לשאלת ר' ישראל מרחז'ין 77
יח. ביקורו של הצורר דרז'אווין 78
יט. רפואתו של ר' שלמה מצ'אשניק 78

כ. השעון שנמצא 79
כא. שני סוגי קדחת 79
כב. שטריימל שנשרף 80
כג. "מרדכי ליעפליער שעשה ק וק, ייכשל בו זרעו?!" 80
כד. החייט מברדיטשוב 81
כה. "מופת" בבית המרחץ 81
כו. שרת התיאטרון 82
כז. אדמו"ר הזקן מעיין בספר התניא 83
כח. נשמות מתחננות לרדת לעולם הזה 83
כט. חשיבותו של מלמד חסידי 84
ל. חשיבותו של "חסיד'שע שטיבל" 84
לא. הבהמה מתחננת להכשירה 85
לב. המזחות של אדמו"ר הזקן 85
לג מיהו "בעל נפש"? 86
לד. סכין גסה 86
לה. "שישים גיבורים" 86
לו. "אמורי איז א זאגער" 87
לז. "שליש במקרא" בזמן הזה 87
לח. לימוד תורה – בשביל החותנת או בשביל הקב"ה? 88
לט. חלומו של פונדקאי "מתנגד" 88
מ. שידוך עם ר' נח – טוב לתולדות 89
מא. שידוך עם יהודה הקצב 89
מב. שידוך עם ר' נחום מצ'רנוביל 90
מג ר' נחום מצ'רנוביל – שמן מעניית "אמן יהא שמיה רבא" 91
מד. קפידא על ר' מרדכי מצ'רנוביל 91
מה. ממה נפשך 91
מו. גם עשו לא קופח 92
מז. "איינגעמאכטס" ו"וישנאק" 92
מח. אצל ר' משה חפץ מצ'אווס 93
מט. שולחן ערוך עם ביאור הגר"א 94
נ. "השלך משמים ארץ" 94
נא. כדי לערבב דרוש זמן רב 94
נב. בבינוני יש כמה מדרגות 95
נג הכהן החדש מצ'אשניק 95
נד. הניגון הידוע ואמירת דא"ח 95
נה. "ניט אלץ וואס מען קען דארף מען באוויזן" 96
נו. "ויהי כנגן המנגן" 96
נז. יחידה שבנפש וגילוי אליהו 96
נח. בלי צוואהן 97
נט. "לא בכל הירידים חובה להשתתף" 97
ס. בקשת מחילה מהרמ"א 97
סא. "והוא יכלכלך" 97
סב. "כאייל תערוג על אפיקי מים" 98
סג תל של אשפה 98
סד. שמיני-עצרת – "אסענציע" 98
סה. "אתה יודע רזי עולם" 98
סו. אין המתים יודעים מאומה 99
סז. סיפורי צדיקים – מעשה מרכבה 99
סח. "אַראָפּ אַ סקילה" 99
סט. אחד המכוון ואחד שאינו מכוון, ובלבד שירבה 100
ע. "צייט צו דאוונען מנחה" 100
עא. חשק לאלקות ושתיית י"ש 100
עב. "א קלוגער קערט זיך אייַן" 100
עג. "מי כמוכה" – בדגש ובלעדיו 100
עד. טענתו של סוקרטס 101
עה. שלשה דברים שתיקן אדמו"ר הזקן 101
עו. אין שידוך בלי גחמא 101
עז. תה וקפה 101
עח. מחלוקת הצדיקים בזמן מלחמת נפוליון 101
עט. "ניט וואו מען ווערט מקובר דארטן בלייבט מען ליגן" 102
פ. "מאך זיך ניט נאריש" 102
פא. שלש הבטחות 102
פב. תשובה בכפר פיענא 103
פג הנחת התפילין של הרב"ש 104
פד. "איר וועט מיין טיר צום גן-עדן ניט געפינען" 104
פה. סיבת הקבורה בהאדיטש 105
פו. הבדלה על קפה 105
פז. הנסיעה להאדיטש 105
פח. ר' זאב מז'טומיר, הסבא משפולי ואדמו"ר הזקן 106
פט. שעותיים לקינוח הכוס 107

מדור אדמו"ר האמצעי 108

א. מגילת אסתר – סיפור נפלא 108
ב. עקירת מדת ההתפעלות 108
ג "בערל, זאג חסידות" 108
ד. כוחו של אדמו"ר האמצעי בנגלה 109
ה. סנגורו של אדמו"ר האמצעי 109
ו. "ביסט נאך ניט קיין רבי" 109
ז. איפכא מסתברא 110
ח. לו דומיה תהלה 110
ט. שואב המים הנסתר 110
י. "תיקון" לאכילת חלב 110
יא. מקוה בהשגחת אדמו"ר האמצעי 111
יב. בין חסידי חב"ד לחסידי פולין 111
יג. ה"קאפעליע" והקחקים 112
יד. רפואה מרחוק ומקרוב 113
טו. קפידא על ר' זלמן זעמער 113
טז. "לעבעדיקער!" 114
יז. מה שהרבי יודע 114
יח. "מילתא דבדיחותא" מהשרוול 114
יט. קליפת עמלק 115
כ. אמירת תהילים של אדמו"ר האמצעי 115
כא. איך אפשר לאכול? 115
כב. "מיר דארפן חסידים קלוג מאכן" 115
כג שלשה תלמידים 115
כד. אנחה ב"ביזך אפקיד רוחי" 115
כה. אהבה בתענוגים 115
כו. הבכי שגרם להסתלקות 116
כז. דבר שאינו בעולם 116
כח. "פרץ סמיליאנער איז א פיינער יונגערמאן" 116
כט. לא ידע צורת מטבע 117

ל. "אמת'ע רוח הקודש" 117
לא. משיח בן יוסף 117
לב. התעלפותו של ר' זלמן לנדא 117
לג. התוועדות ביחידות 118

מדור הצ'צ 119

א. "דאס איז דער זיידע!" 119
ב. "אשה מזרעת תחילה" 119
ג. מקור הכינוי "אדמו"ר האמצעי" 120
ד. תשובת הרשב"א שאינה מהרשב"א 120
ה. טובה לב"ח בעולם העליון 120
ו. שוטה היודע לפרוט אינו שוטה 121
ז. שטר מכירה להפקיע מאיסור חדש 122
ח. ידיים מוכיחות 122
ט. טענה מצד אחד בלבד 123
י. מסכת בלילה אחד 123
יא. הנחת התפילין של הרב"ש 123
יב. הסופר שלא הצליח לכתוב 123
יג. תירוצו של המהרי"ל 124
יד. שלשה פירושים בחלום 124
טו. סדר בפדיונות 125
טז. שכינה מדברת מתוך גרונו 125
יז. ביקור במינסק 125
יח. שלש מאות גרעינים 126
יט. אין לצאת מחוץ למחנה 127
כ. שתי שאלות שהן אחת 127
כא. לאביי ורבא לא היו קושיות בחקירה 128
כב. בין חסידים למתנגדים 128
כג. בת תלמיד-חכם 130
כד. החייל שעלה לגדולה 130
כה. אהבה בתענוגים 131
כו. תשובה לשאלתו של משכיל 131
כז. ייחודים בפטרבורג 131
כח. "הפודנו מיד מלכים" 132
כט. שינוי במסלול האימונים 132
ל. השר של רוסיה הוא שקרן 134
לא. "הכוח" בווינה 134
לב. נטילת ציפורני הרגליים 134
לג לא הפילה אשה מריח בשר הקודש 134
לד. סגולה להורדת חום 135
לה. הברק שלא פגע 135
לו. קידוש לבנה במדבר 135
לז. מלמדות או מכירת בשר? 136
לח. מסירות-נפש על שוחט חסידי 136
לט. חשיבות ההשתתפות בהתוועדות חסידית 136
מ. חשיבות אנחותיו של יהודי 137
מא. אמירת דא"ח מטהרת את האוויר 137
מב. דרך ארוכה עד לגיהנום 137
מג "ליכטיג, ליכטיג" 137
מד. קפידא על אשת המהרי"ל 138
מה. ברכה על אתרוג קאלאבריה בלבד 138
מו. עולם הדמיון 138
מז. המת ששלח מכתב 138
מח. "גם ציפור מצאה בית" 139
מט. "לחיים" ביחידות 139
נ דאגתו של אב 140
נא. דגים ובשר, בית, סוס ועגלה ו-25 אלף רובל 140
נב. צדיקים נסתרים נוסעים לליובאוויטש 140
נג "יחידות, יחידות" 140
נד. ייחוסו של הצמח-צדק 140
נה. "יישר-כח" על הגניבה 141
נו. סיפורו של יעקב איש תם 141
נז. ביתו של הצמח-צדק 142
נח. הסתלקות הרבנית 142
נט. יבלת שנפלה 142
ס. ירדה מעלת החסידות 142
סא. מידת "סאטקע" 143
סב. "ורם לבבך ושכחת" 143
סג שמירה רבה ביום החתונה 143
סד. "ואמר ביום ההוא" 143
סה. "תורות" מחזיון לילה 144
סו. "אנפין דמלכא נהירין" 144

מדור אדמו"ר מהר"ש 145

א. ה"חברה קדישא" בפולוצק 145
ב. "אל הנער הזה התפללתי" 145
ג והיכן אין הקב"ה נמצא? 146
ד. "פנחס הוא זקרני" 146
ה. ארבעים שנה "אשת חבר" 146
ו. "אינך צריך להתיירא מקנאת אחים" 146
ז. עצה לשידוך שנים מראש 147
ח. "עס שמעקט קדושה" 147
ט. תירוץ קושיות במאמרי הצמח-צדק 147
י. שתי סיבות להתקשרות לאדמו"ר מהר"ש 148
יא. תפילתם של בני הצמח-צדק 149
יב. צדיק עליון וצדיק תחתון 149
יג. "החסידים לימדו אותך לומר..." 150
יד. השוחט של אדמו"ר מהר"ש 151
טו. הרואה את הנולד 151
טז. רבות מחשבות 152
יז. "וואס ווילסטו, פיש?" 152
יח. גלגולו של אחאב 153
יט. בריחה מפטרבורג 154
כ. לחסידי ווארקי – לא הזמן להתקשרות 154
כא. "כל אדם שיש בו יראת שמים דבריו נשמעין" 154
כב. "קולא" גדולה 154
כג. "ביז דער קעשענער" 154
כד. שלשה מזמורי תהלים בדמעות 155
כה. השופטים לא למדו גמרא 155
כו. חייל אינו צריך ללבוש טלית קטן? 156
כז. הכוך שזכה בכיפה 156
כח. "שויתי ה' לנגדי תמיד" 156
כט. בשביל מי נבראו המותרות? 156
ל. מרכבה יקרה מזו של הפריץ 157
לא. לבושו של אדמו"ר מהר"ש 157
לב. לא להטריח את בעלה 157

לג. ביטול בפועל ממש 157
לד. שמש חסידי 158
לה. הזמן יחסי 158
לו. עקמימותה של הלצה 158
לז. אדמו"ר מהר"ש בבית-דין של מעלה 159
לח. סיפורי חסידים אצל הרבנית רבקה 159
לט. בכיה לשם מצות גמילות חסדים 159

מדור אדמו"ר מוהרש"ב 160

א. "פונקט דער שוועך" 160
ב. אשה נכרית לא תעסוק בסיפורים 160
ג. תיקון על המתנת חמש שעות בין בשר לחלב 160
ד. לא לשתות בבת אחת 160
ה. אבנט ביום-הכיפורים 161
ו. "עקום אינו ישר" 161
ז. כלי קודש או בעל עסק? 161
ח. "צייט וועלן קליגער" 161
ט. קנייה במלוא המחיר 162
י. בא העת להתפעל! 162
יא. בזכות הדלקת נרות שבת 163
יב. "דאמען רעכט" 163
יג שידוכי היתומות 163
יד. הקיסר פוקד לעזוב 164
טו. תיק המלוכה לבעל עגלה?! 165
טז. ביקור במחיאון 165
יז. "ויעל לוט מצוער" 165
יח. כבוד מלכות ולב נשבר 166
יט. "יום-הולדת איז יע א זאך" 166
כ. בכי ביום-הכיפורים?! 167
כא. ביום-הכיפורים – הכל אחרת 167
כב. ליקוטי-תורה – כמו העברת הסדרה 167
כג התפילה כוללת הכל 167
כד. להמשיך את ההתבוננות בעולם 167
כה. "און זו פארשטייסט חסידות?!" 168
כו. חמישים שנה של ארוחות בוקר וערב 168
כז. חסיד הוא תלמיד-חכם 168
כח. נשמות גבוהות בהעלם 168
כט. רשעים מלאים חרטות 168
ל. "אתר דלא אישתני" 169
לא. אין לשבור כלי 169
לב. "בבקשה לנתח" 169
לג. חלומו של הד"ר ליברמן 169
לד. הפנייה רפואית 170
לה. עובר מת שהפך לילדה חיה 170
לו. סכנה ליהודים בלבד 171
לז. החתן שנמצא (א) 172
לח. החתן שנמצא (ב) 172
לט. עצירת העולם לחמישים שנה 172
מ. מלאכתו של משפיע 173
מא. מזונות לפני התפילה – לתלמידים בלבד 173
מב. שחייה בנהר לתלמידי הישיבה 173
מג. "יחידה שבנפש" בשעת "מים שלנו" 174
מד. שופכים חסידות!" 175
מה. לא לעיני כל רואה 175
מו. לבושו של אדמו"ר מוהרש"ב 175
מז. מנהגי התפילה של אדמו"ר מוהרש"ב 176
מח. הכנת ההפטרה 176
מט. כבוד בית-הכנסת 176
נ. סליחות ו"אבינו מלכנו" בתענית 176
נא. מתי מותר לחזור על מלים? 177
נב. מנהג אדמו"ר מוהרש"ב בבציעת הפת 177
נג. דג קפדן 178
נד. קריאת מברקים ביום-טוב 178
נה. תיקון ליל שבועות בתמוז 178
נו. שמן זית ושמן חמניות 178
נז. עיתון בארוחת הצהריים 178
נח. פעמיים הפסיק לחשוב דא"ח 178
נט. "אינני יכול לעבור על השו"ע" 179
ס. אין שותים קוניאק 179
סא. מקור למהפכה בקבלה 179
סב. משתרעים על הספה 180
סג. לאכול לא צריך 180
סד. הצהרת בלפור – פוגרומים חדשים 180
סה. מסירות-נפש בכל הכיסים 180
סו. מפתגמי הרבנית שטערנא שרה 180

מדור אדמו"ר מוהריי"צ 182

א. לולאות במקום כפתורים 182
ב. בחנות כל-בו במוסקבה 182
ג "פון שמעון בער"ס קאפ" 182
ד. התמודדות עם בריונים 183
ה. כיצד מקנחים את האף בשבת? 183
ו. שימוש במשחת נעליים בפסח 184
ז. עישון ביום-טוב בפרהסיא 184
ח. נשיאת טלית ביום-טוב 184
ט. שטרות הכסף של אדמו"ר מוהריי"צ 184
י. בין בונדיסטים לסוציאליסטים 185
יא. קריאת שמע של מתנגד 185
יב. איש המוני אינו צריך לעסוק בהקמת ישיבות 186
יג. קדושה נמשכת לקדושה 186
יד. פירושו של קמט בכובע 187
טו. אדמו"ר מוהרש"ב בלבושים אחרים 187
טז. קדיש הוא עליה 187
יז. ויכוח עם אדמו"ר הזקן 187
יח. "גם זה יעבור" 188
יט. מיהו עמלק 188
כ. תמימים הם בריאים 188
כא. "גם אתה מאמין" 188
כב. "תצא רוחו ישוב לאדמתו ביום ההוא" 188
כג. יחידות – גם בעניינים גשמיים 188
כד. תלמידי תומכי-תמימים צריכים להיות פנימיים ... 189
כה. "מיר ארט אייערע גשמיות" 189
כו. "האוקראיני מוחק את הליטאי" 189
כז. "אז מען פאָרט אַרום פאָרט מען אַראָפּ" 190
כח. היין של בעורא שילמ"ס 190
כט. תשובה בראש-השנה לדא"ח 190

ל. עונש מוות לבוגדים 190
לא. חילופי מקומות ברכבת 191
לב. שנת לילה מקוצרת 191
לג. "מיר וועלן דאָס מאַכן שנעלער" 192
לד. בשורת הגאולה 192
לה. אין צורך לכסות את הראי 193
לו. נטילת ידיים לקוגל 193
לז. טהרת המשפחה – אפילו פעם אחת בלבד 193
לח. התבוננות – "אליבא דנפשיה" 193
לט. ליובאוויטש היא עמידה בתוקף 194
מ. "אז ישיר" להצלת פליטי רוסיה 194
מא. "לעסוק בדברי תורה" 195
מב. כוחה של התבוננות 195
מג. שידוך ללא מום 195

מדור הצדיקים 197

א. הרה"ק ר' שבתי הורביץ, בעל "וי העמודים" 197
ב. אדל בת הבעש"ט 197
ג. הרה"ק ר' דוד פורקס 198
ד. הרה"ק ר' יעקב יוסף מפולנאה, בעל "תולדות יעקב יוסף" 198
ה. הרה"ק ר' ברוך, אבי אדמו"ר הזקן 198
ו. ר' יעקב שמש, אבי הרה"ק ר' אהרן מקרלין 199
לידתו של ר' אהרן מקרלין/תפילתו של שמש
ז. הרה"ק ר' מיכל מזלוטשוב 199
ח. הרה"ק ר' פנחס מקורץ 202
ט. הרה"ק ר' נחום מצ'רנוביל 202
י. הרה"ק ר' אברהם המלאך 203
מאכלו של מלאך/זיווג ראשון חיווג שני/ נשיאותו/פרנסתו/הוי מקדים בשלום כל אדם/ תלומה של הרבנית/ימיו האחרונים והסתלקותו/ "על ישראל שלום"
יא. הרה"ק ר' מנחם מענדל מוויטבסק 206
בישיבת מינסק/ריחו של משיח/מסעו של ר' נח מלכוביץ/עבר, הווה ועתיד
יב. הרה"ק ר' לוי יצחק מברדיטשוב 208
נחמה פורתא/ידעתי שתבוא, אבל לא כל-כך מהר.../"לא יקום עד אחד באיש"/הכנות לטבילה בוקעות מחיצות/למה נטרפה התרנגולת?/ המחלוקת – רק מצד אחד/תענוג של עשירית מצוה/שלשה "לאו דוקא"
יג. הרה"ק ר' אלימלך מליז'נסק והרה"ק ר' זושא מאניפולי 211
האמת נמצאת במעזריטש/בין לוט לאברהם/ מכשיר מצוה/עני או קמצן?
יד. הרה"ק ר' שמואל שמעלקא מניקלשבורג 212
מתי כהן מותר בגרושה?/בושתם של רודפים/ נקמת העופות
טו. הרה"ק ר' פינחס, בעל ההפלאה 214
חטאו של מתענה/מנהג דרך ארץ/מי שטרח בערב שבת – יאכל בשבת
טז. הרה"ק ר' לייב שרה'ס 215
יז. הרה"ק ר' אריה ליב, הסבא משפולי 217
יח. הרה"ק ר' שלמה מקרלין 218
המסע ברוסיה הלבנה/שחוק של רגע
יט. הרה"ק ר' ישראל, המגיד מקוז'ניץ 219
כ. הרה"ק ר' יעקב יצחק, החוזה מלובלין 219
כא. הרה"ק ר' חיים מצ'רנוביץ 221
כב. הרה"ק ר' יהושע העשל מאפטא 221
פטירתו של שר"ב נסתר/חובם של תושבי אפטא
כג. הרה"ק ר' מרדכי מצ'רנוביל 223
כד. הרה"ק ר' משה מקרוסטשוב 223
כה. הרה"ק ר' ישראל מרוז'ין 224
שמיים אחרים/"מעולם לא הייתי ילד"/נעליים ללא סוליות/עלייה של שבת/ההלשנה/הרואה את הנולד/רבע שעה שהפך לשעתיים/בלי להתכופף לצלחת/עירום אינו פוטר/מזונות, פירות ובנים
כו. הרה"ק ר' חיים מצאנז 227
כז. הרה"ק ר' שלמה זלמן מקאפוסט 227
ויכוח עם ר"ד תומרקין/סופו של תכריך הסיפורים
כח. הרה"ק ר' יצחק דובער מליאדי 228
כט. הרה"ק ר' יוסף מקוידינוב 228
מצות "חושך שבטוי"/ממוצע בין ישראל לנכרי
ל. הוספה: ר' אברהם דובער לוין מאיליא 229
בואו לליובאוויטש/עימות עם אדמו"ר מוהריי"צ/תורת החסידות הלבישה נשמה/ביקור בשצ'דרין/רושם חיצוני 230

מדור החסידים 231

א. הרה"ק ר' חיים אברהם בן רבנו הזקן 231
יום-הכיפורים של כל החיים/"אץ ברגליים חוטא"
ב. הרה"ק ר' משה בן רבנו הזקן 231
ג. הרה"ח ר' אברהם ביוך מדובראוונא 232
ד. הרה"ח ר' יוסף מליובאוויטש ("דער פעטער יאסעלע") 232
העיניים יוצאות מחוריהן/משמעותם של "סליחות"/בדרך לליובאוויטש/של מי מזג האוויר?
ה. הרה"ג הרה"ח ר' נחמיה גימבורג מזבריבנה 233
בין למדן חסיד למתנגד/שבועה מחממת/העמקה בדא"ח
ו. הרה"ג הרה"ח ר' יצחק אייזיק מוויטבסק 234
ז. הרה"ח ר' בנימין קלעצקער 235
התקרבותו של ר' זלמן זעזמער (א)/התקרבותו של ר' זלמן זעזמער (ב)
ח. הרה"ח ר' זלמן זעזמער 236
יום-כיפורים בקרמנצ'וג/החתול והמוחין
ט. הרה"ח ר' מאיר רפאל'ס 236
י. הרה"ח ר' אליעזר "דער קרזמער" 237
התקרבותו לאדמו"ר הזקן/הנהגה בחסידות – בימי הבחרות

יא. **הרה"ג הרה"ח ר' זלמן לנדא מקורמיץ** 237
ר' אברהם קרמר מווילנא/חיבור שנשרף/ש"ך קודם התפילה

יב. **הרה"ח ר' יצחק מיאנוביץ'** 238
"יחודים" בכל מלה/בביתו של "להכעיס'ניק'

יג. **הרה"ח ר' מיכל מאפאטצק** 238
אין מה לעשות בבית/כיבוד אם/התפארות בטינופת/ראה אור גדול/מהי קליפה?/נושא מזודות

יד. **הרה"ח ר' שלמה מצ'אשניק** 239
יחידי עם גזלן/הגיבן הגיע

טו. **הרה"ג הרה"ח ר' פרץ חן** 240

טז. **הרה"ג הרה"ח ר' זיסקימד לנדא מקורניץ** 240

יז. **הרה"ג הרה"ח ר' יצחק אייזיק מהומיל** 241
כפתחו של אולם/מי מונה מעות?

יח. **הרה"ח ר' פסח ממלסטובקה** 241
ניגוני/כאבים שבאו וחזרו/ביטול היש לאין/ העולם והתנור/שמיעת קדושה וברכו

יט. **הרה"ק ר' ברוך שלום בן הצמח-צדק** 242

כ. **הרה"ח ר' יחזקאל מדרויא** 242

כא. **הרה"ח ר' משה משקלוב** 243

כב. **הרה"ח ר' נטע ממאלאסטירצינא** 243
שמי פירושים ב"איך"/מנחה מאוחרת/מאמר חסידות ב"שבעה"/פעם אחת "אין סוף"/"אויף צו להכעיס"

כג. **הרה"צ ר' הלל מפאריטש** 245
כובע חורף בימות הקיץ/בין אטריות לפתיתים/ בדבש ובמלח/רגלי חסידיו ישמור (א)/רגלי חסידיו ישמור (ב)/כף אחת של טשולנט/כוונה ב"השכיבנו"/חיסרון בשוחט החב"ד/אמירת "זה חלק אדם רשע"/לא לשקוע באיסוף פסולת/ לסיים את המלאכה מוקדם/"הגבהה" סמוך למיטה/לפני ואחרי גילוי תורת החסידות/"אַ חוש טאָר מען ניט פאַרלירן"/שירות צבאי בלבד/חוט של חסידות מגן-עדן/הנהר אשם/ימיו האחרונים והסתלקותו/החייט שנקבר סמוך לר' הלל/צדיק במעשה

כד. **הרה"ג הרה"ח ר' אליהו יוסף ריבלין** 250
גערה מתחת לטלית/העלייה לארץ-ישראל הצילה/טיפת גשם של חסידות

כה. **הרה"ח ר' פנחס צ'ערנעס** 251
יותר מהמלך אחשורוש/השפעה דרך חלום

כו. **הרה"ח ר' משה מאריאמוב** 252
הקפידא לא תזיק/האם אתה זוכר את שם אשתי?

כז. **הרה"ג הרה"ח ר' אהרן לוין מליאזני** 252

כח. **הרה"ג הרה"ח ר' אברהם לנדא מז'מבין** 253
הרב שבחן את העיר/"גם אצלנו ק"/אמונה במשהו/לא אמר צר לי המקום/כל סעודה – סעודת מצוה/זהירות מראיית חילול שבת/ עבודת התפילה של ר' אברהם

כט. **הרה"ח ר' שמואל דובער ליפקין מבוריסוב** 254
"האבוך אומר היטב"/שחיטת תרנגולת שקראה כתרנגול/הכלב אשם/המשוגע של העיר

ל. **הרה"ח ר' אבא מצאשניק** 255

לא. **הרה"ח ר' מרדכי יואל דוכמן** 255

לב. **האחים לבית הולודץ** 255

לג. **הרה"ג הרה"ח ר' דוד צבי חן מצ'רניגוב** 256
תקוע במדריגתו/"מתבוננים איך הכל מתהווה"/ איך עושים חוליות בציצית?

לד. **הרה"ח המשפיע ר' חנוך הענדל קוגל מפלעשצעניץ** 256
לשון זהב של חסיד/מהי קליפה?/מפרק ל"ה ואילך – השכלה/מטריה בתוך הבית/שנותיו האחרונות

לה. **הרה"ח ר' גרשון דובער מפאהאר** 257
חברים שהתרחקו/סוס – מכירים בדרך, אדם – מכירים בבית/עולם השקר/"מחר יהיה אחרת"/ שלושה שד"רים/"אשר פיהם דיבר שווא"/ תמיד טוב

לו. **הרה"ג הרה"ח ר' דוב זאב קוזניקוב** 259
שינה מתוך חסידות/"הלא כל הארץ לפניך"/ שלושה דברים קשים/פינוי עצמותיו

לז. **הרה"ח ר' לייב הופמן** 260
"יש לו פה נקי"/גילוי אור אין-סוף שלפני הצמצום – באמריקה

לח. **הרה"ח ר' שילם ריין** 260

לט. **הרה"ח ר' שניאור זלמן חייקין** 260
עני חסר דרך-ארץ/מחשבות מבלבלות

מ. **הרה"ח ר' אברהם מדייבסקי** 261

מא. **הרה"ח ר' שמואל בצלאל שעפטיל (הרשב"ץ)** 261
סוס רתום אינו מתרוצץ/מזג האויר והמולד

מב. **הרה"ח ר' שמואל קרוגליאק** 261
אפר תחת כפות רגליו/אוסף הספרים שלו

מג. **הרה"ח ר' אבא פרסון** 262
כל ספרי דא"ח בעל-פה/עסקי חמניות/מזוודה של דברים שבקדושה

מד. **הרה"ק ר' זלמן אהרן, הרז"א** 263

מה. **הרה"ח ר' מיכאל בלינער** 263
כינויו/התוועדויותיו/ברוחניות – אין שאלות?/ טיפול בנעליים קרועות – אחדות ה'/מותר לדבר בבית-הכנסת 263

מו. **הרה"ח המשפיע ר' שמואל גרונם אסתרמן** 264
פה מפיק מרגליות/הצנע לכת/עם ר' משה החחר/עם ר' אברהם מזעמבין/לימוד חסידות לאור הלבנה/תשע שעות רצופות/כמו מקוה קרה/התירוץ בא לפני הקושיא/"מארי דחוש-בנא"/"תפול עליו אימה ופחד"/לנצל את ההזדמנות/בין אצילות לעשיה/ליובאוויטש היא בית-דפוס/יום-טוב לטהורים/שני סוגי עצות/קדושת בגד הכומר/תתפלל גם בשבילי.../טעותו של אריסטו/אהבה קפואה/לצרף את כל הדאגות

יחד/"אַ חסיד'ישער ביינדל"/יודע מחשבות/ אכילה לשובע – דבר מאוס
מז. **הרה"ח ר' משה רוזנבלט ('משה דער חזר')** 271
מח. **הרה"ח ר' חיים שמשון קשדן** 271
מט. **הרה"ח ר' מרדכי עבער ('מרדכי שמש')** 271
נ. **הרה"ח ר' צבי הירש ריבקין מקלימוביץ** 272
נא. **הרה"ח ר' שמחה, מספר הסיפורים מבישנקוביץ'** 272
נב. **הרה"ג הרה"ח ר' יוסף ראזין, הגאון הרוגצ'ובי** 273
בקאפוסט – רק פעם אחת/דברי תורה בתשעה באב/מביא את הקהל בחשבון/נשיא חייב להיות בריא
נג. **הרה"ח ר' מאיר שמחה חן מנעוול** 274
לכל חזן "הוא אלוקינו" שלו/שנזכה לברוח מפני המשיח
נד. **הרה"ח ר' עקיבא מנוחין** 274
תולדותיו/הכל למען תומכי-תמימים/עם הצ'צ באמצע הדרך
נה. **הרה"ח ר' ישעיה הכהן שפירא ובנו ר' אברהם דוד** 274
ר' ישעיה שפירא/ר' אברהם דוד שפירא
נו. **הרה"ח ר' יצחק רובינשטיין** 275
תולדותיו ועיסוקו/השתקת מתנגדים לטבילה במקוה
נז. **הרה"ח ר' מרדכי אלינסון** 276
תולדותיו ועיסוקו/הכנסת אורחים בהידור/ חשבון צדק
נח. **הרה"ח ר' מנחם מענדל שניאורסאהן מרעפקא**.... 277
תולדותיו/מאסרו, גלותו ופטירתו/קבר ישראל
נט. **הרה"ג הרה"ח ר' לוי יצחק שניאורסאהן** 279
בצל אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע/לטובת הכלל ולטובת היחיד/כוח אדמו"ר הזקן/סיכול מזימת השלטונות
ס. **הרה"ג הרה"ח ר' ישראל נטע גנעסין** 279
סא. **הרה"ג הרה"ח ר' ישראל נוביק** 280
סב. **הרה"ג הרה"ח ר' שניאור זלמן שניאורסאהן מלוחז'** 280
זיכרון סלקטיבי/ענינים בקבלה – מתוך "פירוש המלות"
סג. **הרה"ח ר' יחזקאל פייגין הי"ד** 281
סד. **הרה"ח ר' יהושע אליהו וולוסוב** 281
תולדותיו ועיסוקו/"העברת הסדרה" בליקוטי-תורה
סה. **הרה"ח ר' יעקב אוטבסקי** 281
תולדותיו ועיסוקו/בקיאותו בדא"ח
סו. **הרה"ח ר' מנחם מענדל דייטש** 282
תולדותיו ועיסוקו/סעודת י"ט כסלו/עזרה לכל נצרך
סז. **הרה"ח ר' הלל לוין** 283
סח. **הרה"ח ר' יצחק מתמיד הי"ד** 283
תולדותיו/עבודת התפילה/דקדוק והידור במצוות/לארח בביתי שונאי חסידים?!/"אַ גענדאַוועטער מאמר"/ברכה לבנים/"שלא עשני גוי/עד שמשיגים שלוש קופייקות...
סט. **הרה"ג הרה"ח ר' אהרן תומרקין** 286
תולדותיו וכהונתו ברבנות/למדנות ויראת-שמים/הכנסת אורחים וגמילות חסדים/העברת גופו לביתו-החיים החדש
ע. **הרה"ח ר' ישראל לוין ("ר' ישראל נעוולער")** 287
בגלל הטשולנט והקוגל/הרב וה"צילינדר"/מיהו "בעל נפש"?
עא. **הרה"ח ר' יעקב מאסקאליק** 289
"יעקב דער מאַמע"/"סמיכה" ורבנות/שד"ר/ מאמרותיו/גלות ופטירה
עב. **הרה"ח ר' שאול זוסיא זיסלין** 290
משפיע בשצ'דרין/תיקון מנהג בבית-הכנסת/ מדוע אין התניא מתחיל בפרק י"ז?/"יתן ולא יתנו אחרים"/מהשפעה לרבנות/בארץ-ישראל
עג. **הרה"ח ר' אלטר שימחוביץ** 292
תורתו ועבודתו/משפיע בשצ'דרין/למה לעסוק בעבר?/חכמות חיצוניות ואלוקות/חסידות – תבלין הנותן טעם בכל המאכלים
עד. **הרה"ח ר' אברהם דוד פוזנר** 293
משפיע ו'חוזר"/עבודתו/שפלות אמיתית/הידור במצוות/טבילת רגליים/שנותיו האחרונות
עה. **הרה"ח ר' שילם קוראטין** 295
תורתו ועבודתו/הנפש הבהמית צריכה לעשות את שלה...
עו. **הרה"ח ר' ישראל נח בליניצקי** 295
תולדותיו/מלחיה לא נכונה/המיית גמרא באישון לילה
עז. **הרה"ג הרה"ח ר' שמואל לויטין** 296
תולדותיו/איש פיקח/בין "מעל" ל'ממעל'
עח. **האחים לבית קרסיק** 297
הרה"ח ר' יעקב ברוך/הרה"ח ר' נחמן/הרה"ח ר' חיים אליעזר
עט. **האחים לבית עבער** 297
צור מחצבתם/הרה"ח ר' אליהו עבער/הרה"ג הרה"ח ר' יהודה עבער
פ. **הרה"ח ר' אברהם ברוך פבזנר** 298
פא. **הרה"ח ר' מאיר גורקוב** 299
פב. **הרה"ח ר' נחום יצחק פינסון** 300
פג. **האחים לבית ליברוב** 300
פד. **הרה"ח ר' פרץ מוצ'קין** 300
תולדותיו ועיסוקו/תחילה צרך לנקות.../לא להישאר עם הגוי לבד
פה. **הרה"ח ר' ארי' ליב שיינין הי"ד** 302
התפשטות הגשמיות/עזרה לרעייה
פו. **הרה"ח ר' יעקב יהודה ריז'יק הי"ד** 302
פז. **הרה"ח ר' שמאי ויגאן הי"ד** 303
פח. **הרה"ח ר' שלמה חיים קסלמן** 303
פט. **הרה"ח ר' ניסן נמנוב** 304
צ. **הת' זלמן דוד מיכלין מאמלין** 305

צא. ר' הלל ובנו חיים יוכווידין.....305
צב. חסידים שומים.....306
שש שעות ברגל תלויה/בלי "שותי" – אין כלום/לא להשתתף בהתוועדות?!/"שלו – עשני גו"/פעמיים אתכפיא/"גם אני מתייהר"/היה קשה ללעוס.../שלושה סימני היכר

רשימת הזכרונות

פתיחה 311

פרק א: משפחת חיטריק לדורותיה 312
אבי משפחת חיטריק, ר' יהודה ליב סענער, ומשפחתו/ר' ברוך יעקב חיטריק ומשפחתו/ר' יהודה חיטריק ומשפחתו/ר' צבי הירש חיטריק/משפחת גורביץ'

פרק ב: שנות ילדות 316
קראסנאלוקי – דמותה של עירה חסידית/רבני קראסנאלוקי/זכרונות ילדות/ביקור הת' אליהו עבער/תער"ב-תרע"ג: בישיבת בוריסוב/בוריסוב – העיר, תושביה ורבניה

פרק ג: מקראסנאלוקי לליובאוויטש 323
הנסיעה לליובאוויטש/בחינה וקבלה לישיבה/סידורי האכילה והלינה

פרק ד: העיירה ליובאוויטש 326
פרנסת התושבים/בתי-כנסת ומוסדות/הבחירות לראש-הקהל/סופה של ליובאוויטש היהודית

פרק ה: ליובאוויטש – החצר והישיבה 331
האולם הגדול/ה"שיעורים" וה"חדרים"/סקירה קצרה על התפתחות הישיבה/לבוש התמימים בליובאוויטש/ההשגחה על לבוש והנהגה חסידיים

פרק ו: תרע"ד – שנה ראשונה בליובאוויטש 342
שבת במחיצת הרבי/נסיעת כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב/הסתלקות הרבנית רבקה נ"ע/קירובים מצד הר"מ והמשגיח/אירוח אצל משפחת זרחי/הכנות לפסח/לקראת חג הפסח/"טיט שממנו נעשו נפשות החסידים"/סדר הישיבה בחג הפסח/סעודת משיח/מה"חדרים" ל"שיעורים"/ל"ג בעומר/חג השבועות/פריצת מלחמת העולם הראשונה

פרק ז: תרע"ה – ליובאוויטש בצל מלחמת העולם
.....354
אלול בליובאוויטש/הכנת האולם לראש השנה/ערב ראש השנה/עבודת הקודש של אדמו"ר מוהרש"ב בראש השנה/חג הסוכות/שמיני עצרת ושמחת תורה/התועדות יום שמחת תורה/אכסניית ר' יואל לנדין/יו"ד כסלו בליובאוויטש/י"ט כסלו בליובאוויטש/"סיום" בכ"ד טבת/פרשת החרם על התעסקות בעשיית י"ש/פטירתו של ר' משה החבר/נישואי ר' אלטר שימחוביץ/הנסיעה הביתה לחג הפסח/השפעת המלחמה על המצב בישיבה/הכנסת ספר-תורה חשאית

פרק ח: תרע"ו-ז – פנה הודה פנה זיווה פנה הדרה
.....366
תשרי תרע"ו בליובאוויטש/הרבי עוחב את ליובאוויטש/המצב בישיבה/תשרי תרע"ז/קשיים בשצ'דרין/ייצור "משקה" לי"ט כסלו

פרק ט: חורף תרע"ח – משצ'דרין ל"זאל" 371
מליובאוויטש לרוסטוב/פת פלטר או רוח טומאה?/ראש השנה ברוסטוב/מרוסטוב למי-נסק/ממינסק לשצ'דרין/משצ'דרין לליובאוויטש/ויכוחים על עליות לתורה אינם שייכים לתמימים/עיסוקיו המחשבתיים של תלמיד ישיבה

פרק י: קיץ תרע"ח – מקל נדודים – הישיבה עוברת לקרמנצ'וג 376
המהפכה הבולשביקית/שליחותו של כתריאל גורביץ'/מצב הישיבה אחרי המהפכה/ה"חדרים" והשיעורים עוחבים את ליובאוויטש/אפיית המצות לחג הפסח/קבוצה ראשונה – מליובא-ויטש לפולטבה/קבוצה שניה – מליובאוויטש לחרקוב/היעלמותו של הת' זלמן דוד מיכלין/קבוצה שלישית – מליובאוויטש לסמולנסק ובחזרה/הישיבה בחרקוב/סיפורו של זלמן דוד מיכלין/מחרקוב לקרמנצ'וג

פרק יא: תרע"ט – תוהו ובוהו 387
תשרי ברוסטוב/השלטון עובר מיד ליד/הצלה מהפורעים/בריאותו של ר' יצחק מתמיד/פטירתו של ר' שילם

פרק יב: תר"פ – אשכבתא דרבי 392
מצב הישיבה בחורף תר"פ/נסיעה להאדיטש לכ"ד טבת/איי, תמימים!/המחלה וההסתלקות/חרח השמש ובא השמש/הישיבה עוברת לרוסטוב/אובדן ספר-התורה מליובאוויטש/הנהגות אדמו"ר מוהריי"צ בשנת האבלות/גווילין נשרפים

פרק יג: תרפ"א – הישיבה ברוסטוב 400
ראש-השנה/סוכות ושמחת-תורה/מחלת אדמו"ר מוהריי"צ/ביקור רבותינו נשיאינו/נדודים ברוסטוב/עימות עם תלמידי נובהרדוק/מצוקה ומחלות/פורים והכנות לפסח/ויכוח פומבי עם הקומוניסטים/רדיפות הקומוניסטים מתחילות/מגיפת חולירע/החתונה/הישיבה עוברת לפולטבה

פרק יד: תרפ"ב-ג – הישיבה בפולטבה 409
תשרי תרפ"ב ברוסטוב/שגשוג הישיבה בפולטבה/נסיעה לטובת הישיבה/ביקור אצל ר' שמואל נוטיק בקאפוסט/תשרי תרפ"ג/סגירת הישיבה בפולטבה/שלושה ימים בנעוועל

פרק טו: תרפ"ד-ו – נישואין והסתדרות 415
מפגשים עם הגאון הרוגצ'ובי/לימוד שחיטה בוויטבסק/מפגש עם בעל-תשובה/דיבור או שתיקה?/קבלה לשחיטה/סיפורו של בית-החיים שב"עבר הקטן"/י"ט כסלו במחיצת הרבי/הצעות שידוכים/יחוסה של משפחת תומרקין/עבודה במשרד הישיבה/ההכנות לחתונה והחתונה

פרק טז: חרקוב החסידית 424
העיר חרקוב/התחלת היישוב היהודי בחרקוב/התרחבות היישוב/חרקוב במלחמת העולם/התיישבות תמימים בחרקוב/רבני חרקוב החב"דים: הרב יחזקאל ארלחורוב והרב אורי ברכין/הרב האשכנזי: הרב אליהו אהרן מילי-קובסקי/הדיין החסידי: הרב נחום ראזין/הרב האחרון: הרב אהרן תומארקין/השחיטה בחרקוב

פרק יז: תרפ"ז-ח – חיים חסידיים בחרקוב 434
הישיבה עוברת מחרקוב לנעוועל/מחלקת הישיבה בחרקוב/שיעור תניא ב"משצ'נסקי"/המאסר והגאולה/ר' מרדכי אלינסון פותח תלמוד תורה מחתרתי בחרקוב/לידת הבן הבכור/הפעולות להשגת היתר יציאה/ברכת פרידה/ניסיון לצאת מרוסיה/שיעורי דא"ח בחרקוב/השתתפות בהוצאות חתונת כ"ק אדמו"ר זי"ע

פרק יח: תרפ"ח-תר"צ – גזרות היבסקציה 441
סגירת המניינים/גזרות על "כלי קודש"/משוחט לאורג/המקוה בחרקוב/רדיפות בבית-הכנסת

פרק יט: תרפ"ט-תרצ"ב – במחיצת ר' יצחק מתמיד 444
ר' יצחק מתמיד מגיע לחרקוב/"מלוה מלכה" אצל אנ"ש/החיים החסידיים מתרכזים בבית השחיטה לשעבר/שמחת תורה עם ר' יצחק מתמיד/ר' יצחק מתמיד יוצא את רוסיה

פרק כ: תרצ"א-ו – הקלה יחסית 449
עזרה לאנ"ש/שיפור בגשמיות בצל הפחד/צבי הירש הולך ל"חדר"/נסיון שני להשיג היתר יציאה/בעיות בריאות/התייצבות לצבא/ביקור ר' שמואל זבורוסקין מפולטבה/המצב הרוחני בשנת תרצ"ד/עלילת דם בחג השבועות/ניסיון שלישי להשיג היתר יציאה/בית-כנסת בן אלף שנה

פרק כא: תרצ"ז-ח – הטבעת מתהדקת 455
פטירת הרב אהרן תומרקין ז"ל/נישול מהעבודה/"האח הגדול" פוקח עיניים/העברת גופו הק' של אדמו"ר מוהרש"ב/לידת הבן אהרן/ביקור במוסקבה

פרק כב: תרצ"ט – רדיפות ומאסרים 459
דאגות חדשות/המאסרים ברוסטוב/המאסרים בלנינגרד/המלשין מגיע לחרקוב/חקירה מטעם הג.פ.או./מאסרים בחרקוב/מצה שמורה מעוררת חשד/מצב האסירים/הפחד נמשך

פרק כג: ת"ש-תש"ב – מחרקוב לסמרקנד 467
דאגה לשלום הרבי/צבי הירש מגיע למצוות/החזית מתקרבת/מתכוננים לעזוב את חרקוב/סוכות בתוחנת הרכבת בפעמא/הסטת הקרון לסמרקנד/פרידה בטשקאלוב/הסתדרות בסמרקנד

פרק כד: תש"ב-ה – החיים בסמרקנד 471
רעב ומחלות/הקמת ישיבה ותלמוד-תורה/גזירת התייצבות לצבא/מחלתו של צבי הירש/ההגירה עולה על הפרק/הגיס ר' מאיר תומרקין ומשפחתו הי"ד ומרת רחל תומרקין ע"ה

פרק כה: תש"ו-ח – יציאת רוסיה 474
מסמרקנד לרוסטוב/נר תמיד ברוסטוב/מרוסטוב ללבוב/חצית הגבול לפולין/מפשעמיש לפראג/מברק מהרבי: סע לאנטוורפן/חניה בפאריז/שליחות באנטוורפן/נסיעה להולנד

השלמה 479
המשך הפעולות בבלגיה/מנהל רוחני של הישיבה במונטריאול/התקשרותו אל כ"ק אדמו"ר זי"ע/תקופת מגוריו בקראון-הייטס/אריכות ימיו ופטירתו

פתח דבר

– להוצאה החדשה –

לקראת ר"ח אלול תשס"ט, יום מלאת מאה ועשר שנים להולדתו של ראש משפחתנו, זקן החסידים ואחרון תלמידי ישיבת "תומכי-תמימים" שבליובאוויטש, הרה"ח מוהר"ר יהודא חיטריק ז"ל, הננו מוציאים בזה לאור את ספרו "רשימות דברים", בהוצאה חדשה ומתוקנת.

כמו-כן צירפנו את רשימת זכרונותיו של הרב המחבר ז"ל, שרשם בשנות חייו האחרונות, בה מפרט באריכות את תולדות חייו וזכרונותיו מימי ילדותו עד שנת תש"ח.

כל הנ"ל נערך ע"י נין המחבר, הרה"ח ר' מנחם מענדל שי' קפלן.

*

זכה ראש משפחתנו, הרב המחבר ז"ל, שרשימותיו – אותן רשם בעידודו של כ"ק אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע – הפכו לנכסי צאן ברזל בקרב דור שלם של חסידים, כשם שהרב המחבר עצמו היה מעיין בלתי-נדלה של סיפורי חסידים, מעיין המתברך ממימיה של ישיבת "תומכי-תמימים" שבליובאוויטש, אותה גילם המחבר ז"ל בכל מהותו במשך שנים ארוכות שבהן היה השריד היחיד לאותם אריות שזכו להסתופף בצילה, תחת כנפיו הגדולות של כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע.

אין ספק שהוצאה חדשה ומתוקנת זו – שיש בה גם משום קיום צוואתו של הרב המחבר ז"ל – תגרום נחת-רוח רב לנשמתו, עד כי נזכה לקיום הייעוד "והקיצו ורננו שוכני עפר" והוא בתוכם, במהרה בימינו ממש.

משפחת הרב המחבר ז"ל

הקדמת המחבר

– להוצאה הראשונה –

כ"ק אדמו"ר (שליט"א) [זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע] הציע לפני כמה שנים להעלות על הכתב מה ששמעתי וראיתי מהמשפיעים, מחסידים ואנשי מעשה.

הדבר הזה הי' קשה מאד, שלא העליתי על הכתב קרוב לזמן ששמעתי, רק היו בזכרוני, וזה שנים רבות עברו מיום שמעי, ומי יודע אם יעלה בידי לכתוב הדברים לאמיתתן כמו ששמעתי.

מסבב הסיבות סיבב שפעם כתבתי לכ"ק אדמו"ר (שליט"א) סיפור ששמעתי מהמשפיע הרה"ח המשכיל ר' שמואל גרונם ז"ל אסתרמן. וקבלתי מכתב תודה מכ"ק, ובקשה להמשיך לכתוב מה ששמעתי. וכה נמשך שנים אחדות – מזמן לזמן כתבתי לכ"ק מה ששמעתי.

במשך שנים, שסיפרתי לפני תלמידים ושומעים, נצטברו בידי אלו הסיפורים שנזכרתי, מה ששמעתי ברובם מהרה"ח המשפיע ר' שמואל גרונם ז"ל אסתרמן, במשך שמונה שנים, משנת תרע"ג עד שנת תרפ"א בהיות הישיבה בקרעמענצוג. הן מה ששמעתי ממנו בעת שלמדתי לפניו דא"ח, והן בהתוועדות, והן בביתו בעת סעודה שלישית.

אבל האמת ניתן לכתוב, שאין זכור אצלי ואבד מזכרוני, ומה שהעליתי על הכתב הוא רק מעט מהמעט, כי הרבה יותר סיפורים וענינים נשכחו ממני.

ועוד, שמלאכה מרובה היא, ואין בכח יחיד לעבוד עבודה זו, כי אם בצוותא של חברים הזוכרים פתגמי חסידים ודברי התעוררות שנשמעו מזקני החסידים ומהמשפיעים בהתוועדויות.

וזאת למודעי: אף שכל הסיפורים, זה זמן רב עבר מיום ששמעתי – השתדלתי לכתוב הדברים כפי ששמעתי, בלי תוספות וגרעון.

וברכתי לכל אשר יקרא את ספרי, שיהנה הנאה מרובה, ויקרב לבו לקבלת עול מלכות שמים, ולדבוק נפשו לצדיק הדור באמת ובלב שלם. אכי"ר.

השי"ת הטוב ומיטיב ייטיב לי ולמשפחתי יחיו, ולכל בית ישראל בכל טוב בגו"ר, בזכות כל הצדיקים והחסידים שנזכרו ברשימות דברים אלו. אכי"ר.

יהודא בן צבי הירש וחי' חיטריק

הקדמת העורך

– להוצאה החדשה –

אודה לבורא עולם על אשר זיכני לערוך את ההוצאה החדשה של "רשימות דברים" – סיפורי חסידים שרשם אבי זקני, הרה"ח מוהר"ר יהודא ז"ל חיטריק, מפיהם של גדולי החסידים והמשפיעים בדורות שלפנינו, ובראשם המשפיע המפורסם מוהר"ר שמואל גרונם ז"ל אסתרמן, והחסיד המפורסם מוהר"ר יצחק הלוי הי"ד הורביץ (הידוע בכינויו "ר' יצחק מתמיד").

ההוצאה הראשונה של "רשימות דברים" כללה ארבעה כרכים, וכתיבתה והוצאתה לאור נמשכה על־פני שנים רבות, ולוותה בעריכה מינימלית בלבד. כתוצאה מכך לקה הספר במידה מסויימת של אי־סדר, בבחינת "תלמוד בבלי" הבלול מסיפורים, זכרונות, דרשות, חידושי תורה וביאורים, שלא תמיד צויין מקורם, ולא תמיד שולבו במדור המתאים להם. עובדה זו – בצירוף העדרם של תוכן עניינים מלא ושל מפתחות ראויים לשמם – מנעה מרבים את היכולת ליהנות מהאוצרות הרבים הטמונים בספר.

בהוצאה חדשה זו סידרנו מחדש את הספר, וכללנו בו את הסיפורים שמקורותיהם מפורשים בדברי הרב המחבר ז"ל, וכן את אלו שלעת־עתה לא מצאנו להם מקום אחר (בצורתם כפי שסופרו על־ידי המחבר). במידת האפשר ערכנו השוואות למקורות אחרים, כמצויין בהערות.

החלוקה למדורים דומה לזו שנקבעה על־ידי המחבר: מדור לכל אחד מרבותינו נשיאינו, "מדור הצדיקים" הכולל סיפורים אודות צדיקים ואדמו"רים אחרים, ו"מדור החסידים" הכולל סיפורים אודות חסידי חב"ד לדורותיהם. בכל מדור כשלעצמו השתדלנו לשמור במידת האפשר על סדר כרונולוגי.

השתדלנו לשמור ככל האפשר על סגנונו המיוחד של המחבר, בשינויים קלים בלבד ובתוספת מילות קישור במקום שהדבר נדרש לשם הבהרת הכוונה. במקרים שנדרשה תוספת הסבר מעבר לכך, ציינו זאת בהערות. כמו־כן הוספנו בהערות תרגום למשפטים, מילים וביטויים המופיעים בפנים הספר באידיש או ברוסית (התרגומים המופיעים בפנים הספר הם משל המחבר עצמו).

דברי־התורה, הדרשות והביאורים המפוזרים בארבעת כרכי ההוצאה הראשונה של "רשימות דברים" – לא נכללו בספר זה, ועוד חזון למועד הוצאתם לאור בנפרד אי"ה.

*

בעשור האחרון לחייו החל הרב המחבר ז"ל לכתוב רשימה כרונולוגית מפורטת של תולדות־חייו וזכרונותיו (למרבה הצער לא הספיק להשלים את המלאכה, בשל התרופפות מצב בריאותו, כך שהרשימה נקטעת בשנת ה'תש"ח). רשימת זכרונות זו מצורפת כהוספה להוצאה זו של "רשימות דברים", ושולבו בה קטעי זכרונות שנדפסו במפוזר בהוצאה הראשונה של הספר ובמקומות נוספים.

חלק מתמונות האישים והמקומות המעטרות את הרשימה נמסרו לנו באדיבות: הרה"ח ר' שלום דובער שי' לוין, ספרן ראשי בספריית אגודת חסידי חב"ד; הרה"ח ר' משה שי' מוסקוביץ, שליח כ"ק אדמו"ר זי"ע בחרקוב; והרה"ח ר' דוד שי' זאקליקובסקי, ארכיון ליובאוויטש/chabad.org.

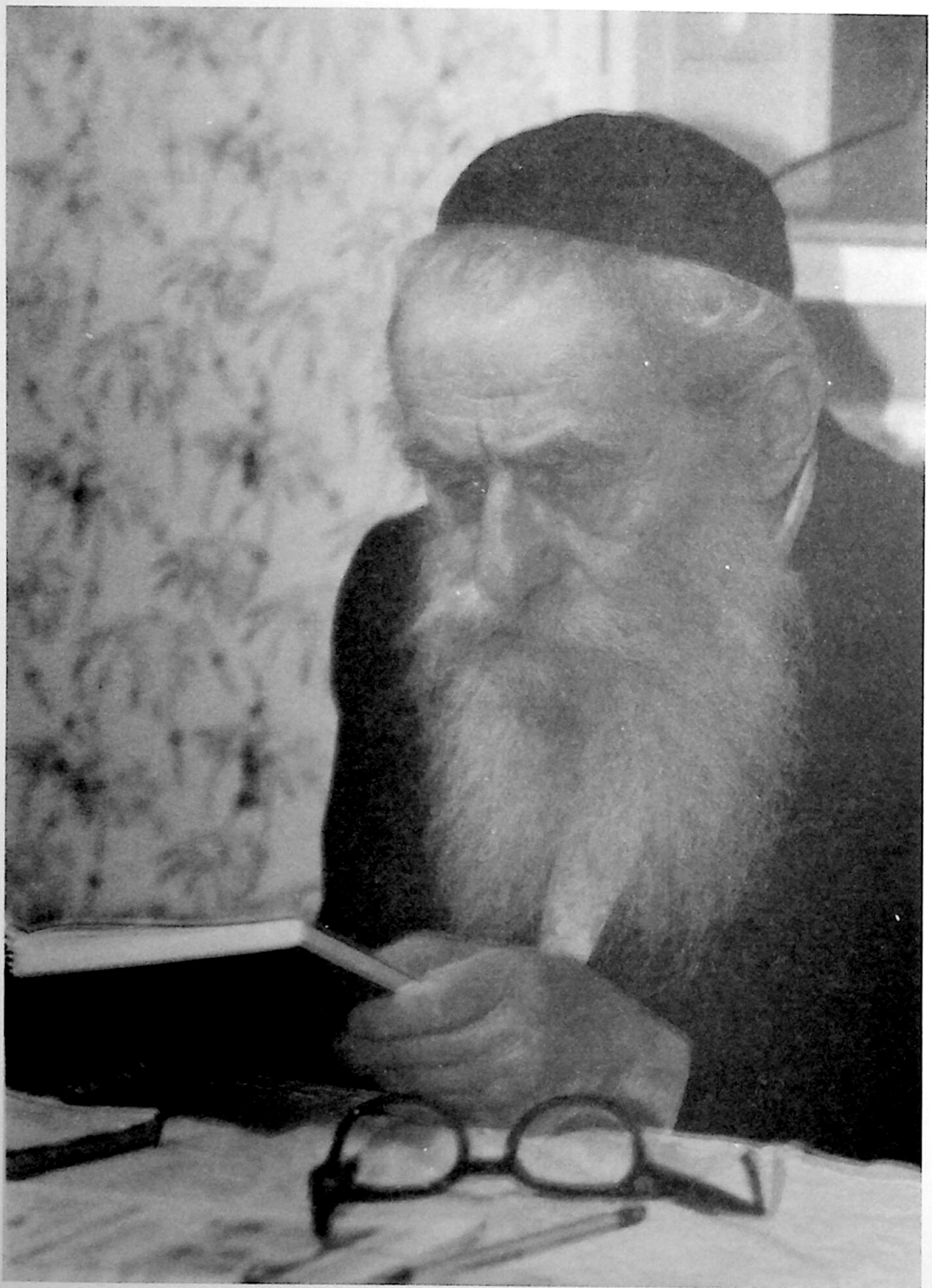
*

בהתאם להוראה "פותחין בדבר מלכות" – הדפסנו בתחילת הספר את מכתבי כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע וכ"ק אדמו"ר זי"ע אל הרב המחבר ז"ל שהגיעו לידינו, וכן את צילומם של חלק מהמכתבים, ובהם מכתב כ"ק אדמו"ר זי"ע שבו מעודד את המחבר להמשיך ברשימת זכרונותיו. למרבה הצער נגנבו בשעתו מכתבים רבים מידי המחבר, וחבל על דאבדין.

יהיו נא סיפורי חסידים אלו, ורשימת זכרונות זו שכולה מסירות־נפש, נר לרגלינו.

מנחם מענדל בלאאמו"ר ארי' ליב ז"ל קפלן

נין הרב המחבר ז"ל

תמונת המחבר הרה"ח מוהר"ר יהודא חיטריק ז"ל

מכתבי רבותינו נשיאינו
אל המחבר

מכתבי כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע

א. "וטוב לעורדם כי יודיעוני משלומם"

ב"ה
פאריז י"ב אדר ב' צ"ח.

שלום וברכה.

במענה על שאלת ידידי גיסו ר"י שי' הנה צריך לחכות עוד על זמן יותר מסוגל והשי"ת יהי' בעזרו בכל הדרוש לו בגו"ר.

יש לי צער מה שאין לי ידיעות מקרובי בעירו ובהגליל ובעיה"ב וליענ[נ]גראד וטוב לעוררם כי יודיעוני משלומם ומשלום בני ביתם יחיו, וממצבם ויכולים בכל עת לכתוב לפה עפ"י האדרעסין דלמטה ויגיע אלי בכל מקום שאהי' אז וי[ר]וש גיני בשלומם ויגיד להם ברכתי כי יעזרם השי"ת בכל הדרוש להם בגו"ר.

[חי"ק כ"ק אדמו"ר זי"ע בשם חותנו כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע]

ב. "כל המניעות ועיכובים אינם אלא נסיונות בעלמא"

ב"ה י"ט מ"ח תש"ז
ברוקלין.

ידידי וו"ח אי"א מוה"ר יהודא שי'

שלום וברכה!

במענה על מכתבו המבשר אשר הוא וב"ב יחיו וידידי מוה"ר חיים שי' חייקין וב"ב יחיו באו צלחה לבעלגיא, ברוך בואם לשלום ויעזרם השי"ת להסתדר בטוב ויצליחם בעבודתם הק' בחזוק היהדות וחנוך הכשר, וטוב אשר יקבעו מקומם בעיר ברוסל אשר תתאים יותר לעבודתם בשדה החנוך.

ואל נא יפלו ברוחם גם אם יפגעו במניעות ועכובים בהדרך ילכו בה למלאות השליחות מההשגחה העליונה אשר הוטלה עליהם בהרבצת תורה חזוק היהדות וחנוך הילדים והילדות של אחב"י יחיו על טהרת הקדש, הדרכת צעירים ואברכים בדרכי החסידות בקירוב אמיתי מתוך הרגש של אהבת ישראל, כי כל המניעות ועכובים אינם אלא נסיונות בעלמא אשר לא יתפעלו מהם וילכו ישר בדרכם ויעזרם השי"ת ויגיעו צלחה למטרתם הק'.

יואיל להגיד ברכתי להאברכים יחיו העוזרים על ידם, בעבודתם הק' ויצליחם השי"ת בגשמיות וברוחניות,

הדר"ש ומברכם

[חי"ק]

ג. "בכל מקום שיסתדרו להצלחה צריכים לסדר ישיבה"

ב"ה כ"ז מ"ח תש"ז,
ברוקלין.

תלמידי יקירי וו"ח אי"א מוה"ר יהודא שי'

שלום וברכה!

במענה על מכתבו צריכים להסתדר באחת המדינות וכנראה שטוב להסתדר בפאריז וכתבתי מזה לידידי הר' בימין שי' גראדעצקי ומניתיו בתור בא כחי להתדבר עם אנ"ש שי' בזה גם להיות בעזר כספי להסתדר וכמובן אשר בכל מקום שיסתדרו להצלחה צריכים לסדר ישיבה לילדים ונערים וחינוך הכשר לנערות.

בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א

מזכיר.

יוסף יצחק שניאורסאהן
ליובאוויטש

RABBI L. SCHNEERSOHN
OF LUBAWITZ

ב"ה.

פאריז יב' אדר ב' צ"ח.

שלום וברכה.

במענה על שאלת ידידי ביסו רי' שי' הנה צרך להכנות עוד על זמן יותר מסובל והש"ית יהי' בעזרו בכל הדרוש לו בגו"ר.

יש לי צער מה שאין לי ידיעות מקרובי בעירו ובהגליל ובעי"הבר וליובניצראד וסוב לעורר"כי יודיעוני משלומם ומשלום בני ביתם יחיו, ומכתבם ויכולים בכל עת לכתוב למה עפ"י האדרע האדרעסין דלמטה ויבין אלי בכל מקום שאהי'אז וירוש גיני בשלוסמריגיד להם ברכתי כי יעזרם הש"ית בכל הדרוש להם בגו"ר.

יוסף יצחק שניאורסאהן
ליובאוויטש

RABBI J. SCHNEERSOHN
OF LUBAWITZ
770 EASTERN PARKWAY
BROOKLYN 13, N. Y.
SLOCUM 6-2810

ב"ה, י"ט מ"ח תש"ז
ברוקלין.

ידידי וו"ח אי"א מוה"ר יהודא שי'

שלום וברכה.

במענה על מכתבו המכשר אשר הוא וב"ב יחיו וידידי מוה"ר חיים שי' חייקין וב"ב יחיו כאו צלחה לכעלגיא כרוך כואס לשלום ויעזרם הש"ית להסתדר בטוב ויצליחם בעבודתם הק' בחזוק ההדוה וחנוך הכשר וסוב אשר יקבעו מקומם בעיר ברוסל אשר תתאים יותר לעבודתם בשדה החנוך.

ואל נא יפלו ברוחם גם אם יפגעו בסניעות ועכובים בהדרך ילכו כה למלאות השליחות מתהשגחה פעלינה אשר הוסלה עליהם בהרבצה תורה חזוק היהדות וחנוך הילדים והילדות של אחב"י יחיו על סהרת הקדש והדרכת צעירים ואברכים בדרכי המסידות בקירוב אס"ח מחוך חרגש של אהבת ישראל כי כל סניעות ועכובים אינם אלא נסיונות בעלמא אשר לא יתפעלו מהם וילכו ישר בדרכם ויעזרם הש"ת ויניעו צלחה למסרתם הק'.

יואיל להניד ברכתי להאברכים יחיו העוזרים על ידם בעבודתם הק' ויצליחם הש"ת בנשמיות וברוחניות

הדו"ש וכברכה

RABBI J. SCHNEERSOHN
OF LUBAWITZ
770 EASTERN PARKWAY
BROOKLYN 13, N. Y.
SLOCUM 6-2810

יוסף יצחק שניאורסאהן
ליובאוויטש

ב"ה, כ"ז מ"ח תש"ז,
ברוקלין.

תלמידי יקירי וו"ח אי"א מוה"ר יהודא שי'

שלום וברכה.

כמענת על מכתבו צריכים להסתדר באחה המדינות וכנראה שסוב להסתדר בפאריז וכמכתבי מזה לידידי הר' בנימין שי' נאראעצקי ומניחין בחזר כא כתי להתדכר עת אנ"ש שי' בזה גם להיות כעזר כספי להסתדר וכמובן אשר בכל מקום שיסתדרו להצלחה פריכים לסדר ישיבה לילדים ונערים וחינוך הכשר לנערות.

בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א

מזכיר.

RABBI J. SCHNEERSOHN
OF LUBAWITZ
770 EASTERN PARKWAY
BROOKLYN 13, N. Y.
SLOCUM 6-2810

יוסף יצחק שניאורסאהן
ליובאוויטש

כ"ה כ"ז תשרי תש"ח.
ברוקלין.

ידידי וו"ח אי"א מוה"ר יהודא שי'

שלום וברכה!

במענה על מכתבו מערב חג"ס על אודות ענין שילוח נ"ירות כתור ראש ישיבת חתו"ל למען יוכל לבוא למדינת נו"א אדע מה כל ענין משוקת מנסיעת לאה"ב ולעשות כל מסיבי משתדלות בזה אלא ירוע לאנ"ש אוחה מטעות הק' שחשיב הוד כ"ק רביני חזקן זצוקללה"ה ובנ"ה זי"ע, לאחד סנדולי הרבנים שחפץ לשוות סקום סנורו סעיר לעיר ואחאסף לבקש סכתב עזרה כי יואיל לחת לו מכתב המלצה לאנ"ש אשר יעזרהו בואסף לצרכי הוצאותיו בחעקתה, ויאסר לו הוד כ"ק רביני חזקן מאין יצא ומי הניד לך אשר ירידה ושסוף כחשלחות לעלמא-דין חוא שחתי' רב דוסא בסקום שאחה אתן אס ההשגחה העליונה חושיבך בסקום שאחה שם לכשחסלא שליחותך אז ההשגחה העליונה חוליכך לסקום סיוצר לנשסוך לחאיר את סקום שחוא באור תורה ועבודה, ובאשר תבלה מלאכתך שם חנה ההשגחה העליונה חוליכך לסקום חציוצר לך.

כן הדבר, אצחנו כולנו כני אל חי כאסור בניס אחם לח' אלקיכם, ובכולנו בתוך כלל ישראל מובלים כאם מ' אלקינו בחשגחה פרסי פרסיות, ועלינו כולנו בשחר לחתחנן אל חי' אלקינו אשר יחן לנו כח ועוז נפשיים ורוחניים למלאות שליחותינו בעלמא דין סחוך נועם אלקי והצלחה בנסיות ברוחניות.

ובזה חנני לבקשו אשר יודיעני בפרסיות מסב עיר אנטוארפין בעניני שיעורי ליסוד חחורה בהמתי כוסיות, ובתי מדרשים, ביסיבה ותלמוד תורה וחינוך תכנות הכל בפרסיות.

הדו"ש וכברכה

כל המניעות ועיכובים אינם אלא נסיונות בעלמא. מכתבים מעודדים בתקופות קשות
(החתימה במכתב הראשון היא של כ"ק אדמו"ר זי"ע, שחתם כמזכירו של חותנו נ"ע)

ד. "כולנו... מובלים מאת ה' אלקינו בהשגחה פרטי פרטיות"

ב"ה כ"ד תשרי תש"ח,
ברוקלין.

ידידי ור"ח אי"א מוה"ר יהודא שי'

שלום וברכה!

במענה על מכתבו מערב חה"ס על אודות ענין שילוח ניירות בתור ראש ישיבה דתת"ל למען יוכל לבוא למדינה זו, לא אדע מה כל ענין תשוקת הנסיעה לאה"ב ולעשות כל המיני השתדלות בזה, הלא ידוע לאנ"ש אותה המענה הק' שהשיב הוד כ"ק רבינו הזקן זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, לאחד מגדולי הרבנים שחפץ לשנות מקום מגורו מעיר לעיר והתאמץ לבקש מכתב עזרה כי יואיל לתת לו מכתב המלצה לאנ"ש אשר יעזרוהו באוסף לצרכי הוצאותיו בהעתקה, ויאמר לו הוד כ"ק רבינו הזקן מאין ידעת ומי הגיד לך אשר ירידת נשמתך בהשליחות לעלמא דין הוא שתחי' רב דוקא במקום שאתה חפץ, אם ההשגחה העליונה הושיבך במקום שאתה שם לכשתתמלא שליחותך אז ההשגחה העליונה תוליכך למקום המיועד לנשמתך להאיר את המקום ההוא באור תורה ועבודה, וכאשר תכלה מלאכתך שם הנה ההשגחה העליונה תוליכך למקום המיועד לך.

כן הדבר, אנחנו כולנו בני אל חי כאמור בנים אתם לה' אלקיכם וכולנו בתוך כלל ישראל מובלים מאת ה' אלקינו בהשגחה פרטי פרטיות, ועלינו כולנו כאחד להתחנן אל הוי' אלקינו אשר יתן לנו כח ועוז גשמיים ורוחניים למלאות שליחותינו בעלמא דין מתוך נועם אלקי והצלחה בגשמיות וברוחניות.

ובזה הנני לבקשו אשר יודיעני בפרטיות ממצב עיר אנטוערפין בעניני שיעורי לימוד התורה בהבתי כנסיות ובתי מדרשים, בישיבה ותלמוד תורה וחינוך הבנות הכל בפרטיות.

הדו"ש ומברכו

[חי"ק]

ה. "להתוודע... מפרטיות מצב הילדים היתומים"

ב"ה כ"ב מ"ח תש"ח,
ברוקלין.

ידידי ור"ח אי"א מוה"ר יהודא שי' חיטריק

שלום וברכה!

בזה הנני לבקשו לעשות נסיעה על זמן קצר למדינת האלאנד, אשר מטרת נסיעתו תהי' להתודע שמה מפרטיות מצב הילדים היתומים ל"ע הנמצאים בבתי הגוים, ויחקור ע"ד מספר הילדים, איך הוא האפשרות להוציאם ולספחם לבתי חינוך כשרים, ואם יש מי המשתדל עבורם, בטח ימצא דרך להתקשר בזה עם הרבנים והעסקנים דבמדינת האלאנד ולשלוח אלי הרצאה מפורטת על דבר זה.

כן יתענין בהיותו שמה אם יש אפשרות עבור ידידינו אנ"ש שי' להסתדר בהאלאנד באיזה משרה של רבנות שו"ב והדומה או באיזה ענין של מסחר.

הנני מקוה אשר בעזה"י יוכל להשיג הרשיון כניסה להאלאנד וימהר נסיעתו צלחה בהקדם האפשרי והשי"ת יהי' בעזרו בגשמיות וברוחניות,

הדו"ש ומברכו בגו"ר

[חי"ק]

ו. "ברכתם הכי נעימה והיקרה לי במאד"

ב"ה, י"ב תמוז תש"ח,
ברוקלין.

אל ידידי אנ"ש ותלמידי התמימים במדינת בעלגיא

ד' עליהם יחיו,

שלום וברכה!

במענה על ברכתם הכי נעימה והיקרה לי במאד הנני מכוין כנגד המברכים ועונה אמן כל יהי רצון והשי"ת יחזק את בריאותם ובריאות בני ביתם ובריאות אנשי קהלתם ויתן לכולם פרנסה טובה

במנוחה בגשמיות וברוחניות ויצליחו בכל עניניהם ובקביעות סדרי לימוד ברבים.

המברכם בגשמיות וברוחניות

[חי"ק]

ז. "ברכת כתיבה וחתימה טובה"

ב"ה, ער"ה תש"ט.
ברוקלין

ידידי וו"ח אי"א מוהר"ר יהודא שי' חיטריק

שלום וברכה!

לקראת השנה החדשה הבאה עלינו ועל כל ישראל לטובה ולברכה ברוחניות ובגשמיות, הנני בזה לברך אותו ואת ב"ב יחיו בברכת כתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה בגשמיות וברוחניות.

הדו"ש ומברכם בגו"ר

[חי"ק]

ח. "זהו התכלית האמיתי"

ב"ה, ט"ז מ"ח תש"ט.
ברוקלין

ידידי וו"ח אי"א מוה"ר יהודא שי' חיטריק

שלום וברכה!

במענה על כתבו אודות העתקת מגורו לקאנאדע, לא אדע מפני מה חפץ לעזוב את המקום אשר השי"ת הביאו שמה בשביל להרביץ תורה ויראת שמים ולהשתדל בחינוך הטוב, כמו שעוסק כהיום אשר זהו התכלית האמיתי, ובודאי אשר טעמי ההסתדרות בפרנסה וסידור הילדים יחיו בסידור הטוב ברוחניות וגשמיות הוא תכלית אמיתי ואתענין לדעת המצב בהוה במהותם והנהגתם ויודיעני ואז אי"ה אענהו דעתי על אודות שאלת הנסיעה לקאנאדע.

בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א

מזכיר.

ט. "לעזור להם להיטיב מצבם הרוחני"

ב"ה, טו טבת תש"ט.

ידידי וו"ח אי"א מוהר"ר יהודא חיטריק שי'

שלום וברכה.

מוסגר בזה העתקה ממכתב שנתקבל מתלמידי ישיבת עץ חיים ממחנו ויואיל להתדבר עמהם ולהתודע פרטי הדברים הן אודותם בעצמם והן ע"ד מצב היהדות במדינתם ואל מי צריכים לפנות במכתבי התעוררות ובכלל כמה יכולים לעזור להם להיטיב מצבם הרוחני ויואיל להודיעני מזה במוקדם האפשרי.

המברכו בגשמיות וברוחניות

[חי"ק]

י. "ברוכים הבאים לשלום"

ב"ה, ז' מנ"א תש"ט
ברוקלין.

ידידי וו"ח אי"א מוה"ר יהודא שי'

שלום וברכה!

במענה על הטע"ג אשר באו צלחה לקנדה, הנני מברכם בברכת ברוכים הבאים לשלום והשי"ת יחזק את בריאות כולם ויעזרם בהסתדרות טובה בגו"ר.

ידידו הדו"ש ומברכם בגשמיות וברוחניות

[חי"ק]

יא. "להאיר מחשכי ארץ"

ב"ה, י"ד מנ"א תש"ט.
ברוקלין.

ידידי וו"ח אי"א מוה"ר יהודא שי'

שלום וברכה!

במענה על כתבו מיו"ד לחדש זה, ברוך בואו צלחה, ובעזרתו יתי' יסתדר בקרוב באופן טוב אשר תושלם כוונה העליונה להאיר מחשכי ארץ באור תורה

יוסף יצחק שניאורסאהן
ליובאוויטש

RABBI I. SCHNEERSOHN
OF LUBAWITZ
770 EASTERN PARKWAY
BROOKLYN 13, N. Y.
SLOCUM 6-2919

ב"ה, כ"ב מ"ח תש"ח.
ברוקלין.

ידידי ונ"ח אי"א מוה"ר יהודא שי' חיטריק

שלום וברכה!

בזה הנני לבקשו לעשות נסיעה על זמן קצר למדינת האלאנד אשר מסרת נסיעתו תהי' להודע שמה מפרסומת מצב הילדים היתומים ל"ע הנמצאים בכחי הגוים ויחתור ע"ד מספר הילדים איך הוא האפשרות להוציאם ולשלחם לבתי מ'לונך כעריך ואם יש מי המשתדל עבורם כמה ימצא דרך להתקשר בזה עם הרבניך והעסקנים דמדינת האלאנד ולשלוח אלי תרצאה מפורטת על דבר זה.

כן יתעורן בהיותו שמה אם יש אפשרות עבור ידידינו אנ"ש שי' להסתדר בהאלאנד באיזה מטרה של רבנות שו"ב והדומה או באיזה ענין של מסחר.

הנני מקוה אשר בעזה"י יובל להחזיק הרשימן כניסה להאלאנד ויסתר נסיעתו צלחה בהקדם האפשרי ואשי"ח יתי' בעזרו בנשמיות וברוחניות.

הדו"ש ומברכו

יוסף יצחק שניאורסאהן
ליובאוויטש

RABBI J. SCHNEERSOHN
OF LUBAWITZ
770 EASTERN PARKWAY
BROOKLYN 13, N. Y.
SLOCUM 6-2919

ב"ה, ערי"ה תשי"ט.
ברוקלין

ידידי ונ"ח אי"א מוהר"ר יהודא שי' חיטריק

שלום וברכה!

לקראת השנה החדשה הבאה עליכו ועל כל ישראל לטובה ולברכה ברוחניות ובגשמיות, הנני בזה לברך אותו ואת ב"ב יחיו בברכת כתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה בגשמיות וברוחניות.

הדו"ש ומברכם

יוסף יצחק שניאורסאהן
ליובאוויטש

RABBI J. SCHNEERSOHN
OF LUBAWITZ
770 EASTERN PARKWAY
BROOKLYN 13, N. Y.
SLOCUM 6-2919

ב"ה, ט"ז סיון תשי"ח.
ברוקלין

אל ידידיי אנ"ש וחלמידי
התמימים במדינת בעלגיא
ד' עליהם יחיו.

שלום וברכה!

בסענה על כרכתם הכי נעימה והיקחה לי במאד הנני מכזין כונד הסכרכים זעונה אמן כן יהי רצון ותשי"ת יחזק את בריאותם ובריאות כני כלתם וכריאות אנשי קהלתם ויתן לכולם פרנסה טובה בסנוחה בנשמיות וברוחניות וכצליחו וכל עניניהם ובקביעות סדרי לימוד כרכים.

המברכם

להרביץ תורה ויראת שמים ולהשתדל בחינוך הטוב. מכתבים מתקופת השליחות בבלגיה

ועבודת ה' בזכות אור החסידות אשר האירו לנו הוד כ"ק אבותינו רבותינו הק' זי"ע ונכון הי' אשר ידידי ישתדל בעניני העמדת סכיני זביחה אשר בודאי בעזרתו ית' יעלה לידידי בנקל ודבר זה נחוץ גם אם לא יתעסק בזביחה תמידית, השי"ת יחזק את בריאותם ויעזרם בהסתדרות טובה בפרנסה בהרחבה.

ידידו הדו"ש ומברכו וב"ב יחיו בכל טוב בגשמיות וברוחניות

[חי"ק]

יב. "זכות הקדימה... להתעסקותו בתור מנהל רוחני בישיבת תומכי תמימים"

ב"ה י"ז אלול תש"ט
ברוקלין.

ידידי הנעלה הרב וו"ח אי"א מוה"ר יהודא שי'

שלום וברכה!

במענה על מכתבו מז' לחדש זה, התענגתי להתבשר מלימוד הדא"ח וסידור מלוה מלכה, ובודאי יתחזקו ויתאמצו להגדיל מספר הלומדים יחיו.

אף שבדרך כלל מוצאת חן בעיני ההצעה שיכנוס לעסק של בית אפי' או מאכלי חלב, אשר לבד האפשרות לזכות עי"ז את הרבים במאכל כשר, הנה תהי' לפניו ההזדמנות לבוא במגע ומשא עם אנשים מחוגים שונים ולקרבם ולחזקם בקביעות עתים לתורה קיום המצות וזיכוך המדות, אבל זכות הקדימה היא להתעסקותו בתור מנהל רוחני בישיבת תומכי תמימים ליובאוויטש במאנטרעאל, והנני שולח מכתבי לידידי הרב וו"ח אי"א מוה"ר ארי' ליב שי' קרעמער אשר יקבלו להתמנות האמורה, ויתמסר ידידי שי' לעבודה קדושה זו ויתחזק ויתאמץ בה והשי"ת יצליחו.

יתעסק מזמן לזמן בהעמדת סכיני שחיטה בכדי שיהי' רגיל באומנות זו, ועל אודות בתם הבכירה תחי' טוב אשר תשתלם בידיעותי' הדרושות לה בכדי להיות מורה בבית ספר לנערות, אבל בינתיים אין עלי' לעזוב את משרתה בהבית מסחר, ובענין הדירה אין לעשות לעת עתה שינויים.

השי"ת יחזק את בריאותו ובריאות ב"ב יחיו ויעזרם בהסתדרות טובה ויצליחם בכל הדרוש להם.

הדו"ש ומברכם בכל טוב בגשמיות וברוחניות

[חי"ק]

יג. "כתיבה וחתימה טובה"

ב"ה, ער"ה תש"י
ברוקלין.

ידידי הרב וו"ח אי"א מוה"ר יהודא שי' חיטריק

שלום וברכה!

לקראת השנה החדשה הבאה עלינו ועל כל ישראל לטובה ולברכה, הנני בזה לברך אותו ואת ב"ב יחיו בתוך כללות אנ"ש וכלל אחב"י ד' עליהם יחיו בברכת כתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה

ידידו הדו"ש ומברכם בכל טוב בגשמיות וברוחניות

[חי"ק]

יד. "להדריך את התלמידים יחיו בדרך החסידות"

ב"ה י"ב תשרי תש"י
ברוקלין.

ידידי הרב וו"ח אי"א מוה"ר יהודא שי' חיטריק

שלום וברכה!

במענה על מכתבו מכ"ב אלול העבר, התענגתי לדעת כי נכנס כבר לעבודת הקדש בתור מנהל רוחני של תומכי תמימים ליובאוויטש בעי"ת מאנטרעאל יע"א, יתן השי"ת שתהי' בהצלחה מרובה.

ודאי הוא כי צריכים להדריך את התלמידים יחיו בדרך החסידות, אבל בהתחשב עם מצבם הנוכחי, צריכים לסדר אשר לבד לימוד התניא יקבעו עבורם גם הלימוד של שער השלישי משערי תשובה, וילמדו

יוסף יצחק שניאורסאהן
ליובאוויטש

RABBI J. SCHNEERSOHN
OF LUBAWITZ
770 EASTERN PARKWAY
BROOKLYN 13, N. Y.
SLOCUM 6-2919

ב"ה, סו טבת תש"ט.

ידידי ה"ח איש"א מוהר"ר
יהודא חיסריק שי'

שלום וברכה.

מוסגר בזה העתקה ממכתב שנתקבל מתלמידי ישיבת עץ חיים מסתנו ויואיל להתחבר עמהם ולהודע פרטי הדברים הן אודותם בעצמם והן ע"ד מצב היהדות במדינתם ואל מי צריכים לפנות כמכתבי התעוררות ובכלל במה יכולים לעזור להם להישיב מצבם הרוחני ויואיל להודיעני מזה במוקדם האפשרי.

בברכה

יוסף יצחק שניאורסאהן
ליובאוויטש

RABBI J. SCHNEERSOHN
OF LUBAWITZ
770 EASTERN PARKWAY
BROOKLYN 13, N. Y.
SLOCUM 6-2919

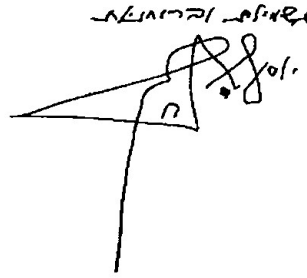
ב"ה, י"ד סנ"א תש"ט.
ברוקלין.

ידידי ה"ח איש"א מוה"ר יהודא שי'

שלום וברכה:

בסענה על כתבו מיו"ד לחרש זה, ברוך בואו צלחת, ובעזרתו יתי' יסתדר בקרוב באופן טוב אשר תושלם כוונת תעלוגה לתאיר מחשכי ארץ באור תורה ועבודת ת' בזכות אור התמידות אשר תאירו לנו הזד"ק אבותינו רבותינו הק' זי"ע וזכות חי' אשר ידידי ישחדל בעניני תעסקת סביבי זביחה אשר בזראי בעזרתו יתי' יעלה לידידי בנקל ודבר זה נחוץ גם אם לא יתעסק בזביחת תמידית, תשי"ת יחזק את בריאותם ויעזרם בתסתדרות טובת בפרנסת בתרחבת.

ידידו הדו"ש וכבר[illegible]

יוסף יצחק שניאורסאהן
ליובאוויטש

RABBI J. SCHNEERSOHN
OF LUBAWITZ
770 EASTERN PARKWAY
BROOKLYN 13, N. Y.
SLOCUM 6-2919

ב"ה, י"ו אלול תש"ם
ברוקלין.

ידידי הנעלה הרב ה"ח אי"א סוה"ר יהודא שי'

שלום וברכה:

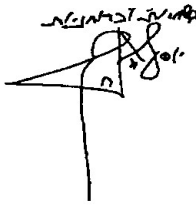
בסענה על מכתבו מז' לחדש זה, מתענגתי למבשר טליפור הדא"ח וסידור חלות מלכה, ובודאי יחזקו ויאמצו למגדיל תסדר תלומדים יחי'.

אף שבדרך כלל סוצאה חן בעיני תאצעה שיכנום לפתח של בית אפי' או מאכלי חלב, אשר לבד מאפטרות לזכות ע"ז את תרבים בסאכל כזה, הנה תחי' לפני התזדמנות לבוא במגע וסמא עם אנשים מחוגים שונים ולקרבם ולחזקם בקבירות עתים לחזרת קיום תמצות וזיכוך תסרות, אבל זכות תקדימה היא למתעסקותו בחור סחל רוחני ביסיבת תוסכי תסידים ליובאוויטש בסאנטרקאל, ואנני שולח מפתחי לידידי הרב ה"ח אי"א סוה"ר אריי' ליב שי' קרעסקר אשר יקבלו לתתסנות האמורה, ויתסדר ידידי כי' לעבודת קדושה זו ויתחזק ויתאמץ בה ותסי"ם יצליחו.

יתעסק סוכן לזכון בתעסרת סביבי שתיסת בכרי שיחי' רגיל באומנות הרזיסות לה בכרי לתיות סורם בבית תפר לנערות, אבל בינתים אין עלי' לצזוב את תטרתה בתבית תסתר. ובענין תדירת אין לעשות לעת עתה סיגורים.

תסי"ת יחזק את בריאותו ובריאות ב"ב יחיו ויעזרם בתסתדרות טובה ויצליחו בכל תרוזם לתם.

ידידו הדו"ש ומברכם בכל טוב

יוסף יצחק שניאורסאהן
ליובאוויטש

RABBI J. SCHNEERSOHN
OF LUBAWITZ
770 EASTERN PARKWAY
BROOKLYN 13, N. Y.

ב"ה, ט"ו אלול תש"ם
ברוקלין.

ידידי ה"ח איש"א סוה"ר יהודא שי'

שלום וברכה:

בסענה על מכתבו מז' לחדש זה, מתענגתי לתבשר שליפור הדא"ח וסידור חלות מלכה, ובודאי יחזקו ויאמצו למגדיל תסדר תלומדים יחי'.

אף שבדרך כלל סוצאה חן בעיני תאצעה שיכנום לפתח של בית אפי' או מאכלי חלב, אשר לבד מאפטרות לזכות ע"ז את תרבים בסאכל כזה, הנה תחי' לפני התזדמנות לבוא במגע וסמא עם אנשים מחוגים שונים ולקרבם ולחזקם בקבירות עתים לחזרת קיום תמצות וזיכוך תסרות, אבל זכות תקדימה היא למתעסקותו בחור סחל רוחני ביסיבת תוסכי תסידים ליובאוויטש בסאנטרקאל, ואנני שולח מפתחי לידידי הרב ה"ח אי"א סוה"ר אריי' ליב שי' קרעסקר אשר יקבלו לתתסנות האמורה, ויתסדר ידידי כי' לעבודת קדושה זו ויתחזק ויתאמץ בה ותסי"ם יצליחו.

יתעסק סוכן לזכון בתעסרת סביבי שתיסת בכרי שיחי' רגיל באומנות הרזיסות לה בכרי לתיות סורם בבית תפר לנערות, אבל בינתים אין עלי' לזזוב את תטרתה בתבית תסתר. ובענין תדירת אין לעשות לעת עתה סיגורים.

תסי"ת יחזק את בריאותו ובריאות ב"ב יחיו ויעזרם בתסתדרות טובה ויצליחו בכל תרוזם לתם.

ידידו הדו"ש ומברכם בכל טוב

זאת בשעות אשר בהן החובה על כל התלמידים להמצא בהישיבה.

את גן הילדים צריכים להחזיק ולהשתדל להרחיבו ולהגדילו במספר ילדים יחיו.

על אודות לשלוח תלמידים אחדים מהישיבה דפה למחנם הט' צויתי לברר אודות האפשרות בזה.

השי"ת יחזק את בריאותו ובריאות ב"ב יחיו ויצליחו בעבודתו.

ידידו הדו"ש ומברכם בכל טוב ולהצליח בעבודתו בגשמיות וברוחניות

[חי"ק]

טז. "לתפארת לידידינו אנ"ש"

ב"ה כ"ו מ"ח תש"י
ברוקלין

ידידי הרב וו"ח אי"א מוה"ר יהודא שי'

שלום וברכה!

במענה על מכתבו מי"ח לחדש זה, תודה על הבשורה הטובה מיסוד הכתה החדשה אשר בשימת לב הראוי' ויגיעה הדרושה הנני בטוח בברכת נשיא המוסד הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק אשר בהנחת היסוד של חינוך-תמימי בישיבת תומכי תמימים ליובאוויטש במאָנטרעאל הנה בעזרתו ית' יהי' לתפארת לידידינו אנ"ש ולתועלת רוחני פנימי לכל מוסדי התורה בקנדה יע"אָ.

השי"ת יחזק את בריאות ידידי וב"ב יחיו ובריאות תלמידי ידידי העסקן חרוץ הרב ר' ארי' ליב שי' קראמער ובריאות ידידי המורים והתלמידים ויתן פרנסה לכל אנ"ש ולכולכם.

ידידו הדו"ש מכבדו ומברכו בכל טוב בגשמיות וברוחניות

[חי"ק]

יז. "יכניס עצמו בעבודת הדרכת התלמידים"

ב"ה, כ"ד כסלו תש"י
ברוקלין.

ידידי הרב וו"ח אי"א מוה"ר יהודא שי'

שלום וברכה!

ברוך בואכם צלחה ויחזק השי"ת את בריאות ידידי ובריאות ב"ב יחיו ויסתדרו בסדר טוב וידידי יכניס עצמו בעבודת הדרכת התלמידים והתועדות אנ"ש כפי שהגדתי לידידי בעל פה והשי"ת יצליחו בכל עניני עבודתו.

ידידו הדו"ש ומברכו בכל טוב בגשמיות וברוחניות

[חי"ק]

טז. "יתן עצמו אל סדרי הישיבה"

ב"ה, ז' כסלו תש"י
ברוקלין.

ידידי הרב וו"ח אי"א מוה"ר יהודא שי'

שלום וברכה!

במענה על כתבו מא' לחדש זה אודות התלמיד אברהם יהודא ליב שי' יודאוויץ אם יסודר במקום טוב ושיהי' תחת השגחה תמידית ויתן עצמו אל סדרי הישיבה ויתמיד בלימוד ובהנהגה טובה נכון לקרבו והשי"ת יעזור ויצליח לו ולכל התלמידים יחיו בלימוד וביראת שמים.

הדו"ש מכבדו ומברכם בגשמיות וברוחניות

[חי"ק]

יוסף יצחק שניאורסאהן
ליובאוויטש

RABBI J. SCHNEERSOHN
OF LUBAWITZ
770 EASTERN PARKWAY
BROOKLYN 13, N. Y.
SLOCUM 6-2810

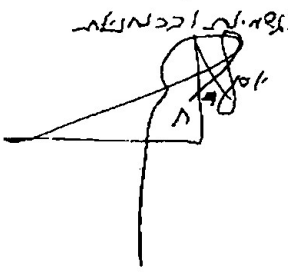
ב"ה, ער"ח חש"י
ברוקלין.

ידידי הרב מ"מ אי"א מוה"ר
יהודא שי' חיטריק-

שלום וברכה!

לקראת השנה החדשה הבאה עלינו
ועל כל ישראל לטובה ולברכה, הנני בזה לברך
אותו ואת ב"ב יחיו בתוך כללות אנ"ש וכלל
אחב"י ר' עליהם יחיו בברכת כתיבה וחתימה
טובה לשנה טובה ומתוקה

ידידו הדו"ש ומברכם בלתי

יוסף יצחק שניאורסאהן
ליובאוויטש

RABBI J. SCHNEERSOHN
OF LUBAWITZ
770 EASTERN PARKWAY
BROOKLYN 13, N. Y.
SLOCUM 6-2810

ב"ה, כ"ו ס"ת חש"י
ברוקלין.

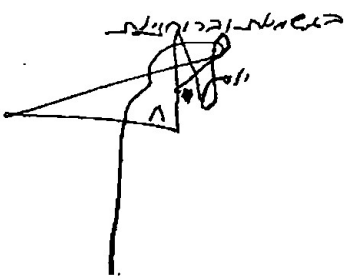
ידידי הרב מ"מ אי"א מוה"ר יהודא שי'

שלום וברכה!

במענה על מכתבו סי"ת לחדש זה,
חודה על חבשורה המובה מיספר הכמה מהחדשה
אשר בשימם לב תראוי' ויגיעה הדרושה תנני
בסוה בברכת נשיא מסופר תוך כ"ק אאמו"ר
חרה"ק אשר בהנחת היסוד של חינוך-התמימי
בישיבת הומכי התמימים ליובאוויטש במשנתרעל
תנת בעזרתו ית' יחי' להמארת לידידינו אנ"ש
ולתוקלת רוחני מניתי לכל מוסדי התזרת בקנדת
יע"א.

חשי"ת יחזק את בריאות ידידי וב"ב
יחיו ובריאות תלמידי ידידי תעקען חרוץ הרב
ר' ארי' ליב שי' קראסער ובריאות ידידי המורים
והתלמידים ויתן מרנסה לכל אנ"ש ולכולכם.

ידידו הדו"ש מכבדו ומברכו בלתי

יוסף יצחק שניאורסאהן
ליובאוויטש

RABBI J. SCHNEERSOHN
OF LUBAWITZ
770 EASTERN PARKWAY
BROOKLYN 13, N. Y.
SLOCUM 6-2810

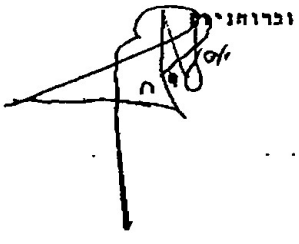
ב"ה, ער"ח חש"י
ברוקלין.

ידידי הרב ו"ח אי"א מוה"ר יהודא שי'

שלום וברכה!

בסענה על מכתבו מס' לחדש זה
אודות התלמיד אברהם יהודא ליב שי' יודאוויץ
אם יסודר במקום סוב ושיחי' התה חשנחה
חמידים ויתן עצמו אל סדרי הישיבה ויחמיד
בליסוד ובהנהגה סובה נכון לקרבו וחשי"ת
יעזור ויצליח לו ולכל התלמידים יחיו בליסוד
ובריאת שסים.

חדו"ש מכבדו ומברכם בנשמיות
וברוחניות

יוסף יצחק שניאורסאהן
ליובאוויטש

RABBI J. SCHNEERSOHN
OF LUBAWITZ
770 EASTERN PARKWAY
BROOKLYN 13, N. Y.
SLOCUM 6-2810

ב"ה, ז' כסלו חש"י
ברוקלין.

ידידי הרב ו"ח אי"א מוה"ר יהודא שי'

שלום וברכה!

במענה על מכתבו מס' לחדש זה
אודות התלמיד אברהם יהודא ליב שי' יודאוויץ
אם יסודר במקום סוב ושיחי' התה חשנחה
חמידים ויתן עצמו אל סדרי הישיבה ויחמיד
בליסוד ובהנהגה סובה נכון לקרבו וחשי"ת
יעזור ויצליח לו ולכל התלמידים יחיו בליסוד
ובריאת שסים.

חדו"ש מכבדו ומברכם בנשמיות
וברוחניות

להדריך את התלמידים יחיו בדרך החסידות. מכתבי הדרכה בניהול הישיבה

יח. "השל"ת יעזור שיהי' להצלחה"

ב"ה, ט' טבת תש"י
ברוקלין.

ידידי הרב וו"ח אי"א מוה"ר יהודא שי'

שלום וברכה!

ידידי הרמ"ל שי' שאל בשמם אודות תנאי הצעת הדירה של חותן הרב ר' ליב שי' קרעמער ועניתי כי יסכים על התנאים ויקח הדירה והשל"ת יעזור שיהי' להצלחה לידידי וב"ב יחיו בכל הפרטים בגשמיות וברוחניות.

הדר"ש ומברכם בגשמיות וברוחניות

[חי"ק]

יט. "הנני יודע טיב התמסרותם"

ב"ה, י"ג טבת תש"י
ברוקלין

ידידי הרב וו"ח אי"א מוה"ר יהודא שי'

שלום וברכה!

במענה על מכתב תלמידי יקירי מו' לחדש זה מאשר מסר פרישת שלום לתלמידי חביבי המנהל והרא"י יחיו מנהלי סניף תומכי תמימים ליובאוויטש במאנטרעאל,

הנני יודע טיב התמסרותם בכל כוחם לעניני תומכי תמימים ליובאוויטש ולידידינו אנ"ש יחיו מחזיקי תת"ל הנני מקוה אשר בעזרתו ית' יתאמצו כולם אנ"ש והתלמידים יחיו למלאות בדיוק באהבה ובחיבה את כל ההוראות בעניני לימוד ועבודה והשל"ת יצליחם.

נהניתי מהסדר בעניני התועדות ואתענין לדעת בפרטיות מעניני התת"ל ואנ"ש וב"ב ה' עליהם יחיו.

ידידו הדר"ש ומברכו להצליח בכל עניניו ובעבודת משמרתו בגשמיות וברוחניות

[חי"ק]

כ. "יצליחו בכל ענפי העבודה"

ב"ה, ח' שבט תש"י
ברוקלין.

ידידי הרב וו"ח אי"א מוה"ר יהודא שי'

שלום וברכה!

במענה על מכתב ידידי מב' לחדש זה ראוי לסדר בהסכמת הרא"י ר' פנחס שי' קליין אשר התלמידים יצחק זריל, צבי הירש סלוטסקי וישכר דוב סילווער ילמדו בהסדר דעתה, והתלמידים נחום ראָזענבלום ואלעזר שטערן לסדר עבורם סדר לימוד בלילה איזה שעות ולקבץ עוד מסוג העובדים איזה שעות ביום לסדר לימוד בלילה ולסדר אופן התעוררות שיבואו אל הלימוד.

נכון לסדר אשר בש"ק יסודר לימוד דא"ח כשעה ובין מנחה למעריב יסודר אשר הגדולים שבהם יחזרו כחצי שעה היינו אות א' או ב' ממאמר חסידות בע"פ על פי הוראת ידידי מאחד המאמרים הנדפסים המדבר בענין תיקון המדות ואהבת ישראל והשל"ת יעזור לידידי ויצליחו בכל ענפי העבודה בתורה ויר"ש ותיקון המדות.

ידידו הדר"ש ומברכו

מכתב זה רשם כ"ק ביום הנ"ל ומסרו להעתיק ולהחזיר לו לחתימה אבל לא הספקתי להחזיר לו ונשאר בלא חתימה.

החותם בדמע

מזכיר כ"ק אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע

יוסף יצחק שניאורסאהן
ליובאוויטש

RABBI J. SCHNEERSOHN
OF LUBAWITZ
770 EASTERN PARKWAY
BROOKLYN 13, N. Y.
SLocum 6-2910

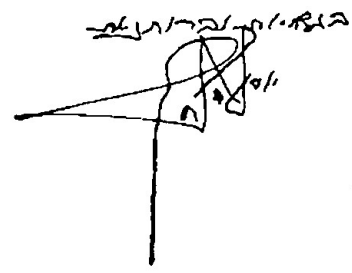
כ"ח כ"ר כסלו חש"י
ברוקלין.

ידידי הרב וו"ח אי"א מוה"ר יחודא שי'

שלום וברכה!

ברוך בואכם צלחת ויחזק השי"ת את בריאות ידידי וכריאות ב"כ יחיו ויסתדרו בסדר טוב וידידי יכניס עצמו בעבודת הדרכת התלמידים וההוועדות אנ"ש כפי שהנדחתי לידידי בעל פה והשי"ת יצליחו בכל עניני עבודתו.

ידידו הדוש ומברכ בברכה

יוסף יצחק שניאורסאהן
ליובאוויטש

RABBI J. SCHNEERSOHN
OF LUBAWITZ
770 EASTERN PARKWAY
BROOKLYN 13, N. Y.
SLocum 6-2910

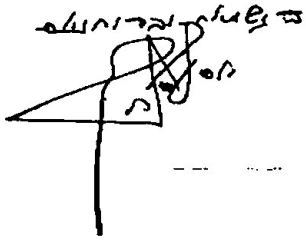
ב"ח,ס' סבח חש"י
ברוקלין.

ידידי הרב וו"ח אי"א מוה"ר יחודא שי'

שלום וברכה!

ידידי הרמ"ל שי' שאל בשמם אודות הנאי הצעה חדירת של חזקן חרב ר' ליב שי' קרעמער ועניתי כי יסבים על החנאים ויקה הדירת והשי"ת יעזור שיהי' להצלחה לידידי וב"כ יחיו בכל הפרטים בנשמיות וברוחניות.

הדו"ש ומברכם

יוסף יצחק שניאורסאהן
ליובאוויטש

RABBI J. SCHNEERSOHN
OF LUBAWITZ
770 EASTERN PARKWAY
BROOKLYN 13, N. Y.
SLocum 6-2910

בית,ח' שבט חש"י
ברוקלין.

ידידי הרב אי"א מוחיר יחודא שי'

שלום וברכה!

בסענה על מכתב ידידי סב' לחדש זה ראוי לסדר באסכמה תראשי ר' פנחס שי' קליין אשר מחלמידים יצחק זריל,צבי אירש סלומסקי וישכר דוב סילמער ילמדו במסדר דעמה,ואחלמידים נחום רשזענבלום ואלעזר שפערן לסדר עבורם סדר ליסוד בלילה אי"ה שעות ולקבץ עוד מסוג מעוברים אי"ה שעות ביום לסדר ליסוד בלילה ולפדר אופן מתעוררות שיבואו אל מליסוד.

נכון לסדר אשר בשי"ק יסודר ליסוד דאי"ה כשעה ובין סנחה למעריב יסודר אשר אנדולים שבאם יחזרו כחצי שעה אי"כ אז ב' מסאחר מחירות בעי"ם על מי חוראה ידידי מאחר מסאחרים אנדמסים מסדבר בענין מיקון מסדות ואחבם ישראל ומשי"ח יעזור לידידי וי"צליחו בכל ענפי תעבודת בתורה ויר"ש ומיקון מסדות.

ידידו אדוש ומברכו

מכתב זה רשם בי"ק ביום אנ"ל ומסרו למעי"ק ולמחזיר לו לחחי"מה אבל לא מסמקו למחזיר לו ונשאר בלמ"ח חחי"מה.

יוסף יצחק שניאורסאהן
ליובאוויטש

RABBI J. SCHNEERSOHN
OF LUBAWITZ
770 EASTERN PARKWAY
BROOKLYN 13, N. Y.
SLocum 6-2910

בית,ח' שבט חש"י
ברוקלין

ידידי הרב וויה אי"א מוחיר יחודא שי'

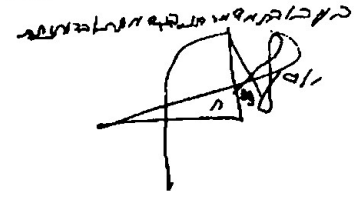
שלום וברכה!

בסענה על מכתב תלמידי יקירי מז' לחדש זה מאשר מסר מרישה שלום לתלמידי חביבי מסנהל ותראשי יחיו מנהלי סניף תומכי תמימים ליובאוויטש במאנטרעאל.

הנני יודע מיב התמסרותם בכל כותם לענייני תומכי תמימים ליובאוויטש ולידידינו אנ"ש יהיו מחזיקי תחיל הנני מקוה אשר בעזרתו ית' יתאמצו כולם אנ"ש ותתלמידים יחיו למלאות בדיוק באחבה ובחיבה את כל תחוראות בענייני ליסוד ועבודת ותשי"ת יצליחם.

נהניתי מאסדר בענייני התועדות ואחענין לדעת בפרטיות מעניני מתחיל נאנ"ש וביב ה' עליהם יחיו.

ידידו הדוש ומברכ

מכתבי כ"ק אדמו"ר זי"ע

א. "יקח ע"ע הפצת ומכירת ספרי דא"ח"

ב"ה כ' כסלו תש"ח
ברוקלין

כבוד הוו"ח אי"א נו"מ וכו'

התמים מוהר"י שי' חיטריק

שלום וברכה!

מוסג"פ קונטרס ליט"כ שהביאו אתמול מביה"ד, ובטח יזכה בו את הרבים באופן המתאים, וזכות הרבים תלוי בו.

מטובו לאשר קבלת קונטרס הנ"ל. וכן להודיע ע"ד מצב החינוך במקומות שהשפעתו מגעת, או יכולה שתגיע.

ומהראוי הי' שיקח ע"ע הפצת ומכירת ספרי דא"ח וספרי חינוך היו"ל ע"י **קה"ת** – אם בעצמו או ע"י עושי רצונו, בהשגחתו בתור ב"כ **קה"ת**, באופן המתאים – וידוע אשר גם מעט אור דוחה הרבה חושך.

אמר כ"ק מו"ח אדמו"ר שליט"א באחת משיחותיו, אשר קירוב הרחוקים צ"ל באופן שיגביהם אליו ולא שירד (ממדריג' בתומ"צ ותפלה) אליהם.

וי"ל בקישור לימי חנוכה הממשמשים ובאים – דהנה אף דעיקר הנס הי' נצחון המלחמה, בכ"ז תלו לעיקר הנס בשמן (וכמ"ש בתו"א ושערי אורה רד"ה בכ"ה בכסלו).

ומצינו בשמן תכונות הפכיות: א) נעשה ע"י כתישה ובטוש דוקא (שמ"ר ר"פ תצוה. ועי"ג מנחות פ"ח מ"ד) – מה שמורה על ענוה. ב) מפעפע בכל דבר (ראה טושו"ע יו"ד סק"ה ס"ט ונ"כ מחלוקת הפוסקים אם השמן מוליך עמו גם ד"א. ובכ"ז בחגיגה (טו, ב) אמרו בפשיטות ואם לאו אל יבקשו תורה כו'. ויש לחלק בקל) – מה שמורה על קירוב לכל דבר. והיפכם: ג) אינו מתערב עם שאר משקין (שמ"ר שם) – מה שמורה על הבדלה (ועי"ג"כ אמרי בינה שער הק"ש פנ"ד-נ"ו). ד) עולה למעלה מכל המשקין (שמ"ר שם) – מה שמורה על התנשאות.

וכזה צ"ל סדר העבודה כשבא הזמן להאיר גם **בחצר וברה"ר** ועד דכליא רגלא דתרמודאי אותיות מורדת (ד"ה ת"ר נ"ח דשנת תרמ"ג. ועוד): א) תחלת עבודתו צ"ל קבעמ"ש, ונפשי כעפר לכל תהי'. אח"כ ב) ואהבת לרעך כמוך. ואם רואה שחברו לע"ע אינו שמן (גופו אינו עולה וכלה באור נשמתו שהיא נר ד') צריך לפעפע בו. ג) הוא עצמו אינו יורד ומתערב ע"ז, ואדרבה עולה למעלה מעלה ע"י עבודה זו. עד שסו"ס ד) הוא בהתנשאות, כי בפ"ע אינו כלום, אבל מצד עבודתו הוא שלוחו של ממה"מ הקב"ה ומי ידמה לו, כי שלוחו של אדם כמותו, וכמרז"ל (ב"ב עה, ב) עתידים צדיקים שיקראו בשמו של הקב"ה.

החותם באיווי כט"ס,

[חי"ק]

ב. "מה בצע במרה שחורה"

ב"ה כ"ו שבט, תש"ח

כבוד הוו"ח אי"א נו"מ וכו' התמים מהור"י שי' חיטריק

שלום וברכה!

מכתביו נתקבלו ומוסג"פ מכתב מפורט ע"ד תנאי ואופני ההפצה ובודאי, כשאר ענייני כ"ק מו"ח אדמו"ר שליט"א, יהי' ג"ז בהצלחה.

ומה שמסיים במכתבו (לענין מה שכתבתי לפעפע בחבירו) "ומה לעשות אם הוא סגור בחדרו איך להוציאו ממשכא דקמצא" – הנה כבר כתב כ"ק מו"ח אד"ש במכתביו (בשם אדנ"ע): כשמעמידים פנס מתקבצים החפצים באור – ליכטיקייט – ציט צו עכ"ל.

וי"ל הדיוק החפצים באור אשר **חפץ** מורה על פנימיות הרצון משא"כ **רוצה** (ראה לקו"ת פ' שלח סד"ה טובה הארץ) ופנימיות רצון כל בנ"י שלם הוא את ד' ותורתו תורה **אור**, וכידוע הראי' מהא דגט מעושה כשר ועפמ"ש ברמב"ם הל' גירושין ספ"ב.

ומה שכתב עוד שאולי אין השמן מאיר גם בעצמו כי עכור הוא, – הנה גם שמן עכור מפעפע וגם מאיר אלא שאין האור בהיר כ"כ, אבל מכלל חשך **פשיטא** שיצא, וגם הדלקת הנר מקרי, וכמו דמוכח בש"ס פוסקים ובמוחש, ובכלל מה בצע במ"ש אם אינה מביאה תועלת בתורה עבודה או גמ"ח, ואם היא מונעת מהם ה"ז דבר האסור.

וכל אחד במקומו הוא שליח ההשגחה העליונה ואם רק יתחיל בעשי' למלאות שליחותו בטח יצליח. וגם טוב לו ג"כ הן ברוחניות והן בגשמיות.

המאחל הצלחה וכט"ס.

[חי"ק]

ג. "גודל הוצאת יקר מזולל אין די באר"

ב"ה, ט"ו אייר, תש"ח
ברוקלין.

כבוד הוו"ח אי"א נו"מ וכו' התמים מהור"י שי' חיטריק

שלום וברכה!

מכ' מכ"ג אייר נתקבל. ואינו מבאר מפני מה תגרע השפעתו על תלמידיו עתה, אם יקח חלק גם בחינוך הצעירים שתח"י האגודה ולפענ"ד, הרי אדרבה.

ולדידי – פשיטא שא"צ להזניח לימודו עם אלו הבאים מחוגים רחוקים [...] התוהמ"צ. וגודל הוצאת יקר מזולל אין די באר. אבל, יחד עם זה, הרי הטבת חינוך בינוני לחינוך טוב, ומטוב לטוב יותר – וסו"ס יקבע ביניהם גם לימוד תניא שיחות והמאמרים – ג"ז הוא דבר גדול ביותר. והאריכות אך למותר.

מוסג'פ הקונטרס לל"ג בעומר, ובל"ס יזכה בו את הרבים.

באיווי כט"ס,

[חי"ק]

ד. "וישמיענו בשו"ט מהבפועל ממש"

ב"ה, כ' אלול, תש"ח

כבוד הוו"ח אי"א נו"מ וכו'

התמים מהור"י שי' חיטריק

שלום וברכה!

מוסג'פ קונט' שנתן כ"ק אד"ש להה"ל לחי אלול. ובודאי (ר"ת: ויברך דוד – ספי' המל'. ועיין במצות מינוי מלך להצ"צ פ"ב ע"ש – את הוי' כדאיתא בסי' האריז"ל) יזכה בו את הרבים, לקרבם לאחד זה אלופו של עולם. ובטח מתעסק בזה וישמיענו בשו"ט מהבפו"מ. ויקויים פתגם כ"ק מו"ח אד"ש בשיחת חי אלול שנה זו: פועל איז אז די פעולה פועלט אין פועל, וזהו"ע עשי' לעילא עשי' פועלט א יתרון אין לעילא.

החותם בברכוח"ט לו ולכב"ב ולכל המושפעים ממנו

[חי"ק]

ה. "דבר בעתו נוגע ביותר"

ב"ה, ו' תשרי, ה' תש"י

הרה"ח הוו"ח אי"א נו"מ וכו' מהור"י שי'

שלום וברכה!

בשמחה אודיעו כי כבר נגמר בסידור גם הקונטרס השני אשר זכה כת"ר והצליח בהשתדלותו להה"ל וכיון שביאוהו מבית הכורך רק למחר כנראה אמהר לשלח לו עתה הפרופס האחרונים למען יגיעו אליו קודם ש"ת ויוכל לזכות בו את סביבתו ונוסף ע"ז שיהי' ג"כ דבר בעתו.

וכנודע שיש בתורה ב' ענינים: א) מה שהיא למעלה מהזמן שלכן כל העוסק בתורת עולה כאלו הקריב עולה ונשלמה פרים שפתינו אף שהוא בלילה. ב) מה שהיא בזמן דוקא וכמו תקנת מרע"ה דקרה"ת דמבואר בכ"מ דשייך לעניני אותו שבוע דוקא או תקנתו לדרוש מענין החג בחג ומכש"כ התקנה לדרוש הו' הצריכות באותו הזמן (ראה שו"ע אדה"ז ריש הל' פסח, דשניהם ישנם). והנה לכאורה פשוט שענין הא' נעלה מענין השני אבל ע"פ משנ"ת בסוף מאמרי ר"ה ומיוהכ"פ ביתרון אהוי"ר המגולים דוקא הנה מטעם זה גופא יש יתרון לענין הב' דתורה על ענין הראשון.

ואם בתורת הנגלה כך הרי עאכו"כ בתורת הדא"ח שצ"ל דוקא טאפארא דא פלאחא והיא עוסקת ברפואת חולי הנפש שהם קשים מחולי הגוף ח"ו (ראה המאמר למויוהכ"פ בסופו) שדבר בעתו נוגע ביותר.

וביחוד ה"בעתו" דעשי"ת שיש בזה מעלה נוספת על כל השנה דאז הוא קירוב המאור אל הניצוץ וראה בהמאמרים ע"ד ביטול האור אל המאור.

בברכת חוגמח"ט לו ולכל החבורה תח'

[חי"ק]

ו. "יסדרו הדבר באופן המתאים לפי כשרונותיהם"

ב"ה, ט"ו שבט, תשי"ב
ברוקלין.

הרה"ח הוו"ח אי"א נר"נ וכו' מוה"ר יהודא שי'

שלום וברכה!

בנועם קבלתי מכתבו מח' שבט ופ"נ המוסג"ב אשר נקרא בעת רצון על ציון כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע.

ת"ח על הבשו"ט אשר מודיע מההתועדות של תלמידי הישיבה וחילוק ששה סדרי משנה בין התלמידים, וכותב שהוא לערך כ"ד פרקים לכאו"א, ולכאורה זהו רב מכדי מדת תלמידים מכתות הנמוכות אשר מזכיר במכתבו, ואל בינתם אשען אשר יסדרו הדבר באופן המתאים לפי כשרונותיהם.

...בטח יודע מהבאים מכאן ע"ד מה שנדבר בעת התועדות יו"ד שבט בענין **את"ה** (איגוד תלמידי הישיבות) ובודאי יסדר הדבר באופן המתאים.

בברכת בריאות הנכונה

[חי"ק]

ו. "נת' רשימותיו בסיפורי צדיקים, ובודאי ימשיך ורוב ת"ח מראש"

ב"ה, ביום השני פרשת חיי שרה בעשרים לחדש מרחשון שנת תשכ"ה. ברוקלין, נ.י.

הרה"ח אי"א נר"נ עוסק בצ"צ כו' מו"ה יהודה שי'

שלום וברכה!

מאשר הנני קבלת מכתבו מיום י"ג מ"ח (עם המצו"ב) והפ"נ יקראו עה"צ.

ובעמדנו ביום הולדת כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב)

מייסד ישיבת תומכי תמימים ומנהלה ע"י וביחד עם כ"ק מו"ח אדמו"ר –

אשר מסרו נפשם על יסודה והנהלתה ובאופן עד למסירת נפש על עניני הישיבה ועיקרה – התלמידים התמימים,

והרי דברי צדיקים ועאכו"כ העשי' שלהם, קיימים לעולם ופועלים פעולתם,

יהי רצון שביום זכאי זה וממנו ולהבא, יושפע בכאו"א מתלמידי התמימים ובכל ההולכים בדרכיו ואורחותיו תוספת אור וחיות וכח בעניניהם הרוחנים ובעניניהם הגשמים,

ובהנקודה – להיות נרות להאיר,

כתקות מייסדי ומנהלי הישיבה, כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) וכ"ק מו"ח אדמו"ר – זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע.

נתעכב המשלוח וז"ע נת' רשימותיו בסיפורי צדיקים, **ובודאי** ימשיך ורוב ת"ח מראש.

בברכה לבריאות ולהצלחה בעבוה"ק בתו"ת

[ח"ק]

ביום... מרחשון: אותה הקביעות שבשנת הולדת כ"ק אדנ"ע (ראה "חנוך לנער"). **ביום השני פרשת חיי שרה:** להעיר משיעור היומי (בחומש עם פרש"י): ואברהם זקן (ויושב בישיבה – יומא כח, ב) וה' ברך את אברהם בכל (ופירש"י) שהי' לו בן (שעולה בגימט' בכל). **בדרכיו ואורחותיו:** ראה אגה"ק סי' זך. זח"ב רטו, א. לקו"ת שה"ש יב, ב. **אור וחיות וכח:** ראה ד"ה אתם נצבים רדע"ת. **נרות להאיר:** להעיר משו"ע אדה"ז או"ח סרצ"ח סי"ז.

RABBI MENACHEM M. SCHNEERSON
Lubavitch
770 Eastern Parkway
Brooklyn 13, N. Y.
HYacinth 3-9250

מנחם מענדל שניאורסאהן
ליובאוויטש
770 איסטערן פארקווי
ברוקלין, נ. י.

ב"ה, ביום חשני פרשת חי שרה בעשרים לחדש
מרחשון שנת תשכ"ח. ברוקלין, נ.י.

מרת"ח אי"א נו"נ עוסק בצ"צ
כו' מו"ח יהודה שי'

שלום וברכה!

מאשר הנני קבלת מכתבו מיום י"ג מ"ח (עם המצו"ב) והקבלה יצאה עליכ.

ובעמדנו ב יום הולדת כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב)

מיסד ישיבת תומכי תמימים ומנהלת ע"י וביחד עם כ"ק מו"ח אדמו"ר -

אשר מסרו נפשם על יסודת והנהלתה ובאופן עד למסירת נפש על ענייני תורה ויהדות - תהלמידים התמימים,

ותורי דברי צדיקים ועאכן"כ תעש' שלהם, קיימים לעולם ופועלים פעולתם,

יאי רצון שביום זכאי זה ומתנו ולחבא, יושפע בכאו"א מתלמידי התמימים ובכל התולכים בדרכיו ואורחותיו תוספת אור ותיות וכח בעניניהם הרוחנים ובעניניהם הגשמיים,

ובתנקודת - לתיות נרות להאיר,

כתקוף מיסדי ומנהלי הישיבה, כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) וכ"ק מו"ח אדמו"ר - זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע.

שתוקף הקשר וקץ מי הראשון
זה כוחו הרוחני והנפשי יגיע
ויהיה שלהי.

בברכה לאיתנות זרוע לתורה ולעבודה
רשלה

ביום מרחשון: אותה תקביעות שבשנה חולדת כ"ק אדמו"ר (ראה "חנוך לנער"). ביום חשני פרשת חי שרה לחע"י משיעור תיומי (בתוס עם פרש"י): ואברהם זקן (ויושב בישיבה - יומא כח, ב) ות' ברך את אברהם בכל (ומירש"י) שהי' לו בן (שעולת בניסם' בכל). ברכיו ואורחותיו: ראה אגה"ק סי' זך. זח"ב רמו, א. לקו"ת שה"ש יב, ב. אור ותיות ובח: ראה ד"ת אתם נצבים ורע"ח. נרות להאיר: לחע"י משו"ע אדה"ז או"ח סרצ"ת סי"ז.

רשימות דברים

מדור הבעש"ט

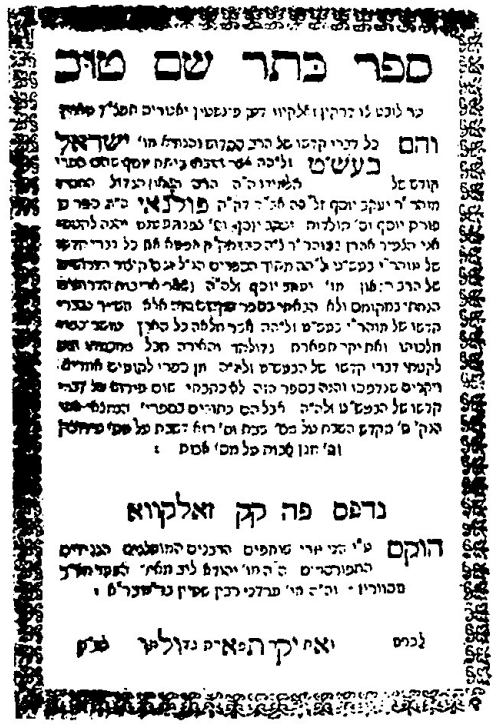
א. פגישה עם ה"משנה למלך"

בעת שנסע כ"ק הבעש"ט לא"י, ושהה בחג הפסח בעיר הבירה קאנסטאנטינאפאל (איסטאמבול), התראה עם הגאון האדיר מוהר"ר יהודא רוזאניס בעל המחבר ספר "משנה למלך" (על הרמב"ם) ו'פרשת דרכים' (דרוש). ודברו בלשון הקודש, שבעל משנה למלך לא הי' מכיר בלשון אידיש.

ושאל לכ"ק הבעש"ט מאין הוא, ואמר שמפולין. ושאל ע"ד חייהם של ישראל בגלות פולין, והשיב כ"ק הבעש"ט, שגזרות על גזרות עומדים על ישראל. והרכין בעל משנה למלך ראשו אחורנית, וראה כ"ק הבעש"ט שמחולשת דעתו של בעל מ"ל יוריד את שר של פולין מכסאו[1]. ויאמר כ"ק הבעש"ט אליו: עוד ישראל צריכים להיות בפולין. והניח בזה את דעתו.

[ידוע שכ"ק הבעש"ט זצוקללה"ה השתוקק לנסוע לארץ ישראל, ועל דבר נסיעתו נמצאו בספרים שלש נוסחאות שונות[2]:

נוסחא א' בספר שבחי הבעש"ט[3] (שהמדפיס ר' ישראל יפה מקאפוסט כותב, שחסידים אומרים בשם כ"ק אדמו"ר הזקן שהסיפורים הכתובים שם הם אמיתיים, וכפי שכתוב שם שמע בעצמו הרבה סיפורים מכ"ק אדה"ז). ואין מסופר בה לא ע"ד זוגתו הרבנית ולא ע"ד בתו אֲדל, כמו שמסופר בהסיפורים אודות נסיעותיו האחרונות. עכ"פ נראה שזוהי הפעם הראשונה בתחלת עבודתו שהשתוקק כ"ק הבעש"ט לעלות לארץ ישראל, וניסה בדרך זו לעלות לא"י.

ספר פתר שם טוב

והם ישראל בעש"ט

הוקם פה קק ואלקוא

שער הספר "כתר שם טוב" – הוצאה ראשונה

נוסחא ב' ישנה בכמה ספרים, ונדפס ב"סיפורי חסידים" להרה"ג והרה"ח רש"י זעווין ז"ל[4], ומי שחפץ יעיין שם. ומנוסחא זו נראה שנסיעה זו נתקיימה בזמן מאוחר, שאז היתה התחלת התגלותו להיות פועל ישועות, אך טרם התגלותו. ובנסיעה זו ביקר את הר"י רוזאניס בעל "משנה למלך", שנפטר בשנת תפ"ז (יש דעה שנפטר בשנת תצ"ד, אך היא מופרכת לגמרי, כי ספר "משנה למלך" נדפס ע"י הרה"ג ר' יעקב כולי בשנת תצ"א, וידוע שבעל "משנה למלך" לא ראה את ספרו כשנדפס, שהנ"ל (ר"י כולי) עסק בהדפסתו אחרי פטירתו).

---

1. ראה "היכל הבעש"ט" גליון ו ע' קמה הערה 1 ובמצוין שם (אך במקורות אלה לא נזכרה תשובת הבעש"ט כמסופר כאן). ושם הקשו מהידוע שבעל "משנה למלך" נפטר בשנת תפ"ז. וראה השערת המחבר לקמן שכמה נסיעות היו, ובכך מיישב קושיא זו.

2. ראה פירוט חלק מהנוסחאות השונות ומקורותיהן ב"היכל הבעש"ט" שם ע' קמה ואילך.

3. מהדורת תשכ"א ע' מט ואילך.

4. מועדים ע' 255 ואילך.

מהסיפורים אודות נסיעה זו משמע שבתו אדל נולדה לערך ת"פ או קודם (וקרוב יותר לשנת תע"ה־תע"ז), שבשנת תפ"ו בהיותו באיסטאמבול היתה עמו שם (נפטרה לערך תקמ"ה־תקמ"ח).

בנוסחא ג' מסופר אודות איש מפולין שעקב אחרי הבעש"ט, ומזה נראה שהי' כמה שנים אחרי התגלות הבעש"ט, שכבר ידע גדולת הבעש"ט שהוא פועל ישועות, והי' כמה שנים אחרי פטירת בעל "משנה למלך".

ומכל הנ"ל נראה ששלש פעמים נסה כ"ק להגיע לא"י: פעם הראשונה קודם התגלותו, ופעם השני' בעת למדו עם הבעל ח"י, ופעם השלישית – אחרי התגלותו].

(מהרשג"א)

ב. מחלוקת ר' יונתן אייבשיץ והיעב"ץ

בעת המחלוקת של הרה"ג מוהר"ר יונתן אייבשיץ עם הרה"ג מוהר"ר יעב"ץ, שהי' בשנות התגלות הבעש"ט, צוה כ"ק הבעש"ט להחבריא קדישא שלו ולכל המסתופפים בצלו שלא להתערב בזה בשום אופן. שהיו גדולי ישראל על צד הר"י אייבשיץ, ויש שהיו על צד היעב"ץ, ויש שהתעסקו לעשות שלום ביניהם, וכ"ק הבעש"ט אמר שאינם שייכים להפצת תורתו והם מדור אחר, לכן בל יתערבו.

[ראיתי בספר, שה"תולדות יעקב יוסף", מותיקי תלמידי הבעש"ט, התעסק לעשות שלום ביניהם. ואפשר שזה הי' קודם ששמע ציווי כ"ק הבעש"ט].

(מהרשג"א)

ג. התכשיט של אשת ה"נודע ביהודה"

סיפר כ"ק אדמו"ר הרש"ז נ"ע מקאפוסט:

כ"ק רבינו הבעש"ט הי' כמה פעמים אצל הגאון האמיתי מוהר"ר יחזקאל בעל נודע ביהודה (כנודע שהי' מקודם הרב דעיר יאמפאלי באוקריינא, שהיתה אז תחת ממשלת פולין). והרבנית דהנו"ב היתה שאר בשרו של כ"ק הבעש"ט[5], והיא היתה לה אמונת צדיקים בכ"ק הבעש"ט.

פעם נאבד תכשיט (מעדאליאן) של הרבנית דהנו"ב שהי' שווה סך גדול. ובימים אלו שנאבד התכשיט בא כ"ק הבעש"ט ליאמפאלי, והלכה הרבנית עם בנה יעקב'קע לכ"ק הבעש"ט, ובקשה את כ"ק שהוא ברוח קדשו יאמר לה איפה נמצא ואנה הוא.

ויאמר לה כ"ק שעל תקרת הבית שלהם (ה"בוידם") יש שם סל עם מוכין, יחפשו שם וימצאוהו. והלכו וחפשו ומצאו, כדבר איש אלקים.

הנער יעקב'קע הלך וסיפר לאביו שכ"ק הבעש"ט הוא ממש נביא. וא"ל אביו: כ"ק הבעש"ט הוא חכם גדול, מסתמא חקר מב"ב ומהנערים, היכן החזיקו הנערים[6]. אך יעקב'קע הי' בהתפעלות גדולה, כי הוא ראה בראי' חושית שלא חקר משום אדם, וכאשר הרבנית שאלה – תומ"י אמר לה.

והאמת שגם הגאון ידע שהוא מופת גלוי, אבל היות שלא הי' מסכים על דרך הבעש"ט, על כן הקטין זאת בעיני משפחתו[7].

והוסיף אדמו"ר הרש"ז מקאפוסט לבאר, שבאמת הוא מופת נמוך ושפל (להראות מופת מתכשיטי אשה), רק מפני שהמופת הי' לפני המתנגדים. והביא ע"ז המעשה משבחי הבעש"ט[8], מגנב שגנב אצל חסיד הטו"ת, ובא החסיד וסיפר לרבו, ואמר לו כ"ק איפה נמצא הגנב, ושאל הגנב אצל כ"ק למה הוא מביט בדברים נמוכים כאלו, וענה לו שראה זאת באותו מקום.

---

5. ב"בית רבי" (פח, ב) נאמר להפך, שהרבנית רעייתו של הבעש"ט היתה שארת בשרו של הנוב"י.

6. כלומר: היכן נהגו ילדי הבית להחביא את חפציהם.

7. תוכן הסיפור בקצרה מופיע גם ב"בית רבי" שם (פט, א), בשם "א' הרבנים מנכדי רבינו".

8. סיפור זה מסופר לקמן (ע' 67) בשם הרשג"א על המגיד ממעזריטש. ב"שבחי הבעש"ט" (הוצאת תשכ"א ע' קי) מופיע סיפור דומה במקצת על הבעש"ט, אך ללא התשובה המובאת בשמו בפנים.

ד. התקרבותו של בעל ה"תולדות"

המשפיע רשג"א אמר: הסיפורים שמספרים איך נתקרב הרה"צ ארי דחבורה מוהר"ר יעקב יוסף הכהן מפולנאה, אינם לוקחים לבו, וקרוב הדבר שסיפור זה שמספרים קרוב לאמת.

וזהו:

כ"ק הבעש"ט בא לעיר שאריגראד[9] כאור הבוקר, ועמד עם עגלתו בככר השוק. אנשי העיר הלכו להתפלל בביהכ"נ, וקרא אותם אליו, ודבר עמהם, וסיפר לפניהם מעשיות.

בעל "תולדות יעקב יוסף" בא לביהכ"נ, והנה אין איש, רק השמש. ויאמר אל השמש: מדוע באתי ואין איש? ויאמר השמש: איש יהודי עומד בככר השוק ומספר מעשיות וכולם שומעים. ויאמר אל השמש: לך ואמור להם שתיכף יבואו להתפלל בזמן התפלה כבכל יום. וילך השמש, וכאשר שמע דבורי הבעש"ט, לקחו הסיפורים את לבו, ונשאר גם הוא לשמוע.

וילך ה"תולדות יעקב יוסף" בעצמו לקרוא את המתפללים להתפלל, וכאשר נתקרב ובשמעו את הסיפורים, לקחו את לבו ונשאר גם הוא.

אחד מן הסיפורים ששמע ה"תולדות יעקב יוסף", אשר סיפר כ"ק הבעש"ט:

בעיר אחת דר נושא סבל אחד, שלא ידע אלא להתפלל. והי' בא לביהכ"נ כאור הבוקר לומר תהילים ולהתפלל בצבור, וכל היום הי' עסוק במלאכתו הכבדה, המשברת גופו של אדם. לתפלת המנחה הי' בא לביהכ"נ להתפלל בצבור. בין מנחה למעריב הי' שומע עין יעקב מפי המלמד, שלמד לפני אנשים פשוטים כמותו.

בשכנות שלו גר אברך שפרנסתו מצומצמת, וכשבא לביהכנ"ס להתפלל התפלל במתינות, ואחר התפלה למד שיעור בגמרא בעיון, וכן קודם מנחה הי' נוהג לבוא במוקדם ללמוד שעה ארוכה, ותפלתו במתינות, ובין מנחה למעריב ג'כ למד בפני עצמו.

9. עיר רבנותו של ה"תולדות יעקב יוסף" באותה שעה.

פעם, אחרי תפלת מעריב, נפגשו שניהם אצל ביתם. הנושא סבל הוציא אנחה מלבו, שתפלתו ולימודו אשר שמע ועבודתו אשר עובד את השי"ת אינה עבודה כראוי וכדבעי. האברך, שכנו, שחוק קל עבר על שפתיו, כאילו תאמר: מה לי ולך? אתה, שכני, איש פשוט, ואין לך ערך אל עבודתי ואל התורה שאני לומד.

כשהלכו לעולמם ובאו לפני ב"ד של מעלה, מליצי יושר הניחו על כף מאזנים את התפלות ואת התורה של האברך, ובא המקטרג והניח את השחוק על כף מאזנים השני' והכריע לצדה. ולהנושא סבל באו המליצי יושר והניחו את האנחה שלו על כף מאזנים, והכריע לכף זכות[10].

ומאז נתקרב ה"תולדות יעקב יוסף" אל כ"ק הבעש"ט.

ה. הצלה משמד

בעיר אחת הי' מנהג, שאחרי תפלת השחר בש"ק הלכו ז' טובי העיר עם הרב לעיין בעניני צדקה של העיר. באחת השבתות עשו חשבון שההוצאה יתירה על ההכנסה, ואין עצה אחרת כי אם למעט בההוצאה.

בין ההוצאות לעניני צדקה הי' בן טובים וב"ב שאנשי העיר הספיקו לו פרנסתו. ובין אלו הצדקות שקמצו החליטו לקמץ גם הספקת הבן טובים, וכן משבוע לשבוע גרעו הספקתו, עד אשר ממש סבל הוא וב"ב חרפת רעב.

אנחותיו ודוחקו של הבן טובים עלו למעלה, והמקטרג טען שעיקר החייב בדבר הוא הרב, שהסכים עם הבעלי בתים. ופעל שיתנו אותו בידו, והוא יעניש אותו.

בשבת קודש אחרי תפלת שחרית, כמו שהוא לבוש בבגדי שבת, נפל ברעיונו ר"ל להשתמד, ורץ לבית הכומר, ובקש אותו שיטוף עליו ממים פסולים. הכומר, שהכיר את הרב דהעיר, חשב שבודאי יתחרט

10. ראה גם "סיני" כרך לו ע' ת.

אחרי זמן מה, ולא מהר בדבר, ויאמר לו: ראשונה אכול אצלי. ויבקש ליתן לו יין חדש, ויחד לו חדר עם י"ש ומיני אכילה שונים, עד אשר נפל שיכור ויישן.

הוד כ"ק הבעש"ט ישב לסעודה שלישית, והמשיך עד שעה מאוחרת בלילה. וכאשר הגיע זמן צאת הכוכבים קרא לאחד מתלמידיו, ואמר לו שיתפלל מעריב, וחגר אותו באבנטו, ונתן לו מחלתו מסעודה שלישית, ואמר לו: הבט בחלון וראה שם מאיר אור, לך לשם ותדע מה שתעשה.

התלמיד בא לשם בשעה קלה, וראה איך יהודי לבוש בגדי שבת שוכב על הארץ ויישן, ומכל צדדיו קיא צואה מהיי"ש ומאשר אכל.

ויהי בהקיצו ורצה לחטוף לאכול ולשתות, ויאמר תלמיד הבעש"ט: המתן, קודם נטול את ידיך, ואני אתן לך לאכול. וילך ליטול ידיו, והוציא התלמיד את חלת קודש של כ"ק הבעש"ט, ויבצע ממנה. ואחרי אשר אכל פרוסת המוציא התחיל לבכות מרה: מה זה עלה במחשבתי, ומה עלי לעשות עתה. ויאמר אליו התלמיד: אחוז באבנטי ולך עמי, וכך עשה.

כאשר באו חזרה, כ"ק הבעש"ט עוד ישב בסעודה שלישית. ואח"כ נתן לו תיקוני תשובה, ונעשה מקושר לכ"ק הבעש"ט[11].

(מהרה"ח מוהר"ר יצחק מתמיד הי"ד גורעוויטש)

ו. "מגיעה לי דקירה?"

איש אחד הי' מקושר לכ"ק הבעש"ט, ולו שותף במסחר שאינו מכיר בכ"ק הבעש"ט. להמתנגד היתה בת, ולהחסיד בן, ונשתדכו ביניהם. אבי הכלה כתב את התנאים, וכתב בהתנאים תנאי שהמסדר קדושין יהי' אביו, סבה של הכלה (אביו הי' שוקד בתורה ולמדן גדול).

בעת אשר קראו את התנאים, החסיד אבי החתן לא שמע את התנאי. לימים בא לידו כתב התנאים וראה את התנאי, ועלה ברעיונו: ומה יהי' אם רבו כ"ק הבעש"ט יסכים להיות נוכח בהחתונה? ונחם א"ע שדי לצרה בשעתו.

כשקרב זמן החתונה נסע לכ"ק הבעש"ט והזמין אותו על החתונה, ואמר הבעש"ט שבודאי יהי' נוכח. ונפל החסיד במצודה מה עליו לעשות עתה, שחפצו חזק שכ"ק הבעש"ט יהי' המסדר קדושין.

כשבאו ליום המיועד להחתונה לעירו של המחותן אבי הכלה, מקום החתונה, סבב החסיד בביהכ"נ וחפש אחר שמש, איש חזק ומהיר במלאכתו, ונתן לו מנה יפה, ואמר לו: ראה, השתדל שאתה תהי' השמש והעסקן בכל דברים שתחת החופה, בידך יהיו היין והכוס והכתובה, ואתה תהי' המכריז מי ומי יהיו המסדרי קדושין וקריאת הכתובה, ואחרי אשר יעשו ההקפות סביב החתן, תכריז "מכבדים את כ"ק הר"י בעש"ט בסידור קדושין", ותושיט מיד ובזריזות הכוס יין להבעש"ט, ויהי' מה שעשו עשוי. ואם תקבל סטירת לחי – כדאי, שאני משלם לך במיטב כספי.

וכן עשה השמש, שעשה בזריזות גדולה כ"כ, שהמחותנים לא הספיקו להתיישב מה שנעשה.

אחרי החופה, משפחת החתן באו לסעודת הנשואין, והנה ראו שמשפחת הכלה איש מהם לא בא לקחת חבל בשמחתם, כולם הלכו לביתם, ולא אבו להיות נוכח בהסעודה, באמרם שביישו את אביהם הזקן, שלא קיימו את התנאי שנכתב בהתנאים.

משפחת החתן הלכו לכל אחד לביתו ודברו על לבם: האם בשביל שנמצא שמש עז פנים, ועשה שלא כהוגן, אתם מענישים את החתן והכלה, לבייש אותם שלא להיות נוכח בשמחתם? ודבורם עשה רושם, וכולם באו ונתפייסו, חוץ מסבא של הכלה, באמרו שאינו יכול למחול על ביוש כבוד התורה, ולא הי' נוכח בהשמחה.

למחרתו אמר הבעש"ט, שצריך ללכת לקבל ברכת הפרידה מהזקן קודם שייסע. רבים הלכו אחרי כ"ק הבעש"ט לראות איך יפול דבר, שידעו שהזקן אינו חפץ אפילו להסתכל בפני כ"ק הבעש"ט.

11. ראה גם "סיפורי צדיקים" (וינה תרפ"ב) ע' 24 ואילך.

להזקן הי' בית באמצע החצר, ששם ישב תמיד ולמד, וחלון הבית הי' כנגד הכניסה לחצר. וכראותו שכ"ק הבעש"ט ועמו אנשים רבים מתקרבים לביתו, עמד ממקומו ואחוריו לדלת הבית, שלא יבלבלו אותו, ולא יסתכל בפני הבעש"ט.

כשנכנס הבעש"ט, ישב על הכסא והתחיל להקשות קושיא עצומה. והזקן שותק. ויפן אליו כ"ק הבעש"ט ויאמר: למה אתה שותק, הלא בעסק התורה ובלומדות אני עסוק.

כשמוע הזקן דברים אלו, פנה אל הבעש"ט ואמר תירוץ על הקושיא. ויאמר הבעש"ט: התירוץ הוא לכאורה טוב, אבל אינו עמוק כ"כ. ויתעמק הזקן ואמר תירוץ אחר עמוק יותר. ויאמר כ"ק הבעש"ט: אמת, התירוץ השני עמוק יותר, אבל יכולים לתרץ בעמקות יותר. ויתעמק הזקן בעמקות גדולה, ויתרץ תירוץ שלישי, עמוק יותר.

אחרי זה נכנס איש א' עם תרמיל, כמו דוור, וכ"ק הבעש"ט גזר עליו שלא יזיק לשום איש, והניח על השולחן שלשה מכתבים, ובכל מכתב הי' כתוב תירוץ אחד מהשלשה תירוצים. ויאמר כ"ק הבעש"ט אל הזקן: ראה לימודך היכן הלך. וברכו לשלום, ונסע משם.

הזקן התיישב בדעתו מה עליו לעשות: אם דברי הבעש"ט אמת שאין לימודו לשמה – צריך לנסוע להבעש"ט ללמוד ממנו דרך ה' איך ללמוד לשמה, או אפשר אין לו דרך אחרת טובה ממנו. ומאן נוכח? אין עצה אחרת, רק לנסוע למעזבוזש לחקור אחר דרך הבעש"ט, ולהעמידו על דרך האמת. והלא דרוש על זה זמן רב – הנסיעה לשם, ולהתעכב כשבועיים, הנסיעה חזרה, ויהי' מזה ביטול תורה כ"כ. טוב יותר לשבת בבית, והתורה תלמדנו הדרך הישרה.

ויהי כאשר ישב ללמוד, והמחשבות מתרוצצות במוחו וטורדות אותו, אם דרכו של הבעש"ט אמת, ואין נותנות לו מנוח, ואינו יכול לשים לבו אל לימוד התורה. ויאמר אל לבו: הנה סוף כל סוף יש לי ביטול תורה, מוסב שאסע אל כ"ק הבעש"ט ואראה במו עיני את דרכו.

כאשר בא אל הבעש"ט, צוה אל שמשיו שאל יטרידו את הזקן, ויתנו לו רשות לכנוס אליו בכל עת ובכל מקום. וירא את דרכו של כ"ק הבעש"ט והתנהגות מקושריו, וישר בעיניו, שראה שהם יראי אלקים והולכים בדרך התורה והמצוות בהידור גדול, לא כמו שמרננים אחריהם. אבל לא מצא בנפשו שמשום זה יהי' מקושר להבעש"ט, וגמר בלבו לנסוע חזרה לביתו, ויבא אל כ"ק הבעש"ט לקבל ברכת הפרידה.

והנה באותה שעה בא איש כפרי בבקשה לכ"ק הבעש"ט שיתפלל עבור בתו, שהיא חולה מסוכנת, והרופאים אמרו נואש לחיי', והבעש"ט יעורר ר"ר עבורה. ויאמר כ"ק הבעש"ט להכפרי, אם יש ביכולתו לעשות סעודה עבורו ועבור החבריא קדישא בביתו, ואז יסע להכפר שלו עם אנשיו. ויען הכפרי בהן, שיש ביכולתו לעשות סעודה. ויחליט הזקן שגם הוא יסע עם כ"ק הבעש"ט ואנשיו להכפר.

בבואם להכפר ערך הכפרי הסעודה, וישבו לסעוד. והנה נשמע קול בכי מהדר החולנית, שהיא גוססת, וכ"ק הבעש"ט קרא לבעל הבית, שאפשר יש לו עוד משקה, והמשיך במעודה. אחרי כן שמעו קול בכי גדול, שהחולנית בגדר של מיתה. ויאמר כ"ק הבעש"ט: נלך לראות את מצב החולנית, ונתקרב אל החולנית ולחש באזני', והתהילה לזוז באברי', וישבה על המטה.

פתאום נפל מיד הזקן סכין לארץ. ויאמר כ"ק הבעש"ט: "איז גוט אַז ישראל בן שרה האָט ניט געהאַט קיין טעות אין זיינע כוונות, און האָט ממשיך געווען די נשמה אין גוף. און אויב ער וואָלט נים קענען ממשיך זיין די נשמה אין גוף, קומט עם דען שטעכן?!"[12]

[הזקן מלא חמה על כ"ק הבעש"ט, ששמע שהחולנית גוססת ואז ביקש מהיהודי הכפרי עוד משקה, ולקח סכינו וחפץ לדקור את כ"ק הבעש"ט].

12. =טוב שישראל בן שרה לא טעה בכוונותיו, והמשיך את הנשמה בגוף; אבל אם לא היה יכול להמשיך את הנשמה בגוף, וכי משום כך מגיעה לו דקירה?!

ויפול הזקן ארצה ויתעלף, וכאשר באה נפשו אליו ביקש מחילה מכ"ק הבעש"ט, ונעשה מקושר בכל לבו לכ"ק הבעש"ט.

(שמעתי מהחסיד ר' שמחה מביעשענקאוויטש, שהי' מספר מעשיות בליובאוויטש על האכסניות, והיו מעניקים לו האורחים עבור זה; אין זה ר' שמחה מלמד מביעשענקאוויטש)

ז. יניקה מכעסו של צדיק

הוד כ"ק הבעש"ט הי' עוסק בצדקה מאד, ובפרט להציל את המוכסין שלא הי' בכחם לשלם את השכירות לאדוני הכפר (הנקרא פריץ), והאדון הי' מוריד את המוכסן וב"ב לבור עמוק, ולשם מורידין להם ע"י חבל לחם צר ומים לחץ. מורנו הבעש"ט הי' מסבב בעיירות לקבץ נדבות מאחינו בני ישראל לפדיון שבויים האלו, לשלם השכירות להפריץ.

מוכסן אחד, אשר ישב במאסר כזה, התעסק כ"ק הבעש"ט עבורו, ועד אשר השיג האמצעים הדרושים, ועד אשר עלה בידו לפדות אותם, הגיע זמן הדלקת הנרות של שבת קודש. ויאמר לו כ"ק הבעש"ט: תשבות אצלי בשבת עם ב"ב, שלביתך אינך יכול להגיע. וישבות בש"ק ההוא המוכסן וב"ב אצל כ"ק הבעש"ט.

בעת הסעודה עם החבריא קדישא אמר כ"ק הבעש"ט להמוכסן: מה חדשות שמעת היום?

ויאמר המוכסן: רבי, הלא ידעתם שכלוא הייתי במאסר, ומה החדשות שאשמע במאסר הכלא בבור עמוק ההוא?

ויאמר כ"ק הבעש"ט: אם כן ספר מה שקרה אתך בחייך.

ויאמר המוכסן: אין עולה בדעתי עתה מה שקרה מזמן קודם, אבל זה עתה נזכרתי מה שקרה אתי בבור הכלא.

בבור שישבתי כלוא, במרחק רב נמצאו ליצנים. כל השבוע היו בוכים, שלא יכולתי לסבול בכייתם, נמוג לבי מקול בכייתם. ערב ש"ק אחר חצות התחילו לרקד ולצחוק, עד שפקעה נפשי מהשחוק וההוללות.

שבוע זה האחרון עלו הצעקות והבכיות למעלה ראש משבועות הקודמים, ואחר חצות היום בעש"ק הזה התחילו לרקד ולהתהולל יותר מאשר בערבי ש"ק שעברו.

בכל העת שישבתי בבור יראתי לדבר אליהם ולשאול אותם סבת הדבר. והיום, כאשר נודע לי שאצא לחפשי, אזרתי עוז בנפשי לשאול אותם ע"ד הצעקות וההוללות.

והנה קול עונה לי, שיש צדיק אחד המתענה משבת לשבת, וכל קיומנו שאנו מקבלים יניקה ממנו אם נופל ממדריגתו, לכן אנו בוכים כל השבוע. וכשהוא מכין בכל ערב ש"ק צלוחית חלב לשתות, להפסיק תעניתו כשבא מתפלתו, שולחים אנו את אחד מאתנו, וכאשר מי מבני ביתו הולך להתיבה שבו עומד החלב – דוחפים את ידו ונשפך החלב, והוא מתרגז ונופל בקפידא, ומזה הוא יניקתנו.

שבוע זה גמר בלבו, שאין זה אלא מעשה שטן, שאחרי תענית משבת לשבת יבוא לידי כעס ורוגז. והחליט, שבערב שבת הבא יסגור החלב ויקח אתו את המפתח, וב"ב לא ישלטו בהתיבה, לכן צעקנו מרה שבוע זה. בערב שבת קודש זה שלחנו אחד מאתנו, ודפק בחלון הצדיק, שיש לו עגלה עם עצים למכור בזול. אשתו זרזה את בעלה ליתן לה המפתח לקחת מעות שבתיבה, ובזרזה הפכה הצלוחית ונשפך החלב, ונפל בקפידא, ע"כ שחקנו בשחוק גדול.

כאשר סיים המוכסן לספר, והנה אחד מהתלמידים נתעלף, שעמו הי' הדבר.

[ומזה נראה ההשגחה פרטית, שהמוכסן ישב במאסר, ויצא בעש"ק דוקא, כדי שיהי' סמוך על שלחן כ"ק הבעש"ט ויספר הסיפור, וגם התלמיד יהי' נוכח, ויווכח לדעת מה עליו לעשות ולתקן].

(מהרשג"א

או מהרח"ח מוהר"ר יצחק מתמיד הי"ד גורעוויטש)

ח. קליפה של רציחה

פעם נסע הבעש"ט עם החבריא קדישא, ובאו למקום מסויים. ואמר לתלמידיו בדרך ציווי שאל ישנו פה, שהעגלון רוצה להרוג אותם, וכן עשו, והיו בדביקות גדולה עד אשר עברו.

וישאל אח"כ כ"ק הבעש"ט להעגלון הנכרי: יודע אני שרצית להרוג אותנו במקום פלוני. ויאמר העגלון: אמת. וישאל אותו כ"ק הבעש"ט: ואיך לא יראת ממני? ויאמר העגלון: הש"ד נשך אותי.

ויאמר כ"ק הבעש"ט לתלמידיו, שבמקום ההוא הרג יהודי לנכרי, ומזה נתהווה קליפה טמאה, ומשום זה פעל על הנכרי, ובדביקותם תקנו המקום ההוא.

[בשבחי הבעש"ט[13] כתוב שנכרי הרג יהודי, אבל מהרשג"א שמעתי כנ"ל].

(מהרשג"א)

ט. היה יהודי!

כ"ק מורנו הבעש"ט הי' פעם בעיר ווין, והתאכסן במלון, ויצא לחוץ, ובחצר נמצאו בחורים גויים הלומדים ב"ליציי" (בית לימוד לחכמות חיצוניות).

ואמר אחד, בראותו את כ"ק הבעש"ט, שיש לו זקן כמו שיש לע"ז. וסטר כ"ק הבעש"ט על כתפו של הבחור, ואמר: הוה יהודי! והלך לו כ"ק הבעש"ט לחדרו. עברו רגעים אחדים, בא לפני כ"ק הבעש"ט, שלבו בוער בו כשלהבת להיות יהודי, ונתגייר.

ואמר הרשג"א, שמזה אנו למדין שזקנו של כ"ק הבעש"ט הי' מחולק דרי דרי[14], כמו שאומרים חסידים בקבלה מזקנים.

י. גילוי אליהו ועצה נגד קפידא

כ"ק הרה"צ הרה"ג וכו' מוהר"ר יעקב יוסף אב"ד דק"ק פולנאה", הנקרא על שם ספרו תולדות יעקב יוסף, מגדולי תלמידיו של כ"ק הבעש"ט, ביקש פעם מכ"ק מורו הבעש"ט שיזכה לגילוי אלי', וגם עצה שלא יתרגש (היינו קפידא). והבטיח לו כ"ק רבו שבקרוב יזכה הן לגילוי אלי', וגם יתן לו עצה שלא יתרגש (ולא יבוא לידי קפידא).

בנסעו לביתו מכ"ק רבו הבעש"ט, פגע בדרך יהודי הולך רגלי. ויבקש התור"י את האיש ההולך, שישב לו בעגלה שהוא נוסע, ולמה לו לכתת רגליו. האיש נאות ועלה על העגלה וישב לו, אבל את רגליו לא הכניס בעגלה, ועזב ואתם תלויים חוץ לעגלה.

ויאמר התור"י להולך: למה אין אתה מכניס את רגליך להעגלה? שב בעגלה כמו כל האנשים, הנוסעים מכונסים בעגלה עם הרגליים.

ויאמר האיש: דוד המלך אומר בתהלים "אשרי העם שככה לו'. מי הוא האיש "אשרי", לשון אושר ("גליקלעך") – "שככה לו", שטוב לו בכל מצב שנמצא, אם הרגליים בעגלה או חוצה לה.

אחרי זמן מה בא התולדות י"י' לכ"ק הבעש"ט למעזיבוז, ושאל: כ"ק מורנו הבטיח לי שאזכה לגילוי אלי', וטרם זכיתי לגילוי אלי'.

ויאמר לו כ"ק: האיש רגלי שנסע יחד עם כ"ק בעגלה, ואמר לכבודו "אשרי האיש שככה לו", וגם רמז שכבודו לא יהי' קפדן, ולקבל כל דבר במצב שהוא הוא – הוא הי' אלי', וכבודו לא הרגיש.

יא. עוצם עיניו מראות ברע

אחד מתלמידי הבעש"ט שאל מרבו הבעש"ט להורות לו הדרך איך להיות עוצם עיניו מראות ברע. וישלח אותו לעיר אדעסא, ויתאכסן אצל איש אחד, וקראו בשמו, וממנו ילמד להיות עוצם עיניו וכו'.

ויסע לעיר אדעסא, והתאכסן אצל האיש שהורהו הבעש"ט. האיש הנ"ל הי' איש פשוט, עבודתו נושא

13. הוצאת תשכ"א ע' קכו. כך מסופר גם ב"לקוטי סיפורים" ע' לה.

14. =שורות שורות.

סבל בהנמל, וכל היום איננו בביתו. ושהה תלמיד הבעש"ט כמה ימים, ואין רואה ממנו מאומה, מהאיש הנ"ל.

פעם, כשנשאר לבדו בבית, ראה חלון סמוך לתקרה, והחלון מכוסה בוילון. והעמיד שלחן על גבי שלחן וכסא על גבי שלחן עד אשר הגיע אל החלון, ויסר את הוילון, וראה שבחצר לפני הבית עושים דברים מכוערים ביותר.

כשבא בעל הבית ממלאכתו, ויאמר האורח: תמיהה לי איך אתם דרים בדירה זו, ששכנים רעים סביב לה. וסיפר לו את דברי הנבלה שראה דרך החלון שעושים השכנים.

ויאמר לו האיש נושא הסבל: תמהני עליך! אני דר בבית הזה זה עשרים שנה, ולא עלה על דעתי אפילו פעם אחת לראות מה עושים השכנים. ואתה פה עמדי ימים אחדים, ולא עצרת כח לכבוש את יצרך לראות ולהביט מה ששכני עושים?!

(מהחסיד ר' לייב שיינין מוויטעבסק[15])

יב. תעניות של סוס

איש אחד ראה בספרים, שכאשר מתענים ארבעים תעניות כסדר, ואין מדברים דברי חול, ועושים גלגול שלג, והולכים במנעלים שיש להם מסמרים בפנים המנעל – אזי, אחרי כל העינוים האלו, זוכים לגילוי אלי' זכור לטוב.

האיש קיים את כל הדברים, כמו שמצא בספרים, וטרם זכה לגילוי אלי' ז'ל. וישמע את שמע כ"ק הבעש"ט, שיש לו גילוי אלי', ונסע אליו כדי שיפתור לו את שאלתו.

בבואו לכ"ק הבעש"ט, והציע שאלתו, אמר לו כ"ק הבעש"ט: חכה נא שלשה ימים, ואז אתן לך תשובה.

ויקרא כ"ק הבעש"ט להנכרי העגלון שלו, הנקרא אלעקסיי, ויאמר לו: תחזיק שלשה ימים את הסוס הלבן באורווה, וגם אוכל ומים לא תתן לו, עד אשר אומר לך.

כאשר כלו שלשת הימים, קרא כ"ק להאברך שילך עמו לחצר, וכ"ק אמר להעגלון שלו שישלח את הסוס הלבן החוצה.

הימים היו ימי חורף, ושלג השתרע על פני כל החצר. הסוס, בהריחו את אויר החוץ, ובראותו את השלג השרוע ומכסה את הארץ, התחיל להתגלגל על הארץ בשלג.

ויאמר כ"ק להאברך: ראה, זה הסוס זה עשרים שנה שלא דיבר אף דיבור אחד, והולך בנעלים עם מסמרים על רגליו, וזה שלשה ימים שלא אכל ולא שתה, ועשה גלגול שלג, ומ"מ אין לו גילוי אלי' ז'ל. וכל כך למה? – מפני שהוא סוס. והנמשל מובן.

(שמעתי מספרים, וגם בדפוס ראיתי[16], שזה אירע אצל כ"ק הרה"צ הר"י מרחזין. אבל שמעתי ממקור נאמן – היינו מהרשג"א – שאירע בימי כ"ק הבעש"ט)

יג. "לא יגרש"

אחד מבני כ"ק אדמו"ר הצ"צ ערך חנוכת הבית. כל בניו הקדושים כבר היו נוכחים, וחכו לבוא אביהם כ"ק אדמו"ר הצ"צ.

כשבא כ"ק, ראה כמו שחוק על פניהם, וישאל אותם אודות מה דיברו שפניהם צוהלים. והשיבו, שסיפרו סיפור מכ"ק מורנו הבעש"ט, ויש שמאמינים בהסיפור ויש שמסתפקים.

ויאמר כ"ק הצ"צ: כל מה שמספרים מהבעש"ט יכולים להאמין. הי' בכחו לעשות מופתים גדולים, ויש שלשה סיפורים ממופתים שגם אני מתפעל מהם. ואחד מן הסיפורים אספר:

אחד ממקושרי כ"ק הבעש"ט הי' חשוך בנים, ושהה עם אשתו עשר שנים, ובא לפני הבעש"ט אם יגרש את אשתו. ואמר לו הבעש"ט שלא יגרש, וישהה עוד

15. אחותו – ראה לקמן (ע' 302). לא נודע לנו שישב בוויטבסק, ואולי צ"ל מבאברויסק או מדוקשיץ.

16. ראה "סיפורי חסידים" תורה ע' 21.

עשר שנים. לאחר שעברו עשר שנים, בא שנית לפני הבעש"ט אם יגרש, ויאמר לו הבעש"ט שישהה עוד עשר שנים.

ויאמר המקושר בלבו: עשר שנים הראשונות עשיתי כדין תורה, עשר שנים השניות קיימתי דברי הבעש"ט, אבל לחכות עוד עשר שנים – הלא אז אהי' זקן, ולא אזכה להעמיד דורות! ויגרש את אשתו, ונשא אשה אחרת. אבל קפצו עליו יסורים, שמתחלה הי' איש אמיד וירד מנכסיו, ומכאובים שונים, הן לו והן לאשתו השני'.

ובא בטענה להבעש"ט: הן עשר שנים עשיתי כדין תורה, ועשר שנים השניים שמעתי לעצת כ"ק הקדושה, ובאשר לא שמעתי בפעם השני' לעצת כ"ק אתייסר ביסורים כאלה?!

ויוציא הבעש"ט ספר תורה מהארון, ויאמר אל האיש: עיין בספר התורה מה שכתוב. ויקרא האיש את שמו ושם אמו, "לא יגרש". וסיים הבעש"ט: הלא בספר התורה כתוב שלא תגרש, ומה יכול אני ליעץ לך אחרת?

וסיים כ"ק הצ"צ: להראות לכל אחד מה שיארע לו במשך חייו בספר תורה – זה יכול רק הבעש"ט.

(מהרה"ג הרה"ח מוהר"ר ברוך שניאור שניאורסאהן, זקנו של כ"ק אדמו"ר זי"ע)

יד. אהבת ה' של הרועה

הוד כ"ק מורנו הבעש"ט אמר פעם לתלמידיו: נסע ללמוד אהבת ה'.

ויבואו אל ככר רחבת ידים, ורועה רועה בהמות, עומד וטוען: רבש"ע, אהבתיך! במה אעבוד אותך? ארקוד לפניך! והתחיל לרקוד שעה ארוכה.

אח"כ טען: רבש"ע, אהבתיך! מה אעשה לפניך? והי' לפניו בריכת מים, ויאמר: אדלג לפניך את בריכת המים. ודלג את בריכת המים שעה ארוכה.

ויאמר עוד: מה אוכל ליתן לך, רבש"ע? יש לי בכיסי מטבע, אתן אותה אלך. ויקח המטבע וזרקה למעלה[17].

טו. כח הפועל בנפעל

כ"ק מורנו הבעש"ט אמר תורה לפני תלמידיו:

כלי הנעשה מעפר ע"י אדם שמחבר בחומר הפשוט ועושה בו צורה, הוא על דרך סוף מעשה במחשבה תחלה. לכן הכלי מקבלת אז מחכמתו, שהוא חיותו של האדם, ונשאר כח הפועל בנפעל, ולכן יכולים להכיר בהכלי את כח הפועל והנהגה שלו.

לפניו עמד כד נאה של שכר, ואמר שהוא רואה בהכד שהאומן שעשה את הכלי הוא נכה רגלים, ונמצא יש התחברות של החומר עם נפש אצילות. אם מוציאים הרוחניות שבהכלי – אז אין להכלי התחברות, ונעשה אין.

אחר שאמר כ"ק התורה, לקח אחד מתלמידיו את הכד ורצה להעמידו על ספסל, ותומ"י נפרדה לרסיסים.

טז. רעידת אדמה להצלת האנוס

בעת האינקוויזיציא בספרד, שנמשכה עוד בימי הבעל שם טוב, ובשנת התגלותו נתבטלה[18], אירע באחד מאנוסי ספרד, שעלה והי' לשר גדול, והמלך חבבו מאד.

הזעאיטון[19] חקרו ודרשו אחריו, ומצאו שהוא שומר מצוה בהחבא. תפסו אותו במאסר, ואחרי ענויים קשים דנו אותו למיתה ר"ל בשריפה, הנקראת אז "אוטא דע פע".

17. ראה גם "שיחות יקרים" ע' מד ואילך. מבוא לספר "קודש הילולים" (וינשטוק) ע' 13.

18. לפי הידוע התבטלה האינקוויזיציה רק בשנת תקצ"ד, מאה שנה אחרי התגלות הבעש"ט.

19. =הישועים (מסדר נזירים נוצרי).

ביום שנגבל לדונו עשו במה ברחוב העיר, וקהל גדול נאספו לראות במחזה איך ששורפים יהודי. גם המלך ושרים גבוהים היו נוכחים, וישבו המה על הבמה. וכשעלה האנוס על הבמה לקרוא לפניו את הפסק דין, פתאום רעדה הארץ, וכל הקהל נסו לנפשם, וגם הוא, האנוס, נם לנפשו, עד אשר עלה בידו לעבור את גבול ספרד, ובא למדינה אחרת ושמר תורה ומצות בגלוי.

בלב האיש האנוס הזה עלה ספק בנסו, אם מתחילת ימי בראשית שמים וארץ ראה השי"ת מה שיקרה אתו, והכין אז רעידת הארץ בשעה ובזמן זה שיוכל להמלט; או רעידת הארץ הוא ענין טבעי, והנס הוא שמשפטו קרה בעת רעידת הארץ. וישאל לכמה רבנים, ולא נתקבל אצלו תשובתם.

פעם עבר דרך מעזשבוז, והלך לקבל פני כ"ק הבעש"ט ולשאול אותו שאלתו, לידע תשובה נכונה שיתקבל אל הלב.

כ"ק הבעש"ט הכין עצמו לילך להתפלל בביהכ"נ, וט"ת אחז בידו הקדושה. וכשקבל שלום, אמר לו כ"ק הבעש"ט: הבה נלך לביהכ"נ להתפלל. וילכו יחדיו.

בהילוכם פגעו באיש כפרי מוביל עגלה מלאה שחת למכור ביום השוק. בעבור זמן מה ראו והנה איש אחד הולך ונאנח מכאב שיניים שאחז אותו, והאיש פגע בעגלה של שחת, והכניס ידו לתוך השחת והוציא קש אחת, והכניס לתוך פיו אל השניים ודקר בהקש, והכאב חלף הלך לו.

ויאמר לו כ"ק הבעש"ט: הלא ראית מה שאירע לאיש הזה, שסבל מכאב השיניים. יש עשב הנקרא "רוטא" והיא מרפאה כאב שיניים, ולזה האיש נמצא העשב רוטא כששלח ידו בהשחת.

לפי דעתך הוא ענין טבעי, שהכפרי הוביל השחת, והיום הזמין השי"ת העשב להקל צער האיש. אינו כן, אלא כשברא הקב"ה עולמו ראה מראש שלזה האיש יהי' כאב שיניים היום, והכפרי יוביל השחת, ובין השחת ימצא עשב רוטא, והאיש יכניס ידו לתוך המספוא, ובין השחת ימצא לידו העשב, ויתרפא.

וכן הוא בנידון דידך: כשעלה ברצונו יתברך לברוא העולם, הזמין הקב"ה שביום זה ובשעה זאת יהי' רעידת הארץ, כדי להציל את נפשך[20].

(מהשד"ר הור"ח ר' יחיאל היילפרין)

יז. ה"פאנטאפל' של הבעש"ט

חסידי אוקריינא של כ"ק אדמו"ר האמצעי נסעו בדרך מליובאוויטש, ועברו דרך מלון, ועמדו לפוש, ואיש צעיר לימים שימש אותם בכל הדרוש להם.

על התנור שכב איש זקן, ואנחות נשמעו מפיו כדרך הזקנים. האיש הצעיר גער בו, למה הוא שוכב על התנור ואינו מסייעו במלאכת הבית. להחסידים חרה מאד, והוכיחו אותו, איך בן מדבר בעזות כזאת לאביו הזקן.

ויען האיש הצעיר: בדעתכם שאני הבן והזקן ששוכב על התנור הוא אבי? באמת נהפוך הוא, אני הוא האב, והזקן הוא בני.

ויאמרו אליו: איך אפשר הדבר?

ויאמר הצעיר: אספר לכם גופא דעובדא איך הוא.

בצעירותי הייתי משרת אצל כ"ק הבעש"ט. פעם שכב הבעש"ט לנוח על מטתו לישן, ואני כבדתי את הבית. כשהגעתי אל מטת הבעש"ט, ושם עמדו ה"פאַנטאָפל"[21] של הבעש"ט, ולא ידעתי מה לעשות, אם לטלטלם ממקומם או לעזבם על מקומם ולכבד סביבם. והחלטתי, שכיון שכ"ק הבעש"ט הניח אותם במקום הזה, צריכים להיות במקומם, ולכבד סביבם.

כשקם הבעש"ט ממטתו, שאל אותי: איך עשית עם ה"פאַנטאָפל" שלי? וספרתי לו איך שהחלטתי. ואמר לי: "ליינג לעבן זאָלסט דר"[22]. ואמרתי תומ"י: "אָבער

20. ראה גם "שבחות וסיפורים" ח"א ע' 16.

21. =נעלי־בית.

22. =יהי רצון שתזכה לאריכות ימים.

מיט אַלע חושים"[23], וכן נתקיים בי. אם כן, אני האב והזקן הוא בני.

וישאלו החסידים שיתאר להם פניו ומראהו של הבעש"ט. ויאמר להם, שמראהו "בלאָנדער"[24] (גרמני[25]), והזקן שלו "בלאָנד"[26].

(מהרשג"א)

יח. הנהר שנעקר

אשה אחת שהיו לה נכסים הרבה, בהמות ועופות, היתה רגילה להביא לכ"ק הבעש"ט והחבריא קדישא לכל ש"ק בשר, עופות, מאכלי חלב, חמאה, גבינה וכדומה.

פעם, בעת הפשרת השלגים, גדל הנהר ושטף על כל גדותיו, ונסעה בדרך הרגיל, ולא הכירה שהמים עמוקים, ונטבעה היא וכל האוכל שהובילה עבור החבריא קדישא.

כשנודע לכ"ק הבעש"ט ע"ד טביעת האשה, גזר על הנהר שתעקר ממקומה. ויטעון למעלה שר הנהר: אנכי עשיתי גזירת המקום, ולמה גזר עלי כ"ק הבעש"ט להעקר ממקומי? ויפסקו למעלה: מאחר שגזר הבעש"ט – אין לשנות, אבל כשיעבור מזרעו של הבעש"ט במקום הזה – תחזור הנהר למקומה ויטבע בנהר הזה.

כ"ק הבעש"ט צוה לבנו הרה"צ ר' צבי הירש שלא יעבור דרך זה המקום שהי' הנהר מקודם.

פעם נסע הרה"צ רצ"ה דרך זה הנהר, והתעמק במחשבתו, והעגלון לא ידע שהנהו זהיר שלא לעבור דרך זה הנהר שהי' מקודם. פתאום והנה נהר לפניהם, ונפלו בנהר, והתחיל הרה"צ רצ"ה לטבוע. וירא והנה אור נר לפניו, ושחה אחרי הנר [מאחרים שמעתי אומרים ששמע קול אומר שישחה אחרי הנר] עד אשר יצא מהנהר.

אחרי זה בא כ"ק הבעש"ט בחלום לבנו הרה"צ רצ"ה, ואמר לו: זה הנר אני הוא, שמעתי למעלה שהנך טובע בנהר וארד להצילך, ואחרי כן כשרציתי לעלות למקומי בג"ע, הוצרכתי לטבול כמה טבילות עד אשר עליתי. לא ידעתי שמזמן הסתלקותי נתגשם העולם כ"כ, שלא שערתי על ככה, ואם ידעתי – לא חסתי עליך ולא הייתי יורד להצילך[27].

(מהרשג"א)

יט. נר של קרח

באחד מלילי חורף הלך כ"ק מורנו הבעש"ט לטבול בנהר, והמשמש שלו נשא פנס עם נר. הוד כ"ק הבעש"ט השתהה הרבה במים בטבילות ובכוונות, והנר בפנס הגיע לקצו. ויאמר השמש: מה אעשה, הנר יכבה עוד מעט.

ויאמר לו כ"ק מורנו הבעש"ט: קח "נר" של קרח התלוי פה בנהר במקום הטבילה, והדלק אותה. היום תרד נשמה שתאיר את העולם, שאף מי שהוא קר כנר זה של קרח יתלהב באהבת ה' (הכוונה – שאז הי' העבור של כ"ק אדה"ז)[28].

(מהרשג"א)

כ. נכסים תמורת בנים

אחד ממקורבי כ"ק הבעש"ט הי' עשיר גדול, ולו עבודה רבה – בתי עשיית י"ש, יערות, רפסחות וספינות על הים ובתים בעיר, אך לא היו לו בנים.

23. =אבל עם כל החושים.

24. =בהיר.

25. אולי הכוונה: כמראה בני אשכנז (גרמניה).

26. ראה גם "רמ"ח אותיות" אות נא. "לקוטי סיפורים" ע' כת. "לקוטי רשימות ומעשיות" ע' ב. "המלך במסיבו" ח"א ע' קמז. "למען ידעו... בנים יולדו" ע' 208.

27. ראה גם כתבי הרח"א ביחובסקי ע' מב. "צמח דוד" (סקאליע) י, א. "שמועות וסיפורים" ח"א ע' 12.

28. ראה גם "רמ"ח אותיות" אות נב. "לקוטי רשימות ומעשיות" ע' א. "למען ידעו... בנים יולדו" ע' 208. וראה ספר השיחות קיץ ה'ש"ת ע' 174. לקוטי שיחות חט"ו ע' 384.

כמה פעמים התחנן לפני מורנו כ"ק הבעש"ט לברכו בבנים, והסיח הדברים לענין אחר.

פעם בהיותו במעזבוש אצל הבעש"ט, והרבה בבקשות שיברכו להפקד בבנים, אמר לו כ"ק הבעש"ט: אם תסכים שיהפך הגלגל ותרד מנכסיך, אז תזכה לבנים. ויאמר העשיר שהוא מקבל עליו זאת בלב שלם.

ויאמר לו כ"ק הבעש"ט: סע הביתה ותתייעץ עם זוגתך אם גם היא מסכמת על תנאי זה. ויסע הביתה, ומסר לה דברי הבעש"ט. ותאמר האשה: בודאי היא מסכמת גם היא, שלמה לנו כל העושר, אם אין לנו מי שירש אותם. כשבא אל כ"ק הבעש"ט ומסר לו שאשתו מסכמת על תנאי זה בלב שלם, ברכו לשנה הבאה בבן זכר.

בנסעו הביתה, ועמד במלון לנוח, פגע שם אנשים נוסעים מעיר הסמוך לעירו, ונתקשר עמהם בדברים מאין הם באים, ומה נשמע בעולם. וספרו לו, ששמעו בדרך, שאיש עשיר (וקראו אותו בשמו) שעמדו ספינותיו ורפסודותיו על הים, עמד רוח סערה, ונשא את כל אשר לו בלב ים, ועקבותם לא נודעו. והבין שהתנאי התחיל להתקיים, שירד מנכסיו, אבל חשב שיש לו משרפות י"ש ועוד נכסים, ולא במהרה יעני.

בנסעו עוד הלאה מרחק בא למלון להנפש, פגע באנשים, ושאל אותם מה נשמע חדשות בעולם. ויספרו לו שאיש עשיר אחד קרוב לעירם, לבד שהפסיד אניותיו, הנה פרצה אש בבית משרפות הי"ש, ונשרפו עד היסוד. ונחם א"ע, עכ"פ יש לו בתים ויוכל עוד להיות בריוח משכירות הבתים.

בנסעו עוד מהלך ודרוש לו לנוח, סר למלון ופגע באורחים נוסעים, ושאל אותם כנ"ל מה חדשות נשמע בעולם. ואמרו לו שאיש עשיר אחד, לבד שנאבד כל רכושו על הים, ונשרפו בית משרפות הי"ש, גם הבתים שהיו לו בעיר נשרפו. ויאמר אל לבו: הנה העניות, והגלגל נתהפך כ"כ במהרה. ונחם א"ע שיש לו ביתו, והבית מלא טוב, וכמה זמן יכול להתפרנס בחפציו שבבית.

בבואו העירה שמע קול המבשר שרפה. בקרבו אל ביתו, והנה נשרפה ביתו וכל אשר בתוכה, וזוגתו נמלטה על נפשה בעירום וחסר כל, והעניות קרבה במשך ימים אחדים. כעבור שנה ילדה אשתו בן זכר למז"ט[29].

אנשי העיר ומיודעיו הלוו לו גמ"ח שיתחיל מחדש בעסקים ומסחרים, אבל לא הצליח, וכל הגמ"ח ירדו לטמיון, ופסקו ליתן לו גמ"ח, וסייעו לו פשוט בנדבות, ובוש מלקבל נדבות, עד אשר נצרך לחזור על הפתחים. ובאשר בעירו התבייש לחזור על הפתחים, הצטרף לחברת עניים הנוסעים מעיר לעיר המחזרים על הפתחים, עד אשר הגיעו לעיר מעזבוש.

כ"ק מורנו הבעש"ט הי' מהלק צדקה לעניים. עמד העשיר בשורה של העניים לקבל צדקה מידי כ"ק הבעש"ט, והכיר אותו מיד, ואמר לו: אתה תבא אלי ביחידות, עבורך יש לי עצה אחרת.

כאשר בא היורד מנכסיו אל הבעש"ט, אמר לו: אם כי נגזר עליך להיות עני, אבל יש עניות שהיא בכבוד. ע"כ זאת עצתי, אתן לך אמצעים ותקנה סוס עם עגלה, ותסע לערי קרים, ומשם תבוא תשועתך. ואמר לו לאיזה עיר יסע.

העשיר העני נסע להעיר בקרים כעצת הוד כ"ק מורנו הבעש"ט, והגיע לשם בעש"ק, וסר לביהכ"נ.

שמש ביהכ"נ בראותו את האורח שמח בו מאד, והאכילו והשקהו וכבדו בכבוד גדול, ואמר לו: בכאן אינו מצוי אורח עני, כל בני העיר עשירים הם. ואם לפעמים יזדמן פה אורח עני – מכריזים בביה"כ, ומי שנותן מתנה יתירה זוכה בהאורח, וכל המתנות ניתן להעני, זהו הכנסה של האורח. ואני, אומר השמש, אין אני זוכה בהכנסת אורחים, שאינני מן העשירים, ועד אשר יודע בעיר – זהו זכותי בהכנסת אורחים.

אחרי קבלת שבת ותפלת מעריב הכריז השמש שיש אורח, ואחד מן העשירים זכה בהכנסת אורחים. כל יום השבת עבר בעונג ובשמחה, בזמירות כמו שנהוג בישראל.

---

29. ראה גם "כתר שם טוב" (הוצאת תשס"ד) ע' תפט. וש"נ

אחרי הבדלה ראה שפני האיש המכניס אורח נתכרכמו, ועצבות ומרה שחורה על פניו, ואנחה יצא מלבו. וישאל האורח: השינוי בגדול שאני רואה, מה זה ועל מה זה, ומהו האנחות. ויספר לו העשיר: זה שלש שנים שבתי באה בברית הנשואין, ואין היא יכולה להטהר לבעלה, שאחרי הטבילה תיכף היא רואה דם, וחתני אלץ שתקח גט פטורין, ומחר יבוא הרב והסופר ועדים ויסדרו הגט פטורין.

ויאמר האורח: אל תמהרו בדבר, איעצך ויהי ד' עמכם. יש לי רבי, כ"ק מורנו הבעש"ט, איש קדוש, סע אליו, והוא בקדושתו ימצא הסבה, או בעצה או בתפלתו, ורפא לה.

ויסעו שניהם למעזבוש, ויסדר העשיר את דבריו לפני הוד כ"ק הבעש"ט. ויאמר לו כ"ק הבעש"ט: פה אין לי עצה לרפא אותה, מוכרח אני לנסוע לעיר. ויסע כ"ק הבעש"ט ורבי צבי סופר והעני אשר ירד מנכסיו להעיר דקרים.

בבואם העירה, שלח כ"ק הבעש"ט את ר' צבי סופר שילך אל המקוה, ויאמר: הבעש"ט צוה שילך לו מהמקוה. וישמע צבי סופר קול אומר לו: הבעש"ט הוא בעל הבית במדינת פולין, ואין אני שומע לו. וילך ר' צבי ויספר להבעש"ט את אשר שמע. ויצו עליו שנית לילך להמקוה ולאמר שכ"ק הבעש"ט צוה שילך מפה, וענו לו כנ"ל, שאינו שומע לקול הבעש"ט.

ויאמר לו כ"ק הבעש"ט שילך עוד הפעם, ונתן לו מקלו, ואם לא ישמע לו יכה במקלו על פני המים. וכן עשה, והכה במים, ונעשו אדומים כדם, ויצו לנקות המקוה כדין, ותטבול, והכל הי' כראוי.

וישאל האיש לכ"ק הבעש"ט, במה יהנה, ומה נחת רוח יכול לעשות לכ"ק הבעש"ט, שהציל את בתו מגט פטורין.

ויאמר לו כ"ק הבעש"ט: לי אין דרוש מאומה, ספר נא לי איך הגעת להעושר הזה. ויספר העשיר, שבאחד הימים עמד על שפת הים, ושם יש לו ככר עבור סחורה, והנה קמה רוח סערה ושטפה ספינות ורפסודות לתוך ככר שלו, ומכרתי אותם במקח השוה, ועלה להון רב, ומאז עלה מזלי, ומיום אל יום נתעשרתי.

ויאמר כ"ק הבעש"ט: העצים שהביא הרוח סערה היו שייכים לאיש הזה. ואף שזכית מזוטו של ים, מ"מ יש לו קצת שייכות. ויעש העשיר חשבון כמה היו שוה, ונתן להיורד מנכסיו הנ"ל כל שוים. וחי העני אח"כ חיי שלוה כל ימיו, וזכה לבנים ובני בנים.

(מהרה"ח מוהר"ר יצחק מתמיד הי"ד גורעוויטש)

כא. תחיית המתים

איש אחד הי' לו בית חרושה לעשיה בורית. בבית החרושת עבד פועל צעיר נכרי, להנכרי היו אחים מאם אחרת, ותמיד היו האחים מתקוטטים עמו. פעם נפלה מריבה ביניהם, עד הכאה, וברח מפניהם לבית החרושת, ותלה עצמו ע"י חבל ומת.

בבקר בא מנהל בית החרושת וראה את התלוי, ופחד אחזתו, שהגויים יעלילו עלילת דם עליו ועל בעל בית החרושת והיהודים דהעיר. והחליט בדעתו שטוב שלא יודע הדבר, אם יחתך החבל ויפול ישר אל יורה הגדולה שמבשלים בה הבורית, וכן עשה.

כעבור ימים אחדים ראו אחי הנכרי שאין אחיהם בא הביתה, באו לבעל הבית של בית החרושת ותבעו ממנו איפה אחיהם. ויאמר להם שלא ראה אותו מאז שהלך אל הכפר לביתם, שבאמת לא ידע דבר, שהמנהל לא גלה הדבר שעשה לשום איש.

והאחים דרשו אצל בני הכפר, והעידו שראו את אחיהם שברח לבית החרושת, ובודאי שהיהודי הרג אותו להוציא דמו עבור מצות, והסיתו אותם להגיש קובלנא על היהודי לבית המשפט. וכן עשו.

היהודי קבל הזמנה לבוא למשפט, ויסע לכ"ק הרה"צ הקדוש הר"י מרוזין, להורות לו עצתו הקדושה וברכתו. ויאמר לו כ"ק הרה"צ מרוזין שלא יעשה שום דבר, הנכרי יבוא בעצמו ליום המשפט. ויבוא אל ביתו, ומסר להם דברי כ"ק הרה"צ.

המנהל שלו, בידעו שהנכרי אינו בעולם, תמה בעצמו איך יכול להיות דבר כזה. וכשקרב יום המשפט, האיץ בבעל הבית שלו שייסע עוד הפעם לכ"ק הרה"צ, לשאול אם לקחת סניגור או לשית עצות אחרות, שנפשו ונפש כמה יהודים תלוים בזה.

וישמע לקול המנהל וייסע שנית לכ"ק הרה"צ מרוזין. ויאמר לו כ"ק הרה"צ שאין דרוש סניגור, וגם אין צריך למצוא עצות אחרות, שבוודאי יבוא הנכרי ליום המשפט המיועד.

בנסעו למשפט, גם המנהל נסע עמו, לראות איך יפול דבר, דברי כ"ק הרה"צ. קרוב לעיר שבו יתנהל המשפט סרו למלון, והנה בזווית רואים שהצעיר הנכרי יושב לו. ויאמרו לו: הנה על ידך אנו נמצאים במצוקה, בא נא עמנו לבית המשפט ויוודע צדקתנו. ויאמר הנכרי: בוודאי אלך עמכם.

כאשר באו לבית המשפט, ואנשים רבים הציפו את הרחוב ואת בית המשפט, עד אשר בדוחק גדול נדחקו פנימה. ויקרבו אל השופטים וירואם את הנכרי שהוא חי, והעיד שעלילת שקר העלילו על היהודי.

האחים הנכרים לקחו את אחיהם ונסעו הביתה, ובאו למלון ושתו לשכרה יי"ש, והתחילו לריב עם אחיהם הצעיר, שגרם להם כמה צרות בהתחבאו מהם, ואבוד ממון עבור הניירות להגיש למשפט, עד אשר באו להכאה, והכוהו עד מוות, וקברו אותו על אם הדרך.

מנהל בית החרושת ראה כל הנעשה, ותמה איך יכול להיות, שהרי ידע בבירור שהנכרי נתבשל ביורה, ועתה רואה תחיית המתים ממש. ויגמור בדעתו לנסוע לרוזין לשאול את כ"ק הרה"צ לפתור לו תמיהתו.

כ"ק הרה"צ מרוזין ענה לו: למה הנך תמה, הנה הוד כ"ק רבנו הבעש"ט, כדי לעשות טובה בגשמיות עבור יהודי, החי' נכרי שכבר מת זה יותר מעשר שנים וכבר בלה ונעשה עפר, ואיך לא אעשה טובה לכמה נפשות ישראל, אשר בנפשם הוא, והנכרי זה רק פחות משנה שמת ונתבשל.

וסיפר לו מה שאירע בימי כ"ק רבנו הבעש"ט:

איש אחד מוכסן אצל פריץ אחד, והאדון הי' איש טוב לב, ולא הכביד על המוכסן לשלם לו דמי חכירתו, ושילם לאט לאט, עד אשר נתחייב סכום גדול דמי חכירה.

האדון הזקן מת, ולא היו לו בנים לרשת את נכסיו, כי אם בן אחיו, שהי' נמצא בפריז, וכששמע שמת דודו האדון בא וירש כל נכסיו. וכאשר עיין בספרי החשבונות, ראה שהיהודי המוכסן חייב עבור שנים הרבה דמי חכירה. וישלח אל היהודי ויקרא לו, ויאמר לו, שבאם במשך זמן חודש ימים לא ישלם החוב, יאסור אותו ואת ב"ב וישים אותם כלואים בבור.

לאיש אין פרוטה בכיסו, וייסע לכ"ק רבנו הבעש"ט, וישפוך לפניו את מרי שיחו. ויאמר לו כ"ק הבעש"ט: סע הביתה, וכאשר יקרא אותך האדון, תאמר לו ותשאל אותו אם יש לו ה"געראלדע" (היינו שטר צוואה) של דודו, וה' יצליח בידך.

כאשר בא הביתה ועיין בדברי הבעש"ט, הצר לו מאד: איך אוכל לבוא לומר להאדון כדברים האלה, הלא יירה בי בקנה רובה שלו. כך הי' נבוך כל העת. כשהגיע יום האחרון וראה שאין שום עצה, החליט לקיים עצת כ"ק הבעש"ט, שמכל מקום אין לו תשועה אחרת.

וכאשר בא להאדון, ויאמר האדון: בוודאי הבאת הסכום שאתה חייב. ויאמר המוכסן: והאם יש לו להאדון ה"געראלדע", שאתה תובע ממני חובות? פני האדון נתחוורו כסיד, ויאמר אל המוכסן: ומאין אתה יודע שאין לי ה"געראלדע"? זהו סוד כמוס שאין נודע לאיש, ומי שאמר לך שאין לי "געראלדע", בודאי יודע איך אפשר להשיג אותה.

ויספר לו, שכן במעזבוזש יש איש אלקים, והוא אמר לי שאין בידך "געראלדע". ויאמר האדון: אם כן הדבר, תסע עמי למעזבוזש, שיתן לי הצדיק עצה איך להשיג ה"געראלדע", ובשכר זה אתן לך את המלון במתנה לעולם.

ויסעו למעזבוזש, ויאמר כ"ק הבעש"ט להאדון שיסע לפטרבורג, ושם ישיג את שטר הצוואה.

ויסע האדון לפטרבורג, וחשב בדעתו שלאיזה עורך דין יש ה"געראלדע" שלו. וילך מיום אל יום לעורכי דין שונים, ולא נמצאה תחת ידם ה"געראלדע", והסכים בדעתו לנסוע חזרה לביתו.

ביום אחד הלך לטייל ברחובות העיר, עד אשר יצא מחוץ לעיר, וגשם סגריר ירד מן השמים, וחזר ללכת העירה, וקרב אל הבית הראשון שבעיר, ועמד תחת גזוזטרא לחסות עד אשר יעבור הגשם. והנה עוד אנשים באו לחסות תחת הגזוזטרא, ויתבונן כה וכה, והנה דודו האדון הזקן עומד לפניו, והכירו זה את זה.

ויאמר לו דודו: מה מעשהו פה בפטרבורג? ויאמר לו בן אחיו, שבא לחפש אחר ה"געראלדע". ויאמר לו דודו שלא ערך בחייו "געראלדע", ועתה כאשר נפגשו ילכו שניהם יחד אל עורך דין, ויערוך כתוב וחתום שטר צוואה. וילכו אל עורך דין, וערכו "געראלדע" ע"פ תורת הקיר"ה, כתוב וחתום.

אחרי זה אמר אל דודו: בא נבוא אל אחת מבתי המשקאות, ונשתה כוס יי"ש לכבוד המאורע הזאת. ויאמר לו דודו שאין עתו בידו, והוא נחפז לדרכו.

וסיים כ"ק הרה"צ מרוזין: כ"ק רבנו הבעש"ט, כדי לעשות טובה ליהודי, החי' את האדון בתחיית המתים, אף שכבר עברו עשר שנה, ואיך לא אעשה טובה לכמה נפשות ישראל להחיות את הנכרי, שלא עברה רק שנה אחת?

(מהרה"ח מוהר"ר יצחק מתמיד הי"ד גורעוויטש)

כב. פונדקאי מילדות

כ"ק הרצ"ה, בן הבעש"ט, בילדותו הי' לו חבר, שהיו משחקים יחד. פעם הכה אותו חברו, ובא הרצ"ה לכ"ק אביו בבכי' שחברו במשחק הכה אותו, כדרך הנערים. כעבור יומיים עשו שלום ביניהם.

כ"ק הבעש"ט פגש את הנער שהכה את בנו הר"צ, ויאמר לו: שמע נא, "ראדאנציג" ("ראדאנק" – כמדומה שהוא "קרעצמער"[30]), למה הכית את בני יחי'?

כשגדל הנער שהכה את הר"צ בנו של כ"ק, סיפר שכל עסקיו לא הצליחו, ומוכרח הי' להיות "ראדאנק"[31].

כג. בגדי שבת ובגדי חול

חייט הבעש"ט אמר, שבגדי שבת שתפר עבור הבעש"ט היו ארוכים הרבה משל בגדי חול. ולא הי' ניכר בשבת שהם ארוכים יותר מדי, אלא כמדיו[32].

(מהרשג"א)

כד. "השומע ישמע והחדל יחדל"

בעת שאמר כ"ק מורנו הבעש"ט תורה לפני תלמידיו, צוה שיעמידו על השולחן צלוחית מלאה עד החצי ביי"ש, ואם באו אנשים שאינם מקושרים וראו שבעת שאמר תורה אדמו פניו, פני כ"ק, יש שחשבו שזהו מפני ששתה משקה חריף מהיי"ש.

ושאלו תלמידיו המקושרים: למה לו לכ"ק לתת מקום שיחשדו אותו? אפשר טוב יותר שלא יחשדו את כ"ק. וענה: הלא כתיב "השומע ישמע והחדל יחדל" – כשם שמצוה שהשומע ישמע, כן מצוה שהחדל יחדל[33].

(כמדומה מהרשג"א)

כה. לא הלין בביתו ממון

כ"ק מורנו הר"י בעש"ט לא לן בביתו ממון. פעם בא מנסיעה לדבר מצוה, ובני ישראל העניקו לכ"ק ביד

30. =פונדקאי.

31. ראה גם "אוצר אגדות החסידים" חט"ו ע' 11.

32. =כמידתו.

33. ראה גם "רמ"ח אותיות" אות קב. "לקוטי סיפורים" ע' לה. "לקוטי רשימות ומעשיות" ע' ב. "למען ידעו... בנים יולדו" ע' 210.

רחבה עבור הצדקות שהי' עסוק בהם, ובקש מתלמידיו שימציאו לו לפזר את הממון לצדקה.

כבוד הרבנית ראתה שהביא סכום הגון, חשבה שעתה טוב שתקח מהמעות, שלא יצטרכו לקחת מהחנוונים בהקפה, ולקחה איזה סכום שיהי' מוכן לה.

בלילה הי' לכ"ק עיכוב בעבודת הוי', והבין שזהו שמי שהוא לקח מהממון שהביא, ומבקש שיתוודה. ותאמר הרבנית: אני מודה שלקחתי לשם החובות לחנוונים, ואם צריך לך אחזיר אותה, וכן עשתה. וצוה ללכת בעיר לעורר את העניים, וחלק להם את הממון שהי' ביד הרבנית.

כו. יניקת השר של פולין

בימי הבעש"ט היתה גזרה, שיהודי פולין יהנו מס למלוכה, שיעמידו סוס עם קאזאק על גביו, ויתנו כסף סביב לו עד שיכסו אותו עם המום. ושאלו לכ"ק הבעש"ט למה אינו מטריח לבטל הגזירה.

ואמר, שבעת שגרשו היהודים מספרד (שפניא) הושיבו אותם על שלש אניות, באשר ילך הרוח שם ילכו. השרים של האומות, כל אחד מיאן לקבלם, בטענה שלא יהי' להם יניקה מהיהודים, אדרבה, ע"י עבודתם בתורה ותפלה יופסק יניקתם. פתאום קמה רוח סערה והביאה את הספינות לגדות פולין, ויאמר שר של פולין שזכה אותם מן ההפקר. ויאמרו לו למעלה, שבעבור ביטוי זה יענש שמלכותו יהי' הפקר.

וכאשר נתיישבו היהודים והתחילו לבנות בתי תפלה ותלמוד תורות, התחיל לצעוק שהיהודים ע"י עבודתם יפסיקו יניקתו. ויאמרו לו: אעפ"כ אין תפלתם ותורתם כראוי, ויש לו הרבה יניקה.

וכאשר נתפשט שיטת הבעש"ט ותלמידיו, התחיל לטעון שעל תורה ועבודה כזו לא הי' מסכים, שהם מפסיקים יניקתו. ויאמרו לו: מ"מ בדבר שבממון אין מדקדקים כ"כ. ומזה למטה נצמח הגזרה שיכסו את הקאזאק וסוסו במטבעות כסף[34].

(בשם הרשג"א)

34. ראה גם "שמועות וסיפורים" ח"ב ע' 38.

כז. "דא גזירת אורייתא"

בשנת ה' אלפים חק"ת, בזמן כ"ק הבעש"ט, היתה גזירה ע"י הבישוף דפלך פאדאל בעיר קאמענעץ לשרוף את הש"ס ר"ל, וחפש אחר ש"סין לשרוף.

תלמידי כ"ק מורנו הבעש"ט אמרו לכ"ק הבעש"ט, למה הוא שותק בזה. ויאמר כ"ק לתלמידיו: על פסוק "זאת חקת התורה" תרגם אונקלוס, "דא גזירת אורייתא", והיינו שבשנת חק"ת יהי' גזירה ח"ו על התורה[35].

[באמת, בשיחות כ"ק אדמו"ר הריי"צ[36] כותב שכ"ק הבעש"ט פעל ועסק הרבה בזה, ושלח את אחד מהצדיקים הנסתרים לתת התראה להבישוף, וידוע שנפל מת בצאתו מבית תפלה שלהם. וכנראה הי' פעולתו בחשאי ולא הי' בפרסום, ולא חפץ כ"ק הבעש"ט לעשות בפרהסיא, וטעמו עמו].

(בשם הרשג"א)

כח. "אַ חזן איז אַ נאַר"

כ"ק הבעש"ט אמר, שמה שהעולם אומרים ש"חזן הוא שוטה" ("אַ חזן איז אַ נאַר"), היינו מפני שהיכל הנגינה סמוך להיכל התשובה, לכן אומרים לו: מאחר שאתה קרוב להיכל התשובה – מדוע אינך עושה דילוג להיכל התשובה ("ווי‌באַלד אַז דו שטייסט לעבן היכל התשובה, פאַרווואָס שפרינגסטו ניט אַריין אין היכל התשובה")?![37]

35. לפי הידוע שמאורע זה אירע בשנת תקי"ח ולא בשנת תק"ח, יש צורך ליישב את הרמז בפסוק "זאת חקת התורה".

36. "לקוטי דיבורים" ח"ד ע' תקפו (מרשימת אדמו"ר מוהריי"צ משנת תרנ"ו).

37. ראה גם "על אבותינו ועל יחוסם" ע' 362. "פרדס חב"ד" ח"ה ע' 54 (אך לא בשם הבעש"ט).

כט. סוס כחוש וסוס בריא

שמעתי מספרים שדאקטאר גארדיא[38], קודם שנתקרב, והי' משוקע בתאוות, פגע בכ"ק מורנו הר"י בעש"ט.

ואמר לו כ"ק משל: אם אדם נוסע בדרך ותועה בדרך, אם נוסע בסוס כחוש – לא יתעה למרחוק אם הנוסע יכיר שתעה. אבל אם יסע בסוס מצויין מהיר בדרך – הלא יתעה תוך עבות היער הרחוק מדרך הסלולה. ובכן השאלה איזה אופן טוב יותר.

וד"ר גארדיא ענה: בוודאי, אם לתעות, בסוס כחוש טוב יותר.

וענה לו כ"ק: בדעת אינו כן. אף־על־פי שבסוס מהיר יתעו לעומק היער, אבל לשוב חזרה יחזרו במהרה[39]. וכ"ק הבעש"ט החזירו למוטב.

[מנוסח המצבה שלו[40] משמע שהי' מתלמידי כ"ק הה"מ ממעזריטש. וכמו ששמעתי מחסידים הי' בזמן כ"ק מורנו הבעש"ט, כמו שנזכר כמה פעמים ב"שבחי הבעש"ט" הדאקטאר הגדול דעיר אוסטראה. ומזה שכותבים שהוא תלמיד כ"ק הה"מ, אפשר שבימי כ"ק מורנו הבעש"ט הי' רק בשנים, שכן כתוב על המצבה "הישיש הזקן", היינו קרוב לשמונים שנה (תק"ע).

ומהמשפיע הרב שמואל גרונם אסתרמאן שמעתי שהד"ר שהי' אצל הה"מ הי' נקרא ר' אברהם, והי' למדן גדול, וריפא את כ"ק אדה"ז בהיותו במעזריטש].

ל. "פאַלשע גוטע אידן"

כ"ק הבעש"ט עמד פעם אצל אילן מלא ענפים ועלים, ותלמידיו עמדו אצלו. ואמר להם: קודם ביאת המשיח "וועלן זיין פאַלשע גוטע אידן אַזוי פיל ויפל בלעטלעך עס איז פאַראַן אויף דעם בוים" (קודם ביאת המשיח יהיו רביים לא אמיתיים כמו מספר העלין על עץ זה)[41].

וביאר המשפיע הרשג"א: בתנ"ך נזכרו נביאי הבעל – אלו היו עובדי ע"ז ר"ל. גם נזכרו נביאי שקר – היינו שטעו בעצם שיש להם נבואה. כמו"כ כאן, הכוונה שיהיו "גוטע אידן" שיטעו בעצמם שהם באמת "גוטע אידן".

לא. כיצד מלווים

שמעתי בשם הבעש"ט, שאם אחד מלוה את חברו, לא ילך המלוה עד שיאמר לו חבירו שיחזור ודי לו להלוות אותו. והביא ראי', שמרומז בזה שיעקב אבינו לוה את יוסף כשהלך לשכם, ואמר לו יעקב שיאמר המתלוה שיחזור למקומו, וזהו הסימן בעגלות ששלח לו[42].

(כמדומה מהרשג"א)

לב. "איך ילוד אשה ישיג כל־כך?"

בספר חסידים[43] כתוב, שביום שאדם הולך לדרך אל יסוך את מנעליו. ותמה כ"ק הבעש"ט איך ילוד אשה ישיג כ"כ[44].

(מהרשג"א)

לג. מקוה ועצבות

הבעש"ט אמר:

מקוה שאינה לטהר טומאה, כמו מקוה קודם התפלה, אף שאינה מצוה, "אָבער עס ברענגט אַריין

38. ר' אהרן המכונה ד"ר גארדיה. אחדותיו – ראה "מגילת פולין – אוסטראה" ע' 62. קובץ "שנה בשנה" תש"מ ע' 382. ועוד.

39. משל זה מיוחס גם לאדמו"ר הזקן ("הלקח והלבוב" ח"ב ע' קצז; "ליקוטי סיפורים" ע' ק) ולאדמו"ר הצ"צ ("שמועות וסיפורים" ח"ב ע' 48).

40. נדפס ב"מגילת פולין – אוסטראה" שם.

41. ברשימה שפורסמה ע"י הרב יהושע מונדשיין מופיע סיפור זה בשם הרה"ק ר' הלל מפאריטש. פתגם דומה נדפס בשם הבעש"ט בספר "אוצר החיים" (קלד, ג).

42. ראה "בעל הטורים" וישב לז, יד. "גור אריה" ויגש מה, כז.

43. צוואת ר' יהודה החסיד סי' לט.

44. ראה גם "לקוטי סיפורים" ע' מד. וראה "חקרי מנהגים" ע' צה ואילך. וש"נ

טהרה וואָס קיין מצוה קען ניט ברענגען. עצבות איז ניט קיין עבירה, אבער עס קען ברענגען וואָס קיין עבירה קען ניט ברענגען"[45].

[ויש אומרים זה בשם כ"ק הרה"צ מוהר"ר שלמה זצ"ל מקארלין[46]].

וביאר הרשג"א: מפני שמביא אותו לידי יאוש. וזה דרכו של היצה"ר – כשבא אדם לידי יאוש הוא דש את האדם, כמו שכל אחד דש את הארץ, ונעשה אסקופה הנדרסת לכל מיני רע ר"ל.

לד. דע לפני מי אתה עומד

בשם כ"ק הבעש"ט:

בכל עבודת השי"ת – יהי' הכוונה לבוא לידי יראת ה' ופחד ובושה.

אחרי שהגיע האדם לידי יראה, יכול האדם לבוא לידי גאווה ח"ו; יחשוב אז לפני מי הוא עומד, ובמחשבה זו מתקן שלא יקלקל ח"ו.

לה. מצוה אחת ללא פנייה

כ"ק הבעש"ט אמר:

כמה ספרים המציאו טעמים לכמה מצוות, שאם עושים מצוה זו זכים לטוב גשמי לחיי הגוף, ולמצוה אחרת – תצמח מזה טובה כזו, ולבסוף הכניסו פניות גשמיות וכדומה בהמצוות.

מצוה אחת נשארה שלא היתה בה פני', והיא – "קידוש לבנה". והנה בספר ידוע[47] מובא, שהמקדש לבנה מובטח לו שלא ימות מיתה משונה ר"ל בזה החודש, ובזה הכניס פני' אף במצוה זו.

(מהרשג"א)

לו. המקום היחיד להסתתר מפני הקב"ה

כ"ק הבעש"ט אמר: דוד המלך אומר בתהלים, "אנה מפניך אברח וגו' ואציעה שאול גו". לפי דבריו אין מקום להסתיר א"ע מפני הקב"ה.

ואמר כ"ק הבעש"ט: "אָבער אין אַ גוף באַהאַלט מען זיך פון דעם אויבערשטן' (בגוף מסתירים א"ע מהקב"ה), שהגוף הוא העלם והסתר.

(מהרשג"א)

לז. גוי צריך להצטלב

כ"ק הבעש"ט אמר, שאם נוסעים עם בעל עגלה גוי, ועוברים דרך "שתי וערב", או תפלה[48], והגוי אינו עושה "שתי וערב"[49] כדרך הגויים כשעוברים דרך תפלה שלהם – אל יסעו עם הנכרי הזה, שעלול להיות גזלן.

(מהרשג"א)

לח. פעמיים בכל מקום

שמעתי מהרשג"א – ומסופק אני אם בשם כ"ק הבעש"ט אם בשם כ"ק אדמו"ר הזקן – שבמקום שאיש ישראל בא למקום אחד ע"פ השגחה עליונה, מוכרח הדבר שיהי' פעם שני'. וחכם אינו מוכרח שיהי' אפילו בפעם הראשונה.

וביאר הרשג"א, שחכם היינו צדיק, ומתקן במקומו.

[עוד שמעתי, שכאשר נשתחרר כ"ק אדמו"ר הזקן ביום י"ט כסלו, ויצא לחפשי מהמאסר בפטרבורג, במצודה הנקראת "פעטרא־פאוולסקי קרעפאסט" –

45. =אבל היא מביאה טהרה ששום מצוה אינה יכולה להביא. עצבות אינה עברה, אבל היא מביאה (השפעות שליליות) ששום עברה אינה יכולה להביא.

46. בספר "כנסת ישראל" (ורשה תרס"ו) מופיע פתגם זה במכתב בשם הרה"ק ר' אהרן מקרלין (ומשם נעתק במקומות נוספים). אך בספר "שיח שרפי קודש" (פיעטרקוב תרפ"ג) נאמר שהמכתב הוא מאת הרה"ק ר' חנוך הענך מאלכסנדר, וייחוסו לר"א מקרלין הוא טעות.

47. ראה "אליה רבה" סי' תרב סק"ז. ועוד.

48. =כנסייה נוצרית.

49. =מצטלב.

חזר עוד הפעם להחדר שישב (כאילו שכח דבר מה), כדי לקיים את מה שצריך להיות עוד הפעם. אבל מהמכתב שכתב למחותנו, הרה"ק מוהר"ר לוי יצחק מברדיטשוב, אינו משמע שחזר עוד הפעם].

לט. "למדו מיראת שמים שלי"

אחרי הסתלקותו ישבו תלמידיו וספרו אודות מופתיו. בא כ"ק לאיזה מתלמידיו ואמר להם: מה אתם עסוקים במופתים? למדו מיראת שמים שלי![50]

מ. "ולא ידע איש את קבורתו"

כ"ק אדמו"ר הרש"ב זצוקללה"ה נסתפק[51] מתי הי' הסתלקות של כ"ק מורנו הר"י בעש"ט זצוקללה"ה, אם ביום ראשון של שבועות או ביום שני. שהוקשה לכ"ק שההתעסקות לקבורה לכ"ק הבעש"ט יהי' ע"י נכרים, וידוע שההתעסקות הי' ע"י תלמידיו הקדושים.

וניחא לכ"ק אדמו"ר הרש"ב בזה שאמר כ"ק אדמו"ר הזקן זצוקללה"ה בפטב"ג, למחרתו של החופש מטיינא סאוועט וממבצר פעטראפאוולאווסק[52]: ברביעי נתלו המאורות – בת', בעת בריאת המאורות; וברביעי ניטלו המאורות – בט', רמז להסתלקות כ"ק מורנו הר"י בעש"ט שהי' ביום הרביעי.

ויום ב' דשבועות אינו יכול להיות חל ביום רביעי, בסימן לא בד"ו פסח וא"ת ב"ש.

והי' מוקשה לכ"ק איך עשו והתעסקו בקבורתו ע"י נכרים, ואינו מתקבל על הלב. ותירץ על דרך שנאמר במשה רבינו "לא ידע איש את קבורתו", ופירשו חז"ל[53] "הוא קבר את עצמו"[54].

[וצריך ביאור ופירוש, שהרי אצל משה רבינו על־פי פשוט הוא שנכנס למערה, וכמו שאהרן אחיו הכהן מת, כמו כן אצל משה רבינו. אבל כאן צריך הי' לתפור תכריכים ולחפור קבר, טהרה, הלבשה וכו'.

ולפי השערתי, ע"פ המבואר בסיפורי הסתלקותו שהתפלל בציבור, אח"כ עשה קידוש לתלמידיו ואמר דברי תורה, וקידוש עבור אנשי מעזשבוזש, צוה לבנו, צוה לחברא קדישא וכו' – הכל עלה לזמן מרובה עד שקיעת החמה, שאז הי' זמן יציאת נשמתו הקדושה, כמו במשה רבינו ודוד המלך. והקבורה היתה בלילה, ביום שני של שבועות, ע"י תלמידיו[55].

מא. בימי האבות, בימי התנאים ובימי האמוראים

כ"ק אדמו"ר הצ"צ סיפר, שכ"ק הה"מ ממעזריטש אמר על כ"ק הבעש"ט[56]: אילו הי' הבעש"ט בימי האבות – הי' דבר מסויים[57], אילו הי' בימי התנאים – הי' דבר פלא, אילו הי' בימי האמוראים – הי' חידוש[58].

וביאר המשפיע הרשג"א: להיות שלכ"ק מורנו הבעש"ט הי' נשמה דאצילות, ונשמות האבות היו ג"כ נשמות דאצילות, לכן הי' אז דבר מסויים (כמו האבות שהיו מסויימים); בימי התנאים הי' דבר פלא, שהתנאים היו נשמות דבריאה, ואצילות לגבי בריאה הוא פלא; בימי האמוראים, שהיו נשמות דיצירה, הי' חידוש, כי אצילות לגבי יצירה הוא חידוש.

---

50. ראה גם "הדרך להשמחה והאמת" (ירושלים תשי"ח) ע' יח.

51. ראה באריכות ספר השיחות תרצ"ט ע' 333. וש"נ.

52. "לקוטי דיבורים" ח"א מב, א.

53. ספרי ברכה לד, ו.

54. ראה גם "אוצר מנהגי חב"ד" סיון ע' שיא – בשם הרה"ח ר' אברהם דרייזין ע"ה.

55. יש לציין, שהמחבר כיון כאן לאחת האפשרויות שמציין כ"ק אדמו"ר זי"ע (לקוטי שיחות ח"ד ע' 1031 הערה 29) – שדין הקבורה ע"י נכרים שייך רק כשיש שהות ביום לקברו.

56. ברשימה אחרת מופיעים הדברים בשם אדמו"ר הזקן. ומובן שאין סתירה בין הדברים, שהרי הצ"צ לא שמע בעצמו את הדברים מהמגיד ממעזריטש, ובוודאי סיפר זאת בשם רבנו הזקן. וראה במקורות הנוספים לקמן.

57. ברשימה אחרת מיתוסף: אילו היה בזמן הנביאים – היה כמוהם.

58. ראה גם "לקוטי סיפורים" ע' סה. "למען ידעו... בנים יולדו" ע' 220 ואילך.

מב. שלשה דברים שצריך להאמין

כ"ק מורנו הה"מ ממעזריטש אמר:

שלשה דברים צריך להאמין בכ"ק הבעש"ט: (א) שאלי' לא זז מתוך ד' אמותיו, (ב) שהי' עומד לפניו כעבדא קמי מרא, (ג) ושהי' הולך בשליחות אשר שלח אותו[59].

(מהרשג"א)

מג. עישון הטבק של הבעש"ט

כ"ק הרה"צ מוהר"ר ברוך ממעזבוז, נכד כ"ק אדמו"ר הר"י בעש"ט, התארח פעם אצל שר התורה, כ"ק הרה"צ ר' יעקב יוסף דפולנאה, תלמיד מובהק של הר"י בעש"ט, הנקרא אצל חסידים "בעל תולדות יעקב יוסף".

הר"י בעל התולדות יעקב יוסף נצרך לצאת לאיזה ענין, ועל השולחן עמדה קופסא של טאבאק־אף של התו"י. ויקח הרה"צ ר' ברוך את הקופסא, ומילא את אצבעותיו הקדושות טאבאק־אף, והריח.

כשראו זאת האנשים, אנשי התו"י, חשבו שכאשר ישוב התו"י וירגיש שמישהו לקח טאבאק מהקופסא שלו, בודאי יקפיד.

כששב התו"י והרגיש שמישהו לקח טאבאק מהקופסא, שאל: מי ומי לקח מהקופסא? והשיב הרה"צ ר' ברוך שהוא לקח.

וישאל התו"י: האם אתה יכול לשאוב טאבאק כמו זקנך הבעש"ט? זקנך, כאשר שאב טאבאק־אף, ביטל תאוות זימה ארבע מאות פרסא על ארבע מאות פרסא; כאשר אני שואב טאבאק, אני מבטל תאוות זימה רק ארבעים פרסא על ארבעים פרסא[60].

(מהרשג"א)

59. ראה גם "לקוטי סיפורים" ע' מג "למען ידעו... בנים יולדו" ע' 220.

60. ראה גם "מע קדש" (ת"א תשי"א) ע' 34.

מד. שלשה דברים בשם הבעש"ט

סיפר הרשג"א, שראה כתוב בבוך דא"ח שלשה דברים בשם כ"ק הבעש"ט:

א) שלא ישים אפר אחרי כתבו מכתב בדיו כדי שיקלט הדיו.

ב) שלא לנגב את הידים במפה שעל השולחן אחרי נטילת ידים למים אחרונים.

ג) לכסות הצלוחית במגופה, אחרי אשר מלאו את הכוס לקדוש, קודם הקדוש.

מה. העלאת מ"ן לפני לידת הבעש"ט

רחא"ב[61] שמע מהחסיד שמואל יצחק לוריא[62], ששמע מאביו הרב החסיד רמ"ד[63] מעיר לאכוויטש הסמוכה להאדיטש, אשר לירידת נשמה גבוה למטה בגוף מוכרח להיות קודם העלאת מ"ן של מסירת נפש ממש: קודם ירידת נשמת האריז"ל – הי' העלאת מ"ן קודם, גירוש ספרד (שפניא); קודם ירידת נשמת כ"ק מורנו הר"י בעש"ט – קדם העלאת מ"ן, גזירת ת"ח ות"ט[64].

כ"ק אדמו"ר הריי"צ פעמים אמר שהוא מסופק באמרה זו, שהרי עד שנתגלה כ"ק הבעש"ט הוא זמן ארוך; ופעמים קיבל כ"ק את אמרה זו.

מו. בין "בעל שם" ל'בעל שם טוב"

לפרקים קרובים הי' המשפיע ר' יצחק מתמיד[65] אומר בעת התחלת התוועדות:

61. ר' חיים אליעזר ביחובסקי. אודותיו – ראה הקדמה לכתבי הרח"א ביחובסקי.

62. אחדותיו – ראה "זכרון לבני ישראל" ע' צב.

63. ר' משה דובער.

64. ראה גם כתבי הרח"א ביחובסקי ע' כה.

65. אחדותיו – ראה באריכות לקמן ע' 283 ואילך. וש"נ.

כ"ק מורנו הבעש"ט, קדמו אותו צדיקים שנקראו "בעל שם". אבל את כ"ק מורנו קראו "בעל שם טוב", שה"בעל שם"ס" הראו מופתים ע"י קבלה מעשית, אבל כ"ק הבעש"ט אחד הי', ולא המופתים העיקר, אלא "טוב" – "אין טוב אלא תורה", תורת הבעש"ט והוראת דרך ה' ילכו בה.

מדור הרב המגיד

א. גילו של המגיד

המשפיע הרשג"א הי' אומר, ששמע מזקני החסידים, שכ"ק הה"מ הי' זקן בשנים מכ"ק הבעש"ט[1].

[בסיפורים שנדפסו בפולין – יש אומרים שהי' צעיר בשנים מכ"ק רבינו הבעש"ט, ואומרים שנולד שנת תס"ד[2]. באיזה יום ובאיזה חודש – לא נודע.

תלמידי הה"מ ממעזריטש היו עסוקים לחזור על תורתו, וענין ייחוסו ותולדתו מסרו על־פה, ולכן נשכחו ברבות הימים].

ב. "הייחוס יתחיל ממני"

בנעוריו של כ"ק הה"מ ממעזריטש נשרף הבית של הוריו, ובכתה אמו מאד.

אמר הילד לאמו: למה את בוכה, אמא? בטחי בהשי"ת, ויעזור לנו ונבנה או נקנה בית אחר.

ותאמר לו אמו: אין אני בוכה מההיזק של הבית, אני בוכה על שנשרף ספר היוחסין שלנו. אנו יש לנו ייחוס עד התנא רבי יוחנן הסנדלר, שייחוסו עד דוד המלך ע"ה.

ויאמר לה כ"ק בנה: גם עבור זה – ספר הייחוס – הוא בכי' של חנם; אי"ה ממני יתחיל ייחוסנו[3].

(מהרשג"א)

ג. התגלות כעונש

כ"ק הה"מ ממעזריטש, קודם שנתגלה, הי' עני גדול.

כאשר בנו הקדוש ר' אברהם הי' ילד, אירע פעם שבמשך שלשה ימים לא בא אוכל לפיו מרוב עניות. ותאמר הרבנית לכ"ק: ומה יהי' הסוף? הילד לא אכל זה שלשה ימים, ואינו יכול ללכת אל ה"חדר" ללמוד!

ויאמר אל הרבנית, שתלך לחדר הבגדים, ושם תמצא בהכיס מטבע, ותקנה לו לחם לאכול. ודמעה ירדה מעיניו הק'.

סֵפֶר
מגיד דברין ליעקב
והוא לקוטי אמרים
נדפס פה ק"ק קאראעץ

שער הספר "מגיד דבריו ליעקב" – הוצאה ראשונה

ואמר, שבי"ד של מעלה פסקו שמהיום והלאה לא יסבול חרפת רעב, ונגזר שמוכרח יהי' להתגלות.

[חסידים מספרים, שכ"ק רבינו הה"מ הצטער מאד מזה שנתגלה ונתפרסם בעולם, וגילו לו מן השמים שזה עונש עבור שנסע בחול־המועד, והקב"ה מדקדק

---

1. כ' מסופר גם ב"כרם ישראל" ז, ב.

2. ראה "אהלי צדיקים" ע' לט. מבוא ל"תורת המגיד ממזריטש ושיחותיו" (הורוויצקי) ע' ט.

3. ראה גם "כרם ישראל" ח, א. ועוד.

וכו'[4]. ויש לומר שזה וזה גרם, ע"ד שארז"ל[5] ששאל רב קטינא את המלאך "ענשיתו אעשה?", אמר לו: "בזמן דאיכא ריתחא ענשינן", היינו כשמענישים על לאו מענישין גם על עשה].

(מהרשג"א [ב"שמועות וסיפורים"[6] של הרה"ת ר' רפאל נחמן כהן – באופן אחר])

ד. הייחוד שנמנע

בשבועות שנת תקכ"א, על־פי דברי בן כ"ק מורנו הבעש"ט שמסר לו אביו שכ"ק הה"מ יקבל עליו להיות מנהיג עדת ישראל, הסכימו כל התלמידים פה אחד להכתיר את כ"ק הה"מ למנהיג ולרבן של כל בני הגולה[7].

לפי מה שכתבנו לעיל שכ"ק הה"מ נולד בשנת תס"ד, הי' אז בן חמשים ושבע שנים. זוגתו הרבנית היתה עוד צעירה בשנים, והי' להם רק בן אחד – כ"ק הרה"ק מוהר"ר אברהם.

תלמידי כ"ק הה"מ התעניינו שיוולדו עוד בנים לרבם, אבל לא העיזו לדבר אודות זה בפני כ"ק רבם. ודברו על לב הרבנית, ושאלו לה מדוע אינה מדברת עם בעלה להעמיד עוד תולדות, או תעשה איזה עצה שבעלה יתייחד עמה, ומייחוד קדוש זה יומשך נשמה קדושה. והסכימה עם התלמידים שבה הדבר תלוי.

בדברה עם בעלה להעמיד עוד תולדות, הסכים כ"ק לדעתה, ומסר לה איך לעשות הכנות וכוונות. והתחילה להכין א"ע בכוונות שמסר לה בעלה הק'.

בליל שהגיע הייחוד, וכ"ק הכין א"ע בקריאת שמע, ובכוונות עצומות, נפל פחד גדול עלי', ומחמד הפחד התחילה להתעלף, ומוכרחת לעזוב חדר הייחוד, ולא בא לפועל רצון התלמידים.

(שמעתי מהרה"ת ר' פרץ מאצקין ששמע מהרשג"א)

ה. טעם ההתיישבות במעזריטש

בפולין יש שלש ערים, הנקראים: (א) מעזריטש, (ב) מיזריטש, (ג) מעזעריטש. והעיר מעזריטש, שהתיישב בה כ"ק מורנו הה"מ, סמוכה לעיר ראוונא, וסמוכה לחבל הנקרא פאלעסיע[8] ורוסיא הלבנה וליטא.

יש אומרים שהטעם שבחר הה"מ להתיישב במעזריטש, היות שהי' כ"ק מגיד מישרים בדובנא הקרובה למעזריטש וראוונא[9].

אבל כפי הנראה יש טעם פנימי יותר – להיות שמעזריטש קרובה יותר לליטא ורוסיא הלבנה, ושם היו ישיבות בכל עיר, וישיבות גדולות, וראשי ישיבות מופלגי תורה, לכן חפצו ורצונו לקרב לבותיהם ולהפיץ ביניהם את האור כי טוב, מעיינות כ"ק הבעש"ט.

ו. שותף לקב"ה במעשה בראשית

כ"ק אדמו"ר הה"מ ממעזריטש, אחרי הסתלקות כ"ק מורנו הבעש"ט בא אחד מידידיו לבקרו, וראה איך שבאים מבני ישראל לבקש עצות – מי לרפואה, מי לפרנסה, וגם נשים אלמנות עגונות עלובות, שכ"ק יבקש רחמים רבים עבורם.

ויאמר הידיד: האם עבורך לעסוק בדבר הזה? אתה גאון עולם, ועבורך להפיץ תורת ה'!

ויענה לו כ"ק:

בשעה שברא הקב"ה העולמות עליונים, נשמות וג'ע, והצדיקים נהנים מזיו השכינה, וידעו רק מענינים רוחניים, ולא ידעו מהו גשמיות. וכאשר ראו הנשמות ומלאכים שהקב"ה מתעסק לברוא עולם הזה הגשמי – טענו: מה לך להתעסק בעולם השפל? די לך בעולמות העליונים!

---

4. ראה גם "רחמי האב" אות נא. "כרם ישראל" ח, א.

5. מנחות מא, א.

6. ח"א ע' 24. וראה גם "לקוטי סיפורים" ע' נה.

7. "תורת שלום" ע' 83. ועוד.

8. אזור בגבול רוסיה הלבנה ואוקראינה.

9. בקובץ "בית אהרן וישראל" גליון לו (ע' קסו) נאמר שהתמנה למגיד מישרים במעזריטש עצמה (כמשמעות כינויו – "המגיד ממעזריטש").

אף אני מקיים נשמות שירדו למטה ונמצאים במצב קשה, ומקיים עולמות, שכל אחד מישראל הוא עולם מלא; הרי בזה גם אני שותף להקב"ה במעשה בראשית!

ז. האלונטיות של הבעש"ט

כ"ק הרה"צ מוהר"ר יעקב יוסף מפולנאה, שהי' מקושר לכ"ק הבעש"ט זמן רב טרם בוא כ"ק הה"מ למעזיבוז, והוא הי' מזקני תלמידי הבעש"ט, תמה למה בחר רבו כ"ק הבעש"ט למלא מקומו את כ"ק הה"מ.

ויבוא למעזיבוז, וישאל את כ"ק הה"מ מה יתרון בו שאותו קבלו למנהיג, האם קיבל יותר ממנו. והתחילו לחשוב ביניהם מה קיבל אחד יותר מחבירו, ועלה בחשבונם שלכאורה אין באחד יותר מחבירו.

כ"ק הה"מ נזכר ענין אחד, וישאל את הרה"צ מהורי"י: האם ראה בחדר אחד של כ"ק רבינו הבעש"ט אלונטיות מדובקים בחזקה אל הקיר, למה שימשו האלונטיות? ויען ה"תולדות": אמת שראה את האלונטיות, אבל אינו יודע למה שימשו.

ויאמר לו כ"ק הה"מ: בזה החדר הי' כ"ק מחזיק בהאלונטיות ועולה בעליית הנשמה.

פעם עלה במחשבתי להיוודע מה עושה כ"ק בחדר הזה, ומה משמשים האלונטיות הקבועות בכותל. מה עשיתי, עקבתי אחרי השמש בעת שטאטא את החדר, ויצא לרגע ולא סגר את הדלת, ונכנסתי, ונחבאתי שלא יכירו שמישהו נמצא פה.

כשנכנס כ"ק רבינו והתחיל לעשות הכנות לעליית נשמה, פתאום שאל: בודאי יש כאן מישהו. ויצא לחפש, ומוכרח הייתי לצאת ממחבואי ולהיוודע לכ"ק מורנו. ויאמר אלי מורנו: אם כן שאתה פה – תישאר פה, והתחיל להתכונן ולכוון כוונות. ואמר כ"ק: "שוועו, שוועו" (כבד, כבד), ואעפ"כ תישאר פה. וזהו מה שזכיתי.

ויאמר ה"תולדות יעקב יוסף": עתה נוכחתי לדעת שהצדק עם כל החבריא קדישא, ובך בחר כ"ק מורנו הבעש"ט להיות ממלא מקומו[10].

ח. ר' רפאל מהמבורג אצל המגיד

יום אחד אמר כ"ק הה"מ להרה"צ ר' יעקב שמשון משעפעטאווקא שילך למלון מסויים, ולא פירש לו סיבת הליכתו לשם.

כשבא הרה"צ הר"ש למלון ההוא, ביקש מבעל המלון לתת לו מקום לנוח. ענה לו בעל המלון שאין לו מקום, כי כל החדרים מלאים באורחים. ויאמר הרה"צ: אולי יש לך חדר שתוכל לצרף אותי עם כמה מהאורחים? ענה לו בעל המלון: כל החדרים מלאים במספר אורחים, אך בחדר אחד מתאכסן אדם יחיד, והוא רב גדול, ואם ייתן לי רשות, תוכל לנוח שם.

רב זה הי' הרב הגאון ר' רפאל הכהן מווילקאמיר[11], או כפי שנקרא אח"כ – הרה"ג ר' רפאל האמבורגער, שהי' בדרכו לקבל משרת רבנות בפוזנא [שמעתי שנסע לקבל רבנות המבורג, אבל טעות היא, שבהמבורג נתקבל בשנת תקל"ז, אחרי הסתלקות כ"ק הה"מ. וזה הי' בשנת תקכ"ט או תק"ל בערך[12], ששבע שנים כיהן כאב"ד דפוזנא].

ויאמרו להרב שאיש אחד, מפאת חוסר מקום במלון, נאלץ לחכות בחוץ, ובחוץ יורד גשם שוטף; אולי יואיל הרב בטובו להרשות לאיש לנוח בקרן זוית פה, בחדר הזה. ויאמר הרב: אם לא יבלבל לי ולא יטריד אותי – אזי מסכים אני שייכנס.

וישב לו הרה"צ בפינה, ושמע את הרב לומד ועורך פלפול גדול בעמקות גדולה. לאחר שערך הפלפול, פנה הרה"צ ר' יעקב שמשון להרה"ג הר"ה ושאלו: ומה יהי' אם מישהו יקשה קושיא זאת, יופרך כל הפלפול.

---

10. ראה גם "מגדל עז" ע' קנב. "למען ידעו... בנים יולדו" ע' 217. "שמועות וסיפורים" ח"א ע' 24 (ושם – אחדות ר' פינחס מקוריץ).

11. בעל "תורת יקותיאל", ועוד.

12. לפי האמור ב"כרם חב"ד" (גליון 4 ח"א ע' 117) קיבל ר' רפאל את רבנות פוזנא רק בתקל"ב.

ויתעמק הרה"ג למצוא תירוץ, ולא מצא. ויאמר אל הרה"צ: האם יש בידו תירוץ על קושיא זו? ויאמר: בודאי יש לי תירוץ, ואגיד לו אך בתנאי שייסע למעזריטש לראות את כ"ק רבנו הה"מ.

וכראות הרה"ג שאין לו שום עצה לדעת התירוץ לקושיא עצומה זו, הבטיח להרה"צ שיבוא למעזריטש לראות את כ"ק הה"מ.

כשנסע להביא את בני ביתו עבר דרך וילנא, ויסר אל בית הגר"א מווילנא, ויספר לו את אשר קרהו. ויאמר הגר"א: בודאי מוצא שפתיך תשמור, וכשתבוא לשם תעיין בשלשה דברים אלה: (א) אם כבוד רבם כמורא שמים, (ב) אם הם לומדים בנגלה, (ג) אם יש להה"מ רוח הקודש.

הרה"ג הר"ה בא למעזריטש בבוקר השכם, קודם התפלה, וסר מיד לביהמ"ד של הה"מ, וישב לו בפינה כדי שלא יכירוהו.

כאשר התקרב כ"ק הה"מ לביהמ"ד, אחזוהו שני תלמידים תחת אצילי ידיו ונשאוהו למקומו, וראה הר"ה שכבוד רבם כמורא שמים.

יום זה הי' יום הקריאה, וכאשר פתחו בספר תורה מצאו טעות בהספר. כ"ק הה"מ התחיל לפלפל ממקור הדין מגמרא וראשונים ואחרונים, ואח"כ ע"פ פנימיות התורה, וסיים באמרו: הלא נמצא כאן הרה"ג דפוזנא, יבוא הוא ויפסוק הדין. ועם זה נוכח הרה"ג הר"ה שהם לומדים הן בנגלה והן בקבלה, ושלכ"ק הה"מ יש רוח הקודש, שכן איש לא ידע שהוא הרה"ג ר' רפאל הכהן.

ויספר הרה"ג את כל זאת להגר"א, ויאמר הגר"א: אף־על־פי־כן. ומאז לא נסע הר"ה למעזריטש מפני מאמר הגר"א, אך לא חלק על תורת הבעש"ט מפני שראה את השלשה דברים[13].

(מהרשג"א)

13. ראה נוסחאות אחרות לסיפור זה ב"כרם חב"ד" שם.

ט. המגיד מדובנא אצל המגיד ממעזריטש

המגיד מדובנא, הרב ר' יעקב קראנץ (הידוע במשליו הרבים), בא פעם לכ"ק הה"מ למעזריטש. תלמידי כ"ק השתדלו שישהה זמן מה במעזריטש, ולהדריכו שילך בדרך ותורת הבעש"ט.

ויאמר להם כ"ק הה"מ: עזבו אותו לנפשו בדרך אשר בחר. נשמתו עברה דרך היכל המשלים, ונהנה מהצעצוע הזה, לכן ילך לו בדרכו הזה אשר ישר לפניו.

(מהרשג"א)

י. שנתו של המגיד

סיפר הרשג"א: כ"ק הה"מ ממעזריטש שכב פעם בעש"ק לנוח שינת עראי. ויאמר למשרתו ללכת לבית־המדרש, ששם אומר הרה"צ ר' אהרן מקארלין שיר־השירים, ויאמר לו ששיר־השירים זה מרעיש עולמות, וכ"ק הה"מ אינו יכול לישון.

וסיים הרשג"א: ומזה רואים אנו ששינת הה"מ גדולה משיר־השירים של הרה"צ ר' אהרן מקארלין.

[אחרים מספרים זה בשם הרה"צ מוהר"ר הלל מפאריטש, ושבכה כשסיפר זה[14]. אבל מפורש שמעתי מהרשג"א שסיים מדעת עצמו].

יא. "אני ואתה איננו שווים עקב של יהודי"

כ"ק הרה"צ ר' אהרן הגדול מקארלין (בן ר' יעקב שמש בעיר בריסק), מתלמידי הה"מ, הי' דרשן גדול וקפדן, והי' נוסע על פני המדינה לדרוש ולהטיף דברי מוסר. קודם פתיחת הדרשה הי' אומר את שמו ושם אמו ושם עירו, שהי' ירא שמא יהרגוהו, כי הי' שורף את העולם בדרשותיו, שהי' מפרט לכל אחד את עוונותיו. ואמנם בעיר אחת גרם שאחרי הדרשה באו להרב כמה אברכים בבקשה לסדר גט עבור נשותיהם, ונעשו כמה גיטין.

14. ק' אכן מסופר ב"בית רבי" (סד, א) ועוד. וב"לקוטי סיפורים" ע' נט – בשם הרשג"א עצמו.

וסיפרו לכ"ק הה"מ ממעזריטש שהוא מקפיד גדול, שרף ממש. וכאשר בא כ"ק הרה"צ הר"א מנסיעותיו לכ"ק הה"מ, אמר לו כ"ק הה"מ: האמן לי, אני ואתה איננו שווים עקב של איש יהודי [אחרים גורסים: "איך און דו זיינען ניט ווערט דעם פאַנטאָפל פון קלענסטן אידן" (אני ואתה איננו שווים אפילו סנדל של איש פשוט)][15].

(מהרשג"א)

יב. "דער וואלפער"

אחד מגדולי תלמידי כ"ק הה"מ ממעזריטש הי' נקרא "דער וואָלפער"[16].

התאכסן אצל אלמנה אחת, וארובת התנור שבביתה היתה שבורה, והעשן מילא את הבית. כסאות לא היו, והיו יושבים על שקי תפוח־אדמה וחזרו על תורת רבם כ"ק הה"מ. ויאמר ה"וואלפער" אל חבריו: "אויב דער רבי וואָלט מיר געגעבן נאָך אַ קליינע מטבע וואָלט איך געדונגען אַ בעסערע דירה" (אם הי' כ"ק הה"מ נותן לי תוספת של מטבע קטנה לשבוע, הייתי מוצא דירה טובה מזו)[17].

וספרו זאת לפני כ"ק רבנו הה"מ, וענה כ"ק הה"מ: "אין איינעם פון מיינע תלמידים טאטצשעט אַ וועריַמל" (אצל אחד מתלמידי מכרסמת תולעת).

לבסוף הי' תלמיד זה בשפל השכרות, ואפילו אח"כ, כשהי' שרוי בשפל מדרגה, ניכר הי' גדולתו.

פעם, כשנסע הרה"ג הרה"ח מוהר"ר ברוך מרדכי אב"ד דק"ק באברויסק לחתונת בתו, ראה אדם אחד ששכב על התנור ודיבר בינו לבין עצמו דברים העומדים ברומו של עולם. והתחיל לדרוש עליו, ואמרו לו שהוא ה"וואלפער". לאחר זמן־מה הזדמן לו לספר לכ"ק אדמו"ר הזקן על פגישתו עם ה"וואלפער", והקפיד עליו כ"ק אדמו"ר הזקן על שעזב אותו ועל שלא הביאהו אליו, שהי' מעלה אותו על דרך ישרה[18].

חסידים מספרים: בהיות ה"וואלפער" נע ונד, אירע שבא לליאזני בעת אשר כ"ק אדמו"ר אמר דא"ח, ואמר להעומדים סביבו: "פון איין שיסל האָבן מיר געגעסן, און ער האָט צוגענומען די גאַנצע געדיכטע"[19]. ונעלם משם, וחפשוהו בכל העיר ולא מצאוהו[20].

(מהרשג"א)

יג. צריך להיות "בעל הבית"

אדם אחד בא לכ"ק הה"מ ממעזריטש וביקש עצה איך להפטר מהרהורים ומחשבות זרות. וישלח אותו כ"ק הה"מ להרה"צ ר' זאב וואלף מזיטאמיר.

בבואו לשם כבר ירד היום ואנשי העיר כבר ישנו. אחרי חיפוש מצא את בית הרה"צ רז"ו והחל לדפוק על הדלת, אך לא פתחו לו עד הבוקר. לאחר התפלה סיפר לפני הרה"צ שכ"ק הה"מ שלח אותו הנה.

החסיד, שעקב אחרי מעשי הרה"צ, ראה שהוא מתנהג כבעל־בית רגיל. כשבא הערב סגר הרה"צ את השער, ומאחר שהשער התנשא גבוה מקרקע החצר, בכדי שיוכלו לסגור ולפתוח, הניח לוח עץ לאורך השער למטה, ויתדות תמכו אותו משני צידי לוח העץ (הנקרא בלשון רוסיא "פאדווארטניצע"[21]).

כעבור ימים אחדים אמר האיש אל הרז"ו: כ"ק רבינו שלח אותי ללמוד כאן דרך עבודה, אך אינני לומד מכם דבר.

---

15. ראה גם "רמ"ח אותיות" ע' מז. "לקוטי רשימות ומעשיות" ע' ג "למען ידעו... במים יולדו" ע' 221.

16. אחדותיו – ראה "כרם חב"ד" גליון 4 ח"א ע' 129. וש"נ.

17. ב"תורת שלום" (ע' 82) מסופר רק שאמר "אַז דער אויבערשטער וואָלט מיר העלפן איך וואָלט האָבן" (אילו היה הקב"ה עוזר לי והיה לי [יותר]), מבלי להזכיר קבלת תמיכה מהמגיד. ואילו לפי המסופר ב"לקוטי סיפורים" ע' תח מדובר בשתי תרעומות שונות – על האכסניה הירודה ועל התמיכה הבלתי־מספקת מהמגיד.

18. ראה גרסאות שונות לסיפור זה ב"כרם חב"ד" שם.

19. =מקערה אחת אכלנו, והוא נטל את כל השמנת.

20. ראה גם "לקוטי סיפורים" שם. "בית רבי" ע' 130.

21. =בריח שתחת השער.

ויאמר לו הרה"צ: ראה! מתחילת בואך לביתי הראיתיך שאדם צריך להיות "בעל הבית" על מה ששייך לו. באת לביתי אחר חצות הלילה, דפקת על דלת ביתי מספר שעות עד שפתחתי לך. גם הראיתי לך שבכל לילה צריך לסגור השער כדי שגנבים לא ייכנסו, וגם תקעתי בחוזק את ה'פאדוואראטניצע' כדי ששרצים קטנים לא יוכלו ליכנס ולגרום נזק. וזוהי גם הדרך הנכונה בהנהגה, דרך קריאת שמע שעל המטה, ולהיות "בעל הבית" על מחשבתך[22]...

יד. הנכרים המבוגרים וה"שקצים" הקטנים

פעם, בבוקר קודם התפלה, אמר כ"ק הה"מ ממעזריטש לתלמידיו לקחת הטלית ותפלין, ויסעו למקום אחד להתפלל.

כאשר עברו בדרכם דרך מוכסן אחד, אמר לתלמידיו שפה יעצרו ויתפללו. וישלח את תלמידו כ"ק הרה"צ רמ"מ האראדאקער לראות מהנעשה בבית זה. ויבוא בחזרה, וסיפר שהבית מלא נכרים עד אפס מקום, ושאי־אפשר ליכנס. וישלח את כ"ק אדמו"ר הזקן לראות אם יכולים להתפלל שם, וחזר גם הוא בתשובה כנ"ל. התלמידים תמהו, כי דרך הנכרים לבוא בעגלתם וסוסיהם, וכאן אין אפילו סוס ועגלה אחת.

ויאמר כ"ק הה"מ שהוא ילך, ושתלמידיו ילכו אחריו. כאשר נכנס כ"ק נעשה מיד "שביל" כדי שיוכל לעבור, וכן גם לתלמידיו, ומיד התחילו להתפלל. הנכרים עשו העויות שונות ומשונות כדי לבטלם מתפלתם.

עד שהגיעו ל"ברכו" הלכו כל הגויים המבוגרים שנכחו בחדר. על הספסלים ועל החלונות ועל הקורות עמדו, או היו תלויים, "שקצים" קטנים, שניסו להטריד אותם ע"י עויות משונות. אך עד אשר גמרו שמונה־עשרה גם הם הלכו מהחדר. וכל העת שראו את הנכרים עוזבים את החדר – הדלת לא נפתחה.

כאשר גמרו את תפלתם נכנס המוכסן, וישאל כ"ק הה"מ לשלומו ולפרנסתו. ואמר המוכסן: הפרנסה גרוע מאד, שזה כמה זמן שאין רואים נכרי שיבוא לבית־המרזח לקנות יי"ש, וכדומה (התלמידים תמהו, שהרי ראו שהבית מלא נכרים).

והמשיך המוכסן לספר, שבנו התחתן ולקח את כלתו "צו זיך"[23]. התחיל כ"ק הה"מ לצעוק: "צו זיך, צו זיך, רשע!" ויתעלף המוכסן, וכאשר שבה נפשו התחיל לבקש מכ"ק הה"מ תשובה [וראיתי כתוב בספר סדר התשובה, אבל לא שמעתי מהרשג"א].

כ"ק אדמו"ר הזקן, כאשר סיפר סיפור זה, אמר: הנכרים המבוגרים – הם נתהוו מאיסור כלתו, ונתבטלו ע"י תפלת כ"ק הה"מ עד "ברכו"; ה"שקצים" הקטנים – הם נתהוו מאיסור נדה, ולא נתבטלו אלא עד אחר שמונה־עשרה. וסיים: ראו איך חמור איסור נדה[24].

(מהרשג"א)

טו. היכן צפה המגיד בגנבה?

פעם נגנב אצל אחד מתלמידי כ"ק הה"מ ממעזריטש הטלית ותפילין, שהיו בביהמ"ד של כ"ק הה"מ. ויבוא התלמיד ויספר לרבו מה שאירע לו, ומה לו לעשות, שאין לו כסף במה לקנות אחרים.

ויאמר לו כ"ק: לך לבית המרזח הידוע בעיר, ושם תראה איש אחד (ותיאר לו את מראהו), ואמור לו בשמי שיחזיר לך את הטלית ותפילין.

התלמיד הלך לבית המרזח, ומצא שם את האיש כמו שתיאר לו רבו כ"ק הה"מ, ויאמר אל האיש: כ"ק הה"מ צוה שתחזיר לי את הטו"ת.

מתחלה שם הגנב פניו כתם, שאינו מבין מה שמדברים אליו (כדרך הגנבים שעושים פנים של תם). אבל כאשר התלמיד עמד בתוקף עליו, ולא עזב אותו

22. ראה גם "שמועות וסיפורים" ח"ב ע' 60. "סיפורי חסידים" תורה ע' 219.

23. =לעצמו (וגם: לעצמי).

24. ראה גם "שמועות וסיפורים" ח"א ע' 21. "לקוטי סיפורים" ע' סט. "מגדל עז" ע' קנג.

ללכת לדרכו, וטען שרבו לא יטעה ח"ו בדבר, וברור הוא שהוא הוא שלקח הטו"ת, ואם לא יחזיר ידע שמרה תהי' אחריתו – באין ברירה, מוכרח הי' הגנב להחזיר לו את הטו"ת.

בא הגנב לבית כ"ק הה"מ, ושאל לכ"ק: הלא עיניו רואות דברים שבקדושה, ואיך הוא רואה דבר שאינו מתוקן ואינו הגון כמו גניבה?

ויען כ"ק הה"מ: אני ראיתי את הגניבה שגנבת בעת שהייתי בבית הכסא[25].

(מהרשג"א)

טז. יתרון אור מן החושך

קדם שפתח כ"ק רבנו הה"מ ממעזריטש באמירת דברי תורה, הי' פותח ספר "מסילת ישרים" של לוצאטו, והי' אומר כשורה, ואמר לתלמידיו: ראו יתרון אור מן החושך.

(מהרשג"א)

יז. אדם השלם

כ"ק הה"מ ממעזריטש הי' צולע על רגלו השמאלית.

אומרים בשם כ"ק אדה"ז: הטעם שכ"ק רבו הה"מ צולע על רגלו השמאלית – שכ"ק הה"מ הוא אדם השלם, ובזהר נאמר שאדם השלם מניע עולמות בכל אבר שלו. חסד הוא ימין, גבורה הוא שמאל. לפיכך הי' צולע ברגל שמאל, כדי שלא לעורר דינים.

יח. גדולת המגיד על שאר תלמידי הבעש"ט

הרה"צ מוהר"ר צבי הירש מטשודנאוו שמע מזקנו, הרה"צ מוהר"ר דובער מאלאנאוו[26] בן הרה"צ ר' צבי בן כ"ק הבעש"ט, ששמע מפי קדשו של כ"ק הה"מ ממעזריטש, שאמר:

תיתי לי, בזה אני גדול מכל תלמידי כ"ק מורנו הר"י בעש"ט, שאני ראיתי שכל מאכל ומשקה שכ"ק מורי הבעש"ט הי' מכניס לפיו הקדוש הי' מעלה את המאכל, ושום אחד מתלמידיו לא הי' רואה זאת[27].

יט. "אהיה אשר אהיה"

כשנסעו הרה"ג וכו' הרב שמואל שמעלקי ואחיו הרה"ג וכו' הר"ר פנחס הורוויץ למעזריטש, אמר להם הה"מ ממעזריטש על הפסוק[28] "ויאמר משה אל האלקים הנה אנכי בא אל בני ישראל ואמרתי להם אלקי אבותיכם שלחני אליכם ואמרו לי מה שמו מה אומר אליהם, ויאמר אלקים אל משה אהיה אשר אהיה":

פירוש, שמשה אמר להשי"ת: איך אלך אל בנ"י, שהם גדולי מדע, שהם יאמרו לי מה שמו של השי"ת ע"י ידיעתם והכרתם בשם השי"ת, ואם־כן – מה אומר אליהם, ואיך לדבר לפני גדולי המדע כהם?

ואמר לו השי"ת: "אהי' אשר אהי'", כי "אהי'" בגימטריא כ"א, ו"אהי' אשר אהי'" היינו כ"א פעמים אהי', מספר תמ"א, מספר אמ"ת. היינו, אמת תאמר להם, כי הוי' אמת, והכל כזב אפילו ברום המעלות, וד"ל. ואת האמת לא ידעו ולא השיגו עד הנה[29].

(נמצא כתוב בביכל)

כ. במראות הצובאות

כ"ק הה"מ ממעזריטש אמר:

כתיב "במראות הצובאות". כל אדם צריך להסתכל בחברו, שהוא כמו אספקלריא שמראה לאדם את

---

25. ראה גם "שמועות וסיפורים" ח"א ע' 24. "לקוטי סיפורים" ע' נח.

26. בספר "אלף מרגליות" ע' 628 נאמר שר' צבי הירש מטשודנוב היה בנו, ולא נכדו, של ר' זבער מאולנוב.

27. ראה גם מבוא ל"שבחי הבעש"ט" הוצאת הורדצקי תרפ"ב.

28. שמות ג, יג-ד.

29. ראה גם ספר השיחות תרצ"ז ע' 229 – בשם הצ"צ והרה"ק ר' ישראל מרוזין.

החסרונות שלו בעצמו. כאשר אדם רואה חסרון בחברו – יעשה חשבון שגם אצלו נמצא החסרון, ומחמת אהבת עצמו אין רואה אותם.

כא. ההסתלקות באניפולי

הסיבה לזה שנסתלק הה"מ באניפאלי – אין ידוע בבירור. יש אומרים שמחמת חלישות שחש אז בשנה האחרונה לימי חייו יעצו הרופאים שיעתיק מושבו לעיר אניפאלי, ששם אויר טוב (מעזריטש קרובה לביצת פאלעסיע[30]).

כב. אילו היה הרמב"ם בימי המגיד...

אם הי' הרמב"ם בימי כ"ק הה"מ ממעזריטש, לא הי' מש מאהלו מלשמוע ממנו – מכ"ק הה"מ – דברים שכליים־אלקיים.

(שמעתי בשם הרשג"א)

30. ולכן אווירה אינו בריא כאויר אמיפולי.

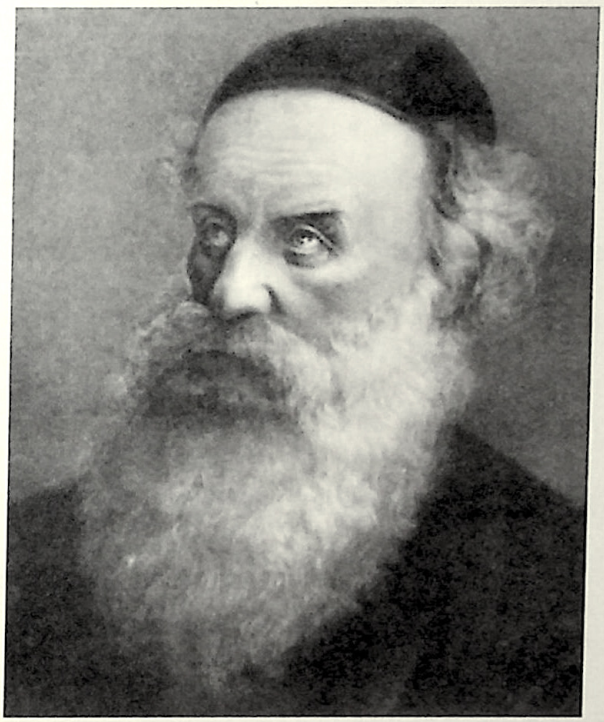
מדור אדמו"ר הזקן

א. הצעתו של ר' ליב שרה'ס

הרשג"א אמר, ששמע מזקני החסידים, שמה שכתוב בפנקס דליאזני[1] שכאשר נתקבל כ"ק אדמו"ר הזקן בחברא קדישא הי' בן י"ג שנה, וקראו לו "רב תנא ופליג' – שהיתה זו הצעת כ"ק הרה"צ הנסתר מוהר"ר ליב שרה'ס, שהי' נוכח אז[2].

ב. דרגותיהם של מסיקי התנורים

כמה מתלמידי המגיד הקדוש היו צדיקי עולם וגאוני ארץ, וכמה ממקושריו היו אנשים פשוטים שבאו לשבתות או ליו"ט לבסס ולחזק את אמונתם הפשוטה. וכמה מהם טענו, שהיות ואינם זוכים להיות תלמידים, רוצים הם לפחות לשמש את התלמידים – לכבד את רצפת ביהכ"נ, להביא מים לנטילת ידים ולהסיק התנורים בימי החורף. ונקראו בשם "הרובא־טאפניקעס' (מסיקי התנורים).

תואר פני כ"ק אדמו"ר הזקן נ"ע

כ"ק אדמו"ר הזקן, בהיותו במעזריטש, ישן בביהמ"ד. באחד מימי החורף שכב לישון, ושמע ששלשה מהם יושבים ומשיחים ביניהם, והתעניין לשמוע במה המדובר.

ושמע שאחד שואל את חבריו: מהו הרעש שמרעישים ומפליאים את אברהם אבינו ע"ה בנסיון העקידה, שבכל התפלות אנו מזכירים זכות העקידה? אם הקב"ה הי' בא אלי ואומר "הקרב בנך את יחידך', גם אני הייתי עושה כן!

ויאמרו לו חבריו: ומה יש בפיך לענות? כנראה יש לך מענה על זה.

ויאמר להם: דעתי, אם יאמר לי הקב"ה להעלות את בני – לא הייתי מזדרז בדבר, מאחר שהקב"ה לא קבע לו זמן על זה. והייתי בינתיים נהנה ממנו עוד כמה ימים, לנשקו ולחבקו, ואח"כ הייתי הולך לקיים מצות הבורא. אבל אברהם אבינו – תומ"י שאמר לו הקב"ה להעלותו, "וישכם אברהם בבוקר"[3] וילך אל הר המורי' [תירוץ זה נאמר בתניא באגה"ק[4], ש'זריזותי' דאברהם אבינו' קמ"ל].

ויאמר חבירו: אם אמר לי הקב"ה להעלות את בני – הייתי עושה זאת בזריזות, ולא הייתי מעכב בדבר

---

1. נוסח הרישום מופיע ב"בית רבי" (א, ב), וביתר פירוט ודיוק בקובץ "יגדיל תורה" (ניו יורק, שנה שביעית ע' קפח).
2. שמועה זו מופיעה גם ב"יגדיל תורה" שם (ע' קפז).
3. וירא כב, ג
4. סכ"א.

אף יום אחד. ויאמרו לו חבירו: אם כן, מה דעתך במעלת נסיון העקידה?

ויאמר: גדולת הנסיון היא שאברהם הלך לעקידה **בשמחה**, כמו שנאמר "וילכו שניהם יחדיו"[5] – כמו שיצחק הי' בשמחה שהולכים להקריב קרבן, ולא ידע (בתחלה) שהוא הקרבן, כן אברהם הלך בשמחה לקיים מצות בוראו. ואם לי צוה הקב"ה – הייתי מקיים בזריזות, אבל לא בשמחה.

ויאמר השלישי שבחבורה: אם לי הי' מצוה הקב"ה להעלות בן יחיד – הייתי עושה בזריזות ובשמחה. לפי דעתי, גדלות נסיון העקידה דאברהם אבינו, שאחר שאמר לו הקב"ה העלה אותו, הורד אותו, ויקריב שה תמורתו – גם אז הי' אברהם שרוי בשמחה לקיים מצות הקב"ה שלא לשחוט את יצחק, לא מפני שלא נשחט, כי אם שמח לקיים מצות ה' שאמר לו שלא ישחוט [תירוץ זה נמצא, כמדומני, בקדושת לוי[6]].

וסיים כ"ק אדמו"ר הזקן: "יעדערער – ווָאס ער האָט געזאָגט, האָט ער דערביי געהאַלטן" (כל אחד מהם דיבר במדרגתו שבו הוא נמצא).

[יש נוסחאות שונות לסיפור זה[7], אך כמדומני שזוהי הנוסחא האמיתית].

ג. הרמ"א אינו מניח לקדש

מנהג כ"ק הה"מ ממעזריטש, שהחבריא קדישא היו נוכחים בליל שימורים כל הסדר וסעודת יו"ט. כל תלמיד הי' מחוייב מצדו להביא כוס שלו לארבע כוסות. רוב התלמידים היו חתנים של אנשים עשירים, והי' להם כוס של פסח בייחוד.

כ"ק אדמו"ר הזקן, שחותנו – אף שהי' עשיר – לא סבל דרכו של כ"ק אדה"ז, ולא החזיק בו, וסבל כ"ק דחקות, ובהגיע חג הפסח לא הי' לו כוס של פסח, כ"א הכוס של זכוכית שקידש בו כל השנה, ואמצעים לקנות כוס חדשה לא הי' בידו. על כן מוכרח הי' לעשות כדין השולחן־ערוך[8] – להגעיל את הכוס בעירוי בשלשה מעת לעת.

כשישבו לסדר של פסח, וכל החבריא קדישא ישבו על מקומם עם רבם כ"ק הה"מ, וחכו לשמוע ממנו קידוש היום, וכ"ק הה"מ מחכה ואינו מקדש. ואמר להחבריא שמריח ריח של חמץ.

כ"ק הה"מ שלח את כ"ק הרה"צ ר' מנחם מ' מהאראדאק לסבב השולחן מסביב להריח מאיזה מקום מגיע ריח החמץ, וסבב הרמ"מ, ובא בתשובה שאינו מריח חמץ. ושלח תלמיד אחר [הרשג"א זכר ג"כ שם התלמיד השני, אך אינני זוכר] שיסבב להיוודע מאיזה מקום מגיע ריח החמץ, וגם הוא בא בתשובה שלא מצא ריח חמץ.

וסבב כ"ק הה"מ בעצמו, וכשהגיע למקום כ"ק אדה"ז אמר שכאן מתפשט ריח חמץ. וענה כ"ק אדה"ז הסיבה, שלא הי' לו כוס אחר, והגעיל אותו ע"פ דין השו"ע.

ואמר כ"ק הה"מ: מה אעשה, הרמ"א עומד אצלי ואומר וטוען שאחד מתלמידיך לא עשה כדין שאני אומר בשו"ע[9], שאין להגעיל כוס זכוכית לפסח. [ובאשר שזהו רק חומרא, ולא הי' לו כוס אחר, לכן התיר לעצמו כ"ק אדה"ז].

ואמר כ"ק הה"מ לכ"ק אדה"ז שיטול הכוס מהשולחן, וקידש בעצמו, ואח"כ נתן הכוס שלו לאדה"ז. וכן הנהיג בכל הארבעה כוסות – נתן כוס שלו לאדה"ז[10].

(מהרשג"א)

ד. דבר גשמי בגן־עדן

כ"ק מורנו אדה"ז, כשלמד עם כ"ק ר' אברהם הקדוש, בנו של מורנו הה"מ ממעזריטש, פעם התפללו

5. וירא שם, ו.

6. והוא שם עה"פ (וירא שם, יב) "אל תשלח ידך אל הנער גו".

7. ראה נוסחא שונה במקצת ב"סיפורי חסידים" תורה ע' 49.

8. יו"ד סימן קלה.

9. או"ח סימן תנא סעיף כו.

10. ראה גם "שמועות וסיפורים" ח"ג ע' 179.

שניהם, כ"ק אדה"ז והקדוש ר"א. וכ"ק אדמו"ר גמר תפלתו קודם ר"א, וחלש לבו מאד, ולקח חלת חטים, ואכל שם בביהמ"ד, בזמן שהקדוש עודנו עומד בתפלה.

אחרי זה לא למד הקדוש עם כ"ק אדה"ז שלשה ימים. וילך כ"ק לרבו הה"מ, וסיפר לו קפידת בנו עליו.

וישאל כ"ק הה"מ מבנו: על מה זה הקפידא הגדולה, שאינך חפץ חברותא של אדה"ז?

ויאמר הרה"ק לאביו: איך מלאו לבו להכניס בגן־עדן שלי דבר גשמי?![11]

וכ"ק הה"מ דיבר על לב בנו הקדוש שילמוד ביחד עם כ"ק וימחול לו, ודברי אביו שמר, ונתרצה, ולמדו יחד כמקדם.

ה. "והחכמה תחיה"

פ"א התפלל כ"ק הקדוש הר"א בן כ"ק מורנו הה"מ ממעזריטש, וראו התלמידים שעמדו בקרוב להקדוש שעומד בתפלה בכלות הנפש, שח"ו קרוב הוא ליציאת הנפש.

ויאמר כ"ק מורנו אדה"ז, שיסירו ממנו התפילין דרש"י, וישימו עליו תפילין דר"ת. וכן עשו, וחזר הקדוש הר"א לאיתנו. ואמר הקדוש על כ"ק אדה"ז: "והחכמה תחי' וגו'"[12].

[והטעם – שתפילין דרש"י הם מוחין דאימא, ותפילין דר"ת הם מוחין דאבא].

(כנראה בשם כ"ק הרש"ז מקאפוסט)

ו. "זלמן'ס נאז איז טייער למעלה"

בעת שכ"ק אדמו"ר הזקן למד במעזריטש, חלה במחלה מסוכנת.

במעזריטש נמצא אז רופא בשם ר' אברהם. בצעירותו הי' רופא זה חבר לכ"ק אדה"ז, ונתגלגל הדבר שנסע לאשכנז ללמוד את חכמת הרפואה, ואור החסידות שהאיר במעזריטש האיר גם עליו ובא למעזריטש.

[אין זה הרופא ר' אברהם מריגא, שהיה איש פשוט[13]].

ויאמר כ"ק הרה"צ מוהר"ר מנחם מענדל מוויטעבסק לר' אברהם הרופא, שיבדוק את כ"ק אדה"ז היטב, ושימצא סיבת מחלתו. אחרי בדיקות וחקירות מצד הרופא מצא שתולעים נמצאים לא רחוק מקרום המוח של כ"ק אדה"ז, הבאים לרוב כתוצאה מהתעמקות רבה ועבודה.

הרופא הסתגר בחדרו במשך שלשה ימים ולילות כדי למצוא תרופה נגד תולעים אלה. כעבור שלשה ימים יצא הרופא מחדרו והתעלף מרוב עבודה ושמחה, שכן מצא תרופה חזקה מאד, עד שאפו של כ"ק אדמו"ר הזקן יימס מזה. ויאמר לו הרמ"מ מוויטעבסק: "זלמן'ס נאָז איז טייער למעלה, עס מוז בלייבן"[14].

ושוב הסתגר הרופא בחדרו לימים אחדים, ומצא תרופה אחרת, ואמר שהאף יישאר עם תרופה זו, אך ההבדל המבדיל בין שני הנחיריים יימס וילך לו[15] [וזהו שאנו רואים בתמונת כ"ק אדה"ז, כעין גומא (שקע) על האף]. וע"ז הסכים כ"ק הרמ"מ.

---

11. ראה גם "תפארת אבות" (ויז'ניץ תשנ"ג) ע' 111. ואולי אין כאן אלא גרסה שונה לסיפור הידוע על ק' שאדמו"ר הזקן אכל כעך בחמאה כדי להינצל מכלות הנפש (לקוטי שיחות חכ"ז ע' 273. וש"נ).

12. ראה גם "כרם ישראל" יא, ב.

13. יש לציין שב"בית רבי" (עז, ב) מסופר סיפור זה (בקצרה) על ר' אברהם הרופא מריגא, ולפי האמור שם לא היה איש פשוט, אלא גדול בנגלה.

14. =אפו של זלמן יקר למעלה, מן ההכרח שיישאר במקומו.

15. ראה גם "לקוטי דיבורים" ח"א מד, ב.

וכאשר משחו המשחה, החלו התולעים לצאת מנחירי כ"ק אדה"ז[16] [יש כמה נוסחאות כמה תולעים יצאו[17]].

(מהרשג"א)

ז. הכתלים נזדעזעו

פעם הלך כ"ק אדה"ז ביו"ט להרה"צ מוהר"ר משולם זוסיא מאניפאלי (במעזריטש), ונתחבא ר' זוסיא בתוך התנור, ואמר: אני ירא מאד, באשר נשמה דאצילות הולכת אלי[18].

ושוב פעם אחת ישב הרה"צ ר' זוסיא בביתו ולמד עם בנו. פתאום ראה בנו שאביו הרמ"ז נזדעזע ("אַ ציטער געטאָן"). שאל את אביו: מה קרה? ויאמר: הלא גם הכתלים של הבית נזדעזעו, נשמה דאצילות עברה את פני הבית (ואמר בנו של הרמ"ז: איך שאבי נזדעזע – ראיתי, אבל שגם הכתלים נזדעזעו – לא ראיתי).

שאלתי את אבי – סיפר בנו של הרמ"ז – אם גם אני אזכה לראות את הנשמה, וענה לי: כן הדבר. וישבנו ללמוד.

כעבור שעה נכנס לביתנו איש בעל קומה בינונית ובידו שק, ודיבר עם אבי והלך לו, וחזרנו שוב ללמוד.

אחרי הלימוד שאלתי את אבי: מדוע לא בא האיש שיש לו נשמה דאצילות? ויאמר לי אבי הרמ"ז: הלא זה האיש עם השק שנכנס לביתנו, הוא האיש שיש לו נשמה דאצילות.

וזה הי' כ"ק אדמו"ר הזקן[19].

(מהרשג"א)

16. ראה גם "שמועות וסיפורים" ח"א ע' 29.

17. ב"שמועות וסיפורים" שם: כמאתיים תולעים.

18. ראה גם "בית רבי" סב, ב. "קובץ מרחפ"ת" (נדפס ב"פנימ הכתר" ח"א ע' 17).

19. ראה גם בקובץ הסיפורים שבסוף ספר "בן לאשרי ברכה משולשת" ח"ג ע' מה.

ח. אדמו"ר הזקן וו' מיכל מזלוטשוב

פעם בעש"ק, כשחזר כ"ק הרה"צ ר' יחיאל מיכל מזלאטשוב מטבילתו במקוה, עמד על מקומו שעה ארוכה. מקושריו, בראותם שרבם עומד ברחוב בלי נוע, הביאו לו כסא שיישב עליו. כעבור זמן מה קם מהכסא והלך לביתו.

באותה שבת, באמרו דברי תורה, אמר תורת חב"ד. מקושריו נדהמו במפליאה, ובמוצש"ק נכנסו אליו ושאלוהו פשר הסיבה לאמירתו תורת חב"ד. סיפר להם הרה"צ, שבעת הליכתו מהטבילה שמע את המלאכים חוזרים תורת חב"ד, ומפני זה נעמד ברחוב לשמוע דברי התורה, ולכן חחר הוא את התורה ששמע.

את הסיפור הזה סיפרו לפני כ"ק אדמו"ר הצ"צ, ואמר, שאם הסיפור הוא אמיתי – יודע הוא מתי אירע דבר זה ואת התורה ששמע וחזר בשבת קודש, שידוע לו שכ"ק אדמו"ר הזקן לא אמר דא"ח בערב ש"ק, אלא רק פעם אחת, בחתונה שנתקיימה בעש"ק, והמאמר הי' ד"ה שוש אשיש וגו'.

[בהערות ללקו"ת צויין שאמרו כ"ק אדמו"ר הזקן בשנת תק"ע. ואפשר שהוא מאמר אחר, או שאמרו כ"ק אדמו"ר הזקן פעמיים, שהרה"צ הרי"מ נסתלק בשנת תקמ"ה].

הרשג"א אמר, שיש לתוך סיפור זה עם עוד סיפור. שלכאורה תמוה למה שמע הרה"צ הרי"מ פעם אחת מאמר תורה מכ"ק אדמו"ר הזקן, ולכן סיפר הרשג"א:

כ"ק הרה"צ הרי"מ מזלאטשוב שבת פעם אחת במעזריטש, וכ"ק הה"מ ממעזריטש שלח את כ"ק אדמו"ר הזקן שישמשנו[20]. בשבת לא הלך כ"ק הרי"מ לשמוע את תורת הה"מ, אך כשהגיעה שעת סעודה שלישית בא הה"מ לשולחן הרי"מ לשמוע דברי תורתו.

לכ"ק אדמו"ר הזקן הי' תמוה – מדוע הרי"מ לא הלך לשמוע תורת הה"מ, והה"מ בא לשמוע תורת

20. על כך מסופר גם ב"בית רבי" (ג, א) ובספר השיחות תש"ח (ע' 198).

הרי"מ? א"כ הרי"מ גדול מהה"מ! ומי יכול לפתור שאלתו – הלא רק הה"מ.

תומ"י אחר הבדלה חפץ ליכנס לכ"ק הה"מ שיפתור שאלתו. כאשר בא לפתח חדרו של הה"מ, עמד ה"וואלפער" וחזר משניות, שכן הי' הדרך, שלפני פתחו של הה"מ עמדו משמרות וחזרו משניות, והמשמר במוצש"ק ההוא הי' של ה"וואלפער".

ויאמר לו ה"וואלפער", שאסרו עליו ליתן רשות לשום אדם ליכנס עתה. ויאמר לו כ"ק אדה"ז שענין זה נוגע לו בנפש. ויאמר לו ה"וואלפער" שאין ביכולתו ליתן לו רשות כנ"ל. ויאמר לו כ"ק אדה"ז: היות שעשה לו, לה"וואלפער", טובה אצל רבו הה"מ, שיגמול לו גם הוא טובה.

ויאמר לו ה"וואלפער"": ליכנס עתה זהו דבר בלתי־אפשרי, שכן מצווה אני מכ"ק הה"מ לבלתי לתת ליכנס לאף אחד. אך היות ועשית עמדי טובה, אתן לך עצה טובה: היות וכ"ק הה"מ הוא בדוגמא של מעלה, ובפלגותא דליליא כל שערין דג'ע פתוחין, ואז תוכל ליכנס, שכן כל הפתחים יהיו פתוחים.

כ"ק אדה"ז המתין עד חצות, שאז כל הפתחים היו פתוחים, וכאשר נכנס וראה את כ"ק הה"מ ועליו מוקרנים כל הדמיות של מעלה, וכמעט נפתרה שאלתו. אך עלה בדעתו שייתכן שישנה מדרגה גבוהה יותר.

וישאל את כ"ק הה"מ: מי גדול ממי, כ"ק מורנו או מהרי"מ? ויאמר כ"ק הה"מ, באמת מדרגתי גדולה משל הרי"מ. ושאל כ"ק אדה"ז: א"כ למה הרי"מ לא הלך לשמוע תורה מפי כ"ק, וכ"ק כן הלך לשמוע תורת הרי"מ? ויאמר לו כ"ק הה"מ: מפני שנשמת הרי"מ היא מזיווג נשיקין, ע"כ הי' רצוני לשמוע תורה מנשמה כזו.

וסיים הרשג"א: היות ששעות אחדות הי' כ"ק אדמו"ר הזקן כמקושר להרי"מ, ע"כ שמע מכ"ק אדה"ז את התורה הנ"ל. כך אפשר לקשר שני הסיפורים[21].

ט. רק בית אחד יישרף

כשבא כ"ק אדמו"ר הזקן בפעם הראשונה ממעזריטש לביתו בוויטעבסק, היתה לו עליית גג ששם הי' מתפלל ולומד.

פעם שמעו בני ביתו שנפל ארצה. מיד עלו זוגתו הרבנית וגיסו ר' אליעזר לעליית הגג, וראו שהוא שוכב בפישוט ידיים ורגליים על הרצפה, וחשבו שהתעלף, וחפצו להשיב את רוחו. גיסו ר' אליעזר הבחין בכ"ק אדה"ז שהוא מורם מעם, והביט בפניו ואמר שאין זה התעלפות, ושיניחוהו לנפשו.

כאשר שבה נפשו אליו, אמר להם שבאמצע תפלתו ראה גזירה על העיר ויטעבסק להישרף, והתחיל להתפלל כדי להעביר הגזירה, וב"ה פעל והעביר הגזירה. אבל מכל גזירה נשאר רושם, והרושם יהי' שרק בית אחד ברחוב הגויים יישרף.

וכאשר גמר לדבר, נשמע קול פעמונים המבשרים ששריפה פרצה בעיר, והתחילו לרוץ בני ביתו לארגז החפצים להציל מהשריפה. אמר להם כ"ק אדה"ז: למה תיראו, הלא אמרתי לכם שרק בית אחד יישרף, ולא ברחוב היהודים, וכן הי'.

(מהרשג"א)

י. הדרשן והמשרת

לעיר בראד באו שני אנשים, אחד דרשן והשני משרת לו, וילכו לפרנס החודש שיתן להם רשות לדרוש בביהמ"ד דקלויז, ששם למדו כשלש מאות תלמידי־חכמים. ויאמר פרנס החודש: בכל בתי־הכנסת יש לו רשות להתיר לדרשנים לדרוש, אבל בביהמ"ד דקלויז אין לו עליו שום הרמנא, ותלוי רק בהלומדים אם יתרצו ויתנו רשות.

וילכו הדרשן והמשרת לביהמ"ד דקלויז, ויאמרו להלומדים שרצון הדרשן לדרוש פה. ויאמרו הלומדים:

---

21. סיפור זה מופיע גם במקורות נוספים ("שמועות וסיפורים" ח"א ע' 42 וח"ב ע' 44, "הלקח והלבוב" ח"ב ע' קצו, "אוצר סיפורי חב"ד" ח"ז ע' 30), ושם מסופר שהצ"צ הוא שקישר בין שני הסיפורים. לאידך, יש לציין שבספר השיחות תרח"ץ (ע' 266) מסתייג אדמו"ר מוהריי"צ מהסיפור – וכנראה הכוונה לסיפור זה – שלפיו שקל אדמו"ר הזקן להתקשר לר' מיכל מזלוטשוב.

פה לא דרש דרשן מעולם, ואם רצונם דוקא עזה לדרוש פה – יתרצו ויתנו רשות, בתנאי שאם יפיקו רצון מהדרשה – אז טוב, אבל שכר לא יקבלו; אך באם לא ימצא חן בעיניהם – אז יתנו להדרשן "קארקעס" (היינו מלקות). ויאמרו הדרשן והמשרת שהם מרוצים מתנאי זה.

הדרשן דרש. אחרי הדרשה אמרו כולם שהדרשה היתה טובה, אבל אין זה לערכם של הלומדים דקלויז, וע"כ צריך לקיים התנאי דמלקות. ויאמר המשרת שהדרשה היתה מופלאה, שלא שניכר שלא הטו אוזן לשמוע היטב דברי הדרשן. ע"כ הוא מציע שהדרשן ידרוש פעם נוספת, והפעם יטו אזנם לשמוע היטב את דבריו.

ויעל הדרשן שוב על הבימה ודרש. אחרי הדרשה אמרו: בודאי שהדרשה טובה, אבל מ"מ אין היא לערכם של הלומדים.

ויעל המשרת אל הבימה ויאמר להם: שמעו נא אלי! אני הנני רק משרת, ורואה אני שלא ירדתם לסוף דעת הדרשן. הנה אתם לומדים, והנכם שלש מאות איש; ישאל נא כל אחד מכם קושיא, ואני אתרץ את כל הקושיות בשיטה אחת.

ויסכימו הלומדים, וישאלו שלש מאות קושיות, והמשרת חזר על הקושיות כסדרן, ראשון ראשון ואחרון אחרון. ראו זאת הלומדים ותמהו, שכן לא בלבל את סדר הקושיות, ועל כולם תירץ אחד אחד, בשיטה אחת ולפי הסדר. וסיים: אני רק משרת של הדרשן, ותוכלו לשער עומק דעתו של הדרשן, ואתם לא ירדתם לסוף דעתו.

כעבור ימים אחדים ראו שנפקדו אחדים מהלומדים, וגמרו ביניהם שהדרשן ומשרתו המה מכת החסידים ממעזריטש, ויראו לנפשם, שכן עברו אליהם אחדים מהלומדים. הרעש הי' גדול, והרבה דיברו בהתפעלות גדולה ע"ד הדרשן ומשרתו. ע"כ גמרו אומר להטיל חרם, שאל יהין איש לדבר אודות הדרשן ומשרתו.

בהיות כ"ק אדמו"ר הזקן במינסק, בשנת תקמ"ה, קרוב לט"ו שנה לאחר מקרה זה, ניגש אליו הרה"ג מוהר"ר ברוך מרדכי איטינגא אב"ד דבאברויסק (שהי' אז מאברכים הלומדים בביהמ"ד דקלויז בבראד), ואמר: היום אני רואה את המשרת, אך מי הי' הדרשן?[22] וענה לו כ"ק אדה"ז: הדרשן הי' כ"ק הרה"צ ר' מנחם מענדל מהאראדאק[23].

(שמעתי בשם הרשג"א)

יא. עם בעל ה"תולדות"

כאשר נסע כ"ק הרה"צ מוהר"ר מנחם מענדל מוויטעבסק לארץ הקדושה, נסע לכ"ק הרה"ג מוהר"ר יעקב יוסף מפולנאה לקבל ברכת פרידה, ועמו נסע כ"ק אדמו"ר הזקן.

כ"ק הרה"צ רמ"מ נהג ללבוש בגדים מגוהצים, ולא כמו שנהגו אז הרבנים. וכ"ק הרי"י, לעומת זה, הי' מקפיד אם היו מלובשים בבגדים מגוהצים, והאנשים שישבו לפני הרי"י שיערו שבודאי יקפיד עליו הרי"י. ולפועל לא אמר דבר.

ויאמר הרי"י לכ"ק הרמ"מ: הזוכר אתה כשהיית אצל כ"ק מורנו הבעש"ט, וסיפר סיפור, ובתוך הסיפור הי' רמז שתסע לארץ הקדושה. ויאמר כ"ק הרמ"מ: הנה זה עתה נוסע אני לאה"ק. והמשיך הרי"י: בסיפור נאמר שתבוא אלי לקבל ברכת פרידה. ויאמר כ"ק הרמ"מ: זה באתי לקבל ברכת פרידה[24].

והמשיך הרי"י: בסיפור נאמר שאתך יבוא אברך ששמו הולך מסוף העולם ועד סופו. ויאחז כ"ק הרמ"מ

---

22. יש להעיר על כך מהמסופר ביומן אדמו"ר מוהריי"צ משנת תרנ"ג (נדפס ב"ספר התולדות – אדמו"ר מוהריי"צ" ע' 138 וב"אוצר סיפורי חב"ד" ח"א ע' 284) שרב"מ מבאברויסק היה אצל אדמו"ר הזקן בליאזני כבר בשנים תקמ"ב־תקמ"ד. בספר השיחות תש"ב (ע' 36), לעומת זאת, מסופר שנסע לראשונה אל אדמו"ר הזקן בשנת תקנ"ג

23. ראה גם "ליקוט רשימות ומעשיות" ע' כד.

24. ראה גם "עדת צדיקים" יג, א (ללא הסיום על אדמו"ר הזקן), ומשם – ב"סיפורי חסידים" (תורה) ע' 340.

ביד כ"ק אדמו"ר הזקן, וקירבו לכ"ק הרי"י, ויאמר: זהו האברך המלווה אותי[25].

(מהרשג"א)

יב. "איך וויל מער ניט אז דיך אליין"

כ"ק אדמוה"ז, כאשר נתקבל לשבת על כסא הרבנות דעיר ליאזני, נכתב בכתב הרבנות שיקבל שכירות חמשים קאפ. (אינני זוכר אם לשבוע או לחודש).

איש אחד, נגיד בליאזנא, השתדל שכ"ק אדמוה"ז ילמוד עם בנו, וישלם שלשה רו"כ לחודש עבור הלימוד.

הרבנית שטערנא, אשת חבר, חפצה להנות להתלמיד, ופעם הראתה להתלמיד איך שכ"ק שוכב בפישוט ידים ורגלים על הרצפה ואומר בדביקות נפלאה: "איך וויל זע גאָרנישט, איך וויל ניט דיין ג'ע, אין וויל ניט דיין עוה"ב, איך וויל מער ניט אַז דיך אַליין" (אין אני חפץ כלום, לא את הג'ע ולא עוה"ב, חפץ אני רק בך, בעצמותך)[26].

יג. הסתלקות ר' ישראל מפולוצק ור' אברהם המלאך

כ"ק אדמו"ר הזקן עבר פעם דרך פסטאוו (או חוואסטאוו) פלך קיעב, וציווה להעגלון שלא יעצור אפילו לרגע, וייסע במהירות רבה. ושאלו אח"כ את אדה"ז טעמו של דבר, ואמר:

דרך פסטאוו עבר כ"ק הרה"צ ר' ישראל פאלאצקער והתאכסן שם, ובא צדיק אחר הקבור שם זה כמה שנים, וביקש מהרה"צ רי"פ: היות ואין לו חברותא פה בבית הקברות, ע"כ בקשתו שיצטרף למקום מנוחתו, כי טובים השניים מן האחד. ונתרצה הרה"צ הרי"פ ונסתלק שם.

לימים עבר הרה"ק ר' אברהם בן הה"מ ונתאכסן בפסטאוו, ויבוא הרה"צ הרי"פ וביקש אותו שיישאר פה אצלו, ויעשה לו טובה בזה. ונתרצה הרה"ק הר"א בן הה"מ, ונסתלק שם, ומצא לו מקום מנוחתו אצל הרה"צ הרי"פ[27].

והמשיך כ"ק אדמו"ר הזקן: חשתי לנפשי פן יבוא הרה"ק הר"א ויציע לי שאשאר גם אני פה, ומשום זה ציוויתי לנסוע במהירות מבלי לעצור.

(מהרשג"א)

יד. טפח למעלה מהעולם

כ"ק הרה"צ ר' שלמה קארלינער בא פעם לליאזני, ושלח כ"ק אדה"ז לקבל את פניו חוץ לעיר את בניו, כ"ק אדהאמ"צ וכ"ק ר' חיים אברהם.

ואמר כ"ק על הרה"צ ר' שלמה: "ער איז העכער איין טפח פון וועלט, און ער קערט די וועלט ווי מיט אַ מיאַטלע" (הוא גבוה טפח אחד מהעולם, והוא מטאטא את העולם כבמטאטא)[28].

טו. צדיק אוכל לשובע נפשו

כ"ק אדמו"ר האמצעי חפץ לדעת אם כ"ק אביו אדה"ז אינו מרגיש טעם במאכלים. שם במאכלים

25. ראה גם "שמועות וסיפורים" ח"ג ע' 158.

26. ראה גם "דרך מצוותיך" שורש מצות התפילה פ"מ (ומשם – ב"היום יום" י"ח כסלו, ועוד).

27. ב"בית רבי" (סה, א) מסופרים הדברים בסדר הפוך – תחילה נסתלק בפסטוב ר' אברהם המלאך, ולאחר־מכן ר' ישראל מפולוצק. וכך מסתבר לפי תאריכי הסתלקותם, שהרי ר' אברהם המלאך נסתלק בשנת תקל"ה או תקל"ז, ולכל המאוחר תקמ"א (ראה ספר השיחות תרפ"ח ע' 19 הערה 10, ועוד), ואילו ר' ישראל מפולוצק נסתלק בין השנים תקמ"ב־מ"ד (ראה מקורות והערות לאגרות קודש אדמו"ר הזקן ע' תיז). כמרכן ידוע שר' אברהם המלאך לא נקלע לפסטוב בדרך מקרה, אלא כיהן שם כמגיד (ראה לקמן ע' 195).

28. ראה גם "אור התורה" בראשית ח"ב שלד, ב. וראה קובץ "בית אהרן וישראל" גליון מד ע' קלט (וש"נ).

הרבה מלח, וכ"ק אכל, ולא הרגיש שאינו נאכל מצד ריבוי המלח.

פעם באו שני אורחים חשובים לכ"ק לליאזני – הרה"צ ר' שלמה מקארלין והרה"צ ר' זאב וואלף מזיטאמיר – והי' סכסוכי דברים בין הרבנית אשת כ"ק אדה"ז ובתה (איזה בת לא שמעתי) מי מהם תבשל ותערוך לכבוד האורחים הצדיקים, אם הרבנית או בתה. והלכו לשאול את פי כ"ק אדה"ז.

הרבנית טענה שהאורחים באו לביתה, על כן זכתה לבשל לכבוד האורחים. והבת טענה: היות שהיא מבשלת בכל יום עבור כ"ק אבי' וכל ב"ב, למה ייגרע היום מיומיים?

ופסק כ"ק שהבת תתקן את המאכלים עד ששופתים בתנור (והיא הכינה המאכלים, כל דבר הצריך עד הבישול, והמלח בכלל), והרבנית מהבישול עד הגשת המאכלים, שזה שייך להרבנית (והיא גם היא ערכה את המאכלים עם מלח וכל הטפל להמאכלים).

כשהגישו המאכלים להשולחן, האורחים משכו ידיהם מהמאכלים, שהקדיחו מרוב מלח.

הרגיש כ"ק אדה"ז שהאורחים אינם אוכלים, ושאל לאורחיו: בודאי חסר מלח, ומשום זה אין אתם אוכלים. ולקח מלא ידו הקדושה מלח מהמלחי' ונתן בתוך האוכל, ואמר: תנו גם אתם מלח בקערה. ויאמרו הצדיקים שהקדיחו המאכל, שאינו ראוי לאכול מחמת מלחו.

ויאמר כ"ק: מה אעשה, מעת שהייתי במעזריטש אצל כ"ק הה"מ, ונתן לי לטעום מקערתו, פעל עלי שאין אני מרגיש שום טעם במאכל[29].

(מהרשג"א)

טז. דברים שאין לגלות

כ"ק הרה"צ מוהר"ר ברוך ממעזבוזש התרעם על כ"ק אדה"ז, שהעלים ממנו דברי סרה שדבר עליו גדול אחד.

והשיב לו כ"ק אדה"ז:

מצינו שכשהקב"ה רצה לענוש את ישראל עבור חטא, קודם הי' מדבר אל משה רבינו, כדי שמשה יתפלל עבור בנ"י. אבל כשבנ"י דברו על **משה** – לא ספר הקב"ה למשה כלום, אלא שלח עליהם נחשים שרפים, ואחר־כך נתגלה הדבר ע"י בנ"י, שבאו אל משה ואמרו: "חטאנו כי דברנו גו' ובך"[30].

יז. תשובה לשאלת ר' ישראל מרוז'ין

בעת שנסע כ"ק אדמו"ר הזקן דרך "קליין פולן" (כך נקראה מדינת אוקריינא), עבר דרך עיר זבארזב[31], שם גרו אמו של כ"ק הרה"צ הר"י מרוזין ואחיו כ"ק הרה"צ ר' אברהם, עם אלו שני בנ', והם היו אז בני ה' או ו' שנים[32].

כ"ק אדה"ז ישב בעגלה, ואמם העלתה אותם על העגלה, וביקשה מאת כ"ק אדה"ז שיברך אותם.

כ"ק הרה"ק מרוז'ין שאל את כ"ק אדה"ז: לאחר שאומרים "שמע ישראל וגו' ה' אחד", שהוא למסור נפשו, איך אומרים אח"כ "ואהבת", שהוא היפך מסירות נפש?

---

29. ראה גם "תורת מנחם" התוועדויות תשד"מ ח"ד ע' 2633. וש"נ.

30. חוקת כא, ז.

31. כנראה צ'ל זבארז' או זבארוב.

ב"דרך מצוותיך" (שורש מצות התפלה פמ"א) מסופר שהדבר אירע בברדיצ'וב (עם "אחת מנכדי הרב המגיד הקדוש"), ובמקורות אחרים ("שמועות טובות" (ורשה תרנ"ו) לח, א; ועוד) מסופר שהדבר אירע בעיר פרוהוביטש, שם כיהן באדמו"רות אביו של הרה"ק מרוז'ין, ר' שלום שכנא, ואחריו בנו ר' אברהם.

32. הכוונה כנראה לגילו של הרה"צ מרוז'ין, שכן אחיו ר' אברהם היה גדול ממנו בשנים רבות.

אך יש להעיר על כך מהאמור בספר השיחות תש"ב (ע' 105) שאדמו"ר הזקן פגש את הרה"ק מרוז'ין לראשונה בהיותו בן שבע־עשרה שנה.

וענה לו כ"ק אדה"ז: זהו מפני שמפסיקים ב"ברוך שם כבוד מלכותו".

כשבא כ"ק אדמו"ר הזקן לליאזני, אמר להחסידים: "שעמט זיך, חסידים! אַ אינגל אין קליין פוילן האָט באַ מיר געפרעגט אַ שאלה וואָס איר, אַלטע חסידים, האָט ניט געפרעגט" (בושו לכם, חסידים! נער קטן מפולין שאלני שאלה שאתם, זקני החסידים, לא שאלתם).

(מהרשג"א)

יח. ביקורו של הצורר דרז'אווין

בראשית ימי נשיאות כ"ק מורנו אדה"ז נשקפה צרה גדולה על יושבי רוסיא היהודים (שבימי כ"ק אדה"ז נחלקה מדינת פולין לשלשה חלקים – בין מדינת אשכנז ואויסטריך ורוסיא):

הקיסרית יעקאט' מינתה צורר היהודים אחד לנסוע על המדינה ולמצוא טבעם של היהודים, אם שומרים דינא דמלכותא, או אינם נוהגים כשורה במשא ומתן בינם ובין שכניהם הנכרים.

השליח שנתמנה נקרא דערזשאווין, והי' ידוע אז למנהיג של כתה הנקראת "נאראדניק" ("דעקאבריסטין")[33] בלשון רוסיא, והתיימרו שהם דורשים טובת העם, אבל בשנאה ליהודים – אין כמותם, ובפרט הסופר והמנהיג שלהם.

וכאשר הקיסרית יעקאט' מינתה אותו הצורר לנסוע במושב היהודים, ולהביא פרטי־כל אודות היהודים – התיימר בגאווה לפני חבריו, כמו המן העמלקי, שמכל עיר ועיר יעשה פרטי־כל מכל רע ח'ו שנמצא בהיהודים[34].

גם לליאזנא סר, ובא לבית כ"ק אדה"ז[35]. הרבנית הצדקנית שטערנא ז'ל דיברה עמו, ומדבריו הבינה שהוא צורר היהודים, ואמרה לו שהוא שונא ישראל גדול, ורק רע מוצא בישראל, וכל תואנה מבקש על היהודים. ומרוב כעס על הרבנית נתן לה סטירת לחי.

[בספר באנגלית אודות כ"ק אדה"ז מהסופר מינדל, כותב שם משם סופר אחד (אינו יודע בבירור מי הוא), שהדבר הי' בשנת תק"מ (1780), ושם פירט אודות כ"ק אדמו"ר הזקן במסירת דערזשאווין ימש"ו, וכותב שם שהקיסר פאוול לא קיבל מסירותיו באשר שהוא הי' מנגד לקיסר. ובכלל הוא ספק בכל אשר נכתב שם, שהרבה דברים בשם המשכילים].

יט. רפואתו של ר' שלמה מצ'אשניק

בתחילת נשיאות כ"ק אדמו"ר הזקן בליאזני הראה מופתים גלויים.

בעיר סמיליאן דר אז החסיד ר' ישראל מדובראוונא[36]. בנו, החסיד ר' שלמה שו"ב מטשאשניק[37], כשהי' בן שש שנים, נתעוור לפתע בעיניו. כל הרופאים אמרו שאין להם תרופה שתחזיר את מאור עיניו. והיות שלר' שלמה הי' חוש בנגינה, ביקש אביו שילמדו אותו לנצח ולנגן בכלי זמר, ונעשה מנגן מופלא[38].

כשמוע ר' ישראל שיש בליאזני "בעל מופת", נסע עם בנו ר' שלמה לליאזני. כאשר בא אל כ"ק אדה"ז, פתח ספר הזוהר, וציווה על ר' שלמה להביט בספר ולקרוא, ויאמר הנער שאין הוא רואה מאומה. וסגר כ"ק אדה"ז את הזוהר ופתח אותו שנית, ואמר לר"ש שיאמר מהספר, והשיב שהוא רואה כמו בכברה. ושוב

33. שמות תנועות מהפכניות ברוסיה (מדובר באנכרוניזם, שם שמות אלו שייכים לתנועות מתקופות מאוחרות יותר).

34. ראה על פרשה זו באריכות ב"אוצר סיפורי חב"ד" ח"ג ע' 224 ואילך.

35. לפי המסופר ב"תורת מנחם" חכ"ז ע' 198 נפגש עמו גם אדמו"ר הזקן עצמו.

36. נזכר גם ב"בית רבי" (עו, ב) ובספר השיחות תרצ"ז ע' 176 ותרצ"ט ע' 335.

37. אחותו – לקמן ע' 239 ואילך.

38. ב"ספר הניגונים" מופיעים מספר ניגונים המיוחסים אליו.

סגר כ"ק אדה"ז את ספר הזוהר, ויאמר לר"ש שיקרא עתה, וקרא כקרוא אדם בעל עיניים פקוחות.

וציווה עליו כ"ק אדה"ז שילמד עתה אומנות שו"ב, ושלח אותו אח"כ לעיר טשאשניק פלך וויטעבסק, והי' נקרא "החסיד ר' שלמה שו"ב מטשאשניק".

(מהרשג"א)

כ. השעון שנמצא

אחד מחסידי כ"ק אדמו"ר הזקן, שבני משפחתו טרם נתקרבו לחסידים, חלתה גיסתו, והרופאים לא מצאו תרופה למחלתה. ויאמרו לו בני המשפחה: היות ושמעו שרבו כ"ק אדה"ז הוא בעל מופת, על כן יתנו לו על הוצאות הדרך לנסוע לליאזני, ויבקש מכ"ק שיעורר רחמים עבורה או ייעץ על איזו תרופה.

החסיד הי' מלא שמחה, שהי' בטוח שכ"ק בודאי יברך אותה ברפואה שלימה ותתרפא בקרוב, וכל בני המשפחה יתקרבו לחסידים, ונסע בשמחה רבה.

בדרך סר לאכסניא אחת לנוח מעמל וטורח הדרך, שאז נסעו בעגלה, והדרך לא היתה סלולה כבימינו.

בשכבו לנוח, ראה איש אחד מדבר עם בעל האכסניא, ומראה לו שעון ("זייגער"), ומבקש עבורו רו"כ אחד, ואילו האכסנאי מציע לו רק חצי רו"כ. החסיד הכיר מרחוק שהשעון של כ"ק אדמו"ר הזקן, ויגש אל המוכר, ותומ"י שילם לו את הרו"כ ולקח ממנו את השעון. שמחתו היתה גדולה, שכן עתה יבוא לכ"ק אדה"ז ויתן לו את השעון במתנה, ועל־ידי זה יגרום נחת רוח לכ"ק, ויהי' עת רצון, ובוודאי יברך את גיסתו שתתרפא, וכל בני משפחתו יתקרבו לחסידים.

בבואו לליאזני נכנס לחצר כ"ק, וירא את כל בני הבית טרודים בחיפוש אחר השעון שאבד. ויגש אליהם החסיד, ואמר להם שבל ידאגו, כי הוא מצא הגנב וקנה מידו את השעון, והנה הוא תחת ידו, אבל רצונו למסור לכ"ק את השעון בעצמו, לכן יואילו לתת לו רשות ליכנס לכ"ק. ויתנו לו רשות.

ויכנס לחדר כ"ק, ומסר השעון לידו הקדושה. ויאמר כ"ק אדה"ז: במה אוכל לכבדך עבור הנ"ל? ויספר החסיד ע"ד גיסתו החולה, שהרופאים אומרים נואש לחיי'. ויאמר לו כ"ק שם של תרופה, ושילך לבית המרקחת ושיכינו את התרופה ותשתה גיסתו, ותומ"י תתרפא.

כאשר בא החסיד לבית המרקחת, שכח מרוב שמחה את שם הרפואה. וייכנס פעם שני' לכ"ק אדה"ז, ויכתוב לו שם הרפואה על פיסת נייר, ואמר שעתה תצטרך לקבל הרפואה פעמים אחדות עד שתתרפא, וכן הי'. וכל בני ביתו ומשפחתו נתקרבו לעדת החסידים.

(שמעתי משמעון בער ליפשיץ[39]

בן הרב דקאריוקאווקע[40] פלך טשערניגעוו)

כא. שני סוגי קדחת

אחד מחסידי כ"ק אדה"ז נסע על־פני הנהר דניעפער באני', והרגיש עצמו במיחוש של חולי. ירד מהאני' בעיר שקלאוו, ופנה אל רופא ידוע. הרופא בדק אותו, ואמר לו שמחלתו אנושה ומסוכנת, על־כן עצתו שייסע הביתה, כי אין תרופה למחלתו.

החסיד החליט לא לנסוע ישר לביתו, כי אם ימיו ספורים הרי טוב אם ייסע ישר לליאזני לכ"ק אדה"ז, לכל הפחות יראה פניו לפני שילך לעולם האמת. וכן עשה.

בבואו לליאזני, נכנס לכ"ק אדה"ז וסיפר את אשר אמר לו הרופא המומחה, שימי חייו ספורים. ויאמר כ"ק: פטור, זוהי קדחת!

ויאמר החסיד: "קדחת ציטערט מען" (הלא בשעת קדחת, אלו הסובלים ממחלה זו חיל ורעדה אחזתם). ויאמר כ"ק אדה"ז: "נו, וועסט ציטערן" (אם־כן תאחז בך רעדה). ובאותו רגע אחזתו חיל ורעדה, ושינוי החלו דא לדא נקשן.

---

39. נזכר גם ב"ספר התמימים" ע' נז וב"זכרון לבני ישראל" ע' טו.

40. ר' יוסף ליפשיץ ("זכרון לבני ישראל" שם).

כאשר עברה הקדחת אצל החסיד, נסע הביתה דרך שקלאוו, וסר אל הרופא שבדקו מקודם. ויאמר החסיד בתרעומת אל הרופא: למה ציערתני לאמר שימי חיי ספורים? הלא היתה לי קדחת, וכבר עברה המחלה, ואני ב"ה בחיים ומרגיש בטוב!

ויאמר הרופא: אמת הוא שהי' לך קדחת, אבל ישנם שני סוגי קדחת: (א) קדחת שחיל וועדה יאחזמו, וישנם לזה תרופות שונות את אלו הסובלים מקדחת זו, הנקראת בלשון רוסיא "פאדיאמניע מאלאריע". (ב) סוג שני, הנקרא בלשון רוסיא "ניע פאדיאמניע מאלאריע", היינו שאין לחולה חום, אבל מרגיש שכוחותיו הולכים ואוזלים, ואין לנו, הרופאים, שום תרופה נגד קדחת זו. ואצלך היתה הקדחת מסוג השני, שאין לנו שום רפואה. אנא ספר נא, איך נעשה אצלך קדחת פשוטה?

ויספר להרופא איך שהחליט לנסוע לרבו, וכנראה רבו, כ"ק אדה"ז, באמרי פיו הפך מקדחת שאין רועדין ממנה לקדחת שרועדין ממנה, ועל־ידי זה נתרפא לגמרי[41].

(מהרשג"א)

כב. שטריימל שנשרף

כ"ק אדמו"ר הזקן שלח שליח לקרוא להרה"ג הרה"ח מוהר"ר זלמן זעזמער[42]. מרוב זהירות שכח לקחת אתו את השטריימל של שבת.

כשהגיע ש"ק גילה צערו להמשרת דכ"ק אדה"ז, ויאמר המשרת שיעשה לו טובה, שישאיל לו את השטריימל דחול של כ"ק אדה"ז, בתנאי שתומ"י אחר הבדלה יחזיר לו בחזרה. וכן עשו.

אחר ש"ק, כאשר כ"ק אדמו"ר חבש את השטריימל של חול, והנה הוא נתקצר ונתכווץ ואינו מותאם כיאות לראשו הקדוש. ויתנו את השטריימל לכובען להרחיבו, וכשהביאו אותו מהכובען, גם אז לא יכול הי' כ"ק לחשבו על ראשו. ויקח הכובען את השטריימל, ופרם התפרים, ואחר תפרם מחדש, ונתן אותו על ראש בול עץ לשומו ליד התנור לייבוש, אך לא הרגיש שהתנור הפיק חום עצום ונשרף השטריימל.

[והמשיך הרשג"א: אנו רואים בזה קדושת כ"ק אדה"ז. אף שחסיד כמו ר"ז זעזמער, שהי' איש מורם מעם – מכל מקום לא סבל ראשו הקדוש של כ"ק אדמו"ר הזקן השטריימל שנשתמש בו חסיד כרז"ז, כאמרם ז"ל[43]: "כלי שנשתמש בו קודש וכו"][44].

(מהרשג"א)

כג. "מרדכי ליעפליער שעשה כך וכך, ייכשל בו זרעו?!"

בתו של החסיד ר' מרדכי מליעפליע חלתה, ונסע אבי' לכ"ק אדמו"ר הזקן שיבקש רחמים עלי'. ובא באמצע הלילה, והלך תיכף להחצר, וחפץ הי' ליכנס לבית כ"ק אדה"ז, אך כל הדלתות היו נעולות.

בדק בחלונות, ומצא חלון אחד שלא הי' נעול, ונכנס דרך החלון אל הבית, וראה שכ"ק אדה"ז שוכב בפישוט ידים ורגלים ואומר: "נחוניא חופר שיחין כו' ייכשל בו זרעו"[45], מרדכי ליעפליער שעשה כך וכך ייכשל בו זרעו?!

בראות החסיד שכ"ק אדה"ז יודע מרת נפשו ומתפלל עבור בתו, יצא מבית כ"ק, ונסע חזרה הביתה, ומצא את בתו בבריאות נכונה.

(מהרשג"א)

41. ראה גם "לקוטי סיפורים" ע' קג.

42. אחזותיו – לקמן ע' 236.

43. ב"מ פד, ב.

44. ראה גם "סיפורי חסידים" תורה ע' 220.

45. יבמות קכא, ב. ב"ק נ, א.

כד. החייט מברדיטשוב

חסיד אחד הי' בחפצו לנסוע לארץ־ישראל. ונסע להרבה צדיקי הדור, ולא הסכימו למלאות חפצו ורצונו.

ויסע לליאזני לכ"ק אדמו"ר הזקן, ויאמר לו כ"ק שייסע להצדיק ר' ליב שרה'ס, ואם יסכים – אז יוכל לנסוע לאה"ק. ויאמר לו בשם אדה"ז שיתן לו עצה איך לנסוע לארץ־ישראל.

ויאמר החסיד, שהי' בר דעת: אבל איפה ואנה יכול אני למצוא את ר' ליב שרה'ס, הלא הוא טס מעולם עד עולם? ויאמר לו כ"ק: סע ל"קרעטשמע" מסויים (ונקב בשם האכסניא), ושם תמצא אותו. וישאל החסיד: ואיך אכיר אותו שהוא הצדיק ר' ליב שרה'ס, הלא הוא צדיק נסתר? ויאמר כ"ק: אם תבוא עגלה עם עניים לה"קרעטשמע", וכשיבואו יריבו ויצעקו זה עם זה – מי שיצעק עליהם בקול גדול יותר, זהו הצדיק ר' ליב שרה'ס.

החסיד נסע ובא לה"קרעטשמע", כפי שאמר לו כ"ק אדה"ז, ושהה שם כשני שבועות, אך אין קול ואין מענה.

פעם, באמצע הלילה, ניעור משנתו לקול צעקה הנשמעת בחצר, ויצא החוצה, וירא והנה עגלה מלאה עניים, וצועקים ומריבים זה עם זה, ואחד מהם – איש גבוה מכולם – צועק עליהם בקול גדול. החסיד הבחין מיד שזהו הצדיק ר' ליב שרה'ס.

כדי שלא תעבור השעה, שמא תומ"י ייסע משם, קרב אל הצדיק ר' ליב שרה'ס, ואמר לו: כ"ק אדה"ז שלח אותי שתתן לי עצה איך לנסוע לאה"ק.

ויאמר לו הצדיק: סע לברדיטשוב. ברחוב פלוני אלמוני דר חייט, ותסור אל ביתו, ותבקש ממנו שיתפור לך "קאמזאלקע"[46]. ואחרי שיגמור מלאכתו, תבוא אליו, ולביש אותך בה"קאמזאלקע", ויצטרך לתפור את הכפתורים, ויעשה הסימנים, ותוך כדי כך ינגן ניגון, ואז תשאל אותו אם לנסוע לאה"ק.

החסיד נסע לברדיטשוב ומצא את הרחוב ואת החייט, וביקש מהחייט לתפור "קאמזאלקע". החייט נענה לבקשתו, וכאשר גמר ולבש כדי לערוך סימנים, ניגן החייט ניגון, ואז שאל אותו החסיד אם ייסע לארץ הקודש. ויאמר החייט: תסע! אבל את ה"קאמזאלקע" לא תפשיט מעליך לעולם.

החסיד הבין שזכה לראות את החייט, שהוא צדיק נסתר. וילך למחרת שוב לבית החייט, אולי יזכה לראותו עוד פעם, אך לא מצאו אפילו אחרי חיפוש גדול בבית.

בעת שהי' החסיד בפעם האחרונה אצל החייט, ראה שני אנשים שעזרו להחייט במלאכתו. את האחד הוא הכיר, שזה הוא הרה"צ ר' מרדכי מטשערנאבל, ואת השני לא ידע מי הוא[47].

(מהרשג"א)

כה. "מופת" בבית המרחץ

המשפיע רש"ב מבאריסאוו[48] אמר: כל מה שמספרים מופתים מכ"ק אדה"ז – אין כל־כך פלא, שביכולת כ"ק אדה"ז לעשות פלאים ומופתים. אבל מסיפור אחד שמספרים על כ"ק אדה"ז הוא מתפעל מאד, ואצלו הוא הפלא והמופת הגדול ביותר:

כ"ק אדה"ז הי' הולך לבית־מרחץ עם כל אנשי העיר, ודרכו הי' שהיו ממלאים עבורו שוקת מים חמים ביותר, ואת ראשו הקדוש הי' מתמיד בחפיפה במים החמים.

פעם, כששפך המים החמים על ראשו והי' חופפו בהתמדה, נכנס איש אחד, אשר לא הבחין שכ"ק אדה"ז עומד לפניו, וסבור הי' שהוא סתם איש, וטפח לכ"ק אדה"ז על ראשו. כ"ק אדה"ז לא נרתע ולא זע לראות מי הוא האיש אשר טפח לו על ראשו, והמשיך בחפיפת ראשו כאילו לא אירע דבר.

---

46. =אפודה.

47. ראה גם "דברים ערבים" (מונקאטש תרס"ד) ח"ב ע' 137.

48. אחזותיו –לקמן ע' 254 ואילך. וש"נ.

וסיים הרש"ב, שממ"נ הוא פלא: אם הרגיש כ"ק מה שעשה לו האיש, ואם הגבי' ראשו על האיש הי' האיש ההוא מתעלף, או אפשר עוד גרוע מזה, ומהירות מחשבתו תפסה ברגע את כל זאת – הוא פלא, שמטבע האדם שאם טופחים על גבם במפתיע, או אפילו נגיעה כלשהי, יזדעזעו, ומיד יפנו לראות מי הוא העושה זאת. ולאידך גיסא, אם לא הרגיש כ"ק את הטפיחה – ג"כ פלא, שאף בבית המרחץ מחשבתו הקדושה היתה כ"כ עמוקה, שלא הרגיש בדבר הפתאומי הזה.

(מהרשג"א)

כו. שרת התיאטרון

על אם הדרך, סמוך לליאזני, דר איש אחד עם בני ביתו. פרנסתו היתה מהוראה בעיר ליאזני. זוגתו, אומנותה הי' לאפות כעכים ומיני מזונות, וכשהי' בעלה הולך לעיר ללמוד עם תלמידיו – הי' מביא את המזונות ומחלק לבעלי־בתים מיוחדים שקנו אצלו.

פעם, בימי החורף, בשעה מאוחרת בלילה, שמע שדופקים בדלת. בחוץ שררה רוח סערה וקור ושלג ירד. ויהי כאשר פתח הדלת, והנה איש קפוא מקור, כל עוד נשמתו בו. ויכניסהו הביתה, והוציא הקומקום מהתנור והחייהו בכוס תה חם. והיות שעל התנור הי' המקום החם ביותר, וילדיו ישנו על התנור – לקח אותם למטה, ולאורח הציע שיישן על התנור.

כעלות השחר נסע האיש לדרכו, והילדים קפצו על התנור להתחמם, והנה ראו לפניהם שק מלא מטבעות זהב וכסף ששכח האורח.

המלמד לא ידע מה לעשות, שחש לנפשו, אפשר עלילה יעלילו עליו שגנב את הכסף. ויבוא לכ"ק אדמו"ר הזקן, וסיפר לו מה שאירע, ושאלו מה לעשות עם האוצר. ויאמר לו כ"ק אדה"ז: השי"ת שלח לך מטמון, איש לא יבוא לדרוש אותו. זוהי מציאה כשרה. אבל שלא תתראה, ובל ייוודע לאיש, גמור ללמוד עם תלמידיך זה הזמן, ואז תבוא אלי ואיעצך מה לעשות.

כשגמר זמן הלימודים נכנס לכ"ק אדה"ז, ויאמר לו האדמו"ר: שכור דירה עם חנות בעיר, תקנה סחורה אצל ה"קאמישאנער"[49], וכאשר תצליח אי"ה – בעוד שנה איעצך מה לעשות הלאה. וכן עשה.

כעבור שנה בא לכ"ק אדה"ז וסיפר שהצליח בע"ה, אבל לגבי האוצר – הרי שהוציא ממנו רק מעט מן המעט. ויאמר לו האדמו"ר, שבשנה זו לא יקח סחורה מן הקאמישאנער, כי אם יסע בעצמו לוויטעבסק וימכור להסוחרים דליאזנא.

כעבור שנה נכנס לכ"ק אדה"ז, וסיפר שקנה סחורה בוויטעבסק, ומסחרו הולך וגדל, ועדיין יש לו באוצר הון רב. ויאמר לו האדמו"ר: הלא סוחרי וויטעבסק קונים סחורה במאסקווע; תסע לשם, ותמכור הסחורה הן בליאזני והן לסוחרי וויטעבסק. וכן עשה, ונעשה מהסוחרים הגדולים.

כעבור שנה נכנס לכ"ק אדה"ז וסיפר לו ע"ד המסחרים הגדולים שיש לו עתה ועל הצלחתו בע"ה, אבל יש לו עוד באוצרו הון שיוכל להרחיב במסחר. ויאמר לו כ"ק אדה"ז: הלא סוחרי מאסקווע קונים סחורה בקעניגסבורג, סע גם אתה לשם ותקנה סחורה ותמכור גם לסוחרי מאסקווע.

האיש הלך וגדל, ובכל פעם שהי' נוסע לקעניגסבורג הי' נכנס תחלה לכ"ק אדה"ז.

פעם אמר לו כ"ק: הנך נוסע לקעניגסבורג ומדוע אינך מביא לי משם מתנה? וכשנסע האיש לקעניגסבורג הלך להחנויות המוכרות חפצי זהב וכסף, וקנה קופסא של זהב טהור המחזיקה בה טאבאק הרחה. מחירה עלה בכסף רב.

כאשר בא האיש לליאזני ונתן הקופסא לאדמו"ר, אמר לו כ"ק: מתנה טובה היא, אבל לא התכוונתי לזה. כאשר נסע שוב, קנה קופסא יקרה יותר מהראשונה, וכאשר הביא את מתנתו לכ"ק אמר לו: לא לזה התכוונתי.

---

49. =סוכן.

לאחר שמכר את סחורתו נכנס לאדמו"ר לקבל ברכת הפרידה. ויאמר לו כ"ק: אתה נוסע לקעניגסבורג, האם אתה הולך לתיאטרון?

מובן שחסיד של אדה"ז לא ידע מה זה "תיאטרון", אך מאחר וכ"ק אמר לו, תמה, וכשבא מדרכו הלך לתיאטרון, וקנה כרטיס הכי יקר, על כסא מרופד. והיות שהי' יגע מעמל הדרך, ישן על מקומו ולא ראה מאומה, ואף הוסיף לישון לאחר שיצאו כולם מהתיאטרון.

פתאום שמע קול מדבר אליו ומעוררו משנתו, ומבקשו שילך לביתו. זה הי' האיש המכבד את האולם אחרי צאת כל האנשים.

וישאל האיש המנקה את החסיד הסוחר: מאין אתה? ויאמר: מרוסיא. ויאמר: מאיזה עיר? ויאמר: מליאזני. וישאל האיש: הידעת את רבינו זלמינא? ויאמר: ידעתי, וגם אני חסיד שלו. ויאמר: אם־כן תפרוש לו שלום בשמי. ויאמר החסיד: ומה שמך? ויאמר: קארל.

בבוא החסיד הסוחר לליאזני לאדמו"ר ע"ד הפ"ש מקארל, ויאמר כ"ק אדה"ז: זוהי המתנה אשר חפצתי!

כאשר נסע החסיד שוב לקעניגסבורג, נכנס לכ"ק אדה"ז לברכת פרידה. ויתן כ"ק להחסיד חבילה קטנה, ואמר להחסיד שימסור זאת לקארל, וכאשר יגמור המסחר שלו, קודם נסיעתו הביתה, יקח החבילה מקארל בחזרה.

כשהגיע החסיד, נכנס לתיאטרון וחיכה שם עד שבא קארל, וכשראה אותו אמר לו שמסר הפ"ש לרבו, ואף נתן לו למסור לו החבילה הזאת.

כאשר גמר המסחר, קודם נסיעתו, בא להתיאטרון. קארל תמה על שהחסיד בא, ויאמר לו החסיד שרבו ציווה עליו לקחת חזרה את החבילה. ויאמר קארל בתמיהה: האם כן אמר?!

פתח את החבילה ועיין בה, וראה החסיד שבחבילה הי' ספר התניא בכתב יד קדשו של כ"ק אדה"ז. וידפדף דף אחד ויאמר: רוח הקודש! ועוד דף, ויאמר: רוח הקודש! ועוד דף, ויאמר: אמת'ע רוח הקודש![50] ואינני יודע מה שיחדש משיח צדקנו. ומסר לו בחזרה את החבילה[51].

וסיים הרשג"א: כנראה שקארל זה הי' אחד מל"ו צדיקים נסתרים, וכ"ק אדמו"ר הזקן ביקש ממנו הסכמתו.

(מהרשג"א)

כז. אדמו"ר הזקן מעיין בספר התניא

פעם ראו שכ"ק אדמוה"ז מעיין בספר התניא. השתוממו הרואים ושאלו אותו על כך שכ"ק ג"כ מעיין בספר התניא.

וענה כ"ק: "איך האָב זיך ניט פאַרגעשטעלט וואָס איך האָב אַריינגעשריבן אין תניא" (לא שיערתי בעצמי מה שכתבתי בתניא)[52].

וביאר הרשג"א, שלהיות כ"ק אדמוה"ז מרכבה לאלקות, כתבה ידו הקדושה הענין כמו שהוא באמת, כמו שתורת החסידות מבארת יסודות שברמב"ם ע"פ תורת דא"ח, אף שבימי הרמב"ם טרם נתגלתה תורת חב"ד, אבל ידו כתבה כמו שהוא באמת.

כח. נשמות מתחננות לרדת לעולם הזה

בליאזני דר מלמד, חסיד דכ"ק אדה"ז, ושמו ר' יחיאל המלמד[53]. כל ימיו חי בעוני, ובביתו בנות שהגיעו לפרקן.

ותאמר לו אשתו: מכל פינות העולם, הן חסידים והן בעלי־בתים, שופכין מרת לבם לפני כ"ק אדה"ז, ולרבים באה הישועה ע"י תפלת הצדיק או עצתו

---

50. =רוח־הקודש אמיתית.

51. ראה גם "שמועות וסיפורים" ח"ב ע' 190.

52. ראה גם אגרות קודש כ"ק אדמו"ר זי"ע ח"ג ע' יח (בנוסח אחר).

53. אולי הוא ר' אלטר יחיאל מלמד מליאזנא המכר באגרות קודש אדמו"ר מוהריי"צ ח"ג ע' שנד.

הקדושה, ואתה זה שנים רבות מקושר לכ"ק אדה"ז. מילא, לעניות כבר הורגלנו, אבל מה נעשה לבנותינו שהגיעו לפרקן?

ויאמר לה בעלה: אכן צדקת בדבריך, ואי"ה כשאהי' בליאדי ליו"ט אשיח דאגתי לפני כ"ק אדה"ז.

בעת שנכנס ליחידות לכ"ק אדה"ז, התחיל לדבר תחילה בענינים רוחניים שלו, ושכח לגמרי שהוחלט אצלו לשאול ע"ד ענינים גשמיים.

כך אירע לו פעמים אחדות, עד שאילצה אותו אשתו שיסע לכ"ק אדמו"ר במיוחד ע"ד שאלת הענינים הגשמיים, ולא בימי החגים או שבת או ר"ח, כ"א באחד מימי החול. וכן עשה.

כאשר נכנס לכ"ק אדה"ז, וכשרק חפץ הי' לפתוח פיו לשאול ע"ד ענייו הגשמיים, התחיל כ"ק אדמו"ר לדבר בדברים רוחניים, עד אשר שכח תכלית בואו.

אך כשיצא מהחדר נזכר לפתע שהוא בא במיוחד לדבר ע"ד בנותיו, והנה שכח לגמרי. וילך סביבות בית כ"ק, ובמוחו התרוצצו מחשבות מה עליו לעשות עתה, שכן לא יתנו לו רשות להיכנס שנית. והנה הוא רואה שכ"ק עומד ליד החלון ורומז לו שייכנס שנית, ונתמלא שמחה, שעתה יזדמן לו לשאול בענין בנותיו.

כאשר נכנס אמר לו כ"ק אדה"ז: יודע אני שבאת לשאול ע"ד צרכיך. ידוע תדע שיש נשמות שזה ת"ק שנה שסובבים על פתח גן־עדן ומבקשים תחנונים שיזכו לרדת עוד הפעם לעוה"ז, אף שיחזרו על הפתחים, ובלבד שיוכלו לקיים תורה ומצוות בגשמיות. אך לא כולם זוכים להגשים בקשה זו, ואתה פעלת זאת. ומה עוד תבקש? זוהי כוונת ירידתך בעולם הזה[54].

(מהרשג"א)

כט. חשיבותו של מלמד חסידי

הרה"ג הרה"ח מוהר"ר נחמי' מדובראוונע[55], בהיותו עוד נער ניכרו בו כשרונותיו המופלאים, כמאמר[56] "בוצין בוצין מקטפי' ידיע'".

אביו, הרה"ח ר' אברהם בירך[57], בראותו שבנו הר"נ הוא כלי קיבול מזהיר, ודרוש לו מלמד שיתעסק אתו בלימוד התורה הקדושה כל היום – עשה חשבון בדעתו, שאם ישכור לבנו מלמד אברך חסיד, עד אשר יעשה הכנות לתפלה ויאריך בתפלה, ויתוועד בהתוועדות עם חסידים, ועוד דברים הנצרכים לאיש חסיד – יאבד בנו זמן הרבה שלא יתעסק עמו המלמד. על־כן החליט בנפשו לקחת עבור בנו מלמד שאינו חסיד (מתנגד), שאינו עושה הכנות רבות לתפלה, ואינו מאריך בתפלה, וכדומה בענינים שאינו שייך למתנגד, וכן עשה.

מוהר"ר אברהם בירך, שהי' איש בעל עסקים, נסע לרגל מסחרו, ושהה כמה חדשים בעסקיו מחוץ לעירו. בבואו הביתה, שמע שבנו הר"נ קילל את כ"ק אדה"ז. וישאל לבנו: מאין לך זאת? ויאמר, שכן שמע מהמלמד שלו.

ויסע תומ"י לליאזני, ויספר לכ"ק אדה"ז את אשר החליט בנפשו ובדעתו ע"ד מלמד לבנו, ואת התוצאות מזה.

ויאמר לו כ"ק אדה"ז: אע"פ שמלמד חסיד לוקח לו זמן הרבה על ענייני חסידות, מ"מ טוב יותר שתשכור עבור בנך מלמד חסיד.

(מהרשג"א)

ל. חשיבותו של "חסיד'ישע שטיבל'"

הסדר בגביית המעמד בימי כ"ק אדמו"ר הזקן הי' כך: בכל מנין מאנ"ש הי' אחד מאנ"ש גובה המעמד

54. ראה גם "שמועות וסיפורים" ח"ב ע' 39.

55. בעל "דברי נחמיה". אודותיו – לקמן ע' 233 ואילך. וש"נ.

56. ברכות מח, א.

57. אודותיו – לקמן ע' 232. וש"נ.

מכל אחד, ובידו רשימה מכל אחד מהנותנים. בבואו לליאזני לכ"ק אדה"ז, הי' מוסר המעמד המזומן תחת ידו וגם הרשימה לכ"ק אדה"ז.

אחד ממתפללי מנין אנ"ש נפל ממדריגתו, והרחיקו אותו החסידים מהמנין, וגם הפסיקו לגבות ממנו את המעמד שהי' תורם מקודם.

כאשר קרא כ"ק אדמוה"ז את הרשימה, ובראותו שהנ"ל, שכמה פעמים הי' ברשימה, ועתה ברשימה זאת אינו מוזכר – וישאל את הגובה סיבת הדבר, למה חסר שם הנ"ל.

ויספר החסיד שהאיש הנ"ל הרחיקו אותו מהמנין, מפני מעשה מכוער שנמצא בו, ונפל ממדריגתו, לכן לא קבלו ממנו את הסכום שהי' נותן למעמד.

ויאמר כ"ק להחסיד הגובה: אתם לא עשיתם כשורה. אין אתם משערים את המקיף דקדושה שמנין חב"ד פועל, ואין אתם משערים את הנחת רוח שלמעלה אם מונעים מאיש יהודי מלעשות אפילו עבירה קטנה ("מען קען זיך ניט פאָרשטעלן וואָס א חסיד'שע שטיבל גיט, און מען קען זיך ניט פאָרשטעלן וואָס פאַר אַ נחת רוח מען פאַרשאַפט למעלה אויב אַ איד טוט מיט אין עבירה וויניקער")[58].

(מהרשג"א)

לא. הבהמה מתחננת להכשירה

פעם, בהיות כ"ק אדמו"ר הזקן ביאנאוויטש, הביאו לפניו ריאה לשאלה, ועסק בהיתרה כל הלילה. הקצב, שישב בקרן זוית, נרדם, אך בהקיצו מתנומתו הי' כ"ק עדיין עסוק בשאלה.

אמר הקצב: רבנו, ההיזק אינו שווה טרחתכם, שאתם עוסקים בזה כל הלילה.

ויאמר כ"ק אדה"ז: אם היית שומע איך שהבהמה עומדת לפני ומבקשת בכל מיני בקשות להכשירה – לא היית אומר כך[59].

(מהרשג"א)

לב. המזוזות של אדמו"ר הזקן

אחד מחסידי כ"ק אדמוה"ז, בהיותו בליאזני או בליאדי, הי' צריך לעבור דרך יאנאוויטש, וכן לשוב לאחר זמן קצר לכ"ק אדמוה"ז. ויבקש אותו כ"ק אדמוה"ז, שבעברו דרך יאנאוויטש יסור להסופר ר' ראובן[60], ויבקש אותו בשמו, שבקשתו שיכתוב עבורו מזונות, ובחזרתו יקבל ממנו ויביא אותם לכ"ק.

החסיד, בהיותו ביאנאוויטש אצל הסופר ר' ראובן, ביקש ממנו שגם עבורו יכתוב ויזמין לו מזוזות.

בחזרתו של החסיד לליאזני, עבר וסר אל הסופר ר' ראובן. נתן לו הסופר שתי חבילות, ואמר לו: חבילה זו עבור כ"ק אדמוה"ז, וחבילה זו עבורך.

כשבא החסיד לכ"ק אדמוה"ז, חפץ לדעת מה זה שהסופר חילק לשתי חבילות, מה בין זה לזה. מה עשה? לקח החבילה שנתן לו הסופר עבורו, ומסרה לכ"ק אדמוה"ז. כ"ק עיין בהם ואמר: "וואָס האָט ער אָנגעהויבן שיקן מיר אַזעלכע מזוזות?" (מדוע התחיל לשלוח אלי מזוזות כאלו?). ויאמר החסיד: אפשר טעיתי, שגם עבורי כתב מזוזות, ויש לי עוד חבילה, ומסור החסיד לכ"ק החבילה השני'. עיין בהם כ"ק ואמר: כן, כן, זה טוב.

החסיד, בנסעו שוב דרך יאנאוויטש חזרה לביתו, סר לבית הסופר, ובא אליו בטענה – למה עבורו אינו כותב המזוזות כהוגן, שהרי כ"ק אדמוה"ז לא רצה לקבלם.

ויאמר ר' ראובן הסופר: המזוזות שלך נכתבו עם כל הכוונות כמו של כ"ק, אבל כ"ק מקפיד שיכתבו עבורו

58. ראה גם "למען ידעו... בנים יולדו" ע' 251.

59. ראה גם "לקוטי סיפורים" ע' צט.

60. אודותיו – ראה אגרות קודש אדמו"ר מוהריי"צ חי"ג ע' שכה. "בית רבי" עח, ב.

במילוי הלבנה. עבורך לא הקפדתי ע"ז [לא כמו שכתב הר"י מונדשיין בליקוטי רשימות שלו[61] באופן אחר][62].

לג. מיהו "בעל נפש"?

החסיד מוהר"ר פנחס רויזעס (שקראו אותו החסידים[63] "פעלדמארשאל"[64] של חסידי חב"ד) הצטרף פעם לכ"ק אדמוה"ז בעת נסיעתו במדינה בעניני הכלל, והי' ר' פנחס משמש ומלווה את כ"ק.

ראה כ"ק אדמוה"ז שר' פנחס רויזעס אוכל "מזונות" בלא מילוי. ויאמר לו כ"ק: הלא אנכי כותב בסדר ברכות הנהנין[65] שלא לאכול "מזונות" שאין בהם מילוי בלי נטילת ידים! (אף שטרם נדפס סדר ברכות הנהנין, אבל בכתב יד הי' להם לחסידים סדר ברכות הנהנין).

ויען ר' פנחס לכ"ק: הלא שם כתוב "בעל נפש יחמיר לעצמו", ואינני בעל נפש.

ויאמר לו כ"ק: אם ידעתי שאינך בעל נפש, לא לקחתי אותך לנסוע אתי[66].

לד. סכין גסה

החסיד הרה"ג ר' בנימין קלעצקער[67] עסק במסחר יערות. בחורף כרתו העצים מהיער והובילו אותם אל נהרות הסמוכות, ואח"כ ע"י רפסודות הושיטו אותם לעיר ריגא, ומשם לחו"ל, חוצה גבולי רוסיא, כמו לאשכנז.

פעם השתקע לרגלי מסחרו יותר משנה. כשבא לליאזני לכ"ק אדה"ז, ביקש מכ"ק אם בעת ששהה בחו"ל אפשר שנכשל באיזה דבר.

כ"ק אדה"ז לקח נר דלוק והעביר על מצחו, ואמר שאין נכשל בשום דבר, כי אם מה שאכן "פון דעם גראָבן חלף"[68] (סכין שאינו מלוטש)[69].

(מהרשג"א)

לה. "שישים גיבורים"

כ"ק אדה"ז ובנו כ"ק אדהאמ"צ ישבו בחג הסוכות בסוכה ושוחחו ביניהם.

חסידים יש להם חוש הריח, ונודעו שמדברים שני הצדיקים בדברים העומדים ברומו של עולם. לכן סבבו הסוכה והטו אזנם לשמוע במה המדובר בין הצדיקים, כ"ק אדה"ז ובנו אדהאמ"צ.

והנה שומעים שכ"ק אדה"ז מתאונן לפני בנו, שקשה עליו הסבל להיות מנהיג עדה קדושה כזו.

ויאמר לו כ"ק בנו בשאלה: ואיך נהגו כ"ק הבעש"ט וממלא מקומו כ"ק הה"מ?

ויען כ"ק אדה"ז: מה תדמיוני אל כ"ק הבעש"ט והה"מ? להם היו בעזרם שישים גיבורים!

ויען כ"ק אדהאמ"צ לאביו: גם לך יש שישים גיבורים. והתחיל לפרט שמות גדולי החסידים של כ"ק אביו.

החסידים, שעמדו צפופים זה אצל זה, כשמעם שם חסיד שנחשב בין השישים גיבורים, והחסיד הזה נמצא שם – התחילו לצבוט ("קנייפן") אותו, ואמרו: ראה, כ"ק אדמו"ר האמצעי חושב אותך בין השישים גיבורים[70].

(מהרשג"א)

---

61 "לקוטי רשימות ומעשיות" ע' יג.

62. ראה גם "שמועות וסיפורים" ח"א ע' 33. "לקוטי סיפורים" ע' צו.

63. ב"בית רבי" (ע, ב) ובספר השיחות תש"ח (ע' 246) מופיעה אמרה זו בשם אדמו"ר האמצעי.

64. =מפקד עליון.

65. פ"ב הי"ג.

66. ראה גם "הלקח והלבוב" ח"ב ע' קצג.

67. אחדותו – לקמן ע' 235. ואילך וש"נ.

68. =מהסכין הגסה.

69. ראה גם "רמ"ח אותיות" אות קעז. "לקוטי סיפורים" ע' תל. "למען ידעו... בנים יולדו" ע' 272.

70. ראה גם "לקוטי סיפורים" ע' פו.

לו. "אמורי איז א זאגער"

הרה"ג הרה"ח מוהר"ר זלמן זעזמער נסע בשליחות כ"ק אדמו"ר הזקן. בעיר אמדור פגע באברך אחד, שהכיר בו שהוא כלי טוב לקבל את אור החסידות, עד שראה שראוי להביאו לפני כ"ק אדה"ז.

כשבאו לליאזני, נסע עמו ישר לחצר משכן כ"ק, ואמר שהביא כלי טוב ומתנה טובה. ואל האברך אמר, שאם היום ילמד כ"ק אדה"ז ויאמר "תורה" לפני החסידים דחדר ג', שהוא האברך יהי' מהם, רצונו שיבוא האברך ויאמר לו, היות ולא שמע מעולם ה"תורות" דחדר ג'.

הר"ז הי' עיף מעמל וטורח הדרך, הלך להאכסניא שלו לנוח מעט, וישן שינת עראי. פתאום בא האברך ובישר להר"ז שכ"ק אדה"ז יאמר עתה לפניהם תורה. הר"ז, בהיחפזו ללכת לחצר, לא נטל ידיו, וגם הי' זה בשעות הצהריים, ולא חשש מסתמא לנט"י.

בבואו להחדר שישב כ"ק עם האברכים, אמר כ"ק אדה"ז בקול: "רוח הטומאה, רוח הטומאה", והוכרח הר"ז לצאת.

ואמר הר"ז, שמ"מ שמע דברים אחדים, שכ"ק ביאר לפניהם את שבע האומות איך הם בעבודה. ואמר כ"ק בניגונו הידוע: "אמורי איז אַ זאָגער, ער זאָגט 'גיב אַ קוק', און דערווייל גיט ער אַ קוק וואו מען דאַרף ניט"[71].

[מהסיפור אנו למדים שגם אם נרדמים ביום צריך ליטול ידיים, שגם אז מחמת שינה שורה רוח הטומאה, ולאו דוקא הלילה הוא הגורם לטומאה][72].

(מהרשג"א)

71. ="אמורי" פירושו "מי שדרכו לומר". הוא אומר: "הבט", ובינתיים הוא מביט למקום שאינו ראוי.

72. ראה גם "רמ"ח אותיות" אותיות פא־פב. "שמועות וסיפורים" ח"א ע' 28. "למען ידעו... בנים יולדו" ע' 249.

לז. "שליש במקרא" בזמן הזה

בימי כ"ק אדה"ז, אברך אחד שהי' סמוך על שולחן חותנו הריח את ריח החסידות, ומיראתו ממשפחתו ומאנשי העיר נעלם מהעיר פתאום, ונסע לכ"ק אדה"ז לליאזני.

כאשר נודע לב"ב שנתקרב לכת החסידים, קרעו בגדיהם וישבו שבעה ר"ל.

חותנו הי' בר דעת, ואמר: מה זה יפעול? הלא בתי היא בכבלי העיגון. אחת משתים: אם אינו נוהג כשורה – צריך להשיג ממנו גט פטורין, ואם מתנהג כשורה – יבוא הביתה.

ויסע לליאזני, והתבונן בדרך החסידים, ובפרט לדרכו של חתנו, והנה אדרבה, הם מהדרים במצוות. וידבר על לב חתנו שיבוא הביתה, וחתנו אמר לו שירא לנפשו מפני המשפחה ואנשי העיר.

חותנו נכנס לכ"ק אדמו"ר הזקן, ואמר שייתן לו את חתנו. ויאמר לו כ"ק: האם אני עוצר בעדו? קח אותו אם הוא מרוצה. ויאמר האיש אל כ"ק אדמוה"ז: הוא ירא פן יפגעו בו. ויאמר לו כ"ק: אם־כן, תשתדל שלא יפגעו בו.

ויאמר עוד האיש: באמת, הנה רואה אני שחתני הולך בדרך הישר, וגם דרך החסידים ישרה בעיני. אבל אחת ייפלא בעיני: הלא הגמרא[73] אומרת "לעולם ישלש אדם שנותיו, שליש במקרא שליש במשנה שליש בתלמוד". ואם דא"ח הוא בכלל "שליש במקרא" – הוא רק שליש, ואני רואה בחתני שרובא דיומא הוא בעסק הדא"ח, ונגלה הוא רק שליש.

ויאמר לו כ"ק: במה אתה עוסק לפרנסה? ויאמר האיש שיש לו חנות. ויאמר כ"ק: וכמה כסף מושקע בחנות? ויאמר האיש: שני אלפים רו"כ. ויאמר כ"ק: וכמה הם שלך? ויאמר: רק חמש־מאות, והשאר הלוואות.

73. קידושין ל, א. ע"ז יט, ב.

ויאמר כ"ק: הלא הנך עובר על הגמרא[74] "לעולם ישליש אדם את מעותיו, שליש בקרקע ושליש בפרקמטיא ושליש תחת ידו", ואתה – לא זו בלבד שלא חילקת מעותיך, עוד הלווית כמה פעמים ככה לעסקך!

ויאמר האיש: זהו לפנים, אם עשו כדבר חכמינו הי' טוב. אבל בזמן הזה – גם אם לווים כמה וכמה פעמים ככה ומשקיעים בעסק, גם אז בקושי עולה הפרנסה.

ויאמר לו כ"ק: גם בנידון דידן כן הוא. בזמן הגמרא – אם השליש אדם שנותיו בלימודו בסדר שסידרו, הי' יכול האיש להיות יראי־שמים באמת. אבל בזמן האחרון – אף אם משקיעים עת וזמן הרבה בלימוד דא"ח, בקושי יכולים להיות יראי־שמים באמת[75].

(מהרשג"א)

לח. לימוד תורה – בשביל החותנת או בשביל הקב"ה?

חסידי חב"ד עברו דרך "קרעטשמע", וישבו שם לנוח מהדרך. ב"קרעטשמע" פגשו בחתן של בעל ה"קרעטשמע", והתדברו ביניהם בעניני תורה, ומצאו מדבריו שהוא כלי טובה לקבל דרך חב"ד. וידברו על לבו שיסע עמהם לכ"ק אדה"ז.

האברך הסכים עמהם שיסע לכ"ק אדה"ז, אבל הדבר יהי' בסוד סודות, שחותנו ומשפחתו לא ידעו מזה מאומה. וכן הי', שנסע בהחבא, והמשפחה לא ידעו איפה נעלם.

אחרי החיפוש, וגם השכנים המתנגדים עזרו לו, נודע להם שחתנו נמצא אצל כ"ק אדה"ז. ואמרו לו המתנגדים: כפי השמועה ראש ה"כת" מקבל כסף, ואם משלמים לו – אומר להאברכים שיסעו לביתם.

ה"קרעטשמער" הי' איש אמיד, ולקח סכום הגון, ובא לכ"ק אדמו"ר הזקן, והניח על השולחן ארנקי מלא כסף, ובקש שכ"ק יאמר לחתנו שיסע הביתה.

ויאמר לו כ"ק: אין אני צריך לכספך, טול אותם, הנם לפניך. אם חתנך מרוצה, ולא תעשה לו רעה על־דבר שבא הנה – אין אני מעכב אותו, שזה תלוי רק ברצונו. אבל שאלה אחת יש לי לשאול: האם ראית שחתנך נתחמץ אצלי?

ויאמר האיש: ח"ו, אין אני רואה בו שום חסרון.

וישאל עוד כ"ק: האם הוא מתמיד בלמודו? ויען האיש: לא, אינו מתמיד כמקדם. זאת אפשר לתקן.

ויאמר לו כ"ק: זאת אי־אפשר לתקן. קודם למד לכבוד חותנו, וכן למד לכבוד חותנתו, וגם לכבוד הקב"ה; ועכשיו הוא לומד רק לכבוד הקב"ה, ובשביל הקב"ה מספיק כמה שלומד.

הדברים נכנסו בלב האיש, ונעשה ג'כ מקושר לכ"ק אדה"ז.

לט. חלומו של פונדקאי "מתנגד"

שד"ר של כ"ק אדמו"ר הצ'צ נסע עם בעל עגלה בעש"ק, ותעה בדרך. וישלח את העגלון לראות אם יש בקרוב "קרעטשמע" של יהודי לשבות.

וילך העגלון, ומצא "קרעטשמע" של יהודי. ובא להשד"ר ואמר לו שמצא בית של יהודי, אבל הוא מתנגד גדול. והשיב השד"ר: באין ברירה, מוכרחים אנו לשבות אצלו.

בעל־הבית נתן להם רשות לשבות אצלו, אבל הכרת פניו ענתה בו שאינו מרוצה בהם. אבל בסעודה שלישית התחיל לכבדם, וגם ביקש שיחזרו דא"ח.

ושאלו ממנו סיבת השינוי. ויספר להם:

בעת המחלוקת חסידים ומתנגדים הי' לי בן, ונתאווה בני לתהות על קנקנו של כ"ק אדה"ז, ונסע ללאזני ונשאר שם. ונסעתי אחריו, והביאותיו הביתה וסגרתי אותו במיפה כו'. בלילה העבר ראיתי בחלום אנשים רבים רצים, ושאלתי סיבת הדבר, ואמרו שכ"ק

---

74. ב"מ מב, א.

75. ראה גם "למען ידעו... בנים יולדו" ע' 245.

אדה"ז ידרוש. אחר כן ראיתי כ"ק הולך, ואחריו בני, ואוחז בכנף בגדו. והנה בני אומר לי: שד"ר של נכד כ"ק אדה"ז אורחים אצלך, ותראה לכבדם, ואם לאו – אינני מוחל לך. ותיכף במוצש"ק תסע עמהם לליובאוויטש.

וכן עשה.

מ. שידוך עם ר' נח – טוב לתולדות

כ"ק אדמוה"ז והרב דליובאוויטש בימי כ"ק אדמוה"ז, כ"ק הרה"ג והצדיק מוהר"ר ישששכר דובער, נסעו לעיירה לעכעוויטש, שם דר החסיד הנגיד ר' נח, ממקושרי כ"ק הרה"צ מוהר"ר מנחם מענדל מוויטעבסק (או כמו שנקרא ר' מנחם מענדל מהאראדאק).

כ"ק אדמוה"ז בחר בבנו של ר' נח, הרה"ח ר' שלום שכנא, לחתן עבור בתו דבורה לאה[76]. וכ"ק הצדיק הרב ישששכר דובער בחר בבתו של ר' נח לכלתו, עבור בנו הרה"ג הרה"ח מוהר"ר יוסף[77]. ולכן קראו בבית חיינו את רבי יוסף "הדוד יוסף" ("דער פעטער יאסעלע").

שאלו חסידים לכ"ק אדמוה"ז: למה טרח כ"כ להתחתן עם רבי נח, הלא ישנם תלמידי הה"מ ממעזריטש?

וענה: "ער איז גוט אויף פלאד" (הוא טוב לתולדות. בלשון רוסיא: "פלאד" – תולדות).

(מהרשג"א)

מא. שידוך עם יהודה הקצב

בעיר יאנאוויטש דר קצב בשם "יהודא הקצב". ועוד כינוי הי' לו, כפי שנהגו אז בעיירות קטנות, שברובא דרובא הי' לכל אחד כינוי, יש שהי' להם כינוי לשבח ויש שהי' להם כינוי לגנאי. יהודא הקצב – ההצלחה עמדה לו, ונתעשר בעושר גדול. ולו היו שש בנות מכוערות ביותר.

בעיר הזו גר גם מלמד מחסידי כ"ק אדמו"ר הזקן. ויהי היום, ויבוא יהודא הקצב לבית המלמד, ויאמר לו: היות ושמע שלרבו, כ"ק אדה"ז, יש בן בעל כשרונות ומעלות גדולות, והעומד בשידוכין, ע"כ בקשתו שהמלמד יציע לפני כ"ק אדה"ז שישתדך עמו, ויבחר אחת מבנותיו עבור כ"ק אדמו"ר האמצעי.

המלמד מילא פיו בשחוק ועשה ממנו חוכא וטלולא – האם עם איש כמותו יתחתן אדמו"ר הזקן עבור בנו הנעלה? ואטם אזניו משמוע לו. אבל יהודא הקצב לא נתפעל מדברי המלמד, ויום יום הי' בא, נכנס ויוצא בבית המלמד, וטען: מה בך, מה יש, הלא אני אשלם במיטב כספי עבור טרחתך, ואם לא יתרצה כ"ק אדמו"ר – אין האשמה בך, אתה תבוא על שכרך.

כששמעה אשת המלמד את הטענות של הקצב ודברי בעלה המלמד, המנסה להשתמט מבקשת הקצב שיהי' השדכן, התחילה גם היא לטעון: מה יש? הלא שכרך תקבל אף אם ימאן כ"ק אדה"ז, והתשלום שתקבל עבור טרחתך יהי' נחוץ לנו עבור דברים הכרחיים. כה דיברה על לב בעלה, והכריחה אותו שייסע לליאזני ויציע לכ"ק אדה"ז את השידוך של הקצב.

בבוא המלמד לליאזמי, ונכנס ליחידות אצל כ"ק, חפץ הי' להציע השידוך, אך המורא הי' גדול, והוא לא יכול הי' לפצות את פיו, ורק מלמל בשפתיו: "יהודא קצב... מיאנאוויטש..." ולא יותר. ויאמר לו כ"ק אדה"ז: התחזק ואמור מה בפך, ואל יעלה עלך מורא. ויאמר המלמד: יהודא הקצב ואשתי הכריחו אותי שאציע שידוך עבור בנו, כ"ק אדמו"ר האמצעי, את אחת מבנותיו של הקצב.

וישם כ"ק אדמו"ר הזקן את פניו הקדושים על ידיו, ואמר בניגון הידוע: יהודא הקצב עבור בני בערע... ולהמלמד – ארכובותיו דא לדא נקשן, ונתחרט על ששמע לקול אשתו.

---

76. ב"בית רבי" (נח, ב), וכן ב"שמועות וסיפורים" (ח"א ע' 256), מסופר שאדמו"ר הזקן בחר בר' שלום שכנא לחתן (ושיחד את בת ר' נח עם ר' יוסף בנו של ר' ישששכר דובער מליובאוויטש) רק לאחר פטירתו של ר' נח.

77. אחדותיו – לקמן ע' 232 ואילך.

אחר הדביקות אמר כ"ק אדה"ז שבעצמו ייסע ויבחר אחת מבנותיו של הקצב עבור בנו.

כשבא כ"ק אדה"ז ליאנאוויטש, אמר להקצב שיעמיד את בנותיו בשורה, ואת אשר יבחר יעשו קנין. כ"ק עבר בשורה, ובחר באחת שהיתה מכוערת ביותר, ועשו קנין. אבל לא ארכו הימים והלכה לעולמה, והשידך לא נתקיים[78].

(מהרה"ח מוהר"ר יצחק מתמיד הי"ד גורעוויטש)

מב. שידוך עם ר' נחום מצ'רנוביל

כ"ק הרה"מ ממעזריטש אמר שמשיח יתגלה בתלמידיו הקשישים או בתלמידיו הצעירים. וכדי שיתקיימו דבריו הקדושים במילואם, הי' ברצון כ"ק אדה"ז להתחתן במשפחת כ"ק הרה"צ מוהר"ר נחום מטשערנאבל, שהוא הי' מקשישי תלמידי הה"מ.

לשבת קדש אחת נסע כ"ק אדה"ז לטשערנאבל, והתארח אצל כ"ק הרה"צ מוהר"ר נחום זצ"ל. במשך הש"ק דיברו ביניהם דברי תורה. אחרי הבדלה המשיכו לדבר בענינים העומדים ברומו של עולם.

אחר חצות הלילה עלה בדעתם לקיים שתיית מים חמים במוצש"ק, שהיא סגולה נגד העצבות במשך השבוע ("מחבש לעצבותם")[79]. כל בני הבית כבר הלכו לישון, והלכו הזקנים לחמם המים, ולא מצאו מים בבית. ויקחו הזקנים דלי עם מטה, וילכו להבאר לשאוב מים, ותוך הליכתם דיברו ביניהם, ואף בשובם מן הבאר דיברו דברי תורה. משכימי קום, שהיו בדרכם לבית־הכנסת לומר תהילים, ראו את הזקנים עומדים ברחוב, דלי מים לפניהם, ומשיחים ביניהם.

כאשר באו הביתה וישבו לשתות המים חמים, אמר כ"ק אדה"ז לכ"ק הרה"צ הר"נ: הידעתם מטרת נסיעתי לכאן ולשבות אתכם? כדי שנשתדך בינינו.

לכ"ק אדה"ז לא היו אז בנים ובנות העומדים בשידוכים, שכן כולם כבר נשתדכו, וכן לכ"ק הרה"צ הר"נ בניו היו כבר משודכים. הדיבור הי' בין בני כ"ק הרה"צ מוהר"ר מרדכי, בנו של כ"ק הרה"צ הר"נ, ובנות כ"ק אדמו"ר האמצעי.

ויאמר כ"ק הר"נ: יואל נא כ"ק אדה"ז ויברור לו את אשר יבחר. בניו של כ"ק הר"מ ישנו בחדר, וילך כ"ק הר"נ עם כ"ק אדה"ז לחדר ההוא, ומשש כ"ק אדה"ז בראשי הילדים, ויבחר בכ"ק הרה"צ מוהר"ר יעקב ישראל, ולמחרתו כתבו התנאים.

כ"ק הרה"צ מוהר"ר ברוך ממעזבוזש הרגיש וידע מהנעשה, ויסע תומ"י לטשערנאבל.

יראת כ"ק הרה"צ ר' ברוך היתה על כל צדיקי הדור, שטרם שירדה נשמתו לעולם הזה התנה בתנאי "להוי אנא פקידא בגו צדיקייא" (היינו שהוא יהי' פקיד על כל הצדיקים)[80].

כשבא כ"ק הרה"צ ר"ב, ציווה כ"ק הרה"צ הר"נ שיקחו הילד לבית אחר, שלא יראה אותו הר"ב. וכשישב אל השולחן אמר: אני רוצה להשתדל עמכם. ויאמר כ"ק הר"נ: אבל כבר נשתדכנו עם כ"ק המגיד מליאזנא. ויאמר כ"ק הר"ב: אבל **אני** רוצה בהשידוך. והשיב: כבר נתקשרנו בשידוכין עם כ"ק המגיד מליאזנא[81].

[שמעתי מסיימים, שפעם בא כ"ק הר"ב ביום היריד לטשערנאבל, והלכו רבים לקבל שלום. כ"ק הר"ר יעקב ישראל, אז בן תשע, הי' גם הוא בין הבאים לקבל שלום. ויאחז כ"ק הר"ב בידו ויאמר: "אַ וואַרימע האַנט"[82], ומיאן לעזוב את ידו. פתאום נכנסו סוחרי שוורים, שהי' דין ודברים ביניהם, והתחילו לצעוק בקול גדול, ואז עזב את ידו].

(מהרה"ח מוהר"ר יצחק מתמיד הי"ד גורעוויטש)

78. יש לציין, שבסופו של דבר השתדך אדמו"ר האמצעי עם בתו של מלמד מיאנאוויטש (ראה "תורת שלום" ע' 218; ספר השיחות תש"ד ע' 65). ואולי היה זה אותו מלמד שתחילה הציע לרבנו הזקן את בתו של הקצב.

79. ראה "דברי יצחק" אות לג בשם הרה"ק ר' זושא מאניפולי.

80. ראה כתבי הרח"א ביחובסקי ע' סג.

81. ראה גם "זכרונותי" (ששונקין) ע' 183.

82. =יד חמה.

מג. ר' נחום מצ'רנוביל – שמן מעניית "אמן יהא שמיה רבא"

כ"ק הרה"צ ר' נחום מטשערנאבל, בנעוריו הי' אדם כחוש. כשהזקין נעשה בעל בשר וגדול באיברים שלא בערך.

ויאמר כ"ק אדה"ז, שזה בא לו מעניית "אמן יהא שמי' רבא"[83].

מד. קפידא על ר' מרדכי מצ'רנוביל

כ"ק אדמו"ר הזקן התארח פעם בש"ק אצל כ"ק הרה"צ מוהר"ר מרדכי מטשערנאבל. בראותו הנהגת הרה"צ הר"מ, לא ישר בעיניו, והי' כ"ק אדמו"ר הזקן ברצינות גדולה.

אחרי ש"ק ביקש שיראו לו הבית שדר שם כ"ק הרה"צ מנחם נחום מטשערנאבל. בראותו שהשביל המוליך לבית עלו בו עשבים, קוצים וברקנים, אמר כ"ק אדה"ז: את דרכו של אביך עזבת, ועלו בו עשבים, וביקשת דרכים חדשות[84].

ובא אל בית הרמ"נ, ולקח גמרא סנהדרין ועיין בה, ועזב אותה פתוחה. ונסע משם בקפידא גדולה.

שנים רבות לא הרהיב איש לסגור הגמרא, אך כאשר התבגר כ"ק הרה"צ מוהר"ר יעקב ישראל מטשערקאס, ונעשה חתן כ"ק אדמו"ר האמצעי – אמר: עתה יש לי רשות לסגור הגמרא, וסגר אותה.

(מהרשג"א)

מה. ממה נפשך

בעת המלשינות על כ"ק אדמו"ר הזקן, בא החסיד ר' שמואל מונקעס לליאזני. כ"ק אדה"ז לא אמר דא"ח ולא קבל על יחידות. נדחק ונכנס ר"ש לבית כ"ק אדה"ז.

ויאמר לו כ"ק אדה"ז: מה אתה רוצה?

ויאמר ר"ש, שרוצה לספר סיפור:

כ"ק הרה"צ הרמ"מ מהאראדאק לא נסע זמן רב על המדינה. הבעל עגלה שהי' רגיל לנסוע עם כ"ק הרה"צ מכר סוסו ועגלתו, וקנה פרה חולבת עבור משפחתו. פרה בעיירות הקטנות היתה חצי פרנסה.

פעם קרא כ"ק הרה"צ הרמ"מ להעגלון ואמר לו שנחוץ לו לנסוע, ויאמר לו העגלון שכבר מכר הסוס והעגלה. ויאמר לו כ"ק הרה"צ: מכור הפרה וקנה לך סוס ועגלה. וכן עשה הבע"ג.

כ"ק הרה"צ הרמ"מ צוה להעגלון שיסע במרוצה. בנסעם כה בדרך, ירדו במדרון ההר, ולרגלי ההר עמד בית של פריץ אחד. העגלון לא הי' בכחו לתקוף בסוס שלא יסע במרוצה, והדרבן ("האלאבלעס"[85]) והסוס ירדו ישר לחלון בית הפריץ, ושברו החלון עם הזכוכית.

הפריץ חמתו בערה בו, ויצא החוצה עם קנה רובה, ורצה לירות בהבעל עגלה. והתחיל הבע"ג לצעוק: אין בי האשם, כי אם זה הרב היושב בעגלה הוא האשם! והראה באצבע על כ"ק הרה"צ הרמ"מ.

הפריץ נטה ידו והקנה רובה מול הרה"צ הרמ"מ, לירות בו. ונשאר כאבן דומם, ולא הי' יכול לזוז ממקומו ולהשיב ידו למקומה. כ"ק הרה"צ הרמ"מ הי' שקוע ברעיונותיו, ולא ידע מאומה מהנעשה.

ב"ב של הפריץ יצאו מהבית, והתנפלו בתחנונים לפני כ"ק הרה"צ שימחול לו וישוב לאיתנו, ויספרו לו מה שקרה. ויאמר כ"ק הרה"צ הרמ"מ: אם יבטיח הפריץ שלא יעשה רעה לשום יהודי – ישוב לאיתנו. והבטיח בנענוע ראשו, ותומ"י חזר לאיתנו.

כאשר נסעו משם, אמר כ"ק הרה"צ הרמ"מ להעגלון: למה אמרת שאני אשם בדבר? לולי הנס שאירע, כפשע ביני ובין המוות.

ויאמר לו העגלון: הלא כאשר אמרתם לי שאמכור הפרה ולקחת סוס – שמעתי לקולכם, ואף כי נשארו

---

83. ראה גם ספר השיחות תרפ"ט ע' 46. ושו"נ.

84. ראה גם "רשימות" חוברת קעא (כרך ה ע' 218).

85. =יצולים (מוטות שאליהם רתום הסוס).

ב"ב יחיו בלא פרנסה. הלא ממ"נ, אם אתם רבי – לא יזיק לכם שום חץ ("קויל"[86]), ואם אין אתם רבי – למה השארתם את ב"ב בלא פרוסת לחם?

והמשיך ר"ש מונקעס: ממ"נ, אם אתם רבי – לא יזיק לכם שום דבר, ואין לפחד מהמלשינות; ואם אין – למה מנעתם ("צוגענומען") מהחסידים "דעם[87] געשמאַק פון וועלט"?[88]

מו. גם עשו לא קופח...

כאשר אסרו את כ"ק אדמוה"ז בליאזני, הוליכוהו לפטרבורג ל"טיימי סאוועט" (ועד הסודי של הבולשת ומנהיגי רוסיא) בעגלה שחורה סגורה מכל צד, ועשרה אנשי חיל מזויינים עיטרו את העגלה מסביב בחרבות שלופים, כמורד במלכות, ולא הי' באפשרות לראות מה שנעשה בחוץ.

כאשר בע"ה חופשה ניתנה לו ונשתחרר, ונסע חפשי חזרה לביתו לליאזני, וראה את כל סביביו, וראה מרחבי ארץ מדינת רוסלאנד המשתרעת על־פני הארץ, אמר בבואו הביתה: "עשו האָט זיך אויך ניט געגאַרט מיט זיין חלק" (גם עשו לא נתאנה בחלקו).

[כידוע המדרש[89] שיעקב ועשו עשו פשרה ביניהם, שיעקב יקח לו לחלקו העוה"ב, ועשו יקח לחלקו העוה"ז].

(מהרשג"א)

מז. "איינגעמאכטס" ו"וויושנאק"

בעת המסירה של אביגדור על כ"ק אדה"ז, ואסרו את כ"ק, וישב בבית האסורים, במבצר (הנקרא "פעטראפאוולאווסקי קרעפאסט") בעיר פטרבורג, ולא אכל מאומה זמן רב.

שר אחד, שהכיר גדלות כ"ק, הואיל להביא לו מאכל כשר. וכ"ק ביקש שיביא לו "איינגעמאַכטס" (היינו שמבשלים ומטגנים צנון מר בדבש). וביאר להשר, היות שזה כמה זמן אוכל לא בא לפיו, והבני־מעיים צנומות, זה המאכל טוב להרחיב את בני־מעיים. ונתקבל על השר דברי כ"ק[90].

עוד מספרים, שפעם ביקש מהשר שיביאו לו צלוחית משקה הנקרא "וויושנאק" (זה המשקה נעשה מפרי הנקרא "קארשין"[91] באידיש – ממלאים כלי זכוכית עם הפרי הנקרא "קארשין", שיש לו טעם טוב, ומפזרים על הפרי סוכר, וכן בכל הצדדים, ומעמידים את הכלי עם הפירות לנגד השמש עד אשר נמס הסוכר, ומיץ הפירות יוצא לחוץ, וזה המיץ טוב הוא לאיצטומכא). וגם הפעם מילא השר בקשת כ"ק[92].

וגם אח"כ הי' השר מביא לו מאכל בכל פעם שבא לבית־הסוהר, ואחר אכלו השאיר מעט מהמאכל בכלי[93].

פעם אחרי אכלו טמן בהשירים פתקא, וכתוב בה "אומרים צדקתך צדק במנחה". והחסידים, אחרי עיון רב, פתרו הכוונה, שישתדלו ע"י מנחה ומתנות שיוציאו לאור צדקתו, ששקר הלשינו עליו.

[חסידים אומרים כמה טעמים, הן על־דבר "איינגעמאַכטס", והן על־דבר "וויושנאק" – חוץ מטעם הפשוט, שנחוץ הי' לכ"ק לשלום הבריאות, מוסיפים עוד טעמים:

---

86. =קליע.

87. =את תענוגות העולם.

88. פתגם זה של ר"ש מונקעס מופיע רבות ברשימות ובשיחות (ראה ספר השיחות תרפ"ט ע' 67. ושו"נ), אך ללא הסיפור על רמ"מ מהורדוק. רק במקום אחד ("תורת מנחם" ח"ו ע' 123) נזכר שר"ש מונקעס אמר זאת "לאחרי הקדמת סיפור מסויים", ומסתבר שהכוונה לסיפור זה.

עוד יש לציין, שלשונו של ר"ש מונקעס (כפי שהיא מופיעה בספר השיחות שם ועוד) – "אויב איר זיינט אַ רבי וועט אייך קיין קויל ניט נעמען" (=אם הנכם רבי לא יפגע בכם קליע) – עולה יפה על־פי המסופר כאן, שהדברים באו בהמשך לסיפור על הקליע שלא פגע ברמ"מ מהורדוק.

89. תנא דבי אליהו זוטא פי"ט. ילקוט שמעוני תולדות רמז קיא.

90. ראה גם "בית רבי" ל, א. "רשימות" חוברת קעא (כרך ה ע' 220). "סיפורי חסידים" (תורה) ע' 171.

91. =דובדבנים.

92. ראה גם כתבי הרח"א ביחובסקי ע' סח.

93. ראה גם "בית רבי" ו"סיפורי חסידים" שם.

על דבר "איינגעמאַכטס" – להיות שנתחדש איך להנהיג את החסידים והמקושרים באופן אחר מכמו שהי' קודם פטרבורג, וכמו שכתוב בתניא פכ"ז שיש שני דרכים בעבודת ה', "ועשה לי מטעמים... לשון רבים... שני מיני מעדנים, אחד ממאכלים ערבים ומתוקים, והשני מדברים חריפים או חמוצים, רק שהם מתובלים ומתוקנים היטב עד שנעשו מעדנים להשיב הנפש"', והוא אתכפיא, שהיא עבודה גדולה[94].

ועל־דבר "קארשין ווישנאק" אפשר לומר, שכמו שהמשקה מפקד פקיד בהזגין, היינו הפנימיות של הפרי – כן בכל דבר צריכים לעשות בפנימיות, וכן כשלומדים בכל ענין, לברר הפנימיות מה שנוגע לעבודת ה'].

מח. אצל ר' משה חפץ מצ'אווס

החופשה שניתנה לכ"ק אדמו"ר הזקן בפעם השני', בהיותו נקרא לפטרבורג, הי' ע"י הגביר הנכבד נטע נאטקין, שהיו לו מהלכים בחצרות השרים, והכיר אישית את המזכיר של הקיסר אלכסנדר הראשון.

ואמר שע"י המזכיר יכול להגיש ביום שיעלה הקיסר הנ"ל על כסא מלכותו את בקשת חופשתו שיהי' בין שלשת הניירות הראשונים, ועוד זאת שבקשת כ"ק אדה"ז תהי' הראשונה, וכידוע ששלשת הבקשות הראשונות הקיסר מיטיב עמם. אבל בתנאי שכ"ק אדה"ז ייסע אח"כ לשלשה רבנים להתווכח ע"ד דרך החסידות.

והסכים כ"ק אדה"ז על תנאי זה, וכן הי', שחופשה ניתנה לכ"ק אדה"ז.

השלשה רבנים שאתם נפגש כ"ק אדה"ז היו הרה"ג וכו' משה חפץ מטשאווואוס, הרה"ג יהושע צייטלין, והרה"ג יואל מאמציסלאוו.

כשבא כ"ק אדה"ז לטשאווואוס, חפצו אנשי העיר, בשמעם שראש הכת מגיע לעירם, לקבלו במקלות ובאבנים.

94. ראה גם "סיפורי חסידים" שם.

הרה"ג הר"מ דר בקומה עליונה, והי' צריך כ"ק אדה"ז לעלות במדרגות, אך תוך כדי הליכתו נשמט מידו מקל ההליכה שאחז בידו. וסיפר איש זקן שהי' בטשאווואוס, שהי' אז בן ח' שנים, והי' סמוך להמדרגות, והגבי' המקל מן הארץ להגיש לאדמו"ר, ובירכו באריכות שנים, וחי יותר מתשעים שנה.

כאשר נכנס כ"ק אדה"ז לבית הר"מ, והוא הי' איש זקן וכהו עיניו, וישאל: מי הוא אשר נכנס? והשיב כ"ק אדה"ז, שהוא המגיד מליאזנא. ויאמר הר"מ: שמעתי עליך שלמדן אתה. וענה כ"ק אדה"ז: יכולים אתם לבחון אותי. וישאל לכ"ק אדה"ז: כמה פעמים נזכרה מחלוקת אביי ורבא בש"ס? ויאמר כ"ק: כך וכך. ויאמר הר"מ: טעית בפעם אחת, יש יותר. ויענה כ"ק: בסוגיא אחת צריך לומר שם **רבה** ואביי.

הרבנית של הר"מ היתה למדנית, וידעה לפסוק דינים. פעם באו לשאול שאלה והר"מ לא הי' בביתו, ופסקה היא השאלה, וקנס אותה בעלה הר"מ שתמיד תשב אצלו כדי שלא תפסוק שאלות. בשמעו תשובת כ"ק אדה"ז אמר להרבנית שתוכל ללכת, וישב על כסאה, ואמר לכ"ק אדה"ז שיישב על מקומו, שעל כסא שלו לא ישבה אשה מעולם.

וישאל את כ"ק: מאין הוא המקור שכתב בתניא[95] שתומ"צ בלא דו"ר לא פרחא לעילא? ואם תאמר שזהו כתוב בזוהר[96] – הלא אין אנו פוסקים דינים מהזוהר, איפה יש ע"ז מקור בגמרא?

ויאמר כ"ק: גמרא ערוכה היא[97] – "רבא רמי, כתיב כי גדול עד שמים חסדך וכתיב כי גדול מעל שמים חסדך, הא כיצד? כאן בעושין לשמה, וכאן בעושין שלא לשמה".

ויאמר הר"מ: בימי עלומי הייתי בווילנא. הסדר אצל הגר"א הי' כן: בחדר אחד, לפני חדר הגר"א, עמדו ארגזים מלאים בספרים, וכל מי שהי' בידו לשאול איזה ענין – הי' לוקח את הספר שהי' בו לשאול את

95. פל"ט ואילך.

96. תיקוני זוהר תיקון י.

97. פסחים נ, ב.

פי הגר"א, ועושה קפל בהספר, ומניח על השולחן. וכך היו נאספים כמה אנשים בחדר, וכמה ספרים על השולחן. ואח"כ הי' יוצא הגר"א מחדרו ולוקח בסדר את הספרים והי' מעיין בהם. יש אשר בעצמו הי' אומר: יש לך קושיא זו? והי' משיב: זוהי תשובתך. ויש אשר שאל: מי הוא השואל, ומה היא שאלתו? והשואל הי' שואל, והגר"א הי' משיב.

גם לי – ממשיך הר"מ – היתה שאלה במדרש, ועשיתי קמט בדף והנחתיו על השולחן. וכשיצא הגר"א ולקח המדרש בידו, שאל: למי יש כאן לשאול? ושאלתיו הסתירה במדרש, וענה לי תשובה.

ויאמר לו כ"ק אדה"ז: אפשר תשאלו אותי מה הוקשה לכם במדרש? ויאמר לו הר"מ: כן, בדעתי לשאול אתכם. ושאל שאלתו, ותירץ לו כ"ק אדה"ז.

[לאחרונה נדפס ספר "מגדל עוז", ושם[98] נדפס תוכן שאלת הר"מ ומענה כ"ק אדה"ז מגוף כתי"ק כ"ק אדמו"ר מהר"ש].

כששמע הר"מ תירוץ כ"ק אדה"ז, אחז בראש כ"ק למדוד גודל ראשו, והלך הר"מ ללוותו עד לפני פתח הבית. אנשי העיר היו מוכנים במקלות ואבנים לזרוק בכ"ק, ובראותם שהרב הזקן מלווה את כ"ק ברחו לנפשם[99].

(שמעתי מהרשג"א,
ששמע מזקן אחד בן יותר מתשעים שנה)

מט. שולחן ערוך עם ביאור הגר"א

הרה"ג הרה"ח מוהר"ר יצחק אייזיק אזאל (מתחילה הי' כינוי "אזאל", וה"גובערנאַטאָר"[100] דפלך וויטעבסק אמר להרב שאין הכינוי "אזאל" לפי כבודו, וישנה כינוי, ומאז כינוי "בהר"ד"[101]) אב"ד דוויטעבסק[102] נכנס פעם לכ"ק אדה"ז. על שולחנו הי' שולחן ערוך פתוח עם ביאור הגר"א, שיצא אז לאור בדפוס.

ויאמר כ"ק אדה"ז: ראה, הנה הגר"א עושה פה מחיקה בתיבה ומוציא מזה דין. אין בדין למחוק התיבה, והדין שממציא אינו אמיתי.

וישאל כ"ק אדה"ז להריא"א אם יש לו שולחן ערוך עם ביאור הגר"א, וענה שאין לו. ויאמר לו כ"ק אדה"ז: רב בישראל – דרוש לו שיהי' תחת ידו שו"ע עם ביאור הגר"א.

וישאל הריא"א את כ"ק אדה"ז: מה דינו של האי גברא, שחלק על תורת הבעש"ט? ויאמר כ"ק אדה"ז: שירד עוד הפעם למטה, וישתטח על קברו של הבעש"ט ויבקש מחילה. וישאל הריא"א: ותו לא? ויאמר כ"ק אדה"ז: "וואָס ווילסטו, ער איז דאָך א תלמיד חכם"[103].

(מהרשג"א)

נ. "השליך משמים ארץ"

פעם הלך כ"ק אדה"ז למקוה, וכשירד מדריגה אחת ("אַ טרעפּ") עמד ואמר אודות גדול אחד מהרבנים, שהוא פוסק, והפסקים שלו לאמיתתה של תורה. וירד עוד מדריגה של המקוה, ואמר: הלא אין לו אהבה ויראה, ואיך נתקבלו פסקיו? וירד עוד מדריגה במקוה, ואמר: "השליך משמים ארץ וגו'"[104].

(מהרשג"א)

נא. כדי לערבב דרוש זמן רב...

הרה"ג מוהר"ר חיים מוואלאזין שלח פעם לשאול את כ"ק אדמו"ר הזקן: מפני מה חסידים משקיעים זמן הרבה על לימוד דא"ח ותפלה, ולימוד הנגלה מעט

98. ע' ט.

99. ראה גם "בית רבי" לט, א. "בית פנחס" (בילגורייא תרפ"ו) סימן א. "לקוטי סיפורים" ע' קה.

100. =מושל.

101. ראה גם "שמועות וסיפורים" ע' קפא.

102. אודותיו – לקמן ע' 234 ואילך. וש"נ

103. =מה רצונך, והרי הוא תלמיד־חכם.

104. ראה גם "למען ידעו... בנים יולדו" ע' 261.

זמן? הלא כ"ק גם־כן אומר ממשל דגמרא[105] "לאדם שאמר לשלוחו העלה לי כור חיטין... אמר לו עירבת לי בהן קב חומטין, אמר לו לאו, אמר לו מוטב אם לא העלית". והנה, אף לפי דעת כ"ק אדה"ז, דא"ח הוא "קב חומטין", ומה ערך קב חומטין לכור חיטים – אחד ממאה ושמונים, וכן הוא בלימוד דא"ח, שצריך רק אחד ממאה ושמונים של היום.

וענה כ"ק אדה"ז לומר לו: הלא הגמרא אומרת "**עירבת**", שצריך "אויסמישן"[106], ולערב דרוש הרבה זמן[107].

(מהרשג"א)

נב. בבינוני יש כמה מדרגות...

כ"ק אדה"ז ישב בהתוועדות עם חסידיו בי"ט כסלו. בתוך הדברים שדיבר כ"ק, אמר על עצמו שהוא גם־כן רק בינוני.

בין החסידים שנכחו באותה התוועדות הי' החסיד הנגיד ר' מרדכי מליעפליע (כן הי' נקרא בפי החסידים, בלי שום תואר, שטרם הי' ברוסיא מנהג כינוי שם משפחה; בניו הי' להם כינוי "פייטעלסאן"[108]).

דרכו בעבודה של ר' מרדכי הי' כמ"ש[109] "ואתהלכה ברחבה וגו'", או ע"ד "וגבה לבו וגו'"[110]. הוא הי' עשיר גדול ומוכר בספירות גדולי ושרי המלוכה, שהי' קבלן ("קאנטראקטאר") להשיג ולהגיש לחילות רוסיא כל מיני מאכלים שדרוש לחיילים, וכן לחיל הפרשים ("פוראזש") מה שצריכים להאכיל הסוסים.

כשהי' הנה"ב מפיל לו מחשבה זרה, תיכף הי' אומר אל לבו: אני מרדכי ליעפליער, סור ממני! אני חסיד של אדה"ז, ואיך מלאך לבך להפיל בי מח"ז? אין לך עסק בי![111]

ויאמר ר' מרדכי אל כ"ק אדה"ז: הן אני יודע בעצמי שרחוק אני ממדריגת צדיק, אבל עכ"פ הנני בינוני, ואין כל ספק שכ"ק רבינו שליט"א הוא במדריגת צדיק באמת.

ויענה לו כ"ק אדה"ז: בבינוני יש כמה מדריגות...[112]

(מהרשג"א)

נג. הכהן החדש מצ'אשניק

כ"ק אדמו"ר הזקן הי' בעצמו ה'בעל קריאה', ובעצמו הי' מחלק העליות וקורא לאנשים לעלות לתורה.

פעם קרא לכהן איש אחד מצאשניק שבעצמו לא ידע שהוא כהן. אך מאז התייחס החסיד שהוא כהן צדק, מאחר שכ"ק אדמו"ר אמר עליו שהוא כהן.

(מהרשג"א)

נד. הניגון הידוע ואמירת דא"ח

מפורסם בין החסידים דחב"ד, שבעת שקרא כ"ק אדה"ז בתורה, וכשהגיע לפסוק, ואמר בניגונו הידוע, נפל על ידו בדביקות, ושהה כך זמן – שבוודאי יאמר דא"ח על פסוק זה.

וידוע, שכשהגיע לפסוק "הידעתם את לבן בן נחור", אמר בניגון, ונפל על ידו הקדושה בדביקות[113], ואחר־כך אמר דא"ח על פסוק זה.

גם ידוע, שכשקרא כ"ק אדמו"ר הזקן בפ' קרח את הפסוק "ועבד הלוי הוא", המשיך בניגון את התיבה

105. שבת לא, א.

106. =לערבב היטב.

107. ראה גם "רמ"ח אותיות" ע' קע. "למען ידעו... בנים יולדו" ע' 246.

108. באגרות קודש אדמו"ר האמצעי (ח"א ע' רנא, ועוד) מכנה גם ר' מרדכי עצמו בצירוף שם המשפחה "פייטעלסאן".

109. תהלים קיט, מה.

110. דברי הימים ב יז, ו.

111. ראה "בית רבי" עד, א. "תורת מנחם" ח"ח ע' 58. ועוד.

112. ראה "בית רבי" שם. "לקוטי סיפורים" ע' קיט. ועוד.

113. ראה גם "סיפורי חסידים" תורה ע' 85.

"הוא", ונפל על ידו הקדושה משך זמן, ואח"כ אמר דא"ח על פסוק זה[114].

(מהרשג"א)

נה. "ניט אלץ וואס מען קען דארף מען באוויזן"

ידוע בין חסידי חב"ד החתונה הגדולה שנערכה בעיר זשלאבין, שבתו של כ"ק אדמו"ר האמצעי, נכדת כ"ק אדה"ז, נשאת לנכד כ"ק הרה"צ ר' לוי יצחק מברדיטשוב.

לשמחת החתונה באו אלפי חסידים משני הצדדים, וכן הרה"צ מטשערנאבל עם הרבה חסידים, ועוד אדמו"רים עם חסידים. האולם שבו נתקיימה החתונה הי' מלא עד אפס מקום, ממש מפה אל פה.

כ"ק אדה"ז והרה"צ רל"י מברדיטשוב היו צריכים לצאת מהחדר לאכסניא שלהם, אך נתקלו בקשיים, כי החסידים הרבים שבאו לחתונה עמדו צפופים, והדוחק הי' גדול, וקשה לעשות דרך לצאת מהאולם.

ויאמר כ"ק הרה"צ הרל"י מברדיטשוב לכ"ק אדה"ז: מחותן! הלא יש דרך לצאת ישר, דרך הכותל, שהגשמי הוא רק העלם, ולנו אין מעלימים.

וענה לו כ"ק אדה"ז: "ניט אַלץ וואָס מען קען דאַרף מען באַוויזן" (לא כל מה שיש ביכולת לעשות צריך להראות). ויצא דרך הדוחק[115].

(מהרשג"א)

נו. "ויהי כנגן המנגן"

בהחתונה הגדולה דזשלאבין[116] נכחו "קאפעליעס"[117] מנצחים בכל מיני כלי זמר מחסידים. הם עמדו לעומת הכותל מזוית לזוית עם כלי זמרם.

כ"ק אדה"ז והרה"צ מבארדיטשוב והרה"צ הר"נ[118] (או הר"מ, אינני זוכר בדיוק) מטשערנאבל רקדו במחול, והחסיד ר' שלמה מטשאשניק הי' פורט על כינורו. ויקרא לו הרה"צ מטשערנאבל[119] ויאמר לו: "סערדצא, דו שפילסט גוט, אָבער מיט מחשבות זרות. קוק אויף מיר, וועסט דו ניט האָבן קיין מחשבות זרות"[120].

בעת חתונה אחרת, אחרי הסעודה והריקודים שהתקיימו בחצר ביתו של כ"ק אדה"ז, הלך הביתה, וחסידים ליווהו בשירה, ור"ש מנצח בכינורו, ועמד על פתח הבית. יצא כ"ק אדה"ז ואמר דא"ח עוד הפעם, על הפסוק[121] "ויהי כנגן המנגן וגו'"[122].

(מהרשג"א)

נז. יחידה שבנפש וגילוי אליהו

סיפר הרשג"א:

כ"ק אדמו"ר הזקן וכ"ק הרה"צ מוהר"ר לוי יצחק מברדיטשוב נסעו מחתונה (אפשר מהחתונה הגדולה דזלאבין), ובאו לשקלאוו.

בהיותם בביהכ"נ, הראה כ"ק רלו"י לכ"ק אדה"ז על אברך אחד ממקושריו, ויאמר: זה האברך לובש שני זוגי תפילין, ויש לו גילוי אליהו.

---

114. ראה גם "לקוטי רשימות ומעשיות" ע' ו.

115. ראה גם "למען ידעו... בנים יולדו" ע' 263.

116. ראה בסיפור הקודם.

117. =להקות.

118. ר' נחום מטשרנוביל הסתלק בשנת תקנ"ח, ולא ייתכן שהשתתף בחתונה בזלובין.

119. ב"בית רבי" (עז, א) מסופר שהיה זה המחותן, ר' לוי יצחק מברדיטשוב.

120. =רחימאי, אתה מנגן היטב, אבל עם מחשבות זרות. הבט בי, ולא יהיו לך מחשבות זרות.

121. מלכים ב ג טו.

122. ראה גם "שמועות וסיפורים" ח"ב ע' 37. ב"בית רבי" (עו, ב) מופיע סיפור זה על אביו של ר' שלמה, ר' ישראל מדוברובנה, ומסופר שהדבר אירע בחתונת זלובין. וכבר העירו על כך, שמאחר שחתונת זלובין התקיימה בערב שבת, לא ייתכן שניגנו בכינור אחרי הסעודה.

והראה כ"ק אדה"ז לכ"ק רלו"י על החסיד הרה"ג ר' בנימין קלעצקער, ואמר: זה האברך מתפלל שמו"ע, ועומד ב"שים שלום", ומאיר בו יחידה שבנפש, וגילוי יחידה שבנפש עולה במדריגתו על גילוי אליהו.

[וביאר הרשג"א, שגילוי יחידה שיך ל"שים שלום"][123].

נח. בלי צווארון

בעת שהתחתן כ"ק הרה"צ מ' נחום בן כ"ק אדמו"ר האמצעי, יצא בעולם שינוי באופנת המלבושים. עד אותו זמן לא היו להמלבושים צווארונים, ומאז התחילו לייצר צווארונים למלבושים שונים, כפי שמייצרים בזמננו.

כשקרב זמן החתונה של מהרמ"נ, קרא כ"ק אדמו"ר הזקן לנכדו מהרמ"נ, ושאל אותו איך ובאיזה אופן יתפרו המלבושים – עם צווארון, או בלי צווארון כאופנה הישנה. ויאמר הרמ"נ: בוודאי בצווארון.

ויאמר כ"ק אדה"ז: ברצוני שתתפור המלבושים כמו בעבר, בלי צווארון. ויאמר הרמ"נ: הלא לכולם מלבושים בצווארון, אבוש בפניהם אם מלבושי יהי' בלי צווארון. ויאמר כ"ק אדה"ז: אם תשמע לקולי אבטיח לך עמי במחיצתי. וכשיהיו המלבושים מתוקנים ללבוש, תלבש אותם ותיכנס אצלי.

לבסוף הי' שתפרו המלבושים עם צווארון, ונכנס לכ"ק אדה"ז, וקרע במלבוש החורף בפנים זנב אחד מעורות של "טחויר"[124]. כל ימיו הצטער ואמר: הייתי צעיר לימים, ולא הבנתי גודל ההבטחה שהבטיח לי זקני כ"ק אדמו"ר הזקן[125].

(מהרשג"א)

נט. "לא בכל הירידים חובה להשתתף"

כ"ק הרה"צ מוהר"ר לוי יצחק מברדיטשוב אמר לכ"ק אדמו"ר הזקן: למה השמיט בסידורו בתפלת ליל שבת קודש את הקטע "ושמרו", הלא כשאומרים "ושמרו" נעשה "ירידי" למעלה?

והשיב כ"ק אדה"ז: "ניט אויף אַלע ירידים דאַרף מען זיין" (לא בכל ימי השוק צריך לקחת חלק)[126].

[נוסח אחר: בש"ק אסור לנסוע לירידים[127]].

(מהרשג"א)

ס. בקשת מחילה מהרמ"א

פעם אמר כ"ק אדמו"ר הזקן, שטוב הי' לו הי' הרמ"א מחמיר בסרכות ומיקל באבילות.

פעם באה לפניו סרכא שהרמ"א מחמיר, ואמר כ"ק אדמו"ר הזקן: הרמ"א לא הי' גבה קומה, וחבש מגבעת עם שוליים רחבים, ולא ראה יותר מד' אמותיו. ואם הי' רואה שפרנסה בזמנים הללו היתה מגיעה בעמל רב – הי' חס על ממון ישראל ולא הי' מחמיר.

אח"ז קיבץ מנין עשרה יהודים וביקש מחילה מהרמ"א[128].

(מהרשג"א)

סא. "והוא יכלכלך"

כ"ק אדה"ז ישב באסיפה עם שתדלני ישראל, והתיישבו לטכס עצה איך להעביר ולבטל גזירה רעה של המלכות על עם ישראל, ולא מצאו שום עצה בדרך הטבע, אחרי כל ההצעות שהציעו.

123. ראה גם "לקוטי סיפורים" ע' תל.

124. =בואש.

125. ב"לקוטי דיבורים" ח"א טו, א מופיע הסיפור בגרסה שונה במקצת. וראה הסבר הדברים באריכות ב"תורת מנחם" חלק לה ע' 287 (וש"נ).

126. ראה גם "פסקי הסידור" (להגרא"ח נאה) אות קכח. "רמ"ח אותיות' אות רטו. "למען ידעו... בנים יולדו" ע' 262. "ימי מלך" ח"ב ע' 698.

127. גרסה זמה מופיעה בספר "מדור דור" ע' 263.

128. ראה גם "שמועות וסיפורים" ח"ב ע' 38.

ויאמר כ"ק אדה"ז: אם־כן, שבדרך הטבע אין שום עצה ותרופה לבטל הגזירה – אז העצה היעוצה להיות נכון לבו בטוח בה' שהוא יבטל הגזירה מחשבת הרשעים, כמו שכתוב[129] "השלך על ה' יהבך **והוא יכלכלך**", שאף הכלי יעשה השי"ת[130]. וכן הי', שבמשך זמן קצר בטלה הגזירה.

סב. "כאייל תערוג על אפיקי מים"

כ"ק אדה"ז, פעם בעת דביקותו, שר השירה הזאת: "כאיל תערוג על אפיקי מים, והיו לטוטפות בין עינך".

והוא רצוא ושוב[131].

(אפשר מהרשג"א)

סג. תל של אשפה

פעם ראה כ"ק אדה"ז דרך החלון (אם בליאזני או בליאדי – איני יודע) איך שמנקים את הרחובות במטאטא: קודם עושים תל קטן מהאשפה שצוברים, ואח"כ מטאטאים את התלים הקטנים, ועושים תל אחד גדול וגבוה.

ואמר לאלו אשר היו אתו בבית, שכמו־כן יהי' קודם ביאת המשיח: עתה האמצעים של הכספים נמצאים אצל כמה וכמה בני אדם, עשירים ממוצעים, עשירים גדולים; אך קודם שיתגלה המשיח – אמצעי הכספים יהיו תחת אנשים פרטיים, או תחת הממשלה, במקום אחד.

סד. שמיני־עצרת – "אסענציע"

פעם בשמע"צ נכנס לכ"ק אדה"ז איש פשוט מליאדי. והאיש הי' מבושם כנהוג, ויאמר לכ"ק אדמו"ר: בבקשה לבאר לי מהו ענין שמע"צ בקצרה, שגם אני אבין.

ושפשף כ"ק על מצחו, ויאמר לו: הוא כמו "אסענציע"[132], שעושים בצלוחית קטנה, ואח"כ לוקחים מעט מעט ומערבים במים חמין. כן שמע"צ הוא כללות השמחה של כל השנה, וממנה נמשך השמחה גם בכל השנה[133].

(מחסיד אדמו"ר מקאפוסט ששמע מרבו)

סה. "אתה יודע רזי עולם"

כ"ק אדה"ז אמר: אנו אומרים "אתה יודע רזי עולם". רזי תורה – מסר הקב"ה לחכמים וצדיקים; אבל "רזי עולם" – הנהגת העולם – אתה, רק אתה לבדך יודע.

וסיפר זה במעשה שהי':

איש יהודי – שפרנסתו היתה מחנוונים בעירו אשר נתנו לו כסף לנסוע לעיר הגדולה לקנות עבורם סחורה הנצרכת להם, ועבור טרחתו הי' מקבל כך וכך אחוזים – פעם בנסעו נטה הסוס מדרך המלך, מחמת שינה שנפלה על בעל העגלה, ונכנס בביצה, ושקעו האופנים עד החצי, ולא הי' יכול להוציא משם.

כשהקיץ האיש וראה שהוא בצרה – הסחורה תתלכלך והוא אחראי, ואין לו אף פרוטה לשלם בעד הנזק – התחיל לבכות בכי תמרורים.

איש עשיר עבר בדרך זו, וראה את צרתו של האיש היהודי, והתחיל גם הוא בכוחו המועט לנסות להוציא את העגלה מהבוץ הטובעני, אבל נוכח שאין ביכולת כוחו לחלץ את העגלה. ויאמר: ריבונו של עולם! אם היתה המניעה בכסף – הייתי מפזר כפי יכולתי, אבל לזה אני צריך כח, וכח אין בי.

---

129. תהלים נה, כג.

130. ראה גם "לקוטי רשימות ומעשיות" ע' ה. הפתגם מופיע בשם אדמו"ר הזקן גם ב"תורת מנחם" התוועדויות תשד"מ ח"ב ע' 763. וראה גם "כתר שם טוב" (הוצאת תשס"ד) ע' שיא. וש"נ.

131. ראה גם "לקוטי סיפורים" ע' קכ. "לקוטי רשימות ומעשיות" ע' ו. ספר הניגונים ניגון ב.

132. =תמצית.

133. ראה גם "לקוטי רשימות ומעשיות" ע' לא. וראה "אור התורה" בלק ע' תתקכו.

בדרך אחרת, הרחוקה כעשר פרסאות, הלך לו איש אחד, גבר אלים אשר עבד בעיר עבודה קשה, ובכיסו רק שקלים עבור כלכלת ביתו.

פתאום שמע קול בכי, ויאמר לנפשו: בוודאי אלו גזלנים החפצים לעשות רעה למישהו. וילך לקראת קול הבכי, וירא אנשים סובבים משפחה ומוליכים אותה למקום כלשהו. ובהיותו איש גיבור חיל, החל להכות ולהדוף את האנשים אשר סבבו את המשפחה.

ויאמרו אליו האנשים: למה אתה מכה אותנו? אין אנו גזלנים. האדון ציווה עלינו לאסור המשפחה, שחייבים לו שכירות עבור המלון ("קרעצמע"). וישאל להם: וכמה חייבים הם? ויאמרו לו הסכום. ויאמר: ריבונו של עולם! אתה יודע, אם הי' המניעה בכח – הייתי מציל את המשפחה הזאת בכח שנתת לי, אבל כדי להציל אותם צריך כסף, וכסף אין לי.

לכאורה, לפי דעתנו, הי' הקב"ה מזמין את האיש שיש לו כח לדרך שנסע ה"קאמיסיאנער"[134], שיוציא עגלתו מהבוץ; ובדרך השני', שהובילו את המשפחה לבית הסוהר, עבור שלא שילמו דמי שכירות – את האיש העשיר, כדי שיפדה ויצילם מבית האסורים.

ועל זה אנו אומרים "**אתה** יודע רזי עולם": הנהגת העולם – רק אתה יודע[135].

סו. אין המתים יודעים מאומה

כ"ק אדה"ז אמר: אם אברהם אבינו הי' יודע שעל קברו בנו בית תורפה של ישמעאל – לא היתה לו מנוחה בקברו. מכאן שאין המתים יודעים מאומה[136].

[וי"ל כמ"ש בש"ך על התורה בראשית י ע"ג[137].

(מהרשג"א)

סז. סיפורי צדיקים – מעשה מרכבה

הרה"ג המשפיע מוהר"ר שמואל בער ליפקין מבאריסאוו אמר: אומרים בשם כ"ק אדמו"ר הזקן, שכשמספרים סיפור ממעשי צדיקים, כאילו עוסקים במעשה מרכבה[138].

והעולם אומרים, שמ"מ צריך לדעת אם הצדיק אמיתי ואם הסיפור אמיתי, אבל אביי ורבא בודאי אמת, על־כן צריך לעסוק בהוויות דאביי ורבא שהם בודאי אמת.

אבל – ממשיך המשפיע ר' שמואל בער – לדעתי, אם הצדיק אמיתי והסיפור אמיתי, אז הלא טוב יותר לעסוק בסיפורי צדיקים, כמאמר חז"ל[139] "דבר גדול מעשה מרכבה, דבר קטן הויות דאביי ורבא".

(מהרשג"א)

סח. "אַראָפּ אַ סקילה"

החסיד הרשב"צ[140] סבל הרבה מזוגתו, ושפך לבו לפני חסיד אחד.

ויספר לו החסיד, ששמע שחסיד אחד סבל כמוהו מזוגתו, שהיתה מקללת אותו בקללות נמרצות, וסיפר הדברים לפני כ"ק אדמו"ר הזקן.

---

134. =סוכן.

135. ראה גם "ספר הצאצאים" ע' 61.

136. ראה גם "הרב מלאדי ומפלגת חב"ד" ע' 163 (בשם ר' נחום מניעזין בן אדמו"ר האמצעי). כתבי הרח"א ביחובסקי ע' קה. "יגדיל תורה" שנה חמישית ע' שנ (בשם ר' פרץ חן). ועוד.

137. ושם: "ובזה תוכל להבין איך מקום השכינה... שאפילו כהן גדול לא היה נכנס אלא פעם אחת בשנה... איך עתה הוא בית תורפה של ישמעאלים... אלא שנתקפלה ירושלים וגברה עליה קליפה של שאר ארצות, ואפשר לומר שבקיפול ארצות באה שום רצועה מארם, עד שבנו שם בית התורפה שלהם, והם חושבים שבנו בירושלים, והם מכזבים".

138. ב"שבחי הבעש"ט" (הוצאת תשכ"א ע' קלג) מופיע פתגם זה בשם הבעש"ט.

139. סוכה כח, א. ב"ב קלד, א.

140. אחדותיו – לקמן ע' 261.

ויאמר לו כ"ק אדה"ז: הנה בזמן בית ראשון עבדו הרבה ע"ז, ועבור כל עבודה שלה מחויבים סקילה, וכדי לתקן זאת צריכה הנשמה לרדת לעוה"ז. ואם עבד ע"ז כ"כ פעמים בימי חייו, לא יספיקו השיתא אלפי שנין. ע"כ מצאו עצה טובה, שיזווגו לו אשה ארורה, ובכל קללה שמקללת אותו ינכו לו חיוב סקילה עבור עבודה של ע"ז אחת.

כשבא הביתה והתחילה זוגתו לקלל אותו, אמר: "אַראָפּ אַ סקילה"[141]. והתחילה עוד לקלל אותו, וקבל באהבה.

כששמע הרשב"צ הסיפור, ניחא דעתו ממה שסבל הרבה מזוגתו.

סט. אחד המכוון ואחד שאינו מכוון, ובלבד שירבה

כ"ק אדמוה"ז אמר: בקרבנות נאמר[142] "אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוון", אבל בצדקה – אחד המכוון ואחד שאינו מכוון, ובלבד שירבה (שהרי עכ"פ מחי' את העני).

[ראיתי שכותבים כלל זה לגבי שלשה דברים[143], אבל אני שמעתי שהכלל הוא רק בצדקה].

ע. "צייט צו דאוונען מנחה"

כ"ק אדמוה"ז אמר: איש יהודי עומד באמצע עסקיו, ונזכר שהגיע זמן מנחה, ואומר "צייט צו דאַוונען מנחה"[144], והולך לו אל החלון, ובזיעה שנעשה ע"י החום על הזכוכית שעל החלון, טופח בידיו בזיעה זו, ומתחיל לומר "קטורת" ומתפלל מנחה – למעלה בשמים נעשה מזה רעש גדול ונחת רוח, ומלאכי מעלה מקנאים בו.

(מהרשג"א)

141. =סרה סקילה אחת.

142. ברכות ה, ב. וש"נ.

143. ראה "מגדל עז" ע' תכה. וש"נ.

144. =הגיע זמן תפילת מנחה.

עא. חשק לאלקות ושתיית י"ש

כ"ק אדמוה"ז אמר:

איש יהודי בעל עגלה הולך בדרך, ועובר דרך קרעטשמע (אכסניא, וגם שם מוכרים י"ש), ויורד לו מהעגלה, ונכנס לאכסניא, ודורש מבעל האכסניא שיתנו לו רביעית י"ש.

באמת זוהי ירידה גדולה, שהרי החשק לי"ש בא מזה שיש לו נפש אלקית, שחפצה וחשקה הוא לאלקות. ואצל הבעל עגלה הזה – במקום החשק של הנפש האלקית לאלקות, נעשה אצלו ירידה להשתמש בחשק זה לרביעית י"ש.

(מהרשג"א)

עב. "א קלוגער קערט זיך איין"

כ"ק אדמו"ר הזקן אמר: "עס איז גוט זיין אַ קלוגער, אַ קלוגער קערט זיך איין אפילו אויף יענער וועלט" (טוב להיות חכם, חכם – גם בעולם העליון הוא "מסתדר").

(מהרשג"א)

עג. "מי כמוכה" – בדגש ובלעדיו

כ"ק אדמוה"ז אמר, שהטעם שב"אז ישיר", בפסוק "מי כמוכה", הכ"ף הראשונה היא בלא דגש והכ"ף השני' היא בדגש (ע"פ דקדוק אחרי אותיות אהו"י אין בא דגש, כ"א בד' כללים) – לפי שיש במדרש[145] שפסוק זה אמר אותו פרעה כשהי' טובע בים, וכשאמר "מי כמוכה" הראשון – נתמלא פיו מים, והתחיל לגרגר בגרונו, ויצא מפיו "מי כמוכה" השני בדגש[146].

(מהרשג"א)

145. פרקי דרבי אליעזר פמ"ב. ועוד.

146. ראה גם "הלקח והלבוב" ח"ב ע' ריד (ושם מצוין לאלשך עה"פ).

עד. טענתו של סוקרטס

כ"ק אדמוה"ז אמר, שכשמת סאקראטס (אחד מחכמי אתונא) ובא לבי"ד של מעלה, ביקש מהם לתת לו כסא אצל אברהם אבינו.

טענתו היתה: אברהם אבינו מסר נפשו על קידוש השם, והוא גם הוא מסר נפשו על קידוש השם (כידוע שהחכם סאקראטס השיג בשכלו אחדות השם, ודרש ברבים שיאמינו רק בהשי"ת בורא שמים וארץ, והמאמינים באלילים דנו אותו למיתה, שישתה סם המות, ומת מזה), לכן ביקש שיתנו לו כסא אצל אברהם אבינו.

וענו לו בבי"ד של מעלה: אינך דומה לאברהם אבינו. אברהם אבינו מסר נפשו בלי שום טעם ושכר, כי אם מצד האמונה הטהורה; ואילו אתה – החלפת תאוה על תאוה (היינו שהשגת בשכלך, במושכלות שלך, שלהאמין בהשי"ת זהו התענוג היותר גדול בעולם).

(מהרשג"א)

עה. שלשה דברים שתיקן אדמו"ר הזקן

כ"ק אדמוה"ז אמר:

תיתי לי שתיקנתי שלשה דברים.

א) תיקון שיהא מותר לחמם מקוואות (שעל־פי דין יש גזירה לחמם מקוואות, אבל נחלשו הדורות ואין הציבור יכול לעמוד בה).

ב) סכינים מלוטשים. שמקודם שחטו בסכינים שאינם מלוטשים, והיו עבים, ולא הי' בידם של השו"בים לעשותם חדים. והיתה מעלה בהם, שהיו תמים ("גלאַט"[147]), אבל חסרון גדול הי' בהם, שהיו צריכים להעביר עובר ומוליך ומביא כמה פעמים עד אשר נשחטו הסימנים, ויש בזה חשש דרסה, שהשו"ב העביר החלף בכח. ועוד, שבהיות שצריך הרבה פעמים להיות מוליך ומביא, יש חשש שהי'. אבל בסכינים מלוטשים ישנן שתי מעלות – שהם גם חדים וגם תמים ("גלאַט").

ג) נוסח התפלה. כי נוסח התפלה שבירר כ"ק אדה"ז מכמה נוסחאות מוסכם על־פי קבלה (כמה אותיות ותיבות בתפלה, וכן הנקודות) וגם על־פי דקדוק[148].

(שמעתי מחסידים,
לא כמ"ש בשמועות וסיפורי מעשיות[149])

עו. אין שידוך בלי גוזמא

כ"ק אדה"ז אמר, שכל שידוך אינו בא לפועל כי אם ע"י שצד אחד מגזם, ושמים וארץ נשבעו שבועה שלא ייוודע הגיזום ("הימל און ערד האָבן געשוואָרן אַז אַ שידוך פירט זיך דורך ווען איין צד איז מגזם, און מען זאָל זיך ניט דערוויסן פון דעם גיזום").

(כמדומה מהרשג"א)

עז. תה וקפה

כ"ק הרה"צ מוהר"ר ישראל נח בן אדמו"ר הצ"צ, הנקרא מהרי"נ, אמר בשם כ"ק אדמו"ר הזקן שבתה אין איסור בישול עכו"ם, ועל קפה שחורה יכולים להבדיל.

והוסיף מדילי', שגם על תה יכולים להבדיל.

עח. מחלוקת הצדיקים בזמן מלחמת נפוליון

בעת מלחמת נפוליון עם רוסיא, ידוע שכמה צדיקים התפללו שינצח בונפרטא (נאפוליון) את רוסיא, וכ"ק אדמו"ר הזקן התפלל שרוסיא תנצח את בונפרטא.

במה היו מחולקים? הסבירו זקני החסידים, ונתנו טעם בדבר:

147. =חלקים.

148. ראה גם שו"ת צמח צדק יו"ד סי' קעו (קטז, ב), ובהערות לסימן זה בסוף הספר.

149. הכוונה כנראה ל"שמועות וסיפורים" ח"ב ע' 42.

הצדיקים שהיו על צד נאפוליון – סברתם היתה, שהיות שארז"ל[150] שקודם ביאת המשיח תתפשט מינות בעולם, ונפוליון הוא קליפה טמאה, ועל־ידו תתפשט המינות. על כן אמרו שבדורם ישנם כמה צדיקים גדולים, ויש בכחם לעמוד נגד הקליפה הזאת של מינות.

כ"ק אדה"ז – סברתו היתה שהיות שזוהי גזירה מן השמים, הרי "גזירה עבידא דבטלה", ויישאר הרושם ברוחניות, או באופן אחר ויותר קל.

(מהרה"ח ר' שמואל הלוי לעוויטין)

עט. "ניט וואו מען ווערט מקובר דארטן בלייבט מען ליגן"

בעת שברח כ"ק אדה"ז בגלל מלחמת נאפוליון, בדרך אשר נסעו מת תינוק של כ"ק אדמו"ר האמצעי[151], והיות ולא הי' בית חיים של יהודים בסביבה – נאלצו לקבור אותו בדרך, בשדה.

כ"ק אדמו"ר האמצעי הצטער מאד שלא בא התינוק לקבורת ישראל, אך כ"ק אביו אדה"ז ניחמו ואמר: "ניט וואו מען ווערט מקובר דאָרטן בלייבט מען ליגן"... (אין אדם נשאר שוכב במקום שבו נקבר...).

(מהרשג"א)

פ. "מאך זיך ניט נאריש"

בעת שברח כ"ק אדמוה"ז מקליפת נאפוליון בונפרטא ונסע עם כל ב"ב ומטלטליו, נסעו אתם לערך שישים עגלות. כל הוצאות הדרך באו ע"י החסיד ר' יצחק זעלווער[152], שאתו עמו הביא תיבה מלאה מטבעות זהב וכסף.

פעם באו לעיר ושבתו שם בש"ק. ר' יצחק הנ"ל התאכסן באכסניא עם זוגתו, שגם היא נסעה אתם. בקומה שני' של האכסניא חלקו עבורם חדר עם גזוזטרא ("באלקאן"[153]), וישבו שם שניהם, ר' יצחק וזוגתו.

זוגתו התחילה לטעון לבעלה: למה קיבל על עצמו עול כבד כזה, לפרנס משפחה גדולה כזו? עוד מעט ויאזל כל הונם ורכושם.

ר' יצחק הרחיק אותה בידו, לומר: למה את מצערת אותי? יישאר לנו עוד הרבה הון ועושר. וכאשר קרבה את גדר הגזוזטרא, נשברה המחיצה, ונפלה לארץ, ולא נשאר בה חיות.

וירץ ר' יצחק לאדמוה"ז, וסיפר מה שאירע עם זוגתו, ואמר שאינה חפצה לקום. וילך תומ"י כ"ק אדמוה"ז, ומקלו בידו, ואמר להאשה: "מאַך זיך ניט נאַריש, עס טרעפט אַז מען צוואווערטלט זיך מיט אַ מאַן. שטיי אויף און גיי אין שטוב אַריין" (אל תהיי שוטה, קורה לפעמים סכסוך דברים בין איש לאשתו, ומדברים דברים קשים. קומי ולכי הביתה).

קמה האשה ותלך הביתה, כאילו לא קרה שום דבר[154].

(שמעתי מהת' ר' פרץ מאצקין, ששמע מהרשג"א)

פא. שלש הבטחות

בחורף תקע"ג היו שלגים, סערות וסופות וקור גדול. בעת שברח כ"ק אדה"ז בגלל מלחמת נאפוליון, חלה באמצע הדרך ונתקרר. חפצו הי' להגיע לעיר קרעמענצוג, שלשם נסע כ"ק אדמו"ר האמצעי כדי לשכור דירות.

בהגיעם לכפר פיענא, פלך קורסק, גברה מחלת כ"ק אדה"ז, ולא יכלו להמשיך בנסיעתם, ונאלצו לחפש

---

150. סוטה מט, ב.

151. ראה אגרות קודש אדמו"ר האמצעי ח"א ע' רמד: "חזוגתי ילדה בן זכר בשערי קורסק". אך אין מסופר שם על פטירתו.

152. כמסופר באגרות קודש אדמו"ר האמצעי ח"א ע' רלד.

153. =מרפסת.

154. ראה גם "שמועות וסיפורים" ח"א ע' 32. ואולי לסיפור זה מרומז ב"בית רבי" עז, א.

דירה אצל אנשי הכפר. הנכרים, בראותם יהודים, לא חפצו להשכיר להם דירה[155].

אך בבואם לנכרי אחד, יצא החוצה והביט בפני כ"ק אדה"ז, ואמר: אם יבטיח לי האיש הקדוש הזה שלשה דברים – אזי אשכיר לו בית אשר יש לי בחצר. והם: (א) יש לו בן גיבור חיל שנקרא לשרת בצבא, ועתה עת מלחמה, ורוצה הוא שכ"ק יבטיח לו שישחררו אותו מהשירות בצבא. (ב) שיהי' בעושר כל ימיו. (ג) שיאריך ימים.

כ"ק אדמו"ר הזקן הבטיח לו על כל שלשת הדברים.

וכך הי'. כשהבן הגיבור נכנס ללשכת הגיוס, ששם יושבים צוות רופאים ומפקחים – התחילו כולם לצעוק פה אחד: צא מפה! ("פאשאל וואן!"). כל ימיו הי' להנכרי אכסניא, וחי חיי עושר, והאריך ימים עד לגיל תשעים.

(מהרשג"א)

פב. תשובה בכפר פיענא

כ"ק אדמו"ר הזקן אמר להנכרי שהתאכסן אצלו בכפר פיענא: אם יבואו שני יהודים אצלך ויתנהגו שלא כשורה, תדע מה לעשות עמהם.

הנכרי, אחרי הסתלקות כ"ק אדה"ז, השגיח בעינא פקיחא על הבית שבו גר כ"ק אדה"ז, הי' בעצמו מכבד את הרצפה, והי' סוגר את הבית על מסגר. באחד החדרים נשאר "יארמולקע"[156] ומקל ו"פאנטאפל" של כ"ק אדה"ז. את המפתח שמר תחת ידו, ואם היו באים יהודים ודרשו מקום להתפלל – הי' מכניס אותם להבית שגר כ"ק אדה"ז שיתפללו שם. כה עברו עשר שנים, ולא נזדמן לו יהודים שהתנהגו שלא כשורה.

שני יהודים שעסקו במסחר בערי רוסיא הפנימית נתערבו בין הגויים ולמדו מעשיהם. פעם נזדמנו יהודים אלו לכפר פיענא, והתאכסנו אצל הגוי, בעל האכסניא של כ"ק אדה"ז, וביקשו דבר מה לאכול, ושאלו אם יוכל הוא לטגן עבורם ביצים בשומן חזיר.

ויצו הנכרי את בנו הגיבור שיעקוד את שני היהודים ויכניסם לחדר מיוחד עקודים, ובעצמו הביא גרזן עם אבן ליטוש עבור השחזת הגרזן, ועמד בפניהם ואמר להם שכשיהי' הגרזן מלוטש היטב יהרג.

ויאמרו היהודים: בודאי משחק הוא בנו, הרי שאלנו עוברים ושבים אודותיו ואמרו שהוא נאמן, ואם דורש הוא ממונם – יתנו לו כל אשר להם, כי בידם הי' סכום מסויים. ויאמר הנכרי: אין חפץ לי בממונכם, יש לי חשק להרגכם. ובכל פעם הי' בודק את הגרזן אם הוא מלוטש כראוי.

כשראו היהודים שנפשם וחייהם תלויים להם מנגד, התחילו לבכות בכי מר.

הנכרי גמר את בדיקת גרזנו, ואמר ליהודים שגרזנו חד כראוי, והוא מוכן לטבחם. ויאמרו היהודים: תן לנו זמן מה ונאמר וידוי. ויאמר: בודאי אעשה זאת. כאשר ראה הנכרי שמנבכי לבם עשו תשובה, קרא לבנו ואמר לו להתיר אותם, ושלא יפגע בהם לרעה.

ויאמרו לו היהודים: מה ראית בזה שהפחדת אותנו כל־כך לשוא?

ויאמר הנכרי: אצלי גר פעם איש צדיק גדול, ואמר לי שאם יבואו שני יהודים ולא יתנהגו כאיש ישראל תדע מה לעשות להם. וזה עשר שנים שבאים יהודים, ראשית שואלים מקום להתפלל, ואני מכניסם לבית שבו נסתלק אותו צדיק, וכשצריכים לאכול שואלים אם אוכל להכין להם דג מלוח, ומצווים עלי שלא לחתוך אותו בסכיני, או מבקשים שאתן להם ביצים בלתי מבושלות ומבשלים הם בעצמם. ואתם לא דרשתם ע"ד מקום להתפלל, וכן דרשתם שאכין לכם מאכל טריפה, הבנתי מיד שאליכם התכוון אותו צדיק. ועתה, היות ועשיתם תשובה מעומק לבכם, ציוויתי להתיר אתכם.

---

155. ברשימת אדמו"ר מוהריי"צ (נדפסה ב"אוצר סיפורי חב"ד" ח"ד ע' 340) נאמר שאנשי כפר פיענא היו טובי לב והעמידו לרשותם של הפליטים דירות חינם אין כסף. וייתכן שהסיפור שלפנינו לא אירע בכפר פיענא, אלא באחד הכפרים שעברו אדמו"ר הזקן ומלוויו בדרכם, ואכן כך מסופר ב"לקוטי סיפורים" ע' קכג.

156. =כיפה.

[ישנן נוסחאות שונות מה הסימן שנתן כ"ק אדמו"ר הזקן להנכרי ע"ד שני היהודים: יש אומרים שאמר אם ידרשו לאכול טריפות, ויש אומרים שסימן מסר לו, כשייכנסו ויפתחו השער של החצר ויישמע רעש ("סקריפ"[157])].

וישאלו האנשים למקום קבורתו של אותו צדיק, ואמר להם, ויסעו תיכף להאדיטש, ועמדו כל היום באהל כ"ק אדמו"ר הזקן, ובכו בכיות עד לב השמים.

כ"ק הרה"צ הר"נ ראה את שני היהודים הפשוטים העומדים כל היום אצל אוהל כ"ק אדה"ז ובוכים בכי קורע לב. כשיצאו מהאוהל שאל: מה קרה להם? באיזו צרה הם נמצאים? וסיפרו לו כל המאורע, ואמרו: אם כ"ק אדה"ז חזה עשר שנים קודם להביאם לידי תשובה – באו לאהלו, שיתפלל עבורם שתשובתם תתקבל[158].

(מהרשג"א)

פג. הנחת התפילין של הרב"ש

כ"ק אדמו"ר הזקן, בהיותו חולה בכפר פיענא, קרא לנכדו כ"ק אדמו"ר הצ"צ בשמו, ואמר: אם יש לך מה לשאול, שאל נא עתה.

לכ"ק הצ"צ לא עלה על דעתו אל מה ירמזון דברי זקנו כ"ק אדה"ז, ולא שלא מאומה.

כשגדל בנו הרה"צ רב"ש, היו מסובבים בשאלה אודות הנחת תפילין שלו[159]. שלכ"ק הרב"ש, בכף יד ימין שלו, לא היו אצבעות חתוכות ונפרדות, כמו שהוא אצל שאר בני אדם, אבל הרגיש שיד ימין יש בה חוזק גדול משל יד שמאל, ועלתה השאלה על איזה יד יניח תפילין[160].

(מהרשג"א)

פד. "איר וועט מיין טיר צום גן־עדן ניט געפינען"

כ"ק אדמוה"ז אמר קודם הסתלקותו: "קינדער! איר זאָלט זיף אויף מיר ניט פאַרלאָזן, איר וועט מיין טיר צום גן־עדן ניט געפינען" (בני! אל תבטחו בי (עבור זכותי), את הדלת לגן־עדן שלי לא תמצאו)[161].

הרשג"א ביאר דברי כ"ק ע"י סיפור:

נכד של הב"ח, הרה"ג הגדול ומקובל מוהר"ר יואל סירקש מחבר ספר "בית חדש" על הטור, התארח פעם אצל כ"ק הרה"צ מוהר"ר שלמה מקארלין.

קרובו של הרה"צ ר' שלמה מקארלין הי' כ"ק הרה"צ מוהר"ר אהרן, הנקרא ר' אהרן הגדול. כ"ק ר' אהרן שבק חיים לכל חי בהיותו בן ל"ב שנה, ונשארו ב"ב יתומים – הצדיק המפורסם ר' אשר מסטאלין, שהי' אז ילד בן ז' או פחות, ואחיותיו. הצדיק ר' שלמה אספם לתוך ביתו, ונתגדלו אצלו עד חתונתם.

הילד ר' אשר נתחנך ע"י שיטת החסידות, ונכד הב"ח נתחנך ע"פ שיטה "העולמית", ולא היתה נראית לילד התנהגות הנכד של הב"ח, והי' ר' אשר מחקה את תנועותיו ודרכו והתנהגותו.

נכד הב"ח הי' לו צער מזה שילד צעיר לימים מחקה אותו ומצחק מהליכותיו, ויספר את צערו לפני כ"ק הרה"צ ר' שלמה.

ויאמר לו הרה"צ ר' שלמה: כשתדע את גדולת אביו של זה הילד, לא תהי' צריך להצטער ממעשיו. הנה ידוע[162] ששלשים יום קודם הסתלקות זקנך הב"ח

---

157. =חריקה.

158. ראה גם "לשמע אזן" ע' לה. "מגדל עז" ע' קעה. ובקיצור נמרץ – "בית רבי" מו, ב.

159. כלומר: ושיער הצ"צ, שלכך היתה כוונת זקנו אדמו"ר הזקן בדבריו הנ"ל.

160. ראה גם "לקוטי רשימות ומעשיות" ע' כז**. "לקוטי סיפורים" ע' קכב.

161. ראה גם "תורת שלום" ע' 171. ועוד.

162. ראה מקורות רבים לסיפור זה ב"אוצר מנהגי חב"ד" ניסן ע' רס ואילך.

קיררו את הגיהנום, שיוכל לעבור דרך שם, וזהו גדלות זקנך, שלכבודו קיררו את הגיהנום. וזקנך קדם לאביו של זה הילד יותר ממאה וחמשים שנה. עתה אספר לך גדלות אביו של זה הילד: זקנך הב"ח מאחל לעצמו שיזכה לראות דרך סדק את הגן־עדן של אבי ילד זה[163].

וביאר הרשג"א:

כתוב בספרים, שיש צדיקים שקודם שעולים לגן־עדן שלהם עוברים דרך הגיהנום. והטעם – שיש נשמות השייכים לזה הצדיק, הנמצאים בגיהנום, והצדיק, בעברו דרך שם, עושה להם טובה ומעלה אותם מהגיהנום. אבל יש צדיקים שאין צריכים לעבור דרך הגיהנום, והם עושים טובה לנשמות השייכים להם אף בהיותם בגן־עדן.

וביאר, שאפשר שזה מה שאמר כ"ק אדמוה"ז שלא ימצא את הדלת לגן־עדן שלו.

והמשיך הרשג"א, שאפשר לומר שמה שאמר רבי יוחנן בן זכאי קודם פטירתו "איני יודע באיזה דרך וכו'"[164] מפני ענוותנותו, הכוונה שאפשר שהוא מהצדיקים שצריכים לעבור דרך הגיהנום, ויהי' לו צער מזה, או אם הוא מהצדיקים שהולכים תומ"י לגן־עדן.

פה. סיבת הקבורה בהאדיטש

בש"ק פרשת שמות, שבת אחרונה לימי חיי כ"ק אדמו"ר הזקן בזה העולם, שמעו ממנו שהזכיר שם העיר האדיטש[165], ושם הנהר העובר דרך העיר ובית־החיים – "פסאל".

(מהרשג"א)

פו. הבדלה על קפה

במוצש"ק האחרון לימי חיי כ"ק אדמו"ר הזקן בזה העולם, הבדיל כ"ק אדה"ז הבדלה על קפה[166] שחור, אך לא יכול הי' לשתות, ואמר שאין רואה התקרה, כ"א דבר ה' המחי' אותה[167]. הקפה נשפך על פני הרבנית הצדקנית שטערנא, שהאריכה ימים עד נשיאות כ"ק אדמו"ר הצ"צ (ומנוחתה כבוד באהל נשים בליובאוויטש).

(מהרשג"א)

פז. הנסיעה להאדיטש

כשנסתלק כ"ק אדמו"ר הזקן בכפר פיענא פלך קורסק, הוליכוהו, לפי צוואתו, לעיר האדיטש, הרחוקה מהכפר הנ"ל יותר מתשעים ויארסט. והיות והחורף הי' בעיצומו – לא יכלו לנסוע בעגלה, כי השלגים היו מרובים על־פני הדרך, ולכן נאלצו לנסוע בעגלת חורף שנקראת "שליטין"[168].

המלחמה עם נאפוליון טרם נגמרה, ובכל כפר עמדו שומרים לבדוק הנוסעים, שחששו ממרגלי חרש שנשלחו מהאויב. ואם יראו השומרים שמובילים איש מת – יחשדו בהם על כוונתם לקברו במקום ההוא ולא במקום שנפטר, או יעלו סתם חשד אחר.

אחרי אשר התייעצו בני המשפחה והחסידים כיצד יובילו את כ"ק אדה"ז להאדיטש, גמרו ביניהם שטוב יותר להושיב את כ"ק אדה"ז על עגלת החורף בדרך ישיבה של אדם חי, ושלשה אנשים ילווהו אל המקום אשר איווה לבוא לקבורה. המלווים היו כ"ק אדמו"ר הצ"צ, כ"ק הרה"צ ר' נחום בן כ"ק אדמו"ר האמצעי, ועוד אחד[169].

---

163. ראה גם "ספרן של צדיקים" (לובלין תרפ"ט) כד, א.

164. ברכות כח, ב.

165. ראה גם "בית רבי" מו, א.

166. ראה גם "תורת מנחם" חי"ג ע' 185. וש"נ.

167. ראה גם "תורת מנחם" ח"ד ע' 258. וש"נ.

168. =מזחלת.

169. ב"בית רבי" (מו, א) מסופר שבנו של הנכרי, בעל הדירה בכפר פיענא, השתתף במסע.

המלווים הסכימו ביניהם, אשר היות והקור השורר בחוץ הוא עז, כשיעצרו באמצע הדרך בקרעטשמע, ייכנסו שנים להתחמם, והשלישי יישאר עם כ"ק אדמו"ר הזקן על עגלת החורף לשמירה.

מספר כ"ק הרה"צ ר' נחום: באכסניא אחת נפל הגורל שהוא יישאר בחוץ לשמירה, והשנים האחרים ייכנסו להתחמם. פתאום ראה הר"נ שכ"ק אדה"ז מגבי' את גופו הקדוש, וכאילו חפץ לרדת מהעגלה, וכן גם העגלה מתנשאת למעלה, ומרוב הפחד שנפל עליו כמעט ויצאה נשמתו. ויתחזק ברוב עמל, והלך סביב העגלה לראות מה קרה, והנה ראה חזיר טמא עומד תחת העגלה, וכ"ק אדה"ז לא הי' יכול לשאת את הטומאה. ויגרש את החזיר, והעגלה חזרה למקומה, וכ"ק אדמו"ר נרגע וישב במנוחה.

כ"ק הרה"צ המשיך לספר: באכסניא אחרת נכנסו שנים להתחמם ואחד נותר בחוץ לשמירה. אחרי ישבם שם רגעים אחדים, קרב בעל האכסניא אל השנים ואמר להם: האנשים הנכרים היושבים בפינה ההיא הם שודדים, שמעתי אותם משוחחים ביניהם ורומזים עליכם, שאתם אנשים המוליכים ממון רב, ששנים מכם ניצבים בחוץ לשמירה ושנים מכם נכנסתם לאכסניא להתחמם. לכן מייעץ אני לכם – אמר בעל האכסניא – שתימלטו לנפשותיכם מיד.

שניהם יצאו מהאכסניא תיכף ומיד וישבו על העגלה, ושני השודדים עקבו אחריהם כשהם רכובים על סוסיהם. השודדים רדפו אחרי העגלה בכל מרצם, אך לא יכלו להשיגם. כך רדפו השודדים אחרי העגלה מספר וויארסט, ולבסוף נואשו מלהשיג את העגלה וחזרו אחורנית[170].

מספר הר"נ, שכ"ק אדה"ז בא לו בחלום ואמר לו, אשר היות ומסר נפשו בעת אשר הובילו אותו להאדיטש, על־כן מבטיח לו, עבור הטובה הגדולה שעשה לו, שיהי' עמו במחיצתו.

(מהרשג"א)

פח. ר' זאב מז'יטומיר, הסבא משפולי ואדמו"ר הזקן

פעם יצא כ"ק אדמו"ר הצ'צ מחדרו לביהמ"ד, שישבו שם ה"יושבים" ולמדו, ואמר להם, אספר לכם סיפור:

בעיר זיטאמיר הי' שו"ב ומוהל ממקושרי כ"ק הרה"צ מוהר"ר זאב וואלף מזיטאמיר. פעם נקרא להיות מוהל ביום ראשון בכפר סמוך לזיטאמיר, והיות שהברית־מילה הי' צריך להתקיים בבוקר השכם, על־כן נסע לשם במוצש"ק.

בנסעו תעה בדרך, ונטה ליער עבות. כעבור שעה ארוכה ראה מרחוק אור מאיר. מיד חש למקום וראה בית. נכנס אל הבית, וראה זקן יושב בראש ואומר דברי תורה, וסביב לו תלמידים מקשיבים לקול תורתו, וישמע גם הוא את דברי התורה. וישאלו התלמידים להשו"ב: האם נראה ומתקבל אצלו תורת רבם? ויאמר: הן! כך שאלו כמה פעמים ע"ד ה"תורות" ששמע, ואחר־כך נסע משם לדרכו.

מנהגו של השו"ב הי', שבכל יום הי' נכנס לראות פני רבו כ"ק הרז"ו. בבואו לביתו ביום א' לא נתן לו הגבאי רשות להיכנס, וכן ביום שני וביום שלישי.

וישאל את הגבאי: מהי הסיבה שאינו נותן לו רשות להיכנס לרבו? ויאמר הגבאי, שכ"ק ציווה עליו שלא יתנו לו רשות. ויבקש השו"ב: אם־כן יש דברים בגו, על־כן ירחם עליו, וישאל לכ"ק שיודיעו מה פשעו ומה חטאו, שמעניש אותו בעונש חמור כזה, שבנפש הוא.

והשיב כ"ק הרז"ו ע"י הגבאי: להוי ידוע לו, שזה המקום שהי' שם ביער במוצש"ק הוא מקום ה"חיצונים", והיות והודה להם שתורתם נתקבלה אצלו – ה"ה מקושר להם, ולכן אינו יכול לראות פניו. וישאל ע"י הגבאי: אם־כן יודיעו כ"ק, מהו התיקון לזה? והשיב: תיקונו – שייסע במוצש"ק להיער וימצא את הבית, ואם יאמרו "תורה" – יאמר על כל "תורה" "פע, פע, פע" ויירק, ואז יהי' לו תיקון.

וייסע השו"ב במוצש"ק להיער, וימצא את הבית עם אנשי, ועל כל "תורה" שאמר הזקן ירק. ורצו

170. ראה גם "לקוטי סיפורים" ע' קכה. "לשמע אזן" ע' לה. "מגדל עז" ע' קעד.

ה"חיצונים" להזיקו, ויאמר הזקן שיביאו ספר עם "תורות", ואם נמצא אצלם "תורה" מכ"ק רבו הרז"ו – אז יכולים להזיקו, ואם אין שם תורה מכ"ק רבו – אז אסור להזיקו. וחיפשו בספריהם ולא מצאו, ועזבוהו לנפשו.

מזה נראה גדלות כ"ק הרה"צ הרז"ו.

והמשיך לספר:

כ"ק הרה"צ משפאלא, אחד מדרכיו בעבודה הי' בריקודים. פעם הי' נוכח כ"ק הרה"צ הרז"ו, וראה שהחגורה של כ"ק הרה"צ משפאלא הותרה ונפלה לארץ. והגבי' כ"ק הרז"ו את האבנט וחגר את ה"שפאלער זיידע", ואמר שזהו כמו שחוגר ספר־תורה.

והמשיך לספר:

בעת שכ"ק אדמו"ר הזקן הי' צריך לעבור דרך עיר שפאלא, הכריז הסבא משפאלא שכל בני העיר יצאו עם המטאטאים שלהם, ויכבדו וינקו היטב את הרחובות. וגם הוא בעצמו לקח מטאטא וכיבד את הרחוב, ואמר: שר התורה יבוא לכאן[171].

(מהרשג"א)

פט. שעתיים לקינוח הכוס

סיפרו לפני כ"ק הצ"צ, שכ"ק הרה"צ מוהר"ר נחום מטשערנאבל, פעם בש"ק הגישו לפניו כוס יין לקידוש, וכולו רעד עד אשר נשפך היין מהכוס. ומילאו הכוס פעם שני', ושוב נשפך היין. כך אירע כמה פעמים, עד אשר גבר על הרעדה וקידש על היין. ושאלוהו מהי הסיבה, ואמר: כשהגישו לו הכוס לקדש התחיל להתבונן לפני מי הוא עומד ומקדש, ונפלה עליו יראה גדולה, וכל גופו רעד.

ויאמר כ"ק אדמו"ר הצ"צ: אני אספר לכם מזקני כ"ק אדה"ז פלא גדול יותר, שפעם בש"ק הגישו הכוס לקדש, והתחיל לקנח הכוס אחר שטיפה והדחה, ושהה כך יותר משתי שעות. וזהו פלא גדול יותר!

(מהרשג"א)

171. ראה גם "אוצרות חסידים" ח"א ע' 89, בשם הרה"ח ר' מרדכי יואל דוכמן.

מדור אדמו"ר האמצעי

א. מגילת אסתר – סיפור נפלא

כ"ק אדמו"ר האמצעי נסע בשליחות אביו כ"ק אדה"ז לעיר ארשא, ונשתהה שם לימי הפורים.

אחרי קריאת המגילה העמידו קערה עבור הבעל־קורא, שיתנו "מגילה געלט"[1]. כ"ק אדמו"ר האמצעי הגיש להבעל־קורא חמשה רו"כ (שמכל השומעים לא הגיע לו אפילו רו"כ אחד).

ויאמר הבעל־קורא לכ"ק אדמו"ר האמצעי, שאין מגיע לו סכום גדול כל־כך.

ויאמר אליו כ"ק אדמו"ר האמצעי: כן, כן, מגיע לך. שמעתי סיפור נפלא ויפה, שלא שמעתי מעולם.

וביאר הרשג"א, שכל ימיו של כ"ק אדמו"ר האמצעי שמע המגילה מאביו כ"ק אדה"ז, ושמע בהקריאה ענינים של מעלה, אבל מהבעל־קורא שמע את הסיפור כפשוטו[2].

(מהרשג"א)

ב. עקירת מדת ההתפעלות

כ"ק אדהאמ"צ, בחיי כ"ק אביו אדה"ז, מצד נביעת המוחין שלו ומצד גודל השגתו באלקות, הי' שרוי בהתפעלות.

ספר

תורת חיים

שער הספר "תורת חיים" – הוצאה ראשונה

פעם קרא אותו אביו בשמו ואמר לו: "בערל, מיט אַ שטעקן וועל איך אַרויסטרייבן פון דיין האַרצן דיין מדה פון התפעלות" (במקל אוציא מלבך מדת ההתפעלות).

ויען כ"ק אדהאמ"צ אל אביו: מה אעשה? כלום אפשר לו לאדם שלא יגיע להתפעלות מגדלות ורוממות אין־סוף ב"ה?!

ג. "בערל, זאג חסידות"

לכ"ק אדמו"ר הזקן נודע שבנו כ"ק אדמו"ר האמצעי כותב דא"ח. ובאלו הימים נסע כ"ק אדהאמ"צ בשליחות אביו, ויאמר אל כבוד הרבנית של כ"ק אדהאמ"צ שתביא אליו כתביו של בנו לעיין.

בבוא כ"ק אדהאמ"צ מהשליחות, אמר לו כ"ק אביו: בבקשה שתביא לי כל מה שכתבת, חפצי לעיין בהם. ודפדף כ"ק ועיין, ונתן לו חזרה, ואמר לו שמארחו לבוא היום לסעוד עמו סעודת ערב. ולכבוד הרבנית אמר שתראה להכין לעת ערב סעודה טובה, שיבוא אורח הגון לסעודת ערב.

---

1. =דמי קריאת המגילה.
2. ראה גם "לקוטי סיפורים" ע' קט.

בעת סעודת ערב בא כ"ק בנו אדהאמ"צ, וישבו לאכול. בעת הסעודה אמר כ"ק אדה"ז לבנו שיאמר דא"ח, וענה: איני יכול. ומילא לו כ"ק כוס יי"ש, ואמר לו כ"ק אביו: "בערל, זאָג חסידות"[3], וענה: איני יכול. ומילא כ"ק עוד כוס יי"ש, ואמר לבנו שישתה, ואמר לו כנ"ל, וענה: איני יכול. ומילא לו עוד כוס ושתה, ואמר לו כ"ק: "זאָג חסידות", ואז אמר לפניו דא"ח.

כאשר כילו לאכול, וכ"ק בנו אדהאמ"צ הלך לביתו, ראתה כ"ק הרבנית שלא בא אורח חוץ מבנה. שאלה את כ"ק אדה"ז: ואי' הוא האורח ההגון שאמרת? והשיב כ"ק: האורח ההגון הוא בננו, "ער דרשנ'ט גוט" (הוא דורש טוב)[4].

ד. כוחו של אדמו"ר האמצעי בנגלה

כ"ק אדמו"ר האמצעי שאל פעם להמשרת שלו: שמע נא מה אומרים העולם אודותי, במה כחי גדול – אם בנגלה או בדא"ח.

המשרת יצא החוצה ושהה זמן־מה, ונכנס הביתה, ואמר לכ"ק: בנגלה בודאי כחכם גדול, אבל בדא"ח כחכם יותר גדול.

ויאמר כ"ק: אין זה אמת. אם הייתי מוסר א"ע ללימוד הנגלה חצי שנה – אין גאון כמותי[5]. אבל מה אעשה, שרצוני להשיג מדות דא"ס.

נ"א: רצוני שאם ייפגשו שני אברכי חסידים ידברו ביחודא עילאה ויחודא תתאה[6].

(מהרשג"א)

ה. סנגורו של אדמו"ר האמצעי

כ"ק אדמו"ר הזקן אמר פעם אחר יוהכ"פ לבנו כ"ק אדמו"ר האמצעי: דובער! היום, ביום־כיפור זה, דנו אותך למעלה עבור שמגלה אתה רזין דאורייתא. רק מליץ טוב המליץ עבורך, והמליץ הי' כ"ק הרה"ק רבי אברהם הקדוש, בנו של כ"ק מורנו הה"מ ממעזריטש[7].

השומעים הביטו בפני כ"ק אדהאמ"צ לראות בפניו איזו התפעלות, אבל הוא התבונן לצדדים, כאילו מבקש שמישהו יבקש את כ"ק אביו אדה"ז לומר דא"ח.

ו. "ביסט נאך ניט קיין רבי"...

כ"ק אדמו"ר האמצעי, כשקיבל הנשיאות, והי' כבד עליו להשיב שאלות ותשובות שנשלחו אליו – מינה את כ"ק חתנו אדמו"ר הצ"צ, וחבר לו את החסיד הגאון ר' נחמי' מדובראוונא, לערוך התשובות לשואלים, והי' מוסרם להם, והיו מעיינים בהם ומסדרים התשובות. ותנאי התנה, שטרם שישלחו להשואלים ייכנסו אליו להראות לו התשובות, כדי לעיין בהם אם התשובה נכונה. בכל התשובות הסכים כ"ק אדה"א לחתנו כ"ק אדמו"ר הצ"צ.

פעם באה שאלה, וערכו כ"ק אדמו"ר הצ"צ ור' נחמי' את התשובה. והשואל דרש לענות לו בהקדם, מפני נחיצות התשובה שהיתה דחופה לענות, וכ"ק אדמו"ר האמצעי הי' אז עסוק מאד בעניניו, ולא הי' להם שעת הכושר להראות לפני כ"ק לעיין בהתשובה.

והסכימו בדעתם כ"ק אדמו"ר הצ"צ ור' נחמי', אשר להיות שעד עתה הסכים עמהם כ"ק אדה"א, ולא אירע פעם שלא יסכים עמהם, והיו בטוחים שגם הפעם יסכים עמהם, ולהיות שהשואל דחוף לקבל תשובה – על־כן שלחו את התשובה, ולא הגישו לכ"ק אדה"א שיעיין בה קודם.

לאחר זמן שאל כ"ק אדה"א לחתנו הצ"צ האם כבר ענו תשובה על השאלה הנ"ל שנשאלה, ויאמרו שכבר שלחו את התשובה. ויאמרו הסיבה שלא נתנו לכ"ק לעיין בה, שהי' דחוף וכ"ק הי' עסוק, ולכן שלחו בלי הסכם כ"ק.

---

3. =אמור חסידות.

4. ראה גם "שמועות וסיפורים" ח"ב ע' 42.

5. ראה גם "לקוטי סיפורים" ע' קלג.

6. ראה גם ספר השיחות תש"ב ע' 104.

7. ראה גם כתבי הרח"א ביחובסקי ע' נח.

ויאמר כ"ק אדה"א לחתנו להראות לו את התשובה, היינו העתקה מהנשלח. וכאשר עיין כ"ק אדה"א בהתשובה, אמר להם שטעו, והוא נגד דעת תוס' ביבמות, ויראה להם הטעות.

כ"ק אדמו"ר הצ"צ נפל ברוחו והי' במבוכה גדולה, שראה אמיתית הטעות שהראה לו חותנו כ"ק אדה"א, שטעה בתוס' מפורש בהיפך. וינחם אותו חותנו כ"ק אדה"א, ויאמר לו: "דו[8] ביסט נאָך ניט קיין רבי, קענסט נאָך האָבן אַ טעות"[9].

(מהרשג"א)

ז. איפכא מסתברא

בבית כ"ק אדמו"ר האמצעי אירע שאלה על עוף. בתו של כ"ק הביאה השאלה לפני כ"ק אדמו"ר הצ"צ ועוד רבנים, ופסקו מה שפסקו. אבל לא נחה דעתה, ואמרה שילכו לשאול דעת אבי'.

כשבאו לכ"ק אדה"א והרציאו חוות דעתם והמקורים שמהם למדו הפסק דין, הראה להם כ"ק אדה"א שממקור זה הפסק דין הוא להיפך, וכן רוב המקומות הוא להיפך.

(מהרשג"א)

ח. לו דומיה תהלה

פעם באו ליו"ט חסידים, כאלפיים איש, לכ"ק אדמו"ר האמצעי, והביהכ"נ לא הכיל את כולם. בנו "שאלאש" (היינו בנין מנסרים של עץ) שיכיל את כל אנ"ש.

הנסיך ליובאמירסקי עם עוד אחד ממקורביו הלכו לצוד ציד, ועברו על־פני ה"שאלאש", ושמעו שאחד מדבר ואנשים הרבה סובבים אותו, ושקט ודומי' שוררת. התפלא מאד, ונכנס גם הוא עם חברו. ועמדו כעשרה מינוטן[10], והתפלאו מאד שקהל גדול כזה עומד ושומע, ואינו נשמע קול של פיהוק או שיעול ("הוסט"), עד שאפשר לשמוע קול זבוב הפורת.

כשיצא הביט על שעונו, וראה שעמד עשרה רגעים בפנים ה"שאלאש". ותמהונו עלה עוד יותר, שהי' לו שיעול, שלא עבר רגע שלא השתעל, ובמשך העשרה רגעים לא שיעל אף פעם.

(מהרשג"א)

ט. שואב המים הנסתר

כ"ק אדמו"ר האמצעי הי' פעם בעיר באריסאוו, ושם הי' שואב מים.

הבע"ב והנערים, הי' מקובל עליהם שהשואב מים הוא איש חסר דעה, והיו עושים אותו לשחוק ומהתלות, ובפרט הנערים. והשואב מים קיבל ע"ע את כל הבזיונות שעשו לו.

כ"ק אדמו"ר האמצעי, כשראה את השואב מים, אמר להחסידים שאל ישחקו ממנו מהיום והלאה.

ונתקבל אז אצל חסידי באריסאוו שהשואב מים הוא אחד מצדיקים הנסתרים.

(מהרשג"א)

י. "תיקון" לאכילת חלב

פעם, בהיות כ"ק אדמו"ר האמצעי בדרך, והי' קרוב לעיר ראגאטשאוו, עמדו לנוח ב"קרעטשמע" (מלון).

פתאום סגר את הדלת ואמר תהילים מקירות לבו בכוונה עצומה, ולא קיבל שום איש, ושהה שם שלשה ימים, ולא בא אוכל לפיו. לחסידים שליוו אותו הי' הרבה צער, אבל לא הרהיב איש מהם להכנס אליו משך השלשה ימים.

אחרי שגמר הצום של שלשה, אמר לנסוע הלאה, וכל הדרך עד זשלאבין הי' ברצינות גדולה.

---

8. =עדיין אינך רבי, ויכול אתה עדיין לטעות.

9. ראה גם "שמועות וסיפורים" ח"ב ע' 45. "לקוטי סיפורים" ע' קמג. "למען ידעו... בנים יולדו" ע' 293.

10. =דקות.

אחרי שעברו עוד ימים אחדים, התנהג בסדר הימים, שלא ברצינות יתירה של הימים האחרונים.

זקני החסידים שאלו לכ"ק אדה"א אם יש להם הרשות לדעת מה אירע לכ"ק שצם שלשה ימים, וסיבת הרצינות.

ענה להם כ"ק, שבנסעו בדרך נכנס אליו אברך אחד ליחידות, וביקש לתיקון לעבירה שבאה לידו ואינו יכול ליפטר ממנה, שהוא לומד בלילה לאור של נר חֶלֶב, וכאשר קרב קצו של הנר הוא מכבה אותו, ונכנס בו יצר הרע ומפתהו ומסיתו לאכול את החלב הנשאר.

והשיך כ"ק: כדי לתקן את השני, צריך למצוא בנפשו איזה ענין מעין זה ברוחניות שנמצא אצלו. אף שאינו בערך, אבל דמיון דדמיון צריך למצוא בנפשו. אולם הפעם לא מצאתי אופן איך לתת עצה ותיקון להאברך, ורק אחרי שצמתי שלשה ימים רצופים, וע"י עבודה ברצינות, מצאתי אופן איך לתת תיקון להאברך[11].

(מהרשג"א)

יא. מקוה בהשגחת אדמו"ר האמצעי

בהיותי לומד בוויטעבסק[12], סיפרו לי שבימי כ"ק אדמו"ר האמצעי בנו מקוה בעיר, ואירע שכ"ק אדהאמ"צ בא לוויטעבסק ביום שצריך להכשירה בפעם הראשונה, וביקשו אנ"ש את כ"ק שיואיל ללכת להכשירה, ונענה לבקשתם, והלך כ"ק והכשירה.

המקוה נמצאת ברחוב המרכזי של צד הקטן ("אויף דעם קליינעם זייט").

[העיר וויטעבסק נחלקת לשלש עיירות: (א) איזהארי – היא נמצאת על הר, להם רב מיוחד ושו"בים מיוחדים; (ב) זארעציע (מעבר אמת המים) – ג"כ רב מיוחד ושו"בים מיוחדים; (ג) צד הקטן – ג"כ רב מיוחד ושו"בים מיוחדים. צד הקטן, עד זמן תרפ"ט, עלה על שני הצדדים, הן באוכלוסין והן במסחר. בתרפ"ט נעשה חורבן, ובפרט אחרי השואה ר"ל].

יב. בין חסידי חב"ד לחסידי פולין

חסיד מחסידי כ"ק אדמו"ר האמצעי בא לליובאוויטש, בזמן שהי' כ"ק בבית ברצינות, ולא קיבל ליחידות ולא דיבר דא"ח (אפשר מצד איזה מסירה).

דחק החסיד ונכנס לבית כ"ק אדה"א, ויאמר לו כ"ק: למה דחקת א"ע להיכנס? עתה אין הזמן מוכשר לקבלת יחידות. ויענה החסיד: הלא אמרו חז"ל[13] על פסוק[14] "דאגה בלב איש ישיחנה" – ישיחנה לאחרים.

ויאמר לו כ"ק: מה בלבך?

ויען החסיד: אנו רואים הפרש גדול בין חסידי חב"ד ובין חסידי פולין.

אצל חסיד פולני – חודש ימים קודם נסיעתו להצדיק שלו, עושה זוגתו הכנות, מכינה מלבושיו, מכינה צידה לדרך, ומלווה אותו בברכות, ונוסע בפומבי.

בבואו להצדיק – מקבל שלום, והצדיק ומשמשיו והגבאים מקרבים אותו כל הזמן שהוא נמצא במחיצתו של הצדיק. קודם נסיעתו הביתה נכנס ליחידות, והצדיק מברכו בשנה של פרנסה טובה בגו"ר.

בבואו הביתה – מקבלים אותו ב"ב בפנים צוהלות ושוחקות, ושואלים אותו מה נשמע בבית הרבי הצדיק, ומה אמר הצדיק. והוא משיב לב"ב את הקירוב שהי' לו בבית הצדיק, והברכות שאצל הצדיק לו ולב"ב, וכולם שמחים וצוהלים שזכו לקרבת הצדיק.

---

11. ראה גם אגרות קודש אדמו"ר מוהריי"צ ח"ג ע' שעט. "רשימות" חוברת קפב (כרך ה ע' 370) – שם מסופר שהיה זה חטא אחר. ב"הלקח והלבוב" (ח"ב ע' קצח) מופיע סיפור מאדמו"ר הצ"צ בענין תיקון על אכילת חלב, וייתכן שלפנינו שילוב של שני הסיפורים.

12. בשנת תרפ"ה (כמסופר לקמן ברשימת הזכרונות פרק טו).

13. יומא עה, א. וש"נ

14. משלי יב, כה.

אחרי מאה ועשרים שנה, כשבא חסיד פולני לעולם העליון ועומד לפני בי"ד של מעלה – שואלים אותו: עסקת בתורה? ועונה החסיד: לא עסקתי. – עסקת בתפלה? עונה החסיד: לא עסקתי בתפלה.

ושוב שואלים אותו: נסעת להצדיק? – כן, עונה החסיד. – ומה אמר לך הצדיק? – לא אמר לי דבר, הן ע"ד עסק התורה והן ע"ד עסק התפלה.

אם־כן, פוסקים בי"ד של מעלה, לך לגן־עדן.

הנה לחסיד כזה, טוב לו בעוה"ז וטוב לו לעוה"ב, בעולם העליון.

לעומתו, חסיד חב"ד – חודש ימים קודם נסיעתו זוגתו באה בטענה: אין כסף לאדון זה, במה יסע, ולמה לו לנסוע להרבי שלו? ואשה רעה עוד מוספת מה שאין מעלין על פה, כמו בהר עיבל ח"ו.

וסוף־סוף הזמן קצר, וצריך לנסוע; מתגנב החסיד באישון לילה, ונוסע או הולך רגלי לכ"ק אדמו"ר.

בבואו לבית־חיינו – אין מקבלים שלום. ואם צריכים להכנס ליחידות – בדוחק גדול פועלים אצל הגבאי או המשרת שיתן רשות להכנס.

בבואו הביתה – זוגתו פוגשת אותו בפנים זועפות, ועוד מוספת כנ"ל, ואין שואלים אותו מה אמר כ"ק שליט"א. זהו בעלמא דין.

אחרי מאה ועשרים שנה – חסיד חב"ד עומד לפני בית־דין של מעלה, ושואלים אותו: עסקת בתפלה? ועונה: לא עסקתי בתפלה.

ושוב שואלים: נסעת להצדיק, להרבי שלך? – נסעתי להרבי, להצדיק שלי. ושוב שואלים אותו: ומה אמר לך הצדיק, הרבי שלך? – כ"ק אדמו"ר אמר לי, שחוב עלי לעסוק בתורה ותפלה.

אם־כן, אומרים ופוסקים בית־דין של מעלה, לך רד לגיהנם.

הנה אנו רואים שלחסיד חב"ד רע מזלו, הן בעוה"ז והן בעולם העליון[15].

ויאמר לו כ"ק אדה"א: ומה דעתך בזה?

ויען החסיד: לא אתן חילוף הגיהנם שלי עבור הגן־עדן שלו[16].

[חסידי פולין שמעו הסיפור הזה, שמפורסם בין חסידי חב"ד, וכל חסיד מספר על צדיק שלו, וחסיד של צדיק אחר – על הצדיק שלו].

יג. ה"קאפעליע" והקוזקים

לכ"ק אדמו"ר האמצעי הי' "קאפעליע"[17], היינו חסידים שהיו מנצחים על כמה מיני כלי שיר, וגם היו לכ"ק "קאזאקן", חסידים שהתאמנו לרכוב במרוצה על סוסים הנה והנה. לעת מן העתים, בעת שמחה, הי' קורא לה"קאפעליע" וה"קאזאקן", וכ"ק הי' עומד בחלון ושומע את הניגונים ומביט את מרוצת ה"קאזאקן". גם בן כ"ק, הרב ר' נחום, הי' מן ה"קאזאקן".

פעם, בימי החול, לא הי' יומא דפגרא, קרא כ"ק אדה"א פתאום לה"קאפעליע" וה"קאזאקן" שינגנו וירוצו לפניו, וכ"ק עמד בחלון וראה את מרוצתם.

פתאום נשמע קול שבן כ"ק, כ"ק הר"נ, נפל מעל סוסו, והוא בסכנה. ורצו תיכף להגיד לכ"ק אדה"א, ויראה בידו הקדושה שימשיכו בניגונים ובמרוצת הסוסים. אחרי משך זמן אמר שיפסיקו, והלך לו מהחלון לחדרו.

בני הבית קראו לרופא, וראה שאין סכנה גדולה כמו שאמרו, רק נשברה רגלו, ויעשו תחבושת והדברים הצריכים, והשבר יתרפא.

אחרי עבר זמן מה שאלו בני הבית, או חסידים, שמתפלאים מפני מה כשאמרו לכ"ק מה שאירע לבנו החביב עליו ביותר לא פנה אליהם, ואדרבה – ציווה להמשיך בה"קאפעליע" וה"קאזאקן".

15. ראה גם "תורת מנחם" ח"א ע' 178 ואילך.

16. ראה גם "תורת שלום" ע' 242.

17. =להקה.

ויאמר להם כ"ק: מפני מה אין אתם שואלים למה קראתי פתאום ביום חול לעשות שמחה?

והמשיך כ"ק: ראיתי ביום ההוא דינים על בני הר"נ, והיות ששמחה ממתיק דינים, על־כן קראתי ה'קאפעליע' וה"קאזאקן'. והיות שרשימו מהדינים נשארו, על־כן ציוויתי להמשיך השמחה, שאף רושם לא יישאר מהדינים. וזהו ששבר רגלו – זהו הרשימו, ושיתרפא אי"ה במהרה, שאף רושם לא יישאר.

(מהרשג"א)

יד. רפואה מרחוק ומקרוב

להחסיד מוהר"ר מרדכי ליעפליער, בימי נשיאות כ"ק אדמו"ר האמצעי, נחלה בנו, ויסע ר"מ עם בנו לפטרבורג לדרוש ברופאים. לאחר שבדקו אותו הרופאים אמרו שאין להם תרופה למחלתו, שהמחלה אחזה בעצמותיו והם הולכים ונרקבים.

כשמוע דברי הרופאים שלח מכתב לכ"ק אדה"א עם כל הפרטים, ושיער בעצמו שמכתבו לליובאוויטש יגיע לערך במשך חמשה ימים, ותשובת כ"ק אדה"א ג"כ יגיע במשך חמשה ימים, בס"ה עשרה ימים.

כעבור עשרה ימים עמד בחוץ וחכה עד שיעבור הדוור (נושא המכתבים). כאשר עבר הדוור, אמר לר"מ שאין עבורו מכתב, וכן הי' גם ביום השני. ביום השלישי, בעבור הדוור, אמר לר"מ שיש עבורו מכתב, אבל אין לו פנאי לחפש המכתב.

וירץ אחריו ר"מ, ויאחוז בילקוטו, וחיפש אחרי המכתב, ובינתיים שאל להדוור מפני מה הוא נחפז היום כ"כ. ויספר הדוור לר"מ, שבבית נסיך ידוע ממשפחת הקיסר חולה אחד מבני המשפחה, ונקרא לביתם רופא המלך דמדינת אויסטריא, והיום הוא נוסע לוויען עיר המלוכה, ועליו – על הדוור – להמציא לו סוסים ועגלה לדרכו.

הר"מ פתח המכתב מכ"ק אדה"א, והי' כתוב בו בזה הלשון: "קיבלתי מכתבך, והלכתי בחדר אנה ואנה, וראיתי שתשועה קרובה לבוא מרחוק ומקרוב". בצד המכתב כתוב: "אל תחוס על ממון".

וישאל הר"מ מהדוור כתובת הנסיך, והלך תיכף לבית ההוא, וימצא שם בחוץ המון אנשים ונשים נדחקים, אפשר יהי' בידם היכולת שיבקר אותם הרופא בבית, או עכ"פ יעשה ביקור במקום.

הר"מ, להיותו איש נכבד, ורבים הכירו אותו, נכנס בדוחק גדול אל הבית פנימה, ודיבר עם הרופא שיבקר את בנו. אבל הרופא מיאן בדבר, באמרו שאין לו רשות להתמהמה פה, שהוא רופא המלך.

ויאמר הר"מ להרופא, שבעבור ביקור אחד יתן אלף רו"כ. כשמוע הרופא הסך המסויים הזה, שבימים ההם הי' אוצר גדול של ממון, נתרצה לבקר את בנו החולה.

אחרי שביקר, ומצא סיבת מחלתו, אמר שברוסיא אין נמצא רפואה למחלה זו, ואם נמצא בילקוט של רפואות שהביא אתו רפואה הדרושה למחלה זו – אז בודאי יתרפא. תיכף שלחו שליח להביא הילקוט, ומצא בה הרפואה הדרושה, וציווה להביא רופא מפטרבורג, והוא ילמד אותו איך להתנהג בהרפואה ואיך לרפאות את החולה.

אחרי אשר משחו כמה פעמים עם המשחה, נפתח פתח בצדו, ויצא מוגלא, ונתרפא. ואמר הרופא, שהמחלה באה מכאב שיניים, ועלה ניפות, והמוגלא נתפשה בהעצמות.

ונתקיימו דברי כ"ק אדמו"ר האמצעי שתשועה קרובה לבוא מרחוק – שהרופא בא מוויען, ומקרוב – שהרפואה נמצאה בילקוטו, והעצה שאל יחוס על ממון – שבלא זה לא נתרצה הרופא לבוא.

(מהרשג"א)

טו. קפידא על ר' זלמן זעזמער

הרה"ג הרה"ח ר' זלמן זעזמער שבת פעם בליובאוויטש, בעת נשיאות כ"ק אדמו"ר האמצעי, ושמע מאמר דא"ח מכ"ק אדה"א. בהיותו באכסניא, הביע דעתו בפני אחדים, שהיום לא שמע בדא"ח חידוש שחידש כ"ק אדה"א.

אנשי דלטורא והולכי רכיל מסרו דברי רז"ז לכ"ק אדה"א, והקפיד מאד, באמרו: "ער זאָגט אַז קיין נייעס איז ניט געווען אין מאמר חסידות? אין סיביר וועל איך עם פאַרשיקן!"[18]

אחרי זמן מה דרשו בעיר פאריטש מורה הוראה, ובידעו שכ"ק אדה"א יש לו קפידא עליו, על־כן ביקש את הרה"ג הרה"ח הצדיק ר' הלל מפאריטש שידבר טוב עליו (היות שר' הלל הי' מאלו שנתקרבו לחב"ד ע"י ר"ז זעזמער).

כשהציע הרה"ח ר' הלל לפני כ"ק אדה"א לשלוח על רבנות דפאריטש את רז"ז, אמר כ"ק: "עם וועל איך שיקן אויף פאַריטשער רבנות? דיך וועל איך שיקן אין פאַריטש!"[19]

לסוף ימי רז"ז גר בעיר קריסלאווע, והוא עם עוד שני רבנים התעסקו לגייר גיורת, שהי' אסור ע"פ דיני המלוכה. ומסרו אותם למלכות, והי' עליהם משפט, ואת רז"ז דנו לשלוח למדבר סיביר.

ימים אחדים קודם שבאו מטעם הממשלה לקיים הפסק לפועל, נפטר רז"ז, ובא לקבורת ישראל בעיר קריסלאווע. כאשר בא ה"פריסטאוו"[20], נציב הממשלה, לקחת את רז"ז ולאסור אותו באזיקים כנהוג, ולשלוח אותו סיבירה, ואמרו לו שרז"ז נפטר ובא לקבורת ישראל – לא האמין לדבריהם, והוכרחו לפתוח הקבר, ויראה אותו קבור שם.

ונתקיימו דברי אדה"א, וזכותו של רז"ז עמדה לו שנפטר קודם[21].

(מהרשג"א)

טז. "לעבעדיקער!"

לכ"ק אדמו"ר האמצעי הי' בדחן, שדרכו לשמח בשמחות, או לעורר שמחה בשעה שהי' כ"ק ברצינות, והי' נקרא בפי כל "פודליג דער בדחן".

פעם, בעת החתונה של אחד מבניו של כ"ק אדה"א, קרא כ"ק להבדחן, ואמר לו: "פודליג! זאָג די קלעזמער זיי זאָלן שפילן לעבעדיקער, דער טאַטע איז געקומען" (אמור להכלי זמרים שינצחו על כליהם בחיות יותר, אבי בא).

ואמר פודליג: "איך האָב אַ געשריי געטאָן 'לעבעדיג', אַז קאַם די נשמה האָט זיך געהאַלטן אין גוף" (ששאג בהרמת קול להמנצחים על הכלי זמר שינצחו בחיות, עד שכמעט יצאה נשמתו מגופו).

[פעם אחרת, בעת חתונה, קרא פודליג הבדחן לכלי זמר, שיזמרו לכבוד החסידים האברכים שלא התחילו להתפלל באריכות, ולכבוד החסידים הזקנים שפסקו מלהתפלל באריכות].

(מהרשג"א)

יז. מה שהרבי יודע...

הבדחן פודליג אמר לכ"ק אדמו"ר האמצעי: מה ביני לבינכם? מה שאני יודע – גם כ"ק יודע; ומה שלכ"ק אינו ידוע – גם לי אינו ידוע.

ותומ"י אמר: יש הפרש גדול – מה שכ"ק יודע אין ידוע לי... זהו ההבדל ביני לכ"ק.

(מהרשג"א)

יח. "מילתא דבדיחותא" מהשרוול

פעם עמד פודליג הבדחן לנגד כ"ק, וגרד ("געקראַצט") בשרוולו את כל היד בחזקה.

וישאל כ"ק: למה הוא עושה כן, אפשר חלתה ידו?

ויענה פודליג, שב"ה ידו בסדר, אך להיות שרואה שכ"ק הוא ברצינות, הוא מגרד ("קראַצט") את ידו,

---

18. =הוא אומר שלא היה חידוש במאמר החסידות? לסיביר אשלחהו!

19. =וכי אותו אשלח לרבנות פאריטש? אותך אשלח לפאריטש!

20. =קצין משטרה.

21. ראה גם "רמ"ח אותיות" אות נו. "לשמע אזן" ע' מז. "הלקח והלבוב" ע' רד. "לקוטי סיפורים" ע' קלט. "למען ידעו... בנים יולדו" ע' 268.

שברצונו "לגרד" ("אויסקראַצן") מילתא דבדיחותא, לפקח דעתו של כ"ק...

יט. קליפת עמלק

לאחר השחרור של כ"ק אדמו"ר האמצעי אמר לחתנו כ"ק אדמו"ר הצ"צ:

חאוואנסקי (הוא "געגעראל גובערנאטאר"[22] דויטעבסק) [23] הוא קליפת עמלק, ואם היית יהושע, "נער לא ימיש מתוך האהל" – היינו פוטרים אותו.

(מהרשג"א)

כ. אמירת תהילים של אדמו"ר האמצעי

פעם שאל הרשג"א מכ"ק אדמו"ר מוהרש"ב: שמעתי שביוהכ"פ, בעת שאומרים הקהל "עשרה הרוגי מלכות", כ"ק אומר תהלים. וכן שמעתי מזקני החסידים שכ"ק אדמו"ר האמצעי, בעת אמירת עשרה הרוגי מלכות, הי' אומר תהלים.

ויאמר כ"ק להרשג"א: "מיר[24] גלייבט איר צום מיטעלן רבי'ן?! דער מיטעלער רבי, אַז ער פלעגט זאָגן תהלים, איז געווען נאַס די יאַרמולקע אויף דעם צווייטן זייט!"[25]

(מהרשג"א)

כא. איך אפשר לאכול?

כ"ק אדמו"ר האמצעי זצוקללה"ה אמר: איך יכולים לאכול בסעודה שלישית, בזמן שמאיר ארץ אנפין ועתיק יומין ורדל"א?

[מסופק הנני בדיוק הלשון].

22. =מושל כללי.

23. שהיה אחראי למאסרו של אדמו"ר האמצעי.

24. =וכי אותי משווה אתה לאדמו"ר האמצעי?! אדמו"ר האמצעי, כשהיה אומר תהילים, היתה כיפתו רטובה מצדה השני!

25. ראה גם "לקוטי סיפורים" ע' רסד.

כב. "מיר דארפן חסידים קלוג מאכן"

חסידים אומרים בשם כ"ק אדמו"ר האמצעי:

"מיר דאַרפן חסידים קלוג מאַכן, און משיח וועט זיי פרום מאַכן"[26]. והעולם'שע – כשיבוא משיח, יתחיל עמהם מא"ב.

כג. שלשה תלמידים

כ"ק אדמו"ר האמצעי אמר, שדא"ח כרצונו נטע בשלשה מתלמידיו: הרה"ח ר' בנימין קלעצקער, הרה"ח ר' נטע ממאלאסטירצאנע, וכ"ק הרה"ח ר' הלל מפאריטש[27].

כד. אנחה ב'בידך אפקיד רוחי"

כשבא הרה"ג מוהר"ר אברהם לנדזי, מו"צ דעיר זעמבין, לעיר זעמבין, נכנס אליו הרשג"א, ואמר לו שזקנו הי' מחסידי כ"ק אדמו"ר האמצעי, ופעם נתקבל ליחידות לכ"ק אדמו"ר האמצעי, ואמר כ"ק לזקנו: כשאומרים בקשעהמ'ט "בידך אפקיד רוחי וגו" צריך להיאנח ("אַ קרעכץ טאָן").

ואמר ר' אברהמ'קע: אם לא באתי הנה רק לשמוע דיבור זה, די לי.

(מהרשג"א)

כה. אהבה בתענוגים

אצל כ"ק אדמו"ר האמצעי היו כמה עשרות אלפים חסידים שהיתה להם אהבה בתענוגים.

(מהרשג"א)

26. =אנו צריכים לעשות את החסידים פקחים, והמשיח יעשה אותם יראי־שמים.

27. ראה גם "בית רבי" ח"ב ע' 30. "רשימות הרב"ש" ע' טז.

כו. הבכי שגרם להסתלקות

בעת שנסע כ"ק אדמו"ר האמצעי בה"קאלאניעס"[28] ד'מאלא רוסיא' (אוקריינא), יצא הגזירה שהיהודים יתנו בניהם לעבוד באנשי הצבא.

אשה אחת דפקה בחלון הבית שהתאכסן בו כ"ק אדמו"ר, וצעקה בבכי: "רבי, העלפט מיר! מיין אייניציקן זון האָט מען באַ מיר צוגענומען אין סאָלדאַטן"[29].

ומאז נחלה כ"ק אדמו"ר, והי' סיבה להסתלקות.

(מהרשג"א)

כז. דבר שאינו בעולם

כ"ק אדמו"ר האמצעי, בהיותו בניעזין חלה את חליו, וישבו סביבו בחדרו הרופאים ודיברו ביניהם. ואמר רופא אחד לחבריו הרופאים: לפי דעתי, מחלת כ"ק היא שיש לו רצון לדבר שאינו בעולם ("ער האָט אַן אהבה צו אַ זאַך וואָס איז ניטאָ אויף דער וועלט").

כ"ק שמע את דבריו, ויאמר אל הרופא: שמע נא, אדרבה, האם אתה יכול לעשות נסיון לחשוב אודות איזה דבר שאינו בעולם? נסה נא!

ויאמר הרופא: הן, אחשוב בדבר שאינו בעולם.

כעבור איזה רגעים אמר לו כ"ק: ספר נא מה חשבת.

ויאמר הרופא: חשבתי שהשולחן מסבב סביב לו ("דער טיש דרייט זיך אַרום").

ויאמר לו כ"ק: זהו דבר שישנו בעולם. השולחן ישנו בעולם, ודבר עגול מסבב סביבו – ישנו גם־כן בעולם, כמו אופן עגול מסבב סביב הידות. שניהם ישנם בעולם. ואיך אתה אומר שמחשב אני בדבר שאינו בעולם?

(מהרשג"א)

28. =מושבות.

29. =רבי, הושיעני! את בני יחידי לקחו ממני לצבא.

כח. "פרץ סמיליאנער איז א פיינער יונגערמאן"

הרה"ג הרה"ח ר' פרץ חן בא פעם לליובאוויטש בימי נשיאות כ"ק אדמו"ר הצ"צ. כאשר נכנס ליחידות לכ"ק אדמו"ר הצ"צ, אמר לו כ"ק אדמו"ר: פרץ, בדעתי לשלוח אותך לטשערניגאוו לקבל עליך רבנות דשם.

ויאמר הר"פ לכ"ק אדמו"ר הצ"צ: הלא שם גר החסיד ר' משה מאריאמאוו[30], חסיד דכ"ק אדמו"ר האמצעי, איש תקיף בדעתו, והוא מאנשי הקהלה, ורבים וטובים ממני השיב פניהם ריקם, ולא הסכים לקבל אותם לרבנות דטשערניגאוו.

ויאמר כ"ק אדמו"ר: אני אתן לך מכתב להחסיד ר' משה מאריאמאוו, והוא יעזור לך לקבל הרבנות. וכשבא הר"פ לטשערניגאוו, עזר רמ"מ בכל אשר השיגה ידו שיקבלוהו למשרת הרבנות.

כעבור זמן מה, במסיבה שישבו הר"פ ורמ"מ, שאל הר"פ: אמור לי, מה זה שבעבורי השתדלת בכל עוז שיקבלו אותי למשרת הרבנות, ורבנים הרבה טובים ממני – אדרבה, השתדלת שלא לקבלם.

ויספר הר"מ לר"פ:

הנה אני הייתי נוכח קודם הסתלקות כ"ק אדמו"ר האמצעי בניעזין. קודם הסתלקותו דיבר דברים שלאיש זר היו נראים דברים שאינם מסודרים. אנחנו, המקושרים בלב ונפש, כאו"א ארז בילקוטו מה ששייך לו, וגם אני ארזתי בילקוטי דברים השייכים לי, והרבה דברים כבר נתקיימו ובאו בפועל.

בתוך הדברים שמעתי: "היינט איז אויך פאַראַן פיינע יונגעלייט, פרץ סמיליאַנער איז אַ פיינער יונגערמאַן"[31]. ולא ידעתי מי הוא פרץ סמיליאנער.

וכאשר הבאת אלי מכתב כ"ק אדמו"ר הצ"צ, וכתוב בהמכתב שהוא שולח לרבנות את הרב פרץ

30. אחזותיו – לקמן ע' 252 ואילך.

31. =גם היום ישנם אברכים ראויים. פרץ מסמיליאן הוא אברך ראוי.

סמיליאנער, ושאשתדל עבורו לקבל הרבנות – נודע לי שכוונת כ"ק אדה"א עלי, על־כן השתדלתי עבורך[32].

[הר"פ הי' נקרא בפי החסידים "פרץ בעשענקאוויצער" או "פרץ נעוולער", ושם "פרץ סמיליאנער" נשכח לגמרי, ששם זה הי' לו בבחרותו, בצעירותו].

(מהרשג"א)

כט. לא ידע צורת מטבע

העגלון של כ"ק אדמו"ר האמצעי, אחרי שנסתלק כ"ק אדה"א, הי' עגלון של כ"ק אדמו"ר הצ"צ.

דרך העגלונים, כשבאים ל"קרעטשמע", דורשים מהנוסעים על משקה י"ש. ודרש העגלון מכ"ק אדמו"ר הצ"צ י"ש ב"קרעטשמע", ונתן לו רו"כ. לאחר זמן שאל כ"ק אדמו"ר הצ"צ מהעגלון העודף ממה ששילם בעד י"ש, שי"ש עלה לעשרה קאפיקעס, והעודף תשעים קאפיקעס.

ויאמר העגלון לכ"ק אדמו"ר הצ"צ: הגם אתה רבי? רבי הקודם לא דרש מעולם העודף, ואתה זה פעם הראשון והנך דורש אותו.

כידוע[33], כ"ק אדמו"ר האמצעי לא ידע צורת מטבע[34].

(מהרשג"א)

ל. "אמת'ע רוח הקודש"

אצל כ"ק הרה"צ והקדוש ר"י מרוזין, הי' מלמד לבניו חסיד מחסידי אדמו"ר האמצעי, והיו לו מאמרי דא"ח של כ"ק אדה"א.

המלמד הי' נזהר שכ"ק הרה"צ מרוזין לא יראה את הכתבים, והי' סוגר אותם על מסגר (כידוע, שהרביים דפוילן היו מקפידים שמגלים דא"ח בגלוי).

פעם, כשלמד המלמד מאמר דא"ח, והי' נחוץ לו לעזוב החדר שבו למד, שכח, או שלא עלה במחשבתו שמי שהוא יבוא לחדר שלמד, ועזב את הכתבים על השולחן.

כאשר נכנס המלמד חזרה לחדר, ראה שכ"ק הרה"צ הר"י מרוזין עומד בחדרו ובידו הכתבים, ומעיין בהם, ושאל של מי הוא, ואמר המלמד שהוא של כ"ק אדה"א. ואמר כ"ק הרה"צ מרוזין: "רוח הקודש, אמת'ע רוח הקודש"[35].

(מהרשג"א)

לא. משיח בן יוסף

חסידים אמרו על כ"ק אדמו"ר האמצעי שהוא משיח בן יוסף.

והפירוש אמר הרשג"א: היות שמשיח **יגלה** פנימיות התורה – זהו משיח בן דוד; ומשיח בן יוסף היינו **פירוש וביאור** פנימיות התורה, ומי כמוהו, ככ"ק אדה"א, שפירש וביאר דא"ח.

לב. התעלפותו של ר' זלמן לנדא

הרה"ג הרה"ח ר' זלמן לנדא מקורעניץ, פעם ב"ט כסלו בעת התוועדות התחיל בחרוזים ("גראמען"), שהי' אומן בדבר.

בחרוזיו נאמר מה שגילה ופעל הבעש"ט, הה"מ ממעזריטש וכ"ק אדמו"ר הזקן. וכשהתחיל לספר בחרוז מה שגילה כ"ק אדמו"ר האמצעי – התעלף ונפל מכסאו.

(מהרשג"א)

32. ראה גם "שמועות וסיפורים" ח"א ע' 49. "מגדל עז" ע' קצג.

33. ראה "רשימות" חוברת קפב (כרך ה ע' 370). ספר השיחות תש"א ע' 111.

34. ראה גם "לקוטי סיפורים" ע' קלה.

35. =רוח הקודש אמיתית.

לג. התוועדות ביחידות

בתחנת מרכבת הברזל קראסנאיע, הסמוכה לליובאוויטש, גר חסיד הנקרא שלמה השען ("זייגער מאכער") – מתקן שעונים (זוהי מלאכתו, לתקן שעונים).

בהגיע פעם יו"ד כסלו, ולא הי' ביכלתו לבוא או לנסוע לליובאוויטש הקרובה, מפני איזה סיבה, ויחפש אחר מישהו להתוועד עמו ביו"ד כסלו.

אחרי יגיעה וחיפוש מצא איש אחד שידע ע"ד חסידות חב"ד ונשיאי חב"ד, ויבקש ר' שלמה את האיש שיעשה לו טובה, ויסור לביתו, ויתוועדו יחד, וידברו ע"ד היו"ט וגדולת כ"ק אדמו"ר האמצעי.

וימאן האיש באמרו אל ר' שלמה: מהי השמחה, הלא קרה זה רבות בשנים מקדם!

וילך ר' שלמה לביתו, וישב לבדו, ומילא כוס משקה, ואמר: "לחיים, רבינו" (כאילו אומר ומדבר לכ"ק אדה"א). כן עשה כמה פעמים, ודיבר בינו לבין עצמו.

בלילה, בשנתו, חלם שכ"ק אדמו"ר האמצעי אומר לו שטוב עשה, והוא רש"י מפורש[36]: "ויקרא שמו ה' נסי – לא שהמזבח קרוי ה', אלא על שם הנס... להזכיר שבחו של הקב"ה".

36. וישלח לג, כ.

מדור הצ"צ

א. "דאס איז דער זיידע!"

כ"ק אדמו"ר הזקן החזיק בחיקו את כ"ק נכדו הצ"צ בימי ילדותו. ואמר כ"ק לזקנו: "זיידע, זיידע"[1].

ויאמר לו כ"ק אדה"ז: איפה הוא הזיידע? וירא הנכד בידו על ראש כ"ק אדה"ז. ויאמר כ"ק: זהו ראש ולא זיידע. וירא בידו על לבו הקדוש של כ"ק: זהו זיידע. ויאמר לו כ"ק: זהו לבו, אבל אין זה זיידע. וכן ניסה על שאר אבריו הקדושים של כ"ק אדה"ז, ובכולם ענה כ"ק כנ"ל – שזהו אבר פרטי, אבל אי' הזיידע?

הילד כ"ק הצ"צ ירד מחיקו של זקנו אדה"ז, וילך לו, וקרב אל הדלת, ועשה א"ע כאילו אצבעות ידיו נתקעו בדלת, והתחיל לצעוק: "זיידע, זיידע!"

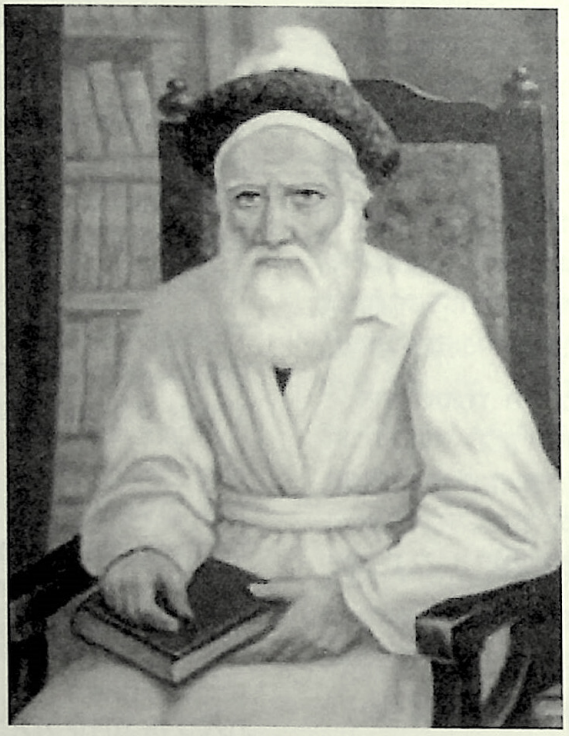
ויפנה כ"ק אדה"ז אל הילד, ויאמר לו: מה לך בני, מה קרה?

ויאמר: "דאָס איז דער זיידע!" (זהו הזיידע שלי)[2].

(מהרשג"א)

ב. "אשה מזרעת תחילה"

אחרי הסתלקות כ"ק אדמו"ר האמצעי השתדלו חסידי חב"ד שכ"ק אדמו"ר הצ"צ יקבל עליו עול הנשיאות, וכ"ק אדמו"ר הצ"צ מיאן בדבר, באמרו: הרי יש בן לכ"ק אדמו"ר הזקן – כ"ק הרה"צ ר' חיים אברהם, שהי' גדול בשנים בערך מכ"ק אדמו"ר הצ"צ.

תואר פני כ"ק אדמו"ר הצמח-צדק נ"ע

בעת ההשתדלות בא לליובאוויטש הרה"ג הרה"ח ר' פרץ חן, שנשא עליו אז עול הרבנות דביעשענקאוויטש, ויבקשו החסידים שייכנס לכ"ק הצ"צ וישתדל אצלו שיקבל עליו עול הנשיאות, והיותו נכבד בעיני כ"ק הצ"צ יפעול על כ"ק.

כשנכנס הרה"ג ר' פרץ אמר לכ"ק הצ"צ: הנה ע"פ דינא דגמרא עול הנשיאות מוטל על מר לקבל. חז"ל אמרו ע"פ "אשה כי תזריע וגו" "אשה מזרעת תחלה יולדת זכר", והיות שאתם בן בת – "יולדת זכר".

ויאמר כ"ק אדמו"ר הצ"צ: "מיט אַ גמרא שפאַרט מען זיך ניט"[3], וקבל עליו עול הנשיאות[4].

(מהרשג"א)

---

1. =סבא, סבא.

2. ראה גם "שמועות וסיפורים" ח"א ע' 53. "לקוטי סיפורים" ע' קנא.

3. =עם גמרא אין מתווכחים.

4. באגרות קודש אדמו"ר מוהריי"צ (ח"ד ע' תקז) וב"רשימות" חוברת קעה (כרך ה ע' 260) נאמר שהצמח־צדק לא הגיב ישירות על הדברים, אלא נפל בדבקות ולאחר־מכן קיבל את הנשיאות.

ג. מקור הכינוי "אדמו"ר האמצעי"

חסיד אחד נכנס ליחידות לכ"ק אדמו"ר הצ"צ, ובדבריו אמר לכ"ק: "דער פריערדיגער רבי" (הרבי לשעבר).

ויאמר לו כ"ק בתמהון: והלא גם עתה הוא רבי!

וישאל החסיד: ואיך לומר?

ויאמר כ"ק אדמו"ר הצ"צ: צריך לומר "כ"ק אדמו"ר האמצעי" (ומזה הוא השם "כ"ק אדמו"ר האמצעי").

(מהרשג"א)

ד. תשובת הרשב"א שאינה מהרשב"א

בעת נשיאות כ"ק אדמו"ר הצ"צ נתקיימו בליובאוויטש ירידים גדולים, והרבה סוחרים באו עם סחורותיהם למכור ולקנות.

שני גבירים סוחרים, שמסחריהם היו תמיד בהיריד בליובאוויטש, נתחתנו, והחליטו שהחתונה תתקיים בליובאוויטש. על החתונה הזמינו את כ"ק אדמו"ר הצ"צ.

אבי החתן, שהי' בר אורין בתורה הנגלית, לימד את בנו פלפול לדרוש בעת סעודת הנישואין, והיסוד הי' מתשובת הרשב"א. אחרי שגמר החתן את הפלפול אמר כ"ק אדמו"ר הצ"צ, שאין היסוד נמצא בתשובות הרשב"א.

אבי החתן התפלא מאוד איך יכול להיות זה שטעה, הלא הוא ראה בעצמו בעיניו בתשובות הרשב"א. וחיפש אחר תשובת הרשב"א, וימצא שבכל ספרי הרשב"א שבליובאוויטש לא נמצא החידוש.

בנסעו הביתה, בכל עיר ועיר שעבר, חיפש בהרשב"א, ולא מצא היסוד שעליו בנה הפלפול. וכשבא הביתה לעירו, עיין בהרשב"א שלו ומצא. והתחיל לחפש פשר הדבר, שרק בהרשב"א שלו נמצא זאת.

וכשעיין היטב ראה שהדף שבו החידוש הוא מספר אחר, ונתוודע לו, שהיות שנתן את ספר תשובות הרשב"א לכורך ספרים לכרוך אותו, והכורך טעה, וכרך שם דפים מספר אחר שאינו מהרשב"א.

(מהרשג"א)

ה. טובה לב"ח בעולם העליון

כ"ק אדמו"ר מהר"ש, בחיי ובנשיאות כ"ק אדמו"ר אביו הצ"צ, הי' רגיל לסעוד סעודת ש"ק אצל אביו כ"ק הצ"צ. זמן הסעודה הי' ידוע ומיועד מקודם, וכ"ק אדמו"ר מהר"ש בכל פעם הי' בא לזמן המיועד בדיוק.

ש"ק אחת בא כ"ק אדמו"ר מהר"ש בדיוק לזמן המיועד, וחיכה ליציאתו של כ"ק לקידוש ולסעודה. והנה עברו כמה שעות אחרי זמן המיועד עד שיצא כ"ק אדמו"ר הצ"צ מחדרו לקידוש ולסעודה.

בתוך הסעודה שאל כ"ק אדמו"ר מהר"ש מאביו כ"ק אדמו"ר הצ"צ, מהו הסיבה שאיחר היום בשעה מאוחרת כזו לסעוד סעודת ש"ק. ויאמר לו כ"ק אביו: "אַ יונגערמאַן וויל אַלץ וויסן"[5].

אחר שסעדו, הלך כ"ק אדמו"ר מהר"ש לביתו. אנשי הבית סיפרו לכ"ק אביו הצ"צ שבנו כ"ק מהר"ש בוכה, וישלח אחריו, וישאל לו: מה אתה בוכה? ויאמר לו: הלא שאלתי אותך למה איחרת היום בסעודת ש"ק, ואמרת לי "אַ יונגערמאַן וויל אַלץ וויסן".

ויאמר לו כ"ק הצ"צ: אם נוגע לך כ"כ שאתה בוכה, אספר לך.

יש שאלה בדין טריפות העוף, שכל הפוסקים מכשירים והב"ח מטריף. כשעלה הב"ח לעולם העליון, עיינו בדינו ותבעו ממנו על מה שהחמיר והטריף עופות.

פעם אירע שאלה כזו בימי זקני כ"ק אדמו"ר הזקן, והכשיר כדעת רוב הפוסקים, וטעמו מבשר העוף. ובא הב"ח מעולם העליון לכ"ק א"ז אדמו"ר הזקן, וביקש ממנו שיעשה לו טובה וירד לסוף דעתו ויטריף, כדי

5. =אברך צעיר רוצה לדעת הכל.

שלא יעיינו בדינו בעולם העליון. וכ"ק אדמו"ר הזקן נענה לבקשתו, וירד לסוף דעתו של הב"ח והטריף.

היום הי' אצלי כ"ק א"ז אדמו"ר הזקן, ואמר: היות שעלה לעולם העליון, ושם עיינו בדינו, מדוע הכשיר קודם, וכבר טעמו מהעוף, ואח"כ חזר בו והטריף. ובקשתו שאעיין בדין וארד לסוף דעתו, מה שקודם הכשיר ומה הי' דעתו אח"כ שהטריף, ובזה אעשה לו טובה בעולם העליון.

והייתי עסוק בזה כמה שעות עד שעלה בידי, ומשום זה איחרתי לבוא לזמן המיועד לקידוש ולסעודת ש"ק[6].

(מהרשג"א)

ו. שוטה היודע לפרוט אינו שוטה

אשה אחת מערי ליטא נתאלמנה בלא בנים ר"ל, והיתה זקוקה ליבם. היבם, אחי המת, הי' שוטה, ונסעה להרבה רבנים להתיר אותה מכבלי העיגון, וכתבו כל אחד תשובות ארוכות, ולא הי' בידם להתירה.

רבני ווילנא שלחו אותה להרה"ג הרד"ל[7] מביחאוו, וגם הוא כתב תשובה ארוכה.

ואחרי כל זה יעץ לה לנסוע לכ"ק אדמו"ר הצ"צ לליובאוויטש, מב' טעמים: (א) שכ"ק אדמו"ר הוא גאון אמיתי, ואם יסכים להתירה גם הוא יסכים; (ב) הוא איש אלקי, ואפשר ירפא את השוטה ויעשנו פקח.

אבל זאת ביקש ממנה, שבחזרתה לליובאוויטש תסע דרך ביחאוו, ותבקש מכ"ק אדמו"ר שיכתוב בכתב ההיתר, להראות לו התשובה, ונתן לה אמצעים להוצאות הדרך.

בבוא האשה לליובאוויטש, היו נוכחים אז הרבה אורחים, ולא הי' לה האפשרות לכנוס לכ"ק. והאשה היתה עני' ולא הי' לה ממה להתפרנס. חמלה עלי' הרבנית הצדקנית חי' מוסיא, ונתנה לה ארוחתה יום יום, והאשה העני' היתה מסייעת בבית התבשיל.

כאשר ארך הזמן, אמרה הרבנית הצדקנית לכ"ק אדמו"ר בעלה ע"ד האשה והיבם, שזה זמן הרבה שמחכים להתקבל ולתת לה תשובה מה לעשות, והרחמנות גדולה עליהם, שירחם עליהם ויקבלם.

ויאמר כ"ק אדמו"ר שישלחו לקרוא להיבם השוטה, ויעמוד לפניו לראותו.

כאשר בא, אמר לו כ"ק: האם תשמע לקולי? ויאמר השוטה: בודאי, לך אני שומע לכל מה שתצווה עלי.

ויאמר לו כ"ק: ראה! אני נותן לך מטבע של עשר אגורות ("קאפיקעס"). לך להחנות וקנה עבורי עט בעד אגורה, נייר בעד אגורה, דיו בעד שלש אגורות, עט עופרת בעד שתי אגורות, והעודף תביא אלי. והיודע אתה כמה עולה זה, וכמה העודף? וחזר השוטה ואמר: כל הנ"ל – שבע אגורות, והעודף – שלש אגורות.

ויאמר כ"ק: התשמע אלי? ויאמר השוטה להרבי: בודאי אשמע לקולו.

ויקפוץ דרך החלון, ולא הלך דרך הפתח. וכעבור שעה קלה בא בחזרה והביא כל הנ"ל. ויאמר לו כ"ק: חזור, בכמה לקחת כל דבר? ופירט היבם כל דבר כמה עולה, ואמר: הא לך שלש אגורות עודף.

וישלח כ"ק אדמו"ר להרב דמתא שיקבע מקום, ולמחרתו יסדרו החליצה. וכן נעשה, הכל כדין התורה, ונתפטרה האשה.

ותאמר האשה: הרה"ג הרד"ל ביקש שיכתוב כ"ק תשובתו להיתר, ואני אהי' השליח להביא לו.

ויקח כ"ק אדמו"ר הצ"צ פיסת נייר, וכתב: איתא בירושלמי, שוטה היודע לפרט פרוטות אינו שוטה.

כשבאה האשה לביחאוו להרד"ל, והראתה לו את פיסת הנייר, אחזו תמהון גדול ואמר: ראו מה שתורה לשמה עושה! כל הרבנים עברו על דברי הירושלמי, ולא עלתה על דעתם להתירה מדברי הירושלמי[8].

6. ראה גם "לקוטי סיפורים" ע' קנז.

7. הגאון רבי דוד לוריא.

8. ראה גם "שמועות וסיפורים" ח"א ע' 56.

[ראיתי כתוב, שהי' רב גדול אצל כ"ק אדמו"ר מוהרמ"מ (שליט"א) [זי"ע] בחלוקת הדאלארים, ושאל את כ"ק איפה הוא הירושלמי, וענה כ"ק שאינו יודע[9]. ואני כתבתי כמו ששמעתי.

בלמדי ברמב"ם, ספר טהרה הלכות טומאת מצורע פ"ט הלכה ב': "ואפילו הי' הכהן קטן או שוטה, החכם אומר לו והוא מחליט', והכ"מ מבאר שבריש ערכין אומרת הגמרא ששוטה היינו "דמסברי לי' וסבר", ולגבי חכם בישראל נקרא שוטה.

ואפשר גם כאן הכוונה שמאחר שיודע לפרט פרוטות אינו שוטה לגמרי].

(שמעתי מהרה"ח התמים ר' ישראל לעווין מנעוויל[10])

ז. שטר מכירה להפקיע מאיסור חדש

בעיר מולדתי קראסנאלוק היו כמה בעלי בתים שהיו להם שדות וכרמים, שהשיגו אחרי שהקאמוניסטן גירשו את הפריצים וחילקו את הנכסים שלהם בין אנשי העיר והכפר.

קודם פסח תרפ"ב באו היהודים הכפריים, ושאלו את הרב ר' אברהם פינחסיק, הרב דעיר הנ"ל[11], מה לעשות בהדגן ושעורים שיגדלו אחר הפסח, הלא הם חדש.

ויאמר להם הרב רא"פ שיש עצה, לעשות שטר מכירה כמו שעושים שטר מכירה קודם הפסח לחמץ, וכל אחד שיש לו שדה זרוע – יבוא ויחתום על השטר מכירה, שימכור לנכרי את השדות שלהם.

ושאלתי אותו, שתמיהא לי איך יועיל שטר מכירה לנכרי, הרי היא דעת יחיד שאין איסור חדש בשדות של נכרי[12]. והשיב שכן הוא האמת, שמועיל שטר מכירה להפקיע מאיסור חדש.

אחרי חג הפסח הייתי בעיר נעוול, וסיפרתי הדברים לפני הרה"ג התמים מוהר"ר רפאל כהן הי"ד, שכיהן אז במשרת אב"ד דהעיר נעוול, איך שהרא"פ אמר שמועיל שטר מכירה להפקיע מאיסור חדש.

ואמר לי שלא אתמה, שבשנה הראשונה שנתקבל למשרת הרבנות דעיירה שצעדרין, ושם רובם איכרים ישראלים, באו לפניו העובדי אדמה הישראלים וביקשו ממנו שיעשה שטר מכירה עבור שדותיהם לנכרי, שלא יעברו על איסור חדש, ותמה ג"כ איך יועיל שטר מכירה להפקיע מידי איסור חדש. ואנשי העיר עובדי האדמה הביאו לפניו נוסח שטר מכירה לתבואת חדש, ששלח כ"ק אדמו"ר הצ"צ להרב מוהר"ר יהודא ליב אסטרין[13], שנתקבל אז לרבנות דעיירה שצעדרין, בעת שקנה כ"ק אדמו"ר הצ"צ את האחוזה דשצעדרין וחילק אותה לחסידים עובדי אדמה.

ח. ידיים מוכיחות

בחיי כ"ק אדמו"ר בעל צ"צ הי' שו"ב בליובאוויטש, ר' צבי הירש[14]. כשהגיע לשנת השבעים שנה רננו אחריו שהגיע הזמן למסור לבניו החזקה. ויקרא אותו כ"ק אדמו"ר, ואמר לו שזמן למסור החזקה.

ויבקש השו"ב ר' צבי הירש שיתנו לו צלוחית ("אַגלאָז"[15]) של תה מלא מים, ויראו אם ידיו רועדות. ונתנו לו, ובחנו אותו שאמת הוא שאין ידיו רועדות.

---

9. הדבר היה בחלוקת הדולרים ביום א' כ"ג מרחשון תנש"א. רבנו זי"ע השיב שלא שמע את הסיפור ולכן אינו יכול להשיב לא לכאן ולא לכאן.

10. המכונה "ר' ישראל נעוולער". אודותיו – לקמן ע' 287 ואילך.

11. אודותיו – ראה גם לקמן ברשימת הזכרונות (פרק ב). נזכר גם ב"אהלי שם" ע' 187.

12. ראה אנציקלופדיה תלמודית ערך חדש (כרב יב ע' תרכח). וש"נ.

13. אודותיו – ראה "ליובאוויטש וחייליה" ע' 96 (אך שם מסופר שאדמו"ר מהר"ש הוא ששלח אותו לשצ'דרין). נזכר גם באגרות קודש אדמו"ר מוהריי"צ ח"א ע' מז.

14. אודותיו – ראה הוספות לספר "תורת חיים" שמות ח"ב ע' 1000. וש"נ.

15. כוס (גבוהה מהרגיל, ששימשה לשתיית תה).

ויאמר לו כ"ק אדמו"ר הצ"צ: אמת הוא שאין ידיו רועדות. אעפ"כ, מאחר שמרננים אחריו צריך למסור החזקה לבניו[16].

[זה לא כבר ראיתי ב"ווידיאו" מצבה על קבר השו"ב ר"ה בביה"ח של ליובאוויטש, שלמה, והאותיות כולם שלמים. נפטר תר"ל].

(שמעתי בליובאוויטש)

ט. טענה מצד אחד בלבד

כ"ק אדמו"ר הצ"צ אמר לחסידי קרעמענצוג שבאו לחסות בצילא דמהימנותא בליובאוויטש בימי החגים, שימסרו להשו"ב שמואל או ליב (שכחתי שמו) דרויאן, שמה שלא ענה על שאלתו הוא מטעם שהציע שאלתו מצד טענת צד אחד [היינו שהי' שם שאלה משני צדדים בדבר שו"ב, ששם היו שו"ב מחסידי ליובאוויטש ושו"ב מחסידי פולין (שכן קוראים באוקריינא חסידי טשערנאבל או רוזין וכדומה בשם "חסידי פולין", ובכלל אוקריינא נקראת "קליין פולין")].

(שמעתי מהתמים החסיד ר' ישראל נח בעלעניצקי)

י. מסכת בלילה אחד

פעם, בימי כ"ק אדמו"ר הצ"צ, לפני סיום הש"ס, נתוודע שאחד לא למד המסכתא שקיבל עליו. וסיפרו לכ"ק אדמו"ר הצ"צ, וישב כ"ק אדמו"ר כל הלילה, וחשב את כל המסכתא מראשה ועד סופה.

(מהרשג"א)

יא. הנחת התפילין של הרב"ש

כשגדל הרה"צ רב"ש בן כ"ק אדמו"ר הצ"צ, היו מסובכים בשאלה אודות הנחת תפילין שלו. שלכ"ק הרב"ש, בכף יד ימין שלו, לא היו אצבעות חתוכות ונפרדות, כמו שהוא אצל שאר בני אדם, אבל הרגיש שיד ימין יש בה חוזק גדול משל יד שמאל, ועלתה השאלה על איזה יד יניח תפילין[17].

כ"ק אדמו"ר הצ"צ ביקש את החסיד הרה"ג ר' נחמי' מדובראוונא, שהוא יערוך השאלה להרה"ג מוהר"ר שלמה קלוגער, ואחר־כן יראה את השאלה לכ"ק ויכתוב הערות.

ר' נחמי' הערך במכתב השאלה, והגישה לכ"ק הצ"צ, וכתב כ"ק הערות בין השורות ובצדדין.

כשהגיעה השאלה ע"י שליח להרה"ג ר' שלמה קלוגער, ובקראו את השאלה, אמר שזה כתב איש גאון גדול, אבל בין השורות כתב אחד שהוא גאון הגאונים.

ויאמר השליח שכותב השאלה אינו רב כ"א איש סוחר. ותמה הרש"ק: "אַזעלכע סוחרים האָט איר?!" (סוחרים כאלו ישנם אצלכם?!).

[תוכן השאלה – עיין שו"ת כ"ק הצ"צ או"ח סימן ה וסימן ו].

(מהרשג"א)

יב. הסופר שלא הצליח לכתוב

החסיד ר' לייב מאנינסאן[18] בא לכ"ק אדמו"ר הצ"צ לשבות ש"ק, ושמע מאמר דא"ח מכ"ק אדמו"ר. במוצש"ק ביקש החסיד ר' לייב מכ"ק אדמו"ר, שבקשתו שיזכה שהמאמר דא"ח ששמע יקבל בכתב, וביום א' נחוץ לו לנסוע ע"ד עסקיו.

ויאמר לו אדמו"ר, שישלח אליו את ר' מאיר ה"שרייבער"[19], ויציין לו בהכתבי יד שרשום שם המאמר, ויעלה על הכתב פה בבית כ"ק אדמו"ר.

16. ראה גם "לקוטי סיפורים" ע' קצה.

17. ראה גם לעיל ע' 104.

18. נזכר גם באגרות קודש אדמו"ר מוהריי"צ ח"ג ע' תעד וב"התמים" כרך א קסב, א.

19. =סופר.

כשבא ר"מ, ציין לו כ"ק אדמו"ר את המקומות בכתבי יד, והראה לו על שולחן אחד, ששם יהי' מקומו לכתוב.

כשהתחיל לכתוב, וכתב רק שורה אחת, נכנס כ"ק אדמו"ר הצ"צ, וישב לו על שולחן שני בחדר הזה, והתחיל ללמוד גמרא בקול ובניגון. וכשגמר הסוגיא על־פי פרש"י, סיים: "דאָס איז נאָך רש"י"[20]. אח"כ התחיל לפרש ולבאר הסוגיא על־פי תוספות, וסיים ג"כ: זהו על־פי תוספות. ואח"כ על־פי הרא"ש, וכן על־פי הר"ן ואלפסי. ואח"כ התחיל לפרש ולבאר ההלכות מהסוגיא, ואח"כ על־פי קבלה.

על השולחן לא הי' מקום עבור הספרים שעיין בהם, ושטח אותם על פני הרצפה, ונר בידו לחפש בספרים המבארים השיטות וההלכות.

וכשגמר – התחיל לנגן ניגון כ"ק אדמו"ר הזקן, ויצא בריקוד.

כל הזמן שלמד כ"ק אדמו"ר לא הי' אפשרות לר' מאיר לכתוב, שמשך אותו נפשו ולבו אל לימוד כ"ק, וכתב רק שורות אחדות.

אחרי הריקוד קרב כ"ק אל הר"מ, וראה שכתב רק שורות אחדות, ויאמר לו: "פעטאח, פעטאח"[21], לך הביתה.

למחרתו סיפר מה שראה בלילה לכ"ק הרבנים בני כ"ק הצ"צ, ויאמרו לו: מה החידוש? זהו כמו כן בכל לילה אצל כ"ק אבינו.

(מהרשג"א, ששמע מר' שמואל סופר ("שרייבער") ראבינאוויטש[22], ששמע מאביו ר' מאיר שרייבער)

יג. תירוצו של המהרי"ל

כ"ק אדמו"ר הצ"צ, בליל ש"ק אחר תפלת ערבית, הי' לומד זהר ומפרש על־פי דא"ח. והיו אז נוכחים בניו ונכדו אדמו"ר דקאפוסט, ושאר נכדיו לא הרשה.

נכדו, הרב לוי־יצחק בן הרב"ש, רצונו גדול להיות גם הוא נוכח. וכ"ק אדמו"ר בעצמו עמד אצל הפתח, ולא הרשה להכנס.

פעם עמד ר' לוי־יצחק אחורי הפתח, והתחיל לבכות שאינו זוכה להכנס, ובכייתו נשמע פנימה. וישאל כ"ק הצ"צ: מי הוא זה שבוכה? ויאמר המשרת שזהו נכדו רלוי"צ, והמשרת המליץ עליו שיתנו לו רשות להכנס. וציווה כ"ק להכניסו.

כשנכנס, עמד אחורי הכסא של כ"ק, ובניו ונכדו ישבו סביבות השולחן. וקרא כ"ק כמה שורות בזוהר, ושאל קושיא, ואמר לבניו שיתרצו. וכל אחד אמר תירוץ, ולא קיבל כ"ק אדמו"ר הצ"צ.

בנו, כ"ק אדמו"ר הר"ל, עמד משתומם ומושקע ברעיונותיו, בפנים לוהבות, ולא אמר דבר. עד שכ"ק אדמו"ר הצ"צ אמר לו: ומה אתה אומר על קושיא זו? והשיב כפי דעתו.

והשיב כ"ק: יפה תירצת, נאה דורש ונאה מקיים. וכל אחיו נתפעלו.

יד. שלשה פירושים בחלום

הרה"ח הרה"צ רבי יוסף, בן הרה"צ הרה"ג מוהר"ר ישכר בער מו"צ דליובאוויטש, הי' נקרא בבית כ"ק אדמו"ר הצ"צ "הדוד יוסף" ("פעטער יאסעלע"), שזוגתו היתה אחות הרה"צ ר' שלום שכנא, אבי כ"ק הצ"צ.

פעם למד הרה"צ ר' יוסף זהר הקדוש, והוקשה לו פי' הזהר. ובישבו ליד הזהר נרדם, והנה רואה בחלומו את כ"ק אדה"ז, ואומר לו פשט הזהר, להבינו מה שקשה לו, ולפי הפירוש אין שום קושיא. והנה רואה בחלומו שנכנס כ"ק אדהאמ"צ ופי' באופן אחר, ופלפלו ביניהם כ"ק אדה"ז עם בנו כ"ק אדהאמ"צ איך

---

20. =זהו לשיטת רש"י.

21. =שוטה, שוטה.

22. אחזותיו – ראה סה"ש תש"י ע' 377. ועוד.

הוא הפשט. והנה רואה בחלומו שנכנס כ"ק אדמו"ר הצ"צ ואמר פי' שלישי, ומתוך ביניהם.

וייקץ הר"י משנתו והתחיל ללמוד הזהר, והנה זוכר הוא את כל הפירושים.

וילך לו לחצר כ"ק אדמו"ר הצ"צ, ונכנס לחדר שבו לומד וכותב כ"ק, והנה רואה על השולחן כתב שזה עתה נכתב, ועיין בו, ורואה כל הג' פירושים. כשסיים לקרות, נכנס כ"ק הצ"צ, וראה את דודו עומד ומתמי'. אמר לו כ"ק: אין זה מן הדברים התמוהים, זאת לי לעתים קרובות[23].

(שמעתי מר' נחום וואלאסאוו ששמע מר"י ווילענקין)

טו. סדר בפדיונות

הרה"ג הרה"ח מוהר"ר יוסף הנ"ל נכנס פעם לחדר היחידות של כ"ק אדמו"ר הצ"צ, ועל השולחן היו מסודרים פדיונות. כאשר כ"ק הצ"צ יצא מחדר היחידות, החליף פדיונות אחדים וסידרן במקום אחר, לראות אם יש קפידא בדבר.

כשנכנס כ"ק הצ"צ וראה שמישהו החליף הפדיונות, שאל: מי התעסק פה ובלבל הסדר? וענה הר"י שהוא החליף, ומה קפידא בדבר. ואמר כ"ק הצ"צ: בודאי יש קפידא וחכמה איך לסדר פדיונות.

(מהרשג"א)

טז. שכינה מדברת מתוך גרונו

כ"ק אדמו"ר הצ"צ אמר דא"ח, והרה"צ החסיד ר' הלל מפאריטש הי' אז נוכח באמירת המאמר דא"ח.

אחרי שחזרו החסידים את המאמר, נתווכחו ר' הלל והחסיד ר' בצלאל מאזאריטש בפירוש איזה ענין שנאמר בהמאמר, זה אומר כך וזה אומר כך. ויאמר החסיד ר' בצלאל: בוא להיכנס לכ"ק, ונשאל פי קדשו איך הוא הפי' האמיתי[24].

ויאמר לו החסיד ר' הלל: בעת שאומר כ"ק דא"ח שכינה מדברת מתוך גרונו, ואח"כ יכול כל אחד לומר פירוש ולבאר לפי דעתו[25].

[וסיפר הרב שמואל נאטיק, שכ"ק אדמו"ר מוהרש"ב אמר: "אָבער מען דאַרף פאַרשטיין"[26], אם שכינה מדברת מתוך גרונו, יודע הוא הפירוש האמיתי].

(מהרשג"א)

יז. ביקור במינסק

פעם נסע כ"ק אדמו"ר הצ"צ למינסק.

בבית אחד העשירים הכינו אכסניא עבור כ"ק אדמו"ר. בבית היו חדרים הרבה ופתחים לצאת ולבוא, ורק גרי הבית היו בקיאים בדרכי היציאה והכניסה. איש זר הי' תועה שם.

כשבא כ"ק אדמו"ר, הלך ישר להחדר ששם הכינו הקבלת פנים, וסעודה עם כל מיני מאכלים, בהרבה שאלות בברכת הנהנין.

אחת מהשאלות – שהכינו כיכר שלם וגם פרוסות פת, וכ"ק אדמו"ר בירך על הפרוסות.

ושאלו לכ"ק אדמו"ר: הלא על־פי דין, שלימה ופרוסה צריך לברך על שלימה?

והשיב כ"ק אדמו"ר: זהו כשאוכלים הן מן השלימה והן מהפרוסה, אבל כאן הכוונה שאוכל מן הפרוסה,

23. ראה גם "מגדל עז" ע' רט.

24. ברשימה אחרת – שהוויכוח היה עם בני הצ"צ, והצ"צ אמ נשאל על כך וצידד בדעת בניו. וב"רמ"ח אותיות" (אות קכא) מסופר שהמתווכחים היו ר' הלל מפאריטש ומהרי"ל בן הצ"צ.

25. ראה גם ספר השיחות תרצ"ז ע' 165. "תורת מנחם" ח"ה ע' 124. ושו"ב.

26. =אבל עלינו להבין.

והשלימה הוא רק לנסות אותי. והראי' – שלא הכינו סכין...[27]

חתן בעל המכניס אורח הי' למדן, ובהזדמנות זאת שאל מה שהי' קשה לו ברמב"ם, שיסביר לו כ"ק אדמו"ר כוונת הרמב"ם. וכ"ק השיב לו כידו הרחבה, אשר האברך נתפעל מאד איך שיישב כ"ק דברי הרמב"ם.

ויאמר חתן המכניס אורח אל כ"ק אדמו"ר: היום ראיתי מכם ראשית מופת, שנכנסתם ישר אל החדר שהכינו הקבלת פנים, ושמעתי לומדות מבהילה, הן בברכת הנהנין והן בהרמב"ם שביארתם.

והמשיך לומר: אבי דר בלעמבערג, וכתב לי שכ"ק הרה"ק הר"י מרוזין עבר דרך לעמבערג, והכינו עבורו קבלת פנים וסעודה, ולא סעד מאומה מאשר הכינו עבורו, ולא אמר "תורה". ושאל: במה מכסים הגגות שלכם? וענו לו: בחרסית ("דאכעלקעס"). ואמר: גם אצלנו מכסים הגגות ב"דאכעלקעס", בחרסית. והכל תמהו על התנהגותו ועל שאלתו.

ויאמר כ"ק אדמו"ר הצ"צ:

צדיק זה איננו אוכל ושותה, והוא איש בריא ושמן, והוא רק מאהבת השי"ת.

ודבר שאלתו הוא: הנה גג הוא למעלה מכל בנין הבית. מי הוא האיש המורם מעם בעיר? הוא הרב דמתא. ושאלתו אם יש להרבנים דמחנם עניוות, שזהו חרסית, שעושים מרגבי אדמה שהכל דשים עלי'. וע"ז אמר שגם הרבנים דמחנו יש להם ענווה, שגם במקומו מכסים הגגות בחרסית, הנעשה מרגבי אדמה שהכל דשים עלי'[28].

(מהרשג"א)

יח. שלש מאות גרעינים

במאסקווא גר איש אחד, נקרא ר' ברוך רפאלסאן. אביו של ר' ברוך הי' מו"צ באחת מערי ליטא. באחד מהירידים שהי' בליובאוויטש, בעת נשיאות כ"ק אדמו"ר הצ"צ, ביקש אותו סוחר אחד מעירו שיבוא עמו ללליובאויטש, שיהי' מתוך בעסקים בין עסקי הסוחרים.

בהאכסניא של אביו הרב, ובחדר אחד, נתאכסן עוד סוחר אחד מעירו, מחסידי כ"ק אדמו"ר הצ"צ.

בש"ק ישב הרב ללמוד גמרא, והחסיד שכב לנוח. כעבור חצי שעה קם החסיד ונחפז ללכת. וישאל הרב להחסיד: למה אתה נחפז? ויאמר לו החסיד, שבעוד רגעים אחדים יצא כ"ק אדמו"ר הצ"צ מחדרו לביהכ"נ שלו לאמר דא"ח לפני החסידים, והרצה לפני הרב שילך עמו.

ויענה המ"צ: הלא יהי' לו ביטול תורה. אמר לו החסיד: ראה, זה כמה רבנים ובע"ב מבטלים כמה זמן לנסוע לליובאוויטש, לבוא לזכות לשמוע דא"ח מפי כ"ק. והשי"ת הוליכך לכאן, ואין לך ביטול תורה כ"כ, ולמה לא תלך?

ויאמר הרב: אמת ונכון דבריך, הנני מוכן ללכת. וילכו שניהם יחדיו.

ביום הש"ק ההוא אמר כ"ק אדמו"ר הצ"צ בתוך המאמר משל, והמשל הי' איך שגרעין אחד מגדל שלש מאות גרעינין[29].

תמה הרב במחשבתו: האם כ"ק ספר כמה גרעינין מוציא גרעין אחד? ובאמצע המאמר קם כ"ק אדמו"ר ואמר: הן, הן! גרעין אחד מגדל שלש מאות גרעינין, כן נמצא בספר "כד הקמח". כל החסידים הנוכחים לא ידעו אל מי ירמזון דברי כ"ק, ואביו הרב נתפעל שכ"ק יודע מחשבות.

אחר ש"ק נכנס אביו הרב ליחידות. ושאל אותו כ"ק אדמו"ר הצ"צ כמה שכירות הוא מקבל בעירו, ואמר להרב שהוא, כ"ק, יוסיף לו על השכירות שבעירו,

27. ראה גם ספר השיחות קיץ ה'ש"ת ע' 106. "תורת מנחם" חי"ד ע' 118.

28. ראה גם ספר השיחות תרצ"ז ע' 226

29. ראה "אור התורה" בלק ע' א'תרסא.

ויישאר בליובאוויטש, ויהי' מלמד אצל בניו. והסכים ע"ז.

ומאז התקשר לכ"ק אדמו"ר הצ'צ, והדריך בניו בדרך החב"ד.

(שמעתי מהרה"ח ר' זלמן ליב עסטולין, ששמע מר' ברוך רפאלסאן)

יט. אין לצאת מחוץ למחנה

אברך א' צעיר לימים ממשפחה חשובה דעיר האמיל הי' דבוק בהרה"ג הרה"צ מוהר"ר יצחק אייזיק עפשטיין, אב"ד דעיר האמיל[30]. בבית הרב הי' אוכל, ובבית הרב הי' ישן.

פעם באמצע השינה צמא מים, והלך להמזנון שבו הי' תמיד מוכן מים לשתי', וגם עמד שם בקבוק עם סם, ומתוך שינה נתחלף לו, ולקח הבקבוק של סם ושתה, וי"ל הלך לעולמו.

המשפחה עשתה הרבה עגמת נפש להרב, שתלו בהרב סיבת מיתת בנם, זרקו אבנים בחלונו, והוציאו שם רע של א"א ר"ל על הרב.

ויסע כ"ק אדמו"ר הצ'צ, וסיפר אודות היסורים שיש לו מהמשפחה, והעיקר מהשם רע שהוציאו עליו, ואינו יודע מאין בא לו שם רע כזה שאינו שייך לזה כלל וכלל.

ויאמר לו כ"ק אדמו"ר הצ'צ, שיספר לו סדר היום שלו. ובספרו סדר היום שלו, בא לעת המנחה, ואמר הרב שמתפלל מנחה ומעריב בביתו, שההליכה לבית הכנסת וחזרה לביתו עולה לזמן מרובה, ובתפלה בבית מרויח הרבה זמן ללמוד בעת הזאת.

ויאמר לו כ"ק אדמו"ר: זוהי הסיבה. וראי' לזה מן התורה, כמו שנאמר "ויקח משה את האהל וגו' והביטו אחרי משה", וארז"ל שחשדוהו באשת איש, שזה שמשה לקח את האוהל לחוץ למחנה נחשב למשה כאילו בא על א"א ר"ל[31].

(מהרשג"א)

כ. שתי שאלות שהן אחת

הרה"ג הרה"ח ר' אברהם לנדוי, מו"צ דזעמבין[32], הי' פעם בליובאוויטש אצל כ"ק אדמו"ר הצ'צ, וחיכה בחדר שלפני היחידות להיכנס ליחידות.

בין אנ"ש שחיכו שם בחדר להיכנס ליחידות, ראה איש צעיר לימים, לבוש בגדים לפי ה"מאָדע"[33], קצרים, ונעליים מבהיקים ("לאַקירענע"), וכל חזותו מעידה שאינו מעדת החסידים, ובודאי לא בא לשאול אודות ענינים רוחניים, וגם ניכר שבגשמיות לא חסר לו מאומה.

ותמה ר"א למה הוא בא, ונתקרב אליו לחקור ממנו איזה סיבה הביא אותו לליובאוויטש.

האיש סיפר לו, שבאמת לא ענינים רוחניים ולא ענינים גשמיים הכריחו אותו לבוא לליובאוויטש, רק בהיות שהוא עסוק במושכלות וגם בחקירה, ועיין בספרי דא"ח, ואינו מובן לו מה שמבואר בדא"ח שהעולם בטל לאין האלקי והביטול הוא ביטול במציאות, וקשה לו איך אפשר לומר כן, הלא אנו רואים שיש עולם.

ויאמר לו הרה"ח הר"א לנדוי: גם לי יש לשאול את פי כ"ק אדמו"ר שאלה בדא"ח, קרוב לענין זה, אבל באופן אחר – להיות שהאמת הוא שהעולם בטל במציאות, איך אנו רואים עולם?

ולהיות שהשאלות דומות זו לזו, ע"כ התדברו שייכנסו שניהם יחד ליחידות.

---

30. אחדותיו – לקמן ע' 241.

31. ראה "תולדות יצחק אייזיק" ע' 43. "אוצר סיפורי חב"ד" חט"ז ע' 65 ואילך. וש"נ.

32. אחדותיו – לקמן ע' 253 ואילך. וש"נ.

33. =אופנה.

כאשר נכנסו והציעו שניהם שאלותיהם, השיב להם כ"ק הצ"צ תשובה אחת לשניהם: היות שהמקור בטל, לכן יכול להיות ביטול באמת, ואעפ"כ נראה העולם ליש ומציאות.

(מהרשג"א)

כא. לאביי ורבא לא היו קושיות בחקירה...

חסיד מחסידי חב"ד, סוחר בעצי היער, קנה יער סביבות עיר פאלאצק. עסק היער הי' בימי החורף, שאז, בעת שהשלג מונח ומתפשט על הארץ, הדרכים טובים להגיע לאמצע היער ולהוביל העצים מהיעד להנהר. ובתחילת הקיץ עושים מהעצים רפסודות, ושטים בהם, ומוליכים ע"י הנהרות למקומות הרחוקים למכור אותם.

החסיד הנ"ל, ביום עסק ביער להשגיח ולעמוד על העבודה, ובערב הי' רגיל לבוא לביהכ"נ, ואחרי תפלת ערבית ישב ללמוד. וכן כמה אברכים וזקנים היו מאחרים בביהכ"נ בקביעות עתים לתורה.

רובם למדו זוגות, בד בבד, חוץ מזקן אחד בא בימים, שלא הי' לו חבר, בדעתו שאין מי שראוי להיות לו חבר, שעולה הוא בעילוי בידיעת התורה מכל אלו שקובעים עתים לתורה פה בביהכ"נ.

כראות איש הזקן הנ"ל שהחסיד לומד בלא חבר, חשב בדעתו: בודאי אינו מן הלומדים הגדולים, ומתבייש הוא ללמוד עם חבר. ונתקרב אל החסיד, והתחיל לתהות על קנקנו, וראה שהחסיד מופלג גדול בידיעת התורה, ויבקש מהחסיד שילמדו יחדיו בצוותא. ונתרצה החסיד.

באחד הימים ראה החסיד שחברו הזקן מגמגם בלשונו, כאילו חפץ לשאול דבר, אבל מסתפק אם לשאול או להתעכב מלשאול. ויאמר לו החסיד: שאל מה ביד וברצונך לשאול, ואל תגמגם.

ויאמר הזקן: אגלה לך האמת מה שבתעלומות לבי. הנני מעיין בספרי חקירה, ועלה בידי קושיות הרבה, ואין לי למי לגלות מה שבלבי, שיתרץ אותם לי. ויאמר החסיד: שאל נא מה שיש בלבך, אפשר יעלה בידי לתרץ לך וירווח לך.

וישאל הזקן בכל יום ויום קושיא בחקירה, והחסיד הי' מתרץ לו, והתירוצים נתקבלו להזקן, והי' טוב לב.

נתקרבו ימי חג הפסח. העבודה והעסק נגמרו, והחסיד אמר להזקן שבאלו הימים נוסע הוא הביתה. ובעת הפרדם איש מאחיו בכה הזקן ואמר: צער גדול עתה לי, וקשה לי הפרידה מעליך. הן בלימוד הנגלה היית חבר טוב לי, והן בחקירה תירצת כל הקושיות שהיו לי למעמסה. ועתה – מה אעשה?

ויאמר לו החסיד: שמע בקולי איעצך עצה טובה. סע לכ"ק אדמו"ר הצ"צ לליובאוויטש, והוא יתרץ לך כל מה שקשה לך.

לחג השבועות בא החסיד לליובאוויטש להסתופף בצילא דמהימנותא כ"ק אדמו"ר הצ"צ. בעברו ברחוב העיר ליובאוויטש, והנה מאחוריו בא איש ושם ידיו על עיניו, ושאל: חודה נא החידה, מי אני שהוא לאחריך? והכיר בו החסיד שהוא הזקן דפאלאצק.

ויאמר הזקן: שמעתי לעצתך, ואחרי חג הפסח באתי לליובאוויטש. וכאשר נכנסתי ליחידות, ואמרתי לכ"ק שיש לי הרבה קושיות בחקירה, ויאמר לי כ"ק אדמו"ר: ראה, אביי ורבא לא הי' להם קושיות בחקירה, ולמה לך הקושיות?

באמירה זאת נפלו והלכו להם כל הקושיות, ועתה הנני עוסק בלימוד דא"ח.

כב. בין חסידים למתנגדים

אחרי שהדפיס כ"ק אדמו"ר הצ"צ את ספר "תורה אור" מכ"ק אדמו"ר הזקן בשנת תקצ"ג, נסגרו דפוסי ישראל מפני מלשינות המשכילים דוואלין, ונשארו רק שני דפוסים, ולא הספיקו אלו השנים למלא הצורך אפילו בספרי רומ"ל[34] הנדרשים דבר יום ביומו. לכן נדפס רק ספר "תורה אור", מאמרי כ"ק אדה"ז, חלק

34. =רבנים ומלמדים.

ראשון של ספר "לקוטי תורה", על בראשית שמות ומגלת אסתר[35]. כה נמשכה הגזירה עד שנת תר"ג.

בשנה זו נקרא כ"ק אדמו"ר הצ'צ לאסיפה לפטרבורג מטעם שר ההשכלה, שחפץ לעשות תיקונים בלימוד תורת ה' ע"י המלמדים, וגם ע"י מלשינות ומסירות המשכילים, שחפצו לא רק תיקונים כי־אם גם הריסה ולהחשיך עין ישראל בתינוקות של בית רבן. וכידוע, כ"ק רבנו הצ'צ עמד במס'נ ממש, שכמה פעמים אסרו אותו במאסר עבור שעמד לנגד ההצעות שהציע השר, שעמדו לאחוריו המשכילים ויעצו לו כל דבר רע.

בהיות כ"ק הצ'צ בפטרבורג עלה בידו לבטל גזירת סגירת הדפוסים היהודיים, ובמשך כמה שנים עלה ביד מדפיסי סלאוויטא לחכור גם את דפוס זשיטאמיר, וגם עלה בידם להדפיס כמה ספרים, ומהם גם ספרי קבלה.

ההיתר לפתוח את הדפוסים הישנים עלה ביד כ"ק בהרבה שתדלנות, והרבה כחות גדולים, ובאמצעים גדולים – עשרים וחמשה אלף רו'כ. בימים ההם – מאה וחמישים שנה מקודם – סכום זה הי' הון רב.

כ"ק קרא לאסיפה גם לגדולי המתנגדים, וכן לרבנים מפורסמים של חסידי כ"ק, איך להשיג סכום גדול כזה. החסידים הנוכחים היו הרה"צ רבי הלל מפאריטש ובאברויסק, החסיד הגאון מוהר"ר ר"א עפשטיין אב"ד דהומיל, והרה"ג הרה"ח רבי יוסף תומארקין מקרעמענצוג.

המתנגדים באו בשתי טענות: (א) שהיות הגזירה לסגור הדפוסים היא גם על ספרי קבלה וחסידות, וביטול הגזירה חלה גם על ספרי חסידות וקבלה, וחסידים נחוץ להם ספרי קבלה ביותר, על־כן עליהם מוטל לתת חלק גדול באמצעים; (ב) שחסידים הם עשירים יותר מעדת המתנגדים, ולכן הם מחוייבים לתת ולישא עליהם חלק גדול בהוצאות. ועוד טענות שוא ושקר.

החסידים טענו: (א) שהם רק חלק חמישי מעדת המתנגדים, וכן טענה הב' – העשירים בעדת החסידים הוא רק חלק חמישי מעדת המתנגדים; (ב) חלק הנגלה דספרים הנדפסים הוא גדול מספרי קבלה לא רק חמש פעמים כ"כ, כי־אם עשרים פעמים לגבי ספרי קבלה.

אחרי כל האמת שעם תשובת החסידים, התעקשו המתנגדים ולא הועילו דבריהם, עד שקרוב הדבר שהגזירה לא תתבטל, וכ"ק חשש שיבוא לידי מחלוקת. ועוד אמרו המנגדים שהאשמה הוא על החסידים כנהוג.

כדי שלא תצא מחלוקת ושלא יהי' עיכוב בביטול הגזירה, קיבל עליו כ"ק הצ'צ שחסידים יתנו שוה בשוה כמו המתנגדים.

אחרי זה שנשתוו, אמר כ"ק להרבנים הנ"ל שהיו נוכחים מצד החסידים, ופנה אליהם, ואמר לכל אחד ואחד כמה הוא מחייב ומטיל עליו לאסוף אמצעים הצריכים במחוז הנשמעים לדבריו. וכל אחד מהרבנים החסידים קיבל באהבה בחלקו שנפל לו לקחת חלק במצוה רבה זו, באין אומר ודברים, כפי אשר הוטל עליו מכ"ק, כל אחד הי' בשמחה שנפל בחלקו הזכות הזה.

בין המתנגדים, כאשר התחילו לדון ביניהם כמה מתחייב כל אחד מהרבנים לאסוף לטובת הענין הגדול, כל אחד חפץ להשמיט את עצמו בתירוצים שונים ומשונים, ונתהווה ביניהם מחלוקת. ובקושי גדול עלה להם לחלק לכל אחד מהרבנים סכום שיוכל להגבות לטובת הענין.

גדולי המתנגדים, בראותם איך הסתדר כל הענין ע"י כ"ק אדמו"ר הצ'צ, המשמעת של חסידים לרבם, ואיך בלי שום רעש, ואדרבה, כל אחד קיבל עליו בשמחה להיות לו חלק במצוה רבה – אמרו איש אל אחיו: ראו ההפרש בינינו לבין החסידים, והלכו ונתפזרו משם בבושה וכלימה. וישרי־לב מהמתנגדים אמרו זה לזה שהם מתביישים בראותם הנהגת

35. ראה גם אגרות קודש אדמו"ר מוהריי"צ ח"ד ע' תקסג

החסידים בטוב טעם ודעת, ואיך עלה בחברתם במחלוקת, ושלא כהוגן ללומדי תורה[36].

כג. בת תלמיד־חכם

בעת שנסע כ"ק אדמו"ר הצ"צ לפטרבורג להאסיפות בעניני חינוך, היתה זוגתו הרבנית טרודה לארוז דברים המוכרחים לו. בין הדרים ששכחה לארוז – עוד זוג פוזמקים, והיתה טרודה להשיגם ולארוז אותם.

אמר לה כ"ק אדמו"ר הצ"צ: על זה את טרודה? אני נוסע לנסיעה שהחיים תלויים בו, ואת טרודה עבור זוג פוזמקים?!

אחרי רגעים אחדים באו כ"ק בניו לכ"ק אביהם, ואמרו: אמא בוכה.

ויאמר כ"ק: נישקשה, תבכה, היא בת ת'ח[37].

(מהרשג"א)

כד. החייל שעלה לגדולה

כ"ק אדמו"ר מהר"ש אמר לחסיד אחד שהי' שו"ב בפטרבורג, שילך לה"ארכיוו"[38] של המלוכה, וצייר להשו"ב החדר והפינה והמדף, ששם מונח תיק מהמלשינות והשאלות ששאלו לכ"ק אדמו"ר הזקן ותשובותיו, בעת שישב אסור ב"פעטראפאוולאסקי קרעפאסט" ("פעסטונג"[39]), בית האסורים.

השו"ב הנ"ל עשה כדברי כ"ק אדמו"ר מהר"ש, והלך לו לה"ארכיוו", ומצא את החדר כמו שצייר לו כ"ק אדמו"ר מהר"ש, ושלח ידו לקחת את התיק.

והנה פתאום עומד לפניו שר, גענעראל, ואחז בידו ואמר לו: איך מלאך לבך לבוא הנה בלי רשות ולקחת דבר סודי מפה? עבור גנבה מה"ארכיוו" מענישים עונש חמור, שילוח לסיביר לעבודה קשה לשנים הרבה! אמור נא מי שלחך הנה, ומאין ידעת שבמקום זה מונח התיק הזה שמעניין לך. בודאי שלחו אותך איזה חברה, ומי הם המשלחים? אם תאמר האמת, עונשך יוקטן בודאי.

ויאמר השו"ב: האמת אגיד לאדוני. בעיר ליובאוויטש יש אדמו"ר, נשיא לחסידי חב"ד, והוא מצאצאי כ"ק אדמו"ר הזקן, שבתיק הזה הוא דין ודברים ששייך לזקנו הנ"ל, והוא שלח אותי הנה, וצייר לי באיזה מקום נמצא התיק ע"ד דרישה וחקירה של זקנו.

ויאמר השר: אם הרבי שניאורסאהן שלח אותך, אז אעזוב אותך לנפשך חפשי, ולא אמסור למלכות.

ויאמר השו"ב: מפני מה כשהזכרתי שם אדמו"ר שניאורסאהן נשאת פני? בודאי מכיר אתה אותו, ויודע אתה גדולתו וקדושתו.

ויאמר השר: אין אני מכיר את האדמו"ר שניאורסאהן הנוכחי, אבל ידעתי והכרתי את אביו האדמו"ר שניאורסאהן בהיותו באסיפת הרבנים ע"ד חינוך מטעם הממשלה.

הקיסר ניקאלאי הראשון הי' מתחפש בבגדי אנשים פשוטים, והי' רגיל לבוא לפעמים ג'כ להוועד.

פעם דיבר אדמו"ר שניאורסאהן, והמתורגמן (החסיד ר' שמרי' חייקין, בנו של החסיד ר' מרדכי ליעפליער[40]) תרגם דבריו, וכ"ק אדמו"ר אמר שלא תרגם כל דבריו. ויאמר השר אובאראוו[41] להמתורגמן שחזור ויתרגם, ותרגם המתורגמן פעם שני', ויאמר כ"ק אדמו"ר שגם בפעם הזה לא חזר כל דבריו. ויאמר השר אובאראוו להמתורגמן שיחזור כל דבריו, וחזר כל דברי כ"ק אדמו"ר, שתוכן דבריו היו: אם הממשלה תייסד ותכריח שילמדו בבתי־ספר לפי תוכן

36. ראה גם "לקוטי סיפורים" ע' קפג.

37. ראה גם "לקוטי סיפורים" ע' קסג.

38. =ארכיון.

39. =מבצר.

40. לפי המסופר בקונטרס "אדמו"ר הצ"צ ותנועת ההשכלה" (ע' 26) היו אלה שני מתורגמנים שונים – ר' ישראל חייקין ור' שמריה פייטלסון (בנו של ר' מרדכי מליעפלי).

41. שר ההשכלה, שישב בראש הוועידה.

המשכילים והממשלה – בעוד חמשים שנה תבוא מהפכה ("רעוואלוציא") ברוסיא.

כשמוע הקיסר ניקאלאי דברי כ"ק אדמו"ר, רמז באצבעו לצד כ"ק אדמו"ר, שזהו סימן שיאסרו אותו בבית האסורים, ודינו כמורד במלכות.

אני – ממשיך הגענעראל – הייתי אז חייל פשוט, ושומר פשוט בבית הוועד, ומסרו את כ"ק אדמו"ר לידי לשמור, ולקיים את פסק דינו. ויבקש כ"ק אדמו"ר ממני לעשות לו טובה, שיתפלל ויאמר וידוי, ונעניתי לבקשתו. הקיסר ניקאלאי הי' איש הפכפך, ובמשך כשעה חזר בו, ושלח שיוציאו לחפשי את כ"ק אדמו"ר.

בצאתו לחפשי בירך אותי שאעלה לגדולה, ומאז שבירך אותי עליתי מדרגא לדרגא, עד שעליתי לדרגת גענעראל, ובהיות שזקנתי – נתנו לי משרה פה להשגיח על ה"ארכיוו". ולזאת, כשהזכרת שם "שניאורסאהן", אעזוב אותך חפשי.

(שמעתי בוויטעבסק
מאנשים ששמעו מכ"ק הרה"צ הרז"א)

כה. אהבה בתענוגים

בהיות כ"ק אדמו"ר הצ'צ בשנת תר"ג בעיר הבירה פטרבורג, בש"ק אחד, בשעת סעודת ש"ק התחיל לנגן, וניגן שעה ארוכה, ופתאום באמצע הנגינה קם ממקומו והתחיל לרקד.

והסביר המשפיע הרשג"א, שזהו שהאיר לו אהבה בתענוגים.

(מהרשג"א)

כו. תשובה לשאלתו של משכיל

כשבא כ"ק אדמו"ר הצ'צ מאסיפת הרבנים בפטרבורג, המשכיל בצלאל שטערן – שהי' גם הוא מהנבחרים לאסיפה הנ"ל מצד המשכילים, וראה את המס"נ של כ"ק אדמו"ר הצ'צ[42] – התעניין להתחקות על דרכי כ"ק אדמו"ר והנהגתו בליובאוויטש, לכן בא לליובאוויטש, וכ"ק קירב אותו.

ויספר לכ"ק אדמו"ר הצ'צ, שחכמי הטבע בימים אלו מצאו ששושנה כל גידולה ע"י טל השמים. הוציא כ"ק אדמו"ר הצ'צ מדרש, ויאמר: זה הספר נכתב לפני קרוב לאלפיים שנה, ואין אתם מודים בו, ואמרו חז"ל[43] על הפסוק[44] "אהי' כטל לישראל" – מה שושנה זו אין גידולה אלא מטל, כך ישראל אין גידולם אלא ע"י תורה[45].

וישאל המשכיל שטערן: הקב"ה הוא כל יכול, ולמה לא ברא עוד בורא? ויאמר לו כ"ק אדמו"ר הצ'צ: בודאי ברא, שנאמר[46] "ויקרא לו א-ל אלקי ישראל", ואמרו רז"ל[47]: הקב"ה קראו ליעקב א-ל. ואתה בשכלך לא תבין את זאת.

כשבא בצלאל שטערן לחבריו, אמר: המושכלות שלנו הם שטותים לגבי השכל של כ"ק אדמו"ר הצ'צ.

(מהרשג"א)

כז. ייחודים בפטרבורג

כ"ק אדמו"ר הצ'צ שלח בשליחות לפטרבורג את בניו כ"ק הרה"צ מהר"נ וכ"ק אדמו"ר מהר"ש, ואמר להם שכשיהיו בעיר פטרבורג יסתכלו בהלכם ברחוב. וכשבאו חזרה לליובאוויטש, ושאל אותם אביהם כ"ק אדמו"ר הצ'צ, אמרו, שכשהיו מהלכים על גשר טראאיצקי ראו אחד שהי' מייחד ייחודים[48].

(מהרשג"א)

---

42. ראה גם "בית רבי" ח"ג י, א. קונטרס "אדמו"ר הצמח צדק ותנועת ההשכלה" ע' 25 ואילך. "לקוטי סיפורים" ע' קס.

43. ראה שהש"ר ב, ט.

44. הושע יד, ו.

45. ראה גם "לקוטי סיפורים" ע' קנט.

46. וישלח לג, ב.

47. מגילה יח, א.

48. ראה גם ספר השיחות תרפ"ו ע' 104 (ושם נשמט שם חברו לנסיעה של אדמו"ר מהר"ש).

כח. "הפודנו מיד מלכים"

פעם, ביום היריד שהי' בליובאוויטש, נתוודע לחסידים שכ"ק אדמו"ר הצ"צ סגר את עצמו בחדרו, בעת תפלת ערבית, ומתפלל בדביקות נוראה.

ומילאו החסידים את החדר של הכניסה, ואלו שהיו בסמוך מצאו סדק לראות מה נעשה בחדר כ"ק, וראו שכ"ק אדמו"ר הצ"צ עג עוגה, ועמד להתפלל מעריב של יום חול במרירות ועבודה גדולה, בבכיות גדולות ובדביקות עצומה. פחד גדול נפל על האנשים שהיו נוכחים בחדר החיצון מהתפלה והבכיות.

ונשמע בכל האכסניות הפלא והחידוש הגדול, שביום חול יתפלל כ"ק מעריב בדביקות ובעבודה גדולה, ונתמלא הבית מאנשים עד עוד מעט יתפרצו הכותלים (הרב ר' ישראל הי' מבאר באריכות אודות הדביקות בתפלת כ"ק ואודות ריבוי האנשים).

כשהגיע כ"ק אדמו"ר הצ"צ לתפלת "אמת ואמונה", ואמר התיבות "הפודנו מיד מלכים" – קפץ מהעוגה והתחיל להתפלל כדרכו, וסיים תפלתו כרגיל. ויהי לפלא.

אחרי ימים אחדים באה השמועה ע"י העיתונות, או ע"י אנשים, שמת הקיסר העריץ והרשע ניקאלאי הראשון, כן יאבדו וגו'[49].

(שמעתי מהרב החסיד התמים ר' ישראל לעווין, הנקרא "ר' ישראל נעוולער")

כט. שינוי במסלול האימונים

בימי נשיאות כ"ק אדמו"ר הצ"צ התגורר גדוד אנשי חיל קרוב לליובאוויטש. בין החיילים היו כמה יהודים אנשי חיל.

קודם חג הפסח אמר שר הגדוד, שבקרוב ילכו ל"מאַנעווערעס"[50] דרך עיר סמאלענסק, ומשם לרוסיא הפנימית.

אנשי החיל היהודים התעצבו למאד, היות וימי הפסח קרובים לבוא, והם יעברו בערים שאין שם יהודים, ולא יהי' ביכולתם לחוג את חג הפסח בכשרות. החליטו ביניהם לבחור את אחד מהם להיות שליח ללכת לליובאוויטש, לשאול עצת כ"ק אדמו"ר הצ"צ.

השליח מסר וסיפר לפני כ"ק את צרתם של היהודים החיילים, ואיך הם אובדי עצות.

ויאמר כ"ק: עצתו שייכנסו אחדים מהם לשר הגדוד, ויאמר לו שתוכניתו ללכת דרך סמאלענסק אינה נכונה, שערי רוסיא – עיר אחת מרוחקת מעיר השני' כמו חמישים וויארסט, ויישארו באמצע הדרך, שאיש ההולך רגלי אין בכחו ללכת חמישים וויארסט ביום אחד, ולא ימצאו לקנות בדרך מה שדרוש להם, ולא מקום ללון, ויהיו מוכרחים להישאר בשדה. לכן יציעו לשר הגדוד דרך טובה משלו, היינו ללכת דרך רוסיא הלבנה – ארשע, שקלאוו, קאפוסט, מאהילעוו – ושם העיירות סמוכות זו לזו, ויהי' להם מקום ללון ולקנות כל הדרוש.

וסיים כ"ק אדמו"ר: יש לי בקשה פרטית, ותשמע בקשתי לאשר אני מבקש ממך. היות שבימים הראשונים של חג הפסח תחוגו בשקלאוו ותלכו לביהכ"נ להתפלל, ובעה"ב יזמין אותך לסדר וסעודת יו"ט, וגם ללון – אחרי סעודת יו"ט תסרב לו, ותלך ללון לביהמ"ד הירוק ("גרינע שול"). בימים אחרונים של פסח תהיו במאהילעוו, ותלך ג"כ לביהכ"נ, ויזמין לך בעה"ב לסעודת יו"ט וללון. אחרי הסעודה תסרב לו, ותלך ל"לינת הצדק" (היינו הנקרא "הקדש").

כשבא השליח ומסר לחבריו תשובת כ"ק אדמו"ר ועצתו, אמרו: מי זה יעיז ללכת לשר הגדוד לאמר לו שאין הצעתו נכונה וטובה? הלא בוודאי יקנוס אותנו עבור העזה כזאת! כה התווכחו ביניהם ימים אחדים, והזמן מתקרב ללכת לה"מאנעווערעס", עד שהחליטו ביניהם, שמאחר שכ"ק אדמו"ר יעץ להם לעשות כן, לא יאונה להם כל רע, ולא יכעס עליהם שר הגדוד.

כשמוע השר עצתם אמר שהצעתם טובה ונכונה, ומתפלא, הלא הם אנשי חיל פשוטים, ומאין הם

---

49. ראה גם "למען ידעו... בנים יולדו" ע' 314.

50. =אימונים.

יודעים המפה של המדינה לדעת כל הפרטים. ויאמרו לו האמת, שכ"ק אדמו"ר מליובאוויטש יעץ להם הצעה זו. השר קיבל הצעתם, והלכו דרך ארשע.

לעיר שקלאוו באו בערב פסח, ושר הגדוד נתן חופש לאנשי החיל היהודים על משך ב' ימי הפסח, והלכו לביהמ"ד להתפלל. אחרי התפלה הזמינו הבע"ב איש איש את אחד מאנשי החיל, ואת השליח שנשלח לכ"ק אדמו"ר הזמין ג"כ בע"ב אחד.

אחרי הסדר וסעודת יו"ט קם איש החיל ללכת, ויאמר הבעה"ב: הלא הזמנתי אותך גם שתלין אצלי. ויאמר איש החיל: אני מצווה שלא ללון בבית. וילך לו אל ה"גרינע שול".

בשכבו לישן שמע בקרן זוית איש זקן אחד מתאנח, ויקרב אליו וישאל אותו למה הוא מתאנח. ויאמר לו הזקן: אתה איש חיל, מה תעזור לי אם אספר לך? לך לישן ושינתך יערב לך.

אך האיש חיל לא יכול לישן, שאנחות האיש ציערו אותו. ויקרב כמה פעמים אל הזקן, עד שנתרצה לספר לו מרות לבו וצרותיו:

היות שנתאלמן, הציעו לו שידוכין עם אשה צעירה לימים, והתחתן עמה, וכמה שבועות דרו באחווה ובשלום. אח"כ באו להעיר (שקלאוו) חברה "קאטארינטשיקעס"[51] (כלי שמשמיע כל מיני זמר). אחד מהחברה, המסבב בחוצות בה"קאטארינקא"[52] שלו, נתייחדה עמו אשתו. פעם בלכתו מן הבית לקחו כל הונו ורכושו, וברחו למקום אחר. ועתה אין לו אף פרוטה להחיות את נפשו, ואין לו דירה, ואין לו במה להתעסק במסחר, ולכן הוא נמצא בביהכ"נ. כל זה סיפר הזקן, המצוקה שנמצא בה.

וינחם האיש חיל את האיש הזקן, ואמר לו: היות שאני והגדוד הולכים מעיר לעיר ל"מאנעוורעס", ואהי' בעיירות הרבה, על־כן יצייר את תואר אשתו ותואר ה"קאטארינטשיק" הקל שבקלים, אפשר יפגע אותם באיזה מקום, ויוכל במה שהוא לעזור לו. ויצייר הזקן את תוארם של הנ"ל.

בימי חול־המועד פסח הלכו הלאה ל"מאנעוורעס", והגיעו ערב ימים אחרונים לעיר מאהילעוו שעל הדניעפער[53]. שר הגדוד נתן להם, לאנשי חיל היהודים, חופש למשך שני ימי החג, והלכו לביהכ"נ להתפלל. לימי החג זימן את האיש חיל הנ"ל בעל הבית אחד, לחוג אתו בביתו.

אחר הסעודה, כשקם האיש חיל ללכת, אמר לו הבעה"ב: למה תלך? הלא הזמנתי עבורך גם מקום ללון. וענה לו, שהוא מצווה ללון ב"לינת הצדק", היינו בה"קדש".

בשעה מאוחרת בלילה שמע מתוך השינה רעש גדול, ונתעורר מתוך הרעש, ופתח את עיניו וראה חבורה "קאטארינטשיקעס" באו, והם הם העושים הרעש. והתבונן בכל אחד, וע"י שהאיש הזקן תיאר לו תואר אשתו ותואר הקל שבקלים, הכיר ביניהם את אשת הזקן וידידה הקל שבקלים.

בבוקר השכם, בטעם קמו ממיטתם הישנים ב"לינת הצדק", רץ במרוצה להרב דעיר מאהילעוו, ועורר אותו משנתו, וביקש סליחה ע"ז שבא קודם עלות השחר ועורר את הרב, אבל הדבר נחוץ שלא להשהות אף רגע. וסיפר להרב את כל המעשה עוול של האשה, אשת איש, אשר עזבה את אישה ומתיידדת עם איש אחר, והם גנבו וגזלו כל אשר שייך להאיש הזקן.

הרב דמתא הלך תומ"י לראש השוטרים דהעיר, ושלחו תיכף שוטרים, ואסרו אותם, ומצאו אצלם כל החפצים וכל השייך לאיש הזקן.

אחרי חג הפסח שלח הרב אחרי האיש הזקן, ונתן לאשתו גט פטורין[54].

---

51. =מפעילי תיבות נגינה.

52. =תיבת נגינה.

53. להבדיל ממוהילוב שעל הדנייסטר, המכונה "טעורקיש מוהילוב".

54. ראה גם "בית רבי" (אידיש) ח"ב ע' 71. "מגדל עז" ע' קצו.

ל. השר של רוסיה הוא שקרן

בימי נשיאות כ"ק אדמו"ר הצ"צ, איש יהודי אחד עבד בעבודת הצבא, וראה שימי חג הפסח מתקרבים לבוא, ושר הגדוד לא יתן לו רשות בשום אופן ללכת הביתה לחוג את חג הפסח בקרב אנשי ביתו ומשפחתו. כשבא החג הלך בלא רשות הביתה.

אחרי חג הפסח התיישב בדעתו מה עליו לעשות, איך יבוא בחזרה, שבודאי הפקיד של הגדוד יקנוס אותו לעבור דרך שורת אנשי חיל, וכל אחד יכבד אותו במלקות, עבור שיצא בלא רשות, ומי יודע אם יישאר בחיים. ואם לא ילך חזרה – יהי' עליו דין ומשפט חמור עוד יותר מזה, עבור שהלך מהגדוד בלא רשות.

היות שהי' קרוב לליובאוויטש, בא לשאול עצת כ"ק אדמו"ר הצ"צ. ויאמר לו כ"ק אדמו"ר: הוי ידוע לך, שר של רוסיא הוא שקרן, ובשקר תוכל לפטור א"ע עבור החטא שיצאת בלא רשות. לך חזרה אל הגדוד, ותאמר אל שר הגדוד שהגיע שמועה לך שדודך היקר לך חולה למות, והיית מבולבל כ"כ עד שהלכת בלי רשות, ותבקש שימחול לך.

כשבא אל שר הגדוד, וסיפר לו כמו שאמר לו כ"ק אדמו"ר, אמר לו השר: ראה, בפעם הזאת אני מוחל לך, אבל בפעם אחרת, אם יחלה דודך ותלך בלא רשות – אענוש אותך קשה.

(שמעתי מהרה"ח ר' זלמן לייב עסטולין)

לא. "הכוח" בווינה

איש אחד בא לפני הצ"צ, וביקש שיברכו בבנים. ויאמר לו כ"ק שייסע לעיר הבירה ווינא, וידרוש ברופאים, ויהיו לו בנים. וייסע האיש לווינא, ויתרפא וילד בנים. והדבר הי' מפורסם בליובאוויטש.

וישאלו לכ"ק בניו הקדושים: אבא, הלא אתה אומר שאין אתה מראה מופתים, ואנו רואים מופת מוחשי באיש הזה, שהי' עקר ולא ילד כמה שנים, ועצתך הועילה לו.

וענה כ"ק הצ"צ, שאין זה מופת. בתורה, בשמות השרצים הטמאים, נמנה "הכח", וברש"י שלנו אין פירוש על שם שרץ זה. יש לי חומש הנדפס בווינא, ושם יש פירוש בשם "הכח". ושיערתי שבווינא יודעים רפואה לאיש שיהי' לו כח גברא, ולכן שלחתי אותו לווינא.

(מהרשג"א)

לב. נטילת ציפורני הרגליים

הרה"ג החסיד ר' פרץ חן חלה ברגליו, ושלח פדיון לכ"ק אדמו"ר הצ"צ.

ובאה תשובה מכ"ק אדמו"ר הצ"צ: כנראה שכת"ר אינו מקיים מה שאמרו חז"ל בירושלמי, שפעם בחודש צריך ליטול ציפרני הרגליים.

(מהרשג"א)

לג. לא הפילה אשה מריח בשר הקודש

אשה אחת באה לפני כ"ק אדמו"ר הצ"צ, והתאוננה שבכל פעם שהיא מעוברת מפילה הוולד.

וגילה כ"ק אדמו"ר את לבו הקדוש, ואמר: "קוק אויף מיין האַרץ, וואָס קען איך דיר מיין האַרץ אַוועקגעבן?" (הבט אל לבי, האם לבי יכול אני לתת לך?). ומאז ילדה ילדים בריאים וקיימים.

ואמר הרשג"א, שזהו ע"ד שאמרו במשנה[55] "לא הפילה אשה מריח בשר הקדש"[56].

[נוסח אחר שמעתי מהחסיד ר' פרץ מאצקין, ששמע בזה הלשון, שכ"ק אדמו"ר פתח פיו ואמר: ראי, אני איש זקן, אין לי שיניים[57]. והריחה ריח הפה].

(מהרשג"א)

---

55. אבות פ"ה מ"ה.

56. ראה גם "לקוטי סיפורים" ע' קצז.

57. ראה גם "מגדל עז" ע' רז.

לד. סגולה להורדת חום

שמעתי מהרה"ח התמים ר' פרץ מאצקין, ששמע מהרשג"א, שאחד מבני הצ"צ הי' לו חום ("פיבער"), ובא כ"ק אדמו"ר הצ"צ לבקרו, ואמר: למה לא נתנו לו לקרוא – או יקראו לפניו – בשבחי הבעש"ט, שזה סגולה טובה למי שיש לו חום.

וכן סיפר החסיד ר' הענדל מפלעשצעניץ[58], ששמע מהרבנית הצדקנית מרת רבקה אשת כ"ק אדמו"ר מהר"ש, שפעם חלתה אחת מבנותיו או כלותיו של כ"ק אדמו"ר הצ"צ, וסיפרו לכ"ק אדמו"ר הצ"צ שיש לה חום, ואמר: למה לא יקראו לפני' משבחי הבעש"ט, שזהו סגולה נפלאה להיפטר מחום.

לה. הברק שלא פגע

כ"ק אדמו"ר הצ"צ, כשהי' שומע ברקים ורעמים, הי' מצווה לסגור החלונות ולהעמיד כוסות עם מים, ובכלל – הי' ביראה גדולה בעת הברקים ורעמים[59].

פעם היו בליובאוויטש ברקים ורעמים אשר רעשו ברעש גדול, וכ"ק אדמו"ר פתח חלון, ועמד שעה ארוכה. ואחרי אשר עבר רעם ברעש גדול – סגר החלון והלך לו.

אחרי עבור שעה בא החסיד יקותיאל ליעפליער[60] [שמעתי מהרה"ח התמים ר' יצחק מתמיד הי"ד גורעוויטש, שיקותיאל מליעפליע זכה שיקראו אותו בשמו, ולא "רבי יקותיאל"], וסיפר שנס גדול אירע לו בעברו דרך כפר אחרימאווקע, ובסוף הכפר צריך לעבור דרך שער, דרך בו נכנסים ויוצאים מהכפר, ואך יצא דרך השער – ברגע כמימרא נשמע קול רעם ברעש גדול, ונפל כל השער, והשער נשבר לרסיסים ואש אחזה בו.

ושיערו החסידים, שאירע זאת ממש באותו רגע שעמד כ"ק אדמו"ר אצל החלון.

(מהרשג"א)

לו. קידוש לבנה במדבר

בליובאוויטש, שעומדת במקום נמוך, וענינים וגשמים מרובים שם – קידוש לבנה עולה בקושי, ובפרט בימי הגשמים וחדשי החורף.

פעם, בימי כ"ק אדמו"ר הצ"צ, בלילה אחרונה לזמן קידוש לבנה והעננים לא נתפזרו, הגישו חסידים פ"נ לכ"ק אדמו"ר הצ"צ.

בלילה יצא כ"ק אדמו"ר עם מטפחת בידו, והחסידים סבבו את כ"ק, והעננים טרם נתפזרו.

ויאמר כ"ק לחסידים:

חסידי כ"ק הרה"צ ר' מאיר מפרימישלאן הגישו פ"נ לרבם עבור שלא נראתה הלבנה, שיתפזרו העננים ויוכלו לקדש הלבנה. ויצא הרה"צ הר"מ החוצה ומטפחת בידו, והחסידים סבבו אותו.

ויאמר לחסידיו: כשהיו בני ישראל במדבר, והעני כבוד סבבו אותם מכל צד כמו סוכה, איך קידשו הלבנה? ותירץ: משה רבינו הי' יוצא מאהלו החוצה, וכל ישראל עמו, ושטח את מטפחתו הנה והנה, והעננים נסתלקו לצדדים, וקידשו הלבנה.

והרה"צ הר"מ הראה במטפחתו איך עשה משה רבנו, ונסתלקו העננים ונראתה הלבנה[61].

וכ"ק אדמו"ר הצ"צ הראה במטפחתו איך עשה הרה"צ הר"מ בעת שסיפר, ונפוצו העננים ונראתה הלבנה, וקידשו אותה[62].

58. אודותיו – ראה לקמן ע' 256 ואילך.

59. ראה גם ספר השיחות תרצ"ט ע' 322. "רשימות" חוברת קנו (כרך ד ע' 486).

60. אודותיו – ראה אגרות קודש אדמו"ר מוהריי"צ ח"ג ע' שסח.

61. ראה גם ספר השיחות תרפ"ג ע' 37. "תורת מנחם" ח"ד ע' 160.

62. ראה גם "תורת מנחם" שם – על אדמו"ר מוהרש"ב.

לז. מלמדות או מכירת בשר?

איש אחד בא לשאול עצת כ"ק אדמו"ר הצ"צ במה יתעסק, אם במלמדות או בעסק מכירת בשר.

ויאמר לו כ"ק: היראת שמים שלך – די לך למלמדות, אבל לא די לך בעסק בשר כשר.

(שמעתי מהרה"ח ר' חיים פוטערפאס מדאקשיץ[63])

לח. מסירות־נפש על שוחט חסידי

מלמד דרדקי, מחסידי כ"ק אדמו"ר הצ"צ, בא לחסות בצילא דמהימנותא של כ"ק הצ"צ. ויספר החסיד לכ"ק שבעירו דרוש שו"ב, ויש חילוקי דעות בין חסידי חב"ד ובין אנשי ה"עולמ'שע". חסידי חב"ד מבקשים שו"ב חסיד חב"ד, וה"עולמ'שע" רוצים מחונך מישיבות ה"עולמ'שע".

ויאמר כ"ק להחסיד המלמד: תדע, כדי לבחור שו"ב חסידי צריך על זה מסירת־נפש.

כשבא המלמד לביתו ועירו, ונתקיימה אסיפה על־דבר בחירת שו"ב, אף שהמלמד כל ימיו לא התעניין ולא התעכב לומר דעתו בענינים כלליים של העיר, אבל דברי כ"ק רבו ירדו לפנימיות נפשו, וכאשר נודע לו שתתקיים אסיפה על דבר שו"ב – בא גם הוא אל האסיפה.

אחרי דין ודברים בין שני הצדדים, טענו ה"עולמ'שע" שהם הלומדים, ולכן בענינים השייכים לדת ודין דעתם צריך להתקבל יותר.

ויאמר להם המלמד: טענתכם שענינים רוחניים שייך רק לכם, שאתם בעיניכם הלומדים דהעיר – באמת צריך לברר מי הוא המלמד דהעיר, חסידים או ה"עולמ'שע". יביאו גמרא, או איזה ספר של לומדות, ונראה ונבחן מי הוא המלמד, ולו הדעה, ודעתו יקובל על העיר.

על השולחן הי' מונח ספר חידושי מהרש"א (שבדפוסים הראשונים טרם קבעו אותו וצירפו ביחד עם הגמרא, ונדפס במיוחד, לא כמו עתה שמצורף אל הגמרא). ויאמר להם המלמד: נפתח הספר. ואמר לאלו שהתרברבו שהם הלמדנים, שיאמרו מה מחדש המהרש"א על הגמרא ורש"י ותוספות. ויאמרו לו הלמדנים: צריך קודם לעיין בגמרא ורש"י ותוס'.

ויאמר המלמד: אין אני צריך לעיין. ואמר לשון הגמרא בעל־פה, ורש"י ותוס', ומה שחידש המהרש"א. והי' לפלא בעיני כל הקהל, שהי' מוחזק למלמד דרדקי, ופתאום ראו שהוא גאון מופלג.

וזהו שאמר לו רבו כ"ק הצ"צ שצריך למס'נ, שבאמת אצלו מס'נ, שהסתיר א"ע, שלא ידעו מעלתו, ועתה נתגלה.

(שמעתי מהרה"ת ר' פרץ מאצקין ששמע מהרשג"א)

לט. חשיבות ההשתתפות בהתוועדות חסידית

בעיר ליעפליע גר חסיד אחד מחסידי כ"ק אדמו"ר הצ"צ, בעל עסק ובעל רכוש, ועסק בדא"ח בעיון, וגם האריך בעבודת התפלה, וכן בכל התוועדות חסידים הי' מן הראשונים.

לימים עלה בדעתו שההתוועדות גוזלת ממנו זמן יותר מדי, ואינו יכול להתעסק בלימוד דא"ח בעיון. והחליט בדעתו, שיתן חלקו על הוצאות ההתוועדות, אבל בעצמו לא יקח חלק, ויותר טוב שילמוד בעת ההיא.

עבר משך זמן והעסקים התחילו יורדים, ולא ראה הצלחה. השלום בית התמוטט, בני ביתו חלו במחלות שונות, וראה שיד ה' נגעה בו.

ויסע לכ"ק אדמו"ר הצ"צ, ושפך לפניו את לבו, ואין יודע הסיבה ממה שנהפך עליו הגלגל.

ויאמר לו כ"ק שיספר לו סדר היום שלו. ויספר איך שהתנהג עד כה, וזה משך זמן אשר החליט והסכים שלא להתוועד עם חסידים, וללמוד דא"ח בעיון בזמן ההתוועדות.

---

63. אחדותיו – ראה לקמן ברשימת הזכרונות (פרק י).

ויאמר לו כ"ק אדמו"ר: זו הסיבה לכל אשר אירע לו. כשיושבים עם חסידים ואומרים "לחיים", ומשיבים "לחיים טובים ולשלום" – "לחיים" הוא בריאות הגוף, "טובים" זהו פרנסה, "לשלום" שלום בית. ואם אין יושבים ומתוועדים עם חסידים – חסר בכל זה.

[נ"א שמעתי מהרה"ח התמים ר' פרץ מאצקין, שתשובת כ"ק אדמו"ר הצ'צ היתה: כשאומרים "לחיים" וחסידים משיבים "לחיים ולברכה", שיהי' התגברות מדת החסד על מדת הדין, שסופי תיבות הם מ"ה, שהיא מדת החסד.

ועיין "היום יום"[64] בביאור שתי הנוסחאות].

(מהרה"ח מוהר"ר יצחק מתמיד הי"ד גורעוויטש)

מ. חשיבות אנחותיו של יהודי

חסיד אחד מחסידי כ"ק אדמו"ר הצ'צ בא לכ"ק בקובלנא:

בכל יום, כשיוצא לעשות מסחר וקנין – בשעה מועטת מרוויח כדי מחיתו ליום ההוא. ביום ה', כשדרוש לו גם לצרכי ש"ק – את זה שדרוש לו לצרכי יום ה' מרוויח בשעה מועטת כמו בכל יום, ושאר היום הוא מוטרד ובצער שאין לו על ש"ק. וכן בעש"ק – הוא מוטרד ומודאג, ואינו מוצא פרנסתו הדרוש לש"ק עד אחר חצות היום, אז ממציא לו הקב"ה על ש"ק. ולמה הסדר הוא שדוקא על ש"ק הוא מודאג ומתאנח מעת לעת שלם?

ויאמר לו כ"ק אדמו"ר הצ'צ: דע שלמעלה אנחות של איש יהודי הם תופסים מקום ויקרים מאד.

(מהרשג"א)

מא. אמירת דא"ח מטהרת את האויר

הרה"ג הרה"צ ר' הלל מאלעסאוו, הנקרא בפי חסידי חב"ד ר' הלל פאריטשער[65], הכתירו כ"ק אדמו"ר הצ'צ להיות שד"ר, שיאמר דא"ח בכל מקום בואו, לתת רוחניות ולקבץ גשמיות.

וישאל ר' הלל לכ"ק: היות שהוא נוסע להקאלאניות, להמושבים דפלך חערסאן, והם עובדי אדמה ופשוטים, אם ידבר דא"ח לערכם, או אפילו דא"ח שלא לפי ערכם.

ויאמר לו כ"ק אדמו"ר הצ'צ, שצריך לדבר אפי' ענינים עליונים. כשמדברים דא"ח המבארים בעניני עולמות עליונים, הם מטהרים את האויר[66].

מב. דרך ארוכה עד לגיהנום

אחד בא לכ"ק אדמו"ר הצ'צ ונכנס ליחידות, וסיפר שיש לו עגמת נפש גדולה מאד, שאביו בא לו בחלום כמה פעמים ומסית אותו שישתמד ר"ל.

ויאמר לו כ"ק: כמה שנים עברו מיום פטירת אביך? ויענה השואל ויאמר: זה חמש־עשרה שנים.

ויאמר לו כ"ק הצ'צ: אביך טרם נכנס לגיהנם, ויש לו עוד דרך ארוכה, ולא תשים לב להחלומות.

(מהרשג"א)

מג. "ליכטיג, ליכטיג"

בעת חנוכת הבית שעשה כ"ק אדמו"ר מהר"ש בחיי אביו כ"ק אדמו"ר הצ'צ, כשבא כ"ק אדמו"ר הצ'צ להדלת וראה ידות גדולות לפתוח הפתח, שאל לכ"ק בנו: למה ידות גדולות? וענה: כדי שיהי' במה לתפוס בדלת לפתוח.

כאשר ראה מנעולים גדולים קבועים בפתח, שאל כ"ק לבנו: למה לך מנעולים גדולים כ"כ? וענה: כדי לסגור היטב הבית.

בבית היו חלונות גדולים, הנקראים "איטאַליענישער פענצטער"[67]. שאל כ"ק לבנו כשנכנסו

64. כ"ט אדר א'.

65. אודותיו – לקמן ע' 245 ואילך.

66. ראה גם "לקוטי דיבורים" ח"ב רי, א.

67. =חלונות איטלקיים.

פנימה: למה צריך חלונות גדולים כ"כ? וענה: כדי שייכנס הרבה אור השמש, "עס זאָל זיין ליכטיג"[68].

אמר לו כ"ק אדמו"ר הצ"צ: "באַ דעם זיידען איז געווען קליינע פענצטער"[69]. ויאמר כ"ק בנו: "אפשר איז ניט געווען אַזוי ליכטיג"[70]. ויאמר כ"ק אדמו"ר הצ"צ: "ליכטיג[71], ליכטיג"[72].

(מהרשג"א)

מד. קפידא על אשת המהרי"ל

כ"ק המהרי"ל, בנו של כ"ק אדמו"ר הצ"צ, היתה לו שותפות עם איש אחד בעבודת בורסקי. השותף הי' עסוק בקניית העורות, ולהיות עומד על־גבי הפועלים, ועל כ"ק המהרי"ל הי' לערוך בכל יום חשבון הקניות ושכירות הפועלים והמכירות.

כאשר עבר זמן מה וביקשו לעשות חשבון מכל הפדיון והריוח, מצאו כל הדפים בספרי החשבונות כתובים בדא"ח, וס"ה: "אין עוד מלבדו".

זוגתו של כ"ק המהרי"ל נכחה בעת שבא השותף לעשות חשבון, וכראותה שאין שום חשבון, כי־אם דא"ח בספר החשבונות – חטפה גמרא, והכתה על קדקדו של כ"ק המהרי"ל.

כשנודע לכ"ק אדמו"ר הצ"צ מה שעשתה כלתו לבנו, צעק: אי' הארורה! בני־הבית נתנו לה עצה, שתיכף ומיד תעבור אל חצר אחר, ותחביא עצמה שם עד אשר תעבור קפידת כ"ק אדמו"ר הצ"צ.

בכלל היתה קפדנית מאד. היתה לה גינה שבה גדלו מלפפונים, וכאשר התוועדו, והי' חסר מיני תרגימא – אירע שעקרו מלפפון, ואז צעקה בקול שהחסידים עוקרים כל המלפפונים שבגן הירקות שלה.

(מהרשג"א)

מה. ברכה על אתרוג קאלאבריה בלבד

החסיד ר' חיים פוטערפאס בא לליובאוויטש ליו"ט בחיי כ"ק הצ"צ. בחג הסוכות היו נקראים לסוכת כ"ק רק יחידי סגולה. ר' חיים הי' איש ממולח, והצליח להיכנס לסוכה אף שלא נקרא, ובדיעבד כאשר נכנס – עזבו אותו.

ושמע שכ"ק הצ"צ אמר להחסידים: בשלש עיירות פעלתי שיברכו רק על אתרוג "יאנאווער" מקאלאברע. אחת מהם היא עיר בעשענקאוויטש, ואת השתים הנותרות המספר איננו זוכר.

(שמעתי מנכדו המשפיע ר' מנחם מ' פוטערפאס)

מו. עולם הדמיון

כ"ק אדמו"ר הצ"צ ישב והתוועד עם חסידים, וביאר שיש עולם הדמיון, ויש שנענשים אחרי פטירתם ונמצאים בעולם הדמיון (שזהו אחד מהעונשין שמענישים למי שהתנהג בחייו שלא כשורה).

ושאל אחד: אפשר גם אנו מעולם הדמיון?

וענה לו כ"ק: "פעטאח, מיך וועסט דו דאָרטין ניט זעען" ("פעטאח" – כן אומרים למי ששואל או עושה שלא כהוגן – שם, בעולם הדמיון, לא תראה אותי).

(מהרשג"א)

מז. המת ששלח מכתב

אצל כ"ק אדמו"ר הצ"צ הי' בית־דין של רבנים, וכל שאלה שנשאלה לכ"ק נמסרה קודם להבי"ד שיעיינו בה. אח"כ הציעו הבי"ד לפני כ"ק חוות דעתם איך לפסוק להלכה.

---

68. =כדי שיהיה אור.

69. =אצל סבי (אדמו"ר הזקן) היו חלונות קטנים.

70. =אולי לא היה אור כל־כך.

71. =היה אור, היה אור.

72. ראה גם "שמועות וסיפורים" ח"ב ע' 49. "לקוטי סיפורים" ע' קסז.

פעם נשאלה שאלה על דבר עגונה, בגביית עדות שבעלה מת ובסימנים. חוות דעת הבי"ד הי' להתירה, והציעו דעתם לפני כ"ק הצ"צ, והמקורות שעל־פיהם הם מתירים אותה מכבלי עגונה, וכ"ק הסכים עמהם, והתירוה להנשא.

האשה נשאת לאיש, ואחרי זמן הנישואין שלה בא מכתב מבעלה, ונעשה רעש. ובא הבי"ד לפני כ"ק בשאלה מה לעשות, אם אפשר יתחרטו מהפסק־דין, שאפשר שהגביית עדות היתה שלא כדבעי.

והשיב כ"ק, שאין צריך לעשות שום דבר. ההיתר הוא היתר גמור על־פי תורה, ולא יחושו לשום לעז.

עברו שני שבועות, והנה בא מכתב שני מבעלה. ובא הבי"ד שנית לכ"ק בשאלה מה לעשות.

ואמר כ"ק: ההיתר הוא היתר גמור, האיש מת, ואין לעשות שום דבר. והמכתבים שנתקבלו – הוא לפי שהמת נמצא עתה בעולם הדמיון, ומשם נתקבלו המכתבים, ויותר מכתבים לא יתקבלו. וכן הי'.

(שמעתי מנכדי יוסף יצחק שניאורסאהן, ששמע מרב זקן, ששמע מרב זקן מזיטאמיר שהי' מאלו שבהבי"ד בליובאוויטש)

מח. "גם ציפור מצאה בית"

בכל פעם שבא הרשב"ץ מנסיעותיו לליובאוויטש, הי' מארח אותו המשרת חיים בער להתוועד עמו, והי' קונה צלוחית י"ש אחד ממאה מהין (הנקרא "סאטקע")[73], והיו מתוועדים כל הלילה[74].

הרבנית הצדקנית, אשת כ"ק אדמו"ר הצ"צ, היתה מעמידה בתנור ארוחת הערב עבור כ"ק, ועל חיים בער המשרת הי' לערוך השולחן ולהגיש לכ"ק אדמו"ר הארוחה אחרי אשר יגמור שיעוריו ועסקיו. הרבה פעמים כ"ק אדמו"ר נרדם ולא אכל סעודת הערב. בעת שהתוועדו, וידעו שכ"ק אדמו"ר שוב לא יאכל הערב – ניצלו הסעודה לקינוח סעודה אחרי שתיית משקה.

פעם, בעת ההתוועדות, שמעו שכ"ק אדמו"ר הצ"צ מדבר בינו לבין עצמו: "גם צפור מצאה בית, אַלע פייגעלעך האָבן אַן אָרט, און איך האָב גאָרניט קיין אָרט"[75]. ונפל פחד עליהם, ולא יכלו לטעום מאומה[76].

(מהרשג"א, ששמע מהחסיד הרשב"ץ)

מט. "לחיים" ביחידות

חסידי וידזש (עירה בליטא) באו פעם בימי חג הסוכות לכ"ק אדמו"ר הצ"צ לליובאוויטש.

היות שבימים ההם היתה ההליכה, ואפילו, הנסיעה, קשה מאד – נחשבה וידזש כמקום רחוק מליובאוויטש, ובאו לליובאוויטש לעתים רחוקות. ועל־כן היתה להם הזכות לראות יותר מאלו החסידים הנמצאים במקום קרוב לליובאוויטש ובאים לעתים קרובות.

ערב הושענא רבה עלה בידם להסיר את התריסין ("לאדין") מהחלון של חדר כ"ק אדמו"ר, ואחרי אמירת תהלים עלו על החלון לראות מה עושה כ"ק. וראו שעל השולחן עומד בקבוק י"ש, וכ"ק סובב סביב השולחן, ועומד זמן מה אצל זוית אחת ואומר "לחיים", וכן הולך סובב לזוית אחרת, וירדו מהחלון בהתפעלות.

למחרתו היו מוכרחים להחליף הסדינים, שמחמת ההתפעלות נעשו הסדינים רטובים.

(מהרשג"א)

73. 123 מיליליטר.

74. ראה גם ספר השיחות תש"ד ע' 84.

75. =לכל הציפורים יש מקום, ולי אין שום מקום.

76. ראה גם הוספות לספר השיחות תש"ת"ש ע' 423. "שמועות וסיפורים" ח"ב ע' 47. "לקוטי סיפורים" ע' קעט.

נ. דאגתו של אב

פעם נכנס כ"ק הרה"צ מהר"נ לאביו כ"ק הצ"צ בעת שקיבל ליחידות, וכ"ק אדמו"ר בדיחא דעתו, ואמר לבנו: "העלף מיר לאַכן"[77].

וסיפר לבנו, שזה עתה נכנס ליחידות איש אחד, ושאלתו הי': היות שנתאלמן, אם ישתדך עוד הפעם. ועניתי לו שיישא אשה עוד הפעם. ושאל אם יישא בת בנים, ואמרתי לו שיישא בת בנים.

אחרי זה נכנס אביו של השואל, ואמר בטענה: רבי, בני הי' זה לא כבר ביחידות אצלכם, וכ"ק הסכים עמו שישא אשה בת בנים. וטען: הלא ימי אנוש קצובים, ואם ימות בני ח"ו – הנה אשתו ובניו יהיו ריחיים על צווארי, לזון את אשתו ואת בניו אשר יולד לו.

(מהרשג"א)

נא. דגים ובשר, בית, סוס ועגלה ו־25 אלף רובל

פעם, כשביקר הרה"ג ר' פרץ חן בליובאוויטש, נכנס ליחידות לכ"ק אדמו"ר הצ"צ.

ויאמר לו כ"ק: מה דעתך, פרץ, בזמן הזה, מהו לאיש יהודי הכרחיות?

וענה הר"פ: בזמן הזה, הכרחיות ליהודי שיהי' לו בכל יום דגים ובשר, בית השייך לו, סוס ועגלה לנסוע, חמשה ועשרים אלף רו"כ בבנק.

כ"ק הצ"צ הסכים עמו, ואמר: "איך רעכן אויך אַזוי"[78].

וסיים המשפיע הרשג"א: כנראה דנו בזה בבי"ד של מעלה מהו הדברים המוכרחים, וצירף כ"ק אדמו"ר הצ"צ את הרה"ג החסיד ר"פ לבי"ד של מטה, לפסק־דין.

(מהרשג"א)

נב. צדיקים נסתרים נוסעים לליובאוויטש

כ"ק הרה"ח בני אדמו"ר הצ"צ שאלו את אביהם אם יש בדור הזה ל"ו צדיקים נסתרים. ואמר כ"ק אדמו"ר: בודאי יש, אבל הם באופן אחר. שנים מהם נוסעים לליובאוויטש[79].

ואמר המשפיע הרשג"א, שלפי דעתו הכוונה "באופן אחר" – שגם הם אינם יודעים שהם מהל"ו צדיקים נסתרים.

עוד אמר המשפיע הנ"ל, שחסידים אמרו שאחד מהם הוא הרה"ג החסיד ר' נטע ממאלאסטירצאנע[80].

נג. "יחידות, יחידות"

כ"ק הרה"צ הר"ר ישראל נח בן כ"ק אדמו"ר הצ"צ, וגיסו הרה"צ ר' לוי יצחק, פלפלו בהלכה בעמקות גדולה.

כ"ק אדמו"ר הצ"צ ראה זאת, ויקרא להמשרת חיים דובער, ואמר לו: ראה איך הם מפלפלים! גם אני ביכולתי לפלפל, אבל אתה אשם בדבר – תמיד אתה אומר "יחידות, יחידות"...

(מהרשג"א)

נד. ייחוסו של הצמח־צדק

סיפר הרשג"א:

פעם אמר כ"ק אדמו"ר הצ"צ: בואו ואספר לכם הייחוס שלנו. הס"מ בעצמו ירד למטה שלש פעמים – בעת חטא עץ הדעת, ופעם שני בעת החורבן, ופעם שלישי בעת התגלות החסידות (דא"ח), שהי' מקטרג, ובו הי' תלוי שיסכים, ותפסו אותו בצווארו עד שהקיא בלעו מפיו.

החסיד התמים ר' פרץ מאצקין מספר בנוסחא אחרת:

---

77. =עזור לי לצחוק.

78. =גם אני סבור כך.

79. ראה גם "לקוטי רשימות ומעשיות" ע' י.

80. ראה גם "למען ידעו... בנים יולדו" ע' 292.

בעת הנישואין של בנו כ"ק הרה"צ הריי"צ, היו נוכחים צדיקי "פוילין קטן"[81], ודרך של הצדיקים של פוילין לספר קודם החופה סדר הייחוסין שלהם.

ואמר אז כ"ק אדמו"ר הצ'צ: בואו ואספר לכם הייחוסין שלנו. בעת שהי' דרוש להתגלות תורת דא"ח, והמפתח להתגלות הי' תחת יד הס"מ, הוריד כ"ק אדה"ז את הס"מ. וטען הס"מ: למה ועל מה הורידו אותי, הלא לא ירדתי בעצמי בעוה"ז כ"א שלש פעמים – בעת חטא עה"ד, ובעת חטא העגל, ובעת החורבן. והכריח אותו כ"ק, ותפס אותו בצווארו עד שהקיא בלעו מפיו[82].

נה. "יישר־כח" על הגניבה

אחרי השריפה, שנשרפו הרבה ספרים וכתבים[83], נשארו אצל אחדים כתבים והעתקות כתבי יד מזה שגנבו כתבים. כ"ק אדמו"ר הצ'צ נתן להגנבים "יישר כח", שאם לא נגנבו גם הם היו נשרפים[84].

נו. סיפורו של יעקב איש תם

בעת שבנו הבתים של כ"ק אדמו"ר הצ'צ אחר השריפה, בהנחת היסוד לבנין (הנקרא בלשון רוסיא "קלאדינאס"), ערכו במקום שולחן וכסא, וכ"ק הצ'צ וחסידים רבים היו נוכחים.

כ"ק הצ'צ ישב על כסאו, ואמר להחסידים אם הם בוחרים באמת באמירת דא"ח או סיפור. החסידים אמרו שבוחרים בסיפור, כי דא"ח שומעים לעיתים קרובות, וסיפור נשמע רק בהזדמנות.

וכ"ק סיפר:

ר' יעקב איש תם הי' חוכר כל ה"קרעצמעס" ושדות וכדומה אצל אדון (פריץ) אחד, ור' יעקב איש תם הי' משכיר אותם, כל "קרעצמע" לאיש אחד.

איש יהודי אחד שכר "קרעצמע" מאת ר"י איש תם. לסוף השנה שבא הזמן לשלם דמי השכירות, לא הי' בידו לשלם דמי השכירות. ר"י איש תם שלח לו התראה, שאם לא ישלם דמי השכירות יהי' מוכרח לשלח אותו מה"קרעצמע".

החוכר ר"י איש תם הי' מחסידי כ"ק הרה"צ הר"י מרוזין, וכן שוכר ה"קרעצמע" הי' ג'כ מחסידי הרה"צ. ויבוא השוכר העני לרבו הרה"צ, וביקש שיפעול על ר"י איש תם שיחכה עד השנה הבאה, ויעזור השי"ת וישלם בעד השתי שנים. והרה"צ פעל על ר"י איש תם שלא ישלח את העני עד השנה השני', ושמע לקול רבו, ולא שילח את השוכר מה"קרעצמע".

עברה השנה השני'. מצב העני לא נשתנה, ולא הי' ביכלתו לשלם גם בעד השנה השני'. ר"י איש תם התרה בו שילך לבקש מקום אחר, שזה שתי שנים לא שילם דמי החכירה. השוכר העני הלך לרבו שיפעול על ר"י איש תם שיעזוב אותו עוד שנה, ואי"ה יעזור השי"ת וישלם עבור השלש שנים. והרה"צ פעל על ר"י איש תם שלא ידחוק את החוכר, עד שיעזור השי"ת וישלם עבור דמי חכירה של שלש שנים.

עברה השנה השלישית, והמצב לא נשתנה אצל החוכר. וכ"ק הרוזינער ביקש את ר"י איש תם שלא ישלח אותו גם בשנה הרביעית. זאת הפעם לא שמע ר"י איש תם לדברי רבו, ושילח את השוכר מה"קרעצמע".

לא עברו ימים רבים, ור' יעקב איש תם שבחל"ח. בבואו לבית־דין של מעלה עיינו בדינו של ר"י איש תם, ומצאו שהי' סור מרע ושלם במצוות עשה, רק אחת – שלא שמע לקול רבו הרה"צ מרוזין. ופסקו שצריך לרדת לגיהנום.

פתאום נכנס לב"ד של מעלה איש אחד, וטען: הב"ד של מעלה הם נשמות שעלו מעוה"ז זה שנים רבות, ואין יודעים – או שכחו – דיני ממונות בעוה"ז, שהם קשים. לדעתו – אומר האיש – ר"י איש תם

---

81. =כינוי לאוקראינה.

82. ראה "כתר שם טוב" (הוצאת תשס"ד) ע' תכד, ושם מסופר סיפור זה בשם אדמו"ר הזקן על הבעש"ט.

83. ראה באריכות "ספריית ליובאוויטש" ע' לג

84. ראה גם "מגדל עז" ע' רד.

שתי פעמים שמע לקול רבו, רק בפעם השלישי הוא יותר מכחו.

לדעתי – אומר כ"ק – ג'כ ר'י איש תם זכאי בדינו. מה אתם, חסידים, אומרים? ויענו החסידים: זכאי, זכאי[85].

(כ"ק אדמו"ר הריי"צ סיפר זאת ברוסטוב ע"נ דון[86], והי' נוכח אחד מתלמידי הישיבה. הישיבה היתה אז – בשנת תרפ"ב או תרפ"ג – בפאלטאווא. בבוא התלמיד מסר לנו הסיפור. שם התלמיד – שכחתי)

נז. ביתו של הצמח־צדק

סיפר הרה"ח מוהר"ר ברוך שניאור שניאורסאהן, שזוכר הוא הבית וכלי הבית אצל כ"ק אדמו"ר הצ'צ[87], שבקירות הבית הי' ניכר ה"מאך"[88] (שבין הקורות, כשבונים בנין שוטחים מין אזוב כדי שלא ייכנס הרוח בין קורה לקורה), שקירות הבית לא היו טוחים בטיט וסיד (הרב"ש ראה את הבית שנבנה אחר השריפה).

וכן כלי הבית לא היו טוחים בצבע, והי' ניכר העץ כמו שהוא – "ווייסע טישן", "ווייסע ביינקלעך"[89], צבע העצמי של העץ[90].

נח. הסתלקות הרבנית

כשנפטרה הרבנית הצדקת אשת חבר מרת חי' מוסיא, אמר כ"ק אדמו"ר הצ'צ: עולם חשך בעדי.

ויש מוסיפים שאמר: עתה יתחתן עם התורה[91].

(מהרשג"א)

נט. יבלת שנפלה

לעת זקנתו של כ"ק אדמו"ר הצ'צ גדלה יבלת סביב עינו. והתחיל לבכות: אהי' כמו ה"פרי מגדים", שלעת זקנתו נסתמא ולא הי' יכול ללמוד אפילו ספריו.

ובכה כ"כ, עד שהיבלת יבשה ונפלה מאלי'.

ס. ירדה מעלת החסידות

סיפר הרשג"א:

כ"ק אדמו"ר הצ'צ אמר שבימיו ירד מעלת החסידות. וביאר, שבימי חותנו כ"ק אדמו"ר האמצעי, הדרך להכנס ליחידות – מלמדים היו הראשונים להכנס, אח"כ רבנים, ואח"כ נכנסו בעלי־בתים; ואצלו, כ"ק אדמו"ר הצ'צ, בראשונה נכנסים בעלי־בתים, ואח"כ רבנים, ומלמדים נכנסים באחרונה.

ושאלו התלמידים להרשג"א: הלא כ"ק אדמו"ר הצ'צ ביכולתו הי' לסדר שהגבאי שלו, חיים דובער, יכניס קודם מלמדים, כמו שהי' הסדר אצל כ"ק אדמו"ר האמצעי.

והסביר הרשג"א במשל:

איש יהודי, "יישוב'ניק", שהי' יושב בכפר סמוך להעיר, דרכו הי' בבואו העירה לבקר את הרב דהעיר, ופירש לפניו את שאלותיו, והרב הי' מסדר לו תשובות על שאלותיו, והדרך אשר ילך בה עד בואו עוד הפעם העירה.

ויהי היום, בא הכפרי העירה, ונכנס אל רב העיר, והנה רואה שכל נכבדי העיר עם הרב בראשם יושבים באסיפה, ודנים בכובד ראש בדבר ענין נכבד.

כאשר נגמרה האסיפה, והגיש שאלותיו, וקיבל תשובתם, אמר אל הרב: אפשר יגיד לו הרב, במה דן הרב עם הנכבדים באסיפה הזאת בכובד ראש, וראה שכולם היו מודאגים מאד?

ויאמר לו הרב: באשר זה זמן רב לא ירדו גשמים, ועתה הוא זמן צמיחת התבואה, לכן דנו אם לגזור

---

85. ראה גם ספר השיחות קיץ ה'ש'ת ע' 96. תש"ד ע' 58. "שמועות וסיפורים" ח"א ע' 59. "לקוטי סיפורים" ע' קצ.

86. ב"שמועות וסיפורים" מהדורה ראשונה (ע' לו) מסופר שאדמו"ר מוהריי"צ סיפר סיפור זה במוסקבה בי"ט כסלו תרפ"ג ואולי סיפר זאת באותה תקופה גם ברוסטוב.

87. ראה גם "רשימות הרב"ש" ע' עו.

88. =אזוב.

89. =שולחנות לבנים, כסאות לבנים.

90. ראה גם "תורת מנחם" ח"ד ע' 24.

91. ראה גם אגרות קודש כ"ק אדמו"ר זי"ע חכ"ב ע' רעט. וש"נ.

תענית ציבור ולומר בציבור תהלים, ועוד עצות להיטיב ברוחניות.

ויאמר הכפרי: יש לי עצה פשוטה. הנה אני רואה שאם קרב גשם לרדת החתול שלי יורדת לתנור, לכן עצתי לחטוף את החתול ולדחוק אותה לתנור, וירדו גשמים. והרב שחק מעצת הכפרי כמובן.

כן הוא בהנמשל: בימי כ"ק אדמו"ר האמצעי נרגש אצל החסידים בנפשם מעלת המלמדים, והקדימו אותם להכנס ראשונה, אבל כשירדה מעלת החסידות, ואין מרגישים מעלת המלמד – ליתן צו להגבאי הוא כמו לחטוף חתול ולדחוק אותה לתנור כדי שירדו גשמים[92].

סא. מידת "סאטקע"

כ"ק אדמו"ר הצ'צ אמר, שהצאר ניקאלאי כיוון במדת "סאטקע"[93] ליי"ש (וכן לכל מדת נוזלים), להבדיל, למדת רביעית ששיערו חכמים[94].

עד למלכות ניקאלאי – נהגו במדינות ליטא ורייסין ואוקריינא במדת פולין, שהיו תחת ידה, הן במדת הלח והן במדת היבש. והצאר הנהיג מדת רוסיא בכל מדינות שנספחו למדינת רוסיא בשנת תקנ"ב.

ומדת "סאטקע"[95] – היינו שהיא אחד ממאה ממדת ההין ("עמער"), והיא קרובה לארבעה "אונצעס" מדת ארה"ב.

וממשלת הקאמוניסטן החליפו מדה הישנה, ועתה שם כל המדות של ליטרא שמחזקת אלף גרם, והמדה הקטנה ליי"ש – עשרה "אונצעס", 280 גרם לערך.

92. ראה גם "הלקח והלבוב" ח"ב ע' רח.

93. 123 מיליליטר.

94. ראה גם "יגדיל תורה" (נ"י) שנה ח ע' רסג. וש"נ

95. ברוסית: מאית.

סב. "ורם לבבך ושכחת"

כ"ק אדמו"ר הצ'צ אמר על הפסוק "ורם לבבך ושכחת": בגאוה יש כמה מינים. הגאוה הגרועה ביותר היא מאיש כזה שמתייהר מהתחסדות יתירה שלו.

סג. שמירה רבה ביום החתונה

כ"ק אדמו"ר הצ'צ זצוקללה"ה אמר לנכדו, כ"ק אדמו"ר מקאפוסט, ביום חתונתו:

כל מה שעושים ביום החתונה דרוש שמירה רבה.

אנו רואים שכל מה שבן ישראל עושה כל יום, אפילו ענין גשמי, זה נוגע למעלה באדם העליון, וכל דבר שעושה למטה יש לו דוגמא למעלה. ולכן אנו מברכים גם על כל דבר גשמי שאנו עושים, כמו בלבישת האזור – "אוזר ישראל בגבורה", על לבישת כובע – "עוטר ישראל בתפארה", על לבישת מנעלים – "שעשה לי כל צרכי" (כמו שאנו מברכים על מצות ציצית, תפילין וכדומה).

[ביאור הדברים (אולי של חסיד): וכל־שכן בייחוד חתן וכלה, שזהו מצוה כללית שכל המצוות תלויים בה, כי חתן וכלה דלמטה – ידוע שהם מרכבה לחו"כ שלמעלה, וכל הנעשה בהם הוא דוגמא לייחוד העליון דחו"כ שלמעלה. וזהו שהם כללות כל המצוות, כי ע"י כל מצוה נעשה ייחוד עליון למעלה].

סד. "ואמר ביום ההוא"

כ"ק אדמו"ר הצ'צ אמר פעם בשמחת־תורה:

מה שכתוב[96] "ואמר ביום ההוא וגו'" – לכאורה הי' לו לומר "ואמרו וגו'". ותירץ, שזה קאי על מדרי' של כל אחד ואחד מישראל, והוא באמת אחד פשוט. וע"ד "ויחן ישראל" דמ"ת.

96. ישעי' כה, ט (מפטוקי ההקפות).

סה. "תורות" מחזיון לילה

סיפר הרשג"א, ששמע – או ראה – כמה ביכלעך של כ"ק אדמו"ר הצ"צ, שהי' כתוב שהם "תורות" מחזיון לילה.

סו. "אנפין דמלכא נהירין"

הרה"ג מוהר"ר אברהם, מו"צ דזעמבין, אמר:

זה שאומרים על כ"ק אדמו"ר האמצעי שהוא קפדן, ועל כ"ק אדמו"ר הצ"צ שאינו קפדן – אינו כן. "בשעתא דאנפין דמלכא נהירין לא יעול בר נש להתם".

מדור אדמו"ר מהר"ש

א. ה"חברה קדישא" בפולוצק

ביום שהגיע להכניס את כ"ק אדמו"ר מהר"ש בבריתו של אברהם אבינו, היו נוכחים הרבה חסידים – רבים שטרם נסעו הביתה חזרה מעלייתם לרגל לחג הפסח, ורבים שבאו כשמעם מלידת בן לכ"ק אדמו"ר הצ"צ.

הכל הי' מוכן. המוהל הכין הכל השייך לקיים מצות מילה, בני הבית הכינו הסעודה עבור כל האורחים הנוכחים, וחיכו בכליון עיניים לבוא בעל הברית – כ"ק אדמו"ר הצ"צ. כה עברו שעות הרבה, עד שלבסוף, בשעה מאוחרת ביום, התקיים הברית־מילה[1].

כשישב כ"ק לסעודה, אמר: "איי, די פאלאצקער חברה קדישא"...[2] השומעים לא הבינו אל מה ירמזו דברי כ"ק.

בעת שקראו לכ"ק בשמו רבי שמואל, שאלו בנו של כ"ק הצ"צ: הלא במשפחתנו אין מי שנקרא בשם שמואל? וענה כ"ק: על־שם שואב מים אחד בפאלאצק.

חסידי פאלאצק שהיו נוכחים בברית המילה, בבואם לעירם, חקרו מה אירע ביום זה אצל "חברה קדישא". ונודע להם, שביום זה מת איש מפורסם בעיר, ועוד אחד שבק חיים לכל חי – שואב מים, איש עני שלא הי' מפורסם. וראשית עסקו ה"חברה קדישא" באיש המכובד, ואת השואב מים – לא מיהרו להתעסק בו ולהביאו לקבורה, עד שעה מאוחרת ביום[3].

קודם הקבורה לא הי' אפשרות לקרות את כ"ק בשמו של הנפטר, כמו שמבואר בזהר.

וכנראה שהי' השואב מים מהצדיקים הנסתרים.

(מהרשג"א)

ספרי - אוצר החסידים - ליובאוויטש

לימודי תורה

תורת שמואל

שער שלישי

מם רבים – תרל"ץ

מאת

כ"ק אדמו"ר

מוהר"ר שמואל

770 איסטערן פארקווי

שער הספר "תורת שמואל"

ב. "אל הנער הזה התפללתי"

בהיות כ"ק אדמו"ר מהר"ש ילד, וכ"ק אדמו"ר הצמח צדק עלה לתורה למפטיר ביום ר"ה, עמד כ"ק מהר"ש לנגד פני כ"ק אביו, וכאשר הפטיר ההפטרה והגיע לפסוק "אל הנער הזה התפללתי" – הראה באצבעו הקדושה על בנו כ"ק אדמו"ר מהר"ש[4].

(שמעתי בליובאוויטש)

---

1. ראה גם "ספר התולדות – אדמו"ר מהר"ש" ע' 5. "רשימות" חוברת קפז (כרך ה ע' 436).

2. =אוי, ה"חברה קדישא" של פולוצק...

3. ראה גם "לשמע אזן" ע' קלט.

4. ראה גם "לשמע אזן" ע' פא.

ג. והיכן אין הקב"ה נמצא?

בהיות כ"ק אדמו"ר מהר"ש בן חמש שנים לערך, הי' לו חוש באומנות חרש עץ. בסכינים קטנים של כיס הי' מצייר בעץ מיני ציורים.

חסיד אחד בא להסתופף בצילא דמהימנותא לכ"ק אדמו"ר הצ"צ, ויקרא לכ"ק אדמו"ר מהר"ש בשמו, ואמר לו: יש לי סכין כיס יפה. אם תאמר לי איפה נמצא הקב"ה – אתן לך סכין זה.

ויוציא כ"ק מכיסו סכין טוב, ויאמר אל החסיד: אם תאמרו לי איפה **לא** נמצא הקב"ה – זכיתם בסכין שלי.

ויאמר החסיד: אם־כן, זכית בסכין שלי.

ד. "פנחס הוא דוקרני"

לכ"ק אדמו"ר מהר"ש, בהיותו בן שבע או שמונה שנים, הי' חבר הנקרא פנחס (כנראה זהו נכד הרה"צ ר' הלל מאלעסאוו מפאריטש[5]).

בחצר הי' באר של מים עם שני דליים. כאשר מושכים דלי התחתון למעלה – יורד דלי העליון למטה. והי' המדובר ביניהם, שאחד יעמוד בדלי העליון היורד למטה, ואחרי זה יעמוד חבירו בדלי העולה למעלה וימשוך את חבירו דלמטה, ובזה ישעשעו את נפשם. וכה עשו כמה פעמים.

פעם ירד כ"ק אדמו"ר מהר"ש למטה, ופנחס חבירו מיאן להגביהו למעלה, והלך לו, עד שבאו אנשים לשאוב ולדלות מים, והמשיכו את כ"ק מהבאר של מים.

אחרי זה פגש את פנחס ואמר לו: ראה, פנחס, חוקת ובלק מחוברים, וכן מטות ומסעי מחוברים, אבל פנחס אין מחובר לא לבלק ולא למטות. ומהו הטעם? והתירוץ הוא, שפנחס הוא דקרן ("אַ שטעכעדיגער").

כאשר ישב כ"ק אדמו"ר מהר"ש על כסא הנשיאות דחב"ד, הי' לפנחס הנ"ל סכסוך עם אחד, ובא בקובלנא לפני כ"ק אדמו"ר מהר"ש שיתערב בדבר לטובתו. ויאמר לו כ"ק: הלא כבר אמרתי לך שפנחס הוא דקרן.

ה. ארבעים שנה "אשת חבר"

בעת שנתאלמן כ"ק אדמו"ר מהר"ש מזיווג ראשון, בת כ"ק אדמו"ר מליאדי, נכנסה הרבנית הצדקנית שיינא, אשת חבר כ"ק אדמו"ר האמצעי, והציעה לפני כ"ק אדמו"ר הצ"צ שידוכין עבור כ"ק אדמו"ר מהר"ש. ואמרה: היות שמגדלת שתי יתומות – והן בנות בתה שרה ובעלה הרה"ח ר' אהרן משקלאוו (הרבנית רבקה ואחותה גיטל) – והגיעו לפרקן, וכ"ק אדמו"ר מהר"ש יכול לבחור את הצעירה או את הבכירה.

ויאמר כ"ק אדמו"ר הצ"צ: הלא מציעים שידוך מעיר ליעפליע, ונותנים נדוניא עשרים אלף רו"כ. ומה יש ביכולתך לתת נדוניא?

ותאמר הרבנית: אני נותנת בנדוניא ארבעים שנה אשת חבר[6].

ויאמר כ"ק אדמו"ר הצ"צ: "יע, עס איז אַן אָנבאָט"[7]. ובחרו בהרבנית הצדקנית רבקה, ונתקיים השידוך.

(מהרשג"א)

ו. "אינך צריך להתיירא מקנאת אחים"

בעת המלשינות על כ"ק אדמו"ר הצ"צ, ויראו מחיפוש, קרא לבנו כ"ק אדמו"ר מהר"ש ולאשת חבר הרבנית הצדקנית רבקה, ונתן להם עשרים מעטפות, שיהיו תחת ידם לגניזה עד יעבור זעם.

אחרי שנשתתק המלשינות, קרא כ"ק אדמו"ר הצ"צ לבנו כ"ק מהר"ש ולזוגתו הרבנית שיחזירו לו

---

5. בן ר' זלמן בנו של ר' הלל. הוציא לאור את ספר "פלח הרמון" של זקנו.

6. ראה "תורת שלום" ע' 189. "התמים" כרך א פו, ב.

7. =אכן, זו הצעה ראויה.

המעטפות, ופתח לפניהם המעטפות, ובכל מעטפה הי' מונח אלף רו"כ.

ויתן כ"ק אדמו"ר הצ"צ מעטפה אחת עם אלף רו"כ לבנו כ"ק מהר"ש, ואמר: תקנה בעד סכום זה חרוז מרגליות עבור זוגתך.

ויאמר כ"ק מהר"ש לכ"ק אביו: ירא אנכי מקנאת אחים.

ויאמר לו כ"ק אביו: אתה אינך צריך לירא מקנאת אחים, ואל יהי' לך חשש מקנאת אחים.

(מהרשג"א)

ז. עצה לשידוך שנים מראש

בחיי כ"ק אדמו"ר הצ"צ הי' כ"ק אדמו"ר מהר"ש מבקר לפעמים חסידים באכסניא שלהם.

פעם ביקר את החסיד ר' מאניש מאנעסזאן[8]. בין הדברים שדיברו, שיבח משפחה אחת, ואחר זה שיבח משפחה אחרת, ואמר שייחוס משפחה השני' עולה באין ערוך על משפחה הראשונה.

בזמן נשיאות כ"ק אדמו"ר מהר"ש נתאלמן ר' מאניש, והציעו עבורו שני שידוכים – אחד ממשפחה הראשונה, והשני ממשפחה שאמר אז כ"ק שהיא נעלית בייחוסה באין ערוך ממשפחה הראשונה.

החסיד ר' מאניש שכח לגמרי מהמדובר אז, ובא לשאול עצת כ"ק אדמו"ר מהר"ש באיזה הצעה יבחר.

ויאמר לו כ"ק אדמו"ר מהר"ש: הלא כבר עניתי לך על דבר שאלתך.

(מהרשג"א)

ח. "עס שמעקט קדושה"

כ"ק אדמו"ר מהר"ש, בחיי אביו כ"ק אדמו"ר הצ"צ, בנסעו מחוץ לארץ רוסיא הביתה, סבב הדרך כדי לעבור דרך בעלז, לראות את כ"ק הרה"צ מוהר"ר שלום מבעלז.

כ"ק הי' מלובש כאחד הסוחרים, ובא לביהמ"ד דבעלז. היום ההוא הי' יומא דפגרא, וכ"ק הרה"צ הר"ש התוועד עם חסידיו, וערכו שולחן עבור הרה"צ והחסידים, והרה"צ טרם בא לביהכ"נ.

חסידי בעלז לא הכירו את כ"ק מהר"ש, ועמד לו בפינה רחוקה מהשולחן, במקום שיוכל לראות דרך והתנהגות של הצדיק.

כשנכנס הרה"צ מהר"ש מבעלז, אמר שמריח ריח טוב. לעת זקנתו של הרה"צ כהו עיניו מראות, והמשרת שליווה את הרה"צ הוליכו ישר אל השולחן הערוך, והרה"צ משך את המשרת שילכו למקום שמריח ריח טוב, והלך ישר לפינה שעמד כ"ק מהר"ש, ואמר: "עס שמעקט קדושה"[9].

כשהגיע הרה"צ לכ"ק אדמו"ר מהר"ש, אחז אותו בידו ונתן לו שלום, והוליכו שילך עמו אל השולחן, וציווה שישב אצלו, ואמר: "פון מיר באַהאַלט מען זיך ניט" (ממני אין מסתתרים)[10].

כשישבו אל השולחן, שאל הרה"צ מכ"ק מהר"ש אודות שלום אביו כ"ק אדמו"ר הצ"צ.

כשהגישו אוכל להרה"צ, טעם כל שהוא, וכמנהג פולין לחלק שיריים כיבד הרה"צ את כ"ק מהר"ש שהוא יחלק שיריים, וענה כ"ק שאצל כ"ק אביו אין נוהגים לחלק שיריים. וכ"ק הרה"צ לחש באזני כ"ק אדמו"ר מהר"ש סוד חילוק שיריים.

ט. תירוץ קושיות במאמרי הצמח־צדק

החסיד רבי שמואל דובער, המשפיע דבאריסאוו, שבת פעם אחת בחיי כ"ק אדמו"ר הצ"צ בליובאוויטש. בשבת קודש שמע מאמר מכ"ק אדמו"ר הצ"צ, ולא הבין ענין אחד בדברי כ"ק.

---

8. אחותיו – ראה "חסידים הראשונים" ח"ב ע' 104 ואילך.

9. =נדף ריח של קדושה.

10. ראה גם "סיפורי חסידים" מועדים ע' 302. "לקוטי סיפורים" ע' רכז. וראה אגרות קודש כ"ק אדמו"ר זי"ע ח"ב ע' שכד.

בני כ"ק אדמו"ר הצ"צ חזרו המאמר, והלך לשמוע חזרה מכל אחד, ולא מצא תשובה על מה שהוקשה לו.

כ"ק אדמו"ר מהר"ש לא חזר המאמר. וילך הרשד"מ לבית כ"ק אדמו"ר מהר"ש, והתחיל כ"ק לדבר עמו ע"ד ענינים שונים. וראה כ"ק אדמו"ר מהר"ש שאינו עוזב אותו לנפשו, ויאמר לו כ"ק אדמו"ר מהר"ש: מה לי ולך? בודאי הוקשה לך בענין זה בהמאמר. צריך רק לסדר הענינים, ויש הפסק בין ענין לענין, וזה הדיבור שייך לענין אחר.

ועוד פעם אחת, כששבת בש"ק אחד בליובאוויטש, בחיי כ"ק אדמו"ר הצ"צ, שמע מאמר דא"ח מכ"ק אדמו"ר, והי' לו סתירה על דברי כ"ק בהמאמר מספר "עץ חיים". ושאל מכ"ק הרה"צ בני כ"ק אדמו"ר הצ"צ, ולא מצא תשובתם מספיקה לו. את כ"ק אדמו"ר מהר"ש ראה שמשתמט ממנו, שלא ישאל אותו.

במוצש"ק עמד בחוץ ליד חלון אחת, לראות מה עושה כ"ק אדמו"ר מהר"ש, וראה שמעיין בספר בעיון, וכמדומה שהוא ספר ע"ח. וידפוק על הדלת, ופתחו לו. כשנכנס ראה שאין הספר על השולחן, כי־אם עתון לפני כ"ק. ויאמר הרשד"מ: כבר ראיתי את הכל, ואל תתחפשו ממני.

ויאמר לו כ"ק: מה אתה חפץ? מסתמא הוקשה לך מע"ח על דברי אבי; זהו התירוץ. ונתפעל הרשד"מ.

ומשני הענינים שאירעו לו עם כ"ק אדמו"ר מהר"ש, לכן אחרי הסתלקות כ"ק אדמו"ר הצ"צ עמד לימין כ"ק אדמו"ר מהר"ש שיקבל עליו הנשיאות[11].

(מהרשג"א ששמע מהרה"ח הרשד"מ)

י. שתי סיבות להתקשרות לאדמו"ר מהר"ש

החסיד ר' יהושע מהוראדנא הי' אחד מהחסידים החשובים בימי כ"ק אדמו"ר הצ"צ. לאחר הסתלקות כ"ק אדמו"ר הצ"צ נתקשר לכ"ק אדמו"ר מהר"ש.

ושאלו החסידים ממנו, מה ראה על ככה שתומ"י התקשר לכ"ק אדמו"ר מהר"ש, שרבים היו אז נבוכים למי להתקשר.

ויען להם הר"י:

א) פעם הי' מוקשה לו ענין ופירוש בלקוטי־תורה, וכ"ק אדמו"ר מהר"ש הי' אז צעיר לימים, ושאל לכ"ק מהר"ש, ואמר לו הפירוש בענין הנ"ל. כ"ק אדמו"ר הצ"צ הי' נוכח באותו מעמד, ושמע הפירוש של כ"ק אדמו"ר מהר"ש, ונשקו על ראשו.

והנה, ענין הנשיקה הוא מסירת המוחין שלו – של כ"ק אדמו"ר הצ"צ – לבנו כ"ק אדמו"ר מהר"ש.

ב) בעת שנסתלק כ"ק אדמו"ר הצ"צ הי' בקרעמענצוג, ושם הי' גם כ"ק הרה"צ מוהר"ר יהודא ליב, בנו של כ"ק אדמו"ר הצ"צ.

חסידי חב"ד התוועדו עם כ"ק המהרי"ל, ודיברו על־דבר מעלות כל אחד ואחד מבני כ"ק אדמו"ר הצ"צ. ולא חשבו מקודם לדבר אודות מעלת כ"ק אדמו"ר מהר"ש, ומ"מ שאלו אותו מה דעתו על־דבר הצעיר, היינו כ"ק אדמו"ר מהר"ש.

והשיב כ"ק מהרי"ל: הצעיר הוא בודאי מסכת, ולא עוד אלא שהוא מסכת גדולה![12]

ואלו שני הדברים – אמר הר"י – הביאוני להתקשר תומ"י לכ"ק אדמו"ר מהר"ש, בלא שהיות זמן[13].

(שמעתי בשם התמים ר' סעדי' ליבעראוו.
ממי שמע – לא אמר, ומסתמא מהרשג"א)

11. ראה גם "שמועות וסיפורים" ח"א ע' 69. "הלקח והלבוב" ח"ב ע' קצט. "לקוטי סיפורים" ע' ריב.

12. ראה גם "לקוטי סיפורים" ע' רטו.

13. ראה גם "שמועות וסיפורים" ח"ב ע' 64.

יא. תפילתם של בני הצמח־צדק

המשפיע הרשג"א שמע מאברך אחד, שהי' מה"יושבים" בחיי כ"ק אדמו"ר הצ"צ, והי' בעת ההסתלקות, וגם אחרי כן בנשיאות כ"ק אדמו"ר מהר"ש:

בשנת האבילות התפלל כל אחד מכ"ק הרבנים הצדיקים במנין בפני־עצמו.

האברכים ה"יושבים" גמרו ביניהם והחליטו, שלא יתפללו דוקא אצל אחד מבניו הקדושים של כ"ק אדמו"ר הצ"צ, כי־אם יתחלפו, פעם אצל זה ופעם אצל אחר.

סדר התפלה של כ"ק הרה"צ ר' יהודא ליב (מהרי"ל) הי' בדביקות ושפיכות הנפש, ובאריכות גדולה. ואמרו האברכים לכ"ק שהם אינם יכולים להתפלל באריכות, והבטיח בכל פעם שלא יאריך, אבל כשהתחיל להתפלל שכח על התנאי.

פעם אמר אחרי זה שהתנה שלא יאריך, שבכדי שלא ישכח על התנאי, יאחוז בידיו בהעמוד. ומרוב הדביקות משך עמו את העמוד עד הפתח שבמערב, וכשהגיע חזרת הש"ץ לקחו האברכים את העמוד לקרבו למזרח, וכ"ק נמשך אחרי העמוד.

כן סיפר ע"ד תפלת כ"ק מהרי"נ: ידוע שהי' בעל בכי (שפעם עמד בחדר שלפני היחידות של כ"ק אדמו"ר הצ"צ, ועל השולחן הי' מונח "חובות הלבבות", ופתח הספר, ונזדמן שנפתח בשער הכניעה, וזלגו עיניו דמעות, ועד אשר נכנס ליחידות נעשו הדפים לחים מהדמעות של בכי'), וכאשר התחיל להתפלל – געה בבכי', וגם האברכים בכו כל זמן התפלה.

ואמרו זה לזה: מילא כ"ק בוכה, יודע הוא למה הוא בוכה. אבל אנו – מה לנו לבכות? וגמרו והחליטו שבכל כחם יעמדו על נפשם שלא לבכות. למחרתו, בתחלה התאפקו שלא לבכות, אבל כעבור זמן־מה לא יכלו להתאפק והתחילו לבכות. אז החליטו שאם אחד יתחיל לבכות יתנו לו צביטה ("אַ קניפּ"). למחרתו התחיל אחד לבכות, והתחילו לצבטו, ומחמת הצביטות הגביר קולו בבכי'. והתחילו אחד אחד לבכות, עד שבכו כולם, ואמרו: אם־כן אין שום עצה.

כן סיפר ע"ד תפלת כ"ק אדמו"ר מהר"ש: התפלל כרגיל, לא נראה בגילוי שום דביקות, ולא האריך בתפלתו. דבר אחד ראו – שאחר תפלת "ובא לציון" המשיך הטלית על פניו, ועושה שם משהו.

אחד מהאברכים ה"יושבים" התעניין לדעת מה הוא עושה שם תחת הטלית, ואזר עוז בנפשו, וכפף א"ע תחת הטלית, וכ"ק אדמו"ר חלק לו סנוקרת על אפו. ואמר האברך: הן קיבלתי סנוקרת, אבל זכיתי לראות מה הוא עושה. וסיפר האברך, שראה שמסיר ש"ר דרש"י ולובש ש"ר דשימושא רבה[14].

(מהרשג"א)

יב. צדיק עליון וצדיק תחתון

בחתונה בליובאוויטש, שהתקיימה לאחד מבני כ"ק אדמו"ר מהר"ש[15], היו נוכחים כשני אלפים חסידים, ומהם רביים, רבנים וחסידים.

הרה"ג מוהר"ר שמעון סופר[16] הי' מהמוזמנים לחתונה, ואיחר לבוא לזמן המוגבל והמיועד להחופה והנשואין. עברו יותר משתי שעות, וכ"ק אדמו"ר מהר"ש אינו יוצא להקבלת־פנים והחופה.

ויבקשו החסידים את המשפיע החסיד רבי שמואל דובער מבאריסאוו, שלהיות שהוא מקורב מאד לכ"ק, ושני אלפים צדיקים וחסידים יחכו לבואו של רב אחד?

ויכנס רשד"מ לכ"ק אדמו"ר, והתחיל לבאר: היות ידוע שיש צדיק עליון וצדיק תחתון, יוסף צדיק עליון ובנימין צדיק תחתון. ופירט בכל דור מי הוא הצדיק

14. ראה גם "שמועות וסיפורים" ח"א ע' 63.

15. הכוונה כנראה לחתונתו של ר' מנחם מענדל בן אדמו"ר מהר"ש, שהתקיימה ב"ד סיון תרמ"ב (ראה הוספות ל"תורת שמואל – דרושי חתונה" ע' רלו. וש"נ).

16. בנו של ה"חתם סופר" ובעל "מכתב סופר", שהיה סבה של הכלה (ראה הוספות ל"תורת שמואל" שם).

עליון ומי הוא הצדיק תחתון, עד שבא לזמן הבעש"ט וכ"ק אדמו"ר הזקן, עד כ"ק אדמו"ר הצ"צ, שהוא הי' הצדיק עליון, והרה"ג ר' משה סופר, ה"חתם סופר" הוא צדיק תחתון. אם־כן, מאחר שיש לנו צדיק עליון, מה לנו לחכות עד שיבוא צדיק תחתון?

וענה כ"ק אדמו"ר מהר"ש: יודע אני שבעל לשון אתה.

(מהרשג"א)

יג. "החסידים לימדו אותך לומר..."

החסיד ר' פרץ ממינסק[17] הי' מה"יושבים" בליובאוויטש אחרי חתונתו בימי כ"ק אדמו"ר מהר"ש.

פעם נסע כ"ק אדמו"ר מהר"ש לעיר אדעס, ושלשה חסידים ליוו אותו, ור"פ הי' מהשלשה. כ"ק אדמו"ר נסע במרכבתו, ולפניו בעגלה נסעו השלשה חסידים. ולהיות שהוא – ר"פ – הי' הצעיר שבכולם, לכן ישב אצל העגלון, ופניו היו כלפי כ"ק אדמו"ר.

בנסעם דרך נהר דניעפער, בנו אז גשר חדש על־פני הנהר. כאלף פועלים ערלים תקעו יתדות בנהר. כראותם יהודים בפאות וזקן, אחזו בכף מעילם, כמין אוזן דבר אחר, והתחילו לצעוק "זשידעס!"[18] לקול צעקתם עמד כ"ק אדמו"ר מלא קומתו על המרכבה, ורעדה אחזתם, ושמטו כנף מעילם, ונעשה שקם גמור.

בדרך במלון אמר להמלווים, שאינו חפץ לשבות בטשארני־אוסטרא, שהיא עיירה גדולה. החסידים חפצו שישבתו בטשארני־אוסטרא, וביקשו תואנה איך להתעכב שם.

במלון אחד סיפר כ"ק אדמו"ר, שמרכבתו נשלחה לו מעיר אדעס, ומחירה עלה לסך הגון, ונבנתה ב"רעסארך"[19], וביאר איך נבנתה. אך שה"רעסארך" אין משמשים כראוי, וביאר מה שחסר, וצריך אומן גדול שיודע החסרון ואיך לתקן.

כשמעם זאת, חיפשו אחר אומן בכל מקום שעברו, ולא מצאו.

ביום ה' בבוקר, כ"ק אדמו"ר עמד להתפלל, והחסיד ר"פ, שהי' הצעיר, התחיל לחפש אחר אומן. ומצא אחד, ובדק המרכבה, ושאלו לו מה חסר, ואמר להם מה שחסר, ויודע וביכולתו לתקן. והם כבר ידעו מה שחסר, וידעו שהאמת אתו, וישאלו להאומן כמה זמן יעבור עד שיתקן, ויאמר ארבע שעות. ויאמרו לו: אם כ"ק אדמו"ר ישאל אותו כמה זמן צריך לתקן את זאת – יאמר שתי שעות[20].

מרב התרגשות של ר"פ הנ"ל שמצא אומן, נכנס לחדר כ"ק אדמו"ר לבשר שמצא אומן שיתקן את המרכבה. וכ"ק אדמו"ר הי' עומד ומתפלל בפסוקי דזמרה, ובראותו פני כ"ק כלהבת אש – כמעט נתעלף.

כשגמר כ"ק אדמו"ר תפלתו, יצא ושאל את האומן אם יודע מה שחסר, והאומן השיב. אמר כ"ק: אמת, יודע הוא.

ושאל כ"ק אדמו"ר: וכמה זמן יעבור עד אשר יתקן? ויאמר: שתי שעות. ויאמר כ"ק אדמו"ר: רואה אני שהחסידים לימדו אותך לומר שתי שעות... ובאשר כבר התחיל לתקן – עזבו לנפשו, וגמר בארבע שעות.

לסוף לא שבתו בטשארני־אוסטרא, ושבתו בעיר קטנה, והיו צריכים לדגים עבור ש"ק. וילך ר"פ על שפת הנהר לראות את ציידי הדגים, והנה הוא רואה שאשה אחת רצה אחר צייד דג, ואהזה בתרמילו עם דגים. ור"פ, איש מהיר, רץ וחטף התרמיל עם הדגים. והאשה צועקת: הלא זהו עבור בעלי, שהוא רב העיר! ור"פ השיב לה: גם אני בא בכח כ"ק אדמו"ר שלי.

(שמעתי מהחסיד ר' פרץ ממינסק)

17. אולי הוא ר' פרץ רעשקין, הנזכר כתושב מינסק באגרות־קודש אדמו"ר מוהריי"צ חי"ג ע' עת.

18. =יהודים.

19. =קפיצים.

20. במטרה שהרבי יסכים לכך, ומאחר שבפועל התיקון יימשך זמן רב יותר – יגרום להם הדבר להתעכב יותר בדרכם, ולשבות בצ'רני־אוסטרה כרצונם.

יד. השוחט של אדמו"ר מהר"ש

כ"ק אדמו"ר מהר"ש סבל הרבה מזה שהי' בעל בשר, והי' נוסע למרחצי הרפואה שבחו"ל.

פעם, בהיותו במקום הרפואות הנקרא מענטאן, וישב בגן לשאוף רוח צח, נגשו אליו שתי נשים, וישאלו לכ"ק מי הוא השוחט שלו שאצלו שוחט את העופות.

ויאמר להן: הלא יש כאן שו"ב דהעיר. ותאמרנה הנשים: אנו יודעות מהשו"ב דמתא, אבל אנו משערות בדעתנו שכבודו אינו נהנה מהשו"ב דמתא, ויש לכם שו"ב אחר, וגם בעינינו אינו מוצא חן השו"ב דמתא.

ויאמר להם כ"ק אדמו"ר מהר"ש, שיביאו לביתו העופות, והשו"ב שלו ישחוט גם את העופות שלהן (כ"ק אדמו"ר מהר"ש הי' אומן בזביחת עופות). כך נמשך כל הזמן שהי' כ"ק במענטאן – הנשים הביאו העופות, וכ"ק זבח גם עבורן[21].

במשך הזמן באו אנשיהם למענטאן, ובאו האנשים עם נשיהם לבקר את כ"ק, וסיפרו לאנשיהם שהשו"ב דכ"ק זובח גם את העופות שלהן.

אנשיהם – הם הם פראפעסאר בלאך, שמצא "באצילן"[22] הנקראים על שמו והרפואה לה"באצילן", וחתנו הוא השני[23].

בהיות כ"ק אדמו"ר מהר"ש בפאריס, סר לביתם לביקור, ואמר שראה שביתם מתנהג על־פי התורה בדקדוק ובהידור.

(סיפר כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ בהיותו חולה ושוכב במטה[24])

21. ראה גם "מגדל עז" ע' רטו.

22. =חיידקים.

23. ידוע על פרופסור בשם פריידריך בלוכמן, שגילה חיידק הנקרא על שמו "בלוכמניה" (blochmannia). אך לא נודע לנו אם היה יהודי, ובנוסף לכך הוא נולד בתרי"ח, כך שלא ייתכן שהיה לו חתן בחיי אדמו"ר מהר"ש (ואולי צ"ל "וחותנו" במקום "וחותנו").

24. כנראה – בחורף תרפ"א.

טז. הרואה את הנולד

פעם נפגש כ"ק אדמו"ר מהר"ש, בהיותו באחד ממעייני הרפואה בחוץ לארץ, עם אחד מגדולי המוסר.

כידוע, כ"ק מהר"ש סבל מכאובים שונים, והוצרך לנסוע לחוץ לארץ לדרוש ברופאים ולשתות מים ממעייני הרפואה. גם אחד מגדולי המוסר חש בגופו, ונזרמן שבא אל מקום הרפואה ששם קיבל רפואות כ"ק אדמו"ר מהר"ש.

פעם נפגשו בדרך המוביל להמעיינות. הגדול נסע במרכבה זולה, שמקחה כמה פרוטות עבור הנסיעה מהעיר להמעיינות והבתים ששם טפלו בהחולים, וכ"ק אדמו"ר מהר"ש נסע במרכבה כבודה, כולה רהוטה בטוב טעם, מכוסה בעור טוב, ומקחה עבור הנסיעה להמעיינות עלה ביוקר.

בדרך נפגשו מרכבת הגדול ומרכבת כ"ק אדמו"ר, ועיני כ"ק התעיף[25] בהגדול, וראה שהגדול סובל מטלטול המרכבה שלו. כ"ק ציווה לעמוד, וביקש את הגדול והזמינו שיעלה על מרכבתו ויסעו יחדיו.

ויאמר הגדול אל כ"ק: הייתכן?! אתם מתפרנסים מחסידים הקשורים לכם, ואתם מבזבזים לנסוע במרכבה כה יקרה?!

ויאמר כ"ק להגדול: כשנסע חזרה אבאר לכם טעמו של דבר.

כ"ק הי' לבוש על ידיו הק' כפפות (בתי־ידים) לבנות, והגדול כל העת תמה למה לו לכ"ק בתי־ידים.

כשבאו אל הבית ששם נמצאו המעיינות, ונכנסו להבנין, בבמן הי' תלוי תמונת הקיסר, וכל אחד שנכנס לשם – חוק המדינה הוא להיות בגילוי ראש. ואם אין מגלים ראש – אין מניחים להכנס בשום אופן.

כ"ק נכנס ופשט את כובעו, והגדול לא ידע מה לעשות, והתחיל לפלפל בדבר הלכה: היות לכסות הראש הוא מדת חסידות, ובאשר שהוא חולה הוא

25. =קלטו במבטן (על־פי לשון הכתוב (משלי כג, ה) "התעיף עיניך בו").

אנוס בדבר, ואונס רחמנא פטרי', ופסק לעצמו שמותר לו להכנס בגילוי ראש.

הסדר לקבלת הרפואות – שהי' דרוש לבוא קודם אכילת הבוקר, וקודם שתיית המים דרוש לאכול פת לחם יבש שצריך נטילת ידים, ואחר כן נתנו לשתות מים ממעיניי הרפואה.

כ"ק אדמו"ר מהר"ש, שכאמור לעיל הי' לבוש כפפות לבנות, אכל את הפת בלי שום שאלה, ולהגדול נפתר התמיהה הגדולה. הגדול בא במבוכה מה לו לעשות, אם לאכול בלי נט"י. אם לא לאכול – הרי לא יתנו לו בלא זה סדרי הרפואה. ופלפל בדבר, שהיות שנט"י הוא מדרבנן, ואף שקשה לו לעבור על דרבנן, אבל הוא מוכרח לרפואה, וגם במחנה התירו לאכול בלי נט"י, ובודאי לחולה יש היתר, וכנ"ל בהיתר הכובע.

אחרי שעבר הסדר הראשון, הסדר השני הוא לקבל אמבטי ממעיניי הרפואה. אחרי האמבטי עמדה שורה של כסאות, שורה כנגד שורה, בשורה אחת ישבו האנשים וכנגדם שורה של נשים. כל אחד ואחת הי' לבוש בלבושים קלים, והנשים – השמלות שהיו לובשות לא היו שמלות של צניעות. הגדול הצטער מאד, שכל הנשים הביטו על האנשים, ולא מצא מקום לאן להסתיר את עיניו מלהביט על הנשים.

כ"ק אדמו"ר מהר"ש הרכיב על אפו משקפיים, ולא הטה ימין ושמאל. והגדול תמה כל העת על כ"ק, שהוא גם הוא יושב כנגד, וכאילו אין נוגע אליו.

בצאתם אמר לו כ"ק: עתה אבאר לכם כל התמיהות והקושיות.

ראשית שאלתכם, למה אני נוסע במרכבה כבודה ויקרה – המרכבה שנסעתם זולה היא, אבל חשש שעטנז יש בה, גם אתם חשתם לא בכי־טוב בנסיעה;

זה שנכנסתי בגילוי ראש – הראה לו כ"ק שפאה נכרית על ראשו הק', ותחתי' "יארמולקע";

ותמיהה שלכם כל העת למה לי כפפות – הלא ראיתם שאתם פלפלתם איך לאכול הלחם, ולכן מקודם הזמנתי הכפפות;

ומה שישבתי כל העת נגד הנשים במשקפיים – הראה לו כ"ק שהמשקפיים נעשו מזכוכית שאינו נראה על ידם כלום, שהם כמו אבנים.

ויאמר הגדול: עתה ידעתי מהו רבי, הרואה את הנולד[26].

(שמעתי בליובאוויטש)

טז. רבות מחשבות...

החסיד ר' מאניש מאנעסזאן הי' ביחד עם כ"ק אדמו"ר מהר"ש באחד מערי אירופא המערבית.

בחדר שהתפלל כ"ק אדמו"ר מהר"ש ישב החסיד רמ"מ, ועשה חשבון: בימי הקיץ יהי' חודש אחד בפריז, באנטווערפען חודש אחד, ובפטרבורג חודש אחד. כן יסדר את העסקים שלו, ובחודש אלול יהי' פנוי מעסקים וייסע לליובאוויטש, וישתהה שם עד אחר כל החגים דחודש תשרי.

אחרי שגמר כ"ק אדמו"ר מהר"ש את תפלתו, קרב לרמ"מ ואמר לו: מחשבה מועלת. אין צריך לחשוב ולעשות חשבון במחשבה, שאז נשאר במחשבה, כי־אם כאשר מתקרב הזמן אז צריך להביא בפועל[27].

סוף דבר הי', שנזדמנו לרמ"מ סיבות מסיבות שונות, והי' עסוק כ"כ בעסקיו שלא הי' ביכלתו לבוא על ר"ה לליובאוויטש.

(מהרשג"א)

יז. "וואס ווילסטו, פיש?"

ידוע הסיפור – שכבר נדפס[28] – אודות הבעל תשובה ק.[29] שחזר למוטב על־ידי כ"ק אדמו"ר מהר"ש בפאריס.

---

26. ראה גם "לקוטי סיפורים" ע' רכא. "לשמע אזן" ע' פב. וראה אגרות קודש כ"ק אדמו"ר זי"ע חכ"א ע' קכח.

27. ראה גם "רשימות" חוברת ח (כרך א ע' 244).

28. ספר השיחות תש"ה ע' 30. ועוד.

בנדפס אין שם פרטים נוספים, אשר שמעתי מאלו ששימשו את כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ בעת שהבריא מחליו, טרם שהלך על בוריו, וסיפר אז את הסיפור באורך – מי היו החסידים אשר היו אתו, ואשר דיבר אליהם.

ואלו הדברים אשר אמר להם כ"ק:

כאשר הבעל תשובה עלה למעלה, להדיוטא והחדר שנמצא שם כ"ק אדמו"ר מהר"ש, ושני חסידים (כ"ק קרא אותם בשמם, אבל מפני כבודם נקרא אותם בשם חסידים) לא נתנו לו רשות להכנס, שעמדו אצל פתח הכניסה, ולא הניחו אותו להכנס פנימה.

כ"ק אדמו"ר שמע רעש סמוך לדלת הכניסה, ופתח את הדלת ושאל: מה הוא הרעש? ויאמרו החסידים: זה האברך חפץ להכנס, ואין אנו נותנים לו רשות.

ויאמר כ"ק לאחד: יודע אתה מהו נחש דקדושה? "ער נעמט אַרום און לאָזט ניט צושטיין" (הוא סובב אותו, ואין מניח שידבקו בו).

ואל השני אמר כ"ק: "וואָס ווילסטו, פיש?!" (דגים אתה חפץ?!) – שהשני היתה לו הרגשה באכילת דגים.

והיינו, שפעם הי' החסיד השני בעיר אדעס אחר חג הפסח, שאז קונים דגים בזול מאוד – בעד פרוטה קונים ליטרא דגים חיים.

בליובאוויטש, שאין להם דגים, רק מעט הכמות מהנהר הקטן, ורוב הדגים היו ממה שהביאו משאר נהרות, או מנהר דניעפער – מקח דגים בעד ליטרא הי' עולה לחמש עשרה פרוטות.

ויאמר החסיד הנ"ל לבעל האכסניא: בבקשה לקנות עבורי דגים ולבשלם. ונתן לו חמישים פרוטות.

וישאל בעל האכסניא: וכמה דגים יקנו?

ויאמר החסיד: עבור כל החמישים פרוטות (שבדעתו הי' שיקנו רק לערך שלשה ליטרות, אבל בעל האכסניא קנה חמישים ליטרות).

וישאל בעל האכסניא (כאשר הביא הביתה את הדגים): וכמה דגים יבשלו עבור כבודו?

ויען החסיד: יבשלו את כל הדגים (שחשב החסיד שרק שלשה ליטרות קנו). ויבשלו את החמישים ליטרות.

לאחר בישול הדגים, שאל בעל האכסניא להחסיד: וכמה דגים יעלו לכבודו על השולחן?

ויען החסיד: את כולם. והגישו לו על השולחן כל החמישים ליטרות דגים שנתבשלו.

וזהו שאמר לו כ"ק: דגים אתה חפץ?!

יח. גלגולו של אחאב

החסיד ר' חיים פוטערפאס, מחסידי כ"ק הצ"צ וכ"ק אדמו"ר מהר"ש, סיפר שכ"ק אדמו"ר מהר"ש בא פעם לעיר פטרבורג, והתאכסן אצל חסיד אחד.

ברחוב ההוא היו הבתים גבוהים – מצד אחד בנינים של ג' או ד' קומות, ולעומתם בצד השני גם־כן שורה של בתים בני ג' או ד' קומות. ונמצא שהגזוזטרא של צד אחד מכוונת כנגד הגזוזטרא של הצד השני.

וישב כ"ק עם החסיד בעל האכסניא על הגזוזטרא, והראה באצבעו על הגזוזטרא שכנגד, ואמר להחסיד: ראה והתבונן להיושב כנגדנו.

ופתאום והנה למטה עמד חייל אחד, ועסק בקנה רובה שלו, ובלא מתכוון ירה קנה הרובה חץ, והמית את היושב על הגזוזטרא שכנגד.

ויאמר כ"ק להחסיד: זה שנהרג הוא גלגול של אחאב מלך ישראל, וזה עשרים ושש פעמים בא

29. ב'אוצר סיפורי חב"ד" ח"א ע' 388 מוזכר שם המשפחה במלואו – קליין.

בגלגול, וכל פעם הוא מת מיתה משונה והכלבים מלקקים דמו, לקיים את נבואת אלי' הנביא.

(שמעתי מנכדו ר' מנחם מענדל פוטערפאס,
ששמע מהשו"ב פנחס שרייבערג[30],
ששמע מהחסיד ר' חיים פוטערפאס)

יט. בריחה מפטרבורג

כ"ק אדמו"ר מהר"ש, בהיותו בפטרבורג להשתדל בעניני הכלל, בעברו ברחוב, ראתה אותו אשה גוי' מקרובי המלוכה, ושאלה מי הוא זה האיש היפה תואר ויפה מראה, ושלחה שליח לשאול עליו. ואמרו לה שזה ממשפחת שניאורסאהן, ושלחה שליח עם אגרת הזמנה שיבוא לביתה.

כ"ק, בקבלו את ההזמנה, שלח את משרתו לבית־מרקחת לקנות עבורו סמי רפואות שונות, שכ"ק הי' בקי בסמי רפואות ולכתוב בלשון לאטין שמותם. הסמים שקנה הם סמים מזיקים לבריאות הגוף, ולקח הסמים ונעשה חולה. ושלח אחרי רופא, והרופא אמר שמוכרח לנסוע הביתה, שהוא חולה גדול, ולדרוש ברופאים. וגם נתן לו פתקא ע"ז.

(שמעתי בליובאוויטש)

כ. לחסידי וואַרקי – לא הזמן להתקשרות

כ"ק אדמו"ר מהר"ש נסע מחוץ לעיר דרך וואַרשא. ביום זה הי' הסתלקות כ"ק הרה"צ מוהר"ר מרדכי מנחם מענדל מוואַרקי, בנו של כ"ק הרה"צ מוהר"ר יצחק מוואַרקי[31].

בעת הלוי' ניגשו כמה מחסידי וואַרקי, וביקשו מכ"ק המהר"ש שחפצם להתקשר אליו. כ"ק ענה להם שאין עתה העת לדבר על ענין התקשרות[32].

30. המכונה "פינע ראקשיקער". אודותיו – ראה "בטאון חב"ד" גליון ל ע' 25.

31. ראה גם "מגדל עז" ע' רסד.

32. ראה גם "מגזלי התורה והחסידות" ח"ג (בית וורקי ואמשינוב) ע' קסא.

כא. "כל אדם שיש בו יראת שמים דבריו נשמעין"

חותן וחתנו באו לכ"ק אדמו"ר מהר"ש לדון בזה שחתנו חפץ לגרש את בתו. כ"ק אדמו"ר אמר לו שלא יגרש, וחתנו טוען שהוא מוכרח לגרש, וכ"ק חוזר ואומר שלא יגרש. כה טענו כמה פעמים.

ויעמוד כ"ק אדמו"ר מהר"ש מלא קומתו, ואמר: אם־כן שאין דברי נשמעים – אין בי יראת שמים, כמארז"ל[33] "כל אדם שיש בו יראת שמים דבריו נשמעין".

ונפל פחד על החתן, ואמר: אשמע לקול כ"ק אדמו"ר, לא אגרש, לא אגרש[34].

(מהרשג"א)

כב. "קולא" גדולה

משכיל אחד נכנס לכ"ק אדמו"ר מהר"ש בטענה, למה החמירו חכמים כמה חומרות.

אמר לו כ"ק: אתה מבקש שאקל לך? כן, אקל לך: הנה ידעת, שאם חותכים הציפרניים מניחים שלשה גזרי עצים לסימן או לעדות. הנה אקל לך, די בשני גזרי עצים.

כג. "ביז דער קעשענע"

לכ"ק אדמו"ר מהר"ש נכנס ליחידות חסיד מעיר ויטעבסק.

בעת ההיא יצא מידי האומנים החייטים ("שניידער") חידוש בלבושי אנשים – שגם למעלה אצל החזה יעשו כיס (כאשר אנו רואים גם היום אצל רוב האנשים הלובשים בגד עד הטבור[35], שעושים כיס

33. ברכות ו, ב.

34. ראה גם "מגדל עז" ע' ריט. "למען ידעו... בנים יולדו" ע' 307.

35. =מעיל קצר.

גם אצל החזה, וטומנים שם מטפחת אף נקי' – כך היא ה"מאדע").

בימי כ"ק אדמו"ר מהר"ש הי' זה חידוש. וכ"ק הכיר בהחסיד שבגד המעיל שלו תפור כפי ה"מאדע" החדשה, בכיס למעלה.

וישאל כ"ק את החסיד: למה לך להתנהג כמו ה"מאדע" החדשה, בכיס למעלה?

ויען החסיד: רבי, ומאי נפקא־מינה אם יש גם כיס למעלה? עתה עשו דבר נוסף, שחוץ מהכיסים שלמטה יהי' גם כיס למעלה. ומה חשש בזה?

ויאמר לו כ"ק: בודאי יש נפקא־מינה גדולה. העולם אומרים "אַ חסיד ביז דער קעשענע" (חסיד עד הכיס); נמצא, אם הכיס הוא למטה, כמו שנהגו כל הזמן – אז יש חלק גדול של חסיד, אבל אם הכיס למעלה – הלא נשאר חלק קטן של חסיד...

(כמדומה מהרשג"א)

כד. שלשה מזמורי תהלים בדמעות

מלמד מעיר נעוועל (שכחתי שמו) נכנס ליחידות לכ"ק אדמו"ר מהר"ש, והתלונן שבעת האוכל אין לו "אתכפיא", היינו שבעת שמגישים לו אוכל, הוא אוכל עד הכף האחרונה.

וישאל כ"ק מהר"ש: ומה הם המאכלים שאתה אוכל? ויאמר המלמד שהוא אוכל "קרופניק"[36] (היינו כעין דייסא).

ויאמר לו כ"ק: אכול להלאה כמו שאתה אוכל, אבל קודם התפלה תאמר בכל יום שלשה קאפיטלעך תהלים בדמעות, חוץ משבת קודש.

(שמעתי מהחסיד הרה"ת ר' פרץ מאצקין)

36. =דייסת גריסים.

כה. השופטים לא למדו גמרא...

החסיד ר' שמואל יצחק לובינסקי[37] מעיר סעמינאווקע, הי' לו בית־חרושת של יי"ש.

מבקר המדינה ("אינספעקטאר") בא פעם לבקר את בית־החרושת, אם הכל נעשה שם לפי חוקי המדינה. המבקר ביקש עלילות, ומצא כמה וכמה חסרונות, ושעברו על כמה סעיפים דדינא דמלכותא. והגיש המבקר לערכאות שלהם לדונות, ועל־פי חוק חייב הי' להיות נאסר כמה שנים במאסר.

ויסע החסיד הרש"ל לכ"ק אדמו"ר מהר"ש, ונכנס ליחידות, ויספר שהוא בצרה גדולה.

ויאמר לו כ"ק, שיספר בפרט כל פרטי העלילות. ויספר הרש"ל לפני כ"ק כל הפרטים.

ויאמר לו כ"ק: ומה יש ביזך לתרץ על כל הסעיפים שלפי דעת המבקר עברת עליהם?

ויען החסיד ויפרט, שעל עלילה זו יש לו תירוץ נכון, וכן פירט לערך עשר עלילות שיש לו עליהן תירוץ נכון, שמתקבל על הלב, ובוטח בהשי"ת שבעיני השופטים יקובל. אבל על עלילה אחת וחסרון אחד – אין לו שום תירוץ, ועל זה בא לכ"ק שיתן לו עצה וברכה.

ויאמר לו כ"ק: אתה, שמואל יצחק, יש לך מוח בקדקדך (שהי' למדן והיתה לו סמיכה על רבנות, שכמה שנים נסע עם החסיד הצדיק מוהר"ר הלל מפאריטש בתור רב, להשיב שאלות אם יארע לו בדרך), ולמדת גמרא, ומוחך מפותח, ואתה איש ממולח, לכן עולה בדעתך שישאלו לך ע"ד עלילה, או איזה פרט השייך לעשיית יי"ש. השופטים לא למדו גמרא, ואין מוחים מפותח כל־כך שיעלה על דעתם לשאול על פרט זה.

ובירכו כ"ק שהכל על מקומו יבוא לשלום. וכן הי': על כל השאלות שהי' להרש"ל תירוץ נכון – שאלו

37. בספר "לשמע אזן" (ע' עז) הוא מופיע בשם "**ישראל יצחק**". ואולי הוא הנזכר באגרות קודש אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע בכינויים "ר' י"צ ליובינסקי" (ח"ג ע' שסב. וש"נ), "ר' י' ליובינסקי" (ח"ד ע' ש. וש"נ), ו"ר' י"ל" (ח"ב ע' תיג. וש"נ).

אותו ונתקבלו תשובותיו; ועל השאלה שלא היתה לו תשובה – לא שאלו אותו. ויצא דינו שהוא חפשי, ואין טענות המבקר כלום[38].

(שמעתי ואינני זוכר ממי,
כמדומה מהרשג"א או מהחסיד ר' פרץ מאצקין)

כו. חייל אינו צריך ללבוש טלית קטן?

שמש בעיר פאלטאווא סיפר:

כשהגיע לבוא לפני ועד ("קאמיטע") של המלוכה לקבל הצעירים לעבודת הצבא – אף שהי' לו על-פי דינא דמלכותא להיות פטור מעבודת הצבא, כידוע אלו שנבחרו מטעם המלוכה היו שונאי ישראל, ואם בחור מישראל התייצב לפניהם למבחן – לא התחשבו בדינא, ונתקבל לשרת בעבודת הצבא.

מקום שירותו בצבא לא הי' רחוק מליובאוויטש. באחד הימים הי' לו פטור ללכת על ימים אחדים במקום שלבו חפץ, וילך לליובאוויטש. זה הי' בימי חיי כ"ק אדמו"ר מהר"ש. ונכנס קודם להרבנית הצדקנית מרת רבקה ז"ל, וסיפר לה אודות צרתו, והשתדלה עבורו שיקובל ליחידות לכ"ק אדמו"ר.

ויאמר לו כ"ק: "ווער זאָגט דאָס אַז אַ סאָלדאַט דאַרף ניט טראָגן קיין טלית קטן?" (מי יאמר שאיש חיל אין צריך (או פטור) ללבוש טלית קטן?). והתחיל לבכות בקול.

ויאמר לו כ"ק: לך חזרה למחנה שלך, ויפטרו אותך.

וילך לו אל החנה, ולא ארכו הימים, וכאשר עמדו בתור למנות אנשי הצבא, כאשר זכרו את שמו, אמרו לו: הנך חפשי ללכת הביתה[39].

(שמעתי מר' אלכסנדר סנדר מענקין,
ששמע מהשמש בעצמו)

כז. הכורך שזכה בכיפה

כורך הספרים דליובאוויטש סיפר, שפעם עבד בכריכת ספרים בבית כ"ק אדמו"ר מהר"ש, וראה שכל העת שהוא כורך ספרים הוא חבוש כובע, וזיעה נוטף על פניו.

וישאל כ"ק להכורך האם אין לו "יארמולקע", והשיב ששכח לקחת עמו "יארמולקע", ונתן לו כ"ק "יארמולקע".

כח. "שויתי ה' לנגדי תמיד"

על שולחן כ"ק אדמו"ר מהר"ש היתה מונחת מטפחת, ואם הי' מי נכנס – הי' מניח את המטפחת לפניו, ואם יצא הנכנס – הי' מסירה ומניחה במקום אחר.

חסיד אחד התעניין מה כ"ק מכסה כשנכנסים, ודייק עת כשיצא כ"ק אדמו"ר מהר"ש, וראה שעל השולחן מונח קלף, ועליו כתוב "שויתי ה' לנגדי תמיד", ולכן מכסה כשנכנס מי שהוא[40].

(מהרשג"א)

כט. בשביל מי נבראו המותרות?

כ"ק אדמו"ר מהר"ש, במאמרי דא"ח שלו, מזכיר הרבה פעמים על-דבר מותרות, שאל ישתמשו במותרות, וכמה פעמים במאמרים של כ"ק[41] אומר: "מגז כבשים יתחמם"[42], היינו שגם במלבושים יתלבשו במלבושים פשוטים, כמו "פעלץ"[43] של עורות כבשים, שמתלבשים בעת הקור.

וידועה דרך כ"ק אדמו"ר מהר"ש, שהי' מתנהג בהרחבה, הן בבנין ביתו, והן בכלי הבית, וכן במלבושים ביד רחבה.

38. ראה גם "לקוטי סיפורים" ע' רכד. "לשמע אזן" שם.

39. ראה גם "שמועות וסיפורים" ח"ג ע' 183.

40. ראה גם אגרות קודש כ"ק אדמו"ר זי"ע ח"ד ע' קנט.

41. ראה המשך מים רבים תרל"ו ע' ב. ועוד.

42. על-פי לשון הכתוב – איוב לא, כ.

43. =מעיל פרווה.

יש ששאלו לכ"ק: מדוע לחסידים מורה שלא להתנהג בהרחבה, ואילו כ"ק מתנהג בהרחבה? (מסתמא השואלים לא היו חסידים).

וענה להם כ"ק: הננו רואים שכל דבר חיוני ביותר נמצא בכל מקום ובחינם, כמו אויר, וכן מים (זה שמשלמים עבור מים – זהו שכר טרחא והעבודה שמביאים המים לבית). לחם ש"לבב אנוש יסעד" – בשנים שעברו הי' בזול. ודברים שאינם מוכרחים הם ביוקר, כמו תכשיטים של זהב וכסף וכדומה. והשאלה – למה ברא הקב"ה אותם דברים שאינם מוכרחים?

ותירץ כ"ק: יש אנשים בעולם שצריכים גם דברים כאלו, ואני הנני מן האנשים האלו שבשבילם נבראו.

ל. מרכבה יקרה מזו של הפריץ

שמעתי מדודי זקני (דוד אמי) ר' יעקב פלאוויניק, שהי' נוסע לכ"ק אדמו"ר מהר"ש לליובאוויטש.

ר' יעקב, בהיותו אברך, הי' מנהל אחוזות של פריץ גדול, אדון גדול ועשיר, והי' נוסע במרכבה כבודה של האדון, רתומה לשני סוסים אבירים.

וסיפר, שבהיותו בליובאוויטש ראה שכ"ק מהר"ש נסע לטייל במרכבה רתומה לשני סוסים אבירים השייכים לכ"ק. ואמר דודי זקני, שהמרכבה של כ"ק עלתה במעלתה באין־ערוך להמרכבה של האדון, שהדוד הי' נוסע בה, וכן הסוסים היו אבירים ונעלים מאלו שהיו ברשותו של דודי זקני.

לא. לבושו של אדמו"ר מהר"ש

כ"ק אדמו"ר מהר"ש הי' לבוש בחול סורטוק של צמר נקי, ובש"ק – סורטוק של משי.

[עד זמן כ"ק אדמו"ר מהר"ש – האדמו"רים, וכן חסידים, מלבושיהם היו ארוכים כמו יהודי פולין. גם לא הי' במלבושיהם צווארון ("קאלנער" בלע"ז).

בש"ק לבשו "זופיצע" של משי, או אטלאס[44] מן משי, כיסים גדולים באחוריהם להחזיק את האבנט או את מטפחת האף והזיעה. וכן ראיתי אצל אבי זקני, זקנו של אבא, וכן אצל דודי זקני.

גם בימינו, החסיד הרה"ת ר' יצחק מתמיד גורעוויטש הי' לבוש בחול בגד ארוך עם צווארון, ארוג מצמר גפן, וכובע של אטלאס או של משי הנקראת "כעפי" או "קאפיטאנקע"[45]. בשבת קודש – "זופיצע" של אטלאס, לא סורטוק].

לב. לא להטריח את בעלה

בבית כ"ק מהר"ש עלו ע"י מדרגות אחדות ("טרעפ" או "שטיגן") מחדר האוכל לחדר השני.

פעם היתה הרבנית רבקה, אשת חבר כ"ק אדמו"ר מהר"ש, באותו החדר שעלו אליו ע"י מדריגות, ודיברה עם בעלה אדמו"ר מהר"ש.

בצאתה מהחדר, סגר כ"ק את הדלת אחרי'. בסגרו את הדלת, לא הבחין שבין מזוזת הדלת והאסקופה והדלת נתפס קצה שמלתה של הרבנית, ולא יכלה לרדת למטה מהמדריגות.

אבל היא לא חפצה להקיש בדלת ולהטריח את בעלה, ולבלבלו מלימודו או ממעשיו שם, שיפתח את הדלת, וישבה כך על המדריגות כל הלילה עד אשר קם כ"ק ופתח את הדלת ומצאה יושבת על המדריגות.

(מהרשג"א)

לג. ביטול בפועל ממש

כ"ק אדמו"ר מהר"ש ראה ביוהכ"פ שאחד ממקורביו לקח מטפחת בעת שנופלים "כורעים", ופרשה על־גבי הקרקע, שלא ילכלך את סודרו[46] המשי שלו.

---

44. מין בד חלק.

45. =כובע קברניטים.

46. =סורטוק, בגד עליון.

במוצאי יוהכ"פ אמר לו: "מען רעדט ביטול און ביטול, און אַז עס קומט צו פועל ממש – פאַרגעסט מען אויף דערויף"[47].

[וזהו שאנו רואים שכל רבותינו נשיאינו כורעים על הקרקע ממש].

(מהרשג"א)

לד. שמש חסידי

כ"ק אדמו"ר מהר"ש אמר:

מי נקרא "אַ חסיד'ישער שמש"[48]? שמש כזה, שביום הקריאה משתדל תמיד שיהי' לו כהן, לוי וישראל.

(שמעתי מחסידים, ואפשר מהרשג"א)

לה. הזמן יחסי

כ"ק אדמו"ר מהר"ש אמר, שמה שלמעלה בעולמות עליונים הוא רגע אחד – אצלנו בעולם הזה נמשך כמה זמן; ומה שלמטה אצלנו זמן מה – בעולם שלמטה מעולמנו הוא הרבה זמן.

וסיפר בענין זה שתי ראיות:

א) מה שארז"ל[49] על הפסוק[50] "לך אל נמלה וגו" – אין להם שומר וקצין, ואין גוזלים, שפעם גזלה נמלה אחת גרעין מחברתה, ונלחמו שתי קבוצות נמלים זו עם זו שבע שנים. ומקשה: הלא ברי' שאין בה עצם אינה יכולה לחיות אלא שלשים יום או שנה[51], ואיך נלחמו שבע שנים? ומתרץ: שנים דידהו.

הלא אנו רואים שגם בעולם הזה יש חילוק, שמה שאצלנו שלשים יום או שנה – אצלם הוא שבע שנים.

ב) סיפר כ"ק סיפור:

שני חברים למדו יחד בישיבה. אחד מהם חלה במחלה שלא קם עוד ממטתו. קודם מיתתו, ביקש ממנו חבירו שיבוא לספר מהנעשה בעולם העליון.

לאחר זמן נתקשר החבר החי בקשר שידוכין. ביום חתונתו הכניסו אותו השושבינין לחופה, והלכו להביא את הכלה. באותו רגע בא חבירו מהעולם העליון, ואמר לו: בוא אתי, וארא מקומי בגן־עדן.

החתן רק הריח ("אַ שמעק געטאָן") והלך חזרה, והנה אין חופה ואין בית – כלתו וחותנו כולם הלכו לעולמם.

חזר אחרי אנשי המקום, וכולם אמרו שאין יודעים מאומה, עד אשר בא לביהכנ"ס בקצה העיר, ושם מצא שמש זקן, ואמר לו: כאשר הייתי קטן בן שמונה שנים, זוכר אני שהעיר הָמתָה, שהביאו חתן לחופה, ופתאום נעדר. והכלה ואבי' ואמה כבר מתו.

הנה ראי', שמה שלמעלה הוא רגע אחד – כאן עברו שנים הרבה.

[ויש מוסיפין ראי' מכישוף שלמדו הסנהדרין, ואחד שנתקבל להיות מן הסנהדרין ונסע ללמוד, והראו לו שכאן עבר זמן מה, ונפל בעולם הקליפות, ונדמה לו שעבר זמן הרבה].

לו. עקמימותה של הלצה

כ"ק אדמו"ר מהר"ש אמר: "עס איז ניטאָ קרום ווי אַ גלייך וועדטל, און עס איז ניטאָ גלייך ווי אַ קרומער לייטער"[52], ואמר שהוא אינו אומר "גלייך וועדטלעך".

47. מדברים על ביטול שוב ושוב, וכשהדבר בא לידי פועל ממש – שוכחים על ך.

48. =שמש חסידי.

49. ראה דב"ר פ"ה, ב.

50. משלי ו, ו.

51. בחולין (נח, א): אינו מתקיים י"ב חודש.

52. =אין עקום כהלצה (מילולית: אמרה ישרה), ואין ישר כסולם נטוי (מילולית: עקום).

ובתוך הדברים אמר: מפני מה קוראים להמשרת שלי[53] "ר' לוי'ק דער מילכיקער"[54]? "ווייל ער איז אַ געקאַרבטער, ער האָט האָלט קאַרבין"[55] ("קאַרבין" הוא חריצין שעושין בכלי חלב, לסמן שהם כלי חלב, שלא להחליף בכלי בשר; וגם "קאַרבין"[56] הם מטבע, כמו שקל, ולשון נופל על לשון, היינו שהוא מאוהבי ממון)[57].

(מהרשג"א)

לז. אדמו"ר מהר"ש בבית־דין של מעלה

אחר הסתלקות כ"ק אדמו"ר מהר"ש אמר הצדיק מוהר"ר שלמה חיים מקוידענאוו:

להיות שבבי"ד של מעלה צריך לצדיק שבאותו הדור, שיכול להמליץ טוב על ישראל, שהצדיקים מדור הקודם נתעלו, ואינם יכולים להפוך עוד בזכות הדור הבא, שההעלמות וההסתרים אינם דומים להסתר וההעלם שבדור הקודם, וצריך למלא מקום – ונתבקש בישיבה של מעלה כ"ק אדמו"ר מהר"ש[58] (וראה בספר "לישרים תהלה" מהרבני משה חיים קליינמאן מבריסק הערה מ"ב, בשם הרה"צ מוהר"י מנעשחיז, שאמר כן אחר הסתלקות כ"ק הרה"צ מהר"ש מבעלז).

[הצדיק ר' שלמה חיים נפטר קודם אדמו"ר מהר"ש[59], וכנראה צ"ל הצדיק ר' אהרן מקוידענאוו[60]].

(מהרשג"א)

לח. סיפורי חסידים אצל הרבנית רבקה

הרבנית הצדקנית רבקה, אשה גדולה וחשובה, אשת חבר כ"ק אדמו"ר מהר"ש ונכדת כ"ק אדמו"ר האמצעי, היתה בעלת צדקה וגמ"ח.

היו לה סיפורים ואמרות, מה ששמעה מזקני החסידים, ובבית חותנה כ"ק אדמו"ר הצ"צ, ובבית בעלה כ"ק אדמו"ר מהר"ש. וכשבאו חסידים לבקרה היתה מהנה אותם בסיפורים מה שראתה ומה ששמעה, והיתה כמעיין הנובע.

לט. בכיה לשם מצות גמילות חסדים

פעם, בחיי כ"ק אדמו"ר הצ"צ, בבוקר טרם שהתפללה הרבנית רבקה תפלת שחרית, בא בעל בית אחד מאנשי ליובאוויטש, היות שנפל סוסו מת, וכל פרנסתו לנסוע בכפרים ולעשות מקנה וקנין עם הגויים, ודרוש לו חמשים רו"כ לקנות סוס, וביקש גמ"ח מהרבנית סך כזה.

ולא הי' תחת ידה סכום כזה, והלכה לאיש אחד שהלוה על משכונות, ונתנה במשכון שמלתה שלבשה ביום החתונה, ונתנה לאיש שביקש הגמ"ח.

אח"כ הלכה להתפלל, ובעת התפלה בכתה הרבה, ובקשה רחמים שהשי"ת יעזור לה שתוכל לקיים גמ"ח בריוח ובלי עגמ"נ.

בני ביתו של כ"ק אדמו"ר הצ"צ סיפרו לכ"ק שרבקה בכתה בעת תפלתה. ויקרא לה כ"ק אדמו"ר הצ"צ, והוציא מכיסו סכום של חמשים רו"כ, ואמר לה: הא לך חמשים רו"כ, ואל תבכי.

(מהרשג"א)

---

53. ר' לוי יצחק אידלביץ'. נזכר גם באגרות קודש אדמו"ר מוהריי"צ ח"ד ע' מב וב"לקוטי דיבורים" ח"א לו, א.

54. =החלבי.

55. =מפני שהוא מחורץ, הוא חובב רובלים.

56. =כינוי נפוץ לרובל.

57. ראה גם "שמועות וסיפורים" ח"ב ע' 51. "לקוטי סיפורים" ע' רלג.

58. ראה גם "לקוטי סיפורים" ע' רו (ושם – שאמר זאת על אדמו"ר הצ"צ).

59. בשנת תרכ"ב.

60. נכדו של ר' שלמה חיים.

מדור אדמו"ר מוהרש"ב

א. "פונקט דער שווער"

כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב, בהיותו תינוק, ישב בחיק זקנו כ"ק אדמו"ר הצ"צ. לקח כ"ק אדמו"ר הצ"צ השטריימל שלו ונתן בראש נכדו, והביט בפניו ואמר: "פונקט דער שווער"[1] (הכוונה לכ"ק אדמו"ר האמצעי)[2].

(מהרשג"א)

ב. אשה נכרית לא תעסוק בסיפורים...

בהיות כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב בן שלש שנים, ודרך ילדים בגיל זה ללעוס גחלים או סיד, נתרגל ללעוס גחלים.

ודרשו אצל רופא, ואמר: יש ילדים שחסר לגופם גחלים או סיד, אבל לכ"ק אינו חסר כלום, ורק הרגל הוא, ודרוש להשגיח עליו שלא ילעוס. והחליטו לקחת אשה שתשגיח עליו.

ואמרו, שאם ישכרו אשה יהודית – הנה כ"ק אמו הרבנית הצדקנית רבקה דרכה לשבת עם המבשלת ולספר סיפורים, מה שראתה ושמעה בבית נשיאי חב"ד, ובפרט שאשה כזאת אין לה הרבה עבודה, ולא תשגיח על הילד.

והחליטו לשכור אשה נכרית, שעמה לא יהי' עסק בסיפורים.

(מה שסיפר כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע בעת ששכב במיטה לאחר מחלתו – שמעתי מר' חיים מאיר ליס או מר' יצחק גאלדין[3])

ג. תיקון על המתנת חמש שעות בין בשר לחלב

בהיות כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב בן חמש שנים, אכל בצהריים מאכלי בשר, והי' זהיר לאכול מאכלי חלב אחרי אכלו מאכלי בשר שש שעות.

פעם טעה ואכל מאכלי חלב בערב, אחרי זה שאכל מאכלי בשר, רק חמש שעות. ואחרי שנתוודע לו הטעות, בא אל אביו כ"ק אדמו"ר מהר"ש שילמד אותו תיקון על שעבר עבירה זו.

תואר פני כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע

ד. לא בבת אחת

פעם ביו"ט נתכנסו להתוועדות בבית כ"ק אדמו"ר מהר"ש, והבית מלא מחסידים.

כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב הי' אז כבן שמונה שנים, וגם הוא עמד וחיכה לבוא אביו כ"ק אדמו"ר מהר"ש.

---

1. =בדיוק חותני.
2. ראה גם "שמועות וסיפורים" ח"א ע' 81.
3. ראה המשך סיפור זה בספר השיחות תרפ"א ע' 20 – מרשימת ר' יצחק גולדין הנ"ל.

ויצמא למים, והמים נמצאו בצד השני של החדר. ונדחק בין אנ"ש להגיע אל המים, ולא שתה כי־אם חצי כוס מים, והלך למקומו. וכעבור רבע שעה נדחק בין אנ"ש עוה"פ אל מקום המים, ושתה עוד חצי כוס מים.

ויאמר אליו אחד מאנ"ש: היות כי צמא אתה, למה לא שתית כוס שלם בבת אחת, ולא הוצרכת לדחוק בין אנ"ש?

ויאמר אליו: אבי אמר לי, כל דבר שאתה חפץ לאכול או לשתות – אל תאכל ואל תשתה בבת אחת.

ה. אבנט ביום־הכיפורים

בהיות כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב בן תשע שנים, בערב יום־הכיפורים, בכה שחפץ להתפלל באבנט ביוהכ"פ. ונתנו לו אבנט, ועמד על מקומו כל יוהכ"פ באבנט בתפלתו.

(מהרה"ג הרה"ח מוהר"ר ברוך שניאור שניאורסאהן, זקנו של כ"ק אדמו"ר זי"ע)

ו. "עקום אינו ישר"

אחרי הסתלקות כ"ק אדמו"ר מהר"ש, נקרא הרה"ח ר' יהושע ניעמאיטין[4] להיבחן להיקרא לצבא.

ובא לליובאוויטש, ונכנס לכ"ק אדמו"ר הרש"ב, ושאל לכ"ק: היות ששמע שבמדינת קרים השייכה לרוסיא אין לוקחים לצבא, אפשר שייסע לחבל קרים. והשיב כ"ק: "קרים איז ניט גלייך"[5].

אחרי זה הלך לכ"ק הרז"א, אחיו של כ"ק אדמו"ר הרש"ב – שכן היו נוהגים החסידים בשנה הראשונה אחרי הסתלקות כ"ק אדמו"ר מהר"ש, לשאול את פי שניהם – ושאל את כ"ק הרז"א אם ייסע לחבל קרים.

והסכים עמו שזה עצה טובה, ואמר: מסתמא הייתם אצל כ"ק אחי ולא הסכים ע"ז.

ויאמר הרי"נ לכ"ק הרז"א: ומאין אתם יודעים שאחיכם לא הסכים?

והשיב הרז"א: זהו מופת...

(שמעתי מהרה"ח התמים ר' פרץ מאצקין, ששמע מהרה"ח ר' יהושע ניעמאיטין)

ז. כלי קודש או בעל עסק?

כעין זה שמעתי מהחסיד ר' מאיר שמחה חן[6]:

אחרי חתונתו בא לליובאוויטש, וזה הי' קרוב אחרי הסתלקות כ"ק אדמו"ר מהר"ש.

ונכנס בראשונה לכ"ק אדמו"ר מוהרש"ב, ושאל: היות שקיבל נדוניא סך הגון, אם יתן הנדוניא בהלוואה בהיתר עסקא ויעסוק במשרת כלי־קודש, או שיעשה חנות. כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב יעץ לו שיקבל עליו משרת כלי־קודש, והנדוניא ילווה בהתר עסקא.

אח"כ נכנס לכ"ק הרז"א ושאל שאלתו, ויעץ לו שיפתח חנות ויהי' בעל עסק.

ויאמר ר' מאיר שמחה: אחיכם כ"ק מוהרש"ב אמר לי שאקבל משרת כלי־קודש!

והשיב לו כ"ק הרז"א: כן נתדברנו מתחילה, שכל אחד מאתנו ייעץ להיפך מהשני[7].

ח. "צייט וועלן קליגער"...

לכ"ק אדמו"ר מוהרש"ב הי' דרוש בוך דא"ח אשר הי' ביד כ"ק אדמו"ר מהרי"ד מליאדי בכי"ק, ויבקש כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב מכ"ק מהרי"ד שישאיל לו הבוך כי"ק.

4. לימים רבן של בישנקוביץ' ויטבסק. אודותיו – ראה אגרות קודש אדמו"ר מוהריי"צ ח"א ע' תמ. ועוד.

5. =קרים – לא כדאי; משחק מלים על בסיס משמעות נוספת של המשפט – עקום (קרום) אינו ישר (גלייך).

6. אחדותיו – לקמן ע' 274.

7. יש להעיר, שבספר "חסידים הראשונים" (ח"ב ע' 171) מסופר שדוקא אדמו"ר מוהרש"ב הוא שהורה לר' מאיר שמחה לפתוח בית מסחר.

כ"ק מהרי"ד ענה לכ"ק שישאיל את כי"ק רק בשני תנאים: (א) שכ"ק יתן משכון עבור הספר חמש מאות רו"כ, (ב) רק על זמן קצוב, כמו שקצב על משך כמה חדשים.

כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב הי' עסוק זמן הרבה בצרכי רבים, ולא הספיק לו הזמן לעבור על הכי"ק, ועבר הזמן, ולא שלח לו חזרה הספר.

כשהגיע הזמן ולא קיבל הרי"ד את הספר חזרה, כתב מכתב בקפידא, שקרב הזמן להחזיר לו הספר בחזרה. ויען לו אדמו"ר מוהרש"ב, שלא הספיק לו הזמן לעבור את הספר, וביקש שיאריך לו הזמן עד אשר יעבור כל הנכתב בבוך הנ"ל.

ויען כ"ק מהרי"ד בדברי רוגז: הלא נדבר נדברנו על זמן קצוב, ואיך עבר על דבריו, ואי' היראת שמים שלו, "און צייט וועלן פרימער"[8].

ויען לו כ"ק: מהו הרעש והרוגז אם יאריך כ"ק עוד זמן? זוהי בקשה שביקש להיטיב לו, "און צייט וועלן קליגער"[9].

הרבנית הצדקנית והחשובה מרת רבקה נ"ע, אשת חבר כ"ק אדמו"ר מהר"ש, ידעה מהדין ודברים ומהלך הטענות בין בנה כ"ק אדמו"ר ובין שאר בשרו כ"ק מהרי"ד, ואמרה בלשון צחות: כנראה שש"ב כ"ק מהרי"ד דבריו נשמעים למעלה, והוא צדיק גדול, שכן בני – מיום ליום היראת־שמים הולכת וגדלה, וברכת בני כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב, שבירכו "שוין צייט וועלן קליגער" – לא נתקיימה...[10]

(ראיתי זאת ברשימת דברים של כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ[11])

ט. קנייה במלוא המחיר

בשנים הראשונות הי' כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נוסע לחו"ל, והחסיד ר' אברהם גארעליק מבאברויסק (אבי התמים ר' ירוחם גארעליק) הי' נוסע עמו, והי' אצלו השו"ב והמשרת[12].

פעם, אחרי שקיבל סידור הרפואה במעיניי הרפואה, והיו צריכים לנסוע הביתה, קרא כ"ק אדמו"ר לרא"ג שילך עמו לחנות, לבחור ולקנות מתנות עבור הנכדות. כ"ק אדמו"ר בחר במתנות, ושאל למחירם מבעל החנות, ואמר הרא"ג שבכאן המחיר ביוקר. ויצא כ"ק אדמו"ר מהחנות ולא קנה.

למחרתו הלך כ"ק אדמו"ר להחנות ההיא, וקנה את המתנות במחיר אשר קצב בעל החנות.

(שמעתי מהמשפיע הרש"ז האוולין,
ששמע מהחסיד ר' אברהם גארעליק)

י. בא העת להתפעל!

בהיות כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב (בשנת תרמ"ט כנראה[13]) בעיר חארקאוו, התוועד עם חסידים, והבית הי' מלא מפה אל פה, עד שהכתלים הורידו זיעה טופח על־מנת להטפיח מהחמימות[14].

אמר הרה"ג הרה"ח ר' יחזקאל ארלאזאראוו, הרב דחארקאוו[15]: בא העת להתפעל! ופשט הסורטוק. וכן עשה כ"ק אדמו"ר.

וכל העת החזיק בזקנו של החסיד ר' מרדכי עלינסאן[16].

(שמעתי מהחסיד ר' מרדכי עלינסאן)

---

8. =הגיע הזמן להיות יראת־שמים יותר.

9. =הגיע הזמן להחכים יותר.

10. ראה גם "שמועות וסיפורים" ח"א ע' 161.

11. לע"ע לא נתברר לנו היכן מופיעים הדברים.

12. ראה גם ספר השיחות תר"פ ע' 1 (וש"נ). "תולדות לוי יצחק" ח"ג ע' 767.

13. כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב ביקר בחרקוב בשנת תרמ"ו (ראה אגרות קודש אדמו"ר מוהרש"ב ח"א ע' ח. ספר השיחות תר"פ־ז ע' 14 וע' 256. ת"ש ע' 28. "לקוטי דיבורים" ח"ב קה, א), ולא ידוע על ביקור נוסף בתרמ"ט.

14. ראה גם ספר השיחות תר"פ־ז שם (ע' 257).

15. אחדותיו – ראה לקמן ברשימת הזכרונות (פרק טז).

16. אחדותיו – לקמן ע' 276 ואילך.

יא. בזכות הדלקת נרות שבת

בהיות כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב פעם בחו"ל (כמדומה באשכנז) ונתאכסן במלון, ראה באכסדרה של המלון איש אחד הולך אנה ואנה ברצינות ומודאג מאד.

וישאל לו כ"ק אדמו"ר מה היא הסיבה שהוא מודאג מאד. ויאמר האיש שאשתו חולנית, והרופאים אומרים שצריכה ניתוח, וספק אם יעזור לה הניתוח.

ויאמר כ"ק אדמו"ר להאיש, אם ירשה לו להכנס לראות את החולנית, ונתן לכ"ק אדמו"ר רשות להכנס. ודיבר עמה כ"ק אדמו"ר, שבאם תתן הבטחה שתשמור שבת ותדליק נרות, מבטיח לה שהניתוח יעלה יפה. והבטיחה על כ"ז, וב"ה הניתוח עלה יפה ונתרפאה.

(שמעתי מהחסיד השד"ר ר' יחיאל האלפערין)

יב. "דאמען רעכט"

כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב, בהיותו בפאריז, הלך עם כ"ק הרבנית שטערנא שרה לחלוק כבוד להרב דפאריז בביקור אצלו. הרב דפאריז הי' נקרא ראבינער צדוק[17].

כשנכנסו, נכנס בראשונה כ"ק אדמו"ר, ואחריו הרבנית, כמו שהוא הדין.

ויאמר הראבינער: ואי' "דאמען רעכט"[18]?

וסבב כ"ק את פניו, ודמעות יצאו מעיניו.

יג. שידוכי היתומות

שמעתי מהחסיד ר' חיים מאיר ליס[19], שהי' משמש את כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע כשהבריא ממחלתו[20], וסיפר אז אדמו"ר[21]:

באחת מהשנים הי' ביחד עם אביו, כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב, בעיר ווין להתרפאות. הרופאים אסרו על כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב לעיין בעיון, ובפרט התעמקות.

באחד הימים עמד כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב ברגל אחת על ספה וברגלו השני' על הרצפה, והתעמק בהתעמקות גדולה. כ"ק בנו עשה כמה תחבולות להפסיקו מההתעמקות – עשה רעש בספסלים, נקש בדלת, ולא הועיל. כה התעמק תשע שעות רצופות.

כשהקיץ מהתעמקות זו, לבש בגד העליון ויצא החוצה. כעבור חצי שעה בא שליח עם חבילה ופתקא מכ"ק לבנו, לקחת החבילה מיד השליח ולשלם לו עשרים וחמשה קראָן[22]. כעבור עוד חצי שעה בא שליח שני עם חבילה עם פתקא מכ"ק לבנו, לקבל החבילה ולשלם לו חמשה ועשרים קראָן.

אחרי זה בא כ"ק אדמו"ר, ואמר לבנו שצריכים לנסוע לפרשבורג. ולא הי' אתם על הוצאות הדרך, ולוו מבעל האכסניא ונסעו לפרשבורג.

בבואם לפרשבורג, ויצאו מהתחנה של בית הנתיבות, אמר כ"ק אדמו"ר לכ"ק בנו: אנו צריכים ללכת לבית הנכבד ביק, ולנחם ב"ב (האיש ביק הי' למדן ויר"ש, כל ימיו עסק בתורה, ושבק חיים לכל חי).

בלכתם ברחוב פגעו בבחור בן ישיבה, וביקשו ממנו שיראה להם איזו דרך לבוא לבית ביק. הבן ישיבה אמר שממהר ללכת ללמוד לישיבה, וצייר להם איך ללכת לימין ולשמאל. ויאמר כ"ק אדמו"ר להאברך: אנו גרים פה, וכתיב "ואהבתם את הגר", יטריח ויראה לנו את בית ביק. האברך ראה שהם אנשים מכובדים, ובאים בטענת התורה, והלך עמהם עד בית ביק.

---

17. הרב צדוק כהן – נזכר גם באגרות קודש אדמו"ר מוהרש"ב ח"ג ע' קנב. ועוד.

18. =זכות הקדימה לגבירות.

19. לימים בוורשה. אודותיו – ראה ספר התמימים ע' נז.

20. בחורף תרפ"א.

21. הסיפור מופיע גם ב"רשימות" חוברת צד (כרך ג ע' 263), בספר השיחות תרפ"ד ע' 63 (על־פי "שמועות וסיפורים" ח"א ע' 124), וב"תורת מנחם" חל"ג ע' 430. כאמור בפנים, מקורה של הגרסה שלפנינו הוא בסיפורו של אדמו"ר מוהריי"צ בתקופת מחלתו בשנת תרפ"א, ויש בה מספר שינויים והוספות לגבי הגרסאות האחרות.

22. =כתרים (שם המטבע שהיה בשימוש באימפריה האוסטרית־הונגרית).

אחרי אשר ניחמו את משפחת ביק, אמר להאלמנה: היות שהבנות הגיעו לפרקן, צריך להשתדל שיינשאו לאיש. ותאמר האלמנה שהעניות שוררת בבית, ואין להבנות מלבושים כראוי. ויאמר כ"ק אדמו"ר שאל ידאגו עבור מלבושים.

משם הלך לישיבת חתם־סופר, ודיבר עם הר"י שיבחר בן ישיבה למדן כראוי עבור בת המנוח ביק. הר"י בחר אברך אחד מתלמידי הישיבה, והתלמיד מיאן בההצעה, באמרו שעוד צריך לשקוד על דלתי התורה.

ויאמר כ"ק אדמו"ר לכ"ק בנו: הלא אתה פעם הראשונה בפרשבורג (שכ"ק אדמו"ר ראה שהתלמיד בוש מלדבר ברבים, וכוונתו שפנים אל פנים יפעול יותר). והבין הכוונה שילך החוצה.

וכה התדברו עם התלמיד, והחליטו שביום זה יתקיימו ה"תנאים", וקודם התנאים שלח כ"ק אדמו"ר חבילה אחת עבור הכלה, בגדים שונים עבורה.

למחרת אמר כ"ק אדמו"ר: עתה צריך לשדך גם השני'. וילך להישיבה, ודיבר עם הר"י שיבחר תלמיד מצויין עבור בת השני' של ביק. ובחר הר"י בהתלמיד שפגשו אז ברחוב והראה להם את הדרך לבית ביק. והציעו לפניו את בת ביק, ואחרי שקלא וטריא וחילופי דברים הסכים גם הוא. והחליטו שבו ביום יתקיימו ה"תנאים", וכ"ק אדמו"ר שלח חבילה השני' עבור הכלה, שארוז בה בגדים עבור הכלה.

אחרי עבור כעשר שנים, נסע כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ דרך פרשבורג, והתעניין לדעת מה נעשה עם משפחת ביק, אחרי זה שאביו כ"ק אדמו"ר השתדל כ"כ עבור השידוכין. סר אל הרחוב ולא מצא הבית, שבמקום עמד בית חומה גדול, ואין שריד להבית הקודמת.

ופנה כ"ק ללכת אל התחנה, והנה נפתחה דלת, ואשה צעירה לימים קרבה לכ"ק אדמו"ר ואמרה: כמדומה שאתם ואביכם הייתם נוכחים בעת ה"תנאים" של אחותי.

וישאל כ"ק לשלום משפחת אחיותי', ותאמר: אחותי הבכירה – בעלה הוא אב"ד בעיר מפורסמת, וחיים בכבוד ובהרחבה. גם אחותי השני' גרה בעיר אחת גדולה, ובעלה הוא שו"ב, וחיים בהרחבה. גם אני נישאתי לאיש, וב"ה על הכל, אבל אין דומה חיי לחיי אחיותי הבכירות. חבל שלא הייתם על ה"תנאים" שלי...

[בשנת תשי"ג ראיתי פה במאנטריאל שד"ר עבור הישיבה, ואמר שבצעירותו, בהיותו אברך רך בשנים, למד בישיבת חתם־סופר. ובהיות כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ בארה"ב בפעם הראשונה, בשנת תר"צ, הי' לו זכות שהי' בין הנכנסים ליחידות לכ"ק אדמו"ר, ואמר לכ"ק אדמו"ר שלמד בישיבת חתם־סופר. ויאמר לו כ"ק אדמו"ר שהוא זוכר אותו (אף כי כבר עברו יותר מכ"ה שנה, או ל' שנה[23]), וצייר לו על איזה שולחן ישב, ובאיזה צד בביהמ"ד הי' מושבו].

יד. הקיסר פוקד לעזוב

בהיותו במדינת אשכנז הלך כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע עם כ"ק אדמו"ר בנו מוהריי"צ להצגה אחת.

בהצגה זו הי' נוכח הקיסר ווילהעלם עם בנו יורש העצר. יורש העצר הראה באצבע לאביו הקיסר על כ"ק אדמו"ר וכ"ק בנו. יורש העצר מילא פיו שחוק, אבל ווילהעלם לא שחק.

כעבור איזה זמן בא פקיד אחד, ואמר שנתבקשו לעזוב המקום[24]. ושאל כ"ק: מי פקד כזאת? וענה הפקיד: יורש העצר פקד.

ואני – סיים כ"ק אדמו"ר – יודע שהקיסר ווילהעלם בעצמו פקד.

(משיחת כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע בהתוועדות שמחת־תורה תרע"ו בליובאוויטש[25])

---

23. לפי המסופר ב"רשימות" שם היה המאורע בשנת תרס"ג, ק' שעד שנת תר"צ עברו 27 שנה.

24. ראה גם ספר השיחות תר"פ ע' 1.

25. ראה גם "זכרון לבני ישראל" ע' נא.

טו. תיק המלוכה לבעל עגלה?!

כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע ראה פעם אחת את הקיסר ווילהעלם, איך שעלה על מרכבתו, ומסר את התיק שלו לבעל־עגלה שלו.

וסיים כ"ק אדמו"ר, שנתפלא מאד איך קיסר כמוהו מוסר תיק המלוכה לבעל־עגלה.

(משיחת כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע בהתוועדות שמחת־תורה תרע"ו בליובאוויטש)

טז. ביקור במוזיאון

סיפר החסיד רמ"מ גוראר'י:

באחד הימים הי' בחו"ל עם כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב. ביום אחד, בשעה קדומה בבוקר, קרא לו כ"ק אדמו"ר, ושאל לו אם התפלל, ואמר שהתפלל. ושאל עוד כ"ק אם אכל, ואמר שאכל.

רמ"מ חשב שמסתמא איזה שליחות יש לכ"ק, ואף שבאמת לא התפלל ולא אכל, אך כדי לקיים ולזכות בשליחות אמר כן.

ויאמר כ"ק אדמו"ר: אם־כן נלך יחד למוזיאון אחד. והלכו לשם.

בכניסה לאולם מוכנים ספרים המבארים התמונות מקיסרים שונים, ומבעלי מלחמה שונים, מה שעשו לטובת המדינה. רמ"מ רצה לקחת ספר שידעו מה שרואים בהתמונות, ויאמר כ"ק שאין צריכים לספרים הללו.

והלך כ"ק עם רמ"מ מתמונה לתמונה, וביאר לו איזה קליפה הי', והטומאה שחפץ להמשיך בעולם.

כה התאחרו עד שכמעט רד היום, ורמ"מ טרם התפלל ואכל. וכאשר בא הביתה, התפלל ואכל טרם שקיעת החמה[26].

26. ראה גם "שמועות וסיפורים" ח"ב ע' 54.

יז. "ויעל לוט מצוער"

באחת האסיפות מגדולי ישראל, שהיתה צריכה להתקיים בעיר פטרבורג, קדם ועד מצומצם בעיר בראנאוויטש.

כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב בא לעירה הנ"ל מליובאוויטש, ושבת שם ש"ק, והחסיד הנגיד ר' שמואל גוראר'[27] התלווה עם כ"ק, והתאכסנו במלון.

החסיד ר' שמואל קיבל טל"ג[28] מכ"ק אדמו"ר ללוותו, ונסע באשר הוא שם, ולא היו בידו בגדי ש"ק.

להתפלל הלכו לביהמ"ד, ואיש לא הכיר אותם. והחסיד ר' שמואל התפלל בבגד עליון ("פאלטא"[29]). ותמה כ"ק אדמו"ר למה הוא מתפלל בבגד עליון, וענה הר"ש שבדרך קיבל הטל"ג, ולא הי' תחת ידו בגדי שבת. ואמר כ"ק אדמו"ר, שמוטב להתפלל בבגדיו הרגילים, ולא עם הבגד עליון.

לתפלת המנחה הלכו להתפלל במנין "קלויז" של חסידי סלאנים. אחרי תפלת המנחה ישבו לסעודה שלישית, וכ"ק אדמו"ר ור"ש ישבו עם חסידי סלאנים לסעודה שלישית.

החסידים שרו זמירות, ושאל כ"ק אדמו"ר להם: האם אין אומרים "תורה" בסעודה שלישית? וענה הדיין הרה"ג ר' מנחם וועלוועל: מי אנו שנאמר תורה? זה שייך להרבי.

וביקש כ"ק אדמו"ר עוד הפעם שיאמרו "תורה", ומיאנו בדבר. ויאמר רש"ג: הלא אומרים שתאמרו "תורה", ולמה תתעקשו?

ויאמר הדיין הרמ"ז, ששמע מהרבי דסלאנים על הפסוק[30] "ויעל לוט מצוער": "לוט" הוא קליפה וס"א, "צוער" הוא העניוות. אף אם קליפה בענוות שלו הוא

27. אודותיו – ראה "חסידים הראשונים" ח"ב ע' 189 ואילך. וש"נ.

28. =טלגרמה, מברק.

29. =מעיל עליון.

30. וירא יט, ל.

מתעלה בעצמו, ונעשה עוד קליפה קשה ביותר. ע"כ התורה[31].

למחרת בא הרה"ג ר' חיים סאלאוויטשיק מבריסק לבאראנאוויטש, וקידמו פניו בני העיר על התחנה דבית הנתיבות. ושאל אותם איפה מתאכסן כ"ק אדמו"ר דליובאוויטש, ויאמרו לו שאיננו בעיר. ויתפלא: איך אפשר? הלא שלח לי טל"ג שישבות שבת בבאראנאוויטש.

עודם מדברים, והנה קרב הר"ש אל הרה"ג הרח"ס, ואמר: כ"ק אדמו"ר ביקש שתסורו אל המלון שהוא מתאכסן. ופנה הרח"ס אל מקבלי פניו: ראו, הלא כ"ק אדמו"ר פה כל השבת, ואתם אינכם יודעים![32]

כאשר נפגש כ"ק אדמו"ר עם הרה"צ דסלאנים, מסר לו כ"ק אדמו"ר ד"ש מחסידיו דבאראנאוויטש, ואמר שהתורה על פסוק הנ"ל יש לה יסוד בזהר הק'.

כ"ק הרה"צ מסלאנים, כשפגש את חסידיו, תמה עליהם: איך לא הרגישו ולא הכירו שכ"ק אדמו"ר מליובאוויטש מיסב עמהם לסעודה שלישית.

(שמעתי מאנשים שונים, והעיקר –
מהירא-שמים ר' אשר ארקאוויטש מבאראנאוויטש)

יח. כבוד מלכות ולב נשבר

שמעתי מהתמים בן־ציון מאראז מקרעמענצוג[33]:

בגיל ימיו, בעת למדו בליובאוויטש, בישיבת תו"ת, בא אחד מחסידי סלאנים לליובאוויטש על ש"ק אחד לאכסניא שלו, והתאכסן עמו. וכדרך צעירים, שמשחר ימיהם נתגדלו בין חסידי חב"ד, ומנהגיהם ודרך חייהם של חסידי פוילן לא ראו, לא הסכימו עם החסיד דסלאנים בהרבה דברים.

ויאמר החסיד הסלאנימי:

בואו ואספר לכם סיבת בואי לליובאוויטש.

ידוע לכם שרבי, כ"ק הרה"צ דסלאנים, שנה זו הי' נע ונד במרחבי רוסיא ופולין אצל צדיקי הדור וגדולי הרבנים, לחזק חברה שנקרא "משמרת הדת" או "מחזיקי הדת"[34].

בבואו הביתה, באו הרבה חסידים לקבל פני רבנו. בישבו בש"ק לערוך השולחן, סיפר לחסידיו מה שפעל וראה אצל צדיקי הדור. והמשיך: הייתי אצל כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש[35], והוא יושב בכבוד מלכות – שרשרת זהב ושעון זהב, וקופסת סיגריות של זהב, וכולו אומר כבוד; אבל הלב נשבר, וכולו ביטול גמור. ומה זכות גדול לעיני שראו צדיק אמיתי[36].

אח"כ חילק כ"ק הרה"צ דסלאנים שיריים, ואמר לי כ"ק הרה"צ: לך אין הדרך לקחת שיריים, סע לליובאוויטש ותראה צדיק אמיתי.

וזה סיבת בואי לליובאוויטש.

יט. "יום־הולדת איז יע א זאך"

כשהי' כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ צעיר לימים, למד אצל החסיד הרשב"צ ז"ל. פעם, ביום־ההולדת של כ"ק, אמר להרשב"צ שהיום הוא יום־ההולדת שלו. ויאמר הרשב"צ: "יום־הולדת איז אויך אַ זאַך?!"[37] הרי רז"ל אמרו[38] "נוח לו לאדם וכו'"!

באותו יום, כשישבו לסעודת היום, סיפר לכ"ק אביו מוהרש"ב מה שאמר לו מלמדו על־דבר יום־

31. ראה גם קובץ "בית דלי" (בני ברק תשד"מ) ע' כו (ומשם הועתק בספר "אוצרות צדיקי וגאוני הדורות" ע' לט), שם מופיעה ה"תורה" ביתר אריכות, ועם תוספת מאדמו"ר מוהרש"ב.

32. ראה גם "לקוטי סיפורים" ע' רעא.

33. אודותיו – ראה "ספר התמימים" ע' נט. שם צויין שנולד בתר"ס, אך מדברי המחבר כאן משמע שהיה מבוגר יותר. ואכן בתולדות חב"ד ברוסיה הסובייטית (ע' תלט) נאמר שנולד בתרנ"ו.

34. ראה גם מבוא לאגרות קודש אדמו"ר מוהרש"ב ח"ג ע' 20.

35. ראה שם ע' 21.

36. ראה גם "לקוטי סיפורים" עמודים רע־רעא.

37. =וכי גם יום־הולדת הוא ענין?!

38. עירובין יג, ב.

הולדת. ויאמר לו כ"ק אדמו"ר אביו: "ניט אַלץ ווייס ער, יום־הולדת איז יע אַ זאַך"[39].

(ראיתי במכתב שכתב ר' אלי' חיים אלטהויז לר' אהרן חריטאנאוו, שסיפר לו כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ בליל י"ב תמוז תרפ"ז בקאסטראמא)

כ. בכי ביום־הכיפורים?!

הרה"ג מוהר"ר שמואל לעוויטין סיפר, שבעת למדו בליובאוויטש, ראה פעם ביוהכ"פ שהי' נוכח הרב הגאון הרה"ח מוהר"ר מנחם מענדל חן הי"ד בליובאוויטש. כשהגיעו ל"עשרה הרוגי מלכות" בכה מאין הפוגות.

אצלו עמד והתפלל ר' לייב הי"ד[40] בן החסיד ר' מאניש מאניסזאן, וקנא בהרב מ"מ שבוכה, וגם אצלו ירדו טיפין דמעות באמרו "עשרה הרוגי מלכות".

כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב אמר אז תהלים, ובמבטו הקדוש הסתכל עליהם בתמהון (כאילו לומר: האם עתה היא העת לבכות?! – שיוהכ"פ הוא עליית המלכות וגילוי תענוג עליון, כמבואר בדא"ח).

כא. ביום־הכיפורים – הכל אחרת

פעם, במוצאי יוהכ"פ, נכנס הרש"ג אסתרמאן לכ"ק אדמו"ר מוהרש"ב, וכ"ק שכב אז על הספה. והתחיל הרשג"א להתאונן – עבר גם יוהכ"פ, ואין ניכר שום הזזה לטוב.

ויאמר לו כ"ק: "וואָס הייסט?! מען איז דאָך יום־כיפור געווען אַנדערש!"[41]

(מהרשג"א)

כב. ליקוטי־תורה – כמו העברת הסדרה

שמעתי מהחסיד ר' משה אלי'[42] וואלאסאוו, שכ"ק אדמו"ר מוהרש"ב אמר לו שילמוד לקוטי תורה של הסדרה.

ואמר רמא"וו: הלא אין לי פנאי כ"כ ללמוד כל הסדרה. ויאמר לו כ"ק אדמו"ר, שלכה"פ יעבור על הלקו"ת כמו שמעביר את הסדרה.

כג. התפילה כוללת הכל

שמעתי מהמשפיע ר' אלתר שימחאוויטש:

פעם, בהיותו על יחידות, שאל לכ"ק אדמו"ר מוהרש"ב: אם מתבוננים בתפלה בענין דא"ח, לכאורה אין מוצאים בתפלה מענין זה שמתבוננים.

והשיב כ"ק אדמו"ר: אנשי כנסת הגדולה, כשסידרו סדר התפלה, קבעו בהם וכללו כל ענין אור אשר יאיר לאיש יהודי בתפלה.

כד. להמשיך את ההתבוננות בעולם

ראיתי בוויטעבסק, בכתביו של האברך ר' אברהם ברייזין[43], ששאל את כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב: בעת התפלה, או קודם התפלה, מתבוננים אודות ביטול העולמות וגדלות א"ס ב"ה. איך שייכים אח"כ לעניני העולם?

והשיב כ"ק: אם ההתבוננות אינו פועל איך להתנהג בעניני העולם – זהו ראי' שההתבוננות היתה בחיצוניות. אדרבה: הכוונה להמשיך גילוי אלקות בעולם התחתון, וזה מקיימים על־ידי תורה ומצוות.

---

39. =לא הכל יודע הוא, יום־הולדת הוא אכן ענין.

40. אחדותיו – ראה גם לקמן ע' 229.

41. הרי ביוהכ"פ היו (הכל) בדרגה אחרת!

42. אולי צ"ל: יהושע אליהו (אחדותיו – ראה לקמן ע' 281).

43. מיהן כו"מ בישיבות המחתרתיות בוויטעבסק (ראה "תולדות חב"ד ברוסיא הסובייטית" ע' רעט. ועוד).

כה. "און דו פארשטייסט חסידות?!"

אברך שלמד בליובאוויטש בישיבת תו"ת, אחרי שנה או שנתיים אחרי הנישואין שלו, בא ללובאוויטש, ונכנס ליחידות לכ"ק.

בהמשך הדברים שאל כ"ק אם הוא חוזר דא"ח ברבים. ויען האברך שאין לו לפני מי לחזור, כי האנשים המתפללים בביהכנ"ס שהוא מתפלל – אין מהם שיבינו הענינים המבוארים במאמרי דא"ח.

ויאמר לו כ"ק: "און **דו** פאַרשטייסט חסידות?!"[44]

[היינו שהידיעה שלנו בדא"ח, אף בידיעת המציאות, היא חלושה].

כו. חמישים שנה של ארוחות בוקר וערב

החסיד ר' חיים זעליק דאברוסקין[45], בהיותו בן חמישים שנה, הי' בליובאוויטש, ונכנס ליחידות לכ"ק אדמו"ר מוהרש"ב. וישאל את כ"ק: מה זה השינוי עתה אצלי גדול מזמן היותי אברך צעיר לימים, התפלה וקיום המצוות היו בחמימות, ועתה חסר לי החמימות דמעיקרא?

והשיב לו כ"ק אדמו"ר: וואָס ווילסטו[46], חיים זעליק? הלא עברו חמישים שנה ארוחות הבוקר וארוחות הערב, וזה פועל הרבה שינויים בעבודת ה'!

(שמעתי מהחסיד ר' חיים זעליק דאברוסקין)

כז. חסיד הוא תלמיד־חכם

השד"ר ר' יחיאל הכהן האלפערין[47] בא לפני כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב, והכיר כ"ק בבגדיו טלאי ע"ג טלאי.

ויאמר לו כ"ק: תלמיד חכם אסור לו לצאת בבגד טלאי ע"ג טלאי[48].

ויענה ר' יחיאל הנ"ל: אבל אני אינני תלמיד חכם.

ויאמר לו כ"ק: חסיד הוא תלמיד חכם.

כח. נשמות גבוהות בהעלם

החסיד ר' מנחם מ' עלקין מסמארגאן[49] שאל את כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע אודות מה שראה בספרים, שהצדיקים קודם ביאת המשיח יהיו נשמות גבוהות מאד.

ויאמר לו כ"ק אדמו"ר: אפשר שבהעלם יהיו נשמות גבוהות.

(שמעתי מאלו ששמעו מרמ"מ עלקין הנ"ל)

כט. רשעים מלאים חרטות

החסיד ר' חנוך העניך מפלשצעניץ אמר פעם לכ"ק אדמו"ר מוהרש"ב: אמרו רז"ל[50] (הובא בתניא פרק י"א) "רשעים מלאים חרטות", ושאל לכ"ק: אי' החרטות?

ויאמר לו כ"ק: אין לאמר כן ("מען דאַרף אַזוי ניט זאָגן").

[בספר הצאצאים, במדור כ"ק אדמו"ר האמצעי[51], מביא בשם הרמ"י רייכמאן שכ"ק אדהאמ"צ שאל את כ"ק אביו אדה"ז – "רשעים מלאים חרטות", אבל החרטות אין אנו רואים. ולכאורה הוא סתירה מהנ"ל, שכ"ק אדמו"ר מוהרש"ב הקפיד שלא לאמר כן].

---

44. **ואתה** מבין חסידות?!

45. ב"תשורה" משמחת משפחות מונדשיין־איטקין (מנחם־אב תשנ"ט) ע' 53 מובא שהיה חותנו של ר' פינחס אלטהויז. גם ב"ספר התמימים" (ע' מג) מופיע תלמיד בשם זה, אך קשה להעלות על הדעת שתלמיד בתו"ת הגיע לגיל חמישים בחיי אדמו"ר מוהרש"ב (ועוד בהיותו בליובאוויטש).

46. =מה רצונך.

47. אחותיו – ראה ספר השיחות תש"ה ע' 25 ואילך.

48. ברכות מג, ב.

49. נזכר ב"שמועות וסיפורים" ח"א ע' 128. ואולי הוא הנזכר בספר השיחות תרפ"ב ע' 30 (וש"נ). וב"לשמע אזן" (ע' קמה) נזכר ר' **הענדל** עלקין מסמרגון.

50. ראה ראשית חכמה שער היראה פ"ג. ועוד.

51. ע' 90.

ל. "אתר דלא אישתני"

החסיד ר' מנחם מ' עלקין מסמארגאן הי' פעם בליובאוויטש, ושמע מאמר מכ"ק אדמו"ר מוהרש"ב. בעת הקידוש בשבת, אמר וביקש מכ"ק שיתן לו המאמר דא"ח, וכ"ק שתק ולא אמר דבר.

החסיד רמ"מ קיבל השתיקה כהודאה, ואחר ש"ק נכנס ליחידות, וביקש עוד הפעם את המאמר בכתב. וכ"ק מיאן בדבר.

ויאמר הרמ"מ: כתיב[52] "ותקם את דבריך כי צדיק אתה", ואיתא בזהר שצדיק הוא "אתר דלא אישתני"[53], אין בו שינויים.

וטענת רמ"מ הועילה, שכ"ק הוציא את המאמר דא"ח בכתב, והסופרים העתיקו העתקות.

לא. אין לשבור כלי

החסיד ר' שמואל יצחק[54] לובינסקי מסעמיאנאווקע הי' לו יער, ובעת מלחמת העולם הראשונה היו חיל ממשלת אשכנזים קרובים לגבול היער, ושאל עצת כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב אם למכור את עצי היער.

ויאמר לו כ"ק אדמו"ר: קבלה בידינו מהה"מ דמעזריטש, שאם יש לאדם כלי, אל ישבר בעצמו, ורק אם מן השמים משברים הכלי – אז "אין עצה ואין תבונה וגו"[55].

לב. "בבקשה לנתח"

איש אחד מקרעמענטשוג בא אל הרופא פאבריקאנט, ששלחו אותו רופאי קרעמענטשוג. מהם אמרו שצריך ניתוח, ויש מהם שאמרו שלא יעזור ניתוח. וכן הי' דעת הרופא פאבריקאנט, שלא לנתח, ואדרבה – יזיק הניתוח.

האיש שלח מכתב לכ"ק אדמו"ר מוהרש"ב לשאול עצתו הקדושה. וכ"ק אדמו"ר, בקבלו מכתבו, שלח טל"ג ישר להרופא פאבריקאנט, בשתי מלות: "בבקשה לנתח".

בעת אשר עשו הניתוח, מצאו שטעו הרופאים, שאין זו המחלה אשר חשבו מקודם, כי־אם חולי אחרת, ומוכרח הי' לעשות ניתוח, שאם לא־כן הי' האיש בסכנה.

הרופא פאבריקאנט הראה לכמה חסידי חארקאוו את הטל"ג של כ"ק אדמו"ר, והתפלא: הלא לא ראה את החולה, וכ"ק מרחוק ראה מה שלא ראו הם, הרופאים שבדקו את הרופא. והטל"ג הי' שמורה תח"י הרופא פאבריקאנט[56].

(שמעתי בחארקאוו, ששמעו מפי הרופא פאבריקאנט)

לג. חלומו של הד"ר ליברמן

באחד מהשבתים, אחרי סעודת שבת, שכב הד"ר ליבערמאן מוויטעבסק לקיים "שינה בשבת תענוג". ויחלום שעומד לפניו כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב, ואמר לפניו משנה ממסכת שבת[57], שחולה שיש בו סכנה, וכן חי', מותר ומחללין עליהם את השבת.

בהקיצו משנתו אמר לו המשרת, שאיש אחד מחכה במסדרון ומבקש רשיון שיקבל אותו הרופא.

בכניסתו סיפר האיש שהוא מעיר הארדאק הסמוכה לויטעבסק, ואשתו כורעת ללדת, והיא בסכנה גדולה, ומבקשו שייסע עמו להארדאק, והנסיעה צריכה להיות תומ"י.

והיות שזה עתה חלם לו בחלומו שכ"ק אמר לפניו המשנה, זירז א"ע ונסע. ובבואו להארדאק, שהה הרופא כמה שעות עד שהלידה היתה כראוי.

---

52. נחמי' ט, ח.

53. ראה זח"ג קז, א.

54. ראה לעיל (ע' 155) שככל הנראה היה שמו **ישראל יצחק**.

55. ראה גם "אהלי ליובאוויטש" ח"ב ע' 62 (מרשימות הרמ"ז גרינגלאס מפי המחבר).

56. ראה גם "לקוטי סיפורים" ע' שב.

57. ראה שבת פ"ח מ"ג.

הרופא טרם ראה את פני כ"ק אדמו"ר. ושאל הרופא לבעל האשה אם מכיר הוא את כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש, ויאמר לו האיש שהוא מכיר אותו, וצייר לפניו קומתו, מראה פניו וזקנו.

עברו לערך שני חדשים, וקיבל הרופא הנ"ל טלגרם מליובאוויטש, מבית כ"ק אדמו"ר, שמבקשים אותו לבוא לליובאוויטש לבקר חולה.

בבואו לליובאוויטש, אחרי אשר ביקר את החולה, ישב עם הרבנית הצדקנית שטערנא שרה, ודיברו איך להתנהג עם החולה. נכנס כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב לחדר ההוא, והתפלא הרופא, שממש מראהו של כ"ק אדמו"ר ראה בחלום. ויספר את החלום לפני כ"ק אדמו"ר.

כ"ק אדמו"ר כיווץ בכתפיו, ואמר: אינני יודע מהחלום. אפשר שזהו הסיבה, שזה האיש מהאראדאק הי' אצלי, ושאל בעצתי אם יזמין ליום הלידה רופא ד"ר או רופא פראפעסאר. ויעצתיו שלא לקחת פראפעסאר, שהם נוהגים לשהות רק רגעים אחדים והולכים להם, וליולדת דרוש שעות אחדות, וטוב יותר שיזמין רופא ד"ר. וגם יעצתיו לזמן את הד"ר ליבערמאן[58].

(שמעתי מהת' דובער יפה, ששמע מהד"ר ליבערמאן)

לד. הפנייה רפואית

החסיד הש"ץ ר' מ"מ וואלאסאוו[59], בעת שקיבל משרת ש"ץ דעיר ליבאווע במדינת קורלאנד, ונסע דרך עיר מינסק לשבת הראשונה לליבאווע, הרגיש שניחר גרונו ואינו יכול להוציא קול, והודיע ע"י טל"ג לכ"ק אדמו"ר מוהרש"ב, ושאל מה עליו לעשות.

כ"ק אדמו"ר ענה לו שייסע לווילנא ויפנה אל רופא, ונקב בשמו, וכל אשר יצווה עליו הרופא יעשה, אפילו אם דרש ניתוח.

וייסע תיכף לווילנא, ודרש אחרי הרופא שכתב לו כ"ק אדמו"ר. והרופא לא הי' ידוע כ"כ בווילנא, שזה לא כבר נתיישב בווילנא.

הרופא אמר לו שגידים אחדים שעל־דם יוצאים הקולות נתחברו יחד, ומזה ניחר גרונו, ודרוש ניתוח להפרידם, ועשה לו הרופא הניתוח. ואמר הרופא שזה לו פעם הראשון לעשות ניתוח כזה, והתפלה על עצמו איך שעלה הניתוח יפה מאד ובהצלחה מרובה.

(שמעתי מהחסיד הש"ץ ר' מ"מ וואלאסאוו)

לה. עובר מת שהפך לילדה חיה

שמעתי מבעל הבית בעיר ליובאוויטש, ר' יואל לאנדין הפחמי[60] ("יואל דער בלעכער"[61]), שהייתי אצלו באכסניא בזמן שלמדתי בהשיעורים[62]:

בתו של ר' יואל היתה נשואה לאחד משוכני ליובאוויטש שהיו מפשוטי העם.

בעת הריונה הראשון הי' לה צער הריון. הרופא סָכָר דעיר ליובאוויטש אמר לה אחר הבדיקה שהוולד שבבטנה הוא מת, וצריך בהקדם היותר אפשרי להוציא את העובר, שאם לא־כן סכנה הוא לה. ונסעה תומ"י לוויטעבסק, ורופאים דוויטעבסק קיימו דברי הרופא דליובאוויטש, ועשו שם הניתוח, והוציאו את העובר.

כעבור שנה נתעברה שוב, וגם בפעם השני' הי' לה צער הריון, ושאלה להרופאים, וגם אז אמרו וקיימו שהוולד הוא מת ודרוש לעשות ניתוח בהקדם, וכן עשו.

עברה שנה, ושוב נתעברה, והיו לה מכאובים וצער הריון, והרופאים – כמו בשתי פעמים הקודמות – אמרו לה שצריך להוציא הוולד במוקדם.

---

58. ראה גם "שמועות וסיפורים" ח"ב ע' 52. "לקוטי סיפורים" ע' שט.

59. נזכר גם ב"זכרון לבני ישראל" ע' קי.

60. כך הוא מכונה גם באגרות קודש אדמו"ר מוהריי"צ ח"ג ע' פה. וראה רש"י ברכות כח, א ד"ה שפחמי: "עושה פחמים, ויש אומרים נפח".

61. =הפחת.

62. כמסופר לקמן ברשימת הזכרונות (פרק ז).

הנה אז הלך ר' יואל הנ"ל לכ"ק אדמו"ר הרש"ב, לשאול פי כ"ק אם לשמוע לדברי הרופאים שלא תוכל ללדת ולד חי וקיים. ויאמר כ"ק אדמו"ר: אל תשמעו לקול הרופאים, היא תלד אי"ה ילדים חיים וקיימים.

וקבלו דברי כ"ק אדמו"ר, ולא עשו ניתוח. ואכן ילדה בקל.

ואני הכרתי את בתו וחתנו, והילדה שילדה היתה בריאה, ומום לא הי' לה.

לו. סכנה ליהודים בלבד

לליובאוויטש באו גם נכרים לכ"ק נשיאינו האדמו"רים, אם לעצה או לברכה.

פעם בא גוי לכ"ק אדמו"ר מוהרש"ב, וביקש עצה וברכה, שהנולדים לו אין מאריכים ימיהם, ומתים בקטנותם.

כ"ק שאל ממנו: כמה קורות יש בתקרת ביתך? ואמר הנכרי שתקרת ביתו קרוי' על שבע קורות.

ויעץ לו כ"ק שיסלק קורה אחת מהתקרה, ותהי' קרוי' על שש קורות. וכן עשה, ונתקיימו בניו.

ושאלו לכ"ק מה טעם בעצתו, ואמר, שזה שנאמר בגמרא שזוגות הוא סכנה – זהו רק לבר ישראל, אבל לנכרים הוא אדרבה, יחידות להם הוא סכנה[63].

[על־פי הדברים האלו יובן הגמרא (בבא מציעא דף פ"ו ע"א) במעשה דרבה בר נחמני, ש'אכלו בי' קורצא בי מלכא (היינו שמסרו עליו מסירה למלכות) וכו', שדרו פריסתקא (שליח) דמלכא בתרי' (לאסור אותו) וכו', איקלע פריסתקא דמלכא להההוא אושפיזא דרבה (השליח דמלכות לן באותו אושפיזא (פונדק) שהי' רבה בר נחמני נחבא בו – רש"י) וכו', ואשקוהו תרי כסי ודליוה לתכא מקמי', הדר פרצופי' לאחורי' (שדים הממונים על הזוגות מזיקין את השותה זוגות, ובני הבית לא נתכוונו לכך – רש"י), אמרו ליה (בני הפונדק לרבה – רש"י) מאי נעביד וכו', אמר להו קריבו תכא לקמי' ואשקיוהו חד כסא ודליוהו לתכא מקמי' ולתסי, עבדו לי' הכי ואתסי'. זהו לשון הגמרא בקיצור.

יש כאן כמה שאלות, ואינו מובן:

א) הרי אמרו בגמרא שהם ידעו שהוא פריסתקא, ולמה נתנו לו זוגות? ואם נאמר שלא ידעו שזוגות מזיקין – עדיין אינו מובן, שהרי הפונדק בודאי הי' שיך לישראל, שהרי רבה נחבא שם, ואיך לא ידעו שזוגות מזיקים?

רש"י כנראה תיקן זאת הקושיא בדבריו שהם לא נתכוונו לכך, ואינו מובן מה תיקן רש"י – מהו הכוונה בהתירוץ שלא נתכוונו לכך?

ב) אם ידעו שזוגות מזיקין, למה לא ידעו איך לתקן, הלא היא עצה פשוטה?

ג) מאחר שהשדים הממונים על הזוגות כבר הזיקו אותו, איך הועיל אחרי־כן כוס השלישי?

אבל לפי דברי כ"ק אדמו"ר יתורץ הכל:

בני הפונדק בודאי היו ישראלים כנ"ל, וחשבו שהפריסתקא הוא נכרי, ולנכרי אינו מזיק זוגות, ולכן נתנו לו זוגות. וזהו לשון רש"י "לא נתכוונו לכך", שאדרבה, יחידות מזיקין לו.

אבל רבה בר נחמני הבין שזה השליח הוא יהודי הרודף אחריו, כמו שאמרו בגמרא שרדף אחריו מעיר לעיר להשיגו, ולכן אמר להם שהוא איש יהודי, ולו זוגות סכנה, וצריך להוסיף לו עוד כוס ויתרפא.

ובאמת הרפואה בא לו לא מזה שהוסיפו לו כוס שלישי (כאמור לעיל בהקושיא העיקרית, שאם הזיקו לו המזיקין, איך הועיל שאחרי־זה נתרפא), אלא שרבה חס על בני הפונדק, שלא יעלילו עליהם שנתנו בהיין סם שמזיק, לכן ביקש רחמים שיתרפא, ומזה באה הרפואה.

השליח הבין מזה שבאה לו הרפואה שרק איש אלקי יכול שאף שמזוק מכל מקום נתרפא, לפי שהשליח הי' איש יהודי. על־כן אמר השליח, שאם יבוא למלכות ויאמר שלא מצא את רבה, אם יהרגו

63. ראה גם "ליובאוויטש וחיילה" ע' 61 הערה 2.

אותו לא יגלה למלכות איפה נמצא רבה, יעויין שם בגמרא באריכות.

כן אפשר לומר בדרך אפשר].

לז. החתן שנמצא (א)

בחור אברך מעיר באריסאוו נשתדך עם בתו של איש אחד מתושבי באריסאוו.

אחרי התנאים – והחתן נעלם, ולא ידעו איזה דרך הלך, ועקבותיו לא נודעו. וייסע אבי הכלה לליובאוויטש לשאול עצת כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב מה לעשות. כ"ק יעצו לנסוע לעיר סערפוחאוו הסמוכה למאסקווא, ושם ימצא את חתן בתו.

האיש נסע לסערפוחאוו, ושהה כמה ימים, ולא ידע איזו דרך יחפש אחרי חתן בתו. והתיישב בדעתו, בידעו שהחתן יש לו ידיעה במכוניות[64], ועיר סערפוחאוו היא עיר שבה נמצאים הרבה בתי־חרושת, עצה טובה שיטייל בכל יום במחוז הבתי־חרושת, אפשר יפגע בהחתן. וכן עשה.

ביום אחד, בעת הטיולים שלו, פגע בהחתן. ויאמר לו: למה התעלמת זה קרוב לחצי שנה?

ויאמר החתן: באמת, לא שאני חוזר בהשידוך. אמרתי אל לבי: אני אינני עשיר, ואין לי במה להכין בגדים ושאר צרכים עבור החתונה, ואתה – מחותני – ג"כ אינך מהעשירים לעזור לי. והחלטתי, אלך לעיר זו שיש בה בתי־חרושת, וארוויח כמה מזומן לצרכי החתונה.

וזה כמה ימים שבלילה חולם אני שמישהו אומר לי שאחזור הביתה, ועתה כשנפגשנו – ניסע יחד הביתה.

(שמעתי בליובאוויטש)

לח. החתן שנמצא (ב)

כעין זה שמעתי מהחסיד ר' זלמן ליב עסטולין, בשינויים קלים:

איש אחד השתדך עבור בתו עם אברך אחד. אחרי התנאים נתעלם החתן, ולא עלתה ביד המחותן למצוא את החתן. ונסע לליובאוויטש לשאול עצת כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב, וכ"ק יעצו לנסוע לקראנשטאט, וכאשר ימצא את החתן – יאמר לו בשם כ"ק שייסע תומ"י הביתה, ויתקיימו הנישואין.

האיש בא לקראנשטאט והתאכסן אצל יהודי אחד.

כעבור ימים אחדים אמר בעל האכסניא: הנני רואה שלא באת לאיזה מסחר, ומה מעשיך פה? ויספר האיש לבעל האכסניא סיבת ביאתו הנה.

ויאמר בעל האכסניא: כפי שהנך מתאר את החתן – יודע אני בחור אחד, יודע אומנות פחים, שהתאכסן אצלי, ועתה עובד הוא באיזה מקום, ואיני יודע המקום שעובד, ולפעמים מבקר ביתי. ואפשר באלו הימים יבוא לביתי, ואם יבוא – תסתתר באיזה חדר ותסתכל בו, אם לא טעיתי, שזה הוא שאתה מבקש.

אחרי עבור איזה ימים בא הבחור, וחותנו ישב בחדר אחר, והכיר שזהו חתנו.

ויאמר לו חותנו: ולמה נחבאת והתעלמת מאתנו?

ויאמר לו החתן: אני אברך עני, ואתה – מחותני – ג"כ איש עני, והחלטתי לנסוע הנה, שפה דרושים אנשים עובדים, ואשתכר בעבודתי איזה אמצעים הדרושים להוצאות החתונה.

ויאמר לו החותן, שכ"ק אדמו"ר מליובאוויטש אמר שייסע תומ"י הביתה ויתקיימו הנישואין. ויאמר החתן: אם־כן, שכ"ק אדמו"ר אמר שאסע – הנני נוסע תומ"י. ונסע יחד, ונתקיימו הנישואין.

לט. עצירת העולם לחמישים שנה

הרה"ח התמים ר' שאול דובער זיסלין[65], שהי' כמה שנים משפיע במחלקת תו"ת בשצעדרין, סיפר:

בהיותו תלמיד בישיבת תו"ת בליובאוויטש, נסע פעם לבקר בית הוריו, בעיר קריסלאווקא הסמוכה

64. =מכוניות.

65. אחותיו – לקמן ע' 290 ואילך.

לעיר דווינסק, והי' לבוש כאחד התמימים – כובע עגול של משי חסידי חבוש לראשו, מעיל ארוך על גופו, כנהוג בין תלמידי תו"ת בליובאוויטש, וטלית קטן גדול.

בבואו לביהכנ"ס להתפלל, הראו באצבעו עליו ועל מלבושיו ועל אופן תפלתו. בין המתפללים הי' אחד מן המשכילים שהוציאו ישן מפני חדש, ואמרו לו: מה תאמר עתה? הלא גם בזמן הזה יש צעירים ההולכים בדרך הכבושה והישנה של אבותינו אשר הדריכונו במעגלי צדק.

ויאמר המשכיל: כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש הוריד ומאס את העולם עד למשך עשרים וחמש שנה.

אחרי אשר בא הרשד"ז חזרה לישיבה בליובאוויטש, סיפר הדברים לכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ, שהי' אז המנהל פועל דהישיבה, וכ"ק מסר הדברים לכ"ק אביו אדמו"ר מוהרש"ב.

ואמר כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב: לא, לא לעשרים וחמש שנה, כי־אם לחמישים שנה, ועוד יותר ("און נאָכמער")[66].

מ. מלאכתו של משפיע

המשפיע ר' משה חוזר, הנקרא "משה זעמבינער"[67], הי' מבקש בכל ראש־חודש מכ"ק אדמו"ר מוהרש"ב שייתן דמי משקה להתוועדות, וכ"ק הי' נותן לו בכל ר"ח רו"כ עבור משקה.

וכ"ק הי' אומר בכל פעם: "די מלאכה האָט האָלט דעם טרונק" (המלאכה דורשת השתי').

(שמעתי מר' משה חזר)

מא. מזונות לפני התפילה – לתלמידים בלבד

המשפיע הרשג"א, בשנותיו האמצעיים, הרגיש חלישות בגופו. ונכנס ליחידות לכ"ק אדמו"ר מוהרש"ב, ושאל אם מותר לו לסעוד לבו במזונות קודם התפלה דשחרית, היות שלומד עם התלמידים עד שעה עשירית בבוקר, ומשעה עשירית עבודת התפלה. ואף שהתפלל בציבור, אבל התפלל במתינות, ועד שבא הביתה הוא חצות היום, ורק אז אכל ארוחת הבוקר. לכן הרגיש חלישות הלב, שזה כמה עבר מאז קומו בבוקר השכם.

כ"ק אדמו"ר אמר לו, שאינו יכול לתת לו היתר על זה, שאיסור זה מפורש בגמרא.

וישאל הרשג"א לכ"ק: הלא להתלמידים בחורי הישיבה נותן היתר לאכול קודם הלימוד והתפלה בבוקר?

ויען כ"ק: אתם מדמים את עצמכם להתלמידים? אתם נולדתם בדור קודם, והתלמידים נולדו בדור מאוחר, והם נולדו חלושים, על־כן אני נותן להם היתר על זה.

(מהרשג"א)

מב. שחייה בנהר לתלמידי הישיבה

כ"ק אדמו"ר נסע בקיץ דרך הגשר שעל נהר ביראזינא העוברת דרך עיר ליובאוויטש, היינו בין העיר וחלק קטן של העיר שנקראת "זארעטשע".

התלמידים הלכו אז לאכול ארוחת צהריים אצל חיים שמואל, הנמצא ברחוב זארעציע, ששם שכרה הרבנית שטערנא שרה שיבשל "סופ"[68] עבור תלמידי השיעור[69], ובעברם תחת הגשר ירדו למטה להנהר קודם האכילה, לשחות לרבע שעה בנהר.

66. ראה גם "אורות באפלה" ע' 121 (ומשם – ב'אוצר פתגמי חב"ד" ח"ב ע' 341). "ימי תמימים" ח"א ע' 468 (בשם ר' אברהם מאיור).

67. אודותיו – ראה לקמן ע' 271.

68. =מרק.

69. ראה גם "זכרון לבני ישראל" ע' טו. ועוד.

כ"ק, בראותו את התלמידים שוחים בנהר, נהנה מזה, באמרו שזה נותן להם כח ומחזק חשקם ללמוד בשקידה ובהתמדה.

בעת שמטעמים שונים מוכרחים היו להעביר את מחלקת הישיבה שנמצאת בהאראדישץ, הציעו חסידי שצעדרין לפני כ"ק שיעבירו ויסתדרו לערך ששים בחורים בני ט"ד"ח שנה לעירם שצעדרין. ומתחייבים לקבל עליהם שחצי הוצאה יספיקו בני עירם, היינו שכל בע"ב בעירם מקבלים עליהם בתורת חוב שלכל תלמיד יותן חצי שבוע – עם ש"ק בכלל – לסעוד על שולחנם, לא בתורת "טעג"[70], כי־אם חוב שמשלמים לקופת הישיבה, והישיבה תתחייב שכל תלמיד יקבל מקופת הישיבה שלשה רו"כ לחודש, ויאכלו שלשה ימים או ארבעה ימים על אכסניא שלהם, ובעת היוקר – יעלה הסעד מהישיבה לערך היוקר.

[כן הי' הסדר גם בעת שלמדתי בשצעדרין, בשנת תרע"ד־תרע"ז. ובשנת תרע"ח, שעלה היוקר – נתנו מהישיבה לפי ערך היוקר, ששה רו"כ וגם יותר מזה].

בתחלה מיאן כ"ק בהצעת שצעדרין, מהטעם שאין בשצעדרין נהר, ובימי הקיץ לא יהי' להתלמידים אנה לשחות. ויאמרו חסידי שצעדרין, שבהמרחץ יש מעיין גדול, ועשו סביבו "באסיין" (הנק' בלשון אנגלית "פול")[71], ויש שם מקום לשחות. אז הסכים כ"ק אדמו"ר להעתיק מהאראדישץ לשצעדרין.

אבל באמת ה"פול" לא הי' ראוי לשחי', שהי' נמצא בבנין, ואין השמש זורחת לשם, והמים היו קרים אף שהי' חום גדול בחוץ, ואין שום הנאה בשחי' שם כמו בנהר.

מג. "יחידה שבנפש" בשעת "מים שלנו"

בישיבת תומכי־תמימים בליובאוויטש למד בשנות תרס"ד־תרס"ו תלמיד בשם שמשון וויטעבסקער (חניכתו[72] מילנער, אבל בהישיבות הי' המנהג לקרוא כל תלמיד ע"ש עירו – הן הר"י והן המשגיחים, והן חברים בכתה, והן שאר החברים).

לפני חג הפסח עסקו באפיית מצה שמורה. היו מתדברים חברותות של לערך עשרה בחורים, והחברותא הלכה ביחד לשאוב "מים שלנו", כדי שכל אחד יהי' לו חלק במצוה.

ובעת האפי' – איש את רעהו יעזורו, שיהי' הכל מהודר, מהדרין מן המהדרין, הן להשגיח על המגלגלות המצות, והן לעמוד אצל התנור להשגיח על האופה (הנקרא "שויבער").

התמים שמשון הנ"ל הלך עם חברותא שלו לשאוב "מים שלנו", וכל הדרך הי' בשמחה – הן בהליכה לנהר, והן לאחר ששאב ה"מים שלנו", הלך לנגן ניגון חסידי ורקד ברוב שמחה.

כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב ראה דרך חלון את המחזה הזה – השמחה של מצוה ורקידת שמשון מילנער. ויקרא את בנו כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ, והראה לו שמחתו ורקידתו של שמשון, ואמר שבהתלמיד שמשון מאיר עתה יחידה שבנפש[73].

והמשיך, שזה שמאיר יחידה שבנפש – אינו מתפעל, שזאת יש בכל אחד ואחד מישראל. העיקר שיש מה להתפעל – מה שמאיר אצלו יחידה שבנפש בעת שאיבת "מים שלנו" ובנשאו אותם.

[התלמיד שמשון שבק חיים לכל חי בעודו אברך.

הכרתי את אחיו דוד מילנער, שלמד משניות בבית־הכנסת שבו התפלל בחול הרה"ג שמרי' י"ל מעדאליא[74], ולימודו בפני השומעים הי' בדרך נפלא, בעמקות, כל הרע"ב ותוספות יו"ט והמפרשים הי' אומר לפניהם. פעם חלה ולא בא לביהכנ"ס, וביקשו אותי שאלמד לפניהם, בהיותי אז בחור תלמיד בישיבה. ולא הכינותי כראוי, ואמרו השומעים שהם

70. =אכילת "ימים".

71. =בריכה.

72. כלומר: שם משפחתו.

73. ראה גם "שמועות וסיפורים" ח"ג ע' 243. "ליובאוויטש וחיליה" ע' 52 וע' 350. "לקוטי סיפורים" ע' שז.

74. רבה של ויטבסק.

התרגלו לשמוע מר' דוד, ולומד בטוב טעם, ואין לו חילופין.

גם הכרתי דוד אחד של שמשון שהי' נוסע לליובאוויטש לעתים קרובות. הי' איש אמיד. היו לו הרבה בתים, ומשכירות הבתים מצא פרנסה בריוח.

עוד דוד אחד הכרתי שהתפלל ב"גרינער מנין"[75] – או כמו שהי' נקרא לפעמים "הערשמאנ'ס שול" – ביהכנ"ס חב"ד, ושם בין מנחה למעריב למדו פרק תניא, וזה הדוד הי' מהשומעים. ואמר לי, שכל פרק תניא קורע לבו ("עס רייסט אים פאַנאַנדער די האַרץ").

מד. שופכים חסידות!"

בשנת תרס"ו עשו חיפוש בארגזי תלמידי תומכי־תמימים, ומצאו ספרים חיצונים. וכ"ק אדמו"ר מוהרש"ב הקפיד על תלמידי הישיבה, שנמצאים ביניהם תלמידים חברים שיש בארגזיהם ספרים כאלו.

ונסע הרשג"א ור' משה חוזר לנאות־דשא של כ"ק אדמו"ר, שהי' נמצא שם כ"ק בקיץ, לשכך את הקפידא. וטענו: הלא רק אצל יחידים נמצאו הספרים, ולמה יקפיד כ"ק על כל התלמידים?

ואמר כ"ק: "וואָס הייסט, מען גיסט דאָך אויף זיי מיט חסידות!"[76]

(מהרשג"א)

מה. לא לעיני כל רואה

בשנת תרע"ה הביא סוחר אחד לליובאוויטש למכור תמונות מצדיקי הדור. העיקר הי' תמונות מצדיקי בני הרה"צ מוהר"ר מרדכי מטשערנאבל ממשפחת טוועריסקי, ועוד.

הסוחר הציע התמונות גם להרבנית הצדקנית מרת שטערנא שרה, וקנתה מכל התמונות שהיו ביד הסוחר, וסידרה את התמונות בחדר האוכל במקום חשוב.

בבוא כ"ק לארוחת הצהריים, או לענין אחר, בחדר האוכל, עמד והתבונן בהם, ואמר להרבנית: באמת כולם צדיקים וקדושים, מ"מ אין צריך לסדר אותם פה לעין כל רואה.

(שמעתי מהסוחר)

מו. לבושו של אדמו"ר מוהרש"ב

בליובאוויטש הי' כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב חבוש בימי החול כובע של משי הנקראת "כעפי" או "קאפיטאנקע"[77]. הלמעלה הי' רחב הרבה. בש"ק חבש שטריימל, כמו "קאלפאק"[78], אבל לא גבוה. וכן כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ, גם טרם שקיבל נשיאות, חבש שטריימל בליובאוויטש.

בנסעם בדרך – חבשו "שליאפע"[79]. מאז עזבו את ליובאוויטש בשנת תרע"ו, בראסטאוו ולענינגראד – לא לבשו שטריימל אף בש"ק, ולא "קעפי" בימי החול, כי־אם "שליאפע".

כשהי' הולך מביתו לאולם הגדול לאמר דא"ח, הי' על צווארו צריף ("שאל") לבן, ובגד עליון על כתפיו. והי' נכנס לחדר שני, ושם מניח הצעיף והבגד עליון.

בחורף הי' לו צעיף צבעוני, ומלובש בגד חורף. וכן הי' פושט אותם ומניח בחדר שני.

---

75. בית־כנסת בויטבסק – ראה גם לקמן ברשימת הזכרונות (פרק טו).

76. =הרי שופכים עליהם שפע של חסידות!

77. כובע מצחיה של קברניטים.

78. כמין שטריימל צר מהרגיל.

79. =מגבעת.

מז. מנהגי התפילה של אדמו"ר מוהרש"ב

מנהגי תפלה של כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע[80]:

א) כל משך התפלה עמד לפניו כלי עם מים שיכול לסוב על צירו, ותחתיו ספל המקבל מים הנשפכים לתוכו, בעת שחפץ כ"ק בעת התפלה לנקות את הידים.

ב) לא ישב על מקומו, בקרן מזרחית דרומית. בר"ה ויוהכ"פ בעת התפלה, שהאריך בה שעות ארוכות, הי' יושב על כסא, פניו למזרח ואחוריו למערב.

ג) בשבת ויו"ט הי' לובש הטלית על כתפיו, והיתה נראית ככנפי יונה, ובמקום הכתפיים הקדושים יצאו כנפי הטלית לחוץ הכתפיים, ולא הי' נראה כלל המשי שתחת הטלית.

ד) בר"ה ויוהכ"פ, בעת התפלה הי' כולו מעוטף בטלית, ובשעת פיוט וקריאת התורה הי' מלובש בטלית כמו בכל שבת ויו"ט.

ה) מנהגו לעקור רגליו אחרי "יהיו לרצון" הראשון, עד "יהיו לרצון" השני (וכן מנהג כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ).

ו) בשעת קריאת התורה הי' יושב על כסא, פניו לשולחן הקריאה, היינו לצפון, ואחוריו לדרום. בשבת ויו"ט – בראשו הכיפה, והטלית על כתפיו.

ז) גם בר"ה ויוהכ"פ בשעת קריאת התורה הי' יושב על כסא, פניו לשולחן הקריאה ואחוריו לדרום, אבל ראשו מכוסה בהטלית.

ח) ל"קוה" – בשבת ויו"ט, פשט כ"ק הטלית מעל הראש, ונשאר ראש כ"ק בכיפה, והטלית על כתפיו, עד הקדיש של "קוה" (וכן מנהג כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ)[81].

ח) קודם שמו"ע, באמרו "יחד" – התחיל לפסוע לאחוריו, וכשהתחיל לומר "ברוך" – קרב למקומו, וכשפסק הברכה – התחיל שמו"ע.

ט) מעולם לא ראיתי שיתנענע, הן בתפלה והן בתפלת שמו"ע. תנועה קלה נראתה לפעמים כשהתבונן (כנראה זהו כמו שאמרו בגמרא ברכות[82] "מחזיקנא טיבו לרישא דכי מטא למודים מנפשי' כרע').

מח. הכנת ההפטרה

פעם שבת כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב בעיר לאזאוואיע, וכיבדו את כ"ק שיעלה למפטיר. ויבקש שיעצרו בתפלה, שדרוש לו מקודם לעבור את ההפטרה[83].

מט. כבוד בית־הכנסת

בהיות כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב בלאזאוואיע, ראה נער שהשתובב בבית־הכנסת ועשה מעשה נערות.

קרא כ"ק אדמו"ר את הנער והוכיחו לאמר: הנה פה בית־הכנסת, משכן מעט, וצריך להתנהג בכבוד.

נ. סליחות ו'אבינו מלכנו' בתענית

המשפיע החסיד מוהר"ר שלמה זלמן האוולין סיפר, שפעם בא לנאות דשא זאָלשיע, להסתופף בצילא דמהימנותא כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב, שבאותו קיץ הי' שם.

בימים ששהה שם חל תענית ציבור דשבעה־עשר בתמוז, ונתכבד המשפיע רש"ז להיות ש"ץ.

אחרי נפילת אפיים התחיל רש"ז לומר סליחות דשבעה־עשר בתמוז. כ"ק פנה אליו בתמי' (כאילו מה מקום לסליחות), ופסק רש"ז מלומר סליחות, והתחיל לומר "אבינו מלכנו". ושוב פנה כ"ק אדמו"ר עוד הפעם

80. ראה גם "אהלי ליובאוויטש" ח"ב ע' 60 ואילך – מרשימות הרמ"ז גרינגלאס מפי המחבר.

81. ראה גם ספר השיחות תרצ"ז ע' 163.

82. ירושלמי פ"ב ה"ד, הובא בתוס' שבת קיח, ב. ועוד.

83. ראה גם "תורת מנחם" חט"ו ע' 134. ועוד.

בתמי' (כאילו מה מקום לומר "אבינו מלכנו"), ופסק הרש"ז לומר גם "אבינו מלכנו".

אחרי התפלה קרב רש"ז לכ"ק, ושאל: מה טעם רמז שלא לומר לא סליחות ולא "אבינו מלכנו", הלא בליובאוויטש אומרים סליחות ו"אבינו מלכנו"?

ויאמר כ"ק אדמו"ר: ידוע לי מעדות נאמנה שבמנין כ"ק אדה"ז לא אמרו בתענית ציבור לא סליחות ולא "אבינו מלכנו" הארוך[84]. וממנין ליובאוויטש אין ראי', לפי ששם כל אחד נוהג כמו שלבו חפץ (היינו לפי דעתו, או כמו שנהגו בעירו).

תדע – המשיך כ"ק – שהרי בליובאוויטש אומרים תחנון במנחה של ערב יו"ד כסלו, ואני יודע ברור – סיים כ"ק – שאין צריך לומר תחנון במנחה שלפני יו"ד כסלו[85].

ומאז הפסיקו בליובאוויטש לומר תחנון בט' כסלו במנחה.

[בשנת תרפ"ב הייתי ל"ע אבל, וביקרתי בעיר באריסאוו בט' בכסלו, והתפללתי מנחת ט' כסלו לפני העמוד בציבור[86]. אחרי שמונה־עשרה בקול, אמרתי תיכף קדיש שלם, ולא אמרתי תחנון.

השמש הזקן בביהכנ"ס ליובאוויטש, הנקרא מרדכי השמש – שהכרתיו מאז שלמדתי בביהכנ"ס ההוא בנערותי – בא אלי בצעקה, שמימיו לא שמע מחסידים שאין אומרים במנחת ט' כסלו תחנון.

וסיפרתי לו כל הכתוב לעיל, ולא קיבל ממני, שכבר הורגל כל ימיו לאמר תחנון].

(שמעתי מהת' חיים מאיר ליס, ששמע מהרש"ז האוולין)

נא. מתי מותר לחזור על מלים?

החסיד הש"ץ ר' מנחם מ' וואלאסאוו התפלל בליובאוויטש בש"ק, אחר המאמר דא"ח, וכ"ק אדמו"ר הרש"ב התפלל בציבור.

אחרי שמו"ע, ב"ויכולו" וב"מזמור לדוד" אשר אמר הש"ץ ע"ד החזנים, חזר כמה פעמים תיבה אחת על־פי התאמת הניגון.

למחרת נקראו חסידים אורחים לבית כ"ק אדמו"ר לקידוש, וחסיד אחד אמר להש"ץ רמ"מ: למה חזר תיבות אחדים כמה פעמים, שאין זה מנהג חסידי.

כשמוע כ"ק טענת החסיד להש"ץ, אמר כ"ק: הנח אותו, אנו כבר דיברנו אודות זה, והוא יודע מתי לחזור מתי אסור לחזור.

(שמעתי מהש"ץ ר' מנחם מ' וואלאסאוו)

נב. מנהג אדמו"ר מוהרש"ב בבציעת הפת

בענין בציעת הפת לחם משנה בש"ק, מובא בתו"א[87] שיש שתי דעות.

כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב הי' נוהג כן: בלחם משנה בליל ש"ק – הי' מעמיד חלה אחת לפניו והשני' לאחרי', והי' בוצע על החלה שלאחרי'; בש"ק בבוקר – הי' מעמיד חלה אחת מימין והשני' משמאלו, ובוצע על החלה שמימינו.

(שמעתי מהת' דוד ליב מרזב, בן הרה"ת ר' אלחנן מרזב הי"ד, גבאי דכ"ק אדמו"ר מוהרש"ב, ששמע כן מאביו הנ"ל)

84. ראה גם אגרות קודש אדמו"ר מוהרש"ב ח"א ע' יח. "רשימות הרב"ש" ע' פה.

85. ראה גם "אהלי ליובאוויטש" ח"ב ע' 62 ואילך – מרשימות הרמ"ז גרינגלאס מפי המחבר.

86. קשה ליישב מאורע זה, שכן בשנת תרפ"ב המחבר לא היה עדיין אבל (אביו נפטר בחנוכה אותה שנה, כמסופר לקמן ברשימת הזכרונות פרק יד), ולמד אז בישיבה בפולטבה הרחוקה מבוריסוב, ונוסף לכך – ט' כסלו חל באותה שנה בשבת. הדברים אינם מתיישבים גם לגבי שנת תרפ"ד (שבה היה המחבר אבל על אמו, ושהה בבית הוריו בקראסנאלוקי הסמוכה לבוריסוב, כמסופר שם פרק טו), שכן גם באותה שנה חל ט' כסלו בשבת. ומסתבר שהדבר איירע באחת השנים הבאות, והמחבר עבר לפני התיבה בדרך מקרה ולא מפני אבלות.

87. בשלח סה, ד.

נג. דג קפדן

פעם אכל כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב דגים בש"ק, ונתחב עצם של הדג בין השיניים. ואמר כ"ק: "אַ תלמיד חכם, אַ קפדן".

נד. קריאת מברקים ביום־טוב

הרה"ח הת' ר' אברהם ברוך פוזנער, בעת שלמד בליובאוויטש, הי' ישן בבית כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב, בחדר שלפני החדר שבו קיבל כ"ק אנשים ליחידות, וזכה כמה פעמים לשמש את כ"ק אדמו"ר.

וסיפר, שכמה פעמים קיבל ה'פאסט'[88] ומסר לכ"ק אדמו"ר. ביו"ט מסר טל"ג, וכ"ק לא קיבל בידיו, ואמר לר' אברהם ברוך שיאחז בידו, וכ"ק קרא הטעלעגראם. ע"ד מכתבים לא שמעתי, וכן ע"ד ש"ק, איך התנהג – לא שמעתי.

[בשנת תרע"ט הי' לכ"ק אדמו"ר אתרוג אחד, ובכל העיר ולאנ"ש לא היו אתרוגים, וכל אנ"ש בירכו על אתרוג כ"ק, וכ"ק ישב כל העת בסוכה להשגיח שלא יעשו נענועים[89]. ראיתי אז שהביא המשרת טעלעגראם, והמשרת אחז בידיו, וכ"ק קרא מה שכתוב שם – לא בפה, בקול, כי־אם בעיניו הקדושות].

נה. תיקון ליל שבועות בתמוז

שמעתי מהרה"ח מוהר"ר ברוך שניאור שניאורסאהן, שכ"ק אדמו"ר מוהרש"ב שאל אותו בחודש תמוז אם כבר סיים תיקון ליל שבועות, וענה שטרם סיים (כי בחג השבועות הי' הרב"ש עסוק בחזרת המאמרים ששמע, וכשהייתי עמו על אכסניא אחת ראיתי שכל הלילה של שבועות הי' הולך בחדר אנה ואנה וחוזר המאמר). ויאמר כ"ק, שגם הוא טרם גמר.

88. =דואר.

89. ראה גם לקמן ברשימת הזכרונות (פרק יא).

[והי' לי לפלא גדול, שזמן רב כל־כך – בתמוז – טרם גמר כ"ק לומר תיקון ליל שבועות. אחרי זמן רב נודע לי משיחות כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ[90], שכ"ק אדמו"ר אמר שתי פעמים תיקון ליל שבועות – פעם אחת בחג שבועות, ופעם שני' בעת שנסע לנאות דשא, בדרך, ובנסעו מנאות דשא לליובאוויטש].

נו. שמן זית ושמן חמניות

כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב הי' טועם אחרי הסעודה כף אחת שמן זית. בעת המלחמה העולמית הראשונה לא הי' מצוי שמן זית, ובמקומו הביאו לכ"ק שמן הנעשה מגרעינים הנק' "זון רייזן"[91] (שושנת השמש), ואמר שיש בו טעם מרירות (פשוט "ביטער"[92]).

נז. עיתון בארוחת הצהריים

בעת שכ"ק אדמו"ר הי' אוכל סעודת הצהריים, היו קוראים לפניו מעיתון החדשות שנשמע בעולם (שמעתי בצעירותי, ואיני יודע באיזה לשון – אם עיתון שכתוב בלה"ק, או מעיתון אידיש, או בלשון רוסיא).

נח. פעמיים הפסיק לחשוב דא"ח

כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב אמר, שמיום עמדו על דעתו אירע רק שתי פעמים שהפסיק מלחשוב דא"ח זמן־מה.

פעם הראשונה – בעת שה"גובערנאטאר"[93] דפלך מאגילעוו ע"נ דניעפער (שליובאוויטש שייכת להמחוז דמאגילעוו) אמר שישתדל בכל כחו שבן כ"ק (היינו כ"ק הריי"צ), שהגיע לעמוד למבחן, שיוקח לבן־חיל בצבא.

90. ספר השיחות תש"ג ע' 118 (ועוד). וראה "אוצר מנהגי חב"ד" (תשרי) ע' רצז (וש"נ).

91. =חמניות.

92. =מר.

93. =מושל.

כ"ק אדמו"ר הריי"צ הי' מוכרח להחביא את עצמו לימים אחדים עד אשר יעבור זעמו של ה"גובערנאטאר", והרופאים הלכו במיוחד להה"גובערנאטאר" והטעימו לו שעל-פי חוק המלוכה אי-אפשר לו לכ"ק להיות אישׁ-חיל בצבא, להיות שיש לו שבר, שהוא מום גדול, ועל-פי סעיף 66 בדינא דמלכותא פטור הוא מלהיות בצבא. והשתדלות הרופאים שככו חמת ה"גובערנאטאר", ועצתו הופר.

פעם השני' הי' בשנת תרע"ג-תרע"ד, אחר ר"ה, שאז נגמר הדין של מ"מ ביליס, והכומר פראנאטייס ימשו"ז טען שיהודים צריכים לעירוב דם במצות, ואף אם לא כל היהודים – אבל יש כתות שעושים כן, היינו עלילת דם, ושאר עלילות.

אחרי יו"ט של חג הסוכות שנת תרע"ד נגמר הדין של מ"מ ביליס. השופטים הוציאו הפסק-דין שמ"מ ביליס חף מפשע ויצא לחירות, אבל אם יהודים בכלל, או איזה כיתה בישראל, מערבים דם נכרים במצות או לאו – לא הוכיח המשפט.

ואלו הדברים שקראו לפני כ"ק בעיתון גרם ופעל על בריאותו, ולרגע פעל עליו שהפסיק מלחשוב דא"ח.

נט. "אינני יכול לעבור על השו"ע"

כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב אמר:

כשבא ענין פנימי שסותר להשו"ע – אינני יכול לעבור על השו"ע.

אין זה כי-אם שאני נכד ה"אשל אברהם", שהי' פוסק[94].

(משיחת שמחת-תורה תרע"ו)

ס. אין שותים קוניאק

כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב אמר:

אין אנו שותים "קאניאק", מאחר שנעשה מענבים, אף שהרב יצחק יואל ראפאלאוויטש[95] יש לו היתר (שנעשה מבוסר).

[עיין תוס' גיטין לא ע"א ד"ה ובשעת, ותוס' ע"ז כט ע"א ד"ה אי, שר"ת אוסר במגע נכרי היין שנעשה מבוסר, ולכן תמוה פסק הריי"ר. ואפשר שמבשלים הענבים מבוסר קודם שעושים מהם יי"ש. ובכלל, יי"ש יוצא לאחר שעושים עיסה ומבשלים אותה].

סא. מקור למהפכה בקבלה

בחג הסוכות תרע"ה או תרע"ו (כמדומה, אינני זוכר בדיוק) התאכסן בצילא דמהימנותא בליובאוויטש הרה"ח הרה"ג וכו' המקובל מוהר"ר לוי יצחק שניאורסאהן, אב"ד דק"ק יעקאטערינאסלאוו, הנק' היום דניעפראפעטראווסק. אכסניא שלו הי' בחצר, בבתים של כ"ק מהר"ש זצוקללה"ה, וסעד אצל כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב.

התלמידים הקשישים, תמיד כשבא הרה"ג וכו' ר' לוי יצחק, היו מתעניינים לדעת מה דיברו בעת הסעודה, או לאחר הסעודה, כ"ק אדמו"ר והאורח הנכבד. וכידוע נדבת לבו של הרלו"י, סיפר כל מה שנדברו יראי ה'.

הפעם סיפר שדיברו אודות "רעוואלוציע"[96], אם יש מקור לזה בקבלה, וחיפשו בספרי קבלה למצוא מקור לזה.

התוצאה מהחקירה והחיפוש – לא שמעתי, אבל בחורף שנת תרע"ז באה המהפכה, שירד ניקאלאי ושריו מכסאם. ולא ארכו הימים והממשלה עברה מיד ליד – מלוואוו, קערענסקי[97], עד מלכותא דבן נצר[98].

---

94. ראה גם "אהלי ליובאוויטש" ח"ב ע' 62 – מרשימות הרמ"ז גרינגלאס מפי המחבר.

95. רבה של קרמנצ'וג. אודותיו – ראה "חסידים הראשונים" ח"ב ע' 161.

96. =מהפכה.

97. גיאורגי לבוב ואלכסנדר קרנסקי, ראשי ממשלות הבינים. שבין הפלת הצאר למהפכה הבולשביקית.

98. כינוי לשלטון הבולשביקי (ע"פ כתובות נא, ב).

סב. משתרעים על הספה

ר' זלמן אידל זיסלין[99] מספר:

בהיות כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב בגלות ראסטאוו ע"נ דאן, הי' רז"א מקורב בבית, וראה את כ"ק אדמו"ר אחרי סעודת הערב של ש"ק, הי' שוכב או יושב על הספה, ואמר: "מ'וואַלגערט זיך אַ ווייל אויף דער סאָפאַ"[100].

סג. לאכול לא צריך...

רב אחד צעיר לימים בא לראסטאוו, ושמע שיש שם מכונה שאופין על־ידה מצות. בעירו לא היתה מכונה, כי־אם מצה הנעשית בעבודת ידיים, והתעניין הרב לראות אם במכונות יש איזה חשש, שהרבה גדולי הרבנים אסרו.

כשבא חזרה מהמחזה שראה, נכנס לכ"ק אדמו"ר מוהרש"ב, וסיפר בהתפעלות שהמצה במכונה נעשית כל־כך במהירות, שבידיים אי־אפשר לעשות במהירות כזו, ולפי דעתו היא כשרה בתכלית הכשרות.

ויאמר לו כ"ק:

המלך ניקאלאי הראשון התחפש בבגדים פשוטים, והתעניין לראות איך מלין התינוק בעת היכנסו בברית של אברהם אבינו. וראה איך שהמוהל נטל ידיו, שיהיו בנקיות היותר טובה, וגם משקה י"ש הטיף על ידו, שלא יזיק שום דבר לתינוק, ואח"כ הזמין כל הדברים הצריכים אחר המילה – רפואות שונות וכיו"ב.

אחרי המילה והעברת הערלה, כפף המוהל עצמו לעשות מציצה. קרא ניקאלאי בקול גדול בלשון רוסיא: "ווסאָ כאָראַשאָ, קושאַטס נע נאַדע" (כל הדברים טובים, אבל לאכול אין צריך)...

והנמשל מובן.

סד. הצהרת בלפור – פוגרומים חדשים

בשנת תרע"ח כתבו העיתונים על דבר הצהרת באלפור ("באלפור דעקלאריישאן"), ונתקבל כן באסיפת האומות בעיר זשענעווע בשווייץ, שיינתן מקום ליהודים לייסד מדינה בארץ־ישראל, ולעת עתה יינתן מאנדאט (הרשאה) למדינת ענגלאנד שתכשיר המקום לבוא לפועל.

וקראו הדברים לפני כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב, ויאמר כ"ק: מכינים ר"ל פאגראמען חדשים על עם ישראל.

(כמדומה שמעתי מר"ש כצמאן, ואינני יודע בבירור)

סה. מסירות־נפש בכל הכיסים

שאלו להרה"ג מוהר"ר חיים סאלאווייטשיק אב"ד דעיר בריסק דליטא, מה טעם שבכל אסיפות בעניני הכלל דעתו מסכמת עם דעת כ"ק אדמו"ר דליובאוויטש.

וענה: אדמו"ר דליובאוויטש מלא מסירות־נפש בכל כיסיו. אם צריך למסירות־נפש – הוא פושט ידיו לכיסיו ומוציא תיכף ומיד. ועם צדיק כזה לא אסכים על דבריו והצעותיו הק'?!

סו. מפתגמי הרבנית שטערנא שרה

הרבנית שטערנא שרה, אשת חבר כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב, אשה חכמה, היתה עוזרת לכ"ק אדמו"ר בעלה, טרם שהיו לו גבאים ומזכיר, בכתיבת והעתקת המאמרים וכתיבת מכתבים.

יש הרבה מאמרים מחוכמים שאמרה, וזכור אני רק שניים:

א) העולם אומרים: "מרב – לבלך" ("פון אַ רב – אַ בעדער").

---

99. אחזותיו – ראה ספר השיחות תרפ"א ע' 22.

100. =משתרעים קמעה על הספה.

הגאון הרה"ח אברהם בער[101] מדריבין – הי' מקודם רב, ונעשה ראש־ישיבה בליובאוויטש;

הרה"ח ר' יחיאל קאמיסאר[102] – הי' ראש־ישיבה בקיידאנאוו, ונעשה מלמד בליובאוויטש;

שמואל השמש – הי' מלמד בעירו, ונעשה שמש באולם הגדול והקטן בליובאוויטש;

יעקב זעליג – הי' שמש בעירו, ונעשה בלן בליובאוויטש.

הרי מרב – בלן...

ב) אמרה לר' שמואל גוראר' הגביר החסיד: מה יש אצלכם, "קנתר" או "תרקן"?

וביארה: אם נצרך לבעל עסק לערך מאה וחמשים (ק"נ) שקלים, ויש בכיסו ת"ר – אז הוא "קנתר"; אבל אם לבעל עסק דרוש ת"ר שקלים, ואין בכיסו כי אם ק"נ – אז הוא "תרקן" ("תרקן" בלשון רוסיא הוא מין פרעוש).

101. צ"ל: זלמן יששכר בער (שכטר). אודותיו – ראה "ליובאוויטש וחיילה" ע' 96. "זכרון לבני ישראל" ע' קכב.

102. אודותיו – ראה "זכרון לבני ישראל" ע' יא. ועוד.

מדור אדמו"ר מוהריי"צ

א. לולאות במקום כפתורים

שמעתי מהתמים חיים מאיר ליס, ששימש את כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ בהיות כ"ק חולה בשנת תרפ"א, שסיפר כ"ק אדמו"ר:

פעם הי' עם כ"ק אביו אדמו"ר מוהרש"ב בחו"ל. ביום עש"ק חפץ כ"ק אביו להחליף הכתונת, ולא נמצא אתם כי־אם כתונת עם כפתורים. כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב לא לבש כתונת עם כפתורים, כי־אם בלולאות.

לקח כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ מחט עם חוטים, ותפר את הלולאות בהכתונת.

ב. בחנות כל־בו במוסקבה

החסיד ר' מנחם מ' אקסלראד הי"ד הי' בנו של החסיד ר' נפתלי הרץ אקסלראד מאפצוהע, ונשתדך עם בת החסיד ר' יצחק רובינשטיין[1], אשר מקום מגוריו הי' בעיר מאסקווא.

ה"תנאים" נתקיימו בעיר מאסקווא לערך בתרס"ב. בזמן ה"תנאים" אירע שגם כ"ק הריי"צ הי' במאסקווא, והי' נוכח בעת ה"תנאים" של מ"מ אקסלראד.

למחרת ה"תנאים" אמר לו כ"ק: מענדל, הלא אתה בפעם הראשון במאסקווא, בוא ואראך את העיר, והלכו יחדיו.

כשעברו דרך החנות הגדולה אז במאסקווא, הנקראת "מורי עט מורילוס", אמר לו כ"ק: כאן יש להשיג כל דבר שבעולם, נבוא ונראה. ובאו למקום שמוכרים סכיני כיס, והראה להמוכר שיש לו סכין כיס, וחפצו לקנות עוד סכין כזה. והראו לו כמה סכיני כיס, אבל לא הי' בדומה ממש לסכין כ"ק.

(שמעתי מש"ב החסיד רמ"מ אקסלראד הי"ד)

תואר פני כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע

ג. "פון שמעון בער'ס קאפ"

הרה"ג הרה"ח ר' אברהם דובער[2], רב בדריבין וראש־ישיבה בליובאוויטש, סיפר שפעם הי' לצורך עסקיו במאסקווא, לערך בשנת תרס"ה[3], והוצרך לשבות בש"ק שם, בבית ר' זאלקע פערסיץ[4].

---

1. אחותיו – ראה לקמן ע' 275. וראה בהערות שם.

2. צ"ל: זלמן ישששכר בער (ראה לעיל ע' 181).

3. מהמסופר באגרות קודש אדמו"ר מוהרש"ב (ח"ד ע' רמט) משמע שהדבר היה בתרס"ח.

כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ הי' אז לצרכי ענייניו, הכלליים או הפרטיים, בעיר מאסקווא. בבית ר' זאלקא הי' מנין, ושם התפלל כ"ק אדמו"ר והרא"ד, וחסידי מאסקווא שגרו בסמוך לאזור ההוא.

החסידים המתפללים ביקשו מכ"ק שיאמר או יחזור דא"ח, ונענה לבקשתם, והלך בחדר אנה ואנה כמה רגעים, וחזר דא"ח.

כ"ק אדמו"ר שהה עוד ימים אחדים במאסקווא, והרא"ד נסע חזרה לביתו דרך ליובאוויטש, ומסר פ"ש לכ"ק אדמו"ר מוהרש"ב מבנו כ"ק הריי"צ[5], וגם סיפר שאמר דא"ח, ותוכן הענין בדא"ח שדיבר כ"ק הריי"צ.

כשבא כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ חזרה ממאסקווא לביתו לליובאוויטש, אמר כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב מאמר דא"ח בש"ק, כמו בכל ש"ק קודם קבלת שבת.

בכל מוצש"ק הי' נכנס כ"ק הריי"צ אל כ"ק אדמו"ר אביו, והי' שואל כ"ק אביו אם יודע המאמר. והי' משיב בכל פעם שאינו יודע, כדי שיחזור לפניו כ"ק אביו עוד הפעם את המאמר דא"ח.

במוצש"ק ההוא, כשנכנס לכ"ק אדמו"ר, ושאל אותו אביו אם יודע הדא"ח, השיב שיודע. ושאל אותו כ"ק מה היום מיומיים, וענה שדיבר תוכן הענין במאסקווא.

ויאמר לו כ"ק אביו: ראיתי בכי"ק כ"ק אדמו"ר הצ"צ שמבאר שני שיטות ברצון, ומסיים שיש עוד שיטה שלישית. וכמה זמן חיפשתי בכתבים המבארים השיטה הג'. וזה לא כבר מצאתי כת"י המדבר בשיטה השלישית, ולכן דיברתי שבת זה אודות שיטה זו השלישית. ותמיהא לי מאין לקחת ביאור הענין מכוון.

וענה כ"ק בנו: "פון שמעון בער'ס קאָפּ"[6]. כן הי' המדובר ביניהם, אם אומרים או מחדשים בעצמם, שזהו "פון שמעון בער'ס קאָפּ" (כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ, בצעירותו, הי' אומר לשמעון בער[7]: מה במוחך, עצמות או אבנים?).

אחרי זה אמר כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב לבנו כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ, שלחזור דא"ח ברבים, דרוש ש"ארכבותיו דא לדא נקשן" שמונה שעות קודם אמירת דא"ח.

ד. התמודדות עם בריונים

בשנת תרס"ה-תרס"ו, בעת המהפכה ברוסיא, מרדו במלך – הנקרא בלשון רוסיא "צאר" – ועשו מעשי תעתועים. כל מי שלא הסכימה דעתו עמהם, דנו אותו למיתה ר"ל.

גם בליובאוויטש היתה חבורת בריונים, ובחצר כ"ק אדמו"ר סבלו מהם הרבה. הם ארבו לתלמידי הישיבה, ובכל מיני דרכים עשו מארב לסחוב אותם לדרכם ולהיות חבר בכנופיא הרעה הזאת.

כל השתדלותם עלו כמעט בתהו, ורק בחור אחד, הנקרא בערל טשערניגאווער[8], עלה בידם להמשך אחריהם.

כ"ק אדמו"ר הריי"צ, להיותו מנהל פועל דישיבת תומכי־תמימים, קרא לתלמידי הישיבה שהיו בעלי כח בגשמיות ובעלי שכל, שיארבו לבערל הנ"ל בהלכו ברחוב, ויביאו אותו אליו. וארבו לו במקום שהלך דרך שם בלי שומרים מהבריונים, ובכח הביאו אותו לכ"ק אדמו"ר הריי"צ, וסגרו אותו בהמשרד של הישיבה.

הכנופיא של הבריונים, בהוודע להם שהדג שצדו נמלט מהפח, באו לכ"ק אדמו"ר הריי"צ בטענה, שהבחור הנ"ל שיך להם, ואיך מלאו לבו לקחת אותו מחברתם בכח. והראו לכ"ק שיש בידם כלי זין.

ויאמר להם כ"ק: אודות כלי זין – אין אני ירא מכם. ועל טענת שהוא שיך לחברתכם – הנה אני לקחתי אותו מהוריו על אחריות שלי, והנני מחויב להביאו אל

---

4. הגביר החסיד ר' שלמה זלמן (זלקינד) פרסיץ. נזכר פעמים רבות באגרות קודש אדמו"ר מוהרש"ב (נסמן שם ח"ה ע' רצ) ואדמו"ר מוהריי"צ (נסמן שם חי"ב ע' תכז). ועוד.

5. ראה אגרות קודש שם.

6. =מראשו של שמעון בער.

7. אולי הוא שמעון בער ליפשיץ, הנזכר בספר התמימים (ע' נז) כ"עובד בצוות הישיבה בליובאוויטש".

8. הת' דובער דאוחיק מצ'רניגוב.

אביו, ואני אחראי הן לשלומו הגשמי והן לשלומו הרוחני, ולהביאו אל הוריו.

וילכו העריצים בפנים זעופות וריקים, ובעוד ימים בא אביו ולקח אותו הביתה.

אז באו עוד הפעם באקדחים, ומלאו השרצים את החצר, לערך מאתיים עריצים. וכ"ק אדמו"ר הרש"ב ובנו כ"ק אדמו"ר הריי"צ סגרו הדלתות והחלונות, והם ירו באקדחים, וב"ה לא ניזק איש, כי אם חץ[9] אחד או יותר נעצו בכותל.

בחורי הישיבה לקחו חתיכות ברזל הסומכות את המיטות של שינה שלהם, ויצאו לקראת הבריונים, ופחד נפל על הבריונים, ונסו לנפשם איש איש אל ביתו[10].

בספר הזכרונות שלהם כתבו ונדפס, שדנו את כ"ק אדמו"ר הריי"צ ואת התלמיד שמואל כצמן, שלמד אז בליובאוויטש, למיתה ר"ל (ששמואל כצמן הי' מאלו בעלי הכח שתפסו את ב', וגם מאלו שהבריחו אותם מהחצר).

(שמעתי משמואל כצמן)

ה. כיצד מקנחים את האף בשבת?

אחד מתלמידי תומכי־תמימים המצויינים טייל עם כ"ק הריי"צ (בחיי כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב הי' בוחר בתלמיד מצויין, ומטייל עמו לדבר בדא"ח).

בש"ק, כאשר הלכו לטיול, ראה כ"ק על צווארו התלמיד קשור מטפחת אף. אמר לו כ"ק: מאין לך היתר זה?

וישאל התלמיד: איך לעשות? הלא צריך לקנח את האף, וזהו דרך מלבוש.

והגבי' כ"ק את שולי בגדו, והראה לו: כך יכולים לקנח את האף.

(שמעתי מהתמים חיים מאיר ליס)

9. כלומר: קליע.

10. על פרשה זו ראה באריכות "כרם חב"ד" גליון 3 ע' 70 ואילך וע' 144 ואילך, ושי"נ.

ו. שימוש במשחת נעליים בפסח

בימי הפסח ראה אדמו"ר מוהריי"צ תלמיד מהישיבה שנעליו מגוהצים, והתפלא: האם בימי הפסח משתמשים במשחה שמגהצים את המנעלים?[11]

(שמעתי מהתמים חיים מאיר ליס)

ז. עישון ביום־טוב בפרהסיא

ביום שמיני־עצרת תרע"ה הלך תלמיד בחצר בליובאוויטש ועישן סיגריא טאבאק. וקרב אצלו כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ ואמר: בחצר הוא בפרהסיא, ואין מעשנים ביו"ט בפרהסיא[12].

ח. נשיאת טלית ביום־טוב

אחד מאברכי אנ"ש הלך ביום־טוב להתפלל, ובידו נשא את טליתו.

ואמר לו כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ: "עס[13] פאַסט דאָס פאַר שמואל יעקב'ן[14], אָבער ניט פאַר דיר, צו טראָגן דעם טלית אום יו"ט"[15].

ט. שטרות הכסף של אדמו"ר מוהריי"צ

בשנת תרע"ה, בעת מלחמת העולם, הי' בערים הקטנות מחסור במטבעות קטנות, וכן בליובאוויטש. ולא היו יכולים תלמידי הישיבה, וכן הבעלי־בתים,

11. ראה גם "אהלי ליובאוויטש" ח"ב ע' 63 – מרשימות הרמ"ז גרינגלאס מפי המחבר.

12. ראה גם "אהלי ליובאוויטש" שם.

13. =הדבר מתאים לשמואל יעקב, ולא לך, לשאת את הטלית ביו"ט.

14. ברשימה אחרת: שי"ס. ואולי הכוונה לר' שמואל יעקב סולדובניקוב (נזכר באגרות קודש אדמו"ר מוהריי"צ ח"א ע' שעב וח"ב ע' ד).

15. ראה גם "אהלי ליובאוויטש" שם.

לקנות דבר, שהחנוונים לא הי' להם מטבעות קטנות לתת העודף.

כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ עשה "קוויטאנציעס"[16], היינו כמו שנותנים קבלות עבור צדקה. והקבלות היו שונות – על סך חמשה ק'פ[17], על סך עשר ועשרים וחמשה, וחתם שמו וחניכתו. וכל הסוחרים והבעלי־בתים היו נהנים מהמצאה זו.

ולא נתארך כי־אם כחודש ימים או מעט יותר, שקיבץ כל ה"קוויטאנציעס". הסיבה היתה שהכומר שגר בשכנות – רשע גמור – מסר להממשלה שכ"ק עומד לנגד הממשלה ומדפיס שטרי מעות מעצמו.

אבל בין כך ובין כך נתקבלו פרוטות המלוכה, שנאלצה לצקת פרוטות אחרות ולהוציא לשוק.

י. בין בונדיסטים לסוציאליסטים

כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נסע פעם עם פסח, הבעל־עגלה של ליובאוויטש[18] (היו שתי כתות בעלי־עגלות: אלו שנסעו לתחנת קראסנאיע, וכתה שני' שנסעו לתחנת רודניא). כך הי' שמו – "פסח דער בעל עגלה", איש פשוט, ודיבורו הי' פשוט.

כ"ק הי' מתעניין מהלך רוחם של אנשים פשוטים, ואיך הם מציירים ומתארים לעצמם בשכלם ענינים בעולם בלשונם הפשוטה ושכלם הפשוט.

וישאל כ"ק את פסח: אמור נא לי, פסח, מהו ההפרש בין "בונדיסטן"[19] ו"סאציאליסטן"?

ויען פסח: רבי, אני איש פשוט, ומצייר אני בפשיטות. ואמשול על זה משל פשוט.

הנה בעגלתי צמודים שני סוסים, אחד צרוד, הנקרא "גנעדר"[20], ואחד חום, שקורין "רוסער פערד"[21]. קודם נסיעתי נתתי להם שבולת־שועל ("האבער") ותבן דיים, ואכלו, ושתו גם בעת הנסיעה.

הסוס הצרוד בעת מהלכו עשה צרכיו, ואחריו הולכים האופנים. וקורה לעתים שהאופן עובר באמצע הגלל שזרק מתוכו הסוס הצרוד, וחלק הגלל לשני חלקים. ונמצא שחצי הגלל מצד אחד של האופן, וחצי השני – מצד השני של האופן.

מה יש בין הגלל של צד ימין להגלל שמצד שמאל של האופן? זוהי צוואה חזוהי צואה.

פסח הבעל־עגלה אמר זאת בלשון פשוטה באידיש, שכן הוא גם בהכתות – שאין שום הפרש ביניהם, כי־אם שניהם כמו הגלל של הסוס.

יא. קריאת שמע של מתנגד

כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב הי' נוכח עם בנו כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ באסיפת הרבנים גדולי ישראל בפטרבורג, וישבו ודנו באסיפה ההיא עד שעה מאוחרת בלילה.

ויאמר כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב לכ"ק בנו: בחדר נומער[22] כך וכך נמצא תלמיד־חכם, למדן גדול. שילך לשמש תלמיד חכם, "גדולה שימושה יותר מלימודה"[23]. וכן עשה.

הרב פשט את בגדיו, ולבש בגד הלילה, ושכב על מטתו לנוח. כ"ק הריי"צ ראה שנשאר זמן מועט לנץ החמה, ולא הלך לישון, ועשה הכנות עד הנץ, שיוכל לקרות קריאת שמע, והניח תפלין וקרא קריאת שמע.

הרב הגאון ניעור משנתו, נטל ידיו בשכבו במטה במלבושי שינה, וקרא קריאת שמע. וכראות כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ התנהגות הרב הגאון, לא התאפק,

16. =קבלות.

17. =קופייקות.

18. נזכר גם בספר השיחות תש"ז ע' 118. וש"נ.

19. =אנשי מפלגת ה"בונד" (מפלגה יהודית שמאלנית).

20. =אציל.

21. =סוס רוסי.

22. =מספר.

23. ברכות ז, ב.

ונתבטא מפומי': זהו דרך מתנגד, לקרות קריאת שמע בלא תפלין ובמלבושי שינה, שאינו דרך חסיד[24].

ביום ראה הגאון את כבוד קדושת אדמו"ר מוהרש"ב וסיפר לו מה שאמר לו כ"ק רבינו, ושהוא מודה שעשה דבר שאינו ראוי לתלמיד חכם.

יב. איש המוני אינו צריך לעסוק בהקמת ישיבות

כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב עם בנו כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ היו בימי המלחמה העולמית הראשונה, לערך תרע"ד-ע"ז, בעיר מאסקווא על-דבר עניני הכלל.

במאסקווא גרו שני שארי בשר, ושניהם שמותיהם וכן כינוייהם שווים – זלקא פערסיץ. אחד עשיר גדול, ולא הי' חסיד כי-אם מידידי חב"ד. זלקא השני הי' חסיד, ובניו למדו בליובאוויטש. הי' לו פרנסה בהרחבה ע"י "טראנספארט קאנטאר"[25] – כן הי' המנהג בערים גדולות, שמי שקיבל סחורה מבית-חרושת על-ידי מסילת הברזל, או בית-חרושת שצריכה לשלוח סחורה לקונים מחוץ למאסקווא, הי' ע"י זלקא פערסיץ. עשירות אין מזה, אבל פרנסה בהרחבה. דירתו הי' ברחוב אילאינקא, רחוב של סוחרים גדולים. בביתו הי' גם מנין להתפלל עבור חסידי חב"ד.

בבוא כ"ק אדמו"ר ובנו למאסקווא בא לביקור זלקא פערסיץ העשיר. ובשנות המלחמה התעשר בעושר רב, עד שלא ידע גדלות עשרו.

וזה זלקא העשיר התפאר לפני כ"ק אדמו"ר, שיסד ישיבה קרוב למאסקווא, וסדר הלימודים הוא לא רק לימודי קודש, גם איזה שעות לימודי חול. והתפאר לפני כ"ק שעשה דבר גדול, שאף רבנים לא עלתה בידם.

ואמר כ"ק מוהרש"ב לזלקא שימחול, שנחוץ לו לשעה לדבר עם מי שהוא.

כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ הכיר ברמז כ"ק אדמו"ר אביו, שאין זה לפי כבודו לכנוס עמו בוויכוחים, ולכן הלך, כדי שהוא יפקח את עיניו, המתייהר לשלוח יד בקדשי ישראל, ולא להתערב בדבר שאין לו שייכות.

כשיצא כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב אמר כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ לזלקא העשיר:

שמעתי שאתם מתפארים לפני אבי שעשיתם דבר גדול. ואני תמה – איך איש בעל-הבית, שהוא מטופל בעשירות, וכל היום הוא עסוק איך לצבור כסף, ואין לו ידיעה בענינים רוחניים, מי נתן לו רשות לעסוק בדבר שאין לו מושג כלל וכלל? לבנות ישיבה שייכות לגדולי ישראל, אבל לא לאיש המוני.

כן הרחיב כ"ק לדבר עמו[26].

יג. קדושה נמשכת לקדושה

כשקנה החסיד ר' שמואל גוראר' המכתבים וכלים שונים מהגניזה דחערסאן, שהיו שייכים להבעש"ט ותלמידיו, והביאם לראסטאוו במתנה לכ"ק אדמו"ר מוהרש"ב[27] – כ"ק אדמו"ר לקח כל אחד ואחד, ואמר: זה אמת וזה אינו אמת. כן בירר כל אחד ואחד בייחוד. וכ"ק אדמו"ר הרש"ב אמר לו שיראה את כל החבילה לבנו, כ"ק הריי"צ.

אח"כ נכנס לבנו כ"ק אדמו"ר הריי"צ, ולא סיפר לו דבר ממה שאמר כ"ק אביו. וכ"ק הריי"צ נטל גם-כן בזה הסדר, ובירר ממש כמו כ"ק אביו.

אצל כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב לא הרהיב עוז בנפשו לשאול מאין הוא יודע, אבל אצל כ"ק מוהריי"צ, שהי' לו עמו קירוב הדעת, שאל לו מאין הוא יודע מה אמת ומה שהוא אינו אמת.

ענה לו כ"ק: כל יהודי יש בו קדושה, וכאשר הוא אוחז דבר שבקדושה – אז יש כח המושך. קדושה נמשך לקדושה.

(שמעתי מהרה"ח ר' פרץ שי' מאצקין)

---

24. ראה סיפור דומה בספר השיחות תרפ"ד ע' 57.

25. =ניהול תעבורה.

26. ראה גם "שמועות וסיפורים" ח"א ע' 142.

27. ראה אגרות קודש אדמו"ר מוהריי"צ ח"י ע' שעו. ועוד.

יד. פירושו של קמט בכובע

בשנת תר"פ, בעת הסתלקות כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב, היתה הרבנית נחמה דינה חולנית במחלת טיפוס, ולא ידעה מהסתלקות חותנה כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב.

כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ, אחרי הסתלקות כ"ק אביו, שינה בהכובע ("שליאפע") שלו, שקודם הי' הקמט כמו ספינה, כמו שאנשים סוחרים נוהגים ברוסיא, ואחרי הסתלקות כ"ק אביו עשה הקמט כמו עיגול, כמו שעושים הרבנים הזקנים בכובע שלהם.

כשהי' הולך כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ לבקר אשת חבר נחמה דינה, הי' נזהר לשנות את הקמט בהכובע שלו, שיהי' כמו ספינה, שלא תשאל אודות השינוי מה אירע ר"ל, ויהי' לה עגמת נפש.

פעם הי' ענין זריזות להכנס לחדר הרבנית, ולא הי' בכדי לשנות הקמט, ונכנס בהכובע בקמט כדרך הרבנים.

ומיד הכירה, ושאלה: מהו השינוי? ותיכף שאלה: האם הדליקו הרבה נרות? שמעתי שבהסתלקות צדיק באים כמה נשמות צדיקים לקבל פניו ולהוליך אותו לגן־עדן העליון, על־כן לכבודם מדליקים הרבה נרות (עיין גמרא כתובות ק"ד ע"א) [28].

(שמעתי משמואל מענדל בן השד"ר ר' יחיאל האלפערין, שהי' משרת בבית־חיינו)

טו. אדמו"ר מוהרש"ב בלבושים אחרים

בשנת תר"פ, שנת האבילות אחרי הסתלקות כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב, כמדומה בש"ק כ"ח אלול, אמר כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ מאמר דא"ח לפני קבלת שבת. באמצע המאמר פסק כ"ק ולא גמר המאמר.

החסיד ר' שמואל גוראר' הי' מקורב בבית־חיינו, ועייל בלא בר. נכנס לכ"ק ושאל לסיבת הדבר של ההפסק. וענה כ"ק, שבאמצע המאמר נכנס כ"ק אביו אדמו"ר מוהרש"ב זצוקללה"ה, והוצרך להפסיק.

ויוסף רש"ג לשאול: הלא אין זה חידוש לכ"ק, היינו שיבוא אביכם, ומה יום מיומיים?

ויען כ"ק: היום ראיתיו בלבושים אחרים, על־כן נתבלבלה דעתי והוצרכתי להפסיק.

(שמעתי בשם ר' שמואל גוראר')

טז. קדיש הוא עליה

בשנת תרפ"א, שנת האבלות על כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע, אמר כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ שכל קדיש הוא עלי'.

ועוד אמר, שפירוש התיבות "בכל אתר ואתר" שאומרים בקדיש, הכוונה – בכל מדריגות גן־עדן, שעוסקים הנשמות בתורה.

יז. ויכוח עם אדמו"ר הזקן

בשנת תרפ"א סיפר כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ להחסיד ר' שמואל גוראר', שבחודש תשרי דשנה זו הי' לו ויכוח עם כ"ק אדמו"ר הזקן אם גם בעת הזאת יכולים לדרוש מאברך חסיד שיהי' לו אהבה ויראה.

כ"ק אדמו"ר הזקן אמר, שגם בעת הזאת צריכים לדרוש אהבה ויראה כמו בשנים קדמוניות, והביא ראיות שגם היום יש אברכים שעובדים ה' באהבה ויראה; וכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ טען: איך יכולים לדרוש אהבה ויראה, בעת שהולך לישון בלא ארוחת הערב, ושינתו אינה ערבה לו, שאין לו על מה לישן?!

הוויכוח הי' בליובאוויטש[29], בין התיבות ("קעסטלעך") – הכוונה להתיבות שבהם נמצאו הכתבי יד קודש.

(שמעתי מהחסיד ר' שמואל גוראר')

28. ראה גם "שמועות וסיפורים" ח"א ע' 174.

29. ולא ברוסטוב, מקום מגוריו של אדמו"ר מוהריי"צ באותה עת.

יח. "גם זה יעבור"

בחורף תרפ"א, בעת שהוקל חליו של כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע, ושכב במטה, סיפר לפני הבחורים ששימשו את כ"ק:

איש יהודי אחד בהמבורג הי' לו מקל, וחקוק עליו שלש אותיות – ג, ז, י. ושאלו אותו מה הפירוש של הג' אותיות, והשיב: הכוונה שכל מה שמתרחש עם האדם, העלמות והסתרים – יאמר לעצמו: גם זה יעבור[30].

יט. מיהו עמלק

בש"פ זכור תרפ"א, כשנכנסו ל'חזרה', אמר:

מקובל רבי מפי רבי עד כ"ק הה"מ ממעזריטש: עמלק הוא – אף שמתבונן בשכלו, ומאיר אלקות במוחו, ומ"מ אינו מתפעל בלבו. זהו עמלק[31].

כ. תמימים הם בריאים

בשבועות שנת תרפ"א חפץ כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ לעשן סיגארעט, ובבית כ"ק לא הי' אש להדליק את הסיגארעט.

ויאמרו בני הבית, שרואים ב"שאלאש" (בנין ארעי עשוי מנסרים עבים, ומשנת תרע"ט – כאשר קנה כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב הבית – שם התפללו, ומשנת האבילות – ב' ניסן תר"פ – התפללו בדירת כ"ק אדמו"ר זצוקללה"ה, ואז שימש עבור בחורי הישיבה לחדר שינה) שבחור מהישיבה מעשן סיגארעט.

ויאמר כ"ק: התמימים הם בריאים. ושלח לקחת את הסיגארעט מהתמים. וכמדומה שממנו הדליק כ"ק הסיגארעט שלו.

30. ראה גם "שמועות וסיפורים" ח"א ע' 147. וראה קובץ "סיני" גליון קח ע' רעו.

31. ראה ספר המאמרים תרפ"א ע' קעב.

כא. "גם אתה מאמין"

אחרי חג הפסח תרפ"א, כאשר התחילו הצרות ממלשינות ה"יעווסעקץ", גזרו על כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ לבוא להמקטרג של ג.פ.או.

המקטרג התחיל בוויכוחים, כאילו הוא יודע דבר בעניני אמונה ויהדות, והתהלל שאין לו שום אמונה ח"ו.

ויאמר לו כ"ק אדמו"ר, שאינו אומר אמת, שגם הוא מאמין. ויאמר לו כ"ק: מאין אתה נולדת? ויאמר המקטרג: מאבא ואמא.

ויאמר לו כ"ק: האם ראית בעיניך שנולדת מאב ואם? אפשר שנולדת מאבן!

ויאמר לו עוד כ"ק: אתה יודע, מכיון שאנשים אמרו לך, ואתה מאמין לדבריהם. הרי שגם אתה מאמין.

כב. "תצא רוחו ישוב לאדמתו ביום ההוא"

פעם בא אחד למצוא עלילות שונות בבית כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע, והמשרת שמואל מ"מ האלפערין טען עמו.

ויאמר לו כ"ק: אמור לו, ותן לו שתי ברירות – "תצא רוחו" או "ישוב לאדמתו", ובשניהם – "ביום ההוא".

כג. יחידות – גם בעניינים גשמיים

בהתוועדות בראסטאוו (אינני זוכר באיזה יו"ט) תבע כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ מאנ"ש על מה שאין שואלים ביחידות על־דבר גשמיות (כנראה הי' המדובר ליחידים שלא נכנסו ליחידות, שהי' בראשית הנשיאות).

והמשיך: אף שכ"ק אדמו"ר הזקן בתניא, באגה"ק סימן כ"ב, מרעיש על אלו הבאים לשאול עצה גשמיות, "אָבער מען דאַרף וויסן דעם פשט דאָרטן"[32].

32. =אבל צריך לדעת את פירוש הדברים שם.

כד. תלמידי תומכי־תמימים צריכים להיות פנימיים

אחד מתלמידי תומכי־תמימים, אברך בעל כשרונות וחושים נעלים, הי' מתעמק בלימוד דא"ח שעות הרבה, וכן תפילתו בהתבוננות כמה שעות, והיתה לו ידיעה בדא"ח באופן נעלה.

בשעה שהגיע זמנו לעמוד למבחן לגיוס בצבא הרוסי, עינה את עצמו (הנקרא "מאָרען זיך"), וב"ה עלתה לו לפטור עצמו מגיוס לצבא.

בשנות הרעב בקרעמענצוג, ואח"כ בשנות הרעב של תר"פ, נחלה במחלת דלקת הריאה, והיתה לו סכנה ללכת למקוה, שרוח קלה היתה מזיקה. ובכלל – המקוואות היו קרות, שהיו שנים שלא כתיקונן.

בהיותו בראסטאוו נכנס ליחידות לכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ, ולא סיפר לכ"ק מצבו שהוא בסכנה (ואפשר שלא ידע מצבו באמת), רק התאונן לפני כ"ק על זה שאינו יכול ללכת לטבול במקוה.

ויאמר לו כ"ק: כ"ק אבי אדמו"ר עמל שתלמידי תו"ת יהיו פנימיים (היינו שלא עבור זה דרוש להכנס ליחידות).

אח"כ, כשנסתדר מעט הילוך המדינה, ויכולים היו ע"י הדחק לנסוע לאיזה מקום, הסתדרו שישלחו את התלמיד הנ"ל לקיסלאוואדסק[33]. אבל כבר התגברה מחלתו, ולא היתה תרופה למחלתו, ולא האריך ימים שם. וחבל על דאבדין ולא משתכחין. ת.נ.צ.ב.ה.

כה. "מיר ארט אייערע גשמיות"

החסיד ר' מנחם מענדל ליב אברמסאן[34] נתגדל בצעירותו אצל כ"ק אדמו"ר מוהר"ר שלמה זלמן בקאפוסט, והרה"צ שידך אותו, והתקשר לכ"ק האדמו"ר מקאפוסט עד לאחר הסתלקותו. אחרי זה נתקשר לליובאוויטש, לכ"ק אדמו"ר מוהרש"ב.

אחרי נדודים נתגלגל ונעשה תושב במאסקווא. וגלגל חוזר בעולם, ובפרט בזמן המהפכה, והי' עני מדוכא.

בשנת תרפ"ג, כאשר הי' כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ במאסקווא, לא היתה בידו אף פרוטה לנסוע ב"טראמווי"[35] (מרכבת העיר), והלך רגלי לראות את כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ.

כשנכנס ליחידות שאל רק על־דבר ענינים רוחניים, והתחיל לצאת.

ושאל אותו כ"ק: ומה על־דבר גשמיות? וענה ר' מענדל ליב: "מיר אַרט ניט גשמיות"[36].

ויאמר לו כ"ק: "אָבער מיר אַרט זייער אייערע גשמיות"[37].

(שמעתי מר' זלמן עסטולין ששמע מרמ"ל אברמסאן)

כו. "האוקראיני מועך את הליטאי"

כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ התוועד ביומא דפגרא בשנת תרפ"ג, והיו נוכחים כמה חסידים בעלי עסקים, כמו ר' אלי' חיים אלטהויז, ר' מנחם מ' עלקין מסמארגאן, ועוד שאיני זוכר בשמותם. וגם אני הייתי נוכח שם.

בשנה זו הסתדרו ממשלת הקאמוניסטן. שעד שנת תרפ"ג או תרפ"ב הי' הנהגת המדינה "וואיעניע קאמוניזם"[38], היינו כמו בעת מלחמה, וכמה דברים היו אסורים לעסוק בהם. ושנה זו הקל מעט, ונקרא "נעפ", היינו הנהגה חדשה בעניני מסחר ותעשי', שגם יחידים השיגו היתר לפתוח ולייסד בית־חרושת עם חמישים פועלים, וכן לפתוח חנות, ולאו דוקא "קאפעראציע", והן בסיטוניות והן לאחדים.

כ"ק אדמו"ר בעצמו חילק כוסות משקה לבעלי עסקים, ולכל אחד ביחד ברכת הצלחה מופלגה

33. עיר מרפא באזור הקווקז.

34. נזכר גם ב"ליובאוויטש וחייליה" ע' 49. ועוד.

35. =חשמלית עירונית.

36. =לא איכפת לי הגשמיות.

37. =אבל לי איכפת מאוד הגשמיות שלכם.

38. =קומוניזם מלחמתי.

בעסקים. כל אחד מבעלי העסקים השתדל להשיג כוס משקה עם הברכות מיד כ"ק אדמו"ר בהקדם.

ר' אלי' חיים, שהי' צעיר וזריז מהחסיד ר' מנחם מ' עלקין, וישב אחרי ר' מנחם מ', דחק את ר' מנחם מ', שהוא (ר' אלי' חיים) חפץ לקבל כוס של ברכה במוקדם יותר, שמורא עלה על ראשו שלא יאחר.

ואמר כ"ק אדמו"ר: "דער אוקריינער (הכוונה לר' אלי' חיים) וועט צוקווועטשן דעם ליטוואַק[39] (רמ"מ)", שר' אלי' חיים הורתו ולידתו מאוקריינא, מעיר ניקאלאיעוו, ורמ"מ מסמארגאן[40].

כז. "אז מען פאָרט אַרום פאָרט מען אַראפּ"

בשנת תרפ"ג פגשתי במרכבת מסילת הברזל אברך אחד שלמד בליובאוויטש. עסקו הי' לנסוע מעיר לעיר – אם ראה בעיר סחורה שהיא בזול, ויש עיר שהיא ביוקר ויש ריוח, הי' קונה אותה ומובילה לעיר אחרת למכרה.

וסיפר לי, שהי' ביחידות אצל כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ בראסטאוו ע"ד דאן, וגם לראות אם יש סחורה הראוי' שממנה יגיע לו ריוח, וסיפר לכ"ק אודות פרנסתו, ואמר "ער פאָרט אַרום"[41] מעיר לעיר, כמו שעושים עוד סוחרים.

ואמר לו כ"ק אדמו"ר: "אַז מען פאָרט אַרום, פאָרט מען אַראָפּ" (אם נוסעים סחור סחור, אז נוסעים בירידה).

כח. היין של בערע שילמ'ס

כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ, בהיותו גר בלעניגראד משנת תרפ"ד עד שנסע לריגא בתחלת תרפ"ח, סיפק לכ"ק יין לקידוש החסיד דובער ריך (בליובאוויטש היו קוראים אותו "בערע שילמ'ס" – אביו ר' שילם ריך[42] הי' חתנו של כ"ק הרב"ש).

חסיד א' מקורב אמר לכ"ק בתמי': איך יכולים לסמוך על בערע שילמ'ס, הלא בניו עובדים במשרד המלוכה, ושם מחללים שבת קודש?

ויען כ"ק: אם לא לסמוך לכשרות בענינים אלו על דובער שילמ'ס – אם־כן על מי יסמכו?!

(שמעתי מהשואל)

כט. תשובה בראש־השנה לדא"ח

בהיות כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ גר בלעניגראד, ביו"ד כסלו[43], ביקשו אנ"ש שכ"ק אדמו"ר יתוועד לכבוד יו"ט עם חסידים. וביקשו את חתן כ"ק – הרש"ג – שיואיל להרצות בקשתם לפני כ"ק אדמו"ר. והרש"ג הרצה לפני כ"ק בקשת אנ"ש.

ויאמר כ"ק לחתנו, שפעם, בחיי אביו כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב, ביקשו אנ"ש שכ"ק אביו יתוועד עם אנ"ש, וביקשו אותו – כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ – להרצות בקשתם לפני כ"ק אדמו"ר אביו. כאשר נכנס לכ"ק אביו והרצה בקשת אנ"ש, אמר לו כ"ק אביו: אין מקרא יוצא מידי פשוטו, הלא י"ט כסלו הוא ר"ה לדא"ח, וצריך לעשות תשובה.

ומ"מ יצא כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ וישב שעה קלה והתוועד עם אנ"ש[44].

ל. עונש מוות לבוגדים

בפאריז דר יצחק שניאורסאן[45], בעל עסק, בן בנו של כ"ק אדמו"ר מוהר"ר שלום דובער מרעציצע. בצעירותו הי' רב מטעם הממשלה בעיר צערניגאוו,

---

39. =האוקראיני ימעך את הליטאי.

40. ראה סיפור דומה – ואולי מדובר בגרסה שונה לאותו סיפור – לקמן ברשימת הזכרונות פרק יד.

41. =הוא נוסע סביב־סביב.

42. אחדותיו – לקמן ע' 260.

43. על־פי המשך הסיפור – אולי צ"ל י"ט כסלו.

44. ראה גם "לשמע אזן" ע' רנא.

45. נזכר גם באגרות קודש אדמו"ר מוהרש"ב ח"ה ע' ז. ועוד.

ואחרי המהפכה עזב את רוסלאנד, ונעשה עשיר בפאריז.

ראיתי שכותב, שבהיותו רב מטעם הממשלה, כשנתמלאו שלש מאות שנה לממשלת ראמאנאוו, נקראו למשתה שעשה המלך ניקאלאי השני אנשים בני שם, וכן פקידי החיל. כל המקומות ברכבת שנסעה לפטרבורג היו מלאים מאלו האנשים שנסעו למשתה, וגם שניאורסאן זה הי' מהקרואים.

בתחנת פסקאוו ראה אברך צעיר בזקן מזוהב, והכיר בו שהוא ממשפחת שניאורסאן (זה הי' כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ בחיי אביו). ויאמר יצחק שניאורסאן בלבו: היות שודאי הוא קרוב, צריך לעשות לו טובה. ויקרא את כ"ק אל המרכבת שנסע, וסידר אותו שבה"קופע' שלו יהי' לו מקום לשבת.

שם בה"קופע' ישב גענעראל, ושתה יי"ש לרווחה. וכראות הגענעראל את כ"ק, שאל בכעס ובשכרות: למה הרגתם את ישו'?

וכ"ק ענה לו בקרירות, וכאילו אינו נוגע לו: הלא הוא הי' מרגל ("טרייטער"[46]), וחייב מיתה.

ומיד נשתתק הגענעראל ולא דיבר דבר, שאצל אנשי חיל "טרייטער" מחוייב מיתה הוא.

שניאורסאן פחד מתחלה שהגענעראל יחפוץ לעשות מהומה, אך לאחר מענה כ"ק להגענעראל, ראה כאילו מחו על ראשו בעץ עב, ונשתתק.

לא. חילופי מקומות ברכבת

נגיד אחד שחניכתו פאדנאס, מעיר מאסקווא, נסע פעם במרכבת הברזל, וראה דרך החלון, בעמדו על מרפסת התחנה, שכ"ק אדמו"ר מביט דרך החלון.

בנסעם הלאה, וירד פאדנאס לקנות משהו, והנה רואה שכ"ק אדמו"ר מביט דרך החלון. והי' לו לפלא, כנראה שכ"ק עומד כל העת אצל החלון, ואינו נכנס לפנים למקום מושבו[47].

ונכנס להמרכבה שנמצא שם כ"ק אדמו"ר, ושאל לו הסיבה שעומד כל העת אצל החלון, ולא בחדר המיוחד לו. אפשר אין לו מקום בה"קופע"[48], היינו חדר עבור שניים או ארבעה אנשים.

ויאמר לו כ"ק, שבה"קופע' שייחדו לו על-פי ה'בילעט'[49], נמצאת אשה משחקת בתיאטרון, ואינו יכול לכנוס שם מפני ייחוד, על-כן עומד כל העת באכסדרה.

בה"קופע' של הנגיד פאדנאס הי' איש חיל פקיד ("אפיצער"[50]). והציע פאדנאס להפקיד: היות שבמרכבה השני' נמצאת שם "ארטיסטין"[51], ושם איש חרדי שאין לו עמה מגע ומשא, אפשר יאות לעשות חילופין – שהפקיד ימלא את חדר ה"ארטיסטין", וגם טוב עבורו, שיהא לו עמה מגע ומשא, ובמקומו יבוא הרב, איש חרדי ויהי' טוב לשניהם.

האיש חיל נתרצה תומ"י בתודה, והחליפו מקומותיהם.

(שמעתי מהחסיד ר' זלמן עסטולין ששמע מפאדנאס הנ"ל)

לב. שנת לילה מקוצרת

כעין זה שמעתי מר' שמואל כצמאן[52], שפעם נסע עם כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ – כ"ק נמצא במרכבת "קלאס"[53] ראשון, ור' שמואל במרכבת "קלאס" שלישי.

---

46. =בוגד.

47. כלומר: הרבי עמד סמוך לחלון שבמסדרון הרכבת, ולא נכנס לתאו.

48. =תא.

49. =כרטיס.

50. =קצין.

51. =שחקנית.

52. אודותיו – ראה "ספר התמימים" ע' נג. לקמן ברשימת הזכרונות פרקים טז; כב; כה. ועוד.

53. =מחלקה.

כאור הבוקר נכנס למרכבת כ"ק לשמש אותו, והנה הוא רואה שעומד באכסדרה, ולא בהחדר המיועד לו. וישאל לכ"ק סיבת הדבר למה עומד באכסדרה. ויאמר לו כ"ק, שבה"קיוטא" שלו נמצאת אשה, ומשום איסור ייחוד לא נכנס לשם.

ונכנסו שניהם יחד, וכ"ק שכב על הספסל, והשתרע גופו הקדוש ידיו ורגליו כמו שעושין "עקסערסייז" (התעמלות), והעביר ידיו על פניו, וקם כאילו ישן כל הלילה.

ישנו סיפור נוסף, שלא ישן כ"ק כל הלילה, וחסיד אחד שאל לכ"ק: הלא כ"ק לא ישן כל הלילה ואיך יוכל לעבוד כל היום?

וענה לו כ"ק, שכבר הסכין את גופו שתספיק לו שינה מועטת, שזהו דבר הרגיל במשפחתו, שמסתפקים בשינה מועטת.

לג. "מיר וועלן דאָס מאַכן שנעלער"

כאשר בא כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ בשנת תרפ"ז לעיר גלותו קאסטראמא, אמר לכ"ק בעל הבית שהתאכסן אצלו: פה הי' בגלות רבי חמש שנים.

ויאמר כ"ק לבעה"ב: "מיר וועלן דאָס מאַכן שנעלער"[54] (או "פריער"[55]).

לד. בשורת הגאולה

בשנת תרפ"ז, אחרי שנשתחרר כ"ק אדמו"ר מקאסטראמא, התארח החסיד השו"ב ר' אהרן חריטאנאוו בחארקאוו, והראה לי מכתב שכתב לו החסיד ר' אלי' חיים אלטהויז (שהי' עם כ"ק בקאסטראמא), כמה פרטים אודות השחרור. ומה שאני זוכר, קטעים מהמכתב, אעלה על הכתב.

ביום י"ב תמוז צריך הי' כ"ק אדמו"ר ללכת לבקר את הגפ.או. שירשמו אותו בפנקסם, כדין הנשלחים לגלות, ויום המיועד להירשם לכ"ק נקבע ליום י"ב תמוז.

ר' אלי' חיים ליווה את כ"ק אדמו"ר לשם. בדרך הילוכם השיג אותם איש אחד רכוב על אופניים ("וועליסאפעד" ברוסיא, או "בייסיקל" בארה"ב) והביט במבט קשה בפניהם, וחזר עוד פעמים אחדות להביט בפניהם.

כשבאו לבית הגפ.או., והנה שומר הפתח, איש מזויין, עומד לפני הפתח, ואינו נותן להם רשות להכנס, באמרו שהיום הוא יום מנוחה אצלם, ואין מקבלים אנשים.

מתחלה נזדעזע רא"ח, היות שאירע אצל כמה שנשלחו לגלות ולא באו לרשום את עצמם, אם מחמת סיבה, או שלכתחילה אמרו להם לבוא ליום מיועד, כדי לגולל אח"כ עלילת שוא על הנידון ולהכפיל עונשו.

והתחיל רא"ח לטעון עם האיש־חיל: הלא אנו מצווים ליום זה להכנס ולרשום את שמנו! והאיש־חיל טוען, שאין לו שום רשות להכניס את מי שהוא. כה עמדו וטענו זמן הרבה.

בשעת הטענות יצא אחד מהקומה השני' של הגזוזטרא, ושאל מה קול הצעקות (והכירו בו שזהו אותו שרכב על האופניים וכמה פעמים סבב אותם). ויאמר לו רא"ח, שהיום הוא יום המיועד להם לרשום בהפנקס, ואין האיש־חיל נותן להם רשות להכנס.

וישאל האיש: ומה שם האיש שדרוש לו להרשם? וענו לו.

ויאמר להם האיש: אין אתם צריכים להרשם. קיבלנו טעלעגרם ממאסקווא, שהרב כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש משתחרר לגמרי מגלות קאסטראמא.

וישאל ר' אלי' חיים: האם אין אתה דובר ליצנות, או אמת בדברים? שזה נוגע לנו אם לקנות משקה...

ויען האיש מהגזוזטרא: פה אין מדברים בלשון ליצנות. אם אומרים דבר – הוא אמת.

---

54. =אנו נעשה זאת מהר יותר.

55. =מוקדם יותר.

בדרך הילוכם הביתה, אמר כ"ק אדמו"ר לראח"א שילך לקנות משקה. וקרב אצל אחד שהי' מצחצח נעליים שיצחצח נעליו, וכאשר גמר לצחצח – אמר לו כ"ק שיצחצח עוד הפעם [כאשר שמע כ"ק אדמו"ר את הבשורה – הרגיש כאבים ("קראמפין"[56]) ברגליו, וע"י הצחצוח הלכו ה"קראמפין". לכן ביקש עוד הפעם לצחצח, לפי שטרם הלכו הכאבים בצחצוח הראשון].

למחרתו בא כ"ק אדמו"ר בלוויית ראח"א להג.פ.או., וקראו לפניהם הטעלעגראם, שכ"ק אדמו"ר שוחרר לגמרי, ומבקשים ממנו מחילה עבור הצער שציערו אותו. והחתום הי' הנשיא דמדינת רוסלאנד, קאלינין.

לה. אין צורך לכסות את הראי

כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ ביקר בעיר ראקשיק, והאכסניא של כ"ק היתה אצל חסיד אחד, מכונה רויך[57].

וסיפר בנו, שבביתם הי' בכל חדר ראי ("שפיגעל"), וקודם שנכנס כ"ק עלה במחשבתם שאין ראוי שיהי' הראי מגולה, על־כן כיסו אותם.

כשנכנס כ"ק לבית ר' פסח רויך וראה הכיסוי, שאל: למה הוא זה שכיסו את הראי (שעושים כן בבית אבל ר'ל)? וענו לכ"ק שלא אירע ח"ו שום דבר, כי־אם לכבודו של כ"ק כיסו את הראי.

ויאמר כ"ק להחסיד רויך שיסלקו את הכיסויים, וכ"ק קרב אל הראי והביט לרגע בראי, כאילו צריך להביט בראי.

(שמעתי מגיסי התמים ר' מיכאל יהודא ארי' ליב כהן, ששמע מבנו של החסיד רויך שהי' נוכח אז)

לו. נטילת ידיים לקוגל

סיפר התמים ר' דובער גראסבוים[58]:

בעת היות חתונת בת כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ מרת שיינדל הי"ד עם ב"ג הרמ"מ ארענשטיין הי"ד, שנערכה כמדומה בנאות דשא דרוסקעניק[59], בסעודת ש"ק בצהרים, שכח דובער הנ"ל (שהי' המכין והמגיש לשולחן) להגיש אל השולחן את הקוגעל, ובירכו ברכת המזון בחשבם שאין קוגעל.

אחרי ברכת המזון שאל כ"ק אדמו"ר להרבנית: ואי' איפה הוא הקוגעל, האם לא הכינו קוגעל לש"ק?

וענתה שבוודאי הכינו קוגעל, ויש קוגעל, וציוותה לדובער הנ"ל להגיש את הקוגעל לשולחן.

ונטל כ"ק את ידיו, וכן ציווה לכל המסובים, וישבו עוד הפעם אל השולחן לאכול את הקוגעל.

לז. טהרת המשפחה – אפילו פעם אחת בלבד

כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ ביקש אחד מהחסידים שישתדל בענין שידוכים במשפחות שכ"ק הכירם, ודרים בעיר של החסיד, לאחד בן ולהשני בת, וצריך למי שהוא שקרוב להם ויודע משפחותיהם להתעניין שיתחתנו.

ויאמר החסיד לכ"ק: הלא לא ישמרו טהרת המשפחה, ולמה לי להשתדל בשדכנות כזו?

ויאמר כ"ק: פעם הראשונה בודאי ישמרו טהרת המשפחה, אם־כן ראוי להתעניין לקשר אותם בשידוכין.

(שמעתי מהחסיד)

לח. התבוננות – "אליבא דנפשיה"

אברך אחד נכנס ליחידות לכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ, ושאל: איך להתבונן בתפלה, או קודם התפלה, שיפעול עליו ההתבוננות במשך היום במחשבה דיבור ומעשה?

---

56. =התכווציות.

57. ראה מבוא לספר השיחות תרפ"ח־תרצ"א ע' עג.

58. נזכר ב"ספר התמימים" (ע' מא).

59. החתונה התקיימה בעיר לאנדוואראוו.

ואמר כ"ק: התבוננות – אין הכוונה כמו שלומדים ענין הכתוב או הנדפס בדא"ח. בעת שלומדים צריך להיות אופן הלימוד להבין דבר מתוך דבר, כמו מי שלומד הלכות שחיטה – מדין זה אנו לומדים דין בהלכות שבת וכדומה; אבל התבוננות בתפלה הוא אליבא דנפשי', ביוקר הענין דאלקות, שיבוא מזה לקיום המצוות בחיות והידור.

לט. ליובאוויטש היא עמידה בתוקף

אברך אחד ממנהלי הישיבות, בהכנסו ליחידות לכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ, שאל שאלות אודות הנהגת הישיבה.

בתוך השאלות שאל מה לעשות בתלמידים שהולכים למועדונים שיש בהם תערובת בחורים ובתולות – אם לייעצם שלא ילכו שמה אפילו יש חשד דחשד, או אפשר להעלים עין מזה, שגם ההורים יודעים מזה, ובידיעת ההורים הולכים שמה, הן בנים והן בנות, ואם יעכבו אותם – יבוא מזה היזק להישיבה, שכן תומכי הישיבה רובם הם תומכי המועדונים.

כ"ק התרגש מהשאלה ואופן השאלה, ואמר: אם מעבירים עין מענין כזה – מעבירים את התלמיד מהעולם! ליובאוויטש הוא לעמוד בתוקף, אם אין הדבר כראוי – צריך לתקן, ולא להתפעל מכל דבר.

וחזר כ"ק על דבריו שלש פעמים. אף שהדיבור הי' קשה לכ"ק, דיבר דברים ברורים.

מ. "אז ישיר" להצלת פליטי רוסיה

כ"ק אדמו"ר הרמ"מ (שליט"א) [זי"ע], בשנת תש"ז הי' בחודש לערך בעיר פאריז, לפגוש את אמו הרבנית שבאה מרוסיא.

אחדים מאברכי התמימים ביקשו ממנו שישתדל אצל חותנו כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ להשיג עבורם "ויזעס", אישור הכניסה לארה"ב.

ויאמר להם כ"ק:

כ"ק חותני הוא אב לכולנו, ודואג עבורנו ועבור כל אחד בפרט, וההשתדלות הוא רק למותר.

ואספר לכם מה שאירע זה שתי שנים מקודם[60]:

כידוע, אחות ("נוירס") היתה באה בכל יום לתת זריקה לכ"ק אדמו"ר, והזמן הי' מיועד בדיוק. ואחד מבני הבית הי' בזמן בחדר כ"ק להמתין לבוא האחות לעשות הזריקה.

פעם באה האחות כמה רגעים קודם, ונקשה על הדלת אם יכולה להכנס, ואין קול ואין קשב ואין עונה. המתינה עוד רגעים, ופתחה הדלת, והנה היא רואה שכ"ק יושב, ופניו לא אל השולחן כמו בכל יום, כי־אם אל הדלת, ואין אומר דבר.

האחות הבינה שאין זה פשוט, וקרבה אל כ"ק, ואחזה בידו לראות ולבדוק את הדופק, וראתה שהדופק כראוי. וקראה את הרבנית שתלך לראות מה קרה, וגם כשבאה הרבנית ישב כ"ק ואין אומר ואין דברים, ויושב על מקומו בלי שום תנועה.

וישלחו שליח לקרוא אותי – מספר כ"ק – שהלכתי אז לביתי, שאבוא תומ"י. השליח השיג אותי סמוך לביתי, ומסר לי שב"ב של חותני ביקשו שאבוא תיכף.

בבואי קרבתי אל כ"ק חותני, ושמעתי שפתותיו מרחשים ואומר "אז ישיר". ואחרי זה יישר רגליו, ואמר עוד הפעם "אז ישיר", וכן בפעם שלישי. לאחר שגמר דיבר עם כל אחד, ולא ידעו פשר הדברים.

ליום המחרת באה טעלעגראמע מפשעמסל, העיר העומדת על הגבול בין רוסיא ופולין, בלשון רוסיא: "פריעחאלי בלאגאפאלוצנא" (באנו לשלום), מכתב פרטי יבוא.

במכתב הי' כתוב, שכאשר העתיקו אנ"ש מרוסיה ע"י "עשאלאן" (כן נקרא מרכבת מיוחדת עבור נתיני פולין הבאים מרוסיא חזרה לפולין, היו נותנים להם כמה מרכבות לנסוע למדינת פולין), ואנ"ש נכתבו

60. ה"אשלומים" יצאו בשנים תש"ז־ח, ק שמדובר על לא יותר משנה קדם לכן.

לנתיני פולין, אבל באמצע הדרך עיכבו ה"עשאלאן", והיו בצרה גדולה, אך בתפלת כ"ק אדמו"ר ניצולו. ושם בפולין הי' באמצע הלילה, ובנוא־יארק – השעה השביעית בבוקר.

והמשיך כ"ק אדמו"ר: הנכם שומעים שכ"ק אדמו"ר חותני אין צריך השתדלות, וראה מרחוק מה שאירע לאנ"ש.

(שמעתי מר' מש"ז[61] סודאקעוויטש שהי' נוכח)

מא. "לעסוק בדברי תורה"

כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ אמר:

בכל יום אנו מברכים בבוקר "וציוונו לעסוק בדברי תורה".

עסק הוא מלשון משא ומתן. כשנפגשים שני אנשים יהודים יחד, ואין להם ספר ללמוד – לפחות ("אַמוויניגסטן") יתעסקו במה ששמעו דברי־תורה, או מה שחידשו ענין בתורה. הרוח מזה – שלא יבואו לדבר לשון הרע ודברים בטלים. וזה יהי' עסק טוב עבורם.

מב. כוחה של התבוננות

כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ סיפר אודות יראת שמים, באיזה אופן צריך להיות:

אדון אחד, במשתה שעשה עבור חבריו הפריצים, סיפר אודות ההנהגה בארמון המלך. כל המשרתים, מקטנם ועד השרים הגדולים, נופל עליהם אימתה ופחד מגדלות המלך.

אחרי שהרבה לבאר הביטול והיראה לפני המלך – התעלף, ובקושי העירו אותו מההתעלפות.

ושאלו אותו: האם גם אתה היית בארמון המלך, ונפל פחד המלך עליך?

ויאמר: לא! אפילו בקירוב לארמון המלך לא הייתי.

ומנין לך כל הפרטים שסיפרת? – שאלו אותו חבריו.

ויען: אחי הי' בין השומרים לראשו של המלך, והוא סיפר לי.

והמשיך כ"ק: מזה אנו רואים, שאף מי שלא ראה את המלך מימיו, אבל כאשר מתבונן היטב ב"שמע" – שפירושו לא רק "הערך"[62], כי־אם "דערהערך"[63] – מגדולת השי"ת ומלכותו אשר בכל משלה, תפול עליו יראה ופחד.

מג. שידוך ללא מום

שמעתי מהרב ארי' ליב קרעמער, ששמע בשם כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע:

איש אחד טרח ביום חמישי להרויח להוצאות שבת קודש, ולא עלתה בידו. גם למחרתו, ערב ש"ק, טרח עד חצי היום, וגם־כן לא עלתה בידו.

ותאמר לו אשתו: הן ידעת שיש בעירנו רבי, צדיק גדול, ודרוש לו שידוך, וכל שדכן שמציע לו שידוך – הוא משלם להשדכן תיכף שלשה רו"כ. על־כן עצתי, אפשר ידוע לך איזה שידוך, ותלך להצדיק ותקבל שלשה רו"כ, ויהי' לנו במה לכבד את השבת קודש.

האיש נראה לו עצת אשתו, וחשב משך זמן, ועלה בדעתו איזו הצעה שטוב להציע אותה להצדיק. וילך האיש אל הצדיק, והציע לו מה שעלה בדעתו שידוך הגון עבור בנו או בתו (לא שמעתי אם הי' עבור בן או בת).

ויאמר לו הצדיק: טוב הדבר שהצעת, אחר שבת קודש תקבל תשובה. ולא נתן לו הצדיק מאומה עבור הצעתו.

ויאמר האיש להצדיק: תמי' גדולה לי, במה גרע הצעתי מכל השדכנים המציעים, שלכולם אתם

61. כנראה צ"ל: אפרים זלמן.

62. =לשמוע.

63. =להפנים.

נותנים שלשה רו"כ עבור הצעה, ולי אתם אומרים שאבוא אחר ש"ק, ואין נותנים לי מאומה?

ויאמר הצדיק: הנה הגמרא אומרת[64] שארבעים יום קודם יצירת הולד מכריזים "בת פלוני לפלוני". אם־כן קשה, למה קשה זיווגם כקריעת ים־סוף, כיון שכבר הכריזו?

אלא התירוץ הוא: אם עושים מצוה, והמצוה אינה בשלימות, אם הברכה אינה כדבעי או הכוונה חסרה וכדומה – נברא מהמצוה מלאך שאינו בשלימות. לכן יש למעלה מלאכים חרשים, מלאכים פסחים, מלאך אלם וכדומה.

והנה, כדי שיבוא הכרוז לפועל הוא ע"י המלאכים. המלאך החרש טעה בשם של המשודך, ומלאך האלם – בשם המשודכת, ומלאך החגר – בשם המחותנים. לכן באים שדכנים ומציעים – אחד מציע מה ששמע מלאך החרש, והשני נופל בדעתו להציע מה ששמע האלם, וכן יתר השדכנים. וכשבאים אצלי, ומכיר אני שלא כוונו אל האמת – אני משלם להם, שהם עשו את ששייך להם.

אבל אתה כוונת להכרוז האמיתי, ואי"ה אחר ש"ק נדבר איך להביא השידוך לפועל, ואז תבוא על שכרך במילואו, ולא רק שלשה רו"כ.

1. מו"ק יח, ב. וש"נ.

מדור הצדיקים

א. הרה"ק ר' שבתי הורביץ, בעל "ווי העמודים"

כאשר נסתלק הרב הקדוש בעל המחבר שני לוחות הברית (בקיצור: "ספר השל"ה"), הנקרא "בעל השל"ה", בחרו למלא מקומו בבנו, הרב הקדוש מוהר"ר שבתי בעל "ווי העמודים"[1].

בעיר פראג הי' "פרוש" אחד, שישב יומם ולילה ולמד ממש, וכדי שלא יישן ישב אצל עמוד שעליו נשען התקרה ולמד. הפרוש גידל שערות ארוכות, וגדל אותם "געפלאָכטן"[2], כמו שנקרא בלשון אידיש "צאָפּ"[3], והי' קושר את ה"צאָפּ" להעמוד, ואם נפל בשינה – מיד הי' מתעורר. והיו קורין אותו בשם זה – הפרוש ה"צאָפּ".

כאשר נודע לו שאנשי פראג בחרו למלא מקום השל"ה את בנו, לא נראה בעיניו, והי' לו למנגד.

כשהגיע יום הכתרה של בן השל"ה – שהי' אז המנהג לומר פלפול בלומדות, ואז מקבלים כתב הרבנות – עלה בדעת הפרוש ה"צאָפּ" לפרוך את הפלפול, ולהראות לעיני כל שאינו ראוי בן השל"ה להיות ממלא מקום אביו.

בלילה שקודם זה, בערוך בן השל"ה את הפלפול, בא אליו אביו מעולם האמת ואמר לו: תדע שה"צאָפּ" ישאל אותך קושיות אלו ואלו, ואמר לבנו איך לתרץ את הקושיות, שבאמת ה"צאָפּ" הוא למדן גדול.

למחרתו כן הי': כשעמד בן השל"ה הקדוש לומר הפלפול, שאל ה"צאָפּ" קושיות עצומות, ובן השל"ה ענה לו את התירוצים שלימדו אביו הקדוש.

אמר לו הפרוש: חי נפשי שהתירוצים אינם בכח עצמך, ותמיהה לי מאין לקחת את התירוצים. ויאמר לו בן השל"ה שאביו בא מעולם העליון ולמדו את התירוצים. ויאמר הפרוש: אם כן, שאביך טרח לבוא מעולם העליון ללמדך, מעתה אין אני מנגד לך, ואדרבה, נהי' חברים טובים.

(שמעתי מהרב יעקב לנדאי מאנטוואַרפן)

ב. אדל בת הבעש"ט

ב"שבחי הבעש"ט" מסופר[4], שתלמידי כ"ק הבעש"ט רקדו בהתלהבות במוצאי יום־כיפור, ואדל בת הבעש"ט עמדה בפתח לראות איך הם רוקדים בהתלהבות והשכינה שורה עליהם.

לאחד מהתלמידים נקרעו ה"פאנטאפעל"[5], ויאמר לאדל: תני לי מנעלים, ויהיו לך ילדים ("דאי מנע באטינאק, טעביע בודעט דאטינאק"), שהי' לה חנות של מנעלים למכור. ונתקיימו דבריו, שנולדה לה בתה פייגעלע. וקראו אותה "פייגעלע די נביאה"[6], שהיתה אשה גדולה. היתה בכמה חתונות של נכדי'[7]. נולדה לערך תק"ו, ונפטרה תקס"ב לערך.

---

1. לאמיתו של דבר נפטר השל"ה בארץ־ישראל, שנים לאחר שעזב את פראג, כך שהתמנות בעל "ווי העמודים" אינה קשורה לפטירתו של אביו השל"ה.

2. =קלועות.

3. =צמה.

4. הסיפור אכן מופיע ב"שבחי הבעש"ט" (הוצאת תשכ"א ע' קמד). אך מהשינויים הרבים שבין שתי הגרסאות – ובפרט לנוכח ציטוט לשונו המדוייקת של התלמיד, בלע"ז ובחרוזים – ניכר שהיה לפני המחבר מקור נוסף לסיפור זה.

5. =נעלי־הבית.

6. ראה גם קובץ "נחלת צבי" גליון יא ע' מא. "חיי מוהר"ן" פרק מקום ישיבתו ונסיעותיו אות יא.

7. ראה "חיי מוהר"ן" שם.

ג. הרה"ק ר' דוד פורקס

תלמידי כ"ק הבעש"ט ישבו בחבורה עם תלמיד מובהק של כ"ק הבעש"ט, החסיד מוהר"ר דוד פערקוס, שתו יין ורקדו בשמחה רבה.

נזדמן שם מתנגד לתורת הבעש"ט, ושאל בכעס להחסיד הר"ד: שמחה זו מה היא עושה? עם ישראל שרוי בצער, צרות על צרות, הגלות מתגבר, אין יום שרע מיום שלפניו, ואתם שותים ורוקדים?

ויען לו הר"ד:

רש"י אומר[8]: "למה נסמכה פרשת נזיר לפרשת סוטה, לומר לך שכל הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין"; ולקמן[9] אומר רש"י "וכפר עליו (על הנזיר) מאשר חטא על הנפש – על שציער עצמו מן היין". ולכאורה יש סתירה בדברי רש"י אהדדי?

אלא הענין כך הוא: הרואה סוטה בקלקולה – מי שרואה בחברו רק הקלקול, ומחפש חטאים וחסרונות בבני ישראל – הרי הוא חוטא, והוא באמת מחוייב להזיר עצמו מן היין, כי היין מסוגל לחמם ולהסעיר את לבו, ובכך יוסיף עוד לפשפש במעשי אחרים;

אבל מי שמביט על כל אחד בעין יפה, ורגיל לראות רק את הטוב בבני ישראל, ואינו רואה סוטה בקלקולה – הרי הוא חוטא אם מזיר את עצמו מיין, ואדרבה – "טוב לב משתה תמיד"[10].

ד. הרה"ק ר' יעקב יוסף מפולנאה, בעל "תולדות יעקב יוסף"

הרה"צ ה"תולדות יעקב יוסף", כשהדפיס ספרו תור"י, בא לעיר אחת ביום השוק למכור את ספרו. כן הי' נהוג אצל מחברים, שהביאו עגלה עם ספרים למכור ביום השוק ("יאַריד"). לא קפצו קונים על הספרים, והקפיד מאד התור"י.

הרה"צ ר' זאב מזיטאמיר הרגיש שהתור"י הוא בקפידא, ורץ בכל כחו לכיכר השוק וקנה כמה ספרים ועיין בהם, ואמר: כל "שמעתי ממורי" שווה שלשה רו"כ. ושילם בעד כל ספר שלשה רו"כ.

עיין התור"י בפניו ואמר: האם אתה הוא "וואלף ה'שוואַרצער"[11]? – כידוע, שהרה"צ ר' זאב וואלף מזיטאמיר הי' לו זקן שחור.

(מהרשג"א)

ה. הרה"ק ר' ברוך, אבי אדמו"ר הזקן

חסידים שאלו פעם את הרה"ג מוהר"ל מיאנאוויטש אחי כ"ק אדה"ז: באיזו זכות זכו הוריכם לבנים מופלגים בתורה (הראשון, לו דומי' תהלה, כ"ק אדה"ז; אחיו מהר"ל אב"ד דק"ק יאנאוויטש; הרה"ק הר"ר מרדכי אב"ד דק"ק ארשא; הרה"ג הר"ר משה אב"ד ברודניא[12])?

וענה מהר"ל:

זהו בזכות אמנו, שהיתה אשה כשרה באהבת תורה ויר"ש, והנה סיפור דוגמא למעשי' הטובים והישרים.

אבינו, הרה"ג ר' ברוך, עסק במסחר. פעם נסע לרגל מסחרו מחוץ לגבול רוסיא, ושהה שם זמן מה. כשחזר הביתה הביא מתנה עבור אמנו – "רעטאנדא" (זהו מלבוש עליון שלבשו הנשים אז, ושעלה בדמים מרובים).

המלמד שלמד אתנו בביתנו, בזמן שחזר אבינו, הי' מודאג מאד, ומרה שחורה נפלה עליו. אמנו הכירה מיד שהלימוד שלו לפתע אינו בחיות ובהתלהבות כתמיד, ושאלה להמלמד: מדוע הוא כל־כך מודאג, ואינו מלמד בחיות ובשמחה? ויאמר לה: אשתי מצערת אותי בטענתה – ראה, ר' ברוך הביא עבור אשתו מתנה "רעטאנדא", ואתה אינך נותן לי שום מתנה...

---

8. נשא ו, ב.
9. שם פסוק יא.
10. משלי טו, טז.
11. =השחור.
12. אודותיהם – ראה "התמים" כרך א עג, א.

ותלך אמנו אל הארון שבו הי' תלוי ה"רעטאנדא", ותקח אותה, ומסרה אותה להמלמד, ואמרה: תן זאת לאשתך, ולא תצער אותך בטענותי', ובלבד שלא תהי' מודאג, ותלמד עם בני בשמחה וחיות.

(מהרשג"א)

ו. ר' יעקב שמש, אבי הרה"ק ר' אהרן מקרלין

לידתו של ר' אהרן מקרלין

אביו של כ"ק הרה"צ ר' אהרן הגדול מקארלין נקרא בפי כל ר' יעקב שמש מפינסק, והי' מתלמידיו הנסתרים של כ"ק הבעש"ט[13].

מה שהעולם מספרים סיפור ארוך, ונדפס[14] – באחד שבירכו כ"ק הבעש"ט בבן, ובהגיע הבן לגיל שלש בא עם זוגתו לכ"ק הבעש"ט, ולקח כ"ק על ידיו ונשקו ומסר אותו להוריו, והנה הילד מת, וניחמם כ"ק הבעש"ט בסיפור באריכות בבן מלך שמתפלת בני ישראל נולד לאביו המלך, ומרוב חשקו ללימוד נתוודע מתורת ה' ונתגייר, ובהעלות נשמתו למעלה אמרו שהיות שינק מאמו הגוי' צריך לבוא לעוה"ז, ולזה ברכם בבן, ובגמר שלש שנים לימי חייו תיקן את נשמתו ולכן נפטר בן שלש – איש זה הוא ר' יעקב שמש הנ"ל.

לאחר שסיפר להם מעשה הנ"ל לא ברכם כ"ק הבעש"ט בבנים. וכשנודע לתלמידי כ"ק הבעש"ט צער ר' יעקב וזוגתו, הרבו בתפלה, עד שפעלו למעלה שכ"ק הבעש"ט קרא אותם וברכם בבן, וצוה לר' יעקב שיעתיק מקום מושבו לעי"ת בריסק דליטא, ויתקבל שם בתור שמש בביהכנ"ס, וזוגתו תהי' מילדת.

ולהם נולד כ"ק הרה"צ ר' אהרן הגדול, שהי' מתלמידי כ"ק הה"מ הגדול ממעזריטש.

תפילתו של שמש

פעם נחלה הש"ץ לימים הנוראים בביהכ"נ בעיר בריסק ששימש הר"י שם בתור שמש, ונשארו בלא ש"ץ ליום־הכפורים. הגבאים ביקשו את השמש ר' יעקב שהוא יהי' הש"ץ ביום־הכפורים, ולא השיב את בקשתם ריקם, וקבל עליו להיות ש"ץ.

תפלת מעריב, כאשר הגיעו לתפלת שמו"ע, כל הקהל כבר סיימו תפלתם, וחיכו שהש"ץ ר' יעקב יתחיל לומר "מחזור", "יעלה תחנוננו".

עברה שעה ארוכה, ור' יעקב עודנו עומד ומתפלל שמו"ע בדבקות. כל הקהל התחילו לצעוק "נו, נו", שיסיים תפלתו, ור' יעקב אינו רואה ואינו שומע מאומה. ראש הגבאים חרה אפו על ר' יעקב, וקרב אליו וסטר על פניו[15].

אחרי זמן מה גמר ר' יעקב את תפלתו, והתחיל לומר "מחזור", "יעלה תחנוננו".

אחרי זה התנחם הגבאי על מעשיו, שבעצם יום־הכפורים בא לכלל כעס, ועוד זאת שסטר על הלחי לאיש יהודי, ובפרט בעת שיהודי ירא שמים עומד ומתפלל.

אחרי שגמרו תפלת מעריב קרב הגבאי אל ר' יעקב וביקש תחנונים ממנו, שימחול לו עבור הבזיון ואשר סטר לו על הלחי.

ויאמר ר' יעקב אל הגבאי שאינו יודע כלל שמישהו סטר לו על הלחי, ואם אפילו אירע כן – הלא בדין עשה הגבאי, שהרי הוא, ר' יעקב, עשה שלא כדין, שכל הקהל הוצרכו לחכות עליו, על יחיד, שעה ארוכה, ומוחל הוא להגבאי בכל לבו.

ז. הרה"ק ר' מיכל מזלוטשוב

בעיר אחת נתמנה לרב אברך מצויין, שנולד ונתגדל באותה העיר, וכל אנשי העיר הכירו אותו ואת משפחתו.

13. ראה גם "רשימות" חוברת קנה (כרך ד ע' 479). ספר השיחות תש"א ע' 152.

14. "סיפורי חסידים" תורה ע' 138.

15. ראה גם "שמע שלמה" ח"ב אות נה (בהערת "ישדש יעקב").

אביו הי' איש אכזר ושכור, וקודם שעלה בנו על כסא הרבנות דעירם בקשו טובי העיר עצות איך להפטר ממנו ולשלחו מהעיר, ובפרט כאשר בנו הצליח להתקבל לאב"ד העיר. אבל מ"מ חשו לכבוד הרב, ועזבו אותו לנפשו, ולא עשו מאומה.

בשבת קודש אחת, כשהרב דרש דרשה, והביהכנ"ס הי' מלא אנשים בעזרת אנשים ונשים בעזרת נשים, פתאום בא אביו שיכור כשכרותו של לוט, ועלה על הבימה, וסטר סטירת לחי על פני הרב בפני כל עם ועדה.

אנשי העיר התמלאו חמה ורוגזה על אביו של הרב עבור החוצפה והעזות לבייש את רבם בפני כל חשובי העיר, וכן לא יעשה. ואמרו שנתמלאה סאתו, וצריך להפטר ממנו. ופנו לראש השוטרים בבקשה להרחיקו מהעיר.

ראש השוטרים נתן צו שיעקור מהעיר הוא ואשתו, וגם השוטרים עזרו בזה להרחיקו מהעיר, ועקבותיו לא נודעו, ואיש לא שאל עליו, ואפילו בנו ומשפחתו לא התעניינו איפה הוא.

להרב דהעיר נולדו במשך הזמן שלשה בנים, וכולם היו מצויינים, הן בלימוד והן בדרך ארץ.

בהגיע בנו הבכור לגיל המצוות, באותו יום שנהי' לבר־מצוה, והי' צריך לעלות לתורה, וכל העיר שמחה בשמחת הרב ומשפחתו, שזכו לגדלו לתורה ולמעשים טובים – והנה השמחה נהפכה לתוגה, שפתאום נעלם נער הבר־מצוה, ועקבותיו לא נודעו.

כל אנשי העיר טרחו ועמלו לבקשו איפה נעלם, וכל הטרחות עלו בתהו, עד אשר נתייאשו לחפשו, שראו שעמלם עלה בתהו ולשוא עמלם.

בנו השני של הרב הי' גם־כן בחור כהלכה, מצויין, ממולח, למדן וירי"ש. קרב יום גיל המצוות, וכל אנשי העיר הכינו א"ע לחוג את חג הבר־מצוה שלו. והנה אהה, גם אותו קרה כמו עם אחיו, וכל הטרדות למוצאו היו לשוא, וכן החקירות והדרישות, שעקבותיו לא נודעו עד היום הזה.

הבן השלישי, בהיותו בן י"ב שנה, אמר לאביו ולאמו: הן אתם רואים שהלצים והחיצונים מקנאים בבני משפחתנו. על כן בקשתו שיעזבו אותו הוריו ללכת אל אחת הישיבות שתחת יד איש צדיק, ובזכות הצדיק השי"ת יחלצהו מיד הזדים הללו.

באין ברירה הסכימו אביו ואמו לנסוע אל אחת הישיבות שתחת הנהגת צדיק עליון. ויקר מקרהו ע"י מסבב הסיבות ורב העלילות ההשגחה העליונה, שהביאוהו לעיר זלאטשוב, ושם נתקרב להרב הצדיק מוהר"ר יחיאל מיכל מזלאטשוב תלמיד כ"ק הבעש"ט, בן כ"ק הרה"צ מוהר"ר יצחק מדראביטש.

בהגיע יום הבר־מצוה של זה הבן, אירע כמו עם אחיו, שהלצים והחיצונים חטפו אותו אליהם.

כשמוע כ"ק הרה"צ י"מ מה שאירע לתלמידו, יצא עם חבריא קדישא שלו אל חוץ לעיר, ועג עוגה – היינו חוט מעגל – עבורו ועבור חבריא קדישא שלו, וצוה עליהם שיכוונו כוונות שמסר להם, ואל יסיחו דעתם מהכוונות אף לרגע. ואף שהחיצונים ישלחו עליהם כל מיני חיות רעות, אל יפחד, ואדרבה, יתחזקו בהכוונות.

כה עמדו זמן־מה בעומק כוונתם, וכמו רגע נתקרבו אל המעגל סוסים אבירים מפיקים אש מפיהם, אלא שכאשר נתקרבו להמעגל נתבטלו. אחר־כן נתקרבו להמעגל חיות רעות משונות, וגם־כן בקרבתם להמעגל נתבטלו. אחריהם חזירי יער, ברציחה איומה ואש מתלקחת מהם, וכמעט צעדו רגליהם בהמעגל, אך נתחזקו הצדיק ותלמידיו בכוונתם, והחיות המשונות נתבטלו.

ויאמר הצדיק (התלמידים לא ראו אל מי מדבר, אבל ראו ושמעו שהוא מדבר אל מישהו): תנו לי את הילד! וישמע קול עונה שאין בידו, וכן שני, וכן שלישי, עד אשר נתוודע אצל מי נמצא הילד.

ויאמר ראש הלצים להמחזיק את הילד הבר־מצוה, וצוה עליו להשיב את הילד הבר־מצוה להצדיק. ויאמר הלץ שבידו הילד שלא יחזיר בשום אופן. ויתחילו הלצים במצות הראש שלהם לתת לו מהלומות

ומכות, אבל לא הועילו, שהלץ הקשה ערפו, ועומד בדעתו שלא יחזיר את הבר־מצוה.

ויאמר ראש הלצים: הביאו את מטת זקנו של הב"מ המוכנת עבורו בגיהנם לענשו על מעשיו הרעים. ויביאו את המטה, וישכיבוהו על המטה, ויתחיל לצעוק שמסכים למסור את הב"מ להרה"צ, ומסרו לכ"ק שלם בגופו ובנפשו.

הבר־מצוה למד בזלאטשוב עד שנעשה בן ח"י שנה, ויאמר לרבו: הן הגיע העת להנשא, וחפץ לראות מקודם את אביו ואמו ומשפחתו, ומבקש רשות מרבו לנסוע הביתה. ויברכהו הצדיק שלא תארע לו שום תקלה בדרך.

בהלכו הביתה בא לפרשת דרכים, תעה מדרך המלך והלך בדרך עקומה, ובא ליער שאין מוצא ממנו. כן תעה עד אשר בא השמש, והחושך כסה את הארץ.

פתאום ראה אור מרחוק, והלך לו לאור הנוגה, עד אשר הכיר שזה האור הוא מבית הנמצא ביער.

כשנכנס לבית, ראה אשה זקנה מטפלת בבית. וכאשר ראתה איש בא הביתה לעת ערב, תמהה איך הוא בא לכאן, וסיפר לה שתעה בדרך. ותשאל לו: ומאין אתה? ויען שם העיר, ושם אביו ואמו, ושמו ושם משפחתו.

הזקנה, בשמעה דבריו, כמעט נתעלפה. ויעזור לה שתתחזק, ואמר לו: הלא אתה נכדי, אביך הרב הוא בני! אבל דאגה גדולה אודותיך, ומה עלי לעשות להציל את נפשך? זקנך הוא גזלן, ואם איש תועה – הנה אינו יוצא מזה חי. זאת עצתי: אני אחביא אותך במקום מוצנע, וכאשר יבוא בעלי הגזלן, זקנך – אדבר עמו אודות משפחתנו, ואיך אני מתגעגעת לראות מישהו ממשפחתנו, ואראה אם יתעורר בו רגש של געגועים אל משפחתו. ואם אראה שדעתו טובה עליו – אקרא אותך ממחבואך.

בחדר אשר החביאתו זקנתו, שמע שבא הזקן, ואתו עמו כל מיני כלי זין. לזקנתו דיבר דברים גסים, ורק בענין אכילה ושתי', בשפת זולל וסובא ידבר.

כשישב סביב לשולחן לאכול ולשתות, התחילה הזקנה לדבר עמו על דבר משפחתם, והעיקר על דבר בנם ומשפחתו. וכמה נחת ועונג הי' לנו – אמרה – אם הגיעה איזה ידיעה משלום משפחתנו, ובפרט אם איזה מקרה הי' לנו לראות את אחד ממשפחתנו.

הזקן הגזלן הסכים עם הזקנה, שבודאי עונג גדול הי' להם לראות את אחד ממשפחתו. והזקנה הבינה מדבריו שכל רע לא יאונה לנכדה, שגם לב האבן של בעלה הזקן נהפך לטוב עבור משפחתו. ותקרא את נכדה ממחבואו, ותאמר אל הזקן: ראה, ה' שלח לנו את זה – נכדנו הוא, בן בננו.

הזקן שמח בו לשעה, שהשי"ת שלח את נכדו להתענג ולדעת מה שלום המשפחה כולה. והזקנה והנכד הי' לבם בטוח שלא יעשה לנכדו שום רע, וישלח אותו ויראהו דרך המלך שתעה ממנה.

ובהגיע הזמן של הנכד להפרד מסבו וסבתו, אמר הזקן: הנה נשבעתי שמכאן אין יוצאים חיים.

ויאמר הנכד: גם עלי חלה השבועה והגזירה? ויאמר הזקן: כן, גם עליך חלה שבועתי, שבאם יוודע לאיש מקום מחבואי – והרגוני תיכף.

ויאמר הנכד: יתן לי זמן לידוי, וכן נדבר מעט קודם. הלא הלילה גדול וארוך, ואספר כל אשר קרה במשפחתי, ואתי בפרט, משך זמן שלא היית אתנו. וישב לדבר עמו קודם בענין כל הקורות במשפחה, ואחר־כן דבר עמו על העונש הגדול של הורג נפש, שדמו ודם זרעו עד סוף העולם לא יתנו לו מנוח.

מעט מעט הורך לבו של הזקן מדברי נכדו, אבל ראה שטרם פעל עליו שיעזוב דרכו הרעה.

ויספר הנכד את אשר קרהו, שנלכד ע"י הלצים, והלץ שהי' תחת ידו, אף שהכוהו מכות אכזריות, לא הועילו שיחזיר אותו להרה"צ רבו, שפעל על ראש הלצים להחזירו אליו, עד שצוה הראש להביא את המטה מגיהנם המזומנת עבור זקנו, ורק השכיבוהו במטה צעק בקול שתומ"י יחזיר אותי, וכן עשה.

וסיים הנכד: הנך רואה, זקני, את העונש הגדול המזומן עבורך?

וכה המשיך לדבר עמו עד שנתרכך לבו, ועזבו לנפשו לחיים, ובא לבית אביו הרב ומשפחתו לשלום ושמחה.

(שמעתי מהחסיד שמחה בעשענקאוויצער, שסיפר לפני הרה"ח ר' ברוך שניאור שניאורסאן והחסיד המשפיע הרשג"א)

ח. הרה"ק ר' פנחס מקוריץ

אצל הרה"צ כ"ק מוהר"ר פנחס מקאריץ הי' תלמיד שהיו לו כמה דקדוקים וחומרות בהנהגת שימור מחשש דחשש חמץ בפסח.

תנור חדש עשה לו מקרקע בתולה, ומים הכין לכל ימי הפסח, שלא יוצרך לשאוב מבאר, שאפשר נפל שם פירור חמץ. לא אכל כל ימי הפסח אצל שום אדם, ואף אצל רבו הרה"צ ר' פנחס לא אכל, ובאשר ירא שרבו יאמר לו שיאכל אצלו – לא בא כל ימי הפסח לראות פני רבו.

פעם, בשביעי של פסח, כשישבו והסבו תלמידי הר"פ בסעודת התוועדות אצל רבם, שאל הרה"צ: ואי' הוא תלמידי הנ"ל? וענו לו התלמידים: הלא הוא מהדר ומדקדק בחג הפסח, ולכן אינו בא אל שולחן הרה"צ.

ויאמר הר"פ אל תלמידיו: מהרו לכו אל תלמידי, ותאמרו לו שבחבית של המים שהכין לחג הפסח שרוי חמץ. וילכו תיכף לבית התלמיד, ופתחו החבית של מים, ומצאו חתיכת חמץ בתוכה.

ויבוא התלמיד בבכיות ואנחות אצל רבו. ויאמר הרה"צ: עתה תבוא עם כל ב"ב לסעוד אצלי, שהרי נתחמצו כל הכלים שלך.

ויאמר התלמיד להרה"צ הר"צ: שלש שאלות יש לי.

שאלה ראשונה: מדוע לא הודיעני כ"ק עד היום שחמץ בביתי?

ויאמר לו הרה"צ: כל ימי החג, באשר לא היית אצלי, לא עלה על דעתי אודותיך. וכהיום, כאשר באו כל התלמידים ומקומך נפקד, נזכרתי עליך וראיתי מה שנמצא בביתך.

שאלה שני' שאל התלמיד: מדוע הגיע לידי עונש כזה, שנכשלתי באיסור חמץ אחרי כל ההידורים והדקדוקים?

וענה לו הרה"צ: הנה כל ישראל מדקדקים בהידורים, וכל אחד מישראל מברך את רעהו: "דער אויבערשטער זאָל געבן אַ כשר'ן פסח', היינו שאין אנו מלאכים, וצריך סיוע מלמעלה שלא ניכשל בחשש חמץ. אבל אתה אינך סומך על הקב"ה, ובדעתך שבכח עצמך תוכל להישמר, והורו לך מן השמים שצריך סיוע מלמעלה.

שאלה שלישית שאל התלמיד, שיתן לו תשובה על שנכשל באיסור חמץ. והרה"צ אמר לו שייכנס אחר חג הפסח, ויסדר לו תיקון תשובה.

(מהרה"ח מוהר"ר יצחק מתמיד הי"ד גורעוויטש)

ט. הרה"ק ר' נחום מצ'רנוביל

כ"ק הרה"צ מוהר"ר מנחם נחום מטשערנאבל אמר, שבילדותו למד שאין לוקחים דבר שלא מדעת הנותן.

וסיפר, שנשאר יתום מאמו, ואביו נשא אשה שני[16], והאשה היתה קפדנית.

פעם ערכה ביצים מטוגנים (הנקרא "פיינקוכן"[17]) עבור כל המשפחה. הוא בא מה'חדר', והי' רעב, ולקח בצמצום חלק השייך לו. כאשר באה אמו החורגת ושאלה מי הוא זה שערב לקחת חלקו בעצמו, הודה לה שהי' רעב, וקנסה אותו וסטרה על פניו.

ויאמר לאמו החורגת: הלא לקחתי בצמצום חלק השייך לי, ולמה קנסת אותי?

ותאמר: אמת, לא לקחת יותר מחלקך, אבל אין לוקחים שלא מדעת הנותן ("אַליין נעמט מען ניט").

16. ב"ספר היחס מטשרנוביל ורוזין" ע' 145 מסופר שהיה יתום מאביו ואמו, וגדל בבית דודו.

17. =חביתה.

י. הרה"ק ר' אברהם המלאך

מאכלו של מלאך

כ"ק הרה"ק ר' אברהם בן הה"מ ממעזריטש הי' ממעט באכילה, ואכל רק עור של יונה מבושלת[18].

בימים שאביו הי' מנהיג עדת החסידים, כשבא הרופא המפורסם ר' אברהם[19] ונתקרב לכ"ק הה"מ, התייעץ כ"ק הר"א עם הרופא במה יכול בן־אדם לחיות ולהיות בריא במעט אוכל, ולא יצטרך ליהנות מענינים גשמיים.

הרופא יעץ לו שיאכל גבינה, שבאכילת גבינה יש הרבה דברים שמזינים את הגוף, ולחיות שנים הרבה, ולהיות בריא. אבל גם עצה זו לא קיים במילואה, שאכל רק אחרי הבדיקה מחשש תולעים.

זיווג ראשון וזיווג שני

בשנת תקט"ו, כשהי' כ"ק הרה"ק ר' אברהם בן הה"מ בן חמש־עשרה שנה, נתקיימה חתונתו (בזיווג ראשון). עם מי נשתדך – לא ידוע, ואין לזה מקור (חסידים הראשונים לא התעניינו לרשום ענינים ביתיים בבית רבותיהם נשיאיהם).

אחרי חתונתו התחיל להתנהג בפרישות יותר גדולה. ישב כל היום מעוטף בטלית ומעוטר בתפילין, פניו מכוסים שלא יראה אדם פניו, או כל דבר שהוא לא יבלבלו מדביקותו באהבתו ויראתו ית'.

זוגתו הרבנית הצדקנית לא התרעמה עליו, שאינו נושא עיניו לראותה, שכמעט לא הכיר אותה בפני', כי־אם בטביעת עין דקולה. אדרבה – היתה מאושרת שזכתה להיות אשתו של צדיק קדוש כזה, שהכירה קדושתו וצדקתו.

אחרי שעברו עשר שנים מיום שבא כ"ק הרה"ק הר"א בנו של כ"ק הה"מ בברית הנישואין, בהיותו בן כ"ה שנה, חלתה זוגתו הרבנית ושבקה חיים לכל חי.

וגמר בלבו שלא יתחתן עוד הפעם לקבל ריחיים על צווארו, שלא יהי' לו מניעות ועיכובים בעבודת השי"ת.

כשנודע לאביו הה"מ החלטת והסכמת בנו הקדוש שלא יתחתן עוד הפעם, ובידעו תוקף דעתו שעומד חזק ובתוקף כל אשר גמר בדעתו ובלבו – הי' לו מזה עגמת נפש, שהרי מזיווג ראשון לא העמיד תולדות.

אביו כ"ק הה"מ ניסה לדבר על לב בנו, ולהסביר לו שיטת כ"ק הבעש"ט, שאין זו הדרך להיות פרוש מן העולם לגמרי, ואדרבה – הכוונה האמיתית שמורה אותנו התורה היא לברר את העולם ולהמשיך גילוי אלקות בעולם התחתון, ולהיות בכל המעשים "בכל דרכיך דעהו", ובזה עובדים את ה', והעבודה צריכה להיות בשמחה רבה. וזהו דרך תורת כ"ק מורנו הבעש"ט.

כל דברי אביו הקדושים היוצאים מפנימיות הלב לא פעלו עליו לשנות החלטתו, ושלא לשנות מדרכיו אפילו כקוצו של יו"ד. וענה לכבוד אביו הה"מ: אמת כן הוא, אבל הגוף והחומר מעלימים ומסתירים על הנשמה, וצריך להסיר החומר והגשמי, והוא טרם הגיע למדריגה כזו שגם הגוף יגיע לרוחניות.

כשבא כ"ק אדה"ז למעזריטש ונתקרב אל כ"ק רבנו הה"מ, וכ"ק הה"מ הכיר את כשרונותיו וכוחותיו ומעלת נשמתו, כמו שמסר לו כ"ק מורנו הבעש"ט (כמבואר בשיחות קודש, בליקוטי דיבורים לכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ[20], שכ"ק אדמו"ר הבעש"ט קרא אותו "בעל הנשמה"), וידיעתו הן בנגלה והן בקבלה ורזי תורה – הציע לבנו הרה"ק הר"א ולכ"ק אדה"ז שילמדו יחד בצוותא, הן נגלה והן קבלה ותורת החסידות[21].

ובהגיע כ"ק הר"א לשנת כ"ה לימי חייו, צירף כ"ק הה"מ את תלמידו לפעול על בנו, ודיברו עמו אביו הה"מ וחבירו כ"ק אדה"ז שבא העת שיעמיד תולדות.

18. ראה גם "עירין קדישין" (להרה"ק מרוז'ין) מט, ב. "כרם ישראל" יב, א.

19. אחותיו – ראה לעיל ע' 72.

20. ח"ג שצ, א.

21. ראה "בית רבי" ב, ב. אגרות קודש אדמו"ר מוהריי"צ ח"ז ע' קעו.

ודבריהם עשו פרי, שפעלו עליו שיסכים להשתדך עוד הפעם.

בהוודע כ"ק אביו שמסכים להשתדך, שלח כ"ק שלוחים מתלמידיו החשובים – את כ"ק הרה"צ ר' משולם זוסיא ואת כ"ק הרה"צ מוהר"ר יהודא ליב כהן – שיסעו לעיר קרעמענץ, להמגיד הגדול, הגאון האמיתי, מוהר"ר משולם פייוויש איש הורוויץ, מחבר ספר "משנת חכמים" על משניות וש"ס, לדבר על לבו שיסכים לשדך את בתו לבנו הרה"צ מהור"א.

[רבים מגדולי הרבנים העידו על הגאון מוהר"ר משולם פייוויש שתורתו לשמה, ולא פסיק פומי' מגירסא (עיין בהסכמות לספרו "משנת חכמים")].

השלוחים הצדיקים נצטוו לפעול על הגאון הנ"ל ובני ביתו שיסכימו לשדך את בתם לבנו כ"ק הר"א.

הרבנית של הגאון מוהר"ר משולם פייוויש בתחלה עכבה בדבר השידוכין, באמרה שבתה עוד ילדה, רק שתים־עשרה שנה מלאו לה, ואיך ימסרו אותה לאיש אלמן ושניו כפולים לשנות בתה.

המגיד הגאון מוהרמ"פ, בידעו גדלות כ"ק הה"מ, הן בתורת הנגלה והן בתורת הקבלה, הסכים תיכף להשידוך, להיות מחותן עם גדול הדור כמו כ"ק הה"מ. אך תנאי התנה, שלא ידרשו ממנו לנסוע למעזריטש להיות נוכח בחתונה, משום ביטול תורה. השלוחים הסכימו על תנאי זה.

אם הכלה טענה עוד טענות, אף אחרי שבעלה הגאון הסכים על השידוכין. טענה שאין בכחם לעשת בגדים, ובפרט בגדי חתונה כראוי לכלה, וגם לה בגדים כראוי למחותנת אין לה, ואין להם אף פרוטה להוצאות בגדים ולהוצאות החתונה.

השלוחים ידעו מראש את העניות השוררת בבית הגאון מהורמ"פ, ובטרם נסעו הכינו מלבושים עבור הכלה והמחותנת, מחוט ועד שרוך נעל, ומיני מעדנים הביאו אותם, והבטיחו שכל הוצאות החתונה מקבל עליו כ"ק הה"מ ותלמידיו, וגם להחזיקם על שולחנו אחר החתונה בכל צרכיהם, ואין להם לדאוג דבר מכל הנצרך להחתונה וצרכי החתן והכלה.

דברי השלוחים עשו פרי, וגם המחותנת הסכימה. ואחרי שהסכימו נתנו להם השלוחים מלבושים כדי לנסוע למעזריטש, ששם יתקיימו החופה והנשואין.

בנסעם למעזריטש, השלוחים והמחותנים ובתם המשודכת, בבואם קרוב אל העיר, יצאו לקדם פניהם כ"ק הה"מ ותלמידיו. ומי הוא שראה את אלו יוצאים לקבל פניהם ולא יצא?

החתונה התקיימה ברוב פאר והדר ושמחה רבה, שנכחו ונטלו חלק בהחתונה רובם של תלמידי הה"מ גדולי התורה וקדושי עליון, והרבה רזי תורה נתגלו בעת השמחה הגדולה הזאת[22].

נשיאותו

בשנת תקל"ג, אחרי הסתלקות כ"ק הה"מ, גדולי התלמידים הגישו לבנו הרה"ק הר"א כתב רבנות ונשיאות, שימלא מקום אביו הה"מ.

אבל הוא השיב פניהם ריקם, מיאן בדבר ולא אבה שמוע, ולא קיבל כתב ההתקשרות[23], באמרו שאם יבוא איש מקושר אליו ובא בפ"נ ומבקש איזה בקשה, צריך להתלבש בענייניו של המבקש, וזאת הוא היפך טבעו, שעבודתו רק לעלות ולא לרדת.

והי' סגור יום ולילה בחדר ספריו, ולא נתן כמעט שינה לעיניו. לרגעים אחדים נפל למיטה לבוש בלבושיו, ואחזתו שינה לזמן קצר.

פרנסתו

פרנסתו של הרה"ק הר"א בן הה"מ – מקושרי אביו הרה"צ הה"מ סידרו לזוגתו הרבנית חנות ממיני מחי'. פרנסה בריוח לא עלתה בידה להרוויח מזה העסק, ובבית שרר עניות ודלות.

---

22. ראה גם "שבחי הבעש"ט" (הוצאת תשכ"א) ע' פא ואילך.

23. יש לציין, שב"רשימות" חוברת קסב (כרך ה ע' 71) מסופר שר' אברהם המלאך נהג נשיאות אחרי הסתלקות אביו.

הוי מקדים בשלום כל אדם

כ"ק הרה"ק ר' אברהם, בן כ"ק הה"מ, בכל ש"ק אחרי קבלת שבת ומעריב לא הי' איש שיקדמנו בברכת "גוט שבת". אך אדם אחד אמר: יהי' מה שיהי', הוא ישתדל לקדם אותו בברכת "גוט שבת", ועלה בידו – הוא קידם בברכתו את הקדוש. ונשק אותו הקדוש על הלחי, ובמקום הנשיקה נשאר רישום.

(מהרשג"א)

חלומה של הרבנית

כשמלאו לכ"ק הר"א בן הה"מ ל"ג שנה, היינו בשנת תקל"ג, אחרי הסתלקות אביו הרה"ק, הסתגר בחדרו, שאף זוגתו הרבנית גיטעלע לא ראתה אותו. אם היתה צריכה לטכס עצה ממנו – שלחה לקרוא ע"י המשרת ששימש אותו. כה עברו לערך שלש שנים.

חסידים מספרים שכ"ק חותנה, כ"ק הה"מ, הבטיח לכלתו, אשת בנו הה"ק, שיבוא מזמן לזמן לתת לה עצה איך להתנהג בכל דבר אשר יקשה לה, וכנראה בעלה הר"א לא ידע מזה.

באחד מימי ש"ק אחר הצהריים נכנסה פתאום אשתו, הרבנית גיטעלע, לחדר הספרים, שישב שם כ"ק בעלה. וכ"ק נזדעזע ושאל: מה אירע?

ותען: חותני אביך, כ"ק מורנו הה"מ, נתגלה אלי אתמול בלילה בחלום, וציווה עלי שאמסור לך שתשנה הנהגתך, ואם לא – תתחרט.

כ"ק לא נתפעל מההתראה, ואמר לה: אם כ"ק אבי חפץ לצוות אלי איזה דבר או ענין – יכול לדבר אלי פנים אל פנים, ואינו צריך להודיע לי על־ידי שליח.

הרבנית גיטעלע ידעה והבינה שהתראת חמי' הרה"ק לא לחנם הוא, ואיזו צרה ח"ו תצמח בקרוב. למחרתו נפלה שריפה בביתם, ונשרפו כל אשר להם, והעיקר – עקד הספרים שנשרף, שהי' לכ"ק הר"א ספרים יקרי המציאות שאינו נמצא בעד כל הון, ונשרפו עם כל כלי הבית, וכ"ק וב"ב ניצולו בדרך נס[24].

השריפה עשתה רושם עז על כ"ק הר"א. אחרי השריפה, בשנת תקל"ו, באה משלחת מאנשים מכובדים לאניפאלי, ששם הי' ביתו, עם כתב רבנות מעיר פאסטאוו (חוואסטאוו) פלך קיוב, שבהסכם טובי העיר מתכבדים שיתרצה כ"ק לקבל עול הרבנות בעירם, וכן להיות מגיד מישרים, וקצבו סכום שכירות שיקבל. כ"ק לא היסס לקבל עליו לנסוע עם השלוחים בעצמו לעיר פאסטאוו.

ימיו האחרונים והסתלקותו

קודם ר"ה תקל"ז שלח כ"ק הר"א שני שלוחים לאניפאלי, להביא את זוגתו הרבנית ושני בניו לפאסטאוו. בנו הבכור הי' בן שמונה שנים, ואחיו בן שש. אבל הרבנית מיאנה בדבר לנסוע לפאסטאוו, שכ"ק חמי' מורנו כ"ק הה"מ התרה בה שלא תסע לפאסטאוו, ותישאר באניפאלי. ובתוקף דעתה לא שמעה לקול הקורא של בעלה הקדוש ולדברי השלוחים[25].

בשנה ההיא ביום־הכיפורים, בעת נעילת שערים, נתעלף כ"ק הר"א וניטל ממנו כח הדיבור, וכל הרפואות לא הועילו להשיב נפשו. צדיקי הדור הרבו בתפלה ותחנונים עבורו לרפואה. ונסתמו כל שערי תפלה, וביו"ב תשרי תקל"ז[26] ניצחו אראלים, ועלתה נשמתו הטהורה השמיימה בשנת הל"ז לימי חייו בעלמא דין.

כ"ק הרה"צ מוהר"ר מנחם נחום מטשערנאבל עסק בעשיית הסוכה, ונודע לו אז דבר עליית נשמתו של כ"ק הר"א בן הרב המגיד השמיימה[27]. והתחיל מיילל ובוכה: "די קרוין פון אונזער קאָפּ האָט מען

24. ראה גם "שבחי הבעש"ט" (הוצאת תשכ"א) ע' פב. "כרם ישראל" יג ב.

25. ראה גם "שבחי הבעש"ט שם. "כרם ישראל" יג א.

26. על שנת פטירתו – ראה ספר השיחות תרפ"ח ע' 19 הערה 10.

27. ב"שבחי הבעש"ט" (הוצאת תשכ"א ע' פ) מסופר שהדבר נודע לו רק בחול־המועד.

צוגענומען" (נלקח עטרת ראשנו מאתנו). לא זכינו שיגיע לכל הפחות לשנת הארבעים. אם הי' מגיע לשנת הארבעים – הי' מקרב הגאולה בפועל ממש.

"על ישראל שלום"

אלמנת כ"ק הר"א בן הה"מ, הרבנית גיטעלע, היתה רק בת עשרים וארבע שנה בעת הסתלקות כ"ק הר"א בעלה. חסידים מספרים שבא אלי' כ"ק הר"א אישה בחלום, וביקש ממנה מחילה, והבטיח לה שיהי' בעזרתה וידאג עבורה בזה ובבא, ושתאריך ימים ותראה בנים ובני בנים שיאירו את העולם באור התורה והמצוה.

כשהתעוררה משנתה היתה שעת סעודה שלישית בשבת קודש, ושמעה שהחסידים שישבו ליד השולחן בסעודה שלישית וניגנו זמירות שבת קודש, שמעה "ויזכו לראות בנים ולבני בנים עוסקים בתורה ובמצוות לשמן, על ישראל **שלום**", ומזה ידעה שהחלום אמת, ובנה שלום שכנא יהי' מנהיג בישראל, כמו שניגנו "על ישראל שלום"[28].

אחרי ה"שבעה" נסעה היא ובני' לאניפאלי, ושלחה ידה במסחר, וההצלחה עמדה לה והראתה לה פנים שוחקות, ועלתה באושר ובנגידות[29].

בן כ"ק הר"א וגיטעלע, כ"ק ר' שלום שכנא, הי' אז רך בשנים, בן תשע שנים. כ"ק הרה"צ ר' מנחם נחום מטשערנאבל לקחו לביתו וחינך אותו[30], ואחר שנתגדל לקח אותו לחתן לנכדתו, בת בתו, חוה. כשנתגדל ישב על כסא הרבנות בעיר פראבישץ, ונקרא כ"ק אדמו"ר מפראבישץ, הוא ניהו אביו של כ"ק הרה"צ מוהר"ר ישראל פרידמאן מרוזין.

הרבנית גיטעלע זכתה עוד לחנך את נכדי', והאריכה ימים ושנים, וזכתה עוד לראות את נכדי', גדולי ישראל, שהאירו את העולם במאור שבתורה – תורת החסידות.

יא. הרה"ק ר' מנחם מענדל מוויטבסק

בישיבת מינסק

כ"ק הרה"צ ר' מנחם מענדל מוויטעבסק (יש שקוראים לו כך על שם עיר מולדתו, וגם אחר חתונתו גר שם משך זמן, ויש שקוראים אותו על שם העיר האראדאק, שישב שם עד אשר נסע והתיישב בארץ ישראל) למד בישיבה בעיר מינסק[31], שהיתה ידועה בעולם בישיבות גדולות שנמצאו בעיר מינסק, וגדולי עולם אנשי שם תפסו שם ישיבות להיותם ראשי ישיבות, ואברכים מופלגים בתורה ישבו על התורה והעבודה בעיר מינסק. וכ"ק הרמ"מ הי' נחשב בין האברכים המופלגים דעיר מינסק.

ריחו של משיח

סיפר הרשג"א:

כ"ק הרה"צ מוהר"ר מנחם מענדל מהאראדאק, בהיותו בארץ הקדושה, שמע בחדרו קול המון בחוץ, ושאל: מה קול המולה בחוץ? ואמרו לו שנשמע קול שופר על הר גבוה, ואומרים שזה קול שופר של משיח.

ויפתח החלון ויריח, ואמר שאינו מריח ריח של משיח. ואח"כ נתוודע שחסר דעה אחד טיפס ועלה על ההר ושופר בידו ותקע בו, וזהו קול השופר[32].

והוסיף הרשג"א ושאל: ולמה פתח החלון? הי' יכול להריח בבית!

וענה, שבביתו של כ"ק הרה"צ רמ"מ הי' ריח של משיח תמיד[33].

---

28. ראה גם "כרם ישראל" יג ב.

29. במקורות אחרים מסופר שנסעה לארץ־ישראל (ראה קובץ "בית אהרן וישראל" גליון נה ע' קמג וש"נ).

30. במקורות אחרים מסופר שבני ר' אברהם המלאך חונכו בבית הרה"צ ר' שלמה מקרלין (ראה קובץ "בית אהרן וישראל" שם. וש"נ).

31. בספר השיחות תש"ד ע' 99 נאמר שלמד בסמארגון, ונישואיו היו במינסק.

32. ראה גם "שיחות קודש" תשמ"א ח"א ע' 76. "אוצר פתגמים ושיחות" ע' 160.

33. ראה גם "לקוטי סיפורים" ע' ת.

מסעו של ר' נח מלכוביץ

כ"ק הרה"צ מוהר"ר מנחם מענדל מהאראדאק ישב פעם בסעודה שלישית בהיותו בארה"ק, ויאמר לחסידיו ומקורביו:

"אונזער נח"[34] (היינו שהוא חסיד ומקושר להרה"צ רמ"מ, הי' נקרא ר' נח לעכעוויצער[35]), חשקה נפשו לבוא לארה"ק, ומכר כל אשר לו, ושכר ספינה ונסע לארה"ק.

בהיותו בספינה נחלה, והבין שקרב יום פטירתו מן העולם. ויקרא לרב החובל ואמר לו, שהיות שקרב קצו, והמנהג הוא להשליך גופות המתים הימה, ע"כ הוא נותן לו כל מה שתחת ידו, בתנאי שיעשה עמו טובה – שיקשור את גופו לקרש עבה, ויכתבו שמו ושם אבותיו, וישימו בבגדיו, ומקווה שגופו יגיע למקום שבו גרים יהודים, ויביאו אותו לקבר ישראל.

לאחר שנפטר עשה רב החובל כבקשת ר' נח. ובעש"ק הגיע גופו לעיר חיפה שדרו בה יהודים, והביאו את ר' נח לקבר ישראל[36].

כאשר בא לבי"ד של מעלה ועיינו בדינו, מצאו שדבר אחד לא תיקן, ופסקו שיכול לבחור – או לרדת לחצי שעה לגיהנום, או לרדת פעם שני' לעוה"ז.

ויאמר ר' נח להבי"ד של מעלה, שמיום עמדו על דעתו לא עשה דבר בלתי לשאול את פי רבו כ"ק הרה"צ רמ"מ, ע"כ חפץ הוא לשאול את פי רבו במה לבחור, אם בגיהנום או לרדת עוד הפעם לעוה"ז. ועיינו בספר הזכרונות, ומצאו שאמת בפיו, ונתנו לו רשות.

בלכתו מבי"ד של מעלה נדמה לו שהוא חי, וסוחר גדול, ונוסע לליפציג, ואתו עמו הרבה פועלים, בעלי עגלה וסרסורים, כמאה איש.

פתאום צמאה נפשו לנסוע לרבו הקדוש, ויאמר אל אנשיו שיעמדו פה, והוא יסע לרבו. והתחילו הפועלים לצעוק עליו: האם זה דעתו?! הלא אנחנו מאה משפחות, ואם נישאר פה נאחר זמן הירידּ של ליפציג, ולא נוכל למכור הסחורה, ומאין נמצא טרף ופרנסה בעדנו ובעד טפנו?! וירא כי האמת אתם, ויסעו הלאה.

כאשר נסעו מרחב רב, פתאום התלהב בצמאון יותר גדול לנסוע לרבו, ויאמר שנית לפועליו שהוא צריך לנסוע לרבו הקדוש. ועמדו עליו אנשיו וצעקו עליו בקול רעש יותר גדולה מכמו בראשונה: מה הוא חפץ, הלא יגוועו ברעב כל משפחתם אם לא יסעו לזמן הירידּ לליפציג! וישמע לקול צעקתם, ויסעו הלאה עוד מרחק רב.

באמצע הדרך התלהב בהתלהבות וצמאון גדול לנסוע לרבו בתוקף, ויהי מה, ואמר לאנשיו ששום צעקה לא יעכבוהו מלנסוע לרבו הק'.

ועתה הוא" עומד לפנינו ושואל: במה יבחר, אם לרדת לגיהנום לחצי שעה, או לרדת עוד הפעם לעוה"ז? אני אומר שיותר טוב לרדת לגיהנום לחצי שעה. מה אתם אומרים, חסידים? – שאל כ"ק הרמ"מ לחסידיו.

ויענו כולם בקול אחד: בוודאי גיהנום יותר טוב.

וישמעו קול צעקה: "אַי רבי!", ואחרי זה מצאו רושם של פיסת יד שרוף על מזוזת החלון[37].

(מהרשג"א)

עבר, הווה ועתיד

כ"ק הרה"צ מוהר"ר שלמה מקארלין שאל מכ"ק אדמו"ר הזקן: במה גדול כחו של כ"ק הרה"צ מוהר"ר מנחם מענדל מהאראדאק?

34. =נח שלנו.

35. אביו של ר' שלום שכנא אבי כ"ק אדמו"ר הצ"צ (ראה לעיל ע' 89).

36. ראה גם "בית רבי" נח, ב (ובהערה שם – ששמע בזה מעשה נורא מ'אחד הרבנים נכדי רבנו נ"ע', ואולי הכוונה להמשך המעשה המסופר לקמן בפנים). "עדן ציון" ע' קסא. "הדרך להשמחה והאמת" ע' טו.

37. ראה גם "לקוטי רשימות ומעשיות" ע' ז.

ויאמר כ"ק אדה"ז: ר' מ"מ מהאראדאק, כאשר עובר לפני בית, יודע מעבר הווה ועתיד של האנשים הדרים שם.

ויאמר כ"ק הרה"צ הר"ש: נו! (כלומר שזאת גם בכחו).

ויאמר כ"ק אדה"ז: ר' מ"מ מהאראדאק, אם עובר לפני בית, יודע את העבר הווה ועתיד של האנשים שדרו פה בבית מאז, ושל האנשים שדרים פה עתה.

ויאמר כ"ק הרה"צ הר"ש: נו! (כנ"ל).

ויאמר כ"ק אדה"ז: כ"ק רמ"מ מהאראדאק, כאשר עובר לפני בית, יודע הן את האנשים שדרו פה בעבר, והן את האנשים שדרים פה עתה, והן את האנשים שידורו בעתיד, מעבר הווה ועתיד שלהם[38].

ויאמר כ"ק הרה"צ הר"ש: זה ודאי כחו גדול.

(מהרשג"א)

יב. הרה"ק ר' לוי יצחק מברדיטשוב

נחמה פורתא

פעם בא אורח לכ"ק הרה"צ מוהר"ר לוי יצחק מברדיטשוב.

בעת הסעודה שאל הרה"צ להאורח מה נשמע חדשות בעולם, והשיב האורח שלא שמע שום חדשות. ויאמר לו הרה"צ: הלא נסעת בדרך, אפשר שמעת בדרך דבר־מה.

ויאמר האורח: הנה בשבת העברה הוכרחתי לשבות בשבת קודש בעיר אחת (ואמר שם העיר), ולסעודות של שבת קדש, וכן למקום ללון, נקראתי ע"י איש אחד ששמו כך וכך (ואמר שם האיש).

בשבת קודש לא הי' ניכר על המכניס אורח, וכן על פני בני ביתו, שום תנועה של עצבות. אחרי הבדלה פרצה בכי' מפי האיש, ועיניו זלגו דמעות, וחלץ מנעליו וישב שבעה. ב"ב וזוגתו הרבו לדבר על לב הבעל, שהי' שבור לרסיסים מפני מיתת בנו פתאום, ולא קיבל שום נחמה שניחמה אותו אשתו.

לבסוף אמרה לו: ומה אם אירע עם בננו מה שאירע לבננו הבכור, שנתפס אל הכת, היינו אל תלמידי הה"מ דמעזריטש, האם טוב הי' לך מזה שנפטר? אלו הדברים פעלו על המכניס אורח, ונשתתקו בכיותיו ואנחותיו.

כשמוע הרה"צ מוהר"ר לוי יצחק מה שסיפר האיש, חלץ מנעליו וישב שבעה, שהבית ששבת בו האורח הוא בית אביו, והנפטר הוא אחיו. ומה שאמרה אמו "ומה אם הי' גם הוא כמו אחיו" – היינו אם גם אחיו הנפטר הי' נמשך אחר דרכי החסידים כמו אחיו הרה"צ מוהר"ר לוי יצחק מברדיטשוב.

(מהרשג"א)

ידעתי שתבוא, אבל לא כל־כך מהר...

כ"ק הרה"צ מוהר"ר לוי יצחק אב"ד דעיר בארדיטשוב הלך מבית־הכנסת הביתה. הימים היו ימי חודש אלול.

בהלכו ברחוב פגע באחד מבריוני העיר, בעל עבירה שהרבה לעשות מעשים לא טובים. ויאמר לו כ"ק הרב מבארדיטשוב: הנני מקנא בך! עתה הם ימי תשובה, ואם תעשה תשובה – הלא אמרו רז"ל[39] שבתשובה מאהבה זדונות נעשים לו כזכיות.

ויאמר הבריוני בשחוק: רבי, א"ה לשנה הבאה תקנאו בי יותר (היינו שעד שנה הבאה יעשה עוד עבירות, ואז יעשה תשובה, ואז ירבו הזכיות יותר).

ויאמר לו הרל"י, עליך נאמר המשל:

אדון (פריץ) אחד נסע בדרכו, ובאמצע דרכו ירד גשם שוטף. הסוסים נרטבו עד לבשרם מהגשם, והיו יגעים במאד.

האדון כולו רטוב מהגשם השוטף, וינחם בלבו, שהן זה לא רחוק מהמקום שהוא נמצא ישנה "קרעטשמע"

38. ראה גם "לקוטי סיפורים" ע' עה. "נשיאי חב"ד ובני דורם" ע' 19 (ושם – שהשואל היה ר"נ מצ'רנוביל).

39. יומא פו, ב.

(אכסניא) ששייכת לו, והיא מושכרת ליהודי. אביא לשם הסוסים, ויכניסו אותם להאורווה ("שטאַדאַלע") וינוחו, ואני אכנס לבית, אפשוט את בגדי המלאים ממי הגשמים, ואנוח שם כמו שלבי חפץ.

האדון נתקרב אל ה"קרעטשמע", ונכנס עם הסוסים בה"שטאַדאַלע" (האורווה), והנה אהה! הגג כולו נקבים נקבים גדולים וקטנים, והגשם במלוא עוזו שוטף ישר לתוך האורווה. כשנכנס לבית, והנה רואה שגם בבית כמו בהאורווה – גשם נוטף בכל הבית, ואין מנוס ממנו.

כשנכנס ה"קרעטשמער" אשר שכר את ה"קרעטשמע", קצף עליו האדון וגער בו: איך עזבת ולא תקנת את ה"קרעטשמע" שיוכלו להנות ממנו?! בכל אשר פניתי – רק חורבן ראיתי!

ויאמר ה"קרעטשמער": ידעתי גם ידעתי שיגיע עת שתבוא לכאן, אבל לא עלה על לבי שתבוא כה מהר.

והנמשל מובן.

וכן הי' סוף דבר, שאחר ר"ה שלח הבעל עבירה לקרוא אל כ"ק הרב, שנפל למשכב, וראה שהסוף בא לידי חייו, וחפץ לעשות תשובה, ע"כ שלח שיבוא הרב ויאמר עמו וידוי ויתן לו תיקוני תשובה.

ומספרים שהרב הלך אליו, ויסייע לו לומר עמו וידוי, ואחר איזה ימים נפטר כבעל תשובה.

(מהרשג"א. ראיתי כמה כתבו הסיפור וגם בא בדפוס, אך המשל והסוף לא כתבו, זהו העיקר בהסיפור[40])

"לא יקום עד אחד באיש"

פעם בא מגיד מפורסם לברדיטשוב קודם ראש השנה, וכדרך המנהג שנהגו אז – כל רב, מגיד או דרשן, דרוש לו לקבל רשות מהפרנס חודש לדרוש באיזה ביהכ"נ.

המגיד הדרשן בא להפרנס חודש, וישאל אותו הפרנס חודש: באיזה ביהכ"נ רצון כת"ר לדרוש? ויענה הדרשן: היות שהוא מהמגידים המפורסמים, לכן חפצו לדרוש רק בביהכ"נ של כ"ק הרה"צ רלו"י מברדיטשוב.

ויאמר לו הפרנס חודש: בכל בתי הכנסת אוכל לתת לך רשות, אבל בביהכ"נ של הרב אין בידי לתת לך רשות, כי אם צריך אתה לבקש רשות מהרה"צ בעצמו.

וילך לו הדרשן אל הרה"צ לבקש ממנו רשות לדרוש בר"ה בביהכ"נ של הרה"צ. ויאמר לו כ"ק הרה"צ: הנני נותן לך רשות, רק בתנאי שקודם שתדרוש אני אומר דברים אחדים.

כשנתוודע בעיר שהרה"צ יאמר דברי התעוררות בר"ה, ויהי' נוכח כשיאמר הדרשן, מלאו את ביהמ"ד מפה אל פה. ממש כל בני העיר נתוועדו לשמוע את הרה"צ והדרשן.

כשעלה הרה"צ רלו"י על הבימה פתח בדברים אלו:

רבש"ע! היום, ביום הדין והמשפט, יבוא השטן לפניך לקטרג על עמך ישראל. אל תשמע לו, שהלא כתבת בתורתך[41] "לא יקום עד אחד וגו".

היום בא לעירנו דרשן. אם ידרוש קטגוריא על עמך ישראל, ויהיו אז שני עדים – אל תשמע לו, שהוא פסול לעדות, שהוא נוגע בדבר, שצריך לו אמצעים לחתונת בתו. ואם ידרוש טוב על עמך ישראל – אז תשמע לו, שאם הוא רק עד אחד, הלא דרשו רז"ל[42]: "לא יקום עד אחד באיש לכל עוון וגו', אבל קם הוא לשבועה", שנשבעת לאבותינו[43].

להדרשן נסתתמו מעיינות הדרשה, שהדרשה שהכין היתה מלאה מוסר, שאינם מתנהגים כראוי, ומצא חסרונות הרבה באנשי העיר.

אחר ר"ה התעסק כ"ק הרה"צ בעצמו ע"ד הדרשן, למלא לו את החסר לו, האמצעים הדרושים לו.

(מהרשג"א)

40. ראה גם ספר השיחות תרצ"ט ע' 331.

41. שופטים יט, טו.

42. כתובות פז, ב. וש"נ

43. ראה "תורת שמואל" תרכ"ט ע' שנה.

הכנות לטבילה בוקעות מחיצות

פעם, קודם ימים הנוראים, נתדברו שני הצדיקים, כ"ק הרה"צ מוהר"ר ישראל מקאזניץ עם כ"ק הרה"צ מוהר"ר לוי יצחק מברדיטשוב, מי מהם יתקע התקיעות בראש השנה בזמן מוקדם. ויצא מפי שניהם שכ"ק הרה"צ הר"י מקאזניץ יתקע ראשון, בהיות ידוע שהצדיק מקאזניץ הי' זריז, ובכלל הי' מתפלל בהשכמה, ומסתמא יתקע בראשונה.

בהגיע ראש השנה, והצדיק מקאזניץ עמד להתפלל בהשכמה, ועלה על הבימה לתקוע, וכיסה את פניו בטליתו, וראה למעלה שכל השערים נעולים, ואין מקבלים התפלות והתקיעות. וניסה לחתור חתירה, ולא הועיל כלום, כאילו מחיצה של ברזל מפסקת.

פתאום והנה ראה שכל המחיצות נופלים, וכל השערים נפתחו. ושאל פתרון הדבר, וענו לו שכ"ק הרה"צ מברדיטשוב עושה הכנות לטבילת מקוה קודם תקיעת שופר, ומפני זה בטלו כל המחיצות.

ופנה הרה"צ דקאזניץ לחסידיו ומקושריו: אם רק מפני הכנות לטבילת מקוה קודם תקיעת שופר של הרה"צ דברדיטשוב בטלו כל המחיצות – א"כ מוכרחים אנו לחכות עד אשר יתקע בשופר גדול של הרה"צ דברדיטשוב, ואחרי זה נתקע בשופר שלנו[44].

(מהרשג"א)

למה נטרפה התרנגולת?

איש אחד, סוחר עצים, דרוש הי' לו איש היודע היטב לשער ביער טיבם של עצי היער ומקחם השוה, הנקרא בלשון אידיש "בראָקער"[45]. ומעטים היו אנשים כאלו, והסוחרים חפשו למצוא איש כזה, ושלמו לו ביד רחבה.

הסוחר הנ"ל שמע שבאחד העירות אצל עיר בארדיטשוב נמצא איש כזה, מבין גדול בעצי היער, אשר יכול באומדנא שלו לשער כמה שוה יער שעומד להימכר.

ויבוא הסוחר להעיירה של ה"בראָקער", והציע לו שיבוא ויקבל אותו לעבוד אצלו בשכירות הגונה.

ויאמר ה"בראָקער": ואי' הם היערות שהוא קונה? ויאמר לו הסוחר, שהן בערי סיביר הרחוקות.

ויאמר לו ה"בראָקער": הלא יש לי ילדים קטנים שצריכים ללמד, ואיפה ילמדו שם. ויאמר הסוחר: עלי ועל חשבוני, קח לשם מלמד וילמוד עם בניך.

ויאמר ה"בראָקער": הלא אני איש חסיד, וצריך לי מקוה. ויאמר הסוחר: גם מקוה אבנה שם.

ויאמר ה"בראָקער": הלא צריך מנין להתפלל. ויאמר הסוחר: אצלי עובדים שמונה יהודים, ואתה והמלמד, יהיו בסך הכל עשרה יהודים, ויהי' אצלנו מנין.

ויאמר ה"בראָקער": בכל דבר אני שואל את כ"ק הרבי שלי, היינו כ"ק הרלו"י מבארדיטשוב, ולכן צריך אני לשאול עצתו הקדושה אם יסכים לזה.

ויאמר הסוחר: וכמה זמן תארך הנסיעה להרב? ויאמר ה"בראָקער": ס"ה שני ימים, שזהו קרוב לבארדיטשוב.

ויסע ה"בראָקער" לבארדיטשוב, ובא ביום הרביעי בשבוע, ונכנס לבית כ"ק ה"בארדיטשובער", וישאל אצל המשרת אם יכול להיכנס לכ"ק הרב לשאול עצתו.

ויאמר המשרת, שהיות שהיום הוא יום רביעי בשבת, והכל שוחטים לכבוד שבת עופות, מביאים הנשים לשאול שאלות שונות הנמצאות בעופות הנשחטים, והרב עוסק עתה בשאלה, וכאשר יגמור לעיין בהשאלה – יוכל להיכנס לשאול עצת כ"ק.

ה"בראָקער" ישב בחדר שלפני החדר ששם עסק כ"ק ה"בארדיטשובער" עם שאלות וכדומה, וחכה עד אשר יגמור לעיין בשאלה.

והנה שומע שכ"ק ה"בארדיטשובער" טוען ואומר (לא להאשה שבאה עם העוף לשאול אם כשר, כי אם מדבר להעוף) באידיש: "דיר איז דאָך געווען גוט, דיין באַלאַבאָסטע האָט דיר געגאָרמעט מיט פראסע. ניין, דיר איז ניט געפעלען, ביסט געגאַנגען זוכן בעסערס,

---

44. ראה גם "עשר אורות" מערכת ג סיפור י.

45. =סוכן.

האָסטו איינגעשלונגן אַ נאָדיל, און האָט דורכגעלעכערט דעם פּופּיק, ביסט דאָך טרף"!

(בלה"ק: הלא הי' לך טוב אצל בעלת־הבית שלך. נתנו לך גרעיני "פראסע", דוחן, שטוב הוא למאכל עופות. ולא נסתפקת בזה המאכל של גרעינים הטובים, והלכת למצוא מאכל טוב יותר, ובהמאכל שאכלת במקום אחר בלעת מחט, ונקב את הקיבה שלך, ומשום זה נטרפת).

החסיד ה"בראָקער", בשמעו דברי כ"ק שמדבר להעוף, אמר להמשרת: אין צריך לי לשאול, הנני יודע תשובת כ"ק (שהבין מתוך הדברים שזוהי תשובה לשאלתו).

(שמעתי מר' חיים חייקל חאנין ששמע מהתמים ר' ישראל לעווין מנעוול. והנ"ל סיפר זאת כדי ללמוד מזה התקשרות של חסיד אל רבי, שהחסיד ה"בראָקער" הבין מזה שדיבר כבוד קדושתו אל העוף שזוהי תשובה לשאלתו)

המחלוקת – רק מצד אחד

כ"ק הרה"צ ר' לוי יצחק אמר, שמעולם לא הי' לו מריבה עם מי שהוא. ושאלו אותו: הלא בהיותו רב בפינסק הי' לו ריב עם המתנגדים שבעיר, עד שנשלח משם?

ויען כ"ק: הלא מצדי לא הי' לי ריב עם המתנגדים. המתנגדים נטפלו עלי ורדפו אותי עד ששלחו אותי משם.

תענוג של עשירית מצוה

כ"ק הרה"צ הרלו"י מבארדיטשוב אמר: תענוג אחד מעשירית מצוה בעוה"ז חביב מכל תענוגי עוה"ב.

שלשה "לאו דוקא"

כ"ק הרה"צ מוהר"ר אברהם יהושע העשיל מאפטא אמר: אם מזכירים במוצש"ק את כ"ק הרה"צ מוהר"ר לוי יצחק מבארדיטשוב – זהו סגולה לפרנסה, ואפילו כשמזכירים את שם העיר בארדיטשוב בלבד.

והביא ראי' ע"ז מגמרא[46]: "מתיא בן שמואל אומר האיר פני כל המזרח עד שבחברון", ופרש"י: "ובתלמוד ירושלמי נמצא שלפיכך הי' אומר עד שבחברון ביום־הכפורים כדי להזכיר ישני חברון" (היינו זכות אבות), וכן בתוס'[47].

ואמר ע"ז כ"ק אדמו"ר מוהר"ש, שיש במאמר הזה שלשה "לאו דוקא": לאו דוקא כ"ק הרה"צ מבארדיטשוב אלא כל צדיק, ולאו דוקא במוצש"ק אלא בכל זמן, ולאו דוקא פרנסה אלא לכל דבר.

(ק' שמעתי מחברי בליובאוויטש. וראיתי מי שכותב שכ"ק הרה"צ מאפטא אמר שמזכירים את הבעש"ט, וכ"ק אדמו"ר הצ"צ אמר השלשה "לאו דוקא"[48]. ועוד נוסחא שמעתי, שאיזה צדיק אמר על הרה"צ מבארדיטשוב, וכ"ק הרה"צ מוהר"ר נפתלי ראפשיצער אמר השלשה "לאו דוקא"[49]. וכמדומה גירסת ליובאוויטש עיקר, והבוחר יבחר)

יג. הרה"ק ר' אלימלך מליז'נסק והרה"ק ר' זושא מאניפולי

האמת נמצאת במעזריטש

כ"ק הרה"צ מוהר"ר משולם זוסיא מאניפאלי נסע כדי להסתופף בצילא דמהימנותא של כ"ק מוהרד"ב הה"מ ממעזריטש.

ב"ב סבלו חרפת רעב, ואיש אחד שכן ראה סבלות ב"ב על הצדיק, ריחם עליהם ועזר להם עד כמה שידו מגעת.

בשוב הרה"צ מ"ז לביתו שאל השכן לכ"ק: הלא כ"ק כתב כתובה להרבנית, ושם כתוב "ואנא איזון ואפרנס ליכי" וכו', ואיך עזב את זוגתו וב"ב בלי אמצעים?

---

46. מנחות ק, א.

47. ראה גם "זכרון לראשונים" (פיעטרקוב תרע"ב) ע' 93.

48. ראה "הליכות ומנהגי שבת קודש" (זליגסון) ע' 65.

49. לגירסאות נוספות – ראה הקדמה לספר "שמועות וסיפורים" מהדורה ראשונה. הקדמה ל"אוצר הסיפורים" ח"א (ירושלים תשי"א).

והשיב לו כ"ק הרמ"ז: אמת הוא, כן כתוב בכתובה, אבל שפיל לסיפא ושם כתוב "בקושטא", היינו שיהי' באמת. ונסעתי למעזריטש ללמוד האמת, ומצאתי' שם אצל הה"מ דמעזריטש.

(מהרשג"א)

בין לוט לאברהם

כ"ק הרה"צ ר' אלימלך מליזענסק ואחיו הרה"צ ר' זוסיא מאמיפאלי, שניהם נדדו וגלו מעיר לעיר לקרב לבם של ישראל לאבינו שבשמים.

פעם בדרך פגעו באכסניא, שבעל־הבית יהודי מכניס אורח. כשראה בעל האכסניא שהזמין לו השו"ת אורחים הגונים כמו הצדיקים, התקין עבורם סעודה כסעודת שלמה בשעתו.

האחים הצדיקים מיעטו באכילה ושתי', ורק טעמו ממה שהתקין עבורם האיש בטוב לבו, כדי לשבור רעבונם ולהחיות את נפשם.

לאחר שגמרו מעשיהם במקום שהלכו לשם, חזרו לביתם, ועברו דרך אותה האכסניא של היהודי המכניס אורח, ולא קבלם.

ויאמרו לו: מהו הסיבה שאינך חפץ בנו? אין אנו מבקשים אצלך אכילה ושתי', כי אם לבוא בצל קורתך להנפש.

ויאמר להם בעל האכסניא, זהו הטעם שאין אני מקבל אתכם:

פעמיים באה בתורה מצות הכנסת אורחים: אצל אברהם אבינו ואצל לוט.

בלוט נאמר[50] "ויבואו שני **המלאכים** סדומה". לוט, בראותו מלאכים – זהו כבוד גדול עבורו, שאינם אוכלים ושותים.

אולם אצל אברהם כתיב[51] "וירא והנה שלשה **אנשים**", שצריכים לאכול. שהמלאכים ראו שאברהם רץ מאת השכינה לקבל פני אורחים, והבינו שאברהם מחפש אורחים שצריכים לאכול, שהרי השכינה "מלא כל הארץ כבודו", ואין צריך לרוץ, שהיתה תמיד אצלו.

מכשיר מצוה

כ"ק הרה"צ ר' משולם זוסיא מאניפאלי, קודם שנתגלה, כשערך גלות, בא בדרכו לעיר לשבות שם ש"ק.

באשר הלך בבגדים קרועים, לא הזמינו אותו בעלי־בתים לביתם. שמש דבהכ"נ ראה שאיש לא הזמין את כ"ק, והזמין את כ"ק להיות מארחו.

כשישבו לשלחן, ישב רבי זוסיא בשמחה גדולה, ומרוב שמחה נשק את ידיו. השמש מארחו תמה על זה, ושאל לר' זוסיא מה טעם שנוהג כן.

ויאמר לו רבי זוסיא: אתרוג, כל ימי השנה אין אדם שם לב אליו, הרי הוא ככל פירות שאדם רואה; אבל בימי סוכות – הכל מחבבים אותו, לפי שזכה להיות מכשיר מצוה. אף אני זכיתי שיהודי מקיים בי מצוה גדולה של הכנסת אורחים, וכיצד לא אחבב את עצמי?...

עני או קמצן?

כ"ק הרה"צ מוהר"ר זוסיא מאניפאלי הי' עני גדול. אשתו הרבנית הקניטה אותו ע"ד העניות.

פעם אמר לה על טענותי': ראי מה הי' אם הייתי עשיר אבל קמצן גדול, לא היינו חיים יותר בהרחבה! ובזה נתפייסה.

יד. הרה"ק ר' שמואל שמעלקא מניקלשבורג

מתי כהן מותר בגרושה?

פעם בא איש אחד לביהמ"ד דכ"ק הרה"ג וכו' מוהר"ר שמואל שמלקא הורוויטש, רב דעיר ניקעלשבורג, מתלמידי כ"ק הה"מ ממעזריטש, לשאול שאלה.

---

50. וירא יט, א.

51. שם יח, ב.

הרה"ג רש"ש יצא מביהכ"נ לצרכיו, והתלמידים נשארו בביהמ"ד. וישאל האיש את התלמידים: להיות שהוא כהן, אם מותר לו לקחת אשה גרושה.

ותמהו התלמידים: איך יהודי אינו יודע פסוק מפורש בתורה, שכהן אסור בגרושה? ופסקו לו כן, והאיש הלך לו.

תומ"י נכנס הרה"ג מוהרש"ש, וראה שפני התלמידים צוהלים. וישאל אותם מה קרה, ויספרו על דבר שאלת האיש ופסק שלהם.

ויאמר להם: מהרו תומ"י והביאו את האיש הנה. וירוצו התלמידים וימצאו את האיש, ויאמרו לו שהרב מבקש שיבוא לביהמ"ד.

ויבוא האיש, וחזר לפני הרב על שאלתו. וישאל אותו הרב אם נמצאים שם עוד אנשים, ויען האיש: כן, נמצאים שם עוד אנשים. ויאמר לו הרב: אם כן מותר לך לקחת את האשה.

ויתמהו התלמידים משאלת הרב ופסק דינו, ולא הבינו פשר התשובה.

ויאמר להם הרש"ש: מה אתם תמהים? בוודאי כל איש ישראל יודע שכהן אסור בגרושה, אבל האיש הזה הוא בעל עגלה ואיש פשוט, ושאלתו היתה אם גם להוביל בעגלתו גרושה אסור לו על פי תורה בהיותו כהן. וזה מה שהשבתי לו, שאם יש עוד אנשים אזי אין איסור יחוד, ומותר לו לקחת בעגלתו גם אשה גרושה[52].

(שמעתי מהר"י מוהר"ר משה יצחק ביינינסאן אשר למדתי אצלו בבאריסאוו[53])

בושתם של רודפים

הרה"צ הרה"ג מוהר"ר שמואל שמעלקא הורוויטש, תחלת רבנותו היתה בעיר קטנה[54].

אנשי העיר לא היתה רוחם נוחה הימנו, להיות שתמיד הי' עסוק בלימוד התורה ועבודת ה', וחפצו שיעזוב את עירם ויחפש אחר משרת רבנות בעיר אחרת.

בימים ההם כל הדברים שבעיר היו נחתכים על־פיו של האדון (או הפריץ). טובי העיר הגישו בקשה להאדון שידיח את הרב ממשרתו, והם יציעו רב לפי רוחם.

האדון הי' איש ישר, וידע שהרב הוא איש עני ואביון, ואם ידיחו אותו ממשרתו, ועד אשר ימצא משרת רבנות אחרת – יגוע ח"ו ברעב. על־כן דחה בקשת טובי העיר משנה לשנה.

פעם קרא האדון לטובי העיר, ואמר להם, שהיות שביקשו להדיח את הרב ממשרתו, היום הנו מסכים לבקשתם. כשמוע טובי העיר שנתמלאה בקשתם, שמחו שמחה רבה.

קודם שיצאו מהאדון, הוציא מכתב שנכתב בשם המלך שמלך בניקלשבורג, שהיהודים אנשי ניקלשבורג בקשו את המלך לשלוח הזמנה מטעם המלך להרב שמואל שמעלקא שיבוא ויקבל משרת הרבנות דעירם (הנייר שעליו נכתב המכתב הי' מוזהב בצדדיו)[55].

אנשי העיר הקטנה – כסתה בושה וכלימה פנימו, שהם – עיר קטנה – רוצים להדיח את הרב, ועדה חשובה וגדולה מבקשת שיבוא הרב שלהם להתעטר בעטרת הרבנות דניקלשבורג, שהם לגבי' כקוף בפני אדם.

(מהרשג"א)

52. בספר השיחות תרפ"ד ע' 53 ובאגרות־קודש אדמו"ר מוהריי"צ ח"ח ע' רי מסופר סיפור זה על הרה"ח ר' יצחק אייזיק מהומיל, ובמקורות אחרים הוא מתייחס לגדולי־ישראל נוספים.

53. ראה לקמן ברשימת הזכרונות (פרק ב).

54. לפי המסופר לקמן, שר' שמעלקא נאלץ לעזוב את העיר בגלל רדיפות – מסתבר שהכוונה לעיר ריטשוואל, שלגביה אכן מסופר כך ("שמן הטוב" ע' 68; "גרם המעלות" ע' 60). ולפי זה הקביעה שמדובר ב"עיר קטנה" אינה מדויקת, שכן ריטשוואל היתה עיר שמאות יישובים היו כפופים לה (כמסופר במקורות אלו).

55. אם המדובר הוא אכן בעיר ריטשוואל – גם פרט זה אינו מדויק, שכן לאחר תקופת רבנותו בריטשוואל כיהן ר' שמעלקא מספר שנים ברבנות העיר שינאווא, ורק לאחר־מכן עבר לניקלשבורג.

נקמת העופות

בבוא מוהרש"ש לניקלשבורג הכינו עבורו קבלת פנים, וכל חשובי העיר נקהלו באולם גדול לקבל פני הרב.

הרב בא וישב זמן מה על הכסא שהוכן עבורו. אחר־כן עמד והלך אל חלון ופתח אותו, והביט החוצה. חשובי העיר ראו כן תמהו, על מה ולמה הרב החדש שבאו לקבל פניו עזב את כל פני העיר, ועומד אצל החלון ומביט החוצה.

והנה עברה עגלה טעונה עופות שחוטים, ואשה שמסחרה הי' למכור עופות שחוטים מובילה את העגלה עם העופות. ויקרא מוהרש"ש להשמש, שילך תומ"י החוצה, ויקרא אל האולם את האשה המובילה את העופות.

בבוא האשה אל האולם, ויאמר לה הרב: אצל איזה שוחט שחטו את העופות? ותאמר האשה שם של אחד מהשו"בים.

השו"ב הי' שם, ויפנה הרב אל השו"ב: האם אמת ששחטה אצלך את העופות? ויאמר השו"ב שהוא אינו מכירה, וזו הפעם הראשונה שרואה אותה.

ותאמר האשה שטעתה, והשו"ב השני שחט את העופות. ויקראו גם להשו"ב השני, ושאל אותו הרב אם שחטה אצלו. ויאמר השו"ב, שזה כמה שנים שלא הביאה עופות לבית השחיטה שלו לשחוט.

ויקרא הרש"ש בקול: מרשעת, תני תודה!

והרימה קולה בבכי גדול, שזה שנים שמאכילה את העיר בנבלות וטרפות, ומבקשת מהרב שירחם עלי' ויתן לה סדר תשובה.

ויאמר לה מוהרש"ש, שאם תקבל עלי' כל מה שיצוה לה, אז יסדר לה סדר של תשובה. ותאמר האשה שהיא מקבלת עלי' כל מה שיאמר הרב, אף יסורי מיתה ר"ל.

ויאמר לה הרב: לכי הביתה ותקראי לחברה קדישא שיעשו לך כל הפרטים שעושים למת ממש – טהרה, תכריכין – ויחפרו קבר, וגם הוא – הרב – יבוא לבית הקברות קודם שיכסו את הארון.

ותעש האשה כל מה שאמר הרב, וכאשר הורידו אותה אל הקבר, קודם שכיסו את הארון, קראו להרב. ועמד הרב שעה ארוכה נשען על מקלו.

פתאום התחילו לעוף אווזים ותרנגולים, וירדו לקבר, והתחילו לנשוך אותה, עד אשר מתה מהייסורים שעשו לה העופות. וכאשר ראו שאין בה רוח חיים – צוה הרב לעשות צורת הקבר.

אנשי העיר, בראותם את כל אשר עשה הרב מוהרש"ש, רעדה אחזתם, והנחילו לו כבוד כראוי, בראותם שאיש קדוש הוא.

(מהרשג"א)

טו. הרה"ק ר' פינחס, בעל ההפלאה

חטאו של מתענה

כ"ק הרה"ג מוהר"ר פנחס הורוויץ, הרב אב"ד דק"ק פראנקפורט דמיין, בעל הפלאה ומקנה ופנים יפות על התורה, ממקושריו ותלמידיו של כ"ק הה"מ ממעזריטש, בא פעם לעיר ניקלשבורג, לבקר את אחיו כ"ק הרה"ג מוהרש"ש אב"ד דניקלשבורג.

הרה"ג מוהר"ר מרדכי באנעט למד אז אצל הרה"ג מוהרש"ש, והי' לו חדר מיוחד שם למד. הרה"ג ר' פנחס עבר על־יד החדר ההוא שבו ישב רמ"ב ולמד, ופנה אליו ר' פנחס ואמר: אבוך יהי' חוטא?

הגאון רמ"ב, בשמעו את הדברים יוצאים מפה כ"ק הגאון ר"פ, עשה חשבון הנפש, ולא מצא בנפשו שיהי' נקרא חוטא.

ויספר הדברים לרבו הרש"ש, שאחיו אמר עליו שהוא חוטא, ואינו מוצא בעצמו, ואינו יודע במה לתלות. ויאמר לו, שבשעה שישב עם אחיו לסעוד, ישאל אותו מה כוונתו שאמר על תלמידו שהוא חוטא.

בעת הסעודה שאל הרש"ש לאחיו הר"פ למה קרא את תלמידו בשם חוטא.

ויאמר הר"פ: תלמידך יושב בתענית, ומטריד אותו, שאינו יכול להתעניין בלימודו. וחז"ל אמרו[56], שתלמיד חכם היושב בתענית והתענית מטרידה אותו ומביאתו לידי ביטול תורה נקרא חוטא.

(כך שמעתי מהרשג"א. בספר סיפורי חסידים פ' נשא נדפס על כ"ק ר' אלימלך מליזענסק[57], וקרוב אל האמת שמועת הרשג"א)

מנהג דרך ארץ

הרבנית של כ"ק הרה"ק מוהר"ר שמואל שמעלקא התאוננה לפני גיסה הרה"צ הרה"ג מוהר"ר פנחס הורוויץ, שאחיו הרב רש"ש זה עידן ועידנין שאינו מדבר עמה אף דיבור אחד. ויבטיח לו שידבר אודות זה עם אחיו הרב.

כשישבו לסעודה, אמר הר"פ לאחיו הרש"ש: מפני מה אינו מדבר עם הרבנית לפרקים קרובים, ואדרבה, אינו מדבר עמה אף דיבור זה עידן ועידנין?

ויאמר הרש"ש: אמשול לך משל. מי שיש לו חנות של פנינים ואבנים טובות, ובתור עומדים לקוחות וממתינים על תורם, שגם הם יקנו מהסחורה הטובה – הייתכן שיאמר בעל החנות להלקוחות שיעמדו כשעה עד אשר ידבר עם זוגתו דברי קירוב? הלא למשוגע יחשב! והנמשל מובן.

ויאמר הר"פ: אף שדבריך אמת, מ"מ "הנהג בהם מנהג דרך ארץ", ודרוש לבעל לדבר ולקרב את אשתו מעת לעת, ולדבר על לבה מזמן לזמן.

(מהרשג"א)

מי שטרח בערב שבת – יאכל בשבת

סוחר נסע ללייפציג ליום השוק, ונסע דרך פראנקפורט דמיין, והגיע לעיר בלילה. אנשי העיר כבר ישנו, החושך יכסה את הארץ, וחוץ מזה גשם שוטף ירד על הארץ, החלונות מוגפים והדלתות סגורים. האיש נסע דרך כמה רחובות, ולא ראה אור בבתים.

ברחוב אחד ראה אור באחד הבתים, וראה דרך החלון שבעל־הבית ער, וניגש אל הדלת והקיש בה. בעל־הבית ראה שיהודי הוא האורח, וכולו רטוב מהגשם, בקשו להכנס לביתו, וכבדו בחמין וגם במיני מאכל, והציע מטה לפניו לישון.

הסוחר אכל ושתה, והכיר שהאיש המארח אותו אינו סתם בעל־בית, שזהו תלמיד־חכם גדול, ומתוך הדברים נתוודע שזהו רב העיר דפראנקפורט – הרה"ג וכו' מוהר"ר פנחס הורוויץ.

ויאמר האורח אל הרה"ג: הנה פרנסתי באה אלי ברוב עמל ויגיעה, נסיעות למרחקים, טלטולי דגברי, וברוב עגמת נפש ודכאון רוח. האם אקבל שכר בג"ע לעוה"ב?

ויאמר לו הרה"ג:

טענתך היא עבור היסורים, אבל יש לך ללמוד מעסקך שאמרת. והלא ק"ו הוא: ומה עבור פרנסתך הגשמית, הבאה בכמה טרדות ועמל רב, מה אתה מקבל עבור זה, מעט לחם ותבלין – ק"ו בן בנו של ק"ו עבור ג"ע, שהוא תענוג נפלא, תענוג אין־סופי, תענוג אלקי, שכל תענוגי עוה"ז אין שוים אפילו שעה אחת לגבי תענוג גן־עדן, חפץ אתה שתקבל אותו בלא שום טרחא ועבודה כל שהוא, והיא תבוא מעצמה בלי שום טרחא ועבודה?!

טז. הרה"ק ר' לייב שרה'ס

איש אחד שעסק ב"קרעטשמע"[58] סמוך לראוונא, היתה לו בת יפת תואר ומשכלת.

פעם עבר דרך ה"קרעטשמע" בנו של פריץ, ונפשו חשקה בה, ודיבר על אבי' שיתן לו אותה לאשה, וכן על לב הנערה שתתרצה להינשא לו, והם לעגו לדבריו.

56. ראה תענית יא, ב.

57. כך מסופר גם בספר "שמן הטוב" ע' 73 (בשם ספר "מעשה צדיקים" ע' כג). בספר "פאר מרדכי" ע' 172 מופיע הסיפור על ר' זושא מאניפולי, אך בהערה שם (ע' 186) מציין העורך שסביר יותר לייחס את הסיפור לאחיו ר' אלימלך.

58. =פונדק.

ויבוא אל בית אביו סר וזעף, וישאל אותו אביו סיבת הדבר למה הוא סר וזעף, ויספר לו שנפשו חשקה בבית יהודית, והם אינם מרוצים להתחתן אמו. ויאמר לו אביו: אבל באמת למה לך בת יהודית, האם חסרים לך בין נכבדי הפריצים? אבל הוא טוען שרק בבת ישראל הנ"ל רצונו שתינשא אליו.

אצל הפריץ עבד סַפָּר (שערער) מנוול, נוכל, חכם להרע. בראותו שבן הפריץ פניו רעים והולך ודל מיום אל יום, וישאל אותו הספר סיבת דאגתו. ויספר בן הפריץ להספר, שנפשו חשקה בבת המוזג, והם דחו אותו לגמרי.

ויאמר הספר: שמע לעצתי, דבר אל לב אביך, וישלח מכתב להפריץ אדון המוזג היהודי, שיצווה להיהודי שיתן את בתו לאשה לך, ואם לא – מרה תהי' אחריתו. ואני אהי' השליח, ובודאי יקיים את אשר יצווה הפריץ.

אביו הפריץ נתן לו מכתב, והספר נעשה השליח.

בדרכו עבר דרך "קרעטשמע" של יהודי, שהי' מכיר את הספר שהוא מלשין ומסור וכל מיני רע בו. ויתן לו סעודה שמנה עם יי"ש הרבה, עד אשר נרדם ונפל שיכור, ומכיסו נפל המכתב של הפריץ להפריץ השני. ובאשר ידעו שהוא מלשין, פתחו המכתב לדעת איזה מלשינות במכתב, ורעדה אחזתם לראות הצרה להיהודי ובתו שרה.

מיד רתמו את הסוס ורכב חיש מהר לאבי שרה, ויספר לו אודות הצרה. ויקראו לעוד יהודי מהכפר לטכס עצה בטרם תבוא הרעה, ולא מצאו שום עצה. ויאמר אבי שרה: יש אצלי מלמד, והוא איש נבון. נקרא נא לו, ותשועה ברוב יועץ.

ויקראו להמלמד, ויאמר: עצתי לנסוע תומ"י העירה, ולמצוא בחור שיאות להינשא עם הנערה ולתת אח"כ גט פטורין, ויעמידו חופה. ובבוקר השכם, בטרם יבוא הספר, ללכת אל הפריץ עם המכתב, ותשלחו להפריץ עוגת דבש ויי"ש, ותאמרו לו שבתכם שרה נשאת לאיש, וע"כ מגישים אתם כיבוד להפריץ לכבוד החתונה. ואם יבוא הספר אח"כ – יהי' אחר המעשה.

ויאמרו: עצתך נכונה, אבל מאין נקח עתה בלילה בחור שאינו נשוי?

ויאמר אבי שרה להמלמד: אני מכיר אותך, שאינך נשוי, ואיש אמת, ובודאי תתן גט פטורין אחר החתונה, על־כן מציע אני שאתה תקבל עליך להיות החתן. ויאמר המלמד: להציל את בת ישראל, הנני מוכן.

ויקראו לעשרה אנשים, והעמידו חופה בברכות נשואין וקידושין. ובבוקר בא המוזג לחצר הפריץ עם עוגות דבש ויי"ש, וסיפר שבתו שרה באה אתמול בברית הנישואין.

הספר בא עם המכתב בחצות היום, ויאמר הפריץ: לא אוכל לעשות דבר, שהלא היא כבר נשואה, והלך בפחי נפש.

כעבור ימים אחדים אמר המלמד להי"קרעטשמער" שייסעו להעיר ויתן גט פטורין, שהמלמד הי' איש זקן ומוכה בצרעת, איש חולה ידוע מכאובים. ותאמר שרה לאבי': לכתחילה לא הייתי מרוצה להינשא לאיש כזה, אך באשר מה' יצא הדבר וזימן את כל הדברים האלה, אינה חפצה להתגרש.

ולהיות שהזיווג הי' בלי שום תאווה, המשיכו נשמה גבוהה, והוא הרה"צ הנסתר מוהר"ר ארי' ליב שרה"ס, נולד י"ז תמוז ת"צ לאביו ר' יוסף ולאמו שרה בעיר ראוונא, ונפטר ד' אדר שני תקנ"א. וכ"ק הבעש"ט פעל על־ידו הרבה בענין פדיון שבויים[59].

(מהרה"ח מוהר"ר יצחק מתמיד הי"ד גורעוויטש)

---

59. ראה גם "גבורת ארי" (תולדות הרה"ק ר' ליב שרה"ס) אות ב. "שפתי קודש" (לחז' תרפ"ט) מערכת ר' ליב שרה"ס אות ג

יז. הרה"ק ר' אריה ליב, הסבא משפולי[60]

לאיש נגיד, שהי' חסיד לכ"ק הרה"צ מהרא"ל, הנקרא "שפאלער זיידע" (הסבא משפאלא), הי' לו בן שוטה. ונפטר החסיד ושחל"ח, ויקח הרה"צ את הבן לשפאלע, ונעשה אפוטרופוס על נכסי הבן, וזן אותו מנכסי אביו. שהרה"צ הבין שאם הבן יעסוק בנכסי אביו, יאבד אותם בזמן מועט.

מיום אל יום, והנכסים הולכים ודלים. ויאמר הרה"צ לבן החסיד: הנה אתה אוכל ממה שהניח לך אבך. שמע נא עצתי: סע לפטרבורג, ושם תעשה מסחר ותרוויח, ואני אתן לך מכתב לאיש אחד, והאיש יזמין לך מסחר.

ענה בן החסיד להרה"צ: איך אסע לפטרבורג, הנה לא נסיתי מימי לצאת לעיירות רחוקות, ובפרט לפטרבורג? ויאמר לו הרה"צ: הנה בימים אלו נוסע אחד ממקושרי לפטרבורג, אבקש אותו שירשה לנסוע אתו, ובודאי יקח אותך עמו.

בן החסיד נסע עם החסיד לפטרבורג, וילך תומ"י למסור את המכתב. הרה"צ אמר לו שיכנוס לבית סימן עשרה[61], ובבואו לבית ראה והנה שומר מזויין עומד על פתח הבית. וירא לכנוס, וחשב אפשר טעה. וילך עוד הפעם ומנה הבתים, וירא שזהו הבית הנכון.

ויגש המכתב להשומר, ויתן לו רשות להכנס, והנה זהו בית של שר גדול מיניסטר המלוכה. ויאמרו לו שישב בפרוזדור, וכאשר יגיע התור שלו יקראו אותו. כה עבר עליו זמן רב וטרם קראו אותו.

והנה החסיד שנסע עמו בא ג"כ לבית המיניסטר, ותמה החסיד מה לו להשוטה עסקים פה. הסוחר נכנס מיד להשר, וכעבור שעה קלה קרא השר להשוטה, ואמר בפניו להחסיד הסוחר: מה אעשה? כבר הכינו הניירות על דבר הקבלנות על שם האיש הזה, ואינני יכול לשנות.

החסיד נרתע, ואמר להשר: אבל אין הוא יודע מימינו ומשמאלו בעסק הזה. ויאמר השר: מה שנעשה עשוי, ואין בכחי וברצוני לשנות. זאת היא עצתי נאמנה: תן לו חלק בקבלנות, ואני אכתוב שטר שהשוטה נותן לך הרשאה לקיים כל מה שנכתב בשטר הקבלנות. וישאלו להשוטה אם הוא מסכים ע"ז. ויאמר: בודאי הוא מסכים, שאין לו שום ידיעה במסחר.

השר והסוחר גמרו ביניהם הסכום שצריך לשלם להשוטה, ונעשה השטר הרשאה.

ויאמר השר להשוטה: הנך באמת שוטה! הנה נתנו לך קבלנות שעולה לסכום גדול, ובעבור הרשאה ג"כ קבלת סכום נכון והגון, ואינך שואל למה ובאיזה זכות נותנים לך כל זה?

ויאמר השוטה: באמת תמוה לי למה מגיע לי זאת. אבקש את כבודו לספר לי באיזה זכות מגיע לי.

ויספר השר לאמר:

בהיותי אברך עבדתי כסופר ומזכיר במיניסטריום. עבדו שם הרבה צעירים אברכים. ויהי היום וכולנו עובדים, ונכנס איש זקן לבוש בגדי לבן, והלך ישר לארגז ששם היו מונחים תיקים, דינים וגזירות, ויקח גזירה שגזרו על היהודים, ויקרע אותה לעינינו. כל העובדים רואים, ופחד ורתת נפל על כולנו. ואין איש מרהיב בנפשו לומר לו דבר, והלך לו הזקן.

אני הייתי מהצעירים, ואזרתי עוז בנפשי, ורצתי אחריו ושאלתי אותו לשמו. ויאמר לי שהוא ה"שפאלער זיידע", ואם באיזה מן הימים יכתוב לי מכתב, בקשתו שאמלא את המבוקש בהמכתב.

היום, כאשר הבאת המכתב, וביקש אותי שאמסור לך הקבלנות – נעניתי לבקשתו, וכתבתי על שמך את הקבלנות.

(מהרשג"א)

---

60. ידועה השערת כ"ק אדמו"ר זי"ע ("שיחות קודש" תש"ל ח"ב ע' 99) שר' ליב שוה"ס והסבא משפולי חד הם. יחד עם זאת, מאחר שהסיפורים מתייחסים לכל אחד מהכינויים בנפרד, הפרדנו גם כאן בין שני הכינויים.

61. כלומר: שמספרו 10.

יח. הרה"ק ר' שלמה מקרלין

המסע ברוסיה הלבנה

כ"ק הרה"צ מוהר"ר שלמה מקארלין חפץ להתיישב באחת מערי רוסיא הלבנה, כמו שהסכימו החבריא קדישא תלמידי הה"מ דמעזריטש אחרי הסתלקותו, ונסע ליאנאוויטש.

ביאנאוויטש גרו שני חסידים של כ"ק אדמו"ר הזקן, ונקראו שניהם בשם שמאי. החסידים הנ"ל נכנסו להאכסניא של הרה"צ לקבל שלום, ואמרו להרה"צ: שמענו שכ"ק הרה"צ חפצו להתיישב בעירנו, להוי ידוע לכ"ק שעירנו שייכת לכ"ק אדה"ז.

בנסעו משם הלכו שני החסידים ללוותו, ואמר לאנשיו, שמימיו לא ראה אנשים שיש להם ביטול וענוה כאלו[62].

משם נסע לעיר טשארי. זה אירע אחרי י"ט חה"ס, וסיפרו לו החסידים דטשארי, שביום שמחת תורה העבר עבר לפני התיבה לתפלת מוסף חסיד אחד, ובמקום "נקדישך" כמו בנוסח אשכנז אמר "כתר", ונפל קטטה בביהמ"ד, ונפלו עליו שלשה מהמנגדים והכו אותו מכות רצח.

ואמר הרה"צ שיכתבו לו על נייר שמות הרוצחים. את האחד מחק, ולא הוציא שנתו. ואת השני הראה בידו הקדושה למטה, וירד מנכסיו, ונעשה חוזר על הפתחים. ואת השלישי אמר "עס וועט זיך אים אָפגרעבצן" (גיהוק), והתחיל לגהק עד סוף ימיו, ושמעו הגיהוק שלו למרחוק. גם הדורות שלאחריו היו מגהקים (זוגתו של המשפיע הרשג"א, גזע משפחתה מהאיש הנ"ל, וגם היא היתה מגהקת).

ואמר על העיר טשארי: "צערני"[63], אנשים שחורים.

משם נסע לעיר קראסנאלוקי. בבואו לקראסנאלוקי ירד מהעגלה ואמר: עיירה קטנה ורקיע גדול ("אַ קליין שטעטל און אַ גרויסער הימל").

משם נסע לעיר צאשניק, והאיש אשר התאכסן אצלו ציווה לנגר אחד שיעשה לכבוד האורח הגדול הרה"צ מטה חדשה.

כששכב כ"ק הרה"צ על המטה אמר שמדקר אותו, וירד מהמטה. ושלח הבעה"ב להנגר לחקור אם ישן מי שהוא על המטה, ונתוודע ששוליא דנגרי נכרי ישן על המטה קודם שהביאו להאכסניא.

מעיר צאשניק נסע לעיר פאסטאוו הסמוכה ללאהויסק פלך מינסק[64], ונתאכסן אצל אחד הנקרא יהודה פאסטאווער, מחסידי אדה"ז, טרם שנתקרב אל חסידי חב"ד.

בבוקר, קודם התפלה, שאל הרה"צ לבעל האכסניא אם יש בעיר מקוה, ואמר שאין פה מקוה. ושאל אם יש נהר שיוכל לטבול קודם התפלה, וענה שאין כאן נהר. ושאל עוד אם יש באר מים חיים, ואמר שיש כאן רק באר אחת בחצר הכומר (זה אמר כדי לצערו). ויאמר הרה"צ שיקחו סדינים ויעשו מחיצה וירד לטבול, וכן עשו.

אנשי העיר נתקבצו לראות הפלא, איך הרהיב הרה"צ לטבול בבאר הכומר, שהי' ידוע לשונא ישראל כהמן.

הכומר ואשתו ישבו על ספסל, ורואים שאנשי העיר נתקבצו סביב לחצרו, ותמהים למה נתקבצו אנשי העיר. ואחרי שהרה"צ טבל א"ע בבאר המים חיים, שאל לאנשי העיר מהו הסיבה שעומדים סביב חצרו.

ויאמרו לו אנשי העיר: האם לא ראה איך שהרה"צ טבל בבאר שלו? ואמר הכומר שלא ראה דבר מזה שקרה עתה, אך שלח אנשיו שיביאו את הרה"צ, לייסרו על אשר העיז לטבול בבאר שלו.

---

62. ראה גם "תשורה" משמחת משפחות ויינגרטן-פורסט (סיון תשס"א) ע' 35.

63. =שחור (ברוסית).

64. להבדיל מפסטוב הסמוכה לקייב שבאוקראינה, מקום מנוחתו של ר' אברהם המלאך (כמסופר לעיל ע' 76).

האנשים השלוחים באו בעת שהרה"צ התפלל, ונפל חרדה גדולה עליהם, ויראו מגשת אליו. והלכו להם וסיפרו להכומר.

ויאמר הכומר: א"כ אלך בעצמי לראות צדיק כזה. ויאמר להבעה"ב שיבקש רשות מהרה"צ לראות פניו ולדבר עמו. וכאשר הציע הבעה"ב לפני כ"ק את בקשת הכומר, אמר: ערל טמא יראה פני? זאת לא!

ויאמר הבעה"ב: מה זה הסיבה שהכומר הכיר בכ"ק שאתם צדיק, ואני יהודי ואיני מכיר בכם?

ויאמר הרה"צ: אין אתה שיך לי. סע ללאזני, אתה שיך להמגיד דלאזני.

(מהרשג'א)

שחוק של רגע

פעם נסע הרה"צ מוהר"ר שלמה מקארלין בדרך עם חסידים.

בדרך נפגשו סוחרי סוסים שנהגו סוסים ולעומתם סוחרי שוורים שנהגו שוורים, ונעשה מלחמה בין השוורים והסוסים. החסידים ועוד אנשים שנסעו בדרך, כשראו המלחמה התחילו לשחוק. וישאל הרה"צ: מה ולמה מלא פיהם שחוק? ויספרו לו ע"ד מלחמת הסוסים והשוורים, ויצא מהקרון ושחק כמו רגע.

אחרי שנסעו ראו חסידיו שהוא ברצינות ומאויים, וכבר הגיע זמן מנחה ואינו מתפלל. ושאלו החסידים: הלא כבר הגיע זמן מנחה!

וענה: איך אוכל להתפלל? הלא אני רשע! ושאלו החסידים: מה יום מיומיים? ויען: הלא ראיתם איך ששחקתי בעת מלחמת הסוסים והשוורים, ואסור לאדם שימלא פיו שחוק בעוה"ז[65].

(מהרשג'א)

יט. הרה"ק ר' ישראל, המגיד מקוז'ניץ

כ"ק הרה"צ מוהר"י מקאזניץ הי' פעם בלובלין, והלך להתפלל בביהכ"נ של הגאון מהרש"ל, ואמרו לו שמהרש"ל הי' מקפיד שלא להתפלל נוסח אר"י או ספרד בביהכנ"ס שלו. ויאמר הרה"צ דקאזניץ: אקוה שעלי לא יקפיד.

וקרב אל התיבה להתפלל, והתחיל לומר הודו, ורק אמר את הפסוק, והלך מהתיבה, ואמר הרה"צ שתומ"י הקפיד המהרש"ל עליו שמתפלל נוסח אר"י[66].

(מהרשג'א)

כ. הרה"ק ר' יעקב יצחק, החוזה מלובלין

בעיר אחת הי' איש עשיר בעל עסקים, ודרכו הי' שלא ישב לאכול סעודה בלא אורח.

ביום ראשון אחד, אחר ש"ק, כשבאו אנשי הבית לסעודת הצהרים, לא ישב עמהם בעה"ב. ויאמרו לו אנשי הבית: למה אינו מיסב עמהם לסעוד? ויאמר: הלא ידעתם מנהגי שלא לסעוד בלא אורח.

לסעודת הערב אמרו לו ב"ב: למה אינו מיסב עמהם, הלא התענה כל היום? ויאמר: איני יכול לשנות מנהגי. רק שלא יתענה, יסעוד רק מיני מזונות שאינם צריכים נטילת ידים. כן נהג כל ימי השבוע, שלא עבר אורח כל ששת הימים.

ביום הששי שלחו בני הבית שלוחים על הדרכים למצוא אורח, ובשעה מאוחרת מצאו בדרך אחד איש זקן ותרמילו על כתפיו, ובקשו ממנו שיחוס על איש יהודי להתארח אצלו, שזה שבוע הוא מתענה. ונתרצה הזקן והלך עמהם.

מנהג הבעה"ב העשיר, הי' מתנהג בעת הסעודה לומר דברי תורה. הבעה"ב הי' המתחיל, ושאר בניו וחתניו ואורחים, כל אחד ואחד אמר דבר תורה כסדר שישבו.

---

65. ראה סיפורים דומים בקובץ "בית אהרן וישראל" גליון לט ע' קנב הערה 16.

66. ראה גם "עתן ציון" ע' קט הערה ב. "מגדל עוז" ע' רעא.

האורח ישב אצל חתנו של הבעה"ב, וכשגמר חתנו דבר תורה, ביקש הבעה"ב שגם האורח יאמר דבר תורה, ויאמר האורח שאין בידו שום דבר תורה. ויאמר חתנו של בעה"ב להאורח: איך איש יהודי אין בידו דבר תורה?! ויאמר הבעה"ב: האורח עייף מטורח הדרך, מחר לסעודת הצהריים יאמר.

לסעודת הצהריים כל אחד אמר דבר תורה, וכשבא התור של האורח, אמר כדאתמול בלילה, שאינו יודע דבר תורה. ויאמר חתנו של בעה"ב כנ"ל: איך איש יהודי איננו יודע דבר תורה?! ויאמר חותנו: אל תדחוק אותו, יאמר לסעודה שלישית.

בסעודה שלישית כל אחד אמר דבר תורה, וכשבא תור של האורח הזקן אמר כנ"ל, שאיננו יודע דבר תורה. ויאמר חתנו של בעה"ב: בזיון! זקן כמותך, אינך יודע אף פסוק מהתורה, או פסוק מתהילים?!

ויאמר האורח הזקן: אברך שיהי' סוף כל סוף רב בעיירה קטנה, ותקבל שכירות חמשה "פיטאקעס" (מין מטבע), אתה הנך מבזה אותי כ"כ?!

למחרת ש"ק בא האורח הזקן לקבל ברכת הפרידה מבעה"ב. ויאמר לו הבעה"ב: הנני מכיר טובה לך, שממש החיית אותי, שצמתי כל השבוע. אבל מתפלא אני על דבריך, שאמרת לחתני שיהי רב בעיר קטנה. חתני הוא שותף במסחרי, ויש לו כמה אלפים רו"כ במסחר, ומנין לך שהוא יהי' רב.

ויאמר הזקן: הנני מוכרח לספר דברי ימי חיי.

אומנותי אומנות החייטות, והייתי ימים רבים עובד אצל פריץ עשיר גדול. תפרתי בגדים עבורו ועבור ב"ב ועבדיו.

פעם אמר אלי הפריץ, שהיות שיערוך סעודה גדולה ליום היובל שיהי' ביום מיוחד, וחפצו שאתפור בגדים מיוחדים עבור כל ב"ב, ועבור פועליו ועבדיו, ע"כ נותן ע"י שלש מאות רו"כ, ואסע העירה לקנות לבדים[67] עבור תפירת הבגדים.

בדרך נסיעתי שמעתי קול בכי של משפחה שלימה. ואדביק בסוסים למקום שנשמעו הבכיות, וארא "היידאמאקען" (שוטרים) סובבים משפחה שלימה של יהודים. ושאלתי אותם מה להם להמשפחה, ואמרו שהיהודי חייב דמי שכירות עבור ה"קרעטשמע"[68] עבור כמה שנים, ע"כ מובילים אותם לבית הכלא.

ושאלתי אותם: וכמה עולה הסכום שחייב, ואם ישלמו עבורם יוציאום לחפשי? ויאמרו: אין אנו יודעים. במרחק ממנו נמצא מנהל העסקים של הפריץ, תוכל לשאול אותו, והוא יודע הפרטים.

דבקתי את המנהל, ושאלתי אותו על כל הפרטים, ויאמר: בוראי אם ישלמו עבורם יוציאום לחפשי, ונושים ממנו סך שלש מאות רו"כ. הוצאתי מכיסי השלש מאות רו"כ שנתן לי הפריץ, ושלמתי למנהל, ונתן צו להשוטרים, ונתנו להם חופש.

ה"קרעטשמער" נפל על צוארי ואמר: ממש הצלת את נפשי ונפשות בני ביתי, אם יהי' בכחי בעלמא דין לגמול לך הסד אעשה זאת, ואם לא יעלה בידי לעשות עמך חסד בעולם הזה, הנני מבטיחך לבוא מעולם העליון לשלם לך עבור חסדך שעשית עמדי.

ה"קרעטשמער" הלך לדרכו, ואני נשארתי משומם: מה עלי לעשות עתה? איך אבוא אל הפריץ בעל האחוזה, ומה אומר לו, איפה הם השלש מאות רו"כ? ואני אין בכיסי אף פרוטה.

עלה בדעתי, שאחזור לבעל האחוזה, ואספר לו שבדרך שעברתי דרך יער עבות, נפלו עלי שודדי יער וגזלו ממני כל הסך שבידי. אם יאמין לדברי – בודאי טוב, ואם לא יאמין לי – יעבור עלי מה, אין עצה אחרת.

ובכן חזרתי להפריץ וסיפרתי לו כמו שנגמר בדעתי, ויאמר לי בעל האחוזה: הנני יודע שאינך שקרן, והאמת אתך. ע"כ הא לך שלש מאות רו"כ אחרים, וסע העירה, וקנה הלבדים הנצרכים לתפור הבגדים.

67. כלומר: בדים.

68. =פונדק.

כה עבדתי אצל בעל האחוזה כמה שנים. זה שנים אחדות עלה בדעתי: הלא זקנתי, וכל ימי הנני נצא בין נכרים, בלא תפלה בצבור. די לי לשבת אצל בעל האחוזה. העתקתי מושבי לעיירה בין יהודים, וקמתי בכל יום ויום לביהכ"נ להתפלל ולומר תהלים.

בשנה העברה, ערב יוהכ"פ, אחרי סעודה המפסקת, קדמתי לבוא לביהכ"נ בשעה מוקדמת, טרם בא איש. לבשתי הקיטל, התעטפתי בהטלית, ראשי מכוסה בטלית, ואמרתי תהלים.

פתאום הרגשתי שמי שהוא דוחף אותי. חשבתי שעמדתי על מקום ששייך למי שהוא, ונתרחקתי ועמדתי על מקום אחר. עבר זמן מועט, והנה גם שם דוחקים אותי, עד שבאתי לפינה שאין לזוז ימין או שמאל. פתחתי את עיני, והנה ה"קרעטשמער" שהצלתי אותו עומד לפני לבוש בתכריכין, ואומר לי:

הנה הבטחתי לך שאעשה לך טובה או בעולם הזה או אבוא מעולם העליון. והנה, בעולם הזה לא עלה בידי לעשות לך טובה, ואבוא היום מעולם העליון, והטובה היא שאספר ואצייר לך מהו יוהכ"פ בעולם העליון.

הוא מספר, ומעיני יורדות דמעות שליש. פתאום שמעתי קול אומר לי: ר' יהודי! למה אתה מעכב אותי? כל מתפללי ביהמ"ד הלכות, הנרות כבר כבו, ואני צריך לסגור את ביהכ"נ.

בינתיים אמר לי ה"קרעטשמער" המת: עתה לך ללובלין להחוזה הריי"צ מלובלין, והוא יאמר לך מה לעשות.

פתחתי את עיני, והנה השמש עומד לפני, ומתחנן שאסיים תפלתי.

למחרת יוהכ"פ הלכתי להחוזה ללובלין, ואמר לי החוזה: מעתה תתפלל עמי בסידור אחד. כה התפללתי עמו בסידור אחד שנה שלמה. כתום השנה אמר לי החוזה: לך הביתה, ואתן לך מתנה: מעתה, כשתראה איש – תדע מה שיארע אתו.

אנשיך אשר מצאו אותי בדרך – זהו דרכי מלובלין, ורואה אני שחתנך יהי' רב בעיר קטנה, ויקבל סכום זה עבור שכירות.

גלגל החוזר הוא בעולם: העשיר המכניס אורח ירד מנכסיו, וגם הנדוניא של כמה אלפים של חתנו ירדו לטמיון, והוצרך לקבל עליו רבנות.

יש מסיימים, שהציעו לפניו רבנות של שתי עירות, באחת נתנו לו שכירות יותר מכמו שאמר האורח. ואמר האברך, שכפי שיצא מפי האורח הסכום – בזו העירה אקבל הרבנות[69].

(מהרה"ח התמים ר' ישראל נח בעליניצקי, ששמע מחסיד פולני שו"ב בקרעמענצוג)

כא. הרה"ק ר' חיים מצ'רנוביץ

מספרים על אודות כ"ק הרה"צ מוהר"ר חיים מטשערנאוויטש[70]:

מקומו בביהכנ"ס במזרח הי' אצל ארון הקדש. לארון הקדש היו אגפים[71]. בכל ימות החול הי' עומד תחת האגף, ובש"ק הי' עומד חוץ להאגף, שנגבהה קומתו לערך ראש של אדם[72].

כב. הרה"ק ר' יהושע העשל מאפטא

פטירתו של שו"ב נסתר

כ"ק הרה"צ מוהר"ר יהושע העשל מאפטא, נהג רבנות מקודם בעיר קאלבאסוב והגליל. מאחת מערי הגליל באו אליו אנשים בקובלנא על השו"ב שלהם, שהוא שיכור, ומזמר שירי נכרים.

ויאמר הרב שע"פ דין אין מקבלים גביית עדות אלא בפני בעל דין, ועל כן מוכרח הוא לנסוע לעירם לחקור על הדבר, ויקבל הגביית עדות במעמד השו"ב.

---

69. ראה גם "שמועות וסיפורים" ח"א ע' 253.

70. בעל "באר מים חיים".

71. =בליטות מחלקו העליון, כעין כנפיים.

72. ראה גם "מגדל עז" ע' רמח. וש"נ

באחד הימים שכר עגלה ונסע העירה. באמצע הדרך פגש באיש זקן הולך רגלי, והזמינו הרב לנסוע עמו על העגלה. לא הרחיקו לנסוע, והרב שמע קול אומר: שו"ב שמלאכים ושרפים אין מבינים מה שמדבר, נוסע הרב מקאלבאסוב להעבירו מחזקת שו"ב?! ויפן הרב כה וכה, והנה הזקן נעלם והעגלה ואיננו.

בנסעו הלאה פגע באברך, והזמינו הרב לנסוע עמו בעגלה. לא הרחיקו לנסוע, והנה שומע הרב קול אומר: שו"ב שמלאכים ושרפים אין מבינים דבורו, נוסע הרב דקאלבאסוב להעבירו?! ויפן כה וכה והנה האברך נעלם ואיננו. וישם את הדבר בלבו, שיש דברים בגו.

כשבא העירה, טענו אנשי העיר שצריך להעבירו. אמר הרב שהיום רד, ומחר אי"ה יקבל עדותם בפני השו"ב.

בשעה מאוחרת בלילה בא הרב לבית השו"ב, ושאל לאשת השו"ב איפה הוא בעלה. ותאמר: אין אתם יודעים שבעלי הוא שיכור, והוא נמצא עתה במחסן אשר בחצר.

וילך הרב בלאט להמחסן לעקוב אחרי מעשה השו"ב, ויצץ דרך הסדק, וירא והנה השו"ב והזקן והאברך שפגע אותם בדרך יושבים סביב לשולחן ומתעמקים בעניני קבלה. ויקרב הרב אל הדלת, והנה היא סגורה, ודפק בדלת, ולא רצו לפתוח לו. ויאמר: בגזרת הרב גוזר אני לפתוח לי. ויפתח לו הדלת, והנה הזקן והאברך נעלמו, והשו"ב סובב הנה והנה ומזמר שירי נכרים כאילו הוא שיכור.

ויאמר הרב: בגזירת הרב, שיתגלה לו. ויאמר השו"ב: בבקשה לתקן מעמד עבור המשפחה והילדים.

למחרתו מצאו השו"ב שנפטר, ולא נסע הרה"צ מאפטא משם עד שהתקין מעמד עבור האלמנה והבנים.

ויסע משם הרב דקאלבאסוב אל חבריו, הרה"צ דשפאלע והרה"צ הר"מ מנעשכיז, להתייעץ מה עליו לעשות לתקן מה שעל־ידו נפטר השו"ב שהי' צדיק נסתר.

והסכימו בין כולם שזהו הורג נפש בשגגה, שהדין הוא שחייב גלות. ובאשר שהם חבריו, מקבלים גם הם עליהם גלות. וגם הסכימו שלא יתגלו בשום אופן להיות צדיקים בגלוי.

כעבור זמן שהלכו בגלות, נתגלה הרה"צ ר' מרדכי מנעשכיז. ובאו חבריו הרה"צ משפאלע והרה"צ מאפטא בטענה אליו, שעבר על ההסכם שהסכימו ביניהם שלא להתגלות.

ויאמר הרה"צ דנעשכיז: מה יכולתי לעשות, שבאו עלי בערמה ורימוני?

בעת הלכי בגלות באתי ליישוב אחד. בעל הבית שאצלו התארחתי הכיר בי שאני מתלמידי הה"מ דמעזריטש, וקבל אותי בפנים יפות, ושבוע שלמה לא נתן לי בשום אופן ללכת הלאה בגלות. אחרי זה, שחפצתי ללכת רגלי, לא נתן לי ללכת רגלי, ושכר עגלה עבורי. וכאשר ישבתי בהעגלה, וקבלו ברכת הפרידה, אמר לי המכניס אורח שלי: רבי, הלא לא קבלה עדיין ברכת הפרידה בתי הבכירה. אמרתי לו: אם־כן, לכו אמרו לה שתבוא הנה ותקבל ברכת הפרידה. והלכו תומ"י וקראו לה, וקבלה ברכת הפרידה.

מאין הי' לי לדעת שזה עשרים שנה שרגלי' שתוקות ("פאַראַליזירט"[73]) ואינה יכולה ללכת על רגלי'?!...

(מהרה"ח מוהר"ר יצחק מתמיד הי"ד גורעוויטש, ששמע מהגבאי של אחד מנכדי הרה"צ מהור"נ מטשערנאביל)

חובם של תושבי אפטא

כ"ק הרה"צ וכו' מוהר"ר יהושע העשיל, הנקרא "אפטער רב", הי' קודם רב בקאלבאסאוו.

כשבאו טובי העיר דאפטא והציעו לפניו ובקשו מאתו שיקבל עליו הרבנות דאפטא, ענה להם שבאם

73. =משותקות.

הם מסכימים לשלם לו שכירות של כך וכך לחודש, יקבל כתב הרבנות דאפטא.

טובי העיר דאפטא השתוממו למשמע אזנם את הסך שדרש מאתם הרה"צ, ואמרו לו: כבוד תורתו מבקש מדורש מאתנו סך כזה, שכל גדולי ישראל הידועים במדינתנו אין מקבלים שכירות גדולה כזו.

ויען להם הרה"צ: אני מבקש מכם רק זה מה שנמצא תחת ידכם ממון השייך לי, ולא רק מה שמגיע לי בעד שכירות הרבנות.

טובי העיר תמהו מתשובתו, ובקשו שיסביר להם תשובתו, שאינה מובנת להם – איזה ממון חייבים לו בני העיר אפטא. והרה"צ הסביר להם:

בעיר אפטא גר אחי אבא. דודי הי' איש עשיר גדול, ושבק חיים לכל חי. דודי לא השאיר אחריו לא בנים ולא בנות. אלמנתו של דודי הוצרכה לחליצה, וכתבה לאבי שיבוא לאפטא לתת לה חליצה.

אבי דר הי' בעיר באלטא, הרחוקה מאפטא יותר ממאתיים פרסה. אבי הי' איש עני, ועסק בבאלטא במלמדות, שאינה נותנת פרנסה בריוח כי אם בדוחק, והוכרח ללכת רגלי כל הדרך.

בבואו לאפטא נתן לה חליצה כדין, וגיסתו האלמנה אמרה אחרי החליצה אל אבי, שהיות שטרח לבוא דרך רחוקה כזו, וגם אין יורשים, והיא ירשה את כל העושר של בעלה – ע"כ החליטה עוד קודם בואו לתת לו שלשת אלפים רו"כ. ובפרט שטרח לבוא דרך רחוקה כזו לתת לה חליצה, מן היושר הוא שזה יהי' שייך לו.

אבי סירב לקבל, באמרו: אנכי קיימתי מצות השי"ת, ואין אני מוכרה בשום ממון שבעולם. והאלמנה טענה שאין חפצה ליהנות מאלו המעות, שכבר הסכימה שאלו המעות שייכות לאבי. ויאמר לה אבי, שאם־כן תתן את הסכום הזה לצרכי העיר אפטא, וכן עשתה.

וזהו שאמרתי לכם שממון שלי ישנו תחת ידכם, כן סיים הרה"צ.

וכידוע נתקבל לאפטא, ונקרא שמו "הרב דאפטא", ושם קאלבאסאוו נשכח.

(שמעתי מהתמים הרה"ח ר' פרץ מאצקין)

כג. הרה"ק ר' מרדכי מצ'רנוביל

כ"ק הרה"צ מוהר"ר מרדכי בן כ"ק הרה"צ מוהר"ר נחום מטשערנאבל נסע פעם בדרך, והגיעו למקום ביצה ורפש וטיט, והעגלון לא הי' בכחו להזיז את הסוסים והעגלה ממקומם, וכאילו מישהו אוחז בהאופנים, ואינו חפץ בשום אופן שתזוז העגלה ממקומה.

כ"ק הרה"צ הי' שקוע ברעיוניו, ופתאום כאילו נתעורר מאיזו מחשבה עמוקה, הוציא מכיסו רו"כ אחד, וזרקה להביצה והטיט, ואמר: "נאַ דיר דיין רובל" (הא לך הרו"כ שלך), ואין אני יכול כלום להושיע לך. ותומ"י זזו הסוסים והעגלה ממקומם ונסעו הלאה.

הנוסעים עם הרה"צ התעניינו לדעת מה קרה פה, ואזרו עוז לשאול את פי הצדיק מה אירע, אם זוכים הם לדעת הפרטים.

ויאמר להם הרה"צ: איש אחד נתן לי רו"כ, והוא עבריין גדול, ונפטר, ובא לכאן, ומתגורר פה ברפש ובוץ, ואחז בהאופנים, ולא נתן להם שיזוזו ממקומם, ובקש ממני שאתקן אותו. וזהו שאמרתי לו, שאין בכחי לתקנו, ונתתי לו בחזרה את הרו"כ שנתן לי[74].

[כאשר סיפר זאת המשפיע הרשג"א, אמר שהמת הי' שוטה שנתן רק רו"כ אחד. אם הי' נותן עשרים וחמשה רו"כ לא הי' כ"ק מפיל אותם, שסכום הגון כזה אין זורקין ברפש וטיט...].

(מהרשג"א)

כד. הרה"ק ר' משה מקרוסטשוב

כ"ק הרה"צ ר' דוד מטאלנא בא לבקר את אחיו, כ"ק הרה"צ מוהר"ר משה קראסטשאווער.

74. ראה גם "אדמו"רי טשרנוביל" ע' קצד.

הרה"צ מוהר"ד התנהג "ואתהלכה ברחבה", בהתרחבות כאחד העשירים, ואילו אחיו הרה"צ מוהר"מ התנהג בעניות, ביתו ריקם מכל, מתשמישי ורהיטי הבית, וגם העז היתה מבקרת הבית.

בבוא הרה"צ מוהר"ד לבית אחיו לקאראסטשעוו, ערכה הרבנית קדירה עם תבשילין לכבוד האורח, ותאמר אל בעלה הצדיק שישגיח על העז, שלא תכנוס אל הבית ותאכל כל מה שערכה.

הרבנית בעצמה הלכה לה אל שכנותי', ושני האחים ישבו להם לדבר בדברי תורה, עד אשר הרה"צ ר' משה שכח לגמרי ציווי הרבנית, והעז נכנסה לבית, ואכלה כל מה שערכה הרבנית לכבוד האורח.

כשבאה הרבנית הביתה וראתה שבעלה לא השגיח על העז שלא תכנס הביתה, התחילה לזעוק על בעלה הרה"צ בכל מיני גידופים.

כשמוע הרה"צ ר' דוד החירופים של זוגתו של אחיו הצדיק, הביט עלי' וחפץ לענשה. ויאמר לו אחיו הרה"צ ר' משה: אחי, רחם נא עלי, אל תעניש אותה. טובה היא להיטהר ולהינקות ("עס איז גוט פאַר איין אָפקומענישׁ").

(שמעתי מהתמים הרה"ח ר' פרץ מאצקין)

כה. הרה"ק ר' ישראל מרוז'ין

שמים אחרים

כ"ק הרה"צ הקדוש ר' ישראל מרוז'ין, בילדותו למד אצל מלמד מסכת שבת, "הי' מהלך במדבר ואינו יודע אימתי שבת", ושאל אצל המלמד: איך שוכחים מתי שבת?

המלמד טרח כמה פעמים להסביר לו, אם טעה אדם במדבר ושכח יום שיצא. וכל טרחתו עלה בתהו, שעל כל הסברה טען: איך שוכחים מתי שבת?

לסוף אמר לו המלמד: אמור אתה איך אין שוכחים על יום השבת. ויאמר הרה"ק: הלא בשבת נראים השמים באופן אחר, מסתכלים ברקיע ורואים שהיום ש"ק[75].

(מהרשג"א)

"מעולם לא הייתי ילד"

הרה"ק מרוז'ין אמר: זה שאינו רגיל בכתיבה יפה וישרה – כי להיות כתבן מתרגלים בעונת הילדות ("וועז מען איז אַ אינגעל"), ואני לא הייתי מעולם בעונת הילדות ("ער איז קיינמאָל ניט געווען אַ אינגעל")[76].

(מהרשג"א)

נעליים ללא סוליות

כ"ק הרה"ק מרוז'ין יצא פעם בימי החורף לקדוש לבנה במנעלים מגוהצים ויפים, וקור גדול שרר בחוץ, והתאחר אריכות זמן.

לאחרי זה שהלך הביתה, מצאו במקום שעמדו רגליו הקדושים דם, שרק לעיני בשר נראה שהיו מנעלים יפים, ובאמת תחתית המנעל הי' חסר, ומחמת הקור והשלג נדבקו רגליו להשלג ויצא דם[77].

(מהרשג"א)

עלייה של שבת

הרה"ג הרה"ח מוהר"ר יצחק אייזיק עפשטיין אב"ד דק"ק הומיל נסע בשליחות כ"ק אדמו"ר הצ"צ להרה"צ הרה"ק מוהר"ר ישראל מרוז'ין, והגיעו לרוזין בעש"ק.

בבואו לבית הרה"צ הר"י לא מצא אותו בביתו, ואמרו ב"ב שהוא נמצא עתה באורוות הסוסים. כשנכנס הרה"ק עמד להתפלל, והעיד הר"א שראה

---

75. ראה גם "לקוטי ספורים" ע' תקית.

76. ראה גם "נחלת צבי" גליון טו ע' רלו בשם ספר "שיח יצחק".

77. ראה גם "תורת מנחם" חל"ו ע' 79. "חיים שיש בהם..." ע' תכו (בשם ספר "נר ישראל").

שתפלת הרה"צ "האָבן דורכגענומען אַלע ח"י חוליות"[78].

אח"כ ישבו לשוח ביניהם, והרה"צ הר"י עישן מקטרת גדולה וארוכה. כשהגיע חצות היום דעש"ק, נכנס הגבאי ואמר: שבת היום. ועזב הרה"צ את מקטרתו על הארץ.

ואמר הרי"א: הרגשתי אז שהרה"צ הר"י נתעלה למעלה, ואני נשארתי למטה[79].

(מהרשג"א)

ההלשנה

כ"ק הרה"צ מוהר"ר ישראל מרוזין, מנהגו – הן בביתו והן בהיותו בדרך – להתנהג בהרחבה, כאמור "ואתהלכה ברחבה".

פעם נסע בדרך במרכבה כבודה ועשירה, וכמה סוסים אבירים משכו את המרכבה כאחד השרים הגדולים, וכמה חסידים הקיפו אותו, יש שרצו לפניו, ויש לאחריו, ויש לסביבו.

בדרך פגשו בשר רוסי, ושאל לחסידיו: מיהו הרב שכבוד גדול כזה נותנים לו? וחסיד טפש ענה להשר, שזהו "מלך שלנו".

השר מסר לפטרסבורג, ומשם נודע להקיסר הרשע ניקאלאי, שאת אסוריו לא פתח ביתה, וצוה לאסור במאסר את כ"ק הרה"צ מרוזין[80].

הרואה את הנולד

איש אחד בא לפני הרה"ק מרוז'ין לשאול עצה: היות והוא קבלן ואדריכל לבנות בתים גדולים, ויש הצעה לפניו לבנות בית האסורים דעיר קיעב, אם יקבל על עצמו לבנות הבנין.

ויעץ לו הרה"ק לקבל הקבלנות, וישמע לקולו לאשר הוא מבקש אותו, שבקרן אחד, במקום פלוני – וצייר לו באיזה צד, מזרחית או דרומית – ישאיר בין הלבנים מקום פנוי כקומת איש, היינו שיתן לבנה בחוץ ולבנה בפנים הבית, ובתוך יהי' מקום פנוי. הקבלן עשה כמו שביקש.

כאשר הלשינו את הרה"ק, והממשלה אסרו אותו במאסר, ונאסר בבית האסורים דקיעב, החדר אשר בו ישב הוא הוא הקרן זוית שבו עשה הקבלן מקום חלל.

ברוב עמל פעלו חסידי רוז'ין על השוטרים שיתנו רשות שיימצא איש אחד לשמשו, אבל השוטרים חשו לנפשם פן יבוא מי מהנצבים הגדולים, ויוודע להם שהתירו השוטרים שאיש ישמש את הרה"ק. החסידים הבטיחו שאיש לא ידע מזה, שבמקום הפנוי יסתתר האיש אם יבואו החוקרים או מי מהנצבים הגבוהים.

(מהרשג"א)

רבע שעה שהפך לשעתיים

בעת שכ"ק הרה"ק הר"י מרוז'ין ישב תפוס בבית האסורים דקיעב, פעם הגיע העת לקדש הלבנה, ויבקש כ"ק מהשוטר־השומר שיתן לו רשות לצאת החוצה לקדש הלבנה.

ויאמר השומר: מצדו אין מניעה, הי' נותן לו רשות, אבל הלא יש עוד שוטר, ופן יבוא ויראה, והוא איש רשע, וימסור אותו למלכות.

ויאמר לו כ"ק: השומר השני אינו בא עד לחצות לילה להחליף אותך, ועד חצי הלילה יש עוד שתי שעות, ואני אתמהמה רק כחמשה עשר מינוטין (רגעים). כ"ק טען עמו והבטיח לו שלא יאונה לו רע, עד שנתרצה, בתנאי שישהה רק חמשה עשר רגעים.

עברו חמשה עשר רגעים, חצי שעה, שעה, שעה וחצי, שתי שעות ויותר, והרה"ק עומד בדביקות גדולה ומקדש הלבנה. פחד גדול נפל על השומר לומר לו דבר, ומאיזך גיסא פחד לבו מה יהי' הסוף, אם יבוא השומר השני בודאי ילשין עליו.

---

78. =חדרו וכבשו את כל ח"י החוליות.

79. ראה גם לקוטי שיחות ח"ה ע' 30. "שמועות וסיפורים" ח"א ע' 259.

80. במקורות אחרים ("מגדולי התורה והחסידות" ח"ו (האדמו"ר מרוז'ין) ע' קיט ואילך; "בית רוז'ין" ע' רא ואילך) מסופר שהסיבה הישירה למאסר היתה הריגתם של שני "מוסרים".

ככלות כ"ק לקדש הלבנה ונכנס לבית האסורים, אחרי רגעים אחדים בא השוטר־השומר השני בבכי ובתחנונים ובקשות גדולות להשוטר־השומר הראשון, שימחול לו ויעשה לו טובה, שלא יאמר להשרים שאיחר היום לבוא למועד לקבל השמירה.

ויאמר להשוטר הראשון: הנך יודע שאני בקי בחוצות קיעב ובשביליה ככף ידי, ויצאתי מביתי בעת שאני יוצא בכל יום ויום, וזה שתי שעות שאני תועה בחוצות קיעב למצוא הדרך לבית האסורים, ולא הי' ביכולתי למצוא הדרך, וזה לא כבר והנני רואה שאני עומד בסמוך לבית האסורים. ע"כ בקשתי שתמחול לי על איחורי לבוא, ועוד תרחם עלי ולא תמסור להממשלה שאיחרתי היום[81].

(מהרשג"א)

בלי להתכופף לצלחת

כשישב כ"ק הרה"צ ר' ישראל מרוזין בכלא, וראו החסידים שאין לדבר סוף, החליטו שאין עצה כי אם להוציאו מבית האסורים ע"י תחבולות שונות, ולהעבירו את גבול רוסיא למדינת עסטריך[82]. וב"ה עלתה להם, והעבירו את כ"ק למדינת עסטריך, וגם שינו שמו וחניכתו[83], ובפאספארט כתבו שהוא כ"ק נתין עסטריך.

הרשות דרוסיא, נודע לה שהוא נמצא במדינת עסטריך, ותבעה שימסרו לה את הרה"ק וישלחו אותו חזרה, באשר צריך לדון אותו. מדינת עסטריך ענתה שאין במדינתה איש כזה בשם זה וחניכה כזו, אך מדינת רוסיא נודעה שנקרא בשם אחר, ושהוא נתין עסטריך, ותבעה שהאיש הזה ימסרו לה.

וענתה מדינת עסטריך שהאיש הוא נתינה, ושתעשה חקירה, ואם הוא איש ישר – אין בכחה למסור אותו לרוסיא.

שרי עסטרייך אמרו לחסידי כ"ק, שאם שני רבנים ידועים יעידו שהאיש פרידמאן איש ישר, לא יהיו טענות רוסיא דברים שיש בהם ממש.

אחד מהרבנים שאליו פנו החסידים הי' הרב מלעמבערג, בעל מחבר "ישועות יעקב"[84]. כאשר בא השליח והראה להרב חתימת יד הרב הראשון, אמר שלהיות שאינו מכיר את כ"ק, יספרו לו עובדה על דבר רבו.

ויאמר השליח: כ"ק הרה"צ מרוזין, בעת אכילתו אינו מכופף א"ע לעולם להצלחת לאכול.

וישחק הרב ויאמר: גם אני אוכל לעשות כן. וינסה הרב כמה פעמים, ולא עלתה לו.

ויאמר: א"כ הנני מודה שהנו איש קדוש. ויחתום גם הוא על התעודה שהגישו לו.

עירום אינו פוטר

אחרי חטא עץ הדעת כתיב: "וישמעו את קול וגו', ויתחבא וגו', ויאמר מי הגיד לך כי עירום אתה גו".

כ"ק הרה"ק מוהר"ר ישראל מרוז'ין ביאר זאת במשל מסיפור מעשה שהי':

הצאר הרשע מרוסיא, יום אחד הי' נוסע בדרך. ודרך המלך, מנהג הוא לעמוד בשומרים על־פני כל הגשרים ועל כל פתח עיניים עלי דרך, להיות בטוחין שאין שום מכשיל לפני המלך לעבור.

חייל יהודי, גם עליו מוטל הי' לעמוד אצל גשר אחד לשמור. כיון שעבר זמן המיועד שהמלך צריך הי' לעבור, ולא עבר – עלה במחשבת החייל שהתכנית שלא יעבור היום הצאר. פשט את בגדיו, וירד להנהר שתחת הגשר לרחוץ.

---

81. ראה גם "בית רוז'ין" ע' ריג

82. =אוסטריה.

83. כלומר: שם משפחתו.

84. הדבר בלתי־אפשרי, שכן בעל "ישועות יעקב" נפטר בשנת תקצ"ט, ואילו ר' ישראל מרח'ין לא הוברח לאוסטריה עד שנה לאחר־מכן, בשנת ת"ר (ולפי זה יש לתקן גם את המסופר ב"הדרום" גליון לז ע' 215 שהגאון ר' ראובן מאודסה ביקר אצל ה"ישועות יעקב" בדרכו לסדיגורא אל רבו ר' ישראל מרוז'ין). וב"מגדולי התורה והחסידות – האדמו"ר מרוז'ין" (ע' קלד) מופיע סיפור זה על הגאון רבי דוב בער מייזליש מקראקא.

בהיותו בנהר, שמע שריקת אופני מרכבת הצאר, וקפץ ערום למעלה, והורה בידו שאין שום מכשול ואפשר להמשיך. שאם לא הי' מראה בידו – הי' מוכרח המלך ופמליא שלו להיות נעצרים.

ויקרא אותו הצאר ואמר לו: כיצד העזת לעמוד לפני ערום?

ויאמר החייל היהודי: אמת, חטאתי שעזבתי את משמרתי בלי רשות; וכי בשביל זה אחטא עוד, שיתעכב הצאר בדרך?![85]

כמו־כן אמר לו הקב"ה: מי הגיד לך שאתה ערום? וכי בשביל שחטאת עליך להמשיך עוד לחטוא, ולשקוע בחטא בגלל שאתה ערום?

מזונות, פירות ובנים

כ"ק הרה"צ ר' חיים הלברשטם מצאנז שבת פעם אצל כ"ק הרה"צ רבי ישראל מרוזין, וישבו ביחד ודברו בדברים העומדים ברומו של עולם.

הגיע זמן סעודה שלישית, ויאמר כ"ק הרה"צ דצאנז אל כ"ק הרה"צ דרוזין: מה יהי' עם סעודה שלישית? והשיב הרה"צ מרוזין: סעודה שלישית אפשר לצאת במזונות. הרה"צ דצאנז שיער שמסתמא יגישו מזונות, וחכה על זה.

עבר זמן נכון וטרם הגישו מזונות, ולא יכול להתאפק, ושאל עוד הפעם: מה יהי' עם סעודה שלישית? והשיב הרה"צ מרוזין: אפשר לצאת בפירות.

עבר זמן שעוד מעט יחשך ולא הגישו אף פירות, ושאל להרה"צ מרוזין: הלא גם פירות לא הגישו, וכבר נחשך. ויאמר הרה"צ מרוזין: מאי פירות – בנים[86].

כו. הרה"ק ר' חיים מצאנז

חסיד של כ"ק הרה"צ ר' חיים מצאנז הי' עשיר גדול, מקורב למלכות, והיו לו מהלכים בחצרות השרים הגדולים.

פעם בא לכ"ק הצדיק מוהר"ח עם בניו, והיו מלובשים בבגדים כמו ה"מאָדע"[87], ולא כבני החסידים דגאליציא.

וישאל הרה"צ להנגיד: למה בניך מלובשים לא כדרך בני החסידים?

והשיב החסיד: יעקב אבינו שאל לבנו יוסף, בראותו את בניו, "מי אלה?", וענה: "בני הם"[88]. ופי' המלבי"ם, שבני יוסף היו מלובשים בבגדי בני מלכים, מלכי מצרים, ולכן שאל יעקב מי הם. והשיב יוסף "בני הם" – הן אני מלך, ולכן הם לובשים בגדי בני מלכים כדרך מצרים. כן גם אני, יש לי מהלכים בהיכלי מלכים, ולכן בני לובשים בגדי "מאָדע".

ויאמר הצדיק: אנו אין מפרשים כן. אנו מפרשים, שכשראה יעקב את בני יוסף, ראה גודל נשמתם, ושאל מאין להם נשמות גדולות כ"כ. וענה יוסף: למה תתמה? הלא הם בני, ונמשך להם נשמות ממקום עליון, כאמור ברש"י שהראה לו שטר אירוסין ונשואין.

(שמעתי מהתמים הרה"ח ר' פרץ מאצקין)

כז. הרה"ק ר' שלמה זלמן מקאפוסט

ויכוח עם ר"ד תומרקין

כ"ק האדמו"ר מוהרש"ז דקאפוסט לא הסכים עם כ"ק אדמו"ר מוהר"ש זצוקללה"ה במה שכתב שבאותיות הרשימו לא פעל הצמצום (או לא נגע הצמצום – לקו"ת לשלש פרשיות).

85. ראה גם "וואס געדיינקסטו" ע' 94 (בשם הרה"ח ר' שמואל לויטין).

86. ראה גם "מגדולי התורה והחסידות" ח"ו (האדמו"ר מרוז'ין) ע' קסד.

87. =אופנה.

88. ויחי מח, ד־ט.

הרה"ח ר' דובער תומארקין מראגאטשוב[89] יצא חוצץ להראות דברי צדיק בצדקו, ויותר משנתיים הריצו מכתבים זה לזה ופלפלו בענין זה[90].

ואמר הרשג"א, שהחסיד ר' דובער תומארקין לבש בגד שלא כמדו לפלפל בדא"ח עם כ"ק אדמו"ר דקאפוסט.

[אח"כ הראוני שב"בית רבי"[91] כתוב ר' דן תומארקין. וכמדומה שהדין עמו, שר' דן תומארקין הי' מחסידי כ"ק אדמו"ר הצ"צ[92], ועוד שמחבר "בית רבי" הכיר הן את ר' דן והן את ר' דובער, ואני מפי השמועה, אפשר טעה המספר, ואפשר מריבוי זמן ששמעתי טעיתי].

סופו של תכריך הסיפורים

כ"ק אדמו"ר מוהר"ר שלמה זלמן מקאפוסט אמר פעם שיש לו בכתב ארבעים סיפורים, שעל־ידם יכולים לבוא לידי תשובה שלמה[93]. כתב הסיפורים הי' מונח אצלו תמיד תחת מראשותיו, ולא רצה שיעיינו בו.

בעת ההסתלקות שלו, אחד מבני הבית חשב שבודאי באמתחת שמראשותיו נמצא סכום גדול של ממון. וכאשר עשו ההשכבה לכ"ק, וכולם טרודים היו ומתאבלים, וראה האיש הפחות שאין איש רואה – הוציא את האמתחת והלך לבית־הכסא, ועיין שאין שם באמתחת שום ממון כי אם סיפורי מעשיות, קרע את הקונטרס והשליך למקום הטינופת ר"ל.

(מהרשג"א)

89. נזכר גם בכתבי הרח"א ביחובסקי ע' קלג

90. על פרשה זו ראה באריכות בהוספות לספר "המלך במסיבו" (ח"ב ע' רסז). וש"נ

91. ח"ג יט, ב.

92. ולכן סביר יותר שיאזור עוז להתווכח עם הרש"ז מקאפוסט.

93. ראה גם "וואס געדינקסטו" ע' 88 (בשם הרה"ח ר' שמואל לויטין).

כח. הרה"ק ר' יצחק דובער מליאדי

שמעתי מהחסיד הישיש ר' יעקב קאזאקאוו מקיעב, שפעם נסע לליובאוויטש, ובא לקראסנאיע[94] ערב ש"ק, ועד אשר ירד ממרכבת הברזל ועבר התחנה – והנה כבר נסעו הבעלי עגלה לליובאוויטש.

לבסוף מצא בעל עגלה הנוסע לליאדי. להישאר בקראסנאיע עד אחר ש"ק – לא הי' בזה טעם, היות שהי' שם רק מנין מצומצם, ופעמים אף מנין לא הי' נמצא. ע"כ החליט באין ברירה לנסוע לליאדי.

זה הי' בחיי כ"ק מהרי"ד בן כ"ק אדמו"ר מוהר"ר חיים שניאור זלמן.

בש"ק קודם קבלת שבת, אמר כ"ק מהרי"ד מאמר דא"ח. באמצע המאמר התחילו לצעוק ששריפה בעיר, וכל אחד ברח לביתו. ונשארו בביהכנ"ס רק כ"ק המהרי"ד והחסיד הישיש ר"ק, שלא הי' לו מה לברוח.

אחרי שסיים כ"ק המהרי"ד את המאמר, שאל להחסיד ר"ק: איפה הם האנשים? ואמר, ששריפה בעיר וברחו לבתיהם. ואמר כ"ק, שלא שמע דבר בשעה שדיבר דא"ח.

והחסיד ר' יעקב העיד, שבודאי לא שמע לא הצעקה ולא הרעש, כאשר כל אחד ברח לביתו, בשעה שאמר המאמר דא"ח.

כט. הרה"ק ר' יוסף מקוידינוב

מצות "חושך שבטו"

כ"ק הרה"צ הר"י פערלאוו מקוידענאוו, כשהי' בנו ילד עשה מעשה שובבות, ולא שמע לקול אביו.

חגר הצדיק חגורו, ולבש ה"שטריימל", ואמר לבנו שיורד המכנסיים, ואמר שהולך לקיים מצות "חושך שבטו גו", ולקח את בנו על רגליו ונתן לו מלקות.

(מהרשג"א)

94. תחנת הרכבת הסמוכה לליובאוויטש מדרום.

ממוצע בין ישראל לנכרי

הרה"צ הר"י פערלאוו מקוידענאוו אמר:

אנו רואים בעולמנו, שבכל ארבע המדריגות – דומם, צומח, חי, מדבר – יש ממוצע ביניהם: בין דומם לצומח – כמהין ופטריות; בין צומח לחי – אדני השדה (מין חי' הקשורה להאדמה); בין חי למדבר – כושי או צפור המדברת.

ושאל כ"ק: מי הוא הממוצע בין ישראל לנכרי?

והשיב: שמש בבית־הכנסת. כשנכנסת שבת ושכח להדליק מנורה – הוא אומר שעוד לא שקעה חמה, ומותר להדליקה; ואילו במוצש"ק, כאשר בביהכ"נ שורר חושך – אומר השמש: כבר צאת הכוכבים, ומותר להדליק המנורה...

ל. הוספה: ר' אברהם דובער לוין מאיליא

בואו לליובאוויטש

הרבה שואלים מהותו של ר' אברהם בער לעווין איליער (מאיליא, עיר קטנה בפלך וילנא), הידוע בארה"ב כה"רבי" של כת "המלאכים".

להחסיד ר' מנחם מאניש מאניסזאן הי' בן – לייב מאניסזאן הי"ד. בצעירותו של לייב הביא אותו אביו ללובאוויטש, שכן הי' דרך החסידים להביא בניהם אחר הברי־מצוה ללובאוויטש, ומוסרים אותו למלמד, וכן שישמש זקני החסידים ויתחנך בדרכי החסידות, כמבואר בלקוטי דיבורים מכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ זצוקללה"ה גודל הזכות והמעלה של שימוש אצל זקני החסידים[95].

ר' מנחם מאניש הי' מהעשירים, שמסחרו הי' ביהלומים ופנינים. ויקרא את ר' אברהם בער מעירו איליע להיות מלמד ומדריך לבנו הנ"ל, ושדוקא ילמוד עמו בעיר ליובאוויטש[96].

(כל זה שמעתי מר' משה יהושע גוראריי[97], שלמד אז בליובאוויטש)

עימות עם אדמו"ר מוהריי"צ

ר' אברהם דובער הנ"ל, דרכו משונה היתה בהדרכת התלמידים. לימד אותם שיהיו בהתבודדות, שלא ידברו עם מישהו, למעט בדיבור, שלא יהי' להם עסק עם עוד צעירים שלמדו אז אצל מלמדים חסידים.

ושמעתי בהיותי בליובאוויטש, שכ"ק אדמו"ר הריי"צ, שהי' מעורב עם הבריות, ובז לדרכו של ר' אברהם דובער שהדריך את תלמידיו להיות "מרה שחורה'ניקעס", וכ"ק לעג לו על דרכו. והגיש ר' אברהם דובער את תרעומתו על כ"ק אדמו"ר הריי"צ לפני אביו כ"ק אדמו"ר הרש"ב זצוקללה"ה, ונזף בו כ"ק על דבר הרכילות על בנו יחידו[98].

תורת החסידות הלבישה נשמה

שמעתי מהמשפיע הרשג"א, שר' אברהם דובער אמר לו פעם: מה חידשה תורת החסידות, שכל מה שנאמר בחסידות כבר נכתב ונאמר ונדפס בספרים אחרים (ראי"ב הי' בקי בספרי מהר"ל וספרי חקירה ומורה נבוכים ושאר ספרים).

והשיב לו הרשג"א, שהדברים שבספרים אחרים הלבישה בהם דא"ח נשמה, בלא חסידות הוא גוף בלא נשמה. וחוץ מזה, הלא ענינים עמוקים בהשכלה שנתגלו ע"י נשיאינו רבותינו הקדושים אינם נמצאים בספרים ההם, וענייני עבודה הם באופן אחר מאשר בשאר ספרים.

---

95. ראה גם לקמן ברשימת הזכרונות (פרק ה).

96. ראה גם אגרות קודש אדמו"ר מוהרש"ב ח"ג ע' קסה.

97. נזכר באגרות קודש אדמו"ר מוהרש"ב ח"ה ע' קסג, וכן ב"אהלי שם" ע' 78. ואולי הוא הנזכר (בשם "משה יהחא") ב"ספר התמימים" ע' לט.

98. כנראה למאורע זה הכוונה ב"רשימות" חוברת קפז (כרך ה ע' 346).

ביקור בשצ'דרין

כשלמדתי במערכת שצעדרין, בשנת תרע"ז, בא ר' אברהם בער על ש"ק לשצעדרין, להיות שאז היתה המלחמה הראשונה, ועירו איליא היתה במערכת המלחמה, ונעשה רא"ב פליט, וחזר בעירות של חסידים להיות לו לאחיעזר ולאחיסמך.

בש"ק שהתארח רא"ב בשצעדרין לא התפלל החסיד השו"ב ר' זלמן משה היצחקי[99] בביהכנ"ס הנקרא "אלקנה'ס שול", בו התפלל תמיד באריכות, מטעם שרא"ב התפלל שם, ואמר לנו שמאחר שמחולק על כ"ק אדמו"ר הרש"ב אינו רוצה לראות פניו.

רושם חיצוני

מראהו עשה רושם על כל רואיו. זקנו המגודל היורד עד חזהו, מצחו הרחב, ותואר פניו כולו אומר הדר. אף שלא הי' גבה הקומה, חיצוניותו פעלה על רואיו לחלוק לו כבוד.

וזוהי הסיבה שבבואו לארה"ב עשה רושם על בעלי בתים. חסידים פנימיים טרם היו בכאן (ארה"ב), ובניהם של חסידים אשר היו בכאן – לא היו מבעלי עבודה, שתהי' להם הבחנה בין פנימיות לחיצוניות.

[כמו שראינו שהתמים הרה"ח מוהר"ר יצחק מתמיד, רק בראותו פעם ראשונה את הרב יוסף יוזיל[100] ואת חתנו ר' אברהם יפה"ן, הכיר בטעמם והילוכם שרחוקים הם מדרך חב"ד כרחוק מזרח ממערב. וכן הרה"ח ריג"ב[101], כשראה בפעם הראשונה את אחד מגדולי אונגארן, איך הוא מתפלל ואיך הוא מדבר עם אנשיו, הכיר בו שאין זו דרך הבעש"ט, ורחוקה ממנה כרחוק מזרח ממערב].

בבוא ר' אברהם בער לארה"ב קירב הרבה בחורים ופעל עליהם להיות יראי שמים, אבל לימד אותם להיות מופשטים מהעולם, כמו שאומרים "צדיקים ב'פעלץ", ולא היו מישוב העולם, ורחוקים מדרכי החסידות, אף שלמדו תניא ולקוטי תורה וספרי מוסר. ודא"ח מרבותינו ונשיאינו הקדושים – מזמן כ"ק אדמו"ר מוהר"ש ואילך – אסר עליהם ללמוד.

---

99. אחותיו – ראה "תשורה" משמחת משפחות מוצ'קין-רובין (סיון תשס"ג) ע' 61 ואילך.

100. ר' יוסף יוזיל הורוביץ, "הסבא מנובהרדוק".

101. ר' ישראל נח בלויצקי.

מדור החסידים

א. הרה"ק ר' חיים אברהם בן רבנו הזקן

יום-הכיפורים של כל החיים

כ"ק אדמו"ר הרש"ז מקאפוסט נכנס ביום חתונתו לקבל ברכה והוראה מכ"ק דודו ר' חיים אברהם, בן כ"ק אדה"ז.

וסיפר כ"ק הרש"ז, שהוא אמר לו מוסר פשוט, בזה הלשון:

הנה ידוע שבעשרת ימי תשובה הוא זמן התשובה, והעיקר ביום־הכפורים כו'. ולכאורה, הרי ארז"ל[1] "כל ימיו בתשובה".

אך הענין, דהנה יש ימים ושבועות וחדשים ושנים, וכל אחד מאלו יש לו בחי' יום־כפורים שלו (ע"ד "החזק במוסר"[2]). והיינו:

בימים – בחי' יום־כפורים שלו הוא בקריאת שמע שעל המטה. והנה ידוע דתשובה הוא חרטה על העבר וקבלה על להבא, ולפי ערך החרטה וקבלה בעת התשובה – לפי ערך זה נותנים לו כח על להבא. ועל־כן בקריאת שמע שעל המטה, שהוא יוכ"פ דימים, ניתן לו כח על יום המחרת על כל היום.

ובשבועות – יוכ"פ שלו הוא שבת, אותיות "תשב" כו'. וצריך תחלה, קודם כניסת שבת, לפשפש במעשיו דכל השבוע, ולהתחרט ולקבל על להבא. ולפי ערך זה נותנים לו כח על שבוע שלאחר זה.

וכן בחדשים – יוהכ"פ שלו הוא ערב ר"ח, כידוע. ולפי ערך התשובה – נותנים לו הכח על חודש שלאחרי זה.

ובשנים – יוהכ"פ הוא יו"ד בתשרי, שאז הוא התשובה על כלל השנה. ולפי ערך החרטה והקבלה אז ניתן לו כח על כל השנה הבאה. אך זהו יוכ"פ רק לשנה אחת.

ויוכ"פ של כל ימי חייו של האדם – זהו ביום חופתו, שלפי ערך החרטה ועזיבה כו' ביום זה ניתן לו הכח על משך כל ימי חייו. וד"ל.

[כ"ק הרב ר' חיים אברהם – מנוחתו בבית החיים בליובאוויטש, ונזכרתי שמקום מנוחתו אצל האוהל, במזרח אל הכותל של קבר של כ"ק הרב"ש. כתבתי כשנזכרתי עתה, שלא לשכוח, ויתקנו שם בליובאוויטש].

"אץ ברגליים חוטא"

כ"ק הרה"צ מוהר"ר חיים אברהם ראה פעם בעש"ק אבוך רץ ברחוב, ואחז בו והעמידו: רשע, אן אתה רץ! והודה האיש שרץ לדבר עבירה.

וישאלו לו אנ"ש: הרי הוא מופת! וענה להם שאין זה מופת, שבראותו את האיש רץ עלה במחשבתו הפסוק[3] "אץ ברגלים חוטא".

(מהרשג"א)

ב. הרה"ק ר' משה בן רבנו הזקן

כבוד הרה"צ ר' משה בן כ"ק אדה"ז, רבות בשנים הלך בגולה, ואכל רק פת חרבה ומים לצמאו, וישן על אבן למראשותיו, ואף בש"ק לא הי' מהדר בלחם משנה, כי אם כמו בחול, בלחם ומים.

באחד הימים נזדמן – בלכתו נע ונד – לעיר צערקאסי דאוקריינא[4], ולן בביהמ"ד, ושם אכל סעודתו, הן בחול והן בש"ק.

---

1. שבת קנג, א.
2. משלי ד, יג.
3. משלי יט, ב.
4. ראה גם "בית רבי" נז, א.

כ"ק הרה"צ מוהר"ר יעקב ישראל, בן כ"ק הרה"צ מוהר"ר מרדכי מטשערנאבל וחתן כ"ק אדמו"ר האמצעי, שנהג נשיאותו בעיר צערקאסי, הכירו שהוא בן כ"ק אדה"ז, וביקש ממנו שיסור אל ביתו, ולא נענה לבקשתו.

ויבקש הרה"צ הרי"י שלכל הפחות בש"ק, לכבוד עונג שבת, יסור לביתו, ויקדש לכה"פ על לחם משנה.

ויאמר הר"מ: שמעתי מכ"ק אבי אדמו"ר הזקן, שהמצוות התלויות באכילה – אף אם אין מהדרין בהן אין חשש[5].

(מהרשג"א)

ג. הרה"ח ר' אברהם בירך מדובראוונא

ר' אברהם בירך, אבי ר' נחמי' גינזבורג מדובראוונע, ועוד חסיד אחד, היו מוכרחים פעם לטובת עסקיהם לשבות בעיר אחת באשכנז, ושאלו לאנשי העיר מקום לשבות שבת אצלם ומוסמכים בכשרות בהידור.

אנשי העיר הואילו להראות להם לבית אשה יראת ה'. האשה סידרה עבורם סעודת שבת, ושני האורחים דיברו בעת הסעודה דברי תורה בשמחה רבה. וכל זמן שהיו בבית ואכלו, זלגו עיני האשה דמעות. וישאלו החסידים למה היא בוכה.

ותאמר, שזה עתה יצאה גזירה שבמדינה זו כל אחד מחוייב לשלוח את בניו ל"שקאלעס"[6] של המדינה, וילמדו רק שפת המדינה ועוד דברי חול, ויש לה שני ילדים שתהי' מוכרחת למסור אותם לה"שקאלעס", ולא ידעו צורת אות מיהדות, ור"ל מה יהי' עם ילדי'. ושאלה אם גם ברוסיא יש גזירה זו.

ויאמרו לה: עד עתה לא, ומקווים שגם להבא לא יהי' גזירה כזו במדינתם.

ותאמר: אם אתם מקבלים עליכם לחנך את שני ילדי – אמסור לכם בלב שלם. ויאמרו החסידים שהם מקבלים אותם, ומקווים שיגדלו אותם שבהם יבוך ישראל. והם הרה"ג רבי פרץ ואחיו אלחנן חן[7]. יחוסם מאחד מבעלי התוס' שנקרא חן.

ד. הרה"ח ר' יוסף מליובאוויטש ("דער פעטער יאסעלע")

העיניים יוצאות מחוריהן

הרה"ג הרה"ח מוהר"ר יוסף בן כ"ק הרה"צ מוהר"ר ישכר בער מו"צ דליובאוויטש – הנקרא "דער פעטער יאסעלע", שהי' דוד כ"ק אדמו"ר הצ"צ, שזוגתו היתה אחות הרה"ח מוהר"ר שלום שכנא אבי כ"ק אדמו"ר הצ"צ – התאכסן פעם אצל חסיד אחד בעת נסיעתו כשד"ר. החסיד קיבל אותו בסבר פנים יפות, ובעת שנסע ועזב את בית החסיד, אמר לו הר"י: כשתבוא לליובאוויטש הנני מזמין אותך לביתי לכוס תה חמין.

החסיד בא לליובאוויטש בעש"ק, ופגע בהר"י במרחץ. ושמח לראותו, ואמר לו: בוא תבוא לביתי לשתות כוס חמין אחרי המקוה.

אחרי זה בא החסיד לביתו של הר"י, וראה שהולך בבית אנה ואנה, ואינו רואה אותו. וכעבור זמן ארוך ראה את החסיד שהוא יושב בביתו ומחכה, וישאל אותו: מה בקשתך? ויאמר החסיד: כבודו הזמין אותי לשתות כוס חמין.

---

5. ראה גם אגרות קודש אדמו"ר מוהריי"צ ח"ז ע' טז ואילך.

6. =בתי־ספר.

7. לפי המסופר כאן הדברים אינם מתיישבים, שכן: (א) אביו של ר' פרץ חן נקרא בשם אלחנן, כך שלא מסתבר שהיה לו אח בשם זה; (ב) ר' אברהם חן – נכדו של ר' פרץ – כותב בספרו "במלכות היהדות" (ח"ב ע' 419) שכבר ר' אלחנן חן, אביו של ר' פרץ, היגר לרוסיה.

ב"שמועות וסיפורים" (ח"א ע' 40), לעומת זאת, מסופר שהילד היה ר' אלחנן, אביו של ר' פרץ, והכל בא על מקומו בשלום. כמרכן מסופר שם שהחסיד שהביא את הילד היה ר' אלכסנדר סנדר משקלוב, ולא נזכר שמו של ר' אברהם בירך.

ויאמר הר"י: "באַ מיר קריכן די אויגן פון קאָפּ ווי טוט מען זיך אויס פון מלבושי חול און אָנטאָן זיך אין מלבושי שבת, און דיר ליגט אין קאָפּ טיי!"[8]...

(מהרשג"א)

משמעותם של "סליחות"

פעם, קודם ימים נוראים, בימי הסליחות, שבת הרה"ח ר' יוסף בעיר אחת אצל חסידי חב"ד. כל הלילה ישב על כסא, ולא הלך לישון, והתעמק בענין של דא"ח.

כנהוג בימים ההם, עבר השמש על בתי בני ישראל והכה בפטיש שיקומו ללכת לסליחות ("שטייט אויף צו סליחות"[9]).

החסיד ואשתו, המארחים את הרה"ח מוהר"י, קמו בזריזות והיו מוכנים ללכת לביהכ"נ לומר סליחות, והרב ר' יוסף שקוע הי' במחשבתו, ויושב לו על הכסא.

ותאמר האשה בעלת הבית: רבנו, צריך להזדרז ללכת לסליחות, ומדוע אתם יושבים?

אז פנה לבעלת הבית ויאמר לה: מה זה סליחות? ותאמר: אנו הולכים לבקש מהשי"ת שיתן לנו שנה טובה ופרנסה בריוח.

ויאמר לה הרב ר' יוסף: "ווי שעמט זיך ניט איין אַלטע אידענע אויפשטיין אינמיטן נאַכט און שרייען און ווינען 'טאַטע, איך וויל עסן?!' (איך לא תתבייש אשה זקנה לעמוד בחצי הלילה ולבכות ולזעוק 'אבא, חפצה אני לאכול'?!)[10].

(מהרשג"א)

בדרך לליובאוויטש

פעם בחורף נסע הר"י הנ"ל בעגלת חורף ("שליטן"). מחמת טלטול הדרך נתנדנד[11] ונשאר יושב על השלג, ומחמת עמקותו לא הרגיש שיושב על השלג, והעגלון ג"כ לא ראה שנפל מהעגלה.

חסידים נסעו בזה הדרך וראו שהוא יושב על השלג, ושאלו למה הוא יושב פה, וענה שהוא נוסע ללייובאוויטש.

(מהרשג"א)

של מי מזג האויר?

פעם ירד גשם קרירי, וברחוב מלא ביצה. נכנס איש אחד ואמר: "אַ פאַסקודנע פאַגאָדע"[12] (האויר מזוהם).

והתחיל הר"י הנ"ל בתרעומת על האיש: "און דו קענסט מאַכן בעסער?!" (האם אתה יכול לשנות ולעשות טוב ממה שעושה הש"ת?!).

(מהרשג"א)

ה. הרה"ג הרה"ח ר' נחמיה גינזבורג מדוברובנה

בין למדן חסיד למתנגד

רב דעיר אחת נפגש פעם עם הרה"ח ר' נחמי' גינזבורג מדובראוונא, והתחילו לדבר ביניהם באיזה ענין של לומדות. ותמה הרב: הלא אתם גאון גדול, ואין נשמע אודותיכם בין הלומדים!

ויען לו ר' נחמי': מוכר ספרים אחד נכנס פעם אצל אחד מגדולי ישראל, וראה שכל הכתלים מסובבים בארונות של ספרים יקרי המציאות. ותמה המוכר ספרים ואמר אל הגדול: אצלי אין אף אחוז אחד של ספרים כנגד הספרים שלכם, וכל יודעי ספר יודעים שאצלי ישנם ספרים. ואצלכם ספרים הרבה, ויקרי המציאות, ואין איש יודע מזה!

---

8. =עיני יוצאות מחוריהן (מרוב מאמץ נפשי) בתהייה כיצד להתפשט ממלבושי חול ולהתלבש במלבושי שבת, ואילו ראשך שקוע בשתיית תה.

9. =קומו לסליחות.

10. באגרות קודש אדמו"ר מוהריי"צ (ח"ה ע' תלז) מופיע סיפור זה על החסיד ר' שמואל מונקעס, וכן הובא בשיחות כ"ק אדמו"ר זי"ע ("תורת מנחם" חי"ב ע' 226, ועוד).

11. כלומר: נפל מהעגלה.

12. =מזג אויר מגעיל.

ויאמר לו הגדול: ספריך הם עבור העולם, לכן מפורסמים הם; אבל ספרי הם רק עבורי, לכן אינם מפורסמים.

והנמשל מובן.

(מהרשג"א)

שבועה מחממת

הרה"ח הרה"ג מוהר"ר נחמי' גינזבורג מדובראוונא ראה פעם אחת שנתנו מלקות לאיש חיל בציווי ראש הצבא, אשר בהיותו עומד בתור השמירה שלו קפאו רגליו.

האיש חיל טען: מה חטאתי ומה פשעי, הלא הי' קור גדול?

וענו לו: אם היית זוכר את השבועה שנשבעת לעבוד את המלך בכל נפשך – היתה השבועה מחממת אותך.

ומזה קבל הרה"ח ר' נחמי' חיות בעבודה כ"ה שנה[13].

(מהרה"ח ר' יהושע ליין הי"ד)

העמקה בדא"ח

הרה"ג הרה"ח ר' יוסף תומארקין סיפר להרה"ג החסיד ר' לוי יצחק בן הק' הרב"ש, שפעם ראה את הרה"ג החסיד ר' נחמי' מדובראוונא יושב על הארץ, וסביביו מונחים הרבה ספרי דא"ח כתובים, וגם מהנדפסים, ועיין בהם בעומק גדול כדרכו בקודש.

ו. הרה"ג הרה"ח ר' יצחק אייזיק מוויטבסק

פעם בעש"ק בא איש אחד מוויטעבסק להרה"ג הרה"ח מוהר"ר יצחק אייזיק, ואמר שיש לו דין־תורה, ובקשתו להרב שדוקא היום ישמע הטענות של שני הצדדין.

ויאמר הרב: הלא עש"ק היום, וכבר התחלתי להכין את עצמי לכבוד שבת, וטרוד אני מהכנת שבת. תבוא לאחר שבת קודש עם הצד השני, ואשמע טענותיכם, ואברר מי הוא הזכאי.

ויאמר האיש: מלמד תינוקות אני, וכל היום אני עסוק במלאכת הקודש, ואין לי פנאי בימי החול לבוא לדון בדין־תורה. בעש"ק מחצי היום אני פנוי ממלאכתי, על־כן בקשתי להרב שישמע היום את הטענות שלי ולא ישיב פני ריקם.

ויאמר הרב: ואי' הוא הצד השני? אסור לשמוע רק צד אחד. ויאמר המלמד: גם צד השני פה. וישאל הרב: ואי'? ויען המלמד: הדין־תורה שלי הוא עם רבונו של עולם.

ויאמר הרב: שב ואשמע טענותיך.

ויאמר המלמד: הנה זיכני השי"ת בבת, והגיעה לעונת השידוכין, ולרש אין כל בבית, לא בגדים ולא הוצאות החתונה. וזהו טענתי: הנה שלשה שותפים הם באדם, הקב"ה אב ואם. שני השותפין הם עניים מרודים, אבל השותף השלישי הוא עשיר, "לי הכסף והזהב", ומחוייב השותף השלישי לשתף בצערנו.

הרה"ח הרי"א התבונן בעמקות המחשבה, ואחרי ההתבוננות אמר להמלמד: טענתך היא אמת. "דו ביסט געוועכט, דער אויבערשטער וועט דיר געבן אַלעס וואָס דו דאַרפסט"[14]. לך לשלום.

בצאתו מהרב ונתקרב אל ביתו, והנה מרכבה באה ונתעכבה אצל ביתו, ויורדים מהמרכבה פריץ ואשתו, והולכים ישר אל תוך ביתו. ותמה למה הם באים לבקר את ביתו, שהעניות מבצבץ מהכתלים.

כשנכנסו לבית אמרה הפריצ'טע לאשתו: שמעתי עליך שאת יכולה ללחוש על עין הרע. ותאמר אשת המלמד: כן הדבר. ותלחוש אשת המלמד עין הרע להפריצ'טע, ותאמר: טוב מאד, כל המיחוש והכאבים הלכו להם תיכף.

13. ראה גם "ארבעה חסידים" ע' 107 (ושם לא נזכר שם בעל המעשה).

14. =הנך צודק, הקב"ה יתן לך את כל צרכיך.

ויאמר הפריץ: מה השכר שאתן לכם? ותאמר אשת המלמד: יש לנו בת להנשא ואין לנו אף פרוטה. ויתנו לכם כל הצטרכותם על החתונה.

אחר ש"ק בא המלמד להרב, ואמר: השותף השלישי קיים הפסק־דין[15].

(שמעתי מר' נחום וואלאסאוו,
ששמע מהמלמד ר' ש"ז ווילענקין)

ז. הרה"ח ר' בנימין קלעצקער[16]

התקרבותו של ר' זלמן זעזמער (א)

חסידי כ"ק אדה"ז היו שומרים על זמן תפלה, דהיינו שהיו עומדים להתפלל בזמנה, אף שאח"כ האריכו בתפלתם כמה שעות אחר הזמן.

פעם נסע ר' בנימין קלעצקער לרגלי מסחרו. אצלו הי' בעל עגלה שנסע עמו תמיד. לפי חשבון הנסיעה חשב הרב"ק שכשיגיעו לעיר מושב יעבור זמן תפלה, לכן התעטף בטלית ולבש תפילין כשהוא יושב בעגלה, והתחיל להתפלל. טרם הגיעו להעיר הגיע רק עד שמר"ע, וכאשר הגיע למקום עמידה, עמד על העגלה והחזיק א"ע בה"בויד" (הכילה – מכסה העגלה) והתפלל.

הבעל עגלה הגיע עד העיר ונסע עד האכסניא, והתיר הסוסים, ונשא החבילות להאכסניא, ורב"ק עדיין עומד על העגלה ומתפלל[17].

אנשי העיר גמרו תפלתם והלכו מביהכ"נ לביתם, וראו דבר פלא – איש יהודי עומד על העגלה ומתפלל. ונתקבצו הרבה אנשים ושחקו עליו – האם אינו יכול לרדת מהעגלה ולהתפלל בהאכסניא?

בעיר הזאת דר הרה"ח ר' זלמן זעזמער, והוא טרם נתקרב אל החסידים. וגם הוא עמד והתפלא, אבל ראה בעיניים אחרות, איך שרב"ק מתפלל בכל חושיו ואינו מרגיש מה שנעשה מסביבו.

אחרי אשר גמר ר"ב תפלתו, נכנס אל האכסניא, ושאל אותו: איפה מתלמדים להתפלל כאשר התפללת, לבלי להרגיש איפה אתה נמצא, ואת אשר נעשה סביב?

ויאמר לו הרב: מה מעשיך? ויאמר הר"ז שהוא מלמד.

ויאמר הרב"ק שישלח אותו לווילנא, ויהי' מלמד אצל חסיד אחד, ושם יתלמד ויוודע איך מתפללים. וישלח אתו לווילנא, ונעשה מלמד אצל החסיד ר' מאיר רפאל"ס.

בחדר אחד ישב ולמד עם תלמידים, ובחדר השני היו מתאספים חסידים וחזרו דא"ת, מאמרי כ"ק אדה"ז. כמה פעמים הטה אזנו לשמוע ה"תורות" שחזרו שם, ונכנס הר"ז שיאמרו לו מאין שמעו את התורות. החסידים גערו בו: הלא שכיר יום אתה, ולמה הנך שומע מה שאנו עושים פה?

פעם חזרו תורת כ"ק אדמו"ר הזקן, ולקח הטו"ת שלו, ונכנס להחדר שישבו וחזרו, ואמר: מעתה אל תדחו אותי, איני זז מכאן עד שתאמרו לי מאין לקחתם ה"תורות". וכאשר אמרו "מהמגיד דליאזני" – התחיל לצאת במרוצה החוצה. ויאחזו בו, ויאמרו: עתה תסע עמנו. ובבואם לכ"ק אדה"ז אמרו שהביאו מתנה טובה[18].

(מהרשג"א)

התקרבותו של ר' זלמן זעזמער (ב)

נוסח אחר:

פעם נזדמן החסיד ר' בנימין קלעצקער בעיר זעזמער, ששם הי' הרה"ג הרה"ח מוהר"ר זלמן זעזמער, שהי' לאח"ז מגדולי החסידים של כ"ק אדה"ז.

15. ראה גם "שמועות וסיפורים" ח"א ע' 269 ואילך.

16. אודותיו – ראה גם "חסידים הראשונים" ח"א ע' 7 ואילך.

17. ראה גם במקומות שנסמנו בספר השיחות תרפ"ו ע' 100. "רשימות" חוברת קפ (כרך ה ע' 331).

18. באגרות קודש אדמו"ר מוהריי"צ (ח"ד ע' רסה ואילך) מופיעה גרסה שונה להתקרבותו של ר' זלמן זעזמער.

בהיותו בעיר זעזמער הי' פרשת זכור, והכיר בהחסיד ר' בנימין קלעצקער ששונא את עמלק תכלית שנאה, שנאת מות. וישאל ר"ז מר"ב איפה למדתם לשנוא את עמלק שנאה כזו.

וישלח אותו מקודם לווילנא לר' מאיר רפאל"ס, ושם הכינו והדריכו אותו, ואח"כ הביאו אותו לכ"ק אדה"ז, ואמרו לכ"ק שהביאו לו מתנה, כלי טוב[19].

ח. הרה"ח ר' זלמן זעזמער

יום-כיפורים בקרמנצ'וג

הרה"ג הרה"ח מוהר"ר זלמן זעזמער בא פעם לעיר קרעמענצוג על יום הכפורים.

דרכו הי' בעת התפלה להלוך אנה ואנה, והי' מופשט מהעולם, ולא ראה אם איש עומד לנגדו. ע"כ עשו גדר סביב למקומו בביה"כ דקרעמענצוג.

ערב יוה"כ סמוך לשקיעה לקח הטלית והפשיל על כתפו, והתחיל להלוך אנה ואנה סביב לגדר, ובציור כזה הלך כל יום הכפורים, ולא נתעטף אפילו בהטלית.

(מהרשג"א)

החתול והמוחין

הרה"ג הרה"ח ר' הלל מפאריטש אמר: לגבי מוחין של ר' זלמן זעזמער – אני והחתול שוין. "קענט[20] איר מיינען, אַזוי ווי די קאַץ לגבי מיר, אַזוי בין איך לגבי הר"ז? ניין! איך און די קאַץ זיינען ביידע גלייך לגבי הר"ז"[21].

(מהרשג"א)

19. ראה גם "הערות וביאורים" גליון תרנא ע' 28 ואילך (בשם הרה"ח ר' מאיר שמחה חן).

20. =יכולים אתם לחשוב, שכמו החתול לגבי, כך אני לגבי הר"ז? לאו! אני והחתול – שנינו שווים לגבי הר"ז.

21. ראה גם "לקוטי סיפורים" ע' תמ. "למען ידעו... בנים יולדו" ע' 267.

ט. הרה"ח ר' מאיר רפאל"ס

החסיד ר' מאיר רפאל"ס מעיר ווילנא, מחסידי כ"ק אדה"ז, נסע בדרך, ובדק את הטלית קטן שלו, ומצא שנפסלה ציצה אחת. ולא נסע הלאה בלי טלית קטן, ועמד על אם הדרך – אפשר יזמין השי"ת מוכר ציצית, או מי שיש לו ציצית בין חפציו.

פתאום ראה ר' מאיר "פאקענטרעגער" (כן הי' בימים קדמונים – יהודים שעסקם לשאת על שכמם ספרי רומ"ל[22] וציצית וכדומה, חפצים של קדושה, והיו הולכים מעיר לעיר לזכות את ישראל בסידור, תהלים, חומש וכדומה). והתחיל ר' מאיר לצעוק בקול גדול לעברו של המוכר ספרים אם יש לו ציצית.

ה'פאקענטרעגער' ענה לו: יש לי ציצית, אבל בעד שלשה קאפ'[23] סחורה הריווח הוא חצי קאפ' (פרוטה קטנה), אעבור מדרכי אל דרכך עם המשא שעל כתפי – זה אינו שוה עבור הטרחא הגדולה.

ויאמר לו ר' מאיר: אשלם לך במיטב כספי, לא רק שלשה קאפ' כי אם כמה שתערוך עלי. ויאמר המוכר ספרים: אף שתתן רו"כ שלם, הטרחא גדולה. ויאמר לו ר' מאיר: אתן לך כל מה שיש בכיסי. וגם על תנאי זה לא נאות המוס"פ.

ויאמר לו המוכר ספרים: על תנאי זה אבוא אליך – אם תתן לי כל מה שבכיסך, וגם מה שיש באמתחתך, ובכל הכיסים שבבגדיך, אז אבוא אליך.

ויען ר' מאיר: כן יהי'! כל הממון שיש תחת ידי – אתן בעד חבילה של ציצית. וכן הי', שנתן לו כל מה שבידו וניער כל הכיסים, הכל מכל כל, עבור חבילה של ציצית.

אחרי זמן מה בא ר' מאיר לכ"ק אדה"ז, ויביא כ"ק כיס, ובתוכו הי' כל הממון שהוציא ממנו

22. =רבנים ומלמדים.

23. =קופייקות (מטבעות קטנות).

ה'פאקענטרעגער'. ואמר כ"ק: הי' לך נסיון מלמעלה, והביאו לכ"ק את כל הממון שנתן עבור ציצה אחת.

(אחרי כתבי הסיפור, שמעתי שיש מסיימים שה"פאקענטרעגער" הי' אלי' הנביא[24])

י. הרה"ח ר' אליעזר "דער קרומער"

התקרבותו לאדמו"ר הזקן

החסיד לייזקע "דער קרומער"[25] (מסתמא הי' שמו אליעזר), בהיותו אברך נשוי, מקודם שבא לליאזני, הי' דר בארץ הקדושה, ונתקרב שם ע"י אחד מחסידי כ"ק אדה"ז שהי' בשליחות באה"ק. אור החסידות הלהיב את לבו, ועזב את ב"ב, ונעלם ואיש לא ידע עקבותיו, ובא לליאזני.

עברו משך שנים, והשליח בא לא"י, וספרו לו ע"ד העגונה הנעלבה, ומתוך הדברים נזכר שזהו לייזקע "דער קרומער", שראה אותו בליאזני. וגילה השליח לזוגתו את מקומו, והיא שלחה תומ"י מכתב לכ"ק אדה"ז.

ויקרא לו כ"ק אדה"ז ויאמר לו: למה תעגן את אשתך? או סע הביתה, או שלח גט פטורין. ויאמר: לנסוע הביתה אין עולה על דעתי, ואם מסכמת לגט פטורין – בודאי אשלח. וכן עשה, ונשאר בליאזני.

ודברו בו נכבדות עם בת ר' בנימין קלעצקער. ויאמר לו ר"ב: "מען[26] דאַרף זיין אַ גזלן געבן דיר אַ אידישע טאָכטער, אָבער ווי קען איך דיר האָבן פאַר אַן איידעם אויב איך וועל דיר ניט געבן מיין טאָכטער..."[27].

(שמעתי בשם החסיד ר' מאיר שמחה חן)

הנהגה בחסידות – בימי הבחרות

לייזקע "דער קרומער" התיישב בעיר נעוול. באחד הימים, בהלכו לביהכ"נ, פגע באברך חסידי עול ימים, והטלית תחת אצילי ידי האברך.

ויאמר ר' לייזקע להאברך: מה אתה חושב עתה? האברך שתק.

ויאמר ר"ל:

אני אומר לך מחשבתך: במחשבתך – אמת הוא שלעת עתה אינני חסיד כמו שחסידות דורשת, אבל לימי הזקנה – אז אתנהג בחסידות כפי שדרוש לחסיד חב"ד.

ראה! בהיותי אברך גם אני חשבתי כן, וכאשר אני רואה עתה – טעיתי טעות גדול. צריך להתחיל בעבודת החסידות מימי עלומים.

(שמעתי בשם החסיד ר' מאיר שמחה חן)

יא. הרה"ג הרה"ח ר' זלמן לנדא מקורניץ[28]

ר' אברהם קרמר מווילנא

הרה"ג הרה"ח מוהר"ר זלמן לנדוי מקורעניץ הי' מגזע הרה"ג הצדיק הנסתר ר' אברהם קרעמער, שהי' נקרא כן ע"ש שהי' לו "קראָם" (חנות) מירקות בעיר וילנא, ולא ידע ממנו איש.

וע"י מעשה נתגלה הרה"צ ר' אברהם, שהיתה מגיפה ר"ל לילדים בעיר ווילנא, ואמר הר"א שילכו לבית הקברות ויהפכו מצבה, והמגיפה נעצרה. ונתוודע שמו, וקיבלו את הר"א לאב"ד דעיר ווילנא[29].

(מהרשג"א)

24. ראה גם "מגדל עז" ע' קעז ואילך.

25. =הצולע.

26. =צריך אדם להיות גזלן כדי לתת ביד בת ישראל, אבל איך אוכל שתהיה לי לחתן אם לא אתן לך את בתי?

27. ראה באריכות "אוצר סיפורי חב"ד" חט"ז ע' 10 ואילך.

28. אחדותיו – ראה גם "חסידים הראשונים" ח"א ע' 15 ואילך.

29. סיפור דומה מופיע ב"לקוטי סיפורים" ע' תקכא, ושם שמו של גיבור הסיפור הוא ר' משה קרמר. ולפי גרסא זו מסתבר שהכוונה היא לאביו זקנו של הגר"א, שנקרא בשם זה ושימש כאב"ד וילנא.

חיבור שנשרף

הר"ז לנדוי אמר, שקודם שנתקרב לחסידות חיבר חיבור גדול, וכאשר נתקרב לחסידות שרף אותו. ובסוף ימיו אמר שמתחרט ע"ז ששרף אותו, שהיו בו דברים טובים.

(מהרשג"א)

ש"ך קודם התפילה

הר"ז לנדוי אמר, שיכול להתפלל עם ש"ך שילמוד קודם התפלה.

(מהרשג"א)

יב. הרה"ח ר' יצחק מיאנוביץ'[30]

"יחודים" בכל מלה

אחד מחסידי כ"ק אדה"ז הי' נקרא ר' יצחק מיאנאוויטש. אנשי דלטוריא הלשינו לפני כ"ק אדה"ז על ר' יצחק שהוא יושב על ה"פריזבא"[31] שלפני הבית, ומדבר דברי חול עם אנשי העיר.

ויאמר להם כ"ק אדה"ז: "אויף מיין איצילען וועט איר ריידן? מיט יעדער וואָרט איז ער דאָך מייחד יחודים!"[32].

(מהרשג"א)

בביתו של "להכעיס'ניק"

החסיד ר' יצחק מיאנאוויטש עסק במסחר, והי' נוסע לעיר אחת באשכנז לרגל מסחרו עם איש אחד, שהי' קונה אצלו או מוכר לו סחורה.

האיש הלזה עסק בחקירה, ובינו לבינו הי' שואל אצל ר' יצחק שאלות אפיקורסות, והר"י הי' משיב לו על כל שאלותיו. האיש הי' "להכעיס'ניק", וראה שבשאלות אינו יכול לו לר"י, שדעתו רחבה, ע"כ חפץ להכשילו בתאוות.

פעם אמר להר"י: הנה אנחנו עוסקים במסחר זה כמה שנים, ולמה לא תסור אל ביתי אף פעם לאות ידידות, לכה"פ לשתות כוס תה. ונתרצה הר"י להיות מתארח אצלו על כוס תה.

בבואו לביתו וישבו לשולחן, צוה לבתו שתגיש לשולחן הכיבוד, ותתלבש שלא בדרך הצניעות, כ"א כחצופה. כשבאה והגישה לשולחן הקיא הר"י על השולחן, שלא הי' יכול לסבול החציפות.

(מהרשג"א)

יג. הרה"ח ר' מיכל מאפאטצק[33]

אין מה לעשות בבית

הרה"ג הרה"ח מוהר"ר יחיאל מיכל מאפאטצעק, מחסידי כ"ק אדמו"ר הזקן, איש רוחני, הי' מלמד בעיירה הסמוכה לאפאצק.

אחרי אשר גמר זמן הלימוד[34], הלך הביתה, ומשם ללכת לליאזני. ב"ב הי' להם שדה אחורי ביתם זרועה בתפוחי אדמה, וב"ב בסוף הקיץ אספו את גידולם. בדרכו לביתו עבר דרך שדהו, והנה כל ב"ב נמצאו בשדה לאסוף את תפוחי האדמה, וישאל לשלומם, ובירכם בברכת הפרידה.

ויאמרו לו ב"ב: הלא תסור הביתה ותסעוד, ותראה את מה שנעשה בבית.

ויאמר להם: הלא ראיתי את כולכם, ומה לי עוד בבית? והלך ישר לליאזני.

(מהרשג"א)

---

30. אודותיו – ראה גם "בית רבי" עב, א. חתימתו מופיעה על "תקנות ליאזניא" (אגרות קודש אדמו"ר הזקן ח"א ע' עח).

31. =איצטבה.

32. =האם על איצילה שלי תדברו? הרי בכל מלה הוא מייחד ייחודים!

33. אודותיו – ראה גם "חסידים הראשונים" ח"א ע' 89 ואילך.

34. כלומר: בסוף "זמן" הקיץ, לקראת חודש תשרי.

כיבוד אם

פעם ישב ר' מיכל אצל אחד ממכיריו, ובביתו אין פת לחם. בתו העלובה חזרה על הפתחים, ונזדמנה בבית זה שישב אבי' ודיבר עם בעל הבית, ובראותה את אבי' נתביישה מאד.

ויאמר לה אבי': למה את מתביישת? כן וישר הוא, הנך מקיימת כיבוד אם.

(מהרשג"א)

התפארות בטינופת

פעם הי' ר' מיכל אצל אחיו בווילנא, שהי' איש עשיר, ואחיו התפאר בביתו וברהיטיו.

ויאמר אל אחיו: יש מין חי' שרובצת כולה בטינופת, ואינה מסתפקת בזה, אלא היא מנערת ראשה בהטינופת, שיעלה למעלה מראשה[35].

(מהרשג"א)

ראה אור גדול

הרה"ג הרה"ח ר' אברהם אב"ד דזעמבין, והרה"ג הרה"ח ר' זיסקינד אחיו[36] מקורעניץ, עלה ברצונם לראות את הרה"ח מוהר"ר יחיאל מיכל מאפאטצעק.

בבואם העירה, והנה הוא הולך לקראתם. ויאמרו לו: מאין הוא יודע שבאו לבקרו? ויאמר: ראיתי שאנשים בעלי צורה הולכים אלי לבקרני.

בבואם לביתו שאל להם: ולמה באתם? ויאמרו: שמענו שכ"ק אדה"ז אמר שכבודו ראה אור גדול, יבאר כבודו מהו אור גדול.

והתחיל לסבב באצבעו עד מאה פעמים: הבינו, הבינו ("פאַרשטייט איר, פאַרשטייט איר"), הרגשתי "אחד" בעצם של מוחי[37].

(מהרשג"א)

35. ראה גם ספר השיחות תש"ב ע' 21.

36. לאמיתו של דבר היה ר' זיסקינד מקורניץ דודו של ר' אברהם מז'מבין ולא אחיו.

37. ראה גם "וואס געדיינקסטו" ע' 82 (בשם ר' אברהם מאיאר).

מהי קליפה?

בעת שהרשב"צ הי' בצעירותו מושפע מהחסיד ר' יחיאל מיכל מאפאטצעק, ביקש הרשב"צ שיראה לו מה זה קליפה. ומיאן הרי"מ להראות לו, אבל אחרי רוב הפצרות נענה לבקשתו והראה לו.

ואחר כן התחרט הרשב"צ ואמר: יותר טוב הי' אם לא ראיתי זאת.

(מהרה"ח מוהר"ר יצחק מתמיד הי"ד גורעוויטש)

נושא מזוודות

כשנסע הרשב"ץ[38] לליובאוויטש, והרשב"ץ אבוך בן י"ז שנה הי', והרי"מ איש זקן בא בימים, נשא הרי"מ את המזוודה של הרשב"ץ וליווה אותו[39].

חסידי שווינציאן[40] חסו על כבודו ואמרו: איש זקן ישמש אבוך עול שנים?

ויאמר להם: הוא – הרשב"ץ – יהי' חסיד גדול מכם.

(מהרשג"א)

יד. הרה"ח ר' שלמה מצ'אשניק

יחידי עם גזלן

הרה"ג הרה"ח ר' דוד צבי חן התחתן בעיר טשאשניק, והי' דרכו להארך בתפלה שעות ארוכות בביהכנ"ס.

כשמוע החסיד ר' שלמה שו"ב מטשאשניק שהרד"צ נשאר בבית־הכנסת שעות מסויימות יחידי, אמר להרד"צ: איך אתה נשאר יחידי בבית־הכנסת?

38. שהיה תלמידו של הר"מ מאפאצק. על פרשת נסיעתו לליובאוויטש ראה באריכות "התמים" ח"א ע' סז ואילך.

39. ראה גם "רשימות" חוברת קמג (כרך ד ע' 305).

40. שאליהם נתלווה הרשב"ץ בדרכו מעיר מולדתו שווינציאן לאפאצק, מקום מושבו של ר' מיכל (אך יש להעיר שלפי המסופר ב"התמים" שם לא היה זה אלא חסיד אחד).

הלא הוא (היצר הרע) גזלן[41], ואיך נשארים יחידי עם גזלן?

(מהרשג"א)

הגיבן הגיע

כשקרבו ימי החסיד ר' שלמה שו"ב מטשאשניק להיפטר מן העולם, קרא להחבריא קדישא, ואמר שימות היום ושיעמדו לידו עשרה אנשים בעת יציאת נשמתו.

וישאלו אותו: מניין יודע הוא שהיום ייפטר מהעולם?

ויאמר: זה עשרים שנה עברו מאז שבא מלאך המות לקחת את נפשי, ואמרתי לו: איך הרהבת עוז לבוא אלי, הרי כ"ק אדה"ז שלח אותי הנה למשך שנים, וטרם כלו משך השנים! ואקח בול עץ, והכיתי בו על כתפו, ונעשה לו גבנונית ("אַ האַרב"). והיום בא אצלי הגיבן, ואין בפי מה לענות לו. משום זה יודע אני שהיום הוא היום האחרון שלי.

(מהרשג"א)

טז. הרה"ג הרה"ח ר' פרץ חן[42]

הרה"ג הרה"ח מוהר"ר פרץ חן, בהיותו מורה הוראה בעיר בעשענקאוויץ, הי' משמש אותו אברך אחד חסיד, והי' מזומן בידו משקה ומטעמים ופרפראות. אם הי' רואה שהרה"ח מוהר"פ בדיחא דעתו, ושעת הכושר להתוועד – הי' קורא לחסידים.

פעם ראה שהרה"ח שרוי ברצינות גדולה ואומר: הלא הדור שלנו הוא דור יתום שאין כמוהו, ולמי יבוא משיח אם לא עתה?

הוא שואל והוא מפרק: אם לא שיפלו בדעת נשים, שדעת נשים אין לה סוף[43].

41. ראה ב"ר פנ"ד, א.

42. אחדותיו – ראה גם "חסידים הראשונים" ח"א ע' 101 ואילך.

43. ראה גם "הלקח והלבוב" ח"ב ע' רו. "למען ידעו – בנים יולדו" ע' 274.

[והרשג"א הוסיף מדילי', שבדורו ירד העולם עוד למטה יותר מדעת נשים – היום הוא דעת כלבים].

(מהרשג"א)

טז. הרה"ג הרה"ח ר' זיסקינד לנדא מקורניץ[44]

פעם, בימי חג הפסח, נכנסה שכנה לבית הרה"ג הרה"ח מוהר"ר זיסקינד, מ"צ בעיר קורעניץ, וראתה שהרבנית מערכת "לאָקשין"[45] (ה"לאָקשין" נעשו מ"קראכמאל', או "סטארטש' בלע"ז[46], שהוציאו מתפוחי אדמה). ותאמר השכנה: גם אני אלך הביתה ואעשה "לאָקשין".

הר"ז הי' אז בביהכ"נ, וחפץ להתחיל להתפלל, והנה מחשבות מבלבלים אותו, ולא הי' ביכולתו להתעמק בהתבוננות. אז הבין שאיזו שאלה יש בעיר שצריך תיקון.

וילך הביתה, ושאל להרבנית אם הי' פה מי שהוא עם שאלה, ואמרה הרבנית שלא הי' פה בבית שום איש בשאלה. והתחיל לדרוש אם אפשר מי שהוא נכנס בבית, ותאמר הרבנית ששכנה אחת היתה פה, וראה שעשתה "לאָקשין", ואמרה שתלך הביתה ותעשה גם היא "לאָקשין".

ויאמר הר"ז: לכי תומ"י וראי מה נעשה בהשכנה, ממה עשתה ה"לאָקשין". ותלך הרבנית ותשאל להשכנה איך וממה עשתה "לאָקשין". ותאמר השכנה, שלקחה קמח עם מים וביצים וגלגלה מהם מצה, וחתכה ל"לאָקשין". ומובן שנתחמצו כלים הרבה של פסח שעסקה בהם השכנה.

וצוה הר"ז שמעתה לא יעשו בביתו "לאָקשין" אף מ"קראכמאל', וכן שום דבר לא יעשו מ"קראכמאל'.

(מהרשג"א)

44. אחדותיו – ראה גם "חסידים הראשונים" ח"א ע' 83 ואילך.

45. =אטריות.

46. =עמילן.

יז. הרה"ג הרה"ח ר' יצחק אייזיק מהומיל

כפתחו של אולם

אחרי הסתלקות כ"ק אדמו"ר הזקן ביקשו חסידי פאלעסיע[47] מהרה"ג הרה"ח מוהר"ר יצחק אייזיק עפשטיין אב"ד דק"ק הומיל, שיקבל עליו נשיאות פאלעסיע, היות שרחוק מהם ליובאוויטש, וקשה עליהם הנסיעה. ואחרי רוב הפצרות נתרצה להם.

הכינו החסידים מרכבה כבודה, שיסע לאחת מערי פאלעסיע להתיישב שם. וכאשר עמד ברגל אחת על המרכבה וברגל האחרת על הארץ, חזר בו, ואמר שאינו מקבל עליו הנשיאות.

ואמר הטעם, שנזכר שכ"ק אדמו"ר הזקן אמר אליו פעם אחת: "אייזקע, זע, זאָלסט אַכטונג געבן אויף מיינע קינדער"[48].

והוסיף לומר, שבזו הרגע שעמד על המרכבה לנסוע נפתח לבו כפתחו של אולם[49].

(מהרשג"א)

מי מונה מעות?

הרה"ג הרה"ח הרי"א אב"ד דהומיל, ביום ל"ג בעומר האיץ בהמתפללים להתפלל בהשכמה, וגם שלא להאריך יותר מדי בתפלה. גם הוא התפלל בצבור, ולא האריך יותר מדי. ואמר שהכוונה כדי שיוכלו להתוועד כל היום.

פעם בא בל"ג בעומר חסיד אחד מעיר סטאראדוב להומיל, לקחת חלק בהתוועדות, וכיבדו את האורח להיות ש"ץ במנין הרה"ק ר' אייזיק.

כשגמר הרה"ח הרי"א תפלת שמו"ע, החסיד האברך האריך עוד בתפלתו.

אחרי התפלה שאל הרי"א את האברך החסיד למה האריך כ"כ בתפלת שמו"ע, וענה האברך: הלא כך הוא הדין, שצריך להתפלל כמונה מעות, ומשום זה הוא האריכות.

ויאמר לו הרי"א: אמת הוא שצריך להיות כמונה מעות, אבל יש הפרש מי הוא המונה – אם איש יהודי שיש לו מוח בקדקדו, או ערל במוח מטומטם...

(שמעתי, ואיני זוכר אם מהרשג"א או מחסיד אחר)

יח. הרה"ח ר' פסח ממלסטובקא[50]

ניגוניו

הרה"ח ר' פסח מאלאסטאווקער הי' מחסידי כ"ק אדמו"ר הזקן ומחסידי כ"ק אדמו"ר האמצעי, ומקושר לכ"ק אדמו"ר הצ"צ. עסקו ופרנסתו הי' מריחיים.

הי' מנגן גדול. בכל שנה קודם שבועות הי' שולח להרה"צ הרה"ג ר' הלל מפאריטש ניגון חדש.

בכל חג השבועות הי' הרה"צ ר' הלל מסדר שלשה ניגונים[51]: א' לנגן קודם אמירת דא"ח, ושלשה ניגונים אחרי אמירת דא"ח. ואחד מהניגונים הי' זה של הרה"ח ר' פסח.

פעם נתאחר השילוח מר"פ לאחר שכבר נסתדרו השלשה ניגונים, ובאשר שר"ה חיבב ניגוני ר"פ, דחק והכניס את הניגון של ר"פ[52].

(מהרשג"א)

כאבים שבאו וחזרו

פעם ראה ר"פ "היידעמאקען"[53] רודפים אחרי נערה בת ישראל לאנסה, ור"פ הי' איש בריא וחזק ואמיץ

47. אזור בגבול רוסיה הלבנה ואוקראינה.

48. =ראה, עליך לשמור על ילדי.

49. ראה גם "לקוט פתגמים" (חנוך) ע' ט. "אוצר סיפורי חב"ד" חי"ז ע' 134 (מסיפורי הגה"ח רבי חיים שאול ברוק).

50. אחזותיו – ראה גם "חסידים הראשונים" ח"א ע' 165.

51. ראה גם ספר השיחות תש"ג ע' 80.

52. ראה גם "תשורה" משמחת משפחות וייגרטן־פורסט (סיון תנש"א) ע' 36 ואילך (בשם ר' מיכאל דבורקין).

53. כינוי לקוזקים.

לב, ועמד כנגדם, עד אשר ברחה הנערה והצילה את עצמה.

ויקראו הרשעים הארורים עוד מחבריהם לעשות נקמה בר"פ, ויחביא א"ע בחצר שהי' מלא חביות, וישב תחת חבית אחת, וכאשר לא מצאו אותו – הכו בחרבותיהם על החביות, ופגעו בחבית שהתחבא, ופצעו את גולגלתו.

כאשר הי' אצל כ"ק אדמו"ר הזקן, וסיפר מה שאירע לו ושיש לו כאבים בראשו, החזיק כ"ק אדמו"ר הזקן בראשו, והלכו הכאבים.

בעת הסתלקות כ"ק אדמו"ר הזקן התחיל לצעוק מכאבי הראש. כאשר הי' אצל כ"ק אדמו"ר האמצעי וסיפר ע"ד כאבי הראש, החזיק כ"ק אדמו"ר האמצעי בראשו, ופסקו הכאבים.

בעת הסתלקות כ"ק אדמו"ר האמצעי חש הכאבים בראשו. כאשר הי' אצל כ"ק אדמו"ר הצ"צ וסיפר לו ע"ד הכאבים בראשו, החזיק כ"ק אדמו"ר הצ"צ בראשו, ופסקו הכאבים.

(מהרשג"א)

ביטול היש לאין

הסבריו של ר"פ מאלאסטאווקער בדא"ח – העיקר הי' מהבריאה יש מאין וביטול היש לאין[54], ובענין ביטול העולמות.

(מהרשג"א)

העולם והתנור

הרה"ח מוהר"ר פסח ממאלאסטאווקע, היו אברכי חסידים באים אליו, והי' מבאר בהרחב הביאור ענין בדא"ח, ומאריך בהסבר הענין שעות ארוכות.

פעם בשבת קודש, או בחול, האריך עד חצות הלילה בביאור ענין ביטול העולמות. אחד מהשומעים, כאשר בא הביתה כבר כבו הנרות, והלך בחדר באישון הלילה. בחדר אחד עמדה "הרובע", היינו תנור של פחים[55], וימי החורף הי', והסיקוה עד שכאשר נוגעים בה נכווים ממנה. וכן החסיד נכווה מהתנור.

ואמר: כן, "די וועלט איז בטל, אָבער די הרובע איז פאַראַן" (העולם הוא באמת בטל, אבל התנור ישנו)...

(שמעתי מדודי ר' אברהם יעקב גאלאוועניטשיץ, קרוב להרב דמאגילעוו דניעפער[56])

שמיעת קדושה וברכו

לעת זקנתו של ר"פ לא הי' ביכלתו להאריך בתפלה, וסבב מביהמ"ד לביהמ"ד בעגלה לשמוע קדושה וברכו, ואמר שזה ענין גדול.

(מהרשג"א)

יט. הרה"ק ר' ברוך שלום בן הצמח־צדק

אחד מבעלי הבתים דעיר ליובאוויטש סיפר להמשפיע הרש"ג אסתרמן:

כשהי' כ"ק הרה"צ מוהר"ר ברוך שלום בן כ"ק אדמו"ר הצ"צ עובר ברחוב בליובאוויטש, "וועדט ליכטיג אין גאַס" (נתמלא הרחוב באור).

(מהרשג"א)

כ. הרה"ח ר' יחזקאל מדרויא

שני בעלי בתים חשובים מהעירה דרויע פלך וילנא נסעו לישיבה מפורסמת לבחור מבחורי הישיבה חתנים עבור בנותיהם שבגרו.

אחד מבעלי הבתים בחר בבחור עילוי, הנקרא יחזקאל דרויער[57]. אחרי החתונה נתקרב הר"י לחסידי אדמו"ר האמצעי, והי' עמקן גדול בדא"ח, ושעות

54. ראה גם ספר השיחות תרצ"ז ע' 170.

55. להבדיל מתנור בנוי באבן.

56. הרה"ג ר' שלמה חיים גולובנצ'יץ, רבה של מוהילוב שעל הדנייפר בשנים תר"ע־תרצ"ב. בסוף ימיו עלה לארץ־ישראל.

57. אם הכוונה לחסיד הידוע בשם זה [אודותיו: "רשימות" חוברת קפו (כרך ה ע' 415), ושו"נ] – התרחשו הדברים בימי אדמו"ר הזקן, ולא (כמסופר בפנים) בימי אדמו"ר האמצעי.

ארוכות התעמק במחשבתו בדא"ח, עד שבלילי טבת הארוכות הי' מתעמק כל הלילה בדא"ח.

החתן של בעל הבית השני הי' יושב בביהמ"ד ולומד כל היום. מתפללי בית הכנסת שבחו את החתן השני שיושב בביהמ"ד.

חותנו של ר' יחזקאל הי' מלא תרעומות על חתנו, ואמר לו: ראה! חתנו של בעל הבית שנסע אתי עמי לישיבה, הנה חותנו מקבל נחת ממנו, מעורב הוא עם הבריות ויושב באהלי תורה. ואתה, מה אתך? הנך רק חושב דא"ח כל היום, וגם לרבות הלילות!

ויאמר הר"י לחותנו, אמשול לך משל מה ביני ובין חתנו של השני:

איכר אחד בא לשוק למכור סחורתו, ואתו עמו תרנגול הודו ("אינדיק"). לעומתו בא לשוק איכר אחד, ובידו צפור המדברת ("פאפוגיי"[58]).

האנשים דרשו להמוכר צפור המדברת כמה הוא מחיר הצפור, ודרש האיכר שלשה רו"כ. האנשים שדרשו מהאיכר מחיר התרנגול הודו – אמר שמחיר סחורתו עשרה רו"כ.

ויאמרו הקונים להאיכר: אינך יודע שמחיר תרנגול הודו הוא רו"כ אחד עם עוד פרוטות, ולא יותר? האם אין דעתך שלימה, שאתה מבקש פי עשרה עבור תרנגול הודו?

ויאמר להם האיכר: הנכם רואים ששכני הביא צפור המדברת, ומבקש עבורה שלשה רו"כ. תרנגול הודו שלי עולה במשקלו פי עשרה על משקל הצפור המדברת, ואיך לא אבקש פי עשרה?

ויאמרו לו: מה אתה מדמה תרנגול שלך להצפור? הלא היא מדברת טוב!

ויאמר האיכר: אבל תרנגול הודו שלי מחשב טוב...[59]

58. =תוכי.

59. ראה גם "חסידים הראשונים" ח"ב ע' 285 (בשם הרה"ח ר' חיים שאול ברוק).

כא. הרה"ח ר' משה משקלוב[60]

ר' משה משקלאוו, זקנה של הרבנית הצדקנית מרת רבקה אשת חבר כ"ק אדמו"ר מהר"ש, הי' מבין גדול על עורות של חיות.

פעם בא אברך עם עור שועל שיאמר לו "מבינות" עליו, ושטח העור על הרצפה, ועיין היטב מה שווי'.

בני הבית אמרו לו: למה אתה, הזקן, מבזה א"ע עבור אברך צעיר? והשיב להם: הלא הוא סומך עלי, וצריך לומר לו שווי' איך הוא לאמתו.

כב. הרה"ח ר' נטע ממלסטירצינא[61]

שני פירושים ב"אין"

החסיד מוהר"ר נטע ממאלאסטירצינא, מחסידי כ"ק אדמו"ר האמצעי וממקושרי כ"ק אדמו"ר הצ"צ, פעם בהיותו בליובאוויטש, בימי כ"ק אדמו"ר הצ"צ, ערכו שולחן עבור האורחים, וכ"ק אדמו"ר הצ"צ התוועד עם החסידים.

כבר עבר זמן ארוך, ור' נטע האריך בתפלתו, ובא להתוועדות אחרי שכל אחד תפס מקומו. והתחילו החסידים לערוך מקום לשבת עבור ר' נטע.

ויאמר כ"ק הצ"צ: "ר' נטע פאַרנעמט ניט קיין אָרט, ער איז 'אין'" (ר' נטע אינו תופס מקום, הוא 'אין')[62].

ויאמר ר' נטע אל החסידים אשר ישבו קרוב אליו: השמעתם מה שכ"ק אמר עלי? "איך בין גאָרניט!" (אני כלי ריקן).

(מהרשג"א)

מנחה מאוחרת

החסיד מוהר"ר נטע ממאלאסטירצינא עמד פעם להתפלל שחרית, והעמיק בהתבוננות בתפלתו כ"כ,

60. אודותיו – ראה גם "בית רבי" עא, א.

61. אודותיו – ראה גם "חסידים הראשונים" ח"א ע' 159 ואילך.

62. ראה גם "שמועות וסיפורים" ח"א ע' 262.

שעמד כך מעת לעת שלם, עד למחרתו עד תפלת המנחה, היינו מעת לעת וחצי עד המנחה.

שני אנשים באו אליו ע"ד דין ודברים שביניהם, לשמוע טענותם ולברר הדין עם מי, וחכו עליו מחצי היום עד שקיעת החמה.

כשגמר תפלתו אמר להאנשים: "איי איי, שפעטעדיקע מנחה"[63] (שאיחר זמן המנחה), ולא הי' יודע שעברו עליו מנחה ומעריב ושחרית מיום הב'. כך היתה הדביקות שלו בעת ההתבוננות בתפלה[64].

(מהרשג"א)

מאמר חסידות ב"שבעה"

להרה"ח ר' נטע ממאלאסטירצינא, בעת היותו בליובאוויטש, נעדרה ר"ל בת. בבואו הביתה שאל אי' הבת, ולא ענו לו. מהשתיקה הבין מהאסון הגדול ר"ל שאירע לו, וקרע קריעה, וישב שבעה (מסתמא אמרו שזה שמועה קרובה[65]).

מהעיר באו אנשים לנחמו ניחום אבלים, וראו שהוא בעולם אחר, ופניו משתנים מעת לעת, וסומקא על פניו. חשבו המנחמים שגם לר' נטע נגע הדבר לעומקא דליבא, שידעו שאין הוא מתפעל מדברים של עוה"ז, וכאן רואים אדמימות בפניו.

פתאום נתעורר ממחשבתו ואמר: "איי, האָב איך געבראַכט אַ מאמר חסידות פון ליובאוויטש[66], הפלא ופלא!"[67]...

(מהרשג"א)

פעם אחת "אין סוף"

בעירו של מוהר"ר נטע גר עשיר גדול (היינו שהי' לו מזומן מאה אלף רו"כ) – שמעתי שהי' גיסו של ר' נטע, או קרוב – ושמו ר' יצחק[68]. בשעת עלילת דם דוועליזש[69] אמר שנותן בערבון מאה אלף רו"כ שישחררו את האסורים.

פעם, אחרי התוועדות עם חסידים, עבר ר' נטע לפני ביתו של הגביר הנ"ל, דפק בחלונו ואמר: "ר' יצחק, איך וועל ניט פאַרבייטן זאָגן איין מאָל 'אין סוף' פאַר דיין גאַנצען פאַרמעגן" (לא אחליף לומר אפילו פעם אחת 'אין סוף' עבור כל העושר שלך).

[וביאר הרשג"א, שזהו כמארז"ל "האומר רחב" וכו', והגמרא[70] מבארת "ביודעה ומכירה", ולהר"נ היתה לו דעת והכרה באין־סוף][71].

(מהרשג"א)

"אויף צו להכעיס"

פעם, אחרי התוועדות, עבר ר' נטע לפני ביתו של ר' יצחק הנגיד, דפק בחלונו ואמר: "הער, יצחק, אַפצולאָכעס עס איז דאָ אַ ג־ט אויף דער וועלט' (יצחק, 'להכעיס' ישנו בורא עולם).

(מהרשג"א)

---

63. =מנחה מאוחרת.

64. ראה גם "וואס געדינקסטו" ע' 78 (בשם הרה"ח ר' ישראל דז"יקובסון).

65. ולכן היה חייב לנהוג אבלות כדין.

66. =הבאתי מאמר חסידות מליובאוויטש.

67. ראה גם "רמ"ח אותיות" אות י. "שמועות וסיפורים" ח"א ע' 263. "לקוטי סיפורים" ע' קצג. וראה גם תורת מנחם ח"ג בהוצאה החדשה (נמצאת בדפוס) ע' 423 – על רג"ד מפאהאר.

68. ר' יצחק זלקינד ממלסטירצינא. אודותיו – ראה "זכרון יעקב" (פרנקפורט תרפ"ד) ח"א ע' 147.

69. עלילה זו נזכרת גם בקונטרס "אדמו"ר הצמח צדק ותנועת ההשכלה" ע' 27, ועוד. אי־אלו פרטים על עלילה זו מופיעים ב"זכרון יעקב" שם ע' 148 ואילך, אך מעורבותו של ר' יצחק זלקינד נזכרת שם רק ביחס לעלילת הדם באמציסלב ולא ביחס לעלילה זו. לעומת זאת, בספר "מדרש שמעוני" (ע' צז) נזכר "ר' איצעלע ממונסטישצינא שהציל את קרבנות ועליז ואמציסלב".

70. תענית ה, ב.

71. ראה גם "רמ"ח אותיות" אות ל. "שמועות וסיפורים" ח"א ע' 262. "לקוטי רשימות ומעשיות" ע' יז. "לקוטי סיפורים" ע' תפד. "למען ידעו... בנים יולדו" ע' 290.

כג. הרה"צ ר' הלל מפאריטש[72]

כובע חורף בימות הקיץ

ר' הלל מפאריטש הי' חובש כובע של חורף אף בימי הקיץ. שקודם הגזירה חבשו כובעים עגולים, ולא הי' להם בית יד (שפה) לפניו, שקורין "קאזיראק"[73]. ואחר זה, בימי ר"ה, היתה גזירה שכל הכובעים יהי' להם בית יד שפה על המצח. לכן חבש כובע של חורף, שלא הי' לה בית יד לפני'[74].

(מהרשג"א)

בין אטריות לפתיתים

החסיד הרה"צ ר' הלל מפאריטש הי' מדקדק שבש"ק בבישול המרק ישימו "לאקשין"[75], ואמר שזהו כנגד מדריגת (או בחינת) ארץ. ביו"ט הי' מדקדק ומצוה לב"ב שישימו בהמרק "פארפיל"[76], ואמר הטעם, שביו"ט הוא עיגולים.

(מהרשג"א)

בדבש ובמלח

החסיד הרה"צ ר' הלל מפאריטש, ביום ר"ה הי' מנהגו לטבול פרוסת המוציא קודם בדבש, ואח"כ גם במלח.

(כך שמעתי. ובלקוטי רשימות[77] כתוב שטבל קודם במלח ואחר-כך בדבש).

רגלי חסידיו ישמור (א)

פעם הוצרכו שלשה רבנים לחתום על מכתב הכחשה למלכות ע"ד מלשינות. בין השלשה היו כ"ק אדמו"ר הצ"צ ור' הלל מפאריטש ועוד אחד (כמדומה הרה"ג הרה"ח מוהר"ר יצחק אייזיק עפשטיין מהאמליע).

לפי דעתו של ר"ה היו בהכחשה דברים שלא נח דעתו מזה, אך באשר שכ"ק הצ"צ חתם הי' מוכרח לחתום, ובכה ע"ז כ"כ. וע"י הבכיות פעל שבאו מחצר כ"ק הצ"צ ואמרו שסוף סוף בטלה המלשינות ואין צריך להמכתב.

(מהרשג"א)

רגלי חסידיו ישמור (ב)

ר"ה הי' נזהר שלא לשלוח מכתב על ידי הבי־דואר בעש"ק אחר חצות היום.

פעם, בענין כללי, האיץ כ"ק אדמו"ר הצ"צ שישלח מכתב בערב ש"ק, ולא עלה ביד ר"ה לשלוח אותו קודם חצות היום. ר"ה הי' מודאג מזה מאד, שנשלח המכתב אחר חצות היום דעש"ק.

אחר כן נתוודע שסוף דבר שהמכתב נשאר מאיזה סיבה בבי־דואר, ולא נשלח עד אחר ש"ק[78].

(מהרשג"א)

כף אחת של טשולנט

אצל הרה"צ הרה"ח ר' הלל מפאריטש נתארח אורח ליום שבת קודש.

ביום, כשחלקו ה"טשאלענט" ונתנו להאורח חלקו, אמר האורח שהרופאים אסרו עליו לאכול דברים כאלה. ויאמר הרה"צ ר' הלל שיטעום מה"טשאלענט", והוא מקבל עליו אחריות שלא יזיקנו.

ויטעם האורח כף אחת מה"טשאלענט". וישלח את ידו לקחת עוד כף אחת, ויאמר לו הרה"צ: מכאן והלאה זה על אחריותך (של האורח)[79].

(מהשו"ב ר' נפתלי יונק)

---

72. אחדותיו – ראה גם "חסידים הראשונים" ח"א ע' 121 ואילך.
73. =מצחיה.
74. ראה גם "רשימות" חוברת קפ (כרך ה ע' 330). ושו"נ.
75. =אטריות.
76. =פתיתים.
77. "לקוטי רשימות ומעשיות" ע' יז.
78. ראה גם "שמועות וסיפורים" ח"ב ע' 57. "הלקח והלבוב" ח"ב ע' רד. "אוצר סיפורי חב"ד" חי"ז ע' 365 (מסיפורי הגה"ח רבי חיים שאול ברוק).
79. ראה גם "שמועות וסיפורים" ח"ג ע' 232.

כוונה ב"השכיבנו"

הרה"צ ר' הלל, בעת נסיעתו בעיירות ע"ד עניני צדקה, התארח בעיירה חאטימסק. ר' אלי' עלקין הי' אז בן י"ג שנה, ולקח אותו אביו אל ר"ה, להאכסניא שהתאכסן.

אבי ר"א סיפר לר"ה, שהוא עסוק במסחר בחנות, החנות שייכת להפריץ דהעיר, והפריץ דוחק אותו שיעזוב את החנות, ואינו יכול למצוא חנות אחר במקום השוק.

ויאמר ר"ה, שבתפלת ערבית, באמרו "השכיבנו", יכוון שהפריץ לא ידחוק אותו לעזוב את החנות. וכן עשה, ומאז לא דיבר הפריץ ע"ד לעזוב את החנות.

(שמעתי מהישיש ר' אלי' עלקין מחאטימסק)

חיסרון בשוחט החב"די

הרה"צ הרה"ח מוהר"ר הלל מפאריטש, מנהגו הי' בכל מוצש"ק, לסעודת מלוה מלכה, לאכול בשר עוף שנשחטה במוצש"ק וערכו אותה במוצש"ק.

פעם בא לעיר קרעמענצוג, והתאכסן אצל הרה"ג הרה"ח מוהר"ר יוסף תומארקין, אב"ד דק"ק קרעמענצוג.

בקרעמענצוג היו אז שני שוחטים, אחד מחסידי חב"ד והשני מחסידי "קליין פולין" (אוקריינא), והי' נקרא "דער פוילישער שוחט"[80]. ר' הלל הי' בוחר לאכול דוקא משחיטת השו"ב דפולין.

הרבנית דר"י תומארקין שלחה במוצש"ק ע"י שליח את העוף להשו"ב דפולין, ולא מצא אותו בבית, שכבר הלך לבית המטבחיים שחוץ לעיר לשחוט, להכין בשר כשר ליום א'. הרבנית שקלה בדעתה מה לה לעשות עתה להכין את העוף עבור האורח, וגמרה, אשר היות ובעלה הרב דמתא אוכל משחיטת העוף החב"די, הנה באין ברירה יאכל הרה"צ ר' הלל ג"כ משחיטת החב"די. וכן עשתה, ושלחה העוף ע"י שליח אל השו"ב החב"די.

כשהסבו על השולחן, והגישו המרק והבשר, לקח ר' הלל את הכף עם מרק והריח, וסילק הצידה, ולא טעם, ולא אכל.

הר"י תומארקין הבין שאירע איזה דבר עם העוף, ודרש מהרבנית שתאמר לו מה אירע, אפשר איזה שאלה הי' על העוף, ולמה לא הודיעה לו מקודם. ותאמר שלא אירע שום שאלה, כי אם מסתמא אינו אוכל לפי שנשחט ע"י השו"ב החב"די.

ויאמר הרי"ת אל הר"ה בטענה: אמור לנו טעמך, למה אינך אוכל מזביחת השו"ב החב"די. ממה נפשך, אם מצאת בו חסרון – אמור לנו, וגם אנו לא נאכל מזבחו. ואם לא מצאת בו עוולה – למה גם אתה אינך אוכל מזבחו?

ויען ר"ה ויאמר: לא מצאתי בו חסרון באומנותו, כי אם שמעתי איך השו"ב החב"די זלזל ובייש ת"ח, ע"כ איני יכול לאכול מזבחו.

ויאמר הרי"ת אל ר"ה: ובמה יכול לתקן זאת, את מה שעיוות, להיות שהת"ח שבק חיים לכל חי? ויאמר ר"ה שיאסוף השו"ב עשרה אנשים וילכו לקברו, ויבקש ממנו מחילה וסליחה, ואז גם הוא יאכל.

[הת"ח שבייש – הר"י מתמיד אמר שזהו הרה"ח ר' מרדכי[81], בעלה של פריידקע בת כ"ק אדה"ז. נוסחא אחרת שמעתי שזהו הרה"ח ר' אהרן[82], בנה של פריידקע. ונוסחה הראשונה נראה עיקר, מהסוף מעשה שהת"ח שבחל"ח[83].

(מהרה"ח מוהר"ר יצחק מתמיד הי"ד גורעוויטש)

---

80. =השוחט הפולני.

81. צ"ל: ר' אליהו ב"ר מרדכי.

82. הרה"ג הרה"ח ר' אהרן זסלבסקי אב"ד קרמנצ'וג, נכד אדמו"ר הזקן ובעלה בזיווג שני של הרבנית חיה שרה בת כ"ק אדמו"ר האמצעי (להבדיל מהרה"ח ר' אהרן ב"ר משה אלכסנדרוב, בעלה בזיווג ראשון ואביה של הרבנית רבקה אשת כ"ק אדמו"ר מהר"ש. ויש לתקן בספר השיחות תרצ"ו ע' 147 הערה 40, שבלבלו בין שני האישים). אודותיו – ראה "פרקים בתולדות חב"ד" ע' כז.

83. כוונת המחבר אינה ברורה, שהרי גם ר' אהרן לא היה בחיים בתקופת כהונתו של ר"י תומארקין, שמילא את מקומו כאב"ד קרמנצ'וג לאחר פטירתו (ראה "על אבותינו ועל יחוסם" ע' 13).

אמירת "זה חלק אדם רשע"

אחד מן האורחים אצל מוהר"ר הלל מפאריטש נטל את ידיו למים אחרונים, ואמר "זה חלק אדם" וגו'. ואמר לו ר"ה: מניין אתה יודע חלקך, שאתה אומר "זה חלק אדם" וגו'?[84] (כנראה שלא אמר ר"ה זה הפסוק).

לא לשקוע באיסוף פסולת

ביומא דפגרא התוועד הרה"צ ר' הלל עם חסידים אברכים.

באמצע ההתוועדות בא אברך אחד, וישאלו אותו למה בא בשעה מאוחרת. ויען האברך: הטרדא דפרנסה עכבה בעדי לבוא בעתו.

ויאמר לו ר' הלל: הנה מבואר בחסידות שכל העניינים הגשמיים שרשם מהזיעה של האופנים, והיינו מהסיגים והפסולת של האופנים, ואתה אמרת שהנך טרוד לקבץ הסיגים והפסולת שזרקו מהם האופנים. איש חסיד ביומא דפגרא צריך לבוא בעתו להתוועדות, ולא להיות טרוד באסיפת פסולת...

(שמעתי, ומסתמא הלשון אינו מכוון)

לסיים את המלאכה מוקדם

החסיד הרה"צ ר' הלל התוועד ביו"ד כסלו עם חסידים.

בשעה מאוחרת בא אחד שהי' מלמד בעיר. וישאל הרה"צ את המלמד למה איחר לבוא, ויען המלמד: הן אני שכיר יום, ולמדתי עד השעה הזאת עם התלמידים.

ויאמר לו ר' הלל: אין אתה עוסק באמונה, דאיתא במדרש עה"פ כשכיר יום ביומו[85], ששכיר מצפה מתי ייגמר היום ותושלם המלאכה, ובהיות היום יו"ד כסלו – יום התוועדות – הי' לך לגמור מלאכתך מקודם ולבוא להתוועדות.

(מהרשג"א)

84. ראה גם "שער הכולל" פל"ד ס"ג. "תורת מנחם" חל"ז ע' 200.

85. הכוונה לכאורה לפסוק "וכשכיר יקוה פעלו" (איוב ז, ב). וראה במפרשים שם.

"הגבהה" סמוך למיטה

מנהגו של ר' הלל מפאריטש הי' לעלות להגבהת התורה אחרי קריאת התורה במנחה של ש"ק.

לר"ה הי' שבר. פעם בש"ק יצאו בני מעיו, ולא הי' ביכולתו ללכת ולא לעמוד, והי' מוטל במטה כל יום הש"ק, והתפללו במנין בחדרו.

לתפלת המנחה, כשהגיע זמן קריאת התורה, ביקש ר"ה שיקרבו שולחן הקריאה סמוך למטתו. המתפללים שיערו שזה מפני שקשה עליו השמיעה מרחוק, ע"כ ביקש שיקראו בתורה בקירוב אל מטתו.

כשהגיעו להגבהת התורה קם ממטתו, וקיים מצות הגבהה כמו בבריאותו, אף שהי' בסכנה, שכל הנהגה טובה שקיבל על עצמו הי' עד מסירות נפש ממש.

(מהרשג"א)

לפני ואחרי גילוי תורת החסידות

הרה"ג הרה"צ החסיד ר' הלל מאלעסאוו מפאריטש סיפר לפני האברכים שנשלחו אליו מכ"ק אדמו"ר האמצעי וכ"ק אדמו"ר הצ"צ ע"ד הגר צדק גראף פאטאצקי, באריכות גדולה, איך שהתנהג בתעניתים וסיגופים.

על גופו רחשו תולעים, ואם נפל תולע לארץ – הגבי' אותו ואמר: אכול את גופי הטמא[86]. וכאשר תפשו אותו וסגרו אותו בבית האסורים – סיגף א"ע בכל מיני סיגופים. וכאשר דנו אותו לשריפה – הי' באפשריות שיקילו משפטו ולא לדונו למיתה ר"ל, אבל חפץ שיהרג על קידוש השם[87].

86. כך מסופר גם בקונטרס "גר צדק" כת"י (נדפס בקובץ "נטעי נעמנים" ח"ב ע' תתקמד). וראה גם קונטרס "זר זהב" (נדפס בתחילת ספר "שו"ת מקדשי השם") ע' כז בשם הרה"צ מצאמ, שגר הצדק הגרף פוטוצקי היה אומר "וואס טוט מען מיט דעם טריפה'נעם גוף" (=מה עושים בגוף הטרף).

87. ראה גם "החפץ חיים – חייו ופעלו" ח"א ע' רצא. ועוד.

וסיים וביאר ר"ה, שזהו קודם שנתגלה תורת החסידות[88] המבארת מעלת מצוות מעשיות, ושלא לסגף א"ע, כמאמרם ז"ל[89]: "יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעוה"ז מכל חיי עוה"ב".

וכן הי' מספר לפניהם ע"ד מהר"ם ב"ר ברוך מרוטנבורג, איך ששר אחד תפסו בבית האסורים ותבע מהיהודים סכום גדול לפדותו, ומהר"ם ב"ר ברוך פסק מהתפיסה שלא יפדו אותו, שאם כן כל שר ושר יתפוס את הרבנים ויתבע סכום גדול לפדות אותם. והיהודים, באשר אסר עליהם מהר"ם ב"ר ברוך לפדות אותו, לא פדו אותו. וישב בבית האסורים מן ד' תמוז מ'ו לאלף הששי עד י"ט אייר נ"ג לפ"ק, שאז ביום י"ט אייר נפטר.

וגם אז לא ניתן לקבורה, רק אם יתנו להשר את הסכום שדרש, והיהודים נתדלדלו אז ולא הי' בכחם לפדות את רבם, ולא ניתן לקבורה עד שנת ס"ז לאלף הששי. ועשיר אחד – שמו אלכסנדר ב"ר שלמה – שם נפשו בכפו והשתדל אצל השר, ובזבז אוצר גדול, ופדה את מהר"ם ב"ר ברוך מבית האסורים, ובא לקבורת ישראל.

המהר"ם ב"ר ברוך בא בחלום אל העשיר אלכסנדר בר"ש, ואמר לו: בחר לנפשך אחד מב' דברים – (א) שיזכה הוא וזרעו אחריו עד סוף כל הדורות לעושר וכבוד, או (ב) שימות תיכף ויזכה לחיי עוה"ב עמו במחיצתו. ובחר לנפשו שימות ויהי' עמו במחיצתו[90].

וסיים הרה"צ ר"ה, שזהו קודם שנתגלה חסידות בעולם, ולכן בחר בעוה"ב. אבל לפי דרך החסידות שנתגלה ע"י הבעש"ט, מעלת מצוות מעשיות עולה על עוה"ב, כמאמר רז"ל: "יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעוה"ז מכל חיי עוה"ב"[91].

(מהרשג"א)

"אַ חוש טאָר מען ניט פאַרלירן"

הרה"צ הרה"ח מוהר"ר הלל מפאריטש אמר מאמר דא"ח לפני שומעיו והאברכים שהתחנכו אצלו בדרכי החסידות.

והקשה, שפעם כתוב[92] "ברוך הגבר אשר יבטח בה'" וגו', שמשמע שאדם יכול לעשות כלי, ובטחונו יהי' בה'. ופעם כתיב[93] "ארור הגבר אשר יבטח באדם ושם בשר זרועו", שמשמע שאסור לו לאדם לעשות כלי.

וביאר שיש ב' מדריגות בנשמות: הא' – כמו נשמת יעקב אבינו ע"ה, שעשה בשילוח מתנות ועוד דברים לפני עשיו; והב' – כמו נשמת יוסף הצדיק, שאסור לו לעשות כלי, ורק בה' מבטחו, ולכן נענש על אשר ביקש משר המשקים "והזכרתני אל פרעה".

הרה"ח מוהר"ר גרשון דובער מקלימאוויטש[94] הי' אז מהאברכים שנתחנכו ומקבלי השפעה מר"ה, ושאל את ר"ה, שעכ"פ אינו מובן אצלו: אמת הוא שיוסף אינו צריך לעשות כלי, אבל יוסף הצדיק מענווה שלו חשב שאינו במדריגה כזו, כי אם שהוא במדריגת אביו יעקב שעשה כלי, והוא גם הוא עשה כלי, ולמה נענש ע"ז.

והשיב ר"ה במשל: מי שיש לו בן בעל כשרונות טובים ואומן יד, ומצד הכשרון וחושיו יכול להתאמן באומנות נקי' וקלה, כמו להיות אומן בתיקון מורה שעון, ואביו יתעקש ויתן את בנו לרצען, ללמוד אומנות הרצענות – האם טוב עשה אביו? בודאי

88. כנראה הכוונה לומר שעדיין לא נתגלתה תורת חסידות חב"ד, שכן המאורע היה בשנת תק"ט, שנים רבות לאחר התגלותו של הבעש"ט.

89. אבות פ"ד מי"ז.

90. ראה גם "סדר הדורות" שנת ה"א מ"ו. "שם הגדולים" בערכו. ועוד.

91. ראה גם "על אבותינו ועל יחוסם" ע' 106.

92. ירמי' יז, ז.

93. שם, ה.

94. הוא החסיד הידוע ר' גרשון דובער מפאהאר (אחותיו – לקמן ע' 257 ואילך), שהתגורר במשך שנים בקלימוביץ' ("התמים" חוברת ה ע' מא).

יאמרו שאביו חייב מלקות, משום שחוש וכשרון אסור לאבד בידיים ("אַ חוש טאָר מען ניט פאַרלירן"). וכן הוא בנידון דידן.

(מהרשג"א)

שירות צבאי בלבד

פעם התוועדו החסידים אצל כ"ק אדמו"ר הצ"צ. מהחסידים אשר נוכחו אז היו הרה"צ ר' הלל והרה"ג ר' יוסף תומארקין, ועוד חסידים.

הרה"ג ר' יוסף תומארקין הרצה ("ראַפאָרט"[95]) ע"ד עבודתו של כאו"א מהחסידים הנוכחים. על הרה"צ ר' הלל אמר: "ער ווייס ניט פון גראַזשדאנסקי סלוזבע, נאָר פון וואַיענע סלוזבע"[96]. כ"ק אדמו"ר הצ"צ צהבו פניו, וכן החסידים הנוכחים צהבו פניהם.

ר' הלל פעל על איבריו שלא ישמע מה שמדברים אודותיו, ולא שמע מה שאמר הר"י תומארקין. ושאל להנוכחים למה פניהם צוהלים ושוחקים, ולא אמרו לו בשום אופן.

(מהרשג"א)

חוט של חסידות מגן-עדן

החסיד ר' שלום ר' הלל'ס[97] – כן הי' נקרא בפי חסידי חב"ד – לא הי' בנו של הרה"צ ר' הלל מפאריטש ולא ממשפחתו, אך הי' מקושר לר' הלל. ר' שלום הי' יליד בעשענקאוויטש, והי' עסוק במסחר בחנות של מיני סחורה שהי' לו שם בעיר, ועזב את עסקו ביד אשתו, ומסר את עצמו בכל נימי נפשו לר"ה, והי' מחניכיו, והי' נוסע עם ר' הלל לכל מקום שהי' ר' הלל נוסע, והי' חביב לו כבן[98].

פעם, בחג הפורים, הביא החסיד ר' שלום ר' הלל'ס משלוח מנות לר"ה בקבוק יין ותפוח, ואמר לר"ה: תפוח – ראשי תיבות "תגלון פתגמין ותימרון חידושא"[99], ו'נכנס יין יצא סוד', ע"כ בקשתו לשמוע דא"ח.

אחרי התוועדות אמר הר"ש להר"ה, שבקשתו שיבטיח לו, שאחרי מאה ועשרים שנה, שר"ה יהי' בג"ע והוא – ר' שלום – יצלה בגיהנם, יזכה לכה"פ שיהי' חוט מג"ע לגיהנם לשמוע הדא"ח שאומרים בג"ע.

[באידיש: "ער, שלום, וועט זיך בראָטן אין גיהנם, זאל לכה"פ זיין אַ דראָט, ער זאָל דורך עם וויסן וואָס טוט זיך אין ג"ע"].

ומשמע שהבטיח לו ר"ה[100].

(שמעתי מהתמים הרה"ח ר' פרץ מאצקין ששמע מחסידים)

הנהר אשם

החסיד הצדיק ר' הלל מפאריטש נתאכסן בדרך בעיירה אחת, וחפץ ללכת למקוה. ואמרו לו שאין כאן מקוה, שמסתפקים בזה שיש להם נהר.

ותמה ר' הלל תמיהה גדולה: איך עיר שגרים בה כמה מאות משפחות ואין להם מקוה? אם־כן הנהר הוא הסיבה. וחזר על זה כמה פעמים, שהנהר הוא הסיבה.

ולא עבר זמן רב אחרי נסעו משם, והנהר נעקר ממסלולו, רחוק כמה פרסאות מהעיר.

(מהרשג"א)

ימיו האחרונים והסתלקותו

הרה"צ הרה"ח ר' הלל, בתשעה באב האחרון לימי חלדו, הי' בעיר ניקוליוב. בקביעות דשנה ההיא חל ט"ב ביום ה'.

---

95. =דין וחשבון.

96. =הוא אינו יודע שירות אזרחי, אלא שירות צבאי בלבד.

97. אחדותיו – ראה "חסידים הראשונים" ח"א ע' 173 ואילך.

98. ראה גם ספר השיחות תש"א ע' 53. תש"ב ע' 84. ועוד.

99. ראה גם כתבי הרח"א ביחובסקי ע' י בשם הרה"צ בעל "בית אהרן" מסטולין. ועוד.

100. ראה גם "שמועות וסיפורים" ח"ג ע' 234.

אחרי התענית הרגיש שימיו קצובים, ואמר: אי' הרבנים? (הכוונה שהרבנים לא התירו לו שלא להתענות).

בקש שתומ"י ישכרו לו עגלה לנסוע לחרסון. ר' הלל לא הי' נוסע ערב ש"ק אחר חצות, ע"כ האיץ שתומ"י יסעו, והגיע לשם קודם חצות, ובעיר חצות נפטר בש"ק י"א מנ"א תרכ"ד.

והטעם שחפץ דוקא להקבר בחרסון – להיות שחרסון הי' תחת ממשלת תוגרמה[101], שהם מישמעאל, וארז"ל "עתידה ארץ ישראל שתתפשט בכל הארצות", ולהיות שארץ ישראל הי' תחת טורקיא, וגם חרסון תחת יד טורקיא – ע"כ חפץ להקבר דוקא בחרסון.

החייט שנקבר סמוך לר' הלל

בעת הגזירה ברוסיא על דבר בגדים ופיאות הראש, בעת שהי' הרה"צ ר' הלל אב"ד דק"ק באברויסק, נכנסו אצלו "פריסטאַוו" (קצין ראשי דהמשטרה) עם עוד שני שוטרים לגזוז פאות הראש שלו. ר' הלל אחז בידו בפאותיו ולא נתן לגזוז פאותיו, והתחילו השוטרים להכות בחרבותם על ידיו וראשו, והתחיל לצעוק בצעקה.

חייט אחד, שכנו, שמע צעקות ר"ה, ונכנס לביתו לראות מה קרה. וכראותו מעשה השוטרים, והחייט הי' נכבד בעיניהם, שהי' תופר מלבושיהם, הבטיח להם מתנות, ויעזבו להרב ללכת בדרכו אשר הדריך לו. השוטרים נאותו לו, ובפרט להבטחתו, והלכו להם.

ר"ה הבטיח להחייט עבור הטובה הגדולה הזאת, שאחרי מאה ועשרים שנה יהי' קבור אצלו.

כידוע בא ר"ה לקבורה בעיר חרסון. החייט, כשהזקין, עזב עבודת החייטות, ולהיות שבניו גרו באחת ה"קאלאניעס"[102] סביבות חרסון, נסע להיות בסמוך לבני משפחתו.

בבוא החייט לחרסון מצא מקום ללון ב"לינת הצדק", או כמו שקראו אז "בית ההקדש"[103], ונחלה שם, ונפטר לבית עולמו.

הגבאי דחברה קדישא שלח אנשי החברה קדישא לטהרו להלבישו ולקבור אותו. הימים היו ימי חורף, ושלג גדול כסה פני האדמה. הח"ק, כאשר באו לבית החיים לחפור הקבר, נדמה להם שמקום שחפרו הקבר הוא לאנשים בלתי ידועים.

כאשר קרבו ימי הפסח, ימי הפשרת שלגים, ראו שממש אצל ר"ה קבור איש פשוט, ואינו ידוע מי הוא.

וישלח הרב דעיר חרסון מכתב להרב דבאברויסק, להיוודע מי הוא האיש אשר זכה להקבר סמוך לקבר הרה"צ ר"ה.

ויענה הרב מבאברויסק, שידוע להם שהרה"צ ר"ה הבטיח להחייט שישכון כבוד אצלו אחר מאה ועשרים שנה, ומטעם ההשגחה העליונה הוא שבא החייט לחרסון, שיתקיימו דברי הרה"צ[104].

(מהרה"ח מוהר"ר יצחק מתמיד הי"ד גורעוויטש)

צדיק במעשה

חסידים אומרים על הרה"צ הרה"ח ר' הלל מאלעסאוו הנקרא ר' הלל מפאריטש, שזה שלש מאות שנה לא הי' צדיק במעשה כמוהו[105].

(מהרה"ח מוהר"ר יצחק מתמיד הי"ד גורעוויטש[106])

כד. הרה"ג הרה"ח ר' אליהו יוסף ריבלין[107]

געורה מתחת לטלית

החסיד הרה"ג מוהר"ר אלי' יוסף ריבלין, חסיד של כ"ק אדהאמ"צ וכ"ק אדמו"ר הצ"צ, הי' מקודם רב

---

101. כלומר: לפני שנכבשה ע"י רוסיה היתה בידי תוגרמה (טורקיה).

102. =מושבות.

103. מקום לינה לאורחים ללא תשלום.

104. ראה גם "לקוטי סיפורים" ע' תיט. "זכרון לבני ישראל" ע' קצ.

105. ראה גם "שמועות וסיפורים" ח"ג ע' 232.

106. ברשימה אחרת מוסר המחבר שמועה זו בשם הרשג"א.

107. אחותיו – ראה גם "חסידים הראשונים" ח"א ע' 111 ואילך.

בעיר דריבין ואח"כ בעיר פאלאצק. הי' איש רוחני, וכ"ק אדמו"ר הצ"צ הי' שולח אברכים אליו להדריכם בדרכי החסידות[108].

אברך אחד, מעוטף בטלית ותפילין, עמד במקומו והתבונן ומתפלל. פתאום קרב אליו הרא"י והגבי' טליתו, והביט בפניו, ואמר: "פע, פע!"[109]

האברכים תמהו ולא ידעו מה קרה. אחרי התפלה תבעו מהאברך שיאמר להם מה הוא הסיבה שמדריכם ומשפיעם הרא"י אמר לו כנ"ל בעת שהתפלל.

והשיב האברך: את חטאי אני מזכיר היום. קודם שנתקרבתי אל חסידי חב"ד עסקתי הרבה בלימוד ספרי חקירה, ובעת שהתבוננתי בענין עמוק בדא"ח, נפלה מחשבה במוחי, וספק אם אמת הוא הנחה זאת. והרא"י הרגיש תיכף מחשבתי הפסולה, ולכן מאס עלי מחשבתי זאת, ומהיום אין עולה בלבי לחשוב מחשבה פסולה כזאת[110].

(מהרשג"א)

העלייה לארץ-ישראל הצילה

בהיות הרה"ג רא"י ריבלין רב בפאלאצק נחלה, והרופאים אמרו שנסרכה ריאתו אל הדופן, ואין תרופה למחלתו. ויבוא לליובאוויטש אל כ"ק אדמו"ר הצ"צ.

ואמר לו כ"ק: היות שבדין כזה לפי דעת הרמ"א בבהמה היא טרפה, ולפי דעת הב"י סרכא כזו כשרה, והיות שהב"י הוא מרא דארעא דישראל – ראוי הדבר יסע לאה"ק ויחי' שם. וכן הי', שחי בא"י עשרים שנה, ונפטר בא"י י"ב תמוז תרכ"ה[111].

בבואו לארץ־ישראל חיבר ספר[112] בחריפות גדולה אודות קידוש השם (בימיו עלה לא"י רב אחד מהעולם'שע, וחיבר ספר אודות הבא על הערוה והוליד ממזר, אם קיים מצות פרי' ורבי'...).

(מהרשג"א)

טיפת גשם של חסידות

אחרי שנים אחדות שהי' רא"י ריבלין בארץ ישראל, בא לליובאוויטש, בחיי כ"ק הצ"צ, ונכנס אל הצ"צ, וביקש שיאמר מאמר דא"ח.

ויאמר לו כ"ק אדמו"ר הצ"צ: מה הביאתו הלום לליובאוויטש, הלא הוא נמצא באה"ק, ומה חסר לו?

והשיב הרא"י: דגים שבים ובנהרות – כל ימיהם נמצאים במים, ואעפ"כ, כשיורד גשם הם מוציאים ראשיהם מתוך המים לקבל בפיהם טפת גשם מן השמים[113]. רבי, בבקשה לומר לפני מאמר דא"ח!

(מהרשג"א)

כה. הרה"ח ר' פנחס צ'ערנעס

יותר מהמלך אחשורוש

החסיד ר' פנחס צערנעס, מחסידי כ"ק אדמו"ר האמצעי, עסק במלמדות, ומעסק זה הי' לו לחם צר ומים לחץ, והעניות שררה בביתו.

כידוע, חסידי כ"ק אדמו"ר האמצעי היו בשמחה, וביותר ר' פנחס. פעם שאלו לו: מאין לך השמחה?

ויאמר להם: הלא טוב לי יותר מהמלך אחשורוש! המלך אחשורוש צוה להביא לפניו את המלכה ושתי בכתר מלכות, ולא נתמלאה רצונו. ואני – בצפצוף קל עומדים לפני אשתי ושבעה בני' ערומים ויחפים...

(מהרשג"א)

108. ק' מסופר גם ב"בית רבי" (ח"ב טו, א).

109. קריאת מיאוס.

110. ראה גם "מגדל עז" ע' רלח.

111. ראה גם "שמועות וסיפורים" ח"א ע' 68. "סיפורי חסידים" תורה ע' 456.

112. ספר "אוהלי יוסף".

113. ראה גם ב"ר פצ"ז, ג.

השפעה דרך חלום

בנו של ר' פנחס, מרדכי צערנין[114], הרחיק א"ע מחסידים אחרי פטירת אביו. ויבוא ר"פ בחלום להחסיד ר' שמואל דוב מבאריסאוו, שהי' ממושפעיו של החסיד ר' פנחס, שיקרב אותו, ויתעסק עמו, עד שנתקרב אל החסידים וחסידות[115].

(מהרשג"א)

כו. הרה"ח ר' משה מאריאמוב

הקפידא לא תזיק

בעיר טשערניגאוו הי' גר חסיד ממקושרי כ"ק אדמו"ר האמצעי. שמו הי' ר' משה מאריאמאוו (שמעתי מהרשג"א שהי' "אַ[116] שאַרפע יאַרמולקע"[117], וכן שמעתי מהשו"ב דעיר טשערניגאוו שנקרא בעלאוו – שכחתי שמו – ואמר ג"כ שהי' איש חזק בדעתו, והי' בעל דעה בכל עניני העיר). חותנו הי' מחסידי כ"ק הרה"צ ר' מרדכי מטשערנאביל.

באחד הימים בא הרה"צ מוהר"מ לטשערניגאוו לבקר את מקושריו, ובהיותו שוהה בעיר נולד בן להחסיד ר' משה מאריאמאוו.

חותנו הי' בטוח שהיות שרבו מוהר"מ יהי' נוכח בברית מילה, בודאי יכבד חתנו ר"מ בסנדקאות את רבו הרה"צ. אבל ר' משה זירז את המוהל, וישב בעצמו על כסא הסנדקאות.

כשישבו לסעוד סעודת מצוה, אמר חותנו של ר' משה לרבו הרה"צ מוהר"מ: כ"ק יודע שחתני הוא מצעירי החסידים דזמננו (כאילו לומר שכ"ק הרה"צ אל יקפיד על חתנו).

ויאמר הרה"צ מרדכי: בודאי לכך דואג אתה, שקפידתי תזיק לחתנך. להוי ידוע לך, שקפידתי מזיקה רק למי שמאמין בי כל שהוא, וחתנך אינו מאמין בי אף כל שהוא, וקפידתי לא תזיק לו כלום.

(מהרשג"א)

האם אתה זוכר את שם אשתי?

החסיד הנגיד ר' משה מאריאמאוו מעיר טשערניגאוו נסע פעם עם הרב החסיד רדצ"ה ("דוד הירש" – כן קראו אותו חסידים), הרב דטשערניגאוו, לניעזין, להשתטח באהל כ"ק אדהאמ"צ.

והנה רואה הרב רד"צ שר' משה, קודם שנכנס לאהל, הולך אנה ואנה ומבקש איזה דבר. וניגש להרד"צ ושאל אולי הוא זוכר שם אשתו (של רמ"מ)[118].

כז. הרה"ג הרה"ח ר' אהרן לוין מליאזני[119]

בליאזני הי' מר"צ, נקרא "ארע דער מר"צ". הי' לו אריכות ימים, וחי מאה ושתים־עשרה שנה.

לעת זקנתו אמרו בני ביתו: היות שיש עתה שריפות בעיר, ויש עצה לקיום אחריות לביתם ("אינשורענס"[120]), ויבוא פריץ למוד את הבית, לכבודו לבש בגדי שבת וישב על כסאו.

הצלם בא וצלם אותו, ואחר שהביאו את תמונתו, אמר: "אַ שיינער איד, אַ שיינער איד"[121], שמימיו לא הביט בראי לראות פניו.

---

114. החסיד ר' מאיר מרדכי צ'דנין מבוריסוב. אודותיו – ראה ספר השיחות תרפ"א ע' 17 (וש"נ). "לקוטי דיבורים" ח"א ע' 250.

115. ראה גם "התמים" חוברת ז ע' קב (שסט, ב) – שם מסופר שהיתה זו פתקה שהאב כתב לפני מותו.

116. =כיפה חריפה (כינוי לאדם דעתן וחריף).

117. ראה גם "שמועות וסיפורים" ח"א ע' 49.

118. ראה גם "שמועות וסיפורים" ח"ב ע' 63.

119. אודותיו – ראה גם "בית רבי" ח"ג כ, ב. ספר השיחות תש"ב ע' 17 ואילך.

120. =ביטוח.

121. =יהודי נאה, יהודי נאה.

כח. הרה"ג הרה"ח ר' אברהם לנדא מז'מבין[122]

הרב שבחן את העיר

הרה"ג הרה"ח מוהר"ר אברהם לנדוי, מו"צ דעיר זעמבין פלך מינסק – "ר' אברהמ'קע זשעמבינער", כמו שנקרא בליובאוויטש – מחסידי כ"ק אדמו"ר הצ"צ, הי' משך זמן סוחר. כשירד מנכסיו הוכרח לקבל עליו עול הרבנות, והציעו לו רבנות דעיר זעמבין.

בבואו להעיר, אמר להבע"ב שקבלו פניו: אורח ארעא שהבע"ב מקודם בוחנים את הרב אם ראוי הוא לאיצטלא דרבנות העיר, אבל לא כן אתי. דעתי לבחון את בני העיר אם יש לפני נחיצות לקבל עלי רבנות דהעיר. ע"כ הכריז שמגדול ועד קטן יבואו לפניו, והוא ידבר עם כל אחד ביחוד.

אחרי אשר עברו כל בני העיר, באחרונה נכנס אברך אחד, שהי' מעניי העיר, והתפרנס מזה שהי' שומר גנות ופרדסים, או שומר ריחיים. ואמר שהוא עבר בעיון לקו"ת ואמרי בינה, ובקי בע"פ, אבל אינו מובן לו כמה ענינים, ובהיות שבטח כת"ר יקבל עליו משרת מו"צ בעיר, יסביר לו בכמה ענינים ומקומות שמוקשה לו.

אחרי זה קרא הר"א את העסקנים של העיר ואמר להם: אחרי אשר דברתי עם בני העיר החלטתי שאין לי פה מה לעשות, ולנסוע מזה, ולמשוך ידי מעול הרבנות. אך לאחרונה, כשבא האברך השומר עם בקשתו, החלטתי שעבורו אקבל להיות מו"צ דפה.

והאברך הוא הרש"ג אסתרמן.

(מהרשג"א)

"גם אצלנו כך"

איש אחד בא לזעמבין, וסיפר שישן בחדר אחד עם כ"ק הרה"צ מוהר"ר שלמה חיים מקוידענאוו, וראה האיש שבכל אשמורה קם הרה"צ ממטתו, והלך אנה ואנה בחדרו ונהם בינו לבין עצמו.

הרשג"א נתפעל מזה, והלך וסיפר הדברים להרה"ח מוהר"ר אברהם המו"צ דזעמבין, בשאלה ותמי' – למה אין רואים אצלנו דבר נפלא כזה.

ויאמר לו הר"א: גם אצלנו הוא כן, אבל אינו בנגלה ("מען זעט דאָס ניט אָן").

המסובים אמרו ש"אצלנו" הכוונה על כ"ק רבותינו נשיאינו האדמו"רים. והרשג"א אמר שברור לו שהתכוון על עצמו, היינו שגם אצל הר"א המו"צ הוא כן, אבל אינו נראה בגלוי.

אמונה במשהו

אחרי חג הפסח הי' דרכו של הר"א לשלוח דברים קצרים להרה"ג הרה"ח מוהר"ר שמואל דובער מבאריסאוו על ידי העגלונים שנסעו לבאריסאוו.

פעם שלח לו אמרה זו: "חמץ בפסח במשהו, אמונה במשהו".

ואמר הרשד"ם, שיש עתה לדבר ולבאר אמרה זו שנה תמימה.

(מהרשג"א)

לא אמר צר לי המקום

פעם, בברית מילה, הי' הדוחק גדול, ואמר אחד להר"א: הלא דוחקים את כת"ר!

ויאמר הר"א: "צווישן אידן איז קיינמאָל ניט איינג"[123].

(מהרשג"א)

כל סעודה – סעודת מצוה

בכל יום קודם שהלך לסעוד הי' הר"א לומד מסכת כלה, כדי שתהי' סעודת מצוה.

(מהרשג"א)

122. אודותיו – ראה גם "חסידים הראשונים" ח"ב ע' 7 ואילך.

123. =בין יהודים אין המקום צר לעולם.

זהירות מראיית חילול שבת

בכל שבת לא הי' הר"א מביט בחלון החוצה, שאף שכל בני העיר היו שומרי שבת, אבל שמא יסע נכרי דרך העיר, ואמר שגם זה פוגם אם רואים חילול שבת.

(מהרשג"א)

עבודת התפילה של ר' אברהם

סיפר התמים ר' אברהם פריז, ששמע מהרשג"א:

כאשר יצא "קונטרס התפלה", ובו[124] כתוב שמי שלומד דא"ח רק לדעת ההשכלה של דא"ח, ואינו עובד ה' בעבודת התפלה, "ירתי תרתי גיהנם" – נזדעזע הרשג"א מאלו הדברי קודש, ויאמר לנפשו, איך שהוא קבל מהרה"ח הרה"ג ר' אברהם לנדוי – הנקרא "ר' אברהמ'קע זשעבינער" בפי החסידים – שהי' אב"ד דעירה זשעמבין במשך שלשים שנה, וראה הנהגתו, שכל ימיו התפלל ערבית שחרית ומנחה בצבור!

כה הרבה לתמוה, עד אשר עבר כמה זמן והתיישב בדעתו: איך לא ידעתי ולא נתתי דעתי על זה, שהרב ר' אברהמ'קע, כאשר בא לביהכנ"ס והכין את עצמו לתפלה, הי' כבר מוכן באהבת ה' ויראת ה', ואף מדריגות גבוהות באהוי"ר, ולא הי' ניכר עליו, וכל המתפללים חשבו שהוא מתפלל כאחד מהם.

כט. הרה"ח ר' שמואל דובער ליפקין מבוריסוב[125]

"האברך אומר היטב"

פעם התארח הרה"ג הרה"ח ר' דובער זאב וואלף קאזעווניקאוו[126] אצל הרה"ג הרה"ח ר' שמואל בער ליפקין בבאריסאוו. כשמוע החסידים מהאורח הבא, נתכנסו לביתו של הרשד"ם לשמוע דא"ח מהרדזו"ו.

ויאמר הרשד"ם: האברך לא יאמר דא"ח עתה. ואת הרדזו"ו בקש לכנוס לחדר אחר, ויאמר אליו: אמור לפני דא"ח ביחידות.

ואחרי אשר שמע ממנו, יצא להחסידים ואמר: אמת הוא הדבר שהאברך אומר דא"ח בדרך טוב, אבל אינו מגיע לאופן שאני אומר ("יע, דער יונגערמאַן זאָגט גוט, אָבער צו מיר קומט דאָס ניט")[127].

שחיטת תרנגולת שקראה כתרנגול

פעם הי' הרשד"ם בעיר קראסנאלוקי, ונכנס לבית הרה"ג הרה"ח יהודא אראנין[128]. ותרנגולת קראה כמו תרנגול, ולא נח ולא שקט, שילכו תומ"י להשו"ב לזבוח אותה (כמו שמבואר בספר חסידים לר"י החסיד).

הכלב אשם

להרשד"מ הי' אח בווילנא, איש עשיר, ובנשואי בנו או בתו נסע אליו שיעזור לו בהוצאות החתונה, והאח נתן לו חמש מאות רו"כ.

אחרי כן אמר לו אחיו שהוא בעל הוצאה גדולה, מאה וחמשים רו"כ לחדש. ויאמר לו הרשד"מ: תמיהה, איך מבזבזים הון כזה עבור הוצאות הבית?

והתחיל אחיו לחשוב, שיש לו מבשלת ומשרתת, ועוד על אכילה ושתי', ואחרי אשר עשו חשבון – לא עלה לסך גדול כזה. והודה לו אחיו שמשחק בקוביא לפעמים, ומאבד סכום גדול.

ויאמר לו הרשד"ם: מאין לך עבירה זו? ויאמר: כאשר יושבים עם סוחרים צריכים להתנהג כמנהגם.

ויאמר הרשד"ם: מאין זה המנהג – מכלב שחור; כלב שחור – מכלב צהוב; כן חשב לו אלף כלבים. ואני יודע, שזה מן הכלב הראשון שבכלבים.

---

124. פ"ח (ע' 20).

125. אחזתיו – ראה גם "חסידים הראשונים" ח"א ע' 179 ואילך.

126. אחזתיו – ראה לקמן ע' 259.

127. ראה גם "לקוטי סיפורים" ע' תסט ואילך.

128. רבה של העיר – ראה לקמן ברשימת הזכרונות (פרק ב).

המשוגע של העיר

הרה"ג הרה"ח ר' שמואל בער ליפקין מבאריסאוו הי' אומר:

מה עסקי פה בבאריסאוו? אם לומר שאני רב – הלא אין אני עוסק בשאלות; לומר שאני שו"ב – אין אני בקי באומנות הזביחה; לומר שאני מגיד העיר – אין אני דרשן.

אבל זו היא מלאכתי: בכל עיר יש משוגע שלהם, ואני המשוגע של באריסאוו. ואחרי זה שהבע"ב אכלו סעודת שבת, וישנו שינת שבת של תענוג – באים לשמוע המשוגע.

(מהרשג"א)

ל. הרה"ח ר' אבא מצאשניק[129]

החסיד ר' אבא מצאשניק – נזכר בשיחות כ"ק אדמו"ר הריי"צ[130] – בעת שהי' מי מבני ביתו חולה, לא הי' מזמין רופא לבקר את החולה, אלא הי' נותן בקופסא של רמבה"נ. הי' מתחיל מקאפיקע אחת, עד רו"כ, והי' אם ח"ו טרם נתרפא החולה – הי' מתחיל כדרכו מקאפיקע עד רו"כ.

סיפרו לפני כ"ק אדמו"ר הצ"צ את דרכו של החסיד ר' אבא, ויאמר כ"ק: זהו דרך עבור ר' אבא, אבל לנו אין לנו אלא מה שאמרה תורה[131] – "ורפא ירפא", "מכאן שניתנה רשות לרופא לרפא"[132].

לא. הרה"ח ר' מרדכי יואל דוכמן[133]

הרה"ח ר' מרדכי יואל דוכמאן מהאמיל אמר:

בעת שמזמינים אותו לסעודת מצוה או להתוועדות של חסידים, המנהג שלו הוא: (א) קודם הוא נוטל ידיו בלא ברכה, אפשר יגישו לשולחן אוכל שטיבולו במשקה, וחסידים מדקדקים כהדעה בשו"ע שצריך נטילת ידים; (ב) מוצא לו מקום לשבת בסוף השולחן או בסוף הספסל, שאפשר ידברו דברים שאינם לפי רצונו, אז יוכל להשמט וללכת ולא יכיר איש.

לב. האחים לבית הולודץ

כשקנה כ"ק מורנו אדמו"ר הצ"צ את האחוזה שצעדרין (מקחה עלה לעשרים וחמש אלפים רו"כ), וחילק האחוזה ליותר משתי מאות משפחות (עד ממשלת הקאמוניסטן לא הי' שם אף גוי אחד), מכר היער שהי' סביב האחוזה להאחים הגבירים האלאדעץ[134].

האחים בנו גם עבור משפחותיהם בתים, וגם משרד, ובתים עבור האנשים שעבדו במשרדם (בעת שלמדתי בשצעדרין הי' אחרי השריפה, שנשרפו הבתים והמשרדים השייכים להאלאדעצעס).

אחרי זה נתעשרו ההאלאדעצעס, והלכו למקום שמוכרים במכירה פומבית טירות של שרים, ועשו הון רב.

בעיר לאיעב, הסמוכה לעיר פטרבורג, הי' נמצא ארמון מופלא שבנתה הקיסרית יעקאטי' לאהובה הגענעראל פאטאמקין. אחרי מותם הי' הארמון שמם מאין יושב ומכרו אותו בפומבי, ובאו גם האחים האלאדעץ בכלל הקונים.

רוב הקונים שהיו שם – זה הי' פרנסתם. בראותם את האחים האלאדעץ, שניכר הי' שהם חסידים במלבושיהם וזקן ופיאות, התדברו ביניהם שצריך ללמוד עמהם לקח, שלא יבואו עוד הפעם למכירה פומבית, באמרם: מה להם ה"פרומאקעס"[135] בינינו,

129. אחזותיו – ראה גם "לקוטי דיבורים" ח"ד תרפה, ב.

130. ראה ספר השיחות תר"צ ע' 97. וש"נ

131. משפטים כא, יט.

132. ברכות ס, א.

133. אחזותיו – ראה גם "לשמע אזן" ע' קצו ואילך.

134. ראה גם ספר השיחות תש"ב ע' 54.

135. =אדוקים.

ורק יעלו במקח ולא יקנו. לכן התדברו שיעלו המקח עד שלשים אלף רו"כ, ותנאי התנו שהמעות יהיו במזומן ותומ"י ישלמו, ובודאי אין להם סכום גדול כזה, ובודאי לא יקנו, ויאבדו גם דמי קדימה.

המכירה פומבית התנהלה עד אשר האחים האלאדעץ הציעו שלשים אלפים רו"כ, ויתר הסוחרים לא העלו יותר, כאשר נדבר ביניהם. ויאמר האחראי על המכירה שצריך לשלם במזומן, הוציאו תיכף האחים מכיסם כל הסכום בשטרות המלוכה, וסילקו כל המחיר.

בהארמון היו שטיחים יקרים, ושטיח אחד יקר מאד, שהי' קבוע בו אבנים טובות. בעד השטיח פדו השלשים אלף רו"כ, חוץ מכלים ובנינים שמכרו. והסוחר שקנה מהם השטיח הביא אותו לפאריז, וקיבל עבורו כפל או יותר מכפל ממה ששילם עבורו.

(שמעתי בשצעדרין)

לג. הרה"ג הרה"ח ר' דוד צבי חן מצ'רניגוב[136]

תקוע במדריגתו

שמעתי מהתמים ר' פרץ מאצקין, וכן מהתמים ר' סעדי' ליבעראוו[137] (שהי' רגיל לבוא בהיותי שליח באנטוווערפן, ואחרי כן מילא מקומי), שהרה"ג הרד"צ בהיותו צעיר לימים הי' ממקושרי ומחסידי כ"ק אדמו"ר מוהר"ש, ושיערו החסידים דאז אשר בעבודתו יגיע למדריגת החסיד הצדיק ר' הלל מפאריטש. כן אמרו החסידים בינם לבין עצמם.

אחרי הסתלקות כ"ק אדמו"ר מוהר"ש נשאר הרד"צ על עמדו, אף שהי' מקושר לכ"ק אדמו"ר מוהרש"ב, שכן אומרים חסידים, שחסיד – אחרי זה שהי' חסיד לרבו שגידל אותו – אף שמקושר להממלא מקומו, אינו יכול לעלות עוד במדריגות.

"מתבוננים איך הכל מתהווה"

אם היו שואלים את הרד"צ "וואָס מאַכט איר" (מה שלומו?), הי' משיב: "מען קוקט זיך צו ווי עס מאַכט זיך" (אנו מתבוננים איך שכל דבר מתהווה מאין ליש) – באידיש לשון נופל על לשון[138].

(מהתמים ר' סעדי' ליבעראוו)

איך עושים חוליות בציצית?

ר' סעדי' ליבעראוו הטיל ציצית בארבע כנפות, ועשה חוליות, וממשיכים כל חוליא ע"י השמש הארוך. ואמר הרד"צ: אתה עושה "צאַצקעס"[139].

ויאמר ר' סעדי': ואיך לעשות?

והראה הרד"צ, שכורכים ע"י השמש שלש כריכות, ואח"כ ממשיכים את השמש בין הח' ציצית, וכן כסדר[140].

לד. הרה"ח המשפיע ר' חנוך הענדל קוגל מפלשצ'ניץ[141]

לשון זהב של חסיד

סיפר הרשג"א: פעם אמר החסיד ר' הענדל לכ"ק הרה"צ מהר"ל בנו של כ"ק אדמו"ר הצ"צ: אין אנו זוכים שהתפלין שלכם יהיו על מקומם באמצע התפלה.

---

136. אחותיו – ראה גם "חסידים הראשונים" ח"ב ע' 53 ואילך.

137. ששימש את הרד"צ, כמסופר לקמן ע' 300.

138. מילולית, "וואָס מאַכט מען" פירושו "מה עושים אתם", ואילו "עס מאַכט זיך" פירושו "נעשה".

139. =צעצועים.

140. ראה מאמרו של הרה"ח ר' לוי יצחק רסקין ב"התקשרות" גליון תרכא, שאופן עשיית החוליות הנהוג בימינו נתחדש ע"י הרה"ח ר' אלחנן זוב מרחוב בהסכמת כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע, וקודם לכן נהגו להעביר את השמש מצד לצד בין חוליא לחוליא ותו לא. מתקבל על הדעת, איפוא, שחידושו של ר"ד מרוזוב לא הגיע לאזניו של הרד"צ.

141. אחותיו – ראה גם "ליובאוויטש וחייליה" ע' 127 ואילך. "חסידים הראשונים" ח"א ע' 137 ואילך.

כ"ק הרה"צ מהרי"ל אמר לו: אנו יודעים מזה, ואין אנו יכולים לתקן זה.

ואמר הרשג"א על ר' הענדל: לשון זהב של חסיד, באמרו "אין אנו זוכים".

מהי קליפה?

החסיד ר' חנוך הענדל מפלעשצעניץ – קודם היתה לו "קרעטשמע", ושם היו מוכרים יי"ש ומיני אוכל. וכשהנכרים שתו לרווי, והתחילו לרקוד ולנגן – ישב לו רח"ה בפינה ובכה ואמר: הוללות של קליפה.

פעם בליובאוויטש שאלו לרח"ה: מהי קליפה? ואמר: פשוט, כפר של גויים – זוהי קליפה.

מפרק ל"ה ואילך – השכלה

בעת שישב החסיד ר' חנוך הענדל מפלעשצעניץ בליובאוויטש, והי' לומד תניא לפני הבחורים, למד רק עד פרק ל"ה, והי' אומר: מכאן ואילך – הוא השכלה, ואינו לפי ערכי.

(מהרשג"א)

מטריה בתוך הבית

הרה"ח ר' צבי גורארי' הי"ד סיפר שהוא הי' מהמקבלים ומתחנכים אצל ר' הענדל, ובבית שדר ר' הענדל דלף גשם, והי' מעמיד מטרי' שלא ידלוף הגשם על ר' הענדל ועליו, ולשמוע דבר ממנו.

שנותיו האחרונות

משך זמן רב הי' ר' זלמן האוולין מקבל מהחסיד ר' הענדל. בשנים האחרונות סבל כאבים בבטן, והוא – הר"ז – הי' מחמם לו בקבוק עם חמים להקל המכאובים. והי' ישן על התנור, בבית שהי' באחרונה בית המבשלות עבור התלמידים בחצר בליובאוויטש.

(שמעתי מהרה"ח ר' זלמן האוולין)

לה. הרה"ח ר' גרשון דובער מפאהאר[142]

חברים שהתרחקו

החסיד המופלג בעבודת ה' מוהר"ר גרשון בער מקלימאוויטש (או מפאהאר), בצעירותו הי' לו חבר שלמד עמו ביחד ב"חדר". להחבר היו כשרונות יותר מעולים מאשר לרג"ד.

פעם נפגשו באכסניא אחת, ויאמר לו החבר: מה מרעישים החסידים אודותיך? הלא לי ישנם כשרונות יותר טובים ומעולים.

והשיב לו: שני אנשים יצאו מעיר אחת, באותו יום ובאותה שעה, אחד פנה לצפון ואחד פנה לדרום. ביום ראשון נתרחקו זמ"ז למשך יומיים, ביום שני נתרחקו זמ"ז למשך ארבעה ימים. וכן הוא בענייננו: אתה, בעת שעזבת ה"חדר", ונכנסת בראשך ורובך במסחר העולם – זהו כל עמלך; אני, מיום שעזבתי ה"חדר", אני ממשיך בלימוד התורה ובדא"ח ועבודת ה'. הלא הריחוק אינו בימים ספורים, אלא הוא ריחוק באין ערוך.

(מהרשג"א ששמע מרג"ד)

סוס – מכירים בדרך, אדם – מכירים בבית

עוד סיפר, שחבר אחד שלמד אתו בחדר שמע מפי חסידי חב"ד ששם חברו רג"ד מפורסם בין חסידי חב"ד, ושמו הולך במרחבי רוסיא, ורצה החבר לתהות על קנקנו.

פעם שמע החבר שרג"ד נמצא לא רחוק מעירו. ונסע החבר אחריו דרך ארוכה, והתבונן על התנהגותו, ולא ראה שום דבר שיתפעל ממנו.

ויאמר החבר לרג"ד: חסידי חב"ד מעריצים ומספרים גדולות אודותיך, ואני נסעתי דרך כה ארוכה, והתבוננתי וחקרתי על התנהגותך, ואינני רואה דבר להתפעל.

142. אחדותיו – ראה גם "חסידים הראשונים" ח"ב ע' 31 ואילך.

ויאמר רג"ד לחברו: אם חפצים לנסות סוס אם טוב הוא לרוץ – הלא מנסים אותו ע"י שנוסעים עמו דרך חשובה; אבל אם חפצים לדעת דרך איש ישר – אין מכירים אותו בהיותו בדרך, כי אם בהיותו בביתו ("אַ פערד דערקענט מען אין וועג; אַ מענטשן דערקענט מען אין זיין שטאָט"[143]).

(מהרשג"א)

עולם השקר

החסיד המשפיע השד"ר ר' גרשון דובער, מחסידי כ"ק אדמו"ר מוהר"ש, הי' אומר: כל זמן שאדם חי – הוא מתגלגל בשקרים[144].

"מחר יהיה אחרת"

הרה"ח ר' גרשון דובער, כל לילה אחר קריאת שמע שעל המטה, הי' מגרד ראשו בהכיפה ("יארמולקע") שלו, ואומר: מחר יהי' באופן אחר ("מאָרגן וועט זיין אַנדערש)[145].

שלושה שד"רים

בעת נשיאות כ"ק אדמו"ר מוהר"ש, ואח"כ בנשיאות כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב, היו שלשה חסידים שד"רים. יש שהיו שד"רים תמידים, ויש שלפעמים היו נוסעים בתורת שד"ר.

ואלה הם: הרה"ג הרה"ח מוהר"ר דובער וואלף קאזעווניקאוו, הרב דעיר יעקאטערינאסלאוו; הרה"ח העובד מוהר"ר גרשון דובער פאהארער, או קלימאוויצער; והשלישי – הרה"ח פה מפיק מרגליות מוהר"ר לייב האפמאן מצאשניק[146].

על אחד אמרו, שבבואו לעיר של חסידים הי' משפיע עליהם דא"ח, והכספים שבא עבורם – הבטיחו לו שיהי' נשלח ע"י הבי־דואר;

על אחד אמרו החסידים, שכשבא לעיר ובקשו שיחזור, הי' אומר: ראשית דבר – הנה באתי לקבץ ולמלא שליחותי, והיו מוכרחים לקבץ את הכספים, ואח"כ אמר: את הדא"ח – אשלח ע"י הבי־דואר;

ועל אחד אמרו, שלא נסע מעיר עד אשר נאסף כל הסכום, ובמשך הזמן הרבה לדבר דא"ח.

"אשר פיהם דיבר שווא"

החסיד ר' גרשון דובער הי' פעם בעיר אריאל. כאשר הי' צריך לנסוע משם, ליוו אותו אנ"ש דשם, ונתנו אנ"ש המזוודה שלו לעובד בבית הנתיבות (הנקרא "כובע אדומה").

בהליכתם ראה מרחוק שהנכרי מטלטל המזוודה שלו, ויאמר להמלווים: למה נתנו המזוודה שלו לאיש נכרי, הלא הוא יכול לגנוב אותה! ויאמרו לו: הנכרי הזה אינו גנב, ולא יגנוב.

ויאמר להם הרג"ד: איך זה אפשר, הלא כתיב[147] "אשר פיהם דבר שוא וגו'"?!

תמיד טוב

פעם ישב הרה"ח ר' גרשון דוב עם חסידים, וסיפר ע"ד הילוך חייו, ונתן תודה לה', שכל ימיו הי' אך טוב לו:

א) בימי הילדות אצל אביו ואמו[148] – בודאי הי' טוב לו.

ב) אחר שנתייתם – לקח אותו דודו אליו, וג"כ הי' לו טוב אצל דודו.

ג) אח"כ נתייתם גם מדודו, והקהל השגיחו עליו, וג"כ הי' לו טוב.

---

143. =סוס – מכירים בדרך; אדם – מכירים בביתו.

144. ראה גם ספר השיחות תש"ו ע' 5. וש"נ

145. ראה גם ספר השיחות תש"ו שם. וש"נ

146. ב"רשימות" חוברת יד (כרך א ע' 426) נאמר שר' לייב הופמן נתמנה לשד"ר רק בתקנ"ח, לאחר פטירתו של ר' גרשון בער מפאהאר.

147. תהלים קמד, ח.

148. ב"התמים" (ח"ב רלט, א) מסופר שאביו של ר' גרשון דוב – שנקרא אף הוא בשם זה – נפטר לפני שנולד.

ד) כשנתגדל, ומסרו אותו הקהל לבעל מלאכה ללמוד אומנות (וידוע איך הבעלי מלאכות השתמשו בשוליא שלהם) – מכל מקום אמר שג"כ הי' טוב לו.

ה) אח"כ זכה להיות מהאברכים ששימשו את הרה"ג הרה"צ מוהר"ר הלל מפאריטש, ובודאי הי' טוב.

ו) אח"כ עסק במלמדות, וג"כ ב"ה הרויח על פרנסתו, והי' לו טוב (כידוע, המלמדים חיו חיי עוני וצער).

ז) אח"כ זכה להיות שד"ר אצל כ"ק אדמו"ר מוהר"ש וכ"ק אדמו"ר מוהרש"ב, ובודאי הי' לו טוב.

ע"כ צריך להודות ולהלל להשי"ת על כל חסדיו, ולא להיות כפוי טובה ר"ל, ואדרבה – יש לו לשמוח עבור כל חסדיו ורחמיו יתברך שמו.

לו. הרה"ג הרה"ח ר' דוב זאב קוזבניקוב[149]

שינה מתוך חסידות

הרה"ג הרה"ח מוהר"ר דובער זאב וואלף קאזעווניקאוו, אב"ד דעיר יעקאטערינאסלאוו, מחניכי הרה"צ החסיד ר' הלל מפאריטש[150], בעת שהי' מדבר דא"ח לפני השומעים, הי' מאריך בהסברים עד שעות אחדות, עד שישנו השומעים, וכשהי' מסיים הי' חולץ נעליו והולך בפוזמקאות כדי שלא להקיצם משנתם.

"הלא כל הארץ לפניך"

כשהי' בא אורח להתארח בביתו של הרד"ז, והאורח הי' שואל אם ימצא מקום לישן, והראה לו מקום, והאורח לא נחה דעתו מהמקום – הי' אומר לו שיש לו שתי ברירות, ושתיהן מדאורייתא: ברירה אחת – "הלא כל הארץ לפניך"[151], והשני' – "הפרד נא מעלי"[152].

שלושה דברים קשים

הרד"ז הי' מבאר את השלשה "קשים" שבגמרא – "קשה כקריעת ים סוף", "קשה פרנסתם"[153], "קשה לזווגם"[154]:

א) הנה תנאי התנה הקב"ה שהים ייקרע לפני בנ"י[155]. וכאשר קרבו בנ"י לפני הים – לא רצה להקרע בפניהם, וטענתו הי': בשעת התנאי הראו לפני את בנ"י במעלה העליונה, ואלו שלפני אינם מבנ"י. ודרוש הי' להסביר ולהבין לשר של ים, שבנ"י הם אלו שהראו לפניו בשעת התנאי, ורק מפני שהיו במצרים רד"ו שנה נטבעו במ"ט שערי טומאה, והגלות משנה את הצורה. ולהסביר לשר של ים שזהו בנ"י עצמם – הוא דבר קשה, שאין לו השגה מהו גלות.

ב) קשה פרנסתם: הנה בראש השנה כל אחד מישראל עומד בתנועה של תשובה, ובמשך השנה עסוקים בטרדות הפרנסה ועוד, ואח"כ כשהשפעת פרנסה יורדת דרך השתלשלות – טוענת מדת הדין: האם זהו היהודי שפסקו לו פרנסה? הלא זהו אחר! וכדי להסביר למדת הדין איך שטרדת הפרנסה משנים את צורתו – הוא דבר הקשה.

ג) קשה לזווגם: באמת הזווגים בשרשם שייכים זל"ז, כמו שכתוב[156] "זכר ונקבה בראם". ואחרי אשר ירדו למטה, ועברו לערך משך עשרים שנה, ונשתנו מכמו שהיו בשרשם, ולהסביר להם שבאמת הם משורש אחד – קשה ההסבר, וקשה שיכירו שהם שייכים זל"ז.

פינוי עצמותיו

כשפינו עצמות הרדז"ו מבית הקברות הישן לבית הקברות אחר, מצאו השלד קיים, והראש הי' מכוסה קצת בחתיכת טלית[157].

149. אודותיו – ראה גם "חסידים הראשונים" ח"ב ע' 45 ואילך.

150. ראה "רשימות" חוברת קפב (כרך ה ע' 365). וש"נ.

151. כלומר: יכול אתה לישון על הארץ...

152. לך לך יג, ט.

153. ראה פסחים קיח, א.

154. סוטה ב, א. סנהדרין כב, א.

155. ב"ר פ"ה, ה. ועוד.

156. בראשית ה, ב.

157. ראה גם "תולדות לוי יצחק" ח"א ע' 139.

לא כן בעצמות של רב אחר שהי' קבור שם, שרק עצמות אחדות מצאו, אף שנפטר הרב שנים אחדות אחרי פטירת הרדז"ו.

(שמעתי משמעון צוקער)

לז. הרה"ח ר' לייב הופמן[158]

"יש לו פה נקי"

כמה שנים התגורר השד"ר ר' לייב האפמאן בעיר ויטעבסק.

אחד מחסידי ויטעבסק נכנס ליחידות לכ"ק אדמו"ר מהר"ש. בתוך הדברים אמר החסיד שר' לייב מדבר דא"ח, אבל הוא אינו מהשומעים.

ויאמר לו כ"ק אדמו"ר מהר"ש שילך וישמע דא"ח מר' לייב האפמאן, כי יש לו פה נקי ("ער האָט אַ ריינעם מויל").

גילוי אור אין-סוף שלפני הצמצום – באמריקה

הרה"ח התמים ר' ישראל לעווין שמע מהחסיד השד"ר ר' לייב האפמאן מצאשניק:

ידוע שאותיות שבתורה הם אור הקו שנמשך לאחר הצמצום, והגויל הוא אוא"ס שלפני הצמצום.

להיות שהתורה ניתנה בחצי כדור העליון, היינו שנתגלה פה בחצי כדור העליון של הארץ רק גילוי הקו שאחר הצמצום. ובחצי כדור התחתון של הארץ, שלא ניתנה בו התורה – זהו ע"ד הגויל, שהוא אוא"ס שלפני הצמצום.

ולהיות שמשיח יגלה אוא"ס שלפני הצמצום – יהי' מוכרח אחד מנשיאי חב"ד לבוא לארצות הברית, לאמעריקא, ששם יתגלה אוא"ס שלפני הצמצום.

לח. הרה"ח ר' שילם רייך

סיפר הרשג"א:

הרה"ח ר' שילם רייך, חתנו של כ"ק הרה"צ מוהר"ר ברוך שלום בנו של כ"ק אדמו"ר הצ"צ, הי' פעם בפולין, והלך לקבל שלום מכ"ק הרה"צ דאלכסנדר.

וישאל הרה"צ דאלכסנדר את הר"ש רייך: מה טעם השמיט כ"ק אדמו"ר הזקן "לשם יחוד" שאומרים לפני עשיית מצוה?

והשיב הרש"ר: כפי שנתבאר בלקו"ת פי' וכוונת ברכת המצוות "ברוך אתה ה' א' מלך העולם" – היינו הך הייחוד דקוב"ה ושכינתי', ולמה לומר פעמיים?

ושאל הרשג"א: א"כ למה קודם ברוך שאמר אומרים "לשם יחוד"?

ותירץ, שזהו כמו שאומרים העולם: "מן 'ברוך שאמר' עד 'אומר ועושה' יש הפסק". וכן הוא כאן, שהברכה על התפלה הוא לאחר שאומרים י"ג "ברוך" בלא שם ומלכות, עד שמגיעים ל"ברוך" בשם ומלכות.

[עיין מאמרי תר"פ[159], ושם מבואר טעם למה אומרים לשיקב"ה קודם התפלה – לפי שהיא על כל היום].

לט. הרה"ח ר' שניאור זלמן חייקין

עני חסר דרך-ארץ

הרה"ח ר' שניאור זלמן חייקין, חותן הרה"ג הרה"ח ר' ברוך שניאור שניאורסאן, מקום מגוריו הי' בעיר פאדאבראנקע, והי' נחשב מעשירי העיר. עשירותו עלתה לחמשה ועשרים אלף רו"כ. הי' פזרן גדול לכל דבר שבצדקה, והכנסת אורחים שלו עלו למעלה ראש.

בביהכנ"ס ישב בין העניים אצל התנור, והעניים שלא היו מכירים אותו חשבו אותו עני כמותם. אם התאונן מי מהעניים שטרם בא אוכל לפיו היום – הי' אומר לו: יש פה איש אחד, זלמן חייקין שמו, ובביתו נותנים ארוחה לעניים, וגם אני אכלתי שם בביתו.

אחרי התפלה הי' הולך ביחד עם העניים לביתו, וכשבא הביתה הי' פותח את הארונות ששם כל מיני

158. אודותיו – ראה גם "רשימות" חוברת יד (כרך א ע' 426).

159. כנראה הכוונה לספר המאמרים עטר"ת ע' תקיח.

מאכל ושם על השולחן שיאכלו. העניים היו מתרעמים עליו: הוי, עני גאה! אין לו שום דרך ארץ, לוקח בלי רשות הבעלים מהארונות!...

(מהרשג"א)

מחשבות מבלבלות

פעם התארח הרה"ג הרה"ח ר' גרשון בער בפאדאבראנקע, והי' אורח אצל ר' שניאור זלמן חייקין, והתפלל על יד שולחן רש"ז חייקין.

ויגש אליו הרגד"ב ובקש אותו שיעזוב אותו לנפשו, שהמחשבות של רש"ז מבלבלים אותו.

(מהרשג"א)

מ. הרה"ח ר' אברהם מדייבסקי

ר' אברהם מאדאיעווסקי, אביו של החסיד הרב מוהר"ר משה מאדאיעווסקי[160] (שהי' הרב דעיר חאראל פלך פאלטאווע[161]), הי' איש ממולח, ועשה דבר גדול עבור ממשלת רוסיא. ונתנו לו עבור זה אות הצטיינות – חרב ("אַ שווערד") בתערה.

[רשג"א אמר שהשותפות של כ"ק אדמו"ר הצ"צ בשבתו בהאדיטש – בקניית בתים מ"קענוועס" (קנבוס) שעושים מהם שקים – היתה עמו. אבל בחוברת "אדמו"ר הצ"צ ותנועת ההשכלה[162] מפורש שהיתה השותפות עם זקנו של הרב מוהר"ר משה מאדאיעווסקי, הנקרא ר' משה מאדאיעווסקי כשם נכדו הרב].

(מהרשג"א)

160. אודותיו – ראה "זכרון לבני ישראל" ע' עח. נזכר רבות באגרות קודש אדמו"ר מוהורש"ב (נסמן במפתח הנדפס בח"ה ע' רפד).

161. לפי האמור ב"יגדיל תורה" שנה שביעית (ע' קמז) כיהן גם ר' אברהם מדייבסקי עצמו כמ"ץ בחאראל.

162. ע' 3 הערה 1.

מא. הרה"ח ר' שמואל בצלאל שעפטיל (הרשב"ץ)

סוס רתום אינו מתרוצץ

כשהי' הרשב"צ רואה תלמיד מהישיבה בעת התפלה הולך אנה ואנה, ואינו קובע מקום לתפלתו, הי' אומר לו: מילא כשהלכת ממקומך למקום השני – חשבת שהמקום הראשון אינו מסוגל להתפלל בכוונה, והלכת למצוא מקום יותר מסוגל; אבל לאחרי זה שראית וידעת שמקום הראשון אינו מסוגל לכוונה – למה הך הולך חזרה למקום הראשון?...

לתלמיד אחר אמר דברים פשוטים: אחרי זה שהנחת תפילין, און האָסט זיך איינגעשפּאַנט – איז צוליב וואָס דאַרפסט דו נאָך אַרומלויפן ווי א פערד[163]?...

מזג האוויר והמולד

הרשב"צ אמר, שזה שאומרים העולם שאוויר החודש תלוי איך מזג האוויר בשעת המולד, אם ירד גשם בעת המולד יהי' חודש של גשמים, ואם מעונן באותו זמן יהי' חודש של עננים מכסים השמש, ואם ברור בשחקים[164] יהי' חודש ברור בזריחת השמש – אמר הרשב"צ שאינו כן, כי אם תלוי בארבע הימים שקודם המולד, כמו שהם כן יהיו כל הארבעה שבועות[165].

(מהרה"ח מוהר"ר יצחק מתמיד הי"ד גורעוויטש)

מב. הרה"ח ר' שמואל קרוגליאק

אפר תחת כפות רגליו

החסיד הידוע ר' שמואל קרוגליאק הי' כל ימיו עורך חשבונות וגזבר אצל החסיד הנגיד ר' שמואל גוראר'.

163. =(לאחר שכבר הנחת תפילין) ורתמת את עצמך – לשם מה הך ממשיך להתרוצץ כסוס [שאינו רתום]?

164. כלומר: השמים בהירים.

165. ראה גם "אהלי ליובאוויטש" ח"ב ע' 66 (מרשימות הרמ"ז גרינגלאס מפי המחבר).

כשהי' מספר מה שראה או שמע בעצמו מכ"ק אדמו"ר הצ"צ, הי' מסיים: כך אזכה להיות אפר תחת כפות רגליו. ראיתיו פעם אחת בליובאוויטש.

אוסף הספרים שלו

החסיד ר' שמואל קרוגליאק התעניין בקניית ספרים, והי' אספן של ספרים וכתבים. עיקר התעניינותו בספרים מכל הרבנים, הן מרבותינו הנשיאים דליובאוויטש והן מהרבנים דחסידות הכללית, מכל הרבנים של פולין וגאליציע ואונגארין, וכן מכ"ק הרבנים דרייסין. הי' לו בית עקד ספרים עם כמות גדולה מכ"י וספרים.

בשנת תר"פ הרגיש שקרבו ימיו להפטר, ויקרא את המשפיע הרשג"א, וביקש ממנו שהיות שקרבו ימיו, לכן מבקש מאתו שהוא יהי' אפוטרופוס על הספרים, ויערוך שוויו של כל ספר, וימכור אותם, והפדיון יותן עבור ישיבת תו"ת. וכן עשה הרשג"א.

(שמעתי בלמדי בקרעמענצוג)

מג. הרה"ח ר' אבא פרסון[166]

כל ספרי דא"ח בעל-פה

החסיד ר' אבא פערסאן – הנזכר כמה פעמים בשיחות ובלקוטי דבורים של כ"ק אדמו"ר הריי"צ זצוקללה"ה נבג"מ זיע"א – אחרי שירד משולחן חותנו משך שנים אחר חתונתו, בא לליובאוויטש בימי נשיאות כ"ק אדמו"ר מוהר"ש.

כ"ק אדמו"ר מוהר"ש הציע לפניו שיש עבורו משרה אצל אחד מחסידיו שיש לו מסחר ביער, ובימי החורף – כאשר מובילים הקורות והעצים מהיער – יערוך בספר את כל אחד ואחד מהנכרים, את עבודתו שעבד יום יום, ואח"כ בכל שבוע או חודש ימים יעשה חשבון כמה מגיע לכל אחד ואחד. ובכלל זהו ניהול חשבונות עם הנכרים העובדים אצל הסוחר במשך החורף.

כן ישב עשר שנים ביער במשרתו[167].

באשר עבודתו היתה ביום, ובחורף הימים קצרים – הקדיש הלילות ללימוד, ובפרט ללימוד דא"ח. ובמשך הזמן שהי' ביער הספיק ללמוד ולחזור בעל פה כל ספרי דא"ח שבאו בימיו בדפוס.

(שמעתי מכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ באחרון של פסח תרפ"ג)

עסקי חמניות

אחרי גמר עשר שנים במשרתו ביער, התעסק ר' אבא פערסאן בעסק, שעבר בעיירות של אוקריינא, וקנה את ה"שזמיכה" – היינו ה'זון רייזען'[168] (ורדי שמש) שעושים מהם שמן, והפסולת נקראת "שזמיכה" – והי' שולח את זאת למדינת אשכנז, ושם היו מכונות טובות שלא היו כיוצא בהן ברוסיא, והיו מוציאים מהם עוד שמן, והפסולת מכרו לאלו שמפטמים בהמות.

מזוודה של דברים שבקדושה

דרכו של החסיד ר' אבא פערסאן, שהוביל אתו כמה מזוודות ("וואליזעס", "טשעמאדאנען"), שבישבו במלון הי' לו בגד מיוחד, ובהלכו לביהכ"נ – בגד אחר, ובהלכו אודות ענין במסחר – בגד אחר.

וכמו־כן היתה לו מזוודה מיוחדת מלאה רצועות שונות וציציות ועוד דברים שבקדושה, שבאם ציצה לא נראתה לו – תיכף ומיד החליף באותה שישרה בעיניו, וכן ברצועה, שאם הכיר ברצועה שאינה שחורה בעיניו – החליף באחרת טובה ממנה.

(שמעתי מהחסיד ר' משה יהושע גוראר', שהכיר אותו, ושראה אותו בעירו חאראל, ששם קנה ר"א סחורה)

166. אחדותיו – ראה גם "התמים" כרך ב (שיב, א ואילך). ועוד.

167. לכאורה יש לזהות עשר שנים אלו עם תקופת מגוריו בדנבורג או בויטבסק (כמסופר ב"התמים" שם).

168. =חמניות.

מד. הרה"ק ר' זלמן אהרן, הרז"א

כשהייתי בוויטעבסק, סיפרו שדרך הרז"א (שגר כמה שנים בוויטעבסק, והי' סוחר) שלמד דא"ח בעיון עד אור הבוקר, ובנץ החמה הי' עומד ומתפלל עד שעה התשיעית, וישן עד שעה השתים־עשרה.

וכאשר בא סוחר בבוקר לדבר ע"ד מסחר, ואמרו לו שהוא ישן, ויקום בשעה השתים־עשרה – התפלא איך איש יהודי ישן עד שעה מאוחרת כזו...

מה. הרה"ח ר' מיכאל בלינער[169]

כינויו

בליובאוויטש הי' נקרא "מיכאל דער אַלטער"[170]. מה שנקרא "מיכאל דער אלטער" – אמר שעודנו זוכר את כ"ק אדמו"ר הצ"צ בעת ששערות זקנו היו צהובות ("געלע באָרד").

התוועדויותיו

בעת שהי' מתוועד עם התלמידים הי' גחלי אש. בין הפרקים הי' מוכיח החסרונות שראה באחד, ואיך שייטיב דרכו.

ברוחניות – אין שאלות?

איש אחד בא לליובאוויטש ליחידות, וביקש האיש לר' מיכאל שיכתוב עבורו ה"צעטיל"[171] עם השאלות, והרצה לפניו שאלותיו, וכולם היו ע"ד גשמיות. ויאמר אל האיש: למה אינך שואל ע"ד רוחניות? ויאמר האיש: ע"ד רוחניות אין לי מה לשאול. ויאמר ר' מיכאל: כתוב זאת בה"צעטיל", שע"ד רוחניות אין לך מה לשאול.

טיפול בנעליים קרועות – אחדות ה'

פעם בעת שהתפלל תפלת שחרית, קרוב לקריאת שמע, הכיר שלתלמיד אחד קרועים מנעליו, ויקרא באמצע תפלתו את מנהל הלשכה ר' ראובן ווארבייצעק[172] (בנו של ר' אלי' אבעלער[173]), והראה לו שאצל התלמיד מנעלים קרועים.

אחרי התפלה שאלו לר' מיכאל מה הרעש שבאמצע התפלה הראה להמנהל, ולא יכול להמתין עד אחר התפלה.

ויאמר ר"מ: מהו ק"ש – להכיר ש"הוי' אחד". ואם לתלמיד קרועים המנעלים, ויכול ח"ו להצטנן, ולא יהי' לו היכולת ללמוד ולהתפלל ולעבוד ה' – זהו "אחד"![174]

מותר לדבר בבית-הכנסת

בהיותו עוד בעיר נעוול, בהמנין שהי' מתפלל, באמצע התפלה לא היו משוחחים, ששיחה אסורה בתפלה. אבל קודם התפלה או לאחר התפלה היו משוחחים בעניני הבית ופרנסה, ואודות הבהמות ועזים וסוסים.

בעת התוועדות אחת דיבר הרבה ע"ד שבמקום קדוש כבית כנסת ידברו אודות בהמות וסוסים, זהו דבר מכוער. והחליטו וגמרו ביניהם שמהיום והלאה לא ידברו בביהכנ"ס שום שיחה בטילה, לא קודם התפלה ולא לאחר התפלה. ובימים ההם כל החלטה היתה בתוקף גדול, ושמרו לקיים ההחלטה.

עבר חודש ימים, עלה ר"מ על הבימה ואמר שההחלטה בטילה, ומהיום והלאה מותר לשוח בעניני הבית בביהכנ"ס שלא בשעת התפלה. וישאלו אותו: מה הביאו לבטל ההחלטה הקודמת?

ויאמר: ראיתי במשך החודש שלא דיברו בביהכנ"ס שנעשה פירוד הלבבות. מקודם ידעו שלאיש זה

169. אודותיו – ראה גם: ספר השיחות תרצ"ז ע' 221 הערה 4. "ליובאוויטש וחייליה" ע' 73. וש"נ.

170. =מיכאל הזקן.

171. =פתקה.

172. נזכר גם ב"רשימות" חוברת ח (כרך א ע' 240). ולפי האמור כאן יש לתקן את ההשערה שם שהיה אחיו של ר' אליהו אבעלער.

173. אודותיו – ראה ספר השיחות תש"ח ע' 163. וש"נ.

174. ראה גם "ר' מענדל" ע' 218. ועוד.

הבהמה אינה חולבת וצריך לקנות בהמה אחרת טובה ממנה, ואין בכיסו לקנות אחרת, ועזרו לו. לזה השני – הסוס אבד כוחו, וצריך לקנות סוס אחר, וצריך לגמ"ח. ובזה החודש לא ידענו מה שנעשה בחברינו, ונעשה פירוד הלבבות. ע"כ הוא מבטל ההחלטה[175].

מו. הרה"ח המשפיע ר' שמואל גרונם אסתרמן

פה מפיק מרגליות

הרשג"א הי' פה מפיק מרגליות, ורוב הענינים והסיפורים קיבל מהחסיד הרה"ג הרה"ח מוהר"ר אברהם לנדא מר"צ דק"ק זעמבין, הנקרא בפי חסידי חב"ד "ר' אברהמ'קע זעמבינער".

וכן קבל מהרבה חסידים, שהרשג"א מדותיו מדת חסידות הי' בו בכל הנהגותיו, לקבל טוב מכל מי ששמע ממנו דבר טוב.

אם איש חסיד הי' בא לליובאוויטש ונחלה ר"ל – הי' מבקרו, או אם איש חסיד זקן שלא ראה אותו – הי' מבקר אותו לשמוע ממנו. כמו שראיתי בשנת תרע"ה, שבא חסיד אחד בן תשעים שנה מערי קורלאנד לליובאוויטש, והלך הרשג"א לקבל פניו ולשמוע ממנו, ולקבל מה שתחת יד החסיד הזקן. והזקן התפלא על הרשג"א על הנהגתו ועל דבוריו, ואמר שהרשג"א יש לו פה מפיק מרגליות.

הצנע לכת

כל מעשיו היו בהצנע לכת, בלא רעש ובלא בליטות. כאשר סיפר אודות ההנהגה של ראשוני החסידים – הי' משמע מדבריו כאילו אינו שייך להנהגה כזו. כמו ששמעתי ממנו שהחסיד הרה"ח ר' שמואל בער ליפקין מבאריסאוו הי' מניח תפלין בתשעה באב בהשכמה והי' קורא בהם קריאת שמע, וסיפר כדבר תימה, ושמעתי ממחותני הרה"ח ר' שניאור זלמן שניאורסאן שראה שהרשג"א הי' ג"כ מניח תפלין בתשעה באב בהצנע וקורא ק"ש.

הוא הי' גבאי צדקה, שתחת ידו הי' קופה עבור חסידים עניים שלא הי' להם צרכי יו"ט וצרכי נסיעה חזרה הביתה. ומעטים ידעו אשר הוא הגבאי, כי כן הי' דרכו בכל דבר – בלי רעש ובצניעות.

הי' שונא את הישות, פניות ובליטות. פעם בש"ק פרשת קדושים הפליא ע"ד לימוד קדשים, כמו שמבואר במאמר "והדרת" בלקו"ת. ושאל להבחורים התמימים מי לקח בחלוקת הש"ס מסכת זבחים, ואחד מהבחורים הצעירים אמר שהוא זכה בזבחים. והסב פניו ממנו, שמהתשובה של התלמיד הי' ניכר הבליטה והישות, ומוזר הי' לפניו עד גועל נפש בליטות וישות.

עם ר' משה החוזר

בימי עלומיו היו הוא ור' משה ראזענבלאט[176] החוזר חברים בעיר מולדתם עיר זעמבין. שניהם היו חסידי'שע אברכים, אבל לא בכל התוועדות של חסידים זכו להיות נוכח.

פעם הי' רצונם להיות נוכחים בהתוועדות דחסידים זקנים, ונתוודע להם שבבית פלוני אלמוני מתוועדים חסידים זקנים. כאשר באו אל הבית, קשה הי' לכנוס אל הבית, שהשער ודלת הכניסה מבחוץ הי' סגור ומסוגר. וטפסו מבעד הגדר, ומצאו דלת אחורית הפונה לחצר פתוחה, ודרך דלת האחורית נכנסו אל הבית. וכאשר נכנסו לפנים הבית והזקנים ראו אותם, פסקו הזקנים מלדבר, ועמדו שעה ארוכה, והזקנים מלאו פיהם דומי' עד אשר הוכרחו לצאת מעצמם.

עם ר' אברהם מזעמבין

כאשר קבל הרה"ג הרה"ח ר' אברהם לנדוי משרת הרבנות דזעמבין, בכל מקום ובכל שמחה או התוועדות שהי' הרב הר"א נוכח, גם הרשג"א הי' נוכח, ועמד לאחורי כתפו לשמוע ממנו דבריו.

בעל הבית אחד הכניס בנו בבריתו של א"א, והר"א נקרא להיות נוכח בהברית מילה, וגם הרשג"א – אף שלא הי' קרוא – בא על הברית מילה, ועמד אחורי

175. ראה גם "הלקח והלבוב" ח"ב ע' ר.

176. אודותיו – לקמן ע' 271.

הר"א. כראות בעל הברית את הרשג"א, אמר לו: הלא לא קראתי אותך, ולמה באת?

כשמוע הר"א את דברי בעה"ב, אמר לו: אל תדבר להאבך כדברים האלה! אם אשמע עוד כדברים האלה – בזו הרגע אעזוב את ביתך.

לימוד חסידות לאור הלבנה

אחרי חתונתו הי' עני מדוכא. פרנסתו היתה שהי' שומר בבית ריחיים, או שומר גנות ופרדסים. ולא הי' לו פנס ללמוד לאורו, והי' לומד לאור הלבנה מאמרי דא"ח[177], ומזה נתקלקל ראות עיניו. ואחרי זה ישב כמה שבועות בעיר חאראל, שהי' שם רופא עיניים מומחה גדול.

תשע שעות רצופות

בעת החורף, שהלילות ארוכים, אחרי סעודת הערב של ש"ק הי' הולך לישן, ועמד ממטתו בחצות הלילה, ולמד שורש מצות התפלה כל הלילה עד זמן התפלה, כתשע שעות רצופות, ובעת התפלה היו התיבות מרחפים כנגד עיניו.

כמו מקוה קרה

בעת התוועדות, בימי החגים ובימי רצון, הרשג"א התוועד עם קבוצת בחורים במקום אחד, והחסיד ר' מיכאל הזקן בזוית אחרת עם קבוצת תלמידים. והיו אומרים שההתוועדות של הר"מ בלינער הוא כמו במרחץ בחדר שמזיעים, וההתוועדות של הרשג"א הוא כמו שאחר שמזיעים בחדר הזיעה הולכים לטבול במקוה קרה[178].

התירוץ בא לפני הקושיא

שמעתי מהרשג"א, ע"ד הרמב"ם שחיבר ספר מורה נבוכים, ורבים מקשים איך הקשה מקודם ואח"כ בא התירוץ, הלא בעת הקושיא יש ח"ו ספק באמונה. ותירץ במשל:

איש אחד ראה אצל רובה קשת מטרה לחצים, ובהמטרה נראה שהחץ עבר במכוון בנקודה האמצעית שבהמטרה. האיש עמד משתומם איך כיוון היורה לנקודה האמצעית של המטרה.

יורה החוץ ראה שהאיש משתומם מה שרואה בהמטרה, ויאמר אליו: אל תשתומם, בדעתך שירה יריתי וכיוונתי לנקודה האמצעית – לא כן הדבר! ראשית יריתי, ואח"כ עשיתי את העיגול באופן שזה יהי' בנקודה האמצעית.

כן ממש עשה הרמב"ם: התירוצים והביאורים היו לו בראשונה, ואח"כ המציא הקושיות שיקשו אחרים (ואפשר שהקושיות הקשו אחרים, והוא שלח להם התירוצים).

"מארי דחושבנא"

הרשג"א ביאר מה שבכמה מקומות בדא"ח מובא הלשון "מארי דחושבנא", והסביר בדרך משל:

סוחר אחד בקש את עורך ספרי החשבונות שלו, שיעשה לו סך הכל פרטי מבית המסחר שלו.

אחר שהסביר לו עורך ספרי החשבונות, שהמסחר שלו יורד מטה מטה, ובקרוב יהי' מוכרח לפשוט את הרגל ("באַנקראָטירן") – התעלף הסוחר בעל הבית, ובקושי ובתחבולות שונות ע"י רופאים התחיל לנשום, ונפחו בו רוח חיים.

אחרי זה שהחלים הסוחר בעל הבית, ובא עורך ספרי החשבונות לבקרו, אמר הסוחר לעורך ספרי החשבונות: נוראות נפלאתי עלך, איך בשעה שמסרת לי הדין וחשבון, וראית שאצלי אזל סומקא ואתא חיורא, וכמעט נשמתי עמדה באפי, ואתה ישבת בקור־רוח, ולא זזת ממקומך, בידעך יותר ממני איך שמסחרי ירד מטה.

177. ראה גם "זכרון לבני ישראל" ע' לב.

178. על ההבדל בין סגנונות ההתוועדות של שני משפיעים אלו – ראה גם "זכרונותי" (ששונקין) ע' 67 ואילך.

ענה לו עורך ספריו: מה הדמיון איך שנוגע הדבר אליך? הלא אתה בעל הבית, והחשבון שלך הוא, אבל לי הדבר והחשבון ממני והלאה![179]

כן הדבר הוא כשעושין חשבון הנפש: צריך להיות שהחשבון יהי' נוגע לו, שהוא הוא הבעל דבר, הוא הוא בעל הבית, מארי דחושבנא, ולא כמו רואה חשבון של אחרים ועורך ספרי חשבונות של אחרים.

"תפול עליו אימה ופחד"

בתניא פרק מ"ב בהג"ה: והנה גם מי שלא ראה את המלך וכו' אעפ"כ כשנכנס לחצר המלך ורואה שרים רבים ונכבדים משתחוים לאיש א' תפול עליו אימה ופחד.

הסביר הרשג"א במעשה ידוע, באיש יהודי קבלן בבנין חומות בצורות עבור הממשלה, הנקרא "פאָרטיפיקיישען"[180], ולאחר שבנה חומה בצורה בא לשם המלך ניקאלאי הראשון, לעשות חוזה, אם נבנה בכל הפרטים שנוגעים בתכסיסי מלחמה. לאחר הביקור של הקיסר שיבח את היהודי, שכיוון לעשות מלאכתו על צד היותר טוב.

אחרי שעברו שני שבועות, קיבל הזמנה מלשכת הקיסר לבוא אליו להתראות עמו בפטרבורג. פחד גדול נפל על היהודי, שאפשר שמצאו דבר שאינו כהוגן במלאכתו, ונסע בפחי נפש לפטרבורג.

בבואו לארמון המלך, והראה להשומרים המזויינים את מכתבו, נתנו לו רשות הכניסה לארמון המלך, והראו לו את החדר שבו יושבים ומחכים עד אשר יזמין המלך לראין.

בישבו בחדר ההוא, ראה והנה שר הצבא נכנס, ועומד ביראה ופחד, ונפל גם עליו אימה ופחד. אח"כ יצא ה"אדיוטאנט"[181] של המלך, ואמר לשר הצבא שהקיסר מזמין אותו לכנוס לחדרו, ונפל פחד על שר הצבא שארכובותיו דא לדא נקשן. ובראות היהודי האימה ופחד שנפל על שר הצבא, התחילו ידיו ורגליו לרעוד.

וכן המשיכו עוד שרים רבים ונכבדים לצאת ולבוא, וכל אחד רועד באימה ופחד, והיהודי יושב במקומו ורועד באימה ויראה.

כשכלו כל המבקרים אשר הזמינו אותם לראיון אצל הקיסר, יצא ה"אדיוטאנט" ואמר לו, שאין צריך לו הקיסר, ויוכל לנסוע לביתו לשלום. והטעם שהזמין אותו הקיסר הוא, שבעת הביקור בהבנינים ראה הקיסר שאין על היהודי שום אימה ופחד מפניו, וחפץ להראות לו איך שכל השרים והנכבדים שמכירים גדולתו המה באימה ופחד לפניו.

לנצל את ההזדמנות

באגרת הקודש סי' כד (דף קלז, ב) מדובר אודות תפלה בכוונה, שהוא עת רצון וכו' להתבונן ולראות בגילוי כבוד מלכותו.

ובענין זה אמר המשפיע הרשג"א שני משלים:

א) מלך גדול הוציא כרוז במדינתו, שכל מי שחפץ להכנס להיכל המלך – יוכל לבוא בזמן ידוע, שאז יהי' ההיכל פתוח לכל, וכל מי שרצונו וחפצו לבוא ליהנות ולראות את ארמונו ואוצרו יכול לבוא בזמן המיועד. ואמנם אנשים רבים באו, ואת השעות המוגבלות לראות בהיכל המלך – "האָבן זיי אויסגענוצט" (השתמשו) רק כדי לראות את התמונות והשעשועים ולהתבונן בהקישוטים היפים הנמצאים בהיכל המלך, ולא עלה להם ביום אחד, רק לראות מקצת מהקישוטים.

אולם חכם אחד לא התבונן בהקישוטים, אלא בא ואמר: אין את נפשי אל השעשועים והתמונות. בקשתי אל המלך שיעשה סדק או חרך שע"ז אוכל לראות את המלך בחדר תפארתו. וכל היום התבונן אחרי המלך, "מלך ביופיו".

ב) עוד אמר הרשג"א: אם אחד מתפלל ומבקש רק ע"ד פרנסה וגשמיות – הרי זהו כמו מלך שצוה להכריז

---

179. משל זה – בשינוים קלים – מופיע ב"לקוטי סיפורים" ע' תלח ואילך בשם המשפיע ר' מיכאל בלינער, ומכר בשמו בשיחת י' שבט תשכ"ה ("שיחות קודש" תשכ"ה ח"א ע' 307); ואילו ב"שיעורים בספר התמיא" (סוף פ"ג) מובא המשל בשם הרשב"ץ.

180. =ביצור.

181. =פקיד לשכה.

במדינתו שכל מי שיש לו בקשה יבוא ותמולא בקשתו, ובין הבאים הי' גם איש צרוע שסבל ייסורים ממחלתו, וכאשר בא אל המלך, מה בקש? – שיזמין לו חרסים די צרכו, שעל־דם יוכל לשרוט ("קראַצן זיך"[182]) את בשרו מהצרעת המצערת אותו...

ולבקשה כזאת – הלא הכל ישחקו לו, אולת כזאת! – אם זכית לראות פני המלך, הי' לך לבקש מאת המלך שיינתן לך רופא מומחה שירפא את הצרעת שלך, ולא דברים קטנים כאלו.

בין אצילות לעשיה

בדא"ח איתא כמה פעמים, שאצילות הוא באין־ערוך לאור א"ס יותר משאין־ערוך עשי' ועוה"ז בכלל לאצילות.

ואמר המשפיע הרשג"א, שמ"מ אין דומה האין־ערוך של האצילות לגבי א"ס להאין־ערוך של עשי' לגבי אצילות.

ועל דרך משל:

איש יהודי פשוט, שאין ערוך לו לתנא או לאמורא – מ"מ שניהם יהודים; כמו"כ הוא אין ערוך אצילות לאור א"ס – האין־ערוך גדול, אבל מ"מ גם אצילות הוא אלקות.

משא"כ אין ערוך יהודי לנכרי, להבדיל, שהם שני סוגים מובדלים לגמרי – כן עוה"ז הוא אין ערוך לאצילות, שהם סוגים מובדלים לגמרי, כמו יהודי, להבדיל, לנכרי.

ליובאוויטש היא בית־דפוס

שמעתי מהרשג"א, שחסיד אחד (כמדומה שסיפר זאת אודות חסיד ששמו שמרי' מדאבראמיסלא[183], אבל אינו ברור אצלי), בעיירה שדר בה, בהיותו בביהכנ"ס, הי' מקפיד שלא ידברו בעת התפלה, ובפרט באמירת קדיש וברכו וקדושה.

בבואו לחסות בצילא דמהימנותא לליובאוויטש – הי' כולו עסוק בחזרת המאמרים ששמע מכ"ק אדמו"ר, אם בחיי כ"ק אדמו"ר הצ"צ ואם בחיי כ"ק אדמו"ר מוהר"ש, ואפי' בשעת חזרת הש"ץ, ואפי' בקדיש לא שמע, והי' עסוק בחזרת המאמר דא"ח.

וישאלו אותו: על מה ולמה בהיותו בליובאוויטש אינו מקפיד ע"ז כמו שהוא מקפיד בביתו?

וענה להם:

ראו נא! אם אחד מצא דף מספרי קודש, הנק' "שימה"[184], מוטל בארץ – תומ"י הוא מגביה ומנשקו, ויגנוז אותו שלא יתגלגל ח"ו באשפה. אבל אם יבוא אותו האיש לבית־הדפוס, וירא כמה דפים שלמים מוטלים על הארץ, והכל דורכים עליהם, ולא שמים לב ע"ז שהכל דורסים על דפים מכתבי קדש – הייתכן?!

והתירוץ – שכאן הוא בית־הדפוס, וא"א בשום אופן להתעסק להגבי' כל הנזרק על הארץ, לכן אין איש שם על לב לזה.

כן הוא בנדון דידן: בליובאוויטש הוא בית־הדפוס, ואין עת להקפיד על אמן. וכיוצא בזה.

יום־טוב לטהורים

סיפר הרשג"א:

בעיר קרעמענצוג התוועדו חסידי חב"ד בי"ד אייר (פסח שני). נכנס איש אחד מן השוק ושאל: מה היום מיומיים? היינו: מה אירע היום, הלא הוא יום חול!

ויאמרו החסידים: הלא פסח שני היום!

ויאמר האיש: הלא הוא יו"ט עבור טמאים.

182. =לגרד.

183. אם הוא ר' שמריה מדוברומיסלא הנזכר ב"בית רבי" עב, ב (וכן בספר השיחות תש"א ע' 113)– הרי שמדובר בתקופת אדמו"ר הזקן ואדמו"ר האמצעי ולא בתקופת הצ"צ ואדמו"ר מהר"ש.

184. צורת יחיד של "שמות".

ויענו החסידים: אבל הלא נטהרו ונעשו טהורים, לכן הוא יו"ט לטהורים[185].

שני סוגי עצות

סיפר הרשג"א:

שני תלמידי הגר"א מווילנא, אחד הי' נקרא הגאון ר' מנשה מעיירה איליא[186], והשני – הגאון ר' ש' זלמן מעיירה וויאזנא (או וויאזין).

פעם נפגשו שניהם, ובין הדברים שנדברו, שאל הרש"ז לחברו הר"מ: הנה אנשים באים אלי לשאול עצה בסדר חייהם ובעסקיהם, ואני מייעץ ע"פ תורה, והאנשים הולכים ממני, ואינם שבעי רצון מהעצות שלי. והוא – הרש"ז – שמע שגם להר"מ באים לשאול עצות, וכל אחד שבע רצון מהעצות.

ויען הר"מ: טעם הדבר אסביר לך. אם אנשים באים לבקש עצתך – הנה אתה בקי בבבלי ובירושלמי, ואתה במוחך ובמחשבתך הנך מחפש בתלמוד למצוא דוגמא לשאלת האיש, ובאמת דוגמא ממש לא מצאת, כ"א שאתה משער שזהו כמו שאלת האיש. וממילא השואל אינו שבע רצון.

אני – ממשיך הר"מ – כשבאים לשאול עצה, אני מרחיב עמו הדבור אודות כל הפרטים, ומתוך דבריו אני מבין מה דעתו של השואל בעצמו איך לעשות, והנני מייעץ לו כמו שהוא בדעתו חושב לעשות, וממילא הולך לו ממני שבע רצון מעצתי, שכיוונתי לדעתו...

קדושת בגד הכומר

סיפר הרשג"א:

שני אנשים גבירים מעיר פראג נסעו לישיבה לבחור חתנים בני־תורה עבור בנותיהם.

אחר חתונתם, בני העיר שבחו את אחד מהחתנים, שהי' מעורב עם הבריות ומדות טובות. הגביר השני, שחתנו לא הי' כל־כך מעורב עם הבריות, חרה לו מאד, וקנא להגביר חותן המעורב עם הבריות.

פעם, בהיות חתן המעורב עם הבריות בביהמ"ד, נכנס איש אחד מפראג, מודאג מאד, עד שניכר על פניו שמואס בחייו. ויגש אליו חתן הנ"ל, ובקש ממנו שיגיד לו דאגתו וצרתו, אפשר יש ביכלתו לעזור לו. וגם אמרו חכמים[187] "דאגה בלב איש ישיחנה" – "לאחרים", ואז ירווח לו.

ויספר האיש שהוא מחוייב לשר פריץ שלש מאות גילדן, והיום מוכרח הוא לשלם, ואין לו אף פרוטה אחת. והפריץ אין חפץ להרחיב לו זמן, ואם לא ישלם לו היום – חייו תלויים לו מנגד, שהשר הפריץ עלול אף להרגו ח"ו.

האברך חשב מעט, ואמר לו להאיש שיחכה עליו פה, וינסה להמציא את הסכום הדרוש לו. וילך האברך לחותן של האברך חבירו, שהי' מלוה להרבה פריצים, וישאל ממנו הלואה הסך הנדרש.

ויאמר לו המלוה, שילוה לו, אך בתנאי – שיש לו בגד של כומר (גלח), ואם ילבוש הבגד, ויסבב עם לבוש זה בשוק של חנויות, ויראו החנונים ובני העיר שהוא סובב במלבוש זה, בתנאי זה ילונו.

ויאמר האברך: הנני נכון לקיים התנאי, וכן עשה – הלך וסבב בשוק לבוש המלבוש. וכל אנשי העיר תמהו, ואמרו שיצא האברך מדעתו, והקול יצא בהעיר שהאברך יצא מדעתו.

בני משפחתו ראו שהאברך שפוי בדעתו כמו כל האדם וכמו כל הימים, אבל לא גלה להם לבני משפחתו סיבת הדבר, משום מה עשה דבר זה.

חלפו שנים, והמלוה מכר את הבגד לחייט. החייט, בראותו שהבגד הוא מפשתן נקי, וטוב לעשות ממנו תכריכים – כן עשה, וצוה לבניו שאחרי אריכות ימיו

185. ב"תשורה" משמחת משפחת רייכמן (תשנ"ז) – ומשם ב"חסידים הראשונים" ח"א ע' 129 – מופיע סיפור זה על ר' הלל מפאריטש.

186. אחותיו – ראה "כרם חב"ד" גליון 4 ח"א ע' 124.

187. יומא עה, א.

וישבוק חיים לכל חי, אחרי הטהרה, ילבישו אותו את התכריכים שזימן לעצמו.

לימים, אחרי מותו של החייט, בא אל רב העיר בחלום, וסיפר להרב שהאברך, ע"י שעשה טובה לאיש יהודי במסירות־נפש, המשיך בבגד קדושה עליונה, ומלאכי חבלה אין יכולים לנגוע בו לרעה ח"ו. אך בהיות שחסר לו חתיכת לבד של פשתן, וקנה פשתן אחר להשלים החסרון, מלאכי החבלה מצערים אותו משם. ובקשתו לפתוח את הקבר ולהסיר את חתיכת הפשתן.

הרב מלא בקשתו של המת, וסיפר לכל את הדבר הגדול שעשה האברך, לעשות טובה נפשית לבר ישראל, ואיך ע"י מעשיו המשיך קדושה עליונה בבגד, אף שכל העיר ובני משפחתו אמרו ונענעו בראשם שאברך מצויין יעשה שטות גדול כזה, ואיש לא ידע פשר הדבר. וע"י החייט נתוודע מס"נ של האברך[188].

תתפלל גם בשבילי...

המשפיע הרב שמואל גרונם אסתרמן הי' אומר:

פרעה אמר אל משה "רק הרחק לא תרחיקו ללכת, העתירו בעדי"[189].

אם חסיד מתפלל כראוי, ומתנהג ע"פ דרכי החסידות – היצה"ר אומר לו: אל תרחיק ממני התפלל גם בעדי – על־דבר גשמיות...

טעותו של אריסטו

מאמרות הרשג"א:

אריסטו הממרא – כמו שקורא אותו הרמב"ם – אחד מחכמי יון (הם "סבי דבי אתונא" הנזכרים בגמרא בכורות[190] ועוד), התנהג בעצמו, ולימד לאחרים, שבעת אכילתו יסתיר את עצמו מפני עין בני אדם (היינו בצניעות). ואמר הטעם: הלא המאכל הוא דבר מתועב, שהחכם הרואה את הנולד, שכל מאכל נהפך בגופו לצואה, לכן צריך להתבייש בפני אדם בשעה שמכניס בגופו דבר מתועב.

ולהיפך, כשהי' צריך להיפנות ולהוציאו מגופו, הן גדולים הן קטנים – הי' מוציא בפרהסיא בפני כל, ולא התבייש מפני בני אדם. והסביר ואמר הטעם: הרי אני מוציא מגופי דבר מתועב, ומה לי להתבייש? אדרבה, היא מעלה.

מזה אנו רואים ששכל האדם אינו אמת. אף שהי' חכם גדול על־פי שכל, אבל הוא היפך התורה לגמרי.

ע"פ תורה, הרי כשאדם אוכל – הרי הוא מברר את המאכל, והניצוץ אלקי נותן לו כח ושכל להבין את התורה, ועולה בשעת עבודת השי"ת למעלה, ונכלל באור א"ס. ובפרט בסעודת מצוה או בסעודה שת"ח בה, כמאמר[191] "גדולה לגימה", וכמו שפרש"י[192] שהנהנה מסעודה שת"ח מסובין בה כאילו נהנה מזיו השכינה, וכמו שכתוב "לאכל לחם עם חותן משה לפני וגו". ואף כל אחד ואחד מישראל, כשהוא אוכל לש"ש, או לכבוד שבת קודש – הוא מעלה את המאכל, ומברר אותו ואת חלקו בעולם.

וההיפך, כשצריך להיפנות – הרי מוציאים את הפסולת שכבר נברר, ואין לו עלי'. וע"ז אמרה תורה[193] "ויתד תהי' לך על אזנך וגו", במקום צנוע. וכמבואר בשו"ע הלכות צניעות, שאף בהיותו בבית הכסא עליו להיות צנוע, שהרי ה' נצב עליו, ואפילו מבני אדם, שהרי צלם א' על כל אדם, ומביישים את הבריאה שברא הקב"ה.

אהבה קפואה

שמעתי פעם מהרשג"א בעת התוועדות משל אודות אהבה מסותרת:

איש אחד, בליל חורף, עבר דרך חצר, ואיבד מטבע של זהב. חיפש אחרי' ולא מצאה, גם בלילה גם ביום.

188. ראה גם "שאל אביך ויגדך" ח"א ע' רעה. "אור חדש" (ירושלים תשכ"ט) ח"ג ע' קמז.

189. וארא ח, כד.

190. ח, ב.

191. סנהדרין קג ב.

192. יתרו יח, יב.

193. תצא כג, יד.

עבר אחד במקום האבדה והטיל מים, וגם אחרי זה ירד שלג. כה עבר החורף, הטילו עלי' מי רגלים ושלגים. עברו ימי החורף, ולא מצאו את המטבע.

קרבו ימי ניסן – השמש זרחה בתוקף עוזה, נמס השלג והקרח, ונתגלתה המטבע.

כן הוא באהבה מסותרת: באמת ישנה בכל אחד, "נאָר זי איז פאַרפיסט און פאַרפראָרן"[194].

לצרף את כל הדאגות יחד

הוא הי' אומר משל, מה בין פעולת המוסר במלחמת היצר ובין פעולת וסדר לימוד החסידות במלחמת היצר:

משל לאחד שפגע בחברו יושב על האצטבא ודואג. וישאל אותו חברו: מה הסיבה שאתה מודאג? ויענה המודאג: הדאגות עולות למעלה מראשי. יש לי בת שהגיעה לפרקה, ראשית – צריך אני לסלק הנדוניא, ושנית – הוצאות החתונה, ושלישית – מתנות להחתן והכלה, והרביעית – רח"ש וכל"ז[195].

ויאמר לו חברו: ובס"ה כמה עולה הסכום שדרוש לך על כל זה? ויאמר המודאג: ס"ה שלש מאות רו"כ. ויאמר לו חברו: א"כ אין לך אלא דאגה אחת – מאין יבוא לך שלש מאות רו"כ, ולמה לך לדאוג הרבה דאגות?

וכן הי' ביום השני: סיפר לו שיש לו בת שני', וצריך כו"כ, ויש לו דאגות הרבה. והלה אמר לו: כמה עולה בס"ה? ואמר לו: שלש מאות. ואמר לו חברו: א"כ רק דאגה אחת היא – איך תשיג שש מאות רו"כ.

וכן הי' ביום השלישי: אמר לו שיש לו בת שלישית, ודרוש לו עוד שלש מאות רו"כ, וחברו משיב לו: א"כ רק דאגה אחת על ראשך – שדרוש לך תשעה מאות רו"כ.

כן הוא במוסר – יש לך דאגות הרבה: אודות מדה זו – איך להפטר ממנה, ואודות מדה זו – איך להיפטר ממנה. אבל לפי דרך החסידות היא מלחמה אחת – איך להפטר מהיצה"ר.

"אַ חסיד'ישער ביינדל'"

המשפיע הרשג"א אמר:

חסידים זקנים אומרים אודות אברך מצויין "ער איז אַ חסיד'ישע ביינדל'"[196], היינו שהוא בעצם חסיד.

וביאר הרשג"א, שהכוונה היא להכלל "כל עצם בלתי משתנה" ("ביין" באידיש הוא "עצם" בלשון הקודש), היינו לומר שהוא לא ישתנה להיפך ח"ו, כי אם יעלה ויצמיח בדרכו אשר בחר בו.

יודע מחשבות

אמר שזה שאומרים על צדיק שהוא יודע מחשבות, אין זה פלא כ"כ על מדריגת צדיק, שמי שיש לו טוהר המחשבה – ממילא יכול להיות שהוא יודע מחשבות.

וסיפר ע"ז בדיחותא: אחד מתלמידי הה"מ ממעזריטש, עלה בידו שידע מחשבות אדם, אם ע"י טוהר המחשבה שלו או בדרך אחר, וחשב בדעתו שמעתה יעלה בידו למצוא צדיקים נסתרים. ועבר זמן הרבה, ולא פגש בצדיקים נסתרים.

ויהי היום, והנה הוא יושב בביהמ"ד, והנה נכנס לביהמ"ד איש יהודי בבגדים מטולאים וקרועים, והולך לו בביהמ"ד אנה ואנה, ובמחשבתו הוא חושב אודות ש"ס בבלי וירושלמי, וספרים בנגלה ובקבלה, מינים ממינים שונים.

ויחשוב היודע מחשבות: בודאי זה צדיק נסתר, שעליו אינו ניכר שהוא איש מכובד כמו רב או תלמיד חכם גדול, גם בלבושיו אין ניכר עליו חשיבות. ויקרב אל האיש להתדבר עמו, מי הוא ואי' מקום מגורו, ומה מלאכתו. ויספר לו האיש שהוא מוכר ספרים, ש"ס בבלי וירושלמי וכל מיני ספרים...

194. =אלא שהיא מטונפת וקפואה.

195. =רב, חזן, שמש וכלי זמר.

196. =עצם חסידית.

אכילה לשובע – דבר מאוס

פעם, כשלמדו התלמידים לקו"ת אצל המשפיע הרשג"א, נכנס חסיד אחד, איש זקן, ונתן לו הרשג"א שלום, ודברו רגעים אחדים ביניהם. כשיצא החסיד, אמר הרשג"א להתלמידים:

החסיד הזקן הזה, בהיותו בן שבע עשרה שנה, בא כפרי אחד לאביו שהי' מלמד בעיר פאלאצק, ובקש מאביו: היות שדרוש לו מלמד עבור בניו, אם יש את נפשו לשלוח את בנו להכפר ללמוד עם בניו. ויאות לו אביו, וכן בנו.

לימים הנוראים בא הבחור המלמד מהכפר הביתה לפאלאצק, ובפגישה הראשונה עם אביו, לאחר שנתן שלום לבנו, סטר לו אביו על הלחי, ואמר: האם כן "עסט מען זיך אָן"[197]?!

והיינו, שהיות שבבית איש יהודי הכפרי היו עניני אכילה בריוח, נראה הפנים של הבחור בנו של המלמד בריאים וטובים מכמו שהי' בבית וסבל חרפת רעב, ונראה בעיני אביו שאכל לשם תאוה, ואצל חסידים אכילה לשם תאוה הוא דבר מאוס לגמרי.

מז. הרה"ח ר' משה רוזנבלט ("משה דער חוזר")[198]

החסיד הנקרא "משה (בקמץ המ"ם) זעמבינער" הי' מן המשפיעים באולם הגדול. התלמידים שבאו משצעדרין, בזמן הראשון למדו אצל ר' משה זעמבינער.

בליובאוויטש הי' נקרא "מאָשע דער חוזר", שהי' הולך לאכסניות שבאו לשם חסידים, והי' חוזר המאמר דא"ח ששמעו בש"ק או ביו"ט מכ"ק אדמו"ר הרש"ב.

בכל התוועדות הי' עומד או יושב קרוב לכ"ק אדמו"ר הרש"ב, ואחרי שביך כ"ק על מזונות ויי"ש, הי' אומר לר' משה החוזר להתחיל ניגון. בכל התוועדות הוא הי' המתחיל.

ר' משה הי' בא בהשכמה לאולם הגדול, והי' מעורר להתלמידים הישנים לקום, שכבר בא מועד לעבודת השי"ת, והי' מספק לאלה שלא הי' להם מים לנטילת ידים להעביר רוח הטומאה.

נפטר בעש"ק פ' משפטים תרע"ה, וכ"ק אדמו"ר הריי"צ הלך ללוותו עד בית החיים, עד אחר הקבורה[199].

מח. הרה"ח ר' חיים שמשון קשדן[200]

החסיד ר' חיים שמשון קשדן מחאלאפעניץ הי' מחסידי כ"ק אדמו"ר מהר"ש וכ"ק אדמו"ר מוהרש"ב. ב"ב בחאלאפעניץ התפרנסו שהי' להם מכונה המסרקת לשונות של צמר, ובעצמו לא נטל חלק בעסק זה. רוב השנה הי' נמצא בעיר וויטעבסק בתור משפיע של דא"ח, למד לקו"ת בשבתות ויו"ט בביהכ"נ "גרינער מנין", והתאכסן בבית ר' חיים שמואל הפרוש שהי' השמש של ה"גרינער מנין", או כמו שהי' נקרא "הערשמאנ'ס שול'"[201].

התמים ר' יצחק מתמיד הי' אומר על הרח"ש קשדן שהוא מלא אותיות של דא"ח.

הרחש"ק נפטר בשנת תרפ"ה בוויטעבסק, ונקבר לא רחוק מכ"ק הרז"א, בבית החיים בצד וויטעבסק הנקרא "דער קליינער זייט'"[202].

מט. הרה"ח ר' מרדכי עבער ("מרדכי שמש")

ר' מרדכי עבער הי' אחי אביו של העילוי התמים הר"י ר' יהודא עבער הי"ד. כל ימיו הי' שמש בביהכ"נ דקראסנאלוקי, והבעל תפלה בימים הנוראים. רוב

197. =אוכלים לשובע (כלומר: האם ראוי למלא כך את הכרס?!).

198. אחדותיו – ראה גם "ליובאוויטש וחיילה" ע' 24. ועוד.

199. ראה גם לקמן ברשימת הזכרונות (פרק ז).

200. אחדותיו – ראה גם אגרות קודש אדמו"ר מוהריי"צ ח"י ע' קטו (ושם: יעקב שמשון).

201. ראה גם לקמן ברשימת הזכרונות (פרק טו).

202. =העבר הקטן (של הנהר).

שנותיו הי' סגי־נהור, והתפלל בימים הנוראים בעל־פה. סיפר לי שנסע כמה פעמים לכ"ק אדמו"ר מהר"ש, ונכנס ליחידות ע"ד ענינים רוחניים.

ר' מרדכי שמש שמע מהחסיד ר' כתריאל ראזענבלאט, ור' כתריאל שמע מהפריץ הזקן של העיר, שאמר לר' כתריאל:

ראה, הנך נוסע לכ"ק אדמו"ר, וטרם זכית לגילוי אלי' הנביא, ואני – גוי – זכיתי לראות את אלי' הנביא. ומעשה שהי' כך הי':

כשהייתי אברך, נתכנסו לאסיפה כמה מגדולי הפריצים בעיר ריגא לדון ע"ד היהודים, שגם הם יצטרפו לדין "פאגאני"[203], היינו כמו שכל עמי הארץ נחשבים לעבדים להפריצים, גם היהודים יחשבו כעבדים ולא כבני חורין. כל הפריצים הסכימו על זה, והרוב מהם חתמו על הפרטי־כל.

והנה פתאום נתקרבה מרכבה כבודה שלא נראתה יופי כזה בכל המדינה, וארבעה סוסים דוהרים רתומים לה, שלא ראו מימיהם סוסים אבירים כמוהם, והרסן וכל השייך להסוסים מזהב טהור, ושני עבדים לבושים כמו עבדי המלך.

וכשעמדה המרכבה אחזו באדוניהם והוליכו אותו לראש השולחן, וביקש להראות לו את הפרטי־כל, וקרא אותו בקול, ואמר בלשון פולני: "טא ניע טעגא"[204]. ולקח קסת הדיו ושפך על הפרטי־כל, וקרע אותו לפניהם. ותומ"י לקחו העבדים את אדוניהם נסמך עליהם אל המרכבה, ונסע לדרכו.

כידוע נסיכי פולין שחצנים, וגאוותם על פניהם תמיד, וכל אחד בושה תכסה פניו אם אינו מכיר נסיך גדול כזה, ובושו לשאול מי הוא הנסיך הבא פתאום. אבל הגזירה ממילא בטלה, כאשר הנסיך הגדול לא הסכים להסכמתם.

אחרי זה שכבר הכינו את עצמם הפריצים לנסוע כל אחד לדרכו, בחשאי ובדרך עקלתון שאל אחד את חברו אם הנסיך הנעלם הוא שכנו או מכירו, ונתוודע שאין אחד מכל הנוכחים יודע מי הוא. והסכימו ביניהם שבודאי זהו אלי' הנביא, שבא לקלקל מחשבתם הרעה, והביא תשועה לעמו ישראל.

נ. הרה"ח ר' צבי הירש ריבקין מקלימוביץ

שמעתי מהתמים ר' זאב פראדקין (הנקרא "וועליע אברהם ליאדיער'ס"), שפעם נתארח אצלם[205] החסיד ר' הירש ריווקין מקלימאוויץ, בהיותו בליובאוויטש. ושמע ר"ז הנ"ל שקודם בהמ"ז בכל יום אומר ר' צ"ה "שיר המעלות", אף בימי החול.

וישאל ר"ז מרצ"ה למה אומר "שיר המעלות" ולא "על נהרות בבל". וענה לו רצ"ה: אם על הן שלך[206] שלא תשאל אצלי שאלות כאלו – אתן לך תשובה.

ומיאן ר"ז לתת לו הן שלו, שהי' לו כמה שאלות לשאול ממנו בדרכי החסידות.

נא. הרה"ח ר' שמחה מספר הסיפורים מבישנקוביץ'

שמעתי מהרה"ג הרה"ח ר' ברוך שניאור שניאורסאן, שהי' רגיל לבוא לליובאוויטש ר"ח אלול, ושהה עד חנוכה, והי' מאוכלי שולחנו של כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב:

פעם, קרוב לחנוכה, אמרה הרבנית שטערנא שרה לכ"ק אדמו"ר מוהרש"ב: למה משהה כ"ק את רב"ש להכנס ליחידות?

ויאמר כ"ק: פטור, הלא אף שמחה בעשענקאוויצער טרם בא תורו להכנס ליחידות!

---

203. כנראה – חוק שהסדיר את אדנותם של האצילים בעלי האחוזות על ההמון הפשוט.

204. מלים שמשמעותן, ככל הנראה, ביטול הגזרה.

205. ר' אברהם מלאדי, אביו של ר' זאב, היה בעל אכסניא בליובאוויטש (ראה לקמן ברשימת הזכרונות פרק ג).

206. כלומר: אם תבטיחני בהן צדק.

נב. הרה"ג הרה"ח ר' יוסף ראזין, הגאון הרוגצ'ובי[207]

בקאפוסט – רק פעם אחת

הגאון האמיתי מוהר"ר יוסף ראזין, הנקרא "ראגאטשאווער גאון" – ע"ש עירו שנולד בה, ראגאטשאוו פלך מאגילעוו – קודם שנתקבל לאב"ד דעיר דווינסק לעבודת החסידים, שרובם היו חסידי כ"ק אדמו"ר דקאפוסט, בקשו החסידים דקאפוסט מהגאון שיסע לכ"ק אדמו"ר מוהר"ר שלמה זלמן בעל "מגן אבות", שיתן הסכמתו לרבנות דדווינסק. והי' אז רק פעם אחת בקאפוסט[208], ומעולם לא נסע עוד לקאפוסט.

בכלל, ידועה היתה דעתו בכל עניני הכלל, שהי' משתווה ומסכים עם כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע מליובאוויטש.

שמעתי מספרים, שכ"ק אדמו"ר רש"ז דקאפוסט אמר עליו: נמלכתי כי המלכתיו.

(שמעתי מהתמים הרה"ח ר' פרץ מאצקין)

דברי תורה בתשעה באב

שמעתי מספרים, שגם בתשעה באב הי' הגאון הראגאצאווי מדבר דברי תורה[209]. ושאלו אותו: הלא אסור לדבר דברי תורה בתשעה באב? ואמר בדרך בדיחותא: "וועט מען שמייסן דערפאַר, אָבער דערווייל האָט מען גערעדט תורה"[210]...

[לפי דעתי, זה שאמר הוא מפני עניוות שלו, כי הדין הוא שמי שרבים צריכים לו מותר לו לדבר ולהשיב דברי תורה, ועליו אין חל איסור אבילות. יעויין בגמרא[211] ובהלכות אבילות[212]].

מביא את הקהל בחשבון

שאלו להגאון הראגאצאווי למה הוא ממהר בתפלת שמונה עשרה לפסוע קודם כל הקהל, הרי הרב צריך להתפלל במתינות והקהל ימתינו עליו.

וענה: למה תדמיוני להקהל? אני אומר עברי ברהיטות...

ויאמרו לו: מפני כבוד הרב ראוי שישהה מעט, ויצעוד הג' פסיעות מאוחר.

וענה: זה ג"כ עולה בחשבוני, היינו שהוא אינו ממהר כ"כ, כדי שלא יפסע קודם ("ער נעמט דאָס אויך אין חשבון, און דאָס איז שוין מיט דעם וואַרטן אַז אימיצער זאָל אויסשטיין שמונה עשרה"[213]).

נשיא חייב להיות בריא

בשנת תרפ"א, בהיות כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ חולה ל"ע, למד אז בתו"ת פישל דאמאחאווסקי[214], בן אחותו של הגאון האמיתי הר"י ראזין, וכתב לדודו ע"ד מחלתו של כ"ק[215].

לא ארכו הימים וקבל גלוי' מדודו, במראה מקומות הרבה בבבלי וירושלמי, שנשיא מישראל מחוייב להיות בריא, ובכח התורה מברכו לכ"ק אד"ש שיבריא בקרוב ממש.

---

207. אדותיו – ראה גם בספר "הרוגוצ'ובי" (תשס"ה).

208. בספר "אישים ושיטות" (ע' עה בהוצאת תשס"ז) מסופר שעוד בצעירותו היה מבקר לפעמים את אדמו"ר מוהרש"ז מקאפוסט.

209. ראה גם "אישים ושיטות" שם. "הרוגוצ'ובי" ע' 107.

210. =(אמנם) יכו אותי על כך, אבל בינתיים דיברתי בדברי תורה.

211. מו"ק כא, א.

212. שו"ע יו"ד סי' שפד סעיף א.

213. =הוא מביא גם זאת בחשבון, וזה (מה שנראה לקהל כפסיעה מוקדמת) – הוא כבר לאחרי ההמתנה שאחד המתפללים יסיים את תפילת שמונה־עשרה לפניו.

214. אודותיו – ראה ספר התמימים ע' מה.

215. בספר "מגדל עז" (ע' צה) מסופר (בשם הרה"ח ר' שמחה גורודצקי) שהרבי עצמו הוא שציווה לשלוח לרוגוצ'ובי "פדיון נפש".

נג. הרה"ח ר' מאיר שמחה חן מנעוול[216]

לכל חזן "הוא אלוקינו" שלו

החסיד מוהר"ר מאיר שמחה חן מנעוול הי' אומר: כל חזן אומר ש"הוא אלקינו" שלו הוא באופן אחר, ואינו דומה ל"הוא אלקינו" של זולתו ("זיין 'הוא אלקינו' איז אַנדערש פון דעם צוויטן חזן").

שנזכה לברוח מפני המשיח

שמעתי מהחסיד ר' מאיר שמחה חן, שפעם בעת התוועדות של חסידים אמר אחד: "לחיים, הלואי שנזכה לביאת המשיח".

אמרו לו: ראה! אם תהי' בקצה נעוול, ותשמע קול שופר של משיח – הרי תחשוב: האם אני ראוי לקבל פני משיח? הלא בושת תכסה פניך לראות פני משיח, ותמהר לרוץ לקצה השני, שבאיזה פנים תתראה עם משיח, עד אשר תתרחק ותצא אל חוץ לעיר!

דרוש לבקש שנזכה לעבודת ה' באמת, ולעבוד ה' כיאות לחסיד, וכל אחד יודע מרת נפשו.

נד. הרה"ח ר' עקיבא מנוחין

תולדותיו

מהחסידים הזקנים שגרו בעיר חארקאוו, ראוי להזכיר את החסיד הישיש ר' עקיבא מנוחין.

שנים רבות דר בעיר ליאזני, וכאשר גדלו בניו – עקרו מליאזני והתיישבו בעיר חארקאוו[217], ובנו הבכור גר בעיר בעלגאראד הסמוכה לחארקאוו – בין חארקאוו ובין קורסק – ונחשבת לגליל קורסק. קודם תרע"ח נחשבה מהערים שמחוץ לתחום המושב של היהודים.

אלי' מנוחין, נכדו של ר' עקיבא מבעלגאראד, למד שנים אחדות בליובאוויטש.

איש לבבי הי', מה שאין בנמצא. נפטר בחארקאוו תרפ"ג, ומ"כ שם.

הכל למען תומכי-תמימים

ר' עקיבא הי' מהמתעסקים עבור ישיבת תו"ת. אם עבר בעירו תלמיד מישיבת תו"ת – חיפש עבורו מקום לינה ואכילה והוצאת הדרך, ודאג עבורו כמו על בנו ממש. אם ראה מלבושיו ישנים ונעליו קרועות – הלבישו והנעילו, ואם הי' צריך איזו טובה בהממשלה – דאג עבורו להעמיד לו עסקן היודע איך למלאות לו הדרוש לו, אם בעניני פ"פ וכדומה. אף כי זקן הי' האיש, לא חס על בריאותו, ובעצמו – שלא ע"י שלוחים – עסק עד שיתמלאו כל משאלות התלמיד.

עם הצ"צ באמצע הדרך

ר' עקיבא סיפר, שבהיותו תושב בליאזני נסע פעם עם בתו בדרך, ופגש את כ"ק אדמו"ר הצ"צ. וירד מהעגלה, ואמר לכ"ק הצ"צ שזו האשה היא בתו, לקיים מארז"ל בברכות[218]: אמר רבי אלעזר, מכאן לנחשד בדבר שאין בו שצריך להודיעו (אף שכ"ק בודאי לא חשדו).

נה. הרה"ח ר' ישעיה הכהן שפירא[219] ובנו ר' אברהם דוד

ר' ישעיה שפירא

החסיד הישיש ר' ישעי' שפירא הכהן מוצאו מעיר קאליסק. כל ימיו דאג לטובת ישיבת תו"ת. תחלה עסק בזה החסיד ר' עקיבא מנוחין, ואחרי פטירתו עסק בזה בנו ר' אברהם דוד מנוחין במשך שנים אחדות. בשנת תרפ"ה נסע ר' דוד לאה"ק, ואז עברה ההתעסקות בתו"ת לידי ר' ישעי' הכהן שפירא.

החסיד ר' ישעי' הי' מארך בתפלתו. קודם התפלה למד בעיון לקו"ת, וכן אחרי גמר שיעוריו האחרים הי' לומד לקו"ת. כמה פעמים שאל פשט בלקו"ת את מי

---

216. אחזותיו – ראה גם "חסידים הראשונים" ח"ב ע' 169 ואילך.

217. ב"תולדות חב"ד ברוסיא הסובייטית" ע' רנו נזכר ר' יחיאל מנוחין מחרקוב, ואולי הוא אחד מבניו של ר' עקיבא זה.

218. לא, ב.

219. אחזותיו – ראה גם "ספר הזכרונות דברי הימים" ע' קז.

שפגש בביהמ"ד, ושיער לעצמו שגם זה שפגש מתעסק אף הוא בלקו"ת.

בכל התוועדות שהתקיימה מחסידי חארקאוו היו נוכחים ר' ישעי' ובנו ר' אברהם דוד, ור' ישעי' אף סיפר מה ששמע מהחסידים הזקנים.

בשנת תרפ"ח חלה, וכמה חדשים שכב על ערש דוי, ונפטר לעולמו בשנה ההיא, ומ"כ בחארקאוו.

ר' אברהם דוד שפירא

בנו של ר' ישעי', ר' אברהם דוד שפירא, התפלל בביהכנ"ס "סינעלניקאווער", והי' מסייע לאביו בביהכנ"ס דשם לגבות מס חדשי עבור הישיבה.

בנו הנ"ל התייחס שהוא מחותן עם הרה"ח רד"צ הרב דצערניגאוו, שהרד"צ הי' חתן החסיד ראפפארט מצאשניק, ור' אברהם דוד – גם הוא הי' חתן במשפחת ראפפארט בצאשניק.

נו. הרה"ח ר' יצחק רובינשטיין[220]

תולדותיו ועיסוקו

בשנת תרע"ח, כאשר הישיבה נתעכבה בחארקאוו[221], פגשנו את החסיד הישיש ר' יצחק רובינשטיין, שכמה פעמים ראיתיו בחגים בליובאוויטש.

ר' יצחק רובינשטיין דר כמה שנים במאסקווא. חתנו, ר' מ"מ אקסילראד[222] בן החסיד ר' הערצל אקסעלראד מאפצוהע. הי' דר כמה שנים בבאריסאוו, ועסק במסחר קמח, ומסחרו ירד פלאים בימי המלחמה. ור' יצחק עם חתנו עשו שותפות, ונתיישבו בחארקאוו, והתקינו בורסקי לעבוד עורות.

הי' נוח לבריות, והתפלל בביהכנ"ס ברחוב מעשצאנסקי. נפטר לערך שנת תר"פ.

שמעתי פעם בליובאוויטש, שקודם דא"ח שרו ניגון, ואמר ר' יצחק רובינשטיין שהוא זוכר את הניגון, אותו שרו בפעם הראשונה על חתונת כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ.

ובכלל, אם דברו אתו אודות מסחר, או מילי דעלמא – הזכיר איזה דבר שאירע בליובאוויטש, או מה ששמע מכ"ק אדמו"ר.

השתקת מתנגדים לטבילה במקוה

בחארקאוו העמידו ותקנו שבימי החול לא יטבלו אנשים במקוה, באשר מקוה אחת היתה, וצריכה היתה תיקון. אבל כאשר היתה הישיבה בחארקאוו, התחכמו הבחורים מהישיבה ועשו מפתח, והלכו בכל יום, גם בימות החול, לטבול במקוה.

אוד"כ נודע הדבר, והיתה שערורי' בביהכנ"ס. והעיקר – אחד שהי' מנהל ומשגיח על המקוה ו'קאָך לעפיל'[223] בעיר, עורך־דין זאקלאשאנסקי, צעק מרה על תלמידי הישיבה, איך העיזו ללכת לטבול בימי החול במקוה של נשים.

החסיד ר' יצחק רובינשטיין קיים בעצמו "ויהס את" כל המנגדים על בחורי הישיבה, וטען שהתלמידים לא עשו עולה, ואדרבה – צריך לתקן את המקוה כך שמי שחפץ לטבול קודם התפלה יוכל לטבול במקוה, וברכה תחול על ראשו. אז קמה הסערה לדממה.

---

220. נזכר גם באגרות קודש אדמו"ר מוהריי"צ ח"א ע' קסג וע' רסב (ועוד).

221. כמסופר לקמן ברשימת הזכרונות (פרק י).

222. בהערות לאגרות קודש שם נרשם שר' יצחק רובינשטיין היה חותנו של ר' משה אקסלרוד (רבה של זלובין ולימים ברמת־גן). אך ברור שמדובר בטעות, שכן ר' משה אקסלרוד היה חתנו של ר' יהודה ליב שפירא מקרלביץ' ("זכרון לבני ישראל" ע' קלו; "גבורה יהודית במלכות הרשע" ע' 38).

223. =חטטן, "ידו בכל".

נז. הרה"ח ר' מרדכי אלינסון[224]

תולדותיו ועיסוקו

החסיד ר' מרדכי עלינסאן הי' מתושבי חארקאוו משנים רבות. עוד בהיות חארקאוו מחוץ למושב היהודים הי' לו אישור לגור בעיר. עסקו ופרנסתו היו בית־חרושת לחומץ ובית־חרושת לדיו לכתיבה.

אבל עיקר עסקו הי' ברוחניות העיר – התלמוד־תורה התנהל על־ידו, הן בהספקה הגשמית לשלם משכורת המלמדים והמשגיחים, והן בהספקה רוחנית – המקום ללימוד ואופן הלימוד כמו בדרך הישנה (לא כמו בחדרים "מתוקנים").

אחרי המהפכה של ה'באלשעוויקין' המשיך בעסק הת"ת[225], עד אשר אסרו וסגרו הת"ת. אז חלקו התלמידים כחמשה תלמידים בבית אחד, והיו לו כעשרה בתים וחמשה מלמדים, ומשגיח שעבר בבתים לראות אם המלמדים לומדים עם התלמידים, ובעצמו הי' חוזר על פתחי נדיבים לשלם להמלמדים. כה המשיך עד יומו האחרון בשנת תרצ"ה.

הי' אב רחמן לכל נצרך ונדכה, אם בעל־הבית ירד מנכסיו, או למשפחות עניות. והאשה בוראס[226] עזרה לו הרבה בזה, במתן בסתר לנצרכים.

גם הי' גבאי לכולל חב"ד כל ימיו, אף שהמשלוח עלה בקושי אחרי המהפכה ברוסיא.

מ'כ בחארקאוו. תנצב"ה.

הכנסת אורחים בהידור

ביתו של ר"מ עלינסאן הי' פתוח לרווחה לכל עובר ושב. בש"ק אכלו על שולחנו יותר ממנין.

שמעתי מהחסיד ר' יהושע אלי' וואלאסאוו:

בשנים שהזמינו אותו משרדים בבתי־מסחר גדולים לסדר את ספרי החשבונות שלהם, שהי' בקי אומן וגדול בזה, והרוויח בטוב, והי' בכמה משרדים באדעס, חרסון, ניקאלאיעוו וקרעמענצוג – בנסעו חזרה הביתה נתעכב לש"ק בחארקאוו.

כראות ר' מרדכי את ר' יהושע אלי' שאל ממנו אם יש לו אכסניא. אמר לו ר' יהושע אלי': חפצתי לשאול אתכם אם יש מקום לאכסניא שיוכל לסמוך עליהם בכשרות למהדרין מן המהדרין. ב"ה הנני נוסע מאדעס, ועבדתי שם משך זמן אצל גדולי בעלי מסחר ובית־חרושת, להביא את ספרי החשבונות לתיקונם, והרווחתי בטוב.

ויאמר לו ר' מרדכי עלינסאן: גם בביתי ישנם אורחים, ואם תסמכו עלי על כשרות בהידור – הנני מזמינכם לש"ק.

בבואו בליל שבת קודש לבית ר"מ, וראה שסמוכים על שולחנו של רמ"ע יותר ממנין אנשים אורחים, ואכילה ושתי' ביד רחבה, ור' מרדכי כיבד את האורחים גם בשתיית י"ש – הי' לו במחשבתו בבירור שכולם הם אורחים שמשלמים עבור האכסון והאכילה ושתי'. אמר ר' יהושע אלי' למארחו ר"מ שיתן עוד משקה על חשבונו להנות את האורחים, והגיש ר"מ עוד משקה כבקשתו. וכן בבוקר ביקש ר"א עוד משקה על חשבונו, והגיש ר"מ עוד משקה. והתנהג ריא"ו כמו באכסניא.

אחר ש"ק, קודם נסעו הביתה לארשא, בא ר' יהושע אלי' לר' מרדכי וחפץ לשלם לו עבור הכנסת אורחים, וביקש חשבון כמה מגיע ממנו עבור הש"ק.

שאל ר' מרדכי בתמהון: את הסכום של כל האורחים אתם חפצים לשלם? כל האורחים ששבתו בביתי ביום ש"ק זמנתי על חשבוני, והם אורחים שלי ואיני מקבל פרוטה מאף אחד. ואף ממכם אקבל כמה שאני מקבל מכל האורחים, שהם אורחים שלי – כן אתם האורחים שלי, והי' לי לכבוד ששבתתם אצלי כל יום הש"ק. ואף מה שבקשתם שאעמיד עוד י"ש – רצונכם זהו רצוני, ואיני מקבל אף פרוטה מאף אחד.

---

224. אחותיו – ראה "ספר הזכרונות דברי הימים" ע' צז ואילך.

225. ראה גם לקמן ברשימת הזכרונות (פרק יז).

226. משפחת נגידים בחרקוב (ראה לקמן ברשימת הזכרונות פרק טז).

חשבון צדק

בהיותו סוחר, הי' ר"מ עלינסאן פעם בבאנק, ועשה חשבון, וקבל סכום מעות שנשלח לו ע"י הבאנק, וטעה הגזבר ונתן לו עשרה אלפים רו"כ יותר ממה שמגיע לו. ואמר רמ"א להגזבר שטעה, והגזבר טוען שפה אין עושים טעות. ורמ"א בשלו, שבוודאי טעו.

ויחזור ויעשה חשבון צדק, וכן עשו, ונמצא כדבר רמ"א שטעו טעות גדולה. וכתבו מזה בהעתונים.

נח. הרה"ח ר' מנחם מענדל שניאורסאהן מרעפקא

תולדותיו

לכ"ק מוהר"ר ברוך שלום, הבן הבכור של כ"ק אדמו"ר הצ"צ, היו לו שני בנים: הרה"ג והרה"ח ר' מרדכי אב"ד דעיר וויטעבסק, הנקרא "ר' מרדכי רב"ש"[227], והשני – הרה"ג והרה"ח ר' לוי־יצחק, רב בבעשענקאוויטש ופאדאבראנקע[228] (שמעתי מהחסיד הרה"ג המשפיע מוהר"ר שמואל הלוי לעוויטין שלהרב"ש הי' גם בן שלישי[229], והי' אלם).

להרה"ג ר' לוי יצחק היו שלשה בנים: הרה"ג והרה"ח ר' ברוך שניאור[230], והשני – ר' מנחם מענדל, רב בעירה רעפקא, והשלישי – ר' שלום שלמה, רב בעירה שיראקא[231].

בשנת תרפ"ה, בנסוע הרה"ג הרה"ח מוהר"ר דוד צבי חן אב"ד דצערניגאוו לארץ הקדושה, וגם מאורעות דזמן ההוא גרמו שהרב מ"מ עזב את עיר רעפקא, ונתיישב בצערניגאוו, ונתקבל לעדת החסידים להיות להם למורה הוראה.

עוד רב אשכנזי[232] עסק ברבנות זמן קצר בצערניגאוו – הרה"ג הרב קאצענעלנבויגן[233], שמצערניגאוו נקרא לרבנות בעיר ראסטאוו על נהר דאן, על מקום הרב בערמאן[234], ובצערניגאוו הי' ממלא מקום הרבנות הרב מנחם מ' שניאורסאהן.

מאסרו, גלותו ופטירתו

בשנת תרח"צ־צ"ט היו הגזירות האיומות על כל איש ישראל, ובפרט מי שעסק בעניני ציבור ויהדות, ובפרט רבני ישראל[235]. וגם על הרב מ"מ ש"ס נגזרה הגזירה, ונאסר בעיר צערניגאוו[236]. זמן ארוך סבל עינוים קשים מהג.פ.או. במקומו. אחרי זה גזרו עליו שילוח לערי קזכסטן.

הנסיעה בעצמה היתה שוברת גופו של אדם, שהיו שולחים ב"עטאפ", כלומר: כאשר נאספו כמה אנשים הנשלחים – היו אוסרים אותם במרכבה של מסילת הברזל, ונוסעים אתם שוטרים מזויינים עד עיר גדולה. בעיר הגדולה היו אוסרים אותם במאסר, עד אשר נקבצו סכום מסויים מאסירים, ואם נתמלאה המרכבה, ונשארו עוד אסירים שלא הי' להם מקום במרכבה – היו יושבים במאסר העיר עד אשר יביאו עוד אסורים. כך הובילו אותם מעיר לעיר וממאסר למאסר.

וחוץ מהצער של המאסר, הי' עוד צער נוסף – שהיו מצויים יחד בחדר אחד עם גנבים, גזלנים ממש, פראי־אדם, וסבלו מהם יסורים של מות, שאין עטי

227. אחדותיו – ראה "תולדות לוי יצחק" ח"א ע' 49.

228. אחדותיו – ראה "בית רבי" ח"ג יב, ב. "תולדות לוי יצחק" שם.

229. מצינו (ראה "תולדות לוי יצחק" שם. "רשימות הרב"ש" ע' נט. וש"נ) שאכן היה לרב"ש בן נוסף בשם ר' יהודה ליב, אבל מהמסופר עליו לא נראה שהיה אילם.

230. סבו של כ"ק אדמו"ר זי"ע. אחדותיו – ראה "תולדות לוי יצחק" שם ע' 53 ואילך, ובספר "רשימות הרב"ש".

231. טעות נפלה כאן ביד המחבר, שכן ר' שלום שלמה משיראקא היה בנו של ר' ברוך שניאור ואחיו של ר' לוי יצחק, ולא בנו של ר' לוי יצחק.

232. כלומר: ממתפללי נוסח אשכנז.

233. הרב אברהם חיים קצנלנבויגן (ראה לקמן ברשימת הזכרונות פרק כב).

234. הרב יוסף הלל ברמן (וראה לקמן שם).

235. כמסופר באריכות לקמן ברשימת הזכרונות (שם).

236. כך מסופר גם ב"תולדות חב"ד ברוסיא הסובייטית" ע' רטו, וכן ב"תולדות לוי יצחק" ח"א ע' 212.

אתי לתאר הצער הגדול. ועד אשר באו למקום שנשלחו, עברו כמה חדשים ביסורי גיהנם וכף הקלע.

בני ביתם היו מודאגים מאד ממקושרי נפשם, שלא הי' ביכולתם למצוא איזו ידיעה מה נעשה עם הנאסר ממשפחתם, שלא ניתנה רשות לא להתראות ולא לכתוב הביתה מהנעשה עמהם, ולפעמים רבות עברה שנה תמימה עד בואם למקום שנשלחו.

במשך ה"עטאפ" של הרב מנחם מ' נמצאו עמו כמה אנשים ממתעסקי בעניני יהדות מעיר קיוב, שהיו ג"כ אסורים ונשלחו לקזכסטן.

ביום ש"ק אחד, לערך חודש טבת, הביאום לבית הנתיבות של עיר חארקאוו בלויית אנשי חיל מזויינים וכלבים טורפים, שלא ינוסו. בהילוכם מהמרכבה בבית הנתיבות, פתאום נפל הרב מנחם מ' ש"ס. אחד מאנשי חיל המלווים אותם, שהי' עמו כלב תרבות לסייעם שהאסירים לא יימלטו, שלח את כלבו שינשוך אותו ויקום, אך הכלב לא נגע בו, שהרגיש שהרב מת ר"ל.

קבר ישראל

אחרי זמן של כמה חדשים, קבלתי מכתב מידידי ר' שניאור זלמן בוטמאן[237], שקבל מכתב מאיש א' מקיוב שהגיע למקום שנשלח, והי' ב"עטאפ" אחד במרכבה אחת עם הרב מ'מ, וראה כל הנעשה עם חותנו הרב, וכותב היום והחודש שבו נפטר, כמדומה כ"א טבת[238]. ובקשת רש"ז בוטמאן ממני היתה להודיע אם בא לקבר ישראל[239].

הלכתי ל'גארסאוועט' (משרד העיר), במחלקה השייכת להשגחה על בית הקברות דהעיר, ואמרו לי שהמתים הנשלחים אין נמסרים לבית הקברות, כי אם קוברים אותם במקום, בחצר בית האסורים או סביב לו. וכן אמר לי הראש דחברה קדישא, ר' ברוך גאלדשטיין שהי' לו משרד דחברה קדישא, וגם הוא מילא דברי האיש שבהנהלת העיר, שמזמן שהקאמוניסטין שולטים לא אירע שישלחו מבית האסורים לבית הקברות.

ולבי אומר לי – השערה בעלמא – אף שרחוק מהמציאות, אבל בדרך אפשר יש לומר שבא לקבר ישראל:

בחורף ההוא, בערך חודש טבת, קרוב לזמן שנפטר הרב מנחם מ' ש"ס, במוצש"ק, ישבו כמה בחורים בביהכ"נ "מעשצאנסקי" ולמדו יחד.

פתאום נכנסו אחדים לבושי מדי ג.פ.או., ואמרו להבחורים: בואו אתנו. פחד גדול נפל עליהם, עד שלא יכלו לדבר, והלכו החוצה. ושם עמד "אוטאמאביל' המוליך משא, ואמרו להבחורים שיעלו על המרכבה, וראו ששכב שם נפטר. ונסעו אתם לבית הקברות היהודי, וקברו את הנפטר. והאנשים הביאו אותם חזרה להעיר.

אף שאפשר שהי' נפטר אחר – שכן קרה אצל גדולי הקאמוניסטין, שהי' להם אב ירא שמים, ובקש את בנו לקבור אותו כדת יהודית (כמו־כן בשלמה קאצענעלנבויגן[240] ואלטער וויעטקער, שבקשו מחבריהם לקברם בקבר ישראל) – גם זה אפשר, שבן הרב מנחם מ' ש"ס, שהי' מנהל בית חרושת הטראקטורי בחארקאוו, שעבדו שם ארבעים אלף עובדים, אפשר שהודיעו לו שנפטר אביו, וטפל בו לקברו בבית החיים.

237. חתנו של רמ"מ שניאורסאהן.

238. ב"תולדות לוי יצחק" שם מופיע סיפור פטירתו של רמ"מ שניאורסאהן מפי רש"ז בוטמן, בשינויים משמעותיים: (א) האדם שנלווה למסע והיה עד לפטירתו של רמ"מ שניאורסאהן הוא לא אחר מאשר ר' לוי יצחק שניאורסאהן, אביו של כ"ק אדמו"ר זי"ע ואחיינו של רמ"מ; (ב) נפילתו של רמ"מ שניאורסאהן מן הקרון היתה תוך כדי נסיעת הרכבת (אם־כי לא ברור כיצד נמצא גופו שרוע על הארץ בהגיע הרכבת ליעדה, כמסופר שם); (ג) יום הפטירה הוא ה' טבת.

239. שכן המחבר התגורר בתקופה זו בחרקוב.

240. כנראה הוא הנזכר לקמן (ע' 285) בשם "שלמה אווראוויטשער", וברשימת הזכרונות (פרק י) בשם "שלמה קאלאווארייער".

נט. הרה"ג הרה"ח ר' לוי יצחק שניאורסאהן[241]

בצל אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע

הרה"ג החסיד המקובל וכו' מוהר"ר לוי יצחק שניאורסאן, מחסידי כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב, דור רביעי מכ"ק אדמו"ר הצ"צ, עטר כתר הרבנות דק"ק יעקאטערינאסלאוו, הנקראת עתה דנעפראפעטראווסק.

כמעט בכל שנה, ולפרקים קרובים, דרכו הי' לבוא ללייבאוויטש, להסתופף בצילא דמהימנותא כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע.

לטובת הכלל ולטובת היחיד

בכל ענין כללי לטובת הכלל לקח חלק מסויים להוציא מכח אל הפועל בהטבת מצב היהודים, וכן נתן יד לעזרה לטובת יחידים – הן חסיד, או תמים, או איש פשוט הנצרך לעזרה, הן בפועל ממש, והן בהשתדלות אצל אנשים או בהשתדלות אצל הממשלה.

כוח אדמו"ר הזקן

החסיד התמים ר' יצחק מתמיד הי"ד, בשמעו פעם הראשון מאמר בדא"ח מהרה"ג הרלו"י, שהי' עמקן גדול בלימוד דא"ח, אמר הרי"מ שרואה בנכד כ"ק אדמו"ר הזקן כח אדמו"ר הזקן[242].

סיכול מזימת השלטונות

בשנת תרצ"ב או תרצ"ג נדרשו הרבנים דאוקריינא לבוא לחארקאוו – שהיתה אז בירת אוקריינא – מטעם ממשלת אוקריינא, היינו ע"י הג.פ.או.[243], שיחתמו ויכחישו את אשר כל העיתונים, והרבה מאנשי הממשלה דחו"ל, הודיעו – שרודפים את דת ישראל והרבנים. ונדרשו לבוא הרבנים דנעפראפעטראווסק, אדעס, חרקוב, קיעוו וראסטאוו.

הרה"ג הרלו"י ש"ס הי' מראשי המדברים, וההצעות איך יהי' תוכן ההכחשה, וכל הרבנים שמעו לדברי הרה"ג הרלו"י. העורך דין זעמבא שערך את התוכן לא נראה בעיני הרלו"י והרבנים, ובכל יום ויום ערכו תוכן חדש, וכה נתארך יותר משבוע.

כאשר באו הרבנים בסוף השבוע להג.פ.או., אמרו להם שאין נצרך עוד להכחשה, שכבר נודע בחו"ל שהכריחו את הרבנים דאוקריינא לשלוח הכחשה שרודפים את הדת ברוסיא[244].

ס. הרה"ג הרה"ח ר' ישראל נטע גנעסין

ארבע עיירות הצטיינו בשילוח תלמידים לישיבת תומכי־תמימים ללמוד בליובאוויטש: עיר דיסנא פלך וויטעבסק – ע"י המלמד החסיד מוהר"ר ברוך יוסף קזלינר[245]; עיר נעוול פלך פסקאוו – ע"י המלמדים החסידים דשם; עיר ראגאטשאוו – ע"י המלמד החסיד מוה"ר אלעזר גרליק[246]; עיר פאצעפ פלך טשערניגאוו – ע"י הרה"ג הרה"ח מוהר"ר ישראל נטע[247] גנעסין[248].

רוב התלמידים מעיר דיסנא, ראגאטשאוו, נעוול – נתקבלו בחדרים, או בכתה הראשונה בהשיעור, של הראש ישיבה הרה"ג ר' יהושע ארש, הנקרא "דער דווינסקער ראש ישיבה"[249].

---

241. אביו של כ"ק אדמו"ר זי"ע. אחזותיו – ראה גם "תולדות לוי יצחק" (ג' חלקים).

242. ראה גם "תולדות לוי יצחק" ח"א ע' 232.

243. =המשטרה החשאית הסובייטית.

244. ראה גם "תולדות לוי יצחק" ח"א ע' 165. וש"נ.

245. אחזותיו – ראה באריכות "שמועות וסיפורים" ח"א ע' 107.

246. נזכר גם בספר "תולדות חב"ד ברוסיה הסובייטית" ע' קנה.

247. בהערה לאגרות קודש אדמו"ר מוהרש"ב (ח"ח ע' רפח) נאמר ששמו היה ר' יהושע נתן (וכך הוא אכן חתום בתעודה שנדפסה ב"אהלי ליובאוויטש" ח"א ע' 25), והוסב לר' העורשל נטע. בספר "מגדל עז" הוא מכונה בשם "אורי צבי נטע", וכן ברשימות אחרות של המחבר.

248. ראה גם "זכרון לבני ישראל" ע' כד.

249. אחזותיו – ראה גם לקמן ברשימת הזכרונות (פרק ה). וש"נ.

לא כן תלמידי פאצעפ, שהרה"ג ר' ישראל נטע גנעסין יסד שם ישיבה, ועצמו הי' הראש־ישיבה מגיד השיעור, ודרכו בלימוד לפתח כשרונות התלמידים בלימוד על הדף.

כל סוגיא ביאר הרי"נ בתחלת הלימוד ע"פ שיטת רש"י, ובביאוריו ישב כל קושיות התוספות על פרש"י. וכאשר ניגשו ללימוד התוספות – אף שלפי שיטתו ע"פ פרש"י אין מקום לקושיות התוס', ביאר וקיים שיטת התוספות, איך שאעפ"כ יש מקום לקושיות התוספות ומוכרחים לתירוצי ושיטת התוספות.

תלמידיו של הרי"נ ניכרים היו באופן לימודם בהיותם בליובאוויטש – הן אותם שמסרו א"ע ללימוד הנגלה והן אותם שמסרו א"ע ללימוד דא"ח – שהלימוד יהי' בעמקות, ולא להטעות א"ע ("ניט נאַרן זיך").

מתלמידי הרי"נ ידועים הם המשפיע התמים הרה"ח ר' אלטר שימחאוויץ[250], התמים זלמן דוד מיכלין מאמלין פלך טשערניגאוו[251], ועוד ועוד.

סא. הרה"ג הרה"ח ר' ישראל נוביק[252]

שמעתי בליובאוויטש את הרה"ח הרה"ג מוהר"ר ישראל נאוויק, הרב דאושאץ (חותן הת' ר' יעקב שפערלין), איך הוא מתפלל – בקול נמוך, אבל כל דיבור שיצא מפיו כמונה מעות. כשהגיע ל"ויברך דוד" – הגבי' קולו ואמר בהתלהבות פסוק "ואתה מחי' את כולם", ומהווה אותם מאין ליש, והכה באצבע צרידה.

סב. הרה"ג הרה"ח ר' שניאור זלמן שניאורסאהן מלודז'[253]

זיכרון סלקטיבי

הרה"ג בנגלה, דא"ח וקבלה, מוהר"ר שניאור זלמן שניאורסאן מלאדזש, בעת מלחמת העולם הראשונה הי' פליט מחמת המלחמה בעיר וויטעבסק.

לפרנסתו עשה שותפות עם התמים ר' דובער יפה מבעשענקאוויטש[254], שגם הוא דר בוויטעבסק, והיתה לו חנות מדברי בשמים וממי רפואה שאין צריכים לזה הוראה מרופא (שהיתה לר' דובער ידיעה באלו הרפואות שאין צריך לרופא).

ר' דובער הי' קונה מינים שיש בהם הרוחה – שבעת המלחמה כל יום היו משתנים המקחים – ובכל יום הי' נותן דין וחשבון לפני הרה"ג מוהרש"ז איזה מינים קנה היום ומחירם, ולמחרתו נתן חשבון לפניו איזה מינים נמכרו וכמה ריוח הי'.

ויאמר הרה"ג הרש"ז לר' דובער יפה: כמדומה לי שיש לי דעת וזכרון בלימוד גפ"ת ודא"ח וקבלה, וכאשר אתה מבאר לפני המינים שקנית ומחירם – למחרתו אין אני זוכר כלל את שמם...

(שמעתי מר' דובער יפה)

ענינים בקבלה – מתוך "פירוש המלות"

הרה"ח מוהר"ר שניאור זלמן שניאורסאן מלאדזש אמר פעם לר' דובער יפה, שכאשר נדפס ספר פי' המלות לכ"ק אדמו"ר הצ"צ, ומבאר המשנה במסכת ב"ב בענין גויל וגזית וכו', נתבארו לו הרבה ענינים בקבלה.

(שמעתי מר' דובער יפה)

250. אודותיו – ראה לקמן ע' 292 ואילך.

251. אודותיו – ראה לקמן ע' 305. וש"נ.

252. נזכר גם בספר "אהלי שם" ע' 5.

253. אודותיו – ראה גם "חסידים הראשונים" ח"ב ע' 139 ואילך.

254. אודותיו – ראה "ספר התמימים" ע' נא.

סג. הרה"ח ר' יחזקאל פייגין הי"ד

שמעתי בשם הרה"ח התמים ר' יחזקאל פייגין ז"ל הי"ד על הפסוק[255] "כי נכסוף נכספתה לבית אביך למה גנבת את אלקי":

"נכסוף נכספתה" – באמת יש לך כוסף לדברים גשמיים והמותרים, "לבית אביך" – היינו הרגילות שלך, אבל "למה גנבת את אלקי" – למה לך לערב שזהו לשם שמים, לגנוב ולומר שזהו מצד הקדושה?...

סד. הרה"ח ר' יהושע אליהו וולוסוב[256]

תולדותיו ועיסוקו

החסיד ר' יהושע אלי' וואלאסאוו נולד בארשא (פלך מאהילעוו) לאביו החסיד ר' שלום בעל מגיה.

אדם בעל לב טוב, בעל צדקה מצויין בלא רעש, בעל דקדוק, בעל קריאה, בקי בעריכת ספרי חשבונות, "מאטעמאטיק", הכלל – איש מושלם. והעיקר – שהי' חסיד.

בארשא הי' לו בית־תלמוד ללמוד לתלמידים ולתלמידות איך לערוך ספרי חשבונות. בעת המלחמה הראשונה בטל בית־הספר שלו, והי' נוסע לעירות הגדולות, לבתי המסחר הגדולים שהיו טעויות בספרי החשבונות שלהם, והוא תיקן הספרים, ובא על שכרו, והרוויח אז בטוב.

בשנת תרע"ח נתיישב בחארקאוו. אשתו עסקה בחנות ממיני מחי', והוא עסק בלימוד לתלמידים "מאטעמאטיק" ולערוך ספרי חשבונות.

אשתו עסקה בחנות עד שנת תר"צ. אחרי סגירת החנויות היתה כל פרסתו ללמד לתלמידים ספרי חשבונות. בעת המלחמה השני' נמלט לערי אוזבעקיסטאן, ובשנת תש"ג שבק חיים לכל חי קרוב לעיר טאשקענט. יהא זכרו ברוך.

255. ויצא לא, ל.

256. אודותיו – ראה גם "ספר הזכרונות דברי הימים" ע' צט ואילך.

"העברת הסדרה" בליקוטי־תורה

סיפר לי החסיד ר' יהושע אלי' וואלאסאוו, שכשהי' אצל כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב ביחידות, אמר לו כ"ק שילמוד בכל שבוע לקו"ת של כל הסדרה מאותו שבוע.

ושאל לכ"ק: הלא יש סדרות שא"א בשבוע אחד לגמור את כל הלקו"ת? ואמר לו כ"ק, שיעביר הלקו"ת כמו שמעביר את הסדרה בעש"ק.

סה. הרה"ח ר' יעקב אוטבסקי[257]

תולדותיו ועיסוקו

החסיד ר' יעקב אוטעווסקי, פרנסתו היתה מעבודת סרסור, וגם היתה לו ירושה מדודו ר' יעקב אוטעווסקי שגר בעיר בראנסקי, שהי' עשיר. דודו הי' חסיד ומקושר לכ"ק מוהרש"ב דרעציצא, בנו של כ"ק מהר"ל בנו של כ"ק אדמו"ר הצ"צ, ואחרי שנסתלק כ"ק מוהרש"ב דרעציצא נתקשר לכ"ק אדמו"ר מוהרש"ב דליובאוויטש.

נתיישב בחארקאוו לערך שנת תרע"ז, והי' ג'כ מהמתעסקים ע"ד הישיבה ומעמד. לא הי' עשיר, אך כפי כחו נטל חלק בכל עניני ליובאוויטש.

נפטר לערך תרצ"ד או תרצ"ה, ומ"כ בחארקאוו.

תנצב"ה.

בקיאותו בדא"ח

החסיד ר' יעקב אוטעווסקי הי' נוסע כל ימיו לליובאוויטש על יו"ט של ר"ה. כשחזרו דא"ח בר"ה בחארקאוו, הי' אומר שזה המאמר שחזר החוזר שמע בעצמו מכ"ק אדמו"ר מוהרש"ב, ואמר באיזה שנה שמע.

גם בסעודת י"ט כסלו, כשחזרו מאמר "פדה בשלום" של כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב, הי' עוזר להחוזר,

257. אחזותיו – ראה גם "ספר הזכרונות דברי הימים" ע' קת.

שכבר שמע מהחוזרים כמה פעמים המאמר, והי' בקי בו.

סו. הרה"ח ר' מנחם מענדל דייטש[258]

תולדותיו ועיסוקו

החסיד ר' מנחם מענדל דייטש, בן ר' חיים יוסף מדאקשיץ, נכד החסיד ר' יקותיאל המלמד מדאקשיץ[259], חתן החסיד ר' אברהם יצחק סעגאלאוויטש מפלעשצעניץ. זוגתו של ר' אברהם יצחק היא רחל לאה, ידועה בפי חסידי חב"ד.

רמ"מ דייטש התיישב בחארקאוו בשנת תרע"ה. בבואו לחארקאוו שכר דירה גדולה, ובביתו הי' מנין גדול שהתפללו בו בכל יום. עד שנת תרפ"ה עסק במסחר וקנין, ומאז עד בואו לארה"ב עסק בסרסרות.

בשנת תרפ"ה, כאשר בתי־הכנסת – הן אלו שנמצאו ברשות הקהל, והן אלו שנמצאו בבתים אצל יחידים – נסגרו מטעם ה"יעווסעקץ", נסגר גם המנין, ועבר להתפלל בביהכנ"ס "מעשצאנסקי", והי' נמצא רוב היום בביהכנ"ס.

הי' לומד קודם התפלה לקו"ת במנין קטן ב"חדר שני", ואח"כ תפלה במתינות, ואח"כ – בזמן שבין מנחה למעריב – לימוד תניא ודף גמרא ועוד.

סעודת י"ט כסלו

אחרי שנת תר"צ, כשהמורא שהפיל סטאלין על כל אנשי המדינה, ובפרט אנשי חב"ד, סעודת י"ט כסלו לא היתה כ"כ בפרסום, ובבית של יחיד הי' מורא להתאסף, וערכו סעודה בביהכנ"ס "מעשצאנסקי" עבור תלמידי הישיבה והמקורבים ביותר. ר' מ"מ הי' מן המתעסקים לערוך הסעודה, ואף דאג לכף לאכול "שווארצע קאשע" כמנהג ליובאוויטש, כי אז הי' קשה להשיג כף, וגם האמצעים היו מצומצמים, ועשה רממ"ד כפות מעץ, והי' עסוק בזה הרבה.

עזרה לכל נצרך

ביתו הי' פתוח לרווחה, ודאגו הוא וזוגתו עבור כל לב נשבר ונדכה. תלמידי הישיבה, אם עברו דרך חארקאוו, מצאו מקום מרגוע, הן באכילה ושתי' והן בלינה, אצל ר' מ"מ הנ"ל, ואת הכל קבלו בסבר פנים יפות.

בעת המלחמה, כשברחו מחארקאוו ובאו לסמרקנד, נראה בפו"מ עסקנותו ודאגתו לטובת אחינו בני ישראל, יהי' מי שיהי' – חב"ד, בני ליטא או בני פולין.

הרעב בעת המלחמה הי' גדול, ובפרט שלא קבלו לחם מי שאינו עובד באיזה עבודה אצל המשטרה, ורבים היו שלא היתה להם עבודה ולא אמצעים להחיות את נפשם, והרעב גזר על ימין ועל שמאל, ממש נפוחי כפן.

מה עשה רמ"מ? שפת על הכירה יורה גדולה עם תפוחי אדמה או מיני זרעונים, וכל הבא לביתו החי' את נפשו בקערה של תבשיל[260].

ה"עזר כנגדו", מרת הינדא, גם היא עבדה קשה להשיג פרוסת לחם לכל נדכה ורעב ללחם, ועמדה שעות ארוכות אצל החנויות המוכרות לחם ע"י "כרטיסים" שבידם (לאלו שעובדים נתנו "קארטאצקעס", היינו תעודות, עבור כל יום כמה מגיע למשפחתו), ופשטה ידה לכל מקבל לחם לפרוס לה פרוסה קטנה עבור העניים, ובאלו הפרוסות החייתה נפשות רבות שהיו רעבים ללחם.

רבו כמו רבו המעשים טובים שעשה רמ"מ וזוגתו הינדא. ובזכות זה זכה לאריכות ימים, ונפטר בשיבה טובה בברוקלין נ"י, ומנוחתו כבוד בבית החיים דחב"ד.

תנצב"ה.

---

258. אחותו – ראה גם "ספר הזכרונות דברי הימים" ע' קח ואילך.

259. אחותו – ראה ספר השיחות תש"ז ע' 113. וש"נ.

260. ראה גם "תולדות חב"ד ברוסיא הסובייטית" ע' רכד.

סז. הרה"ח ר' הלל לוין[261]

ר' הלל לעווין נתגדל אצל אביו השו"ב באחת מהעיירות שבסביבות האמעל, חסיד חב"ד מקושר לכ"ק אדמו"ר רש"ז מקאפוסט. חותנו הי' החסיד הידוע ר' שמואל קרוגליאק.

חסידים היו קוראים את ר' הלל "אַ חסיד'ישער שייגעץ'[262], כל ימיו דר בהאמעל, ופרנסתו "אַ שטעקל דרייער'[263], ובפרט אצל יערות של האמעל, בכל קנין שעשו – הי' מוצא שהוא אחד מן הסרסורים.

ר' הלל לעווין הי' עסקן פקח, ובעת מאסר כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע עשה כל מה שבכחו לעשות[264]. בניו עבדו במשרד שר החוץ, ומסר לבניו ע"ד מאסר כ"ק, ובקש מהם שכל מה שבכחם לעשות יעשו לטובת השחרור בציווי כבוד אב.

גר בחארקאוו עד אשר נתלקחה המלחמה, ואחר נסע לאיזה מקום. ואין ידוע לי איפה הי', ואיך המשיך שאר חייו. בצנעא נסע, ולא ידע ממנו שום איש.

אני כותב עליו מטעם שנטל חלק בחרות כ"ק אדמו"ר, וחוץ מזה – הוא הי' מידיד, ועל־ידו היתה אפשרות לפעול פעולות טובות, הן בעניני הכלל והן בעניני הפרט. יהא זכרו ברוך.

סח. הרה"ח ר' יצחק מתמיד הי"ד[265]

תולדותיו

הרה"ח התמים מוהר"ר יצחק מתמיד גורעוויטש הי"ד נולד בעיירה ברעזנאוואטע[266], אחת מה"קאלאניעס" שנתייסדו ונתיישבו ע"י חסידי כ"ק אדמו"ר האמצעי.

למד בצעירותו בישיבת קרעמענצוג ע"י הנהלת הר"י הנקרא "דער גדול"[267], ומסר א"ע ללימוד הנגלה. אח"כ נתקבל בישיבת תו"ת בתחלת התייסדותה, והמשיך ללמוד תורת הנגלה בהתמדה גדולה.

מליובאוויטש נשלח לעיר זעמבין תחת השגחת המשפיע הרה"ח מוהר"ר שמואל גרונם אסתרמן. שמעתי מחותני הרה"ג התמים מוהר"ר אהרן תומארקין, שלמדו יחדיו בזעמבין, שדרכו אז להעמיד ספל מים, ולשים רגליו בהספל של מים, שלא יישן ויתמיד בלימודו עד שעה מאוחרת בלילה. חבריו שהכירו שהוא מתנמנם, וחשו עבור בריאותו, היו מכבים את העששית המאירה כדי שיישן.

במשך הזמן חשקה נפשו בלימוד הדא"ח בעמקות והבנה ובעבודת התפלה, וכל ימיו עסק בעבודת ה', והבנתו בתורת הדא"ח בהבנה נעלית ועמקות נפלאה.

עבודת התפילה

דרכו לקום בכל יום (הן חול והן ש"ק) בשעה הששית ממטתו, ואח"כ הכנות לתפלה משעה הששית בבוקר עד לערך שעה עשת־עשרה, והתחיל בלבישת טלית ותפילין, והתפלל עד השעה הרביעית או החמישית אחר חצות היום. בלילה קרב שלחנו למטתו, לומד ומעיין שעה ארוכה עד אחר חצות לילה, עד שהשינה גברה עליו ונפל למטה, וישן עד השעה הששית בבוקר לערך.

ביום שמחת־תורה הי' מזרז את המתפללים להתחיל להתפלל בזמן מוקדם, והי' מזרז אותי שאהי' הבעל תפלה, ולהתפלל בזריזות.

ואשאל אותו: מה יום מיומיים? ואמר: הלא צריך היום להתוועד!...

דקדוק והידור במצוות

היראת שמים וזהירות ודקדוקו במצוות אין לשער, כידוע שהי' מהדר גדול במעשה המצוות, והיו לו

---

261. אולי הוא הנזכר בכתבי הרח"א ביחובסקי ע' נז.

262. ="שייגעץ' חסידי.

263. ="מסובב מקלות", כלומר: עוסק בעסקי רוח.

264. ראה גם לקמן ברשימת הזכרונות (פרק יז).

265. אחותיו – ראה גם בספר "יראת ה' אוצרו".

266. בספר "יראת ה' אוצרו" (ע' 8) מתוקן: ברז'יגובאטה.

267. ב"יראת ה' אוצרו" (ע' 25) נאמר ש"דעם גדולס ישיבה" היה שמה של הישיבה במינסק, שם למד בשלב מאוחר יותר.

מנהגים פרטיים בהידור. בכמה דברים אמר שכן התנהג הרה"ג הרה"ח מוהר"ר הלל מפאריטש.

מעט מהנהגותיו[268]:

א) אם התוועד כל הלילה עד אור הבוקר, אף שלא ישן (ומסתמא נהג כן אף שישן בודאי), נטל ידיו שלש פעמים על יד ימין ושלש פעמים על יד שמאל בלי סירוגין, ועוד תיכף שלש פעמים בסירוגין.

ב) ברכות אמר כל הברכות על הסדר, לא חיסר אף אחת, וגם לא יצא ממי שהוא. ושאלתי אותו מאין המקור לומר כל הברכות, ואמר שכן דעת הרשב"א.

ג) לא אכל, רק פעם אחת ביום אחר התפלה, שזה כמעט שעה החמישית לעת ערב. בחורף בימים הקצרים הסעודה הראשונה נתקיימה אחרי תפלת ערבית. לפעמים שתה כוס תה בבוקר.

ד) שנים מרובות לא בא לפיו שום בשר, לא בשר בהמה ולא בשר עוף.

פעם קודם עיוהכ"פ בקש ממני שאעיר אותו בבוקר השכם לכפרות, ואני אהי' השוחט. העירותי אותו בבוקר השכם והלכנו לטבול במקוה, והעמדתי לפניו החלף (סכין של שחיטה). אף שהי' מוכן קודם, חפצתי שיראה העמדת הסכין[269].

הלכנו לחדר הזביחה, ועמד כל זמן השחיטה לנגדי, אך התעמק בהתבוננות, שחפצתי לכבדו במצות כיסוי הדם, ולא שמע מה שדברתי אליו, שהי' בדביקות. ועוד הפעם לא הי' בידי לומר לו, שבית השחיטה נתמלא באנשים שהביאו לשחוט כפרות.

אח"כ אמר לי, שבאמת הי' אוכל היום מהעוף ששחטתי, שלא מש ידו מידי, אבל מה אעשה שכבר קבלנו עלינו שלא לאכול בשר (הי' מדבר על עצמו בל' רבים).

ה) הי' מהדר שלא לאכול מזונות בלי מילוי, ורק חלות דבש (היינו "לעקאח", שנאפה בדבש) הי' אוכל בלי מילוי.

ו) הזהירות והדקדוקים באפיית מצה שמורה שלו רבו. לנקב המצות דקדק שיהיו שלא ע"י ברזל, כ"א הכינו עבורו עצים דקים ובהם נקבו המצות.

אחר שהעלו הנשים את המצות שגלגלו, ונקבו אותה תומ"י ע"י העצים הדקים – אם לא הושיבו אותה תומ"י בתנור לאפות, הניח אותה להצד. אם איש או אשה דברו בשעת עשיית המצה – הניח אותה המצה ג"כ להצד.

אחר האפי' בירר עבורו רק שתים־עשרה מצות, עבור כל ימי חג המצות, באלו שהי' ברור לו שאין בהם שום פקפוק, ואותם אכל כל ימי חג הפסח.

ביצים בישל קודם הפסח עבור כל ימי הפסח, וכן יין עשה בעצמו. אחרי עבור ימי הפסח הי' חלוש עד למאד, שלא אכל כל ימי הפסח שום דבר, רק אלו הדברים שהכין לו קודם הפסח.

בימים הראשונים של חגה"פ שאל למכריו: איך הי' אצלו אכילת הכזית מצה?

ז) בחג הסוכות לא יצא מהסוכה, כ"א לטבול במקוה ולהתפלל בביהכ"נ, ולדברים המוכרחים ביותר. אוכל ולומד וישן בסוכה. כל לילה של חג הסוכות הי' מתוועד עם חסידים עד השעה שלישית בלילה, וישן בסוכה אף אם ירדו גשמים.

ח) בפועל כל יום הי' מתענה, בפרט בימי החורף. איני יודע אם קבל עליו תענית, ובודאי לא קבל עליו תענית, שבימי פגרא הי' מתוועד עם כולם מבעוד יום (כן נראה לי).

פעם שאל לכ"ק אדמו"ר מוהרש"ב: היות שכתוב בספרים דבר תענית הפסקות, שמרוויחים בתענית שנחשב יום אחד של תענית כאילו התענה כמה ימים, כמו תעניתים של עשי"ת שנחשב לחשבון גדול וכיוצא בו, וכמו אם מפסיקים בערב יו"כ כמה שעות בעוד יום ולמוצאי יו"כ להפסיק התענית בשעה ארוכה אחר צה"כ נחשב לימים אחדים. ויען כ"ק: "מיר זוכן ניט

268. ראה גם "אהלי ליובאוויטש" ח"ב ע' 64 ואילך (מרשימות הרמ"ז גרינגלאס מפי המחבר).

269. בת המחבר, הרבנית חיה ליברמן, מוסיפה ומספרת, שלאחר בדיקת הסכין אמר ר' יצחק מתמיד שזוהי סכין השחיטה הטובה ביותר שבדק אי־פעם.

פרנסה, געגוג אַז עס זאָל ניט זיין קיין אָנווער' (אין אנו מחפשים פרנסה (הרווחה), די שלא יהי' נזק).

לארח בביתי שונאי חסידים?!

בשנת תרע"ה נסע ר' יצחק לכ"ד טבת, יום הסתלקות כ"ק אדה"ז, לעיר האדיטש, להשתטח באהל כ"ק.

התלמיד מרדכי אליעזר לאפאטאווסקי[270] מעיר פריסלאוו – שלמד בראמען אצל ר' יצחק, שהי' אז ראש ישיבה בראמען – בהלכו ברחוב פגע בשני אנשים, ושאלו למרדכי אליעזר: אפשר יודע מקום אכסניא? ושלח אותם לבית ר' יצחק.

בבוא ר' יצחא מהאדיטש לביתו, וראה את האורחים, והתחיל לדבר עמם ולהכירם שהם מ"נאווהארדאקער'[271], שנסעו מעיר לעיר לייסד ישיבות על דרך ר' יוזיל[272].

כשבא מרדכי אליעזר לבית ר' יצחק אמר לו: מה מצאת אוון בי, לארח בביתי שונאי חסידים ודא"ח?!

"אַ געדאַוועטער מאמר"

פעם חזר דא"ח, מאמר ד"ה מלכא ומלכתא וכו', ואמרתי שהיום נתבאר הענין היטב, ומה יום מיומיים?

ויאמר: "דאָס איז געווען אַ געדאַוועטער מאמר" (זה הי' מאמר אחר התפלה)[273].

ברכה לבנים

פעם היינו בהתוועדות אצל השו"ב ר' יוסף חן[274]. בתוך ההתוועדות אמרו אחדים שר' יוסף צריך לברכה, שלא היו לו בנים. ויאמר שאינו יכול.

וסיפר שהי' פעם בעיר ארשא כשהי' שד"ר עבור מעמד ולסדר לימוד דא"ח ברבים, והתוועדו בבית חסיד אחד, ושם הי' חסיד אחד שלא היו אצלו בנים, ויאמר החשוך בנים שיתן סך מסויים עבור מעמד ויברכו אותו בבנים, והיו אז בגילופין, ונתברך, ונתקיימה הברכה. ואחר זה לא הי' ביכולתו לבוא לעיר ארשא.

וסיים: ואתם חפצים שאסע גם מכאן?...

"שלא עשני גוי"

בעת שנודע שהת' שלמה אווארוויטשער[275] נתחמץ, אמר ר' יצחק מתמיד:

מה שאנו מברכים בכל יום "שלא עשני גוי", "שלא עשני עבד", "שלא עשני אשה" – וקשה, שאלו הברכות אינן דומות להברכות שקודם, שהוא לצרכי הגוף, כמו "עוטר ישראל" שהכוונה לכובע שעוטר את הראש, אבל אלו הברכות השלש, די אם ביך כשנעשה בר־מצוה, ולמה לברך אותם בכל יום ויום?

ואיתא בכתבי האריז"ל שהתירוץ הוא, שאם ח"ו בר ישראל עשה דבר שאינו כהוגן, אין מחזירין לו הנשמה, כי אם פחותה, כמו נפש של גוי, או נפש של עבד, או נפש של אשה, כמו שפסקו עליו מלמעלה.

ועל ידי זה ר"ל נתחמץ, ה"י.

עד שמשיגים שלוש קופייקות...

שמעתי מהרה"ח התמים מוהר"ר יצחק מתמיד גורעוויטש, שאמר פעם מילתא דבדיחותא:

שתי נשמות נפגשו למעלה – אחת שפסקו למעלה שתרד למטה להתלבש בגוף בשר ודם, ונשמה שני' שגמרה עבודתה והבירורים השייכים למטה ועלתה למעלה. ונפגשו שתי הנשמות באמצע הדרך.

ותשאל הנשמה היורדת למטה להנשמה העולה למעלה: מה נשמע בעוה"ז?

---

270. אודותיו – ראה אגרות קודש אדמו"ר מוהריי"צ חי"ג ע' רמז. ושי"נ

271. =מתלמידי נובהרדוק.

272. ר' יוסף יוזיל הורוביץ, "הסבא מנובהרדוק".

273. ראה גם "יראת ה' אוצרו" ע' 97.

274. אודותיו – ראה לקמן ברשימת הזכרונות (פרק טז).

275. שלמה ב"ר אברהם קצנלנבויגן (או קצנלסון). נזכר גם לקמן ברשימת הזכרונות (פרק י).

ותענה הנשמה העולה למעלה: בעולם הזה התחתון, בעד שלשה "קאפיקעס" (מטבעות קטנות) קונים אגודה של ציצית.

כשמוע הנשמה היורדת למטה, אשר שמעה בהיותה בג"ע מעלת מצות ציצית, שבעולם התחתון בעד איזה פרוטות יכולים להשיג ציצית – התחילה לזרז את הילוכה למטה.

ותצעק לה הנשמה העולה למעלה: אל תמהרי כל־כך, להוי ידוע לך שעד אשר משיגים את הפרוטות תוכל הנשמה לצאת מהגוף!...

סט. הרה"ג הרה"ח ר' אהרן תומרקין[276]

תולדותיו וכהונתו ברבנות

חותני, הרב הגאון ר' אהרן תומארקין, הי' מראשוני תלמידי תו"ת כאשר נתייסדה, ושנים אחדות למד בזעמבין, כאשר נשלחו תלמידים מהישיבה להתחנך ע"י המשפיע החסיד המפורסם ר' שמואל גרונם אסתרמאן[277]. לאחר זה שהמשפיע הרש"ג נתקבל למשפיע בליובאוויטש[278], בא חזרה לליובאוויטש, תחת השגחת המשגיח הרה"ג החסיד ר' זאב וואלף לעוויטין[279], חתנו של הרה"ח ר' גרשון דובער מקלימאוויטש.

בשנת תרס"ז התחתן עם חותנתי רחל, בת השו"ב המפורסם החסיד מוהר"ר ישראל חאנאוויטש. אחרי שנים אחדות שהי' סמוך על שולחן חותנו, נתקבל למשרת רבנות בעיר באבינץ דפלך וויטעבסק.

בשנת תרע"ד[280] נתקבל חותני, הרב הגאון ר' אהרן תומארקין, לרב בעיר חאטימסק פלך מאגילעוו, עפ"י פקודת כ"ק אדמו"ר הרש"ב נ"ע, ועזב את עיר שווינציאן בליטא, שבמשך ארבע שנים הי' רב לעדת חב"ד דשם. ובשנת תרע"ח[281] נתקבל לרב בחארקאוו[282].

למדנות וירא-שמים

חותני הר"א הי' חריף מאד, ולמד דף גמרא בעומק גדול, וידע בע"פ כמה תשובות בענינים שונים. הי' דרשן נפלא, פה מפיק מרגליות, הן בדרוש והן באמירת דא"ח, ונוח לבריות, ומורה הוראה לאמיתות. וסיפר לי, שבהיותו לומד בליובאוויטש חברו הי' הרה"ח המשפיע ר' אלי' עבער[283], ולמדו יורה דעה, וחזרו בעל פה כל דין וסעיף, אף כל הפרי מגדים של כל סעיף בט"ז וש"ך.

חותני הי' ידוע ביראת שמים שלו, שהי' זהיר במאד בדקדוק קל של מצוה ומצוה, ובמדותיו התרומיות בהנהגתו עם בני אדם, יהי' מי שיהי', וקנה לו אוהבים רבים מכל הסוגים.

הכנסת אורחים וגמילות חסדים

בפרט הי' ידוע בהכנסת אורחים שלו, כידוע ומפורסם שכל מי שעבר דרך חארקאוו מאנ"ש שיחיו, שהיו חפצים במאכל כשר בהידור, ולא חפצו להתאכסן בהכנסת אורחים – ובפרט לאחר שגברה יד הקאמוניסטן וגזלו את בית הכנסת אורחים – פנו לחותני הרב. ואף שדירתו לא היתה מרווחת כ"כ, וגם עבור משפחתו היתה בצמצום, שהיו למשפחת חותני שבע נפשות – מ"מ מצאו למו הרבה מקום להתאכסן בביתו, הן באכילה ושתי' והן בלינה, שזה הי' דבר הקשה ביותר בזמן ההוא.

אלו שבאו להתיישב בעיר – עד אשר מצאו דירה, היו דרים אצל חותני הרב. כמו למשל הרב המשפיע ר' יחזקאל פייגין, קרוב לשנה הי' דר אצל חותני. וכן

276. אחזתיו ואחות משפחתו – ראה גם לקמן ברשימת הזכרונות (פרק טו).

277. כמסופר במבוא לאגרות קודש אדמו"ר מוהרש"ב ח"א ע' 21 ואילך. ועוד.

278. בשנת תרס"ה (מבוא לאגרות קודש שם ע' 23).

279. אביו של הרה"ח ר' שמואל ליטין. אחזתיו – ראה ספר השיחות תש"ז ע' 116. ושו"נ.

280. ברשימה אחרת: תרע"ג

281. ברשימה אחרת: תרע"ט.

282. ליתר פירוט – ראה לקמן ברשימת הזכרונות שם.

283. אחזתיו – ראה לקמן ע' 297.

בשנת תרפ"ו בא התמים הרב ר' מאיר גורקאוו[284] להתיישב בחארקאוו, חצי שנה דר אצל חותני הרב. אף שהי' זה אחר חתונתי, ונתרבתה המשפחה – מ"מ מצאו פינה גם עבורו וזוגתו, עד אשר מצא מקום לעבודה ולדירה.

בהיות הישיבה תו"ת בחרקוב, מתרפ"ה עד תרפ"ח, לנו בחדר עבודתו כמה בחורים, והתעניין בכל אחד ואחד ע"ד שלומו וצרכיו. פעם עברו כמה תלמידי תו"ת, כעשרה אנשים, קודם הפסח, וכולם התארחו אצל חותני בכל הנצרך באש"ל.

נהירנא שתלמיד אחד נפצע רגלו, ולא הי' יכול להפשיט נעליו, ולא הי' איש בבית. וחותני הרגיש שהתלמיד חש באיזה מאיבריו, ובוש התלמיד לאמר לחותני מה שמרגיש. אבל חותני צוה עליו במפגיע שיאמר לו מה קרה עמו, וכאשר סיפר התלמיד שרגלו נפצע ובצקה, וצריך מי שיפשיט מנעליו – פשט חותני תיכף את נעליו, והביא מים ורחץ את רגליו, ומשח במשחה לרפואה.

המעשים הטובים של חותני רבו כמו רבו, ואי אפשר להעלות על הכתב כל הפרטים ופרטי פרטים. זכותו תעמוד לו ולזרעו אחריו.

העברת גופו לבית-החיים החדש

אלו שבאו מחארקאוו לנ"י ספרו, שבעת שהממשלה הסובייטית סגרה את בית החיים, ששם מצא את מנוחתו חותני הרב בחוהמ"ס תרצ"ז, נמצאו ידידים שהעבירו את שלדו לבית החיים החדש, ועוד של כמה יחידי סגולה.

תנצב"ה.

ע. הרה"ח ר' ישראל לוין ("ר' ישראל נעוולער")

בגלל הטשולנט והקוגל

בחורף תרפ"א, אחרי שכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ קם ממחלתו – ולא אמר דא"ח מפרשת תולדות עד פרשת וארא – הי' אומר כ"ק אדמו"ר דא"ח בבוקר קודם התפלה, לפעמים בשעה התשיעית ולפעמים בשעה העשירית, וזמני התפלה – בשעה האחת־עשרה או לפעמים מאוחר יותר, וגמרו בשעה השני'. והחסידים והאברכים חכו להופעת כ"ק אדמו"ר בבית כ"ק, ברחוב בראטסקי 44.

נמצאו אז חסידים שאמרו שטוב יותר להתפלל קודם שמיעת דא"ח, ואח"כ ישמעו דא"ח, ואחרי זה ילכו הביתה ויאכלו סעודת שבת, שאין מן הראוי להתענות בשבת קודש עד שעה מאוחרת כזה, שלפעמים עד בואם לביתם היא שעה שלישית אחרי הצהריים.

כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ, כששמע סברתם, אמר שכל פנימיות ענין החסידות ולימוד או שמיעת דא"ח הוא שהתפלה תהי' בכוונה[285].

ואמר להם הרה"ח ר' ישראל לעווין משל על סברתם, שהיא מנגדת לדרכי החסידות:

בהיות המלחמה בין הרוסים והאשכנזים במלחמת העולם הראשונה, קאזאק אחד מגדודי הקאזאקין, שעמדו סמוך לעירה יהודית הסמוכה למערכת המלחמה, נפרש מהגדוד שלו, ונכנס להעירה עם סוסו וכלי מלחמתו.

היום ההוא הי' שבת קודש. היהודים היו בביהכנ"ס, טרם אכלו הטשאלנט והקוגל, ונכנס הקאזאק לבית יהודי ובקש לאכול. ואמרו לו שהיות והיום ש"ק, יקח בעצמו מה שנפשו הזוללה חפצה.

ואכל כל מה שאיוותה נפשו בבית, ועוד הוציא מהתנור את הטשאלנט וקוגל, ושפך את כל זה

284. אחותיו – ראה לקמן ע' 299.

285. ראה גם לקמן ברשימת הזכרונות (פרק יא).

בה"קאצעלאג" שלו (מין בקבוק שאנשי חיל שומרים בו מיני מאכל ומשקה, עשוי ממתכת של נחושת וחגורה אל חגורו ואזור שבמתניו), וישב אל סוסו לשוב אל מקומו.

הצלוחית היתה מושכבת על הסוס, והתחיל לדהר ולדלג מחמת החמימות של המאכלים שדלקו והחמימו את בשרו. ורץ הסוס אל מחנה האשכנזים, ועשה הקאזאק במחנה האשכנזים מהומה וכליון גדול, ואח"כ שב אל מחנהו. אלוף הגדוד, בראותו את הגבורה שעשה החייל הקאזאק, נתן לו אות כבוד עבור גבורתו הגדולה.

חברו מה"קאזאקן" קנא בו קנאה גדולה, ונפרד גם הוא מהמחנה של הגדוד שלו, בלא פקודת שר האלוף, ורץ עם סוסו אל מחנה האשכנזים. חיל האשכנזים לקו אותו במכות אכזריות, ובשאר כחו הציל את נפשו לבוא חזרה אל גדודו. שר האלוף שלו הוסיף על המכות שלקה, וקנס אותו בקנס גדול עבור שרץ שלא ברשות אל מחנה האשכנזים.

וישאל את חברו: למה אתה עשית חיל, ועוד זאת שהשגת אות הצטיינות עבור גבורתך, ואני – חוץ מזה שקבלתי חבורות ופצעים ומכות, גם קנסו אותי בחרפה ובזיון?

ויאמר לו חברו: מה אתה חפץ להתדמות אלי? אצלי הלא הטשאלנט והקוגל חממו את סוסי לרוץ למחנה האויב, ולא מרצוני, ואתה מרצונך הטוב ובקנאתך עלי עשית זאת, וע"כ השגת גמולך בראשך.

וסיים הרי"ל: כן הוא בנמשל בנדון דידן – אתה אומר שטוב יותר להתפלל קודם שמיעת דא"ח מכ"ק כדי שלא לאחר זמן התפלה, אבל באמת הוא מיצר הרע, שהטשאלנט והקוגל חומם אותך, שיהי' בזמן מוקדם[286]...

הרב וה"צילנדר"

פעם התווכח התמים הרה"ח ר' ישראל לעווין עם החסיד ר' זנוויל זיידענפעלד[287] מוואַרשא ע"ד התנהגות של כמה חסידים, ומצא בהם כמה וכמה חסרונות. והשיב לו ר' ישראל הנ"ל במשל:

קהלה קדושה דעיר אחת קבלו עליהם לאב"ד ומו"צ דעירם רב מפורסם. להקבלת פנים דהרב נתאספו חשובי העיר במקום מפורסם בהעיר, וחכו לבוא הרב.

בבוא הרב למקום האסיפה, חבוש ב"צילנדר" כמנהג רבני ליטא ואשכנז, וישב על מקומו, הוריד את ה"צילנדר" מעל ראשו, והניח אותו על השולחן שעל-ידו ישבו כל הנאספים.

הנאספים ראו מעשה הרב כן תמהו: האם זהו דרך ארץ וכבוד להוריד את ה"צילנדער" ולהניח אותו על השולחן בפני חשובי העיר?

פתח הרב את דבריו ואמר:

הנני רואה התמי' על פניכם, מעשה שעשיתי שלא בדרך ארץ, להוריד את ה"צילנדער" ולהניח אותו על השולחן, לפני אנשים חשובים כמותכם. הבה אסביר לפניכם במשל:

בעת מלחמת רוסיא עם האשכנזים, חיל צבא הרוסים שלחו במערכת המלחמה חלוצי צבא גדוד של קאזאקין, שהיו בקיאים לערוך מלחמה, עם סוסיהם קלי המרץ, ועם רמחים ארוכים.

בראות חיל צבא האשכנזים את הקאזאקים עם סוסיהם, פחד נפל עליהם, ונסו לנפשם, ולא עמדו כח לעמוד בפניהם.

שר אלוף דחיל האשכנזים אסף את אנשי חיל שלו, ואמר להם: היום, כשיפשטו הקאזאקין עלינו, אל תביטו לעמוד פנים אל פנים עמהם, כי אם כל עבודתכם יהי' אל מרכז ואל נקודה אחת – לסובב קאזאק אחד ולתפוס אותו חי עם סוסו ורומח שלו.

---

286. כלומר: הרצון להקדים ולאכול את הטשאלנט והקוגל הוא הבוער בקרבך...

287. נזכר גם באגרות קודש אדמו"ר מוהריי"צ ח"ג ע' יז.

בהיות הבוקר, אנשי המלחמה תפשו מקומם בקרב המלחמה, ובכל רצונם וכוחם התרכזו לתפוס קאזאק אחד חי. וזה עלה בידם, אחרי אשר סבלו היזק גדול במחנם, והביאו את הקאזאק ואת סוסו ורמחו למעמדם ומצבם בשדה המלחמה.

שר אלוף דחיל האשכנזים אסף את אנשי חיל שלו, ואמר שיעמדו בשורות, וצוה לחייל אחד להעביר בתוך את הקאזאק בין השורות, כשהוא יושב על סוסו ורמחו בידו. אחרי זה צוה לשלשה אנשי חיל, שאחד יוליך את הקאזאק כשהוא הולך ברגליו, והשני יוליך את הסוס, והשלישי את הרומח.

והסביר להם: המורא והיראה מצד הקאזאקין שנופל עליכם, זהו מפני שבדמיונכם הוא שהקאזאק וסוסו ורמחו זהו אחד, וברי' משונה הוא שלא ראיתם מימיכם. על כל הראיתי לכם שאין זה חי' משונה, כי אם שלשה דברים מיוחדים, שאין ליראה מהם.

כן הוא – המשיך הרב – בנדון דידן: אתם סוברים שהרב וה"צילינדער" הוא דבר אחד, והראיתי לכם שאינו כן, כי אם דברים נפרדים.

וסיים הרי"ל לרז"ז: אתם חושבים שחסידות וחסידים, ודברים טפלים וחסרונות שאתם רואים באברכים, הוא דבר אחד. אינו כן! חסידות – כשמה כן הוא, והחסרונות ודברים טפלים הוא דבר טפל, ואינו שייך לחסידות.

מיהו "בעל נפש"?

התמים ר' ישראל לעווין שמע שאחד אמר לחבירו באיזה ענין שכ"ק אדמוה"ז בשו"ע שלו כותב "בעל נפש יחמיר על עצמו", והשיב השני: אינני בעל נפש.

אמר לו ר' ישראל: אם אינך בעל נפש – מה אתה? בעל נפש הוא יהודי שיש לו נשמה, מי שאין לו נשמה נקרא "בעל גוף"...

עא. הרה"ח ר' יעקב מאסקאליק[288]

"יעקב די מאַמע"

הרה"ג הרה"ת מוהר"ר יעקב מאסקאליק, יליד עיירה שצעדרין, למד בליובאוויטש לערך תרס"ה־ס"ט.

חבריו היו קוראים אותו "יעקב האמא" ("די מאַמע")[289] או "יעקב הרופא".

בליובאוויטש, ברשות הישיבה, אצל נהר חודאשיצע, אצל הגשר, עמד בית קטן של שני חדרים. את הבית קנתה הישיבה, או מי נתן זאת להישיבה. הבית שימש אם תלמיד ישיבה ח"ו הי' חולה ולא הי' לו אכסניא, שם הי' מוצא מטה כסא ושולחן, כר וכסת, שמיכה, תנור וכלי בישול, והחולה הי' נמצא שם עד שהבריא.

הרב ר' יעקב, בעת שלמד בישיבה, הי' הוא המתעסק והמשמש את החולה – לקרוא את הרופא, לבשל עבור החולה, וכל הנצרך הי' הוא המביא והמוציא, ולכן חבריו בישיבה קראו אותו "ר' יעקב הרופא".

"סמיכה" ורבנות

עברו שנים אחדות, ולכל חבריו כמדומה שהוא לומד דרך אגב, שאין לו שקידה והתמדה, רק הוא דואג עבור טובת חבריו, כל אחד כשמרגיש א"ע לא טוב.

אחר שעמד למבחן בה"קאמיסיאן" של אנשי הצבא ונשתחרר, הלך לרבנים למבחן, ולהרב דליובאוויטש הנקרא ר' דוד יאקאבסאן שהי' בוחן בדיוק, וקבל סמיכה "יורה יורה ידין ידין". חבריו התפלאו פליאה גדולה – איך בזמן קצר עלה בידו ללמוד בע"פ יורה דעה וחושן משפט, אחרי שהי' עסוק עם החולים. זהו סייעתא דשמיא בהצלחה גדולה.

אחרי שנשתדך, נתקבל לרב בעיר זוראוויטש, עיירה חב"דית.

---

288. אודותיו – ראה גם ב"תשורה" משמחת משפחות ניימרק־רחנשיין (ניסן תשס"א) ע' 16 ואילך.

289. ראה גם "זכרון לבני ישראל" ע' יד (ומשם ב"תשורה" שם)

שד"ר

אחרי המהפכה של הקאמוניסטן, ואחזו ברסן הממשלה, והרדיפות לכלי קודש – סכנה גדולה הי' לשבת בעיר קטנה. ה"יעווסעקן" היו מעלילים עלילות שונות, ופרט ברוסיא הלבנה ששם שררו כאוות נפשם הטמאה. בכל פלך ופלך קבצו וכנסו הרבנים, ואיימו עליהם שאם ידרשו בביהכנ"ס ע"ד יהדות מרה תהי' להם. ואחד שפתח פיו ואמר שמותר ללמוד בביהכנ"ס – הרב ר' יהודה ריזיק, הרב דעיר באריסאוו[290] – למחרתו אסרו אותו ולא נודע מקומו. הי"ד.

כ"ק אדמו"ר הריי"צ בחר בו לשד"ר, לעבור בעיירות לחזק את היהודים ולקרב את לבם לתורה ולמצוות, שאפילו יראי שמים נפלו ברוחם, ודרוש הי' להם לסייעם ולעודדם.

והרב ר' יעקב הי' שליח נאמן: בבואו לעיר הי' דורש ומדבר עם כל אשר פגש על דבר אידישקייט, וכן אודות אם יש מלמדים שילמדו עם תינוקות של בית רבן, ואודות מקוואות אם יש לתקן או לבנות. וכשם שבא בלי ידיעה – כך נסע בלי רעש, אבל השאיר רושם גדול, שהי' מבקר בבתי אנשים פרטיים לחזק אותם ואת בני ביתם, ואף הביא שמחה, והי' מלמד לילדים שירי יהדות. הייתי בבית באחד העיירות, וספרו לי אודות זה, שהילדים התלמדו מאתו השיר "אַ סוכה'לע אַ קליינע"[291].

מאמרותיו

אחרי שנים העתיק את בני ביתו למאסקווא, והי' שגור בפיו לומר: כשאני הולך ברחוב מאסקווא – מביא אני שמחה, שהי' בעל קומה ובעל בשר, לבוש סירטוק וכובע חסידותית, פאות וזקן, ואם פגעו בו אלו שאין מכירים אותו־ פיהם מלא שחוק, ועל זה השחוק אמר שמביא שמחה ברחובות של מאסקווא.

אם היו שואלים אותו במה הוא עסוק – הי' עונה: זוגתי היא הרבנית דעיר זוראוויטש. אם היו שואלים אותו "וואָס מאַכט איר" (מה שלומכם)[292] – הי' עונה: "וואָס קען אַ געמאַכטער אַליין מאַכן?" (מי שעשוי בעצמו – מה הוא יכול לעשות?).

גלות ופטירה

כשנשלח לסיביר הי' משך זמן בכפר יחד עם ר' יצחק גאלדין[293]. שלחתי להם חמשים רו"כ בכל חודש. פעם בקשו לשלוח שו"ע, ועד אשר השגתי שו"ע בא חזרה ההמחאה של חמשים רו"כ. יצחק גאלדין בא הביתה, ואתו – לא ידעו מה נעשה עמו. הי"ד.

עב. הרה"ח ר' שאול דובער זיסלין

משפיע בשצ'דרין

הרה"ג הרה"ח המשפיע ר' שאול דובער זיסלין נולד בעיר קריסלאווע הסמוכה לעיר דווינסק. למד בליובאוויטש משנת תרס"ה לערך. למדן ופה מפיק מרגליות (כ"ק אדמו"ר הריי"צ מעיד עליו במכתב[294]).

בעת שהמחלקה שנמצאת בהאראדישץ עברה לעיר שצעדרין, נתמנה למשפיע למחלקה זו, והתלמידים נהנו ממנו מאד – הן מלימוד התניא, הן מלימוד דא"ח ולקו"ת והן מההתוועדויות שלו.

תיקון מנהג בבית-הכנסת

כשנתמנה למשפיע למחלקת הישיבה בשצעדרין, ראה בביהכנ"ס אלקנה[295] – ששם התפלל, וגם הישיבה נמצאת שם – מנהג, שלתפלת מנחה בעש"ק לא ירד אבל ר"ל לש"ץ, אבל לתפלת מעריב בש"ק, ל"ברכו" השני, הי' אבל אומר "מזמור לדוד" והקדיש לפני "ברכו" ו"ברכו".

אמר להם שאין זה מנהג טוב, וחקר ומצא שאין זה להם מנהג קדמון, כי אם מנהג בעלי־בתים. והציע

290. אודותיו – ראה לקמן ע' 302 ואילך.

291. =סוכה קטנה (שיר יהודי נפוץ).

292. מילולית: מה עושים אתם?

293. אודותיו – ראה "תולדות חב"ד ברוסיא הסובייטית" ע' תלא.

294. אגרות קודש אדמו"ר מוהריי"צ ח"א ע' קנט.

295. אודות בית־כנסת זה – ראה "ליובאוויטש וחייליה" ע' 95.

לפניהם שנכון הדבר שמנחה שהיא של חול יתפלל אבל, והקדיש ו'ברכו' השני לפני "עלינו" שייך להש"ץ שהתפלל קבלת שבת ומעריב, ונתקבל כמו שהנהיג.

מדוע אין התניא מתחיל בפרק י"ז?

הרה"ג הרה"ח המשפיע ר' שאול דובער זיסלין, בהיותו משפיע בתו"ת במחלקת שצעדרין, בכל פעם שהי' לומד תניא לפני התלמידים הי' מקדים הקדמה קצרה:

לכאורה אינו מובן, שבשער התניא כותב כ"ק אדה"ז שספר התניא מיוסד ע"פ "כי קרוב אליך וגו'", אם־כן מהראוי להיות התחלת התניא בפסוק זה, היינו מפרק י"ז שם הוא מקשה איך קרוב[296].

וביאר הרשד"ב, שקודם שנתגלה תורת הבעש"ט ותורת חב"ד, סברת העולם שמי שמקיים תורה, שהוא סור מרע ועשה טוב, מחמת "טבעות'דיקע פרומקייט'[297] והרגילות – הוא צדיק באמת, ובינוני הוא מחצה על מחצה, ולא ידעו מעבודה פנימית. ובינוני שכזה – כהנחת העולם – הוא רחוק מבינוני, ואינו מדריגתו, כלל וכלל לא.

ולכן מתחיל כ"ק בפרק א', ומכריח בראיות ממשנה וגמרא ובריייתא שהעולם טועים טעות גדול, ומוכרחים לומר שהחילוקים במדריגות צדיקים הוא בעבודה פנימית – איך הוא במדריגת אהבת ה' ויראת ה', ויש כמה מדריגות באהבה וכן ביראה. ואף הבינוני העיקר אצלו העבודה פנימית, ולא עבר עבירה מימיו, ואף רשע וטוב לו הוא מדריגה.

ואז מפרק י"ז מבאר איך הוא קרוב, שבמדרי' האהבה ויראה יש מדריגות שונות, ויש ששייך לכל אחד, ולכן הוא קרוב.

"יתן ולא יתנו אחרים"

פעם בא שד"ר לעיירה שצעדרין, והתקיימה אסיפה מחשובי הרבנים דהעיירה, וגם הרה"ג ר' שאול דובער בתוכם, ודנו באיזה אופן לקבץ האמצעים לטובת הענין שבא השד"ר. ואחרי שקלא וטריא הסכימו כולם שיבחרו שני אנשים חשובים מתושבי העיר, וכולם נתנו עיניהם בהחסיד ר' פרץ בעל הריחיים, איש חשוב מאד, ולכבודו יתן כל אחד מתושבי העיר בוותרנות.

ויאמר ר' פרץ: צריך לשער כמה יש אפשרות לקבץ אם אלך לגבות מבית לבית – ח"י רו"כ, הנני מוכן לתת ח"י רו"כ, ופטרוני מללכת.

ויאמר הרב ר' שאול דובער:

בעת אשר בא שד"ר בעיר, עושים אסיפה. למה לנו האסיפה? הי' לנו לעשות פשוט יותר – כאשר בוא יבוא שד"ר, ילך מבית לבית ולאסוף לצורך ולטובת המוסד או הענין הנצרך.

אלא תוכן הדבר: כשבא שד"ר לעיר, היצה"ר בא לסכסך שלא יזכו אנשי העיר בהמצוה. ואם ילך היצה"ר לכל אחד לפתות אותו שלא יתן, או שיתן בצמצום – היא מלאכה מרובה. ולכן מפתה את החשובים שצריך לעשות אסיפה, ובהאסיפה יוחלט שצריך לברור שני אנשים חשובים, או איש אחד חשוב והשד"ר, וילכו יחדיו לגבות מכל אחד ואחד. ואז אין להיצה"ר עסק, רק עם האיש החשוב, שיאמר שיתן כל אשר יוחלט אצל אנשי האסיפה, אבל לא ילך לכל אחד לזכות את אנשי העיר במצוה גדולה.

הלא תבינו, ר' פרץ, שיצה"ר של כל אנשי העיר אומר לכם זו העצה – שתתן כך וכך, אבל לא תלכו לזכות את אנשי העיר.

אחר הדברים האלה, כשמוע ר' פרץ את דברי הרב המשפיע רשדב"ז, אמר: הנני מסכים ללכת. אם זהו בא מעצת היצה"ר – צריך לסכל דרכו. וכן עשה.

מהשפעה לרבנות

בשנת תרע"ה־תרע"ו, בזמן מלחמת העולם הראשונה, כ"ק אדמו"ר הרש"ב ועוד גדולי ישראל השתדלו בהשתדלות גדולה שהרבנים היושבים על כסא הרבנות, והם בשנותם להקרא לצבא, יפטרו אותם מעבודת הצבא. וההשתדלות עשתה פרי, וכל

296. ראה גם "לקוטי ביאורים לספר התניא" ע' י.

297. =אדיקות טבעית.

הרבנים נפטרו מעבודת הצבא, ופטורים ממערכי המלחמה.

הרב שאול דובער, שהי' בשנות להקרא לצבא, הגיש בקשה לכ"ק אדמו"ר הרש"ב לפטור אותו מעבודת הקודש משפיע בתו"ת, וישתדל להשיג רבנות בעיר שיעלה בידו.

הרשד"ז נתקבל לרבנות בעיר קטנה, טשערניקא מחוז מינסק. "טשערניקא" בלשון רוסיא שחורה, שבעיר זו נמצא אדמה שחורה, היינו חמר שחור, וכמעט רוב אנשי העיר עסקו לעשות כלים. אף שעשו כלים יפים, אבל התפרנסו מזה בדוחק.

לאחר שעברה שנה, ועיר בערעזינא הסמוכה – שהי' שם הרב הערצאג מקודם – נדרש להם רב, העיר בערעזינא גדולה בכמות, וגם עשירים היו בהם, ונשאו עינים בהרשדב"ז בשכירות הגונה. בעיר בערעזינא נהג הרבנות לערך שש שנים, עד שנת תרפ"ד.

התמים מוהר"ר זעליק אראנאוו מעיר קאחאנאוו[298] התיישב בעיר ארשא. עברתי דרך ארשא, וסיפר לי שהעיר אין לה רב, ועורר את אנשי העיר לקבל עליהם את הרשדב"ז לשבת על כסא הרבנות דעיר ארשא.

עברתי דרך ארשא שבת זו שדרש הרשדב"ז דרשה ראשונה בעיר ארשא, וגם אחר מנחה חזר מאמר דא"ח בעמידה על הבימה, וכל אנשי העיר היו בהתפעלות רבה מחלקת לשונו ופיו נופת תטופנה, ונתקבל בכבוד גדול.

בארץ-ישראל

כשעלה בידו לעלות לא"י, התפלל בבית־הכנסת נוסח ספרד, והציע לפניהם לאמר וללמוד פרק תניא. וכשמעם דרך הלימוד שלו נתפעלו מאד (שמעתי מאיש שהי' מן השומעים), וקבלו עליהם להיות להם לרב ומשפיע, וגם השתדלו שיתקבל לוועד הרבנים דעיר תל־אביב.

אודות חייו ופעולותיו באה"ק אינני יודע, שלא שמעתי אריכות דברים. יהי זכרו ברוך.

298. נזכר בספר התמימים ע' לג

עג. הרה"ח ר' אלטר שימחוביץ[299]

תורתו ועבודתו

הרה"ח התמים המשפיע עובד ה' ר' אלטר שימחאוויטש – "אלטער פאצעפער" כמו שקראו אותו בליובאוויטש – הי' בן אחותו של הרה"ג מוהר"ר יצחק אלחנן ספקטור אב"ד דקאוונע.

הי' חוזר המאמרים ותפסן נפלא[300]. בעל ידיעה רחבה בדא"ח.

ביום השבת הראשון לחתונתו, שהתקיימה בעש"ק פ' משפטים תרע"ו[301], אמר לו חותנו שלא יאריך בתפלתו, באשר אחרי התפלה ערך קידוש, ועמד על מקום בחדר שני באולם הקטן בליובאוויטש, והתחזק שלא יאריך בתפלתו. אך כאשר הגיע ל"נשמת" לא עמד על נפשו, והתחיל להאריך. חותנו רש"ז הרגיש בדבר, ובא לו לאחוריו, והתחנן לו שיקצר בכל מה דאפשר[302].

בהיותו נקרא להוועידה למבחן צבאי של אנשי חיל, והי' מוכרח לבוא בבוקר השכם – התפלל בצבור, ולאחר שעבר המבחן ונתפטר מהצבא – בא לביהכ"נ והתבונן בדא"ח, כמו שהי' רגיל בכל יום בהתבוננות שקודם התפלה ובעת התפלה.

משפיע בשצ'דרין

ע"פ כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נתמנה למשפיע בשצעדרין בעת מלחמת העולם הראשונה. המשפיע התמים הרה"ח ר' שאול דובער זיסלין, בהיות המלחמה ירא לנפשו שיקראו אותו לחזית המלחמה, והיות שע"י השתדלות כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב פטרה הממשלה את הרבנים מהיות נקראים לצבא, על כן

299. לימים משפיע בישיבת "תורת אמת" בירושלים. אודותיו – ראה גם "תולדות חב"ד בארץ הקודש" ע' רכד ואילך.

300. ראה גם "זכרונותי" (ששונקין) ע' 49.

301. ראה לקמן ברשימת הזכרונות (פרק ז) שמסתבר יותר שהחתונה התקיימה בתרע"ה.

302. ראה גם לקמן שם.

עזב מלהיות משפיע, וקיבל רבנות בעיירה טשערניקא. ובמקומו שלח כ"ק את ר' אלטר[303].

כשהי' משפיע במחלקת תומכי־תמימים בשצעדרין, שעות ארוכות ישבה בהתוועדות לדבר בענין אחד. כל התוועדות היתה מלאה תוכן, והסביר ענין אחד של דרכי החסידות, או ענין עבודה, בהסברה רחבה, שנמשך כמה שעות. והי' אומר, שהתוועדות אינה צריכה להיות בהכנה קודם יום או יומיים, אלא צריכה להיות בלי שום הכנה.

באחת ההתוועדויות דיבר לערך ארבע שעות אודות נחיצות ומעלת אתכפיא, איך שהיא מדריגה גדולה, ודיבר מעלת אתכפיא ומדריגה נעלית שבה.

ולבסוף אמר: לומר שאנו שייכים לאתכפיא כמו שדא"ח וחסידות תובע מאתנו – הלא רחוקים אנו מזה. וסיים: רק אחת על כל פנים צריך להיות לפי מדריגתנו, לכל הפחות כשאנו יושבים לאכול וכדומה, לעשות חשבון קצר, שבעת שאנו לוקחים הכף לקחת מהקערה, ירע לנו ("עס זאָל פאַרדריסן") על זה שאין אנו אוכלים כראוי באתכפיא.

פעם בהתוועדות דיבר המשפיע ר' אלטר שימחאוויטש אודות עצמו, שאף שהוא משפיע ומשגיח בישיבה, אינו יכול לומר על עצמו שהוא יושב אהל, שלהיות יושב אהל היא מדריגה גבוהה ואינו שייך לזה, כי אם גם הוא אינו אלא בעל עסק.

למה לעסוק בעבר?

בנסעו לר"ה תרע"ח במסילת הברזל, והיו עמו כמה אברכים, והי' המדובר ביניהם באיזה אופן נעשה חפשי מהיות נקרא לצבא, אמר להם: מה לנו לספר בדברים שכבר עברו? הלא נוסעים אנו לכ"ק אדמו"ר, הבה נדבר בענינים העומדים ברומו של עולם!

חכמות חיצוניות ואלוקות

בשנת תרע"ט הגיעה מלכות אשכנז גם לחבל נהר דאן[304], וגדוד אנשי חיל של אשכנז חנה בעיר ראסטאוו ע"נ דאן. בהגדוד הי' ראבינער הנקרא ר' משה זכותא, נכד הרמ"ז, ירא שמים, והי' מקורב לכ"ק אדמו"ר הרש"ב.

פעם הי' בעת התוועדות של חסידים, וישאל אותו כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב: היות שלמד חכמות חיצוניות, מה דעתו – אם חכמות חיצוניות מעלימים על אלקות או מגלים אלקות? ויען הראבינער, שלפי דעתו אין מעלימים.

ויאמר הרא"ש אליו שטעות בידו, והראה לו שבכמה מאמרי דא"ח מבואר שחכמות חיצוניות מעלימים על אלקות.

(הייתי נוכח בעת הוויכוח[305])

חסידות – תבלין הנותן טעם בכל המאכלים

פעם שאל אותו א' בהתוועדות שהתקיימה בקרעמענצוג: הלא דא"ח הוא פרפרת הבאה בסוף הסעודה.

והסביר לו בהרחב הביאור: אם אמת הוא שדא"ח הוא פרפרת, אבל אינו דומה לפרפרת גשמי הבאה אחר הסעודה, אך הוא תבלין הנותן טעם בכל המאכלים.

עד. הרה"ח ר' אברהם דוד פויזנר[306]

משפיע ו'חוזר'

התמים הרה"ח ר' אברהם דוד פויזנר מקלימאוויטש, גיסו של התמים הרה"ח אלחנן דוב

303. על פרשה זו ראה ביתר אריכות לקמן ברשימת הזכרונות (פרק ח).

304. כמסופר לקמן ברשימת הזכרונות (פרק י).

305. מסתבר, איפוא, שהדבר אירע בחודש תשרי, שבו שהה המחבר במחיצת הרבי ברוסטוב (ולא בישיבה שהיתה אז בקרמנצ'וג), כמסופר לקמן ברשימת הזכרונות (פרק יא).

306. אודותיו – ראה גם "חסידים הראשונים" ח"ב ע' 121 ואילך.

מרגב הי"ד, הי' מהתלמידים הראשונים, והי' משפיע דא"ח בישיבת תו"ת עד תרע"ח.

הי' נוכח בכל ש"ק בבוקר בעת שחזרו ה"חוזרים" לפני כ"ק אדמו"ר את המאמר דא"ח ששמעו לפני קבלת שבת קודש מכ"ק אדמו"ר, ובעת החזרה הי' כ"ק מתקן בכמה מקומות ששכחו הלשון או הענין. נמצא ממנו הרבה הנחות על מאמרי דא"ח מכ"ק אדמו"ר מוהרש"ב משנות תר"ס־תרס"ג[307].

בהמאמר "דרש ר' שמלאי יפה שיחתן וכו'" תר"ס, כותב שבעת חזרה אצל כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב הואיל כ"ק אדמו"ר לבאר מה שנאמר בדא"ח שהאבות כל ימיהם היו מרכבה ולא הפסיקו אפי' שעה אחת מלקשר דעתם לרבון העולמים, היינו משום שקודם מ"ת אם היו מפסיקים היו מוכרחים להתחיל עבודתם מראש, משא"כ אחר מ"ת, אף אם מפסיקים, בכל פעם שעושים מצוה נעשים מרכבה.

עבודתו

עבודתו בעבודת התפלה היתה מופלאת. אף שהיו עיניו פתוחות, הכרת פניו ענתה בו שהוא מרוכז בכל חושיו לנקודה אחת, ודמעות היו שותתות מעיניו, וקולו לא נשמע. באמת בעת התפלה הי' בעומק המחשבה, ואף שעמדו כנגדו, לא ראה איש העומד לנגדו. כן הי' מדי יום ביום באריכות תפלתו.

מעניני העולם הי' מופשט. זוגתו קבלה עליו שבעניני הבית, לעזור במה שהוא, אינו שייך. כל מחשבותיו היו בענין דא"ח, שלא הפסיק מלחשוב כל היום.

הידורו במצוות – עד קוצו של יו"ד. בפורים הי' מחזר לשמוע המגילה כמה פעמים, הן בלילה והן ביום, מחשש שמא חיסר לשמוע תיבה אחת, וכן הי' ההידור שלו בכל המצוות.

שפלות אמיתית

בעת התוועדות הי' ר' אברהם דוד תובע עבודה ולימוד דא"ח. שפלותו הי' שפלות אמיתי.

לדוגמא: בשנת תרע"ט, בהיותי בראסטאוו ע"נ דאן בהתוועדות עם תלמידי האולם הגדול, דבר הרבה אודות לימוד דא"ח והתבוננות בפרט בתפלה, איך שפועל בהנהגה כל היום, ותבע מהתמימים איך יתנהג תמים כל היום.

ואחר כל זה אמר: אל תחשדוני שאני בעל מדריגה ושייך אני לזה שאני מדבר לפניכם, ושאני מקיים מה שאני תובע מאחרים. אני רק כמו בול העץ העומד בפרשת דרכים, ועליו כתוב סימן שמסמנים איזו הדרך הישרה ללכת למקום אשר רצון איש ללכת, לימין או לשמאל, ומראה לכל את הדרך ילכו בה, אבל הקרש בעצמו הוא גולם. כן אני רק מסמן הדרך הישרה, אבל ריק מכל.

הידור במצוות

בכל המצוות הי' ר' אברהם דוד מהדר גדול, כמו בנט"י וכדומה, והכל בצנעה, בלא רעש.

בפורים, אף ששמע המגילה מהבעל קורא ר' יצחק גרשון[308] – שהי' מאריך גדול בקריאת המגילה, ובדיוק על־פי דקדוק ובקול רם – לא הסתפק בשמיעה ממנו, והלך לבתים שקראו שם המגילה עוד הפעם. ופעם הלך עד חצות הלילה ממקום למקום לשמוע קריאת המגילה.

טבילת רגליים

פעם בליובאוויטש בא ר' אברהם דוד בשבת קודש לטבול במקוה. אחרי שהפשיט את בגדיו, ראה שבמכנסיים התחתונים (הנק' "גאַטקעס"), במקום שכלו אצל הרגלים, נקשרו הלולאות, והעניבה נקשרה, ונעשה קשר על גבי קשר (שאז הי' המנהג ששם היו לולאות ("בענדלעך"), והיו עושים עניבה שם).

307. ראה גם ספר השיחות תר"צ ע' 99.

308. ר' יצחק גרשון איטסון. אודותיו – ראה ספר השיחות תרפ"ט ע' 27. אגרות קודש אדמו"ר מוהרש"ב ח"ב ע' תקנא. וש"נ.

הוא התיישב עם אחדים על דבר הדין, אם מותר להתיר הקשר. ובא למסקנא שאסור להתיר הקשר, והלך להמקוה, וטבל רק את הרגלים עד מקום הקשר של קיימא.

(ראיתי)

שנותיו האחרונות

בשנים האחרונות לימי חייו, מתרע"ח עד תרפ"א לערך, התגורר בראמען, וסבל יסורים ומכאובים עד יציאת נשמתו, זכרו לברכה. הרה"ח ר' פרץ מאצקין אמר, שזה שסבל הרא"ד מכאובים בשנים האחרונות, זה הי' זיכוך כדי שתומ"י יוכל לעלות ולשמוע דא"ח בהיכל כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע.

עה. הרה"ח ר' שילם קוראטין[309]

תורתו ועבודתו

התמים המשפיע הרה"ח ר' שילם קוראטין מדיסנא הי' עמל בהבנת ענין בדא"ח בכל כחו. והי' מאריך בתפלה בכל יום, ובפרט בש"ק, בהעמקת הדעת, ולא ראה ולא שמע מה שנעשה בסביביו בעת התפלה.

בשעה שהי' כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב אומר דא"ח הי' עומד בעיניים סגורות וחורק בשיניו, לתפוס כל דבור ודבור היוצא מכ"ק אדמו"ר. ובעת שהי' חוזר המאמר הי' מדייק לחזור בלשון כ"ק אדמו"ר.

הנפש הבהמית צריכה לעשות את שלה...

בקיץ שנת תרע"ח, סוף מנחם־אב, באו התלמידים שנתרכזו בחארקאוו, ע"פ ציווי כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב, לעיר קרעמענצוג, והתאכסנו בבית התמים הרה"ח ר' צבי גוראר'[310].

טאפצא זוגתו של רצ"ה, שמוצאה מפולין – בת כ"ק הרה"צ מראדזין – ספרה לפנינו שחסידי חב"ד אין דרכם כחסידי פולין: חסידי פולין מבקרים אצל רבותיהם כמעט פעם בכל חודש, וחסידי חב"ד רק פעם לשנה, וגם בעלה רצ"ה אינו נוסע אלא פעם לשנה, והיא מזכרת אותו שיסע לפרקים קרובים.

המשפיע רש"ק, כשבא לקרעמענצוג, סיפרנו לו מה שאמרה טאפצא אשת רצ"ה, וסיפרנו לו בהתפעלות עד דברי', שכפי ששמענו חסידי חב"ד היו להם צרות כשנסעו לכ"ק אדמו"ר, ויש שנסעו באישון לילה בהחבא, וכשבאו סבלו מזוגתם חרפות וקללות. ועתה שומעים אנו שאשה דורשת מבעלה שיסע לפרקים קרובים!

ויאמר הרש"ק: למה אתם מתפעלים? אדרבה, חסרון הוא ואינו מעלה! הנה"ב צריך לעשות את שלו, לעשות העלם והסתר לעכב הנסיעה לכ"ק אדמו"ר, ואם גם נה"ב מסכים – אין זה מעלה כלל וכלל.

עו. הרה"ח ר' ישראל נח בלויצקי[311]

תולדותיו

הרה"ח מוהר"ר ישראל נח בעלעניצקי – הנקרא "ישראל נח הגדול" (בישיבת תו"ת ליובאוויטש למדו שלשה תלמידים שנקראו בשם "ישראל נח" על שם בנו של כ"ק אדמו"ר הצ"צ כ"ק מוהר"ן, ולהיות שכולם למדו בפאצעפ אצל החסיד הרה"ג מוהר"ר אורי צבי נטע גנעסין[312], לכן הי' כינוי לכל אחד – "גדול", "בינוני", "קטן"[313] – הי' איש בעל מדות טובות. ליובאוויטש והישיבה ותלמידי' היו יקרים בעיניו, וכל אשר לו – אם הי' בכחו – הי' נותן עבור ליובאוויטש. הי' גזבר ועוזר חשבון בבית־החרושת של הגביר התמים החשוב ר' צבי הירש גוראר'.

האריך ימים לעוך מאה שנה, ושבק חיים לכל חי יר"ד חשון תשמ"ג. ואני כותב זאת תיכף בשמעי את השמועה קרובה. תנצב"ה.

309. אודותיו – ראה גם בקונטרס "ר' שילם" (תש"ס). על פטירתו ראה גם לקמן ברשימת הזכרונות (פרק יא).

310. כמסופר לקמן ברשימת הזכרונות (פרק י), ושם – שהיה זה לאחר ר"ח אלול.

311. אודותיו – ראה גם בספר "ישראל נח הגדול" (תשס"ו).

312. ולכן לא היה ניתן להבחין ביניהם על־פי מקום מוצאם, כפי שהיה נהוג בליובאוויטש.

313. ראה גם בספר "ישראל נח הגדול" ע' 16.

מלחיה לא נכונה

פעם, בהיותי בקרעמענצוג, ששם הי' מושבו של ר"נ בעלעניצקי, ביקרתי בביתו, שאמר שיש תחת ידו איזה סכום עבור ישיבת תו"ת.

באתי בבוקר אחר תפלת שחרית, כשנטל ידיו לאכול ארוחת הבוקר קודם שיצא לעבודתו במשרד בית־החרושת. זוגתו ערכה השולחן וטעתה, ובמקום כלי המלח למאכלי חלב הגישה כלי המלח של מאכלי בשר. כאשר ביקּ ברכת המוציא, הכיר בהטעות של זוגתו, אכל לחם בשיעור של כביצה, והתחיל לברך ברכת המזון.

זוגתו לא הכירה הטעות, ואמרה: מה יום מיומיים? ואמר: על דבר הטעות, שאף שהי' בשוגג אינו יכול לאכול. זוגתו טענה שיהא רעב ובתענית כל היום, ולא הועילו כל טענותי'.

המיית גמרא באישון לילה

שמעתי ממאיר רפאלאוויטש[314] בן הרב הגאון מוהר"ר יצחק יואל רפאלאוויטש, שבשנת תרע"ז – בשעת המהפכה, שהצר ניקאלאי ירד מכסא מלכותו – אז כדי שלא יהי' כל איש שורר וככל הישר בעיניו יעשה, סידרו שישגיחו חוץ מהמשטרה, גם מבחורי אנשי העיר נתאחדו בחברה להשגיח על סדר העיר ביום ובלילה.

לילה אחד הי' התור שלו עם חבריו ללכת ברחובות עם עוד חברים להשגיח שלא יהי' בלי סדר, והנה בשעה השני' בלילה שמע מאחד הבתים קול יללת זינוק וקול של זקן הומה בקול מוזר.

והלך למקום הבית שממנו נשמע הקול, והנה רואה שזהו ר' ישראל נח, יושב ליד גמרא ולומד והומה, ועל־ידו עומד ערש ובו תינוק בוכה, וביד אחת מניע את הערש, ועל־ידו השני' נשען ראשו ומעיין בסוגיא דגמרא, ובניגון של לומדי גמרא הוא הומה בשעת מעשה.

עז. הרה"ג הרה"ח ר' שמואל לויטין[315]

תולדותיו

הרה"ג הרה"ח התמים ר' שמואל לעוויטין הלוי – בן המשגיח דאולם הגדול מוהר"ר זאב וואלף לעוויטין מפאהאר, חתנו של החסיד המפורסם מוהר"ר גרשון דוב מקלימאוויטש – הי' תלמיד חכם, הן בנגלה ובהוראה והן בדא"ח.

כמה שנים הנהיג הרבנות דעיר ראקשיק ביד רמה. אחר־כן – בשנת תרע"ה – נשלח מכ"ק אדמו"ר הרש"ב בשליחות לחבל גרוזיא, והצליח בשליחותו בהצלחה מרובה. לאח"ז הי' המנהל והמורה דרך, ואמר שיעור ביורה־דעה, לפני לומדי הוראה ושו"ב בעיר נעוול, עד אשר יד היעווסעקן מסרו אותו להג.פ.או. ונשלח לערי סיביר לכמה שנים.

איש פיקח

כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ אמר אודותיו שהוא איש פקח.

בין "מעל" ל"ממעל"

שמעתי מהרה"ג הרה"ח המשפיע ר' שמואל לעוויטין, שהסביר מה שכתוב בפרק ב' מספר התניא "חלק א' ממעל ממש" – "ממעל" בב' ממי"ן:

יש "מעל" במ"ם אחד, כמו שכתוב "ויבדל א' בין המים גו' ובין המים אשר מעל לרקיע", ופי' רש"י שהכוונה במ"ש "מעל" היא שהמים שמעל לרקיע הם תלויים במאמרו ית', היינו שהם גבוהים במדריגה מן השמים. אבל "ממעל" בב' ממי"ן הכוונה שמעלתם גבוה הרבה יותר, כמבואר בדא"ח גודל שורש הנשמות.

314. נזכר גם ב"זכרון לבני ישראל" ע' קד.

315. אודותיו – ראה גם "חסידים הראשונים" ח"ב ע' 299 ואילך.

עח. האחים לבית קרסיק

הרה"ח ר' יעקב ברוך

הרה"ח התמים ר' יעקב ברוך קראסיק[316], המשגיח על נגלה – "ר' יעקב ברוך המשגיח', כמו שקראו אותו בליובאוויטש – באמת הי' איש בעל עבודה. אף שכל השבוע לא האריך בתפלתו באריכות גדולה, ורוב השבוע הי' מתפלל בצבור, אבל בש"ק האריך בתפלתו כמה שעות.

עבודתו עבודה פנימית. בחיצוניות לא הי' ניכר שום התפעלות, שעמד בעת התפלה במקום אחד, אבל ניכר הי' שעסוק הוא בעמקות בענין פנימי, ואינו מרגיש ואינו יודע מה נעשה בסביביו.

בימי החורף התענה שובבי"ם, ובשנת העיבור גם ת"ת, וכשהי' צריך לשבור התענית, כאילו נשמט מאולם הגדול, שלא יהי' ניכר שהתענה.

הרה"ח ר' נחמן

אחיו התמים משכיל בדא"ח, ר' נחמן[317], הי' לו ידיעה רחבה בדא"ח. איש מצויין, הן בתורת הנגלה והן בתורת הדא"ח.

הרה"ח ר' חיים אליעזר

אחיהם, מחותני התמים הרה"ח ר' חיים אליעזר, עיקר השתדלותו בנגלה. כשלמד בקרעמענצוג, ונמצאו שם שני הישיבות דסלאוואדקא[318], ובראשם עמדו הרה"ג ר' ברוך דובער[319] והרה"ג ש"מ[320], הלך לפעמים לשמוע פלפול מהר"י, ופלפל עם הבחורים דהישיבות הנ"ל.

שימש בכתר הרבנות בערים אחדות – בסאקאלנקיע, ואח"כ בשצעדרין, ואח"כ באה"ק בתל אביב, והי' עסקן מצויין בכל מוסדות דליובאוויטש. נפטר ה' ניסן תש"כ. תנצב"ה.

עט. האחים לבית עבער

צור מחצבתם

העיירה קראסנאלוקי הצטיינה בזה שיצאו ממנה שני תמימים מצויינים – הנהו תרי צנתרי דדהבא, שני אחים תמימים, הרה"ח התמים המשפיע מוהר"ר אלי' עבער, ואחיו הרה"ג הרה"ח ר' יהודא עבער הי"ד.

אביהם החסיד ר' אברהם יעקב עבער עסק במלמדות בקראסנאלוקי, ואמם העניא עסקה בעזר כנגדו בפרנסה באפיית כעכים.

הרה"ח ר' אליהו עבער[321]

אחר חתונתו, בשנים עת"ר-תרע"ב, עבר ר' אלי' עבער מעיר קראסנאלוקי, ולמד בליובאוויטש עם התמים הרב ר' משה גוראר', ושם נולד לו בנו הבכור ארי' לייב. כשבישרו לכ"ק אדמו"ר מוהרש"ב אמר מז"ט, ואמר כ"ק בשמחה: ב"ה, זה נכד (היינו שהתמימים הם בנים, ובניהם הם נכדים).

בשנת תרע"ד נתקבל למשפיע בעיר נעוול. הי' לו פה מפיק מרגליות – הן בחזרת דא"ח והן בלימוד פרקי אבות, והן בכל לימוד שלמד בביהכ"נ. בכל שבת הביהכ"נ מלאו מפה אל פה, ושואפים את דבריו המתוקים לחיק.

---

316. אודותיו – ראה גם "כרם חב"ד" חוברת 3 ע' 265 ואילך. וראה גם לקמן ברשימת הזכרונות (פרק י).

317. לא ידוע על אח לבית קרסיק בשם זה, וכנראה הכוונה לאח ר' מנחם נאכע, מהשלוחים הראשונים לישיבת "תורת אמת" בחברון ("ספר התמימים" ע' עא. ועוד).

318. ישיבת "כנסת בית יצחק" (לימים בקמניץ) וישיבת "כנסת ישראל", שהתפצלו שנים אחדות קודם לכן.

319. הגאון ר' ברוך בער לייבוביץ, שעמד בראש ישיבת "כנסת בית יצחק".

320. לא ברור למי הכוונה. בראש ישיבת "כנסת ישראל" עמד אז הגאון ר' משה מרדכי עפשטיין, ואולי טעה המחבר בשמו.

321. אודותיו – ראה גם "ליובאוויטש וחיילה" ע' 378.

הרה"ג הרה"ח ר' יהודה עבער[322]

אחיו, הרה"ג התמים ר' יהודא עבער, בילדותו כבר הכירו בו שלגדולות נוצר, "בוצין בוצין מקטפי' ידיע'"[323], תפיסתו ועמקותו בכל דבר וענין וסברתו הישרה.

עוד בלמדו בישיבת תומכי תמימים, בהשיעורים דהרה"ג ר' יהושע ארש – "הראש־ישיבה הדווינסקער", כמו שקראו אותו בליובאוויטש – ואח"כ אצל הראש־ישיבה התמים הרה"ג ר' שמואל ניסנעוויטש מבאריסאוו[324], הכירו בו כשרונותיו ומעלותיו.

בעוד היותו תלמיד בישיבה, הזמינו אותו לומר שיעור לפני תלמידים מצויינים. ואחרי הנישואין שלו עם בת הרה"ג הרה"ח מוהר"ר מנחם מ' שניאורסאן, הרב מרעפקא ואח"כ אב"ד בטשערניגאוו, נתקבל להראש־ישיבה הראשי ומשגיח על נגלה בתומכי־תמימים ברוסיא.

אחרי שנסע כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ ללטביא, עלתה בידי הרי"ע לעקור דירתו מרוסיא, ונתקבל לראש־ישיבה בווילנא, ואח"כ נתקבל לראש־ישיבה בישיבת תומכי־תמימים באטוואצק, פולין.

ויצאו לו מוניטין בשיעוריו ביאור סוגיות הגמרא ושיטת הראשונים בטעם וסברא, כמו שיעידו ע"ז הספרים שלו שהוציאו תלמידיו דאטוואצק, הנקראים "שערי יהודא", על מס' כתובות, גיטין, קידושין, ב"ב ועוד.

נאסף בשואה הנאצי בעיר ריגא. הי"ד.

פ. הרה"ח ר' אברהם ברוך פבזנר[325]

אביו של הרב התמים ר' אברהם ברוך פוזנער דר בכפר עם עוד יהודים בכפר הסמוך לפאצעפ, ושם נולד רא"ב. היהודים לא היו עשירים, ופרנסתם היתה בדוחק. אעפ"כ שכרו מלמד עבור בניהם.

איש יהודי אחד מאנשי הכפר עקר דירתו מהכפר ונתיישב בעיר, ואלו אשר נשארו לא הי' בידם היכולת לשכור מלמד.

בהגיע שמחת־תורה, ולא ראה איך לסדר את בניו בלימוד התורה הקדושה – בכה כל היום מה יעשה עם בניו, עד אשר נפלה במחשבתו לשלוח אותם העירה פאצעפ. ולמד רא"ב בישיבת הרה"ג ר' אורי צבי נטע, הרב דעיר פאצעפ.

בהיותו בליובאוויטש קירב אותו כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב, וכמה שנים ישן בבית כ"ק, בחדר אשר חכו להכנס ליחידות. וכמה פעמים זכה לשמש את כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב, הן בשליחות והן בשימוש ממש.

בשנת תר"פ נשתדך עם בת הרה"ח רמ"מ הילעוויץ מ"צ דעיר זעמבין[326], חתן הרה"ח ר' אברהם לאנדוי מ"צ דעיר זעמבין.

לערך שמונה או עשר שנים[327], עד שנת תרפ"ט, הי' הרב והמשפיע בעיר מינסק בביהכנ"ס ליובאוויטש נוסח אר"י. בעת המשפט המפורסם ע"י מלשינות ה'יעווסעקן' על הרבה רבנים ושוחטים במינסק, שהם מרגלים ומנגדים לממשלת הקאמוניסטן, ועוד מעשים מכוערים שהלשינו עליהם – נאסר גם הראב"פ. וסיפר, שבעת שחקר אותו החוקר, הי' צריך "אייזערנע

322. לימים ראש ישיבת תומכי־תמימים ליובאוויטש בווארשא ואטוואצק. אחותו – ראה גם בפתח דבר לספרו "שערי יהודה".

323. ברכות מח, א.

324. אחותו – ראה לקמן ברשימת הזכרונות (פרק ה).

325. אחותו – ראה גם "חסידים הראשונים" ח"ב ע' 210 ואילך. "תשורה" משמחת משפחות סגל־פבזנר (ניסן תשס"ד) ע' 30 ואילך.

326. אחותו – ראה קונטרס "ר' שילם" ע' 19. ועוד.

327. לפי המסופר ב"תשורה" שם (ע' 35) – נסע למינסק בשנת תרפ"ב ונעצר בשנת תר"צ, כ־ שתקופת כהונתו שם – עד למעצרו – נמשכה אכן כשמונה שנים.

נערוון'[328], שלא להתפעל ולעמוד על נפשו ע"ד העלילות של שקר.

ואחרי אשר סבל מהם הרבה, עזב עיר מינסק, ובשנת תרצ"א התיישב בחארקאוו, שם היו לו אח וגיס, ועזרו לו להסתדר בעיר.

כל זמן שהי' הר"י מתמיד בעיר[329] – הי' הר"י המשפיע בביהכ"נ נוסח אר"י הנקרא "מעשצאנסקי שול". בשנת תרצ"ב, כשנסע הר"י מתמיד לחו"ל ממדינת רוסיא – הי' הרא"ב המשפיע, וגם לרבים הורה הוראה, באשר חותני הר"א תומארקין[330] דירתו היתה רחוקה מביהכנ"ס "מעשצאנסקי".

בשנת תרצ"ט, שאז אסרו בכל העיירות במדינת רוסיא כמה רבנים ובעלי־בתים וכל מי שהיתה לו השפעה רוחנית בעיר, ע"י המלשין הידוע י"ג מבאברויסק[331], אסרו בחארקאוו בלילה אחד את ר' אברהם ברוך פויזנער, ר' שמואל כצמן, ר' צמח גורעוויץ[332], ר' מאיר גורקאוו ור' נחום יצחק פינסאן.

אחרי עינויים של שנה שישב במאסר, נשלח לחמש שנים לכפר בחבל קזכסטן, ואחרי זמן שבא לשם והודיע לב"ב איפה הוא נמצא, נסע לשם בנו הרה"ח ר' הלל פויזנער[333], והביא לו טלית ותפלין. ובפעם הראשון שראה את הטו"ת והתחיל להתעטף בו – התעלף מחמת שמחה שזכה למצות טו"ת[334].

ובזמן קצר שנמצא בהכפר, מחמת העינויים הקשים דשנה שלימה שסבל בעת המאסר, ואח"כ במקום שנשלח, נחלה קשה, וכחותיו אזלו, ושבק חיים לכל חי בער"פ שנת ה'ת"ש, ושם חצבו לו קבר.

328. =עצבי ברזל.

329. ראה לקמן ברשימת הזכרונות (פרק יט).

330. שכיהן כרב העיר, כמסופר לעיל.

331. כמסופר באריכות ברשימת הזכרונות (פרק כב), ושם – ששם המלשין היה דוד יצחק.

332. בנו של ר' יצחק מתמיד וגיסו של המחבר.

333. בספר "חסידים הראשונים" (שם ע' 217) וב"תשורה" (שם ע' 51) מסופר שרעייתו הרבנית היא שנסעה אליו.

334. ראה גם "חסידים הראשונים" (שם) ו"תשורה" (שם ע' 50).

תנצב"ה.

פא. הרה"ח ר' מאיר גורקוב[335]

הרה"ת ר' מאיר גורקאוו נקרא בליובאוויטש "מאיר פאצעפער", אם שנולד בפאצעפ, או למד בפאצעפ אצל הרה"ג החסיד ר' אורי צבי נטע גנעסין, וקבל מרבו הנ"ל דרך בלימוד סוגיא על הדף. למד בליובאוויטש בשנות תרס"ה־תרס"ו עד לערך תרס"ט.

עסק במסחר. בעיר אמלין, ששם נשתדך, היתה לו חנות, ובימי המלחמה בקרעמענצוג – ג'כ בחנות. בימי המהפכה הקאמוניסטית הי' שד"ר שנים אחדות עבור תו"ת.

בשנת תרפ"ו נתיישב בחארקאוו, ועסק בעסק חגורות של עור. ואחרי שהסתדר במעון ומקום עבודה, ערך שיעור בלימוד גמרא לפני אברכי התמימים. ואחרי שעסק החגורות נתבטל, עסק עם בנו ישראל הי"ד בעסק טריקאטאז.

בשנת תרצ"ט, אחרי המלשינות, נאסר ביחד עם ראי"ב פעוזער ור' שמואל כצמן ור' נחום פינסאן ור' צמח גורעוויטש, ונשלחו למחנה הסגר למשך שלש שנים. ובא ממחנה ההסגר בעת המלחמה העולמית לסמרקנד.

בעת הבריחה מרוסיא בא לארצות אירופא המערבית, נתיישב בארץ ענגלאנד (בריטניא), ושם ישב כל ימיו על התורה ועבודה, ואיש ישר החזיק אותו בכל המצטרך, באמרו שזכות תורת ר' מאיר עמדה לו בעסקיו. ונפטר שם בשיבה טובה.

תנצב"ה.

335. אחותיו – ראה גם בספרו "ספר הזכרונות דברי הימים".

פב. הרה"ח ר' נחום יצחק פינסון[336]

ר' נחום יצחק פינסאן מסטאראדוב למד בליובאוויטש תרס"ט-תר"ע לערך. נתיישב בחארקאוו לערך תר"צ או תרצ"א.

בעת שהסתדר בחארקאוו ראינו נדבת לבו הרחבה. כל אורח מצא מקום מנוחה בביתו, בהכנסת אורחים שלו, בפנים יפות וביד רחבה.

בניו עסקו בכל מיני עסקים שהי' ביכולת השנים הללו תחת ממשלת הקאמוניסטן, וגם לשמור שבת ויו"ט.

בעת המסירה בשנת תרצ"ט הי' הוא בין האסורים, ונשלח למחנה האסירים לסיביר למשך שלש או חמש שנים. ומחמת היסורים עד שנשלח למחנה הריכוז, וכן בהמחנה, נחלש גופו ונפל לחולי, ונפטר אחרי מחלה קצרה.

תנצב"ה.

פג. האחים לבית ליברוב

התמים ר' סעדי' ליבעראוו[337] ואחיו הת' ר' הלל ליבעראוו[338], מוצאם הי' מכפר קאלאדי. שניהם למדו בליובאוויטש מצעירותם. שונים היו בתכונותיהם:

ר' הלל הי' עיקר מסירותו ללימוד הנגלה, קיבל סמיכה בהיותו לומד ב"זאל" הגדול, והי' בעל הוראה, וכל ימיו עסק באומנות שו"ב. בהיותו לומד בליובאוויטש הי' אומר שאלו התלמידים העוסקים בעבודה אינם פנימיים כדבעי, ואדרבה – בעלי הנגלה הם פנימיים. אבל אחרי חתונתו, כשראה את התלמידים בעלי הנגלה שנתקררו הרבה, ואלו שעסקו בעבודה, גם אחר זה שיצאו מהישיבה, חותם הישיבה הי' ניכר בהם ובבני ביתם – אז הודה על טעותו.

אחיו ר' סעדי' למד הרבה דא"ח, והרגיל א"ע לחשוב את הדא"ח שלמד, והאריך בתפלתו, וכן בק"ש שעל המטה. כל ימיו, אפילו כשיצא מכותלי הישיבה, נשאר "ישיבה בחור", תמים בכל הפרטים, וכן בני ביתו תמימים.

בשנת תרפ"א שלח אותו כ"ק אדמו"ר הריי"צ לשמש שימוש תלמידי חכמים אצל הרה"ג הרה"ח מוהר"ר דוד צבי חן אב"ד דעיר צערניגאוו.

נפטר ביום ש"ק לסדר "אדם כי יקריב מכם קרבן לה'", ה' ניסן תשמ"ג, ומ"כ בהר הזיתים בירושלים.

פד. הרה"ח ר' פרץ מוצ'קין[339]

תולדותיו ועיסוקו

הרה"ח התמים מוהר"ר פרץ מאצקין למד בליובאוויטש (מקודם – בדאקשיץ) משנת תרס"ז[340] עד לשנת תרע"ו.

שנים אחדות אחרי שעמד למבחן צבאי ונשתחרר, נשלח מטעם ההנהלה לעיר ראמען, שלא תשלוט "עין הרע"[341], וקבל שם הרבה מהשד"ר החסיד התמים עובד ה' מוהר"ר יצחק מתמיד גורעוויטש.

בשנת תרע"ז[342] נשתדך עם בת השו"ב דסמאנאווקע ממשפחת האוולין, ושם קבל הרבה מהחסיד לוי יצחק ליובינסקי[343], שהי' מקבל הרבה שנים מהרה"צ החסיד מוהר"ר הלל מפאריטש, וכמה שנים נסע עמו בה"קאלאניעס" להיות לו ר' לוי יצחק ליובינסקי להוראת שאלות.

---

336. אודותיו – ראה גם "ספר הזכרונות דברי הימים" ע' צא ואילך.

337. לימים שליח במרוקו, ולאחר־מכן בבלגיה.

338. אודותיו – ראה "ליובאוויטש וחייליה" ע' 328.

339. אודותיו – ראה גם "תשורה" משמחת משפחות לזרוב־גלפרין (שבט תשס"א) ע' 37 ואילך.

340. לפי המסופר ב"תשורה" שם הגיע לליובאוויטש רק בתרס"ט.

341. שכן בתקופת המלחמה נבדקו לעתים מחדש גם בעלי פטור.

342. לפי האמור ב"תשורה" שם (ע' 38) – היה זה בתרע"ו.

343. אולי הוא הנזכר לעיל (ע' 155 וע' 169) בשם **שמואל יצחק** לובינסקי, וראה שם שככל הנראה היה שמו **ישראל** יצחק. וכן הוא ב"תשורה" שם (ע' 39).

עד המהפכה הקומוניסטית הי' סוחר, ואח"כ – בשנת תרפ"ה, שהי' קשה לעסוק במסחר – קבל עליו להיות שו"ב בעיר סימפאראל. כשנסגרו בתי המטבחיים, בשנת תר"צ, התיישב בלענינגראד. שם גדלו בניו, והם עסקו בפרנסה, והוא עסק במצות צדקה. כן הי' כל ימיו.

בשנת תשי"ב, בבואו למאנטריאל, עסק ג'כ במצות צדקה, והי' המשפיע לפני אברכי התמימים.

היתה לו ידיעה רחבה, מה שאומרים "ארום של חסידות", ופה מפיק מרגליות. ההתוועדויות שלו ידועות, שעשו רושם על השומעים.

הרבה דברים ששמעתי מחסידים – הרי מטלטול הדרך, ומהגזירות שסבלתי ברוסיא, נשתכחו ממני, ונזכרתי עליהם על־ידו, והנני אסיר תודה לו. ובספרי רשימות שלי הרבה דברים נרשמו בשמו, שהזכיר אותי עליהם.

בסוף ימיו חש בהרבה מיחושים, ונוסף למיחושיו מחלת זוגתו שחלתה במשך כמה שנים השפיעה על בריאותו, ונחלש ולא הי' בכחו להשפיע, ובשנת תשמ"ב שבחל"ח.

תנצב"ה.

תחילה צריך לנקות...

התמים ר' פרץ מאצקין הי' אומר בהתוועדות משל – פעמים ע"ד אכילה לש"ש, ופעמים ע"ד זהירות במחשבה דבור ומעשה ובדברים בטלים. וזהו המשל:

הקיסר ווילהעלם דמדינת אשכנז ביקר את קרובו, הצאר ניקאלאי דמדינת רוסיא.

לכבוד הקיסר ווילהעלם הכינו טובי המבשלים בני־מעיים של עגל בן שמונה ימים, ונקרא באידיש "גרייזיק", שמהפכים את הבני מעיים ע"י פלך שהנשים טוות חוטים, ומכבסים היטב בשני הצדדים קודם הצלי' או הבישול, ואח"כ צולים במיני בשמים, ונעשו מעדנים להשיב הנפש.

אחרי הסעודה ביקש ווילהלם שיאמרו לו איך מכינים מאכל כזה, שנהנה מזה המאכל הנאה מרובה.

וימסור הקיסר ניקאלאי לראש המבשלים שלו לערוך רשימה פרטית איך נעשה המאכל מה"גרייזיק", ומסר הקיסר ניקאלאי לידידו וש"ב הקיסר ווילהעלם את הרשימה פרטית.

כשבא הביתה, מסר הקיסר ווילהעלם לראש המבשלים שלו לערוך "גרייזיק" כמו שמפורש ברשימה של ראש המבשלים ברוסיא.

לאחר שבשלו וצלו ה"גרייזיק" עם כל הבשמים והגישו לשולחן, הורגש ריח של צואה, ולא יכלו להגיש את המאכל אל פיהם, והורידו אותו מעל השולחן.

ויכתוב ווילהעלם מכתב לניקאלאי, שתמוה לו – שהרי עשו הכל כדין עם כל הבשמים הטובים, ולא עלתה להם ליהנות מה"גרייזיק", ואדרבה – חרפה הי' לו ממאכל זה.

וישאל ניקאלאי את ראש המבשלים, אפשר יודע את הסיבה שלא עלה לראש המבשלים של ווילהעלם להכין מאכל טוב מ"גרייזיק".

ויען ראש המבשלים: הדבר פשוט, הם לא הפכו הבני מעיים מהצד הפנימי לחוץ כדי להוציא את הצואה, ובשלו עם הצואה, וכל הבשמים שבעולם לא יועילו להוציא מאכל טוב.

את המשל הזה יכולים להמשיל לענינים רבים, כאמור למעלה.

לא להישאר עם הגוי לבד

סיפר הרה"ח ר' פרץ מאצקין ז'ל:

האריז'ל הי' דרכו לבוא בכל ש"ק לשמוע דרשות פרשת השבוע מהדרשן של צפת, רבינו משה אלשיך, והי' שומע הדרשה עד אשר גמר אותה. כאשר בא פעם, בפרשת חיי שרה, לשמוע הדרשה, שמע כ"ק האריז'ל את הדרשה, אבל לא המתין עד שגמר את הדרשה כולה, אלא קם באמצע הדרשה והלך לו. והי' מוקשה לתלמידיו, ששינה רבם מדרכו.

שאלו את האריז'ל: מה טעם יצא זה הפעם באמצע הדרשה, שאין דרכו בכך?

ואמר: בשעת הדרשה האריך האלשיך בטוב טעם את טענת אברהם וטענת עפרון, והדרשה היתה כל־כך טובה, עד שכבוד האלשיך בעצמו הרגיש שמיטיב לדרוש. ולדרשה באו אברהם אבינו, ולהבדיל גם הגוי עפרון. וכשהרגיש אברהם אבינו את ההרגש של האלשיך – הלך לו באמצע הדרשה, ונשאר רק הגוי עפרון, ועם הגוי לא חפצתי להישאר, ולכן הלכתי משם...

פה. הרה"ח ר' ארי' ליב שיינין הי"ד[344]

התפשטות הגשמיות

מורגל בפי התמימים לומר בשם כ"ק אדמו"ר הרש"ב זצוקללה"ה, שכל השתדלותו ויגיעתו ומס"נ לייסד ישיבת תומכי־תמימים – כדאי הוא לחנך תלמיד כזה כמו הרב לייב שיינין[345].

מקום הולדתו – עיר באברויסק. למד בליובאוויטש משנת תרס"ח עד תרע"ז.

עבודתו בעבודת התפלה עלתה למעלת התפשטות הגשמיות.

בשנת תרפ"ב בא מעיר זעמבין לראסטאוו על נהר דאן, להסתופף בצילא דמהימנותא כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ.

הנסיעה היתה קשורה ממש במס"נ, שהי' דרוש אישור נסיעה ("פראָפוסק"), ואישור לא קבלו כי אם למי שנוסע ללמוד במדרשה גבוה, ועל פניו לא הי' ניכר שהוא לומד כתלמיד ב"אוניווערסיטעט". ועוד זאת, סכנת דרכים מה"קאָזאַקן" ו"פּאָגראָמטשיקעס", שאם מצאו איש יהודי במרכבת הברזל זרקו אותו החוצה בעת שהרכבת האיצה בדרכה במלוא מרוצתה.

בימי החול התפללו אז בבית הכנסת החב"ד ברחוב ווראנצאווע. בחודש תשרי הי' קר, ואת ביהכ"נ לא חממו[346]. כנהוג בערים שמחוץ לתחום המושב, סוגרים את ביהכ"נ אחרי שסיימו תפלה בצבור, והרב לייב שיינין – באשר הי' מן המאריכים בתפלה כארבע וחמש שעות – התיר לו השמש שיתפלל באכסדרה של ביהכ"נ. והתפלל שם כדרכו בכל יום, לערך חמש שעות.

אחרי התפלה, כשבא להאכסניא, שאלו אותו איפה התפלל, ואמר שהתפלל באכסדרה. ותמהו הכל: הלא הקור גדול, ואיך שהה שם כמה שעות? וענה בתמימות שלא הרגיש ששם שורר קור.

עזרה לרעייה

בהיותו שם באכסניא, אצל בנו של אברהם פראדקין[347] הנק' "אברהם לאדיער", בעלת האכסניא קבלה בפני החסידים אל בעלה, בנו של ר"פ, שיש לה מלאכה מרובה, להכין עבור האורחים ולשמשם, הן בבישול ואפי' וגם בהבאת מים ושפיכת מים שאינם נקיים וכדומה, ואין בעלה עוזר לה.

ויאמר הרב לייב לבעלה, שאף שהוא עתה אחר חתונתו נוהג כמו שהוא תלמיד בישיבה, לומד דא"ח לפני התפלה ותפלתו ארוכה, ויש לו שיעורים בלימוד נגלה – מ"מ מסייע הוא לאשתו כמה שעות ביום. אשתו חנוונית, והוא הולך כמה שעות להחנות, שאשתו תלך הביתה, וגם הוא עוסק בבית בילדו. ולמה בן הר"א אינו עוזר לזוגתו?

ודבריו עשו רושם, שמכאן והלאה עזר הבעל אכסניא הנ"ל לזוגתו.

פו. הרה"ח ר' יעקב יהודה ריז'יק הי"ד

בזמן שהתחילו ה"יעווסעקן" לרדוף ולהעיק את הרבנים, רע ביותר הי' המצב ברוסיא הלבנה, אשר שם שלטו ה"בונדיסטין" ביד חזקה, והרדיפות והמשפטים עלו למעלה ראש.

הקרבן הראשון הי' הרב התמים מוהר"ר יהודה ריזיק מסענא (נקרא בליובאוויטש "יודל סענער"),

344. אחותיו – ראה גם "חסידים הראשונים" ח"ב ע' 244 ואילך.

345. ראה גם "ליובאוויטש וחייליה" ע' 465.

346. ראה גם לקמן ברשימת הזכרונות (פרק יג).

347. ר' זאב פראדקין, שפתח אכסניה משלו ברוסטוב (מלבד זו של אביו), כמסופר ב"ליובאוויטש וחייליה" (ע' 94).

שנתקבל לרב בעיר באריסאוו (פלך מינסק), אחרי פטירת הרה"ג מוהר"ר מיכאל רודעלסאן[348].

טרם שנתקבל ר' יהודה ריזיק, עשו ה"יעווסעקן" כל דברי נבלה לעקור היהדות, וקראו אסיפה מרבנים, והטילו עליהם אימה ופחד שלא יתעסקו בחיזוק היהדות. ועיר באריסאוו היתה עזובה, לפי שהרב ר' מיכאל בסוף ימיו הי' עיוור, ובכלל לא התעניין לחיזוק היהדות (מכמה טעמים).

ר' יהודא הי' בעל מרץ, ובמרצו התחיל להראות שאין איסור ע"פ דינא דמלכותא בלימוד התורה וקיום המצוות, וכל דברי ה"יעווסעקן" הם שוא ושקר.

ולא נתארך הזמן, והעלילו כמה עלילות, ושפטו אותו בחשאי ע"י הג.פ.או. משפט מות, ועקבותיו לא נודעו.

תנצב"ה. הי"ד.

פז. הרה"ח ר' שמאי וויגאן הי"ד[349]

בעת שלמדתי בשצעדרין הי' לי חבר, שמאי וויגאן – או כמו שקראו רוב התלמידים ע"ש מקום הולדתם, ונקרא גם־כן "שמאי שצערבינער", ע"ש זקנו החסיד ר' זלמן שצערבינער, שכותב אודותיו כ"ק אדמו"ר הריי"צ באריכות[350], שאצלו גדלו חטים וממנו לקח כ"ק אדמו"ר הרש"ב חטים לקמח למצה שמורה.

שמאי הי' פנימי, ירא שמים בטבעו, וגילה לי הרבה אודות מהלך נפשו, ודברים אחדים אודותיו. סיפר לי, שלמד מאמר "תנו רבנן נר חנוכה" תרמ"ג כמה פעמים, וחזר והתבונן בו קודם התפלה יותר ממאה פעמים.

כשהגיע חג המצות ואפיית המצות, השתדלנו שיהי' עם כל ההידורים כמו שאופה כ"ק, וכן תלמידים הקשישים באולם הגדול. טען שמאי: האם שייכים אנו להידורים? וגמרנו, שכדי שיהי' לנו לב להבין דברי דא"ח, צריך להדר כל מה שבכחנו להדר.

בהגיעו לעונת שידוכין, קודם שידכו לו בת ר' אברהם "ליאדיער" פראדקין, ונתראו, וכמעט שנחלט השידוך. ובינתיים קראה אותו הרבנית שטערנא שרה והציעה לפניו שידוך מעיר גזאטסק, ואמר להרבנית שיש לו הצעה אודות בת ר' אברהם. ואמר לי שקשה לו – הרבנית מדברת אתו על דבר גזאטסק, והוא כבר התראה עם בת ר' אברהם. ואמרתי לו: אם כבר החלטת, בודאי הרבנית לא תעמיס עלך.

סוף כל סוף, עד אשר בא לגמור, שתי ההצעות לא עלו: הן הצעת גזאטסק – קדמו אחר, והן הצעת ר' אברהם. ונשתדך בזעמבין עם בת השו"ב[351].

בעת המלחמה הי' שו"ב, הוא וגיסו פסח פריידקין[352] (נין להחסיד המפורסם, מחסידי אדה"ז, ר' פסח מאלאסטאווקער) בעיר נאוואזיווקאוו, והעיר נפלה בחדשים הראשונים של המלחמה ביד הרשעים הנאצים ימשו"ז. הי"ד.

פח. הרה"ח ר' שלמה חיים קסלמן[353]

התמים המשפיע מוהר"ר שלמה חיים קעסעלמאן מזיטאמיר למד בליובאוויטש לערך משנת תרס"ח[354] עד שנת תר"פ.

בהיותו תלמיד בשצעדרין, נתארגנה קבוצה של הישיבה, ובראשה ר' חיים יונה לוצקי[355] משציגרין פלך

348. אחדותיו – ראה לקמן ברשימת הזכרונות (פרק ב). וש"נ

349. אודותיו – ראה גם "תולדות חב"ד ברוסיא הסובייטית" ע' שפב ואילך. ועוד.

350. "לקוטי דיבורים" ח"א ע' 234 ואילך. וראה גם ספר השיחות תרפ"ט ע' 25. וש"נ

351. לפי המסופר כאן יש לתקן את המסופר ב"ליובאוויטש וחייליה" (ע' 94 וע' 261) – ומשם בספר התמימים ע' מז – שר' שמאי וויגאן אכן היה חתנו של ר' אברהם פראדקין.

352. נזכר גם ב"תולדות חב"ד ברוסיא הסובייטית" (נסמן שם ע' תמג) וכן ב"ספר התמימים" (ע' סז), ומן הסתם הוא אחיו של ר' משה פריידקין הנזכר שם (שהיה אף הוא שו"ב בנובחיבקוב).

353. אודותיו – ראה גם "חסידים הראשונים" ח"ב ע' 287 ואילך; "תשורה" משמחת משפחת קסלמן (שבט תשנ"ח).

354. לפי המסופר ב"תשורה" שם (ע' 3) – הגיע לליובאוויטש בשנת תרס"ט.

355. אודותיו – ראה "חסידים הראשונים" ח"ב ע' 150 ואילך.

קיוב [לא שצעדרין פלך מינסק (כמו שאחדים כתבו ונדפס בטעות[356]), אלא שציגרין מפלך קיוב, ששם התעסקו בעיבוד עורות שהיו נקראים ע"ש העיר], שאף שהסדר הי' שכל תלמיד ילמוד במערכת הנמצאת בשצעדרין לא יותר משנה וחצי, ויש שהצליחו בלימודם ולמדו רק שנה אחת – הנה הכתה של חיים יונה לוצקי הסכימו בינם לבין עצמם שאין למהר לנסוע לליובאוויטש ללמוד באולם הגדול[357].

ההנחה היתה אצלם שדוקא בשצעדרין יוכלו לעלות במעלות, הן בלימוד דא"ח ובהתבוננות ובאריכות התפלה, שאין מי שיפריע אותם, כמה שעות ללמוד דא"ח וכמה שעות לאריך בתפלה. באולם הגדול הכל הי' בסדר מסודר – לבוא לעת הלימודים, וכמה שעות ללימוד הנגלה, וכמה שעות ללימוד דא"ח.

לכן הסכימו ביניהם, שכמה שאפשר לפעול על המשגיחים והמשפיע ר' שאול דובער זיסלין שיתעכבו במחלקת שצעדרין – יתעכבו שם.

סוף דבר – שההנהלה בטלה מחשבתם, ובעל כרחם שולחו ללמוד באולם הגדול לליובאוויטש, ושם בטלה דעתם, ואף דרכם שדרכו להם, ונכנסו למסלול הסדר של נגלה ודא"ח.

כשנתבגר הרה"ח המשפיע רש"ח, והי' מהתלמידים הקשישים באולם הגדול, אם ראה תלמיד הבא משצעדרין, וראה שיש לו חוש בחסידות – הי' מתקרב אליו ומרבה עמו בדברים במעלות להרגילו לחשוב דא"ח קודם התפלה, אף שיתפלל אח"כ בצבור, ודבוריו עשו פרי בהרבה תלמידים שנשתנו בהשקפותיהם ודרכיהם.

בשנת תרע"ט, ע"פ הוראת המשגיח ר' שילם קוראטין, נמסרה לו כתה ללמוד עמהם לקוטי תורה, ולמד בעיון. בעת גזרת ה"יעווסעקן", שהישיבה נחלקה אז לעדרים – כתה בקיוב, כתה בזיטאמיר, כתה בפאלאצק – למד עם קבוצה בפאלאצק. וכאשר נאסר ע"י מסירת ה"יעווסעקן" נשלח ע"י הג.פ.או. לפאלטאווא על משך כמה שנים.

בעת התייסדות תו"ת בארץ ישראל נבחר למשפיע ראשי בישיבת תו"ת, ובמשך עשרים שנה השפיע על התלמידים, הן בהבנת דא"ח והן בהנהגה ע"פ דרכי החסידות.

תנצב"ה.

פט. הרה"ח ר' ניסן נמנוב[358]

הרה"ת מוהר"ר ניסן נעמענאוו, יליד זשלאבין, למד בישיבת הרב דמתא הרה"ח מוהר"ר משה[359] אקסעלראד[360]. נתקבל בישיבת תו"ת בהשיעורים בשנת תרע"ז־תרע"ח.

בשנת תרע"ח, כשהיגרה הישיבה מליובאוויטש, נשאר בביתו, ולמד ביחידות, ולמד עם מתפללי בית־הכנסת "עין יעקב". בשנת תרפ"ד בא לראסטאוו, ולמד בהתמדה גדולה נגלה ודא"ח.

---

356. הכוונה כנראה לנדפס ב"ליובאוויטש וחייליה" ע' 324.

357. על פרשה זו ראה גם ב"זכרון לבני ישראל" ע' סה.

358. אודותיו – ראה גם "סיפורי אנ"ש אודות הרה"ח הרה"ת ר' ניסן נעמנוב נ"ע" (נדפס בהוספה לספר "ביאורי הרב ניסן על תניא").

359. אודותיו – ראה "תולדות חב"ד ברוסיא הסובייטית" ע' שסו ואילך; "תשורה" משמחת משפחות רסקין־חפר (סיון תשס"ו) ע' 30 ואילך.

360. לפי המסופר ב"תולדות חב"ד ברוסיא הסובייטית" נפתחה בשנת תרפ"א מחלקת ישיבת תומכי־תמימים בזלובין תחת הנהלת הר"מ אקסלרוד, ומהמסופר כאן משמע שכבר קודם לכן היה שם סוג כלשהו של ישיבה בהנהלתו.

כך יש לפרש, לכאורה, גם את מכתב אדמו"ר מוהריי"צ אליו מד' שבט תרפ"א (אגרות קודש אדמו"ר מוהריי"צ ח"א ע' קכו), שבתחילתו מדובר על "הישיבה אשר **ייסד** (בעתיד!) או שכבר **ייסדה**", ואילו בפסקה הבאה נאמר "מאד נהניתי מהחדרים **שיסד**... ונעים לי לראות תלמידיו יחיו עושי רצונו" – כלומר שה"חדרים" (לתלמידים צעירים) נוסדו עוד קדם לכן, ואילו בשנת תרפ"א נוסדה גם ישיבה (לתלמידים מבוגרים יותר).

ולפי זה אין צורך לאחר את מכתב כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב אליו (אג"ק אדמו"ר מוהרש"ב ח"ב ע' תתק) לשנת תר"פ (כהשערת העורכים שם).

הי' בטבע ירא שמים, וכל אשר עשה הי' במסירה ונתינה. במשך שנים אחדות עלה במעלה, הן בידיעה בדא"ח והן במסירותו לעבודת ה' זו תפלה.

הכנתו לתפלה התחיל מעמוד השחר, באמירת כל התהלים מראשו ועד סופו, לימוד דא"ח קודם התפלה יום־יום, ואח"כ התבוננות בדא"ח, ואמירת כל דיבור בנחת כמונה מעות, ובקול – לא ברעש, כ"א בטעם, וכל השומע יערב לאזנו: עומד לו אברך ומתחטא אל אביו שבשמים כבן המתגעגע אל אביו.

בשנת תרפ"ו נבחר למשפיע, ותבע בעיקר לימוד דא"ח והתבוננות בתפלה.

בהיותו מנהל ומשפיע נאסר ע"י הג.פ.או. ונשלח לסיביר לשלש שנים.

בעת המלחמה העולמית השני', כאשר נתייסדה תו"ת בסמרקנד, הי' הוא המנהל והמשפיע. וכן במשך השנים – באשכנז, ובעברם לפאריז משנת תש"ז עד תשד"מ – במשך שלשים ושבע שנים ניהל והשפיע בישיבת תו"ת, ועל־ידו עברו לערך אלפים תלמידים, והשפעתו ניכרת בכל התלמידים שעברו על־ידו.

אבד חסיד, וחבל על דאבדין ולא משתכחין.

תנצב"ה.

צ. הת' זלמן דוד מיכלין מאמלין[361]

הת' זלמן דוד מיכלין מסר א"ע בעיקר בלימוד דא"ח ובעבודת ה' זו תפלה. כשבא הר"ר ישראל נטע גנעסין לליובאוויטש, ונודע לו שז"ד עוסק בעיקר בדא"ח – הצטער, שהי' ז"ד מתלמידיו המצויינים.

סדר הלימוד דא"ח של זלמן דוד מיכלין – ביגיעת נפש בהעמקה, וביגיעת בשר זמן מרובה. בכל יום הי' לומד דא"ח משעה השמינית עד השעה השתים־עשרה (ארבע שעות), ואח"כ תפלה באריכות כארבע וחמש שעות.

ביום ה' בערב, אור לעש"ק – לימוד דא"ח משעה השמינית עד השעה הרביעית אחר חצות לילה.

עש"ק – תפלה בציבור ושינה עד השעה השתים־עשרה בצהרים, אח"כ לימוד נגלה עד השעה שלישית או הרביעית, אח"כ לימוד דא"ח עד השעה עשירית בלילה. קבלת שבת ומעריב – עד חצות לילה, לערך שתי שעות. בשבת קודש בבוקר – לימוד דא"ח משעה השמינית עד שעה השתים־עשרה. תפלת ש"ק – חמש או שש שעות. אחרי סעודת שבת, שעה ששית לערך עד אחר חצות לילה – לימוד דא"ח.

כך המשיך בעבודתו במשך שנים.

בשנת תר"פ – שנת רעבון שהתלמידים אכלו לחם במדה ובמשקל, והלחם הי' מינים ממינים שונים שגם תולעים נמצא בו, וחוץ ללחם לא בא לפיו של התלמידים כי אם מים חמים בלא צוקער, תבשיל של קמח מעורב מעט שמן קטניות[362] – הנה הרבה בחורים נחלשו, והחלשים לא עצרו כח, ותמימי דרך בכשרונות נפלאים, בשכבם על משכבם, מסרו נשמתם לאוצר הנשמות.

זלמן דוד עצר כח, אף שהרגיש שכחותיו אזלו, ובא עם הישיבה לראסטאוו ע"נ דאן בחדש אלול תר"פ.

השתדלו עבורו שיסע למעיינות הרפואה לקיסלאוואדסק, והי' שם לערך חצי שנה, עד שמחלת דלקת הריאה גברה עליו ושבק חיים לכל חי. תנצב"ה.

צא. ר' הלל ובנו חיים יוכווידין

בחארקאוו דר איש אחד ושמו הלל יוכווידין. איש פשוט, בעל מלאכה, אבל "אַ חסיד'שע נשמה"[363] היתה לו.

הי' לו בן ושמו חיים יוכווידין, גם־כן בחור פשוט עם "חסיד'שע נשמה". ימים כלילות הי' בין תלמידי הישיבה, והי' דואג עבור כל תלמיד, אם נצרך לו איזה

361. נזכר גם ב"ספר התמימים" ע' נט. ראה אחדותיו גם לקמן ברשימת הזכרונות (פרק י).

362. כמסופר לקמן ברשימת הזכרונות (פרק יב).

363. =נשמה חסידית.

דבר פרטי – אם על־דבר פאספארט, אם על־דבר צבא, הי' הוא המליץ.

ונזדמן שבעת שנאסר כ"ק אדמו"ר בשפאלערקע, מצא קרוב לשם אכסדרה, נגד השער שמוצאים האסירים אחרי שנגזר עליהם לשלוח אותם לסיביר הצפונית, ועמד שם יותר מעשרה ימים, לילה ויום לא מש משם, עד אשר נודע שישלחו את כ"ק בדעת עצמו לקאסטראמא.

ומרוב התעניתים, ואחרי אשר נדד שינה מעיניו יותר מעשרה ימים – נחלה, וחי כחצי שנה אח"כ. ת.נ.צ.ב.ה.

צב. חסידים שונים

שש שעות ברגל תלויה

סיפר החסיד ר' ישראל ליב מזעמבין[364], שסיפר לו חותנו, שהי' מחסידי כ"ק אדמו"ר האמצעי, שהי' בליובאוויטש בעת חתונה של אחד מבני כ"ק אדה"א.

בעת שכ"ק אדמו"ר אמר דא"ח, חיפש אחר מקום שיוכל לראות פני כ"ק ולשמוע המאמר, ומצא קורה סמוכה להתקרה, ותלה עצמו עלי'. ורק גופו ורגל אחת עלתה בידו להעלות אל הקורה, ורגלו השני' – נסמכו עלי' אנשים הרבה, ולא הי' ביכלתו להעלות אותה.

המאמר נמשך כשש שעות, ואחרי אשר ירד מהקורה נשארה רגלו בלי חיות, ונשאר כל ימי חייו נכה רגלים.

(מהרשג"א)

בלי "שויתי" – אין כלום

שמעתי מחסידים מספרים:

איש יהודי בעיירה אחת, בכל מקום היותו הי' שגור בפיו הפסוק "שויתי וגו", והכל היו קוראים אותו "שויתי". גם הנכרים מהסביבה לא ידעו שמו אשר קראו אותו אביו ואמו, כי אם בשם הכינוי "שויתי".

פרנסתו – שהי' לו משקולות, והי' יושב בשוק עם המשקולת, והנכרים שהביאו מהכפר תוצרות הארץ, כאשר מכרו איזה ירקות או פירות, היו שוקלים במשקולת של "שויתי", וכל אחד שהי' שוקל אצלו הי' מעניק לו איזה פרוטות.

פעם חלה האיש שנקרא "שויתי", ולא הי' ביכולתו לצאת החוצה במשקולת. שכנו, שראה ש"שויתי" חולה, ולא יעבור על לאו "לא תסיג גבול גו", גם לו הי' משקולת טובה, ויצא השוקה להרוויח איזה פרוטות. אבל הנכרים לא פנו אליו, ומנעו עצמם מלשקול על־ידי איש שאינם מכירים אותו.

ויאמר האיש אל הנכרים: מדוע אין אתם בוחרים במשקולת שלי, שהיא גם־כן משקולת טובה ונכונה?

ויאמרו לו הנכרים בלשון רוסיא: "יעסלי שויתי מאיע – ווסאי מאיע; יעסלי שויתי ניע מאיע – ניצעווא ניע מאיע" (אם "שויתי" יש – הכל יש; אם "שויתי" אין – אין שום דבר).

לא להשתתף בהתוועדות?!

בשנת תרי"ג־תרי"ד, הממלכות הגדולות, כמו ענגלאנד וצרפת, קשרו א"ע מלחמה עם רוסיא, ונקראת "סעוואסטאפאלער מלחמה"[365], שעיקר המלחמה היתה אצל עיר סעוואסטאפאל, בחבל קרים. קבלנים מבני ישראל היו עסוקים להמציא לאנשי המלחמה כל מה שנצרך להם, ונתעשרו מעסק הקבלנות.

אחרי אשר עשו הממלכות שלום ביניהם, בתום המלחמה, נתאספו הקבלנים וערכו יום משתה ושמחה. כטוב לבם ביין, בא היצה"ר ורקד לפניהם, והסית אותם ופיתה אותם לעבור עבירה מכוערה.

ביניהם הי' איש חסיד קבלן. היצה"ר פיתה אותו שגם הוא יקח חלק במחשבתם הרעה.

364. אולי הוא ר' ישראל ליב קליאנסקי המזכר בספר השיחות תש"ג ע' 181.

365. ידועה יותר בשם "מלחמת קרים".

ויאמר החסיד אל לבו: איך אשא פנים לקבל פני הרבי שלי אם אעשה הרעה הגדולה הזאת? והיצה"ר אומר לו: מה יש? לא תלך אל רבך.

ויאמר החסיד אל היצה"ר: ואיך אשא פנים ללכת אל חברי החסידים ולקחת חלק בהתוועדות של חסידים? והיצה"ר אומר לו בטענה: מה יש? גם אל התוועדות של חסידים לא תלך.

ויען החסיד אל לבו: זאת לא! אל התוועדות של חסידים גם־כן לא לקחת חלק?! לא אשמע אליך!

(שמעתי מדודי אברהם יעקב גאלאוועניטשיץ)

"שלו – עשני גוי"

איש פשוט אחד הי' נוהג לומר ברכות השחר בביהכ"נ, וכשהגיע לשלש הברכות של גוי, עבד ואשה, הי' אומר אותם בהתלהבות ובכוונה עצומה. וישאלו אותו מה הוא מכוון באלו השלש ברכות יותר מהברכות הקודמות.

ויאמר, הלא באלו הברכות ישנה כוונה גדולה בכל אחת מהן, שאין לשער: "שלו (אליו, שהוא תרגם "שלא" באל"ף ו'שלו' בוא"ו היינו הך) – עשני גוי", "שלו (ג'כ כנ'ל) – עשני עבד" (אני עבד הקב"ה), "שלו (ג'כ כנ'ל) – עשני אשה", והוא אמר "אשה" לא בקמץ כ"א בסגול, והוא מכוון שהקב"ה עשה אותו אליך יתברך לקרבן, כמו שכתוב "אשה ריח ניחוח" ("צו אים האָט ער מיר געמאַכט אַ פייער").

פעמיים אתכפיא

חסיד אחד, כאשר גבאי צדקה אספו לענין של צדקה, הוציא מכיסו מטבעות אחדות ונתן להגבאים. אח"כ הוציא עוד הפעם מכיסו מטבעות אחדים והוסיף על הקודמים. כן נהג בכל פעם.

וישאלו: למה לא נתן בפעם הראשונה כל הסכום שבדעתו לתת?

וענה: הן בכל פעם שנותנים צדקה צריך לעורר בנפשו מדת אתכפיא, ואם אתן בפעם אחת כל מה שבדעתי לתת – יהי' פעם אחת אתכפיא, אבל כשנותנים בשתי פעמים – אז אני משתכר שתי פעמים אתכפיא[366]...

"גם אני מתייהר"

בעיירה אחת שצריכים היו לנסוע אלי' ע"י מסילת הברזל, צריכים היו בתחלה לנסוע עם בעל עגלה, כי מסילת הברזל היתה רחוקה מהעיר.

רב העיר, מחסידי חב"ד, דרוש הי' לו לנסוע ע"י מסילת הברזל. ובישבו בעגלה של העגלון, והנה גם הרופא של העיירה נוסע למסילת הברזל.

הרופא, בהיפגשו עם הרב דעיר, התחיל לספר ולהתיימר איך שעושה טובות לאנשי העיר – למשפחה זו ריפא ולא קיבל מהם פרוטה. ויאמר הרב: גם אני כן. הרופא ממשיך: למשפחה זו אף הרפואות המציא בלא תשלום, והרב אומר: אף אני עושה כן. וכן המשיך הרופא להתייהר, והרב אומר: אף אני כן.

עד שהרופא לא סבל מה שהרב משיב על כל דבר "אף אני כאן", ויאמר הרופא אל הרב: מה אתם, כבוד הרב, אומר "אף אני כן", הלא אתם אינכם רופא כי אם הרב דעיר?

ויען הרב: כמו שאתם מתייהרים בפעולה טובה שעשיתם, כן גם אני, אם אני עושה טובה מתייהר אני בזה...

היה קשה ללעוס...

חסיד א' בא מבית הכנסת בשעה מאוחרת בלילה, אחרי למדו את שיעוריו, וטרם אכל סעודת הערב (אפשר היתה גם סעודת צהריים). זוגתו כבר הלכה לישון ושכבה במטתה.

בבואו הביתה שאל לזוגתו מה יש ערוך לאכילת ארוחת הערב, והוא יקח בעצמו, ולא רצה שתטרח לקום ולערוך השולחן בעדו. ותאמר לו זוגתו, שבתנור ישנה קדרה עם בשר וטפל לו, יקח נא בעצמו ויאכל.

366. ראה גם אגרת הקודש סי' כא.

למחרת שאלה זוגתו מה אכל בערב, ויאמר שעשה כמו שאמרה – שלקח הקדרה מהתנור, ושם הי' בשר, אבל הבשר הי' קשה עד מאד ללעוס.

ותלך זוגתו לחדר הבישול, ותראה שבעלה טעה טעות גדול – ששפתה בתנור שתי קדרות, אחת בשר וטפל לו, ובקדרה שני' מים עם "מאצאלקע", היינו מה שעושים ברוסיא מקליפת עצים ארוג כדי לנקות בו את הכלים, כלי האוכל והקדרות, להעביר הלכלוך, ואחר־כן שמים את ה"מאצאלקע' במים ומעמידים אותו בתנור שיעבור ממנה הלכלוך והשמנונית שספגה. והחסיד הי' כ"כ טרוד ומעמיק במחשבתו אודות כל מה שלמד קודם, שלא הרגיש טעם באכילתו, ובדמיונו שהוא אוכל בשר.

שלושה סימני היכר

שלשה סימני היכר בחסידים: להיות שפל בקומה זקופה, זעקה בשתיקה (היינו בפנימיות הלב), לרקוד ולשמוח על מקומו בלי שום תנועה (בפולין אומרים בשם הרה"צ רמ"א מוואַרקא[367]).

367. לא ברור למי הכוונה.

רשימת הזכרונות

פתיחה

בליובאוויטש, בימי חורפי, בישבנו בין חברים, יש שהי' מוצאם מבית חב"ד, ויש שלא הי' גזעם מבית חב"ד, ודברנו בינינו מה הביאם הלום לליובאוויטש.

אלו שאביהם היו מהנוסעים לליובאוויטש, או סבם, או אבי סבם – מובן הסיבה שהביאם לליובאוויטש, שכל דבר נמשך אל מקורו, ואביהם הביאום להדריכם בדרך כ"ק נשיאינו רבותינו הק'. ואלו שלמדו בישיבות אחרות, הנקראים עולם'שע ישיבות – אמרו שרוח הביאם לליובאוויטש, ואין יודעים סיבה לזה, על מה ולמה, כי אם מסבב הסיבות ועילת העילות נתן בלבם לבא להסתופף בישיבת תו"ת, ולטעום טעם עץ החיים, למוד דא"ח והדרכה בדרכי החסידות.

וזה הביאני להעלות על הכתב איך באתי הלום לליובאוויטש, מיום בואי, וסדר ימי החול וש"ק ויו"ט, וחגי יו"ד כסלו וי"ט כסלו, והתוועדות של כ"ק אדמו"ר הרש"ב, התוועדות כ"ק אדמו"ר הריי"צ, והתוועדות עם המשפיעים והמשגיחים.

פרק א

משפחת חיטריק לדורותיה

למען ידעו דורותי הבאים לאריכות ימים ושנים מוצאיהם ממשפחת חיטריק, בזה הנני להעלות בכתב מעט מהם אשר ידועים לי. וכפי אשר הי' שגור בפי כ"ק רבנו אדמו"ר הגדול בארזים ה"ה מנחם מענדל בן הרב הגאון בנגלה ומפורסם בקבלה ה"ה לוי יצחק שניאורסאהן זי"ע: "דבר שבא בכתב הוא לדורי דורות"[1].

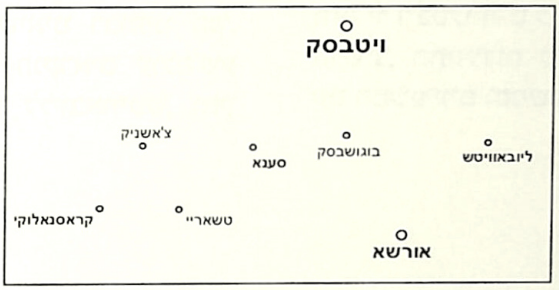
שבעה דורות ממשפחת חיטריק אשר ידועים לי ישבו בעיר סענא, עד שבא הצורר הגדול ימח שמו וזכרו, שם רשעים ירקב, ובלבל העולם, ועקר תפארת ישראל ברוסיא, עם חברו הצר הצורר סטאלין, בחורבן הגדול בגוף ונפש ר"ל.

העיר סענא נמצאת בפלך מאגילעוו, בין העיר ארשע ובין וויטעבסק. כשנוסעים אלי' דרך ארשע נוסעים עד תחנת באגושעווסק, ומשם ע"י "דלישאנס", היינו עגלה גדולה וספסלים בתוכה, עם "בויד", היינו מכסה להגן ממטר ושלג ורוח, ושני סוסים רתומים לה[2].

בעיר נמצאים חמשה אלף בתים, וארבע בתי כנסת. כן נמצא כתוב בשנת ה'תר"ס. עובר בה נהר סעמי־רעצי, הנופל בנהר אולא ומשם לנהר דווינא.

קודם נסיעתי לליובאוויטש שמעתי מאבי, שבאם אפגוש בליובאוויטש חסידים בשם קאבלענצער או ליפשיץ, שאדע שהם שארי בשרי והם ממשפחת חיטריק.

בלמדי בליובאוויטש היו חברים שלי אומרים לי שבעריהם נמצא משפחה בכינוי חיטריק, והם אנשים חשובים מאד. כן אמר לי חברי התמים משה זלמן קאמענעצקי מצאריי[3], וכן התמים יהודא ריזיק מסענא[4] אמר לי: אין אתה יודע חשיבות משפחתך.

מוצא משפחת חיטריק. מפת העיירה סענא וסביבתה

סענא בימינו. מראה כללי של העיירה

אבי משפחת חיטריק, ר' יהודה ליב סענער, ומשפחתו

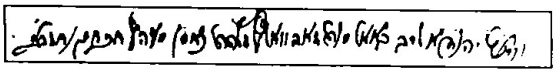
ר' יהודה לייב ב"ר זאב וואלף מסענא הי' מחסידי רבנו הזקן, ושמו נזכר בתקנות ליאזני[5]. הי' לו אח ששמו (כמדומה) יעקב.

---

1. לשון הפתגם הוא "דבר שבא בכתב הוא לכל העולם, ובדפוס הוא לדורי דורות".
2. ראה גם "שמועות וסיפורים" ח"א ע' 121 (וביתר פירוט – בהוצאת תשכ"ד ע' עז).
3. לימים בכפר־חב"ד. אודותיו – ראה "ספר התמימים" ע' סט.
4. לימים רבה של בוריסוב. אודותיו – ראה לעיל ע' 302 ואילך.
5. נדפסו באגרות קודש אדמו"ר הזקן ע' עט.

בספר "מגדל עוז", שחובר ע"י ה' התמים ר' יהושע יחי' מונדשיין, וכן בספר "תולדות חב"ד" שחובר ע"י הרה"ת ר' שלום דובער שי' לעווין, מובא כמה פעמים אודות "יהודא לייב סענער הנקרא חיטריק", שהי' כמה שנים ממונה או נאמן בכולל חב"ד בעיר חברון אשר בארץ הקדושה, ובא בחתימתו עם הרבנים החסידים במכתבים ועסקים של כולל חב"ד. הי' חותם "יהודא לייב בר' זאב וואלף זללה"ה סענער".

ר' יהודה לייב התיישב בחברון בראשית התישבות חסידי חב"ד בחברון, ולפי המפקד עלה לארץ ישראל עם בנו אברהם דובער בשנת תקפ"א. ר' משה מייזליש, שהי' מחותנו של ר' יהודה לייב חיטריק, מזכירו במכתב שנדפס בספר תולדות חב"ד הנ"ל[6].

אבי משפחת חיטריק. צילום חתימתו של ר' יהודה ליב סענער

בטרם שהיו כינויים בארץ רוסיא[7] היו קוראים אותו הגויים "חיטריק"[8], באשר היו עסקיו עם גויים, והי' איש תלמיד חכם ובקי בכמה לשונות וכתבן גדול.

אחיו[9], שנשארו בעיר סענא, כל העסקים נשארו בידם, שהם שכרו מהפריץ הגדול הרחיים והנהרות והיערים סביבות סענא, שהיו שייכים לאדון עשיר גדול, ועד שליטת הקאמוניזם עסקו הנכדים והנינים בהריחיים והנהרות והיערות.

כשבאתי לארה"ב וקאנאדא כתב לי קרובי, ר' שמעון חיטריק[10] שלמד בכולל חב"ד בירושלים, שהוא נין ונכד מר' יהודא לייב חיטריק. וכתב לי עוד, שהרבנית של כ"ק אדמו"ר שלמה זלמן שניאורסאהן מקאפוסט נכד הצ"צ היא ממשפחת חיטריק, ושמה העניע, וקראו אותה בני המשפחה דודה העניע[11].

ר' ברוך יעקב חיטריק ומשפחתו

אבי זקני הנכבד, ר' ברוך יעקב נכד הרי"ל[12] (בנו של ר' משה בן הרי"ל), חסיד כ"ק אדמו"ר הצ"צ זצוקללה"ה, הי' מהעשירים דעיר סענא, הי' חוכר ג'כ אצל הפריץ הריחיים וה"קרעטשמעס"[13] והנהרות והיערים, והי' משכיר את ה"קרעטשמעס" ליהודים, ובניו היו עוזרים לו בממשלתו.

כאשר גדלו בניו מסר על ידם העסקים, ואבי זקני החסיד ישב כל היום בעבודת השי"ת. זקני ר' יהודא הי' המעסיק והמשגיח על הנהרות וציידי הדגים (היינו שהדייגים הנכרים היו מדיגים דגים, והוא הי' המקבל מהם והמוכר, ושילם להם שכירות), ורשות לנכרים לצוד עופות בר וכדומה, וכן שאר בניו על עסק הריחיים או היערות.

ביתו הי' פתוח לרווחה, וכל יודעיו היו מעריצים אותו. אפילו הנכרים שהכירו אותו היו מחזיקים אותו לאיש קדוש, והיו קוראים אותו "ברוך אתה". בעת השערורי', כשנעשו פרעות בעיר, הנה הפורעים שהגיעו לביתו אמרו: לבית זה אסור להכנס, פה גר איש קדוש.

שמעתי מהרשג"א, שחסידים, כשנסעו לליובאוויטש ועברו דרך העיר סענא, נתארחו אצל זקני ר' ברוך יעקב חיטריק. ואף שלא הי' בכחו לנסוע לליובאוויטש בעצמו, הי' מלווה את החסידים, והי' מרגלא בפומי' לומר להם: "והי' אם שמוע – תשמע,

---

6. ע' נא.

7. כלומר: עוד לפני שהיו שמות משפחה קבועים.

8. ברוסית: פיקח, ממולח.

9. הכוונה (כנראה) לאחיו של הבן ר' אברהם דובער, בניו של ר' יהודה ליב.

10. שמו מופיע ברשימת החותמים על מכתב ההזמנה לכ"ק אדמו"ר זי"ע לבקר באה"ק (אייר תשי"ג).

11. ברשימה אחרת כותב המחבר שחותנו של מוהרש"ז מקאפוסט היה הנגיד החסיד ליפשיץ מליעפלי, שהיה מחותנו של ר' ברוך יעקב חיטריק, והמשמעות היא שהרבנית עצמה לא היתה ממשפחת חיטריק. גם ב"בית רבי" (ח"ג טז, ב) מסופר שהחותן היה מליעפלי, אלא ששם הוא מופיע בשם ר' יעקב אריה ליב לוריא.

12. אביו של ר' יהדה, זקנו של המחבר (עוד אחזתיו – לקמן).

13. =פונדקים.

אז דו וועסט הערן – וועסט דו דערהערן"[14]. הכוונה: כשנוסעים לכ"ק אדמו"ר, אף שעדיין רחוקים, במשך הזמן "דערהערט מען" את האור כי טוב.

זקני, ר' ברוך יעקב – אף שהי' מהעשירים, וכל בני המשפחה היו מתחתנים עם עשירים – לא נשא עיניו על ממון, ובחר לבנו יהודא את בת אבי זקני, בת־שבע, בת החסיד ר' משה שערמאן מחסידי הצמח־צדק מעיר צאשניק, מלמד תינוקות, מצד התמימות שלו, שהי' איש תם וישר, אף שהי' לו פרנסה מצומצמת ממלמדות ולא הי' בכחו לתת נדוניא.

הייתי אצלו[15] שתי פעמים עם אמי ז"ל. פעם ראשון כשהתחלתי ללכת לחדר ללמוד א"ב, ופעם שני להתחלת חומש, ועומד לנגד עיני ציורו עד היום, וכן ציור הבית וביהכנ"ס בעיר צאשניק.

ר' יהודה חיטריק ומשפחתו

זקני ר' יהודא נולד בשנת תר"ג, ונקרא על שם זקנו ר' יהודא לייב שהי' בארץ ישראל (שנפטר לערך תרי"ב־ג בן ע"ט שנה), ואני נקרא ע"ש זקני ז"ל.

שמעתי מדודי שגרו בארה"ב, שזקני ר' יהודא פאותיו היו מגולגלים כמו קמץ בשתי צדעיו, וגם זוגתו שער ראשה היו מגולחות לגמרי, ורק "צעפציק"[16] נשאה על ראשה. כן סיפר לי דודי משה רוטריק[17].

בזיווג ראשון היו לזקני ר' יהודא שני בנים, אבי ז"ל ואחיו מנחם־מענדל, ובת חי', ובעודם קטנים נתייתמו מאמם. כשנתאלמן הי' במבחר ימיו, ונשא אשה שני', ונולדו לו שני בנים ושתי בנות. בשנת תרס"ז הגיעה עת האח משה[18] להקרא לצבא, עזב את רוסיא והיגר לאמריקא, וכן הגיע אחיו יוסף ואמם ושתי בנותי'. דודי האריך ימים ושנים פה ארה"ב, ונפטר לערך בן צ"ז שנה, תשל"ח. משפחה גדולה יש בארה"ב מצאצאיו, ונקראים פה רוטריק.

האחים רוטריק. דודיו של המחבר, האחים ר' משה ור' יוסף רוטריק, משתתפים בחתונת הרה"ח ר' אהרן שי' חיטריק

(אבי, ר' צבי־הירש, לא הי' ביכולתו להעתיק לארה"ב[19], שזקני העשיר ר' ברוך יעקב לא הי' בחיים[20]).

בשנת תרס"ז עמדתי עם אבי לקידוש לבנה, וכשאמר אבי "שלום עליכם", והנה לפנינו בחור צעיר[21], פושט ידו לאבי ואומר "עליכם שלום". ובהיותנו פה בארה"ב סיפר לי אודות קידוש לבנה ההיא, ואמרתי לו, שאף שהייתי בן ח' זכור אני אותו.

ר' צבי הירש חיטריק

אבי, ר' צבי־הירש, נולד לאביו ר' יהודא בשנת תרל"ב. נתחנך אצל זקנו ר' משה המלמד, ולמד אצלו עד שמלאו לו ח"י שנה.

---

14. =אם תשמע – תפנים, תקלוט.
15. אצל ר' משה הנ"ל.
16. מין כיסוי ראש.
17. אחי אביו של המחבר (עוד אחותיו – לקמן).
18. בנו של ר' יהודא הנ"ל מזיווגו השני.
19. כשהגיע זמנו הוא להתגייס (שנים רבות קדם לאחיו משה ויוסף הנ"ל, שהיו צעירים ממנו בהרבה), ולכן נאלץ להתגייס לצבא (כמסופר לקמן).
20. ולכן לא היה לר' צבי הירש מקור למיסוי הוצאות ההגירה לארה"ב.
21. הוא משה הנ"ל.

פעם בא[22] איש אחד מכפר שוואדיש הסמוכה לצאשניק, ואמר שהוא איש אמיד, ובצעירותו למד הרבה, וצריך לחבר, אם זקנו ירשה לו לנסוע אליו[23]. ועוד, שיש לו ילדים וצריך עבורם מלמד, וכל היום הוא עסוק בעסקו עם הערלים, וילמוד[24] עם בניו, ואחר־כן ילמדו בצוותא. ועוד, שרואה שאבי כתבא רבא, הן בלשון הקדש והן באידיש, וילמד עם ילדיו כתיבה ושפת לה"ק ואידיש.

בהיות אבי מלמד בעיירה שוואדיש, נתמלאו לו עשרים ואחת שנה ונקרא לעבודת הצבא. ובעמדו לבחינה בפני הרופאים מצאו אותו שהוא ראוי לעבודת חיל פרשים, היינו רוכבי "קאוואלערי"[25], הרוכבים על סוסים. והיא עבודה קלה מצבא הרגלים, אבל נמשכת ארבע שנים, לעומת צבא הרגלים שהוא רק שלש שנים.

בהיותו במחנה, שאלו את אבי אם יש לו אומנות, וענה שהוא חייט ויודע אומנות התפירה. וידע מראש שאין דרוש אומנות גדולה במחנה, כי־אם לתקן מלבושים תפורים, שלהאיש־חיל נקרע במקום שהוא[26]. עוד דבר, אם דרוש הי' מחטים או חוטי תפירה, ניתן לו רשות לשלשת ימים לקנות את הדרוש לתפירה, ומקום עבודת הצבא הי' סמוך לעיר גדולה, עיר ריגא, אשר היום במדינת לאטוויא[27].

כשמלאו ארבע שנים לעבודת הצבא נשתחרר אבי, ובא לבית זקנו ר' משה שערמאן לעיר צאשניק, שם גרה דודתי העניע למשפחת זאקס, אחות אמי חי' ז"ל.

כאשר ראתה את אבי, שהי' יפה תואר, התחילה לשדך את אבי עם אחותה חי', והבטיחו לו נדן חמש מאות רו"כ, וגם עסק חנות שאמה עוסקת, והי' זה בימים ההם סכום נכון, ובכן נתקיים השידוך.

החנות היתה קטנה. אחרי החתונה אמר אבי שיש לו לפי רוחב דעתו לגדל העסק, והלך לחצר הפריץ'טע, ושכר ממנה את החנות היותר גדולה הנמצא בשוק, עם מרתף גדול.

משפחת גורביץ'

משפחת אמי מורתי ע"ה היו אנשים חשובים, יראים ושלמים, בעלי עסק יראי אלקים, הן אלו שגרו בקראסנאלוקי, והן דודי אשר גרו בעיר ריגא.

בקראסנאלוקי הי' דודי ר' ישראל אהרן גורעוויטש. למד עד חתונתו בישיבה בעיר מינסק, עבד במסחר עד שעה החמישית, ומהחמישית בכל יום הי' לומד לפני הבעלי־בתים עין יעקב בטוב טעם. שמעתי מהשו"ב התמים ר' יוחנן גארדאן ששמע ממנו לימוד עין יעקב עם משלים וביאורים. בפני עצמו בביתו לא עסק בדיבורים של הבל, רק למד משניות וזהר והי' בקי בהם.

לימוד דא"ח בעצמו לא למד, אבל השתוקק ללמוד דא"ח, וכן לשמוע בעל פה. בכל עת שבא שד"ר ושהה כמה ימים תבע מהשד"ר בכל יום לחזור מאמר דא"ח, וכן תבע ממני לחזור דא"ח.

וכן דודי ר' ברוך אשר גורעוויטש הי' לו חבר ללימוד גמרא בעיון, אף שהי' טרוד בעסק.

השד"ר התמים, מחותני ר' יצחק גורעוויטש[28], בהיותו בעיר ריגא, ביקר את דודי ר' צבי הירש גורעוויטש בביתו, וכתב לי שראה את דודי והוא איש נכבד וחשוב בעיר ריגא.

22. לביתו של ר' משה בצאשניק.

23. כלומר: הכפרי ביקש את רשותו של ר' משה לכך שנכדו, ר' צבי הירש אבי המחבר (שנתחנך בביתו כנ"ל), ייסע אליו לכפר שוואדיש כדי ללמוד עמו בחברותא.

24. ר' צבי הירש.

25. =פרשים.

26. ולכן לא נרתע מלהצהיר שזו אומנותו, על־אף שלא היה בקי באומנות התפירה באמת.

27. וכך התאפשר לו מפעם לפעם לנצל את ההזדמנות כדי לנסוע לעיר לזמן־מה.

28. ר' יצחק מתמיד, שבנו ר' צמח נשא לאשה את אחות אשתו של המחבר.

פרק ב
שנות ילדות

נולדתי לאבי ר' צבי הירש חיטריק ולאמי חי' גורעוויטש בהיותם בני שלושים שנה, ביום ש"ק[1] א' דראש חודש אלול שנת תרנ"ט (25 לאוגוסט 1899 לחשבון היוונים[2]), בעיר קראסנאלוקי.

קראסנאלוקי – דמותה של עיירה חסידית

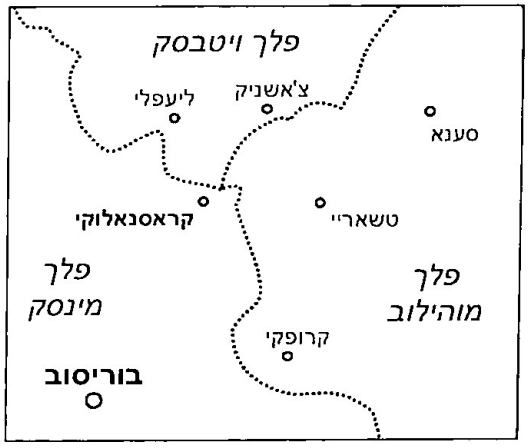
העיר קראסנאלוקי (הפירוש הוא: בצלים אדומים), היושבת על נהר עמא, נמצאת במחוז בארסאוו בפלך מינסק, וקרוב לה מצד אחד העיר צאשניק, ויטעבסקער גוב.[3], ומצד שני העיר צאריי, מאגילעווער גוב.[4]. אם תרנגול קורא קוקוריקו בקראסנאלוקי, נשמע קריאתו בשלשה גוב.[5].

כמו כן היו בסמוך לקראסנאלוקי העיר קרופקי, העיר ליעפלי ועוד.

כל היהודים תושבי עיירות אלו היו מחסידי חב"ד, היינו שהיו משלמים נדבות לכולל חב"ד שנה בשנה. השד"ר הי' בא במגבית, או לאסוף את אשר בקופסאות כולל חב"ד. וכן הי' בא שד"ר בכל שנה עבור הישיבה "תומכי תמימים", וכן שד"ר עבור "מעמד".

העיר קראסנאלוקי היתה ידועה לסוחרי יערות, ששם היו גדלים יערות עצים עבים, משם עד העיר באריסאוו, משך שישים וויארסט.

שמעתי מהמשפיע הרשג"א, שהרה"צ מוהר"ר שלמה מקארלין נסע דרך העיר קראסנאלוקי כדי למצוא מקום להתיישב בו, ירד מהעגלה ונתבונן סביב, ואמר בזה"ל: "א קליין שטעטל, און א גרויסער הימל" (עיירה קטנה, ושמים גדולים).

מפגש שלושת הפלכים. מפת העיירה קראסנאלוקי וסביבתה

בקרב החסידים היתה ידועה עיירה זו מאז שייסד כ"ק אדמו"ר הזקן את ישיבתו בליאזני, והתחיל לייסד את ה"חדרים", ונמצאו מהם אנשי קראסנאלוקי שנתקרבו לכ"ק אדה"ז. כן נמצא מהחסידים שחתמו על תקנות ליאזני גם חסידי קראסנאלוקי[6].

רוב תושבי העיר היו אנשים פשוטים, אפילו הזקנים ידעו מעט מחב"ד[7]. אבל חביב הי' עליהם לשמוע דא"ח, והשד"רים חזרו מאמרי דא"ח בימים (לערך שלשה ימים) ששהו בעיירה. גם אבי ז"ל, אם הי' בא שד"ר מליובאוויטש לעירנו, הי' חשוק ומרוצה לשמוע ממנו דא"ח.

---

1. הכוונה כנראה למוצש"ק (אדר"ח אלול תרנ"ט חל ביום א').
2. כלומר: לפי התאריך של הכנסייה היוונית-אורתודוקסית (שהיה נהוג ברוסיה עד המהפכה).
3. =פלך ויטבסק.
4. =פלך מוהילוב.
5. =פלכים (כנ"ל שהעיר עומדת במקום מפגש שלושה פלכים).
6. ראה אגרות קודש אדמו"ר הזקן ע' עט: "נאום משה מקראשנאלוק".
7. כלומר: ידעו רק מעט דא"ח.

נוסח התפלה בכל העיר הי' נוסח אדה"ז. לא הי' בנמצא נוסח אחר. בלמדי בישיבה קטנה בעיר באריסאוו ראיתי סידורים נוסח אשכנז ונוסח ספרד. עד אז לא ידעתי שיש נוסחאות חוץ מנוסח אר"י.

גם ה"טאן", הנגינה בתפילה וכן בקריאת התורה, הי' נוסח חב"ד, כמו בליובאוויטש, הן בחול ובוודאי בש"ק. ה"טאן" של שמחה ("ניט א קוועטשעדיקער"[8]) הי' נשמע כל משך התפילה, ולא במהירות.

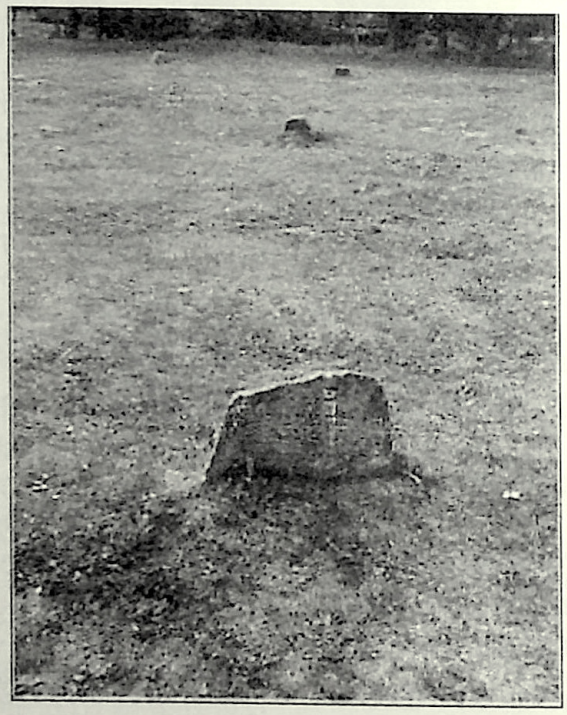
וכן שמעתי התלמידים שבאו מנעוול ללמוד בליובאוויטש, היו מתפללים בניגון ליובאוויטש. וכן ברוב הערים שנמצא בהם ביהכנ"ס נוסח חב"ד, יש מי שנהגו לערך בניגון חב"ד, ויש מי שנהגו בהידור, ובפרט בערים שנתיישבו בהם תלמידי תו"ת והביאו אתם הניגון מדוייק.

"אז ישיר" הי' החזן משמיע בקול רם, פסוק בפסוק. וכן שמעתי כמה פעמים בשנת תרע"ד, כשהייתי נוכח בעת שכ"ק אדמו"ר מוהרש"ב הי' מתפלל לפני התיבה[9], שאמר "אז ישיר" בקול רם ובטעמים, והי' נשמע כל דיבור ודיבור. וכן כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ, בשנת תר"פ־תרפ"א[10] הייתי מהמנין שהתפלל בו כ"ק, והניגון הי' כמו כ"ק אביו, ו'אז ישיר' בקול מוגבה ובטעמים.

כשהגיע לפסוק "מקדש" הי' מגבי' קולו, והי' נשמע ה"זקף גדול" ברור ובהפסק, ואח"כ השם – בנמיכת הקול מעט.

בימי הסליחות – שאז לא הי' במציאות סליחות נוסח חב"ד – אבי הי' אומר סליחות לפני העמוד, ואני עמדתי במקום אבי, מימיני דודי זקני ומשמאלי דודי, והם הורוני מה לאמר ומה מדלגים.

[גם בליובאוויטש, בימי הסליחות עמדו אצל הש"ץ בחורים שידעו בע"פ איזה סליחות אומרים ואיזה מדלגים, ומראים להש"ץ מה צריך לדלג, כמו הת' חיים מאיר ליס, שהי' בקי איזה סליחות אומרים ואיזה מדלגים].

חיים שנמחקו. שרידי בית-החיים בקראסנאלוקי
(תמונה מהשנים האחרונות)

ימי החגים בלטו ביותר בשמחת יו"ט, ובפרט בשבועות. בני משפחה אחת הלכו לקידוש, פעם לדוד אחד ופעם לדוד אחר, בריקודים ובשמחה, ואף בחוץ רקדו. שמעתי אז המון סיפורים מדודי אודות ליובאוויטש. הגויים היו אומרים "אידישער משוגע'נער יו"ט", שבכל השנה לא ראו שיהודים ישתו משקה וירקדו, בבית או בחוץ.

רבני קראסנאלוקי

מאז ימי רבנו הזקן עד השואה של הקאמוניסטן ישבו על כסא הרבנות בקראסנאלוקי חסידי חב"ד. מי היו הרבנים הראשונים – לא ידעתי, וגם מעודי לא שמעתי את שמם. ידוע לי רק משנות כ"ק אדמו"ר מוהר"ש.

8. =לא "מכווץ".

9. בשל האבלות על אמו הרבנית רבקה, שנסתלקה באותה שנה (כמסופר לקמן פרק ו).

10. שנת האבלות על כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע.

(א) הרה"ח והרה"ג ר' יהודה אראנין[11]. הכרתי את בנו ואת חתנו, אנשים מכובדים, והתנהגו בביתם בעשירות. שמעתי מהרשג"א שהוא "אַ קלוגער חסיד"[12].

(ב) אחרי הרב ר"א בחרו ברב בן העיר ושמו הרב דובער בלאנק. משפחה ענפה הי' לו בעיר, הנקראת "קאפילאטיס", על שם ראש המשפחה קאפיל, מחסידי חב"ד. בחיי כ"ק אדמו"ר חיים שניאור זלמן מליאדי הי' שד"ר אצל כ"ק, ואחרי הסתלקות כ"ק רחש"ז זצ"ל נתקבל לרב בקראסנאלוקי.

"א קלוגער חסיד". הרה"ח ר' יהודה ליב אראנין, רבה של קראסנאלוקי

בכל ש"ק ויו"ט אחר מנחה הי' חוזר דא"ח, כמדומה מכתבי אדה"ז, ומעריב התפללו בביתו. אבי ז"ל הי' מראשוני השומעים, ומעת התספורת שלי, במלאת לי שלש שנים, הייתי ג"כ הולך עמו לשמוע דא"ח, וכן לכל התוועדות, אף שהייתי ישן שם כל העת. ערכו לפני שומעי המאמר דא"ח כיבוד, כמו "לעקאח" או "טארט", לצאת ידי שלש סעודות, וגם אותי כבדו בחתיכת "לעקאח" או "טארט". כן הי' עד שנסעתי ללמוד בישיבה.

(ג) בהיות שהר"ד בלאנק נקרא לרבנות העיר ע"י המשפחה שלו, נתעוררה מחלוקת, ועיקר המחלוקת הי' מפשוטי העם, ונטפלו אליהם גם משפחות בינונים מהעיר. והם הביאו מבאברויסק רב אחר, הרה"ח ר' אברהם פינחסיק[13]. הי' איש למדן, וצולע על רגל אחת, ונקרא "דער קרומער מגיד".

אביו הי' מחונך אצל הרה"צ הרה"ח ר' הלל מאלעסאוו מעיר פאריטש, ואחרי שר' הלל נתקבל לאב"ד דק"ק באברויסק ויסד שם ישיבה, נתקבל ע"י הרב ר' הלל לראש ישיבה.

בביהכנ"ס אחת, ששם התפללו נכבדי העיר – שם הי' הרב דובער בלאנק, ובביהכנ"ס השני', ששם היו בעלי בתים בינונים ובעלי מלאכה – הי' הרב אברהם פינחסיק.

זכרונות ילדות

כשנתמלאו לי שלש שנים עשו לי "אפשערענעס". אבי קנה לי טלית קטן חדש וכובע של קש קטנה של ילד ובגדים חדשים, והיתה שמחה גדולה, כל המשפחה שמחו. כשראו אותי בני דודי בני י"ב שנה, מלאו שמחה, וחפצו לעשות נחת רוח שאלך אתם אל הנהר והגשר והריחיים, ויראתי ללכת עמהם.

כשמלאו לי ארבע שנים אירע מלחמת רוסיא ויאפאן במזרח הרחוק. זכור לי איך פעם לעת הערב סגרו החלונות ודלתות הבית, וטרם שישבו לשולחן לאכול ארוחת הערב, התחילו לדפוק בדלת ובחלונות. ושאלו להדופקים מה בקשתם, ואמרו: אל תיראו, יהודים אנו, ובקשתנו, היות שאנו נקראים למערכת המלחמה, ואתה – אומרים לאבא – אותך פטרו, על כן עליך לזון את משפחתנו.

11. הרה"ח ר' יהודה ליב אראנין, לימים רב בשבויגן, ויסקונסין (ארה"ב), ולאחר־מכן בארץ־ישראל. אודותיו – ראה ספר השחות תרצ"ט ע' 301. במבוא לספר השיחות תרפ"ח־תרצ"ט (ע' כד) הוא מופיע בשם "ראי"ל" (ר' אריה ליב).

12. חסיד פיקח.

13. נזכר ב"אהלי שם" ע' 187.

ויאמר להם אבי: אין אני גבאי צדקה ואיני חייב לכם כלום, לכו לוואלאסט[14] או לגבאי צדקה, ובפרישכם כפיכם אפשר יענו לכם, לכו לשלום.

בשנת תרס"ה־תרס"ו התפשטו הפאגראמען, ואני אז תלמיד אל"ף־בי"ת. בבוקר הלכתי לבית הכנסת, ששם הי' ה'חדר', ובצאתי מביתי, והנה כל הרחוב מלא נוצות, ולא ידעתי מה אירע. לביהכ"נ נכנס מתפלל אחד וראשו חבוש, כי בצאתו מביתו היכו אותו בראשו, וסיפרו שעוד אחד קיבל מכות, ואשה אחת שהיתה בביתה עוסקת במכירת יי"ש, ולא מצאו אצלה יי"ש, והוציאו את הכרים והריקו את הנוצות ברחוב. וב"ה יצאו בזה.

בער"ח תמוז שנת תרס"ח יצאה אש ונעשה להבה, וכל בתי העיר ושתי בתי כנסיות היו למאכולת אש[15], וב"ה הספרי תורות הצילו.

ביקור הת' אליהו עבער

בהיותי עוד נער רך בשנים, בן שבע שנים לערך, שנת תרס"ו־תרס"ז, בא הרה"ח ר' אלי' עבער[16] מליובאוויטש לבקר את הוריו בעיר מולדתו קראסנאלוקי, שבשנה זו עמד לבחון אם הוא ראוי לעבודת הצבא, וקבל פטור.

לפני פורים בא הביתה, ובימי הפורים היתה התוועדות בבית אחד מקרוביו שהי' לו בית גדול. הרבה אנשי העיר באו לקבל את חג הפורים בשמחה, מי לשמוע ומי לראות, איך שר"א שימח את כולם.

ניגנו ניגונים הרבה, והרה לדבר אודות כ"ק אדמו"ר הרש"ב ואודות תו"ת, ובכלל אודות דרכי החסידות. דיבר עם כל אחד ואחד, ועורר השמחה של יום פורים, והכל שמחו אתו ורקדו עמו. להכל הי' דבר חדש – בחור קודם החתונה מלא וגדוש בדא"ח, וראו את הגידולים של תו"ת, והשמחה נמשכה עד חצות הלילה.

גם הורי הלכו להיות נוכח, ואני, באשר הייתי עוד ילד, לא ניתן לי רשות ללכת לראות בשמחת פורים.

אחד מקרובי, בן חמש־עשרה שנים, בא לביתנו, וסיפר לי שהוא בא עתה מבית קלמן, ושם הבית מלא מאנשי העיר, ור' אלי' מתוועד עם אנשי העיר, ושם ששון ושמחה, שותים משקה ומנגנים ניגונים ורוקדים ריקודים, ממש הילולא וחינגא.

ימי הפורים האלו עשו רושם רב על בני העיר, ואחרי ימי הפורים נבחרו גבאים ללכת מבית לבית, וכל אחד יתחייב לתת סכום הגון עבור תו"ת כל חודש וחודש, ובחורים צעירים קבלו עליהם לגבות המס חדשי.

תער"ב־תרע"ג: בישיבת בוריסוב

כשמלאו לי י"א שנה, נסע חברי יהודא עבער[17] ללמוד לליובאוויטש, בתומכי תמימים.

אמרתי אל אבי: הלא יהודא עבער צעיר ממני ונסע לליובאוויטש, גם אני חפץ לנסוע לליובאוויטש. ויאמר לי אבי: עדיין לא התפתחת שתוכל להיות רחוק מהבית. יש בעיר באריסאוו[18] ישיבה קטנה, ושם תלמוד עד הבר מצוה, ואז תסע לליובאוויטש. בבאריסאוו יש לנו קרובים הרבה[19].

נסעתי עם אבי לעיר באריסאוו. שם היתה ישיבה ובה לערך חמישים תלמידים, רובם ילידי העיר. לא התרועעו עמי, וגם לא הרחיקו אותי. כה עבר זמן

14. =שלטונות המחוז.

15. על כך מוסיפה ומספרת בת המחבר, הרבנית חיה ליברמן:
כשפרצה השרפה, החליטו הוריו של המחבר להישאר בעירה כדי לסייע בכיבוי האש, והטילו על בנם בן השמונה לקחת את ארבעת אחיו ואחיותיו הצעירים ממנו, יחד עם שתי בהמות הבית, אל הנהר הבטוח. ואכן, הילד מילא את התפקיד בהצלחה.

16. אודותיו – ראה לעיל ע' 297.

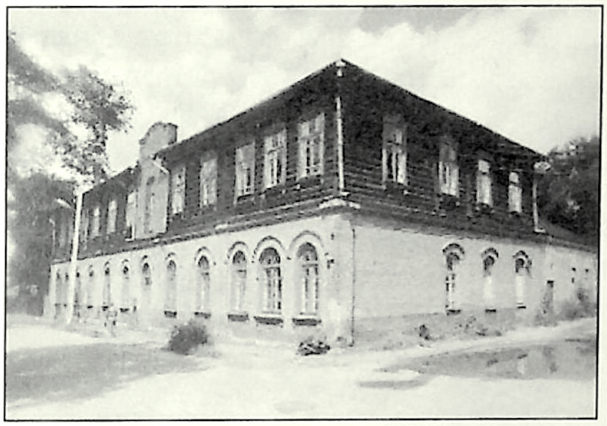
17. אודותיו – ראה לעיל שם.

18. עיר המחוז הסמוכה לקראסנאלוקי.

19. על נוכחותם והשפעתם של בני משפחת חיטריק בעיר בוריסוב תעיד העובדה שאחד מרחובות העיר נקרא בעבר בשם "חיטריקובסקי", על שם יהודי בשם צבי־הירש חיטריק – כשם אביו של המחבר – שהיה הראשון שבנה בו את ביתו (רחוב זה נקרא כיום רחוב צ'פאייב, והוא מרחובותיה המרכזיים של העיר).

החורף[20]. אחר הפסח באו שני תלמידים מערי השדה, אחד מהעיר חאלאפעניץ ואחד מהעיר זעמבין. הם היו חברים אל לבי ושלשתנו למדנו ביחד. במשך כמה "זמנים" למדנו את המסכתות בבא קמא ובבא מציעא, וקנינו ידיעה די טובה.

כשהגיע "בין הזמנים", באלול או אדר[21], באו לבאריסאוו כחמישים תלמידים מישיבות גדולות, אשר מקום מגורי אבותם בבאריסאוו – מראדין (מישיבת ה"חפץ חיים"), מהעיר מיר ועוד, והיו באים לישיבתנו ומדברים עמנו בכלל המצאות, ישיבה'שע פש'טלעך, וגם תלמידים מליובאוויטש. וכל תלמיד אמר שהישיבה שלו היא היותר טובה.

בניין הישיבה בבוריסוב. במבנה זה, ככל הנראה, למד המחבר בנערותו (תמונה מהשנים האחרונות)

התלמידים מליובאוויטש היו קבוצה קטנה מתוך חמישים הבחורים, אבל הי' קל מאד להבחין בהם. שאר התלמידים, אפילו היראים יותר שביניהם, לבשו חליפות ומגבעות מודרניות, בעוד שהתמימים לבשו מעיל ארוך וכובע משי, כולם היו מגודלי זקן ופיאות, והטלית קטן שלהם נראה מכל צד.

כנערים צעירים שמנו לב בעיקר להבדלים החיצוניים, אבל היינו מבתים חסידיים, וידענו שבחורים אלו הם גם נעלים בפנימיות. ונדברנו בינינו השלשה חברים לנסוע לליובאוויטש לשנת תרע"ג[22], ללמוד בישיבת תומכי־תמימים[23].

בישיבה היו שלש כתות, ושלשה ראשי ישיבות:

אחד, ר' אברהם אלי' פרידלענד, הי' מחסידי קוידאנאוו. איש תמים במעשיו, לא התעניין בעניני העולם הזה, הסתפק במועט, וכנראה שהי' לומד רובא דיליא. הי' גם המשגיח, ומשיב ומבאר את אשר שאלו אותו.

השני, הרב משה יצחק ביינינסאן, למד עם הכתה הגדולה. עסקן גדול בעניני צדקה עבור עניים. הי' מחלק בכל יום חמישי לעניים שטרות לקנות צורך שבת ויו"ט, וכן קמחא דפסחא. הי' מקושר גדול בכל נימי נפשו לכ"ק אדמו"ר הרש"ב, אף שהי' מתפלל נוסח אשכנז בביהכ"נ האשכנזי.

הי' מעורר אותנו לחזור הגמרא, הן בחול והן בשבת. פעם ראה אותנו השלשה חברים בשבת קודש כשאנו שומעים דרשת המגיד דהעיר, וגער בנו: אין זה שייך לבני ישיבה, בני ישיבה דרוש למו לחזור את אשר הם לומדים.

ראש הישיבה הגדול, לכתה הגדולה, הי' הרב ישראל ליפשיץ, חסיד ליובאוויטש, אבל זקנה קפצה עליו, ובכלל לא היו לו כמעט תלמידים.

---

20. מהמשך הדברים ברור שהכוונה לחורף תער"ב, ואם־כן לא נסע המחבר לבוריסוב בפועל אלא לאחר שמלאו לו י"ב שנה.

21. כנראה הכוונה לאלול תער"ב או אדר תרע"ג.

22. אם אין כאן טעות – הכוונה לסוף שנת תרע"ג (בפועל נסע לליובאוויטש בחשון תרע"ד, כמסופר לקמן).

23. מתוך הדברים משמע שכשהשוו את שיחם ושיגם של תלמידי הישיבות הלא־חסידיות ("המצאות", "ישיבה'שע פשט'לעך") עם שיחם ושיגם של התלמידים מליובאוויטש, הגיעו להחלטה זו.

בוריסוב – העיר, תושביה ורבניה

העיר באריסאוו היתה רובה ככולה מתפללי נוסח אר"י. היו בה עשרה בתי־כנסת גדולים של נוסח אר"י, וחוץ מזה מניינים שונים, לערך חמשה או יותר, מפוזרים בעיר. בתי כנסת נוסח אשכנז היו בה רק שניים. מניינים לא נודע לי אם התקיימו.

היו בה הן עשירים גדולים מאנ"ש, והן אשכנזים[24] עשירים. שו"בים ידעתי רק שניים: חותנו של הרה"ג והמשפיע התמים שאול־דובער זיסלין[25], וחותנו של התמים יעקב יצחק מינקאוויטש מנעוויל[26].

חסידים שידעתי שהי' להם מנין מיוחד הם: צבי הירש הנקרא "הירשל די בארד"[27], מיכל "דער פישער"[28], מנחם מ' קליאנסקי[29], האחים קליבאנאוו (היו עשירים גדולים), וקוליא מבאבער.

אודות רבנות: מי היו המו"צ דאשכנז ומו"צ דחסידי חב"ד עד שנותי שלמדתי שם בישיבה קטנה, תרע"ב־תרע"ג – איני יודע.

העילוי מוויעטקא. הרה"ג ר' משה אהרן קיסילוב, רב קהילת המתנגדים בבוריסוב

בשנותי הי' הרב דבאריסאוו הרב הגאון הנקרא "וויעטקער עילוי", שמו ר' משה אהרן וכינויו קיסילאוו[30], מחבר ספר אודות דיני ושיעורי מקוואות הנקרא "איי הים"[31]. דודו הוא הרה"ג ר' דוב בער וכינויו ליפשיץ, מחבר ספר גולות עליות אודות מקוה ושיעורי', וחולק על שיעורי כ"ק אדה"ז. ושניהם ממשפחת אדה"ז.

המו"צ דחסידי חב"ד הי' הרה"ג הרב מיכאל רודעלסאן[32], שהי' חסיד ליובאוויטש (הייתי מכירו ואת בניו). חותנו הי' הרב חיים יהודא, רב לעדת חסידים מחסידי צ"צ וכ"ק אדמו"ר מהר"ש, והי' נכד הגר"א (ונתקיימה בו הקללה שנכדי הגר"א יהיו חסידים).

שני הרבנים היו מבקרים את הישיבה הקטנה. גם בנו של הרב קיסילאוו למד בהישיבה, והרב ביקש אותי לחזור עמו השיעור.

זכורני איך שהרב קיסילאוו נקרא לקבל עול הרבנית דעיר חארבין אשר במאנדזשוריא של סינים[33], במזרח הרחוק, והאיץ עליו הראש ישיבה הרב משה יצחק ביינינסאן שיסע לליובאוויטש לכ"ק אדמו"ר הרש"ב לטכס עצה אם לנסוע לחארבין.

הרב קיסילאוו מיאן בדבר, באמרו שאם כ"ק אדמו"ר ייעץ לו שלא יסע לחארבין, והוא לא יעמוד

24. =מתפללי נוסח אשכנז.

25. ב"שמועות וסיפורים" (ח"א ע' 166) נזכר שהר"מ ר' שמואל ניסנביץ' מבוריסוב (אחותיו – ראה לקמן פרק ה) היה גיסו של ר' שאול דובער. מסתבר, איפוא, שהשו"ב הנזכר כאן הוא אביו של ר' שמואל.

26. אודותיו – ראה ספר התמימים ע' נט.

27. =הירשל (בעל) הזקן.

28. =הדיג.

29. ר' מנחם מענדל ב"ר גרשון קליונסקי, בעל טחנת קמח ומאפיה בבוריסוב.

30. נזכר גם באגרות קודש אדמו"ר מוהריי"צ ח"ב ע' קלג וחי"א ע' תיט וע' תכה.

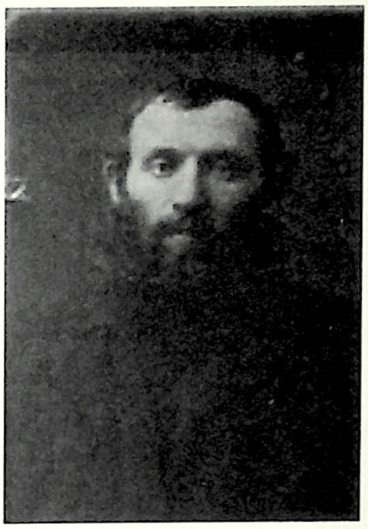
31. חיבר גם שו"ת בשם "משברי ים" שי"ל בחרבין (ואולי לספר זה הכוונה).

32. נזכר גם בשו"ת "משברי ים" הנ"ל (סימן כט): "המ"ץ דפ"ק הר"ר מיכאל רודעלסאן", וכן בספר "אהלי שם" (ע' 19).

33. =מנצ'וריה שבסין.

בנסיון ולא ישמע לעצת כ"ק אדמו"ר – שלבו מושך אותו לנסוע, שנותנים לו שכירות טובה, שלשה אלפים רו"כ לשנה, שאז בשנת תרע"ב היתה שכירות גדולה – הלא יפג לבו כל הימים.

אז אמר לו הראש ישיבה הרב משה יצחק שלכל הפחות יסע לכ"ק אדמו"ר לספר לו שהוא נוסע לחארבין, ולבקש ברכתו ולקבל ברכת הפרידה מכ"ק אדמו"ר, באשר הוא נוסע למקום רחוק כזה. ונתרצה הרב לעצה זו ונסע לליובאוויטש לכ"ק אדמו"ר הרש"ב

רבה האחרון של בוריסוב.
הרה"ח ר' יעקב יהודה ריז'יק הי"ד

וקבל ברכת הפרידה.

בהיותי עובר אורח בעיר באריסאוו בשנת תרפ"ב, מצאתי שהרב קיסילאוו עזב את העיר באריסאוו בתחילת שנת תרע"ד ונסע לרבנות דעיר חארבין[34], ועל מקומו קיבלו את הרב (רפאל[35]) שפירא[36]. וגם הוא, אחרי שנת תרפ"ה עזב הרבנות דבאריסאוו, והרב מיכאל נתעוור ומת, ועל מקומו בא[37] התמים יהודא ריזיק מסענא (שהכיר את משפחת חיטריק הידועה מסענא[38]).

34. כלומר: הדיונים על הנסיעה לחרבין התנהלו בתקופת שהותו של המחבר בבוריסוב, אבל נסיעתו של הרב בפועל היתה בתחילת שנת תרע"ד, לאחר סיום לימודיו של המחבר בבוריסוב, ולכן נודע לו על כך רק בשנת תרפ"ב.

35. כנראה נסתפק המחבר בשמו הפרטי של הרב.

36. בספר "הראשון לשושלת בריסק" (ע' 19 הערה 23) נאמר שהרב שנתקבל בשנת תרע"ד הוא הרה"ג ר' שמואל יצחק יפה, חתנו של הגרי"ד סולובייצ'ק מבריסק, לימים אב"ד בתל־אביב.

37. בשנת תרפ"ט (ראה "תולדות חב"ד ברוסיא הסובייטית" ע' קפח).

38. ראה לעיל פרק א.

פרק ג

מקראסנאלוקי לליובאוויטש

בשנת תרע"ג, אחרי שלמדתי שתי שנים בישיבה הקטנה בבאריסאוו, חשתי והרגשתי שדרוש לי ישיבה גדולה, שהלימוד הי' שם, בישיבה קטנה, פשוט. ואמרתי לאבי ז"ל, שאין לי עתה לעלות בלימוד התורה בישיבה קטנה של באריסאוו, והגיע העת לנסוע ללמוד בישיבה גדולה. והסכים עמי אבי שבא העת שאסע לישיבת תו"ת בליובאוויטש.

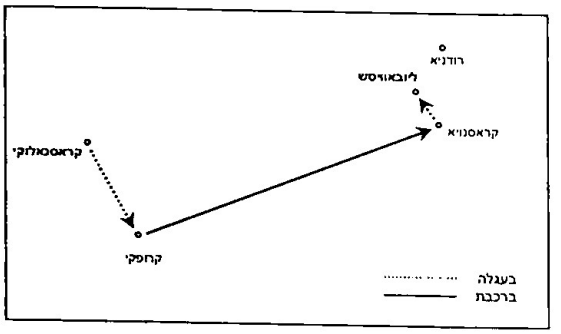
הנסיעה לליובאוויטש

בשנה ההיא דר בקראסנאלוקי הרה"ח התמים המשפיע ר' אלי' עבער, אחיו של הרה"ג התמים יהודא עבער, שהי' אז בלא משרה, קודם שנתקבל למשפיע בעיר נעווהל. אבי דבר עמו אודותי, שחפצו וחפצי לנסוע ללמוד בליובאוויטש, אבל מצבו קשה עליו, שנשרף ר"ל כל הונו, שלשה בתי מסחר ובתים, ומתחייב לשלוח לי ששה רו"כ[1] לחודש, ולכה"פ דרוש עשרה רו"כ לחודש[2].

הר"א עבער נתן לי מכתב להרה"ח התמים המשגיח יחזקאל הימעלשטיין הי"ד[3], והמליץ עבורי שיקבלו אותי בישיבת תו"ת.

אבי שכר עגלון שיסע עמי לתחנת קרופקי, שהיא התחנה הקרובה, ואמר להעגלון: היות שצריך ללון עוד כמה שעות בלילה[4], יקיץ אותי העגלון. ונתן לו דמי כרטיס עד קראסנאיע[5], היות שראיתי מסילת הברזל כמה פעמים, אבל טרם הייתי בקי איך קונים כרטיס ואיך נכנסים בקרון המרכבת. העגלון מילא הכל כמצווה.

בקרון פגשתי עוד שני בחורים הנוסעים ראשונה להתקבל בישיבה תו"ת ליובאוויטש, מהמושבה יאקשיץ־סעליבא[6] במחוז מינסק: אחד הוא התמים פסח דובאוו[7], אחיו של הרב יצחק דובאוו שהי' יובל שנים רב במאנטשעסטער אנגליא, ועוד אחד חברו ושמו שמואל.

מקראסנאלוקי לליובאוויטש. מפת המסע מהבית ל"תומכי תמימים"

סיפרתי להם שיש תחת ידי מכתב המלצה להמשגיח, וכתוב שם שאבי קיבל עליו לשלוח לי ששה רו"כ לחודש. ואמרו לי שיותר טוב שלא אראה את המכתב, ששמעו שאם אומרים בעת שנרשמים שאבי ישלח לי כל ההוצאות הדרושות, נוח יותר להתקבל בישיבת תו"ת.

---

1. =רובל כסף.

2. ולכן ביקש שר' אליהו עבער ימליץ לקבלו אף שאין ברשותו התחייבות לאספקת מלוא הסכום הדרוש להוצאותיו (הישיבה היתה מספקת על חשבונה את צרכי הבחורים המבוגרים, תלמידי ה"זאל", אך לא את צרכי התלמידים הצעירים יותר, תלמידי ה"חדרים" והשיעורים).

3. אחדותיו – ראה "ספר התמימים" ע' מה. "תולדות חב"ד ברוסיא הסובייטית" עד תלד.

4. הנסיעה לתחנת הרכבת היתה כנראה בעוד לילה, והיה על המחבר להשלים את שנת הלילה במשך הנסיעה.

5. התחנה הסמוכה לליובאוויטש מדרום (תחנת רחדניא היתה מצפון לליובאוויטש, והרכבת העוברת דרך קרופקי לא עברה שם).

6. שתי עיירות סמוכות.

7. נזכר גם ב"ספר התמימים" ע' מג (יש לתקן את האמור שם שהיה מראקשיק).

בבואנו לקראסנאיע, התחנה הקרובה לליובאוויטש, ביום ה' פ' נח תרע"ד, ירדנו מהמרכבה, וראיתי שירדו כמה חסידים שנסעו ובאו גם הם בזאת המרכבה, וביניהם הרה"ג הרב מיכאל רודעלסאן, מו"צ ומשפיע דבאריסאוו, עם כמה חסידים חשובים וגבירים שהכרתי אותם מהעיר באריסאוו – החסיד הגביר קוליא מבאבער, החסיד מיכל "דער פישער", החסיד צבי הירש הנקרא "הירשל די בארד", מנחם מ' קליאנסקי, ועוד חסידים אשר לא הכרתים.

הבעלי עגלה דליובאוויטש, בראותם את האנשים החשובים, לא שמו עיניהם על נערים כמונו, וכמעט שלא ידענו מה עלינו לעשות, שהם נסעו עם האורחים ואותנו עזבו על התחנה, וכמעט נשארנו לחכות עד מחר שיבוא העגלון שוב.

אבל אז בא עוד אחד נוסע לליובאוויטש, שעל פניו ניכר הי' שאינו איש אמיד, שגם הוא נשאר, ויאמר אלינו: בחורים, אל תדאגו, לכו אל האכסניא ותתפללו ותשתו כוס טיי, אנכי אשיג עבורי ועבורכם בעל עגלה. והלך לו למצוא איזה עגלון, ומצא עגלון יהודי שהוא נוסע רק לעיר ליאדי, שלא מצא נוסעים לליאדי, והיות שאינו בקי בדרך לעיר ליובאוויטש ע"כ חפץ עוד 25 קאפ.[8], והסכמנו. ונסענו לעיר ליובאוויטש.

בואכה לליובאוויטש ירד גשם טיף טיף, וזה הי' לי סימן טוב שזהו גשמי ברכה, ואי"ה אתקבל להישיבה תו"ת.

בחינה וקבלה לישיבה

אף שלמדתי שתי שנים בבאריסאוו – והיא עיר גדולה, עשרים וחמשה אלף יהודים, חוץ להבדיל מנכרים, עם הרבה בתי כנסיות, שתים עשרה גדולות, חוץ מקטנות ומנינים רבים בבתים – אבל לגבי עירי קראסנאלוקי נראה בעיני ליובאוויטש לכרך גדול.

כאשר נכנסנו לרחוב חאכלוקי[9], הראה לנו הבעל עגלה את ביהכנ"ס והבי־דואר, והעגלה נסעה לאט לאט, ונראה בעיני שאורך הרחוב יותר מוויארסט[10] (גדול מקילאמעטער). וכאשר באנו אל מקום השוק, עם חנויות, המשתרע על שטח גדול, כמו בעיר גדולה – נדמה בעיני שליובאוויטש היא כרך כמו באריסאוו.

העגלון אמר, שהיות שהוא מלאדי, אינו יודע אלא אכסניא אחת – של אברהם פראדקין, הנקרא אברהם לאדיער[11], ונסע עמנו ישר לשם. ונתנו לי חדר עבור שני אורחים, ביחד עם בנו של ר' אברהם[12].

פגשתי באכסניא תלמידים מהישיבה, ואמרו לי שהיות שבשנה זו באו תלמידים הרבה להתקבל, ע"כ צריכים להזדרז, ללכת תומ"י להמשרד דהישיבה להרשם בהקדם היותר אפשרי.

אחרי שנסתדרתי באכסניא הלכתי לישיבה, אבל המשרד הי' סגור, שהי' זמן ארוחת הצהריים. ופגשתי בחצר את חברי יהודא עבער[13] ואת מכירי בן עירי כתריאל גורעוויטש[14], ואמרו שהסדר כאן ראשית הכל ללכת למשרד הישיבה להרשם, ולקבל פתקא לראש־ישיבה לבחינה לאיזה כתה הנני שייך, וגם מבררים אם אבי יש לו האמצעים לשלם עבור אכסניא, אכילה ושתי' ולינה. וגם הם יעצוני שלא להראות את המכתב של הרב אלי' עבער, ושארשם בהקדם היותר אפשרי.

בשעה הרביעית פתחו את המשרד, והמזכיר הי' אז התמים ר' אברהם אהרן, שכחתי חניכתו[15], ורשם אותי. ונתן לי פתקא להראש ישיבה, הרה"ח ר' יחיאל

8. =קופייקות (רבע רובל).

9. רחוב ארוך שחצה את ליובאוויטש מצפון לדרום.

10. =מידת מרחק רוסית (כ־1.06 ק"מ).

11. אחדותיו – ראה "ליובאוויטש וחיילים" ע' 94.

12. אולי הוא זאב פראדקין הנזכר לעיל ע' 272 וע' 302.

13. שנסע ללמוד בליובאוויטש שנים אחדות קדם לכן, כנזכר בפרק הקודם. אגב, המחבר היה התלמיד היחיד שנקרא בליובאוויטש בשם משפחתו (בניגוד לשאר התלמידים שנקראו על שם עירם), שכן הכינוי "יודל קראסנאלוקער" היה "תפוס" כבר בידי ר' יהודה עבער...

14. נזכר גם ב"ספר התמימים" ע' לט, ובאגרות קודש אדמו"ר מוהרש"ב ח"ה ע' קמט (וש"נ).

15. =שם משפחתו. ב"כרם חב"ד" חוברת 3 ע' 259 נאמר ששם משפחתו היה קלאצקין.

קאמיסאר[16], שהי' הבוחן הכללי לתלמידים חדשים שבאו להתקבל בישיבת תו"ת, לבחון אותי אחרי ש"פ נח. ובכן הלכתי לבחינה, ונתן לי הר"י "א לייענעס"[17] בגמרא בבא מציעא דף ב', ושאבוא להשיעור שלו אחרי שאעבור בעצמי דף ב'.

עברו לערך שני חדשים[18], ונקראתי להמשרד, ונתנו לי פתקא טבא שנתקבלתי לתלמיד ב"חדרים" של הישיבה, בכתה הגדולה שלמדה בבית הנקרא "גאלדעס מנין", בשיעור הר"י קאמיסאר, ואבי ישלח לי ויספיק לי הוצאותי מדי חודש בחדשו.

בשנה ההיא, שנת תרע"ג וע"ד, רבו הבאים להתקבל בתו"ת, לערך פ' עד ק', ונתקבלו רק שלשים ושתה[19] מאפס מקום בישיבה, ורבים שלא הי' בכח ההורים להספיק מזונותיהם, ויש שלא הי' להם מכתב המלצה מהרב דעירם[20]. וב"ה שגם אני הייתי מן הזוכים להתקבל בישיבת תו"ת.

סידורי האכילה והלינה

כאמור לעיל, אבי נ"ע הבטיח לי שישלח לי ששה רו"כ לחודש, ואם ירחיב השי"ת לו – יוסיף על זה הסכום. כשנסעתי נתן לי שלשים רו"כ במזומן, ואמר שזה יהי' לי בידי למשך חמשה חדשים, ואם יחסר לי אכתוב לו, ויוסיף עליהם.

הבוחן הכללי, הרה"ג הרה"ח ר' יחיאל קמיסר

ששה רו"כ הי' מספיק למחי' בצמצום, אבל הסתפקתי בזה. "ימים"[21] לא חיפשתי, ולא הי' זה בטבעי לחפש אחריהם, ולא בזבזתי, והסתפקתי באוכל בינוני. בחול אכלתי אצל דובער קאדאנער[22] – אכסניא עני', אבל בש"ק אכלתי באכסניא של אברהם פראדקין, ושילמתי עבור ש"ק ומוצש"ק חצי רו"כ. אכסניא זו היתה העשירה מכל האכסניות, בה התאכסנו אורחים עשירים, וגם תלמידים שקיבלו חמשה עשר רו"כ לחודש.

16. אחותיו – ראה "זכרון לבני ישראל" ע' יא. ועוד.

17. =קטע ללימוד.

18. ברשימה אחרת כותב המחבר שהדבר היה לאחר חודש ימים בלבד.

19. ברשימה אחרת: כארבעים.

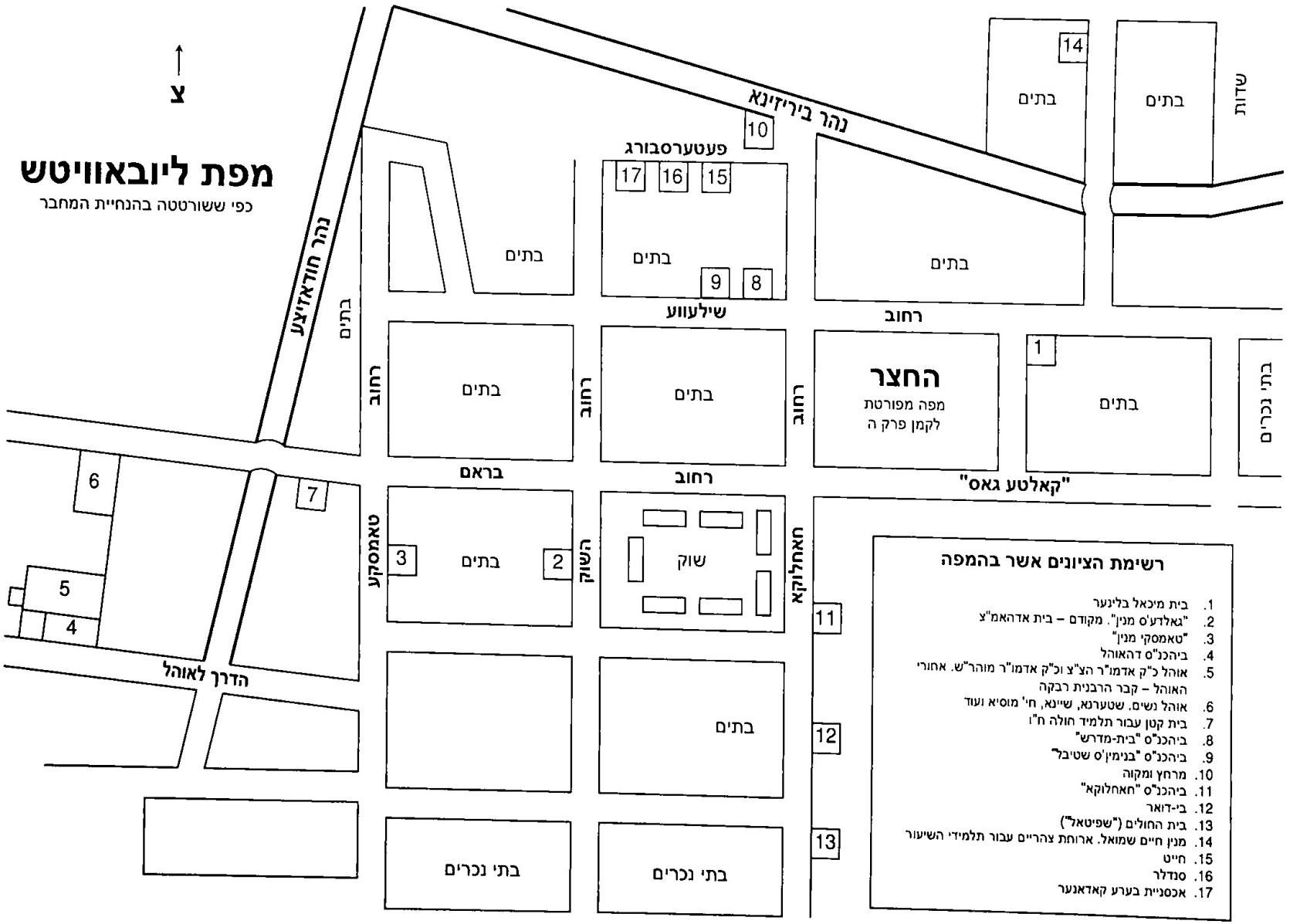
20. ולא התקבלו לישיבה מטעמים אלו.

21. =אירוח אצל משפחה ליום מסוים בשבוע (כמקובל באותם ימים בין תלמידי ישיבות, וגם בליובאוויטש היו שנהגו כך).

22. נזכר גם ב"ליובאוויטש וחייליה" ע' 94.

מפת ליובאוויטש

כפי ששורטטה בהנחיית המחבר

רשימת הציונים אשר בהמפה

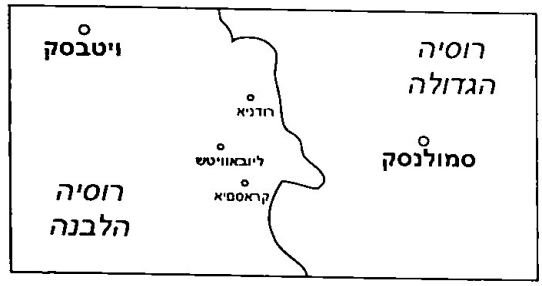
1. בית מיכאל בלינער
2. "גאלדע'ס מנין". מקודם – בית אדהאמ"צ
3. "טאמסקי מנין"
4. ביהכנ"ס דהאוהל
5. אוהל כ"ק אדמו"ר הצ"צ וכ"ק אדמו"ר מוהר"ש. אחורי האוהל – קבר הרבנית רבקה
6. אוהל נשים. שטערנא, שיינא, חי' מוסיא ועוד
7. בית קטן עבור תלמיד חולה ח"ו
8. ביהכנ"ס "בית-מדרש"
9. ביהכנ"ס "בנימין'ס שטיבל"
10. מרחץ ומקוה
11. ביהכנ"ס "חאחלוקא"
12. בי-דואר
13. בית החולים ("שפיטאל")
14. מנין חיים שמואל. ארוחת צהריים עבור תלמידי השיעור
15. חייט
16. סנדלר
17. אכסניית בערע קאדאנער

פרק ד
העיירה ליובאוויטש

העיירה ליבאוויץ – כפי שהתבטאו ברוסיא הלבנה, או ליובאוויץ, או ליובאוויטש[1] – נמצאת בסוף גבול רוסיא הלבנה ("ווייס רוסלאנד")[2], בין וויטעבסק לסמאלענסק. למזרחה – תחנת קראסנאיע, על מסילת הברזל העוברת מוואַרשא למאסקווע; למערבה – תחנת רודניא, על מסילת הברזל העוברת מריגא לאריאל[3].

בליובאוויטש הי' שני נהרות, כמבואר בספר "קב נקי"[4] להרה"ג הרה"ח ר' אברהם דוד לאוואוט. נהר אחד נמשך ממערב למזרח בצפונה של העיירה, ונקרא "ביראזינא". הנהר השני נמשך מדרום לצפון למערבה של העיירה, ונקרא "חודאזעצי'". כהיום, בקיץ היא רק שלולית שעוברים אותה בפסיעה אחת, ואין צריך אפילו לדלג, ורק בימי הפשרת שלגים מתפשטת ומתגדלת.

שישים וויארסט ממנה נמצאת העיר וויטעבסק, בתחום המושב, שמותר הי' ליהודים לגור שם. ושישים וויארסט ממנה לעיר סמאלענסק, חוץ לתחום המושב, ששם הי' אסור ליהודים לגור, כי אם ליחידים, בעלי מלאכה או קאנטאניסטן וכדומה.

על הגבול. מפת העיירה ליובאוויטש וסביבתה

בליובאוויטש גרו קרוב לחמש מאות משפחות יהודים, וסכום זה – להבדיל – נכרים.

העיר ליובאוויטש קבלה פרסום בעולם מעת שנתיישב כ"ק אדמו"ר האמצעי בליובאוויטש, וההתנגדות על דוך חב"ד שככה ובטלה, ונתרבו החסידים, עד שאמרו שאצל כ"ק אדהאמ"צ היו שישים ריבוא חסידים עוסקים בדא"ח ויש להם אהבה ויראה, אף שמצב הפרנסה ליהודים הי' בדוחק גדול.

בשנים שנתייסדה הישיבה תומכי־תמימים נתפרסמה ליובאוויטש ביותר, כי התלמידים פרסמו שמה.

פרנסת התושבים

קודם שהמציאו את מסילת הברזל היתה ליובאוויטש עיר רוכלת, בהיותה נמצאת על הגבול בין רוסיא הלבנה וליטא ובין רוסיא הגדולה, וידועה היתה ב"ירידים" גדולים. ועל זה מראה מקום השוק, עם חנויות בנויות כמו בעיר גדולה. מליטא ורוסיא הלבנה הביאו סחורתם לירידים למכור, וגם מערי רוסיא, מסמאלענסק עד מאסקווא, הביאו הסוחרים סחורתם. ועיקר המסחר הי' בפשתן סרוק שגדל ברוסיא הלבנה.

אבל אחרי שנבנתה מסילת הברזל העוברת בתחנת קראסנאיע, ההולכת ממאסקווא לבריסק־ליטאווסק[5] וואַרשא, ומסילת הברזל העוברת ברודניא, מאריאל

1. דרכים שונות לבטא את שם העיירה לפי המבטא במקומות שונים.

2. כך היה לפי הגבולות באותם ימים. בימינו שורטט מחדש הגבול, כך שליובאוויטש נמצאת מצדו הרוסי של הגבול רוסיה־בלארוס (רוסיה הלבנה).

3. במציאות שתי התחנות נוטות מעט מזרחה לליובאוויטש, רחדניא מצפון לליובאוויטש וקראסנאיע מדרום לה.

4. כד, ב (שמות עיירות ונהרות).

5. =בריסק דליטא.

לווילנא־דיגא – ירד מסחרה פלאים, ומסחר הפשתן ירשה עיר רודניא, שעלה זה בזול יותר, שאין הוצאות להולך לרודניא[6].

אחרי שמסחר הפשתן הלך ודל, הי' מקור פרנסתם של בעלי הבתים דעיר ליובאוויטש, היינו משפחות התושבים, מהאורחים הבאים מקבל פני כ"ק אדמו"ר, הן בחול והעיקר בימי החגים, וכן מתלמידי הישיבה. בעלי האכסניות, החנוונים, האופים, הקצבים, הסנדלרים והחייטים – כולם המשיכו עיקר פרנסתם מהתלמידים והאורחים. ואמרו שהעיר מכנסת יותר מארבעים אלף מהישיבה, חוץ מהאורחים הבאים יום יום, ולעיר קטנה כמו ליובאוויטש היא הכנסה מרובה. אבל חלקם היו כפויי טובה, שהיתה להם שנאה לתלמידי הישיבה ולהחצר.

בתי־כנסת ומוסדות

בליובאוויטש היו ארבעה בתי־כנסת (חוץ מהאולם הקטן שבחצר[7]): (א) בית המדרש, (ב) "בנימין שטיבל", (ג) "חאכלוקע שול", (ד) "דעם רב'ס שול". גם היו מנינים אחדים, כמו ברחוב זארעציע אצל חיים שמואל – מנין שהתפללו בכל יום; בבית הכנסת שליד האוהל – רק בש"ק. אפשר שהיו עוד מנינים אבל אינם ידועים לי (גם בבית שבו נמצאו ה"חדרים" הי' מנין קודם, ונקרא "גאלדעס מנין").

בליובאוויטש היו מוסדות חסד שונים: חברה קדישא – כמו בכל העיירות (כ"ק אדמו"ר הרש"ב הי' ראש הגבאים דח"ק); גמ"ח לחנוונים ולבעלי מלאכה; מרחץ ומקוה שהי' שייך להעיר; ביקור חולים; ועוד אגודות עזרה שונות לכל הדרוש עזרה. והכל היו מאוחדים בבית אחד, בין בית אברהם פראדקין ובין ה"אפטייק" (בית הרפואות)[8], ברחוב בראם.

בכל שנה נבחרו חברים וראש להנהלת המוסדות על־ידי בחירות בקלפי. רוב הבחירות היו מיועדות למוצש"ק בחורף, שהלילות ארוכים. מי שהשיג רוב פתקאות, היינו רוב דעות, הוא הי' הנבחר.

בעת שלמדתי בליובאוויטש הי' הנבחר להיות ראש הקהל, היינו המנהל פועל דכל החברות שתפקידו להתעניין בכל צרכי העיר, איש חשוב ונכבד, ושמו ר' חיים בעראזא (כנראה הי' מהתושבים האחוזים בליובאוויטש עוד מדור דור).

הוא הי' מתפלל בביהכנ"ס דהרב דוד יעקבסאן[9], ושומע להשיעורים שלמדו בביהכנ"ס דהרב, אם ע"י הרב או ע"י אחרים שעסקו ללמד לאחרים. התהלך בנימוס עם כל אחד, ובכלל הי' איש נשוא פנים, בהדרת פניו, זקנו הממלא פניו ויורד על חזהו. כל מקום שהי' הולך הי' בידו מקל יפה בידית של כסף.

כ"ק אדמו"ר הריי"צ, בהיותו תושב ליובאוויטש בחיי אביו כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב, הי' מתעניין בכל צרכי העיר, ונטל חלק בכל אסיפה ובכל בחירות, ולפי דעתו היו רוב הנוכחים מבררים ובוחרים את טובי העיר, ומסכימים לטובת הקהל את אשר הציע ובחר כ"ק.

ובזה הנני לתאר את הדבר כמו שהוא כאשר ראיתי ושמעתי באזני, שבאמת הי' צד מנגד שנים הרבה, ולא כ"כ בנקל עלה לכ"ק שיסכימו לדעתו.

הבחירות לראש־הקהל

בליובאוויטש גרה משפחה עשירה, הכינוי שלהם הי' "פייסאצאנקעס". ראש המשפחה והעשיר דליובאוויטש נקרא פסח ראזענבלאט[10].

האיש הזה הי' מקודם דיג, וההצלחה עמדה לו ונתעשר, וקנה את בית הריחיים שעל הנהר בערעזאווקי, וגם חנות בשוק שעסקה שם אשתו ובנו

6. כלומר: המוכרים והקונים אינם צריכים להוציא הוצאות כדי להולך את הפשתן מתחנת הרכבת ברודניא לליובאוויטש ובחזרה.

7. ששימש כבית־הכנסת של אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע.

8. =בית מרקחת.

9. רב ומו"צ העיר ליובאוויטש באותם ימים (כונה "דוד דער מ'צ'). אדותיו – ראה ספר השיחות תר"פ־פ"ז ע' 253 (וש"נ).

10. נזכר ב"זכרון לבני ישראל" ע' פח. ושם נזכר בקצרה "מיעוט דרך ארץ עבור בית חיינו בכלל, ובפרט מהמשפחה הנ"ל".

הבכור נחמן. חוץ מזה היו לו עסקים עם פריצים שקנה מהם כל התבואה והשחת, והי' לו חוזה ("קאנטראקט") עם שר הגדוד שעמד קרוב לרודניא הסמוכה לליובאוויטש, להמציא עבור הגדוד כל מיני אוכל עבור אנשי החיל ועבור הסוסים. ומובן שהי' משופע בפרנסה בריוח ועשירות.

העשיר הנ"ל, פסח ראזענבלאט, קינא קנאה גדולה בר' חיים בעראזא, שהוא הוא שנבחר לראש הקהל, אף שלא הי' מן האמידים, ואפשר קרוב לבינונים (כנראה שמלפנים היו משפחתו מן העשירים דליובאוויטש).

אמור אמרו "התיאבון בא עם האוכל". כן בנידון דידן, פסח העשיר הנ"ל, וכן כל משפחתו, עלה בדעתם שעתה, אחר שהעשירו, וראוי ונכון הוא שיתעסקו בעניני הקהילה, ובפרט לראש המשפחה ר' פסח – לו נאה ולו יאה להיות ראש הקהל (כמאמר העולם: "וואר עס האט די מאה האט די דעה"[11], ולהיות שהוא פסח העשיר ויש לו ה"מאה", לו יאה ה"דעה").

בשנת תרע"ה נשתדך בנו נחמן עם משפחה נכבדה בליובאוויטש.

נגד האולם הגדול בצפון, ברחוב שילעווע, עמד בית גדול, ודרה שם משפחה (אינני זוכר שמם וחניכתם). כל השנה הי' בעל הבית הגדול במאסקווא, ורק על ימים טובים הי' בא הביתה, ואשתו ושתי בנותיו גרו בבית זה. בבית היתה חנות מכלים שונים, הן מחרסים והן מברזל. בעל בית זה, בעת שהותו בימים טובים בליובאוויטש, הי' מתפלל באולם הקטן במנין כ"ק אדמו"ר. איש בעל תואר, זקנו יורד על מידותיו, ובעל נימוס. בתו של בעל הבית הזה נשתדכה עם נחמן בן פסח.

הי' זה עבור פסח כבוד גדול, שמשפחתו היו אנשים פשוטים בלא נימוס, ונתחתן עם משפחה נכבדה ("ווי מען זאגט, אַריין אין ייחוס"[12]). לכן עתה בדעתו ובדעת כל המשפחה שעתה באה העת שיבחרו אותו לראש הקהל, והי' ברור אצלם כמונח בקופסא שבשנה זו יצליחו בעת הבחירות, ויעלה לפסח להיבחר לראש הקהל.

באותה ש"ק שלפני הבחירות שמעתי ממנו, שאי"ה מקווה להיבחר לראש הקהל, ואת בנו נחמן ימנה להשגיח ולעשות תיקונים במרחץ ובמקוה.

כ"ק אדמו"ר הריי"צ, כמדובר לעיל שהי' נוכח בעת הבחירות, הי' רצונו שהראש והמנהל דכל החברות יהי' האיש הנכבד ר' חיים בעראזא הנ"ל, ולכן בחרו בו בכל שנה ושנה להיות ראש הקהל דליובאוויטש. וגם באותה שנה היפך כ"ק אדמו"ר הריי"צ בזכות ר' חיים בעראזא, ודיבר על לב הבוחרים הנוכחים במעלתו, וסוף סוף נבחר ר' חיים בעראזא, כמו בכל פעם, לראש הקהל.

אחרי הלימוד בישיבה במוצש"ק ההוא באתי לבית פסח "פייסאצאניק" לאכול סעודת מלוה־מלכה[13]. באמצע הסעודה בא פסח הביתה מהבחירות והי' ראשו כפוף. ותשאל אותו זוגתו: מה נשמע? ויאמר בלשון שלא יבינו: הלא הוא (הכוונה על כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ) "האט זיך איינגעקערט", שהוא נטה אחרי ר' חיים בעראזא, ועל־פי דבריו בחרו הבוחרים בזה שכ"ק בחר.

בשנת תרע"ט, בעת שמחנות שודדים שררו ברחבי רוסיא, קיננו גם סביב לליובאוויטש מחנה שודדים. פסח הנ"ל נסע בדרך, והשודדים עכבו אותו וגזלו ממנו כל אשר נמצא אתו, עוד נוסף לזה חתכו את לשונו, ומת ביסורים קשים ה"י.

11. =בעל המאה הוא בעל הדעה.

12. =כפי שאומרים: נכנס לייחוס (למשפחה מיוחסת).

13. באותה תקופה נהג המחבר לאכול בש"ק (ומוצש"ק) בבית אותה משפחה, לאחר שבבית משפחת זרחי (שם נהג לאכול קודם לכן) התפרצה מחלת הטיפוס (ראה בפרק הקודם).

סופה של ליובאוויטש היהודית

כאשר עזב כ"ק אדמו"ר הרש"ב וכל משפחתו את ליובאוויטש התחילה ירידה גדולה להעיר בפרנסה, והעיר הלכה ודלה, ובפרט בעת שגם הישיבה עזבה את העיר. הרבה אנשי ליובאוויטש שמקור פרנסתם הי' מהחצר עזבו אז את ליובאוויטש. ובפרט אחרי שממשלת הקאמוניסטן אחזה ברסן הנהלת המדינה, שכל מי שהי' ביכולתו לעזוב את העיר ולהתיישב בעיר גדולה עזב את העיר, עד שבשנת ת"ש נשארו לערך מאה ועשרים משפחות.

כאשר כבשו הנאצים ימש"ו את המקום, מצאו שש מאות ושלושים יהודים, אנשים נשים וטף, וכרו

סימן של כפר עם בתים אחדים. ליובאוויטש בימינו (תצלום אוויר)

גדר של ברזל. ציוני אדמו"ר הצ"צ ואדמו"ר מהר"ש (לפני בניית האוהל בשנים האחרונות)

עבורם קבר אחים וביום אחד ירו אותם למוות. הי"ד.

ואחרי אשר גברו הקאמוניסטן על הנאצים במלחמה כבדה שעברה בליובאוויטש – נחרבה העיר לגמרי, ואף מגדר כפר יצאה, ויש שם רק סימן של כפר עם בתים אחדים של נכרים. במקום החצר של הבנינים הקודמים אין זכר, רק בנין קטן לבי־דואר ובנין לחנות ("קאפעראטיוו") נמצא במקום הבנינים. אבל מצאו את הקברים של כ"ק אדמו"ר הצ"צ וקבר כ"ק אדמו"ר מוהר"ש ועשו שם גדר של ברזל. גם שמעתי שהעמידו המצבות, הן השבורות והן השלמות, ועשו טיח של סיד סביב הקברים[14].

14. לפי המסופר בחוברת "ליובאוויטש" (בעריכת הרה"ח ר' שלום דובער לוין) – נעשה הדבר בשנת תשכ"ו ע"י הרה"ח ר' דוד גורביץ'. השמועה הגיעה לאוזני המחבר, ככל הנראה, מפי אנ"ש שיצאו מרוסיה בשנים שלאחר־מכן.

פרק ה

ליובאוויטש – החצר והישיבה

כאשר נכנסים לעיר ע"י הבעלי עגלה – אם דרך רחוב חאכלוקע מקראסנאיע, אם דרך זארעציע מרודניא – השקט שורר בעיר, כמו רוב עיירות קטנות דרוסיא הלבנה, ואינו ניכר שום "הו־האּ"[1] כמו בעיירות גדולות.

כאשר מתקרבים ל"חצר" (כה קראו בליובאוויטש הבתים דכ"ק אדמו"ר מוהר"ש, ומקום משכן כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב, ומקום משכן בנו אדמו"ר מוהריי"צ, והאולם הגדול והקטן וכל שאר הבנינים, בשם "חצר") – ניכרים התלמידים, הן הצעירים והן הבחורים תלמידי הישיבה, במלבושיהם הארוכים והכובעים השחורים העגולים, וחזה[2] שחורה ממעל להטלית־קטן הארוך, ורבים במגפיים ("שטיוול") המגיעים עד הכרעיים[3]. וכולם הולכים בזריזות, וניכר שהם עסוקים וטרודים בעסקיהם מאד, ויראת ה' על פניהם.

חצר רבותינו. תרשים החצר כפי ששורטט בהנחיית המחבר

כאשר נכנסים לחצר דרך השער שבמערב, מימין – בית כמו דלי"ת, בו משכן כ"ק אדמו"ר הרש"ב ובנו כ"ק אדמו"ר הריי"צ. לשמאל – האולם הגדול שבנה כ"ק אדמו"ר מהר"ש. אחריו – האולם הקטן, ששם התפלל כ"ק כל ימות השנה, וכן כל האורחים, חוץ מימים הנוראים, ר"ה ויו"כ, שאז מתפללים באולם הגדול.

גם התלמידים הקשישים[4] רובם התפללו באולם הקטן בחול, וכן בשבת קודש. אם לא הי' יום הקריאה – יש מהתלמידים שהתפללו באולם הגדול, אבל ביום הקריאה כולם התפללו באולם הקטן, שבאולם הגדול לא הי' ספרי תורה, וגם ארון לא הי' שם.

מחובר לאולם הקטן בית גדול. זהו ביתו של כ"ק אדמו"ר מהר"ש. שם דרה אשת חבר, אשה גדולה, הרבנית הצדקנית מרת רבקה, הנקראת "די אלטע רבי'צין", אשת כ"ק אדמו"ר מהר"ש.

להלאה בתוך החצר חומה[5] אשר בנתה הרבנית הצדקנית מרת שטערנא שרה מקופת עזרת נשים אשר יסדה[6].

אחורי החומה בית התבשיל עבור התלמידים דאולם הגדול. ואצל השער דצפון – בית הנקרא "שמעון בער"ס שטיבל", שבו הערכו השיעורים הר"י

1. =המולה.
2. =אפודה.
3. =הברכיים.
4. כלומר: תלמידי האולם הגדול (תלמידי ה"תדרים" וה"שיעורים" התפללו במקום לימודם).
5. =בית לבנים.
6. כמסופר ביתר פירוט לקמן.

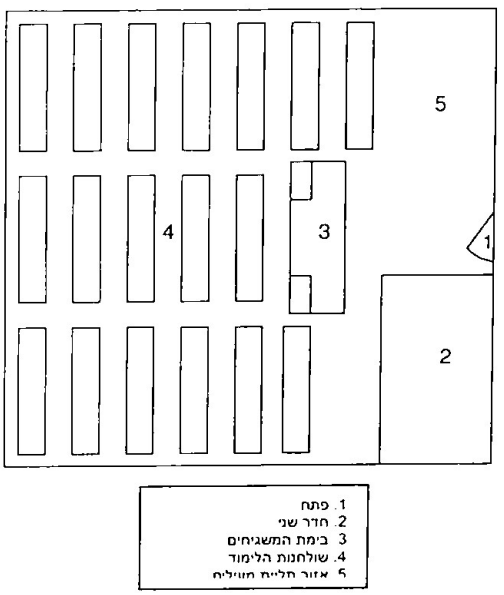
הרה"ג התמים שמואל ניסנעוויטש[7], הנקרא שמואל באריסאווער [אין זה ר' שמואל בער באריסאווער[8] – חניכתו ליפקין – חסיד דכ"ק אדמו"ר הצ"צ (ואפשר הי' גם אצל כ"ק אדהאמ"צ) וכ"ק אדמו"ר מהר"ש, כי אם תלמיד דתו"ת וחסיד כ"ק אדמו"ר הרש"ב[9], והר"י הרה"ג ר' יהושע ארש, הנקרא "דער דווינסקער ראש ישיבה"[10].

האולם הגדול

כשנכנסים לאולם הגדול יושבים התלמידים ליד שולחנות ארוכים ורחבים, כעשרה תלמידים ליד שולחן אחד, על־גבי ספסלים ארוכים ורחבים, איש כנגד רעהו, ומפלפלים זה עם זה. בסך הכל שמונה־עשר שולחנות, ובאולם לערך מאה וחמישים תלמידים, מבן שמונה־עשרה שנה עד עשרים וחמש שנים, רובם כבר צמח להם זקנם.

דלת הכניסה באולם הגדול היתה במזרח. בארבע פנות האולם הי' כמו "שין", ושלשה עשר עמודים שעליהם נעשתה התקרה, ועוד דברים שכ"ק אדמו"ר מוהר"ש צוה להבנאים איך לבנות. הי' חדר שני במזרח האולם, ששם למדו כל השנה המשפיעים עם בחורים צעירים לקר"ת או דרך מצוותיך, כמו הרשג"א או ר' משה חוזר[11] או ר' אברהם דוד פוזנער[12].

על בימה רחבה שני שולחנות, אחד בקרן מערבית צפונית ואחד בקרן מערבית דרומית, שם יושבים המשגיח והמשפיע ללימוד דא"ח והמשגיח ללימוד נגלה.

האולם הגדול. תרשים משוער על־פי תיאורי המחבר

בשעה השביעית בבוקר, באולם הקטן, הבחורים מהאולם הגדול מניחים תפילין וקוראין קריאת שמע, שלא לעבור זמן ק"ש.

בשעה השמינית הומה האולם הגדול בלימוד דא"ח, כל כתה וכתה לומדת ומתעניינת כפי שצויין לה ע"י המשגיח והמשפיע: כתה הלומדת לקו"ת מכ"ק אדה"ז, כתה הלומדת "דרך מצוותיך" מכ"ק אדמו"ר הצ"צ, וכתה הלומדת "כתבים"[13], מכתיבת יד או "קופיר"[14].

בשעה חצי־העשירית[15] זמן תפלה, ומזדרזים לעשות הכנות לתפלה. יש תלמידים שטורם כילו בענין דא"ח שעסקו בו וממשיכים ללמוד, ויש שצריכים לשתות כוס תה, שלא עלה בידם זמן לשתות קודם, והולכים לבית התה ("טשיינא" בלע"ז) שנמצאת בחצר בבית החומה שנזכר לעיל, וכל אחד יכול שם לשתות תה לפי דרכו ורגילותו.

זמן התפלה – שעה עשירית. רוב תלמידי האולם מתפללים בציבור, ויש שמאריכים. התפלה בציבור

7. אודותיו – ראה "ליובאוויטש וחייליה" ע' 84. ספר התמימים ע' נט. "כרם חב"ד" חוברת 3 ע' 266 ואילך.

8. אודותיו – ראה לעיל ע' 254 ואילך.

9. במקומות אחדים נזכר גם ר' שמואל ניסנביץ' בשם "שמואל בער", ויש להניח שמדובר בטעות.

10. קודם לכן היה ראש ישיבת וויטנברג בדווינסק, ולימים חזר לטהן שם כדיין (ראה "מכתבי זכרונות" (דבורע) ע' 14. "יזכור בוך פון ראקשאק אוך אומגעגנט" ע' 118 וע' 149). נזכר גם ב"ליובאוויטש וחייליה" ע' 84. ועוד.

11. אודותיו – ראה לעיל ע' 271.

12. אודותיו – ראה לעיל ע' 293 ואילך. וש"נ.

13. =מאמרים שלא נדפסו.

14. =שכפול.

15. =תשע וחצי.

נתארך לערך חמישים מינוט, ביישוב הדעת, לחתוך תיבות התפלה כראוי, וגם בקול מעט, לא ברעש, לשמוע מה שמוציא בפיו בפירוש המלות, ובנוסח חב"ד. רבים התפללו כמונה מעות ממש. החסיד שמואל יצחק[16] לובינסקי הי' מתרגם כל תיבה מ"מה טובו" עד "הודו" באידיש[17].

ומי יאמר בעלי העבודה, אשר למדו דא"ח, ויש להם ידיעה רחבה, וע"י הוראה מכ"ק אדמו"ר שייכים להתבוננות – מתבוננים קודם התפלה עד ג' וד' שעות, מאריכים בתפלתם שעות ארוכות, ונקראים "עובדים". כל "עובד" מנגן בעת תפלתו ניגון חב"ד המושך הלב ("הארציגע"), ומתפלל בדביקות נפלא.

גם אלו שהתפללו בתפילת רבים במנין, הי' נשמע הטון הלבבי ("הארציג") והשמחה, בפרט בפסוקי דזמרה, ובפרט שבפרט – ב"אז ישיר". ואצל כ"ק אדמו"ר – הן כ"ק אדמו"ר הרש"ב והן כ"ק אדמו"ר הריי"צ היו מתפללים, והי' נשמע כל דיבור בה"טאן" של ליובאוויטש. ובפרט בפסוקי "אז ישיר", שאמרו כ"ק רבותינו זצוקללה"ה בשמחה גדולה עם הטעמים[18].

בשעה עשתי־עשרה הולכים התלמידים לבית המבשלת לאכול ארוחת צהריים, ובשעה שתים־עשרה – לימוד נגלה לפי כתות: יש שעוסקים בלימוד גמרא, היינו רובם, ויש שהגיעו ללמוד פוסקים. לימוד הנגלה עד השעה השביעית, ואז ארוחת הערב עד השעה השמינית. משעה השמינית עד עשתי־עשרה – לימוד דא"ח.

16. ראה לעיל (ע' 155) שככל הנראה היה שמו **ישראל** יצחק.

17. ראה גם "לשמע אזן" שם.

18. ראה גם לעיל פרק ב.

חסל סידורי אולם הגדול.

ה"שיעורים" וה"חדרים"

מאולם הגדול אנו הולכים לפנים החצר, ולפנינו חומה בעלת שני אגפים.

באגף אחד לומדים תלמידים בני י"ג עד ח"י שנה[19], לערך מאה ועשרים תלמידים, ולפעמים מגיע עד מאה וחמישים תלמידים. התלמידים מתחלקים לארבע כתות, ושומעים שיעורים משני ראשי ישיבות. לכל ר"י שתי כתות: הרב יהושע ארש (מקודם ראש־ישיבה בדווינסק) לכתות א־ב' – שיעור אחד בבוקר משעה העשירית עד שעה השתים־עשרה, וכתה השני' משעה החמישית עד שעה השביעית; והרה"ת ר' שמואל ניסנעוויטש לכתות ג־ד', והרציא את שיעוריו בזמנים הנ"ל. כל השיעורים הרציאו (כאמור לעיל) בבית שהי' נקרא "שמעון בער'ס שטיבל'".

משגיח ב"שיעורים". הגה"ח ר' משה דובער ריבקין

המשגיח על כל כתות השיעורים הי' הרה"ת ר' יחזקאל הימעלשטיין משצעדרין, ומעת לעת הי' בוחן את התלמידים איך עולים בלימודם, וכשחלה היו משגיחים שונים[20]. זמן נכון הי' הרב משה דובער ריווקין (יותר מאוחר הי' ראש ישיבה בארה"ב בישיבת תורה ודעת).

מהחצר אנו הולכים לרחוב אחר שכנגד השוק, ובאים לבית הנקרא "גאלדעס מנין". אמור אמרו

19. הם המכונים תלמידי ה"שיעורים". במבנה זה היו לומדים בעצמם במשך רוב שעות היום, ואילו השיעורים היו מתקיימים ב"שמעון בער'ס שטיבל", כנזכר לעיל.

20. ראה גם "כרם חב"ד" חוברת 3 ע' 244. "לקוטי סיפורים" ע' שנט.

שבמקום זה, היינו בחצר הזה[21], היתה דירת כ"ק אדמו"ר האמצעי[22].

בבית זה נמצאים ה"חדרים" – ארבעה ראשי ישיבות ושמונים תלמידים:

כתה א' – הר"י נקרא "דער וויעטקער מלמד"[23], איש זקן ונשוא פנים. אצלו לומדים כמעט התחלת גמרא, היינו אלו שלמדו בביתם קודם שבאו לליובאוויטש[24], וטעמו טעם של איזה פרקים בגמרא.

כתה ב' – יש להם ידיעה בגמרא, הר"י הוא הרה"ח ר' יצחק גארעליק משצעדרין[25]. יש לו ידיעה רחבה בהוראה.

מאלו השניים[26] מתחלקים התלמידים לשני ר"י, אשר לכאו"א שתי כתות, כתה צעירה וכתה בכירה.

הר"י הראשון – הרה"ח ר' יחיאל קאמיסאר, אשר הי' ר"י קודם בהישיבה דקוידאנאוו. אצלו לומדים גמרא עם כל התוספות, וגם מדייק בלשון התוספות: אם יש שני "וא"ת" בתוספות – הוא מדייק שה"א"ת" השני שיך להקשות רק לאחר התירוץ על הקושיא הראשונה. הר"י ר' יחיאל הי' הבודק והבוחן הראשי לקבלת תלמידים, ועל דעתו היו מסכימים לאיזה כתה שיך תלמיד חדש שנתקבל.

והשני לו – הר"י הנקרא "דער סענער מלמד", ר' אברהם ראזענטאל[27]. דרכו בלימוד עם התלמידים – לימוד גמרא עם כל התוספות, והי' לו ידיעה במפרשי הש"ס, והי' מבאר על־פי המפרשים סוגיות הש"ס. לא כל התלמידים תפסו ביאוריו.

[בין התלמידים הי' אחד, נקרא אברהם זלמן, והתלמיד הזה לא תפס את ביאוריו. ויאמר הראש ישיבה: זהו שכתוב "אז יאמרו בגוים", "אז" הוא ר"ת אברהם זלמן, יש לו ראש להבין כמו גוי. ויען אברהם זלמן: "אז ימלא שחוק פינו", אברהם זלמן לאכט זיך אויס[28]...

פעמים, כאשר כל הכתה לא תפסו את המהר"ם שיף, אמר לנו: גודל ראשכם כמו עדשה, או "קאנאפלע", היינו הזרע שגדל בקנבוס (קטן מעדשה), אם היו פה תרנגולים היו אוכלים אותם.]

אחרי אשר גמרו השיעורים, נאספים התלמידים בחדר גדול וחוזרים מה שלמדו, ועליהם משגיח התמים מתלמידי זאל הגדול, ברוך[29] דאברינקער[30] (חניכתו – פרידלענדער). הי' לו חוש בציור. הוא צייר לעמוד של הש"ץ בזאל הקטן "שויתי". עד אשר צייר לא הי' שום ציור לעמוד הש"ץ.

במשך תקופת הלימודים בחדרים, וגם לאחר־מכן בשיעור, היו התלמידים נתונים תחת השגחה והקפדה רבה על סדר ומשמעת. כתוצאה מכך הי' להם קשר רופף ביותר עם כל הנעשה בחצר, למעט ימי המועדים, בהם היו פנויים מלימודים, והיו שוהים כל הזמן בחצר במחיצת כ"ק ובין החסידים הידועים. בכל ימות השנה, לעומת זאת, אפילו לשמוע את המאמר

---

21. אבל לא באותו בית עצמו.

22. ב"זכרון לבני ישראל" (ע' יח): "אינני יודע פרטי תולדות בית המדרש הזה". וכנראה לא הגיעה לאזניו שמועה זו.

23. ר' לייב באבין מויעטקא. אודותיו – ראה ספר השיחות תרפ"ו ע' 98. "ליובאוויטש וחיילים" ע' 85. "זכרון לבני ישראל" ע' יג ואילך.

24. ולא למדו בישיבה.

25. אודותיו – ראה "ליובאוויטש וחיילים" שם (ואולי הוא הנזכר שם ע' 230). "זכרון לבני ישראל" ע' כט.

26. כלומר: לאחר סיום הלימודים אצל שני מלמדים אלו.

27. ברשימות אחרות מופיעות גרסאות נוספות לשם משפחתו של הר"א מסענא – פרידלנדר או גילרטר. ייתכן שהשם פרידלנדר נשתרבב בטעות משם משפחתו של המשגיח ר' ברוך פרידלנדר (הנזכר לקמן, וראה בהערה שם), או של הר"מ ר' אברהם אליהו פרידלנד מישיבת בוריסוב (הנזכר לעיל פרק ב).

28. =צוחק על כל הענין.

29. ברשימה אחרת כותב המחבר, שאף שמצא בכתובים ששמו היה ברך, בזכרונו ששמו היה אברהם אליהו. אבל בספר התמימים (ע' סז) הוא מופיע בשם ברוך. ומסתבר שהשם אברהם אליהו נשתרבב משמו של הר"מ ר' אברהם אליהו פרידלנד מישיבת בוריסוב (הנזכר לעיל פרק ב).

30. =מהמושבה דוברינקה (מהמושבות שייסד אדמו"ר האמצעי בדרום אוקראינה).

מפי כ"ק בליל ש"ק לא הלכו[31] (במיוחד בתקופת החורף, שמיד עם הדלקת הנרות הי' עליהם ללכת ללמוד).

זכורני איך המשגיח ר' יחזקאל הימעלשטיין הי' מחפש עצות איך לשמוע את המאמר בעצמו. מפעם לפעם הי' מתחלף עם משגיח אחר, כדי לא להפסיד את המאמר.

בחדרים הי' המשגיח ר' ברוך פרידלנדר אומר פעם אחת בשבוע פרק תניא לפני התלמידים, עם מעט מאד הסברים[32]. לאחר־מכן, בשיעור, שמעו תניא מפי המשפיע ר' גרונם, וזה הי' קרוב ללימוד מסודר, לכל אחד הי' תניא וכו'. אמנם לא הרבה ללמד השכלות, אבל הי' משלב מפעם לפעם הסברים כדי לקרב הדברים אל התלמידים.

סקירה קצרה על התפתחות הישיבה

להלן סקירה קצרה אודות התפתחות ישיבת תומכי תמימים[33]:

בט"ו אלול תרנ"ז – תוך ה"שבע ברכות" אחר חתונת כ"ק אדמו"ר הריי"צ עם אשת חבר, הרבנית הצדקנית מרת נחמה דינה – נקראו חשובי הרבנים והעסקנים שבאו לליובאוויטש להיות נוכחים בחתונה, וכ"ק אדמו"ר הרש"ב זצוקללה"ה קרא אותם לאסיפה.

כ"ק אדמו"ר הרש"ב הודיעם, שכוונת האסיפה היא בענין ייסוד ישיבה לבחורים, שעל כך החליט בהחלטה גמורה. סדר הלימודים בה יהי': ארבע שעות ביום – ללימוד דא"ח, ושבע שעות – ללימוד גפ"ת ופוסקים[34].

זקני החסידים תמהו ושאלו, שמעולם לא שמעו מאז הופעת שיטת חב"ד שבחורים יתעסקו וילמדו דא"ח. ויאמר להם כ"ק: אתם נקראתם הנה לאסיפה, שתהיו בעזרי להשיג האמצעים הדרושים לייסד הישיבה ולתמיכה בה. ובהנוגע לסדרי הישיבה, סדר הלימוד והנהגה רוחנית – זה מסור ושייך לידי ודעתי.

וכולם הסכימו להשתדל להמציא את האמצעים הדרושים, כל אחד לפי כחו ויכלתו.

ובחר כ"ק עשרים בחורים, ומסר אותם תחת הדרכת הרשג"א.

רבים שואלים: מאחר שלא היתה ישיבה מקודם, מאין נלקטו תומ"י עשרים בחורים, טובים ולומדים?

בין החסידים הי' שגור הפתגם הזה, שבניהם – אם רק יהיו בליובאוויטש, חוץ מהחשבון של לימוד ועבודה, הרי שרק לדרוך על קרקע של ליובאוויטש הוא ענין. וכן עשו הרבה חסידים, ששלחו בניהם לליובאוויטש, ושכרו עבורם על חשבון שלהם אכסניות שיספקו לבניהם אכילה ושתי' ולינה מדי חודש בחדשו[35]. וכן שמעתי מהחסיד ר' משה יהושע גוראר', בן החסיד עובד ה' הדיין הרה"ג ר' שמואל גוראר', דיין בקהלת חאראל פלך פאלטאווע באוקרינא[36], שאותו ואת אחיו הבחור דוד שלח אביהם לליובאוויטש קודם שנתייסדה ישיבת תו"ת.

לא כל האכסניות היו דומות זו לזו, היו אכסניות שעלו ביוקר – חדר מיוחד, או עבור שני חברים, ואכילה ושתי' היו באופן נעלה, ועלו ביוקר, שרק בניהם של נגידים ועשירים הי' בכחם לשכור; והיו אכסניות שהיו מסתפקים בשכר נמוך, שלנו ארבעה או חמשה חברים בחדר אחד, וגם אופן התבשילים ואכילה ושתי' היו במדריגה נמוכה, ולא עלו ביוקר, וגם בע"ב בינונים הי' בידם לשכור.

31. בניגוד לתלמידי האולם הגדול, שהמאמר השבועי היה חלק בלתי־נפרד מסדר הלימוד שלהם (כמסופר בפרק הבא).

32. ברשימה אחרת כותב המחבר שלימוד התניא ב"חדרים" היה בכל יום. אבל מהמסופר בפרק הבא שהמשגיח הודיע למחבר על עלייתו ל"שיעור", שם יזכה ללמוד תניא בכל יום – משמע שלימד התניא ב"חדרים" היה אכן פעם בשבוע בלבד.

33. בנושא זה ראה "דברי ימי התמימים" ("כרם חב"ד" גליון 3 ע' 11 ואילך), ובמבוא לאגרות קודש אדמו"ר מוהרש"ב ח"א ע' 21 ואילך וח"ג ע' 6 ואילך.

34. ראה גם הוספות לספר המאמרים תרנ"ז ע' שח ואילך. ושו"נ

35. ראה גם "התמים" ח"א עט, א.

36. להבדיל מהגביר החסיד ר' שמואל גוראריה מקרמנצ'וג

הנה מאלו התלמידים בחרו עשרים תלמידים, ושלחו אותם לעיר זעמבין תחת השגחת הרב ר' שמואל גרונם אסתרמן.

לשנה הבאה – תרנ"ח – כבר נודע בשערים שנתייסדה ישיבה בליובאוויטש, ובאו הרבה תלמידים – הן אלו שרכשו ידיעה גדולה בש"ס, והן אלו צעירים שידעו דרך בעצמם ללמוד דף גמרא. אבל האמצעים לא הספיקו לקבל את כולם, ומסרו כתב להרב החסיד ר' יהושע ליין[37] בן החסיד ר' חיים דוד ליין שו"ב בנעוול, שהי' בקי בלקוטי תורה ועוד דא"ח, ושלחו אותם לעיר קובליץ[38].

כעבור שנה נתרבו התלמידים, ובחרו בכתה שלמדו וידעו בעצמם ללמוד גמרא עם תוספות, ושלחו אותם להאראדישץ (ששימשה כמו שצעדרין), תחת השגחת הרב החסיד ר' שלמה זלמן האוולין[39].

אחר חודש תשרי ואחר חודש ניסן באו הרבה תלמידים מערים שונות, פעמים לערך שמונים, להתקבל בישיבה באחת המערכות, ולא נתקבלו אפילו החצי, מאפס מקום ומאפס אמצעים, והעיקר שבררו בירור אחר בירור את מי שראוי להתקבל.

הרבנית הצדקנית מרת שטערנא שרה ע"ה, בראותה שנתרבו התלמידים, וכמו שנהגו אז בישיבות קטנות לאכול יום או יומיים ("עסן טעג") אצל הבעלי בתים דעיר, והעיירה ליובאוויטש לא ספגה את התלמידים הרבים בארוחת יום – יסדה חברת "עזרת נשים" עבור תלמידים הצעירים דחדרים ושיעור[40], לכל תלמיד שהוריו היו עניים ולא הי' ביכלתם לשלוח אמצעים לבניהם.

יסדה בית תבשיל, ושכרה אצל בעל בית מליובאוויטש לבשל "סופ"[41], היינו בשר ותבשיל וגם לחם, לארוחת צהריים לתלמידים עניים.

בנתה בית חומה. הרבנית שטערנא שרה נ"ע

תלמידי האולם הגדול יסדו "קופת בחורים" לאלו התלמידים שלא קבלו מהוריהם שום תמיכה, ועזרו לאלו העניים בעזרה חדשית לארוחת הערב.

בשנת תרס"ו עלה מספר התלמידים לש"י, ואפס מקום ללימוד. ב"גאלדע'ס מנין" למדו ה"חדרים", היינו ארבעה מלמדים ומשגיח, ולתלמידי השיעור נצרך הי' מקום שיכיל יותר ממאה ועשרים תלמידים. הרבנית ש'ש קיבצה כסף ע"י "עזרת נשים", ובסכום נכון שתרם איש עשיר ממאסקווא[42], במעות אלו בנתה בית חומה עבור תלמידי השיעור – שלשה אולמות גדולים, אחד לשתיית תה עבור התלמידים, ואולם אחד עבור הבחורים לסדר שם בית אוכל לחג הפסח, ואחד הוא העיקר – אולם גדול עבור מאה וחמשים תלמידים ללמוד כל היום.

37. אחדותיו – ראה ספר השיחות תרפ"ו ע' 98. וש"נ.

38. ב"דברי ימי התמימים" (שם ע' 32) ובמבוא לאגרות קודש ח"א (ע' 23) מסופר שהישיבה עברה מז'מבין לקובליץ בקיץ תר"ס בראשות הרשג"א, ולא נזכר שמו של ר' יהושע ליין. לאידך, מסופר ב"דברי ימי התמימים" (שם ע' 66) ובמבוא לאגרות קודש ח"ג (ע' 11) שבתרס"ג נפתחה מחלקה בדוקשיץ, ובראשה עמד ר' יהושע ליין. ואולי נתערבבו למחבר שתי המחלקות.

39. לפי המסופר ב"דברי ימי התמימים" (שם ע' 49) ובמבוא לאגרות קודש (שם) נפתח הסניף בהורודיץ' בתרס"א.

40. בניגוד לתלמידים המבוגרים, שקיבלו את כל צרכיהם מקופת הישיבה.

41. =מרק.

42. ב"דברי ימי התמימים" (שם ע' 71) מפורש שמו – אברהם רחנצוויג.

תלמידי קובליץ הסתדרו אז בהחומה[43], והרה"ח ר' יהושע ליין נתקבל לשבת על כסא הרבנות דעיר בעשענקאוויטש.

גם האראדישץ לא הי' לה אריכות ימים ושנים. כאשר עלה על דעת כ"ק אדמו"ר לייסד ישיבת "תורת אמת" בארץ ישראל, והרב החסיד ר' שלמה זלמן האוולין נבחר להיות המנהל ד'תורת אמת" – אז העבירו את מחלקת האראדישץ לשצעדרין[44] תחת השגחת הרה"ת ר' שאול דובער זיסלין מקריסלאווע[45], ובהשגחת הבחור התמים ר' שמואל פראדקין[46].

אחרי שנתפרסמה הישיבה, והאמצעים היו על בסיס לערך טוב, נבחר הרשב"ץ למשפיע ב"זאל" הגדול, עד שנת תרס"ה שבה נפטר. אז נקרא הרשג"א מזעמבין, וכן כל המחלקה נקראה לליובאוויטש, ובטלה זעמבין.

משגיחים ומשפיעים. מימין לשמאל ומלמעלה למטה: הרה"ח ר' שלמה זלמן הבלין, הרה"ח ר' שאול דובער זיסלין, הרה"ח ר' מיכאל בלינער, הרה"ח ר' אלחנן דוב מרוזוב

המשפיעים בישיבה מיום הוסדה היו הרשג"א, וגם המשפיע החסיד הישיש ר' מיכאל בלינער[47], והחסיד ר' משה החוזר[48], שחוץ מזה שהי' משפיע בישיבה הי' גם חוזר לפני האורחים את המאמר דא"ח שאמר כ"ק אדמו"ר הרש"ב בש"ק. והי' נקרא "מָשה דער חוזר" (בקמץ המ"ם).

עד שנת תר"ס כנראה לא הי' משגיח פרטי על נגלה ודא"ח, כ"א המשפיע הוא הי' הכל – משפיע ומשגיח ביחד, היינו שהרשב"ץ הי' ממלא מקום משפיע ומשגיח.

בשנת תר"ס נתקבל למשגיח ר' זאב וואלף הלוי לעוויטין (חתנו של ר' גרשון דובער מקלימאוויטש). אחרי שנפטר ר' זאב וואלף הלוי – נתמנה לזמן מה למשגיח הרה"ת ר' אלחנן דוב מרוזוב מטשערקאס. כאשר כ"ק הי' נצרך לגבאי, ולכתוב תשובות להשואלים עצות, ולהשגיח על סדר הנכנסים ליחידות, ונתמנה לכך הרה"ח ר' אלחנן דוב הנ"ל – נתמנה במקומו למשגיח שלמה בן דוד[49], מהתלמידים הראשונים בזעמבין, ואחריו הרה"ת ר' שילם קוראטין מדיסנא[50] – השגחה ומדריך ומשפיע בדא"ח, ועל לימוד הנגלה – ר' יעקב ברוך קאראסיק[51].

משנת תרס"ח הונהג בישיבה שלנגלה משגיח בפני עצמו, ובעת לימוד דא"ח משגיח בפ"ע.

---

43. לפי המסופר ב"דברי ימי התמימים" ובמבוא לאגרות קודש (שם) התקיימה הישיבה בקובליץ רק שנה אחת, ונסגרה כבר בתרס"א. ואולי הכוונה – כאמור לעיל – למחלקה בדוקשיץ (ואם־כן ההשערה במבוא שם שמחלקה זו נסגרה כבר בתרס"ד – אינה נכונה).

44. לפי המסופר במבוא לאגרות קודש ח"א (ע' 25) – המחלקה שהתקיימה קודם לכן בבאבינוביץ' היא שעברה לשצ'דרין, והדבר קרה כבר בתחילת שנת עת"ר, קרוב לשנתיים לפני סגירת מחלקת הורודיץ'.

45. אודותיו – לעיל ע' 290 ואילך.

46. אודותיו – ראה "ליובאוויטש וחייליה" ע' 97. "לקוטי סיפורים" ע' שנא.

47. אודותיו – לעיל ע' 263.

48. אודותיו – לעיל ע' 271.

49. ר' שלמה ב"ר דוד ריסין (שכונה "בן דוד" על שם אביו). וראה גם "זכרון לבני ישראל" ע' יד.

50. אודותיו – לעיל ע' 295.

51. אודותיו – לעיל ע' 297.

כל מה שכתבתי הוא לערך, שאינו בבירור אצלי כמה שנים הי' כל אחד ואחד, הן משפיעים והן משגיחים, חוץ מהרשג"א שעמד בראש המשפיעים משנת תרנ"ז, מיום הוסדה, עד שנת תרפ"א בגלות קרעמענצוג.

המנהל הכספי והמשרד בראשית התייסדות הישיבה הי' ר' ראובן ווארבייצעק (בן החסיד ר' אלי' אבעלער, מהעיירה אבעל הסמוכה לפאלאצק, שנזכר בשיחות שהי' נוסע לכ"ק אדמו"ר מוהר"ש)[52].

החנוונים והקבצים לא יכלו לסבול ולקבל הנהגתו ודבורו עמהם, והגישו טענותיהם לכ"ק אדמו"ר מוהרש"ב. ואז נתקבל במקומו לגזבר ומנהל המשרד תלמיד תו"ת ר' אליעזר קאפלאן מבאברויסק[53], שהי' שנים הרבה מנהל המשרד, עד אשר בטלה גלות קרעמענצוג וכל התלמידים נסעו לראסטאוו[54]. בפרק זה (סוף תר"פ) עזב ר"א קפלן את הישיבה, והלך עם משפחתו לעיר באברויסק עיר מולדתו. ומה נעשה עמו – אין ידוע, רק זה שהי' עורך חשבונות ("בוכהאַלטער") באיזה משרד ממלכתי.

לבוש התמימים בליובאוויטש

בליובאוויטש היו מקפידים שכל תלמיד וחסיד ילבוש מלבוש ארוך (לא כמו בפולין עד העקביים, אבל על כל פנים יהי' עד אחר קרסולי רגליו[55] כמו טפח), טלית קטן כשיעור אדה"ז, ועל החזה חזה שחורה. החזה כסתה רק החזה, כשמה (לא כמו עתה, שלובשים חולצה ארוכה על הטלית קטן, והטלית קטן במכנסיים).

מובן שבבגד ארוך לא היו הציציות נראים לחוץ. וזהו שכ"ק אדמו"ר הרש"ב ראה אצל תלמיד שציציותיו נראים לחוץ לבגד העליון, ואמר לבנו כ"ק אדמו"ר הריי"צ (והראה לו על התלמיד): אין כוונתי שיצניעם תחת בגדיו, כי אם שיעשו לו בגד ארוך.

גם אברכים אחר חתונתם הקפידו בבגד ארוך או סורדוט[56]. רבנים, שו"בים, מלמדים, בוודאי הקפידו ללבוש בגד ארוך, ואפילו סוחרים בעלי עסקים גדולים, כמו הרה"ת יחיאל צבי גוראר'[57], כל ימיו הלך בסורדוט, אפילו בימי החול. וכן הרה"ת המשכיל ר' פסח פרענקל[58], אף בימי החול לבש סורדוט, וזה שראו אותו בבגד קצר – היינו בימי הקאמוניסטן, שירד ממצבו והי' לפועל נצרך, והי' בא לפרקים לחארקאוו לסייע לו, ולא הי' בידו לתפור לו בגד ארוך כמנהגו קודם.

[עד ימי כ"ק אדה"ז היו כל העם תופרים מלבושיהם ומלובשים בבגדים בלא צווארון. וזהו שיש בשיחות קודש ובלקוטי דיבורים מכ"ק אדמו"ר הריי"צ, שלחתונת כ"ק הרה"צ מנחם נחום בן כ"ק אדמו"ר האמצעי הי' המדובר בין כ"ק אדה"ז ונכדו הנ"ל, אם יתרפו בגדיו בלא צווארון כה"מאדע' הישנה, או כה"מאדע' החדשה.

גם לא לבשו סורדוטין, כי אם בשבת קודש לבשו "אטלעסנע זופיצעס"[59], היינו מן משי, ולא הי' חלוק מאחוריו לשני חצאים, כי אם שני כיסים ארוכים – באחד הי' אבנט, ובהשני מטפחת להעביר הזיעה וליחות האף. בחול לבשו בגד ארוך מצמר גפן, והכל בלי צווארון.

כן הי' מלבוש של ש"ק אצל הרה"ח הרה"ת ר' יצחק מתמיד, וכן עוד חסידים. גם בעיר מולדתי שלי, דודי זקני הי' לו עוד מימי מוהר"ש "זופיצע" של אטלס, ועוד זקנים שלבשו "אטלעסנע זופיצעס".

---

52. ראה גם לעיל ע' 263.

53. נזכר גם ב"ליובאוויטש וחייליה" ע' 89. ועוד.

54. כמסופר לקמן פרק יב.

55. הכוונה לברכיים.

56. =ק נקרא הבגד העליון שלבשו החסידים לפני שנשתבש שמו ל"סורטוק".

57. הנגיד החסיד ר' יחיאל צבי גוראר' הי"ד. אחדותיו – ראה ספר השיחות תרפ"א ע' 24 הערה 2 (וש"נ). "ספר התמימים" ע' לט.

58. נזכר גם באגרות קודש אדמו"ר מוהריי"צ ח"א ע' רפ וחי"א ע' רסז, וכן ב"ליובאוויטש וחייליה" ע' 412 וב"תולדות חב"ד ברוסיא הסובייטית" עמודים נא; קנז.

59. בגד עליון מאטלס (בד משי חלק).

בימי כ"ק אדמו"ר מוהר"ש התחילו ללבוש בש"ק סורטוקין, כמו שנהוג עד היום בליובאוויטש, אף בחורים שהוריהם היו שולחים להם אמצעים עבור כל צרכיהם, והחייטים היו אומנים גדולים בתפירת סורטוקים].

הבחורים הגדולים, וכן כל התלמידים, לא הקפידו על היופי, כי אם שלא יעלה מחירם. ורוב התלמידים, שהיו בני עניים, קנו חזה של צמר־גפן ("באוואל"[60]). העשירים עשו להם חזה של וועלוועט[61].

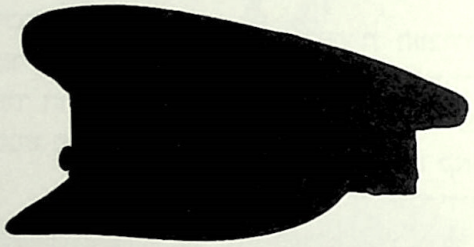
גם הכובעים של תלמידי תו"ת שונה הי' מהכובעים של רוב העם. רוב העם חבשו כובעים הנקרא "וועליסאפעדקע" (בלשון אנגלית – "בייסיקל")[62], אבל חסידי חב"ד חבשו כובע "קאפיטאנקע" ("קעפטייך")[63].

העשירים קנו כובע של משי. גם כ"ק אדמו"ר הרש"ב ובנו כ"ק אדמו"ר הריי"צ חבשו כובע של משי עם בית־ד ("דאשיק")[64] מרווחה, וגם עליונה של הכובע מרווחה[65], שעלה מחירה לרו'כ אחד. והתלמידים שלא הי' בכיסם מצוי' פרוטה, קנו להם כובע של לבדים[66], העיקר שתהי' שחורה ו'קאפיטאנקע'. והכובעים[67] של ליובאוויטש היו מומחים לתפור לכל אחד לפי מדת ראשו ובטעם.

נעליים – עד שנת תרע"ד כמעט כל התלמידים והחסידים הלכו במגפיים ("שטיוול"), ובשנת תרע"ד התחילו לנעול נעליים, בחורים וגם נערים. בבואי לליובאוויטש מצאתי רק שנים או שלשה תלמידים, שנעלו עוד מגפיים.

הנעלים מתחלה היו בלי רצועות ("בענדלעך"), ועשו בצדם גמי במקום "בענדלעך", כדי שיהי' קל לנעול אותם (גם עתה עושים כן פה בארה"ב, וכן בכל העולם, תופרים נעליים שבצדם "גומעלאסטיק"[68]). ומאחר שנתרגלו בנעליים, היו כאלה שהתחילו שהסנדלרים יתפרו נעליים שישרכו ברצועות (שרוך־נעל).

הת' שמואל מ' מענדל[69] בן השד"ר ר' יחיאל האלפערין הי' הראשון שתפר הסנדלר עבורו נעליים עם לולאות ורצועות, היינו שרוך נעל. וכשבא אביו הר"י לחודש תשרי לליובאוויטש, גער בו אביו: למה לך ה"מאדע"[70] החדשה, צריך לעשות מגפיים. ויאמר לו בנו שמואל מענדל: מאי נפקא מינה, מגפיים או נעליים, נעליים עם גומי או עם לולאות? ויאמר לו אביו שאינו ממדת חסידות: חסידים נועלים מגפיים כדי שלא יצטרכו לבטל זמן בחינם. אם קמים בבוקר, או כאשר הולכים למקוה – המגפיים נועלים ברגע קט, אבל נעליים אובדים כמה זמן על נעילתם ולשרוך את הלולאות.

כובע קברניטים. ה"קסקט" שייחד את חסידי חב"ד בחסיה

הטעם שהתחילו ללבוש נעליים ולא מגפיים – שהמגפיים נעשו מעור זול ביותר הנקרא "יוכט", עור לא עובד הרבה, עב, והיו עושים שומא[71] על הרגלים, ולא כל הרגלים הרגילו בזה. לכן התחילו לנעול נעליים

60. =כותנה.

61. =קטיפה.

62. =כובע של רוכבי אופניים (כובע מצחייה בעל צורה מעוגלת).

63. =כובע קברניטים (כובע מצחייה בעל חלק עליון שטוח ורחב).

64. =מצחייה.

65. כלומר: החלק העליון של הכובע רחב.

66. =בד פשוט.

67. =הכובענים.

68. =גומי אלאסטי.

69. נזכר גם ב"ליובאוויטש וחייליה" ע' 28 וע' 258. "ספר התמימים" ע' מה. ועוד.

70. =אופנה.

71. =פצעי שפשוף.

שנעשו מעור דג הנקרא "האמבורג', שהוא טוב יותר עבור הרגלים.

כ"ק אדמו"ר הרש"ב ובנו אדמו"ר הריי"צ נעלו מגפיים בליובאוויטש. גם בראסטאוו נעלו מגפיים, אבל לא מגפיים ממש, אלא הנעליים הם כמו נעליים, ועליהם נעלו "סטיוויולעטן"[72] ונראה כאילו הם מגפיים, אבל אם היו סותרים את הלמעלה ראו שלמטה הוא נעליים פשוטים. את ה'סטיוויולעטן' ראיתי בראסטאוו, שהראה לי השמש ר' שמואל מענדל האלפערין, ובליובאוויטש איני יודע אם היו מגפיים ממש או "סטיוויולעטן".

תלמידים שבאו מפולין ללמוד בליובאוויטש באו כמו ההילוך בפולין – בגדים ארוכים, פיאות ארוכים, כובע קטן ודאשיק קטן. ברבות הימים נתרגלו להתלבש כמו כל התלמידים. בישיבת ראמען, שהי' תחת פקודו של הנגיד ר' יחזקאל גרינפרעס[73], והרב התמים החסיד מוהר"ר יצחק מתמיד הראש ישיבה, היו מחנכים התלמידים להתלבש כמנהג פולין, ואף גם תלמידים הצעירים חגרו אבנט.

ההשגחה על לבוש והנהגה חסידיים

המשמעת דהתלמידים והביטול להר"י, וכן להמשגיחים והמשפיעים, הי' באופן נפלא, שכל דבר שאמר הר"י, המשגיח או המשפיע – הי' חוק ולא יעבור, הן בשמירת הזמן, לבוא בעתו ממש הן לתפלה והן ללימוד, הן בלימוד בשקידה ובהתמדה, והן בהנהגה.

רוב התלמידים שבאו להתקבל בישיבת תו"ת, אף בני רבנים או שו"בים וגם בני מלמדים, לא נתחנכו בביתם או בישיבות קטנות ללבוש מלבושים מיוחדים, ורובם ככולם באו במלבושים קצרים כמו כל הבעלי־בתים, טלית קטן של צמר־גפן קטן ממש, וציצית שעלה מחירם קאפיקעס (בליובאוויטש היו שתי נשים צדקניות שטוו ציצית כפול שמונה, ועלו מחירם – של שרה חנה[74] שבעה עשר קאפ', ושל שרה מלכה חמשה עשר קאפ'. הנפקא מינה הי' ביופי המלאכה).

בבוא תלמיד להתקבל בתו"ת, היו רושמים אותו במשרד ונותנים לו פתקא להראש־ישיבה הרב ר' יחיאל קאמיסאר, לבחון אותו לדעת מצבו וכשרונותיו בלימוד, ובאיזו כתה לפי שנותיו הוא שיך. ואחר כן עבר כחודש, ופעמים יותר מחודש, עד שיוודע ההחלטה אם נתקבל. וע"פ רוב נתקבלו רק כשלושים תלמידים בחורף, וכן בקיץ.

ומני אז, כשקבל הפתקא טבא שנתקבל, לערך סוף חשון או סוף אייר[75], הי' כולו תחת עין המשגיח, והמשגיח התחיל אז להלבישו מראשו ועד רגליו, הן ברוחניות והן בגשמיות.

ראשית העבודה – היו מעוררים אותו שילבוש טלית קטן כשיעור של כ"ק אדה"ז, ושל צמר דוקא, וציצית כשרים למהדרין כפול שמונה, שעלה מחירם לרו"כ ועשרים קאפ'. ומה יעשה תלמיד מבני עניים? הנה היו תלמידים מבני עשירים, והם השתתפו ביניהם וקנו עבור חבריהם טלית קטן עם ציצית כדין וכראוי.

אחר זמן מה הי' מעוררו המשגיח שבא העת שילבוש בגד ארוך וכובע. כובע אפילו לבני עניים לא הי' פראבלעם, בעד עשרים וחמשה קאפ' קנו כובע. העיקר הי' ע"ד בגד ארוך.

מי שקבל מביתו אמצעים עבור כל הצטרכותו – קנה לבדים והלך לחייט, ותפר לו בגד ארוך כפי חפצו, אם כפתורים משני צדדים אם כפתורים מצד אחד, וכמדתו, מעט ארוך מהברכיים.

---

72. =כיסוים דמוי מגפיים.

73. אחזתיו – ראה "תולדות חב"ד ברוסיא הסובייטית" (ע' רעז). "זכרון לבני ישראל" (ע' לו). ועוד.

74. נזכרת גם ב"זכרונותי" (ששונקין) ע' 36.

75. החודשים שבהם התקבלו תלמידים חדשים לישיבה.

העניים מה יעשו? במשרד הישיבה היו סחורות מכל המינים, זולים וגם יקרים, הן עבור מלבושי קיץ וחורף לכל היום, והן עבור מעילים העליונים לימי החורף, וימי החורף בליובאוויטש קשים. אבל המנהל של המשרד הי' מקמץ, ואם המשגיח נתן פתקא להמשרד לתת לבדים לבגד ארוך – המנהל הי' מקמץ, הן במדת הלבדים שלא יהי' ח"ו יתרון להחייט, וממין הפחות. ראיתי תלמידים שבמשך ששה חדשים הי' קרוא בגד, ואחר כן הי' סמרטוט. והחוק של המשרד שניתן רק פעם אחת לשנה בצמצום.

ועד שיתלבש התלמיד בלבושים הראויים, עוד יותר הי' קשה אודות תפילין כשרים ומהודרים.

רוב התלמידים באו בתפילין פשוטים שעלה מחירם בזול, בעד רו"כ אחד קנו תפילין שנעשו ע"י תלמידי סת"ם במינסק או בווילנא (חוץ מאלו שבאו מפולין, שעיר וועגראוו היתה ידועה בפולין שבה היו מומחים בעשיית בתים, וכן בסופרי סת"ם).

תפילין שנעשו בליובאוויטש – בתים של ר' אבא לערמאן[76] היו ידועים בהידור, וגם המחיצות בשל ראש היו עד למטה בלי חלונות (כ"ק אדמו"ר הצ"צ מכשיר חלונות רק בדיעבד[77]), והפרשיות של הסופר המומחה ר' משה לעוויעוו[78] שהי' מפורסם בכתב יפה ומהודר – עלה מחירם, הבתים עם הפרשיות, שמונה רו"כ. וקודם המלחמה הראשונה סכום זה הי' סכום הגון, שמשפחה בעיירות הקטנות יכלו להסתפק למחיית חודש ימים.

הנה מכל הנ"ל מובן, שלתלמיד הבא מביתו מלובש שלא כדרך תמים, ככוונת כ"ק אדמו"ר הרש"ב זצוקללה"ה, עלה להמשגיח מלאכה מרובה, הן אודות לבושיו הגשמיים, ומי יאמר ברוחניות.

ה"בתים מאכער" של ליובאוויטש. הרה"ח ר' צבי אבא לרמן

וכן היו מעוררים אותו ע"ד נטילת ידיים בקומו משנתו, שיזמין כלי עם מים לפני מטתו ויטול ידיו קודם לבישת הבגדים. כל תלמיד קיים לפי הוראת המשגיח, הר"י או המשפיע, בלא איחור זמן.

בכלל, ענינים אלו שהזכרתי לא היו נצרכים לרוב התלמידים, שכל תלמיד ראה הנהגת התלמידים שכבר למדו שנה או שנתיים בליובאוויטש, שהתנהגו הן במנהגים של חסידים והן על־פי שולחן־ערוך, וקיבלו בעצמם להתנהג בדרכי החסידות. אבל יש אשר הי' דרוש שהמשגיח יעוררם לשמוע לקולו להתנהג בדרך אשר הורה להם.

76. נזכר גם ב"ליובאוויטש וחייליה" ע' 93. ועוד.

77. שו"ת צ"צ או"ח סי' ח.

78. נזכר גם ב"ליובאוויטש וחייליה" שם ובע' 81.

פרק ו • תרע״ד

שנה ראשונה בליובאוויטש

שבת במחיצת הרבי

בש״ק הראשונה שבאתי לליובאוויטש, בערב ש״ק אחרי מנחה, באולם הגדול, ערכו תלמידי האולם הגדול שולחנות כמו מ״ם סתומה. ואמרו לי שבתוך המ״ם יושב כ״ק אדמו״ר הרש״ב על כסא, פניו לצד דרום המ״ם, ויאמר דא״ח[1].

התערוכה[2] רבה – כל אחד השתדל למצוא לו מקום לעמוד בשעת אמירת כ״ק אדמו״ר המאמר דא״ח, וכל אחד מרוכז בעצמו, שהמאמר דא״ח יוקלט אצלו באופן שידע דברי הרב.

עד אשר יופיע כ״ק אדמו״ר פתחו החסידים והתלמידים בניגונים שונים – יש אשר יסדו רבותינו, ויש מהם מחסידים בעלי מדרגה, אבל כל הניגונים תוכנם מפנימיות הלב, מעומקא דליבא. הניגונים נמשכו עד אשר הופיע כ״ק אדמו״ר – לפעמים כחצי שעה, לפעמים שעה ולפעמים יותר משעה.

באמצע הנגינה בישרו שכ״ק אדמו״ר בא, ועמדו בשורה[3]. וכ״ק חבוש בשטריימל, ועל צווארו ״שאליק״[4] לבן, ולבוש בגד עליון, והצווארון של סאמיט[5]. כ״ק נכנס לחדר השני, ופשט הבגד העליון וה״שאליק״, ונכנס לאולם הגדול, ועבר דרך שורת התלמידים, ופתחו המ״ם של השולחנות, ונכנס כ״ק אדמו״ר הרש״ב וישב על הכסא ליד השולחן לצד דרום, ונכחו עמד בנו כ״ק אדמו״ר הריי״צ.

חזיון נפלא. כ״ק אדמו״ר מוהרש״ב נ״ע חבוש שטריימל
(ציור: הרה״ח ר׳ נחום יצחק קפלן)

כ״ק אדמו״ר פתח לאמר המאמר בקולו ה״באריטאן״ החזק, שכל אחד מהחסידים – אף שעמד מרחוק – שמע קול דברו בבהירות, כל תבה ותבה שיצא מכ״ק. בקיץ, כשהיו החלונות פתוחים, אף אם עמדו בחוץ שמעו המאמר היטב וברור.

כל העת שאמר כ״ק אדמו״ר המאמר דא״ח עמד בנו כ״ק אדמו״ר הריי״צ לנגדו, ופעמים רבות הרכין הראש, כאילו תאמר לאות שהבין מה שנאמר.

אחרי גמר המאמר דא״ח פתחו המ״ם, ויצא כ״ק אדמו״ר לחדר השני, והשתהה שם כחמשה רגעים,

---

1. אמנם בדרך כלל לא היו תלמידי ה׳חדרים׳ וה׳שיעורים׳ נוכחים באמירת המאמר (כמסופר בפרק הקודם), אך מסתבר שלרגל השבת הראשונה בליובאוויטש ניתנה למחבר הרשות לכך.
2. =ההמולה.
3. כלומר: יצרו שביל למעבר הרבי.
4. =צעיף קטן, מטפחת.
5. =קטיפה.

ולפעמים יותר מזה, לנוח ושיעבור הזיעה, ואחרי זה בא לאולם הקטן לקבלת שבת ותפלת מעריב דש"ק.

החזיון הנפלא הזה – הניגונים דחב"ד המושכים את הלב ונוגעים את הנפש, והמאמר דא"ח דכ"ק אדמו"ר, בקול חוצב להבת אש, והדממה השוקטת, והביטול לשמוע שלא יחסרו ויאבדו אף דיבור אחד מהמאמר דא"ח – נדמה כאילו עומדים אצל הר סיני, ומסביב עומדים שישים ריבוא ישראל ושומעים את דבר ה'. כן כ"ק אדמו"ר יושב באמצע, סגור מסביב בשולחנות, ומסביב השולחנות, החסידים והתמימים, ובנשימה עצורה שומעים כל הגה ודיבור, והניגונים כאילו שומעים הקולות וברקים, והדיבורים של כ"ק אדמו"ר הם דבר ה'.

וכ"ז פועל רוממות בנפש, כאילו נמצאים בעולם עליון שלמעלה מעוה"ז הגשמי, והתפלות שאח"כ הם בהתרגשות ובדביקות. ואף עלי, שהייתי צעיר לימים וטרם הבנתי המאמר דא"ח, עשו עלי רושם, שגמרתי והחלטתי שמהיום דרוש להתפלל באופן אחר ולשמוע מה שאני מוציא מפי.

התלמידים דאולם הגדול, ואחדים דאנ"ש האורחים, סבבו את המשגיח והמשפיע הרב שילם קוראטין, והוא חזר את המאמר ודייק בלשון כ"ק אדמו"ר, ורבים מהבחורים הקשישים עזרו לו, הן בהענין על סדריו, והן בדיוק לשון הרב כ"ק אדמו"ר.

אחרי החזרה ישבו רבים מהבחורים קבוצות קבוצות וחזרו המאמר דא"ח, ותפלת ערבית וסעודת שבת נמשכה הרבה אחרי חצות הלילה.

בכלל, תלמידי האולם הגדול היו מאזינים למאמר וחוזרים עליו בתור חלק בלתי־נפרד מסדר הלימוד שלהם. לאחר השבת הי' ר' שילם בוחן רבים מהם כדי לבדוק אם הם יודעים את המאמר ומבינים אותו.

[מספרים, שפעם עמד למבחן לפני ר' שילם אחד מהתלמידים, שהי' בעל הבנה טובה בדא"ח, אלא שאותו הפעם לא ידע את המאמר כדבעי משום מה, וכשהגיע לקטע שלא הי' מחוור לו כל־כך, אמר רעיון משלו, שלא נאמר ע"י כ"ק. ואף שהי' רעיון נאה, מחה על כך המשפיע בתוקף.]

בש"ק בבוקר קודם התפלה, בשעה שמינית, נכנסו המשפיע ר"ש ואחדים מהתמימים החוזרים אל כ"ק אדמו"ר וחזרו לפניו המאמר, וכ"ק תיקן את מה ששכחו, ולפעמים גם אמר בעת החזרה ביאור על איזה ענין הנאמר בדא"ח. אחרי כן חזר המשפיע עוד הפעם לפני כל התלמידים, והלכו להתפלל תפלת שחרית. יש שהתפללו בציבור, וה"עובדים" האריכו בתפלה.

כ"ק אדמו"ר בא בבוקר לביהכנ"ס הנקרא "דער קליינער זאל" (אולם הקטן) בשעה 9:30, והתפלל במשך התפלה של הצבור מ"מה טובו" עד "ברוך שאמר". בעת קריאת התורה ישב על כסא, פניו להס"ת ואחוריו לדרום. אחרי שגמרו הציבור התפלה הלך כ"ק הביתה והתפלל בארוכה ביחידות עד שעה הרביעית, לערך שלש שעות ויותר. בימי הקיץ אם הטו אוזן אל כותל ביתו (שהי' הבית בנוי מקורות של עצים) שמעו קול הנגינה שלו "ווי ער חב"ד'ט זיך"[6].

אחרי התפלה קידש על יין וטעם מזונות "טארט" במקום סעודה, והפסיק בתפלת מנחה במנין מצומצם בביתו, בחדר שלפני חדר היחידות, היינו ששם היו ממתינים להכנס לחדר היחידות, ושם עמד ארון עם ספר תורה. הבעל תפלה במנחה לרוב הי' הרה"ח התמים ר' אלחנן דוב מרחב הי"ד, והוא הי' גם הבעל קריאה.

למנין נקראו מי שפגשו בחצר – בחורים או אלו אשר הגיעו לבר־מצוה, וכמה פעמים נקראתי, בהיותי הולך בחצר, להשלים המנין. פעם, כשרוב המנין הי' מצעירים שהגיעו לעונת הבר־מצוה, וקראו לכהן, ללוי, ולשלישי התבונן הרא"ד את מי לקרוא לשלישי[7]. ויאמר כ"ק אדמו"ר הרש"ב: תוכל לקרוא את מי שברצונך, ואף אותי תוכל לקרוא לעלות לתורה. ויקרא הראד"מ את כ"ק אדמו"ר לעלות לשלישי.

אחר כן אכל סעודת ש"ק, ואמר בפירוש קודם הסעודה שזה אינו במקום סעודה שלישית.

---

6. =כיצד הוא מתפלל בדביקות חב"דית.

7. מאחר שרוב המנין היו בחורים צעירים, שלא היה ראוי לכבדם בעלייה במעמד הרבי.

נסיעת כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב

ע"פ רוב הי' כ"ק אדמו"ר הרש"ב נוסע למעיינות הרפואה להתרפאות או להתדבר ביהדות דחו"ל אחרי י"ט כסלו או אחר חנוכה. אבל בחורף תרע"ד נסע לחו"ל (עם הרבנית הצדקנית שטערנא שרה) בחצי מרחשון[8].

וסיבת נסיעה הקדומה – מפני חלישות לבו.

כי אז (אחרי יו"ט של חג הסוכות) נגמר הדין של מ"מ ביליס, שהכומר פראנאטייס ימשו"ז טען שיהודים צריכים לערב דם במצות, ואף אם לא כל היהודים אבל יש כתות שעושים כן, היינו עלילת דם, ושאר עלילות. והשופטים הוציאו הפסק דין שמ"מ ביליס חף מפשע, שאין לו שום שייכות להריגת הנער הגוי, ופטרו אותו ויצא לחירות (ונתנו לו עצה שיסע מרוסלאנד, ונסע לאמריקא). אבל בדבר זה אם יהודים בכלל, או איזה כתות בישראל, מערבים דם נכרים במצות אם לאו – הוציאו השופטים, שהמשפט לא מצא לדון בזה, אם לחיוב או לפטור.

וכשמוע כ"ק דבר גמר הדין, שקראו לפני כ"ק בעיתון, פעל זה על בריאותו וגרם חלישות הלב[9], ומוכרח הי' לנסוע למעיני הישועה בחצי מרחשון לדרוש ברופאים.

כל הר"י והמשפיעים והמלמדים והמשגיחים, עם כל התלמידים, מקטנם ועד גדולם, יצאו לחצר לברך את כ"ק אדמו"ר שיסע לדרכו צלחה ויבוא בבריאות שלימה, כולם פה אחד. וגם אני הייתי אז לנוכח בין כל המברכים.

המרכבה עמדה הכן לפני שער החצר, ורתומים למרכבה שני סוסים אבירים, שהיו ברשות כ"ק אדמו"ר, כשהי' צריך לנסוע, אם לתחנת רודניא או לתחנת קראסנאיע, או אם צמח קוטאיען המשרת[10] הי' צריך לנסוע להביא חבילות מהתחנה או מהבי־דואר וכדומה.

כ"ק אדמו"ר הרש"ב עם בנו כ"ק אדמו"ר הריי"צ ישבו במרכבה, והרבנית הצדקנית ש"ש במרכבה שני'. כל הקהל פתחו בברכה: "פאָרט געזונטערהייט און קומט געזונטערהייט".

זיכוי חלקי בלבד. מנחם מענדל ביליס

הסוסים מאנו לזוז ממקומם. העגלון טרח הרבה לזוז אותם ממקומם, וגם המשרת צמח שהי' רגיל בהם נסה בכחו כמה פעמים, עד אשר עלה בידו לזוז אותם ממקומם.

אחדים אמרו, ותלו בזה סבת העקשות דהסוסים, להיות שזה זמן הרבה, מחודש אלול, עמדו הסוסים באורווה, ולא ניסו זה זמן לנסוע במרכבה, לכן התעקשו ולא זזו ממקומם. אבל אין האמת אתם, שראיתי שבוע מקודם שנסע צמח עם המרכבה הפשוטה[11], ואחד מן הסוסים רתום לו, לקראסנאיע, ועוד למקומות שונים.

ביו"ד שבט נתוודע הסבה – שאז נסתלקה הרבנית הצדקנית רבקה, אשת כ"ק אדמו"ר מהר"ש ואם כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב, וכ"ק אדמו"ר מוהרש"ב לא הי' נוכח בעת הסתלקותה[12] (ועוד לקמן נספר בארוכה).

8. מהמסופר באגרות קודש אדמו"ר מוהרש"ב ח"ב ע' תשכד מוכח שנסע בי"ט או כ' מרחשון (ושלא כמסופר ב"זכרון לבני ישראל" ע' מב שנסע בתחילת חודש כסלו).

9. ראה גם לעיל ע' 178.

10. נזכר גם באגרות קודש אדמו"ר מוהרש"ב ח"ב ע' תקמח.

11. כלומר: לא במרכבה החשובה יותר, שבה נסע עתה הרבי.

12. כלומר: הסיבה לכך שהסוסים מיאנו לנסוע היתה כדי שלא לגרום להיעדרותו של הרבי מליובאוויטש בזמן ההסתלקות!

הסתלקות הרבנית רבקה נ"ע

בתענית עשרה בטבת, אחרי קריאת התורה באולם הקטן, בעמידת הס"ת בארון הקודש, נפלה ס"ת מארון הקודש, ומנין שבו התפללו התענו אחרי כן[13].

זמן קרוב לאח"ז נחלתה, ובעש"ק פרשת בשלח, עשרה בשבט, נסתלקה הרבנית הצדקנית, הנקראת "הרבנית הזקנה" ("די אַלטע רביצין"), אשה גדולה, אשת חבר, מרת רבקה נ"ע[14], נכדת כ"ק אדמו"ר האמצעי, אשת כ"ק אדמו"ר מהר"ש.

שבועות אחדות קודם עשרה בשבט, קודם שנפלה למשכב חולי, אמרה הרבנית רבקה להחסיד הרב משה ראזענבלום דבר חידוש שהי' אצלה, שהי' תחת ידה הסדינים שנגבו את כ"ק אדמו"ר האמצעי[15] אחרי טבילה של הסתלקות, וכן כ"ק אדמו"ר הצ"צ וכן כ"ק אישה אדמו"ר מוהר"ש זצוקללה"ה זי"ע, והי' שמור אצלה, וכמה זמן שחפשה אחריהם חיפוש אחר חיפוש ולא נמצאו, וזה עתה פתאום נמצאו. וכשנסתלקה נגבו גם אותה באותם הסדינים.

כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב הי' אז בחו"ל, מעבר לגבול רוסיא, ולא הי' סיפק בידו להגיע לליובאוויטש להיות נוכח בהלוי' מצד ש"ק, וכ"ק אדמו"ר הריי"צ סידר כל הענינים.

מאחורי האוהל. מצבת קברה של הרבנית רבקה נ"ע

הי' לו שקלא וטריא לבחור לה מקום מכובד. בליובאוויטש יש אהל נשים, שמה קברו את כ' הרבנית שטערנא אשת כ"ק אדמו"ר הזקן, שמה קברו את הרבנית שיינא אשת כ"ק אדמו"ר האמצעי, שמא קברו את הרבנית חי' מוסיא אשת כ"ק הצ"צ, ושמה קברו את הרבנית אשת כ"ק אדמו"ר מוהר"ש בזיווג ראשון. ומזה הטעם[16] לא חפץ כ"ק אדמו"ר ששם ימצא קבר זקנתו הרבנית רבקה.

והחליט שהמקום החשוב ביותר הוא מקום גניזת השמות, שהוא אחורי הכותל של אהל כ"ק אדמו"ר הצ"צ וכ"ק אישה אדמו"ר מוהר"ש, ובין הקברים עד מקום הגניזה יש מקום מצומצם לקבר, ושם נחצב קבר להרבנית רבקה אשת חבר כ"ק אדמו"ר מוהר"ש, ונמצא קברה לעומת הקבר של בעלה כ"ק אדמו"ר מוהר"ש.

כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ סידר הלוי' בסדר גמור, שתחלה ילכו תלמידי החדרים והשיעור, אחריהם תלמידי האולם הגדול, ואחריהם הר"י והמשגיחים ואנשי עיר ליובאוויטש[17]. והורה שכל עת הלוי', מעת שתצא המטה מן הבית עד סתימת הגולל, יאמרו שני פסוקים: "והלך לפניך צדקך וגו'"[18], "צדק לפניו יהלך וגו'"[19].

13. ב"ליובאוויטש וחייליה" (ע' 67) מסופר שהדבר אירע בר"ח שבט או ביום ה' (ב' שבט), ושספר התורה נפל בשעת ההגבהה (ולא מתוך ארון הקודש).

14. על הסתלקותה והאירועים הקשורים בכך – ראה גם "ליובאוויטש וחייליה" ע' 67 ואילך. "זכרון לבני ישראל" ע' מג ואילך. וש"נ.

15. ברשימה אחרת – גם את אדמו"ר הזקן.

16. =משום ששם היה מקום קבורתה של הרבנית מזיווג ראשון.

17. ברשימה אחרת כותב המחבר שהסדר היה הפוך: תחילה אנ"ש, הר"מים, המשפיעים והמלמדים, אחריהם תלמידי האולם הגדול, אחריהם תלמידי השיעור, אחריהם תלמידי ה"חדרים", ולבסוף אדמו"ר מוהריי"צ.

18. ישעי' נח, ח.

19. תהלים פה, יד.

ואמר כ"ק אדמו"ר הריי"צ: "די קרוין פון משפחה איז אַוועק געגאַנגען"[20].

זכותה יגן עלינו, שהיתה אשה גדולה באמת.

אחר ש"ק נסע כ"ק אדמו"ר הריי"צ לכ"ק אביו למסור לו פרטי־כל, מהיום שנחלתה אמו הרבנית עד זיבולא בתרייתא. ושאלה הראשונה הי' איפה חצבו קבר לאמו הרבנית. כאשר כ"ק בנו סיפר החלטתו שהוא בין כותל האהל ומקום הגניזה, אמר יישר כח גדול, שכיוון לדעתו, דעת כ"ק אדמו"ר הרש"ב.

איש לא ידע ע"ד נסיעתו, ואיש לא ידע כאשר בא בזה השבוע חזרה לליובאוויטש.

קירובים מצד הר"מ והמשגיח

לערך שלשה חדשים למדתי גמרא בבא מציעא אצל הראש ישיבה הרב יחיאל קאמיסאר, ואחר כן אמר שעבורי טוב יותר שאלמוד אצל הראש ישיבה הרב אברהם ראזענטאל[21] מסענא, שהי' נקרא "דער סענער ראש ישיבה", ועברתי ללמוד אצלו.

[למעשה לא היתה נפקא מינה, כי גם כשגומרים ללמוד אצל ר' יחיאל בכתה הגדולה, וגם אצל ר' אברהם מסענא בכתה הגדולה, עולות שתי הכתות ביחד לשיעור הר"י ר' יהושע ארש הנקרא "דער דווינסקער ראש ישיבה". אבל דרך הלימוד של ר' יחיאל היתה שונה מדרך הלימוד של ר' אברהם מסענא[22].

ר' אברהם מסענא רצונו הי' שאלמוד אצלו, לפי שהכיר את משפחתי מהעיר סענא, וקירב אותי מאד, ומינה אותי לחזור עם חברי לספסל הנחשלים את השיעור שלמדו, ונהניתי מאד מהקירוב.

גם המשגיח, התלמיד מהזאל הגדול ר' ברוך פרידלענדער הנקרא דאברינקער, מצאתי חן בעיניו כשראה שאני עוזר לתלמיד חלש, וקירב אותי מאד כל ימי שהייתי בליובאוויטש, ודאג לכל הצטרכותי, הן דבר גדול והן דבר קטן, ובלבד שיהי' יותר טוב.

חבר שנתחמץ. ישראל חיים זרחי, חברו של המחבר, בתקופת עבודתו כמחזאי במוסקבה

אירוח אצל משפחת זרחי

בכתה שלי, אצל ר' אברהם ה"סענער", למד גם כן תלמיד יליד ליובאוויטש, והי' נקרא ישראל חיים בן בעשע (מסתמא הי' שמו דובער) זרחין[23], שהי' בעל בית בליובאוויטש (לאחר זמן נתחמץ ישראל חיים, וגר במאסקווא, ושינה שמו, ונעשה מנהל תיאטרון). בעשע הנ"ל היתה לו חנות, והקונים שלו היו בעלי בתים חשובים, וגם פריצים שסביב ליובאוויטש היו לקוחותיו. בביתם היו הרהיטים, וכן כל הבית, כמו אצל עשירים. ובכלל, ההתנהגות בבית היתה עולה על התנהגות בעלי בתים בינונים.

ויאמר לי חברי ישראל חיים: רואה אנכי שבימי החול הנך מקמץ באכילתך, ועל דבר מותר אינך מבזבז אף פרוטה, ושליש הוצאתך הוא עבור ש"ק. הלא חברי אתה, בא נא לביתנו ותשבות ש"ק אצלנו, ותהי' אורח טוב, וגם עבורי יהי' טוב, שנוכל לדבר אודות הישיבה. וגם אמי, שהיא אשה יראת חטא ואוהבת לומדי תורה, וחפצה שיהיו לי חברים טובים, תהנה מזה שיש לי חבר טוב.

---

20. =עטרת המשפחה נסתלקה.

21. או: פרידלנדר, גילרנטר (ראה בפרק הקודם).

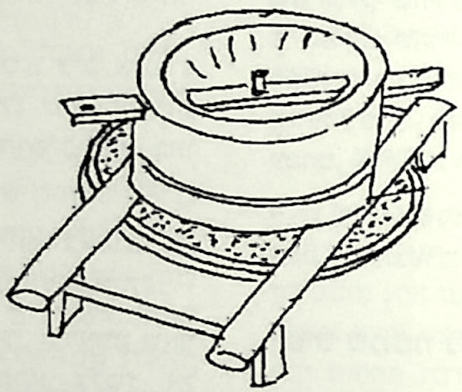
22. ראה בפרק הקודם ביתר אריכות על מבנה הכיתות והשיעורים, ועל החילוקים בין שיטות הלימוד של שני הר"מים.

23. לקמן: זרחי. נזכר גם ב"ספר התמימים" ע' מט.

כן הסכמתי אתו עמו, ובמשך קרוב לשתי שנים[24] התארחתי בש"ק אצל בית חברי ישראל חיים זרחי.

שלוש אחיות היו לחברי ישראל חיים זרחי: שתי הבכירות למדו במאסקווא באוניווערסיטעט, ואחותו הצעירה היתה בבית ועזרה בחנות. ולימי החופש, בימי חנוכה, באו האחיות ממאסקווא לליובאוויטש.

בחורף שנת תרע"ה חלתה האחות הצעירה בטיפוס, וגם האחיות שבאו ממאסקווא חלו גם הן בטיפוס. ויאמר לי ישראל חיים שסכנה היא עבורי לבוא (אף שכבר בהיותי ילד בן ארבע שנים נחליתי בטיפוס[25], מ"מ למיחש מיבעי), וגם אמו היתה טרודה ומתעסקת עם החולניות, וטובתי הוא מבקש. וילך עמי למשפחה עשירה, המכונה "פייסאצאנקעס"[26], ויבקש שיקבלו אותי להתארח אצלם בש"ק, להיות שאני חבר שלו.

ריחיים של יד. תרשים של אבן ריחיים בעלת שתי ידיות, בדומה לזו ששימשה לטחינת הקמח למצות בליובאוויטש

הכנות לפסח

אחרי חנוכה התחילו בההכנות לחג הפסח. שלחו שליח לניחאיעווקע (עיירה באוקריינא), להאחים דוליצקי[27], שהי' להם אחוזה גדולה, והאחים כבר בימי הקיץ הכינו חטים לשמורה. החטים ארזו בשקים, והשקים שמו בחביות של קארטון, ועל החביות שקים מבראזענט, והשליח הביא את החטים על ידי מסילת הברזל.

החטים המיועדים עבור בית חיינו – הביאו אותם לאולם הקטן, והעמידו שולחנות, וכסו אותם בניירות גדולות. התלמידים הקשישים בררו אותם, שלא יהי' בהם כרשינים או ממין אחר, או מחולקים לחצאין.

אחרי זה העמידו ריחיים של יד בחדר שני של האולם הגדול, וחזקו אותו אל התקרה והרצפה. להריחיים שתי ידות להעביד את הרכב[28] וריחיים, יד אחת קטנה ויד אחת גדולה וארוכה. להידות מחוברים חבלים עבים. על יד הקטנה עמד איש אחד בעל כח, ועל יד הגדולה שני אנשים, ובחבלים אחזו כמה אנשים, וכאשר הניעו בידות אלה העומדים עליהם – התחילו לעבוד הרכב וריחיים, והמחזיקים בחבלים משכו הנה והנה לעזור להעומדים על יד הידות.

מן הצד עמדה תיבה גדולה, ועלי' שני עמודים, ועל העמודים כברה גדולה, לכבור ולרקד את הקמח הנטחן, שתהא דקה. ואת הקמח העבה החזירו להכוס של ריחיים, שתהא דקה מן הדקה.

עבודת הטחינה נעשה בעת הפסקה, או בערב אחרי חופש מלמודים, או בערב ש"ק ובמוש"ק, ובשמחה ובנגונים של שמחה כל זמן העבודה.

אחר שנגמר עבודת הטחינה של החטים, והקמח יצא דק וטוב, קרבו אל מלאכת האפי'.

השמורה של כ"ק אדמו"ר אפו בבית הרבנית הצדקנית רבקה קודם הפסח. מצת מצוה אפו בערב פסח אחר חצות היום, וכ"ק אדמו"ר מוהרש"ב עמד

24. לכאורה צ"ל קרוב לשנה, כמסופר לקמן שבחורף תרע"ה עבר המחבר לאכול אצל משפחה אחרת (ה"פייסאצאנקעס"). ואולי צ"ל שם תרע"ו, או שלאחר שאכל תקופה קצרה אצל ה"פייסאצאנקעס" חזר לאכול אצל משפחת זרחי.

25. ולכן כבר היה, לכאורה, מחוסן מהמחלה.

26. עוד על משפחה זו – לעיל פרק ד.

27. ראה גם "לקוטי דיבורים" ח"א ע' 244.

28. =האבן העליונה שבאבני הריחיים.

כל העת להשגיח ולזרז שיהי' בתכלית הכשרות[29], וכ"ק וכל המסייעים אמרו הלל, חוץ מהנשים שגלגלו את המצות (בשנה זו, שלא הי' כ"ק אדמו"ר בליובאוויטש, אפו עבורו מצות שמורה בליובאוויטש אחרי פורים).

כל תלמידי הישיבה אפו את המצות שמורה שלהם כתות כתות של עשרה בחורים, במאפות שונות שנמצאו בעיר ליובאוויטש.

לקראת חג הפסח

שני שבועות קודם חג הפסח נסעו כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ, עם כל משפחתו לחו"ל, לחוג את חג המצות עם כ"ק אביהם אדמו"ר הרש"ב. ולא באו אורחים לחג הפסח.

לי לא נתנו לי רשות לנסוע הביתה, באמרם: רק שנה אתה בליובאוויטש, והנך חפץ לנסוע הביתה?...

לימי חג הפסח דאג עבורי המשגיח, ובראותו שאני מצמצם בהוצאות, נתן לי פתקא ללכת אל ה"קאנטאר"[30], ויתנו לי סחורה עבור "רעקל", בגד ארוך (לפי ערכי) כמו כל התלמידים, וכן למכנסיים, וגם מנעלים חדשים. לא האמנתי שזה רק חצי שנה ותומ"י יתנו לי את אלה.

עוד זאת, שכשקרבו ימי הפסח דאג המשגיח על דבר צרכי לפסח, ודאג שיאפו מצות עבורי בהידור. וחיבר אותי בחבורה של בחורים מהזאל הגדול, שאחרי שיאפו את השמורה שלהם יאפו את המצות שלי, שמורה משעת טחינה[31], בהידור של הבחורים, ובתנאי שאהי' הן בשאיבת מים שלנו והן בהכנת התנור, שעשו קרקע חדשה בלבנים חדשים, ועוד הידורים. הבחורים לימדו אותי לעמוד במקום שצריך עזרה, וראיתי בעיני כל ההידורים שעשו, שמימי לא ראיתי הידורים כאלו, אף שהייתי עם אבי במקום אפיית המצות.

המשגיח שכר עבורי גם מקום איפה ללון ולאכול בחג המצות, אצל המלמד מנחם מענדל ביילא טויבע'ס איידלין (שגם בניו מאיר[32] וזלמן[33] למדו בתו"ת, אף שהיו בשנה או בשתי שנים צעירים ממני), בו במקום שהוא לן שם, וגם הוא יאכל שם [לסוף המשגיח לא אכל שם, ואמר לי שהבחורים דזאל הגדול חבריו אמרו לו: הייתכן שהוא לא ישתתף עמהם, ויחוג את חג המצות לבדו בלא חבריו].

כן הי' המשגיח דואג עבורי, שמצאתי חן בעיניו ודאג לכל הצטרכותי.

"טיט שממנו נעשו נפשות החסידים"

ערב פסח באתי לבית הכנסת באולם הקטן בבגדים חדשים ונעליים חדשים, והתפללתי מנחה, וגם המשפיע החסיד ר' גרונם, גם הוא התפלל מנחה.

אחר תפלת מנחה ראיתי שהמשפיע הרשג"א ישב במזרח, ויושבים ועומדים סביבו. ולידו ישב איש אחד, שהי' מלמד בעיר ליובאוויטש (היינו לילדי בעלי בתים שנולדו בליובאוויטש, ולא בישיבה), והי' נקרא "אמציסלעווער מלמד" (שהי' מוצאו מאמציסלאוו, שהיא עיר בפלך מינסק), ונתקרב אל ר' גרונם לשמוע ממנו דבר תורה.

הרשג"א הי' מדבר ומסביר להמלמד, והתעניינתי לשמוע מה מדברים, ונכנסתי בין השומעים. שומע אני שהרשג"א מבאר לו ענין חג הפסח המבואר בדא"ח,

29. פרט זה (נוכחותו של אדמו"ר מוהרש"ב בשעת האפייה) אינו מתייחס לשנה זו (שבה לא היה הרבי בליובאוויטש), והוא ככל הנראה מפי השמועה בלבד (שכן המחבר לא היה מעולם בליובאוויטש במחיצת הרבי בחג הפסח: בשנת תרע"ד לא היה הרבי בליובאוויטש, בשנת תרע"ה נסע המחבר לביתו לחג הפסח, ומשנת תרע"ו ואילך כבר לא היה הרבי בליובאוויטש).

30. =משרד הישיבה.

31. כלומר: תלמידי האולם אפו מצות מקמח "שמורה משעת קצירה", ואילו המחבר הסתפק ב"שמורה משעת טחינה", ולכן אפו את המצות עבורו רק לאחר שסיימו את אפיית המצות עבורם.

32. נזכר בספר התמימים ע' לא.

33. בספר התמימים שם נזכר תלמיד בשם זה שנולד במנחם-אב תרנ"ט. ואם אליו הכוונה, הרי שהיה בן גילו של המחבר ולא צעיר ממנו. נזכר שם גם תלמיד בשם זה שנולד בתרס"ח, ואם יש כאן טעות (כמסתבר, שהרי קשה להניח שמי שנולד בתרס"ח הספיק להיכנס ל'חדרים' לפני עזיבתם את ליובאוויטש בחורף תרע"ח), וצ"ל תרס"א או תרס"ב – ייתכן שאליו הכוונה.

שהי' אז אתערותא דלעילא, ונתעוררו בני ישראל באהבה גדולה לצאת מהגלות. והסביר ר' גרונם שמה' יתברך יש בכל יו"ט וערב יו"ט התעוררות אהבה ויראה, שזהו עזר מלמעלה שאיש יהודי יתעורר באהבה.

וכאשר ביאר המשפיע אודות האהבה, אמר השכן המתנגד שגם לו יש אהבה זו. ויוסף ר' גרונם ויאמר: יש עוד אהבה שיש נשמות שזוכים לאהבה יותר גדולה, וביאר רשג"א בארוכה גדלות האהבה. ויען המתנגד: גם אהבה זו יש לי. והרשג"א ממשיך ומבאר שכמה מדריגות יש באהבה, אהבה מלמעלה או אהבה מלמטה למעלה, אהבה ככסף או אהבה כזהב, והמלמד אומר בתמימות על כל אהבה שיש לו אהבה זו.

בראות הרשג"א שהאיש מטעה את עצמו, כדי שלא לביישו, אמר לו שיש ספר הנקרא ספר חסידים – מחברו הי' בזמן בעלי התוס' והוא גם הוא נחשב בין בעלי התוס' – ושם כתוב "טיט שממנו נעשו נפשות החסידים"[34], ואתם נפשכם לא נדרכה מהטיט הזה ("אייער נשמה איז ניט געטראָטן געוואָרן[35] פון דעם ליים")[36], שהמלמד כל ימיו הי' בין אלו שהיו מנגדים לחסידות.

סדר הישיבה בחג הפסח

תלמידי הישיבה, רובם ככולם, מאלו שעלו ללמוד באולם הגדול, לא נסעו לביתם. כל אחד חפץ לשמוע מאמרי דא"ח מכ"ק[37]. וכל עריכת הסדרים וכל ימי הפסח עברו בשמחה רבה ובהמון חוגג, וברב עם הדרת מלך.

עריכת הסדר וסעודות של ימי הפסח לא העריכו בבית האוכל של כל השנה. באולם מיוחד, בהחומה של השיעור, שבנתה הרבנית הצדקנית שטערנא שרה ע"י חברות עזרת נשים – באולם הזה החזיקו כל ימות השנה ספרים שבאו מבית הדפוס, ולימי הפסח פינו הספרים למקום אחר, והכינו אותו לבית אוכל עבור התלמידים.

כ"ק אדמו"ר הריי"צ, שהי' סדרן מופלא, הסדיר שעריכת הסדרים וכל ימי הפסח תסתדר בסדר גמור.

ההנהלה תמנה ממונה ראשי וסגנו, והם העומדים בראש להשגיח שיהי' הכל מוכן מדבר גדול ועד דבר קטן. הם מינו משגיח על הסדר לכל שולחן ושולחן, כל כתה וכתה על שולחן מיוחד, טבלאות המרשימים שמות התלמידים היושבים על יד כל שולחן. המשגיח והסדרן של השולחן עליו החוב להזמין לכל אחד דבר שצריך לו להקערה, ולחלק יין לארבע כוסות לכל אחד השייך לשולחנו.

את אחד מהבחורים הזמינו שיהי' מכריז, ומוכר מי שיהי' השואל ארבע קושיות, ומי שקונה רקוד עבור שולחן זה או אחר, ומי שימלא כוס של אלי' הנביא, ומי שיזכה לפתוח הפתח, ומי שיזכה בברכת המזון.

המכריז הכריז: "שולחן א' יקדש!" ואחרי שגמרו הקידוש הכריז: "שולחן ב' יקדש!" וכן הסדר לכל השולחנות. כל זמן שלא קדשו הראשונים לא התחילו הבאים אחריהם. וכן לנטילת ידים, הכריז מי יהי' מן הראשונים לנטילת ידים, ומי אחריהם.

מובן שבסדר כזה, באשר היו נוכח יותר ממאה וחמשים תלמידים, עם רקודים באמצע הסעודה – גמרו הסעודה וסדר ראשון שעה שני' אחר חצות הלילה, ובלילה השני' סדר השני ארבע שעות אחר חצות.

באמצע האולם עמד שולחן, ועליו מנורה יפה למאד, מעשיית ידו הקדושה של כ"ק אדמו"ר מהר"ש, עשוי' מתרי"ג חלקים של עצים, ולה שלשה עשר

---

34. הכוונה כנראה ללשון הפיוט הפותח "אהלל" ביוצר לשבת שלפני שבועות: "טיט העולם הבא שחסידים מנו נצמחים" (על יסוד מארז"ל (אותיות דר"ע אות ט) "טיט של עולם הבא שצדיקים מציצין ממנו כתות כתות"). אבל הקשר לספר חסידים אינו ברור.

35. ברשימה אחרת: "געקנאָטן געוואָרן" (=נילושה).

36. ברשימה (למחבר לא ידוע, פורסמה ע"י הרה"ח ר' יהושע מונדשיין) מסופר בשם החסיד ר' אשר גרוסמן מניקוליוב שאדמו"ר הזקן אמר דברים דומים להרה"ג ר' הענך אב"ד שקלוב, שאמר לו שרצונו להיות חסיד. ומסתבר שהגיע שמעו של פתגם זה גם לאזניו של ר' גרונם, והשתמש בו במקרה זה.

37. גם פרט זה אינו מתייחס, כמובן, לשנה זו, שבה לא היה הרבי בליובאוויטש.

קנים, צבוע בשלשה צבעים: חום, ירוק הנקרא "געל"[38], וצבע הנוטה לשחור[39]. כל הרקודים היו סביב לשולחן אשר עמדה עלי' המנורה. ובודאי היו בה עוד דברים וכוונות.

[עוד אחת היתה, של ארבעה קנים, ובשמחת־תורה אחרי ההקפות קידמו בה את פני כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב, בצאתו מאולם הקטן שבו נערכו ההקפות ללכת הביתה בחצר].

סעודת משיח

משנת תרס"ו הי' כ"ק אדמו"ר הרש"ב זצוקללה"ה בא לסעודת אחרון של פסח ואכל ביחד עם תלמידי הישיבה, ואמר מאמר דא"ח ושיחות קודש.

שמעתי מהתלמיד ר' שמואל כצמאן, שלמד אז בליובאוויטש, שכ"ק אדמו"ר הריי"צ קרא אותו ועוד אחדים מקשישי תלמידי הישיבה, ויעץ להם שיבחרו מהבחורים הקשישים שלוחים ללכת לכ"ק אדמו"ר אביו, בבקשה שיזכה אותם לסעוד עם התלמידים בהיכל אולם הגדול[40], ויתוועד אתם באחרון של פסח. והלכו לכ"ק, ונענה לבקשתם, ושם סעד סעודתו והתוועד עם התלמידים.

[לא כל התלמידים אכלו כל חג המצות באולם הגדול, שהסדר הי' שעיקר הסעודה נערכה עבור תלמידי אולם הגדול, שהיו בערך 120־150, וגם שיעור הגדול – היינו הכתה הגדולה של השיעור, שעברו להאראדיטש[41], או אח"כ לשצעדרין – הם ג'כ אכלו כל שמונת הימים בצוותא עם הבחורים של האולם הגדול.

כן זכור אני בהיותי בליובאוויטש, וגם חג הפסח אחד אכלתי באולם[42] – חג הפסח קודם נסיעתי לשצעדרין[43].

וסימן וראי' לזה[44] – ממה שאמר כ"ק אדמו"ר הריי"צ זצוקללה"ה נבג"מ זיע"א[45] שהיו אז ח"י שולחנות, שעל שולחן אחד ערכו עבור עשרה בחורים, וח"י שולחנות היינו לערך עבור ח"י מנינים. ומה שכתוב שם שהיו ש"י תלמידים – הכוונה שבכלל היו אז בתומכי תמימים ש"י תלמידים, עם ה"חדרים" והשיעור, אבל לא כל התלמידים אכלו כל חג המצות באולם הגדול.

ואפשר שבאחרון של פסח ערכו עבור כל התלמידים, להיות שהיתה התוועדות. אבל לא ראיתי שיערכו עבור כולם[46].]

וכשנבנתה החומה של השיעורים, ששם הי' אולם מיוחד עבור התלמידים לימות חג הפסח – לשם בא כ"ק באחרון של פסח, וכה התנהג עד אחרון של פסח שנת תרע"ה.

מה"חדרים" ל'שיעורים"

אחר חורף תרע"ד אמר לי המשגיח: אחרי החורף הזה תזכה לעבור לכתה הגדולה הלומדת בחומה ("מויער" בלע"ז), ושם ילמוד תניא כל יום ויום המשפיע ר' שמואל גרונם יחי'.

ואמנם בקיץ תרע"ד עברה כתה הגבוהה של הר"י ר' יחיאל קאמיסאר וכתה הגבוהה של הר"י ר' אברהם

38. =צהוב.

39. ברשימה אחרת: אדום, כתום ("ברוין"=חום), ירוק ("געל"=צהוב).

40. שם התקיימו אז סעודות ימי הפסח, שכן האולם שבו נערכו סעודות החג בימיו של המחבר – כמסופר לעיל – לא נבנה עדיין בשנת תרס"ו.

41. שם התקיימה מחלקה של הישיבה עד שנת תרע"א.

42. כאן הכוונה אינה לאולם הגדול, אלא לאולם המיוחד שנבנה בינתיים וששימש לסעודות חג הפסח (כמסופר לעיל).

43. הכוונה לפסח תרע"ו.

44. שרק תלמידי האולם הגדול השתתפו בסעודה בשנת תרס"ו.

45. שיחת אחרון של פסח תרח"צ (ספר השיחות תרח"צ ע' 277. "היום יום" לאחש"פ).

46. כלומר: בשנים שבהם שהה המחבר בחג הפסח בליובאוויטש (תרע"ד ותרע"ו, שבהן לא שהה אדמו"ר מוהרש"ב בליובאוויטש בחג הפסח) לא אכלו תלמידי ה'חדרים" והשיעורים עם תלמידי האולם באחרון של פסח, אבל ייתכן שבשנים שבהן השתתף הרבי בסעודה ערכו את השולחנות עבור כל התלמידים.

סענער, שניהם מתלמידי ה"חדרים", לערך שלשים תלמידים, אל בנין החומה, שנקרא "שיעורים", וחוץ מאלה נתקבלו לערך עשרה שבאו מערים שונות, ונתקבלו ללמוד בשיעורים של הר"י ר' יהושע ארש מדווינסק.

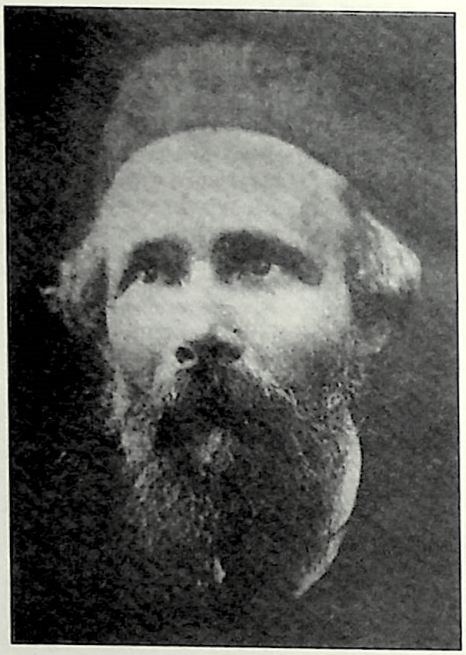
בכתה זו למדנו גמרא בעיון עם מפרשים. על כל נושא הי' ר' יהושע מביא מפרשים רבים, וכמעט בכל סוגיא הי' קורא לפנינו ומסביר היטב ("אויסריידן") את הרא"ש והר"ן, המהרש"א, המהר"ם ועוד, שעל הדף.

המשגיח הי' הרב התמים ר' משה דובער ריווקין מעיירה סענצי, קרוב לעיר ראמאן. וחלפו משגיחים שונים, ולבסוף הרב התמים יחזקאל הימעלשטיין משצעדרין הוטב מצבו[47], ומשנת תרע"ה עד תרע"ח המשיך להיות המשגיח, ואחר כן בא לקרעמענצוג ולמד עם כתה עד תרצ"א.

בעת שלמדתי אצל הר"י יהושע ארש, ולמדו אז מסכת קדושין, בא פעם החסיד מפטרבורג ר' שמואל מיכל טריינין[48], וביקר את הישיבה, וגם בהשיעור של הר"י יהושע ארש. הר"י אירח אותו וכבדו שיישב על כסאו, ור' שמואל הי' איש גוף, ובטרחא גדולה עלה על הכסא, שהר"י ר"א הי' איש גבוה. והר"י אמר לתלמיד אחד שיאמר הדף שלמדו, ולאחד אמר שיאמר התוספות. ואחר כן נתן רש"מ חמשה רו"כ, ואמר שיקנו ממתקים עבור הכתה.

ל"ג בעומר

שבוע קודם ל"ג בעומר באו כ"ק אדמו"ר הרש"ב ובנו כ"ק אדמו"ר הריי"צ (שנסע עם כל משפחתו לחו"ל לחוג את חג המצות עם כ"ק אביו אדמו"ר הרש"ב) ממעייני הישועה בחו"ל לעיר ליובאוויטש, והעיר צהלה ושמחה, ובאו על ל"ג בעומר חסידים.

מפרשים רבים. הר"מ ר' יהושע ארש מדווינסק

ביום ל"ג בעומר, בחצות היום, נקראו כל התלמידים והאורחים להתוועדות בביתו של כ"ק אדמו"ר (לא באולם הגדול), אבל הרשות נתונה להכנס לכל. אף לי, שמלאו לי אז ארבע עשרה שנה, כמדומה לי הרשו להכנס. על השולחן הי' ערוך יי"ש ולעקאח וגם ביצים מבושלים.

הי' אז נוכח איש אחד מהאורחים, מהעיירה שצעדרין, שהי' ידוע למנגן, והיו קורין אותו "דער זינגער". כ"ק אדמו"ר כיבד אותו שיאמר ניגון, וניגן ניגון ה"מאטיב" של המזמור "השומר שבת", ששמעתי מחסידי קאידאנאוו מזמרים בשלש סעודות. ואמר כ"ק אדמו"ר: הניגון מתאים עם הביצים ("דער ניגון פאסט פאר די אייער")...

חג השבועות

בכל קהלות דחב"ד שבועות הי' חג שמח. הלכו לקדוש משפחות משפחות, התאספו והתוועדו בשמחה וטוב לב, והודו להשי"ת עבור הטובה הגדולה לעם ישראל בנתינת התורה[49]. אבל בליובאוויטש לא הי' זמן לשמוח. כל החסידים היו ברצינות ובעבודה כל

47. לאחר שבשנים תרע"ג-ד היה חולה, ולא היה באפשרותו להשגיח בעצמו, ונתמנו במקומו בחורים (כאמור לעיל).

48. אודותיו – ראה "חסידים הראשונים" ע' 199 ואילך. וש"נ

49. ראה גם לעיל פרק ב.

שני הימים, לחזור שלשה מאמרי דא"ח אשר נשמעו מפי כ"ק אדמו"ר הרש"ב.

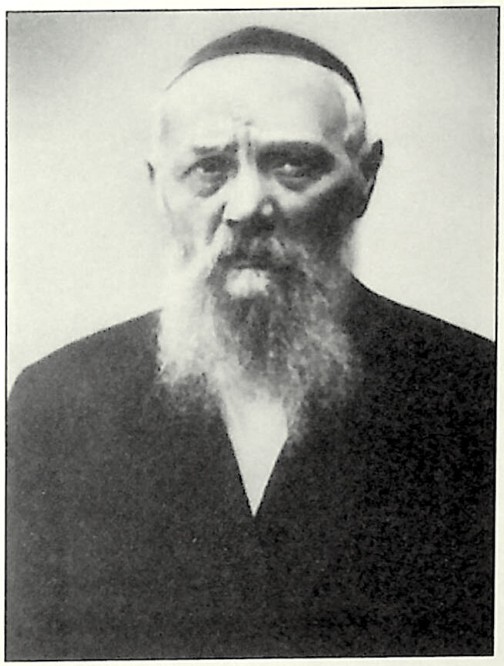
זכורני קביעות השנה דחג השבועות דשנת תרע"ד, שחלה ביום א' וב' לשבוע. כמו בכל ערב חג התעניינו התלמידים הצעירים דשיעור לראות ולהתבונן לדרכי האורחים החסידים שבאו לחג השבועות, או ליו"ט אחר, לקבל פני כ"ק אדמו"ר.

שונה הי' חג השבועות מכל החגים בסוג החסידים שזכו לבוא לליובאוויטש. רובא דרובא רבנים, מו"צ, שו"בים, אשר עטרו כהונתם בקהלות שונות. הרבנית הצדקנית מרת שטערנא שרה ז"ל, אשת חבר כ"ק אדמו"ר הרש"ב זצוקללה"ה, הידועה בחכמת אמרי', אמרה שחגה"ש הוא חג המצי"ן, שהמו"צ באים על חג השבועות לליובאוויטש[50]. וגם בשנה זו באו הרבה חסידים, משפיעים, רבנים, שו"בים ובע"ב.

מכל החסידים שראיתי אז, ביותר עשו עלי רושם שלשה חסידים:

א) הרה"ג הרה"ח המקובל, גאון בנגלה ובנסתר, הן קבלה והן בדא"ח, ר' לוי יצחק שניאורסאהן (אבי כ"ק אדמו"ר הרמ"מ זצ"ל). הי' מעורב עם הבחורים שלומדים באולם הגדול ועם החסידים, ובכל מקום אשר עמד נתקבצו סביבו בחורים, אברכי התמימים, והוא הי' ראש המדברים.

וביום הראשון בבוקר, כשבא לתפלה, סבבו אותו תלמידי הישיבה, באשר הי' אורח לשולחנו של כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב לסעודת יו"ט, בקשו שיספר מה שנדבר בעת הסעודה. ויספר שהשיחות היו ע"ד מה שנתבאר במאמר בלילה, שבמאמר חה"ש נשאלו שלש קושיות, והסביר לפני כ"ק אדמו"ר הרש"ב, שלדעתו יש טעם וקישור לסדר השלש קושיות, למה קושיא הא' ראשונה והב' השני' והג' השלישית, וביאר טעמו לפני כ"ק אדמו"ר, ואמר לו כ"ק שהוא לא חשב אודות זה.

ראש המדברים. הרה"ג והרה"ח המקובל מוהר"ר לוי יצחק שניאורסאהן

ב) הרה"ת התמים המשפיע ר' יצחק מתמיד גורעוויטש הי"ד, בהלבשתו ועבודתו. על ראשו כובע של וועלוועט, לא כמו רוב החסידים כובע של משי, ולבוש קאפאטע של אטלס[51] כמו בפולין, לא סירטוק עם סדק כמו החסידים דרוסיא הלבנה. ותפלת שחרית שלו נמשכה עד מנחה קטנה.

ג) הרה"ח השו"ב ר' אשר גראסמאן מניקאלאיעוו[52]. ג'כ הי' שונה במלבושיו מחסידי רוסיא הלבנה, בה"קאפאטע" שלו כמו בפולין, ובסנדלים שעל רגליו, ופוזמקים לבנים, שכמה מן החסידים כיסו רגליהם במגפיים ("שטיוועל" בלע"ז).

כאמור למעלה, חל שבועות ביום הראשון וביום השני לשבוע. אחר מנחת ש"ק ערב שבועות רבה התערוכה בהכנות לשמוע המאמר דא"ח מפי כ"ק אדמו"ר, מהמשך תרע"ב. ערכו השולחנות כמו מ"ם סתומה, והשולחנות שמשו כמו גדר להחלל שבאמצע השולחנות, ששם ישב כ"ק אדמו"ר, ותפס מקומו לשולחן שבצד דרום.

50. ראה גם ספר השיחות תרצ"ו ע' 137 ואילך.

51. =בד משי חלק.

52. אודותיו – ראה ספר השיחות תש"ו ע' 34. וש"נ.

כל החסידים עמדו ועטרו סביב גדר השולחנות כמו בהר סיני, ונגנו שעה ארוכה נגוני חב"ד, וחכו לבוא כ"ק אדמו"ר. וגם בנו יחידו כ"ק אדמו"ר הריי"צ בא שעה ארוכה קודם שבא כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב. ובעת שאמר כ"ק אדמו"ר המאמר דא"ח עמד בנו כ"ק פנים בפנים, וראו אשר כל הגה ותנועה מכ"ק אדמו"ר הוא שומר ומקבל בקבלת עול ובפנימיות הנפש.

את האולם הגדול האירו ע"י שני עששיות גדולות, אשר היו נקראים "געז לאמפ"[53], שע"י דחיקת האויר עולה הגז למעלה והאיר באור גדול. בהיות שערב חגה"ש הי' ש"ק, ודרוש הי' לערוך אותם למלא גז ואויר, מוכרח הי' השמש ר' מנחם מענדל מאלפעניץ[54] לחכות עד צאת הכוכבים כדי לערוך אותם, והביא אותם השמש ר' מ"מ אחר עריכתם, ותלה אותם במקומם להאיר את האולם הגדול. וזה הי' באמצע המאמר.

פתאום הפסיק כ"ק אדמו"ר את המאמר דא"ח, והלך לביתו, וגמר בחזרה, ולמחרתו קודם תפילת מעריב, ופעם השלישי בביתו בקידוש היום.

סיבת ההפסקה טרם נודע, שלא אירע דבר זה מעולם. אמרו שסיבת ההפסקה היא מפני שכ"ק התחיל המאמר בעת הערב, שלא הי' אור בזאל הגדול, וכשהאירו את האולם פתאום ע"י הפנסים הגדולים, והאור שלהם האיר בעיניו – גרמו לכ"ק אדמו"ר חלישות בעינים, וגרם בלבול לכ"ק, וע"כ הפסיק. אבל אין זה ברור.

פריצת מלחמת העולם הראשונה

בתשעה באב שנת תרע"ד נשמע תרועת מלחמה, וזהו מלחמת עולם הראשונה, שהביאה רעישת הארץ, שנמשך עד שנת תרע"ח. וברוסיא הביאה את המהפכה הגדולה, שסבלנו במשך שבעים שנה, ונחרבו כל יושבי ה"שטעטלעך", עד היום הזה שממון גדול. אלו שנשארו חיים נמצאים בערים הגדולות, בלי תורה, בלי יהדות.

והודות לכ"ק אדמו"ר הריי"צ נבג"מ זצ"ל וחתנו כ"ק אדמו"ר הרמ"מ זצ"ל, ומסירות נפש תלמידי תו"ת, העומדים במס"נ ממש להקים החורבן ביהדות ישראל, שלא היתה בישראל מאין כמוה מאז נהיתה לעם ה"י.

---

53. =מנורות גז.

54. מסתבר שהוא "מענדל השמש דבית המדרש" הנזכר בספר "רשימות הרב"ש" ע' קג (ולא כמו שהעירו שם, שאולי הוא המשרת ר' מנחם מענדל קנטור).

פרק ז • תרע"ה

ליובאוויטש בצל מלחמת העולם

אלול בליובאוויטש

אוירה של ר"ה כבר נשמע מהתקיעה הראשונה של ר"ח אלול.

לראש השנה היו הרבה אורחים: בשבוע הראשון[1] נראו זקני חב"ד מערים שונות, הבאים לשבת לזמן של שלשה חדשים או יותר, ולהתעסק בעבודת ה' בימים המסוגלים, ולטעום מעץ החיים, ולנשום מאוירה של בית חיינו על כל השנה. ויש שבאו רק על ר"ה, ומסתפקים בשני ימים קודם ר"ה וימי ר"ה, ושני ימים אחר ר"ה. ויש "מאַשינאָווע חסידים"[2], הם אלו הבאים ע"י מרכבת מסילת הברזל, ורק להכנס ליחידות – אם בענינים גשמיים אם בענינים רוחניים – ונוסעים במרכבת החוזרת הביתה.

בין האורחים לר"ה הי' נוכח הרה"ג החסיד שניאור זלמן שניאורסאהן מלאדזש[3], שמחמת המלחמה שקרבה ללאדזש, התיישב בוויטבעסק[4]. וכן התמים המשפיע ר' שלמה זלמן האוולין, שהי' משפיע משנת תרע"ב בישיבת תורת אמת חברון באה"ק, והשתוקק לבוא ליו"ט דשנת תרע"ה לליובאוויטש[5].

אבל תלמידים חדשים נתמעטו, שהרבה עיירות נכבשו בליטא ורוסיא הלבנה במלחמת העולם הראשונה, ותלמידים שבאו – רק מאוקריינא, וגם כן מעט מזעיר.

בהחצר ובהישיבה יכולים למשמש ממש שיום נורא ממשמש ובא, ועל כל פנים משוך רצינות מלא.

בהגיע ימי הסליחות, סליחה ראשונה אחר חצות הלילה במוצש"ק, החסיד השד"ר ר' יחיאל הכהן האלפערין, שהוא הש"ץ כל ימים הנוראים, מתחיל "אשרי" בקול רועד ושובר הלב. כל הקהל, כשמונה מאות יהודים חסידים, פותחים פיהם באימה וביראה להתפלל ולהתחנן לפני אבינו שבשמים שיקובל לפניו תפלתם.

אלו שזכו לעמוד בקרוב בד' אמות לכ"ק אדמו"ר שומעים איך שמוציא כל דבור ודבור כבן המתחטא לפני אביו, בקול אנחה ובדמעות שליש. ואחרי שכל הקהל גמרו לאמר סליחות, וכ"ק אדמו"ר טרם כלה לשפוך את נפשו בתפלתו, והדמעות שותתות בלי הפסק מעיניו בתפלתו – עמדו כל הקהל על מקומם לשמוע תפלת צדיק המתחנן ומבקש לפני אבינו שבשמים, עד אשר גמר הסליחות. כן נמשך כל ימי הסליחות.

הכנת האולם לראש השנה

מערב ר"ה עד אחר יוהכ"פ התפללו באולם הגדול, שאולם הקטן קטן להכיל את כל המתפללים. קודם ר"ה הזמינו ארון (אינני יודע מאין הביאו ארון), וספרי תורה הביאו מארון שבאולם הקטן, וכן העמוד של הש"ץ הביאו את זה שהי' באולם הקטן.

ה"מזרח" לא הי' גדול כ"כ, שדלת הכניסה לאולם הגדול היתה במזרח, ולצד צפון הי' עשוי כמין כלונסאות לתלות עליהם את המלבוש העליון[6], ושם

---

1. של חודש אלול.

2. ראה גם רשימת כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ שנדפסה בהוספות לספר השיחות קיץ ה'ש"ת (ע' 181).

3. אחדותיו – ראה לעיל ע' 280. וש"נ.

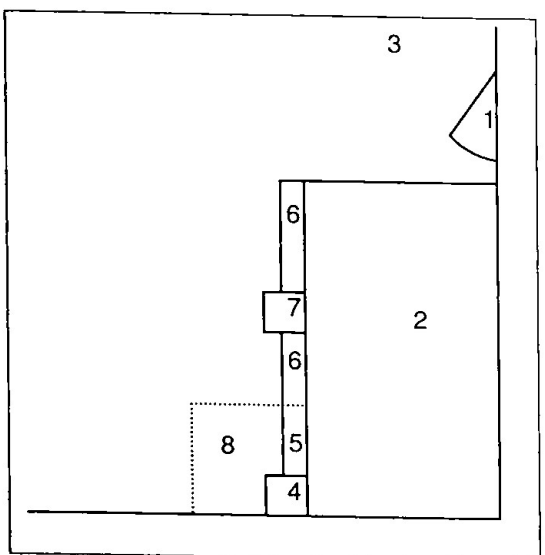
4. לפי האמור ב"שמועות וסיפורים" ח"ג ע' 237 לא בא רש"ז שניאורסאהן לוויטעבסק אלא בשנת תרע"ו.

5. ראה גם "תולדות חב"ד בארץ הקודש" ע' קצב. "זכרון לבני ישראל" ע' מו.

6. ולכן היה ה"מזרח" רק לאורך חלק מהקיר המזרחי, לדרום הפתח.

התפללו העובדים (היינו התלמידים המאריכים בהתבוננות ובניגונים, כל חד לפום שיעורא דילי'). והיות שהי' חדר שני במזרח האולם, נמצא המזרח כנגד כותל החדר השני.

כל הכותל מחדר שני שלצד מזרח – שם העמידו ספסל ארוך והעמוד, וספסל קטן ממנו מצד שני של העמוד. מקום כ"ק אדמו"ר מזרחית דרומית, ורוב התפלות הי' עומד או יושב על כסא, פניו למזרח ואחוריו למערב. סביב למקומו שטח גדול, והעמידו שולחנות לגדר[7].

1. פתח
2. חדר שני (עזרת נשים)
3. אזור תליית מעילים
4. מקום אדמו"ר מוהרש"ב
5. מקום אדמו"ר מוהריי"צ ואחדים מזקני החסידים
6. מקום לחסידים חשובים נוספים
7. עמוד שליח הציבור
8. שטח מגודר

ה"מזרח". תרשים הכותל המזרחי של האולם הגדול בימים הנוראים

לפנים הגדר מקום במזרח לכ"ק אדמו"ר הריי"צ בן כ"ק אדמו"ר, ואחדים מזקני החסידים והאורחים החשובים, כמו גיסו של כ"ק ר' משה לייב גינזבורג מוויטעבסק, הישיש החסיד ר' פסח קופער[8], ומצד שני – ר"ש גרונם ועוד אחדים (שלא החזיק המקום למרובים). וכן עמדו שם החזן עם ד' משוררים לפני העמוד, ושטח גדול לאויר.

בחדר שני התפללו הרבניות וב"ב של כ"ק אדמו"ר הריי"צ. באולם הקטן הי' בנוי, כמו בכל בתי כנסיות, "חב"ד'ניצע'", היינו חדר שני, ועליו עלי' עבור עזרת נשים, שם התפללו כבוד הרבניות הצדקניות ובנות ביתן, ועוד נשים מעטות. אבל באולם הגדול לא היתה עלי' עבור עזרת נשים, רק החדר השני באולם הגדול שימש כעזרת נשים לר"ה ויו"כ.

ערב ראש השנה

ערב ר"ה בהשכמה מתחילים לאמר סליחות תחילת שעה ששית, ונמשכה עד תחילת שעה השביעית. אחרי הסליחות – מי שלא הספיק לטבול במקוה רצין עתה למקוה, ומשם קודם התפלה לאהל כ"ק אדמו"ר הצ"צ וכ"ק אדמו"ר מהר"ש, וכל אחד שפך נפשו לפני השי"ת שיתעורר בתשובה שלמה, ושייטיב לו השי"ת הכתיבה והחתימה בגשמיות ורוחניות.

הכניסה לאהל דרך ביהכ"נ, ששם עמד נר תמיד, מנורה שקורין "לאָמפּ" בעל שני פיות, היינו שני פתילות, וממלאין אותו עם "קעראסין"[9]. ובתיבות ביהמ"ד היו מונחין "מענה לשון" ומגפיים לימות החורף. בביהכ"נ היו מתפללים אנשי ליובאוויטש שגרו סמוך לבית החיים, רק בשבתות ויו"ט. באהל מן הצד קבר כ"ק הרה"צ ברוך שלום, בנו של כ"ק אדמו"ר הצ"צ, ועוד אחדים ממשפחת בית חיינו. בפנים האהל נעוץ עמוד לסימן עד היכן מותר לכהנים להתקרב.

אחרי תפלת שחרית כל אחד הגיש פדיון נפש לכ"ק אדמו"ר. רבים התענו עד אחר חצות היום כמבואר בשו"ע[10], ויש אשר התענו עד לערב, וישבו כל היום

יש להעיר, שמתוך הדברים משמע שהיו מתפללים בליובאוויטש לצד מזרח, על-אף שלכאורה צריכה התפילה להיות לצד דרום.

7. כדי למנוע מדוחק הקהל להתקרב אל הרבי יתר על המידה.

8. אחדותיו – ראה "תורת שלום" ע' 207. ועוד.

9. =דלק המתקבל מזיקוק נפט.

10. או"ח סי' תקפא.

באולם הגדול ואמרו תהלים בשפיכת הנפש, וכן בין מנחה למעריב.

לתפלת מעריב ההתעוררות גדולה. כל אחד משתדל למצוא לו מקום שיוכל להתפלל בכוונה כפי כחו. הצעירים טרם שנתפתחו להתפלל באריכות, עמדו על מקומם[11] והתפללו בכוונה ובהתעוררות לפי כחם. ואנשי מעלה, אנשי עבודה, הבחורים הקשישים שטעמו טעם עבודת ה' בהתבוננות – כל אחד עומד בזוית אשר בחר בו, שלא יבלבלו אותו, ומתייפחים כבן אצל אביו בבכיות וגעגועים, ונגוני הלב החב"דים המעוררים הכוונה.

עבודת הקודש של אדמו"ר מוהרש"ב בראש השנה

תפלת כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב בר"ה ויו"כ – ענין עטי לתאר תפלת צדיק ועבודתו באלו הימים. הנגונים שנגן בעת התפלה, המושכים את הלב, ודברי התפלה שיצאו מפיו הקדוש, שקדוש וצדיק מתאחד ומתדבק בהקב"ה ועומד לפני כסא קדשו ומבקש רחמים על עמו ישראל, פעלו התעוררות תשובה בכל אחד ואחד לתקן מעשיו, וביטול ישותו ומציאותו, וללכת בדרך טובים כל השנה כולה.

תפלת כ"ק אדמו"ר[12] נמשכה לערך שתי שעות אחר תפלת הציבור. כל הקהל הקדוש נשארו עומדים על עמדם לשמוע קול הרנה והתפלה, והקול בוכים הקורעת את הלב אפילו אם הוא קשה כאבן.

בכל עת התפלה בר"ה ויוהכ"פ לא נראתה אצלו שום תנועה של נענועים, כ"א בכיות ודביקות, ומזמן לזמן נגינה, כמדומה משלש תנועות של הבעש"ט, הה"מ וכ"ק אדה"ז. אף בחול לא ראיתי מכ"ק אדמו"ר הרש"ב, וכן מכ"ק אדמו"ר הריי"צ, שיתנענעו בעת התפלה, ובפרט בשמונה עשרה. לפעמים בעת דביקות נראתה תנועה של נענוע (כנראה חשו לדעה שמובאת במגן אברהם, הרדב"ז והרמ"ע מפאנו שלא יתנענעו בתפלה, וכן משמע דעת כ"ק אדה"ז בשו"ע. ועיין בשדי חמד ח"ג כללים מערכת נענוע).

תפלת הבוקר של ר"ה נמשכה עד שעה הרביעית, אף שהתחילו להתפלל בשעה השמינית. כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב, אף שהתחיל תפלתו עם הציבור, עד שאמרו קדושה – או לפעמים עד אחר שהשלים הש"ץ חזרת הש"ץ – גמר שמו"ע בעמידה.

בקריאת התורה ישב כ"ק ופניו אל שולחן הקריאה. שולחן הקריאה הביאו מאולם הקטן (בימה[13] לא היתה לא באולם הקטן ולא באולם הגדול).

למפטיר עלה כ"ק אדמו"ר, והרבה נדחקו לשמוע קריאת מפטיר מפי כ"ק, והדוחק גדול, שכל אחד דחק את חברו. בחורי הישיבה בעלי כח אחזו איש את רעהו כמו שלשלת וגדר, שלא ידחקו קרוב לשולחן וקרוב לכ"ק אדמו"ר, ורק אחדים מזקני החסידים, והבעל מקריא שהוא גם הבעל קורא, ניתן להם הרשות להכנס לפנים הגדר והשלשלת. הבעל קורא והבעל מקריא בר"ה ויו"כ היו חזקה לבעל המגיה, החסיד ר' שלום וואלאסאוו.

התקיעות תקע כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב, בעל תקיעה נפלא. אחרי עבודה הגדולה של כ"ק בתפלה, היו התקיעות מופלאים. תקיעה היתה ארוכה, השברים שלשה וחצי, תרועות כמדומה מ"ב או ע"ב בקרוב, אינני זוכר בדיוק[14]. התקיעות בלא "קיטעל", והמקריא רק מראה באצבע סדר התקיעות כמו שהם מודפסים במחזור או בסידור.

אחר התקיעות ישב כ"ק על כסאו בקרן מזרחית דרומית ופניו מגולות, והביט בפני המתפללים, והמתפללים הביטו בפניו, כעין "יישר כח" (ומובא בספרי הקבלה[15]).

11. כלומר: מאחר שלא התפללו באריכות אלא עם הציבור, לא חיפשו להם מקום מיוחד, אלא עמדו על מקומם הרגיל.

12. הכוונה לתפילת ערבית של ליל א' דראש השנה.

13. כלומר: בימה מוגבהת, להבדיל משולחן הקריאה.

14. נראה שהמחבר זכר שמנין התרועות הוא כמנין אחד השמות, וברבות השנים נשכח ממנו אם הוא שם מ"ב או שם ע"ב.

15. ראה גם "אוצר מנהגי חב"ד" תשרי ע' קכז. וש"נ

תפלת מוסף של כ"ק באריכות, לפעמים עד שהגיע הש"ץ לכתר, ולפעמים ל"עלינו" שבחזרת הש"ץ.

הליכה לתשליך – לנהר שבליובאוויטש, ברוב עם. וכדי שלא ידחקו את עצמם לכ"ק, אחזו הבחורים הקשישים זה את זה כמין שלשלת וגדר סביב כ"ק.

אור ליום ב' של ר"ה בין מנחה למעריב זכינו למאמר דא"ח מכ"ק. תפלת מעריב בציבור[16]. התפלות שחרית ומוסף ביום ב' כמו ביום א' דר"ה, באריכות גדול, עד שעה הרביעית.

בין מנחה למעריב זכינו למאמר דא"ח (סך הכל שמעו מכ"ק בר"ה שני מאמרים, כמו בכל שנה). אחרי המאמר התחילו לנגן נגון של שמחה, וכל הקהל הקדוש מנער ועד זקן יצאו לרקוד במחול.

נהר ברזינא. כאן קיימו את מנהג ה"תשליך" בליובאוויטש

הסדר בישיבה בליובאוויטש הי', שהתלמידים התאחדו בחבורה של חמשה תלמידים, וקנו ביחד אתרוג בשותפות. מי שלא השיגה ידו להיות חבר לחברותא בירך על אתרוג ביהכנ"ס. אבל על אתרוג כ"ק אדמו"ר הרש"ב לא זכה מי־שהוא לברך (אפשר זכה מי־שהוא, אבל לא שמעתי מעולם).

בחצר בנו סוכה מקורות גדולות, כמו בנין בית, עבור התלמידים. הסוכה נעמדה לעומת בית כ"ק אדמו"ר מהר"ש, בין בית החומה של השיעור ובין בית שהיו מרציאים שם את השיעורים. הסוכה היתה גדולה, שהיתה מכילה מאה וחמשים תלמידים. בקירות תלו מנורות ("לאָמפן") של קעראסין (נפט), וכדי שלא יכבו ע"י גשמים, הי' מסך של פחי ברזל. הסכך הי' מענפי עץ "סאָסנע"[20] (עצי "נידעל"[21]).

פעם ירד גשם שוטף, ושלח כ"ק אדמו"ר הרש"ב שליח שיראה אם התלמידים אוכלים בסוכה או בבית התבשיל. השליח בא לכ"ק, וסיפר שהבחורים התלמידים אוכלים בסוכה, וכדי שלא ירד הגשם להתבשיל, הם מכוסים בבגד העליון מעל ראשם ומכסים גם על האוכל. כ"ק נהנה מאד ואמר: בזה

חג הסוכות

ע"ד אתרוגים לחג הסוכות כמעט לא דאגו, שסוחרי אתרוגים של "יאנאווער"[17] – כמו ר' חיים ישראל סיסטרין מוויטעבסק, ושותפיו ר' קאָפּל זעליקסאן[18] וריוולין – היו באיטליא כבר קודם המלחמה, וכבר דאגו להמציא אתרוגי געניוא ואתרוגי ארץ ישראל לרוסיא, כמו בכל השנים[19].

16. כלומר: בליל ב' דראש השנה לא האריך הרבי בתפילתו לאחר תפילת הציבור.

17. =אתרוגי קלבריה, שנשלחו מהעיר גנואה ("יאנאווע") שבאיטליה.

18. ראה גם אגרות קודש אדמו"ר מוהרש"ב ח"א ע' סב ואילך. ועוד.

19. בחלק מהרשימות מייחס המחבר לשנה זו את המסופר בפרק הבא על שנת תרע"ו, שהיו רק ארבעה אתרוגים שחולקו על־פי הגורל (באחת הרשימות נזכרו שלושה בלבד), ושמרוב הצער על איחור האתרוגים חש אדמו"ר מוהרש"ב בשיניו וכך את לחיו במטפחת. אך ברשימת הרמ"ז גרינגלאס מפי המחבר ("אהלי ליובאוויטש" ח"ב ע' 62) מיוחס המאורע לשנת תרע"ו (כמסופר ברשימה זו).

ב"זכרון לבני ישראל" (ע' מו), לעומת זאת, מסופר שלא היו בשנה זו אתרוגי קלבריה כלל, אלא שלושה אתרוגים מארץ־ישראל בלבד. גם באותה רשימה מיוחסת לכ"ק מחלת אדמו"ר מוהרש"ב (אלא שלדבריו מדובר בחום ונפיחות בפנים), ואף מסופר שלא הלך לביהכנ"ס בימים הראשונים דחג הסוכות (אבל יש להעיר שבהמשך תער"ב מופיע מאמר מליל ב' דחג הסוכות תרע"ה).

20. =אורן או אשוח.

21. =מחט.

ניכרת פעולת לימוד דא"ח, שאף שפטורים מסוכה, מ"מ מהדרים לאכול בסוכה בגשם שוטף.

לכ"ק אדמו"ר היתה סוכה בנוי, היינו לבית היתה בנוי אכסדרה מארבע דפנות. גם תנור של פחים היו שם, ואם הי' קר היו מסיקים אותו.

סוכתו של כ"ק אדמו"ר הרש"ב בליובאוויטש היו מכסים בשלשה מיני סכך: קודם דרג[22] של תבן, ואח"כ דרג מענפי אילן הנקרא "בעראָזע"[23], שקליפתו מראה לבן והעלים אין נופלים מהם משך זמן רב, ועליהם דרג מענפי אילן (מעץ "נידעל"). מובן שכל זה נעשה אחרי הסרת הגג, שכן סידרו שם שהגג יוסר בקל.

מאמרי ודרושי דא"ח בסוכות, אם לא הי' שבת חוה"מ, היו רק שנים: אחד בימים הראשונים של סוכות, היינו בלילה השני' של יו"ט, ואחד בשמע"צ, היינו לילה השייכת לשמחת תורה. ואם הי' גם שבת חוה"מ, אז זכינו למאמר ודרוש שלישי.

שמיני עצרת ושמחת תורה

בשמחת תורה לא היו הרבה חסידים, אפשר יותר ממאה. העיקר היו תלמידי הישיבה, כארבע מאות איש.

בליל שמע"צ התנהג כ"ק אדמו"ר הרש"ב ברצינות גדולה מאד, כמו בר"ה, ולא התוועד. הי' סגור בחדרו, ויצא רק כדי לברך את הבחורים שנקראו לבחינה אם ראויים לצבא, ולהקפות.

תלמידי האולם הגדול – שנקראו לעמוד למבחן הצבא אחר החגים, ואלו הראויים לצבא נקראו לעבוד בצבא – היו נכנסים לאחר תפלת מעריב, אחרי השעה התשיעית, להתברך מכ"ק אדמו"ר מוהרש"ב.

כ"ק בנו אדמו"ר הרי"צ הי' מזמין את המשגיח והמשפיע ר' משולם (או כמו שנקרא "שילם") קוראטין, ותלמידים אחדים מהקשישים שנקראו בשמם, והתוועד אתם בביתו עד השעה התשיעית – זמן שיצא כ"ק להקפות.

"אתה הראת" כבר שלחו מעיירות שונות, שקנו הפסוקים לכבד את כ"ק, ומעות הקני' היו לטובת הישיבה תומכי־תמימים. כ"ק נתכבד בהקפה ראשונה ואחרונה, וכן בנו כ"ק, והקיפו את שולחן הקריאה (שבליובאוויטש לא היתה בימה, כי אם שולחן הקריאה). ואחר ההקפה רקדו כ"ק אדמו"ר ובנו כ"ק יד על כתף.

בליל שמחת תורה בערב, קודם מעריב, אמר כ"ק אדמו"ר מאמר דא"ח. ואחר המאמר הלך לביתו, ולשם לא זכו להכנס אפילו אורחים שבאו לחוג את חג הסוכות.

מעריב התפלל כ"ק בביתו, בחדר שלפני חדר היחידות. ומי מהאורחים שבא בזמנו, קודם מעריב – זכה להכנס, ומי שאיחר – לא זכה להכנס. ותלמידי הישיבה לא ניתנה להם רשות להכנס, ואף מי שנכנס באיזה דרך – נשלח החוצה (כמו שאירע לי בשנה זו, ואני חכמה שכנתי ערמה, ונכנסתי, וערמתי לא עמדה לי, והכירו אותי ונשלחתי. אחזו בידי וליוו אותי עד הפתח, וסגרו הפתח אחרי). ורק התלמידים הקשישים – אלו שהמליץ עליהם המשפיע והמשגיח שילם – זכו להכנס.

אחרי מעריב התוועד, וההתוועדות התארכה לפעמים עד אחר עמוד השחר, וכ"ק שתה הרבה משקה. כן ספרו החסידים שהיו נוכחים, שפעם אמר כ"ק לסגור התריסים[24] ולקיים שמחת יו"ט, היינו לאכול סעודת יו"ט כדת וכדין.

ההקפות בליל שמח"ת – אם נתקיימו – היו בזה הסדר כמו שנתבאר לעיל בשמיני עצרת. ויש שלא נתקיימו בלילה, שההתוועדות נמשכה עד אור היום.

בשמחת תורה אינני זוכר אם נכנסו ל'חזרה', כמו בכל שבת ויו"ט שקודם התפלה נכנסו ל'חזרה'. וקרוב הדבר שלא נכנסו, מפני כמה טעמים: ראשית – שלא הספיקו לחזור בעצמם, שתיכף היתה תפלת מעריב

22. =שכבה.

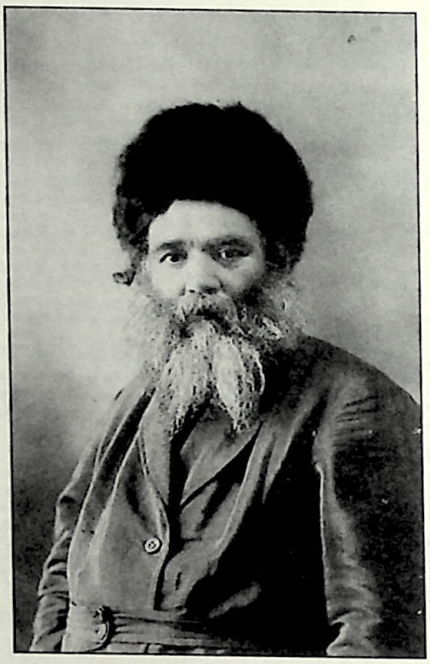
23. =לבנה.

24. כדי להסתיר את אור היום שהפציע.

והתוועדות. ועוד – שכ"ק התוועד, וכן החוזרים היו נוכחים, ואיך היו יכולים לחזור לפני כ"ק, שהן בעצמם והן כ"ק ה' עייף מההתוועדות שלו כל הלילה.

ביום שמח"ת – ההקפות רק שלש פעמים וחצי, כמנהג קראקא[25]. וכל ההקפות הקיפו רק אלו שנתכבדו בראשונה. כ"ק הלך בראש, ואחריו כ"ק בנו, ואחריהם חסידים ישישים.

בשנה זו, אחרי ההקפות, גלגל הגבאי ר' אלחנן את החבית שעמדה באכסדרה של אולם הקטן עם מים, שפך המים החוצה, וגלגלה לאולם הקטן, מקום עמידת שולחן הקריאה. ועמד על החבית כ"ק אדמו"ר הריי"צ, וקרא בקול קריאה: "אַי, האָב איך געבראַכט פון זאַגראַניצע אַ נייעם ניגון"[26], והתחיל לנגן "ניע זשורי'צי חלאָפצי שטאָ איז נאַמי בודיעט". וכן נגנו ניגון זה שעה ארוכה, עד אשר יצא כ"ק אדמו"ר הרש"ב הביתה.

לבושי ארץ ישראל. הרה"ח ר' שלמה זלמן הבלין

התוועדות יום שמחת תורה

ביום שמח"ת בצהריים נתקיימה ההתוועדות באולם הגדול. ערכו שולחן גדול וערוך בצד דרום. בשולחן הערוך ישב כ"ק אדמו"ר ובנו, וסביב השולחן כסאות עבור החסידים הישישים, כמו הרשג"א, שהי' יושב תמיד בקירוב מקום לכ"ק אדמו"ר, והרבה פעמים הרבה לשאול שאלות ע"פ דברי כ"ק, וכ"ק השיב לו, כמו שנמצא בהשיחות קדש. ועוד חסידים מכובדים וישישים ישבו סביב לשולחן.

כ"ק אדמו"ר הריי"צ, בעת התוועדות, לעיני כל נדמה שהוא יושב, שתמיד ישב לצד ימינו של אביו כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב. אבל באמת לא ישב ממש ולא עמד ממש, לא ישיבה ולא עמידה, כ"א תלוי (אם מי שהוא הביט בעינא פקיחא, הבחין בזה).

בקרן מזרחית דרומית, בכותל של חדר שני, העמידו כמה שולחנות, וסביב סביב נעמדו עוד שולחנות וספסלים, ועליהם עמדו חסידים ותלמידים לשמוע השיחות ודברי כ"ק אדמו"ר. לצד צפון קירבו הבימה הגדולה אשר עלי' ישבו כל השנה המשגיח דנגלה והמשגיח דדא"ח, וגם הם עמדו על הבימה, ואחריהם וסביבם עמדו המנגנים היודעים פרק בשירה ונגינה חסידית, וכל מי שתפס מקום.

אחרי שביקר כ"ק אדמו"ר על מזונות וי"ש, בקש להמשרת ר' צמח קיטאיען לתלות את השטריימל על יתד שהי' מוכן בכותל. ואחרי סיום ההתוועדות, קודם ברכת הנהנין, הי' המשרת – או איש אחר, אינני זוכר – מגיש את השטריימל לכ"ק.

מי הי' מגיש וממלא הכוס לכ"ק לאמירת "לחיים" – כמדומה שכ"ק בעצמו הי' ממלא. כ"ק אדמו"ר הריי"צ – ראיתי שבעצמו מלא את כוסו לומר "לחיים".

גם זקני החסידים נתכבדו מפעם לפעם לאמר "לחיים". אבל העומדים על השולחנות מסביב לא טעמו טעם משקה, ולא זכו לאמר "לחיים" (אפשר שכ"ק אדמו"ר מסר לאחדים ע"י שלוחים שיאמרו "לחיים").

בשנה זו ישב גם ר' שלמה זלמן האוולין סמוך לכ"ק אדמו"ר, ויאמר לו כ"ק: רצוני, אם יש לך לבושים כמו שאתה לבוש בארץ ישראל, בבקשה שתלבוש לבושי ארץ ישראל. ולך רש"ז לאכסניא, ולבש כמו סורטוק

25. ראה גם "אוצר מנהגי חב"ד" חודש תשרי ע' שעח. וש"נ

26. =הנה הבאתי מחו"ל ניגון חדש.

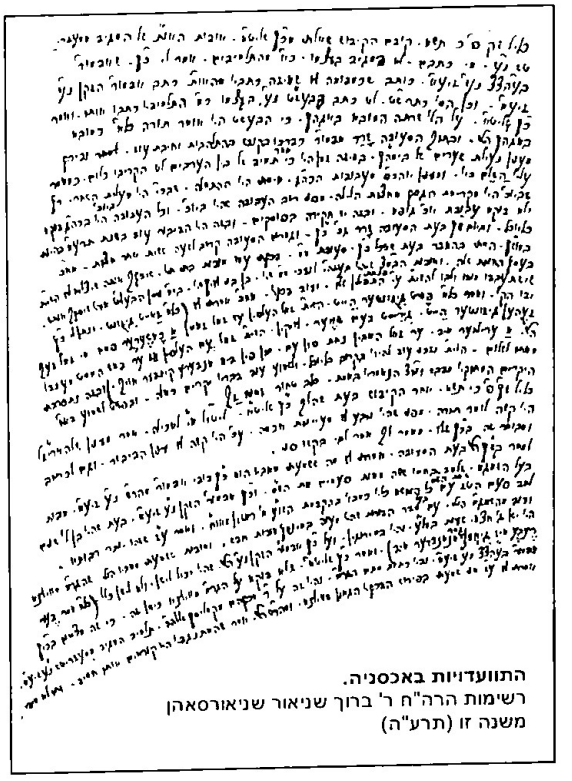
משי לבן, ומכנסיים ג"כ משי לבן, ובא וישב על מקומו. ואמר לו כ"ק: ואיזו כובע אתה לבוש בא"י? (שבא בכובע שחורה, כמו שלובשים בליובאוויטש). וילך חזרה לאכסניא, ובא ב"יארמולקע" משי לבנה.

ההתוועדות דיום שמחת תורה נמשכה משעה השלישית בצהריים עד השמינית בערב, מוצאי שמחת תורה, ולפעמים נמשכה עד השעה העשירית. רוב השיחות, המחזיקות אוצר שלא נערך אליו כל מטמוני הארץ, נדפסו ב"תורת שלום".

אכסניית ר' יואל לנדין

בסדר הישיבה למדתי בחורף תרע"ה אצל הר"י ר' יהושע ארש מסכתא קדושין.

עברתי מאכסניא שלי, אצל ר' אברהם פראדקין[27], אל ר' יואל לאנדין ה"בלעכער"[28] (פחמי, עושה כלים מפחים וכל דבר שצריך תיקון כלי של פח, מנעולים ומפתחות למנעולים), שהיא דירה היותר קרובה לחצר כ"ק, ממש מול החצר[29], ושם היו מתארחים רבים מחשובי החסידים שבאו אל כ"ק אדמו"ר.

התוועדויות באכסניה.
רשימות הרה"ח ר' ברוך שניאור שניאורסאהן
משנה זו (תרע"ה)

גם החסיד הרב מוהר"ר ברוך שניאור שניאורסאהן, זקנו של כ"ק אדמו"ר מנחם מענדל זצ"ל בן הרה"ג הרב לוי יצחק, בהיותו במשך ר"ח אלול עד אחר חנוכה בליובאוויטש[30], הי' מתאכסן אצל ר' יואל לאנדין[31]. גם המשפיע הרב שלמה זלמן האוולין, כשבא מארץ ישראל, התאכסן אצל ר' יואל הפחמי כמעט שנה, עד שבאו ב"ב מארץ ישראל.

אף שהאכסניא לא היתה מהטובים, אבל מעלה גדולה הי' באכסניא זו, ששם היו חסידים מעורבים עם התלמידים, והיו באים אברכים וגם בחורי הישיבה להתוועד שם, וגם המשפיע הרב שמואל גרונם אסתרמאן בא לפרקים קרובים להתוועדות עם אורחים חסידים, ובמיוחד הי' נוהג לבוא לקבל את פני הרה"ח ר' ברוך שניאור. ואף תלמידי השיעור שהתאכסנו שם זכו לשמוע בעת ההתוועדות מהדיבורים אשר נדברו אז.

זכיתי להיות נוכח שם בהתוועדויות שונות של חסידים ומשפיעים, ולשמוע הרבה סיפורי צדיקים וחסידים. מעט אשר זכור לי, סיפור אחד שסיפר רש"ז האוולין:

לכ"ק הרה"צ ר' זוסיא מאניפאלי בא פעם איש יהודי בבכיות, שעבר על רוב מצוות שבתורה, ובא

27. לשם הגיע המחבר ביום בואו לליובאוויטש (כנ"ל פרק ג). ונראה שנשאר ללון שם, אף שהיה אוכל באכסניה אחרת (כמסופר שם).

אגב: בת המחבר, הרבנית חיה ליברמן, מספרת שבעלי האכסניה היו משבחים מאוד את הקפדתו של הנער על נקיון גופו וחדרו, והיו מצביעים עליו כדוגמא לשאר הנערים שהתאכסנו שם.

28. =פחח (ראה גם לעיל ע' 170).

29. אכסניא זו נזכרה גם ב"ליובאוויטש וחיילה" (ע' 94).

30. על ביקוריו אלו מסופר באריכות ביומניו, שנדפסו ב"רשימות הרב"ש".

31. ב"רשימות הרב"ש" (ע' קכב) מסופר שהיה משלם דמי אכסניה לאברהם פראדקין. ואולי היה אוכל במקום אחד ולן במקום אחר, או שהיו תקופות שונות בדבר.

לבקש דרך ופתח לתשובה. להצדיק ר' זוסיא הגישו פחם כדי להקטיר המקטורת שלו, ואמר ר"ז להאיש: כאשר יצמחו עשבים על הפחם אז יתקבל תשובתו. בני הבית לקחו הפחם והטמינו אותה, וכעבור לערך עשר שנים נראו עשבים צומחים מהפחם.

עוד מעלה באכסניא זו: לפני הכניסה היתה כעין אכסדרה, והי' נקרא "גאניק"[32], והי' אפשרות לראות מכל הצדדים. ובהיות שהייתי משכים לקום, הנה בקיץ, בהיות אויר טוב, הייתי יושב על הספסל שם. ופעם ראיתי שכ"ק אדמו"ר הרש"ב הלך קודם השעה השישית למקוה, והמשרת מנחם מענדל קאנטאר[33] נשא על ידו האלונטית, והלך אחרי כ"ק אדמו"ר.

י"ד כסלו בליובאוויטש

בעת שהי' כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב בליובאוויטש, הי' הולך לאמו הרבנית הצדקנית רבקה והי' מגיש לה כוס חמין. כל המשפיעים והר"י והמלמדים, וכן תלמידי האולם הגדול, היו אז נוכחים, וישבו שם כשעתיים[34].

אחרי זה התפזרו:

קבוצה אצל המשפיע הרש"ג אסתרמן, ודרכו הי' להאריך ע"ד דרכי החסידות ויוקר לימוד דא"ח, וכל דבר הי' מטעים בסיפור ע"ד נשיאי חב"ד וע"ד דרכי החסידים הזקנים אשר ראה, או מה ששמע מאלו שהכירו חסידים הזקנים.

קבוצה אל המשפיע הר"ש קוראטין. דרכו הי' לתבוע בענינים פרטיים – שדיבר לתלמיד בפרט שצריך להיטיב דרכו, אם מה שאירע בהיות על ספסל הישיבה, אם מה שנהג בנסעו הביתה, ולהעמיד את המושפע ע"ד החסידות – או בענין כללי השייך לתלמידים קשישים, וה"בכן" להיטיב את המעשה אשר יעשון. וכמה תלמידים נכנסו דבריו אל לבם, שהיו דברים היוצאים מהלב, וכמה הורידו דמעות.

קבוצה אצל המשפיע הרב התמים אברהם דוד פעווזנער, שתבע עבודה, שכולו הי' עסוק כל היום בעבודת ה'.

לאחר חצות לילה, אם הלכו ברחוב ושמעו קול נגינה עולה מרחוב שילאווע או מרחוב פטרבורג או מרחוב בראם, ידעו והבחינו מאיזה בית ומאיזה משפיע הולכים התלמידים.

י"ט כסלו בליובאוויטש

התערוכה היתה רבה. כל אחד הי' מצפה בכליון עינים להיו"ט די"ט כסלו – מלבד זה שהוא יו"ט של גאולה דרבינו הגדול וחסידות, עוד זאת שיזכו להתוועדות עם כ"ק אדמו"ר, וההתוועדות תתקיים באולם הגדול, וכל אחד יזכה לשמוע השיחות קדושות היוצאים מפיו הקדוש.

לא בכל יו"ט זכו לשמוע השיחות קדושות. כמו בפורים, או שמחת תורה בלילה הראשונה, לא זכו לשמוע, רק זקני החסידים ואורחים נכבדים, שההתוועדות התקיימה בבית כ"ק אדמו"ר. משא"כ בי"ט כסלו ושמחת תורה ביום ואחרון של פסח, שהתקיימה ההתוועדות באולם הגדול ברוב עם, ובלי הבדל – אם זקני החסידים, אם בחורים דאולם הגדול, אם תלמידי השיעור, ואפילו התלמידים דה"חדרים".

וכאשר הערימו השולחנות ערב י"ט כסלו, כל אחד ביקש לעצמו מקום שבו יזכה לשמוע השיחות קודש.

כ"ק אדמו"ר ישב בראש השולחן, וסביב לשולחנות ישבו זקני החסידים ואורחים נכבדים, ומסביב להם עמדו צפופים סתם אורחים שלא זכו לשבת סביב לשולחנות, וכל התלמידים. וכל אחד ריכז א"ע לשמוע הדיבורים שיצאו מפי כ"ק אדמו"ר.

ההתוועדות נמשכה לשעה מאחרת בלילה עד שעה שלישית, ולפעמים מאוחר יותר. וחוץ מה שדיבר בענין עבודה בכללות, דיבר בענייני עבודה לחסידים ביחידות בדרך שאלה ותשובה, כמבואר בשיחות קודש הנדפסות ב"תורת שלום".

---

32. =מרפסת.

33. אחותיו – ראה ספר השיחות תש"ז ע' 142. וש"נ.

34. פרט זה מתייחס, כמובן, לשנים קודמות – לפני פטירתה של הרבנית רבקה בשנת תרע"ד – והמחבר מספר עליו מפי השמועה.

נגוני חב"ד שמשכו את הלב – הן נגון געגועים, והן נגון של דביקות או נגון של שמחה – נמשכו זמן מרובה בין שיחה לשיחה. המתחיל הי' המשפיע ר' משה מזעמבין, וכ"ק אדמו"ר נגן עם כל הקהל, שהי' בעל מנגן נפלא, וקולו קול ארי ("באריטאן").

למחרתו, בי"ט כסלו, ערכו סעודה גדולה באולם הגדול. קודם הגישו קערה לפני כל אחד, דגים או כבד ערוך בתבלין, ואח"כ חלק בשר, ואחרי זה גריסין שחורים, הנקראת "שוואַרצע קאַשע", או "גריקענע קאַשע"[35]. להסעודה הי' בא כ"ק אדמו"ר, וישב זמן מה, והלך הביתה.

[זכורני שפעם חל י"ט כסלו ביום חמישי[36], ולא הי' להטבחים די בשר להמציא להסעודה, ולא השיגו בשר עד יום שני, והעריכו הסעודה בליל ב' כ"ג כסלו].

"סיום" בכ"ד טבת

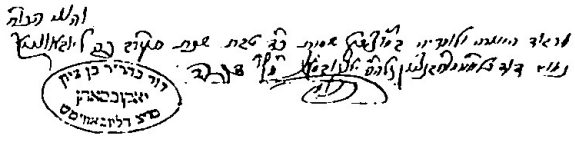
ביום ההילולא של כ"ק אדה"ז, כ"ד טבת, הי' סיום הש"ס באולם הגדול, וכ"ק אדמו"ר הרש"ב בא לאולם הגדול לשמוע סיום הש"ס[37]. אחד הבחורים מתלמידי האולם הגדול סיים, ואמרו "הדרן עלך" ושמות בני רב פפא ולא יותר. ואחרי שסיים המסיים הגמרא נדה, אמר כ"ק אדמו"ר קדיש דרבנן כמו שהוא בסידור (שאומרים אחרי קוה), ולא הקדיש כמו שהוא נדפס בהמסכתות.

פרשת החרם על התעסקות בעשיית יי"ש

בחורף זה – שנת תרע"ה – הי' כ"ק אדמו"ר בביתו. לפעמים נסע לפעטערבורג על דבר בקשת פטור להרבנים של יהדות רוסיא להיקראות לצבא ולקחת חלק במערכות המלחמה, וב"ה הצליחו, שמילאו בקשתם במילואן.

ענין אחד אירע בעת שכ"ק הי' בעיר הבירה בעת המלחמה[38]:

סגרו את חנויות המוכרים יי"ש, וממילא לא הי' נמצא יי"ש בכל רוסיא. הרבה דיירי ליובאוויטש מצאו מקום לפרנסה מעשיית יי"ש הנקרא "סאמאגאן"[39] בלשון רוסיא. יש בכמה אופנים – אם מסוכר, או מקמח וכדומה, ואין צריך אומנות גדולה. כלים לזה – גם כן הי' בנקל, כל אחד הלך לר' יואל לאנדין ה"בלעכער" (שהייתי מתאכסן אצלו), שהי' אומן בעשיית כלים הדרוש לעשיית יי"ש, והוא הי' עסוק בזה.

הכריז חרם. חתימת וחותמת הר"ר דוד יעקבסון

ה"אוראדניק"[40], היינו האחד שהי' מטעם הממשלה, קרא את הרב, ר' דוד יעקבסאן, שיגזור על אנשי העיר שלא יתעסקו ב"סאמאגאן", ש"דינא דמלכותא דינא". הרב דוד יעקבסאן הכריז מעל הבימה "חרם" על כל מי שמתעסק בעשיית יי"ש.

לא עברו ימים אחדים אחרי החרם, והנה נתפשטה מחלת ילדים הנקראת "דיפטעריא"[41], מחלה מסוכנת. כ"ק הי' אז בפעטערבורג, וכתבו לכ"ק אדמו"ר, ונודע לו שזהו בסיבת החרם. וכתב: ראשית הכל – שהרב ר'

35. =דייסת "כוסמת" (ראה גם ספר השיחות תרח"צ ע' 250 ואילך).

36. השנה היחידה (מהשנים שבהן שהה המחבר בליובאוויטש) המתאימה לקביעות זו היא שנת תרע"ד, שבה היתה הסעודה בלאו הכי ללא נוכחותו של הרבי (ששהה אז בחו"ל, כמסופר בפרק הקודם).

37. ראה גם "רשימות הרב"ש" ע' צה.

38. ב"זכרון לבני ישראל" (ע' נב) מסופר שהדבר אירע בחורף תרע"ו. אך מ"ליובאוויטש וחיליה" (ע' 14 הערה 7) משמע שהדבר אכן אירע בתרע"ה (אם כי המסופר שם שהרבי היה באותה תקופה בחו"ל אינו מדוייק, כדלקמן).

39. =ווודקה ביתית.

40. =שוטר.

41. =אסכרה, דיפטריה.

דוד יתיר ויבטל החרם מעל הבימה, ויתענו ויאמרו סליחות לתחלואי ילדים ר"ל. וב"ה מאז ביטול החרם יותר לא נחלו מהמחלה הנ"ל, וגם אותם שכבר נחלו – בא שינוי לטוב, ובזמן קרוב היו בריאים.

[ב'ליובאוויטש וחייליה"[42] כתב התמים ר' רפאל כהן שכ"ק אדמו"ר הי' אז בחו"ל. והיא פליטת הקולמוס, כי בשנת תרע"ה היתה מדינת רוסיא סגורה ומסוגרת מסיבת המלחמה העולמית, ולא הי' ביכולת לצאת מחוץ למדינה].

פטירתו של ר' משה החוזר

בעש"ק פ' משפטים[43] הלך ר' משה דער חוזר למרחץ, וטבל במקוה, וכשיצא ללכת הביתה חש ברע, ונכנס לביהכ"נ הנקרא "בנימין'ס שטיבל", ושכב שם. וקראו לרופא, ועסק בו הרופא שעה קטנה, ויצאה נשמתו בטהרה.

הלוי' נתקיימה במוצש"ק, וכ"ק אדמו"ר הריי"צ הלך ללוותו עד בית החיים, עד אחר הקבורה.

נישואי ר' אלטר שימחוביץ

באמצע החורף באו בני ביתו של החסיד הרבני ר' שלמה זלמן האוולין מארץ ישראל לרוסיא לליובאוויטש, שגרשו אותם מארץ ישראל, שבתרע"ד נתעוררה המלחמה העולמית, ומדינת תוגרמא[44] נתחברה עם ה"אַקס"[45] של גרממיא[46], ושלחו וגרשו את הנתינים ממדינות אחרות, ובכן סבבו סיבוב גדול מכמה מקומות, עד שבאו לליובאוויטש בתלאות רבות ומשונות באמצע חורף תרע"ה.

בבואם נתקיים ברית שידוכין בין התמים המצויין ר' אלטער שימחאוויטש[47] ובת הרב רש"ז האוולין. החתונה התקיימה ערב ש"ק, כמדומה פ' תרומה[48], ומקוצר היום לא נתקיימה שום שמחת חתן וכלה, כ"א החופה.

מי ידמה לך ומי ישוה לך. הרה"ח ר' אלטר שמחוביץ

בש"ק, אחרי שהתפללתי עם חברי בבית החומה[49] ואחרי סעודת ש"ק, הלכתי ל"זאל" הקטן לראות את כ"ק אדמו"ר הרש"ב ובנו, ובאתי בעת שכ"ק סיים הברכות דהפטרה.

נכנסתי ל"חדר שני", ששם התפללו המאריכים בתפלה, וראיתי שר' אלטער שימחאוויטש עומד באמצע "נשמת", וחותנו נכנס ל"חדר שני" ואומר לר' אלטער: "האָב רחמנות", קראתי לקידוש לכבוד החתונה! ור' אלטער אומר בניגון ובדבקות: "מי ידמה לך ומי ישוה לך וכו"...

---

42. ע' 14 הערה 7.

43. ב"רשימות הרב"ש" (ע' קיב) מסופר שהדבר היה בפרשת יתרו.

44. =תורכיה.

45. =ציר.

46. =גרמניה.

47. אחדותיו – לעיל ע' 292 ואילך.

48. ברשימה אחרת מספר המחבר שהחתונה התקיימה בעש"ק פ' משפטים תרע"ו. אך לפי המסופר כאן, שהמחבר נתקל בר' אלטר שמחוביץ בדרכו לראות את הרבי, בהכרח שהדבר אכן אירע בשנת תרע"ה, שהרי בשנת תרע"ו כבר לא היה הרבי בליובאוויטש.

49. שם למדו (והתפללו) תלמידי ה"שיעורים", כנ"ל פרק ה.

במוצש"ק ערך ר' ש"ז האוולין סעודה גדולה עבור כל התלמידים. העיקר הי' עבור לומדי האולם הגדול, אבל גם צעירים מהשיעור היו נוכחים, ואני בתוכם. ושרו הרבה ניגונים, בלה"ק, באידיש, בפוליש וברוסיש[50], והשמחה הי' גדולה מאד.

הנסיעה הביתה לחג הפסח

בפורים התוועד כ"ק עם המשפיעים והמלמדים, מתי מספר חסידים. מתלמידי האולם הגדול לא זכו כולם, רק אלו אשר המשגיח ר' שלם בחר בהם. כ"ק שלח לכל המשפיעים והמלמדים ור"י, וכן העובדים במשרד, משלוח מנות – בקבוק יין ר'לעקאח".

לחג הפסח קבלתי רשיון לנסוע הביתה, שזה שתי שנים[51] שהייתי בישיבה ולא ניתן לי רשות לנסוע הביתה.

דודי ר' ישראל חיים גאלאוועניץ ז"ל שאל אותי אם אחזור ש"ק מאמר דא"ח, ואמרתי לו שאין אני לומד דא"ח בעיון, רק אני שומע תניא מפי המשפיע. דא"ח מתחילים ללמוד בעיון בשצעדרין, והעיקר בזאל הגדול. ויאמר אלי: הלא הבחור כתריאל[52] חזר מאמר דא"ח? ואמרתי לדודי: אני מבין בגמרא יותר מכתריאל, אבל הוא שילם לתלמיד מזאל הגדול ולמד אתו מאמר. ויאמר דודי: זה לא ידעתי עד היום, שאין מתחילים ללמוד דא"ח עד שמגיעים לימי הבגרות.

סיפרתי להם רק מנהגי ליובאוויטש – שיש לכ"ק קערת כסף של כ"ק אדה"ז, ובאחרון של פסח מגישים "קנידלעך" עם "סופ"[53], ובכל חג הפסח נשמרים מלאכול מצה שרוי', אף ממצה חלוטה.

זאת ספרתי לפני כל הקהל, ואף הרב דובער בלאנק שמע מה שסיפרתי. ואמר הרב, שהוא הי' שד"ר אצל כ"ק אדמו"ר חיים שניאור זלמן שניאורסאהן בן כ"ק אדמו"ר הצ"צ בליאדי, ואכלו אצלו מצה שמורה חלוטה בפסח, ואמר אדמו"ר הרחש"ז זצ"ל, שגם אצל אביו כ"ק אדמו"ר הצ"צ זצ"ל אכלו מצה חלוטה. והוסיף הרב בלאנק: איך עושים חלוטה? שופתים מחבת גדולה על האש, ונותנים שומן אווזים, ושוברים המצות לפרוסות ונותנים לתוכו, ואח"כ שופכים ביצים על המצות והשומן. ולבסוף אמר, שבאמת הוא מאכל טוב אחרי הפסח.

באתי חזרה לליובאוויטש, וסיפרתי מה ששמעתי מהרב דעירנו. ואמרו לי: אמת הוא שאצל הצ"צ אכלו חלוטה, אבל מעת נשיאות כ"ק אדמו"ר מוהר"ש הנהיג שלא יאכלו חלוטה, ומאז אין אוכלים חלוטה[54].

השפעת המלחמה על המצב בישיבה

בקיץ תרע"ה עברתי מכיתה שלמדה אצל הר"י הרב ר' יהושע ארש, להר"י הרב שמואל ניסנעוויטש, הנקרא שמואל באריסאוועך. לא אני לבדי עברתי להרש"נ, כי אם כל הכיתה שלנו, כרגיל שלמדו שנה אצל כל ר"י. למדנו אצלו מסכתא גיטין עד דף ל' לערך.

עת מלחמת העולם הראשונה, אף אלו שפטרו אותם מעבודת הצבא, מפעם לפעם היו נקראים להבחינה, אפשר מצבם נשתנה לטוב שיוכלו להתקבל לעבודת הצבא. הבחינות נמשכו פעמים שבוע ופעמים חודש ימים, ופעמים לחדשיים. גם ר' שמואל ניסנעוויטש (להר"י הרש"נ היו עיניו קצרי ראות[55]) נקרא בתרע"ו לממונים לצבא לבדוק אם הוא ראוי לצבא. הבדיקה האריכה לערך כשני חדשים.

המשגיח ר' יחזקאל הימעלשטיין בקש את הרב התמים ר' שמואל נאטיק[56] – שהי' אז קודם חתונתו, ולמד באולם הגדול, והי' מפורסם ללמדן גדול – שילמוד לפנינו במקומו שיעור בגמרא שלמדנו אז, מסכת גיטין.

---

50. =בפולמית וברוסית.

51. כלומר: שנה שנייה.

52. גורעוויטש (מכר לעיל פרק ג).

53. =מרק.

54. ראה גם "רשימות" חוברת קפ (כרך ה ע' 323), אלא ששם מתוארת ה"חלוטה" באופן אחר.

55. ועל סמך זה נפטר משירות צבאי קודם לכן.

56. אחותיו – ראה "ארבעה חסידים" ע' 61 ואילך.

כ"ק אדמו"ר נסע במשך השנה לפטרבורג, להשתדלות להתיר את היהודים שגורשו מערי ליטא הקרובים אל מערכות המלחמה, שיסתדרו בערי רוסיא שהם מחוץ לגבול ערי רוסיא הלבנה[57]. וב"ה הצליחו בהשתדלות.

בקיץ זה הסתדרו מטעם ההנהלה דהישיבה תלמידים באולם הגדול, בקבוצות של עשרה או חמשה־עשר תלמידים, שהתפזרו בכמה מקומות – בערי גרוזיא, בחערסאן, בחארקאוו, בראמען – שמערכת המלחמה נתקרבה, והחלו הערים שבסביבות פאלאצק וויטעבסק, חפשו וחפשו צעירים לחפור "טראנשייען"[58], וגם בליובאוויטש אמרו שבאו בני חיל ועברו בית לבית לקרוא לבוא ליום או יומיים לחפור "טראנשייען" או "אקאפעס"[59].

ועוד טעם לזה הוא מפני "עין הרע", לפי שרבים הצליחו להיפטר משירות בצבא באותו אמצעי, וקיבוץ של כולם יחד הי' מעורר חשד גדול. אמצעי זה הי' תחבולות שונות שהביאו לשיתוק זמני ביד ר"ל. הדבר הי' כרוך בייסורים נוראים באותה שעה, ורבים סבלו מכך גם שנים רבות מאוחר יותר. אלא שמנגד עמד הפחד מפני הגיוס לצבא, שהי' לא רק סכנה מוחשית לגוף ר"ל, אלא גם פחד מניתוק מוחלט מכל זיק של יהדות ח"ו.

ב"זאל" הגדול נשארו הצעירים ואלו שהי' להם מום מלידה. ב"זאל" הגדול, שלמדו מאה וששים תלמידים, נשארו רק שישים.

הכנסת ספר-תורה חשאית

בקיץ תרע"ה (כמדומה) הלכתי ללמוד בבית החומה שבחצר – יומא דפגרא הי' אז, ולא הי' אז סדר הלימוד – ורק פתחתי הדלת שברחוב שילעווע, שדרך זו נכנסתי מאכסניא שלי לחצר, וכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ הולך תחת חופה ואוחז ספר תורה, ועוד אנשים אחרים – לערך עדה של עשרה חסידים – מלווים אותו, והרבנית הצדקנית שטערנא שרה והרבנית נחמה דינה ובנות כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ הולכים אחרי החופה ואוחזים בנרות דולקים. ונכנסו לאולם הקטן, והכניסו הספר־תורה בלא רעש לארון הקודש שבאולם הקטן.

אחרי שהעמידו הספר תורה בארון הקודש באולם הקטן, הזמין כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ את אלו שנכחו בשעת הכנסת הספר לבוא לביתו לכיבוד. גם אני הלכתי, כמדובר שהי' בין הזמנים, ולא הייתי תחת השגחת המשגיח. ושם הי' ערוך שולחן, לעקאח וי"ש ומזונות שונות.

כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ הי' בשמחה ופנים צהובות, ולא שמעתי דבר מה שדיבר עם החסידים המסובים על השולחן, שעמדתי מרחוק.

כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב – לא ראיתי שהלך תחת החופה, ובכלל לא הי' עם המלווים[60]. תלמידי הישיבה, הן באולם הגדול והן בהשיעורים, לא ידעו דבר מאשר נעשה בחצר.

זה הי' ספר תורה שכתב כ"ק אדמו"ר הריי"צ, וכמדומה שזהו ספר התורה הקטנה שקראו בה כמה שנים, ועתה אינני רואה אותה.

57. ולכן היו מחוץ ל'תחום המושב' המותר ליהודים.

58. =חפירות, סוללות.

59. ראה גם "זכרון לבני ישראל" ע' מט.

60. ברשימה אחרת כותב המחבר שאדמו"ר מוהרש"ב השתתף בליווי הספר תחת החופה, אך לא נכח בעת הכיבוד.

פרק ח • תרע"ו-ז

פנה הודה, פנה זיווה, פנה הדרה

תשרי תרע"ו בליובאוויטש

בחדש אלול התחילו לבוא לר"ה חסידים מכמה מקומות, וכמדומה שהי' ריבוי מכמו שנים אחרות. אחרי יוהכ"פ חלה החסיד הרב ברוך שניאור[1], ושימשתי אותו בבישול "מאנע קאשע"[2] ושתי' ורפואות. אחרי יו"ט נתרפא.

אתרוגים לימי החג הי' דוחק גדול ובצמצום, שבטרחא גדולה השיגו מקאלאבריא, כי אף שאיטליא יצאה מה"אַקס" עם גרממיא[3], אבל היתה שעת חירום, שעת מלחמה, והדרכים היו בחזקת סכנה. רק ד'[4] אתרוגים הגיעו, ממש ימים אחדים קודם ראש־השנה: אתרוג א' זכה בגורל החסיד הישיש קופער ממאסקווא[5], ואחד – עבור הקהל ובחורי הישיבה וחסידים – זכה השו"ב ר' שלמה חיים[6], ושניים לכ"ק אדמו"ר הרש"ב ובנו כ"ק אדמו"ר הריי"צ.

אחרי יוהכ"פ, וכל ימי חג הסוכות, חש כ"ק אדמו"ר בכאב השיניים, ועל לחיו הי' כרוך מטפחת. כ"ק הרבנית שטערנא שרה אמרה שבא לו הכאב שיניים מהצער, שדאג אם יגיע לו אתרוג מקאלאבריא[7].

כל הימים טובים עברו בשקט, לא נשמע דבר חידושים. וכל אנ"ש הי' טוב לבם עליהם, שבשנה זו לא יסע כ"ק אדמו"ר בחורף לחו"ל כמו בכל שנה, שאז נמשכה המלחמה העולמית הראשונה, וכל הגבולים סגורים ומסוגרים ע"י אנשי המלחמה.

הרבי עוזב את ליובאוויטש

אחרי יו"ט נודע שהרבנית שטערנא שרה קראה לחמשה אנשים[8] – את המשפיע ר' שמואל גרונם והחסיד ר' שמואל גוראר' והחסיד ר' שמואל מיכל טריינין, ועוד שניים, אינני זכור מי הם[9] – והציעה לפניהם:

היות וחיל האשכנזים[10] נתקרבו מצד אחד למינסק ומצד אחד לפאלאצק, ועומדים בשערי עיר פאלאצק, ומערכת המלחמה קרבה אל עיר וויטעבסק, והרשע ניקאלי ניקאלאיעוויטש[11] דוד הקיסר הוא ה"פעלדמארשל"[12], והוא גירש היהודים השוכנים קרוב למערכי המלחמה, ובכמה מקומות שלח התראה אל הרבנים, אשר אם ימצא איזו פגיעה למלחמה, היינו

---

1. ב"רשימות הרב"ש" לא מופיע על כך דבר, ואף מסופר שבמשך חג הסוכות השתתף בסעודות בסוכת הרבי. ואולי אירע הדבר בשנת תרע"ה, וכך מסופר בשם המחבר ב"תולדות לוי יצחק" ח"א ע' 54. גם ב"רשימות הרב"ש" (ע' צז) מסופר שחלה באותה שנה, אבל הדבר היה בשלהי טבת ולא בתשרי.

2. =דייסת תירס.

3. =פירקה את הברית עם גרמניה (שהיתה בעלת בריתה בתחילת המלחמה).

4. ברשימה אחרת – שלושה.

5. נזכר גם ב"כרם חב"ד" חוברת 3 ע' 202.

6. ר' שלמה חיים קיטאין, השו"ב בליובאוויטש. אודותיו – ראה "רשימות" חוברת קפה (כרך ה ע' 405). וש"נ.

7. כאמור בפרק הקודם, לפי חלק מהרשימות מתייחס מאורע זה לתשרי תרע"ה.

8. כנראה הכוונה לאסיפה המתוארת ברשימת כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע (נדפסה בקובץ "מבית הגנזים"). ולפי המסופר שם נכח באסיפה גם הרבי בעצמו, בניגוד למשתמע כאן.

9. אחד מהם הוא כנראה ר' מאיר שמחה חן, כמסופר ברשימה הנ"ל.

10. =הגרמנים.

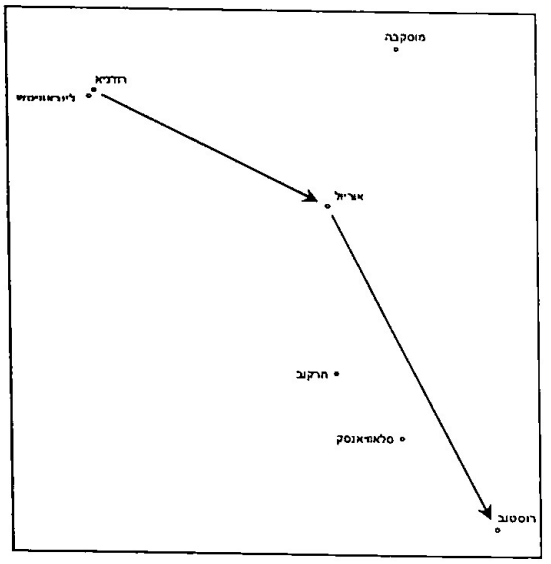
11. הדוכס הגדול ניקולאי ניקולייביץ' רומנוב, מפקד צבא רוסיה בתחילת מלחמת העולם הראשונה.

12. =מפקד הצבא.

נגד המלחמה, ידע הרב כי ידרשו ממנו[13], וגם יש חשש שממשלת הרוסים יקחו לערבון אנשים חשובים, ואם יתגברו חיל האשכנזים גם הם לוקחים לערבון אנשים חשובים.

ומטעם זה וחשש זה דרשה מהאסיפה שיאמרו דעתם, אם יסע כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש ויעתיק לערי רוסיא התיכונית עד אשר יעבור זעם המלחמה. וכן עשו הרבה רבנים וגם גדולי אדמו"רים שבארץ פולין.

ויאמרו החסידים הנאספים הנ"ל בשאלה אל כ"ק הרבנית: ומה דעת כ"ק אדמו"ר שליט"א בעצמו? וענתה ואמרה: דעת כ"ק אדמו"ר הקדושה, שלעת כזאת אין צריך לחכות, אלא יעתיקו, ובזמן היותר קרוב. ולאן לנסוע – טרם החליטו[14].

יציאת צדיק. מפת מסעו של הרבי ובני-ביתו מליובאוויטש לרוסטוב

ויאמרו החסידים הנקראים לאסיפה: אם כ"ק חושש לזה, וזהו דעתו, הרי עצתנו ודעתנו בטל ומבוטל לגמרי, ובטח מסכימים אנו לכל אשר יסכים דעת כ"ק הקדושה.

ואז נודע שבקרוב יעתיק כ"ק לערי רוסיא, אבל טרם הי' מפורסם הדבר.

ובתחילת חשון נודע הדבר שכבר הגיעו פועלים לארוז דברים הכרחיים וכלי בית שונים, וכן ארזו הספרים וספרי כ"ק ונשלחו לעיר מאסקווא.

ובמהירות הכי רבה עזב כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב והרבנית, וכ"ק אדמו"ר הריי"צ וב"ב, את העיר ליובאוויטש. איזה יום נסע כ"ק עם משפחתו – אינני זכור, אם קודם חנוכה או לאחר חנוכה[15]. אבל כל הנסיעה היתה רק לזמן מועט, לא להתאחד, ולקחו אתם עמם רק כלי תשמישים מעט מן המעט, וכל הרהיטים ואפילו כלי בית קלים הניחו בביתם, כאילו יוצאים רק לזמן מועט (ובאמת נשאר הון רב, וכאשר העתיקו גם תלמידי הישיבה בזמן אנשי ליובאוויטש איש לו).

יציאת צדיק עושה רושם, ממש כמו ליקוי החמה. השמחה שהיתה בימי החגים חלפה עברה, והמבוכה היתה רבה בין החסידים והתלמידים, הן בעיר והן בישיבה, שתקותם שישמעו שנה זו דא"ח לרוב נשארה מעל. ועוד יותר מזה, שהמלחמה גברה בין הרוסים והאשכנזים, והשעה שעת חירום, ועם כ"ק אדמו"ר מצאו חוסן ומשגב. ובכלל, בהיות כ"ק אדמו"ר בביתו בליובאוויטש, וזכו לראות קרן אור פניו, הרגישו שמחה ותעצומה בכל הענינים.

כ"ק אדמו"ר וב"ב נסעו תחילה לעיר אריאל שבין מאסקווא וחארקאוו. בתוך זמן החורף[16] שכרו דירה בראסטאוו על נהר דאן, ברחוב פושקינסקי. בקיץ תרע"ו התיישב לזמן הקיץ בעיר סלאוויאנסק, ששם בסביבה יש מים מבריאים ("מינעראַל מים") ממעיינות מימי הרפואה, הן לשתי', והן באמבטיות.

13. כלומר: הרב ייחשב כאחראי לכל מעשה של פגיעה במאמצי המלחמה על־ידי יהודים.

14. לפי המסופר ברשימה הנ"ל – בתחילה הביע הרבי בעצמו את דעתו נגד הנסיעה, ורצה שרק בני ביתו יסעו, אך לאחר שסירבו לנסוע בלעדיו החליט לנסוע אף הוא.

15. ברשימה הנ"ל מסופר שהנסיעה היתה ביום א' ט"ז מרחשון. במקומות אחרים מופיעים התאריכים י"ז וי"ח מרחשון (ראה "רשימות הרב"ש" ע' קנט. וש"נ).

16. לפי המסופר ברשימה הנ"ל – ביום ועש"ק ה' כסלו. ברשימה אחרת כותב המחבר בטעות שהרבי ישב באוריול עד סוף החורף.

כ"ק אדמו"ר הרש"ב, בעת אשר הלך לטייל, הי' מחזיק בידו מקל. וסיפר הכתבן ד"ר חיים הלוי שאשקעס[17], שראה בקיץ תרע"ו את כ"ק אדמו"ר בעיר סלאוויאנסק בעת שהלך לטיול ומקל בידו, וראה אותו בעת הטיול, ונראה בעיניו מלך ביפיו והדרו. ואמר הד"ר הנ"ל בהתפעלות: "איך האָב געזען אַ קעניג גייט"[18].

המצב בישיבה

גם בהישיבה נרגש החסרון בנסיעת הרבי. אף שמהסדרים לא נגרע כל שהוא, אף על פי כן כל אחד הרגיש כמו כאב לב, שחסר דבר חביב ביותר.

בקיץ תרע"ו למדנו גמרא חולין אצל הר"י הרב שמואל באריסאווער.

ביקשנו את המשגיח הרב יחזקאל הימעלשטיין: היות שלחורף דשנת תרע"ז נוסעים אנו ללמוד בסניף שצעדרין, ושם לומדים שתי שעות דא"ח, בקשתנו שימצא לכתה שלנו משפיע ללמוד לקו"ת. ויענה: הרי הבקשה טובה, אשתדל להמציא עבורכם משפיע.

עבר שבוע אחד, וקיים הר"י את הבטחתו, ופעל אצל המשפיע הרב אברהם דוד פויזנער מקלימאוויטש שהוא ילמוד אתנו פעמים בשבוע לקוטי תורה. ולמד אתנו לקוטי תורה מפרשה ואתחנן משך הקיץ.

תשרי תרע"ז

כאשר נתקרבו הימים הנוראים של שנת תרע"ז, כל הבחורים הקשישים והצעירים דאגו מאין ימצאו אמצעים להוצאות הדרך לסלאוויאנסק[19]. כרטיס מסע עולה עשרה רו"כ רק דרך אחד, וכמו"כ עולה הכרטיס חזרה. ועד רודניא ששם תחנת מסילת הברזל – הרחוקה מליובאוויטש לערך חמשה עשר וויארסט – הבעל עגלה פסח מבקש רו"כ וחצי, בס"ה שלשה רו"כ. והוצאות היום יומיות ויו"ט ואכסניא. ורבים אין להם אפי' עבור הכרטיס לסלאוויאנסק.

כאשר קרבו ימי הסליחות, אלו הבחורים שהי' להם רק עבור כרטיס אחת החליטו ללכת רגלי עד התחנה של רודניא, וע"ד כרטיס חזרה והוצאות היום יומיות – אמרו: אין אנו גרועים מחסידים עניים שבאו לליובאוויטש, והרשג"א הי' דואג עבורם לשלם דמי אכסניא ועבור סעודת יו"ט, ואף השיג עבורם כרטיס חזרה לביתם.

ונסעו משם לערך עשרים וחמשה תלמידים, רובם מהקשישים, וכ"ק אדמו"ר הריי"צ דאג עבורם והמציא להם עבור אכסניא וכרטיס חזרה.

ואלו שלא היו להם אמצעים, נשארו בליובאוויטש או נסעו הביתה. ואף אני נסעתי הביתה, וימי ר"ה וימים טובים הייתי בבית הורי.

קשיים בשצ'דרין

אחרי ימים טובים נסעתי לשצעדרין, ופגשתי את חברי, הן מהכתה שלי והן מכתות שקדמו. שם למדנו חסידות בעיון, וחזרנו פרקי תניא ומאמרים בע"פ.

ראש ישיבה לא הי'. כל תלמיד למד עם חבר, ועל השגחה לסדר היום הי' הרב התמים שמואל פראדקין מקלימאוויטש, שנתחתן בשצעדרין בשנה העברה.

גם משפיע מיוחד לא הי'. הרב שאול בער זיסלין – שהי' העיקר המחנך והמשפיע – עזב עבודתו בשנה הקודמת, להיות שמאז שנתעוררה המלחמה קראו לבדיקה לפרקים קרובים אף אלו שנשתחררו מצבא, ורשב"ז חשש מאד מהגיוס, לפי שהי' גבה־קומה, יפה־תואר ויפה־מראה ובעל הדרת־פנים. ולאחר שכ"ק אדמו"ר מוהרש"ב עם גדולי ישראל פעלו ברוב השתדלות אצל משרד המלוכה, שלהיות שמשרתי הדת הנוצרים להבדיל פטורים מצבא, יינתן שוזרור מצבא גם להבדיל לרבני ישראל, ולכן ביקש רשב"ז

17. סופר ועיתונאי אידי. זכה לקבל מכתבים מכ"ק אדמו"ר זי"ע (אגרות קודש חי"ד ע' שכב, חי"כ ע' לד).

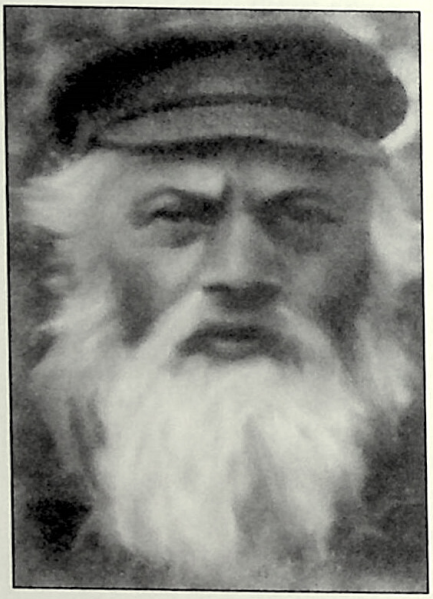
18. =ראיתי מלך צועד.

19. שהותו של הרבי שם נמשכה עד אחרי יום־הכיפורים (ראה אגרות קודש אדמו"ר מוהרש"ב חי"ה ע' פו).

מכ"ק אדמו"ר שיפטרו גם אותו[20], ומצא משרת רבנות – מקודם בעיירה קטנה, צערניקא, ומשם עלה לעיר בערעזנא אצל באריסאוו.

מנהל המשרד בליובאוויטש, ר' אליעזר קאפלאן, עשה חשבון: אם להמציא משפיע במשכורת מלא – יעלה לסכום גדול, ותלמידים נתמעטו, ויש בשצעדרין השו"ב הנכבד חסיד גדול ועובד ה', החסיד ר' ש' זלמן משה היצחקי, ועבור משכורת קטנה יקבל עליו להיות משפיע. אבל התלמידים הקודמים לא מצאו בו הכשרות[21], הן בהשפעת הלימוד דא"ח והן בהנהלה. זאת מסר להרב שמואל פראדקין[22].

ועוד זאת[23]: כמה פעמים הלכתי עם אחד מחברי לאסוף מעות ל"קופת בחורים", או אמצעים להתוועדות, וראיתי שיש ברוב בתים בחורים ובתולות שבאו מסביבות אחרות, שנקראו לצבא, ובאו לשצעדרין, ושלמו ל'אוראדניק', שהוא הי' ה"פאליציי"[24] האחד בעיירה. וכה נאספו שלש מאות בחורים, ונקראו בלשון נסתר "זייצעס", ארנבות[25].

חסיד גדול ועובד ה'. הרה"ח ר' זלמן משה היצחקי

אנחנו התלמידים – חברי חיים פולנער[26] ושמאי וויגאן[27] ועוד – התדברנו שסכנה גדולה להישיבה, ונתדברנו שהיות שחיים פולנער ושמאי וויגאן אחר חה"פ נוסעים לליובאוויטש, נערך מכתב לכ"ק אדמו"ר, והם ימסרו המכתב להמנהל המשרד ר' אליעזר קאפלאן, והר"א קאפלאן ישלח את המכתב לכ"ק אדמו"ר (כן הי' הסדר, שתלמידים צריכים לפנות להמנהל[28]).

חיים פולנער מסר המכתב, שבו תארנו את המצב שצריך משפיע ומנהיג, וגם דיבר אודות המצב בעל פה. אבל הר"א הנ"ל הניח המכתב עד אשר יהי' נוסע לראסטאוו ע"נ דאן, וע"י הנוסע ישלח המכתב. כן נמשך עד שבוע קודם חג השבועות, שנסע חסיד לחג לכ"ק אדמו"ר.

כ"ק, בקראו המכתב, אמר: "געוואַלד! אַזאַ בריף האַלט מען אָפּ פון נאָך פסח ביז שבועות?!"[29] ותומ"י שלח כ"ק טעלעג'[30] להמשפיע ר' אלטער שימחאוויטש שיבוא לראסטאוו, ונתדבר עמו לנסוע לשצעדרין להנהגה ולהשפעה.

ובאמת בבוא ר' אלטער ממש החי' את התלמידים. הן לימוד התניא שלו והביאורים, והן בלימוד הלקוטי תורה, והן ההתוועדויות, היו מלא תוכן. אם ביאור אודות נחיצות לימוד דא"ח ביאר שעות ארוכות, והן אודות אתכפיא, בכל ענין נתבאר הפנימיות שבדבר.

20. כלומר שהרבי יתיר לו לעזוב את תפקידו בשצ'דרין ולקבל משרת רבנות, כדי שיהיה פטור מהטרדות הצבא.

21. כלומר: התלמידים שהיו בשצ'דרין כבר קודם לכן לא ראו אותו כמתאים.

22. כלומר: בתחילה מונה ר' זלמן משה היצחקי גם לניהול הישיבה, ולאחר שהתלמידים לא היו מרוצים מכך נמסר התפקיד לר' שמואל פראדקין.

23. בעיה נוספת שהתעוררה בעת הלימודים בשצ'דרין.

24. =שוטר.

25. והתעורר חשש שהדבר יפנה את תשומת לב השלטונות לנעשה בשצ'דרין, ויעמיד בסכנה גם את תלמידי הישיבה.

26. אחותיו – ראה ספר התמימים ע' סה.

27. אחותיו – לעיל ע' 303.

28. ולכן לא היה באפשרותם לשלוח מכתב לרבי ישירות.

29. =מכתב שכזה מעכבים מאחרי פסח עד שבועות?!

30. =מברק.

ייצור "משקה" לי"ט כסלו

בעת המלחמה הי' איסור מטעם הממשלה לסחור ביי"ש, ומי יאמר – לעשות יי"ש ולהמציא יי"ש, מכל דבר שאפשר להוציא הי' אסור.

להיות שקרב יום חג הגאולה די"ט כסלו ומשקה אין, השכילו התלמידים וקנו סוכר ושמרים, והשיגו בדרך הלואה אצל אחד את הכלים והמכשירים שמוציאים על־ידם יי"ש.

אחד מה"מוסרים" – שהיו אז בריבוי בעת ממשלת קערענסקי, ואח"כ הבאלשעוויקין – מסרו להנהלת העיר שבני הישיבה עושים בהחבא יי"ש. ושלחו מהמשטרה ("פאליציי") ועשו חיפוש, ומצאו כל האמצעים והכלים.

ויקראו את המשפיע ר' אלטר להנהלת העיר, וראש העיר התחיל לדבר אליו: איך אינו מתבייש לעשות דבר נגד הממשלה, הלא "דינא דמלכותא דינא", ואיך מלאם לבם של תלמידיו לעבור על צו הממשלה?

וענה להם הרא"ש: אצלנו היום י"ט כסלו, חג החגים, שהוא ענין פנימי הנוגע לנפשנו, ואיך ידחה הטעם החיצוני – שאסרו להוציא יי"ש – את הטעם הפנימי?! הרי אנו לא עשינו היי"ש לשם מסחר.

פרק ט • חורף תרע"ח

משצ'דרין ל'זאל'

מליובאוויטש לרוסטוב

קודם ר"ה תרע"ח אמר המשגיח הרב שמואל פראדקין שאסע עם הכתה שלי ללמוד בליובאוויטש באולם הגדול.

לקראת ר"ה נתחדשה הדאגה איך להגיע על ימים נוראים וחודש תשרי תרע"ח לראסטאוו ע"נ דאן.

פתאום קרא המשגיח המשפיע ר' משולם ידידי' (שילם) קוראטין להבחורים הקשישים, ואמר להם שכ"ק אדמו"ר הריי"צ, שהי' מנהל פועל של הישיבה, שלח אלף רו"כ לתת להתלמידים באולם הגדול עבור הוצאות הנסיעה לבוא לראש השנה (היינו לכל חדש תשרי) להסתופף בצילא דמהימנותא כ"ק אדמו"ר הרש"ב לראסטאוו ע"נ דאן.

ה"ר שילם שיער בדעתו, היות שבמכתב לא נפרט איזה בחורים מהתלמידים יבואו, בוודאי הכוונה לכל תלמידי האולם הגדול. ולהיות שאז נמצאו באולם הגדול מאה תלמידים – עלה לעשרה רו"כ לכל תלמיד. ע"כ חילק ר' שילם בשוה לכל תלמיד עשרה רו"כ עבור כרטיס, שכן עלה מקח כרטיס נסיעה אחת במסילת הברזל מתחנת רודניא עד ראסטאוו, ס"ה עשרה רו"כ.

תשעים ותשעה תלמידים נסעו תומ"י לראסטאוו. מי מהתלמידים שהי' בכיסו רו"כ אחדים – נסע עם העגלונים[1], ומי שלא הי' בכיסו מאומה – הלך רגלי עד רודניא.

רק תלמיד אחד קבל העשרה רו"כ, וקנה לו מנעלים חדשים עם ערדליים, ונסע הביתה להוריו, ושהה בביתו כל חדש תשרי, ואחר הימים טובים בא חזרה להישיבה ללמוד בתו"ת.

אז נסענו בפעם הראשונה לראסטאוו ע"נ דאן, לחסות בצילא דמהימנותא כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב זצוקללה"ה לחדש תשרי תרע"ח. נסעתי עם המשפיע הרב אלטער שימחאוויטש. בדרך נספחו עוד חסידים מהאמליע וסביבה, אחרי שהגענו לחארקאוו נספחו עוד חסידים, וגם בין חארקאוו וראסטאוו עלה הרב החסיד התמים ר' יצחק מתמיד עם בנו גיסי צמח יחי'.

בבואנו לראסטאוו, קודם ר"ה תרע"ח, מצאנו שהזמינו עבורנו ברחוב דימיטראווסקי חדר גדול, שאם יסדרו עשרה מטות שינה ימלאו את החדר. ולראסטאוו הגיעו בס"ה, חוץ המאה תלמידים של אולם הגדול דליובאוויטש, עוד תלמידים ממקומות הרבה, שהיו מפחדים מפני עין הרע[2], כמו בגרוזיא, חרסון, חארקאוו, ראמען, ועוד חסידים אורחים עניים ממקומות הרבה, שלא היו להם אמצעים לשכור אכסניא, בין כולם מאתים איש.

מלאו את החדר עם מספוא, וכולם התאכסנו בחדר ההוא ובאכסדרה הסמוכה, וישנו על הארץ. וכמו שאומרים העולם "ווי הערינג אין פעסל" (כמו דגים בחבית), כן היינו ישנים שם.

חוץ מזה, לא הרגלנו בשתית מים של צינור וברזא, כי אם למי באר, ושתיית מים דשם קשה הי' עלינו עד להקיא, ויש אשר הקיאו. וגם האוכל הי' דוחק גדול, רק לחם עם דלעת ("וואַסער מעלאָן"[3]).

כ"ק אדמו"ר הריי"צ אמר אל המשפיע הרש"ק, שלא כיוון אל דעתו. כוונתו ודעתו לא הי' שיבואו כל התלמידים ולחלק עשרה רו"כ לכל אחד ואחד, כי אם דעתו הי' שיבואו רק עשרה תלמידים מהקשישים, והחדר הוא עבור עשרה התלמידים, ולכל תלמיד יינתן

---

1. לתחנת הרכבת ברודניא.

2. כנ"ל פרק ז.

3. =אבטיח.

מאה רו"כ, וזה יספיק לו עבור כרטיס הנסיעה והוצאות הדרך, והוצאות היום יומיות לאכילה ושתי', ויו"ט של חדש תשרי. אבל מה שנעשה נעשה.

פת פלטר או רוח טומאה?

מפני המלחמה היו רבים מעובדי האדמה אנשי חיל, ונמצאו בחזית ומערכות המלחמה, ולכן לא נעבדה הארץ כדבעי בחרישה וזריעה, שחסרו ידים עסקניות, וממילא הארץ לא נתנה יבולה. עוד זאת, אפילו במקומות שהיתה תבואה די והותר למלא מקומות החסרים – הנה מסילת הברזל היתה עסוקה בהובלת כלי נשק ואנשי חיל לשדה המערכת, ולא הי' לה די סיפוק מרכבות להמציא להובלת התבואה מהכפרים לערים הגדולות. על כן הי' נרגש דוחק גדול בהספקת לחם ושארי דברים המוכרחים בערים הגדולות.

אנו התלמידים, וכן החסידים – שבאו רובם מעיירות קטנות אשר שם לא ידעו שום דוחק בלחם ובהשגת לחם אפוי – לא ידענו את מצב הדוחק בערים הגדולות.

אנשי העיר דראסטאוו ידעו מזה, וקדמו באשמורת הבוקר לקנות בהחנויות המוכרים כל מיני לחם אפוי. ואנחנו, עד אשר התפללנו, ואחרי התפלה, קרוב לחצות היום, לא מצאנו לחם כל שהוא לסמוך לבנו.

אמרו לנו שברחוב ווארנצאווע נמצאת אשה יהודית שאופה גלוסקאות כדרך שאופים במדינת צרפת, והלכנו לשם לקנות מה שיעלה בידינו.

מקורבים לכ"ק אדמו"ר שאלו את כ"ק: היות שבחנויות מוכרים פת פלטר, אך העובדים הם נכרים ואינם מצווים על נטילת ידים, ואילו אצל האשה היהודית האופים שעובדים אצלה הם יהודים ומצווים על נט"י – אצל מי יותר טוב לקנות?

וענה כ"ק: העובדים אצל הישראלית – רק רוח הטומאה שורה על הידים, אבל הם יהודים. אבל העובדים הנכרים – הם הטומאה בעצמה!

[יש לומר, שזהו ע"ד שנתבאר בספר החקירה לכ"ק אדמו"ר הצ'צ[4], שמה שתמיד מבואר בדא"ח שגוף איש ישראל יהודי הוא "משכא דחיויא", כי "חיויא" בעצמה הכוונה שלש הקליפות הטמאות לגמרי, אבל גוף יהודי הוא רק "משכא", דהיינו שהגוף שלו הוא מקליפת נוגה, ד"משכא" הכוונה לקליפת נוגה].

ראש השנה ברוסטוב

בליל א' דר"ה, בשעת תפלת ערבית הראשונה בבית כ"ק אדמו"ר ברחוב פושקינסקי, בחדר אשר התפללו, אף שבמדתו הי' חדר מרווח – הי' בו מקום לחמישים איש בדוחק – אבל לא הכיל את החסידים הרבים שנדחקו להמקום, שהיו כשלשה מאות איש, ועמדו צפופים, ממש שכל אחד לא הי' יכול לזוז ממקומו. האוויר הי' כ"כ מחומם, שמכל אחד נטפו זיעה, וכתלי הבית הורידו ונטפו מהם מים ממש, כמו ממטר שוטף, מרוב החמימות.

אחרי תפלת מעריב בליל ראשון דר"ה, רבים חשו במעיהם וחולשה נפל עליהם[5], ולא יכלו ללכת, מי אל האכסניא שלו, ומי אל מקום המיועד בחצר דימיטראווסקי, או מקום המיועד לאכול סעודת יו"ט. רק אחדים מהבריאים שעמדו על רגליהם היו עליהם לסייע הנחלשים, והובילו את החולים למקום משכנם, אחד אחד אל אכסניא שלו.

ההולכה ארכה שעות ארוכות, עד אחר חצות לילה. עבדתי עם עוד אחד עד שעה השני' בלילה, ובאתי לבית ששם נועד לאכול סעודת היום, קדשתי ואכלתי רק הדגים, ומרוב עמל ישנתי על הכסא כל הלילה.

מרוסטוב למינסק

הי' לי חבר, מרדכי לייב גראסבוים מעיר קובליטש[6], ונחלה קשה שם למחרתו של ר"ה. לבית החולים

4. ד"ה ויעש כו' כתנות עור (סח, ב).

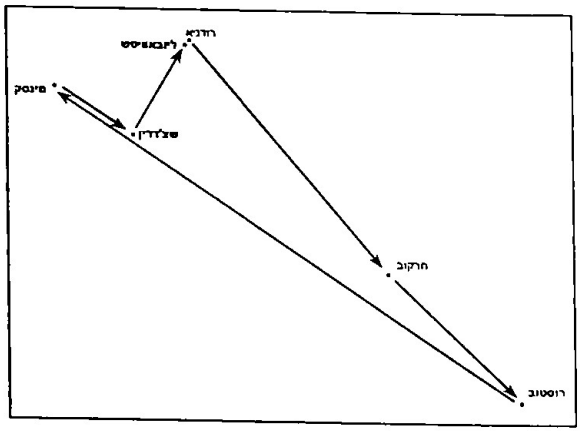
5. מאורע זה נזכר גם ב"זכרון לבני ישראל" (ע' סד).

6. לימים משגיח בתו"ת בווילנא. נזכר גם ב"ספר התמימים" ע' מא.

דראסטאוו לא קיימא לשאלה שיותן לשם, שהיו שם הרופאים גויים וכל העוסקים גויים, ולא ידעו מה לעשות.

ואמר מרדכי לייב, שיש לו בעיר מינסק שני אחים ושתי אחיות, טוב הדבר שמי יילווה אליו וישרת אותו, שבעצמו קשה עליו ההילוך. ויאמר שיהודא חיטריק חברו, יסע עמו. וקרבו אלי המשגיחים והמשפיעים, שכן הוא, שעלי חיוב לנסוע, שאני חברו, ומוכרח הייתי לנסוע.

אחרי שבאתי עמו למינסק, עמדתי משתומם מה עלי לעשות. לנסוע חזרה לראסטאוו – הי' מושלל אצלי, בראותי את המצב החמור בגשמיות, לא מקום לישון, לא מקום להתפלל, וכל דבר המוכרח אינו מוכן, וצריך כל היום לדאוג איך להשיג. בליובאוויטש – אין איש, כולם נסעו. ונזכרתי שהמשפיע ר' אלטער שימחאוויטש אמר לי שהוא יבוא אחר יו"כ לשצעדרין, וגם שם היו איזה מחברי. והסכמתי לבוא לשצעדרין עד אחר היו"ט.

שצ'דרין-ליובאוויטש-רוסטוב-מינסק-שצ'דרין-ליובאוויטש.
מפת מסעותיו של המחבר בחודש תשרי תרע"ח

ממינסק לשצ'דרין

בבואי לשצעדרין, הלכתי עם חברי להשיג אמצעים לימי החג לקנות י"ש וכדומה להתועדות, אבל נודעתי – אחרי שהי' לנו אמצעים לקנות משקה – שאין במציאות בעיר משקה י"ש, אף שעושים בבית הנקרא "סאמאגאן".

בהיות הצאר, המשגיח על עניני העיר הי' ה"אוראדניק" (ה"פאליס"[7]), ואותו שחדו להעלים עין.

אבל עתה[8] נבחרי העיר הם יהודים נשואי פנים, וראש העיר דוד של זוגתו של המשגיח הרה"ת שמואל פראדקין, והנהלת העיר הטילו איסור חמור לעשות י"ש, אפילו בסתרי סתרים.

אחר יום הכפורים בא המשפיע הרב התמים עובד ה' ר' אלטער שימחאוויטש, וסיפרנו לו שיש לנו אמצעים לקנות משקה, אבל יש פה איסור מטעם הנהלת העיר שלא לעשות י"ש "סאמאגאן". ויאמר לנו הר"א: באמת יש לעורר שמחה אף בלא משקה, אבל לזה דרוש זמן הרבה להתבונן עד שבאים לשמחה ואין נקל כל כך, אבל עם משקה באה השמחה תיכף יותר ("אין דער אמת'ן, קען מען קומען צו שמחה דורך התבוננות, אָבער עס קומט מיט דער צייט, אָבער מיט משקה קומט די שמחה שנעלער").

אחרי תפילת מעריב בשמיני עצרת הלכנו, התלמידים והמשפיעים ר' אלטער והשו"ב החסיד ר' זלמן משה, להרב התמים ר' רפאל כהן[9], וישבנו יחד להתוועד.

בישבנו שם, באו שני אברכים מתושבי שצעדרין, וכל אחד בידו צלוחית משקה במדה נכונה מן הטובים, שהי' להם מקודם ימות המלחמה. ובאמת היתה ההתוועדות עד שכולם "האָבן זיך געקולעט"[10] חוץ מר' זלמן משה, ואמר: אני כל יכול חוץ מזה הקונץ, שהי' מסורבל באיבריו.

7. =שוטר.

8. לאחר נפילת הצאר בחורף תרע"ז.

9. רבה של שצ'דרין באותם ימים (להבדיל מגיסו הרה"ח ר' רפאל נחמן כהן). אחזתיו – ראה ספר השיחות תרפ"ז ע' 123. "זכרון לבני ישראל" ע' כה וע' קז. "ארבעה חסידים" ע' 66.

10. =ביצעו גלגולי ראש.

וכן בליל שמחת תורה באו שני אברכים הנ"ל, והביאו אתם שתי צלוחית משקה מהטובים, והתקיימה התוועדות בשמחה רבה, כבאתמול עם יתרן.

משצ'דרין לליובאוויטש

אחרי החגים באו כל התלמידים איש איש אל מקומו בכתתו, וכתה שלי נסעה לליובאוויטש. ס"ה היו בכתה שלי – שהתחלנו אצל שיעור הר"י ר' יהושע ארש כמעט ארבעים תלמידים – נשארנו רק שמונה תלמידים.

הסיבה – המלחמה: יש שמוכרחים היו לנסוע למחלקות שנסתדרו במקום אחר, לחארקאוו, לחרסאן או לראמען, שהגיעו לח"י שנה[11], ויש שהוריהם בעת המלחמה נשארו בצד אשר כבשו צבא הגרמני, ויש שלא באו מאיזה טעמים שלהם.

בבואנו לליובאוויטש, התחיל המשפיע הרה"ת ר' שילם לחקור את אשר למדנו בשצעדרין, הן בתניא הן בלקוטי תורה, אם למדנו בעיון. והמשגיח על נגלה, הרה"ת ר' יעקב ברוך[12], הי' עסוק בתעניתים – בה"ב ואח"כ שובבים ת"ת – והספיק לו אך ורק אם שאלנו אותו שאלות בפשט ותוס'.

בתחילת הזמן למדנו באולם הגדול. ואח"כ – לאחר חנוכה, שהתחילו ימי חורף החזקים, וגם נתמעטו התלמידים, שמתחילת החורף היו יותר משישים תלמידים, ונתמעטו עד לערך חמשים וחמשה – אמר המנהל ר' אליעזר קאפלאן: למה עתה לבזבז הוצאות גדולות להאיר את האולם הגדול, וכן להחם אותו? די יהי' באולם הקטן, שאין צריך להוצאות[13] (שהמצב בישיבה הי' דחוק).

ובכן, כדי לקמץ בהוצאה לא הסיקו התנורים באולם הגדול, וסגרו את האולם הגדול, והתלמידים למדו באולם הקטן. ורק קודם הפסח (היינו קודם פורים) פתחו את חדר השני, והעמידו הריחיים לטחון את החטים עבור כ"ק אדמו"ר ועבור תלמידי האולם הגדול[14].

התאכסנתי אצל מלמדי הראשון[15] בלמדי ב'חדרים' מול השוק, הנקרא "גאלדעס מנין". היוקר עלה למעלה ראש, ושלמו מבית המשרד עבורי ששים רו"כ לחדש, והיתרון שלח לי אבי, שמצבו הוטב בעת המלחמה. חברי אכלו בבית התבשיל של הישיבה[16].

ויכוחים על עליות לתורה אינם שייכים לתמימים

באולם הקטן בליובאוויטש התפללו בשבת קודש כשני מנינים בעלי בתים, היינו בעלי אכסניות, ועוד אלו שכבוד גדול להם להתפלל באולם הקטן שבו התפללו כ"ק האדמו"רים זצ"ל. ובהיות כ"ק אדמו"ר בליובאוויטש כבדו בעליות לתורה את האורחים, וגם לפעמים נתכבדו הבעלי בתים.

כשהי' אולם הגדול פתוח היו מתפללים התלמידים בכמה מנינים משלהם, אם באולם הגדול או ב"חדר שני" של האולם הגדול, שהיו בלי עין הרע תלמידים מרובים, ומנינים שונים בכל פינה, וזכו לעלות לתורה פעמים קרובים[17].

כשנסע כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב מליובאוויטש, ואורחים לא באו עוד, נהגו הבעלי בתים סלסול בעצמם, שהעליות שייכות רק להם. ומזמן לזמן כבדו לתלמיד מצוין בעלי' לתורה. כה נמשך משנת תרע"ו

---

11. ולכן חלה עליהם חובת הגיוס לצבא.

12. קרסיק. אחותיו – לעיל ע' 297.

13. שכן האולם הקטן, ששימש כבית־כנסת, היה מואר ומחומם בלאו הכי.

14. ראה לעיל פרק ו.

15. לא ברור אם הכוונה לר' יחיאל קמיסר או לר' אברהם מסענא (ראה לעיל פרק ו).

16. מכך משמע שניתנה לתלמידים הבחירה אם לאכול בבית התבשיל של הישיבה או בבית אכסנייתם (כשהישיבה משלמת תמורת חלק מהאוכל), והמחבר בחר באפשרות השנייה.

17. לעיל (פרק ז) כותב המחבר שתמיד היו מתפללים באולם הקטן, ובפרט ביום הקריאה, שכן באולם הגדול לא היו כלל ספרי תורה. ואולי היו שינויים בדבר במשך השנים.

עד תרע"ח, כשתי שנים, אבל התלמידים לא קפדו, שהי' להם מנין שלהם.

אחרי שסגרו האולם הגדול, ולא הי' מקום לסדר מנינים מיוחדים עבור התלמידים, מוכרחים היו התלמידים מאולם הגדול בשבת קודש להתפלל באולם הקטן, יחד עם הבעלי בתים.

הבעלי בתים לא שינו מנהגם, והמשיכו להתנהג כמו קודם, שלהם שייכים העליות לתורה, ולהתלמידים לא כבדו עליות, כ"א לתלמידים מסויימים. ובכן עברו כמה שבתים ולא זכו התלמידים דאולם הגדול לעלות לתורה.

תלמידים אחדים הקפידו ע"ז, וכשראו שבטענות לא יועיל כלום, הנה בש"ק אחד, כשהוציאו את הספר תורה, עמדו שני תלמידים אצל שולחן הקריאה במקום גבאים, ולא נתנו להבע"ב לקרוא ולכבד, כי אם הבעל קורא הי' אחד מהתלמידים, וכבדו להתלמידים לעלות לתורה ולא להבעלי אכסניא.

ואחרי התפלה נעשה מזה מחלוקת וסכסוך, בין הבעלי בתים שטענו שהם מוחזקים מכמה שנים ששייך להם העליות, והתלמידים טענו שאולם הקטן שייך גם להם, שהם לומדים פה, ואין להם מקום לעשות מנין מיוחד. זה הי' קודם י"ט כסלו או חנוכה, אינני זוכר בדיוק[18].

כשמוע המשפיע המשגיח ר' משולם (שילם) הסכסוך, קרא להתלמידים ואמר: בושו והכלמו! האם זהו דרך תמימים לעשות מחלוקת ע"ד עליות? זהו דרך בעלי בתים! תמים העוסק בלימוד דא"ח – לו אין נפקא מינה אם יותן לו עלי' אם לאו, וכל שכן לעורר מחלוקת. תמים זהו פנימי, איש פנימי צריך להתעסק בפנימיות התורה, ואין לו עסק במה ששייך לבע"ב.

בקרוב לזמן ההוא נתקיים התוועדות עם המשפיע רש"ק, ודיבר רק אודות זה – שמתפלא עד מאוד איך תלמידי תו"ת העוסקים בדא"ח יתעוררו בריב על דבר עלילה, והרבה לדבר בזה.

עיסוקיו המחשבתיים של תלמיד ישיבה

בזה החורף הי' יומא דפגרא, ובו ביום התוועד ר' משולם (שילם) ז"ל עם תלמידי אולם הגדול. והמדובר הי' בתלמיד אחד שבחודש אלול, כשהמשפיע חילק לכל אחד עשרה רו"כ לנסוע לראסטאוו, קנה לו נעלים חדשים ונסע לבית הוריו, כמו שכתבתי לעיל.

ובעת ההתוועדות אמר לו הרב המשפיע ר' שילם: זה שלא נסעת לראסטאוו, וזה ששימשת את האמצעים שניתנו לך לקנות לך מנעלים ולנסוע הביתה – אין בלבי עליך שום טענה, בודאי מוכרח היית לנסוע לראות שלום הוריך יחיו. אבל עיקר הקפידא בלבי עליך, שהנך תלמיד ישיבה, שיושב ולומד, ובוודאי חשבת מחשבות ושקלת בדעתך כמה זמן אם לנסוע הביתה או לראסטאוו, ואיך לנסוע, אם בהמנעלים הישנים אם לקנות חדשים, ואיך לעשות ואיך להביא לפועל מחשבתך. בזה הי' תקוע מחשבתך, ולא חשבת אודות לימוד גפ"ת ואודות לימוד דא"ח. על זה דוה לבי, שבחור תמים כמותך יהי' מחשבתך בענינים כאלו. והרבה לגנות את המחשבות והרהורים של התלמיד.

בכל ההתועדויות בחורף ההוא, שהי' מתקיים באולם הקטן, התחילו לשבת אצל השלחנות, אבל כדי שכולם ישמעו ויראו איש את אחיו, ירדו מהספסלים וישבו לארץ בעיגול, והמשפיע גם כן, והמשיכו בדרך זה להתוועד עד אחר חצות הלילה (שכן התחילו להתועד אחר לימוד דא"ח בלילה בשעה 11).

18. לעיל כותב המחבר שסגירת האולם הגדול היתה רק אחרי חנוכה, ואם כן היה מאורע זה לפחות מספר שבועות לאחר מכן.

פרק י • קיץ תרע"ח

מקל נדודים: הישיבה עוברת לקרמנצ'וג

המהפכה הבולשביקית

בחודש חשון יעדה ממשלת קערענסקי[1] שיבחרו בוחרים כל מפלגה ומפלגה, ובחודש זה יתוועדו באסיפה בעיר פטרבורג, לדון באיזה אופן להעמיד הנהגת מדינת רוסיא אחרי המהפכה.

כ"ק הי' מחברי המובחרים מטעם "אחדות ישראל"[2], ונסע לפטרבורג לאסיפת הנבחרים ("אוצרעדיטעלנע סאבראניע")[3]. את כ"ק אדמו"ר הרש"ב זצ"ל ליווה ושימש התמים האברך ר' שמואל כצמאן.

בעמדם בתחנת העיר אריאל (בין ראסטאוו ובין מאסקווא), ביקש כ"ק את ר' שמואל שירד מהמרכבה ויקנה עתון. ר' שמואל בא עם העתון, וכ"ק ביקש אותו שיקרא, וקרא לפני כ"ק באותיות גדולות, שהבאלשעוויקען (היינו הקאמוניסטן) עשו מרד, ותפסו את חומת "סמאלני" בפטרבורג, ששם נמצא כל המיניסטעריום[4] של קערענסקי, והשר קערענסקי והרבה משריו נסו ברחו לנפשם לחוץ לארץ למדינות שונות, והקאמוניסטן תפסו את רסן המלוכה והממשלה, והועד שהי' צריך להתקיים משלוחי הנבחרים בטל[5].

ויאמר כ"ק אדמו"ר הרש"ב לשמואל כצמאן: עתה יש לייסד מלמדים וישיבות בכל עיר ועיר. ואמר: אף שבטל הועד, אף על פי כן נמשיך דרכנו למאסקווא (היינו שהבאלשעוויקן בטלו את ה"אוצרעדיטעלנע סאבראניע", אם כן אין טעם לנסוע למאסקווא, מכל מקום לא חפץ לנסוע מאריאל חזרה, אבל המשיך דרכו עד מאסקווא. כנראה בנסיעה זו של כ"ק פעל חלישות בתוקף של הקאמוניסטן. זהו רק דעתי).

[ועוד אמר כ"ק: אין אני רואה סוף למלכות קאמוניסטן, אבל סוף כל סוף יהי' לה סוף. אבל בכתבי זאת מסתפק הנני אם אמר זאת אז להת' שמואל כצמאן, וכמדומה שאמר זאת בשנת תר"פ לפני ההסתלקות].

שליחותו של כתריאל גורביץ'

אחרי שבא כ"ק ממאסקווא לביתו, לעיר ראסטאוו ע"נ דאן, קרא להתמים ר' כתריאל גורעוויטש בן עירי – שהי' לומד אז בגרוזיא – שיבוא לראסטאוו. ונתן לו כ"ק משרה, וקצב לו שכירות טובה מדי חדש בחדשו, שיסע מעיר לעיר בחבל אוקריינא – הן עיר גדולה והן עיר קטנה – לייסד תלמוד תורה[6].

והיינו למצוא מקום הראוי, בית או בית מדרש, ולאגוד את כל המלמדים דהעיר, שילמדו המלמדים במקום אחד, ויקראו בשם ישיבה, וילמדו בסדר של

---

1. הממשלה שהוקמה אחרי הפלת הצאר ולפני השתלטות הבולשביקים.

2. גוש שהוקם לקראת הבחירות המיועדות כדי לייצג את ציבור שומרי התורה והמצוות (ראה במבוא לאגרות קודש אדמו"ר מוהרש"ב ח"ה ע' 19. וש"נ).

3. על נסיעה זו מספר באריכות אדמו"ר מוהרש"ב עצמו (אגרות קדש אדמו"ר מוהרש"ב ח"ה ע' קכט ואילך). ולפי המסופר שם (ובמבוא שם), מטרת הנסיעה לא היתה השתתפות באסיפת הנבחרים (שמעולם לא התקיימה), אלא התייעצות מקדימה.

4. =ממשלה.

5. לפי המסופר באגרות קודש שם, הידיעה על המהפכה הגיעה לרבי באוריול באמצעות מברק, ורק בעיר טולא הגיע לידו עיתון שכתב על כך ביתר פירוט.

6. על שליחות זו – ראה גם אגרות קודש אדמו"ר מוהרש"ב ח"ה ע' קמט. וש"נ

ישיבה – כתות כתות, מדרגא לדרגא, מהתחלת אל"ף־בי"ת עד לימוד גמרא ותוספות. ואנשי העיר ישלמו שכירות להמלמדים, והאבות ישלמו שכר לימוד לקופת הקהל או לוועד שיבחרו. ואלו שאין ידם משגת לשלם כל צרכם – מתחייב כ"ק לבוא לעזרתם בתמיכה שיש בה ממש.

לערך שנה נסע התמים ר' כתריאל הנ"ל, והצליח ה' בידו בכח המשלח כ"ק אדמו"ר, וייסד במשך תרע"ח וחורף תרע"ט תלמוד תורות בהרבה עיירות, ואם עירה שצריך לעזור לה – שלח לה כ"ק אדמו"ר תמיכה הגונה. כה נמשך עד שנת תרפ"ד, שהגזירות דה"יעווסעקן" והרדיפות על כל קדש בישראל נתחזקו.

[בשנת תרפ"א, וכן תרפ"ב, נסעתי לראסטאוו דרך עיר לאזאוואיע, הנמצאת בין חארקאוו ובין ראסטאוו, וכן סמוכה לפאלטאווא, ואתי עמי היו עוד חברי מהישיבה. וראיתי שסמוך לביהכ"נ עמד בנין, ושם התקיימה הישיבה עם מלמדים טובים, וכל תלמידי העיר למדו שם].

שליח לייסוד תלמודי-תורה. הרה"ח ר' כתריאל גורביץ'

מצב הישיבה אחרי המהפכה

אחרי המהפכה, שגברו הבאלשעוויקען ולקחו בזרוע את הממשלה דרוסיא בידם, הי' עת צרה ליעקב, הן ברוחניות והן בגשמיות.

היוקר האמיר למעלה ראש, המהומה במדינה גדולה, ומצב הישיבה הקדושה בדיני ממונות גרע במאד, וכלכלתה עלתה בקושי גדול. השד"רים של הישיבה לא הי' ביכלתם לנסוע מעיר לעיר, שהי' מסירת נפש ממש, שהדרכים היו משובשות מפני הגייסות. ומשלוח מה שעלה בידם לגבות ולאסוף – לא הי' אמון בם[7], שהבי דואר עבד ברשלנות. ובכן נתרוקן מקורי האמצעים.

הנהלת הישיבה היו מסורבלים בחובות, וחיו ע"י שקבלו הכל בהקפה אצל חנונים. הקצבים תבעו את המגיע להם עבור בשר של חדשים, וכן האופים והחנוונים, כולם זעקו ולא נתנו מרגוע: עד מתי יתנו בהקפה ולא יפרעו להם, שאין בכחם להלוות עשרות אלפים.

שלחו אז שלוחים למאסקווא, שנים מבחורי התמימים תלמידי הישיבה[8], שיעזרו חסידי מאסקווא. ואנ"ש דמאסקווא אזרו חיל ושלחו ע"י השלוחים סך עשרים אלף[9] רו"כ, ורק הי' לשלם חובות הגדולים[10].

ה"חדרים" והשיעורים עוזבים את ליובאוויטש

באותה עת הודיעו מהמשרד לכ"ק אדמו"ר הריי"צ, שהי' אז המנהל פועל, מהמצב הנורא, שנתקו כל מעיינות שמאוקריינא ונסתמו[11], ופנו בשאלה מה לעשות. כ"ק אדמו"ר הריי"צ הודיע לאביו כ"ק אדמו"ר

7. כלומר: גם התרומות שעלה בידי השד"רים להשיג ללא צורך בנסיעה (ונשלחו בדואר) – לא תמיד הגיעו.

8. הכוונה כנראה לתמימים ישראל דז'יקובסון ולייב קרסיק, שעל נסיעתם מסופר באריכות ב"זכרון לבני ישראל" ע' סח ואילך.

9. ב"זכרון לבני ישראל" שם: שמונה עשר אלף.

10. ברשימה אחרת כותב המחבר שהסכום שניתן היה כטיפה מן הים לגבי החובות. אבל מהמסופר ב"זכרון לבני ישראל" שם נראה שרוב החובות שולמו.

11. שכן באותה תקופה נכבשה אוקראינה (ברובה) על־ידי הצבא הגרמני.

מהמצב הנוכחי, ואחרי חילופי מכתבים נתקבל טעלעגראמא מכ"ק אדמו"ר מראסטאוו שהמלמדים והתלמידים יעתיקו לעיר קרעמענצוג[12].

והיתה אסיפה מהנהלת הישיבה, הר"י והמלמדים והמשפיעים, ודנו בכובד ראש מה הכוונה "המלמדים והתלמידים", אם רק תלמידי ה"חדרים" והשיעור[13], או גם הבחורים תלמידי האולם הגדול.

ובאשר לתלמידי ה"חדרים" והשיעור לא ניתן לחם חוקם מהמשרד, כי אם כל אחד אוכל לחם חוקו או אצל בעלי בתים, או מהקופה דהרבנית הצדקנית שטערנא שרה, והוצאות המשרד הם רק לשלם להר"י והמלמדים וכלכלת החדרים בהסקה והדלקה ונקיון, ועיקר ההוצאות הם עבור תלמידי האולם הגדול, שהספיקו עבורם כל צרכם – באו להסכם, שהכוונה להעתקה ע"י הטעלעגראמא היא לא רק להמלמדים מהחדרים, ולא רק להר"י והמשגיחים דהשיעור, כי אם עבור כל התלמידים, אף תלמידי האולם הגדול[14].

תחילה נשלחו תלמידי ה"חדרים", ואח"כ תלמידי השיעור, ובאחרונה – אחרי שיסתדרו – יסעו התלמידים הבחורים דאולם הגדול. ובזה התחיל הגלות מליובאוויטש.

ההסתדרות בקרעמענצוג הי' בחבלי לידה: איש עשיר מקרעמענצוג, הנגיד קריצעווסקי[15], הבטיח שיתן חצר גדול עם בתים עבור הישיבה. אבל עד אשר יתרוקנו ויתוקנו הבתים אין יכולים לקבל התלמידים, ועד שהכינו הבתים ושילחו השכנים עבר זמן הרבה, והוכרחו לשהות באריאל כמה חדשים, והיו מטולטלים כל החורף, עד אשר בא כל דבר על מקומו ונסעו לקרעמענצוג.

תלמידי האולם הגדול ישבו במנוחה בליובאוויטש עד אחר פורים.

אפיית המצות לחג הפסח

באשר נתעכב העתקת בחורי האולם הגדול, והגיע ר"ח אדר, נחלט שקודם יאפו מצת שמורה עבור כ"ק אדמו"ר ובית חיינו, ועבור התלמידים.

קודם פורים נשלח תלמיד לעיר ניחאיעווקע, ששם היו האחים דוליצקי שעסקו בזריעת וגידול חיטה

12. בפרשה זו של היציאה מליובאוויטש קיימים הבדלים רבים בין המסופר ברשימותיו של המחבר לבין המסופר ב"זכרון לבני ישראל" (עמוד סז ואילך). וראה גם "תולדות חב"ד ברוסיא הסובייטית" ע' רכט ואילך). ונעמוד כאן על העיקריים שבהם:

א) זמן הגעת המברק: המחבר כותב שהמברק הגיע לפני עזיבת תלמידי ה"חדרים" והשיעורים, ולכן היה דיון אם הוא מתייחס אליהם בלבד או גם לתלמידי האולם. ואילו ב"זכרון לבני ישראל" מסופר שהמברק הגיע אחרי עזיבת תלמידים אלו, ואחרי נסיעתו של הת' אידל באנק לרוסטוב בתחילת חודש אדר. ומאגרות קודש אדמו"ר מוהרש"ב (ח"א ע' תתפט) משמע כדברי המחבר, שהמברק התייחס לתלמידי השיעורים.

ב) זמן ומטרת נסיעתו של הת' אידל באנק לרוסטוב: לפי המסופר כאן – נסע אחרי פורים כדי להביא את המצות שנאפו בליובאוויטש עבור הרבי. ואילו לפי המסופר ב"זכרון לבני ישראל" – נשלח בתחילת חודש אדר כדי לשאול מה לעשות בתלמידי האולם הגדול.

ג) נסיעתו של הת' יעקב ישראל זובער: לפי המסופר כאן הצטרף לנסיעתו של הת' אידל באנק לרוסטוב, ואילו לפי המסופר ב"זכרון לבני ישראל" – נסע לאריאל עם תלמידי השיעורים.

ד) אופן משלוח ה"שמורה" לרוסטוב: לפי המסופר כאן נשלחו מצות אפויות ע"י הת' אידל באנק (כנ"ל), ואילו לפי המסופר ב"זכרון לבני ישראל" – נשלח קמח ע"י מחבר הספר ר' ישראל דז"יקובסון (בנושא זה ייתכן ששניהם נכונים).

ה) הקבוצה שנשארה בליובאוויטש: המחבר כותב שקבוצה זו היתה בת שלושים תלמידים, ואף הם יצאו לדרך, ובסמולנסק פגש בהם הת' אידל באנק ומסר את הוראתו של הרבי לשוב לליובאוויטש. ואילו ב"זכרון לבני ישראל" מסופר שבבואו של מחבר הספר לליובאוויטש (בתחילת אייר) פגש קבוצה של שנים עשר תלמידים בלבד, שלא עזבו את ליובאוויטש כלל, משום שקיבלו את המברק ששלח הרבי ובו ההוראה להישאר בליובאוויטש.

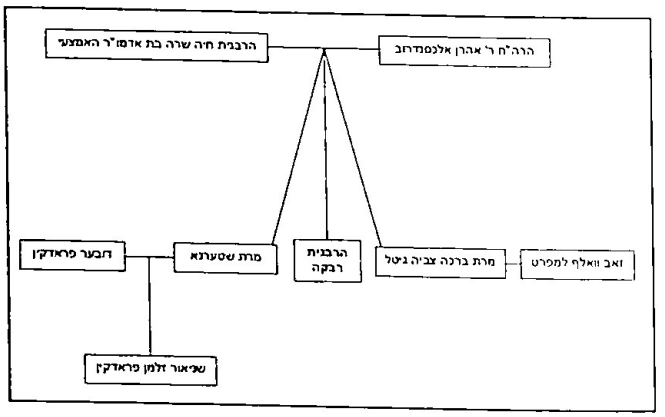
13. שהם התלמידים הלומדים עם מלמדים (בניגוד לתלמידי האולם הגדול, שהיו לומדים לעצמם).

14. כלומר: מאחר שעיקר ההוצאות הם על תלמידי האולם הגדול – הרי מעבר תלמידי ה"חדרים" והשיעורים בלבד לא היה משפר במידה רבה את מצבה הכספי של הישיבה, ולכן לא הסתבר להם שזוהי כוונת הרבי.

15. ברשימה אחרת מסתפק המחבר אם שמו היה קריצעווסקי או סאנדאמירסקי, אך ב"זכרון לבני ישראל" (ע' עח) מופיע השם קריצעווסקי (במפתחות שם מופיע גם שמו הפרטי – פינחס).

למצת שמורה[16], אבל לא הי' די אצלם כמו בשנים הקודמות, ובקושי רב עלה להשיג מעט חטים שמורים. לבית כ"ק חלקו כל הצורך כמו בכל שנה, ועבור התלמידים עלה רק ארבעה פונט[17] לכל תלמיד.

ולהיות שארבעה פונט לכל תלמיד הוא בצמצום גדול, נסע תלמיד אחד לעיר סענא, ששם דודי האחים חיטריק[18] היו מגדלים חטים לשמורה, והי' להם ריחיים של "וואלציך"[19], ולהיות שהי' להם ריחיים, מכרו קמח שמורה ולא חטים. בליובאוויטש היו מהדרים שלא לטחון בריחיים של "וואלציך", מפני שהם של ברזל, והיו מהדרים בריחיים של אבנים. ועוד, מפני שקשה לנקותם. אבל מצד ההכרח קנו קמח שמורה של דודי.

בית הרבנית. בני משפחתה של הרבנית רבקה, שחלקם התגורר בביתה

אבל גם אצלו לא הי' במדה גדולה, ורק ארבעה פונט לתלמיד עלה לחלקו. ועוד, שהי' שעת חירום, ודרוש כמה השתדלות אצל הרשות המקומית להשיג היתר הובאה והוצאה ממקום למקום.

קודם פורים העמידו הריחיים של יד ב"חדר שני" של אולם הגדול, ובררנו את החטים, וקרבנו אל המלאכה, טחינת החטים, אחרי לימוד הדא"ח.

ואחרי אשר טחנו את החטים ורקדו אותם בכברה – התחילו לקרב אל מלאכת האפיה, אחרי פורים. ראשית אפו את המצות לבית חיינו בבית הרבנית ז"ל, שדר שם רק ר' זלמן פראדקין ש"ב של הרבנית הצדקנית[20], והרבנית גיטל[21] – אחות הרבנית הצדקנית רבקה – נסעה למשפחתה. כמו כן אפו המצות שלנו, של התלמידים – קודם קמח של ניחאיעווקע, ואחר כן של סענא[22].

אחרי שהמצה שמורה נאפית, ארזו אותם לשלוח אותם לכ"ק אדמו"ר ומשפחתו לראסטאוו ע"נ דאן, ע"י שני תלמידים: התמימים אידל באנק מגערמאנאוויץ[23] וישראל זובער משצעדרין[24].

כ"ק אדמו"ר הרש"ב אמר אז להתלמיד אידל באנק: שמעתי שהיית במאסקווא עבור מגבית עבור הישיבה, מה נשמע במאסקווא? וענה אידל באנק: אינני מכיר במאסקווא, כי אם את ר' ברוך שלום כהן[25] ואת זלקא פרסיץ. ויאמר לו כ"ק אדמו"ר: "אָט דאָס איז מאָסקווע"[26], רב"ש וז'פ[27].

16. ראה לעיל פרק ו.

17. =מעט יותר מק"ג וחצי.

18. אחי אביו של המחבר (ראה לעיל פרק א).

19. =גלילי ברזל.

20. בן מרת שטערנא אחות הרבנית רבקה (ראה גם "זכרון לבני ישראל" ע' מג). אחזותיו – ראה ספר השיחות תרפ"ז ע' 242. ושו"נ.

21. הרבנית גיטל לעמפערט, שהיתה מתגוררת אף היא בבית הרבנית (ראה "זכרון לבני ישראל" שם). אחזותיה – ראה ספר השיחות שם. ושו"נ.

22. מאחר שהקמח של ניחאיעווקע (שנטחן בריחיים של אבן) נחשב למהודר יותר.

23. אחזותיו – ראה ספר התמימים ע' לה.

24. הרה"ח ר' יעקב ישראל זובער הי"ד, לימים אב"ד שטוקהולם ואח"כ בבוסטון, שם נהרג בידי מרצחים. מחבר שו"ת זכרון יעקב. אחזותיו – ראה "תולדות חב"ד ברוסיא הסובייטית" ע' שסג-ד. "חסידים הראשונים" ח"ב ע' 235 ואילך. ועוד.

25. אחזותיו – ראה אגרות קודש אדמו"ר מוהריי"צ ח"ד ע' תט ואילך. ועוד.

26. =זוהי אכן מוסקבה.

קבוצה ראשונה – מליובאוויטש לפולטבה

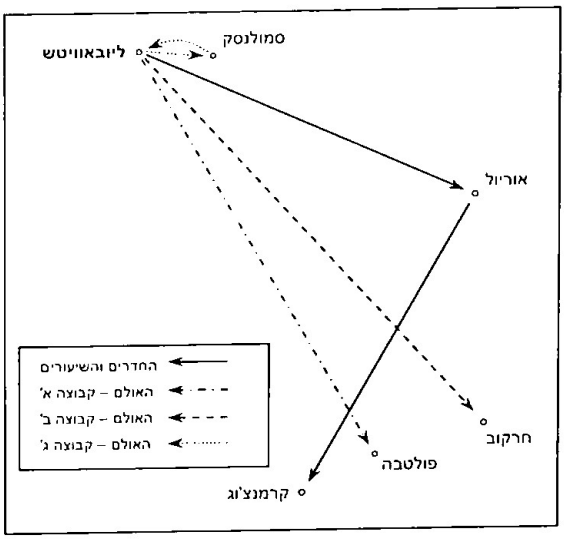
שני שבועות[28] לפני חג הפסח התחילו להעתיק מליובאוויטש לקרעמענצוג את תלמידי האולם הגדול. וסדר הנסיעה – תלמידי האולם הגדול חלקו לחבורות:

כתה ראשונה – התמים המשפיע (אז הי' קודם חתונתו, והי' מהתלמידים) ר' שלמה חיים קעסעלמאן, ואתו עשרה תלמידים.

המה באו עד העיר פאלטאווא, ועל בית הנתיבות עמדה פלוגה של אנשי חיל מה"הקראסנא־גווארדייצעס" (בני־חיל האדומים), שכן קראו את אנשי הצבא של הקאמוניסטן. בראותם את בחורי הישיבה נפלו עליהם בצעקה והעלילו עליהם שהם "שפיאנען" (מרגלים), והעלילו עליהם כמה בלבולים ועלילות, ואסרו אותם וסגרום במרכבת של בית הנתיבות שמובילים בהמות וסחורות, והתחילו לירות עליהם בקנה רובה דרך נקבי כותלי המרכבת. והשי"ת נתן בלבו של התמים שלמה חיים והורה שישכבו על רצפת המרכבה, ושכבו כל המעת לעת, ובזה נצלו ממוות ממש, ובדרך נס לא ניזוק אף אחד.

אנ"ש חסידי פאלטאווא, כאשר הגיע אליהם השמועה שעשרה בחורים מישיבת תו"ת נמצאים בצרה גדולה (אינני יודע בבירור איך נודע להם[29]), הבהילו את ה"פאקוראור"[30] שיפעל על ה"קאמענדאנט"[31] של תחנת פאלטאווא דמסילת הברזל לשחררם, ובהשתדלות נמרצה וגדולה עלה להם לשחררם, וחופשה ניתנה להם[32].

אבל לקרעמענצוג לא הי' היכולת להגיע, שחיל האשכנזים סבבו את עיר קרעמענצוג לכבוש אותה, כמו שעשו שלום[33] עם לייב טראצקי[34], שיינתן להם פלך אוקריינא וחבל דאן. ובכן נשארו בפאלטאווא.

גלתה ליובאוויטש. התפזרות הישיבה למחלקותיה (התרשים מייצג את המצב בפסח תרע"ח; לקראת סוף השנה הגיעו כולם לקרמנצ'וג)

קבוצה שניה – מליובאוויטש לחרקוב

כתה שני' – לערך עשרים תלמידים, וגם אני בתוכם – נסעו מליובאוויטש שבוע אחרי כתה הראשונה, לערך ר"ח ניסן[35], ונסענו מליובאוויטש עד חארקאוו. הנסיעה בדרך זו מתאחר לערך 12 שעה[36], ואנו נסענו מיום ג' עד ערב שבת קדש. וסמוך להדלקת הנרות הגענו לחארקאוו, בבטחון שאחר ש"ק לנסוע לקרעמענצוג, ותקותנו שהכל מוכן בקרעמענצוג עבורנו. כל החפצים אשר היו בידינו עזבנו למשמרת

27. סיפור זה מופיע גם ב"שמועות וסיפורים" ע' 156, וב"לקוטי סיפורים" ע' רפו.

28. לפי המסופר לקמן, שהקבוצה השניה נסעה בר"ח ניסן, שבוע אחרי הקבוצה הראשונה – נראה שצ"ל: שלושה שבועות.

29. לפי המסופר ב"זכרון לבני ישראל" (ע' עא) נראה שהדבר נודע ע"י נוסעים שהיו יחד עם התלמידים כשנעצרו.

30. אולי צ"ל:"פראקוראר" (=תובע ממשלתי).

31. =מפקד.

32. על פרטי השתדלות זו – ראה ב"זכרון לבני ישראל" שם.

33. ההסכם הידוע בשם "הסכם ברסט־ליטובסק", שבו ויתרה רוסיה הבולשביקית על אוקראינה וחבל הדון.

34. שר החוץ של הממשלה הבולשביקית.

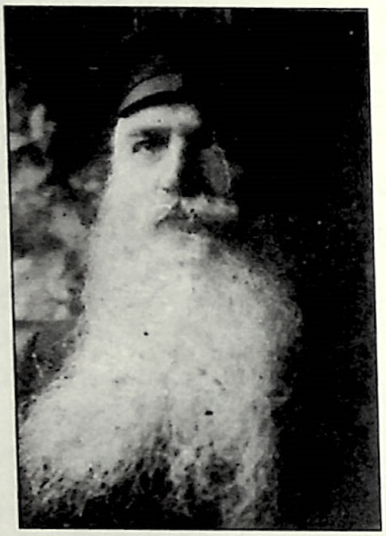
35. לפי המסופר לקמן שיצאו מליובאוויטש ביום ג', היה זה בכ"ח אדר או בו' ניסן.

36. כלומר: בימים כתיקונם נמשכת נסיעה זו 12 שעות בלבד.

לידי מקום שמקבלים לשמירה על התחנה דמסילת הברזל, והלכנו רגלי כל המהלך של שלשה קילומטרים.

בחארקאוו היו עשרה תלמידים שנסתדרו במקום לינה ומקום לימוד משנת תרע"ז[37], וחברותא שלנו ידעו מהם ומקום שהם נמצאים, והלכנו למקום משכנם, והם קבלו אותנו בפנים יפות, ובאו אנ"ש והציעו מקום לינה ואכילה.

בשבת קודש מנחה, והנה פתאום נכנסו לחדרים שנמצאו תלמידי הישיבה שני אורחים חשובים: החסיד ר' אברהם קאצענעלנבויגן[38] הנקרא אברהם קאלווואריער (אביו של התלמיד שלמה קאלווואריער[39]), והחסיד רבי שלום קראל מדווינסק[40] (דוד התמים חיים משה אלפרוביץ[41]).

אורחים חשובים. הרה"ח ר' שלום קרול

וספרו לנו, שהיו בחג הפורים אצל כ"ק אדמו"ר בראסטאוו ע"נ דאן, ונסעו הביתה להגיע על חג הפסח להאמעל, ובאו עד חארקאוו. בבואם עד התחנה דחארקאוו להוודע מתי יסע המרכבת להאמעל, אמרו להם שאין יכולים להגיע להאמעל, שחיל האשכנזים כבשו את האמעל. ור' שלום קראל הוציא מצלחתו ספר מראי מקומות מסילת הברזל, להתיישב איך אפשר להגיע לביתו על חג הפסח.

איש חיל אחד אשר עמד שם על התחנה, בראותו שני אנשים מזוקנים, ובראותו ספר המראה מקומות של מסילת הברזל בידו של רש"ק, העליל עליהם שהם מרגלים, וצוה להם שילכו אתו לה"קאמענדאנט" ששמו קים, איש אכזר אשר לא יוכל לרחם.

בהלכם עם האיש חיל בקשו מאתו רחמים שיעזבם לנפשם, והספר שבידם הוא רק מראה מקומות איך לנסוע, ואינם מרגלים, וגם יתנו לו מתנה טובה. וה"קראסני־ארמייץ"[42] עוד התחיל לצעוק עליהם, שהם מרגלים וחפצם עוד לתת לו שוחד. וכה הביא אותם לה"קאמענדאנט" קים ימ"ש, והלה – בלא חקירה ודרישה – לא שמע מה בפיהם להתנצלות, ופקד שיוציא אותם להמסילה השביעית, ששם דנו למיתה ר"ל את כל אחד ע"פ פקודת ה"קאמענדאנט".

האיש חיל סגר אותם במרכבת של מובילי תבואה, והתחילו לומר תהלים ווידוי בקול בכי תמרורים, שראו שממש קרב יומם במיתה משונה ר"ל.

נערה עברי' עברה דרך המרכבה ושמעה קול בכייתם, ונכנסה עמהם בדברים, מה ראו על ככה ומה הגיע אליהם. ויספרו לה כל אשר אירע להם. ותאמר להם שניכרים דברי אמת שרק עלילה עולל עליהם האיש חיל, והיא תשתדל אצל ה"קאמענדאנט" שהוא ממכרי' שישלחו אותם חפשי. וה' שמע לקול בכייתם ותפלתם, ופעלה אצל ה"קאמענדאנט" וביטל הגזירה. וישבו ימים אחדים סגורים, ובשבת קדש אחר חצות היום באה הנערה ושחררה אותם ע"י ציווי ה"קאמענדאנט".

אחר ש"ק, ביום א', הלכנו אנחנו ויהודא ריזיק מסענא, מתלמידים הקשישים, לתחנת מסילת הברזל,

---

37. כמסופר בפרק הקודם.

38. לימים התיישב בחרקוב (כמסופר לקמן פרק כ). אחותיו – ראה "ספר הזכרונות – דברי הימים" ע' קו ואילך. ב"זכרון לבני ישראל" ע' פז וב"זכרונותי" (לוין) עמוד לב (ועוד) הוא מכונה "ר' אברהם **קצנלסון**".

39. נזכר לעיל (ע' 286) וכן ב"זכרון לבני ישראל (שם) בכינוי "אווראוויטשער" (מהעיירה אווראוויטש הסמוכה להומיל). ואולי קודם לכן התגוררו בעיר קלווריה שבליטא.

40. לימים בוורשה. נזכר גם ב"ספר התמימים" ע' עח וב"תשורה" משמחת משפחות אלפרוביץ־אוירכמן (טבת תשס"ה) ע' 71-70.

41. אחותיו – ראה "תשורה" שם ע' 65 ואילך.

42. =איש הצבא האדום.

ושאלנו איזו זמן יוצא המרכבת לקרעמענצוג, ואמרו שאינם יודעים. והלכנו לה"קאמענדאנט", והראנו לו את הכרטיס שיש לנו לנסוע עד קרעמענצוג, וענה לנו שאין שום קישור עם קרעמענצוג, שחיל האשכנזים יחד עם חיל פעטליורא[43] כבשו את העיר, ואין נוסעים רק עד פאלטאווא.

ראינו שמוכרחים אנו להשאר ולחכות עד אשר חיל הגערמאנים יבואו לחארקאוו, ולהסתדר במקום לינה ותבשיל, שיתארך הזמן עד שנוכל לנסוע לקרעמענצוג. נסתדרנו במקום התלמוד תורה בלינה ובישול, למדנו בביהכ"נ "מעשצאנער שול" (היינו ברחוב מעשצאנסקי)[44], והת"ת הי' סמוך ברחוב נאברעזשניע, מהלך חמשה רגעים.

היעלמותו של הת' זלמן דוד מיכלין

ביום ב' או ג', באמצע היום, התבוננו התלמידים, והנה התלמיד התמים נפלא משכיל ועובד זלמן דוד מיכלין מעיר אמלין[45] איננו[46]. והיינו טרודים ומודאגים מאד משלומו, שהמהומות והעלילות היו בעיר ובכל מקום, נשמעו יריות קנה רובה בכל רגע, וניכר על פני כל העיר שדבר גדול בקרוב יהי'[47].

כל היום חיפשנו את זלמן דוד, ולא מצאנו אותו. ביקשנו יהודי אחד שנקרא זאקאלשאנסקי[48], שהוא "קאך־לעפיל"[49] בכל העיר, שיתוודע הן אצל המשטרה, הן בבית החולים ובהתחנה, שהוא נכרי בעיר, אם אפשר שאירע ח"ו עמו אסון. זאקאלשאנסקי הנ"ל התוודע בכל מקום ואין שום ידיעה ממנו. והדאגה עבורו גדלה אצלנו עד מאד.

לעת הערב בא אחד מהתלמידים, ואמר שהוא ראה בבקר את זלמן דוד עוסק בדברים ובחפצים שלו, וקיבץ דברים נחוצים בארגז הדרך שלו, ושאל אותו להיכן הוא נוסע, ואמר לראסטאוו. וממש נשמנו לרווחה.

קבוצה שלישית – מליובאוויטש לסמולנסק ובחזרה

כתה שלישית – כשלשים איש מהתלמידים, עם ר' שילם המשגיח והמשפיע. אחרי נסיעתנו באו לרודניא, ונסעו עד סמאלענסק, והגיעו לסמאלענסק שבוע קודם הפסח. שם צריך להחליף לנסוע עם מרכבת הנוסע לחארקאוו, ובחארקאוו להחליף לנסוע במרכבת הנוסעת לקרעמענצוג.

חזר עם שליחות מהרבי. הרה"ח ר' אידל באנק

והנה לקראתם באו הת' אידל באנק (או כמו שקראו אותו בישיבה: אידל גערמאניצער), שחזר מראסטאוו אחרי שהי' שליח להביא את המצה שמורה לכ"ק אדמו"ר ומשפחתו, ולפניו ר' שילם עם שלשים תלמידים מחכים לנסוע קרעמענצוגה.

ויאמר אליהם: סיפרתי לכ"ק אדמו"ר שועד הישיבה כולם כאחד הסכימו שכל המחלקות, הן הגדולות והן הקטנות, צריכים לנסוע לקרעמענצוג. ואמר לי שתומ"י אסע ואומר לשילם שלא יסעו אלו שנשארו, ואלה שנסעו יחזרו חזרה לליובאוויטש, כי הכוונה

43. צבא שדגל באוקראינה עצמאית, ופעל בשיתוף פעולה עם הגרמנים.

44. על בית־כנסת זה – ראה באריכות לקמן פרק טז.

45. אחדותיו – לעיל ע' 305.

46. ברשימה אחרת כותב המחבר שהדבר אירע אחרי חג הפסח, אבל מהמשך הדברים נראה כאמור ברשימה זו (שהדבר אירע בימים הסמוכים לבואם של התלמידים לחרקוב).

47. כלומר: שהמלחמה צפויה להגיע אל העיר.

48. נזכר גם לעיל ע' 275.

49. =חטטן, "ידו בכל".

שרק תלמידי השיעורים וה"חדרים" יסעו לקרעמענצוג, וזמן כזה היום שאין יכולים להתדבר[50]. והסכימו כולם שלעת עתה צריך לחזור לליובאוויטש.

המשפיע ר' שילם קוראטין עם התלמידים חזרו מסמאלענסק חזרה לליובאוויטש, ולנסוע איש שיאמר לנו לחזור לא עלתה בידם, שגם פאלטאווא היתה ביד צבא הגערמאנים[51].

בליובאוויטש נשארו המשפיעים והמשגיחים, וכשלשים איש מהתלמידים. הם חגגו חג הפסח בליובאוויטש, וחבורתנו בעיר חארקאוו, וחבורה שניצולו בפאלטאווא חגגו בשמחה בעיר פאלטאווא, והכל הי' שלום.

הישיבה בחרקוב

נחנו, יותר משלשים תלמידים[52], היינו בחארקאוו. מהם תלמידים שעמדו בשידוכין ומחמת המלחמה נתעכבו בליובאוויטש, כמו חיים מאיר ליס, ברוך "פוילישער" פרידמאן[53], צבי גאר[54] ועוד. בחרנו מהם למשפיע עבור כתה שלי, שמעט אור הדא"ח טעמנו, את צבי גאר, שכ"ק אמר עליו "מאלענק אלי אודאלענקא" (קטן הוא, אבל משובח הוא)[55], את ברוך פרידמאן משגיח על לימוד הדא"ח, ואת חיים מאיר ליס משגיח על נגלה.

למדנו בביהכנ"ס "מעשצאנסקי" בעזרת נשים, והתנהלנו בסדרים שבאולם הגדול: בבוקר – לימוד דא"ח שתי שעות, ויש אשר התמידו לעסוק עוד שעה בלימוד דא"ח. אח"כ – תפלה בצבור, ולאכול סעודת הבקר. ומשעה שתים־עשרה – לימוד גפ"ת עד שעה שביעית, ואחר מנחה – סעודת הערב, ומשעה 8 עד 11 – לימוד דא"ת.

למחרתו של פסח היינו עסוקים למצוא לחם לאכול, שלא בבית האופים לחם, שהעיר היתה מוקפת מצבא הגערמאנים, וסביב העיר קראסנא־גווערא עצרו בעדם. בעוד ימים אחדים אחרי חג הפסח כבש צבא הגערמאני את חארקאוו, והיתה הרווחה. אתו עמו בא העטמאן[56] סקאראפאדסקי[57] וגם פעטליורא, וצבא הגערמאני עזר להעטמאן לגרש את פעטליורא בלי שום רעש, רק שלום ושלוה.

אחר ל"ג בעומר בא הרב התמים יעקב ברוך קאראסיק, ונטל ההשגחות נפל עליו, שכל אלו שנמנו[58] עזבו את עבודתם שנמנו עלי', שהרי הוא ממונה בשם כ"ק אדמו"ר.

הרה"ת ר' יעקב ברוך קאראסיק הי' עובד ה'. הי' טועם אחר התפלה דבר מה, וכל היום הי' משגיח. הן בזמן שבאו התלמידים ללמוד דא"ח בבקר הי' בא להשגחה, וכן כל זמן לימוד הנגלה, וגם בערב בעת לימוד דא"ח, והי' משיב לשאלות לכל אחד. ובלילה הי' בא, לאחר לימוד דא"ח אחר שעה עשתי עשר, והי' סועד סעודת ערב (ובאמת היתה גם סעודת צהרים). ובאשר הי' בעל מעשה והמון סיפורים ששמע מחסידים, ובכל יום ישבנו עד שעה שני' בלילה, מובן שאחרנו לחצי שעה ללימוד הדא"ח. ובכל יום הי' אומר: היום לא נשב כל כך מאוחר, אבל משהתחיל לספר סיפורים שכח על הזמן.

---

50. כלומר: הרבי הביע את צערו על חוסר התקשורת מפני תנאי הזמן.

51. נראה שר' שילם וחבורתו לא ידעו על התלאות המוצאות את הקבוצות הקודמות, וסברו שהכל נמצאים בקרמנצ'ג שהדרך אליה עוברת דרך פולטבה.

52. עשרים שהגיעו מליובאוויטש, ועוד עשרה שכבר היו בחרקוב קודם לכן.

53. אודותיו – ראה "ספר התמימים" ע' סז. מהמסופר ב"תולדות חב"ד ברוסיא הסובייטית" (ע' רלד) משמע שכבר בחודש שבט נתמנה למשגיח הקבוצה שהיתה בחרקוב.

54. אודותיו – ראה ספר התמימים ע' לט.

55. בספר התמימים שם: "אַ קליינער, נאָר אַ הדר" (=קטן, אבל הדר).

56. =כינוי למנהיג אוקראיני.

57. אותו העמידו הגרמנים בראש ממשלה חדשה שהקימו באותה עת.

58. כלומר: אלו שמונו קודם לכן לתפקידי השגחה על ידי הבחורים עצמם.

כאמור לעיל, מקום לינתנו הי' בתלמוד תורה, ברחוב תארקאווסקי נאבערעזשניע, וגם מקום בית התבשיל הי' שם.

אחורי הת"ת נמצא המושב זקנים שבנה העסקן בוראס[59] ברוב פאר והדר, ופתח הי' לעבור מהת"ת להמושב זקנים. אז נתודע לנו ששם נמצא החסיד ר' חיים פוטערפאס ז"ל, זקנו של ר' מנחם מ' פוטערפאס. הרבה פעמים ביקרנו אותו, והרבה ספורים סיפר, מה שידע וראה בעצמו.

הי' חסיד של כ"ק אדמו"ר מוהר"ש, והי' בקי בזהר וספרי דא"ח. עיקר מה שדיבר – במה שמבואר באיזה ענין בזהר, ואיך מפרש הזהר הרבה פסוקים, ובעניני דא"ח, איך מבוארים הרבה ענינים. גם סיפר שאחרי הסתלקות כ"ק אדמו"ר מוהר"ש התקשר אל כ"ק הרז"א, שהרבה זמן ישן אצלו, בחדר השינה של הרז"א. חבל שאיני זוכר דבר מה שסיפר, והענינים שביאר.

מ"כ בחארקאוו. איזה שנה נפטר – איני יודע.

סיפורו של זלמן דוד מיכלין

אחר חג השבועות בא זלמן דוד מיכלין (אמלינער) מראסטאוו, וכולנו שמחנו לראות אותו שלום ושמח בפנים שוחקות. והביא אתו שלשה מאמרי דא"ח ששמע מכ"ק אדמו"ר מוהרש"ב בחג השבועות, ובשבת חזר לפנינו על המאמרים. זלמן דוד הי' חוזר מופלא, שחזר כאילו אנו שומעים מפי כ"ק אדמו"ר, בדיבור רהוט וחלקת לשונו החדה.

וסיפר לנו את מה שאירע עמו:

ביום א' – כאשר נודע שאין דרך להגיע לקרעמענצוג – בראותו שמליובאוויטש נסענו ואל מקום שקווינו לא הגענו, עלה בדעתו: איך זהו שכ"ק אדמו"ר אמר שיסעו לקרעמענצוג ועתה אין יכולת להגיע לשם? וע"כ החליט שמוכרח הוא לנסוע לכ"ק ולספר ולהודיע מה שנעשה – איך שכתה אחת נסעה עד לפאלטאווא, וכתה שני' הגיעה עד לחארקאוו, וכתה שלישית עומדת נכון לנסוע מליובאוויטש – שבישיבת ליובאוויטש אין מקרה.

כשבא לראסטאוו וסיפר לכ"ק אדמו"ר את הידיעה, אמר: בלבול בעולם, בא זמן כזה שאין יכולים להתדבר, שמפורש ב"דילוג־רב"[60] שישלחו לקרעמענצוג רק המלמדים ותלמידיהם, שזהו מובן שהכוונה היא על תלמידי החדרים והשיעור, לא על המשפיעים והמשגיחים דאולם הגדול.

ויאמר לו כ"ק לזלמן דוד שיסע תומ"י לחארקאוו, וכל החברותא – שעתה היתה שלשים בחורים – יסעו תומ"י חזרה לליובאוויטש קודם חג הפסח. וילך לכ"ק בנו אדמו"ר הריי"צ, המנהל פועל, ויתן לו על הוצאות הדרך.

וילך רז"ד לתחנת המרכבת, והגיע למוכר כרטיס נסיעה לקנות כרטיס עד חארקאוו, ויאמר לו הגזבר: עד חארקאוו אין מוכרים כרטיס, כי לחארקאוו אין יוצאים מרכבות, שחיל הצבא[61] מתקרבת אל העיר, רק ללאזאוואיע[62].

וילך חזרה העיר לבית כ"ק, ויאמר לכ"ק אדמו"ר הריי"צ שאין נותנים כרטיסים, רק עד לאזאוואיע. ויאמר לו כ"ק אדמו"ר הריי"צ: צריך לשאול את אבי כ"ק אדמו"ר מה לעשות. ויכנס וישאל את כ"ק אדמו"ר, ויאמר לו שילך ויקנה כרטיס עד לאזאוואיע, וכאשר חיל האשכנזים ייכנסו ללאזאוואיע – אז יסע לחארקאוו ויאמר להתלמידים שיסעו חזרה לליובאוויטש.

וילך ז"ד חזרה להתחנה לקנות כרטיס עד לאזאוואיע, ובבואו להתחנה אמר לו הגזבר: ללאזאוואיע אין מוכרים כרטיסים, רק עד סינעלניקאווע יכול לקנות כרטיס.

---

59. ראה ביתר אריכות לקמן פרק טז.

60. =טלגרף, מברק.

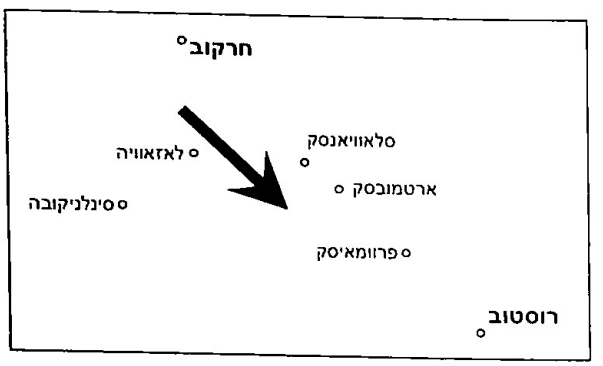
61. הכוונה לצבא הגרמני-אוקראיני, שהתקדם לקראת השלמת כיבוש אוקראינה וחבל הדון בהתאם להסכם ברסט-ליטובסק.

62. עיר בפלך תורקוב שהיתה רחוקה יותר מהחזית.

וילך שוב העירה, ויספר למנהל כ"ק אדמו"ר הריי"צ שרק עד סינעלניקאווע מוכרים כרטיסים. ויאמר לו כנ"ל: צריך לשאול את פי כ"ק אבי מה לעשות. וכאשר נכנס לכ"ק אדמו"ר הרש"ב, אמר לו כ"ק שילך ויקנה כרטיס עד סינעלניקאווע, וימתין עד שיבוא חיל האשכנזים, ויסע לחארקאוו ויאמר להבחורים שיסעו חזרה לליובאוויטש.

וילך חזרה להתחנה לקנות כרטיס מסע, ובבואו להתחנה אמר לו הגזבר: עתה אין מוכרים אף לסינעלניקאווע, כי אם לפערוואמאיסק[63].

וילך חזרה לעיר כמו קודם, ויספר לפני כ"ק המנהל אדמו"ר הריי"צ שרק עד פערוואמאיסק יכולים להגיע. ויאמר לו כ"ק אדמו"ר הריי"צ כמו שני פעמים הקודמים, שצריך לשאול את פי כ"ק אדמו"ר אביו.

החזית מתקרבת. התקדמות הגרמנים לעבר רוסטוב שיבשה את תנועת הרכבות

ונכנס לכ"ק אדמו"ר, ויאמר לו כ"ק אדמו"ר: נסינו זה שלשה פעמים ולא עלה בידינו, אם כן אין עצה כי אם שיישאר פה עד עבור חג הפסח, ואז יראו איך יפול דבר. ויישאר זלמן דוד עד אחר חג השבועות.

מחרקוב לקרמנצ'וג

לחג השבועות באו הרה"ת המשפיע והמשגיח ר' שילם קוראטין ומנהל המשרד ר' אליעזר קאפלאן, והם אמרו שאמצעים לנהל את הישיבה אין נמצא עתה, ששילוח שד"רים סכנה גדולה, והדלות והעוני גדל, שגזלה הממשלה את הבתים, את כל בית מסחר ואת כל בתי עשי', ומיני מאכל קשה להשיג, אפילו מלח אין בנמצא.

עד שכ"ק אדמו"ר הרש"ב הסכים שכל המשפיעים והתלמידים – הן מחרקוב, הן מפאלטאווא, והן אלו שנשארו בליובאוויטש, וכן תלמידי שצעדרין – יעברו לקרעמענצוג[64], שם הרה"ח הגביר הנדיב התמים יחיאל צבי הירש גוראר' הי"ד קנה עבור הישיבה בית ברחוב קיעווסקע 26, ארמון מפוארה עם חצר רחבת ידיים, הכילה עשרים וחמשה חדרים. הי' שם אולם גדול ללמוד, חדרי אכילה וחדרי שינה עבור לערך מאה תלמידים.

אבל ימתינו עד קרוב לר"ה, שהבית שנתן הגביר הנדיב התמים צבי הירש גוראר' לטובת הישיבה צריכה לבני ביתו, עד שיגמור בית אחר שבונה לעצמו. גם אנחנו, חבורתנו והחבורה שבפאלטאווא, מוכרחים היינו לשבת על מקומותינו עד אשר יהי' פנוי הבית המיועד עבורנו בקרעמענצוג.

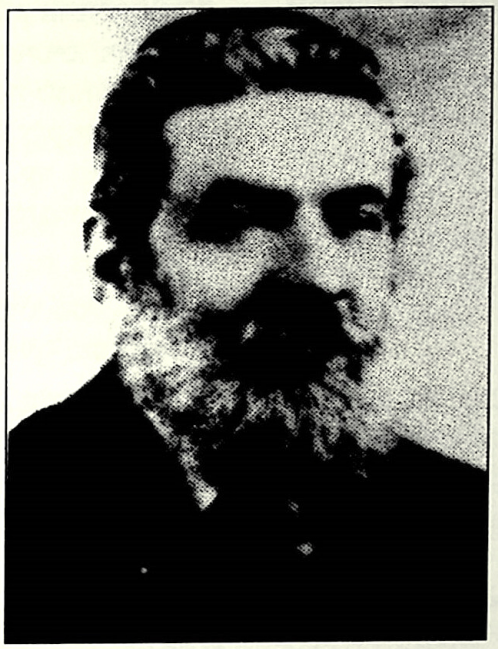
63. ברשימה אחרת הסדר הוא הפוך – תחילה נאמר לו שניתן לנסוע עד סלאוויאנסק או באחמוט ("הנקראת עתה פערוומאיסק"), ובפעם הבאה נאמר לו שניתן לנסוע רק עד סינלניקובה. אבל הסדר ברשימה זו מסתבר יותר, שכן סינלניקובה נמצאת הרחק מערבה מפרוומאיסק, ומסתבר שנכבשה לפניה. נוסף לכך יש להעיר, שבאחמוט אינו שמה הקודם של העיר פרוומאיסק, אלא של העיר ארטמובסק הסמוכה.

64. ברשימה אחרת כותב המחבר שהוראה זו הגיעה בחודש מנחם-אב.

ר״ח אלול באה הבשורה שיכולת לבוא לקרעמענצוג, וראשונים היו תלמידים שבחארקאוו. ובאנו לערך עשרה תלמידים, שבית הרה״ת צה״ג טרם נגמרה, אבל לערך חמשה חדרים נתנו לנו, ונסתדרנו שם.

סמוך לרחוב שעמד שם הארמון המיועד עבור הישיבה, ברחוב הסמוך, עמדה בית כנסת הנקרא ״נעמיץ שול״, שייכת לאיש גביר גדול, וניתן לנו רשות ללמוד שם. גם סמוך לבית הכנסת בית עם שלש מקוואות: א) מקווה של מעיין, ולהגיע לה ע״י שליבות הרבה. ב) מקוה של מי גשמים, ע״י חיבור השקה. ג) מקוה לפי דעת כ״ק אדמו״ר, מקוה על גבי מקוה.

בכלל, מחג הפסח תרע״ח עד אחר חנוכה תרע״ט הי׳ שלום ושלוה באוקריינא. חיל הצבא של מדינת אשכנז פשטו באוקריינא עד אחר נהר דאן, ומסרו הנהגת מדינת אוקריינא בידי העטמאן סקאראפאדסקי, והשגיחו שתתנהג על פי סדר, כמו בשנים טובות. גם העטמאן סקאראפאדסקי נהג עפ״י פקודי חיל־הצבא של האשכנזים. כל בתי מסחר היו פתוחים, וכל בתי־חרושת עבדו ״אויף פארע״[65].

תרם בית עבור הישיבה. הרה״ח ר׳ יחיאל צבי גוראריה

התלמידים לאט לאט נתקבצו, וכן התלמידים מהשיעור בבתי קריצעווסקי נסתדרו. קרוב לשנה ישבה הישיבה בשלוה והשקט והפריחה, ונתוספו תלמידים הרבה, ועלה מספרם כמאה וחמשים אברכים בחורים מבני ח״י ולמעלה, לבד תלמידי השיעור שנמצאו ברחוב אחר, בבתי הגביר קריצעווסקי.

65. =במלוא הקיטור.

פרק יא • תרע"ט

תוהו ובוהו

תשרי ברוסטוב

קרוב לזמן ר"ה נתפשטה חולי "ספאנקע"[1]. גם אני נחליתי במחלה זו.

התמים ר' לייבל קאראסיק[2] (או על שם עירו לאפיטצער) – אח להמשגיח התמים הרב יעקב ברוך – בא מליובאוויטש, ונחלה פה ב'ספאנקע'. וגם, בהיותו בעיר ארשא[3], והלך על הגשר, ושם נלחמו שתי כתות – כתה אחת שהיתה נגד שלום טראצקי עם האשכנזים, וכתת טראצקי – וירו זה על זה, והגשר בתוך, ור' לייבל בתוך, ומורא עלה על לבו, וירש מזה שלפעמים הי' גונח בלבו.

כאן עמד ה"שאלאש". חצר הבית ברחוב בראטסקי

כל התלמידים נסעו לר"ה תרע"ט לראסטאוו, והרופא אסר עלינו לנסוע, באשר מחלת "ספאנקע", אם אין נזהרים, חוזרת כמה פעמים. אבל אחר ר"ה הסכמנו בינינו שליום הכפורים גם אנו נוסעים לראסטאוו.

לשנת תרע"ט קנו עבור כ"ק אדמו"ר הרש"ב וכ"ק בנו אדמו"ר הריי"צ חצר ברחוב בראטסקי 44. בחצר הי' "שאלאש", היינו כמו שבונים בחצר מקרשים ד' כתלים ושערים רחבים נפתחים, ושם היו מתפללים. אם היו הרבה אנשים, עמדו סביבות הכתלים והשער ושמעו התפילות.

בין יוהכ"פ לסוכות התקיימה החופה של התמים חיים כבש מהומיל[4] בחצר כ"ק אדמו"ר. המסדר קידושין הי' כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב[5]. וצוה כ"ק אדמו"ר להכניס החופה בה"שאלאש", ושם היו הסידורי קידושין.

[בשנת תרפ"א או תרפ"ב (כמדומה) התקיימה החופה של התמים נח גוסינסקי[6] (נקרא "חאסלאוויצער"), וכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ הי' המסדר קידושין, והחופה התקיימה בחצר, ולא בה"שאלאש"].

כל העת הי' כ"ק אדמו"ר מודאג אודות ד' מינים, העיקר אודות אתרוג, דוקא קאלאבריא. ביום קודם ערב סוכות בא שליח מאדעס, מהחסיד הגביר הנכבד

---

1. =שפעת ספרדית. ב"זכרון לבני ישראל" (ע' סד) מסופר שהתפרצות זו היתה בתקופת ר"ה תרע"ח, אבל לאמיתו של דבר מחלה זו כלל לא היתה ידועה עד סוף חורף תרע"ח.

2. אחותיו – ראה "ספר התמימים" ע' עא.

3. בדרכו מליובאוויטש לחרקוב.

4. אחותיו – ראה "ספר התמימים" ע' נג.

5. על מאורע זה מסופר גם ב"זכרון לבני ישראל" ע' עה. ב"ליובאוויטש וחיילה" (ע' 86) מסופר שהיתה זו אחת משתי החופות היחידות שבהן סידר אדמו"ר מוהרש"ב את הקידושין בעצמו.

6. נזכר גם ב"ספר התמימים" ע' לט.

ר' שמואל נ"ע גוראר', עם אתרוג[7], שהשיג בקושי גדול, ושילם עבורו סכום גדול. והשמחה היתה גדולה מאד, שממש מן השמים ראו צער כ"ק שאין לו אתרוג.

ועוד נס הי', שלמחרת – ערב סוכות – עכבו אלו שנסעו מאוקריינא לראסטאוו[8]. חסידים נסעו ערב סוכות לראסטאוו, ועצרו אותם (כמדומה בתחנת סינעלניקאווע), שממשלת הקאזאקים אמרו שפה תחום אוקריינא, מפה והלאה ממשלת קאזאקין, וצריך רשיון הכניסה לגבולם[9]. ואמרו שאחדים חזרו.

בימים הראשונים ישב כ"ק כל העת בסוכה, עד זמן תפלת שחרית[10], וספר דא"ח בידו, והשגיח שכל אחד רק יעשה ברכה, ולא יעשו הנענועים. אף ר' יצחק מתמיד ור' אברהם דוד פויזנער, שעמדו בסוכה וחיכו עד שיעברו המברכים על הד' מינים, ואז אפשר ירשה אותם כ"ק – אמר להם כ"ק: אין אני יכול לתת רשות לעשות נענועים, שהאתרוג יחיד הוא[11].

להלל והקפות ירד לעמוד כ"ק בעצמו[12], והי' הנאה מרובה לכל המתפללים, שכ"ק התפלל בנעימות נוסח חב"ד ההלל והושענות. ואחר שעשה הנענועים נתן לבנו כ"ק אדמו"ר הריי"צ[13].

בשמיני עצרת, תומ"י אחרי מעריב, רמז כ"ק שיאמרו "אתה הראת" ויתחילו הקפות. אחרי שאמר כ"ק פסוק ראשון, כבדו לר' שילם ועוד חסידים, וראו שאין איש מהמכובדים. הם ידעו שעושים, כמנהג בליובאוויטש, הפסק גדול בין מעריב להקפות[14], לכן ישבו ונועדו להתוועד. ושלחו לקרוא אותם, ובאו כשהם בגילופין.

בליל שמחת תורה, אחרי המאמר בבית כ"ק, העמידו שולחן קטן וכסא לכ"ק[15]. מפני הדוחק נתפרק לפרקים השולחן, וישב כ"ק אדמו"ר על הכסא וכל העם סביבו[16].

התמים ירוחם גארעליק מבאברויסק[17] התחיל לבכות בקול, ואמר כ"ק אדמו"ר: הנו מבלבל אותי, ושתק לרגע. וכ"ק המשיך לדבר עוד שיחת קדש, ונתעורר עוד לבכות, ואמר כ"ק: הוא מבלבל את שמחתי. ומוכרחים היו לדבר על לבו, או שיוכל להרגיע את עצמו, או שיצא מבית כ"ק.

אבל בכלל, הן כ"ק אדמו"ר והן כל החסידים הנוכחים היו בשמחה. לא ידעו את אשר עומד בפנינו, חורף בגזירות קשות לא עלינו.

השלטון עובר מיד ליד

כאמור לעיל, מחג הפסח תרע"ח עד אחר חנוכה תרע"ט היו שלום ושלוה באוקריינא. אבל בסוף תרע"ט וחורף תר"פ התחילו המהומות.

בחורף תרע"ט מרדו באשכנז במלכם, והעמידו משטר עממי, ונתבטל שלום טראצקי. וחילות אשכנז הנפוצים באוקריינא ובכל מקום עזבו את אוקריינא וכל הארצות שכבשו, ונקראו לבוא לאשכנז.

הממלכות שהיו נגד אשכנז עשו שלום, אך צרות גדולות היו באוקריינא ורוסיא הלבנה. באוקריינא תפס הממשלה הצורר פעטליורא ימ"ש עם האספסוף

---

7. על כ"ק מספר גם ב"ליובאוויטש וחייליה" ע' 31 וב"זכרון לבני ישראל" ע' עה.

8. ואילו השליח שהביא את האתרוג נסע יום קודם לכן, ולכן לא עוכב.

9. כלומר: הקוזקים הכריזו על חבל הדון – שבמרכזו רוסטוב – כמדינה עצמאית, ומנעו את הכניסה אליו ללא אשרת כניסה.

10. לקבל את פני החסידים שבאו לברך עת אתרוגו (שהיה היחיד בעיר, כאמור).

11. כ"ק מספר גם ב"זכרון לבני ישראל". אבל ב"ליובאוויטש וחייליה" מספר שלאחדים (ביניהם ר' ברוך שלום כהן, אבי מחבר הספר) רמז הרבי לנענע.

12. מאחר שהאתרוג היחיד היה ברשותו, כאמור.

13. ב"זכרון לבני ישראל" שם מספר שגם לבנו הריי"צ לא הניח לנענע.

14. ולא ידעו שהפעם הורה הרבי אחרת.

15. להתוועדות ליל שמחת תורה.

16. כ"ק מספר גם ב"זכרון לבני ישראל" ע' עו.

17. אחותו – ראה "ליובאוויטש וחייליה" ע' 87 וע' 230. "ספר התמימים" ע' מא.

אשר עמו. היידמאקים[18] "פאגראמטשקעס"[19] פשטו בכל עיר ועיר, ועשו פאגראמען ר"ל בכל עיר ומושב של יהודים, וכמה עיירות נחרבו על ידם, והיו ר"ל הרוגים רבים על קידוש השם, הי"ד.

אך לא האריכו ימים. לא ארכו רק כשני חדשים ששלט פעטליורא, וגבר טראצקי עם חיילי רוסיא הקאמוניסטן, ונלחמו עם ההיידמאקים, וגרשו את פעטליורא, ונס לפאריז ושם נהרג, כן יאבדו כל אויבין ה'. והאספסוף שלו נס איש איש לכפרו.

אף ששקטה העיר, אך צרות לא נחסרו. בבואם אסרו את עשירי העיר, אלו שהיו מחזיקים את הישיבות, ובישיבות סבלו ממחסור אמצעים, וגם לחם לאכול הי' מחסור, ונתנו לחם במשקל. ולבד זאת, בשבוע אחת קראו את כל העיר לעזור לנקות את העיר ואת בית הנתיבות, וגם באו להישיבה וגזרו עלינו לעזור לנקות את בית הנתיבות.

בחג הפסח כמעט ששקטה הארץ, וחגגו חג הפסח בשמחה. אבל הדוחק באמצעים ומיני מאכל המוכרחים הרגשנו, שהעשירים – מהם שנסעו לארצות אחרות, ויש שישבו במאסר, ומהם שהיו נחבאים במחבואות, שרשעי ישראל הלשינו מהם בכל מיני מלשינות. גם משפחת גוראר', בהחבא וע"י שמירה מעולה, נסעו לראסטאוו[20].

עד ניסן תרע"ח	הצבא האדם
ניסן תרע"ח – טבת תרע"ט	ממשלת אוקראינה בגיבוי גרמני
טבת–אדר תרע"ט	כנופיות פטליורה
אדר–אייר תרע"ט	הצבא האדם
אייר–סיון תרע"ט	כנופיות גריגוריי"ב
סיון–תמוז תרע"ט	הצבא האדם
תמוז תרע"ט – טבת תר"פ	הצבא הלבן (דניקין)
טבת תר"פ ואילך	הצבא האדם

מיד ליד. טבלת תהפוכות השלטון באוקראינה בשנים תרע"ח-תר"פ

הקאמוניסטן שלטו מחדש אדר עד אייר תרע"ט, ואז צרה אחרת באה על עם ישראל: הגענעראל גריגאריעוו, אף שהי' ממונה על חיל אוקריינא ודרום רוסיא מטעם ממשלת הקאמוניסטן, מרד בהם וחפץ לשלוט באוקריינא, וכן יועציו של הגענעראל. וכמו בכל מהפכה – ראשית כל הסית את חילו לשלוח יד ולעשות פאגראמען ביהודים, ועליהם נוספו מכל הכפרים של אוקריינא, ועשו הרג בישראל ובזזו בז. והיתה עת צרה ליהודים מחדש אייר עד אחר חג השבועות תרע"ט.

אחר חג השבועות באו הקאמוניסטן עוד הפעם, וגברו על הצורר גריגאריעוו, ופזרו את חילו ואת כל אשר אתו. וכן הפעם היו עיקר גזירתם על העשירים.

אבל לא האריכו ימים. לעוך חצי תמוז[21] עמד הצורר הגענעראל דעניקין[22] וצבאו (ה"דעניקענצעס") עם מחנה הקאזאקין שלו ("טשערנא סאטענייע"[23]), עטו עפו ברב כח, וגרשו הקאמוניסטן מנהר דאן עד כל אוקריינא, עד עיר אריאל ברוסיא. וגם הם בזזו והרגו, וכמו העכברים קוראים לחבריהם לבזוז בז, להרוג ולהשמיד.

בכל זמן זה סבלו הרבה מהרשעים הארורים, חיל פעטליורא, חיל גריגאריעוו וחיל דעניקין שם רשעים ירקב, וכל שני או שלשה חדשים עברה הממשלה מרשע אחד ליד רשע שני אשר גברה ידו ברשעות. והיו ימים מאוימים, בחוץ שכלה חרב ובבית אימה, עד חנוכה תר"פ.

18. כינוי לקוזקים אוקראינים.

19. ="פוגרומצ'יקים", מבצעי פוגרומים.

20. אחרי פסח תרע"ט (אגרות קודש אדמו"ר מוהריי"צ חי"ד ע' קעה).

21. ברשימה אחרת: בחודש אב.

22. מפקד "הצבא הלבן" האנטי־קומוניסטי.

23. "המאה השחורה" (תנועה אנטישמית ברוסיה).

הצלה מהפורעים

בעת אשר שלטו ה"גריגארעווצעס", וכן בעת שלט דעניקין, היתה סכנה ללכת בחוץ, וגם בחדרים אימה.

אנשי העיר קרעמענצוג עשו תחבולה: שכונה של "בלאק"[24] אחד התדברו, אם שודדים באו לחצר אחד להרוג ולשדוד בז, החלו לזעוק כל השכונה. וזה הועיל כמה פעמים.

לי ולחברי הי' חדר קטן, שבאמת הי' ראוי לשני חברים, והחדר הי' נמצא סמוך לכניסה של הבית. פעם הרגשתי שמי חפץ לטפס דרך חלון, וראיתי "שקץ"[25] גדול עומד בחלון, והתחלתי לצעוק. והתעוררו כל הבחורים, וגם התחילו לצעוק, ונס בבהלה. אבל כמה פעמים בעת השינה חלמתי חלומות מאויים'דיגע[26], ושאגתי בקולות, עד שחברי עוררו אותי.

בריאותו של ר' יצחק מתמיד

בקיץ תרע"ט בא ר' יצחק מתמיד לקרעמענצוג – איני יודע בבירור אם מה"קאלאניעס" או מחערסאן – והי' כולו נפוח מרעב, והליכתו היתה אט, והי' באמת חולה מסוכן.

מצב הפרנסה אצל אברכי התמימים בקרעמענצוג היתה לקו', ומכל מקום אזרו התמימים חיל בכל כחם לרפאות אותו. באשר לא אכל ר' יצחק מאכלי בשר, ומאכלי חלב קשה הי' להשיג, הלכו לגדולי הרופאים, ואמרו הרופאים שיגמע ביצים שאינם מבושלים, וזה יהי' לו לרפואה.

התלמיד מרדכי אליעזר לאפאטאווסקי התעסק עבורו כמו בן אל אביו, להשיג אמצעים לקנות ביצים, וכל דבר הדרוש להיטיב מצבו.

ר' יצחק בעצמו הי' פותח את הביצים, וכל ביצה שמצא בה איזה שינוי – כמו שרוב ביצים יש בהם מה שנקרא שעורה וכדומה – זורקה באשפה. מסך ביצים שהביא מרדכי אליעזר, יותר מחציים הי' זורק.

בצאתו מחדרו של ר' יצחק אמר מרדכי אליעזר לכמה בחורים שעמדו שם: ראו מה שר' יצחק זרק יותר מחצי, לפי מצבו מותר לו לאכול אף דבר שאינו מהודר.

ר' יצחק קרא אותו, וגער בו ונזף אותו: איך יצא מפיך דברים כאלו? – כאילו שאמר שמותר להאכילו ח'ו דבר האסור. וגער בו עוד הפעם.

פטירתו של ר' שילם

העובד ה', המשפיע והמשגיח על תלמידי אולם הגדול, הרה"ח הת' ר' שילם קוראטין ז"ל – דירתו היתה בצפון העיר קרעמענצוג, רחוק מהישיבה שהיתה בדרום העיר. בעת אשר שלטו ה"גריגאריעווצעס"[27] היתה סכנה ללכת בחוץ אף לאור היום, ומ"מ הי' ר' שילם בא להישיבה בכל יום בבוקר לשעת לימוד דא"ח, וחוזר לביתו בלילה.

יום אחד קודם ל"ג בעומר, והנה לא בא. שיערנו שמסתמא מוכרח הי' להשאר בבית. והנה, לאחר הלימוד, התחלנו הכנות לתפילה, והנה הוא בא כולו רועד, וסיפר:

אך יצא מביתו ללכת אל הישיבה, אחזו בו שני מחבלים מאנשי חיל "גריגארעווצעס", והוליכו אותו אל שפת נהר דניעפער, ופשטו ממנו מלבושיו עד ערום לגמרי, וציוו עליו לעמוד הכן, ולקחו את אקדוחיהם בידם לירות בו ח'ו. פתאום בא חייל אחד מחבריהם וקרא אותם, ואמר: באו מהר, ה"קאמאנדיר"[28] קורא אתכם. ובע"ה ניצל מידם ממש ממות לחיים, וראה בעין השגחה פרטית על יראיו, שפסע בינו ובין המות, ונס ממש אירע לו. ובא לביתו והתלבש, ובא תיכף להישיבה.

24. =גוש בתים.

25. ="שייגעץ", גוי צעיר.

26. =מפחידים.

27. =חיילי הגנרל גריגוריב.

28. =מפקד.

ושאלנו את ר' שילם מה חשב בעת כזאת אשר המות בפניו, בעמדו לפניהם ואקדוחיהם בידם מול פניו, איזה מדריגה של תשובה. וענה שהי' כל כך מבולבל ומיואש, עד שלא ידע מה נעשה עמו, ולא הי' ביכולתו לחשוב אודות דבר תשובה וכדומה.

ואמרנו לו שלא טוב הדבר שדירתו רחוקה מהישיבה. בשעת הדחק יותן לו שני חדרים שישנים שם בחורי הישיבה, ועבורם ימצאו מקום בחדרים אחרים. ויעתיק עם בני ביתו בבית הישיבה.

ראש חדש אלול, במוצאי שבת קדש, המשפיע הרב שילם הרגיש א"ע ברע מאד, וחש כאבים גדולים בבטן. אף שאסור הי' ללכת בלילה בחוץ, שההילוך בלילה הי' אז סכנה גדולה, רצנו דרך גדרים והבהלנו להאיץ להביא רופא שגר בשכנות. ועד אשר ביגיעה גדולה בא הרופא ובדק אותו ועסק עמו ברפואות, אמר הרופא שאין עצה ואין רפואה למחלתו, שהקרביים נהפכו, וטרם שהלך הרופא שבק חיים לכל חי.

כשנודע לכ"ק אדמו"ר הרש"ב ע"ד האסון מר' שילם, אמר כ"ק: "וואו נעמט מען אַ פנימי[29] ווי שילם" (איפה נמצא פנימי כמו שילם). כ"ק אדמו"ר הריי"צ אמר אחרי הסתלקות אביו כ"ק אדמו"ר הרש"ב: "איך בין מקנא שילמ'ען, ער זיצט באַ דעם טאַטן אין גן עדן און הערט חסידות פון טאַטן" (אני מקנא בר' שילם, הוא נמצא בג"ע של אבא ושומע דא"ח מאבא).

29. ברשימה אחרת: "אַזאַ פנימי" (=פנימי שכזה).

פרק יב • תר"פ

אשכבתא דרבי

מצב הישיבה בחורף תר"פ

קרבו ימי החגים של תר"פ, ואין אפילו חסיד אחד שנתן על לבו לנסוע לכ"ק אדמו"ר לראסטאוו, שה"דעניקענצעס" משלו בכל עז, והפחד בחוץ הי' גדול. ואם נמצא יהודי נוסע בקרון המרכבת – בעת נסיעת המרכבה בכל עוזה השליכוהו החוצה. ואף בעיר גדולה, אחרי ששלחו מנחה ומתנות לה"קאמענדאנט", לא הועילו לשכך את ההריגות והשוד והחמס ר"ל.

אחרי תשרי תר"פ, אחרי שהרב שילם עזב אותנו לאנחות, שלח כ"ק אדמו"ר את המשפיע הרה"ח הרה"ת הרב אלטער שימחאוויטש במקומו למשפיע ומשגיח לתלמידי אולם הגדול.

אחרי חנוכה שלח השי"ת עוד הפעם את הקאמוניסטן (היינו הבאלשעוויקן) לסלק לרשעים כמעשיהם, וגברה יד הקאמוניסטן, ובאו ברעש גדול והדיחו אותם, היינו את מחנה הקאזאקין והאספסוף של חיל הגענעראל הרשע דעניקין, עד ים הכספי וים האזאוו[1], שם קינן באי קרים גענעראל או אדמיראל וורַאנגעל[2]. וכך בחנוכה פטרנו מהרשעים האלו.

בשנה הראשונה היו הקאמוניסטן עסוקים לתפוס רסן הממשלה בידיהם, ולא לטשו עיניהם ע"ד ענייני קדש אשר לישראל.

אף שנפטרנו מה"פאגראמען" מאגודות שודדים מינים ממינים שונים, וממשלת הקאמוניסטן אחזו ברסן המלוכה ביד חזקה – אך המצוקה גברה, ומצב הגשמי דהישיבה הלך ודל, והעוני והמחסור גדל מיום אל יום, באשר נפסקו מעיינות האמצעים. הגבירים הנדיבים דעיר קרעמענצוג – שהחזיקו את הישיבה – עזבו את העיר, שזה שתי פעמים טעמו טעם השודדים וטעם הקאמוניסטן, שלקחו את כל בתי החרושת, ונשארה הישיבה בלי משען ומשענה. הדרכים בחזקת סכנה, והפרנסה של אחינו בני ישראל נתדלדלה. רבים מאנ"ש מקור פרנסתם נשתבשה, ורבים מהאברכים שעבדו אצל הגבירים האחים גורארי' נתפטרו ממשרתם, והבעלי בתים לא האמינו בחייהם.

הרעב גבר על פני הארץ, וביותר בני הישיבה סבלו חרפת רעב ממש. לחם חלקו לכל תלמיד במשקל, וגם זה לא הי' מן האמצעי אפילו, אלא מן הפחות שבפחותים. כל תלמיד ותלמיד, מדי יום ביומו, הי' עליו לשמור חלקו בארגזו, שיהי' לו לעת ערב לאכול.

מאכלי חלב וכן מאכלי בשר ודגים לא ראו עינינו, שהיו מן הנמנעות. המבשלת שפתה על התנור המוסק פארור או יורה גדולה עם מים וכמה כפות שמן, וכאשר הרתיח הוסיפו מלא חפנים קמח. זהו הי' הטפל ללחם, הן בארוחת הצהרים והן בארוחת הערב.

רבים מהתלמידים נחלשו ועזבו את הישיבה, והחלושים נפלו למשכב בכמה מחלות שונות שנתפשטו בין התלמידים, אשר לא יאומן כי יסופר. כמה תלמידים אזל כחם ר"ל, הן מרעב והן מחולי ה"י. מי שהי' ביכלתו לנסוע הביתה נסע לבית אבותיו, ורבים היו שלא הי' ביכלתם להגיע לבית אבותם, כמו אלו שהי' ארץ מולדתם בפולין, וטרם נקבע דרך איך לנסוע לפולין.

נסיעה להאדיטש לכ"ד טבת

בחורף, שהארץ שקטה מהשודדים והגזלנים, והקאמוניסטן אחזו ברסן המלוכה בחזקה, נתדברנו – עשרה בחורים מתלמידי האולם הגדול – להיות שאנו נמצאים לא רחוק מעיר האדיטש, לעוך שלשה או

---

1. =הים האזובי, שלוחה צפונית של הים השחור.

2. יורשו של דניקין בפיקוד הצבא הלבן.

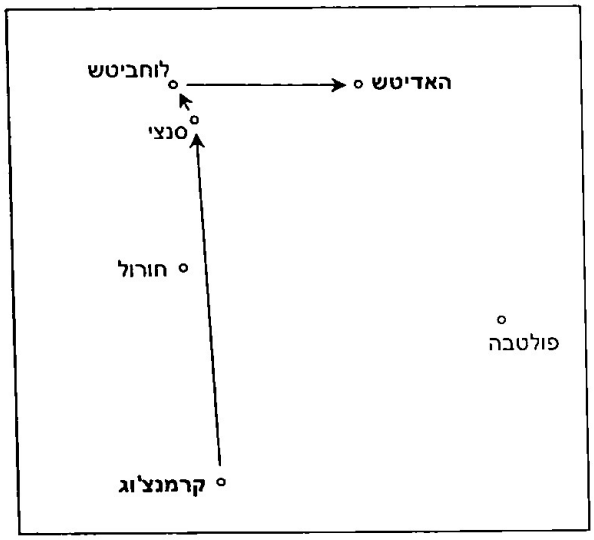
ארבעה שעות נסיעה ע"י מסילת הברזל עד עיר לאחוויטש, ומלאחוויטש להאדיטש נסיעה לערך שעה ורבע ע"י מסילת הברזל הנקראת "אוזקא קאלייקע"[3] (ששם המרכבות אינם רחבים כמו המרכבת שהולכת לדרך ארוכה, וכן ה"לעקאמאטיב"[4] הוא קטן ביותר, והוא עשוי רק להוביל תבואה מהאדיטש לערים הגדולות, היינו עד לאחוויטש ומשם לערים הגדולות) – לכן החלטנו לנסוע לכ"ד טבת להאדיטש, להתפלל ולהשתטח על קבר כ"ק אדמו"ר הזקן זצוקללה"ה.

כ"ד טבת חל ביום ה'. ביום ג' קיבלנו רשות מהמשפיע ר' אלטער ומהמשגיח על נגלה ר' יעקב ברוך קאראסיק, והלכנו לבית הנתיבות וקנינו כרטיס נסיעה להאדיטש. וכשבאנו להמרכבות אמרו שהיום אין מרכבת של בני אדם, כי אם מרכבות המובילים סחורות לכל מיני פרקמטיא, אך יש שם קרשים סמוכים זה על זה, ובדוחק יש יכולת לשבת. באין ברירה הלכנו, ונכנסנו במרכבת, ומצאנו מקום עבורנו, ואמרו שתיכף נסע.

נסענו עד בית הנתיבות ששם מקום לסחורה ולמשא, ועמדו שם על התחנה כל הלילה, עד שהאיר יום ד'. יום ד' עברנו רק עד התחנה השני', וכן יום יום אפשר שתי תחנות, ועד עש"ק טרם הגענו ללאחוויטש. ומוכרחים היינו שעה קודם הדלקת הנרות לרדת מהמרכבה, ולשבות בתחנה הנק' סענצי, תחנה אחת קודם לאחוויטש, והעיר לאחוויטש רחוקה מהתחנה עשרה קילאמעטער. שם בסענצי הי' הרב אביו של הר"י ר' משה דובער ריווקין[5].

אצל בית הנתיבות בית אחת ובית ריחיים גדול, ששייך לה' אסטראווסקי מחותן של הרה"ח ר' משה מאדאיעווסקי[6], ונתנו לנו רשות לשבות בביתם. גם מצאנו שיש מנין לא רחוק מבית הנתיבות (שם יושבים רק עשרה יהודים, ואתנו הי' מנין). שם התפללנו בשבת קודש.

במוצש"ק התפללנו מעריב והבדלנו על הכוס, ואחרי הבדלה שמענו שריקת מרכבה שבאה ועמדה בבית הנתיבות לרגעים אחדים, ועלה בידינו לטפס על המרכבה, ותיכף נסעה, ולאחר שעה לערך היינו בלאחוויטש. והשעה שיחקה לנו – אך ירדנו מהמרכבה שהלכה ללאחוויטש, והנה לקראתנו נוסעת מרכבה הקצרה להאדיטש. וב"ה קודם עמוד השחר באנו להאדיטש, ובמקום לבוא לכ"ד טבת באנו לכ"ז טבת.

נוסעים להשתטח על הציון. מפת המסע מקרמנצ'וג להאדיטש

אנשי העיר פגשו אותנו בפנים מאירות, שמחו לקראתנו והתעסקו בנו, ולכבוד האורחים חממו את המקוה. ותקנו עבורנו מקום לסעוד וללון, שזה חמשה ימים היינו בדרך בלא אוכל, ואפילו מים קרים בריוח לא הי' אתנו.

בהאדיטש הי' ביהכ"נ וביהמ"ד, ודרך ביהכ"נ נכנסו לאהל קדש הקדשים, כמו בליובאוויטש. והתפללנו שם.

3. =מסילה צרה.

4. =קטר.

5. ראה גם לעיל פרק ו.

6. רבה של חורול (נזכר גם לעיל ע' 261).

נכנסנו לאהל, ויראת הרוממות מרגישים שם. והגשנו פדיונות, כל אחד ביחוד עבורו, וגם פדיון עבור כ"ק אדמו"ר וב"ב, ועבור כל ישראל הנמצאים בצרה ומצוקה.

בליובאוויטש לא היו מכוסים הקברים של כ"ק האדמו"רים, ובהאדיטש הי' מכוסה, כמין תיבה של קרשים עשוי על אורך הקבר, ובה כמו חלון קטן או כמו דלת קטן (שיש שקראו זה חלון, ויש שקראו זה פתח). וכאשר קראו את הפ"נ היו פותחים את החלון, והיו משוחחים[7] וקוראים את הפ"נ בהחלון או בהדלת. שם סיפרו שאחד מן המוסרים את כ"ק אדהאמ"צ הי' חולה, וירא בעצמו ללכת עם פ"נ לאהל, ושלח את אשתו. וכאשר שחה לקרות הפ"נ, הרגישה כמו איש דוחף ראשה מהחלון ששם קוראים הפ"נ.

מן הצד קבר בת כ"ק אדה"ז פריידקע, הידועה שהיתה לה ידיעה גדולה בדא"ח.

בבית האהל עמד שולחן, ועליו כוס גדול של זכוכית, מחזיק יותר מליטרא שמן, ופתילה נתונה בשפופרת, והשפופרת תקועה בפקק של עץ גופר ("פראפקע"[8]), וזהו הנר תמיד (לא כמו בליובאוויטש, שהנר תמיד הי' ב"לאמפ"[9] מלא "קעראסין", ועמד לא בהאהל כי אם בהאכסדרה). בעת שהיינו שם, התמים יוסף האנצבורג[10] ואביו היו המשגיחים בכלל על האהל ובית הכנסת, וגם על הנר תמיד.

אחרי שבאנו מהאהל, כבר הכינו בבית אחד סעודה עבורנו בלחם נקי וחם ("פריש"[11]), וגם טפל ללחם, מה שלא טעמנו אף בהיותנו בישיבה, ומי יאמר בדרך.

יראת הרוממות. הכניסה לאוהל בהאדיטש (לפני השיפוצים בשנים האחרונות)

איי, תמימים!

למחרת של יום ראשון, ביום ב' כ"ח טבת אחרי התפלה, באו אנשים מאנשי המקום שהיו על התחנה, ושמעו מן הפקיד של התחנה שמרכבה לא תצא מהאדיטש ללאחוויטש שבוע שלימה או יותר, ואפשר עד שבועיים, עד שיתקבץ סחורה להוביל. והיינו נבוכים מה לעשות, שזה קרוב לשבוע עבר מעת נסענו מהישיבה, והבטחנו להמשפיע ולמשגיח שנבוא על ש"ק חזרה, ורק לערך שני ימים או שלשה נתעכב בדרך.

והסכמנו ללכת רגלי עד לאחאוויטש, שזה לערך משך 50 וויארסט או קילאמעטער לשם, ובעוד יום וחצי יש היכולת להגיע לשם. וגם הבעלי בתים דהאדיטש אמרו שבאין ברירה מוכרחים אנו ללכת רגלי. ובאמצע הדרך יש כפר גדול, ודרים שם ארבע משפחות ישראלים, ונוכל להנפש וללון שם, ולמחרתו נמשיך ללכת.

הם, הבעלי בתים, אפו עבורנו חלת לחם מקמח "גריקא"[12] (הנקרא "שווארצע קאשע"), לכל אחד חלה אחת, שאין צריך לזה נטילת ידים וברכתו שהכל, ויכולים לאכול באמצע הדרך בכל מקום שנהי', אף שאין מים.

הלכנו עם דרך מסילת הברזל, ויותר מחצי הדרך (25 וויארסט) עשינו ביום הראשון, עד הגיענו לכפר הגדול

7. =מתכופפים.
8. =שעם.
9. =מנורה.
10. נזכר גם ב"ספר התמימים" ע' מא.
11. =טרי.
12. ="כוסמת".

לעת הערב, וחלקו ביניהם היהודים הגרים בכפר, כל אחד שלשה או ארבעה בחורים[13].

קמנו בבקר והתפללנו, אכלנו פת שחרית, והלכנו בבטחון יותר, שהורגלנו ללכת דרך רחוקה. וב"ה הדרך היתה ישרה בלא עיכוב, אף שהיינו חלשים ומעונים מדרך הראשונה. אם אחד הרגיש עייפות, ישבנו להנפש ולחכות עם מי שהרגיש עייפות. גם לא טעינו כלל מהדרך, שהיא ישרה בלא הרים וגבעות. הלכנו ביום השני לערך חמשה שעות.

לערך בשעה הרביעית ראינו את התחנה מרחוק, ועוד כמאה פסיעות אנו אצל בית הנתיבות של לאחוויטש. והנה לפנינו הולך איש אחד שאינני זוכר שמו, ובקול שמחה ומקרב לבו צעק "אַי אַי תמימים!", עשו לי טובה וסורו נא אל ביתי, ויהי' לי הזכות שתבואו בצל קורתי, שאתם הלכתם דרך רחוקה.

אמרנו לו שאנו אצים לבית הנתיבות, שהעת יקר, שלא בכל שעה מתרחש מרכבת לנסוע, וכל רגע יבוא מרכבת, ודרוש לנו להזדרז, שאם נאחר מוכרחים לשבת יום שלם.

ויאמר לנו האיש: מאחר שעברתם פה, עשו לי טובה ובבקשה לא תשיבו פני ריקם. זה יהי' לי למשיב נפש אם תכנסו לביתי ותסעדו אצלי, ומבטיח אני לכם שהמרכבה תמתין עליכם עד אשר ייטב לבכם.

ובע"כ מוכרחים היינו לסור לביתו, והוא ערך על השלחן עבורנו מכל טוב שהי' בביתו. ראשית הביא לחם מהמובחר, שזה יותר משנה לא ראינו בעינינו, ודגים מלוחים מן הטובים, ובקבוק י"ש מהטובים, וגם הרתיח "סאמאווער"[14] עם טיי, הכל מן הטוב. וגם סוכר הגיש אל השולחן, שכבר שכחנו מראה הסוכר איך הוא.

מעט מעט התחזקנו מעמל ההליכה בדרך, והבעל־הבית עומד עלינו ומשמש אותנו, ולבו טוב עליו וכל אבריו בשמחה רבה, שניכר על פניו שזכה לאורחים הגונים. יזכר לטוב וזכותו יעמוד לו, שבודאי הוא בגן עדן, כי בשנת תר"פ הי' לערך בן ששים שנה.

ורק גמרנו לאכול ושטפנו ידינו למים אחרונים, והתחלנו לברך ברכת המזון, ונשמע קול שריקת ה"לעקאמאטיב" המוביל המרכבת מצפצף מהמרכבת שהיא באה. ובירך את בעל הבית, וגמרנו את ברכת המזון בדרך הילוכנו אל המרכבת, ורצנו והגענו בעת שעמדה המרכבת, ותומ"י עלינו ונכנסנו פנימה.

המרכבת גם היא היתה לא לנסיעת אנשים כי אם להסיע סחורה, אבל ב"ה עבור זה שנסעה במהירות, ונסענו ישר לקרעמענצוג, ולערך במשך שלשה או ארבעה שעות באנו לקרעמענצוג.

הגענו לבית הנתיבות, כאשר עולה בזכרוני ועוד מצלצל באזני איך שאיש הנ"ל קרא בשמחה רבה "אַי תמימים", והתענוג שנסך על פניו, חסיד פשוט ששמח עלינו כאילו התראה עם אביו ואמו שלא ראה אותם כמה שנים.

המחלה וההסתלקות

במחשבה תחלה הי' אצל כ"ק אדמו"ר הרש"ב להעתיק לחו"ל, ולבסוף חזר בו[15]. ואף ליד ימינו של כ"ק, החסיד הנגיד ר' שמואל גוראר', יעץ כ"ק: איפה אהי' אני – גם אתה תהי'[16]. כנראה חס כ"ק על אנ"ש והתמימים יחיו, שישארו במהומה הגדולה כצאן בלי רועה.

אודות פורים, ידוע איך שכ"ק הי' בשמחה גדולה, וראו ממש התגלות אלקות, ואמר: אין אני רואה להם סוף, אבל סוף כל סוף יהי' להם סוף[17].

אחרי הפורים אמר לאברהם ברוך פוזנער[18] להעמיד את הריחיים של החיטים שמורה בריחיים

13. ברשימה אחרת כותב המחבר שחמשה בחורים לנו בבית אחד, וחמשה – בבית שני.

14. =מיחם.

15. ראה על כך "ליובאוויטש וחיילה" ע' 4.

16. כך מסופר גם באגרות קודש אדמו"ר מוהריי"צ ח"א ע' שכו.

17. ראה לעיל פרק י.

18. אחדותיו – לעיל ע' 298 ואילך.

גדול[19], לקשר ב"עלעקטריק" דשם, לטחון את החיטים. ואמר לו: אין צו אלא זירוז, ואין צו אלא לדורות.

שבוע אחרי פורים נפל כ"ק אדמו"ר הרש"ב למשכב בחולי גדול. הרופאים אמרו שזהו חולי "סיפנאי טיף"[20], אחת החולאות שהתפשטה אז ברוסיא. וכ"ק טען כל העת שאין זה "סיפנאי טיף", והכחיש את הרופאים[21].

טעם הדבר שכ"ק הכחיש את הרופאים – שקודם לזה התארח הרה"ח הרה"ג הרב יצחק יואל ראפאלאוויטש[22] אצל כ"ק ונחלה במחלת טיפוס, שלא יאמרו שהטיפוס בא מחמת מצות הכנסת אורחים.

חצב לו קבר בעיר רוסטוב. ציון כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע

[הרב יצחק יואל, אף שהי' זקן, עמד מחליו, והי' בארץ רוסיא עד שנת תרפ"ד, ואז נסע לא"י[23]. לערך חמשה שנה לא הי' בביתו. כאשר אסרו כמה נגידים אסרו גם את הרב יי"ר[24], וכאשר קרבו מחנה ה"דעניקענצעס", עזבו אותו לחפש[25].

שמעתי מבנו של הרב, שהלך לטעון עם ה"קאמענדאנט" וראש הקאמוניסטן: הלא אתה ידעת שבימי הצאר הושיבו בתפילה שמונה חברים "רעוואלוציונער"[26], ואבי הלך ל"גראדא־נאצאלניק"[27] וביקש עבורם שיתנו למו חופש, ופעל. ויען ראש הבריונים: אביך לא ידע שהם קאמוניסטן].

הרב התמים דובער ריווקין הי' משמש כ"ק אדמו"ר בחליו, ועוד אברכים. ורד"ר כתב בפרוטרוט, וחבר ספר "אשכבתא דרבי". מי שחפץ יעיין שם.

דבר אחד ממנהגי כ"ק אדמו"ר: כ"ק, אף בעת שהיו שנים כסדרם, ל"קוה אל וגו'" הי' מגלה את ראשו מהטלית, רק אמר בכיפה ותפילין[28]. ובקדיש דרבנן כיסה ראשו הקדושה. בעת חליו, הרב דובער ריבקין הי' מראה בכל יום מה שמוכרח להתפלל, שהחום הגדול החליש את גופו, והדיבור הי' קשה עליו, לכן הרד"ר ציין לכ"ק לדלג "קוה". ויאמר כ"ק: "קוה" אומר, שגם כ"ק אדמו"ר הבעש"ט אמר "קוה".

להתמים יעקב אייזיק באלאנטער[29] לא היו לו כמה שנים בנים, ובעת המחלה שימש את כ"ק, ופעם בעת השימוש, שמהנה לכ"ק, ברך אותו ונולדו לו בנים. שמעתי מיעקב אייזיק הפרטים בדברים, ושכוח ממני.

ב' ניסן תר"פ, שבק חיים לכל חי ונסתלק אבינו רבנו כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב, בעת השערורי' הרבה ששררה במדינת רוסיא, וחצב לו קבר בעיר ראסטאוו ע"נ דאן, ואותנו עזב לאנחות.

---

19. כלומר: בטחנת קמח גדולה, ששם ניתן לחבר אותם לזרם החשמל.

20. =טיפוס הבהרות.

21. ראה גם "אשכבתא דרבי" ע' 72 ואילך.

22. רבה של קרמנצ'וג. נזכר גם לעיל ע' 179.

23. לפי המסופר בספר השיחות תרפ"א ע' 9 הערה 1, עלה לארץ רק בשנת תרצ"ב.

24. שהיה אף הוא בעל נכסים.

25. וכשחזרו הקומוניסטים והשתלטו, נאלץ להימלט מביתו כדי שלא יאסרוהו שוב, ולא היה בביתו חמש שנים.

26. =מהפכנים.

27. מושל העיר.

28. ראה גם ספר השיחות תרצ"ז ע' 163. "המלך במסיבו" ח"א ע' רסה.

29. אחדותיו – ראה "ספר התמימים" ע' לה.

וזרח השמש ובא השמש

אנו לא ידענו דבר מהנעשה אצל כ"ק בראסטאוו. כל הדרכים היו בחזקת סכנה, ואין עובר ושב.

קודם הפסח, או חוה"מ פסח, פתאום נקראו כל החסידים הזקנים והאברכים לבית של הישיבה תומכי תמימים. וסיפרו איך שבא אחד מחארקאוו, ושמע שם הספד על דבר הסתלקות כ"ק בי' ניסן. וכל אחד קרע קריעה שמועה קרובה, וישבו שעה לארץ, והבכיות רבו, וכל לבב דוי. על הלב הי' מלבד זה מר על המצב של כל השנה, והנה נוסף מרירות על מרירות, אבינו מלכנו עזב אותנו בזמן קשה כזו.

עברו שלשים, וקבל כ"ק אדמו"ר הריי"צ הנשיאות, ונתקבל לקרעמענצוג המכתב הראשון ששלח לאנ"ש, שיקיימו צוואת כ"ק אדמו"ר אביו. המשפיע הרה"ח ר' שמואל גרונם אסתרמן, בקראו את מכתב כ"ק אדמו"ר הריי"צ, נתפעל מאד, ואמר: לא שיערנו גדלותו, ואיך יכול בר־אינש להסתיר כל כך גדלותו מבני אדם, שאיש לא ידע מהותו וגדלותו. זהו פלא.

הישיבה עוברת לרוסטוב

חג הפסח עבר בכאב לב, וצרות רבות התחילו מחדש. הרעב עשה את שלו, בכל חדר שכב חולה אחד או שני חולים, ויש שהלכו ר"ל לעולמם. אף אחרי השתדלות, שקיבלנו אישור מהנהלת העיר על הישיבה, והכירו אותנו כסטודענטין לחלק לנו לחם כסטודענטין ורשיון נסיעה במרכבת, אך אמצעים להחזיק הישיבה לא הי'.

בסוף קיץ תר"פ בא מכתב מכ"ק אדמו"ר הריי"צ להנהלת הישיבה בקרעמענצוג, שבחורי הישיבה הקשישים יבואו ויסתדרו בלימוד, ובהנהלה – הן בסדרי הישיבה והן באמצעים – ע"י כ"ק, בראסטאוו ע"נ דאן.

בקושי גדול הגיעו לראסטאוו, שהימים ימי מהפכה. לנסיעה במסילת הברזל במרכבת רגילה ובכרטיס – כמעט שלא הי' באפשרות לקנות כרטיס. מכרו רק למי שהי' רשיון שנשלח מאיזה משרד או מאיזה מקום עבודה. כמה תלמידים – עלה בידם לנסוע ע"י מסילת הברזל במרכבת, ע"י שניתן להם מטעם הישיבה שנוסעים ללמוד בראסטאוו במכללה גבוה.

יש שנסעו הביתה, ונשארו רק חולים, ואלו שלא עלה בידם לנסוע ע"י רשיון של הישיבה, שלא אישרו בבית הנתיבות את מכתב הישיבה.

באין ברירה נסעו ע"י מרכבת במסילת הברזל המובילה סחורה או בהמות וסוסים וכדומה. ובנסיעה בדרך זה הי' סכנה – בכל תחנה היו מורידים אנשי ה'טשעקא'[30] את האנשים, ומכריחים אותם לעבוד יום עבודה קשה, ולפעמים גם אסרו בסוהר. ולפעמים נסעו על גג המרכבה, שהיתה ממש סכנה. ונסיעה רגילה, שנמשכה בשנים כסדרם שמונה שעות, נסעו שבוע שלם.

עד ראש חדש אלול נתרוקנה הישיבה, ואליעזר קפלן ברח לעיר באברויסק. הרה"ת ר' יחזקאל הימעלשטיין ור' יעקב ברוך המשיכו עוד כמה שנים בכמות תלמידים, ור' ישראל נח[31] עזר להם באמצעים.

וב"ה, כולם שהי' בכחם באו לשלום לראסטאוו[32]. ממאה תלמידים באו לעוך ששים[33], ואין איש דואג לנו – לא למקום לימוד, ולא למקום ללון, אבל כל אחד דאג לעצמו.

כ"ק הואיל שיסדרו מקום הלימוד במדור העליון בבית כ"ק אדמו"ר הרש"ב זצוקללה"ה, בחדר ששימש לבית האוכל, סמוך לחדר שקיבל כ"ק אדמו"ר הרש"ב ליחידות. ומקום הלינה במדור התחתון של בית כ"ק אדמו"ר, שבו היתה המקוה, ובמקום ה"שאלאש" ששם התפללו בחיי כ"ק. והאולם שהי' כ"ק אדמו"ר מקבל ליחידות ומאמר דא"ח – הי' מוכן רק למאמרי

30. =כינויה של המשטרה החשאית באותה תקופה.

31. הרה"ח ר' ישראל נח בליניצקי. אחזותיו –לעיל ע' 295 ואילך.

32. על המעבר לרוסטוב ראה גם "תולדות חב"ד ברוסיא הסובייטית" ע' רמד ואילך.

33. ברשימה אחרת מספר המחבר שהגיעו כמאה תלמידים. אך המספר שישים מופיע גם באגרות קודש אדמו"ר מוהריי"צ חי"ד ע' קעה.

דא"ח, ותפלה בש"ק וגם בחול בחדר האוכל של כ"ק אדמו"ר זצ"ל[34], ששם גם למדנו.

פעם, אחר לימוד דא"ח בבוקר, אחרי שהבחורים הלכו להתפלל או למקוה, וכנהוג עזבו הספרים על השולחנות, רק תלמיד אחד נשאר. פתאום פתח כ"ק אדמו"ר הריי"צ את הפתח של אולם כ"ק אדמו"ר הרש"ב, ואמר בתמי' ובקול לחש: הלא ערכו ארגז בזה החדר, שאחר הלימוד כל תלמיד יעמיד ספריו בארגז הזה, ולמה עזבו הספרים על השולחן?

מדור העליון. חדר היחידות של כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב, שבו התפלל כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ בשנת האבלות ובו אמר מאמרי דא"ח. בצד שמאל – מקום ההסתלקות (מגודר)

כה המשכנו מחדש אלול תר"פ, לערך חמשים תלמידים. אבל פגעי הזמן פגעו בנו גם כאן – חולי "וואזראטני טיפוס"[35], אם בדרך או פה ראסטאוו דבק אותנו שלשה ימים בחום גדול, ואחר כן פסק לערך שלשה ימים או גם לשבוע, ואחר כן חוזר. אבל סדר הלימוד לא פסק. לא הי' משגיח, ולא הי' לנו משפיע[36].

הכלל, חוץ מהדוחק במקום שינה ומקום האוכל בגשמיות שאינו מסודר, אבל הרוחניות הי' מסודר.

אובדן ספר-התורה מליובאוויטש

שמעתי משמואל מענדל האלפערין, בנו של השד"ר ר' יחיאל הכהן האלפערין, שבשנה זו שלחו שני שלוחים לליובאוויטש להביא שני ספרי־תורות שכתב ר' ראובן, הסופר הידוע מעיר יאנאוויטש, ונמצאו בארון הקודש באולם הקטן.

שליח אחד הי' תושב ליובאוויטש (כמדומה זלמן שמואל, שהי' סוחר קמח), ועלה בידו להביא את הספר־תורה שלימה לראסטאוו ע"נ דאן.

השליח השני (בעילום שמו) לא מצא מקום במרכבת הברזל, ועמד או ישב במקום הנקרא "בופער"[37], כמו שיש לכל מרכבת. וכנראה נתנמנם, ונפל הספר־תורה ר"ל מידו, ונאבד הספר־תורה עד היום.

הנהגות אדמו"ר מוהריי"צ בשנת האבלות

התפלות היו נערכים באולם הגדול ברחוב בראטסקי 44, הוא בית האוכל של כ"ק אדמו"ר הרש"ב, שבאותו אולם הי' הסתלקות כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב בב' ניסן תר"פ[38].

כשירד כ"ק אדמו"ר לפני התיבה, התפלל בקול רם, בחדשים הראשונים בקול בוכים. וכשהגיע ל"אז ישיר" הגבי' קולו ואמר פסוק בפסוק, והי' נשמע שאומר עם טעמי הנגינה שבמקרא.

34. לפי המסופר ב"אשכבתא דרבי" (ע' 96) ובמקורות אחרים, התקיימו התפילות בשנת האבלות בחדר היחידות ולא בחדר האוכל. וראה לקמן הערה 38.

35. =קדחת חוזרת.

36. ב"תולדות חב"ד ברוסיא הסובייטית" מסופר שבשלב מאוחר יותר התמנה ר' אלטער שימחוביץ למשפיע, וכך משמע גם מהמסופר לקמן.

37. =חוצץ, משטח העמידה שבין הקרונות.

38. כאמור לעיל (הערה 34), במקורות אחרים מסופר שהתפילות נערכו בחדר היחידות, ושם גם היתה ההסתלקות.

"יוצר משרתים ואשר משרתיו" – הי' אומר ביחד, עם הפסק בין כולם וכולם עומדים ביראה למטה[39]. לעמידת שמו"ע עקר רגליו ב"יחד כולם", וחזר להתיבה בסוף הברכה.

בין מנחה למעריב הי' אחד לומד משניות, וכ"ק שומע, ואומר אחר זה קדיש דרבנן.

בחורף תרפ"א, שהימים היו קצרים, בערב ש"ק הי' נוהג כ"ק אדמו"ר הריי"צ להתפלל תפלת המנחה בשעה 1:30 אחר חצות היום. המנין התקיים ע"י תלמידי הישיבה. פעם בערב ש"ק לא באו לזמן המסוים כל המנין, וחיכו לבוא העשירי אשר איחר. ועבר כחצי שעה, והגידו לכ"ק שנשלם המנין. ואמר שאין צריך להמנין, שכבר התפלל מנחה בעתו.

פעם בש"ק, כשהש"ץ חזר מוסף, כ"ק אדמו"ר הריי"צ נתעמק עד כדי כך עד שלא שמע "כתר", והכה באצבע צרדה וניגן ניגון. אך כשהגיעו ל"ימלוך", הרגיש בדבר שלא שמע "כתר", ואמר "ימלוך" עם הש"ץ.

בכל יום אחרי התפלה הי' מבקר כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ באולם כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב, אם השולחן עומד במקומו, וכל דבר אם עומד במקום כמו שעמד בחיי כ"ק אדמו"ר אביו.

כ"ק השמיע מאמרים ארוכים בכל ש"ק, לערך שעה וחצי, ויש לשתי שעות. יהודא עבער ואלטער פאצעפער[40] המשפיע, ועוד שני בחורים מהחוזרים, חזרו המאמרים, וגם נכנסו לחזרה ביום ש"ק. פעם שאל להתמים הרה"ח ר' ישראל לעווין מנעוול[41] איך מתקבלים המאמרי דא"ח אצל אנ"ש, ויאמר הר"י: הענינים מתקבלים בטוב, אבל האותיות הם מרובים. ומני אז התחילו המאמרי דא"ח מתקצרים למשך שעה.

האותיות הם מרובים. הרה"ח ר' ישראל לוין ("נעוולער")

גווילין נשרפים

בסוף קיץ תר"פ צוה כ"ק אדמו"ר הריי"צ לר' ש' זלמן אידל[42] שישרוף את כל הניירות הנמצאים במרתף. שז"א הנ"ל סיפר זאת לתלמידים אחדים, וירדו עמו למרתף, ומצאו שם כמה רשימות דברים וכתבים בכת"י כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ – ע"ד הולדתו, וע"ד כ"ק אדמו"ר הרש"ז מקאפוסט, וע"ד כ"ק אדמו"ר הרי"ד מלאדי, חשבון מפרנסה וחשבון הצדקה.

שמעתי מאלו שראו שם ביאור על ספר הזהר, על דפים אחדים, עם הקדמה. בהקדמה כתוב: פעם חלמתי והנה עומד על ידי איש זקן ונשוא פנים, ואומר לי שאתחיל לכתוב ביאור על הזהר, ולא יכולתי להשיב פניו ריקם, והבטחתי לו. עבר זמן ולא התחלתי לכתוב. אחרי משך שלשה ירחים לערך בא איש הזקן ונשוא פנים, ואמר: הלא הבטחת לכתוב ביאור על הזהר, ולמה אינך כותב? ולא יכולתי להשיב פניו ריקם, וזה החילותי.

כשנודע לכ"ק אדמו"ר ששז"א לא שרף כל הניירות, הקפיד מאד, ואמר: דבר זה נוגע בנפשי, ואיך לא יחוסו על נפשו.

---

39. לא ברור אם הכוונה להפסק בין המלים "ואשר משרתיו" ובין המלים "כולם עומדים... ביראה", או להפסק אחר במקום כלשהו בהמשך הפסקה.

40. כינויו של ר' אלטר שמחוביץ'.

41. אחותיו – ראה לעיל ע' 287 ואילך.

42. זיסלין. אחותיו – ראה ספר השיחות תרפ"א ע' 22.

פרק יג • תרפ״א

הישיבה ברוסטוב

ראש-השנה

בראש־השנה לא אבה כ״ק אדמו״ר מוהריי״צ לתקוע בשופר. בכלל, התרחק אז מקבלת הנשיאות עליו, כי־אם באמירת דא״ח קיבל על עצמו מפני צוואת כ״ק אביו אדמו״ר מוהרש״ב, אבל בקבלת פדיונות ולהיות מורם מעם – התרחק מזה.

כ״ק אמו הרבנית שטערנא שרה, אם שהרגישה בדעתה הקדושה, או נודע לה ממי שקבע כ״ק שהוא יתקע, אמרה לכ״ק: בני, אני חפצה לשמוע דוקא ממך תקיעת שופר.

ומצד צוואת אמו ובקשתה, ביךְ הברכות ותקע תקיעה אחת, ומסר השופר לאחר (אינני זוכר ברור – אם להרב משה דובער ריווקין הנקרא "בערל סעלניצער", או להרב יעקב לאנדוי, או להרב יצחק יואל ראפאלאוויץ), שיגמרו התקיעות. ואחר התקיעות גמר כ״ק הפסוקים בעצמו.

סוכות ושמחת תורה

לא היו אתרוגים, רק אתרוגי פרס, וכ״ק לא הרשה להביאם, והואיל לומר שאינם אתרוגים כלל.

בהתוועדות שמחת תורה דיבר הרבה אודות אביו כ״ק אדמו״ר הרש״ב, ובכה הרבה, ואמר: אף שע״פ דין ג׳ לבכי, אבל מה אעשה שאיני יכול להתאפק.

ושאל הרה״ג הרה״ח יצחק יואל ראפאלאוויטש, הרב דקרעמענצוג, פשט בלק״ת. ואמר לו כ״ק: פשט בלק״ת יודע אני, אבל ״צאַרסקע פאַמיליע ניע צעפּאי״[1].

מחלת אדמו״ר מוהריי״צ

בפ׳ תולדות נחלה כ״ק אדמו״ר הריי״צ במחלת הטיפוס, והי׳ בסכנה גדולה. וארכה מחלתו שלשה שבועות (תולדות, ויצא, וישלח). ולא הי׳ באפשרות ללמוד בבית האוכל של כ״ק.

פשט בליקוטי תורה. הרה"ח ר׳ יצחק יואל רפאלוביץ׳

לא רחוק מבית ורחוב כ״ק גר איש ישר, חסיד מעיר האמיל – שמו אינני זכור, חניכתו חשמוני – שדר כמה שנים בראסטאוו. בביתו הי׳ חדר גדול למנין בכל יום, והואיל בטובו ליתן רשיון שנלמוד בביתו, בחדר המנין, חדר טוב בחלונות משני צדדים.

הרופאים אמרו שכ״ק חולה אנוש, שזהו טיפוס ״ברושנאי״[2], והחום עולה למעלה ראש. היינו מודאגים מאוד ע״ד שלום כ״ק אדמו״ר. עסקנו באמירת תהילים, והלכנו כמה פעמים לאהל.

כ״ק הרה״ת השד״ר עובד ה׳ ר׳ יצחק מתמיד בא בתחילת המחלה, בפ׳ תולדות, ואמרנו שצריך ללכת לאהל כ״ק אדמו״ר הרש״ב לבקש רחמים עבור בנו כ״ק אדמו״ר הריי״צ, והלכנו עמו להתפלל עבור כ״ק לעורר ר״ר.

---

1. =במשפחת המלך אל תיגע.

2. =טיפוס הבטן. אך באגרות קודש שם מסופר שהיתה זו מחלת ״סיפנאי טיף״ (טיפוס הבהרות).

אנחנו לקחנו "מענה לשון", וכמדומה שהוא חזר מאמר דא"ח, שקולו לא נשמע, והי' כנוס בתוכו כל העת, ודמעות שותתות מעיניו. אחרי שגמרנו "מענה לשון", חכינו עליו שעה ארוכה עד שיצא מהאהל, שהוא טרם כילה וגמר את ההשתטחות שנמשכה שעה ארוכה. חשבתי שחפצו להשאר לבד.

[ר' יצחק, שבא אז בפעם הראשונה לכ"ק וטרם זכה לשמוע דא"ח מכ"ק, ביקש מהבחורים החוזרים לחזור לפניו את המאמר דשבת קודש הקודם, קודם שנפל כ"ק למשכב והכביד חליו. התמים ר' סעדי' ליבעראוו חזר לפניו המאמר דא"ח דש"ק, ותמה ר' יצחק: ריבוי אותיות (כן אומרים חסידים על מאמר דא"ח בריבוי הסבר)].

בחרו אז בבי"ד של שלשה רבנים, ור' יצחק הי' מהבי"ד, ופסקו ועשו רשימה שכל אחד מהתלמידים והאברכים והחסידים יתן במתנה גמורה משנות חייו לכ"ק אדמו"ר ובלב שלם, ולא פחות מששה חדשים. וכל אחד בא לפני הרבנים, וכתב שמו וכמה שיתן על הרשימה. רובם כתבו ששה חדשים, ויש שחתמו עד שנה ושתים.

והקב"ה ריחם על ישראל ואנ"ש והתמימים, ופרשה קודם י"ט כסלו הוטב לכ"ק, וגם שלח מכתב[3], שבו מדובר אודות מכתב כ"ק אדמו"ר אביו שי"ט כסלו הוא ראש השנה לדא"ח.

ב"ה נשמנו לרווחה, כאשר נודע שב"ה כ"ק אדמו"ר יצא מהסכנה. אבל אסור הי' לעמוד על רגליו ולרדת מהמטה, ולא הי' יכול לעמוד לפני התיבה. ולהיות טרם שכלו הי"א חדשים לאבילות, היינו באים מנין עשרה בחורים, וכ"ק התפלל מעוטף בטלית ותפילין מושכב על מטתו, ובדרך זה הי' כ"ק שליח ציבור, גם חזרת הש"ץ. כן נמשך לערך חודש ימים, והשמחה גדולה, שזכינו שמיום ליום הוטב מצב כ"ק.

אחרי שכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ קם ממחלתו – ולא אמר דא"ח מפרשת תולדות עד פרשת וארא – הי' אומר דא"ח בבוקר קודם התפלה, לפעמים בשעה התשיעית ולפעמים בשעה העשירית, וזמני התפלה – בשעה האחת־עשרה או לפעמים מאוחר יותר, וגמרו בשעה השני'. והחסידים והאברכים חכו להופעת כ"ק אדמו"ר בבית כ"ק, ברחוב בראטסקי 44.

נמצאו אז חסידים שאמרו שטוב יותר להתפלל קודם שמיעת דא"ח, ואח"כ ישמעו דא"ח, ואחרי זה ילכו הביתה ויאכלו סעודת שבת, שאין מן הראוי להתענות בשבת קודש עד שעה מאוחרת כזה, שלפעמים עד בואם לביתם היא שעה שלישית אחרי הצהריים.

כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ, כששמע סברתם, תמה: הרי כל פנימיות ענין החסידות ולימוד או שמיעת דא"ח הוא שהתפלה תהי' בכוונה כדבעי וכראוי, ואיך מתפללים קודם דא"ח?[4]

ביקור רבותינו נשיאינו

בשעה שחלה כ"ק ר"ל, אחרי ה"קריזיס"[5], נכנסה הרבנית הצדקנית מרת נחמה דינה לבקרו, והתמים חיים מאיר ליס הי' מן המשמשים את כ"ק ועמד אחורי הדלת, ושמע איך שכ"ק אדמו"ר מספר לאשת חבר: היום היו אצלי אורחים נכבדים.

וצייר באיזה מקום ובאיזה סדר ישבו סביב למטתו כ"ק אדה"ז, כ"ק אדמו"ר האמצעי, כ"ק אדמו"ר הצ"צ, כ"ק אדמו"ר מהר"ש, וכ"ק אביו אדמו"ר מוהרש"ב.

עמד כ"ק אדמו"ר הזקן כאיש זקן, וביך אותו שיקום מחליו ויזכה להשיא את בנותיו, ועוד ברכה שאינו יכול לגלות. וכן כ"ק אדמו"ר האמצעי עמד כאיש זקן וביך אותו כל הברכות האמורות, וכן כ"ק אדמו"ר הצ"צ עמד כאיש זקן וביך אותו כל הברכות האמורות, וכן כ"ק אדמו"ר מהר"ש עמד כאיש זקן וביך אותו כל הברכות האמורות. ואח"כ עמד כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב, כאברך צעיר לימים, וביך אותו כל הברכות האמורות. וכל אחד אמר עוד ברכה, אך את הברכה האחרונה אינו יכול לגלות.

3. נדפס באגרות קודש אדמו"ר מוהריי"צ ח"א ע' קכב.

4. ראה גם לעיל ע' 287 ואילך.

5. =המשבר.

נדודים ברוסטוב

גם במקום שלמדנו, בחשמוני, כל הבית או רובם חלו במחלת הטיפוס, ומוכרחים היינו לעזוב את מנין חשמוני ולבקש מקום ללימוד.

בחצר בית החיים נמצא בית־הכנסת, ובהשתדלות אצל חברה קדישא הואילו לתת לנו בבית הכנסת שעל בית־החיים, ולמדנו שם לערך חודש ימים. ולהיות שכל יום היינו משעה 8 עד שעה 11 בלילה, אין הנקיות לפי רוחם, ובא צו מהגבאים דביהכנ"ס לעזוב את המקום.

קשה הי' לנו לעזוב את בית המדרש הזה, שהי' חם, והחורף הי' קשה, ואף שאין שלג בראסטאוו, אבל הרוחות קשות עד למאד.

היינו מוכרחים להתיישב בביהכנ"ס חב"ד נוסח האר"י ברחוב ווארענצאווסקי. ואף שהי' שם הרווחה, שביהכנ"ס מרווח, אבל הי' הקור שורר שם, ואמרו לנו הגבאים שעלינו לחמם את בית הכנסת. ואף שעסקנו בעסק החימום, אבל הי' קשה לחמם, שלא הי' במה לחמם, היות שהי' מחסור בעצי הסקה.

היתה הרווחה. בית-הכנסת ברחוב וורנצובסקי (ארכיון ליובאוויטש/ Chabad.org)

גם מקום השינה רווח לנו. הנגיד החסיד ר' שמואל גוראר' הואיל לקנות דירה עבורנו, והיתה מעט הרווחה ומקום לישן.

עימות עם תלמידי נובהרדוק

למטה, בדיוטא תחתונה של ביהכנ"ס חב"ד, הי' ביכנ"ס קטן נוסח אשכנז. כן היו בונים ה"קאנטאניסטן" הראשונים, שהי' להם רשות לגור חוץ לתחום המושב של יהודים, למעלה ביהכנ"ס נוסח חב"ד (שנראה שה"קאנטאניסטן" רובם מחב"ד, ודרוש לחקור מה הסיבה שרובם ילידי חב"ד). "חדר שני" לא הי' שם, כי אם אכסדרה גדולה. גם מקוה לא הי' שם, כי אם במקום אחר.

שם בביהכנ"ס של אשכנז, בדיוטא התחתונה, למדו כערך עשרים תלמידים הנקראים "נאווארדאקער", מחונכי דרך המוסר של הרב ר' ישראל סאלאנטער ותלמידו ר' יוזיק מנאווהאראדאק[6]. ורק בחורף למדו שם, שביהכנ"ס קטן, ותנור קטן מספיק לחמם הביהכנ"ס. בקיץ היו לומדים ה"נאווארדאקער" למעלה, בביהכנ"ס הגדול נוסח חב"ד, ששם האויר טוב וזך.

בראות בני הישיבה הנ"ל שישיבתנו "תומכי תמימים" השכינה את עצמה למעלה – דאגו שיבואו ימי הקיץ ולא יותן להם מקום, שבתומכי תמימים היו תלמידים שלש פעמים ככה, שהם היו עשרים ואנחנו כחמישים. ע"כ החליטו, כדי שלא יאבדו חזקתם, לבא קודם שבאנו ללימוד דא"ח בבקר קודם התפלה. ונתפשטו בכל בהכנ"ס, שנים על ספסל, והתחילו לדחוק אותנו ממקומותינו, שנלך למצוא מקום אחר, ולהם החזקה כאן. והמדריך של ישיבת נאווהאראדאק, ר' מרדכי שווערזנער כעס עלינו, וגם שלח ידו בהרמת יד.

אמרנו להם: זהו שלנו הוא וברשיון הגבאים, לכו למטה ששם אתם לומדים. ודברנו עמהם, שאין זה דרך התורה והמצוה – אנו נמצאים במצוקה וגם הם נמצאים במצוקה, ואין יאות לתלמידי חכמים שיש להם מקום ללמוד לדחוק אותנו ממקום שעל פי הדחק באנו הנה. דברנו דברינו בנחת, ושככה הרגזנות.

---

6. ר' יוסף יוזל הורוביץ, "הסבא מנובהרדוק".

עוד אמרנו לר' מרדכי הנ"ל: איש כמוהו, בן ארבעים שנה, ועובד לגרש המדות רעות ומומי אדם ולהיות אדם השלם – טרם גירש מדת הכעס, מדה רעה כזו, עד עבירת הרמת יד? וענה ר' מרדכי שוועזנער: אין זה כעס, זהו רק התפעלות... (הנפש הבהמית מרמה את האדם: מכעס, מדה רעה ועבירה, עושה "כשר פיסל"[7], שזהו התפעלות).

וכיון שאנו הרבים, והבהכנ"ס נוסח חב"ד, והגבאים נתנו לנו רשות, ואחרי שסבלנו משך החורף גלות אחר גלות – ידינו חזקה עליהם בעזרת השי"ת, הן בטענות והן בכח, וירדו לביהכנ"ס נוסח אשכנז.

סבלנו הרבה מקור בביהמ"ד העליון. החורף הי' קשה, שזה כמה שנים לא הי' קור כזה בסביבות נהר דאן, ובמה להחם לא הי'. העמידו תנור של ברזל, וגחלים של "אנטראציט"[8] לא הי' בנמצא, והסיקו בפסולת של "אנטראציט" שאינו מחמם, ובפרט ביהכנ"ס שהיתה בירה גדולה.

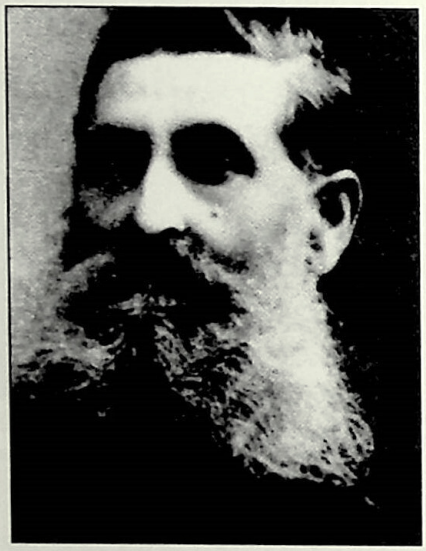
לאט לאט ירדנו לביהכנ"ס נוסח אשכנז, והתרגלנו עם תלמידי נאוואהאראדאק – חצי ביהמ"ד עבורם והחצי השני עבורנו. וראו שאין אנו מתערבים בהנהגתם ואופן לימודם, הם עסקו בשלהם ואנחנו עסקנו בשלנו.

אדרבה: המתפללים, כשראו איך אנו לומדים כל היום בהתמדה, שבחו אותנו שזהו דרך טוב. והם עסוקים רוב היום ב"בירזעס"[9] בענין מוסר, והולכים שעות ארוכות מקיר לקיר בביהמ"ד, ולימודם גמרא בהפסק גדול.

מצוקה ומחלות

כה עבר החורף דשנת תרפ"א במצוקה. בדבר אחד לא סבלו: ר' זלמן אידל זיסלין, ייזכר לטוב, המציא בתחבולותיו שיהי' לחם להתלמידים לכל הצורך די והותר. אבל לטפל ללחם לא הי' שום דבר, ולא על הלחם לבדו יחי' האדם, וצריך מעט שומן, וזה לא הי' לנו, וסבלו מזה הרבה תלמידים.

השי"ת שלח שליח – איש אחד מחסידי טשערנאביל, רייפארט חניכתו, שבניו היו ממונים על ציידי דגים בנהר דאן, ופעל על בניו שיותן לנו דגים חיים, אם נבוא בשקים בבוקר, בעת שהציידים באים עם ספינות דגים חיים. אז הוטב המצב, אבל לא בכל יום עלה בידינו להשיג דגים.

כל צרכי הישיבה על שכמו. הרה"ח ר' שמואל גוראר'

אבל הטיפוסים הרבו להתפשט, ורבים מהתלמידים חלו בטיפוס, והתרגלנו ללכת לבית החולים של הגויים. וכל שבוע חלפו את בית־החולים, זה מתרפא וזה ממלא מקומו[10]. ורבים סבלו מחוסר שמנונית, מחלה הנקראת "קורינא סלעפאטא"[11], היינו מעת הערב אין רואים מאומה, ולא היו יכולים ללמוד בלילה.

עד חודש שבט, אף שהי' המצב דחוק, מכל מקום, כל זמן שחי החסיד הנגיד ר' שמואל גוראר' – הי' לווה בעצמו (שאף לו אין הפרוטה מצוי', אבל הי' לו נאמנות גדולה, ובעלי ממון לוו על בטוחות שלו), ולווה עבור בית כ"ק והישיבה, וכמעט כל ההצטרכות – הן בבית כ"ק והן הצטרכות הישיבה – הי' על שכמו.

---

7. =נוהג כחזיר הפושט את טלפיו ה'כשרות'.

8. מין פחם.

9. ="בורסה" – כינוי לדיון בעניני מוסר על־פי שיטת נובהרדוק.

10. בת המחבר, הרבנית חיה ליברמן, מספרת שהמחבר נמנה על היחידים מבין הבחורים שעסקו בטיפול בחולים (בניגוד לרוב הבחורים שחששו מפני הידבקות), ורבים מהם קמו על רגליהם בזכותו (ראה גם לקמן בהמשך הפרק).

11. =עיוורון לילה.

קרוב לחודש אדר חש בעצמו לא כדבעי, אבל התנהג כשורה והלך לשינה. בבוקר קם והלך בבית, אבל הי' בהשכמה, והלך לנוח במטה, ומסר נשמתו לבוראו ושבק חיים לכל חי. והמחסור והדוחק בבית כ"ק ובהישיבה גבר מיום אל יום.

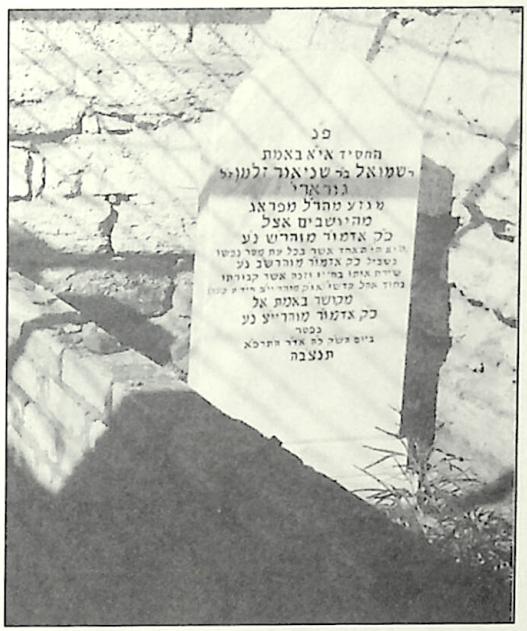
פורים והכנות לפסח

קרבו ימי הפורים. אסתר־תענית נתעלף כ"ק אדמו"ר, וקראו לרופא הבית לנדוי, ואמר: אין זה פלא שנתעלף, הלא הוא יושב בתענית, ונתן לו זריקה. ומ"מ השלים תעניתו.

ושאל כ"ק להרופא: מחר יום פורים ויבואו חסידים ואנ"ש, האם אוכל להתועד עם אנ"ש והתמימים? ואמר הרופא שיכול להתוועד, אך לא שעות ארוכות, אלא כחצי שעה. וישאל כ"ק: צריך לאמר דא"ח. ויאמר הרופא: חמשה עשר רגעים[12], אבל לא יחשוב מקודם.

בלילה באנו כמנין בחורים לתפלת מעריב ולקרוא מגילה. לעת קריאת המגילה היו פניו חיוורים, ומ"מ עמד כל עת קריאת המגילה. וביקש כ"ק מהבעל קריאה שיקרא במהירות, ורק שתי תיבות צריך לחזור: "להרוג – ולהרוג ולאבד", "ואיש לא עמד בפניהם – לפניהם".

למחרת באו להתוועדות כל אנ"ש והתמימים, וכ"ק אדמו"ר ישב עם אנ"ש שעות ארוכות, ואמר את המאמר "אמר רבא חייב אינש לבסומי בפוריא וכו'"[13]

זכה אשר קבורתו בתוך אהל קדשו.
קבר הרה"ח ר' שמואל גוראר' סמוך לציון אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע
(ארכיון ליובאוויטש/Chabad.org)

לערך שתי שעות[14], חוץ ההתוועדות שנמשכה יותר משלש שעות.

לאחד – שבעת שגבר החום במחלתו ודיבר דברים שאינם מסודרים אמר הנ"ל שאינו מדבר דברים כסדרם – אמר: איך מלאך לבך לדבר דברים כאלו, היו דברים שהם מהדעת האמיתי, ונאמרו בדעת.

ימי חג הפסח קרבו. חטים הזמינו מקודם, וגם מצאו ריחיים של אבנים, העובד ע"י "מאטאר"[15] ע"י נעפט. הכשרנו את הריחים, התרנו[16] אותו לפרקים. ישבנו כל הלילה עד אשר טחנו את כל החטים עבור כל בני הישיבה ואנ"ש. בבוקר יצא מטר כמין שלג[17], והנה נוסע גוי, ושאלתי אם יש לו ברעזענט לכסות כעשרים פוד[18] קמח, ויאמר: יש לי כמה ברעזענטס טובים. וב"ה שמלאך השי"ת שמר אותנו, שאם שוטר הי' חפץ לעשות רעה ר"ל הי' אבוד כל העבודה. והביאו לבית האופים של מרדכי אויסטראוונער, ושם אפו מצה עבור כל אנ"ש.

יין עשינו בעצמנו בבית האוכל שהי' לנו, והכל הכינו לחג הפסח כדת וכדין.

12. ברשימה אחרת: כחצי שעה.

13. נדפס בספר המאמרים תרפ"א ע' קעט.

14. ברשימה אחרת: שתי שעות וחצי.

15. =מנוע.

16. =פירקנו.

17. והיה חשש שהחיטים יירטבו.

18. פוד = כ־16 ק"ג.

ויכוח פומבי עם הקומוניסטים

בסוף חורף תרפ"א, עוד קודם שאסרה הממשלה על החדרים והישיבות, התחילו ה"יעווסעקן" לבער את כל הקדוש לישראל.

בעת המלחמה התיישבו אנשים שונים מסמארגאן, ועמהם ה"בונדיסטן"[19], ערליך[20] וחבריו שונאי ישראל, ורובם עברו מכת ה"בונדיסטן" ונספחו להקאמוניסטן. והם הראשונים שערכו מלחמה נגד היהדות.

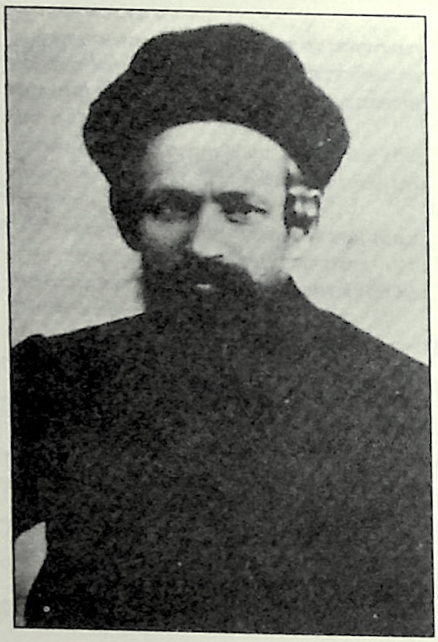
ראשית דבר – לסגור את הישיבות, ולא הסתפקו בגזירה לבדה, כי אם שיהי' בפומבי. הם פעלו בכל מיני ערמומיות, אם כנגד המלמדים או נגד התלמידים. יש שעשו "משפט פומבי", והעלו בפני עם וקהל עלילות שוא ושקר לביישם ברבים. ובזה לא הסתפקו, ועוד זאת עשו לדונם במשפט קשה לכמה שנים במאסר, או לשלחם למחנה הסגר, וגם להחרים רכוש של העומדים בראש הישיבה.

אנ"ש טרם ידעו מה בלבם, וגם היו מהקאמוניסטן הגדולים שאמרו שאין אוסרים ליהודים להחזיק ישיבה ולהיות איש דתי. אבל באמת שקר בפיהם. הם הטמינו פחים ומצודות לעשות כל דבר רע לאיש ההולך בתומו, "תמים עם ה' אלקיך", ואינו עוסק ב"פוליטיקא", לחפות עליו כל מיני עלילות שוא ושקר.

ה"יעווסעקן" בראסטאוו קראו בעתונם לאסיפה, שיבואו להתווכח אתם, להראות לעיני כל שהם "שקצים" גדולים, כנודע טענות ה"מורדי אור" ו'בחושך יתהלכו', בעלילות שקר ושוא וכזב.

באמת החליטו הרשעים רשעי ישראל ר"ל לעשות מעשה הרע, למסור לה"טשעקא" (כמו שנקראה אז הבולשת החשאי, הידועה באכזריות שלה) לסגור הישיבה, ובזה הי' עטוף עלילה על כ"ק אדמו"ר, שהוא המחזיק ומנהל הישיבה. אבל לסמא העינים קראו להתווכח אתם.

שאלנו לכ"ק אם יש להתווכח אתם. כ"ק אדמו"ר, אף שידע ואמר שלא נצליח ולא יצא מהויכוח טובה גדולה, מ"מ הסכים לאנ"ש ששאלו אם ללכת להתווכח אתם, כי בני ישראל יהיו שם, שכל הויכוח הוא באידיש, והשומעים ישמעו את השקר בפיהם. ומצדנו בחרו בשלשה אנשים שילכו להאסיפה. מהם הי' הרה"ח הסופר החכם ר' משה ראזענבלוים[21], והת' דוד לאבאק[22] בנו של השו"ב זאב לאבאק[23], והתלמיד אז נחום גוראלניק[24].

הטענות הצודקות לא הועילו. הרה"ח ר' משה רזענבלום

ומובן שטענות הצודקות של אנ"ש לא הועילו, שכבר הי' חתום במוחם ודעותיהם הכוזבות, והמלשינות לכל דבר רע הי' כבר נפסק בלבם ובכיסם. וערכו "משפט פומבי", ופסקו שאין צריך ישיבה ר"ל[25].

---

19. =חברי ה"בונד", מפלגה יהודית שמאלנית.

20. הנריק ערליך, מראשי ה"בונד". לימים נרצח בידי סטאלין.

21. ממנהלי הישיבה. אחדותיו – ראה בארכיות "כרם חב"ד" גליון 3 ע' 4 ואילך; קובץ "רוסטוב על נהר דון" ע' 16 ואילך.

22. אחדותיו – ראה ספר השיחות תרפ"א ע' 21. וש"נ.

23. הרה"ח ר' משה וואלף לאבאק, השו"ב ברוסטוב. אחדותיו – ראה "ספר התמימים" ע' נג.

24. לימים בכפר־חב"ד.

25. על פרשה זו ראה בארכיות בקובץ "רוסטוב על נהר דון" שם. וש"נ.

רדיפות הקומוניסטים מתחילות

אחרי אשר נגמר הויכוח הלשינו הבריונים ל"טשעקא" את כ"ק אדמו"ר, שהוא עומד בראש הישיבה, והוא מנגד להמשטרה[26], וכן את כל המנהלים.

לאחר חג הפסח – לערך יומיים קודם ל"ג בעומר, או בל"ג בעומר (אינני זוכר בדיוק) – בערב, אחרי לימוד דא"ח, הלכתי לחצר כ"ק אדמו"ר, ששם הי' מקום הלינה שלי ב"שאלאש". אחרי שעברתי השער, וחפצתי להכנס ישר למקומי, והנה עומד אחד מזוין בחצר ואומר לי: לך למעלה, ואל תדבר אלי דבר. את פניו לא הכרתי, אך מטביעת הקול הכרתיו, שהוא שמואל בעראסט.

[בראסטאוו הי' "חדר" שלמדו שם תלמידי העיר. מקודם הי' ה"חדר" בליובאוויטש, וכאשר העתיק כ"ק אדמו"ר הרש"ב מושבו לראסטאוו, העתיקו אנשי העיר את ה"חדר" לראסטאוו[27].

אחד מתלמידי ה"חדר" הי' שמואל בעראסט. אני הכרתיו, מפני שהי' לפעמים בא להישיבה. חברו שהגדילו הלכו לעבוד באיזה משרה, ושמואל הנ"ל נתקרב אל ה"טשעקא". מדה טובה הי' בו, שהוא הי' ה"צענזאר" של מכתבים שנשלחו ונכתבו באידיש או בלשון הקודש, וכשנפגש עם תלמידי הישיבה הזהיר אותם שלא יכתבו אודות הישיבה וכ"ק אדמו"ר].

נכנסתי לחדר ר' זלמן אידל, שהי' מן הצד, ובהמסדרון לפני החדר שם הי' קופה של פסולת "אנטראציט", שהי' מוכן להסקה, ואין רואים את החדר, שהי' מוסווה ע"י הפסולת. שם ישבנו עד אשר הלכו.

ונודע לנו, שעל ידי מסירת ה"יעווסעקן" באו מה"טשעקא" לייסר את כ"ק אדמו"ר ולהחרים את רכושו. ובאו אל כ"ק, ואסרו אילו בחורים שנמצאו בבית, כמו חתן כ"ק הרב שמרי' גוראר' (שאחר חג השבועות קבעו החתונה), ואת בנו של הרב משה ראזענבלוים, ואת דוד לאבאק, ואת נחום גוראלניק. שלשה אלו – לקחו אותם, והחזיקו אותם במאסר לערך עשרה ימים, עד שבת קודש לפני שבועות (כמדומה), פרשת בחוקותי או במדבר[28]. ואת הישיבה סגרו.

ולא שכך חמתם, ועוד באו בל"ג בעומר ועשו חיפוש בבית כ"ק, ובזזו את כל אשר בבית – כל מה שנראה בעיניהם, וכמה דברים שהיו בירושה מאבותיו, וכל שהי' מוכן עבור חתונת בת כ"ק מרת חנה – והביאו שלשה מכונות־משא, ולקחו ומלאו את המכונות מרכוש כ"ק. ועל כ"ק אסרו יציאה מביתו, היינו שנתנו עליו מאסר בית, רק הימים אשר צריך לבוא לחוקר־דין יכול לצאת החוצה.

ש"ק לפני שבועות יצאו לחפשי חתן כ"ק ר' שמרי' גוראר' ועוד שלשה הנ"ל, וכשנשתחררו באו כולם מהתפיסה לבית כ"ק, לרחוב בראטסקי 44.

ישנתי כל העת – אף בחורף – ב"שאלאש" בחצר כ"ק. כ"ק יצא מביתו לחצר בפנים צהובות, וראה אותי שאני יושב ולומד ב"שאלאש", וקרא ואמר: היודע אתה ששחררו אותם? ושאלתי את כ"ק אם כולם יצאו, והשיב כ"ק: הן, כולם. אחרי רגעים אחדים יצאה בתו של כ"ק אדמו"ר חנה אל ה"שאלאש", ובקשה אותי ללכת לר' משה ראזענבלוים לבשר שבנו יצא לחופש.

כנראה כ"ק חפץ לבשר בשורה טובה בעצמו, וגם כן חפץ שאלך לבשר להוריהם של האסורים שניתן להם חופש, אבל לא אמר בפירוש, שזהו טרחא גדולה עבורי ללכת בשבת דרך ארוכה – שלשה מיל, מהלך יותר מחצי שעה – עד מעונו של הרה"ח ר' משה ראזענבלוים. ולא עלה על דעתי תומ"י ללכת ולהגיד ולבשר בית רמ"ר.

---

26. =למשטר.

27. על "חדר" זה – ראה באריכות "כרם חב"ד" גליון 3 ע' 209 ואילך.

28. באותה שנה חל ערב חג השבועות בשבת (פרשת במדבר) ונראה שהדברים מתייחסים לשבת שלפני שבת זו (פרשת בחוקותי), כך שהמעצר אכן נמשך כעשרה ימים. אך באגרות קודש אדמו"ר מוהריי"צ (חי"ד ע' קעו) מסופר שהמעצר נמשך חמישה ימים בלבד.

מגיפת חולירע

בשנת תרפ"א התגברה מחלת החלירע ר"ל בראסטאוו. ביום הראשון דחג השבועות נודע ששני תלמידים מבני הישיבה חלו במחלת חלירע: א) אברהם גאלפערין מפליעשצעניץ[29], שאחיו הגדול[30] הי' שו"ב, ועוד אחים היו. ב) חיים דב בער לערמאן[31] בן אבא ה"בתים־מאכער"[32].

בבוקר ביום א' נודע לנו מהאסון הנורא, ואת כ"ק לא יכולנו לראות עד אמצע התפלה, ואז נכנסנו לכ"ק אדמו"ר והודענו לו את אשר קרה, והזכרנו ע"ד התלמידים החולים. כ"ק עמד אחר ברכו ואמר ברכת יוצר, והראה על פיו הקדוש, ולא ידענו פתרון הכוונה מה שהוא מרמז. והפסיק באמצע יוצר אור, ואמר: התלמידים שיתעסקו עם החולים – יאכלו שבעם קודם שיתעסקו בהחולים, ולא ילכו ח"ו בקיבה ריקה.

חתנא דבי נשיאה. הרש"ג עם כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע

תלמיד אחד מפולין – שכחתי את שמו – אמר שיש בספרים קמיע שהיא סגולה נגד מחלה זו, אם החולה בולע אותה ינצל. ומאחר שכ"ק רמז על פיו, פסקו שמותר לכתוב קמיע זה, ויכתוב את הסגולה על ניר של עישון "טאבאק", דק ביותר, ונתנו להחולים לבלוע את הסגולה.

ושאלנו את הרופאים שילמדו אותנו מה היא הרפואה למחלה זו, שמחלה מתפשטת היא בכל העיר, רבים שחלו בה ורבים חללים הפילה. ואמרו, שצריך לטפח את החולה כל העת במים חמים ויין שרף 96, ולא לתת מנוח.

את החולים – לא הי' מקום להחזיק אותם במקום שישנו שם התלמידים, שמחלה מדבקת היא. והחזיקו אותם בבית הבישול של התמימים.

כל היום עמדנו, ארבעה תלמידים – יהודא חיטריק, שלום פויזנער[33], שניאור זלמן שמעון[34], ועוד אחד, איני נזכר שמו – ועל תנור הכירה עמדה כל היום באש מתלקחת יורה גדולה עם מים רותחים, ומלאנו אמבטי ברותחים ומים קרים, שלא יכווה החולה, ונתנו את החולה באמבטי. ואת היורה מלאו תיכף מים, ועמדו כל העת על הכירה. ואחר שנתקררה האמבטי, הוציאו את החולה, ועד אשר יתחמם היורה, כל העת משחנו אותו ב"דינאטור"[35].

וכאשר בא הרופא, אמר שעשינו מלאכה טובה, וממש הצלנו אותם ממות לחיים, ואמר שבבית הרפואה לא היו עושים מה שעשינו. ואף שחיים דובער לערמאן נכווה ברגליו, והי' לו סימן כל ימיו, אך ב"ה הצלנו את שני החברים, התמימים אברהם גאלפערין וחיים בער לערמאן.

החתונה

ערב ש"ק אחרי שבועות תרפ"א נתקיימה החתונה של חתן כ"ק, הרב התמים ר' שמרי' גורארי', עם חנה בת כ"ק אדמו"ר. המסדר קידושין הי' כ"ק אדמו"ר.

29. נזכר גם ב"ספר התמימים" ע' מה (ושם: הלפרין).

30. הרה"ח ר' שמואל גלפרין. אודותיו – ראה "ספר התמימים" ע' מא.

31. אודותיו – ראה "ספר התמימים" ע' נז.

32. נזכר לעיל פרק ה.

33. לימים שליח רבותינו בפיטסבורג.

34. כנראה הכוונה להגה"ח ר' זלמן שמעון זוארקין, לימים רב קהילת ליובאוויטש בקראון־הייטס.

35. =מין משקה אלכוהולי.

אחרי החופה נקראו כל קהל הנוכחים למעלה, בחדר הגדול של כ"ק אדמו"ר הרש"ב זצוקללה"ה נבג"מ זיע"א, לאחל מז"ט ולברך את כ"ק ואת החתן.

לא היתה סעודה, ויי"ש לא הי' במציאות במדינה. רק אצל בית מרקחת רפואות אפשר הי' להשיג, ועלה ביוקר גדול. ואחרי הפאגראם של ה"טשעקא" והעושק והגזילה, הדוחק שרר בבית חיינו, ופרוטה לא הי' בכיס לקנות, ולא חפשו להשיג איזה משקה.

הרבנית אפתה "טארט" מזונות גדולה, ומחותני[36] התמים הרב ר' חיים אליעזר קאראסיק ע"ה עסק אז בעשיית משקה "לימאנאד", היינו מים מתוקים, והכין כמה צלוחיות משקה "לימאנאד" לצורך החתונה.

כ"ק אדמו"ר הלך בעצמו בהאולם, עם הצלוחית וכוס בידו, ו"טארט" ביד אחד, וחילק לכל אחד חלק "טארט" וכוס "לימאנאד", וכיבד את כל אחד לומר "לחיים" ולברך את החתן ואת הכלה ואת המחותנים. גם אלי קרב כ"ק, והייתי בהול שכ"ק בעצמו מגיש לי כוס עם "לימאנאד", ועיכבתי בעצמי לקחת, ואמר כ"ק: אין זה משקה יי"ש, זהו "לימאנאד", ועשה ברכה לאחל מז"ט לחתן וכלה.

הישיבה עוברת לפולטבה

מחמת המלשינות לא הי' היכולת להמשיך הלימודים בראסטאוו, וע"פ הוראת כ"ק אדמו"ר הריי"צ נעתקה הישיבה לעיר פאלטאווא, עיר מחוז בפלך אוקריינא[37]. והודיעו לנו שעיר פאלטאווא דורשת אותנו לבוא ללמוד שם, ויספיקו לנו כל צרכנו, ועל כן יותן לנו כרטיסים.

אחרי ש"ק נבחרו לערך חמשה ועשרים או שלשים תלמידים מהצעירים – רובם שלמדו רק שנתיים, ואפשר רק שנה, שראויים ללמוד בלא ראש ישיבה – לנסוע לפאלטאווא ולקבוע שם ישיבה[38]. התלמידים הבכירים נשלחו לכמה מקומות – אם להתעסק לייסד חדרים, אם להתלמד להיות שו"בים, או למלמדות וכדומה.

והיות שהחסיד ר' זלמן אידל זיסלין הי' בקי איך לערוך ניירות, ערך שלישיבת תומכי־תמימים דין אולפן גבוה כמו "אוניוועדסיטעט", וכ"ק הוא ה"פראפעסאר" באולפן הגבוה. וקבלנו על סמך זה מנת לחם ככמות גבוה שנותנים לתלמידי "אוניוועדסיטעט", וגם נתן לנו תעודות שאנו תלמידים במוסד גבוה, ואנו צריכים לנסוע לפאלטאווא להשתלם בלימוד.

אבל כל הניירות הבל היו כאשר באנו לבית הנתיבות. אמרו שרק עובדים גבוהים במשרד או בית חרושת יכולים להשיג כרטיס נסיעה, אם יש לו "פראפוסק"[39] שעובר דרך הוראה מה"טשעקא".

ובכן ידענו את הדרך לנסוע ע"י מרכבת המוליכה בהמות וסוסים וסחורה, אף שקשה דרך זו, אבל אין ברירה. שבוע שלימה נסעו על קרון מקרשים, ולפעמים לא עלה בידינו להכנס פנימה ונסענו על גג הקרון, ויעבידו אותנו בפרך לחצי יום או ליום שלם, עד הגיענו לפאלטאווא.

בבואנו לפאלטאווא הי' ממש שמחה בעיר. ב"ה קבלו אותנו בפנים יפות ובזרועות פתוחות, וכל אחד השתדל במה להיטיב לנו – גם אכילה ושתי', גם מקום ללון בבית, כמו בני אדם.

36. בנו של המחבר, הרב צבי הירש חיטריק, נשא לאשה את מרת רבקה בת ר' חיים אליעזר קרסיק.

37. על המעבר לפולטבה – ראה גם "תולדות חב"ד ברוסיא הסובייטית" ע' רנ ואילך.

38. מסתבר שהמחבר – שהחל ללמוד באולם הגדול ארבע שנים קודם לכן – היה מהמבוגרים שבהם.

39. =רשיון.

פרק יד • תרפ"ב-ג

הישיבה בפולטבה

תשרי תרפ"ב ברוסטוב

לר"ה תרפ"ב נסענו לכ"ק אדמו"ר הריי"צ זצוקללה"ה. הנסיעה היתה ג'כ במרכבת של בהמות וכדומה, ורק ארבעה תמימים נסעו: ר' זלמן שמעון דוואורקין, יהודא חיטריק, שלום פויזנער ובן־ציון שם־טוב. כ"ק התעניין אודות אכילה ושתי' שלנו ולינה. בשבת ויו"ט הסתדרנו לאכול אצל התמים הנגיד ר' יחיאל צבי הירש הי"ד גוראר'.

אורחים חסידים באו מזעמבין שנים – התמים הרב ארי' לייב שיינין[1] והתמים הרב אברהם ברוך פויזנער – ע"י שהשיגו "קאמאנדיראווקע"[2] מבית אולפנא גבוה ("אוניווערסיטעט"), שצריכים להתדבר עם אוניווערסיטעט של ראסטאוו ע"נ דאן. וב"ה באו שלמים בגוף.

המאמרים דשנת תרפ"ב – חתן דנשיאה הרה"ת ר' שמרי' גוראר' התדבר עם ר' אברהם ברוך פויזנער, היות שכ"ק אדמו"ר נותן לו הכתב יד שלו ללמוד, הי' נותן לנו להעתיק, ובמקום זה יעשו עבורו העתקה[3].

במוצאי יוהכ"פ אחר תפלת ערבית, תומ"י יצא כ"ק אדמו"ר הריי"צ עם כל הקהל וקדשו הלבנה, ואח"כ נכנסו למעלה לחדר האוכל והבדיל. וכל הזמן הי' עם ה"קיטל" והטלית והכובע על ראשו (בראסטאוו לא ראיתי שיחבשו שטריימל). בעת קידוש לבנה, בשעה שאומר "כך לא יוכלו כל אויבי לנגוע בי לרעה", משמש בשיניו ואמר: "גם כאב לשיניים".

בין יו"כ לסוכות התקיימה החתונה של מחותני הרה"ח ר' חיים אליעזר קאראסיק, עם ב"ג לאה בת הרה"ח ר' נתן גוראר'. החופה, הקבלת פנים והסעודה התקיימה בחצר שדר בה ר' נתן גוראר'.

קבלת פנים בהשתתפות הרבי.
הרה"ח ר' חיים אליעזר קרסיק

הייתי נוכח בעת הקבלת פנים, שערכו "מזונות" ומשקה. כ"ק אדמו"ר הריי"צ זצ"ל, שהי' נוכח, לא טעם מאומה מהכיבוד. ושאלו המסובים למה אינו טועם, ואמר כ"ק שאינו יודע הטעם, אך כך נוהגים, שאין טועמים בעת קבלת פנים. אחד מהנוכחים[4] חיווה דעתו ואמר: להיות שהחתן והכלה הם בתענית, לכן אין אוכלים בפניהם, כדאיתא בגמרא[5] שאסור לאכול בפני רעב מפני שח"ו יאחז במחלת בולמוס[6].

אתרוג הגיע לכ"ק – איך ובאיזה דרך אינני יודע – אבל רק אחד. הביאו אז גם מאיראן (פרס), אבל כ"ק לא הרשה להביאם, כמו בשנת תרפ"א[7].

כן עבר חודש תשרי של שנת תרפ"ב, וכל העת הי' כ"ק בשמחה ופנים מאירות, לא כמו שנת תר"פ ותרפ"א שהיו שנים עם הרבה נסיונות וכבדות.

---

1. אחדותיו – לעיל ע' 302.
2. =צרתנועה.
3. כלומר: תמורת זאת היה על הבחורים להכין העתק גם עבור הרש"ג עצמו.
4. ברשימה אחרת מסתפק המחבר אם טעם זה נאמר ע"י אחד המסובים או הרבי עצמו.
5. ראה כתובות סא, א.
6. ברשימה אחרת מביא המחבר עוד מדברי אדמו"ר מוהריי"צ בהזדמנות זו, ומשם נדפסו הדברים בספר השיחות תרפ"ב ע' 27.
7. ראה בפרק הקודם.

שגשוג הישיבה בפולטבה

החזרה לפאלטאווא לא הי' כל כך בכבידות. השגנו כרטיסים במרכבת של אנשים, ובלא "קאמאנדיראווקע". ורק במשך מעת לעת, דרך לאזאוואיע, באנו לפאלטאווא.

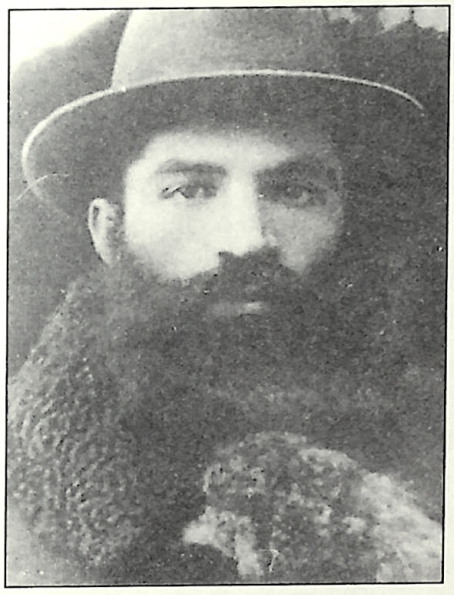
שתי שנים נמשך המעמד של הישיבה בפאלטאווא. ולערך הרעב של השנים תר"פ־תרפ"א – הוטב המצב בפאלטאווא, והתחילה לשגשג. והימים שלמדנו בפאלטאווא ממש החי' אותנו, הן ברוחניות והן בגשמיות, אחרי התלאות דשנת תר"פ בקרעמענצוג ותרפ"א בראסטאוו. והלימודים היו בשקידה והתמדה, הן בנגלה והן בדא"ח.

גם כ"ק אדמו"ר נהנה מאד ממה שכתבו לו אודות ישיבת תומכי תמימים הנמצאת בפאלטאווא, כמו שנראה ממכתבים שכתב לחסידים ואנשי מעשה מהנחת רוח שיש לו מהשמועות טובות אודות הישיבה תו"ת בפאלטאווא[8].

דבר אחד חסר לנו – משפיע, יותר משנה[9]. השו"ב הרה"ת ר' פנחס שרייבער[10], שהי' תמים פנימי, נתרצה אחרי בקשות רבות שיתוועד אתנו, וגם בעת לימוד דא"ח יבוא לברר לנו ענייני דא"ח. אבל פעמים אחדות התוועד אתנו[11], ואמר שקשה עליו הדבר להיות משפיע, שכל היום נמצא בבית־השחיטה, ומעט זמן שנשאר לו צריך ללמוד בעצמו.

גם המצב בכלל ברוסיא נשתנה לטוב. באויר נשמע שיתירו מסחר ומקח וממכר, וגם בית חרושת בזעיר אנפין, היינו חמשים פועלים[12], ואפשר להסתדר.

נסיעה לטובת הישיבה

תמים פנימי. הרה"ח ר' פינחס שרייבר ("ראקשיקער")

קודם פורים נסעתי הביתה לחג הפסח, שזה חמשה שנה[13] לא ראיתי את הורי ואת אחי ואחיותי מפני המלחמה, ואבי נפטר בחנוכה שנת תרפ"ב.

ביקש ממני ר' שלמה איטקין (בן הרה"ג ר' חיים לייב[14] הרב דק"ק אלעקסאנדריא הסמוכה לקרעמענצוג, וחתן הרה"ג הרה"ח ר' יעקב מרדכי בעספאלאוו[15]) שהי' עוסק ומשתדל בהכנסה והוצאה[16], שיתן לי מטעם הישיבה הוצאות הדרך[17] לנסוע להשתדל לטובת הישיבה בעיירות מבאחמאטש עד מינסק[18], לעשות מגבית ולעורר אנ"ש להחזיק הישיבה.

---

8. ראה אגרות קודש אדמו"ר מוהריי"צ ח"א ע' ריא. רכ. רמה. חי"ד ע' קכ. קלד. קעז.

9. ב"תולדות חב"ד ברוסיא הסובייטית" שם מסופר שכבר בחורף תרפ"ב נתמנה ר' שמואל ליב לוין למשפיע.

10. נזכר (בשם "שרייבערג") גם לעיל ע' 153. וש"נ.

11. על אחת מהתוועדויות אלו, בי"ט כסלו, מסופר ב"ליובאוויטש וחיילה" ע' 87.

12. מדיניות זו כונתה בשם "נעפ" (מדיניות כלכלית חדשה), ונמשכה עד שנת תרפ"ט.

13. מאז תשרי תרע"ז (כנ"ל פרק ח).

14. נזכר מספר פעמים באגרות קודש אדמו"ר מוהרש"ב ח"ד (נסמן שם ע' שנט). נזכר גם ב"אהלי שם" ע' 9.

15. רבה של פולטבה. אודותיו – ראה "חסידים הראשונים" ח"ב ע' 93 ואילך.

16. ראה גם "תולדות חב"ד ברוסיא הסובייטית" שם.

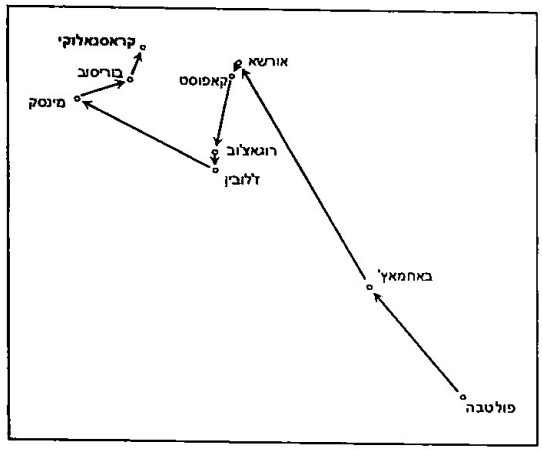
17. ברשימה אחרת כותב המחבר שלא היה בקופת הישיבה כדי לשלם את הוצאות הדרך, ולא כמסופר כאן שההוצאות שולמו לו (אלא שהשטרות היו מזוייפים, כמסופר לקמן).

18. ערים השוכנות בדרך מפולטבה לקראסנאלוקי, עיירת מגורי משפחת המחבר.

ביקרתי בעיירות באחמאטש, ארשא, קאפוסט, ראגאטשאוו, זלאבין, מינסק ובאריסאוו. הרבה מאנ"ש לא ידעו שכ"ק אדמו"ר הריי"צ קבל עליו הנשיאות ובכל ש"ק אומר מאמר דא"ח, והמאמרים ארוכים בהסבר גדול. וחזרתי בכל עיר מאמר דא"ח.

המצב הי' ירוד בכל מקום שביקרתי, וראיתי העניות הגדולה. ולא ראיתי מזומן, שכל הסחר הי' מצומצם. כל העסקים הי' עם הנכרים, במקום כסף הי' ענין חליפין, היינו שהיו מביאים זרעונים, חטה או דגן וכדומה.

בכל מקום שבאתי הבטיחו לי שבמשך הזמן יוטב המצב, ובטח ישלחו לעזרת הישיבה. ולא עלה בידי אלא קטנות, ולא קבלתי אפילו להוצאות הדרך (השטרות שנתן לי היו מזוייפות), והייתי מוכרח לנסוע על חשבוני או ללא כרטיס כל הדרך.

עניות גדולה. מפת מסעו של המחבר לטובת הישיבה לפני פסח תרפ"ב

ביקור אצל ר' שמואל נוטיק בקאפוסט

כשירדתי בתחנת קאפוסט, הגשר שעל נהר דניעפר הי' שבור לגמרי, ולהכנס להעיר הוא דוקא לעבור הנהר, והי' עת הפשרת שלגים והי' סכנה לעבור. וב"ה עברתי בלי מכשול.

באתי שני ימים לפני פורים, ושהיתי שם עד אחר פורים, והבטיחו שיוסיפו מה שבכחם וישלחו לישיבה.

בפורים לא הי' משקה, ואמר הרה"ג ר' שמואל נאטיק שבמקום משקה נלמד תורה אור ד"ה יביאו לבוש מלכות. באמצע הלימוד באו אחדים מאנשי העיר, וגם הם ישבו לשמוע מה שלומדים.

אחרי הלימוד, בשיחה שהי' בינינו, אמר: בעת שלומדים בישיבה, אפילו בחור הגון, אין ראי' מה יהי' דרכו בחיים אחר הנישואין. הרבה העלמות והסתרים ונסיונות לאברך נשוי.

קיץ תרפ"ב הייתי בבית הורי. סייעתי לאמי ז"ל, שהי' לה חנות קטנה, וגם חפצתי לחזק בריאותי. אין לי לתאר מה שעמי, שלא הי' לי חבר. כמעט בכל יום ביקרתי אצל רב העיר, ר' אברהם פינחסיק, לדבר עמו בתורת הנגלה, שבדא"ח לא ידע מאומה.

תשרי תרפ"ג

לר"ה תרפ"ג נסעתי מביתי לראסטאוו דרך מאסקווא, והייתי בביהכנ"ס הסמוכה לביהכנ"ס הגדולה (במאסקווא), וראיתי את אנ"ש, קיבוץ בלא עין הרע, ונראה הי' על פני כולם פנים שוחקות, בתקוה שהמצב הולך ומשתפר מיום ליום.

בבואי לראסטאוו, והנה כל התלמידים שלמדו בפאלטאווא באו לר"ה, וגם חסידים באו, חדשים גם ישנים, וכ"ק השמיע מאמרים בכל ש"ק ויו"ט.

באחד מימי החג חילק כ"ק אדמו"ר יי"ש בברכות לפרנסה מרובה. גם הרש"ג עסק במסחר, וביקש מכ"ק ברכה מרובה.

שני חסידים בעלי עסקים ישבו זה אצל זה, אחד ישב קרוב למקום שישב כ"ק אדמו"ר, והשני אחריו. וכששמע זה האחרון שכ"ק מחלק ברכות, סמך על חברו שהי' קרוב יותר. זה שהי' קרוב הי' תושב מאסקווא, והאחרון תושב אוקריינא. וכראות כ"ק את החסיד מאוקריינא נסמך בכל כחו להתקרב לקבל במוקדם ברכה, אמר כ"ק: ה"אוקריינץ" חפץ בכל כחו לדחוק את ה"מאסקוויטש"[19].

19. ראה גם לעיל ע' 189.

שם ראיתי את המשפיע התמים ועובד ה' הרה"ח ר' יחזקאל פייגין הי"ד[20], הנקרא "ר' חאַצע לוקאמינער", ונודעתי שהוא – בהוראת כ"ק – נתקבל למשפיע בישיבת תו"ת בעיר פאלטאווא. גם יהודא עבער בא, שבקיץ הי' במקום אחר, ונתמנה למשגיח על נגלה.

אחרי שעברו היו"ט באנו חזרה כולנו לכותלי בית המדרש שבפאלטאווא, עם משגיח ומנהל ומשפיע, וב"ה כל התלמידים היו מרוצים הן מהמשגיח והן מהמשפיע. כל חברי למדו בהתמדה, והי' התוועדות עם המשפיע הת' ר' יחזקאל פייגין, והכל הי' כשורה.

המשגיח והמשפיע. הרה"ח ר' יהודה עבער והרה"ח ר' יחזקאל פייגין הי"ד

סגירת הישיבה בפולטבה

קודם חה"פ תרפ"ג באה צרה שלא ידענו מאין באה, ועלה הכורת על הישיבה.

אשה אחת היתה המבשלת עבורנו, אשה עני', ולה בן סורר ומורה, טפש ואכזר, הולך בטל ומהלכו כפרא אדם, ומדות מכוערות נמצאו בו. הי' בא לפרקים קרובים לאמו, ונתנה גם לבנה לאכול. וטען שהנהלת הישיבה מעבידים את אמו בעבודה קשה. ושקר בפיהו, שלא הי' לה עבודה קשה.

זה הטיפש הוא הי' אשר מסר אותנו, והלך למשרד ועד הפועלים הנקרא "פראלעטארסקי קלוב"[21], והתחיל לצעוק שם שנמצא פה ישיבה, ואמו עובדת עבור הישיבה, ומשעבדים אותה בעבודה קשה, ושכרה מעטה. וענו לו שהם יעיינו בדבר ויחקרו אם אמת הדבר.

יושב ראש המשרד שם הי' אחד הנקרא פנחס פרילוקער[22], שלמד בישיבה בליובאוויטש, ונתחמץ וירד מדחי אל דחי, ונתקרב אצל הקאמוניסטן ונעשה אצלם לראש בהנהגת הפועלים, ודחה את הטיפש מיום ליום. וחשבנו שהוא לא יעשה לנו כל רע.

בעת אסיפה של כל העובדים עשה הטיפש רעש, שאין עושין מאומה לטובת אמו שעובדת קשה בישיבה. ואז נודע לרבים שיש בעיר ישיבה, והמנהל הוא ר' שלמה איטקין. והחליטו הפועלים למסור לה"טשעקא" לסגור את הישיבה, ולהכריח את התלמידים שיסעו איש לביתו, ואת ר' שלמה איטקין לאסור, ולמסור אותו לדין ומשפט עבור החזקת ישיבה, שאסור מצד דינא דמלכותא דבן־נצר[23].

ימי הפסח ממשמשים ובאים. השגנו קמח שמורה בהאדיטש, ואפינו עבורנו ועבור התמימים האברכים. גם יין הי' מוכן שעשינו בעצמנו.

פתאום, שני שבועות קודם הפסח, בא אחד צעיר לימים, לבוש במלבושי "טשעקא", חמוש באקדח וחרב תלוי' על צדו, מחומש כאילו בא למלחמה. ניכר הי' שבא במלבושיו ומחומש ומצויד כדי להפיל אימה ופחד עלינו. כנראה עמו באו עוד עוזרים לו (הייתי עסוק עם היין). וצוה לסגור את המקום שלמדנו, ונעקור מפאלטאווא, ואם לא יאסור את כולנו במאסר. ואמרנו לו וביקשנו שאין לזעוק, יתן לנו זמן עד אחר חג הפסח, ונמצא מקום לאן לנסוע. דברינו פעלו עליו, ואמר שהוא מאמין לדברינו.

גם עשו חיפוש בישיבה ולא מצאו שום דבר. ובאשר הריחו שהמנהל הכספי הוא החסיד ר' שלמה איטקין, ע"כ הלשינו אותו לה"טשעקא", ואסרו אותו במאסר בבית האסורים, ודרשו שימסור להם את

20. אודותיו – לעיל ע' 281.

21. =מועדון הפועלים.

22. אודותיו – ראה "ליובאוויטש וחייליה" ע' 87.

23. ע"פ כתובות נא, ב.

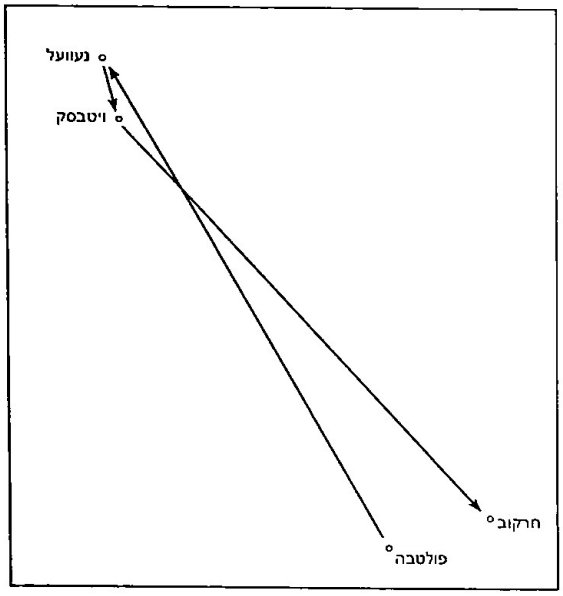
ספרי החשבונות. וישב עד הפסח, ואחרי השתדלות גדולה נתנו לו חופש עד שיעמוד בדין.

גם אח של אברהם שמואל לעוועגהארץ[24], נטלו אותו ומסרו לבית ילדים.

אחר כן הי' משפט בערכאות העיר על ר' שלמה איטקין, והוא טען שאינו יודע מאומה אודות הישיבה ולא התעסק בה. ובאשר לא הי' בידם שום עדות וראי' על ר' שלמה שעסק בהחזקת הישיבה לבנות משפט ולחייבו, ולא מצאו שום דבר אשר יורה על חטאו, כי אם מה שאמר הטיפש – יצא רש"א זכאי ב"ה על ידי השופטים.

שלושה ימים בנעוועל

אותי ביקשו מהועד שאסע לכ"ק אדמו"ר, ולמסור לכ"ק את כל אשר אירע, ושאין לנו מקום פה פאלטאווא. בחוה"מ פסח נסעתי לכ"ק לראסטאוו, ומסרתי שאת ר' שלמה איטקין שחררו עד שיעמוד בדין, ושאלתי לאן נסע. כ"ק אמר שאשלח טעלעגראמא להמשפיע ה"ר יחזקאל שיסע לנעוועל, וגם התלמידים יסעו תומ"י לייסד את הישיבה בעיר נעוועל, שעלי' אמרו חסידים "הללוהו בנבל".

מפולטבה לנעוועל ובחזרה לחרקוב. מפת נחדי הישיבה בקיץ תרפ"ג

בימים אחרונים דפסח הייתי נוכח בסעודות יו"ט של פסח בשולחן כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ, וראיתי שאחר שאכל דגים הגישו לו כלי עם מים וספל, ושפשף פיו ורחץ ידיו במים. מצה לא אכל עם התבשילין, כי־אם כל אחד בפני עצמו, היינו מתחלה אכל המצה בלי תבשילין, ואח"כ התבשילין בלא מצה.

אחר הפסח באתי לפאלטאווא, ומסרתי דברי כ"ק, וגמרנו שיסעו חבורות חבורות, כשלשה חברים. ובמשך שבוע באנו כעשרה בחורים, ונתנו לנו ביהמ"ד ששם מקום ללון, ובכלל עד שיסדרו מקום אכילה ולינה.

למדנו שם שלשה ימים, והעיר צהלה ושמחה. וראינו שבשעת הלימוד באו כמה תושבים, ולבם מלאה שמחה שזכו שישיבת תו"ת נמצא בעירם.

רק עשרה ימים השתקענו בנעוועל, וטרם באו כל התלמידים, והנה יד ה"יעווסעקן" נגעה גם שם. בשעה 1 ביום, בעת שהתלמידים ישבו בביהכ"נ ולומדים בהתמדה, באו מהמשטרה כמה משוטרי העיר, וסבבו את בית הכנסת, והביאו אותנו אל בית המשטרה, וחפאו עלינו חטאים אשר לא יאומן, ובאו בעלילה שהתלמידים הם מרגלים ("שפיאנען"). ועשו חיפוש בבגדינו ובכלינו ובהכיסים שלנו, ולא מצאו דבר של חטא ופשע. ונטלו אצל כל אחד את ה"פאספארט" שלו, והובילו אותנו אל בית הסוהר.

כן ישבנו בחדר אחד, בלא מים ובלא אוכל, עד שאנשי העיר הלכו לה"פראקוראר"[25] העליון, וצעקו למה יעשה כזאת לאנשים תמימים שלא עשו כל רע.

ביום החמישי[26] בא ה"פראקוראר" להכלא להתדבר אתנו. והתחיל: למה באתם הנה לעיר נעוועל? וענינו

24. אחותיו – ראה "ספר התמימים" ע' נג.

25. =תובע ממשלתי.

26. ברשימה אחרת כותב המחבר שהתלמידים שהו במעצר עשרה ימים.

על שאלתו גם כן בשאלה: האם לנתין רוסיא אסור לבוא במקום שלבו חפץ? אין שום איסור כאן במדינה.

ואמר: כנראה שאתם באתם לייסד ישיבה. ואמרנו לו: אין אנו מייסדים ישיבה. אנחנו מעיירות שונות, ואין שום ישיבה כמקדם, על כן התדברנו חברים ובאנו הנה לנעווען ללמוד ביחד לצוות בלא מנהל. אין לנו ישיבה ואין ראש ישיבה, וברצון שלנו באנו הנה. מה רע עשינו? ויאמר: כל אחד יכול להתדבר עם הרב דמתא וילמוד עמו, או עם עוד אחד[27].

ולמחרתו, אחרי ההשתדלות מחשובי אנשי העיר אצל ה"פראקוראר" ועוד, נתנו לנו חופש מבית הכלא, בתנאי שבמשך שני ימים נעזוב את העיר נעווען.

רוב הבחורים בני הישיבה נסעו לחארקאוו, וגם המשפיע הר"י נסע לחארקאוו. אחדים נשארו בוויטעבסק[28], ולמדנו כל הקיץ בוויטעבסק.

זהו המעט דמעט ממה שסבלה הישיבה מהטלטולים שונים, מה"יעווסעקן" ומהעוזרים שלהם, עד שנת תרפ"ד. וידם של ה"יעווסעקן" היתה נטוי' על כל קדשי ישראל, עד אשר עבר גרזן הג.פ.או. גם על חברי ה"יעווסעקן", ועבר עליהם כלח.

ועד זמן האחרון שאנו עומדים בו, רוב אברכים, בחורים ונערים, עמדו במס"נ ממש ללמוד התורה הקדושה, ולקיים מצוות השי"ת כמצווה עלינו, בהידור ממש.

ויראה לפני ה' מס"נ של עם ישראל, ויקרב קץ גאולתנו בקרוב ממש.

27. אבל הלימוד בקבוצה אסור.

28. שהדרך מנעווען לחרקוב עוברת דרכה.

פרק טו • תרפ"ד-ו

נישואין והסתדרות

עד שנת תרפ"ג ועד בכלל למדתי בישיבת תו"ת. בשנת תרפ"ג שבחל"ח אמי מורתי ע"ה, וימי ר"ה תרפ"ד קרבו לבוא, ונסעתי לכ"ק אדמו"ר. אחר ר"ה הייתי ביחידות אצל כ"ק אדמו"ר בראסטאוו, ושאלתי עצת כ"ק: היות שגם אמי נפטרה בקיץ תרפ"ג, ונשארו אחי ואחיותי לבדם, וצריכים הנהגה והשגחה, שנשארו בלא אב ואם – אם אסע הביתה, ואפשר אפעל עליהם לטובה.

כ"ק אדמו"ר הסכים עמי, ונסעתי הביתה אחרי החגים, ושנת תרפ"ד שהיתי בביתי בעיר קראסנאלוקי. אבל עמלי הי' לשוא[1], ושנת תרפ"ד עלה בתהו.

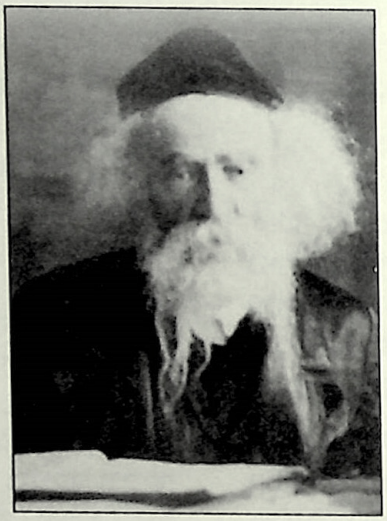
מפגשים עם הגאון הרוגצ'ובי

קודם ל"ג בעומר תרפ"ד הייתי בלענינגראד, ושם גר הגאון הראגאצאווי הרה"ג ר"י ראזין, שבעת מלחמת העולם הראשונה מוכרח הי' להעתיק ללענינגראד מחמת מורא, לפי שאנשים כאלו לקחו לערבון משני הצדדים אם ח"ו יארע דבר שלא כהוגן נגד הממשלה.

הייתי בביתו, ושאלתי ממנו על דבר רב אחד שהתיר לישראלים למכור את הבהמות שלהם לנכרים ולהאכילם חמץ, ויחד עם זה התיר לשתות החלב של פרות אלו (היינו שאין זה חלב עכו"ם).

והתווכחתי עם הרב, שכמה קולות בדבר, שהישראל יתן חמץ ויאכיל את הבהמות ויעבור על "בל יראה ובל ימצא", ושאלת החלב, שאיסור חלב גוי הוא גם בחול. ואם כן יש שני טעמים לאסור.

וענה לי הגאון: על דבר החלב – זה וזה גורם פלוגתא דרבנן ור' שמעון, ובכל האיסורים זה וזה גורם מותר, חוץ מחג הפסח שכל הפוסקים אוסרים בזו"ז גורם[2].

מפגשים בלנינגרד. הגאון הרוגצ'ובי

ל"ג בעומר חל אז ביום א', והיות ששמה חדשים לעוך לא עלתה תספורת על ראשי, שאלתי אם מותר להסתפר בערב שבת קודש לכבוד שבת שלמחרתו יהי' ל"ג בעומר.

ואמר, שהאיסור להסתפר בימי הספירה אינו מוזכר בגמרא, ומי שלא הסתפר זה כחצי שנה, וביום א' יהי' ל"ג בעומר – מותר להסתפר לכבוד שבת הקודם.

פעם התפללתי במנין "נעווסקי פראספעקט", שם התפלל גם הרה"ג ר"י ראזין. הוא התפלל עם הציבור, ואת השמו"ע גמר זמן הרבה קודם הש"ץ (הש"ץ הי' מאריך ביותר). עמדו שם גם שני רבנים (הרה"ג ר' שמעון לאזאראוו[3] ור' משה מרדכי עפשטיין (פינסקי)[4]), וטרם התפללו, ודברו ביניהם.

---

1. לפי המסופר על־ידי בני המחבר – ניסה המחבר לפרנס את בני משפחתו מחנותם של הוריו, אך הדבר לא עלה בידו, ולכן נאלץ לפזר את אחיו ואחיותיו הצעירים ממנו בין בני משפחתם הרחבה – דבר שפגע גם בחיי התורה והמצוות שלהם.

2. יש להעיר, שלכאורה אין כאן תשובה לשני הטעמים לאיסור שהביא המחבר.

3. שנתמנה באותה תקופה לכהן ברבנות לנינגרד (פטרבורג) – ראה אגרות קודש אדמו"ר מוהריי"צ חי"ג ע' צו. אחותיו – ראה גם "תשורה" משמחת משפחות לזרוב־גלפרין (שבט תשס"א) ע' 16 ואילך.

ויקרב אליהם הגאון ויאמר להם: באמת תמוה, למה אנו אומרים בתפלה שירת המלאכים, מה זה נוגע לנו לספר בתפלה? ואמר: לדעתי זהו כמו שמפורש[5] במדרש על הפסוק "ברן יחד כוכבי בקר ויריעו כל בני אלקים" – "כוכבי בוקר" הם נשמות ישראל, עם ישראל אומרים שירה מקודם, והדר, אחרי זה – "ויריעו כל בני אלקים", אז יש להם להמלאכים רשות לומר שירה[6].

כל זה שמעתי מפיו בעמדי שם.

לימוד שחיטה בוויטבסק

ראיתי שאין זה תכלית לשבת בעיר קטנה, עיר מולדתי, ואני קרוב לכ"ד שנה, ומתי אעשה לנפשי. וגמרתי שצריך לבנות בית, וצריך ללמוד איזה אומנות, והדבר הקל הוא ללמוד אומנות שו"ב. יורה דעה כבר למדתי, וצריך ללמוד השחזת הסכין, וגם למדתי מעט השחזת הסכין אצל השו"ב דעירי.

עזבתי את אחי ואחיותי, ונסעתי לר"ה תרפ"ה. ואחרי החג זכיתי להכנס ליחידות, וסיפרתי לכ"ק שמעט מן המעט פעלתי על משפחתי, ורצוני להתאמן באומנות שו"ב, והסכים כ"ק.

ונסעתי לעיר ויטעבסק, ונתקבצו שם כעשרה תלמידים מהישיבה ללמוד ולהתאמן בזביחה ובדיקה אצל השו"בים האומנים דוויטעבסק. ובמשך שנת תרפ"ה – בחורף וכן בקיץ – למדתי אומנות שו"ב, לדעת אומנות זו על בורי' ולהיות בקי בכל אופנה, הן בהלכה והן בפועל, והורגלתי באומנות זו שנה תמימה.

סידרנו מנין מיוחד בביהכנ"ס "גרינער מנין" או "הערשמאנס מנין"[7], וגם למדנו שם. וגם יסדתי ללמוד שם תניא ברבים בכל יום בין מנחה למעריב, ובש"ק חזרתי מאמר, ונתרגלתי גם בזה, בחזרת דא"ח.

מפגש עם בעל-תשובה

פעם בעת הלימוד, והנני רואה מרחוק שנכנס שמואל בעראסט[8] לביהכנ"ס, והוא מחלק צדקה, והרבה סובבים אותו ומדברים עמו. ועמדתי משתומם: מה לו לג.פ.או.'ניק לכאן?

והנה קרב אלי ונתן לי שלום. ואמרתי אליו: הנני מכיר אותך, שהיית בין המחבלים, ומהלך פה בביהכנ"ס? ויאמר אלי: אל תחשדני, הנה זה כמה שנים נתרחקתי מה"טשעקא", וקבלתי עלי עול תורה ומצוות, נסעתי לשצעדרין ובאתי בברית הנישואין עם בתה של מלכה שעפסל'ס.

[שבתי־שעפטל מיושבי שצעדרין, חסיד חב"ד. נסע לליובאוויטש לימים נוראים, ותקף אותו התקפת הלב, ונפטר בליובאוויטש. עזב את אשתו אלמנה, ושתי בנות ובן אחד יתומים. האשה האלמנה עשתה בית־מלון בביתה, ובחורי הישיבה, שההורים שלחו להם כל צרכיהם, אכלו ולנו בבית האלמנה, ומזה היתה פרנסתה. ולאחת מהבנות נתחתן שמואל בעראסט].

ומספר לי שהוא בעל עסק ומרויח בטוב, שהוא קונה אצל עובדי האדמה תפוחי אדמה שהם מגדלים, שהי' להם שם ("שצעדרינער בולבע")[9], והוא שולח ע"י מסילת הברזל מרכבה שלמה לעיר לענינגראד ומוכר בסיטונות. ובכל מקום שהוא נמצא הוא שומר תורה ומצוות, כמו שלימד אותו המלמד ר' אברהם מלאדי[10].

---

4. אחזותיו – ראה "ספר התמימים" ע' סה.

5. הכוונה כנראה לגמרא – חולין צא, ב.

6. ולכן אל לכם להתעכב, שכן אתם מעכבים בכך את שירת המלאכים.

7. ע"ש מייסדו הגביר החסיד ר' דובער הרשמן (נזכר בספר השיחות קיץ ה'ש"ת ע' 141). נזכר גם ב"ספר ויטבסק" ע' 43.

8. ראה לעיל פרק יג

9. =תפוחי אדמה שצ'דרינים.

10. שהיה ה"מלמד" ב"חדר" של ילדי רוסטוב, שבו למד שמואל בראסט (כנ"ל פרק יג). ב"כרם חב"ד" חוברת 3 ע' 209 נאמר ששמו היה מענדל לאדיער (ר' מענדל דיסקין מליאדי, נזכר גם ב"ליובאוויטש וחיליה" ע' 84). ואולי השתרבב לכאן שמו של ר' אברהם פרדקין מליאדי, בעל האכסניה בליובאוויטש.

אחרי זה לא ראיתיו ולא שמעתי אודותו מאומה, אם נשאר בחיים, שכל יושבי שצעדרין – יותר משש מאות אנשים נשים וטף – נהרגו בשואה ר"ל.

דיבור או שתיקה?

יום אחד, בלכתי לבית־הכנסת, פגשתי את הרב המשפיע ר' שאול דובער זיסלין, ואמר לי: יהודה, באתי הנה, שצריך לי לקנות אתרוג. אפשר יודע אתה את הסוחר?

אמרתי לו: מבינות אין לי באתרוג, אבל את הסוחר באתרוגים יודע אני, ויודע אני ג"כ את ביתו, שהלכתי אל ביתו שבוע הקודם. וגם הוא יודע אותי, שהוא מהשומעים לימוד התניא במנין הקטן.

ויאמר הרשדב"ז: עוד אחת חפץ אני, לקנות ספרים, ובפרט ספרי דרוש. בקשתי ללכת אל בית מסחר הספרים.

אמרתי: יודע אני את המוכר ספרים, שהי' בא לליובאוויטש בכל שנה, ויש לו פה חנות גדולה. ובכן הלכנו.

בדרך לא דברנו דבר, והתחיל הרשד"ז לדבר: כתוב בגמרא[11] "מלה בסלע, שתיקה בתרי". מה דעתך – שואל לי הרשד"ז – ממה מרוויחים יותר, מדיבור או משתיקה?

ועניתי: בודאי משתיקה, שהרי מקבלים עבור שתיקה כפול מכמו שע"י דיבור.

ויאמר אלי הרשד"ז: טעית, שהוא היפך, דיבור טוב משתיקה. עבור דיבור "מלה בסלע" – מקבלים סלע על כל דיבור, היינו על כל מלה סלע, וכמה מילים אפשר לאיש לדבר במשך היום. אבל עבור שתיקה אין הפרש כמה ישתוק – אף שישתוק כל היום, יקבל רק שני סלעים...

כאשר באנו למסחר הספרים של פרידמאן, ובחר בספרים, עלה בידו ספר של הרה"ג ר' משה חפץ מטשאווס על פרשיות התורה. והראה לי בפ' תולדות בענין מדות באדם, שהוא מבאר על־פי דרך המשכילים החיצונים.

קבר אחים. מקום הריגתם של יהודי שצ'דרין

קבלה לשחיטה

בתחלת חורף תרפ"ו קבלתי קבלה והודעה להיות שו"ב – הודעה מהשו"ב ר' מאיר נח לערמאן[12], שהיא אומן גדול, ועוד שו"ב אחר (אינני זוכר שמו), וקבלה מהרה"ג החסיד הרב שמרי' יהודא לייב מדלי', אב"ד דק"ק ויטעבסק[13], וגם כתב שלמדתי ברבים דא"ח. ונסעתי לנעוועל, שם נתייסד מקום ללימוד שו"ב ולימוד ושימוש לרבנים[14], והרב התמים ר' שמואל לעוויטין ביקש שאסייע להלומדים העמדת הסכין. ולעוך כמה שבועות – עד י"ט כסלו – שהיתי בנעוועל.

אחיותי נישאו לאנשים, ואחי – אף שהיו צעירים – נסתדרו לפי עוך.

סיפורו של בית-החיים שב"עבר הקטן"

בשנת תרפ"ה נפטר בויטעבסק החסיד ר' חיים שמשון קשתן מחאלאפענץ[15], ונקבר לא רחוק מכ"ק

11. מגילה יח, א.

12. נזכר גם ב"ליובאוויטש וחיילה" ע' 81 וב"ספר ויטבסק" ע' 42.

13. לימים רבה של מוסקבה. הוצא להורג בידי סטאלין ימ"ש.

14. ראה "תולדות חב"ד ברוסיא הסובייטית" ע' רסו ואילך.

15. אחותיו – לעיל ע' 271.

הרז"א, בבית החיים בצד וויטעבסק הנקרא "דער קליינער זייט"[16].

בלכתנו מהלוי', סיפר הרה"ח ר' משה מעדאליא[17], בן הרה"ח י"ל מעדאליא, שמפורסם אצלם[18] שבעת מלחמת נאפוליון עם הרוסים, תקע"ב, נמצא בית החיים רק על צד הגדול של הנהר דווינא, ומחנה נאפוליון פשטו שם, ובצד הקטן של נהר דווינא היתה מורכזת קהלה קטנה, ולא הי' להם בית החיים. ונפטר שם איש אחד, ולא יכלו להעבירו על הצד הגדול לבית החיים דשם לקבורת ישראל, מצד מצב המלחמה, שנמצאו אז בין שני המחנות העושים קרבות זה בזה.

ושאלו את הרב שלהם מה לעשות בהנפטר. ופסק, שיקברו את הנפטר על תנאי, שבאם רק תשעה נפטרים יהיו עד כלות המלחמה – אז לא יקנו את מקומם, ויעבירו אותם לבית החיים של צד הגדול, ואם יהיו י"ל עשרה ויותר – אז המקום הזה יקום לבית החיים. וטרם כלות הקרבות של המלחמה הי' הנפטר העשירי – הרב שפסק שכן יהי'.

"דער קליינער זייט". מראה כללי של ויטבסק שממערב לנהר הדווינה

י"ט כסלו במחיצת הרבי

לי"ט כסלו תרפ"ו נסעתי לכ"ק אדמו"ר לעיר פטרבורג, והייתי נוכח בהתוועדות.

גם הרה"ת הרה"ח ר' שמואל לעוויטין והרב התמים מוהר"ר רפאל כהן, הרב דנעווע[19], היו נוכח. וגם החסיד המחבר "בית רבי", ר' חיים מאיר העלמאן, הי' נוכח, וישב בין הרש"ל ובין הרב רפאל הכהן. והם הרגישו שחפץ לספר איזה סיפור, ומנעו אותו, שאין ראוי לדבר לפני כ"ק אדמו"ר, שחסידים באו לשמוע כ"ק. כ"ק ראה שהם מתעסקים עם הרחמ"ה, ויאמר כ"ק: אנחנו באמת ידידים, אף שיש איזה חילוקי דעות[20].

כ"ק אדמו"ר סיפר ששמע מאמו זקנתו הרבנית הצדקנית רבקה ז"ל, שספרה בנוכחות חותנה כ"ק אדמו"ר הצ"צ, שכ"ק אדמו"ר הזקן התחיל בשנים ושלשה חסידים, ובשנת תק"מ "זיינען געווען עטלעכע טויזענד חסידים"[21]. ויאמר לה כ"ק הצ"צ: אין אומרים בלשון דמשתמע בתרי אנפין, צריך לומר "אַ פּאָר טויזענד חסידים".

כ"ק דיבר אז הרבה אודות מס"נ אודות לימוד תינוקות של בית רבן, ואודות כשרות הבית. אף שהיו נוכח בהחבא בבית ההתוועדות מלשינים, שבודאי הלשינו, לא חת מפניהם כ"ק, ודיבר בגלוי אודות חיזוק היהדות[22].

16. =העבר הקטן (של הנהר).

17. לימים רב ברוסטוב – ראה לקמן פרק כב.

18. כלומר: אצל תושבי ויטבסק.

19. לשעבר בשצ'דרין (ראה לעיל פרק ט).

20. הסיפור בקצרה מופיע גם בספר השיחות תרפ"ו ע' 103 מרשימה אחרת של המחבר, ושם מופיעים גם ענינים נוספים מאותה רשימה.

21. =היו כמה אלפי חסידים.

22. על התוועדות זו – ראה גם ספר השיחות תרפ"ו ע' 103.

הצעות שידוכים

אחרי אשר גמרתי להתאמן באומנות שו"ב, התחילו להציעו לי שידוכין. את אלה שמצאתי נטי' – לא בא לידי גמר, ואת אלו שמצאתי חן בעיניהם – לא מצאתי נטי' אליהם.

אחר י"ט כסלו תרפ"ו, בהיותי בפטרבורג, הציעו לפני הצעות אודות שידוך. וכשהייתי אצל כ"ק אדמו"ר ביחידות לא הסכים כ"ק, ואמר לי כ"ק שלא אמהר אודות שידוכין, ואסע למארינא־גארקא, להשו"ב ר' שמואל יצחק רייצעס[23] לסייע לו, שהוא ביקש מכ"ק מי שיסייעו.

אחרי היחידות הציעו לפני כמה שידוכים, ואמרתי להשדכנים: עתה אתעכב, ששאלתי אודות ענין אחד[24], ואחר שאבוא על מקומי ואסתדר נראה ואתיישב.

עבדתי להיות לעזר להשו"ב רייצעס כמה חדשים, עד פורים תרפ"ו, וקבלתי ממנו סכום עבור עבודתי.

קיבלתי אז הצעות נכבדות שונות, ושלחתי מכתב אודות שתי הצעות לכ"ק אדמו"ר נבג"מ, לאן אפנה, וכתבתי שלבי אומר לי שהצעת חארקאוו עם בת הרה"ג הרה"ת הרב אהרן תומארקין היא היותר טובה. וענה כ"ק שהצעה זו היא הנכונה, וקיים בברכתו הקדושה שתתקיים בשעה טובה, כמו ודאי שכן תהי'.

23. נזכר גם ב"ספר התמימים" ע' עד. ועוד.

24. כלומר: לאחר ששאל כבר על הצעת שידוך אחת והרבי ענה לו בשלילה ואף הורה לו לנסוע למקום אחר, אין מקום להתעכב בקיום ההוראה לצורך שידוך אחר.

אחרי פורים נסעתי משם לחארקאוו. והי' לי חוזה[25] עם הרה"ג הר"א תומארקין וב"ב ועם המדוברת, וב"ה בהסכם כולנו אחרי משך כמה שבועות באנו בהסכם בין שני הצדדים, ונשתדכתי עם המיועדת לי, מרת קיילא בת הרב מוהר"ר אהרן נ"ע לבית תומארקין. ונתקיים ה"ווארט" שלנו, וקויים בינינו מועד החתונה לבוא בברית הנישואין בי"ב לחדש סיון תרפ"ו.

הצעת חרקוב היא הנכונה. הרבנית קיילא חיטריק ע"ה

יחוסה של משפחת תומרקין

משפחת תומארקין – נודע מהאחים הרב יוסף תומארקין אב"ד דק"ק קרעמענצוג, ואחיו ר' זן וור' צבי הירש[26].

חותני הרה"ג הרה"ח אהרן ז"ל תומארקין אמר שמשפחת תומארקין מוצאם מעיר דובראוונא. הרה"ג הרה"ח מוהר"ר נחמי' ז"ל גינזבורג[27] למד אצל הרה"ג ארי' קאלאניער בן אברהם אבא תומארקעס[28], וגם ידוע מסיפורי חסידים שהרה"ג ר' יוסף תומארקין הי' תלמיד הרה"ג ר' נחמי' מדובראוונא[29].

25. =מפגש.

26. אודותיהם – ראה ב"בית רבי" ח"ג ע' 38. לפי "מגילות יוחסין" (אדסה תרנ"א), אביהם ר' אליהו תומרקין היה אחיו של ר' אהרן תומרקין, חתנו של ר' בנימין קלעצקער ואבי סבו של ר' אהרן תומרקין מחרקוב.

27. ר' נחמיה מדוברובנה, בעל "דברי נחמיה" (אודותיו – לעיל ע' 233 ואילך). לפי "מגילות יוחסין" היה ר' נחמיה עצמו חתן למשפחת תומרקין.

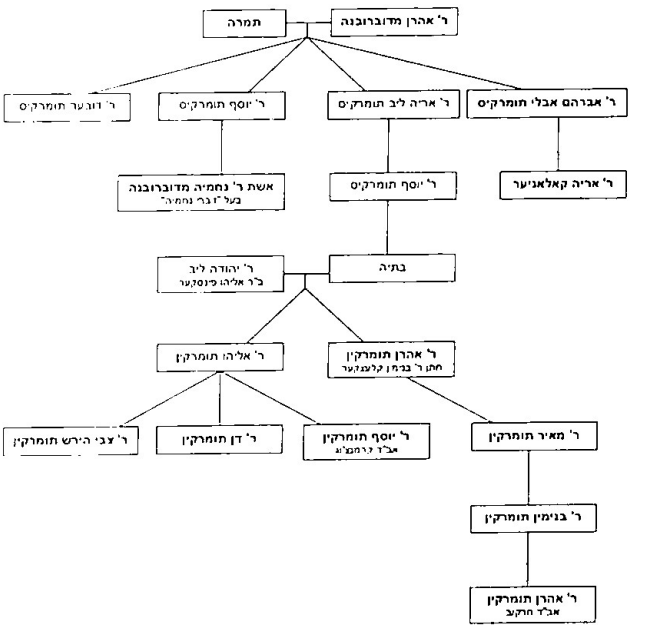
28. =גירסה מוקדמת לשם תומרקין. לפי "מגילות יוחסין" היה ר' אברהם אבא זה בנו של ר' אהרן, ראש משפחת תומרקין (שנקראה על־שם רעייתו מרת תמרה), ואילו מוצאה של משפחת ר' אהרן תומרקין הוא מר' אריה ליב, אחיו של ר' אברהם אבא.

29. כך מסופר גם ב"בית רבי" שם.

גם סיפר לי חותני שהי' דור רביעי מיוצאי חלציו של הרה"ג הרה"ח ר' בנימין קלעצקער, מחסידי כ"ק אדה"ז, שבתו נתחתנה לראשוני משפחת תומארקין (או תומאראוו) בעיר דובראוונא[30].

הרה"ג הרה"ח ר' בנימין הי' יליד שקלאוו, ושם הי' מקום מגוריו. הי' סוחר יערות, אחד מהחסידים המפורסמים והמקושרים כל ימי חייו לכ"ק אדה"ז ולכ"ק אדהאמ"צ ולכ"ק הצ"צ, ומובא בבית רבי[31] שמסר נפשו עבור בית חיינו (כ"ק אדה"ז).

נקרא ר' בנימין קלעצקער לפי שהי' חתן הרב דעיר קלעצק[32], בן הרה"ג מוהר"ר מאיר אייזענשטאט מחבר ספר "פנים מאירות"[33] (ולא כמו שכתבו שהי' חתן ה"פנים מאירות" – ה"פנים מאירות" הי' רב בעיר אייזענשטאט, ובנו הי' רב בעיר קלעצק), שהוא בן אחותו של בעל הש"ך[34] על שו"ע חושן משפט ויו"ד ועל חמשה חומשי תורה (כך אומרים, אף שראיתי נדפס שהי' גיסו של החסיד ר' פנחס רייזעס[35], ורייזע היא חותנתו של ר' פנחס).

ייחוס חסידי. אילן היוחסין של משפחת תומרקין (על-פי "מגילות יוחסין")

חותנו של ר' בנימין, הרב דעיר קלעצק בן ה"פנים מאירות", הוא אבי המחבר ד"פתחי תשובה" על יו"ד[36].

גם סיפר לי חותני: בעת שהי' ממלא כסא הרבנות בעיר שווינציאן, פגש פעם בהרב דעיר קלעצק, שהי' נכד ה"פנים מאירות" ובנו של הרב המחבר ספר "פתחי תשובה" על יו"ד – שהיו ממונים על השו"בים דגליל ההוא – ואמר לו חותני שהם ידידים מצד קרבת משפחה, והרב הנ"ל התייחס אל חותני כאל קרוב[37].

---

30. כאמור, לפי המסופר ב"מגילת יוחסין" היה שמו ר' אהרן.

31. ע' עא.

32. ר' מיכאל אייזנשטאט אב"ד קלעצק.

33. ב"בית רבי" שם נאמר שר' בנימין עצמו היה נכד ה"פנים מאירות", ואילו חותנו היה ר' אליהו פינסקער, וכך מסופר גם בקונטרס "משפחת סופרים" ע' ט (ושם נאמר – וכן מסופר ב"מגילת יוחסין" – שר' אליהו פינסקער היה סבו של ר' אהרן תומרקין חתנו של ר' בנימין, כך שר' בנימין קלעצקער היה גם דחדו). גם ב"שם הגדולים החדש" (דף י ע"ב) נאמר שר' בנימין היה נכד ה"פנים מאירות".

34. כך אכן מופיע במספר מקורות ("דעת קדושים" ע' 190, ועוד). אבל בספר "היהודים באונגאריא" (ע' 29) מוכיח המחבר מהסכמתו של ר' יונה נחום אחי הש"ך לספר "פנים מאירות", בה מכנה את המחבר "נכד אחותי", שבעל ה"פנים מאירות" היה נכד אחות הש"ך ולא בנה.

35. כך נאמר בספר השיחות תש"ח ע' 258. לפי האמור ב"מגילת יוחסין" וב"משפחת סופרים" היה ר' העניך שיק (אביו של ר' פנחס) גיסו של ר' אליהו פינסקער, כך שאשת ר' בנימין היתה בת דחדתו של ר' פנחס.

36. קביעה זו בלתי אפשרית, מכמה טעמים: (א) בעל פתחי תשובה הוא ר' אברהם צבי הירש ב"ר יעקב אייזנשטאט, ואילו שמו של אב"ד קלעצק היה, כאמור, ר' מיכאל אייזנשטאט. (ב) בקובץ "זכור לאברהם" תשנ"ה (ע' קסו) מובא שר' יעקב, אבי בעל "פתחי תשובה", היה מלמדני העיר ביאלסטוק, ולא רבה של קלצק. (ג) ר' מיכאל מקלעצק נפטר בשנת תק"כ לערך (לפי המסופר בקובץ "הדרום" חוברת יב ע' 77, וכן ב"פנקס קלצק" ע' 21), ואילו בעל "פתחי תשובה" לא נולד אלא בשנת תקע"ב. ויתכן שחסרים דור או שניים באמצע.

37. גם כאן אין הדברים מתיישבים: (א) בקובץ "זכור לאברהם" שם נמנים בניו של בעל "פתחי תשובה", ולא נזכר שאיש מהם כיהן ברבנות קלעצק. (ב) ב"פנקס קלצק" שם נמנים כל רבני העיר

בנסעם הכיר חותני הרב שהרב אייזנשטאט דעיר קלעצק תחת ידו מזוודה, תיבה עגולה, והרב הקפיד שהתיבה תהי' סמוכה אליו ובמקום הראוי לה, ובכל פעם הוא מעיין עלי' שלא תיפול ושלא ידחקו אותם, כ"כ שימת עין עלי'. וישאל אותו חותני: למה כת"ר כל כך טרוד ומעיין ומקפיד על דבר התיבה הקטנה הזאת? ויען הרב: בתיבה זו כל הרבנות שלי שם, זהו ה"צילענדער" שלי... (שהרבנים בליטא עדו לראשם ביום השבת ויו"ט, או אם אירע דבר נכבד, חבשו לראשם כובע "צילענדער").

אביו של חותני הר"א הי' החסיד ר' בנימין תומארקין, שהי' למדן גדול, והי' מלמד לבחורים בעירו דאקשיץ. ואביו של ר"ב נקרא מאיר תומארקין, ודירתו הי' בעיר באבער, במסילת הברזל ההולכת למינסק, בין סמילאין־קרופקי[38]. לחותני הרב לא הי' ידוע מי הי' אביו של רבי מאיר[39].

למדן גדול. משפחת הרה"ח ר' בנימין תומרקין. מימין: הרה"ח ר' אהרן תומרקין, חותן המחבר

משפחת שו"בים מדורי דורות.
משפחת הרה"ח ר' ישראל חנוביץ' (במרכז התמונה)

חותנתי רחל נ"ע, אשה צדקנית, מכנסת אורחים ידועה, ממשפחת חאנאוויטש, בתו של השו"ב המפורסם החסיד מוהר"ר ישראל חאנאוויטש, שו"ב בעיר גלובאקע פלך ווילנא, שהי' שו"ב מומחה ממשפחת שו"בים מומחים מכמה דורות[40].

עבודה במשרד הישיבה

בבואי לחארקאוו פגשתי את התמים חיים זלמן קאזלינער, הנקרא חז"ק[41]. ואמר לי שטוב שבאתי, שהוא עובד בכתיבת מכתבי התעוררות לתמיכה בישיבת תור"ת, ויש לו חדר קטן ובו משרד הישיבה, ושם הוא לן. והיות שצריך עוזר, והוא יודע שאני כתבן – נעמיד עוד מטה מוכפלת, ואישן שם גם אני, ונעבוד שנינו יחד, ואקבל משכורת, וזה לא יהי' מניעה לעבודתי עבודת שו"ב. והסכמתי אתו, ונסתדרתי לעבוד במשרד לטובת הישיבה (שנמצאה אז בחארקאוו, לאחר שבשנת תרפ"ג לא עלתה לה להישיבה להסתדר בעיר נעוועל[42]).

העבודה במשרד – רק לכתוב מכתבים לאנ"ש ולחפש "אדרעסין"[43], ולדרוש מאנ"ש שיבואו לעזרתנו

כסדרם, ולפי האמור שם מאז שנת תר"ח לא כיהן בקלצק רב ממשפחת אייזנשטאט. (ג) קלצק שברוסיה הלבנה מרוחקת יותר מ־150 ק"מ משווינציאן שבליטא, וקשה להניח ששתיהן השתייכו לאותו גליל. וייתכן שהרב שר' אהרן תומארקין פגש בו הוא ר' בנימין אייזנשטאט, בנו של בעל "פתחי תשובה" ומחבר ספר "משאת בנימין" על הש"ס, שמילא את מקום אביו ברבנות אוטיאן (שהיא אכן סמוכה לשווינציאן).

38. ב"מגדל עז" ע' רא מסופר על ביקור של השד"ר ר' יחיאל הלפרין בבית ר' מאיר תומרקין בבאבער.

39. לפי המסופר ב"מגילת יוחסין", ר' מאיר היה בנו של ר' אהרן תומרקין חתנו של ר' בנימין קלעצקער. ומתמיה במקצת שר' אהרן תומרקין לא ידע את שם אבי סבו (שככל הנראה על שמו נקרא).

40. נזכר גם בספר "חורבן גלובאק" ע' 29.

41. לימים בנחלת הר חב"ד.

42. כמסופר בפרק הקודם.

בימי המר האלו, שיהי' לפליטה ישיבת תו"ת. וכל יום ישבנו אני וחז"ק, והיינו עסוקים בכתיבת מכתבים עד הלילה, לערך ארבע שעות. וערכנו כל אחד שלשים מכתבים, שדרוש אמצעים להחזיק "הישיבה היחידה בברית המועצות".

הי' לנו אז שני שד"ר'ס, ר' יחיאל האלפערין והת' יעקב ספערלין[44], וכתבו שממש סכנה עתה אם באים ודורשין שיש ישיבת תו"ת. וכתבתי לשד"ר'ס: בודאי לדרוש בפרסום סכנה הוא, בקשתנו רק לנסוע להעיירות ולדבר על לב אנ"ש שהם יתעסקו בעירם בלא פרסום, ואנחנו נשלח להם "אדרעסין", שיוכלו לשלוח עבור הישיבה.

ואף שלא פעלו הרבה, העיקר הי' להוודע הכתובות של העיירות, אל מי לפנות, היינו מי הם החסידים שצריכים לפנות אליהם כדי שיעזרו להמשולחים, וכן בעיירות שלא הי' להם חפץ לשלוח ע"י המשולח – לשלוח ע"י בי־דואר. ורוב התמיכה באה ע"י ההתעוררות במכתבים.

כה עבדנו יום יום, ואחרי אשר גמרנו לכתוב, נתנו במעטפה עם "מרקאות"[45] וה"אדרעסין". וכדי לשלחם לבית הדואר – מפני עין הרע[46] הי' לנו ללכת כמה רחובות למצוא תיבות דואר, ורק שני מכתבים בתיבה. וחילקנו את העיר – הוא ילך במעלה העיר, ואני הולך בשיפולי העיר, ובכל תיבות הדואר הספקנו רק מכתב אחד או שניים. זה עסקנו לערך שתי שעות, וכן בכל יום.

המצב הגשמי של הישיבה הי' בטוב, וכן המצב הרוחני. התמים ר' יחזקאל פייגין, הנקרא "חאצ'ע לאקאמנער", משכיל ועובד ומשפיע, הי' המנהל ומשפיע בדא"ח. התמים יהודא עבער הי' המשגיח בנגלה וראש הישיבה.

ההכנות לחתונה והחתונה

בקיץ תרפ"ו, י"ב סיון, נתקיימה חתונתי עם זוגתי קיילא נ"ע, בת הרה"ת מופלג בחסידות ובנגלה וביראת שמים, מוכתר במדות טובות, אהוב למקום ונוח לבריות, שלשלת היוחסין, הרה"ג ר' אהרן זצ"ל תומארקין, ממשפחת תומארקין הידועה, שהם היו מגדולי החסידים של אדה"ז.

מכתבים לטובת הישיבה. הרה"ח ר' חיים זלמן קוזלינר

קודם החתונה אמר המיועד לי לחותן: המדינה כעת מלאה בגייסות, איני יודע איפה להשיג עבורך טלית. אמרתי אל חותני: אל תדאג, הנני עובד עתה במשרד קטן עם התמים חיים זלמן קאזלינער להשיג אמצעים עבור ישיבת תומכי־תמימים, ועיקר עבודתי לבוא בכתובים עם אנ"ש אשר יואילו ויועילו בהחזקת הישיבה, ולמצוא כתובות ("אדרעסין") של אנ"ש ולעוררם בהחזקת תו"ת, ויש תחת ידי כתובות הרבה.

בין ה"אדרעסין" מצאתי גם כתובת אחת מעיר דובראוונא, ששם הי' גר החסיד קאדאנער. כתבתי לו ע"ד להשתדל עבור ישיבת תומכי תמימים, והוספתי: להיות שדובראוונא ידועה בעשיית טליתים קודם המלחמה, אפשר מי מתעסק גם עתה בטוויית טליתים.

ויואל האיש לענות לי: אמנם כן הוא, אני הוא מתעסק גם עתה בטוויית טליתים. יש לי רק מטוה צמר לבן, ואין לי מטוה צמר כחול או שחור. ובין

---

43. =כתובות.

44. אחדותיו – ראה "ספר התמימים" ע' סג

45. =בולים.

46. כדי שלא לעורר את חשדם של הדוורים כשיראו מכתבים דומים רבים.

הדברים כתב לי: הגיעני זה לא מכבר מכתב מהרב הגאון הגדול ומקובל בסתרי תורה מוהר"ר לוי יצחק שניאורסאהן, הרב אב"ד דעיר יעקאטערינאסלאוו, ומבקש אותי שאטווה לו טלית רק מצמר לבן, בלא טווי כחול או שחור, שע"פ קבלה אין טעם למה שעושין קוים תכלת או שחור.

ועניתי למר קאדאנער: אם להרב הנכבד, לפי דעתו הקדושה, אינו מרומז בקבלה שצריך לערב בלבן כחול או שחור – גם אני הקטן בעיני מסכים שיטווה עבורי טלית נקי לבן, בלא עירוב שום צבע אחר. וכמה שנים קיימתי מצות ציצית בטלית גדול לבן, בלי שום עירוב צבע אחר.

בנוגע לתפילין כתבנו לבאברויסק, שם נמצא זוראוויצער סופר[47], והי' גם "בתים מאכער", ועשה עבורנו בתים ופרשיות, הן של רש"י והן של ר"ת. הכתב שלו הי' בדוגמת הכתב של ר' ראובן סופר. ואף כשעברו חמשים ושמונה שנה הי' נראה "פריש"[48] כאילו היום נכתב. וחבל שנגנבו ממני בשנת תשמ"ג.

גם לפני החתונה אמר הרב חותני שהקידושין יותר טוב בטבעת של כסף[49], כמו שהמשנה[50] אומרת "בכסף", וזהב נקרא "פירא" (עיין בגמרא בבא מציעא[51]). ולפני הבריות עשיתי של זהב לזוגתי ליום יום.

אחרי החתונה המשכתי בעבודתי במשרד הישיבה. וגם כבוד חותני הרה"ג עזר לי והשתדל תומ"י להשגת משרת שו"ב. ובכן בהסכם ועד הרבנים קבלו אותי, והיות שאצל ביהכנ"ס "מעשצאנסקי" דרשו שו"ב לשחיטת עופות – נתקבלתי שם, ונסתדרתי בזביחת עופות בבית הזביחה "מעשצאנסקי", אצל השו"ב ר' משה יעקב, חתן הרה"ג הרה"ח רד"צ חן מצערניגאוו. וכן היו לי שתי משרות, והיו לי בני ר' שמואל כצמאן לתלמידים, וב"ה הי' לי על הוצאות הבית.

47. =סופר מהעיר ז'וראוויץ.

48. =רענן.

49. ראה "לקוטי הוראות, מנהגים וביאורים בעניני שידוכים ונישואין" ע' 144. ושו"ב.

50. ריש קידושין.

51. מד, א ואילך.

פרק טז

חרקוב החסידית

העיר חרקוב

העיר חארקאוו היא עיר מחוץ ל"תחום המושב". בימי הצאר הי' אסור ליהודים להתיישב שם. בשנת תרע"ה בטלה הגזירה מפני מלחמת העולם הראשונה.

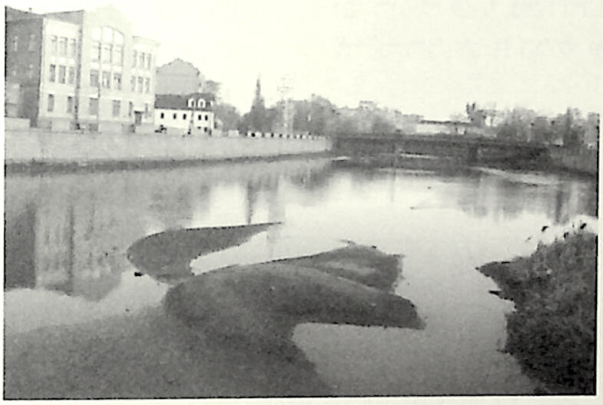
אף בימי הגזירה היו יוצאים מהכלל, כמו בעלי מלאכה או אילו "קאנטאניסטן" – היינו שהיו בצבא ניקאליי הראשון עשרים וחמשה שנים – להם התירו להתיישב בערים שחוץ ל"תחום המושב"[1].

באמצע העיר נמשכים ונוזלים שלשה נהרות: שם האחד הגדול – "חארקאוו", ושם השני – "לאפאן", והשלישי – נהר קטן, נקרא "ניעטצעץ".

כנראה שהישוב הראשון נתיישב בין שני הנהרות. עדות וראי' לזה – שקרוב לנהר לאפאן נמצא הר, ובבטן ההר יש הרבה בנינים להעמיד בהם כלי תותח, אם יבוא שונא למלחמה, וזה כמין חומה לעמוד בפני אויב. והאויב הוא ממשלת רוסיא, היות שהעיר נמצאת על קצה מדינת אוקריינא, בינה ובין רוסיא הגדולה, ובעת שאוקריינא נפלה תחת ממשלת פולין – בנו מלכי פולין המצודה הזאת (או אפשר עוד מקודם, בעת שאוקריינא היתה מדינה עצמאית).

התחלת היישוב היהודי בחרקוב

אימתי התחיל הישוב היהודי בחארקאוו? ע"ז מעיד בית הנסת הישן הנקרא "מעשצאנסקי שול" – ביהכנ"ס ברחוב מעשצאנסקי (כל י"ז בתהכנ"ס בעיר – רובם נקראו ע"ש הרחוב שבו היו נמצאים), קרוב לנהר חארקאוו. סיבת בנין הביהכנ"ס סמוך לנהר הוא משום המקוה, שנבנה תחת בית הכנסת.

מקוה של מעיין. נהר חרקוב, סמוך לבית-הכנסת "משצ'אנסקי"

מי בנה את ביהכנ"ס? נראה שה"קאנטאניסטן", ראשוני המתיישבים. שביהכנ"ס העליון הי' גדול והכיל יותר ממאתים מתפללים, ועזרת נשים יותר גדולה, עם שני חדרים בצד (הנקרא "חב"ד'ניצעס"), ונוסח התפלה הי' נוסח חב"ד. תחת ביהכנ"ס החבד"י הי' ביהכנ"ס קטן, רק לחמישים מתפללים, ועזרת נשים גם כן קטנה. נוסח התפלה כאן הי' נוסח אשכנז. ובצד – לצד צפון – מקוה כשרה של מעין, ומתמלא ע"י דחיקת מים שאובין בהמעין עד שעולה למקוה.

וכן ראיתי בראסטאוו ע"נ דאן[2]: ראשוני המתיישבים היו "קאנטאניסטן", ובנו באופן זה כמו בחארקאוו – את ביהכנ"ס למעלה, ביהכנ"ס גדולה עם עזרת נשים גדולה, נוסח חב"ד, ולמטה ביהכנ"ס קטן, ונוסח שלהם נוסח אשכנז.

---

1. על היישוב היהודי בחרקוב בראשיתו – ראה גם מאמרו של הרב יהושע מונדשיין, "זכור לאברהם" תשנ"ט ע' שעד. וש"נ.

2. כמסופר לעיל פרק יג.

מכל זה נראה, שראשוני המתיישבים – הן בחארקאוו והן בראסטאוו – הם חסידי חב"ד, וידם היתה על העליונה במשך כמה שנים.

אזכיר כאן, שבעת המלחמה העולמית השני' הנאצים ימ"ש שרפו את ביהכנ"ס "מעשצאנסקי", והקאמוניסטן אין נותנים רשות לבנותו מחדש, ואדרבה – גזלו את המקום שעמד שם הביהכנ"ס.

התרחבות היישוב

אחרי אשר ממשלת רוסיא בנתה מסילת הברזל המקשרת את חארקאוו עם "דאנעצקי באסיין"[3], ונתיבות הברזל מחארקאוו לאדעס, ומחארקאוו לערי קרים ולראסטאוו וערי קאווקאז – התחילה חארקאוו להתפתח ולהיות לעיר מסחר ולעיר מטרופולין, ויושבי' נתרבו.

כן נתרבו היהודים בעיר, שבאו אלי' הן מערי אוקריינא (שרובם היו חסידי וואלין), וכן מליטא (אשכנזים). ורבים עשו חיל וגם היו לעשירים גדולים.

הנאצים שרפו והקומוניסטים גזלו. המבנה שבו פעל בית-הכנסת "משצ'אנסקי". על הקירות שלטי הנצחה לזכר היהודים שנרצחו בתוכו

הכל על-פי דין. פנים בית-הכנסת הכורלי ברחוב פושקינסקי. כיום – בית-הכנסת ובית-חב"ד המרכזי בחרקוב

גם אנשי חב"ד הוטב מצבם הגשמי, אבל האשכנזים ואנשי פולין עלו בעשרם, ובנו למו ביהכנ"ס בפני עצמם, שביהכנ"ס שנמצא תחת ביהכנ"ס העליון דחב"ד ברחוב מעשצאנסקי הי' כבר קטן מהכיל את הציבור שגדל. ובנו ביהכנ"ס גדול ברחוב מארדווינאווע. גם קבלו לדיין ומגיד שיעור בפניהם את הרב פסח סאקאלאווסקי. מוצאו היי מחסידי חב"ד, אבל למד בישיבות אשכנזים.

נם נבנה "כארשול"[4] ברחוב פושקינסקי ע"י המשכילים, אבל הי' בנוי ע"פ ההלכה, עם גזוזטרא עליונה, והחזן עם משוררים בני ישראל, והכל הי' ע"פ דין. גם הי' אצלם "ראבינער" עפשטיין, שהתנהג כשורה, ונפטר תרע"ח קודם הפסח. ומאז לא קבלו "ראבינער" במקומו, לפי שהמהומות ששררו אז במדינת רוסיא גרמו לכך שהעשירים עזבו את מדינת רוסיא, ואלו שנשארו – מצבם ירד פלאים ונתרוששו הרבה, והללו לא מצאו לנכון לחפש ולדדוש אחר "ראבינער".

3. =אגן הנהר דונייץ, אזור במזרח אוקראינה המשמש מרכז של מכרות ותעשייה. נקרא בקיצור "דונבאס".

4. =בית־כנסת כורלי (בעל מקהלה).

הסוף הי', שבשנת תרפ"ד גזלו היעווסעקן את ביהכנ"ס וחללו אותו, ונעשה מקום לאסיפות ותיאטרון.

חרקוב במלחמת העולם

בשנת תרע"ה, במלחמה העולמית הראשונה, שר הצבא דרוסיא – ניקאלאי ניקאלייעוויטש הי' שמו[5] – גזר שכל היהודים הנמצאים סביבות תחום המלחמה יגורשו ממקום מושבם.

הרבנים, ובראשם כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב והעסקנים, ראו שמושב תחום היהודים קצר לקבל את כל היהודים שגורשו ממקומם. השתדלנות פעלה לטובת היהודים, והביא לביטול גזירת תחום המושב, וניתן היתר שכל היהודים יכולים להתיישב בכל מרחבי רוסיא. ורבים מערי ליטא ופולין נתיישבו בחארקאוו וסביבתה.

בית-הכנסת של הרב. מבנה בית-הכנסת "צ'בוטארסקי", בו התפלל רב העיר, הרה"ח ר' אהרן תומרקין. כיום שוכנת במבנה זה ישיבת חב"ד בעיר

בחארקאוו לא היו דירות מרוב הבאים, ורבים התיישבו בעיירות סביבות חארקאוו – כמו בעלגאראד, סום, וואלצענסק ועוד – וקבעו שם, כמו בכל מקום, מקום לתפלה, ורב ושו"ב.

ממפר היהודים בחארקאוו גדל במעט זמן ממספר אלפיים או שלשה אלפים משפחות, ליותר מעשרים וחמשה אלף נפשות. והיות שבתי הכנסת לא יכלו לקבל את כל הנוספים – הן מנוסח חב"ד והן מנוסח ספרד, שעד הנה לא הי' להם ביהכנ"ס – רבו המנינים בכל קצוי העיר.

ועם כל זה, גם המנינים לא הספיקו לכל המתפללים. ואז נבנו שני בתי תפלה – אחד של נוסח חב"ד, שהי' נקרא "סינעלניקאוועו שול", ואחד של נוסח ספרד, שהי' נקרא "טשעבאטארסקי שול" (על שמות הרחובות שבהם נמצאו בתי הכנסת לתפלה).

בשנת תר"צ גברו התקפות ה"יעווסעקן", והתחילו בכמה סוגי ערמומיות לסגור את בתי הכנסת. רכוש ביהכנ"ס נמסר לידם, וביהכנ"ס נמסר לאגודות של דופי ושיקוץ, ועשו מבית הכנסת שיקוץ שומם ר"ל. ב"סינעלניקאוועו" עשו בית מועד ("קלוב"), וב"טשעבאטארסקי" – "קלוב" עבור המיליץ[6]. ולא נשארו כ"א "מעשצאנסקי" ו"מאדוויניווער".

התיישבות תמימים בחרקוב

בשנת תרע"ח כבשה ארץ אשכנז את חבל אוקריינא, ואת חבל נהר דאן ששם גרו ה"קאזאקין", ואת ארץ קרים[7].

הרבה אנשים מארץ רוסיא, שהיו תחת ממשלת הקאמוניסטן, מצאו דרך צדדית לברוח מממשלת הזדון, ועברו לאוקריינא או לחבל דאן או לחבל קרים. וגם אנשי חב"ד, שחפצים היו לראות ולהסתופף בצלא דמהימנותא, עזבו את רוסיא, ובאו להתגורר קרוב לכ"ק אדמו"ר נ"ע שדר בראסטאוו[8]. ומובן שהרבה נתיישבו בחארקאוו או בקרעמענצוג, או אפילו בראסטאוו, וישוב אנ"ש והתמימים נתגדל בכמה עיירות, ובפרט להנקובים למעלה.

---

5. נזכר גם לעיל פרק ח.

6. =השוטרים.

7. כנ"ל פרק י.

8. שהיא חלק מחבל דון שהיה בשליטת הגרמנים והאוקראינים.

בשנת תרפ"ג, אחרי הפרעות של פעטליורא ודעניקין ימש"ו, נתחזקה ממשלת הקאמוניסטן ואחזה בחזקה ברסן הממשלה. ולמשך איזה שנים, היינו עד שנת תרפ"ט, עברה הממשלה – שנקראה עד אז ממשלת מלחמה – להיות ממשלה אזרחית, ונתנו הנחה קטנה לסוחרים קטנים. אך המיסים הגדולים שגבו מהסוחרים הקטנים הביאו לכך שלא רבים הי' בכחם לעסוק במסחר.

ממשלת אוקריינא התיישבה בחארקאוו, והרבה מבני משפחות הסוחרים שרכשו ידיעה בשפת המדינה, וידיעה בהנהגת מסחר, או בהנהגת משרד, או עריכת חשבונות – מצאו להם משרה בממשלה. הוריהם של אלה נמשכו אחרי בניהם ובנותיהם, והרבה ערים נשמו מהפרעות, ואלו שישבו בעירות קטנות – ג'כ באו להתיישב בחארקאוו. והישוב של היהודים נתגדל ונתרבה פי שנים, ונתרבו המנינים והשו'בים.

וגם היו אברכים שלמדו בליובאוויטש ונתיישבו בחארקאוו. ומאיזה פרטים מהם נדבר ונפרט אותם[9]:

הת' שמואל כצמאן, שאומנותו לראות ספרי חשבונות – נתיישב בחארקאוו, והי' עורך ספרי חשבונות, ולבסוף הי' רואה חשבון ראשי בבית חרושת גדול.

התמים שלמה יצחק אשעראוו[10] מנאווא־סעווערסק, גיסו של הרה"ח הרב שמואל לעוויטין, איש פקח, למדן, ובעל ידיעה רחבה בדא"ח, מן התמימים הנבחרים. נתיישב בחארקאוו בתור שוחט עופות. נפטר פתאום בדמי ימיו.

אחיו נח אשעראוו, שהי' עורך ספרי חשבונות.

ר' יוסף דוד גלושאקאוו, עוד גיס אחד של הרה"ג הרה"ח ר' שמואל לעוויטין, דר בעיר חארקאוו בשנים האחרונות, ואיני יודע במה נתעסק. בנו התמים אברהם התעסק במלאכת הזביחה של שו"ע. הם באו מעיר פאלטאווא לחארקאוו.

[מפני סיבה עזב את הזביחה, שנקרא מצד משרד ההגנה להיות כחודש ימים לעזר שומרי העיר ("פאליציי" או "מיליציי"), וראה איך שאחד משומרי העיר אחז באיש אחד והכה אותו מכות אכזריות.

האיש ההוא הציע לפני ראש השומרים טענתו על השומר שהכה אותו, וראש השומרים צעק על האיש: מחוצף והעזה'ניק! אתה מגלגל עלילות שקר על שוטרי העיר!

האיש הביא את אברהם גלושקאוו לעדות, ואברהם העיד על אמיתות דברי האיש. וגם על אברהם צעק ראש ה"פאליציי": אין לך בושת לדבר שקר על ה"פאליציי", שמכים איש?! צא מזה!

בש"ק הי' בביהכנ"ס "מעשצאנסקי", וסיפר לי מה שאירע עמו בשבוע זה, ולבו נתקמץ, והתחיל לצעוק "וו, איי"! כל המתפללים תמהו מה זו צעקה, והשתדלתי לדבר על לבו שזה רק מקצת שקר, וכל הנהלת המחנה בנו' על שקר וכל מיני רע].

התמימים האחים ארי' לייב ריקמאן ודובער ריקמאן[11], ואחיהם הגדול שלום. עסקו במשקאות שונים – ארי' לייב ביי"ש וליקער שונים, דובער ביין, ושלום בחנות למכירת יי"ש ויין.

הת' אברהם יצחק מורינסאן, מיפה־נהר – קאלאניא סביבות חערסאן – בחנות למכירת פירות.

התמים הרה"ח ר' בן־ציון שם־טוב גר בחארקאוו כמה שנים, והי' בעזר בכל ענין – הן ע"ד החזקת תו"ת, והן במעמד, ובכל ענין כללי ופרטי של אנ"ש.

הת' יוסף חן מראגאטשאוו[12], אח של הרה"ת ר' גרשון חן – הי' שו"ב בחארקאוו עד אשר סגרו את

9. השמטנו את שמותיהם של אחדים מאנ"ש והתמימים, שעליהם כתב המחבר ביתר אריכות, ולכן הוקדש להם ערך במדור החסידים.

10. נזכר גם ב"ספר התמימים" ע' לג. לקמן מופיע בשם "שמואל יצחק".

11. לימים באי". מכרים גם ב"ספר התמימים" ע' עה.

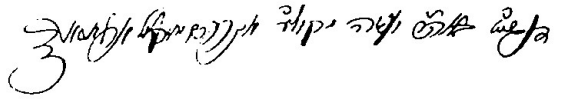
12. נזכר גם בספר השיחות תרפ"ו ע' 88 וב"ספר התמימים" ע' מט. ועוד.

בתי המטבחיים עבור בשר כשר בשנת תר"צ[13]. בתרצ"ה נסע לא"י ושמש בתור שו"ב באה"ק, ושם מנוחתו כבוד.

חברי התמים ר' אברהם זלצמן[14] מסמארגאן – למדתי עמו משנת תרע"ד קיץ בשיעור הר"י ר"י ארש ("דווינסקער ראש ישיבה"), וכן בשצעדרין, ונתקבלנו יחד ללמוד באולם הגדול. אח"כ בא בברית הנשואין בעיר מינסק. הי' גיסו של הרב ר' אברהם ברוך פעווזנער. לערך בשנת תר"צ התיישב בחארקאוו והתעסק בצילום תמונות.

ויש עוד אברכים, שאינני זוכר אותם, שדרו בחארקאוו, ואתם הסליחה שלא הזכרתי אותם.

אבל לא הי' כל קשר בין התמימים, כי לא כל התמימים התפללו בביהכנ"ס אחד, אלא כל אחד במקום אשר מצא דירה התפלל בביהכנ"ס הקרוב אל ביתו.

הערות על כל דף. כתב ידו וחתימתו של הרה"ח ר' יחזקאל ארלוזורוב

האחים ריקמאן, שהיו מחותנים עם הרב הדיין נח סאקאלאווסקי[15] (חותנו של דובער ריקמאן) – התפללו בביהכנ"ס של הדיין נ' סאקאלאווסקי. שמואל כצמן ויוסף חן השו"ב התפללו בביהכנ"ס "טשעבאטארסקי". התמים השו"ב שמואל יצחק אשעראוו התפלל במנין של מנחם מ' דייטש[16]. מקום אשר ראו איש את אחיו הי' בשבת בבוקר, במקוה בביהכנ"ס "מעשצאנסקי".

רבני חרקוב החב"דיים:
הרב יחזקאל ארלוזורוב והרב אורי ברכין

מי הי' הרב הראשון בחארקאוו – אין ידוע לי.

ב"לקוטי דבורים" מכ"ק אדמו"ר הריי"צ עמוד 210 נאמר, שבשנת תרמ"ז אחרי הפסח, התארח כ"ק אביו אדמו"ר מוהרש"ב בחארקאוו לערך שלשה שבועות, ושם הכיר כ"ק אדמו"ר הריי"צ את הרה"ג – מהגאונים הידועים בין עולם הרבנים דאז – הרב ר' יחזקאל ארלאזאראוו, אב"ד דחארקאוו, מחסידי כ"ק אדמו"ר מוהר"ש. באריכות מסופר אודות הרב הרי"א ב"לקוטי דבורים" עמוד תרפ"ט ותרצ"א, ובספר השיחות קיץ ה'ת"ש עמוד 28.

אם הרב הרי"א הוא הראשון אשר בחרו בו, או אפשר קדם לו רב מחב"ד – אינו ידוע.

שמעתי מכבוד חותני הרב אהרן תומארקין ז"ל, שראה אצל נכדיו של הרי"א ספריו, ובכל ספר הערות והגהות על כל דף ודף. אף בספר "שם הגדולים" של החיד"א כתוב על כל עמוד ועמוד הערות. מזה נראה גדלותו וגאונותו של הרי"א, שלא הניח דבר גדול ודבר קטן, והתעניין בלימוד בעיון ובהעמקה.

גם בספר השיחות הנ"ל מסופר, שע"פ בקשת כ"ק אדמו"ר נתן לו הרי"א "הנחה" ממאמר ששמע מכ"ק אדמו"ר מוהר"ש לפני יותר מט"ו שנים מקודם, וגם אודות שיחה ששמע מכ"ק אדמו"ר מוהר"ש שחזר לפני כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב, וכ"ק אדמו"ר תיקן איזו ענינים פרטים. נראה מזה כח הזכרון של הרי"א.

מתי נפטר? כנראה קרוב לתרס"ח או תרס"ט[17], ומנוחתו כבוד בבית עלמין הישן בקצה "ההר הקרה" (כן נקראת בלשון רוסיא: "חאלאדניא גארא").

אחרי פטירת הרי"א מילא מקומו חתנו הרב אורי בערכין[18] (ספריו ראיתי בביהכנ"ס "מעשצאנסקי", שיורשיו נתנו אותם במתנה לביהכנ"ס). איש חלוש הי'

13. כמסופר לקמן.

14. לימים בנחלת הר חב"ד. נזכר גם ב"ספר התמימים" ע' מט.

15. אולי הוא ר' פסח סוקולובסקי (הנזכר לעיל כמו"צ ל'מתנגדים"), או ממשפחתו.

16. אודותיו – לעיל ע' 282.

17. באגרות קודש אדמו"ר מוהרש"ב ח"ג ע' פד – איגרת שנכתבה בה' שבט תר"ס – נאמר שהרב ארלחורוב נפטר וחתנו נתמנה במקומו. גם בקובץ "זכור לאברהם" ע' תמט נאמר שנפטר בתחילת חורף תר"ס.

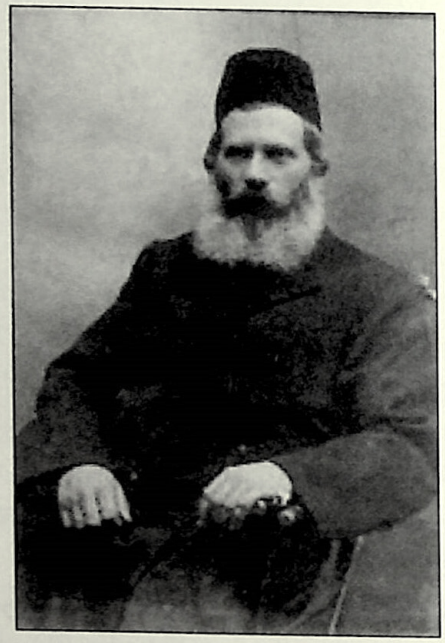
18. כנזכר באגרות קודש שם.

בטבעו, ולא נצטיינה השפעתו בעיר, ולא נשארו לו בנים למלא מקומו. הכרתי בנו, אף שהי' שומר מצוה, עסקו הי' בלמוד הכמות חיצוניות.

משך זמן שבתו על כסא הרבנות של הרב אורי בערכין הי' כנראה חמש שנים לערך, ונפטר בחארקאוו, ומנוחתו כבוד ג'כ בבית החיים הישן, אצל חותנו הרב יחזקאל ארלאזאראוו.

הרב האשכנזי: הרב אליהו אהרן מיליקובסקי

במשך השנים, הרבה מהעסקנים ומייסדי הקהילה מה"קאנטאניסטן" הלכו לעולמם. במקומם התיישבו בחארקאוו אנשי חב"ד, אשר פרנסתם היתה מעיבוד משקאות וכדומה, הנקרא "קליין האנדעל"[19], ועסקנותם בעיר היתה רק בעסק המקוה, ותלמוד־תורה בקטנות.

רב ליטאי בבית-כנסת חב"די.
הרה"ג ר' אליהו אהרן מיליקובסקי, רב ה"מתנגדים" בחרקוב

האשכנזים עלו במצבם הגשמי, והיו ביניהם עשירים ונגידים, כמו דיינוש ובוראס (שניהם יוצאי ליטא). דיינוש התחתן עם משפחת הרבנים בלאך מהראשי־ישיבות דעיר וישיבת טעלז, ובוראס נעשה מחותן עם הרב בלומענפעלד מליטא, ונעשו עסקנים מרוצים ובעלי הדעה בכל ענין בעיר. בוראס בנה את המושב זקנים, אשר הי' משוכלל בבנינו ובסדריו. אף שלא מכיסו בנה אותו, רק על חשבון הקהל, אבל ענין גדול עשה.

מאז מצאו האשכנזים דעה בכל עניני העיר והקהל. מזה יצא, שאף שמקודם הדעה והנהגת העיר היו בידי אנשי חב"ד, עתה נחלש כחם בעיר.

וכשבא הדבר אחרי פטירת הרה"ג אורי בערכין את מי למנות לרב העיר, האיצו האשכנזים למנות לרב מחונך מישיבות ליטא, אשכנזי. אנשי חב"ד עמדו לנגד זה, באשר שזה כמה רבנים הראשונים ששרתו שם ברבנות היו חסידי חב"ד.

בעת ההיא נתיישב בעיר חארקאוו החסיד שמרי' קאזארנאווסקי[20], קרוב של כ"ק אדמו"ר הרשש"ז מקאפוסט ומחסידי קאפוסט, איש רחב לבב, ומצא מקום בין חסידי חב"ד דליובאוויטש. להיותו עסקן ופיו מדבר גדולות, גם הוא התערב בדבר סכסוך הרבנות.

אחרי משא ומתן עם מתפללי נוסח אשכנז, כמו דיינוש ובוראס, הסכים עמהם לקחת ולמסור משרת הרבנות לרב מחונך בישיבות ליטא. והציע קאזארנאווסקי הנ"ל, שלהיות שצריך מי שילמד דא"ח עם המתפללים, ולחזור דא"ח בשעת שלש־סעודות, יתקבל דיין חב"די, והוא ימלא את החסרון בהעדר רב חב"די.

לרב בחרו אנשי נוסח אשכנז את הרב אלי' אהרן מיליקאווסקי[21].

הרב הנ"ל, אחרי חתונתו, ואחרי אשר ירד משולחן חותנו, בדעתו הי' להיות "מגיד" ומטיף.

19. =מסחר זעיר.

20. נזכר באגרות קודש אדמו"ר מוהרש"ב ח"ד ע' קעב־ג כמי שפעל לעורר ריב ומחלוקת בין ליובאוויטש לקאפוסט ובובריסק בענין "כולל חב"ד". יש לציין שב"ספר התמימים" ע' רא נזכר תלמיד מחרקוב בשם זה, ואולי הוא נכדו.

21. מתלמידי הנצ"ב והגר"ח מבריסק בישיבת וולוז'ין. נזכר מספר פעמים באגרות קודש אדמו"ר מוהריי"צ (נסמן שם ח"ב ע' תטו וח"ד ע' תסב). הרבי אף הפיץ מכתב שכתב לאחר עלייתו לארץ־ישראל בדבר מצבם של יהודי רוסיה (ראה שם ח"ב ע' קסג ואילך). אחדותיו – ראה מאמר לזכרו ב"תבונה" כרך ז ע' קיט.

בעיר ווילנא דרוש הי' אז "מגיד" לדרוש ברבים, כנהוג בהרבה מקומות בליטא וברוסיא הלבנה, שהרב הי' דורש רק שתי פעמים בשנה, והיו ממנים מקופת הקהל גם "מגיד" לדרוש בשבתות ויו"ט והספדים וכדומה. בשמוע הרא"א שבווילנא דרוש "מגיד", הציע משרתו לווילנא, ובא לשם על ש"ק, והשמיע דרשה בשבת. אבל אנשי ווילנא לא הפיקו רצון באופן שהוא דורש, באמרם שדרשה כזו ועוד יותר טובה אומרים "פיעחאטנע מגידים", היינו המגידים הנוסעים מעיר לעיר. וזה פעל עליו לא לקבל עליו משרת מגיד.

[שמעתי ממנו בעצמו, שאין בידו רק דרשות אחדות, אבל הוא כמו שקוראים "דיספעטשער"[22], היינו: במסילת הברזל יש איש שעבודתו לסדר המרכבות לאן שילכו, ואיך ילכו ויתחברו זל"ז].

וחפש אחרי משרת רבנות, והצלחה עמדה לו, שנתקבל לרב בעירה גראיעווא, ומשם נתקבל לרב בעיר חארקאוו, ולפני אנשי קהלת חארקאוו נתקבלה הדרשה הראשונה שלו לטוב באזני הקהל. אחרי זה קמה הסערה לדממה, בקבלת הרא"מ לרב בעיר חארקאוו.

ולהיות שביהכנ"ס "מעשצאנסקי" הי' המרכזי, התפלל בביהכנ"ס החב"ד כל ימי היותו רב בעיר, במשך יותר מעשרים שנה, לערך משנת תר"ע עד שנת תר"צ[23].

בשנת תר"צ נסע לארץ הקדושה, ושם נתקבל בבית הדין דתל־אביב, לעסוק בעניני גיטין, ושם מנוחתו כבוד.

חיבר ספר "אהלי אהרן" – לומדות ודרשות. בהקדמת הספר[24] כותב, שכל המחברים מתנצלים מה הביאם לחבר את הספר, ומתמי': מה יש להתנצל, הספר הלא הוא כבן להמחבר, האם יתנצל אדם על מה ולמה לו בנים? (לא היו לו צאצאים, לא מאשתו הראשונה ולא מאשתו השני').

הדיין החסידי: הרב נחום ראזין

אז התחילו לחקור ולדרוש בדבר מינוי דיין חסידי שילמד דא"ח לפני אנ"ש, ויחזור דא"ק בש"ק.

ר"ש קאזארנאווסקי הנ"ל התחכם[25], והביא אברך "יושב" בקאפוסט, שזה איזה זמן שנשתחרר מעבודת הצבא, ושמו הי' ר' נחום ראזין.

שמו זה לא הי' שמו הנכון, וכן חניכתו, כ"א בהפאספארט הי' רשום בשם זה. כמובן קבל מוועטרינא הסמוכה לפאלאצק[26], שרבים מצאו לנכון עצה כזו (חותני הרב אהרן תומארקין פסל אותו להיות עד על גיטין, באמרו ששמו יכול להחליף, וכבר רבים דשו בו, אבל שם אביו אינו יכול להחליף).

אנ"ש לא הפיקו רצון ממנו, לא מלימודו ולא מחזרת חב"ד, ופסק מלימוד דא"ח, אבל חזר דא"ח בש"ק. ובכלל הי' עסוק בפרנסה, כי השכירות שלו לא הספיקה לפרנסתו, והי' עסוק בדאגת פרנסתו.

בשנים האחרונות[27] נשאר הוא הדיין היחיד, ולא הי' בעיר לא רב ולא דיין, ואנ"ש פנו בשאלותיהם לחרב הת' אברהם ברוך ע"ה פויזנער.

בבוא הגרמנים ימ"ש הי' הרב נחום ראזין מן הקדושים. יש אומרים שנשרף בביהכנ"ס "מעשצאנסקי", ששם היתה דירתו בשנים האחרונות, וכאשר הנאצים יש"ו שרפו את ביהכנ"ס עם הספרים, נשרפו גם הוא וזוגתו וחותנתו (מזווג שלישי). וי"א

---

22. =סדרן תנועה.

23. הרב מיליקובסקי כותב (בהקדמה לספרו "אהלי אהרן" חלק שני) שישיבתו בחרקוב נמשכה ט"ז שנה – משנת תרע"ב עד שנת תרפ"ח, שבה עלה לארץ ישראל. בא' טבת תרפ"ט כבר כתב את המכתב האמור מארץ־ישראל, ובקיץ אותה שנה נפגש עם אדמו"ר מוהריי"צ בביקורו בארץ־ישראל (מבוא לספר השיחות תרפ"ח־תרצ"א ע' לז).

24. ח"א (נדפס בתרס"ט, בהיותו עדיין בגראיעווא).

25. כלומר: פעל בניגוד לדעתם של חסידי העיר, שהיו חסידי ליובאוויטש.

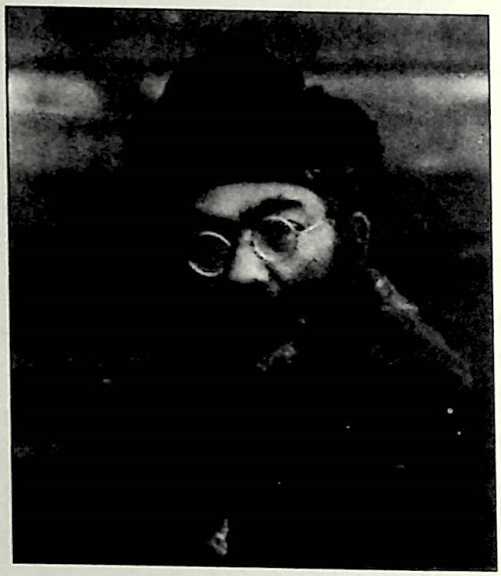
26. כנראה בעיר זו היה קל להשיג מסמכים מזוייפים.

27. אחרי פטירת הרב תומארקין בשנת תרצ"ז.

שנהרג עם יותר מחמשים אלף נפשות ישראל שנהרגו במקום בית־החרושת של טראקטארים[28].

הרב האחרון: הרב אהרן תומארקין

בשנת תרע"ט[29] אוותה נפשו של חותני, הרב הגאון ר' אהרן תומארקין – שהי' אז רב בעיר חאטימסק – להסתופף בצילא דמהימנותא כ"ק אדמו"ר הרש"ב נבג"מ, שהתגורר בראסטאוו ע"נ דאן. חאטימסק נמצאה אז בחבל רוסיא[30], וע"י דרכים צדדיות הי' באפשרות לעבור את גבול רוסיא, ולבוא לאוקריינא וכן לחבל דאן שנמצא אז תחת יד אשכנז. באוקריינא משל אז העטמאן סקאראפאדסקי[31], אבל בעיקר היו בעלי הדעה חיל האשכנזים. ואמנם לשבועות תרע"ח בא חותני הרב לראסטאוו.

רבה האחרון של חרקוב. הרה"ח ר' אהרן תומרקין, חותן המחבר

בעיר חארקאוו הי' דר גיסו, ר' אבא קאפילאוויטש[32], איש ירא שמים ב"בין אדם למקום" ו"בין אדם לחבירו", ובמשא ומתן הי' נזהר מאד שיהי' באמונה.

בדרכו לנסוע חזרה לביתו לחאטימסק התעכב חותני אצל גיסו הנ"ל. ובא מכתב מהרבנית זוגתו, שממשלת הקאמוניסטן (שגברה בשנת תרע"ט) אסרו כמה רבנים ואנשים אחדים מחשובי העיר בתור ערבון, שאם יקרה איזה דבר לא טוב נגד הממשלה יהיו הם האחראים. ויצא קול בעיר, שהממשלה שאלה גם עליו איפה הוא, ואומרים בעיר שחפצים לקחת גם אותו לערבות. לכן לא יבוא חזרה הביתה עד יעבור זעם[33].

הרב הגאון ר' אלי' אהרן מיליקאווסקי הי' אז בעיר יאלטא בחבל קרים, והשר הגענעראל וואנגעל עם חילו אחז בחבל קרים[34], וסגר כל הגבולות, ואין יוצא ואין בא מחבל קרים.

חותני דרש בכמה בתי כנסת בחארקאוו, ואנשי העיר הרבו לפניו בבקשה שיקבל עליו עול הרבנות, להיות שאין להם רב, שמי יודע מתי יבוא חזרה הרב אא"מ. ובהיות שלנסוע חזרה לחאטימסק מורא עליו על ראשו מהטעם הנ"ל, נעתר לבקשתם וקבל עליו עול הרבנות דחארקאוו.

במשך שנה ומחצה[35] הי' חותני אב"ד דעיר חארקאוו. לאחרי שגברה יד ממשלת הקאמוניסטן על השר הגענעראל וואנגעל, וגירשו אותו מחבל קרים, אז בא הרב ר' אלי' אהרן מיליקאווסקי מקרים חזרה לחארקאוו, ועמדה השאלה אודות הרבנות.

28. הוא המקום המכונה "דרוביצקי יאר".

29. ברשימה אחרת: תרע"ח.

30. כיום נמצאת העיר בבלארוס (רוסיה הלבנה), סמוך לגבול עם רוסיה.

31. כנ"ל פרק י.

32. נזכר גם ב"תולדות חב"ד ברוסיא הסובייטית" ע' רכא.

33. ברשימה אחרת מספר המחבר ששמועה זו היתה הסיבה לנסיעתו אל אדמו"ר מוהרש"ב (ולא שהגיעה אליו רק בדרך חזרתו משם).

34. כנ"ל פרק יב. ולפי האמור שם אירע הדבר רק בחורף תר"פ, עם תבוסתם של הכוחות הלבנים בפיקודו של דניקין, ואם כן שהה ר"א תומארקין בחרקוב כשנה לפני שנתקבל לרבנות העיר. ואולי היה חבל קרים סגור ומסוגר עוד לפני נסיגתם המלאה של הכוחות הלבנים לשם.

35. ברשימה אחרת: שנתיים.

ואחרי שקלא וטריא בין אנשי העיר ומנהיגי, כדי שלא יתחלקו במחלוקת – מי שהוא אחרי הרא"א ומי שהוא אחרי הרא"ת – עשו פשרה, וגמרו שהרב אלי' אהרן יהי' אב"ד כמקודם, וחותני הרב אהרן תומארקין יהי' ראש ב"ד, באשר היו עוד שלשה דיינים.

ובהיות שהי' מתפלל בביהמ"ד "טשעבאטארסקי', שהי' קרוב לביתו, והרב אלי' אהרן הי' מתפלל בביהכנ"ס "מעשצאנסקי" – הי' נחשב כהרב דביהכנ"ס "טשעבאטארסקי', ששם הי' לומד לפני המתפללים שעורים בכל יום ערב ובוקר, ודורש בשבתות וימים טובים.

בעת שנתקבל לרב אב"ד, ראשית פעולתו היתה לתקן ת"ת כיאות, לפי שבביהכנ"ס "טשעבאטארסקי" היו חדרים טובים עבור זה. ותיקן ת"ת עם מלמדים, משגיחים, ומנהלים מלומדים כיאות.

הת"ת דעיר חארקאוו, שהיתה קרובה לביהמ"ד "מעשצאנסקי", בהנהלת מרדכי עלינסאן[36] – היתה בשפל המצב, סדרי הלימוד והחדרים היו עזובים. והת"ת של חותני קנתה שם, הן בסדרי הלימוד ע"י המנהל הראשי אברהם שמואל לעווין (חותנו של נח אשעראוו), ובפיקוח חותני הרב, והחדרים המרווחים.

עוד תיקן חותני הרב בית הכנסת־אורחים, כי רבנים ודרשנים לא מצאו מקום ללון מחמת דחקות הדירות, ולכן קנה בית בת שלש דיוטות, בו היו מתאכסנים האורחים. והנקיון הטוב בבית זה, והפנים היפות שקיבל בהם כל אורח – הקנו לו שם טוב, שאינו כמו ה"הקדש" שהי' בעיירות דליטא, שהכל הי' כאן ביד רחבה.

השחיטה בחרקוב

עד שנת תרע"ה שמשו בתור שו"בים רק שנים: אחד מחסידי חב"ד – ה"ה השו"ב פיינבערג, שהי' גם המוהל, מוצאו מעיר וויטעבסק. והשני מחסידי אוקריינא, טשערנאבל או מאחנאווקא. כאשר השו"ב פיינבערג הגיע לימי הזקנה, נתקבל במקומו ר' מנחם מ' חן ממשפחת חן, אח לר' מאיר שמחה חן מנעוול[37].

וכן שוחטי עופות היו אחד או שנים: אחד, שהייתי מכירו, הוא השו"ע ר' משה יעקב, חתן הרה"ג הרה"ח ר' דוד הירש חן מטשערניגאוו[38].

משנת תרע"ה – כאשר האוכלוסין של היהודים רבו – מוכרחים היו לקבל עוד שו"בים, והם התמים יוסף חן מראגאטשוב, ועוד אחד, מהאשכנזים – ר' מאיר אלטשולער.

וכן שוחטי עופות רבו כמו רבו. כל מנין גדול הי' אצלו בית זביחה לעופות, ובפרט הביהכנ"ס הגדולים קבלו שוחטי עופות לעצמם, וכן בשוק העופות – שו"ע שבאו מכמה עיירות שכרו לעצמם מקומות בשוק העופות או סמוך לו, ונעשה "הכל שוחטין".

ועד של בע"ב שהתקיים, תיקן שמשחיטת בהמות יקבלו שכירות השו"בים וראש בית דין והמשגיחים בהאיטליז של בשר. משחיטת עופות היו מקבלים הדיינים. ועלה להדיינים פרוטות ממש, כי שוחטי העופות טענו שרבו השוחטים, ועולה להם הפרנסה בצמצום, שהוצאות שכירות המקום ושוחד לה'אינספעקטאר"[39] עלה לכמה, וכדי למלא פרנסתם הסירו בעצמם הנוצות מהעופות ומכרו הנוצות, וזה עולה להם לתשלום פרנסתם.

בשנת תר"צ נסגרו בתי המטבחיים הגדולים ובטלה שחיטת בהמות, והרב א"א מיליקאווסקי – בהעדר פרנסתו – נסע אז לאה"ק. אבל שחיטת עופות נהוגה גם עד היום.

סיבת הדבר ששחיטת עופות נוהגת ברוסיא גם עתה, אחרי המלחמה העולמית השני' – כי בערים גדולות, ובפרט בערי אוקריינא, מעוניינת הממשלה במריטת הנוצות, שמוכרת לעם הארץ. לכן השוחטים הם כמו פועלים שכורים להממשלה, ומורטים הנוצות של העופות ונותנים לממשלה.

---

36. אחותו – ראה לעיל ע' 276 ואילך.

37. להבדיל מבן־דודו הגה"ח ר' מנחם מענדל חן הי"ד מניעזין.

38. אצלו עבד מאוחר יותר המחבר, כמסופר בפרק הקודם.

39. =מפקח.

עיקר הקושי הוא שתומ"י ירד הדם למרזב, המוליך את הדם לסילון המוליך לאשפתות תחת הקרקע. נציבי המלוכה המשגיחים על הנקיון מקפידים ע"ז מאד, שלא יצטבר הדם ויעמוד בהאמבטי ששוחטים בה. ועוד מקפידים, שלא ישחטו בחצר שיש בו שכנים, מחמת זבובים השכיחים במקום הזביחה בפרט בימי הקיץ.

אלו השוחטי עופות שעלה להם בדמים מרובים לתקן שני התנאים הנ"ל – נשארו על עמדם. אבל אלו שלא היו להם אמצעים לתקן ירידת הדם כראוי, ורק קברו באדמה או באופן אחר, וגם לא מצאו מקום שלא יהיו שכנים – סגרו את בית השחיטה שלהם, ולא נתנו להם אישור בשום אופן, ולא הועילו שום טענות.

מובן שנסגרו רוב בתי השחיטה, ונשארו רק מעט מן המעט. ובפרט אחרי המלחמה העולמית השני', כאשר השוחטים שבאו חזרה לאחרי המלחמה לא מצאו האמצעים לתקן כראוי, ולא מצאו מקום, ונשארו בלא פרנסה. גם נתמעטו הבקיאים באמנות הזביחה, לכן קשה עתה זביחת העופות ברוסיא אף בערים הגדולות[40].

40. רשימה זו נכתבה, כמובן, לפני השינויים שהתרחשו ברוסיה בעשורים האחרונים.

פרק יז • תרפ"ז-ח

חיים חסידיים בחרקוב

הישיבה עוברת מחרקוב לנעוועל

לר"ה תרפ"ז נסעו כולם – היינו כל התלמידים עם המשגיח והר"י ר' יהודא עבער והמשפיע הר"י פייגין – לכ"ק אדמו"ר זצוקללה"ה, ושם נחרץ שהישיבה תעתיק מושבה לעיר נעוועל[1]. הטעם לא הי' ידוע, אבל אמרו שכ"ק אדמו"ר חפצו ורצונו הי' שתהי' הישיבה סמוכה למקום מושבו[2]. ואחרי ר"ה תרפ"ז נודע לנו מזה, שבעצת כ"ק תעתיק הישיבה לנעוול.

ר' חיים זלמן ביקש אותי שאבוא לנעוועל לסייע, כמו שאני עובד בחארקאוו. וכתבתי לכ"ק אדמו"ר אם אעזוב את עיר חארקאוו ולעבור לנעוועל בעזרת הישיבה, שב"ה הרבה עשיתי לטובת הישיבה. והתשובה באה תומ"י, שלא אעזוב את העיר חארקאוו, ואשאר על מקומי, והשי"ת יצליח גם בחארקאוו.

המשגיח והמנהל. הרה"ח ר' יהושע קארף והרה"ח ר' זלמן סרברנסקי

מחלקת הישיבה בחרקוב

משנת תרע"ח זכתה העיר חארקאוו שהישיבה קנתה לה מקום בעירה, במשך שמונה שנה. אף שהי' בהפסקות, אבל הורגלנו שיהי' ישיבה בחארקאוו.

ובאסיפה שהתקיימה בחורף תרפ"ז עם זקני החסידים – ר' מרדכי עלינסאן ור' יהושע אלי' וואלאסאוו[3] והזקן שפירא[4] – נועדו החסידים ודנו בזה, מה לעשות עתה, שביהכנ"ס "מעשצאנסקי" כבר הורגל זה כעשר שנים לשמוע קול תורה בין כותליו. וגמרו בהסכם כולם לכתוב לכ"ק אדמו"ר, ולבקש מכ"ק שזכותה של חארקאוו לא יגרע, ואנ"ש מקבלים עליהם להחזיק עשרה בחורים עם ר"י ומשגיח.

המכתב עשה פרי, ונשלחו אלינו לחארקאוו עשרה בחורים, והתמים ר' יהושע קארף הי' המשגיח והמשפיע ור"י, והתמים ר' זלמן סערעבראנסקי – מנהל כספי, לעסוק באמצעים להחזיקם ולדאוג לכל דברים גשמיים[5].

לערך שתי שנים עמדה הישיבה, אף שעלה זאת בידינו בקושי גדול, מפני המצב הגשמי במדינה שירד למטה.

בסוף שנת תרפ"ח נמנה על בית־הכנסת מטעם הממשלה ראש "אדמינאטדיעל"[6], גוי ערץ, והי' יוצא ונכנס לפרקים קרובים לראות מה נעשה בביהכנ"ס. כשראה תלמידי הישיבה, עסקנו לבאר להגוי שהם גדולים בני ח"י

---

1. ראה גם "תולדות חב"ד ברוסיא הסובייטית" ע' רסד.
2. ולכן הועברה הישיבה לעיר נעוועל, הקרובה יותר לפטרבורג.

3. אודותיו – לעיל ע' 281.
4. הרה"ח ר' ישעיה הכהן שפירא (אודותיו – לעיל ע' 274 ואילך).
5. ב"תולדות חב"ד ברוסיא הסובייטית" ע' רסד מסופר שרק התלמידים המבוגרים עברו לנעוועל, ואילו הצעירים יותר נשארו עם ר"י קארף ור"ז סרברנסקי – בניגוד למסופר כאן שמדובר בקבוצה שנשלחה מחדש בגלל מכתב החסידים.
6. =משרד ממשלתי שמתפקידו היה לפקח על בתי הכנסת.

שנה, והם לומדים בעצמם. ולא הועילו טענותינו, והתרה בנו שיסגרו הביהכנ"ס וגם המקוה[7].

ובהכרח לסוף שנת תרפ"ח עזבו התלמידים ונסעו לנעוועל, ועוד מקומות שנמצאו סניפים של הישיבה[8].

שיעור תניא ב"משצ'נסקי"

מקודם, בהיות הישיבה בחארקאוו, אברך או בחור הי' לומד פרק תניא בין מנחה למעריב, והי' מנין מצומצם שהי שומע הלימוד. אחרי אשר הבחורים הקשישים נסעו, ובאו בני־ישיבה צעירים, נפסק לימוד תניא.

ראיתי שזה "חסרון לא יוכל להמנות', והצעתי לפני זקני החסידים, אנשי ביהכ"נ "מעשצאנסקי', שאם לקולי ישמעו, הנני מוכן ללמוד לפניהם פרק תניא בכל יום בין מנחה למעריב, אף שקשה הי' עלי לבוא בכל יום ויום להתפלל וללמוד ב"מעשצאנסקי', שדירתי היתה מהלך תחום שבת ויותר ל"מעשצאנסקי'.

זקני החסידים שמחו להצעתי, ולמדתי כשנה ב"מעשצאנסקי' בכל ערב תניא, והשומעים רבו מיום אל יום, ולערך חמשה מנינים שומעים היו נוכח בעת הלימוד ושמעו להלימוד של תניא. ובבית הכנסת "טשעבאטארסקי"[9] חזרתי מאמר בשלש סעודות.

המאסר והגאולה

בשנה זו התחילו ה"יעווסעקן' לרדוף במלחמה את שומרי־תורה. תלמודי תורה כמעט נסגרו, והמקוואות נסגרו, והחושך שרר בכל תקפו.

חורף שנה זו הרבה כ"ק אדמו"ר הריי"צ זצוקללה"ה לעסוק שייכתב בדתי ועתוני ארץ רוסלאנד שמותר ללמוד עם ששה תלמידים, ונסע כמה פעמים למאסקווא להשתדל שיתירו לכל הפחות לששה תלמידים למלמד, ועלה בידו להתראות עם יועץ של העריץ סטאלין, יהודי הנקרא לאריך[10] (לוריא). ואמרו משפה ולחוץ שמותר ללמוד, אבל לפועל ה"יעווסעקן' עשו כל תחבולות ועלילות על המלמדים[11].

וגם הרבה לדבר עם העומד מצד ה"דזאינט', לעזור להרבה שאבדו פרנסתם, להמציא להם מכונות אריגה שונים שיוכלו להסתדר ב"קאפעראטיוו' שונים. והרבה עלה בידם להשיג מכונות, אבל הי' כטפה מן הים.

וכן ברוחניות, לסייע בתקוני מקוואות, שו"בים ומוהלים.

ה"יעווסעקן' לא שקטו ולא נחו במלשינות להממשלה, ולרדוף את דת ישראל בכל תוקף, וזה עלה בידם – לעורר את חמת היושב ראש דג.פ.או., ימח שמו וזכרו לנצח.

בעיר חארקאוו לא ידעו דבר מהמאסר עד יום ד' י"ז לחדש סיון. ביום ד' בצהרים הלכתי ברחוב, ופגשתי את ר' לייב בן הרב יאסנאגראדסקי מפרילוקי[12] הולך בעיניים נפוחות, ודמעות שותתות על פניו. ושאלתי אותו מה אירע, ואמר: אין אתה יודע מה קרה? הג.פ.או. אסרה את כ"ק אד"ש!

כשסיפר רעדה אחזתני, ושאלתי מה תוכן בואו הנה. ויאמר, אשר תומ"י אחר המאסר נתמנה ועד דאנ"ש, והחליטו שכל מי שיש לו איזה מכירים שיוכלו לעזור באיזה דבר, או מי שיכול במקומו לעזור, יודיע להועד. ואת ר' לייב בחרו לנסוע לערים גדולות, כמו אדעס וחארקאוו, שנמצא אנשים שיש להם בית חרושת עם חמישים פועלים, להשתדל אצל

7. ב"תולדות חב"ד ברוסיא הסובייטית' (ע' רסד) מסופר על מאורע דומה שאירע עוד בחורף תרפ"ח. ואולי מדובר באותו מאורע.

8. ב"תולדות חב"ד ברוסיא הסובייטית' (ע' רסה) נאמר שהישיבה המשיכה להתקיים עד שלהי קיץ תרפ"ט.

9. מקום תפילתו של חותן המחבר הר"א תומרקין, כמסופר בפרק הקודם.

10. יורי לארין, חבר בממשלת סטאלין.

11. ראה באריכות ב"תולדות חב"ד ברוסיא הסובייטית' ע' כ ואילך.

12. הרב יהושע יאסנאגרודסקי אב"ד פרילוקי, נזכר בספר "הפסגה" (קובץ שביעי חוברת א ע' 10, וילנא תרס"א). מכר גם ב"מקיץ נרדמים" (פיעטרוקוב תרס"ד) כמשתתף וחבר ועד באסיפת הרבנים בקראקא (תרס"ג).

המדריכים של הפועלים שישלחו טעלעגראמא עם מחאה ע"ד המאסר, ושבקשתם שיוציאו את כ"ק אדמו"ר לחפשי. אתמול הי' באדעס, וסבירסקי[13] בן החסיד[14] השתדל אצל אחד שיש לו בית חרושת, ושלחו טל"ג.

בעמד ומדבר, והנה בן־ציון שמטוב התקרב ואמר: הייתי אצל ר' הלל לעווין[15] (חתן החסיד ר' שמואל קרוגליאק, שהי' גזבר ומזכיר אצל החסיד הנגיד ר' שמואל גוראר'), ואמר שתומ"י ילך אל הנכבדים קאקי ושותפו בירמאן, שיש להם בית חרושת עם חמישים פועלים, שיפעלו על הקן ("יאצייקע"[16]) של הפועלים שישלחו טל"ג (קאקי הי' כמה זמן הגבאי דביהכנ"ס דאנ"ש ברחוב מעשצאנסקי).

פעולות למען השחרור. בית הכלא "שפולרקה" שבו נאסר אדמו"ר מוהריי"צ

והנה פגשנו את ר' הלל לעווין, והלכנו ארבעתנו. לפני הכניסה התדברנו לא להכנס ביחד, כי אם כל אחד במיוחד, וישבנו גם כן במיוחד שעות אחדות, בדברים ובבכיות, בקול דממה דקה שלא ירגיש שום איש. עד אשר ב"ה פעלנו אצלם, והם – הבע"ב – פעלו על הקן של הפועלים, ונשלח הטעלעגראמא למאסקווא בבקשה לשחרר את כ"ק.

ר' הלל לעווין הי' עסקן פקח, ובעת מאסר כ"ק עשה כל מה שבכחו לעשות. בניו עבדו במשרד שר החוץ, ומסר לבניו ע"ד מאסר כ"ק, וביקש מהם שכל מה שבכחם לעשות יעשו לטובת השחרור בציווי כיבוד אב.

וביום ד' י"ג תמוז נתקבל טל"ג לבית ר' הלל לעווין, שכ"ק נשתחרר לגמרי, והוא בא עם הטל"ג לבית חותני הרה"ג ר' אהרן תומארקין, שהי' שם גם דירתי.

תומ"י נשלחו שלוחים להגיד בכל העיר לכל אנ"ש, והעיר חארקאוו צהלה ושמחה, וישבו בביתנו והתוועדו. ר' הלל לעווין אמר: "נתת ליראיך נס להתנוסס" – שזהו נס "אַז עס נעסילט זיך". והי' כ"כ בגילופין, ואמר: "ציט מיך אויף דעם טיש"[17] ועשו אתי מה שלבכם חפץ. וכן גם למחרתו נתקבצו כל אנ"ש בבית חותני, שהי' על נאות־דשא, ובא הביתה, ונתוועדו כל יום ה' אלו אשר לא הגיע להם השמועה עד למחרתו. וליהודים היתה אורה ושמחה וששון.

ר' מרדכי אלינסון
פותח תלמוד תורה מחתרתי בחרקוב

כשבא אדמו"ר הריי"צ ממאסר הגלות דקאסטראמא, שנשלח לשם, הגיעה השמועה מידידים דרך עצה טובה – שהיות הגזלן הגדול, ראש הג.פ.או., חמתו בוער בו שלא נתמלא מחשבתו הרעה על ראשו, יעצו שכ"ק לא יהי' בפטרבורג עד יושב כעסו. וכ"ק נסע מפטרבורג, ונתיישב ביישוב אנ"ש סביבות מאסקווא, בנאות דשא מאלאחאווקא.

בהיותו במאלאחאווקא, בא הישיש החסיד ר' מרדכי עלינסאן מעיר חארקאוו לראות פני כ"ק אדמו"ר ולהביע רגשי לבבו. וישאל רמ"א את כ"ק: מה

13. אולי הוא הת' שמשון סבירסקי (נזכר ב"ספר התמימים" ח"א ע' סא).

14. ר' ישראל יצחק סבירסקי מאודסה (נזכר ב"ליובאוויטש וחיילים" ע' 90).

15. אחותו – ראה לעיל ע' 283.

16. =תא (יחידה ארגונית).

17. =מתחוני על השולחן.

דרשו וחפצו מכם הרשעים האלו לעשות לכם רעה? ויאמר כ"ק, שהעיקר מה שדרשו מאתו הוא ע"ד חדרי תורה של תינוקות של בית רבן, שמשתדל עבורם ומחזיק ומסייע בידם, וענה להם שזה מותר ע"פ חוקי המדינה. ואחרי כל זה, צריך להשתדל בזה ולהמשיך בעבודה זו גם להבא, כי זהו חיותנו, ואל תניח יד, ותמשיך הלאה בת"ת שלך.

ואחרי אשר נסגרו התלמודי תורות התעסק בזה ר' מרדכי עלינסאן, והיו תחת ידו ששה[18] מלמדים ומשגיח וחמישים תלמידים, שלשה תלמידים בבית. והמשגיח הי' מפקח על המלמדים שיבואו בכל יום ובעתם. ואני הכותב הייתי בעזרו, ועוד איש אחד – מר מינץ מעיר חארקאוו, שהי' מתפלל במנין האשכנזים.

לידת הבן הבכור

זוגתי כרעה ללדת, והקשתה ללדת. ושלחתי טעלעגראמא לכ"ק על כתובת רפאל כהן[19], אם בעצמו ימסור לכ"ק או על ידי שליח.

בעצמו הי' טרוד, ומסר לאחר, כמדומה ע"י ר' יהושע קארף או ע"י ר' משה גוראר'. ומסרו לי שכ"ק קרא הטעלעגראמא, והי' כתוב "קיילא בת רחל מקשה ללדת, רחמים". כ"ק העביר ידו על מצחו ואמר: כמדומה שזה יהודא חיטריק.

ובזה הרגע הולידה בן חי וקיים לאריכות ימים. זהו בני הגדול, צבי הירש יחי' חיטריק.

18. ברשימה אחרת: חמישה.

19. שהתגורר במוסקבה, שבמלחובקה הסמוכה לה שהה הרבי אחרי שחרורו מהמאסר.

הפעולות להשגת היתר יציאה

קודם ר"ה נודע שכ"ק מעתיק מקומו מרוסיא ונוסע לריגא, אם בהתיישבות או דרך מעביר. לא ידעו שיעתיק עם משפחתו וכל כתבי־הקודש וספריו.

בכלל, לאיש מן השורה לא הי' מניעה מצד הממשלה, וכל אחד הי' יכול בקל לעזוב את רוסיא. כל איש שקרובים מחו"ל שלחו לו "סערטיפיקאט", מארץ ישראל או מארה"ב או מדינה אחרת – שילם מאה עשרים וחמשה רו"כ, וקיבל רשיון היציאה.

גם אני עסקתי עבור נכד ר' זלמן, סוחר קמח מליובאוויטש[20], שהי' חולה בחולי נופלים, שיסע לרופאי מדינת אשכנז, שהם מצאו תרופה להקל. והלכו לקאנסול עם הוראה של רופא חארקאוו, ושילמנו 125 רו"כ עבור פאספארט חו"ל.

המשפחה מתרחבת. משפחת חיטריק בתקופת המגורים בחרקוב. יושב בצד שמאל – הבן הבכור צבי הירש (ארכיון משפחת שניאורסאהן/Chabad.org)

אבל לאיש מפורסם כמו כ"ק אדמו"ר הי' נצרך אישור מפורסם, ולא בנקל עלה להעסקן החסיד ר' מרדכי דובין, שבא מריגא עם בקשה לממשלת רוסיא שקבלו אותו לאב"ד, ולתת לו רשיון. אגודת ישראל, ובראשם הרב כהן[21], ג'כ באו בבקשה בשם קהל ישראל דעיר פראנקפורט אף מיין, שיותן היתר יציאה לכ"ק, שנחוץ הוא לקהלתם בתור אב"ד.

20. אולי הוא הנזכר לעיל (פרק יב) כמי שהביא ספר־תורה מליובאוויטש לרוסטוב.

21. אולי הוא ד"ר אוסקר קוהן הנזכר בספר התולדות אדמו"ר מוהריי"צ ח"ד ע' 223.

ולא הועיל להם, עד שהחסיד ר"מ דובין[22] טען עם מיניסטער לעניני החוץ דברים חריפים – להיות שרוסיא חפצה לקיים חוזה עם לאטוויא, יוודע שאם לא ימלאו בקשתו לא יקויים החוזה, שתלוי בו החוזה, שהוא רמ"ד הנציג של "פארטיי"[23] גדולה[24].

שמעתי מהרה"ח המשפיע הרב שמואל לעוויטין: כשהי' ר' מרדכי דובין אצל מיניסטער החוץ, הי' נוכח גם סגן המיניסטער, יהודי מביאליסטוק[25]. המיניסטער אמר לר' מרדכי שיואיל לשתות אצלו כוס חמין. ויאמר הסגן להמיניסטער: זה מר דובין איש שומר הדת, ולא ישתה אצלך. ואמר לו ר' מרדכי: שכחת מה שלמדת? אצלו אשתה, שכליו של גוי אין בהם איסור טבילה, ועוד טעמים. אצלך לא אשתה, שאתה יהודי וכלך אינם טבולים, ועוד טעמים.

יהודי מביאליסטוק. סגן שר החוץ מקסים ליטבינוב

ברכת פרידה

נתדבר עם האברכים התמימים – חותני הרב ואני, והתמים מאיר גורקאוו[26], והת' שמואל כצמאן, ועוד אחדים שאיני זוכר את שמם – שניסע לכ"ק אדמו"ר לאמר "צאתכם לשלום".

באנו לבית הנתיבות, ולא הי' באפשר להשיג כרטיס נסיעה, אף ע"י "כובע אדומה"[27], ואמרו שמלא מנוסעים למאסקווא לכינוס של הכת באלשעוויקן.

עשרה רגעים קודם שיצא המרכבת בא "כובע אדומה" בבשורה, שראש הממשלה דאוקריינא עם הרבה חבריו החליטו לנסוע לכינוס הנ"ל, ומוכרחים לשתף עוד מרכבת, והוא ישיג עבורנו כרטיסי נסיעה, וב"ה נסענו.

אבל היות שהמרכבת נסעה לאטה, לא הגענו למאסקווא קודם השבת, ועם בא שעת הדלקת הנרות ירדנו בעיר סערפוחאוו[28], ושבתנו שם ב"האטעל"[29].

בשמחת תורה דיבר כ"ק מעט מזעיר, והבטיח שבקרוב נתראה. וה"בקרוב" נמשך משנת תרפ"ח עד תש"י.

בבית הנתיבות מלאו הרבה חסידים, זקנים וצעירים, וכולם על כותלי המרכבות. ולא יכלו להזיז המרכבות ממקומם, עד שבקשו את כ"ק שיאמר לחסידיו שיעמדו מרחוק מעט, שסכנה אם יעמדו כך, וכ"ק יצא מפעם לפעם לומר ברכות, וכל העם בקול אמרו: "פאָרט געזונטערהייט, אינגיכן זעען זיך"[30].

ניסיון לצאת מרוסיה

אחרי נסיעת כ"ק אדמו"ר הריי"צ לריגא, יש אשר השיגו "סערטיפיקאט" מארץ ישראל, וקבלו פ"פ[31] בנקל, שעלה 125 רו"כ, ודרוש הי' ג'כ לקנות כרטיס אני' בכסף רוסיא. ומי שהשיג במקום אחר אישור הכניסה, גם כן יכול הי' להשיג פ"פ בשילום סך הנ"ל, ובקניית כרטיס נסיעה באני'.

22. אודותיו – ראה "חסידים הראשונים" ח"ב ע' 267 ואילך.

23. =מפלגה.

24. על השתדלות זו ראה באריכות בספר התולדות שם.

25. מקסים ליטבינוב (ספר התולדות שם) – לימים שר החוץ הסובייטי. שמו המקורי – מאיר חנוך וולך־פינקלשטיין.

26. אודותיו – ראה לעיל ע' 299.

27. =כינוי לעובדי בית הנתיבות.

28. כ־75 ק"מ מדרום למוסקבה.

29. =מלון.

30. =סעו לשלום, ויהי רצון שנתראה במהרה.

31. =פספורט.

גם אני עסקתי להשיג אישור כניסה לריגא, והלכתי לקאנסול של לאטוויא בבקשה לנסוע לריגא. וקבלתי היתר כניסה רק עבור זוגתי הרבנית ובני, שהי' בן שנה, ולי לא נתנו היתר כניסה ללאטוויא. וכתבתי להת' המזכיר של כ"ק ר' יחזקאל פייגין שישתדל גם עבורי בהיתר כניסה ללאטוויא, וענה שבלאטוויא המצב בפרנסה איום, ואין כדאי לבוא הנה.

אחר שעברו שנים אחדות, עסקו אחדים שעברו לא"י – כמו גיסי התמים ר' לייב כהן[32], וכן דודי ר' משה לייב (זוסיא)[33] – ושלחתי להם אמצעים שעלה להון רב, וקבלתי "סערטיפיקאטן"[34]. אבל כבר משנת תרפ"ט נסגרה המדינה של רוסיא על שבעה מנעולים, ואין יוצא ואין בא.

שיעורי דא"ח בחרקוב

באמצע השנה בא המשפיע ר' יחזקאל פייגין לחארקאוו. סיבת בואו לחארקאוו – אמר – שבא לבקר סדרי הלמודים במחלקה שנמצאה אז בחארקאוו. האמת היתה שכ"ק אדמו"ר חפץ באיש חכם להיות נאמן ביתו, ודרש מאתו לבוא אליו, והסכים ר"י על זה, ובא לחארקאוו לסדר ניירות לאישור היציאה מרוסיא.

בבואו סדרו לכבודו התוועדות. בהתוועדות זו דרש ממני להפסיק ללמד תניא בבית הכנסת "מעשצאנסקי", היות שכאן יכול ללמד שיעור תניא אחד מהבחורים, שגם ממנו ישמעו הלימוד. אבל בבית הכנסת ה"סינעלניקאווי" – שהוא נוסח אר"י, וישנם שם אחדים מהחסידים, והבית הכנסת קבלו עליהם לרב מנוסח אשכנז, ואין טועמים מעץ החיים – על כן עלי לסדר שם לימוד תניא, ואני אהי' שם הלומד, ופני לא ישיבו ריקם, הן שאני חתנו של הרב תומארקין, והן שהדיבור שלי וההסברים יקובלו עליהם. והאיך בי שתומ"י אסדר זה.

בבואי לשם, דברתי עם אחדים שברצוני לסדר לימוד תניא. את הרעיון קיבלו ברצון, אבל העלו את הקושי שיש שם – שהרב דשם לומד משניות בין מנחה למעריב, וכשמונים איש שמעו לימוד משניות, והרב הי' למדן גדול ובעל מסביר.

לכן סדרו שהרב יתחיל לימוד המשניות בזמן מוקדם מאשר הורגלו, ואחרי לימוד משניות ילמדו שיעור בחסידות – פרק תניא, ואלו אשר יחפצו להתפלל מעריב – ירדו לביהמ"ד הקטן להתפלל. וכן עשו, ונשארו כששים איש לשמוע תניא. גם סדרתי חזרת דא"ח בבהכנ"ס "סינעלניקאווי" בכל ש"ק בעת השלש סעודות.

אחרי עברי ללמוד תניא ולחזור דא"ח בביהכנ"ס ה"סינעלניקאווי", בא אלי החסיד ר' מרדכי עלינסאן בטענה, בשם כל אנ"ש מתפללי ביהכנ"ס "מעשצאנסקי": היות שאני שו"ב שלהם, איך עזבתי אותם, והלא הם הסכימו עלי להיות שו"ב אצלם?

אמרתי להם: לא מרצוני עשיתי, המשפיע ר"י פייגין אילץ אותי, והייתי מוכרה לעשות רצונו. אבל אין אני כפוי טובה, ואי"ה נסדר לימוד לקוטי תורה בשבת קודש בבוקר קודם התפלה. ונתדברנו להכין ספרי לקוטי תורה.

בשבת קודש הראשון שהתחלנו ללמוד, נמשך הלימוד בחדר השני שלמדנו, ובבית הכנסת הגדול הגיעו ל"ברכו". ואמרו: מה נעשה בתפלת צבור? ונתדברנו, שפה ב"חדר שני" נתפלל במנין, ויש לנו גם בעל קריאה טוב, הלא הוא ר' יהושע אלי' וואלאסאוו.

באמצע התפלה באו בעלי הבתים בטענה שהש"ץ התמידי, נאוויקאוו, התאונן בפניהם שבלבלו אותו, הן בעת התפלה והן בעת הלמודים.

גמרנו שצריך להציב את הארון עם הספרי קודש ליד הדלת שממנה יוצאים לביהכנ"ס, וע"י כך לא ישמעו את הלמודים והתפילות בביהכנ"ס הגדול.

---

32. הרה"ח ר' מיכאל יהודה אריה לייב כהן, שנשא לאשה את מרת חיה, אחות אשתו של המחבר.

33. רודשטיין, ממזכירי כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ וכ"ק אדמו"ר זי"ע. אשתו היתה אחות חמותו של המחבר. שמו המקורי היה זוסיא שיפרין, והשם "משה לייב רודשטיין" אומץ כשנאלץ להשתמש במסמכים שנשאו שם זה.

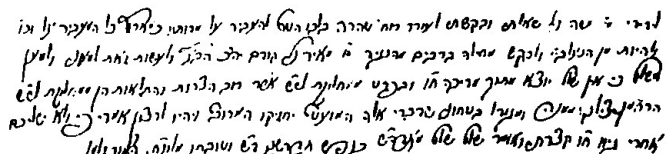
34. כמסופר לקמן פרק כ.

ולהיות שיש עוד דלת לצאת מהחדר השני – יכולים אנו לסתום את הדלת השני' היוצאת לבהכנ"ס. ומאז כמה שנים החזקנו את החדר השני ללימוד ולתפילה, וכאשר נתרבו האברכים התמימים – התפללנו שם גם בימים נוראים וביו"ט.

כה נמשך עד שבא החסיד התמים הרב ר' יצחק מתמיד[35].

השתתפות בהוצאות חתונת כ"ק אדמו"ר זי"ע

בקיץ תרפ"ח קבלתי מכתב מכ"ק אדמו"ר הריי"צ, ובו הזמנה לחתונה[36], ונוסף לזה מכתב מכ"ק אדה"ז להחסיד ר' משה מייזליש[37].

מכתב מאדמו"ר הזקן. ה"תשורה" שחולקה בחתונת כ"ק אדמו"ר, ושהעתקים ממנה נשלחו גם לחסידים ברוסיה

תומ"י עלה בדעתי: היות שכ"ק צריך בודאי הוצאות גדולות, על כן מחוייבים להיות אחיסמך ואחיעזר. והלכתי תומ"י להאחים שלום דובער ולייב ריקמאן (שנים מהם למדו בליובאוויטש), לספר להם אודות מכתב כ"ק, וכל אחד יתן סכום הגון. ר' לייב ריקמאן נתן תיכף מאה וחמשים, שלום חמשים, ודובער ריקמאן מאה. במשך יום אחד נתאסף 850.

לסוף השבוע בא לחארקאוו החסיד ר' מאיר שמחה חן[38], מזקני החסידים, ואמר שהוא בא בשליחות כל אנ"ש דנעוועל לעורר ע"ד לקחת חלק בחתונת בתו של כ"ק אדמו"ר.

קראתי לכל אנ"ש ואברכי התמימים יחיו, ואמרתי להם בפני השליח ר' מאיר שמחה, שעשיתי כל מה שבכחי, ולהיות שבא אורח נכבד – פטור בלא כלום אי־אפשר[39].

ואמרו האברכים יחיו: להיות שהחסיד בא לעירנו, בקשתנו שנתוועד ויתוועד אתנו ימים אחדים. כן עברה שבוע, בכל לילה התוועדו. אבל על דבר אמצעים – אין דבר.

קראתי את אנ"ש לביתי לאסיפה, ולברך את האורח בנסיעה טובה. אבל להוסיף אמרו שאין ביכולתם. אמרתי ללייבל ובערל שהם יוסיפו – לייב מאה ובערל 50 – ויהי' סכום אלף, ואם יהי' בכחי לאסוף אחזיר להם. ואתן הסכום אלף להחסיד ר' מאיר שמחה, שהוא ימסור ושליח להולכה, והוא מסר את כל הסכום, וכתב שזה נאסף ע"י יהודא חיטריק.

35. כמסופר בפרק הבא.

36. חתונת כ"ק אדמו"ר זי"ע עם הרבנית חי' מושקא, שנועדה להתקיים ב"ד כסלו תרפ"ט.

37. ה"תשורה" שחולקה בחתונה.

38. אודותיו – ראה לעיל ע' 274.

39. כלומר שלכבוד האורח יש להוסיף על הסכום שנאסף.

פרק יח • תרפ"ח-תר"צ

גזרות היבסקציה

סגירת המניינים

בקיץ תרפ"ח התחילו ה"יעווסעקן" ביד חזקה להעיק על כל מדרך כף רגל. ומסרו מלשינות, שהיות שנתרבו המנינים, ח"י או עשרים או יותר מנינים שונים, ואנשי המנינים עסוקים שם במסחרים שחורים, כמו בזהב ושקלים[1], שאסור ע"פ חוק הממשלה – ע"כ יתנו צו לסגור את המנינים ולאסרם באיסור גמור, ואשר לא ישמע לקול הצו – ענוש יענש קשה. ונסגרו אז כל המנינים, חוץ מאיזה מנינים שהתפללו בהם בחשאי רק בשבת קודש, שנשארו.

וגם ה"כאר שול", שנבנתה על פי השו"ע, בעליית נשים ובימה[2] – בנו בה בית תיאטרון. אבל את בית הכנסת ב"ה לא נגעו. רק את בית כנסת של הצדוקים – היינו קראים – סגרו.

אבל השחיטה – הן גסות והן עופות – טרם סגרו.

גזרות על "כלי קודש"

בחורף תרפ"ט התחילו ה"יעווסעקן" לרדוף ולהעיק את הרבנים, ואת כל שעסוקים בעבודת הקדש – מלמדים, שו"בים, רבנים, שאין להם זכות בחירה, הנקראים "לישענצעס"[3].

והיתה גזירה, אם יש להם דירה בבית של שיתוף שכנים ("זיל. קאפ."[4]), היינו שכל השכנים בבתים השייכים למלוכה (היינו רוב הבתים, שיחידים היו להם בתים רק לצרכם) – מסרו אותו לבית המשפט, והי' דרוש לעבור משפט: אם יש לו איזה משרה או עבודה ב'קאפ."[5] – לא נשלח, אבל אם אינו עובד אצל הרשות – דנו אותו שיעזוב את דירתו, ושלחו "מארשאל"[6], ונתן זמן שלשה ימים שיצאו מהדירה, ומסרו את הדירה לאלו שעובדים אצל הממשלה בבית חרושת[7] (להשיג דירה הי' מהדברים היותר קשים).

ולהיות שאנו עוסקים בעניני יהדות – חותני הרב אהרן תומארקין, ואני ומשפחתי עוסקים בעניני שו"ב, וכן גיסי שלמה שימאנאוויטש[8] – נקראנו לבית השופטים, ופסקו שבמשך ג' ימים לעזוב את הדירה.

זוגתי הלכה ל"צי"ק"[9] – היינו לממשלה הגבוהה של אוקריינא, שהיתה משכנה בעיר חארקאוו[10] – ובהשגחה, ביום ההוא הסגן של המושל פעטראווסקי[11] קיבל קובלנות מכל מי שהיתה לו תביעה שנהגו בו שלא כדין.

ונתן לה בכתב, שאסור לקחת את הדירה שלנו עד אשר נעמוד עוד הפעם לדין.

שכרנו עו"ד, וגם מבית המשפט קבלנו פסק, שאם יבוא ה"מארשאל" יראה צו של הממשלה ובית המשפט, שלא יעיק עלינו לצאת מהדירה. ובכן עברו חדשים אחדים, וגם הצענו מסמכים שאנו עסוקים בעבודת גרביים ועוד.

ופסקו שאני ושלמה גיסי נשאר בדירה, ורק חותני הרב יוציא מהדירה. ואת הדירה לחלוק לשלשה

---

1. =דולרים.
2. בית־כנסת זה נסגר כבר בשנת תרפ"ד, כמסופר לעיל פרק טז.
3. =משוללי זכויות.
4. =קיצור של "זיל'לי קואופרטיב", בית משותף.
5. =קואופרטיב, אגודת פועלים.
6. =שוטר או מוציא לפועל.
7. ראה על כך גם ב"תולדות חב"ד ברוסיא הסובייטית" ע' ר.
8. אחותיו – ראה "תשורה" משמחת משפחות מוצ'קין־דובין (סיון תשס"ג) ע' 78 ואילך.
9. =משרדי הועד הפועל המרכזי של אוקראינה.
10. חרקוב שימשה כבירת אוקראינה הסובייטית עד תרצ"ד.
11. גריגורי פטרובסקי, יו"ר הועד הפועל המרכזי של אוקראינה.

חלקים – עבור משפחתי חלק אחד, ועבור שלמה ומשפחתו חלק, ועבור נכרי העובד ב"טראקטארני זאוואד"[12] חלק שלישי.

חותני הסתדר ומצא דירה, לא כל כך רחוק מדירתנו. אבל שלומו ובריאותו גרע עד מאד. לחיצת הדם עלה מאד, ולבו חלש עד מאד.

אז נולדה בתי הרבנית חי' תחי' ליבערמאן.

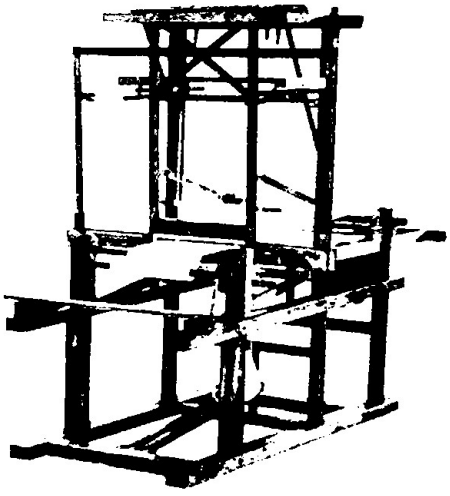
משוחט לאורג

המצב הרוחני של המדינה גרע מיום אל יום עד למאד, וכן מצב הגשמי. נסגרו כל החנויות של יחידים, והמסחר עבר לשלטון הקאמוניסטי. והי' גירעון גדול, הן במיני מאכל והן בהלבשה והנעלה.

סטאלין ימש"ו – מיום אל יום גזירותיו גברו, וגזרו על שחיטת כשר, ואת השו"בים גירשו מבית המטבחיים, ונשארו בלי משען. אצלי הי' שחיטת עופות קטנה, שלא נתנה לי פרנסה כראוי, והוצרכתי למצוא עוד פרנסה. מעט עסקה זוגתי בעסק, אבל משפחתי היתה קטנה, ובצמצום חיינו.

ערב יו"כ היתה שחיטה מרובה, והייתי עסוק עד לשעה השני' אחר הצהריים, ולא עלה בידי לנקות את בית השחיטה. ובא ה"אינספעקטאר", ומצא כל דם השחיטה, ואסר לשחוט. ומוכרח הייתי לסגור בית השחיטה.

נשארתי בלא פרנסה. לפסח לא הי' לי כמעט מאומה. ר' מרדכי עלינסאן שלח לי 25 רו"כ, וקניתי "שמורה" ועוף אחד, ושומן כף אחת.

השוחט הפך לאורג. מכונת אריגה ביתית

אחותי – שבעלה, גיסי עלקינד[13], ומשפחתו, הי' להם שטח אדמה גדולה, והיו מהעשירים (שהי' טרם "ראסקולאטינע"[14], היינו טרם שהרשע סטאלין צוה על דרך "קאלחאז", וטרם נגע בהם), וידעה את האמת את העוני שהתחילה במדינה – שלחה לי שק תפוחי־אדמה, וממש החי' אותנו. ה' ינקום דמה וכל משפחתה.

בבית הכנסת שהתפלל חותני, אחרי ימים טובים באו מ"אדמינאטדיעל" וסגרו אותה[15] עם הספרי תורה והספרים, וחותני איבד את עיקר פרנסתו, שהי' מבית־הכנסת.

הכלל, שהי' מוחי ולבי בל עמי, ואומר אל לבי: מאין יבוא עזרי?

קניתי "וועב שטול"[16] במחיר נמוך, ונעשיתי חבר ב"קאפעראטיוו", שנותנים כל הדרוש לאריגה. ונהייתי משו"ב ומשפיע להיות אורג.

המקוה בחרקוב

מלחמה עצומה הי' לנו על דבר המקוה עם הגוי של "אדמינאטדיעל".

ה"יעווסעקן", שחפצו לעקור את עקרי היהדות ויהדות בכלל, התנכלו בכל עוז לדת, והמסירות גברו מיום אל יום. ראשית דבר – מסרו שהמקוואות מפיצים חולאים רבים מפני אי־הנקיות. נסגרו באותו הזמן הרבה מקוואות ברחבי רוסיא, ועיר גדולה כמו

12. =מפעל לטרקטורים.

13. יהושע העשל עלקינד, בעלה של טויבא צבי' אחות המחבר. נרצחו עם כל משפחתם בידי הנאצים ימ"ש.

14. =שלילת בעלות על קרקעות.

15. כמסופר לעיל פרק טז.

16. =מכונת אריגה ביתית.

ראסטאוו ע'נ דאן לא הי' להם מקוה, ואף בקיוב – העיר הגדולה – סגרו המקוואות, רק איש אחד מסר נפשו ובנה מקוה בביתו, ורק יחידים ידעו ממנה.

לא כן בחארקאוו: עד המלחמה העולמית השני', היתה מקוה פומבית, אשר ידעו ממנה ה"יעווסעקן", ולא עלה בידם ב"ה לסגרה.

בשנים הראשונות מסרו ה"יעווסעקן", וחפצו לסגור המקוה.

הרופא הראשי, המצביא לשלום העם, שעמד בראש ה"מיניסטעריום" של נקיון בכלל, והשגחה על בריאות אנשי המדינה בעיר חארקאוו – הי' קרוב משפחה מבית חיינו, איש אשר ידע ערכה של מקוה לעם ישראל, שזהו מעיקרי הדת. וקבלו פניו הועד של הקהלה, והבטיח שכל זמן שהוא עומד בראש – לא יתן לנגוע ולסגור המקוה.

בשנים תרפ"ג־תרפ"ה, כאשר הגיעה אליו המסירה – אמר אליהם: הלא אתם רואים שבתי המרחצאות אין סיפוקם להמציא לכל העיר, ובהמקוה מסודר הכל באופן טוב, שיש שני מקואות עם עשרה אמבטיות, ואדרבה – זה טוב עבור העיר. זה נמשך עד תר"צ.

כאמור, בשנת תר"צ עמד בראש "אדמינאטדיעל" – היינו שתחת ידו היו כל בתי תפלה – גוי ערץ ושונא ישראל, ועשה נגישות גדולות לבתי הכנסת, ובפרט לביהכנ"ס "מעשצאנסקי" ששם היתה המקוה.

ראשית דבר טען, שביהכנ"ס אינו עשוי למקח וממכר, ואסור לביהכנ"ס לעסוק במסחר. ובהיות שבמקוה היו אמבטיות, ואף נשים שאינם צריכות למקוה באו להתרחץ, ושלמו עבור זה – הלא מזה יש פרנסה והכנסה לביהכנ"ס, וזהו מרחץ שהוא למסחר. והוכרחו שיסלקו האמבטיות.

ובזה לא יצא, ועוד מסר לסוכנות העוסקות בשלום וחיזוק רפואות הגוף – שבראשה עמד הרופא הנ"ל – שבמקוה שורר אי־נקיון.

ובאו אל הרופא, ובקשו מאתו איזו עצה להרשע. ואמר: אל תדאגו, אני אקבע עם הרשע היום והזמן שנבוא לבקר את המקוה, ואתם תדאגו לעשות נקיון כדבעי, ואז אדע איך לבטל מחשבתו הרעה.

וכן הי'. הרופא הודיע היום והזמן שיבוא עם הרשע, ויבואו שניהם עם עוד אנשים מטעם משרד הבריאות, ובדקו כל פנה ופנה, ומצאו שהנקיון בבית המקוה הוא באופן היותר טוב ומופלא.

אבל הרשע טען: הלא במי המקוה טובלות כמה נשים, ואיך יכול להיות שתהי' בנקיון? ולקח הרופא כוס זכוכית ושאב מהמים, ושתה מהם, ואמר לכל הנוכחים: ראו נא, הלא המים נקיים וראויים אף לשתי', ואף שאני איסטניס שתיתי את המים. ומאז נשתתק הרשע.

וכה התקיימה המקוה עד היום האחרון – עד השואה הגדולה, כאשר נפלה העיר בידי הרשעים הנאצים ימש"ו. ואף מראסטאוו באו לטבילה לחארקאוו.

רדיפות בבית־הכנסת

הגוי הרשע הנ"ל הי' בא דוקא בכל ש"ק לראות בעת התפלה אם "מגיד" אינו דורש, לפי שהוגד לו ע"י מסירות שבאים "מגידים" ודורשים מעל הבימה. שהאמת היתה שהרבנים מהעיירות הקטנות היו באים ודורשים וקבלו שכרם, כי בעיירות הקטנות היתה העניות גדולה מעת ממשלת הקאמוניסטן.

וראו הגבאים שלא ידרשו, רק יתפללו בתור ש"צ, ויקבלו עבור זה שכר, שכל אחד התנדב כפי השגת ידו. ונודע לו גם הדבר הזה ע"י מוסרים, לכן הי' בא בכל ש"ק לראות מי מתפלל בתור ש"ץ. וקודם שנודע שלזה בא, אירע שחפץ לאסור במאסר רב אחד מעיירה שהתפלל בתור ש"ץ, ומוכרח הי' הרב לעזוב העיר תומ"י אחר ש"ק.

פרק יט • תרפ״ט-תרצ״ב

במחיצת ר׳ יצחק מתמיד

ר׳ יצחק מתמיד מגיע לחרקוב

בחורף תרפ״ט[1] עבר דרך עיר חארקאוו הרה״ח מוהר״ר יצחק מתמיד, והתאכסן אצל המכניס אורח החשוב, החסיד ר׳ מנחם מענדל דייטש, שאירח אותו לביתו, ושהה בביתו שתי שנים, עד שנת תר״צ.

בתחלה הי׳ אצל רמ״מ הנ״ל מנין קבוע. ואחר שהמוסרים הגדולים ה״יעווסעקן״ בטלו את המנינים, ממילא נתרבו המתפללים בבתי הכנסת הגדולים לאיזה שנים, וגם בביהכנ״ס ״מעשצאנסקי״ נתרבו המתפללים. גם ר׳ יצחק מתמיד ור׳ ממ״ד התפללו שם.

ובאשר שהנסיעות של ר׳ יצחק מתמיד על דבר מעמד ולתקן לימוד דא״ח בחבורה בטלו, מצד המלשינות של ה״יעווסעקן״ – ובכלל קשות היו הנסיעות, ולהשיג כרטיסי מסע יכלו רק אלה שהי׳ להם רשיון שנוסעים מטעם איזה חברה של תעסוקה, או לעובדים בממשלה – הוכרח ר״י מתמיד להתיישב בחארקאוו.

משפיע חדש בחרקוב. הרה״ח ר׳ יצחק מתמיד הי״ד

וב״חדר שני״, שלמדתי דא״ח עם אנ״ש – מעת בא ר׳ יצחק מסרתי לו את החדר השני ואת לימוד הדא״ח, תניא ולקו״ת.

ומאז שבא ר״י הנ״ל נסתדר לימוד דא״ח לפני התפלה בכל יום – ולא רק בשבתות ויו״ט שלמדתי עד עתה (שבחול הייתי עסוק בזביחה) – ופרק תניא בכל ערב, ומנין בכל יום בחדר השני, ומאמר דא״ח לפני קבלת שבת, עד כדי כך שבימי הקיץ גמרו התפלה בשעה השתים־עשרה בלילה. וגם התוועדות היתה פעמיים בכל חודש, וביו״ט בכל יום ויום, היינו בלילה אחרי תפלת ערבית.

ואני הייתי חוזר דא״ח בביהכנ״ס ״סינעלניקאווער״, ולימוד תניא בכל יום.

״מלווה מלכה״ בבתי אנ״ש

בשנת תרפ״ט (או תרפ״ח), בעת התוועדות, גמרנו לערוך ״מלוה מלכה״ בכל מוצאי ש״ק, היות שבחורף הערבים ארוכים, ויכולים להשתמש בהם ל״מלוה מלכה״ והתוועדות. ובכל מוצש״ק יתוועדו אצל אברך אחר.

ואומר ועושה: ש״ק הראשונה היתה אצל חותני הרב. ובהיות שבחורף, שכרנו בעל עגלה עם עגלת חורף (״שליטין״), עלה רק חצי רו״כ עבור נסיעה, ונסענו לבתי האברכים – היינו אותם אברכים שגרו רחוק ממקום שבו היתה ה״מלוה מלכה״ – והביאו אותם לה״מלוה מלכה״.

---

1. ברשימה אחת נכתב ״תרע״ט״, והיא טעות דמוכח. ברשימה אחרת מסתפק המחבר אם הדבר היה בחורף תרפ״ח או תרפ״ט, אבל לפי המסופר לעיל שהמחבר ארגן את שיעורי החסידות בבית־הכנסת ״משצ׳נסקי״ בעקבות ביקורו של ר׳ יחזקאל פייגין באמצע תרפ״ח, ברור שר׳ יצחק מתמיד (שנטל לידיו את האחריות על שיעורים אלה כשהגיע לעיר, כמסופר לקמן) לא הגיע לפני תרפ״ט, וכך מסופר גם בספר ״יראת ה׳ אוצרו״ ע׳ 39. ולפי זה לא שהה ר׳ יצחק מתמיד בבית רמ״מ דייטש אלא שנה אחת, ולא שנתיים כאמור כאן.

וגם את ר' יצחק מתמיד הביאו ל"מלוה מלכה", והי' מדבר בענין חסידות, וסיפורי צדיקים ששמע מאנשי אמת.

אברך אחד, שהי' התור שלו לסדר בביתו ה"מלוה מלכה" עבור כל האברכים, קנה כלים חדשים לכבוד ה"מלוה מלכה", ולהיותו בעל עסק, לא הספיק לטבול הכלים ביום החורף הקצר. כאשר באנו אל האברך במוצש"ק, וגם ר' יצחק הי' נוכח, סיפר לנו האברך את כל המוצאות אותו, וכלים הישנים שלו אינו לפי כבודו לערוך על השולחן.

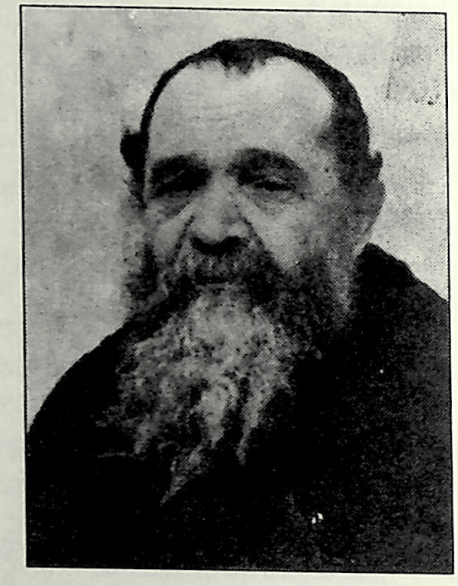
הרב ר' יצחק פלפל בדבר טבילת כלים, ואמר: יש דעה שהאיסור הוא למלא הכלי, אבל להריק מהכלי אין איסור. ושאלנו אם הוא פוסק לאחרים או גם לעצמו, וענה בשלילה. עוד אמר: יש עוד עצה, שתמלא הנכרית (שהי' להאברך משרתת נכרית), ומ"מ לא סמך על זה. עוד עצה אמר, שבעל־הבית ימסור במתנה הכלים להמשרתת הנכרית, ואח"כ ישאלו ממנה, ומכלים חדשים שאולים מהנכרי אין צריך טבילה.

תמיהה גדולה הי' לי, שזה כמה שנים שהר"י עיקר עסקו בלימוד דא"ח, ומאריך בתפלתו עד שעה רביעית, ומדבר בענין טבילת כלים כאילו היום למד יו"ד, ומברר כל הדעות בפרטיות.

כה נמשך שתי שנים, עד גזירת ה"קאלעקטיוויזאציע"[2], שאז קשה הי' להשיג פרוסת לחם.

החיים החסידיים מתרכזים בבית השחיטה לשעבר

בשנת תר"צ אמר לי ר' יצחק מתמיד: היות שבני ר' מנחם מ' דייטש[3] גדלו, וכבד עליו הדבר להיות שם אורח, היינו שלבו אומר לו שהוא מעיק להם באשר שהוא תופס חדר לבדו, ועוד טעמים – ע"כ בדעתו לנסוע להתיישב בנעוועל, ושם יסתדר.

מכניס אורחים. הרה"ח ר' מנחם מענדל דייטש

אמרתי לו: למה יעזוב אותנו? וגם נעוועל עיר קטנה או בינונית, ועתה שעת חירום, ושם יודעים את כל מי שבא לשם, ולמחרת בואכם ידעו מכם ב"פאליס" ובג.פ.או. ראיתי בעיני, שבאנו עשרה תלמידים, היינו שם רק ימים אחדים, ואסרו אותנו במאסר[4]. ופה חארקאוו היא עיר גדולה, ואין ניכר אם בא אורח או נוסע, וכבר נתרגל פה שתי שנים.

וע"ד דירה – יש לי הצעה: בית השחיטה שלי – כותל מערב שלה הוא כותל ביהכנ"ס, מחצר בית השחיטה הולכים את בית הטבילה, ומבית הטבילה להבדיל לבית הכנסת, ואין צריך לעבור ולראות את הרחוב.

ובאשר זה כחודש שנסגר בית השחיטה שלי, ששם ישנם שני חדרים – אמסור לו, ואבקש את ר' נתן ווינבערג – אברך מצויין בנדיבות לבו לעזור לכל מי שצריך עוזר – שהוא יאסוף בביהכנ"ס שלש מאות רו"כ, ויבנו פה בבית תנור קטן, כדי לבשל מיני מאכל ולרתוח טיי, ונסדר להיות ראוי לדירה.

2. הגזרה שביטלה את מדיניות ה"נעפ", ואסרה לחלוטין על מסחר ומלאכה פרטיים.

3. שבביתו התגורר ר' יצחק, כמסופר לעיל.

4. כמסופר לעיל פרק יד.

גם אמר לי הר"י שחפץ שיבואו בניו הנה להיות עמו. אמרתי לו: בבית השחיטה יש שני חדרים, ויתקנו גם החדר השני עבור בניו יחיו, שיוכלו גם בניו להיות עמו.

גם אמר לי, שקבל מכתב מכ"ק אדמו"ר, שישלחו עבורו כרטיס־אני' לארגנטינא[5], וישתדל להגיש ל"אווי"ר[6] בקשה להשיג רשיון היציאה לחוץ לארץ. אמרתי לו שאדרבה, פה בנקל יהי' להתעסק ע"ד רשיון היציאה, ואמציא לו איש שיתעסק בזה. יש פה איש חשוב ובעל צורה, ירא שמים, מלומד גדול בחכמות חיצוניות ומדבר בשפת רוסיא בשפה ברורה, ואם הוא בא למשרד נושאים פניו, ומקוה אני שהוא יפעל בזה בטוב. שמו ר' אברהם שמואל לעווין, שהי' מנהל תלמוד תורה של כבוד חותני הרב[7].

והסכים ע"ז, ומסרתי לר' נתן ווינבערג הי"ד להמציא האמצעים שצריך לתיקון הבית. ר' נתן הי' איש ממולח, ובמשך זמן קצר תיקן הבית, והרב ר' יצחק התיישב בבית השחיטה.

גם דברתי על לב ר' אברהם שמואל לעווין שיתעסק ע"ד רשיון היציאה לר' יצחק, והסכים ע"ז. וכה התעסק בזה כמעט שתי שנים, והצליח בזה, שסוף סוף בשנת תרצ"ב השיג ר' יצחק אישור היציאה מרוסיא. שני בניו של הרב ר' יצחק – גיסי ר' צמח (נעשה גיסי אחר שנסע ר' יצחק) ור' אליעזר[8] – נשארו בחארקאוו.

וב"ה הכל הי' בסדר – כמה מעלות טובות היו לר' יצחק שם, והי' לו הנאה מרובה: ראשית – שהי' בחצר בביהכנ"ס "מעשצאנער", גם המקוה, ואינו צריך ללכת דרך הרחוב, וגם אין שום שכנים, ואין איש דר שם בכל החצר הגדולה.

וגם עבור אנ"ש הי' טוב, ששם התוועדו באין מפריע. במשך שתי שנים היו שם ההתוועדויות – תר"צ־תרצ"א. גם בימים נוראים שם התפללנו, שהחדר שלנו נתנו לאנשי פולין, שלקחו השכנים ("קאפעראציע") את בנינו של הת"ת הישנה, ששם הי' המנין של אנשי פולין.

ר' יהושע אלי' וואלאסאוו המציא לר' יצחק מתמיד מיני מאכל, וגם זוגתו של ריא"ו היתה מבשלת עבור ר' יצחק קאשע. ולפעמים גם רמ"מ דייטש הביא מביתו מיני מאכל.

נשאר בחרקוב. הרה"ח ר' צמח גורביץ', בנו של ר' יצחק מתמיד וגיסו של המחבר

הייתי מבקרו לפרקים קרובים, ושאלתיו ענינים בדא"ח. פעם ראיתיו שאחרי טבילה במקוה התחיל לסרוק במסרק שער זקנו, ושאלתיו אודות "המסלסל בשערו" שנמצא בספרים, ואמרתי: רואה אני חידוש, אפשר זוכה אני לדעת טעם השינוי?

ואמר לי, שזה לא כבר ראה ששערות זקנו נופלים, ושאל את מ"מ מירענסקי – מזכיר בית הכנסת – מה הוא עושה שלא יפלו שערות ראשו, אם יודע איזה עצה לזה, ואמר מ"מ מירענסקי שגם לו נופלים שערות מזקנו, ושאל לרופא, ואמר לו שצריך בכל יום לסרוק את ראשו וזקנו במסרק ששיניו רצופים, וזה יועיל במעט אם יסרוק בכל יום.

שמחת תורה עם ר' יצחק מתמיד

בליל שמחת תורה תרצ"ב[9], התוועדו עד שעה מאוחרת בלילה. אחדים נשארו, ויש שהלכו הביתה. כאשר כבר הלכו כל אנ"ש הביתה, נשאר רק ר' יעקב

5. ברשימה אחרת: לאורוגויי.

6. =המשרד הממונה על היתרי יציאה.

7. כמסופר לעיל פרק טז.

8. לימים משגיח בישיבת תומכי תמימים בלוד.

9. ברשימה אחרת – תרצ"א. ולפי המשתמע מרצף הדברים, שהתוועדות זו היתה סמוכה לעזיבת ר' יצחק מתמיד – מסתבר שהיה זה **בתרצ"ג** (כדלקמן).

גורקאוו[10], שביתו הי' במקום רחוק מביהכנ"ס. וסיפר לו ר' יצחק מתמיד, שראה חלום מאויים, שבכל מקום שפנה ראה הרבה דמים נוזלים, נהרות של דם ממש, ובכה הרבה.

למחרתו, בבוקר של שמחת תורה, הייתי במקוה, ופגשתי שם את ר' יעקב, וסיפר לי את החלום. ואמרתי: תמוה לי, שדברי חלומות לא מעלין ולא מורידין, ולא שמעתי מעודי מחסידים שיספרו דברי חלומות. ור' יצחק רק בא למקוה, והי' בחדר החיצון, ושמע המדובר ביני ובין ר' יעקב גורקאוו.

אחרי התפלה הלכו להשור"ב ר' יוסף חן להתוועד, ושם נתוועדו. והיתה אז התוועדות יוצא מהכלל (אף שלא ידעו שלאחר יו"ט יקבל היתר היציאה מרוסיא).

ואמר לי ר' יצחק: שמעתי המדובר במקוה שאתה בטלת את חלומי משום דברי חלומות וכו'. לך אנו אומרים שכ"ק אדמו"ר הרש"ב מחזק חלומותי.

ושאלתי: מאין כבודו, ר' יצחק, יודע שכ"ק חיזק חלומותיו? ואמר לי: פעם נכנסתי ליחידות לכ"ק אדמו"ר הרש"ב, ובהיותי ביחידות אמר לי כ"ק: גם אתה יודע מהדברים האלה. ועלה אז במחשבתי: מאין אני ידוע, שלא שמעתי מאיש? ותומ"י עלה בדעתי ונזכרתי שראיתי זאת בחלום שחלמתי. ולך, עבור שביטלת חלומי, חייב לטפח על פניך. וטפח על פני כמו שעושים לילד חביב.

ואמרתי לר' יצחק: הלא פתרתי לטוב.

בעת ההתוועדות דיבר אודות יראת השי"ת, ודאג בלשון שאלה: איך מגיעים ליראה? ושאלתי אותו: ומה אודות אהבה? מאחר שיש לו אהבה, בודאי יש לו יראה. וענה: אף שמבואר בדא"ח ומאמרז"ל שיראה קודמת, לכאורה יראה אינו קשה כמו אהבה, אבל לפועל לאהבה נקל לבוא יותר מכמו ליראה, כי יראה קשה להשיג.

10. אחדותיו – ראה "תולדות חב"ד ברוסיא הסובייטית" ע' תלב.

[בתניא פרק מ"ג לא כתוב כן, אבל כך אמר לי. כפי הנראה העיקר בזה הנסיון, ואין חכם כבעל הנסיון, ויש יראה ויש יראה].

ר' יצחק מתמיד יוצא את רוסיה

אחרי יו"ט ראיתי את הנכבד ר' אברהם שמואל לעווין, ואמרתי לו שזה יותר משנה הגשנו ל'אווירי' (כן נקרא המקום שמקבלים פ"פ) את הניירות[11], ואין קול ואין קשב, וצריך ללכת שמה להוודע. וילך הראש"ל ל'אווירי', ונודע שזה חודש נתקבל פ"פ ורשיון הנסיעה לארגנטינא, ולא מצאו כתובתו. הוא מוכרח בעצמו לבוא, ויקבל.

והי' שאלה באיזה בגדים ילך: ב'אנקעטע'[12] כתבנו שהוא איש "פארמער", עובד אדמה, ואיך ילך בקאפאטע של אטלס וכובע של משי[13], כמו איש יושב אוהל?

יעצנו לר' יצחק שילבש מלבוש של עורות כבשים ואבנט פשוט. השגנו "פעלציל"[14] של עור, אבל בכובע הי' שאלה גדולה, שהכובע שלו הי' של אטלס, ואיפה נמצא כובע מצמר גפן? ואמר שהוא ישיג בעצמו, והלך בעצמו וסבב בביהכ"נ והביט ועיין בכובעים שעל ראש המתפללים. אחר בירור בחר בכובע של שמש שני, שהי' איש ישר, וקבע שיתן לו את הכובע שלו, ולהשמש יש עוד כובע אחרת[15]. וחבש הכובע מצמר גפן, והלך עם ר' אברהם לעווין הבלשן ל'אדמינאטדעל', וקבל פ"פ ורשיון היציאה מרוסיא.

11. הבקשה להיתר יציאה עבור ר' יצחק מתמיד.

12. =שאלון.

13. לבושיו הרגילים של ר' יצחק מתמיד – ראה לעיל פרק ו.

14. =מעיל.

15. ברשימה אחרת – שהחליף עם השמש ונתן לו את כובע הקטיפה שלו.

ואחרי איזה שבועות – אחרי ימים טובים תרצ"ב[16] – עזב את עיר חארקאוו, אחרי שהותו שם ארבע שנים[17].

16. לפי המסופר ב"תולדות חב"ד ברוסיה הסובייטית" (ע' שסה) וב"יראת ה' אוצרו" (ע' 43) – קיבל ר' יצחק מתמיד את הרשיון בתחילת חורף **תרצ"ג**, ואז יצא מרוסיה. וכך משמע גם מדברי המחבר ששהותו של ר' יצחק מתמיד בחרקוב נמשכה ארבע שנים (תרפ"ט־תרצ"ג).

17. בני המחבר מספרים שר' יצחק לא שכח את פעלו של המחבר למענו, וכל אימת שהזכיר את בניו שנשארו ברוסיה לפני כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע, הזכיר גם את המחבר, ואף יצר קשר עם קרוביו של המחבר שגרו בריגא (ראה לעיל פרק ב), כדי שישלחו לו סיוע גשמי וישתדלו להשיג עבורו היתר יציאה ללטביה.

פרק כ • תרצ"א-ו

הקלה יחסית

עזרה לאנ"ש

בשנת תרצ"א הוטב מצבי. הן שלח לי השי"ת פרנסה עתית מחוץ לעירי, והן בעיר נמצא לידי פרנסות שונות.

בעיירות, הן גדולות והן קטנות, משפחות אנ"ש והתמימים אבדו פרנסתם – הן אלו שפרנסתם הי' ממשרת קודש, והן אלו שנסתמו מעיינות פרנסתם. ורבים באו לחארקאוו למצוא עזר, בכל שבוע אורח אחד, ולפעמים שנים. מקום שינה מצאו אצל משפחת פינסאן[1], אבל צריך הי' למצוא גם אמצעים שיוכלו לקנות מכונה והדומה.

קשה הי' אז לסייע לאלו שבאו ממש כעניים לעזור להם, ואלו שפנו אלי בבקשה – לא מצאה ידי למלא בקשתם ביד רחבה.

קודם הי' כמה בתי־כנסיות וערך חמשים שוחטי־עופות, ונשאר רק בתי־כנסיות שתים, "מעשצאנסקי שול" ו'מאדוויניוועד', שבה התפללו רק מנין אנשים. אנ"ש היו מעטים, וכולם הרוויחו רק לחם לפי הטף, והעשירים – כמו האחים ריקמאן – עזבו את העיר.

ואף אלו שהי' להם מטמון ליום שחור – רבו המלשינים, שידעו ממי שקנה שקלים או מטבעות זהב. ואנשי הג.פ.או. קראו לאלו שיש להם מטמון, ויש שראו שטוב יותר לתת להם בלי הכרח ונפטרו מהמטמון, ויש שישבו בבית האסורים ועינו אותם, עד שמוכרחים היו למסור להם מה שבידם הי' לימי שחור.

הצער הי' גדול למלא את אנ"ש שפשטו יד להושיעם.

שיפור בגשמיות בצל הפחד

משנת תרצ"ב התחיל המורא הגדול מהג.פ.או., שאסרו אנשים והגלו אותם ליערות סיביר. בכל יום נשמע איך שבאים בלילה לאנשים שיושבים בטח ואוסרים אותם על לא דבר, רק ע"י מלשינות וכדומה. כל השבוע לא הלכתי לביהכנ"ס, כי אם בש"ק, ומעט הלכתי החוצה, כי אם לדבר נחוץ.

חוץ מזה לא הי' ב"ה שום התחדשות. עבדתי כמו כל אנ"ש, קשור לקאפעראטיוו הנקרא "גאלאנטעריטיוו"[2]. המצב בגשמיות הוטב. ב"ה השגתי מכונת אריגה טובה, ובכלל הרעבון הוקל.

בחורף תרצ"ג מכרתי את המכונה בסך חמשה אלפים, ונסעתי למאסקווא וקניתי מכונה קטנה בדמים מועטים, וידעתי שיש אצל אחד ממש דוגמתה, ומצאתי אומן גדול שיוכל לחבר אותם להיות אחד, ועלה ב"ה החיבור לטוב. והסחורה שיצאה ממנה היתה ביופי, וקונים טובים היו לי ב"ה.

צבי הירש הולך ל'חדר'

בה' אייר תרצ"ב נולדה בתי, הרבנית שיינדל תחי' שניאורסאן.

בני צבי הירש יחי' הגיע ללמוד[3], ושכרתי מלמד שיבוא לביתי. מעט זמן למדתי אתו, אבל טרוד הייתי במלאכתי.

לפי שנותיו הי' צריך ללכת ללמוד בבית־ספר של המלוכה. כל חברי שלחו ילדיהם לעיר אחרת[4], אבל

---

1. משפחת הרה"ח ר' נחום יצחק פינסון. אחותיו – לעיל ע' 300.

2. =קואופרטיב העוסק בייצור ומכירת סחורות.

3. כלומר: לגיל לימודים.

4. וכך לא היה ניכר שיש להם ילדים בגיל חינוך חובה.

זהו עצה רק כשהגיעו לשנה עשירית, אבל משנה הששית אין עצה.

קניתי עבורו ילקוט, שכל הילדים הולכים בו עם המחברות וספרי הלימוד לבית־הספר. והוא יצא גם כן עם כל הנערים והילדות מהחצר, כאילו הולך לבית־הספר, והלך לזקנו חותני הרב, ולשם בא גם המלמד, ושם למד אתו.

וגם אלו שבאו לדרוש איפה לומדים ילדיך – הייתי אומר להם שהם לומדים בבית־הספר העממי. והש"ת התנהג עמי למעלה מדרך הטבע, ממש נסים, שאלו שדרשו ממני להביא פתקא מבית הספר – נשלחו למקום אחר, או סיבה אחרת ממסבב־הסיבות[5]. ב"ה ותודה לבורא עולם שעזרני בזה עד אחר המלחמה.

גם אחר שגדלו בנותי הי' לי מלמד עבורם, ושלמתי לו בכסף מלא. כל משכורתי מה"קאפעראציע' נתתי לו[6], ואני וב"ב נהנינו מצלוחית מן[7], שעזר לי הש"ת.

הילדים ב"ה למדו היטב, אף שלא היו סידורים, ולמדו מסידור מהרי"ד, וקרעו אותו לקרעים.

כדי שיוכלו לדבר ולקרוא שפת המדינה, מצאנו אשה רוסית שבעלה הי' איש צבא, "אפיצער"[8], בצבא הרוסי, ודברנו אתה שיהי' בסודי סודות, שאנחנו משלמים במיטב כספנו, שתלמוד עם ילדינו, ואיש לא ידע מזה. וכן במשך שלש שנים למדו שפה רוסיש אצלה. וגם הגדתי להתמים אברהם ברוך פויזנער עצה זו עבור בנותיו.

נסיון שני להשיג היתר יציאה

בחורף תרצ"ג הגשתי בקשה עבור משפחתי להגר לארץ ישראל. שלחתי אמצעים לדודי התמים הנקרא משה לייב ראדשטיין (זוסיא שיפרין) – שהי' מזכיר אצל כ"ק אדמו"ר הריי"צ כל זמן שכ"ק אדמו"ר הי' משכנו בריגא ובפולין ובארצות הברית, וכן אצל כ"ק עד שנת תש"ל – שישתדל עבורי לקבל סערטיפיקאט מא"י.

שלח סרטיפיקטים. הרה"ח ר' משה לייב רודשטיין

לאחר שנה השגתי תשובה שבקשתי הודחה, ואין רשות להגיש עוד הפעם לשנה האחרת.

בעיות בריאות

השמועות שהגיעו אודות חברי, אברכי התמימים, הגיעו ללבי. וסבלתי מחום שעלה כשקמתי בכל יום, ובהמשך היום הלך לו.

הלכתי מרופא לרופא, עד אשר אשה־רופאה מצאה שזהו מפני שה"מאנדלען"[9] בצוואר נתגדלו ונפחו. ושלחה אותי לרופא אוזן־צוואר, והסכים עם הרופאה, וצריך ללכת לבית הרפואה.

לבית הרפואה לא חפצתי ללכת, מכמה טעמים: הן מהרופאים – שאומרים ראש וראשונה לגלח הזקן, וגם מפני החולים – שיש מאלו, גם מחולים ששכבו בבית החולים וקרבו למיתה מן החיים, אם ראו איש מאמין – היו דורשים מהרופאים שישלחו אותו מבית הרפואה.

---

5. ראה גם להלן פרק כא.

6. לדברי בתו, הרבנית חיה ליברמן תחי', עבד המחבר באותן שנים עשרים שעות ביממה (!) כדי שיוכל לשלם את המשכורות למלמדים ולמורים הפרטיים ששכר לילדיו, ובלבד שלא יצטרך לשולחם אל בתי־הספר הקומוניסטיים.

7. כלומר: בזכות הביטחון בקב"ה הזן ומפרנס לכל, כפי שלמדים מצנצנת המן.

8. =קצין.

9. =שקדים.

הלכתי לרופא הכי גדול אוזן וגרון, והסכים עם הראשונים, והזהיר אותי שאם לא ארחיק את ה"מאנדלען" יבוא זמן שארגיש כאבים בהברכיים. ואמרתי לו שאפשר יעשה לי הניתוח בביתו, ואמר שעתה כל רופא מוכרח לעשות רק בבית הרפואה.

והלכתי לאחיו הצעיר, ג'כ רופא אוזן אף וגרון, שהי' מתחיל לקבל חולים בביתו משעה 12 בלילה עד שעה ששית בבוקר. הרופא הצעיר, הנקרא פישמאן, אמר לי שהיות שקרוב לביתי יש מרפאה, והוא מבקר שם כמה שעות בשבוע, שאלח לשם, והוא יצוה שיקחו ממני מה"מאנדלען" איזו מהניפוח, ויעשו מזה תרופה. וב"ה זה הועיל מעט, והחום חדל לזמן מה, אבל לא נתרפא לגמרי.

התייצבות לצבא

בקיץ זה הי' לי כמה אי נעימות, עם מה שנרשם אני ברשימה של אנשים שהם אינם פטורים לגמרי מעבודת הצבא. לכן נקראתי לעבוד במשרד הצבא, לכתוב מכתבים וכדומה.

ובקושי גדול עלה לי שימולאו בקשתי לעמוד למבחן, שעל פי דין פטור אני מלעבוד עבודת הצבא. ועברתי כמה מבחנים ע"י רופאים, עד שעזר הש"ת ויצאתי לחירות.

ביקור ר' שמואל דוברוסקין מפולטבה

התמים ר' שמואל, שו"ב דפאלטאווא[10], בא לחארקאוו לבקש מראש המלוכה פעטראווסקי, שה"יעווסעקן" גזלו מהם בית שחיטה לעופות והמקוה, ובית ועד של הנהלה ששייך להקהל.

ופגשתיו ברחוב, והצעתי לפניו שיבוא לארוחת ערב וגם מקום ללון. וענה: אני פה על הוצאות הקהל, ואני נמצא ב"האטעל". וכל היום עמד ב"צ"ק" שימלאו בקשתו.

10. ר' שמואל דוברוסקין. נזכר גם ב"ספר התמימים" ח"א ע' מג וקן ב"תולדות חב"ד ברוסיא הסובייטית" ע' רנד וע' שיחד.

בלילה הלך ל"האטעל", וה"יעווסעקן" הכינו רשת לפניו שיסע מחארקאוו: כאשר קרב אל המלון, קרבה אשה לפניו כאילו בקשה נדבה, ונתן לה 25 אגורות[11]. והתחילה לצעוק שהוא הבטיח לה שלשה[12] ותלין אתו במלון. ונתקבצו אנשים הרבה ומהם הרבה יהודים. וכאשר באו מאנשי המשטרה, טענו לפניהם היהודים שזה בלבול[13] על יהודי ירא ה', והצילו אותו, ואמרו שיסע תומ"י הביתה.

לאחר זמן (בשנת תרצ"ד) בא השו"ב ר' שמואל הנ"ל בדמעות שליש ממצבו, שזה שנה שגזלו ה"יעווסעקן" הבית שחיטות, ואין לו אף למזון סעודה אחת, ועזרתי אותו ונחמתיו. אך אחר איזו זמן שמעתי שאסרו אותו, ואין ידוע לאיזה מקום נשלח, ועקבותיו לא נודעו.

[בתו הבכירה נתארסה להבחור פעלזענשטיין, נכד הגביר ר' יחזקאל גרינפרעס מראמען, ובשנת תש"א, בקרוב המלחמה לפאלטאווא, נקרא פעלזענשטיין לצבא, ונאבד בימים הראשונים, ועקבותיו לא נודעו. בשנת תש"ב, בבואי לסמרקנד, פגשתי את משפחת השו"ב ר' שמואל. אשתו נשאת לאיש, ובנו למד להיות רופא שיניים, ובתו נישאת לבחור מהישיבה. ובכלל, הי' רחמנות גדולה עליהם].

המצב הרוחני בשנת תרצ"ד

בשנת תרצ"ד נתפשרו עם הדיין ר' נחום ראזין[14] שיתן חלק מהחדר שלו בביהכנ"ס "מעשצאני" ללמוד ולהתפלל, והי' לנו הרווחה[15].

התמים ר' אברהם ברוך פוזנער הי' ממלא מקום הרב. חותני הרב הי' חולה, וגר הרחק מביהכנ"ס

11. =קופייקות (רבע רובל).

12. רובל.

13. =עלילה.

14. שהתגורר באחד מחלקי בית־הכנסת (ראה לעיל פרק טז).

15. כנראה כבר לא התאפשר למנין החסידי להשתמש בבית השחיטה לשעבר (כמסופר בפרק הקודם), והיו זקוקים למקום לתפילה ולהתוועדויות.

"מעשצאנסקי". הי' נוסע לשם להתפלל בכל יום ולטבול במקוה, והרה"ת ר' אברהם ברוך הי' ממלא מקום רב ומשפיע, ללמוד תניא ולחזור דא"ח.

עלילת דם בחג השבועות

גיסי ארי' לייב כהן לא הסתדר בחארקאוו. ובאשר בעיר מאסקווא נתרבו כמה אברכים – שבעיר משכנם אזלת ידם, הן אלו שהי' עבודתם ממלאכת קודש והן אלו שפרנסתם הי' ממסחר או איזו מלאכה, ומעייני הפרנסה יבשו, ושמעו שיש איזו פרנסה ממלאכת יד כמו אריגה, טוי' וכדומה[16], ועוד זאת, זיק בטחון שאפשר ימצא איזו הוראה לצאת ממאסר הגדול של רוסיא – כן גיסי ראה שבהיותו במאסקווא ימצא איזו ישועה, הן להסתדר בפרנסה, והן אפשר יצליח השי"ת לצאת ממאסר הגדול.

לא הסתדר בחרקוב.
הרה"ח ר' מיכאל יהודה אריה ליב כהן, גיס המחבר

בקיץ תרצ"ד חל שבועות, כמדומה, יום ראשון ושני. גיסי, הת' מיכאל ארי' לייב כהן, הכין א"ע לשינוי מקום, היינו להגרר להוריו אשר משכנם במאסקווא, לכן הי' משכנם אצל חותני, היינו גם חותנם.

להיות שהיו נעורים כל הלילה, כאשר חשבו כולם לישן, ואור "עלעקטרי"[17] האיר – יצאה חותנתי החוצה ופגשה בערל אחד, ובקשה אותו שיכנס לבית ויכבה את אור ה"עלעקטרי".

לאחר שעברה שעה או שתים באו כמה שוטרים ממשטרה עם הערל שכבה את האור. סביב דירת חותני נתאסף עם רב לדעת מה זה ועל מה זה. ונודע, שהערל ראה שחותני ישן על ספה, וגיסי על מטה מכופלת ("ראסקלאדוש"[18]), וכן גיסתי שכבה על מטה מכופלת. ובעיניו הסכלות ראה אותם כאילו הם נהרגים, והלך להמשטרה, שראה שלשה אנשים נהרגים בכוונה לקחת דמם באפיית מצה...

חותנתי וגיסי וגיסתי הראו לדעת שדמיון שוא הוא אצל המלשין, שכולם שהיו בבית חיים וקיימים, ורק שספרו לו חבריו מלשינות של "עלילת דם" שהי' בעבר. ואמרנו שפה במלכות סאוויעטען בטלו העלילות, והנה נתעורר עלילה זו גם פה. ונתקבל האמת ואמיתת הדברים.

ניסיון שלישי להשיג היתר יציאה

בשנת תרצ"ה להרבה עלה בע"ה לעלות לא"י, וגם גיסי מיכאל ארי' לייב עלה לא"י.

כאשר נודעתי שהוקל רשיון היציאה מרוסיא לא"י, הגשתי בחרקוב עוד הפעם השלישי רשיון היציאה.

ראש הקאמוניסטן במקום שעבדתי עבורם סיפר לי בסוד, שמ"אויר" שאלו ובקשו ממנו לדבר אתי, מה טעם אני חפץ לעזוב ארץ רוסיא. ואמרתי לו שיש לי דוד בא"י, אין לו משפחה[19], וכל יש לו מסור בידי. וכן שכנה שהיא בכת הקאמוניסטן סיפרה לי בסודי סודות שדרשו ממנה למה אני עוזב ארץ רוסיא. הייתי בטוח מדברי הראש של ה"קאפעראציע" ומדברי שכנתי שאקבל רשיון יציאה מרוסיא לא"י.

16. ומלאכה כזו היתה קלה יותר להשגה בערים הגדולות, כמו מוסקבה.

17. =חשמל.

18. =מיטה מתקפלת.

19. הכוונה לרמ"ל רודשטיין, שהיה חשוק בנים.

לסוף שנת תרח"צ, לערך שלש שנים עברו מיום שהגשתי בקשתי עד יום התשובה – שאין הזמן ראוי לפני לעזוב את ארץ רוסיא.

בית-כנסת בן אלף שנה

בשנת תרצ"ו התחילו ברוסיא, שכל אחד, איש ואשה, מחויב להיות בכיסו פ"פ, ובפ"פ האיש – בני ביתו, ואם הוא פטור לשרת בצבא, או לשמש במקומו עבור הצבא.

בשנה זו בקיץ חשתי בעצמי מיחוש, ודרוש הי' לי מעט מנוחה. ודרשתי במשרד הקאפעראטיוו שיתנו לי חופש לשני חדשים, ולא ידרשו ממני סכום אשר מחויב אני להביא עבודה של אריגה, ומלאו בקשתי.

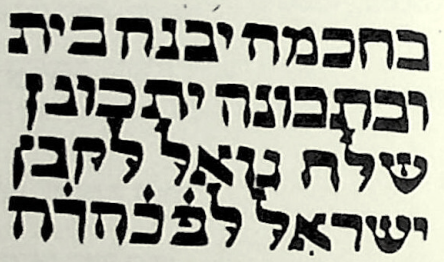
נסעתי להאי[20] קרים, לעיר פעאדאסיע הסמוכה ליאלטא, עם בני צבי הירש שהי' אז בן תשעה שנה. האויר שם זך וצלול, מים השחור מגיע רוח צח, והפירות שם מלאים דבש, וחולי הריאה באים לבקש רפואה.

בעיר בית־הכנסת ישנה, לערך אלף שנה, ודוגמתה יש ג'כ בעיר יאלטא הסמוכה. ואומרים שבנה את הביהכנ"ס מלך הכוזרים הנקרא יוסף, אחרי מלחמתו עם הרוסים התיישב בהאי קרים[21]. באבן אחת נחקק השנה שנבנה הביהכנ"ס, וכמדומה שהי' אז קרוב לשנת ת"ק[22].

החלונות שם סמוך להתקרה. ושאלתי להרב, כמו שנאמר בדניאל[23] "וכוין פתיחן לי", אינו משמע שיהיו סמוך ממש להתקרה. ואמר לי הרב, שהיות שביהכנ"ס סמוך לרגל ההר, וההר צלה נופלת, ואין אור השמש מגיע לביהכנ"ס אם יהיו החלונות למטה. ועוד טעם, שילדי הנכרים זרקו אבנים, ולא יכלו לזרוק על האנשים, שהחלונות הם למעלה.

לערך ד' מאות שנה יצא הים משפתו עם הרבה חול של שפת הים, וכסה את ביהכנ"ס והרבה בתים ששיך הי' להביהכנ"ס, וגם המקוה. עברו כמה שנים, והעיר היתה מכוסה בחול עד לערך 1800. חברותא דמדינת אנגלי' המגלים נסתרות[24] קבלה עלי' לגלות את העיר והגליל ממכסה החול.

בעיר יעווּפאטאריא היו הרבה מאנשי הפוקרים הנקראים קראים, וטענו שהביהכנ"ס היא שלהם, שהם יושבים פה מזמן הקראים שאול וענן[25]. והיהודים הנקראים "קרימצאקעס"[26] מעטים היו, אך ניתוסף שם הרבה יהודים מרוסיא.

בחכמה ייבנה בית. הכתובת המלמדת על עתיקותו של בית-הכנסת בפאודוסיה

והגישו הקראים ערעור על ביהכנ"ס לה"גובערנאטאר"[27] דעיר אדעסא. ויהודי רוסיא הראו בטענתם, אף שהם באו באחרונה, אבל הם והקרימצאקים הם שומרי תורה, ולהם שיך ביהכנ"ס. והראי' – שסמוך לביהכנ"ס מצאו בהחול מקוה כשרה, שהקראים אין יודעים מהו זה מקוה. וזכו בדין, ונסתמו טענותיהם.

בביהכנ"ס מצאו "גניזה" – הרבה כתבי יד וספרי תורה. ספר תורה אחת נכתבה על גויל עור צבי.

20. ליתר דיוק: חצי־אי.

21. ראה על בית־כנסת זה באריכות בספר "משא קרים", ע' 135 ואילך.

22. לפי האמור בספר "משא קרים", הכתובת מלמדת שבית־הכנסת נבנה בשנת ד'תרס"ט.

23. ו, יא.

24. כלומר: ארכיאולוגים.

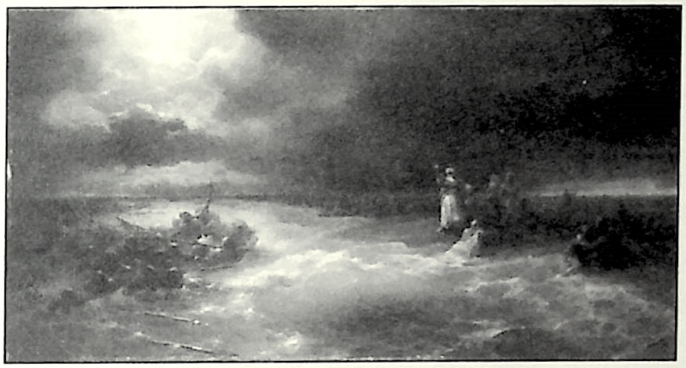
25. מייסדי כת הקראים.

26. הקהילה המקורית של יהודי קרים.

27. =מושל.

אחד מהקראים, גנב גזלן, פערקאוויטש שמו[28], בהיוודע מהגניזה, מחשבת און בלבו. נסע ל"גובערנאטאר" וביקש ממנו שיתן לו מכתב להגבאים דביהכנ"ס דעיר, רק לעיין איזו ספרים יש ב"גניזה". הגבאים יראו מה"גובערנאטאר", ועזבו את הגנב בלי שומר, וגנב ספרים עתיקים, וגם את הספר תורה שמגויל צבי, ועשה מטמון יותר מארבעים אלף, וברח מרוסיא[29].

הרב נתן לי ספר, מסופר בו אודות העיר וביהכנ"ס שלה, אבל ראיתי שם דברים שנסתפקתי, ומרוב הזמן נשכח ממני. רק זה שכתבתי פה מה שזכור בזכרוני.

ציורים בפיאודוסיה. קריעת ים סוף במכחולו של הצייר אייבזובסקי

גם מה שראיתי במוזייאום של העיר פעאדאסיע – ראיתי חרות על מצבה של אבן: אני מטילדה נתתי חרות לעבדי (שמו אינני זוכר) על מנת שיהי' כל היום בביהכנ"ס.

עוד ראיתי שם הרבה ציורים של צייר גדול, הנקרא איבאזאווסקי[30], וכולם אודות ים. ציור אחד אודות קריעת ים סוף, איך משה רבינו הולך בים עם הרבה אנשים, ומרים הנביאה עם תוף בידה הולכת עם הרבה נשים. ציור של שתי מעטרים לעוך.

28. אברהם פירקוביץ', פעיל ואספן קראי, שזייף מסמכים במטרה להוכיח שהקראים בקרים קדמו ליהודים הרבניים, ולהשיג עבורם זכויות שהיהודים הרבניים לא נהנו מהן.

29. גם על פרשה זו מסופר בספר "משא קרים" (ע' 224).

30. איבן אייבזובסקי, אמן יליד פיאודוסיה, שיצירותיו מוצגות בגלריה מיוחדת בעיר.

פרק כא • תרצ"ז-ח

הטבעת מתהדקת

פטירת הרב אהרן תומרקין

בשנים האחרונות סבל חותני הרב התמים רבי אהרן תומארקין ז'ל מכמה מחלות, והעיקר מלחץ הדמים ("בלוט דרוק"), ונחלשה לבו. ואף גם בעת מחלתו התמיד בלימוד, הן ברבים והן בעצמו.

ביום ראשון דחוהמ"ס תרצ"ז נסע לביהכנ"ס "מעשצאנסקי", וטבל במקוה והתפלל, ובא לביתו וטעם ארוחת הבוקר, ושכב לנוח. ועבר כמה זמן, והכירה חותני הרבנית רחל ז'ל שאינו נשמע ממנו שום סימן של חיות, וקראה גם לשכנים, ומצאו ששבק חיים לכל חי.

ולמחרתו היתה הלוי', יום ב' דחוה"מ סוכות. תנצב"ה.

נישול מהעבודה

בקיץ תרצ"ז – קודם שהקאפעראטיוו עבר להיות שייכות רק לעבוד עבור המלוכה, וליחידים לא יתנו לעבוד בביתם[1] – עשו חשבון פרטי מכל אלו שעובדים בביתם, ומצאו שחייבים הם להקאפעראטיוו, יש שחייבים סכום קטן ויש שחייבים סכום גדול.

ובקשתי שיתנו לי כל ספרי החשבונות, באשר למדתי אצל החסיד ר' יהושע אלי' וואלאסאוו חכמת עריכת ספרים[2] במקצת, ומצאתי שבעריכת הספרים של הקאפעראטיוו עברו שבעה פעמים ולא מצאו שגיאה גדולה. ומצאתי שאיני חייב כלום, אדרבה – שהם חייבים לי כלים רבים שעליהם המטוה[3]. והיתה שערורי' רבה.

קראו בהקאפ. לאסיפה, הן העובדים בפנים והן העובדים בביתם, אשר היות שממשכורת של כל אחד ואחת בכל חודש מנכים לטובת "פאנד"[4], ומי שיוצא מהקאפעראטיוו יחזירו לו, ונאסף סכום גדול, ועתה צריך להרחיב עבודת הקאפעראטיוו – לכן כל אחד יסכים שהוא מוותר את הסכום שנצבר במשך שנים לטובת הקאפ. וכל הנאספים הגביהו ידם לטובת הקאפ., חוץ משנים – אני ועוד שו"ב – שיצאו בטענה שגוחלים מהם מה שמגיע להם, שהרויחו בזעת אפם.

ולאחר חדשיים הודיעו ש"תבן אין ניתן במצרים", לכו ובקשו באשר תמצאו[5].

"האח הגדול" פוקח עיניים

עברו עשר שנים שלא עבר מפתן ביתי גובה מסים. בשנת תרצ"ז, והנה הוא בא, ופיו הכשילו – שביקש ממני "סיגארעט" בשעה שהי' בידו "סיגארעט" שלם. וחפץ לומר שיתנו לו עץ גפרית[6], ואני הגשתי לו "סיגארעט" וגם עץ גפרית, ונתבלבל בדיבוריו. ושאלתיו: למה הוא בא פתאום, האם אינו יודע מה עבודתו?

עוד זאת: כמה שנים עמד בגבאות ביהכנ"ס "מעשצאנסקי" איש זקן, החסיד ר' משה מאיר

---

1. גזרה שיצאה אל הפועל בשנת תרצ"ט, כמסופר בפרק הבא.
2. =הנהלת חשבונות.
3. נראה שהאריג המוכן היה נמסר לקואופרטיב כשהוא מתוח או מגולגל על כלי מיוחד לכך, והכלים הללו לא הוחזרו לידיו של המחבר.
4. =קרן.
5. כלומר: השניים נושלו מהסכום שנצבר לזכותם, וכנראה גם פוטרו מעבודתם.
6. =גפרור.

מארקאוויטש[7] מעיר וויטעבסק, בן יותר מתשעים שנה.

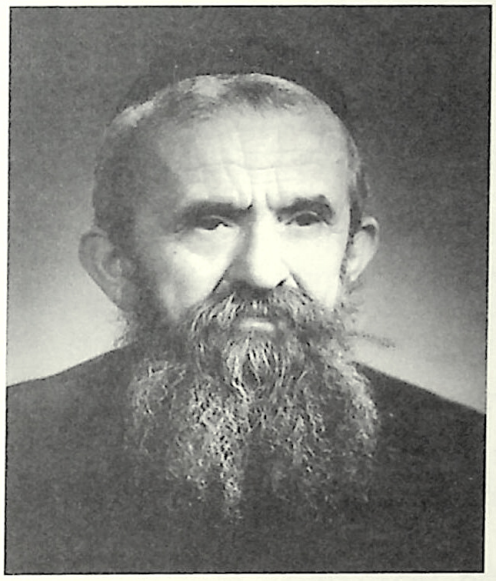
[בעירו הי' איש עשיר ונשוא פנים. וסיפר: אחר שעבר ה"פריזיוו" אודות לעבוד בצבא, ונפטר מזה לשלום – בני כ"ק מוהר"ש (הרז"א וכ"ק אדמו"ר מוהרש"ב ור' מנחם מ') היו אז בשנים שצריך לעמוד במבחן אם להתקבל לצבא או להפטר, ושאל אותו כ"ק מוהר"ש באיזה אופן היותר טוב להפטר מעבודת הצבא, והוא עסק אז בדבר.]

הגוי הרשע הנ"ל מה"אדמינאטדיעל", בעל התיק של בתי הכנסת מטעם הממשלה, הי' בא לפרקים קרובים לבקר בביהכנ"ס ולמצוא תואנה, והי' מנגד גדול למה שלומדים בין מנחה למעריב גמרא או תניא, או קודם התפלה או לאחר התפלה, באמרו שבית הכנסת הוא רק לתפלה ולא לתורה.

והי' בא בטענות להגבאי הישיש החסיד ר' משה מאיר מארקאוויטש, והגבאי הי' מתווכח עמו שאינו כן, ושהוא יודע יותר איך לנהוג ביהכנ"ס. אבל הוא הרשע הי' השכם והערב תובע מהגבאי לקיים את דברו.

בראותו שעם ר' משה מאיר אינו יכול לפעול הרבה – ובאמת רק תואנה הי' מבקש כדי לסגור את בית הכנסת "מעשצאנסקי" – ביקש שיתנו לו הכתב של האחראים על רכוש בית הכנסת, אלו המתפללים שחתמו על הפרטי־כל שמקבלים עליהם הנהגת ביהכנ"ס. ומצא שרובם היו אנשים זקנים, ורק שני אברכים צעירים לימים – אני יהודא חיטריק ובן־ציון שם־טוב.

ראה הגוי הנ"ל את המציאה ליפול עלי', וביקש למצוא את בן־ציון שם־טוב, ואמרו לו שבן־ציון ש"ט כבר נשלח לסיביר[8]. ע"כ בחר ביהודא חיטריק לבוא אליו, שאני אקבל את הגבאות של ביהכנ"ס "מעשצאנסקי". ואם לא אקבל – ומי יאמר אם אקבל – ברור הי' שינקום נקמתו בי, ומיועד אני לשילוח למחנה הסגר בסיביר.

פסול לגבאות. הרה"ח ר' בן-ציון שם-טוב

אך לא הי' בידו הרשות לשלוח לי פתק הזמנה ע"י המשטרה, ונתן כתב הזמנה ע"י השמש. כאשר בא השמש, אמרתי לו שבני ביתי יכתבו על ההזמנה שלא מצא אותי בבית. עבר חדש ימים, והוא צוה להשמש שלא ילך מביתי עד שימסור ההזמנה לידי. כשבא לביתי לא קבלתי ממנו ההזמנה, ואכתוב כמו בפעם הראשונה – שלא מצא אותי בביתי. השמש אמר שהגוי הרשע אמר לו שלא יצא מביתי עד שימסור לידי, וזרק ההזמנה, ויאמר שמסר לידי. כה נמשך משך זמן, שהרבה לשלוח הזמנות, וענו שאין אני בביתי[9].

ידעתי שביום בהיר אין באים לאסור, בפרט בחצר של ארבעים שכנים, וכל עבודתם בלילה. ולקחתי הפ"פ בכיסי, וכל לילה הלכתי לר' שמואל גיטלין[10],

7. אחותיו – ראה "ספר הזכרונות דברי הימים" ע' קד ואילך.

8. בשנת תרפ"ח (ומובן, שמבחינתו של הגוי אין להעלות על הדעת למנות לגבאות "פושע" שכבר נשלח לסיביר בעבר).

9. ברשימה אחרת כותב המחבר שמשלוח ההזמנות נמשך שנה ונפסק בשנת תרצ"ט, ולפי רשימה זו נראה שהדבר אירע בתרח"צ ולא בתרצ"ז.

10. לימים בנחלת הר חב"ד.

שהי' לו מערה מלאה סמרטוטים, והוא עבד שם, ושם לנתי[11].

העברת גופו הק' של אדמו"ר מוהרש"ב

קודם חה"פ קבלתי מכתב מהרב התמים ר' יחזקאל פייגין, מזכיר כ"ק אדמו"ר הריי"צ, שבא עתה העת להעביר את גוף כ"ק אדמו"ר הרש"ב מבית החיים של בראטסקי – שכבר בונים שם על בית החיים בנינים, ויש שהעבירו שלדות קרוביהם לבית־החיים החדש, ברובע "נאחיטשעוואן" – ולהתדבר עם השו"ב (ל"י) לאבאק[12], שישאלו להרב הגאון המקובל ר' לוי יצחק שניאורסאהן, הרב דדניעפראפעטראווסק פרטי הדינים, ולעשות כל דבר ע"פ הוראותיו.

העברה דחופה. הבניינים שנבנו על מקום בית-החיים הישן ברוסטוב (ארכיון ליובאוויטש/Chabad.org)

באמת ראוי הי' להעביר את גוף כ"ק לא"י, אבל אין הזמן גרמא, וראשית כל יפרשו ויתנו תנאי שבאם ירוויח השי"ת ויהי' אפשריות, להעביר לא"י.

והיות שכתב להשו"ב לאבאק ואין עונה, ע"כ מבקש שאסע לראסטאוו ולסדר הענינים שיבוא לפועל כל האמור.

ובראותי ששומרים על פעמי, כאשר קבלתי המכתב מר"י פייגין, סיפרתי להתמים ר' נחום יצחק פינסאן ז"ל אודות המכתב, ושאלתי מה דעתו, אם לנסוע, באשר לבי אומר לי ששומרים על פעמי. ויאמר: אם מורא עלך, אני אסע במקומך, ואמסור שם שתומ"י יתחילו בעבודה כבקשת כ"ק אדמו"ר.

ונסע ר' נחום יצחק פינסאן, ושהה שם יומיים. וכולם אמרו שאין למהר, שאין דוחקים השעה, ושאין בונים יותר בנינים על בית החיים. כך אמרו לו כל אברכים ואנ"ש, שיודעים שאין דוחקים עתה.

ר"ח אלול שנת תרצ"ז[13] נסע החסיד הישיש ר' אברהם קאצענעלנבויגן[14] להשתטח על קבר כ"ק אדמו"ר זצ"ל, וכאשר בא חזרה סיפר שפתאום נודעו בזריזות[15], ורק בלילה יפנו גופו הקדוש של כ"ק אדמו"ר זצ"ל.

כן סיפר לי החסיד הזקן רא"ק: הם חפרו סביבת הקבר, ולמטה תחת הגוף ג' טפחים קרקע. וכולם שהתעסקו אנשים זקנים, ולא הי' בכחם להגבי' המשא, וגם המטה נשברה, והיו צריכים לעשות מטה אחרת, והרבה אדמה למעט. וראו שאין בכחם לשאת על כתפים, ובקושי מצאו בלילה "גרוזאוויק"[16].

ושאלתי אם ראה את כ"ק, ואמר: כולנו הורדנו דמעות שליש, אשר לא הי' בכחנו ועינינו לראות דבר.

בשנת תש"ו הייתי בראסטאוו ע"נ דאן[17], והייתי ש"ק אצל החסיד ר' יונה איידעלקאפ[18], ואמר שהוא

11. ברשימה אחרת מספר המחבר שהמעבר ללינה אצל ר' שמואל גיטלין היה בסביבות חנוכה תרצ"ט, אחרי ביקור המלשין וחקירת איש הג.פ.או. (ראה בפרק הבא).

12. כנראה נשכח מהמחבר, בשעת כתיבת רשימה זו, שמו הפרטי של השו"ב. וכבר נזכר לעיל (פרק יג) ששמו היה משה ואלף.

13. ב"תולדות לוי יצחק" שם מסופר שהדבר אירע בחורף תרצ"ט, ואילו ב"אשכבתא דרבי" (ע' 151) – באדר ת"ש. וצריך בירור.

14. או: קצנלסון (ראה לעיל פרק י).

15. כלומר: נודע שהבנייה מתחדשת ויש צורך לפנות את גופו הק' של הרבי בזריזות ובהחבא.

16. =משאית.

17. כמסופר לקמן פרק כד.

18. אחותיו – ראה "זכור לאברהם" (לחתנו ר' ישראל סלונים) ע' 209 ואילך.

הי' מאלה העשרה חסידים שעסקו בהעתקת גוף כ"ק אדמו"ר מבית החיים הנקרא אז "בראטסקי" אל "נאחיטשעוואן", ואמר שראה ממש את גוף כ"ק שלם בכל איבריו[19].

בכלל, בשנה זו היו כמה אירועים של השגחה פרטית, נסים גלויים.

לידת הבן אהרן

ערב יום הכפורים תרח"צ נולד לנו בן, ובא בברית־המילה יום שני דחג הסוכות. ונקרא שמו בישראל אהרן, על שם חותני הרה"ת ר' אהרן תומארקין.

וב"ה רואה אני ממנו הרבה נחת, הפלא ופלא בעבודתו בקדש, להוציא קרוב לחמישים כרכים אוה"ת של כ"ק אדמו"ר הצ"צ, וחמשה כרכים ביאורים על ספר הקדוש תניא, ועתה עוסק בכל ספרי כ"ק אדמו"רים שלנו שנדפסו בכתב רש"י, להדפיס לאותיות מרובעים, עם הערות ומראה מקומות המפוזרים במאמרי כ"ק רבותינו. יחזק השי"ת את כחו באריכות ימים ושנים בריאים, בבריאות נכונה.

ביקור במוסקבה

בשנת תרח"צ, לערך שלש שנים עברו מיום שהגשתי בקשתי לצאת מרוסיא, באה התשובה – שאין הזמן ראוי לפני לעזוב את ארץ רוסיא[20].

נסעתי למאסקווא, ונודעתי שרבים דופקים יום יום לראות את קאלינין[21] או סגנו, או את צעחאווע[22] אשת מאקסים גורקי, שהיתה ראש הצ.[23] האדום, ע"י בקשה שתשתדל ליציאה מרוסיא.

וגם נודעתי שעתה אין נכתבים חמשים קילאמעטער ממאסקווא[24], כי אם מאה קילאמעטער. וראיתי את הת' שלמה אליעזר הורוויטש, בנו של העובד הוי' ר' יצחק מתמיד, וסיפרתי לו שבאתי להכתב שאני תושב מאסקווא, ונודעתי שאין מקבלים שם תושבים חדשים. ואמר לי: אני נכתב מאה ק' ממאסקווא, ובקל שם להכתב, והנני נוסע לשם. בא עמי ותוכל בקל להכתב. ונסעתי עמו.

הפלא ופלא. הבן הצעיר הרה"ח ר' אהרן חיטריק

בישבי במרכבת־הברזל, והנה רואה אני את בן המגיד מקאוונא הולך, על צווארו טעון תיבה עם ממתקים וסיגארעטס. והכיר אותי, וגם אני הכרתיו, ורץ תיכף למרכבת אחרת, וגם אני הלכתי למרכבת אחרת שלא לביישו, והנה גם שם פגשתיו.

ידעתי אותו, שבשנת תרפ"ח הי' נוסע על המדינה לדרוש ברבים, לבוש סורדוט משי עם אבנט משי, ובא לדרוש בביהכנ"ס דחארקאוו, ושבת אצלי וחותני בש"ק. והי' דרשן מופלא. וכשרדפו את הדת וסגרו כמעט כל בתי הכנסת, נשאר בלא פרנסה, וכדי לשמור שבת מוכרח הי' לעבוד במלאכה בזוי'.

---

19. על פרשה זו ראה באריכות במכתב שנדפס ב"אשכבתא דרבי" וב"תולדות לוי יצחק" שם (אלא ששם מסופר שהוראת ההעברה הגיעה לרוסטוב ע"י ר' אברהם קצנלסון).

20. כנ"ל בפרק הקודם.

21. יו"ר ועד הפועל המרכזי של ברית המועצות.

22. צ"ל: פישקובה (שם משפחתו האמיתי של מקסים גורקי היה "פישקוב", ואילו צ'כוב הוא שמו של סופר אחר). נזכרת ב"ספר התולדות – אדמו"ר מוהריי"צ" ח"ג ע' 196 ואילך כמי שנטלה חלק במאבק למען שחרורו של אדמו"ר מוהריי"צ. על הפניות אליה להשגת היתרי יציאה – ראה גם "תולדות חב"ד ברוסיא הסובייטית" ע' שנג.

23. =הצלב.

24. כלומר: אין מקבלים תושבים חדשים בטווח 50 ק"מ ממוסקבה (כדי להגיש בקשה להיתר יציאה במוסקבה היה צורך להעביר את כתובת המגורים לאזור).

פרק כב • תרצ"ט

רדיפות ומאסרים

דאגות חדשות

בשנה זו בניתי ב"ה סוכה, מסוכך בתבן, בחדר שבניתי בביתי. מטר על מטר, שזהו דין סוכה – ז' על ז' מרובע.

בחורף תרצ"ט נתעוררו שתי דאגות חמורות:

אודות ילדי – בני צבי הירש הגיע לשנת עשתי עשר, לאורך ימים, ושתי בנותי חי' ושיינדל הגיעו לזמן הלימוד, והתחילו לדרוש איפה הם לומדים. ושכן פתח מול פתח דרש להביא פתקא מבית־הספר שהן לומדות. ולמחרתו נשלח ע"י הכת הקאמוניסטן לדאנבאס[1] ללמד את העובדים שם תורת הקאמוניסטן. ב"ה שפטרני.

עוד דאגה – שרוב העובדים בביתם, הנקראים "קוסטאר"[2], היו מקבלים מטוה מהקאפעראטיוו. ובשנת תרצ"ט כמעט כולם אמרו: לכל יש זמן, והזמן בא ל"קוסטארניקעס" למצוא עבודה בבית־חרושת כמו כל העובדים[3].

בדוחק מצאתי עבודה למשך חצי שנה, ו"אינספעקטאר" נכנס ובא לביתי לראות מה אני עושה, שחוץ מזה שבא להשגיח מה אני עושה אודות פרנסה – הי' בא לראות ולהשגיח על רוחניות שלי, שהוא הי' גם משגיח מג.פ.או.

למדתי "רעטוש"[4] אצל גיסי ר' מאיר תומארקין, שהי' אומן גדול במלאכה זו, אבל לא עלה בידי לבוא במלאכה זו עד גמירא. גיסי הנ"ל נקרא לצבא, והייתי מוכרח למצוא מלאכה בייתית, שהי' ברשותי שלש מכונות לאריגה. ובקושי גדול עלה בידי למצוא "קאפעראציע" שצריכה מלאכה ביתית לזמן קצר. והשי"ת פותח את ידיו, ובא הנס מכל מקום.

אומן גדול. הגיס ר' מאיר תומרקין הי"ד

וב"ה על זה, שברצוני עלה בדעתי להיות שומר באיזה מקום, ונסיתי שבוע אחת, וראיתי שאין זו עבודה עבורי. וב"ה שנצלתי מזה.

המאסרים ברוסטוב

בשנים האחרונות התחילו גזירות ורדיפות על אברכי אנ"ש. אברכי ראסטאוו ע"נ דאן סבלו הראשונים[5], וחוץ מזה שהיו הראשונים, נדונו קשה. ויש כמה סיבות שיש משערין בסיבת הדבר, מדוע נדונו קשה, וגם קדימה בזמן, טרם שסבלו אברכי עיר אחרת:

בראסטאוו הי' מקודם רב העיר הרב בערמאן[6]. אחרי פטירתו[7] נתקבל לרב העיר הרב

---

1. =אגן הנהר דונייץ.
2. =בעל מלאכה, עוסק במלאכת יד.
3. מהמסופר בפרק הקודם נראה שהמחבר פוטר מעבודתו בקואופרטיב כבר בתרצ"ז או תחילת תרח"צ. וייתכן שמצא בינתיים עבודה בקואופרטיב אחר.
4. ="רעטוש", עיבוד תצלומים.
5. עוד בחורף תרצ"ו ("תולדות חב"ד ברוסיא הסובייטית" ע' ריד).
6. הרב יוסף הלל ברמן. נזכר גם ב"אהלי שם" ע' 198 ובקובץ "רוסטוב על נהר דון" ע' 36.

קאצענעלנבויגן[8], שהי' רב מקודם בטשערניגאוו, אחרי אשר נסע הרד"צ לאה"ק. אבל האברכים החסידיים דעיר ראסטאוו חפצו גם ברב חסידי בעירם.

בבאחמוט, עיר הקרובה ל"דאנעץ באסיין" (ששם היו מוציאים מהארץ אבנים שטובים להסקה וכן לעשיית ברזל, ועוד כהנה דברים הנמצאים בבטן האדמה), כיהן ברבנות הרב זאמסקי[9], שהי' שייך לחסידי חב"ד. והעיר באחמוט, להיותה קרובה ל"דאנעץ באסיין", לא רצה הרב זאמסקי להיות בה, כי תושבי העיר היו בעיקר מהפועלים העובדים כל הימים תוך בטן האדמה, ולא ניחא להרב זאמסקי לשבת בבאחמוט.

וחפש אחרי משרת רבנות, והרצה לפני אנ"ש שיקבלו אותו לרב בראסטאוו, ואנ"ש הסכימו וקבלו אותו. הוא לא ביקש גדולות, והעיר שקטה ונחה[10].

הרב קאצענעלנבויגן לא האריך ימים ברבנותו בראסטאוו, כי שבק חיים לכל חי[11], וצד השני – היינו האשכנזים – שלחו כתב רבנות להרב משה מעדאליע, בן הרב שמרי' יהודא לייב מעדאליע הרב דוויטעבסק, שיבוא וימלא מקום הרב קאצענעלנבויגן[12]. משפחת הרבנים מעדאליע היו מחותנים עם הרב קאצענעלנבויגן, שהבן הבכור של הרב מעדאליע דעיר וויטעבסק הי' חתן הרב קאצענעלנבויגן, ע"כ יש לו חזקה להרבנות דראסטאוו.

הרב ר' משה הי' אז רב בעיר טולא (הסמוכה למאסקווא), ששם – בעיר טולא – כיהן אביו ברבנות, ואח"כ מילא הוא מקום אביו ברבנות דשם, ומשם נקרא הרב ר' משה לרבנות דראסטאוו.

הרב ר' משה מעדאליע נתחנך בבית אביו הרב החסיד, ובעיר וויטעבסק שרובם היו חסידי חב"ד, ואביו הרב הי' חוזר בכל ש"ק שני מאמרי דא"ח. והי' הרב משה לומד כל היום ב"גרינעם ביהכנ"ס", או כמו שנקרא "הערשמאן'ס מנין", ושם היו תמיד חסידים מאריכים בתפלה ולומדים דא"ח.

לא ביקש גדולות. הרה"ח ר' יהושע זאמסקי

[התמים יהושע אייזיק זיטאמירער[13] נתעכב כמה זמן בוויטעבסק קודם שעלה בידו לנסוע לקאוונא, והי' לומד תניא בכל יום ברבים. ואחר כן, כשבאתי לוויטעבסק ללמוד אומנות הזביחה, והרב משה הי' אז קודם חתונתו – הי' הוא המעורר שילמדו תניא, והי' גם מהשומעים, ולמדתי שם ברבים כל זמן ששהיתי שם[14]].

כמובן, אחרי שנתגדל ונתחנך בין החסידים, הי' מתחבר עם חסידים, ובטבע הי' מעורב עם הבריות, ובפרט עם אברכי התמימים.

אחרי שנתקבל הרב ר' משה מעדאליע לשבת על כסא הרבנות דראסטאוו, אף שהי' מצד אנשי ה"עולמ'שע", הרי שהאברכים התמימים – שהיו מקודם מקורבים להרב זאמסקי (שכאמור הי' הרב החסידי) – נתקרבו לאט לאט להרב מעדאליע, שמצאו מצדו שהוא מקורב ללבם יותר מהרב זאמסקי.

---

7. בשנת תרפ"ז.

8. הרב אברהם חיים קצנלנבויגן. נזכר גם הוא בקובץ הנ"ל.

9. הרה"ח ר' אברהם יהושע העשיל הכהן זאמסקי. אחדותיו – ראה בקובץ הנ"ל ע' 36 ואילך.

10. בקובץ הנ"ל שם מסופר להפך – שהרב הנבחר היה הרב זאמסקי, אלא שחלק מאנשי הקהילה לא חפצו בו ומינו לרבם את הרב קצנלנבויגן.

11. בשנת תרצ"ג

12. בקובץ הנ"ל מסופר שאדמו"ר מוהריי"צ הוא ששלח אותו.

13. הרה"ח ר' יהושע אייזיק בארוך הי"ד, לימים משפיע בתו"ת בווילנא. אחדותיו – ראה "ספר התמימים" ע' לז ו"זכרון לבני ישראל" ע' סד.

14. כמסופר לעיל פרק טו.

מקורבי הרב זאמסקי ראו שכל אברכי התמימים מתרחקים מהרב זאמסקי, ופנו ממנו. נמצאו אנשי רשע, ותבעו עלבונו, והתחילו להעיק להם ולצאת במחלוקת וריב, ולא הסתפקו בהסכסוכים שביניהם לבין עצמם, אלא התחילו במסירות להממשלה.

רבים מאנ"ש נאסרו, ובראשם הרב מעדאליא, ועקבותיהם לא נודעו עד היום, פרט לאחדים מהנאסרים ששבו הביתה בעזרת השי"ת אחרי עשרים שנה של עבודת פרך ביערות ומחנות בסיביר, שבורים בגוף, כמו ר' אליעזר ננס, ור' מרדכי ליפשיץ מאסטראוונע[15].

יש עוד השערה ששפך ה' חמתו על אברכי ראסטאוו ע"נ דאן:

בשנת תר"צ לערך התארח אצלי תלמיד דישיבת תו"ת, אינני זוכר שמו, וכמדומה שכינוי שמו סמאחוואלאוו (או מעיירה ברוסיא הלבנה שנקראת כן). וסיפר לי שיש באקידענאוו (עיר הסמוכה למינסק) אחד הנקרא דוד יצחק[16], מוצאו מעיר באברויסק, ודרוש לכל התמימים לדעת להישמר ממנו בכל מה דאפשר, שהוא עלול לכל מעשה רע (בשנת תרפ"א[17], קודם שנתחמץ, ראיתי אותו בראסטאוו ע"נ דאן).

וסיפר מעשה שהי':

לדוד יצחק הי' גיס תלמיד תו"ת, שמו ארי' שלום ווארשאווסקי[18], מוצאו מעיר ראמען. למדתי עמו בהשיעורים ובשצעדרין, ואח"כ בזאל הגדול, וכן בקרעמענצוג ובראסטאוו[19].

דוד יצחק הי' לו דין ודברים עם גיסו ארי' שלום הנ"ל, שהי' אברך רך המזג ולא הי' בעל ריב, אבל דוד יצחק – בעל מצח רשע ועלול לעשות כל דבר תועבה – מסר אותו בעלילת שוא להממשלה, ותפסו את ר' ארי' שלום במאסר. להיותו בכלל אברך חלוש ורך המזג[20], לא הי' לפי כחו לסבול הצער והיסורים בישיבת בית האסורים, ובמשך זמן קצר שבק חיים לכל חי. (פגשתי את אחיו של ר' ארי' שלום בניו־יורק, וסיפר לי ג"כ כל הנ"ל).

וסיים התלמיד סמאחוואלאוו: איש אשר לא חס על גיסו, ונעשה מסור – אין דבר שיעכב אותו. לכן צריך להתרחק ממנו כמטחוי קשת. יש שאומרים שגזירת ראסטאוו ע"נ דאן בא מדוד יצחק הנ"ל.

המאסרים בלנינגרד

אחרי גזירת ראסטאוו התחילה גזירת לענינגראד.

בלילה אחד[21] אסרו את רוב אברכי התמימים שבלענינגראד. יחידים הם שבאו חזרה אחרי ענויים במחנה ההסגר, וכנראה שזכותם חכות אבותיהם עמדו להם, שיוכלו לקבל היסורים, ושדנו אותם לשילוח במחנה ההסגר.

אבל הרוב – ורובו ככולו – לא זכו גם לזה, ועקבותיהם לא נודעו, ושפך ה' חרון אפו על נפשם וגופם. שכן סיפר לי ר' צבי הירש זאבין[22], שהוא מן היחידים ששבו ממחנה ההסגר, שבישבו במאסר בלענינגראד שמע יריות של קנה־דובה בלילה, ואמרו שזהו כל האסורים של אברכי התמימים, שנדונו

15. אודותיו – ראה "ספר התמימים" ע' נז.

16. נזכר גם ב"זכרונותי" (לחן) ע' קב וב"זכרונותי" (ששונקין) ע' 216, ועוד.

17. ברשימה אחרת: תרפ"ג

18. נזכר גם ב"ספר התמימים" ע' קמב וב"תולדות חב"ד ברוסיא הסובייטית" ע' נה וע' קעב.

19. לפי זה יש לתקן ב"ספר התמימים" שם, שם נרשם בין התלמידים שלמדו בישיבות שלאחר תקופת ליובאוויטש ולא בליובאוויטש עצמה.

20. כמסופר גם ב"זכרון לבני ישראל" ע' עה.

21. בשלהי שבט תרח"צ ("תולדות חב"ד ברוסיא הסובייטית" ע' רטו).

22. נזכר גם ב"תולדות חב"ד ברוסיא הסובייטית" שם, ובספר התמימים ע' קמד (ועל־פי עדות המחבר כאן יש לתקן את המסופר שם שלאחר שנאסר עקבותיו לא נודעו).

למיתה ר"ל, ומתו מות קדושים וטהורים עבור התורה והיהדות[23].

יש אומרים שיד דוד יצחק הי' באמצע, או אפשר אחר[24]. יש ראי' לדבר שהי' נוסע מעיר לעיר ומוסר לג.פ.או. את אברכי תו"ת – שבאחד הימים הגיע גם לעירנו חארקאוו.

המלשין מגיע לחרקוב

בשנת תרצ"ט[25], לערך חנוכה, אנכי עומד על יד המכונות שעבדו ע"י מנוע ("מאטאר" בלע"ז), והבטתי בהחלון, ונדמה הי' לי שאני רואה בעיני שלפני ביתי, על המדרכה הנגדית, הולך הרשע דוד יצחק יש"ו, שראיתיו בראסטאוו בשנת תרפ"א, עם לבוש עד הברכים, כמו שראיתיו י"ח שנה קודם. וכבר ידעתי שר"ל הוא מלשין, ואין בו שום רחמנות, שגם את גיסו ארי' שלום ווארשאווסקי מראמען מסר (כמסופר לעיל). ואמרתי לזוגתי ע"ה, שלבי אומר לי שמועה לא טובה.

בלילה הלכתי לבית הכנסת "מעשצאנסקי", וסיפרתי שם שראיתי בעד החלון את המלשין הידוע. ויאמרו שיודעים המה[26], והי' בבית הכנסת, וראה שם את אחד התמימים, אברך טפש, מחוסר שכל ישר, ושאל לו ד"י אם יש כאן אברכי תמימים.

הטפש אמר לו: יש כאן יהודא חיטריק, אם דרוש לכם איזה תמיכה או כרטיס במסילת הברזל תבקשהו והוא יתן לך. גם יש פה אברך נחום יצחק פינסאן, ואם אחד מאברכי תו"ת עובר דרך חארקאוו ודרוש לו אכסניא, אצלו ישיג אכסניא בפנים יפות. והוליך אותו לבית ר' נ"י פינסאן, ושם לן[27]. בדרך הילוכו עם הטפש, נודע לו מכל אברכי התמימים הדרים בחארקאוו.

כן נודע לנו למחרתו, כשנסע והלך לו (לי סיפר כל זה גיסי צמח). ופחד גדול נפל עלינו. ונתייעצתי עם גיסי ר' שלמה ור' צמח, והסכמנו שצריך להעתיק לגרוזיא, שלשם טרם הספיק המסור הגדול להגיע. כן החלטנו, שהיות עתה עת החורף וטפלי תלויין בנו, נחכה עד אשר יעבור חג הפסח, ותיכף נעתיק. ורבות מחשבות בלב איש.

הרשעים לא נגעו בו. בית-הכנסת "מאדווינובי" בחרקוב

מיום זה הייתי זהיר לא ללכת לביהכנ"ס "מעשצאנסקי". התפללתי בביהכנ"ס "מאדוויניווער", אף שהי' נוסח אשכנז [והיא שעמדה להם שגם היא נשארה, ולא נגעו בה הרשעים ה"יעווסעקן"].

כן נמשך לערך חודש ימים, ולא ידענו מאומה אודות מסירת ד"י.

פעם בלילה בא אלי אברך אחד, וסיפר לי שאמר לו הדיין ר' נחום ראזין הי"ד, שהיות שמכיר אחד מגדולי הג.פ.או., ואם נותנים לו בכף היד, על כל צרה שלא תבוא, יש בידו לעצור בעד הסכנה שלא תבוא. ועלי

23. ב"זכרונותי" (ששונקין) ע' 210 מסופר שכולם נשלחו לעשר שנות גלות בסיביר, ורק אחד מהם חזר. ואולי הוא ר' צבי הירש זאבין הנזכר כאן.

24. מהמסופר ב"זכרונותי" (ששונקין) ע' 209 משמע שבמקרה זה המדובר היה במלשין אחר.

25. ברשימה אחרת כותב המחבר שהמאורעות דלקמן אירעו בשנת תרח"צ. אבל ב"תולדות חב"ד ברוסיא הסובייטית" (ע' רטו) מסופר שהדבר אירע בתרצ"ט, וכן בספר "זכרונותי" (לוין) ע' קב.

26. ברשימה אחרת מספר המחבר שאנ"ש באו לביתו והודיעו לו על כך.

27. ב"זכרונותי" (לוין) ע' קב מסופר שלן בבית חותנו של מחבר הזכרונות, ר' מאיר גורקוב.

לתת שני אלפים רו"כ, ועוד אחדים שיתנו בסך אלף או אלפיים, בסך הכל עשרת אלפים.

מסרתי להאברך שני אלפים, ומסר אותם להדיין ר"נ ראזין. ואמרתי להאברך ששקר הדבר מתחילתו ועד סופו, שהוא הי' מכיר רק את הגוי הרשע העריץ מ"אדמיניסטראציע" (המערכת ששיך לה בית הכנסת), ולא הי' לו שייכות למסירות של ד"י, כ"א להג.פ.או. אבל מה לעשות, העולם אומרים שכאשר אדם טובע בים או בנהר תופס א"ע אפילו בקש ("אַז מען טרינקט זיך, חאַפּט מען זיך אָן אפילו אויף אַ שטרוי, וואָס העלפט גאָרניט").

חקירה מטעם הג.פ.או.

ביום ש"ק, לערך פ' ויחי[28], לבשתי בגדי העליון, וחפצתי לצאת מביתי, וגם בני צבי הירש יחי', בן אחד עשרה, הי' מזומן ללכת לביהכנ"ס "מאדוויניווער", ששם הייתי מתפלל מנחה, ואחרי מנחה הייתי חוזר איזה דבר תורה בפרשת השבוע, אם כמו שמבואר בדא"ח או ע"פ דרוש.

והנה נכנס גוי אחד גבוה במדה, וגבורה נצחת על פניו, ושואל אם אני יהודא חיטריק, ואם אני גר פה. ואמרתי: כן הדבר. ואחרי התשובה על שאלותיו שאלתי אותו מי הוא, ומה לאיש כמוהו לבקר בביתי. והראה לי כרטיס, ולא הספקתי לראות, אבל נוכחתי במראית עין שהוא חוקר של הג.פ.או.

ושאלתי אותו מאין הוא יודע איפה אני גר, והראה לי שהוא הי' היום ב"אדרעסין סטאל" (משרד שבו נמצא כל הכתובות של דירי חארקאוו – ברוסיא, בכל עיר ועיר צריך כל אדם לרשום בהמשטרה מתי נתיישב בעיר, ומה מעשהו ומקום מגורו), וכתוב אצלו שאני התחתנתי בשנת 1926 בעיר חארקאוו, ושאני מלמד תינוקות.

ושאלתיו שוב שאלה ראשונה: מה יש לי עם הג.פ.או., ולמה בא בצל קורתי? לא עשיתי שום עולה, ואני פועל פשוט, עובד בבית כל השנים, ואין אני יוצא מפתח ביתי כ"א לדברים המוכרחים, והכל – היינו כל השכנים – יודעים אותי.

ויאמר אלי: אל תירא, אין שום דבר, אלא שאיש אחד הנקרא חיטריק עשה דבר נגד המלוכה, וקיבל פ"פ שלא כדין, ואנו מבקשים אותו. ולידי מסרו התיק לבקש את כל אשר כינויו חיטריק, אם זהו האיש שאנו מבקשים. ואמרתי שאין ידוע לי עוד איש ששמו חיטריק פה חארקאוו.

לסוף התחיל לחקור אותי ולדרוש אודות משפחתי, אם יש לי קרובים, אחים, אחיות, ומה מעשיהם. ואמרתי לו שיש אחות, ועובדת ב"גאספלאן"[29], והיא העומדת ומשגחת על כל מעשי "עקאנאמיסטן"[30], ושואלים עצתה.

זוגתי הבינה שזהו המשך ממלשינות ד"י ימש"ו, והתחילה לבקש אותו שישתדל שלא יגיע לנו שום נזק, והבטיח שלא יגיע לנו נזק.

במוצש"ק נודע לי, שבזו השעה שהיו אצלי בחקירה היו שלוחים אצל כמה – אצל ר' מאיר גורקאוו, וגם אצל ר' שמואל כצמאן, ור' נחום יצחק פינסאן, וגיסי צמח, והרב אברהם ברוך פרוזנער – שד"י המלשין הלזה מסר עליהם.

וגיסי שלמה – לא מצאו אותו, שהמלשין טעה ואמר בג.פ.או. "שלמה אקסעלראד", שחשב שכינוי של גיסי שלמה הוא "אקסלראד" ככינויו של אחיו הרב[31], ולא ידע ששם משפחתו שימאנאוויטש.

מהיום ההוא היו כמה זהירים לבלתי ללון בבית, ואני התחלתי להיות נחבא עוד יותר, והייתי נמצא במערה הנ"ל גם בשעות היום.

---

28. מהמסופר לעיל שעבר כחודש (וברשימה אחרת: חודש או חדשיים) בין ביקור המלשין (בחנוכה) לחקירה ע"י הג.פ.או., משתמע שהדבר לא היה בש"פ ויחי אלא מאוחר יותר.

29. =ועדת התכנון הממשלתית.

30. =כלכלנים.

31. הרה"ח ר' משה אקסלרוד (ליובאוויטש וחיילה ע' 171) – אחיו מאמו של ר' שלמה שימאנוביץ'.

מאסרים בחרקוב

מעת הביקור של שלוחי הג.פ.או. עבר זמן, לערך יותר משני חדשים. ימי הפורים באו, וכבר התחלנו לעשות הכנות לחפש אחר מקום מנוחה, ותיכף אחר הפסח לעקור מחארקאוו.

מחרת פורים (היינו שושן פורים) בא, ולחשבון העמים הי' "8-טן מארטש"[32], שבו היתה יום חגא, וכמה מאלו התמימים – וגם אני – לא עלה על דעתנו שהיום יבואו המזיקים, שלילה זה הם הוללים ושותים לשכרה, ואין צריך להיות נחבא. וישנתי בבית, וכן גיסי צמח – הי' ישן אצל קרובים כל ימי החורף, ובלילה זה ישן בבית.

והנה למחרתו של שושן פורים, בבוקר השכם, והנה באו בני ר' נחום יצחק פינסאן ודפקו בחלוני, ושואלים: האם יהודא בבית, האם שלמה בבית? וקראתי להאברך שיכנס לבית ויספר מה קרה. ואמר שאת אביו אסרו בלילה זה אנשי הג.פ.או., ואת צמח גורעוויץ גיסי, ואת הרב אברהם ברוך פוזנער, ואת ר' שמואל כצמאן, ואת ר' מאיר גורקאוו.

ונסי ניסים נעשו לי שנשארתי בביתי, ב"ה ומבורך שמו. ואין אני יודע עד עתה באיזה זכות לתלות שלא אסרו אותי עם כל האברכים הנ"ל.

אסירי חרקוב. מימין לשמאל ומלמעלה למטה:
הרה"ח ר' נחום יצחק פינסון הי"ד, הרה"ח ר' אברהם ברוך פבזנר הי"ד,
הרה"ח ר' שמואל כצמן, הרה"ח ר' מאיר גורקוב

שכני בחצר שדרתי אמרו לי, שראו את האיש הגבוה שביקר אותי, הי' ג"כ אצל אחדים מהשכנים, שהם קאמוניסטן, זה יותר מעשרים שנה היו חברים בכת הקאמוניסטן. וכולם דברו טוב עלי ועל משפחתי.

אחת היתה אשה יהודית, שאבי' הי' שמש בביהכ"נ "טשעבאטארסקי", ששם התפלל חותני הרב אהרן תומארקין, וידעה את זוגתי בהיותה עוד ילדה. והשני הי' גוי עובד ב"טראקטארני" בית חרושת – גם הוא ידע אותי מעת שגירשו אותי ואת חותני מהדירה, וחזרתי על בית המשפט, ודנו שחותני יבקש דירה אחרת, ואת דירתי יחלקו בינינו ובין גיסי שלמה, ועוד גוי אחד שהי' חבר להגוי הנ"ל[33], לכן חלק לי כבוד ומצא שאני איש ישר.

ואם כדברי השכנים, שחוקר הג.פ.או. הלך לשני השכנים האלו – הם בודאי דברו טוב עלי, ונתקבלו דבריהם, ולכן החליטו שלא לעשות לי שום רעה ח"ו.

ואני חושב שזכות אבותי וזקני עמדו לי שלא נאסרתי, וב"ה נצלתי מיד הרשעים האלו, כמו שאני רואה ב"ה כל יום ויום השגחה פרטית עמי כל הימים, כה יאריך השי"ת ימי ושנותי עלי חלדי בעולם, לעשות אך טוב וחסד כל הימים עלי אדמות.

עוד תליתי הסיבה שהשי"ת הצילני ממלתעות הרשעים, שכל השכנים לא ידעו שבני אין הולכים לבתי־ספר הממשלתי, שקניתי עבורם ילקוטים כמו

32. השמיני במרץ (יום האשה הבינלאומי, שנחוג במיוחד ברוסיה הסובייטית).

33. כמסופר לעיל פרק יט.

שהולכים בילקוטים התלמידים של בתי ספר ממלכתי, והיו הולכים עם ילקוטיהם בעת ובזמן שכל התלמידים הולכים לבית־הספר, וילדי היו נמצאים אצל חותני הרב עד זמן שהולכים התלמידים מבתי־הספר הביתה, גם בני באו אז הביתה[34].

אבל שכני אנ"ש הנזכרים למעלה שנאסרו – היו רשעים, ועוד נוסף על החקירה הם דברו על הנאסרים שהם אדוקים בהדת, ואת בניהם אין מוסרים לבתי־הספר, וגם בניהם הגדולים הולכים בדרכיהם[35].

מצה שמורה מעוררת חשד

קרבו ימי חג הפסח. קמח שמורה לא השגנו. נודעתי שקרוב לחארקאוו יש יהודים שיש להם קרקע וזורעים חטים, וקניתי אצלם חטים.

וכמו בכל שנה, החסיד ר' הלל יוכווידין[36] הואיל ליתן לנו התמימים לאפות אצלו, היות שיש לו בבית תנור חורף. ואף שהיא אינה גדולה כל כך, במשך שמונה שעות יש אפשרות לאפות לערך 200 פונט. וכן נתדברנו אתו כמו בכל שנה, והבטיח לעשות תיקון בתנור.

לאחר שאפינו את כל המצות, אמר ר' הלל שלא ישאו בגלוי את המצות, רק במזוודות סגורים יוציאו מביתו, שלא יראו השכנים. וגם עובדי המשטרה המה מלאים בחוצות, ואם יש חשד המה חושדים, ומבקשים לבוא לפנים מקום המשטרה.

אני ובני צבי־הירש לקחנו כל אחד מזוודה עם מצות, והלכנו לביתנו דרך השוק, ששם לא יחשדונו. וטעות הי' בשכלנו, שרק עברנו התחלת השוק, והנה איש משטרה הציע לפנינו שנכנס למשטרה[37]. וסביבנו נתקבץ קיבוץ גדול, וזעקו על שוטר המשטרה: האם אינך רואה בעיניך שאין אלו סוחרים ("ספעקולאנטן")? והמון גדול של אנשים נדחקו במשטרה, וזעקו על השוטר, שאין שום טעם שמי שקונה דבר מה מזמינים אותו למשטרה.

כאשר פתחו המזוודות שלי, וראו כולם שזהו מצות – זעקו כולם על השוטר ועל המשטרה, שאין להם מנוס, שעל דבר קל חושד את כל אחד ואחת.

מצב האסירים

עבר ב"ה חג הפסח. כל האסירים – נודענו – נמצאים זה חדש ימים במאסר, ביסורים ובלבולים[38].

אחר שיצא ופטרוהו בעבודה ב"לאגער"[39] בסיביר, סיפר לי גיסי צמח גורעוויטש, שידע שלא יתנו להמשפחה להמציא אוכל ומצה, שזה בודאי לא יתנו רשיון להגיש להם, שלא הודיעו אפילו איפה הם נמצאים, סגור ומסוגר.

שמעון, בנו של ר' שמואל כצמאן, הי' אז איש חיל בצבא. וכאשר נודע לו שאביו סגור על לא דבר – לא נח ולא שקט, הרעיש עולמות, ושלח מכתבים בכל ה"אינסטאנין" בטענות ותביעות שיוציאו לחפשי את אביו. וזעקותיו וצעקותיו עלו עד לשמים, ואחרי הפסח יצא לחרות.

ואת ר' מאיר גורקאוו ואת ר' נחום יצחק פינסאן ואת ר' אברהם ברוך פוזנער ואת צמח גורעוויטש שלחו למקומות שונות במחנה עבודה.

ר' מאיר גורקאוו בא ב"ה אחרי עבודה במחנות חמשה שנה, וכן צמח גורעוויטש במחנה עבודה. באו בשנת תש"ג לסמרקנד.

ור' אברהם ברוך נשלח למדברות של קזיל־ארדא[40], ומרוב היסורים בישבו בג.פ.או. ואח"כ בנסיעה במשלוח "עטאפ"[41], ומקום המדבר שנמצא – אזל

34. כמסופר לעיל פרק כ.

35. בניגוד למחבר, שלא היו לו בנים גדולים באותה שעה.

36. אחותיו – לעיל ע' 305.

37. בחשד שהמזוודות מכילות סחורות אסורות.

38. בת המחבר, הרבנית חיה ליברמן, מספרת שבאותם ימים היה המחבר עסוק כל כולו בסיוע לנשי האסירים ולילדיהם.

39. =מחנה.

40. עיר בקזחסטאן.

41. =מסע תחת משמר.

כחותיו ונחלש, עד שיצאה נשמתו בטהרה, ומצא מנוחתו בקבר במדבר קזחסטאן. יהי זכרו ברוך.

הפחד נמשך

הגזירה האיומה שחלה על אנ"ש והתמימים בלענינגראד[42] הגיעה אלינו בחארקאוו במאוחר, שבשנת תרצ"ט הי' לבנו דוה על שלום חברינו בחארקאוו, ולא ידענו הפרטים שבמקום אחר, שנשפך חמת השי"ת בלילה אחת על עשרים אברכים, על ידי הרשעים, על לא עוול בכפיהם. הי"ד.

ד"י המלשין יש"ו התיישב בוויטעבסק, אבל המורא של המלשין טרם שקטה. ה"יעווסעקן" התחילו לירד ממצבם[43], אבל הג.פ.או. מילאו חמתם על כל קודש בישראל.

יראתי ללון בבית כל שנת צ"ט, הן מצד המלשינות, והן מצד הגוי ד"אדמינאטדיעל" ששלח לי הזמנות[44]. בסוף הקיץ, כשהתחילה המלחמה, הפסיק לקרוא אותי, ואמר שמעתה לא יבוא בטענות, אדרבה – יתפללו לטובת המדינה, שאז מדינת רוסיא עסוקה היתה במלחמה עם מדינת פינלאנד.

42. ראה "תולדות חב"ד ברוסיא הסובייטית" ע' רטו. "זכרונותי" (ששונקין) ע' 210.

43. רבים מאנשי היבסקציה מצאו את מותם ב"טיהורים" של סטאלין, שהגיעו לשיאם בשנה זו.

44. כמסופר בפרק הקודם.

פרק כג • ת"ש-תש"ב

מחרקוב לסמרקנד

דאגה לשלום הרבי

בחורף ת"ש עלה הצורר היטלער יש"ו, ונשמע המלחמה בארץ פולין. לבנו חרדה על שלום בית־חיינו, ולא ידענו דבר מה נשמע שם.

בסוף החורף באו פליטים מפולין[1], וסיפרו שצרות צרורות גזירות על גזירות, הן ממצב המלחמה, שאין מנוס מהאוירון של השונא שעושה חורבנות, מבית אימה ומחוץ תשכל חרב.

לערך אחר חג הפסח בא מכתב מגיסי מיכאל ארי' לייב כהן, שכ"ק אדמו"ר וב"ב הגיעו לשלום לארה"ב.

צבי הירש מגיע למצוות

בסוף הקיץ הגיע בני צבי הירש לגיל המצוות, נעשה לבר־מצוה י"ב מנחם־אב. ואברכי אנ"ש הציעו, להיות שיש חבורה של בר־מצוה מבני אנ"ש שלומדים בעיר קורסק, שאשלח אותו לקורסק ויהיו לו חברים טובים. ואמרתי שאחרי יו"ט הממשמשים ובאים, בעוד חדשיים, אתיישב בזה.

לא עבר חודש ימים, והנה באים שני אברכים לחארקאוו – יוסף גאנזבורג מהאדיטש, ועוד אחד, נשכח לי משמו – וסיפרו שנאספו שם שני בחורים, קאצענעלסאן[2] ועוד אחד, שלמדו עם הבחורים, ודרשו מהתלמידים לתת להם כתובת הוריהם. לכן נסעו מביתם, מפני שידרשו מהם הג.פ.או. והישיבה בטלה שם[3].

החזית מתקרבת

בכל הקיץ נשמע הצרות הנעשה בערי לאטוויא, ליטא וחבל פולין, שעשו חלוקה עם הצר הצורר[4]. והרבה יהודים שנמלטו מ"גרויס פולין"[5] ללעמבערג (לבוב) וסביבתה[6], ולא רצו לקבל פ"פ רוסיא, הושיבום במרכבת הקיטור והגלו אותם לסיביר, וכן בחבל לאטוויא, וכן בליטא.

ר"ח תמוז תש"א, ואני בבית של מכירי, ויאמר אלי: הראדיא אומרת שהצר הצורר נפל על רוסיא בצבא עם מחנה אוירון, וכבר כבש כמה עיירות, ומחנה אוירון מפזר על כמה עיירות "באמבעס"[7] הנקראים "פוגאסנע"[8], ו"באמבעס" המפזרים אש. ה"פוגאסנע" עושים שממון ממש, והאישים עושים שריפות.

ר"ח מנחם־אב הגיעו גם לחארקאוו, והפיצו שממון ושריפות. אני נקרא להיות עומד בחוץ עם גרזן ו"לאפעטע"[9] של ברזל, ולצדי קופה של עפר דק. אם יפול מאוירון חתיכה של אש – לכבות אותו. וראיתי לרגלי נפלו הרבה אש בוערה, וב"ה לא נגעו בי. ב"ב

---

1. בת המחבר, הרבנית חיה ליברמן, מוסיפה לספר שביתם הפך מלא וגדוש פליטים, שתפסו כל מקום לינה – על השולחן, מתחת לשולחן ובכל פינה אפשרית.

2. אולי הוא בן־ציון קצנלסון המזכר ב"תולדות חב"ד ברוסיא הסובייטית" ע' רצז.

3. על סגירת הישיבה בקורסק מסופר גם ב"תולדות חב"ד ברוסיא הסובייטית" ע' שלב.

4. ההסכם הידוע בשם "הסכם ריבנטרופ־מולוטוב", שבו חילקו בינהן ברית המועצות וגרמניה הנאצית את פולין.

5. =פולין הגדולה, שטחה העיקרי של פולין, שהיה נתון לשלטון גרמני.

6. שטחים פולניים שהיו נתונים לשלטון רוסי.

7. =פצצות.

8. =פצצות המכילות חומר נפץ מרסק.

9. =את.

יחיו היו במחבוא, בחצר, ששם אנשי החצר הזמינו עבור נשים עם קטנים וזקנים.

הרבה ממכירי נקראו לחפור "אקאפעס", והובילו אותם במרכבת הקיטור עד עיר באחמאטש הסמוכה להאדיטש. והם טרם יצאו מהמרכבת, ומחנה אוירונים של הצורר הגיע על המרכבות, והמטירו עליהם "פוגאסנע באמבעס", ומצאו שם קבורתם ר"ל.

מתכוננים לעזוב את חרקוב

חיל הנאצים קרב מיום אל יום, ולצאת מן העיר חארקאוו לא הי' בנקל, רק נשים וילדים הורשו לצאת מהעיר. ולא מכרו כרטיסים, כי אם לאלו שברחו מקיוב, להם מכרו כרטיסי נסיעה. אשה אחת מקיוב מסרה נפשה ונסעה חוץ לעיר, וקנתה עבור משפחתי כרטיסים. את הספרי' – הספרים שלי ושל חותני הרב ז"ל – העברתי לביהכנ"ס "מעשצאנסקי" מקודם, ולא נשאר בידי, רק חומשים ותהילים וסידורים.

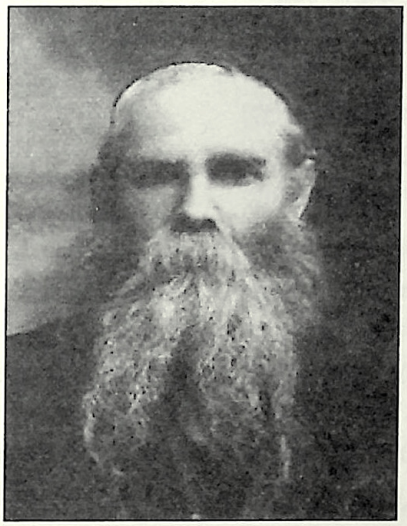
בר"ה הי' ניכר שממון, ובודאי מחוץ לביהכנ"ס לא נראה איש, לא כמו בכל שנה שעמדו סביב ביהכנ"ס אלפים איש צעירים מבני ישראל, שאין ביהכנ"ס סובל לאספם בפנים, שצר המקום.

ביום הקדוש, יום כיפורים, באו אלי אנשים אחדים, ודברו על לבי שלא אסע, שיש להם ידיעה שהנאציס אין עושים רע לבני ישראל. ידעתי שאין אמת בפיהם, כי אצלי היו אחדים שניצלו מלאדז, וספרו הצרות שסבלו ובניסי ניסים ניצולו.

אחרי יוהכ"פ, תפלת מעריב של חול, קראו עצרת במנין שלנו, שצריך להתיישב בדבר נחוץ. וסיפרתי מה ששמעתי היום בביהכנ"ס, שיש לאחדים ידיעות שאין מסוכן להישאר על מקום. ויאמר החסיד ר' ישראל נח[10] ז"ל: לא נקראו לאסיפה להשאר פה, האסיפה נקראת אם נסע למחרת יום־הכיפורים אם לאחר החגים. ופה כולם אמרו: להיות שחיל הנאציס בפאלטאווא, מוכרחים לנסוע מחרת יום־הכיפורים, שאין אדם יודע מה ילד יום.

סוכות בתחנת הרכבת בפענזא

בלילה ארזנו את כלי הבית הנחוצים ואת המכונות, ס"ה חמשה מכונות. ובקושי עלה בידינו למסור את כל הרכוש באחריות מרכבת הקיטור עד לעיר סמרקנד הנמצאת ב"תיכון אזיא"[11].

לא קראנו לאסיפה כדי להישאר.
הרה"ח ר' ישראל נח בליניצקי

הכניסה בקרון המרכבת עלה לידינו בעזרת אנשים שבאו לעזרנו, ורק למקום עבור הקטנים שלנו, ועבורנו רק לעמוד. וכה נסענו משך שלשה ימים עד הגיענו לעיר פענזא. וקראו כרוז שכל אחד יצא מהקרון וילך לבית הנתיבות. ושם הי' מלא מאנשים ונשים עד אין מקום ופנה, ובקושי מצאו מקום להסתדר על הארץ.

הלכתי העיר, ושם מצאתי השו"ב ר' הענדיל האלפערין[12], אבל לא אירח איש, שביתו ריקם, ופרנסתו לחם צר ומים לחץ.

בהלכי מהשו"ב, ראיתי את הרב התמים דוד לאבקאווסקי[13], ואמר שהוא נמצא אצל גיסו, שהוא דר פה בהתיישבות. והלכתי לשם, והנה נמצא אצלו סוכה גדולה, עשה עבור האורחים, וגם אפה עבור כל מי שיבוא לאכול בסוכה. בלילה נפל שלג גדול וכסה את הסוכה, וגם קור. ישבנו בסוכה לבוש מלבושי

10. בליניצקי.

11. =אסיה התיכונה.

12. אולי הוא הנזכר ב"זכרון לבני ישראל" ע' נג.

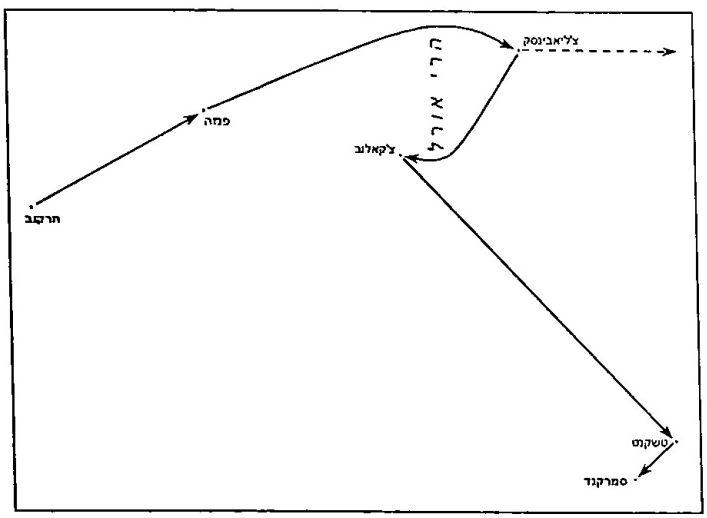
13. ב"ספר התמימים" ע' נג נזכרים שניים בשם זה.

חורף, והבעל־הבית לקידוש נתן לכל אחד לקדש על י"ש. יהא זכרו ברוך.

בכל יום עברו מרכבות מלאות משפחות ממאסקווא ועוד מקומות, וכל אלו שבאו מחארקאוו וסביבה שנמצאו שם משך שלשה ימים – לא נתנו רשות יציאה מאולם בית הנתיבות. ישבנו משך שבוע של חג הסוכות בבית הנתיבות של פענזא, והצעקה אל ה"קאמענדאנט" גדלה מיום אל יום, עד אשר מלאה סאתה. ולבסוף אמר שבעוד יום אחד יסדרו "עשאלאן"[14].

הסטת הקרון לסמרקנד

ה"עשאלאן" הי' ממרכבות שאין בהם מקום ישיבה, רק כאלו שמובילים בהמות או סוסים. וכל מרכבה הכניסה ששים איש, גדולים וקטנים, וכל אחד ישב על שקו, שמוביל עמו בגדיו וחפציו. ונסענו שבוע שלימה על צד צפון של הרי אוראל, עד אשר הגענו לעיר טשעליאבינסק.

תושייה שהצילה. מפת המסע מחרקוב לסמרקנד. לפי התוכנית היתה הרכבת צריכה להעמיק לערבות סיביר הקפואה (הקו הקטוע), ותושייתו של המחבר הסיטה את המסלול דרומה לסמרקנד

שם נודענו האמת, שאין הכוונה שנסע לפנים מערי אזיא התיכון, כמו טאשקענט או סמרקנד, כי אם הכוונה להוביל אותנו לסיביר, לה"קאלחאזן", לעבוד שם בעד לחם ומים.

נתדברתי עם ר' אלי' האפט ז"ל[15], שדרוש עצות. ומצאו עצה – להתדבר עם ה"דיספאטשער", היינו זה שמסדר הקרונות וכותב על כל קרון ומרכבה לאן דרכה לנסוע, ומבקש שני אלפים רו"כ. ובכדי שיהי' הדבר בסתר, הסכמנו שאני נותן אלף רו"כ, ור' אלי' האפט נותן אלף רו"כ.

שמים וארץ נשבעו שסודות סוף סוף שיתגלו. בקרון השני – ששם היו רק יוצאי פולין – שמעו איך שאנחנו פעלנו שקרון שלנו נוסע חזרה לטשקאלאוו[16] דרך דרום אוראל, ומשם לטאשקענט. והרימו קולות, שכבר היו בסיביר, ועוד מוסיפים להוביל אותם לסיביר. ואמרנו להם שנמציא גם עבורם שיסעו לטאשקענט.

והלכנו לה"דיספאטשער", שייטיב עמנו ויכתוב על קרון שני. ה"דיספאטשער" נאות, אבל אמרנו שאין לנו כסף כ"כ, עד אשר הסכים עבור אלף רו"כ. ונחנו, אני ור' אלי' האפט, הסכמנו שכל אחד יתן חמשה מאות רו"כ. וכולם היו מאושרים שהכל על מקומו בשלום.

פרידה בטשקאלוב

הנסיעה בראשית היתה לערך טובה, שבכל מקום שעמדה המרכבה, בצמצום הי' להשיג לחם וגם מים קרים, ולפעמים גם חמים, ובכלל האויר אינו סיביר, השמש חמימה. והיתה להשיג גם לקנות תרנגולת חי' ולבשל להחיות הקטנים.

14. =שיירה הנוסעת ברכבת משא.

15. אודותיו – ראה "ספר הזכרונות דברי הימים" ע' קט ואילך.

16. כך נקראה אז העיר אורנבורג

עד אשר הגענו לטשקאלאוו, כל ילדי נחלשו במחלת מאזלין[17], ובהכרח ירדנו מהקרון, ונסענו ישר לבית הרפואה. והסכמנו שאני אסע ישר לסמרקנד עם הקרון שבאנו מטשעליאבינסק, עם רוב ה"מאשינעס"[18] שהיו בידי, וזוגתי הרבנית תישאר עם הילדים עד אשר יתרפאו.

אירועים שונים אירעו עד אשר הגעתי לסמרקנד, אבל בקיצור הגעתי לסמרקנד אחרי תלאות משונות.

הסתדרות בסמרקנד

יומיים הלכתי ברחוב למצוא מקום. ברחוב פגשתי את ר' חיים מרגלית, חתן קלעפיש, ואמר לי: טוב שפגשתי אותך, היות שיש לי דירה, ואנחנו בחדר אחד שלשה משפחות. הבה אסתדר אתך, שיש לי עבורי דירה, ואמסור לך דירתי[19]. עוד זאת, כדי להיות נכתב בעיר יש קושיות, ואני אכתוב אותך.

אספתי כל חפצי בדירתי, וכתבתי תומ"י מכתב לדודתי ולאחותי שאני נמצא בסמרקנד. ועברה שבוע, קיבלתי מאחותי שלשה אלף רו"כ.

וקרבתי אל המלאכה – ראשית להשיג אומן לתקן המכונות, שמרוב טלטול בדרך צריך אומן לתקן אותם ולקרב אל המלאכה. מצאתי אומן, וגם קניתי אצלו מכונה קטנה.

זוגתי באה עם הילדים, והתחלנו לעבוד. ראשית פגשנו איש אחד מחרקוב, ואמר שהוא הביא מאה "זאקעטן"[20], צריכים לתפור אותם, שהם רק עברו דרך המכונות[21]. ובאשר הי' לי המכונה שקניתי זה עתה אצל האומן[22] – זה עבורי סחורה, ובאנו לידי פשרה על המקח. וראיתי בעין השגחה פרטית.

אחרי חנוכה פגשתי איש אחד מחארקאוו, גיטעלמאן הי' שמו, שהי' בזמן הקודם שותף עם ר' יונה סקאבלא[23]. וכאשר ר' יונה נסע לריגא, והקאמוניסטן באו לחארקאוו ובטלו החנויות – נעשה אופה מזונות. ועתה הוא פה.

ולהיות שהוא אומן לבנות כל מעשה נגר, ופגע פה איש מקיעוו, יודע בטיב אומן במעשה טוי' ואריגה, ופה מלאכה טובה היא אריגה – אמר לי: אם רצונך אבנה לך כסא אריגה, שיודע אני שהי' לך כסא אריגה בחארקאוו. ואמרתי לו תודה רבה עבור עצתו, והתדברנו על המקח. גם אמר שהוא יקנה עבורי העצים הצריכים, ואיני צריך לטרוח. ואחר לערך שבוע הכל הי' על מקומו.

---

17. =חצבת.

18. =מכונות.

19. כלומר: ר' חיים מרגלית השיג לעצמו דירה אחרת, ולכן התפנה מקום באותה דירה שבה שכנו שלוש משפחות בחדר.

20. =בגדים עליונים.

21. הכוונה אינה ברורה. ייתכן שחסרות כאן מספר מלים, והכוונה היא שהבגדים עברו רק חלק מהתהליך ועדיין חסרים את התפירה הסופית.

22. שכן המכונות הישנות עדיין לא תוקנו (אף שכבר נמצא מי שיתקנן, כאמור).

23. נזכר גם ב"ספר התמימים" ע' עד.

פרק כד • תש״ב-ה

החיים בסמרקנד

רעב ומחלות

לעיר סמרקנד הגיעו רבים ממכרי, שיעצתי להם להגר לשם. ראשית – שם המקור לטויית החוטים הנצרך לאריגה, כן הי׳ בדעתי.

והם, תומ״י כאשר באו, יסדו ״קאפעראציא״ בשם ״וואיענטארג״. ועל ידם הי׳ טובה גם עבור אנ״ש, שלמדו מהם ליסד ״קאפעראציא״, וממילא עלה בידם להשיג מטוה, ואריגה הפשוטה יכול כל אחד להתלמד. ומזה הי׳ כל אחד משיג לחם לאכול עבור משפחתו.

אבל התפשטו מחלות רבות. גם בתי שיינא תחי׳ סבלה הרבה ממחלות, וב״ה יצאה שלימה ובריאה מבית הרפואה.

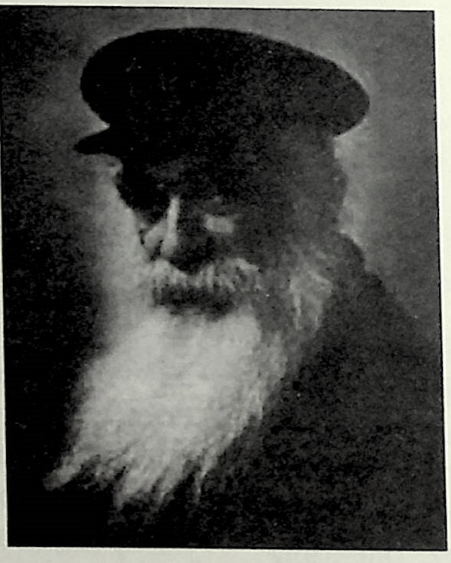
בראשית שנת תש״ב הי׳ איום, שלא מצאו לחם די, ולא מצאו די מלאכה להרויח אפילו על לחם הקלוקל[1]. ומלאך המות שלח ידו, ואברכים מצוינים הלכו לעולם האמת קודם זמנם מהרעב ומחלות שונות ר״ל[2].

רבים כתבו מכתבים לארה״ב וא״י, ונתעוררו לשלוח חבילות מזון, חבילות בגדים, והוטב המצב. גם הרבה עלה בידם לקנות כסא־אריגה (״וועב־שטול״), ונשתנה המצב לטוב.

הקמת ישיבה ותלמוד-תורה

במשך זמן המלחמה, הקאמוניסטן והמשטרה העלימו עין מעניני הדת, ובפרט בערי אוזבעקיסטאן שהם אדוקים בדתם. שם מצאנו עוז לייסד תלמוד תורה וישיבה, וגם מקוה כהלכה.

נשים צדקניות עזרו לאסיפת אמצעים. זוגתי הרבנית קיילא, ואחותה שרה שימאנאוויץ – כל ה״בודזשעט״[3] של התלמוד־תורה הי׳ נאסף על ידם. זוגתי עזרה באסיפת שלשים אלף רו״כ, ואחותה שרה השתדלה לאסוף סכום כזה.

ממש כמו בליובאוויטש. הרה״ח ר׳ מנחם מענדל פוטרפס

עוד נתאסף סכום גדול מזה ע״י מ״מ פוטערפאס להחזיק את ישיבת תומכי־תמימים, ועוד עזרים לו. והישיבה פרחה ממש כמו בליובאוויטש, הן נגלה והן בלימוד דא״ח.

גם בנו מקוה לשם ולתפארת, כמו בערים גדולות.

---

1. מוסיפה ומספרת בת המחבר, הרבנית חיה ליברמן:

בימי הרעב בסמרקנד היה אבי מכניס אל ביתנו דרך קבע אורחים ומעניק להם מפיסת לחמו האחרונה. ביניהם זכורים לי הגאון ר׳ אלטר וגשל אבד״ק לאנצוט, הגאון ר׳ יצחק קופלמן מלוצרן (שווייץ), ועוד רבים.

פעם פגשתי אחד מאורחים אלו בחתונת בנו בארה״ב, ואמר לי: אילולא אביכם הרב חיטריק – לא היתה חתונה זו מתקיימת!

2. ראה על כך ב״תולדות חב״ד ברוסיא הסובייטית״ ע׳ רכב ואילך.

3. =תקציב.

משנת תש"ג התפללתי במנין של נכבדי התמימים בבית ר' ישראל נח ע"ה ביעלעניצקי, והייתי גבאי שם, וחזרתי דא"ח כמעט בכל ש"ק. אם בא אורח סילקתי את מקומי ומסרתי להאורח. גם ערכנו מלוה מלכה בכל מוצאי ש"ק, וסיפרתי רוב הסיפורים ששמעתי מהמשפיע הרש"ג אסתרמן. כה הי' המשך עד אחר חה"פ תש"ו.

גזירת התייצבות לצבא

בחורף תש"ב[4] הלכו מטעם הממשלה מבית לבית אנשים לברר, ואף מי שנשתחרר מעבודת הצבא נקרא שיבוא לברר עוד הפעם, אפשר הוטב מצבו. וגם לביתי בא אחד, ואמר שמחויב אני לבוא לה"קאמיסיא"[5], אם ראוי אני לעזור, אף שאיני ראוי להיות בצבא, אבל עוזר. ונקראתי לעזור שעות אחדות אחרי העבודה שלי, ללכת מבית לבית, שיש שאינם באים אף שנקראים לבוא לה"קאמיסיא".

המשטרה ראתה שאלה שנקראו לעזור שיבואו הנשמטים ונחבאים מחיל הצבא, אין זה עצה, שאין באים מעצמם[6]. המשטרה נתנה לכל אלו, שילכו הם עם אחד מחיל המשטרה, וזה יעזור להם.

והם לא הבינו שזה לא יעזור להם, שהחייל שניתן לכל אחד לעזור הי' אוזבעק, ואם עבר בית של אוזבעק – ידע ששם יש מי שנשמט מחיל הצבא, ואמר להעוזר: אין פה שום אדם. וכך כשבא אצל בית ישראל, והי' רואה שטר פטור מצבא, הי' עוסק בו בטענות שאינו כדבעי, עד אשר אמרתי אליו: אתה טוען עליו טענת שקר, ראה שהניירות שלו טובים[7].

שבת קודש, שהייתי אצל אברכינו, סיפר להם[8] אודות זה שאני הולך עם חיל משטרה, שיהיו בעינים פקוחות. וכיצאי משם פגשתי בבריונים, שראו אותי הולך עם חיל משטרה, ופקדו עלי בסתר[9], ואחד מהם נתן לי סטירה על אזן ימין, ומאז באזן ימין חוש השמיעה אינו כו"אוי.

עוד זימן הקב"ה, היות שהייתי עובד בביתי עבור קאפ. "וואיענטארג", ומסרו למשטרה את האנשים שאינם בחיל הצבא, שיבואו לבדיקה אם ראויים הם ללמוד איך לירות בקנה־רובה.

וגמרתי שבא העת לפטור מכל העסק, ולקנות נייר שאני איש פולני, שאנשי פולין לא נקראו לצבא. ואף שהמשטרה, אם בא לידם איש פולני, טענו שגם פולני מחויב בכל הענינים כיליד רוסיא, אבל בכל זה לא החמירו עליהם.

וגמרתי בלבי שצריך עד יעבור זעם שלא יזכר שמי. ועקרתי מדירתי, ואמחה את שמי מספר הזכרונות של דירתי הקודמת, ועברתי לדירה למקום שאין מכירים אותי, ונקרא שמי "פורעק" מפולין, ונכתב שם זוגתי ובני משפחתי.

מחלתו של צבי הירש

לכל הדאגות הללו, נחלה בני צבי־הירש בטיפוס. ובהשגחה פרטית שלח לנו מפולין רופא, שהי' בידו רפואות שאינו נמצא ברוסיא, והשי"ת השכיל אותו, ועלה בידו, שקודם חג הסוכות תש"ג הי' ה"קריזיס"[10], ובמשך חודש – בחורף תש"ג – בני צבי־הירש נתרפא לגמרי, והלך ללמוד כמו קודם בישיבת "תומכי־תמימים".

4. כך ברשימת המחבר. וייתכן שצ"ל: תש"ג

5. =ועדה.

6. כלומר: אלו שהוטל עליהם לעבור מבית לבית אינם עושים זאת מעצמם.

7. ומאחר שהיהודי העלים עין כשהחייל דלג על הבית האוזבקי, נאלץ החייל להסכים אתו במקרה ההפוך.

8. אחד היהודים שהמחבר ביקר אצלו עם החייל.

9. כלומר: התלחשו ביניהם בקשר אליו.

10. =משבר.

ההגירה עולה על הפרק

יעצתי לרבים לקנות שטר אצל אנשי פולין, או לכתוב בתו עם בחור פולין[11], ונשמע שאחרי המלחמה יותן האפשרות למי שבא מפולין להגר לפולין. הלכתי להקאנסול דפולין, ואמר שעתה רק לאנשים פרטיים[12] ניתן האפשרות.

וגם נתייעצתי עם הרב התמים ר' אברהם אלי' פלאטקין[13] אם עתה להתעסק להגר לפולין. ובאנו לקו המשקל ראשון[14], שפולין חרבה, החורבן על כל פנה, והנכרים דפולין רשעים גדולים, וצריך לחכות עד אשר יתייסד ממשלה חזקה.

רבים הלכו בעצה שאין דעת כ"ק אדמו"ר נוחה שנעזוב את רוסיא, ולא יהי' מי שימסור נפשו עבור יהדות. דעתי הי' שאין כן דעת כ"ק, שבשנת פ"ט, בהיות כ"ק אדמו"ר הריי"צ נבג"מ זיע"א בארה"ב, ביקש כ"ק את ממשלת ארה"ב שיותן לעשרה משפחות רשות הכניסה[15], וחותני הרב התמים ר' אהרן תומארקין וגם משפחתי ועוד הכניסו בבקשה, אבל לא קיבל תשובה.

אשה צדקנית. הרבנית רחל תומרקין עם ארבע בנותיה: קיילא חיטריק, שרה שימנביץ', חיה כהן ורבקה גורביץ'

בסוף קיץ תש"ד התחילו ועד החינוך הממשלתי לדרוש בכל בית אם יש ילדים בני שש ויותר, שיכתבו באחד מבתי הלימוד, והוכרחתי לעקור מדירתי הנוכחי למקום אחר. בני צבי הירש למד בישיבת תומכי־תמימים, ובנותי אצל מלמד, וגם סייעו במלאכת הטווי'. וב"ה פרנסה שלח הקב"ה, וגם עזרתי למשפחות.

הגיס ר' מאיר תומרקין ומשפחתו הי"ד ומרת רחל תומרקין ע"ה

בחורף תש"ה קיבלו האשכנזים הנאצים מחיל הקאמוניסטן מכה גדולה. גיסי מאיר הי' בחיל הצבא וכתב מכתבים, וכתב שהוא נמצא עתה בחורף בפשעמיש[16], ורודפים אחר הנאצים.

קודם הפסח קיבלתי מכתב מה"אשטאב" שנהרג י"א ניסן, חודש קודם גמר המלחמה. ואודות משפחתו נודע שבהיות הנאציס בקיסלאוואד[17] נהרגו כל משפחת לאייוענט, ובתוכם זוגתו וחמשה ילדיו. הי"ד.

בקיץ תש"ה נחלתה חמותי, רחל תומארקין, במחלת הסרטן בקיבה, וסבלה מכאבים גדולים מסוף הקיץ עד אחר חה"פ תש"ו, ושבקה חיים לכל חי כ"ה ניסן תש"ו.

11. כלומר: להינשא בנישואין פיקטיביים עם בחור פולני.

12. כלומר: מסויימים.

13. אחותיו – ראה "תשורה" משמחת משפחות לייט־רובשקין (טבת תשס"ג) ע' 6 ואילך.

14. שילוב המושגים "קו המשקל" עם "מושכל ראשון".

15. רשימה כזו משנת תרצ"ה מופיעה באגרות קודש אדמו"ר מוהריי"צ ח"ג ע' שעה.

16. עיר בפולין, מעבר לגבול עם רוסיה.

17. קיסלבודסק, עיר באזור הקווקז שבה התגוררה משפחת ר' מאיר תומרקין (ראה גם "תולדות חב"ד ברוסיה הסובייטית" ע' רכא).

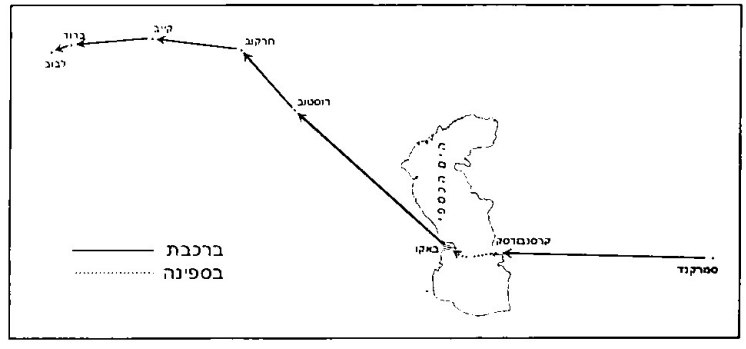
פרק כה • תש״ו-ח

יציאת רוסיה

מסמרקנד לרוסטוב

אחר חה״פ תש״ו נקראו כל אלה שהגישו ניירות ושטרות שהם מפולין, שיבואו למקום המיועד לקבל ניירות המעידות שהם מפולין, שיש להם היכולת להגר לפולין. וקבלתי אני ומשפחתי היתר הכניסה לפולין, וכן גיסי שלמה וגיסי צמח ומשפחתם. הם נסעו ב׳עשאלאן׳ עבור פליטי פולין, ואני ומשפחתי נסענו ע״י מרכבת הקיטור. היו לנו מקומות עבור כל אחד.

ה״מארשרוט״[1] הי׳ לנסוע סמרקנד־קראסנאוואדסק[2], ומשם ע״י אניית הקיטור על ים הכספי לבאקו, ולש״ק נגיע ללבוב (לעמבערג). בבאקו גרה דודתי, אחות אבי, ואחותי הצעירה עם משפחתה.

בדרך החוצה. מסלול הנסיעה מסמרקנד ללבוב

אבל כל דבר יש לה השגחה פרטית. מרכבת הקיטור שרכה לה מיום ג׳ עד שבת קדש, ומוכרחים היינו לשבות ש״ק בקראסנאוואדסק, ולא הי׳ שם מנין, כי אם יהודים אחדים. למחרת ש״ק לעת ערב נגעה ספינה לבאקו, ולפני זריחת השמש הגענו לבאקו, ודודתי ואחותי שמחו מביאתנו שלום.

למחרתו נסענו במרכבת הקיטור לראסטאוו, והגענו לראסטאוו ערב ש״ק. דרך נסיעה רגילה של עשרים שעה, או אפילו פחות, נסענו יותר מארבעה ימים.

נר תמיד ברוסטוב

בראסטאוו פגש אותנו בביהכנ״ס ״סאלדאטסקע שול״[3] ר׳ יונה איידעלקאפ. ולהיות שאין לו דירה מורווחת, הסכימו שאני ובני צבי הירש ישבתו אצלו, וזוגתי הרבנית עם משפחתי יתארחו בבית כ״ק אדמו״ר נבג״מ זיע״א, שנשארה שלימה אף שסביבה הי׳ תורבן בעת המלחמה, ושם גרו משפחת שמואל מענדיל האלפערין ומשפחת המשרת מ״מ קאנטאר.

ביום א׳ הלכתי עם ר׳ יונה איידעלקאפ לנהר דאן, וטבלנו בה, ונסענו ע״י ״טראמוויי״[4] לאהל כ״ק אדמו״ר הרש״ב נבג״מ זיע״א.

ראיתי שאין שם נר־תמיד. אמרו, שבאמת בגדר סביב הקבר יש חלל לעמידת נר־תמיד, אבל שקצים נכרים עוברים דרך החומה ומכבים את הנר.

אחרי אמירת ״מענה לשון״ הלכנו לבית הטהרה, ואמרתי להם: היות שיש להם כלים למלא ״קעראסין״, היינו מנורה, ותהי׳ עומדת בבית הטהרה שיש בה שני חדרים. ואינו צריך דוקא שתעמוד על הקבר ממש, גם

1. =מסלול הנסיעה המתוכנן.

2. עיר בטורקמניסטאן לחוף הים הכספי, נקראת היום טורקמנבאשי.

3. =בית־הכנסת של החיילים.

4. =חשמלית עירונית.

בליובאוויטש לא עמד הנר תמיד על הקבר, כ"א באכסדרה שלפני הכניסה לביהכ"נ. וצריך רק איש שיהי' אחראי למלא "קעראסין". גם נתתי להם 50 רו'כ, וזה יספיק יותר משנה לקנות "קעראסין". ואברך אחד, שהי' מהחברא קדישא, קבל עליו שהוא יהי' האחראי.

מרוסטוב ללבוב

ביום א' נסענו לחארקאוו, ורק למחרתו ביום בשעה 8 הגענו לחארקאוו, והלכנו אני ובני צבי הירש לבית ר' שמואל כצמאן והתפללנו שמה.

[סיפר לי התמים יעקב שפערלין, שהוא הי' בחארקאוו חדש ימים אחרי נסיעתי, והי' בבית ר"ש כצמאן. ואמרו לו, שלמחרתו נקרא לג.פ.או. ושאלו אותו מה עשה אצלך יהודא חיטריק. ואמר שלא הי' בבית, הוא הי' בבית חרושת לעבודה, עבודתו ערכית ספרי חשבונות, ולא ראה אותי, ואינו יודע למה באתי ולאן אני נוסע.]

מחארקאוו נסענו קרוב לשבעה ימים – דרך קיוב, בראד ועוד – עד שבאנו ערב שבועות ללעמבערג. הנסיעה ארכה מל'ג בעומר עד חג השבועות, היינו שבעה עשר יום.

בלעמבערג סרנו לביהכנ"ס, ופגשנו איש חשוב, כינוי משפחתו שאטלאנד, שהי' מכירי מסמרקנד, ששחטתי עבורו עופות לכבוד ש'ק, ואמר: סכנה גדולה אם תתראה פה בביהכ"נ. ושלח איש אחד שישכור לנו דירה עד אחר יו"ט.

חציית הגבול לפולין

אחר יו"ט קנינו כרטיס עד פשעמיש.

כאשר ישבנו במרכבה, עבר משמרת הגבול של רוסיא, וראה את סמכות השטרות שלנו, ואמר שהכל בסדר. אבל כל אחד ימסור לו שטרות כסף של רוסיא, והוא ימסור אותם לבאנק בחילוף עם שטרי כסף פולין, וילך מי שהוא מהבחורים ויביא החילוף.

עבר חצי שעה, ולא בא לא הבחור ולא כסף פולין. משכתי בפעמון הרכבת[5], ועמדה ממש על הגבול בין רוסיא ופולין. ויאמר ה"אפיצער" של רוסיא: מוכרחים אתם לעמוד על הגבול, ומשמרת הגבול תשמור אתכם, עד שתבוא איזו שהיא מרכבת ותסעו ישר לפולין.

וזה הי' לטובה מן השמים: אם היינו באים לפשעמיש[6], שם היו בודקים אותנו מאין אנו, ואם הדרכון שלנו כשר כדבעי. באנו בלילה לפשעמיש, ובבית־הנתיבות לא היו אלו שבודקים.

מפשעמיש לפראג

בבית־הנתיבות פגשנו אחד שחניכתו יאראסלאוויטש, שידעתי אותו שהוא סוחר טוב, שקנה אצלי כל מה שנעבד במשך שבוע. ואמר: טוב שראיתי אתכם. והלך לדרוש אצל ראש בית־הנתיבות אם יש איזה מרכבת ללאדזש או לעיר אחרת, ויאמר לו שיש מרכבת שתיסע לקראקא.

באנו לקראקא לבית־הנתיבות, ופגשנו שם בחורים שידעו אותנו מרוסיא, מעיר סמרקנד. ויאמרו לנו שפה קראקא סבלו בשבועות פאגראם, וסכנה להיות פה.

בני הרעבעצין מגריווא יעצו לנו שנסע לעיר לאדזש. יש שם קיבוץ גדול של יהודים, גם ה"דזאינט" מסייע עד אשר באים להתיישבות. ובאשר דמי נסיעה ללאדזש – אגודת־ישראל תסייע לכם. לנו לא הי' שום כסף, שלקח האפיצער בלעמבערג כל מה שהי' בידינו. ובעוד שעה קנו עבורנו כרטיסי נסיעה עד לאדזש.

בבואנו לשם ראינו קהל גדול מאנשי פולין ומארצות שונות, וגם מנין תמימים, מהם ר' יעקב ואחיו ליפסקאר[7]. אך דא עקא: דירה קשה למצוא, וגם הליכה ברחוב – רק מקום מצומצם, אצל בית מדרש קטן וחצר ומקוה. בזוחק גדול הייתי אצל ר' לייבל

---

5. כנראה במטרה לעצור את הרכבת, לרדת ממנה ולברר מה עלה בגורל הכסף.

6. ביום, כמתוכנן.

7. אחדותיהם – ראה "ספר התמימים" ע' קסט.

ליפסקאר, כן במשך שתי שבועות, עד אשר בא ר' ישראל פארעצקי[8] דזייקאבסאן[9], ופעל אצל אגודת־ישראל שיעבירו אותנו לטשעחאסלאוואקיא, סמוך לעיר פראג.

מברק מהרבי: סע לאנטוורפן

בהיותי בפראג קרבו אלי אברכים אחדים, כמו חתן גראדעצקי, ואמר: יש עתה עת נכונה לקבל וויזא לנסוע לארה"ב. יש כאן "אמבאסאדאר"[10] מארה"ב, יהודי טוב, ויש בידינו להשיג ניירות טובות לנסוע תומ"י, בלי שום טרדות שונות, כמשחל שערה מחלב[11].

אמרתי לו: הנני עתה חוץ לרוסיא, אכתוב מכתב לכ"ק, ומה שיצוה עלי אעשה. ובכן כתבתי לכ"ק שיש בידי לנסוע לארה"ב, ובעוד שבוע קבלתי טעלעגראמא לנסוע לאנטווערפן.

שמעתי שיש מאגודת ישראל שנותן ויזות, והלכתי עם ר' חיים כהנאוו[12] לראות את האיש, ואמר שאין בידו וויזות לבעלגיע, כי אם לפאריז. אבל צריך לשלם עבור כל וויזא לפי נפשות ח"י דאלערס ארה"ב, ואנו שתי משפחות, ולרש אין כל. ושאלתי אותו אם יתן על דעת כ"ק אדמו"ר, ואמר: כן! בכל הכבוד.

הלכנו אני וכהנאוו לדזאינט, ופעלנו שיותן לנו כרטיס־מסע לפאריז.

8. שם משפחתו המקורי של ר' ישראל דז"יקובסון.

9. על ביקורו ראה בארכות בספר "תולדות חב"ד ברוסיא הסובייטית" ע' ת ואילך.

10. =שגריר.

11. ראה ברכות ח, א. מו"ק כח, א.

12. הרה"ח ר' חיים אשר כהנוב. אודותיו – ראה "תולדות חב"ד ברוסיא הסובייטית" ע' תלז.

חניה בפאריז

בבית הנתיבות בפאריז קבלו אותנו האנשים מאגודת ישראל.

בעמדי בבית־הנתיבות בפאריז, קרב אלי התמים ר' מיכאל ליפסקאר[13], ואומר לי שהרב ר' שניאור זלמן שניאורסאהן[14] שלח אותו לומר לי שיש לו מקום עבורי ועבור משפחתי יחיו, ולמה תעמוד בחוץ.

למה תעמוד בחוץ. הרה"ח ר' שניאור זלמן שניאורסאהן

באתי לחברי הרב רש"ז, ושמח לראות אותי ובני ביתי יחיו. ואמר: איך עלה על דעתך לחפש מקום לנוח, כל ביתי פנוי לפניך. ובכן נשארנו, היינו כל בני ביתי, אצל הרש"ז שניאורסאהן, ראשית לימים הנוראים.

אחר יוהכ"פ אמרתי לחברי הרש"ז: היות שכ"ק שלח אותי למדינת בעלגיע, ודרוש וויזא לבוא לבעלגיע. ויאמר הרש"ז: המזכירה שלי או העורך דין שלי יתקן. יעלה זאת סכום של שלשה מאות פראנק, ואני אשלם מכיסי.

שליחות באנטוורפן

אחרי חג הסוכות השגתי ע"י עורך דין ("לאיער") רשיון כניסה למדינת בעלגיע, וגם נתן לי כתובת בעיר אנטווערפן, לשמואל מאיר זילבערשטיין.

כשהגעתי לבעלגיע לא הי' בכיסי אף פרוטה של מטבע של בעלגיע. ובירידתי לרחוב ראיתי איש חסיד, וביקשתי אותו שילוה לי סכום נסיעה עבורי ומשפחתי ע"י המרכבה העירונית לבית שמואל מאיר זילבערשטיין.

13. לימים שליח במרוקו.

14. מרעפקא (להבדיל מהרש"ז שניאורסאהן מלודז'), שהתגורר שנים רבות בפאריז ועסק שם בעסקנות ציבורית. לימים נעשה מחותנו של המחבר.

למחרתו ראיתי את הרב מנאראל[15] יחי', וסיפרתי לו שהייתי בבית הקהל, ושרשמו אותי ואת משפחתי, ואקבל סכום עשרים דאלאר לחודש. אבל לקבל הסכום תור גדול, ואנשים שאינם מהוגנים עומדים בתור. ואמר לי הרב דנאראל: אין צריך לעמוד. אכתוב אותך בתוך הרבנים הפליטים, ותקבל על ידי הסכום.

הסתדרתי עם דירה, והתחלתי לבקש ידידים. ראשית כל ערכתי בביתי התוועדות בי"ט כסלו. ברובם חסידי רוזין, ונגנו נגוני רוזין, וישבו שעות אחדות. סיפרתי סיפורים מכ"ק הרוזינער, ואודות קשרי ידידות שהי' בין כ"ק הרוזינער עם כ"ק אדמו"ר הצ"צ. וסיפרתי אודות שאסרו כ"ק אדמו"ר הזקן בתפיסה, ואודות המלשינות של המתנגדים, ואח"כ בי"ט כסלו יצא כ"ק אדה"ז לחירות מהתפיסה.

כתבתי מכתב לכ"ק אדמו"ר הריי"צ זצוקללה"ה, שאין מצוי פה עבודת שליחות. יש להם ת"ת, הן לנערים עד אחר בר־מצוה, לגמרא יש ישיבה, וכן לנערות בית־שרה, ואין חסר להם כלום. ופרנסה אין לי. וקבלתי מכתב מכ"ק אדמו"ר ז"ל[16] שזהו רק נסיון, במשך הימים יעבור הנסיון.

אחרי י"ט כסלו יעצתי להידידים שלי שדרוש ללמוד דא"ח. אף שאין אתם רגילים בלימוד זה, צריך להתרגל בלשון והענין. רובם אמרו שכל היום הם עסוקים בצענטער היהלומים, ובאים לתפלת מנחה ומעריב. ואמרתי להם שרק חצי שעה נלמוד, וכאשר יתארך היום – בימי הקיץ – כל אחד בא לבית הכנסת אחר שכבר מצא מנוחה לנפשו[17].

גם אחדים מיוצאי פולין בקשו אותי, אף שבניהם לומדים ב"יגדיל תורה", ויש להם עת אחר הלימוד, שאלמוד עמהם שעות אחדות, והסכמתי על זה. אבותיהם של התלמידים והתלמידים נהנו, וכל אחד שילם לפי כיסו. לא קצבתי שום סכום. ובכן הרבו תלמידים שבקשו שאלמוד עמהם.

אין צורך לעמוד בתור. הגה"צ רבי חיים יחיאל מאיר שפירא מנארול

גם היו בחורים שלא ידעו רק להתפלל, מפני שבזמן המלחמה לא למדו. אבותיהם בקשו שאלמד עמהם ולהדריך אותם. יש שעד היום יש לי קשר עמהם, וגם עתה שעברו משך חמישים שנה, מקושרים להשלוחים בעירם.

בעיר הבירה של בעלגיע הי' איש שעסק בשם אגודת ישראל, והי' אצלם בית שבו היו לערך חמשה עשר תלמידים, בחורים בני שמונה עשר־עשרים שנה. הצעתי לפניהם שאבוא אני והרב חייקין[18], שהי' עמי בחברותא, ונתוועד עמהם, והם הסכימו בכל לבם.

נסיעה להולנד

כ"ק אדמו"ר זיכה אותי בשליחות לנסוע למדינת האלאנד, אם יש אפשרות עוד לעסוק על דבר הילדים הנמצאים בידי הגוים, ובכלל אודות רבנים ושו"בים[19].

15. הגה"צ רבי חיים יחיאל מאיר שפירא מנארול, לימים בניו־יורק ובאה"ק.

16. נדפס באגרות קודש אדמו"ר מוהריי"צ ח"ט ע' קעח.

17. ואז יוכלו להגדיל את זמן הלימוד.

18. הרה"ח ר' מאיר חיים חייקין, שהתלווה למחבר בשליחותו. אודותיו – ראה "ספר התמימים" ע' קמט.

19. מכתב זה נדפס באגרות קודש שם ע' שנ

נסעתי לאמסטרדם ודיברתי עם הרבנים, ואמרו שאין הם יודעים ומתעסקים בעסק זה. יש עורך דין המתעסק בזה, ועד אשר יבוא, בעוד שלשה ימים, יסביר לי כל הענין.

בבוא העורך־דין הסביר לי, שהממשלה של האלאנד אסרה איסור על המשתדלים בזה, ויש להם – היינו תחת ועד היהודים דהעיר – לערך חמשה מאות ילדים, רובם תחת יד הציונים כלליים, ומעט ביד המזרחים, ומעט מן המעט תחת יד אגודת ישראל.

וכתבתי מכתב מכל הפרטים לכ"ק אדמו"ר ז"ל, וענה לי שמסר הכל ליד חתנו כ"ק הרממ"ש[20].

20. על המשך הפעילות בנושא זה – ראה "הצלת ילדי ישראל שהוחבאו בהולנד בימי המלחמה" (תשס"ז).

השלמה

בנקודה זו – שנת תש"ז – מסתיימת רשימת זכרונותיו של המחבר, אותה רשם בכתב־ידו בשנותיו האחרונות, אך לא עלה בידו להשלימה.

להלן תיאור המשך תולדות חייו בקצרה, כפי שנרשם על־ידי בניו יבלחט"א:

המשך הפעולות בבלגיה

בחודש כסלו תש"ח ביקש כ"ק אדמו"ר זי"ע מהמחבר דיווח על מצב החינוך "במקומות שהשפעתו מגעת או יכולה שתגיע", וכן הציע שיקח על עצמו את תפקיד הפצת ומכירת ספרי קה"ת בבלגיה[1].

בהמשך אותה שנה פרש בפני כ"ק אדמו"ר זי"ע את התלבטותו אם לעסוק גם בלימוד צעירים הנמצאים תחת חסות "אגודת ישראל", ועל כך השיב לו הרבי: "אינו מבאר מפני מה תגרע השפעתו על תלמידיו עתה, אם יקח חלק גם בחינוך הצעירים שתח"י האגודה. ולפענ"ד, הרי אדרבה"[2].

מנהל רוחני של הישיבה במונטריאול

זמן לא רב לאחר־מכן, בשנת תש"ט, היגר למונטריאול שבקנדה, ומונה על־ידי אדמו"ר מוהריי"צ למנהלה הרוחני של ישיבת תומכי־תמימים בעיר.

על כך כתב לו כ"ק אדמו"ר הריי"צ:

"במענה על מכתבו מכ"ב אלול העבר, התענגתי לדעת כי נכנס כבר לעבודת הקדש בתור מנהל רוחני של תומכי תמימים ליובאוויטש בעי"ת מאנטרעאל יע"א, יתן השי"ת שתהי' בהצלחה מרובה.

ודאי הוא כי צריכים להדריך את התלמידים יחיו בדרך החסידות, אבל בהתחשב עם מצבם הנוכחי, צריכים לסדר אשר לבד לימוד התניא יקבעו עבורם גם הלימוד של שער השלישי משערי תשובה, וילמדו זאת בשעות אשר בהן החובה על כל התלמידים להמצא בהישיבה"[3].

במשך חצי יובל שנים – משנת תש"י עד שנת תשל"ה – שימש כמחנך בישיבת תומכי־תמימים במונטריאול. תלמידיו מתקופה זו מעידים על שיעורים מיוחדים, המשלבים לימד גמרא והלכה לצד סיפורי חסידים מרתקים.

"כתלמידים, נהנינו במיוחד מההתוועדויות אתו", מעיד אחד מתלמידיו בתקופת מונטריאול. "כשהוא סיפר על חיי החסידים בדורות קודמים – הסיפור היה חי מול עינינו".

בתקופה זו היו לו כמה שיעורים קבועים בבית־הכנסת, בעיקר בחסידות ובהלכה.

התקשרותו אל כ"ק אדמו"ר זי"ע

לאחר הסתלותו של אדמו"ר מוהריי"צ התקשר בלב ונפש לכ"ק רבנו זי"ע, ואף נמנה על המשלחת שהגישה לרבי את כתב ההתקשרות עליו חתמו חסידי חב"ד במונטריאול. הוא אף הוסיף ואיחל לרבי באופן אישי "שכל מה שלא הספיק להיפעל על־ידי הרבי הריי"צ ייפעל על־ידי הרבי", והיה ניכר שהרבי נהנה מהברכה.

פעם סיפר, שלאחר שהרבי אמר את המאמר הראשון, ביו"ד שבט תשי"א, אמר לרבי "דער מאמר האָט דערנומען" (כלומר: המאמר "תפס" את החסידים). הוא הוסיף וביקש לברך את הרבי, והרבי הורה לו לומר "לחיים".

---

1. אגרות קודש כ"ק אדמו"ר זי"ע ח"ב ע' רעח ואילך (נדפס לעיל ע' 34).

2. אגרות קודש חכ"א ע' פא (נדפס לעיל ע' 35).

3. אגרות קודש אדמו"ר מוהריי"צ ח"י ע' רנה ואילך (נדפס לעיל ע' 28).

תקופת מגוריו בקראון-הייטס

בשנת תשמ"ג, לאחר פטירת רעייתו הרבנית מרת קיילא ע"ה, עבר להתגורר בקראון־הייטס – שכונת המלך.

סדר יומו היה רק תורה וחסידות – משעת קימתו, בטרם זרחה החמה, ועד עלותו על משכבו. קודם תפילת שחרית היה לומד חסידות במשך שעתיים, ולאחר־מכן היה מתפלל באריכות. מעבר ללימוד המעמיק בשעות הבוקר, הקדיש שעות נוספות לשיעוריו הקבועים – "תורה אור", "ליקוטי תורה", וספרי חסידות רבים.

כשייסד הרבי את תקנת לימוד הרמב"ם היומי, שאל היכן יוכל למצוא זמן ללימוד זה... אך מובן שכחסיד עסק מאז בלימוד הרמב"ם היומי בלהט ובחיות, עם מפרשים.

סדר יומו בשבת־קודש היה מופלא: הוא היה קם לפנות בוקר, ובמשך שעות ארוכות למד חסידות, ולאחר־מכן החל להתפלל באריכות, לעיתים עד שלוש אחר הצהריים. או אז היה יושב להתוועד.

החברותא הנצחית. עם הרה"ח ר' מאיר איטקין

אחד המחזות המיוחדים שראו באי 770 בשנים האחרונות היה שיעורו הקבוע של המחבר, בצוותא עם החברותא הרה"ח ר' מאיר איטקין ז"ל. רבים היו עומדים מול השניים, שלמדו בהתמדה, מבלי שים לב למהומה הגדולה שמסביב.

באותן שנים הוציא לאור – בעידודו הישיר של הרבי – את זכרונותיו העשירים בסדרת "רשימות דברים", שממנה צמח הספר שלפנינו, וכן בספר "משולחן השבת של אבא" שיצא לאור במספר שפות.

אריכות ימיו ופטירתו

הקב"ה בירכו באריכות ימים, וזיכהו לראות ארבעה דורות מצאצאיו – בנים, נכדים, נינים ובני־נינים – ההולכים בדרכו.

גם לאחר שעבר את גיל מאה לא שינה במאומה את סדר יומו, והמשיך ללכת רגלי לבית־הכנסת כדי להתפלל במנין, על־אף שהתקשה בהליכה. הוא אף הקפיד לקחת בעצמו את שקית הטלית והתפילין לבית־הכנסת, ולהחזירה בעצמו הביתה.

ביחס לכך אמר: "בכל יום, כשאני מתעורר ונוכח לדעת שאני עדיין כאן – אומר אני 'מודה אני', ומודה לקב"ה על כך שנתן לי יום נוסף להתפלל וללמוד".

הוא השרה סביבו אווירה חמימה, דיבר בנועם ובשלווה, הקפיד על סדר, ולא הסתיר את חוש ההומור שלו. "מאה השנים הראשונות שלי היו קלות יותר", התבטא פעם בבדיחות הדעת. "כשאדם נעשה מבוגר – לפתע אנשים מתחילים לדבר בשקט, והאותיות בספרים מתקטנות..."

הרה"ח ר' יהודה חיטריק ז"ל נפטר אור ליום ד', י"ז שבט ה'תשס"ו, בהיותו בן למעלה ממאה ושש שנים. בהלווייתו, שעברה ליד בית־חיינו 770, השתתפו המוני אנ"ש והתמימים. נטמן בחלקת אגודת חסידי חב"ד בבית החיים מונטיפיורי שבניו־יורק, בסמוך לאהלם הקדוש של רבותיו, כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע וכ"ק אדמו"ר זי"ע.

הותיר אחריו שני בנים ושתי בנות: בנו בכורו הרה"ח ר' צבי הירש, בנותיו הרבנית חיה ליברמן והרבנית שיינדל שניאורסאהן, בנו הרה"ח ר' אהרן, וכן נכדים, נינים ובני נינים רבים.

זכותו יגן עלינו.

מפתח שמות

אבא (מצ'אשניק) 255
אביגדור (המלשין) 92
אביי 93, 99, 128
אברהם (אבינו) 212
אברהם (ד"ר) 57, 72, 203
אברהם (המלמד מליאדי) 416
אברהם (הרופא מריגא) 72
אברהם (ר' אברהם המלאך) 62, 63, 71, 72, 76, 109, 203, 204, 205, 206, 218
אברהם אבינו 70, 71, 99, 101, 145, 180, 302
אברהם זלמן (תלמיד בליובאוויטש) 334
אברהם יהושע העשל (הרה"צ מאפטא) 211, 221, 222, 223
אברמסון, מנחם מענדל ליב 189
אדל (בת הבעש"ט) 41, 42, 197
אהרונוב, זליג 292
אהרן (אבי משפחת תומרקין) 419
אהרן (הרה"צ מקרלין) 58, 65, 66, 104, 199
אהרן הכהן 59
אובארוב (שר ההשכלה) 130
אוטבסקי, יעקב (מברונסקי) 281
אוטבסקי, יעקב (מחרקוב) 281, 282
אוסטרובנר, מרדכי 404
אוסטרובסקי (מסענצי) 393
אורנשטיין, יעקב (בעל "ישועות יעקב") 226
אזולאי, חיים יוסף דוד (החיד"א) 428
אחאב מלך ישראל 153
אחיה השילוני 42
אחשורוש 251
אטינגא, ברוך מרדכי (מבוברויסק) 66, 75
איבזובסקי (צייר) 454
איטסון, יצחק גרשון 294
איטקין, חיים ליב 410
איטקין, שלמה 410, 412, 413
אייבשיץ, יהונתן 42
איידלין, זלמן 348
איידלין, מאיר 348
איידלין, מנחם מענדל 348
איידלקופ, יונה 457, 474
אייזנשטט, אברהם צבי הירש (בעל "פתחי תשובה") 420, 421
אייזנשטט, בנימין 421
אייזנשטט, יעקב 420
אייזנשטט, מאיר (בעל "פנים מאירות") 420
אייזנשטט, מיכאל (מקלצק) 420
אלטהויז, אליהו חיים 167, 189, 190, 192, 193
אלטהויז, פינחס 168
אלטר (מוויעטקא) 278
אלטשולר, מאיר 432
אלטשולר, נח 89, 207
אלטשולר, שלום שכנא 89, 124, 207, 232
אליהו (חתן אדה"ז) 246
אליהו (מפינסק) 420
אליהו הנביא 47, 48, 237, 272
אלימלך (הרה"צ מליז'נסק) 211, 212, 215
אלינסון, מרדכי 162, 276, 277, 432, 434, 436, 437, 439, 442
אליעזר (גיס אדה"ז) 74
אליעזר (לייזקע דער קרומער) 237
אלכסיי (עגלון הבעש"ט) 48
אלכסנדר הראשון (הקיסר) 93
אלכסנדרוב, אהרן 146, 246
אלכסנדרוב, חיה שרה (בת אדהאמ"צ) 146, 246
אלכסנדרוב, משה 243, 246
אלעזר (רבי אלעזר) 274
אלפרוביץ, חיים משה 381
אלשיך, משה 301, 302
אסטולין, זלמן ליב 127, 134, 172, 189, 191
אסטרין, יהודה ליב 122
אסתרמן, שמואל גרונם 43, 57, 58, 59, 60, 62, 65, 67, 70, 71, 73, 74, 80, 83, 97, 104, 105, 108, 115, 117, 131, 134, 135, 140, 142, 144, 149, 167, 173, 175, 206, 218, 223, 228, 229, 240, 242, 244, 252, 253, 254, 256, 257, 260, 261, 262, 264, 265, 266, 268, 269, 270, 271, 283, 286, 313, 316, 332, 335, 336, 337, 338, 348, 349, 350, 355, 359, 360, 361, 366, 368, 397, 472
אקסלרוד, מנחם מענדל 182, 275
אקסלרוד, משה 275, 304, 463
אקסלרוד, נפתלי הרץ 182, 275
ארונין, יהודה 254, 318
אריה ליב (הסבא משפולי) 107, 217, 222
אריה ליב (הרה"צ ר' ליב שרה'ס) 70, 81, 215, 216
אריסטו 269
ארלוזורוב, יחזקאל 162, 428, 429
ארקוביץ', אשר 166
ארש, יהושע 279, 298, 332, 333, 346, 351, 360, 364, 374, 428
אשר (הרה"צ מסטולין) 104
אשרוב, נח 427, 432
אשרוב, שלמה יצחק 427, 428
באבין, ליב 334
באנק, אידל 378, 379, 382
בהר"ד, יצחק אייזיק (מוויטבסק) 94, 234, 235
בוטמן, שניאור זלמן 278
בוראס (האשה) 276
בוראס (העסקן מחרקוב) 384, 429
בזפלוב, יעקב מרדכי 410
ביחובסקי, חיים אליעזר 60

ביליס, מנחם מענדל 179, 344
ביינינסון, משה יצחק 213, 320, 321, 322
ביק, אברהם 163, 164
בירך, אברהם 84, 232
בירך, נחמיה ..... ראה גינזבורג, נחמיה
בירמן (גביר בחרקוב) 436
בלאנק, דובער 318, 364
בלוב (שו"ב בצ'רניגוב) 252
בלך (פרופ') 151
בלוכמן, פרידריך 151
בלומנפלד (מליטא) 429
בליניצקי, ישראל נח 123, 221, 230, 295, 296, 397, 468, 472
בלינסון, משה אליעזר 419
בלינר, מיכאל (דער אלטער) 263, 264, 265, 337
בלנטר, יעקב אייזיק 396
בלפור, ארתור ג'יימס (הלורד) 180
בן זמרא, דוד (הרדב"ז) 356
בנט, מרדכי 214, 215
בנימין (קלעצקער) 86, 97, 115, 235, 236, 237, 419, 421
בעראזא, חיים 328, 329
בצלאל (מאזאריטש) 125
ברוך (אבי אדה"ז) 198
ברוך (הרה"צ ממז'בוז') 60, 90
ברוך, יהושע אייזיק 460
ברוק, חיים שאול 241, 243, 245
בריינין, אברהם 167
ברכין (בן הרב מחרקוב) 429
ברכין, אורי 428, 429
ברלין, נפתלי צבי יהודה (הנצי"ב) 429
ברמן, יוסף הלל 277, 459
ברסט, שמואל 406, 416
גולדין, יצחק 160, 290
גולדשטיין, ברוך 278
גולובנצ'יץ, אברהם יעקב 242, 307
גולובנצ'יץ, ישראל חיים 364
גולובנצ'יץ, שלמה חיים 242
גוסינסקי, נח 387
גור, צבי 383
גוראריה, דוד 335
גוראריה, חנה 406, 407
גוראריה, טאפצא 295
גוראריה, יחיאל צבי 257, 295, 338, 385, 386, 409
גוראריה, משה 297, 437
גוראריה, משה יהושע 229, 262, 335
גוראריה, נתן 409
גוראריה, רמ"מ 165
גוראריה, שמואל (מחאראל) 335
גוראריה, שמואל (מקרמנצ'וג) 165, 166, 181, 186, 187, 261, 335, 366, 388, 395, 402, 403, 404, 436
גוראריה, שמריה (הרש"ג) 190, 406, 407, 408, 409, 411
גורביץ', ברוך אשר 315
גורביץ', דוד 330
גורביץ', יצחק ..... ראה הורביץ, יצחק
גורביץ', ישראל אהרן 315
גורביץ', כתריאל 324, 364, 376, 377
גורביץ', צבי הירש 315
גורביץ', צמח 299, 315, 371, 446, 462, 463, 464, 465, 474
גורדון, יוחנן 315
גורודצקי, שמחה 273
גורליק, נחום 405, 406
גורקוב, יעקב 447
גורקוב, ישראל 299
גורקוב, מאיר 287, 299, 438, 462, 463, 464, 465
גורקי, מקסים 458
גיטלין, שמואל 456, 457
גיטלמן (מחרקוב) 470
גיטעלע (הרבנית אשת ר' אברהם המלאך) 204, 205, 206
גינזבורג, משה ליב 355
גינזבורג, נחמיה (מדוברובנה) ... 84, 109, 123, 232, 233, 419
גלושקוב, אברהם 427
גלושקוב, יוסף דוד 427
גלפרין, אברהם 407
גלפרין, שמואל 407
גנזבורג, יוסף 394, 467
גנזבורג, מנחם מענדל הלל 394
גנסין, אורי צבי נטע 279, 280, 295, 298, 299, 305
גרדיה, אהרן (ד"ר) 57
גרוסבוים, דובער 193
גרוסבוים, מרדכי ליב 372, 373
גרוסביין, דובער 193
גרוסמן, אשר 349, 352
גריגורייב, ניקיפור 389
גרינגלאס, מנחם זאב 169, 176, 177, 179, 184, 261, 284, 357
גרינפרס, יחזקאל 340, 451
גרליק, אברהם 162
גרליק, אלעזר 279
גרליק, יצחק 334
גרליק, ירוחם 162, 388
גרשון דובער (מפאהאר) 248, 257, 258, 259, 261, 286, 296, 337
דאווזיק, דובער 183, 184
דבורה לאה (בת אדה"ז) 89
דבורקין, זלמן שמעון 407, 409
דובוב, יצחק 323
דובוב, פסח 323
דובין, מרדכי 437, 438
דובער (המגיד ממעזריטש) 42, 57, 59, 60, 62–69, 70, 71, 72, 73, 74, 77, 86, 90, 109, 117, 169, 188, 199, 203, 204, 205, 206, 208, 211, 212, 214, 218, 222, 270, 356
דובער (הרה"צ מאולנוב) 68
דוברוסקין, חיים זעליק 168
דוברוסקין, שמואל 451
דוד (הרה"צ ר' דוד פורקס) 198

דוד המלך 47, 58, 59, 62
דוד יצחק (המסור) 461, 462, 463, 466
דוכמן, מרדכי יואל 107, 255
דוליצקי (האחים) 347, 378
דז'ייקובסון, ישראל 244, 377, 378, 476
דייטש, הינדא 282
דייטש, חיים יוסף 282
דייטש, יקותיאל (מדוקשיץ) 282
דייטש, מנחם מענדל 282, 428, 444, 445, 446
דיינוש (הנגיד מחרקוב) 429
דיסקין, מענדל 416
דמיחובסקי, אפרים פישל 273
דניקין, אנטון 389, 392, 431
דרויאן (שו"ב בקרמנצ'וג) 123
דרז'אווין (שליח הקיסרית יקטרינה) 78
דרייזין, אברהם (מאיור) 59, 239
הבלין, נחמן 300
הבלין, שלמה זלמן 162, 176, 177, 257, 292, 336, 337, 354, 359, 360, 363, 364
הולודץ (האחים) 255, 256
הומינר, שלום (ר' שלום ר' הלל'ס) 249
הופט, אליהו 469
הופמן, ליב 258, 260
הופשטיין, ישראל (הרה"צ מקוז'ניץ) 210, 219
הורביץ, אליעזר 446, 458
הורביץ, יוסף יוזיל (מנובהרדוק) 230, 285, 402
הורביץ, יעקב יצחק (החוזה מלובלין) 219, 221
הורביץ, יצחק (מתמיד) 44, 46, 53, 55, 60, 90, 135, 137, 157, 202, 216, 222, 230, 239, 246, 250, 261, 271, 279, 283, 284, 285, 299, 300, 315, 338, 340, 352, 371, 388, 390, 400, 401, 444, 445, 446, 447, 448, 458
הורביץ, ישעיה (השל"ה) 197
הורביץ, משולם פייביש (בעל "משנת חכמים") 204
הורביץ, נפתלי (הרה"צ מרופשיץ') 211
הורביץ, פנחס (בעל ה"הפלאה") 68, 214, 215
הורביץ, שבתי (בעל "ווי העמודים") 197
הורביץ, שמואל שמעלקא (הרה"צ מניקלשבורג) 68, 212, 213, 214, 215
הורנשטיין, מנחם מענדל 193
הילביץ, מנחם מענדל 298
הילמן, חיים מאיר 418
הימלשטיין, יחזקאל 323, 333, 351, 364, 368, 397
היצחקי, זלמן משה 230, 369, 373
הלברשטם, חיים (הרה"צ מצאנז) 227, 247
הלפרין, הענדל 468
הלפרין, יחיאל 50, 51, 163, 168, 187, 339, 354, 398, 421, 422
הלפרין, שמואל מנחם מענדל 187, 188, 339, 340, 398, 474
המן 78
הרצוג (הרב מברזינא) 292
הרשמן, דובער 416
וואברייצ'יק, אליהו (אבעלער) 263, 338
וואברייצ'יק, ראובן 263, 338
וואשאווסקי, אריה שלום 461, 462
וויגאן, שמאי 303, 369
וולוסוב, יהושע אליהו 167, 276, 281, 434, 439, 446, 455
וולוסוב, מנחם מענדל 170, 177
וולוסוב, משה אליהו 167
וולוסוב, נחום 125, 235
וולוסוב, שלום 281, 356
וולך-פינקלשטיין, מאיר חנוך ..... ראה ליטבינוב, מקסים
וורמן, אברהם דוד (בעל "אשל אברהם") 179
ויינברג, נתן 445, 446
ויינברג, שמואל (הרה"צ מסלונים) 166
וילהלם (הקיסר) 164, 165, 301
וילנקין, ר"י 125
וילנקין, שניאור זלמן 235
וימפן, אלכסנדר 248
וראנגל, פיוטר 392, 431
זאב וואלף (הרה"צ מז'יטומיר) 66, 67, 77, 106, 107, 198
זאב וואלף (מסענא) 312
זאבין, צבי הירש 461, 462
זובער, יעקב ישראל 378, 379
זוין, שלמה יוסף 41
זוסיא (הרה"צ מאניפולי) 360, 361
זיידנפלד, זנוויל 288, 289
זילברשטיין, שמואל מאיר 476
זיסלין, זלמן אידל 180, 399, 403, 406, 408
זיסלין, שאול דובער 172, 173, 290, 291, 292, 293, 304, 321, 337, 368, 369, 417
זכות, משה (הרמ"ז) 293
זכותא, משה 293
זליקסון, קאפיל 357
זלמן (זעזמער) 80, 87, 113, 114, 235, 236
זלמן (שצערבינער) 303
זלמן שמואל (סוחר קמח מליובאוויטש) 398, 437
זלמנסון, לוי יצחק (חתן הצ'צ) 140
זלצמן, אברהם 428
זלקינד, יצחק 244
זמבא (עו"ד) 279
זמסקי, אברהם יהושע העשיל 460, 461
זסלבסקי, אהרן 246
זקלשנסקי (מחרקוב) 275, 382
זקס, העניא 315
זרחי, דובער 346
זרחי, ישראל חיים 346, 347
חוה (אם ר' ישראל מרוז'ין) 206
חוונסקי (מושל ויטבסק) 115
חיטריק (דודי המחבר) 379
חיטריק, אברהם דובער 313
חיטריק, אהרן 458
חיטריק, ברוך יעקב 313, 314
חיטריק, בת-שבע 314
חיטריק, חיה (אם המחבר) 177, 315, 316, 411, 415

חיטריק, חיה (דודת המחבר) 314
חיטריק, יהודה (סב המחבר) 313, 314
חיטריק, יהודה ליב (מסענא) 312, 313, 314
חיטריק, מנחם מענדל 314
חיטריק, משה (בן הר"ל מסענא) 313
חיטריק, צבי הירש (אבי המחבר) 177, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 323, 324, 325, 348, 374
חיטריק, צבי הירש (בן המחבר) 408, 437, 449, 450, 453, 459, 463, 465, 467, 472, 473, 474, 475
חיטריק, קילא 419, 422, 437, 462, 463, 464, 470, 471, 472, 474
חיטריק, רבקה 408
חיטריק, שמעון 313
חיים ("דער וואלפער") 66, 74
חיים (בעל "באר מים חיים") 221
חיים (מוולוז'ין) 94
חיים אברהם (בן אדה"ז) 76, 119, 231
חיים בער (המשרת) 139, 140, 142
חיים יהודה (אב"ד בוריסוב) 321
חיים שמואל (הפרוש) 271
חיים שמואל (מליובאוויטש) 173, 328
חייקין, חיים 477
חייקין, ישראל 130
חייקין, שמריה 130
חייקין, שניאור זלמן 260, 261
חן, אברהם 232
חן, אלחנן 232
חן, גרשון 427
חן, דוד צבי 239, 252, 256, 275, 277, 423, 432, 460
חן, יוסף 285, 427, 428, 432, 447
חן, מאיר שמחה 161, 237, 274, 366, 432, 440
חן, מנחם מענדל (מחרקוב) 432
חן, מנחם מענדל (מניעז'ין) 167, 432
חן, פרץ 99, 116, 117, 119, 134, 140, 232, 240
חנוביץ', ישראל 286, 421
חנוך העניך (הרה"צ מאלכסנדר) 58
חנין, חיים חייקל 211
חפץ, משה 93, 94, 417
חריטונוב, אהרן 167, 192
חשמוני (מהומיל) 400
טברסקי, דוד (הרה"צ מטאלנא) 223, 224
טברסקי, יעקב ישראל (הרה"צ מטשעורקאס) 90, 91, 232
טברסקי, משה (הרה"צ מקרסטשוב) 223, 224
טרוצקי, לב 380, 387, 388, 389
טריינין, שמואל מיכל 351, 366
יאסנגרודסקי, יהושע 435
יאסנגרודסקי, ליב 435
יארוסלביץ' (סוחר מפשעמיש) 475
יהודה (החסיד) 254
יהודה (הקצב מיאנוביץ') 89, 90
יהודה (מפסטוב) 218
יהודה ליב (אחי אדה"ז) 198
יהודה ליב (הרה"צ ר"ל הכהן) 204
יהודה ליווא (מהר"ל מפראג) 229
יהושע (מהוראדנא) 148
יואל (מאמציסלב) 93
יוחנן (ר' יוחנן בן זכאי) 105
יוחנן (ר' יוחנן הסנדלר) 62
יוכבידין, הלל 305, 465
יוכבידין, חיים 305, 306
יוניק, נפתלי 245
יוסף (אבי ר' ליב שרה'ס) 216
יוסף (דער פעטער יאסעלע) 89, 124, 125, 232, 233
יוסף (הצדיק) 57, 227, 248
יוסף (מלך הכוזרים) 453
יחזקאל (מדרויא) 242, 243
יחיאל (מלמד מליאזני) 83, 84
יחיאל מיכל (הרה"צ מזלוטשוב) 73, 74, 199, 200, 201
יחיאל מיכל (מאפאצק) 238, 239
יעקב (איש תם) 141, 142
יעקב (יעב"ץ) 42
יעקב (מסענא) 312
יעקב (שמש, אבי ר' אהרן מקרלין) 65, 199
יעקב אבינו 57, 92, 131, 227, 248
יעקב זעליג (בלן בליובאוויטש) 181
יעקב יוסף (בעל ה"תולדות") 42, 43, 47, 60, 64, 75, 76, 198
יעקב שמשון (הרה"צ משפיטובקה) 64, 65
יעקבסון, דוד 289, 328, 362, 363
יפה, דובער 170, 280
יפה, ישראל 41
יפה, שמואל יצחק 322
יפה'ן, אברהם 230
יצחק (זעלוואר) 102
יצחק (מדרוהוביטש) 200
יצחק (מיאנוביץ') 238
יצחק אבינו 71
יקותיאל (מליעפלי) 135
יקטרינה (הקיסרית) 78, 255
ישראל (הבעש"ט) 41–61, 62, 63, 64, 65, 68, 75, 86, 94, 99, 117, 135, 150, 197, 198, 199, 203, 230, 248, 291, 356, 396
ישראל (הרה"צ מפולוצק) 76
ישראל (מדוברובנה) 78, 96
ישראל ליב (מז'מבין) 306
ישראל מאיר (החפץ חיים) 320
ישכר דובער (הרה"צ מליובאוויטש) 89, 124, 232
כבש, חיים 387
כהן (עסקן באגודת ישראל) 437
כהן, ברוך שלום 379, 388
כהן, חיה 452
כהן, יונה נחום (אחי הש"ך) 420
כהן, מיכאל יהודה אריה ליב 193, 439, 452, 467
כהן, צדוק 163

כהן, רפאל (מהמבורג) 64, 65
כהן, רפאל (משצ'דרין) 122, 373, 418
כהן, רפאל נחמן 63, 363, 373, 388, 437
כהן, שבתי (הש"ך) 420
כהנוב, חיים אשר 476
כולי, יעקב 41
כצמן, שמואל 180, 184, 191, 192, 299, 350, 376, 423, 427, 428, 438, 463, 464, 465, 475
כצמן, שמעון 465
לאבאק, דוד 405, 406
לאבאק, משה וואלף 405, 457
לארין, יורי 435
לבוב, גיאורגי 179
לבנהרץ, אברהם שמואל 413
לבקובסקי, דוד 468
לובינסקי, שמואל יצחק 155, 169, 333
לוט 212
לוי יצחק (הרה"צ מברדיצ'וב) 59, 96, 97, 208, 209, 210, 211
לויטין, זאב וואלף 286, 296, 337
לויטין, שמואל 102, 167, 227, 228, 277, 296, 417, 418, 427, 438
לוייב, משה 341
לוין, אברהם דובער (המלאך) 229, 230
לוין, אברהם שמואל 432, 446, 447
לוין, אהרן (מליאזני) 252
לוין, הלל 283, 436
לוין, ישראל (נעוולער) 122, 132, 211, 260, 287, 288, 289, 399
לוין, ישראל יהודה 462
לוין, שלום דובער 313, 330
לוין, שמואל ליב 410
לוצאטו, משה חיים (רמח"ל) 68
לוצקי, חיים יונה 303, 304
לוריא, דוד (הרד"ל) 121
לוריא, יעקב אריה ליב 313
לוריא, יצחק (האריז"ל) 219, 301, 302, 317, 321
לוריא, משה דובער 60
לוריא, שלמה (מהרש"ל) 219
לוריא, שמואל יצחק 60
לזרוב, שמעון 415
ליברוב, הלל 300
ליברוב, סעדיה 148, 256, 300, 401
ליברמן (ד"ר) 169, 170
ליברמן, חיה 284, 319, 360, 403, 415, 442, 450, 459, 465
ליובאמירסקי (הנסיך) 110
ליובינסקי, לוי יצחק 300
ליטבינוב, מקסים 438
לייבוביץ, ברוך בער 297
ליין, חיים דוד 336
ליין, יהושע 234, 336, 337
ליינר, מרדכי יוסף אלעזר (הרה"צ מראדזין) 295
ליס, חיים מאיר 160, 163, 177, 182, 184, 317, 383
ליפסקר, אריה זאב 476
ליפסקר, יעקב 475
ליפסקר, מיכאל 476
ליפקין, ישראל (מסלנט) 402
ליפקין, שמואל דובער (באריסאווער) 81, 82, 99, 147, 148, 149, 150, 252, 253, 254, 255, 264, 332
ליפשיץ (הנגיד מליעפליע) 313
ליפשיץ, דובער 321
ליפשיץ, יוסף 79
ליפשיץ, ישראל 320
ליפשיץ, מרדכי 461
ליפשיץ, שמעון בער 79, 183
למפרט, גיטל 146, 379
לנדא, אברהם (מז'מבין) 115, 127, 144, 239, 253, 254, 264, 265, 298
לנדא, זיסקינד (מקורניץ) 239, 240
לנדא, זלמן (מקורניץ) 117, 237, 238
לנדא, יחזקאל (בעל "נודע ביהודה") 42
לנדא, יעקב (אב"ד בני-ברק) 400
לנדא, יעקב (בן ה"נודע ביהודה") 42
לנדוי (הרופא בבית אדמו"ר מוהריי"צ) 404
לנדוי, יעקב (מאנטוורפן) 197
לנדין, יואל 170, 171, 360, 362
לפטובסקי, מרדכי אליעזר 285, 390
לרמן, אבא 341, 407
לרמן, חיים דובער 407
לרמן, מאיר נח 417
מאיר (בעל הנס) 255
מאיר (הרה"צ מפרימישלאן) 135
מאיר (מהר"ם מרוטנבורג) 248
מאיר (רפאל'ס) 235, 236
מאיר ליבוש (מלבי"ם) 227
מאליסוב, הלל (מפאריטש) 57, 65, 114, 115, 125, 129, 137, 146, 155, 236, 241, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 256, 259, 284, 300, 318
מאליסוב, זלמן 146
מאליסוב, פנחס 146
מאריאמוב, משה 116, 252
מדייבסקי, אברהם 261
מדייבסקי, משה (זקנו של הרב מחאראל) 261
מדייבסקי, משה (מחאראל) 261, 393
מדליה, משה 418, 460, 461
מדליה, שמריה יהודה ליב 174, 417, 418, 460
מונדשיין, יהושע 57, 86, 313, 349, 424
מוניסזון, ליב (ב"ר מאניש) 167, 229
מוניסזון, ליב (מחסידי הצ"צ) 123
מוניסזון, מאניש 147, 152, 167, 229
מונקעס, שמואל 233
מוצ'קין, פרץ 63, 102, 134, 135, 136, 137, 140, 156, 161, 186, 224, 227, 249, 256, 273, 295, 300, 301
מורינסון, אברהם יצחק 427

מטילדה (מיהדי קרים הקדומים) 454
מייזליש, דובער 226
מייזליש, משה 313, 440
מיכל (דער פישער) 321, 324
מיכלין, זלמן דוד 280, 305, 382, 384, 385
מיליקובסקי, אליהו אהרן 429, 430, 431, 432
מילנר, דוד 174, 175
מילנר, שמשון 174, 175
מינדל, ניסן 78
מינץ (מחרקוב) 437
מינקוביץ', יעקב יצחק 321
מירנסקי, מ"מ 446
מלכה (שעפסל'ס משצ'דרין) 416
מלפניץ, מנחם מענדל 353
מנוחין, אברהם דוד 274
מנוחין, אליהו 274
מנוחין, יחיאל 274
מנוחין, עקיבא 274
מנחם זאב (דיין בברנוביץ') 165
מנחם מענדל (הרה"צ מהורודוק) 67, 71, 72, 75, 89, 91, 92, 206, 207, 208
מנחם נחום (הרה"צ מצ'רנוביל) 90, 91, 96, 107, 202, 205, 206, 222, 223
מנחם עזריה (הרמ"ע מפאנו) 356
מנקין, אלכסנדר סנדר 156
מנשה (מאיליא) 268
מסקליק, יעקב 289, 290
מרגלית, חיים 470
מרדכי (אבי ר' אליהו חתן אדה"ז) 246
מרדכי (הרה"צ מנשכיז) 222
מרדכי (הרה"צ מצ'רנוביל) 81, 90, 91, 96, 175, 223, 232, 252
מרדכי (מליעפלי) 80, 95, 113, 130
מרדכי (שמש בבוריסוב) 177
מרוז, בן-ציון 166
מרוזוב, אלחנן דוב 177, 294, 337, 343, 359
מרחוב, אלחנן דובער 256
מרחוב, דוד ליב 177
מרקוביץ', משה מאיר 456
משה (אחי אדה"ז) 198
משה (בן אדה"ז) 231, 232
משה (הרמ"א) 71, 97
משה (הרמב"ם) 69, 265, 269
משה (מקראסנאלוקי) 316
משה יעקב (חתן הרד"צ חן) 423, 432
משה רבנו 59, 68, 127, 269
משולם זוסיא (הרה"צ מאניפולי) 73, 90, 204, 211, 212, 215
מתיא בן שמואל 211
נוביק, ישראל 280
נוטיק, שמואל 125, 364, 411
נחוניא חופר שיחין 80
נטע (ממלסטירצינא) 115, 140, 243, 244
נטקין, נטע 93
נימויטין, יהושע 161
ניסנביץ', שמואל (באריסאווער) 298, 332, 333, 364, 368
ניקולאי הראשון (הקיסר) 130, 131, 132, 143, 180, 225, 424
ניקולאי השני (הקיסר) 179, 191, 296, 301
נמנוב, ניסן 304, 305
ננס, אליעזר 461
נפוליאון 101, 102, 105, 418
סבירסקי, ישראל יצחק 436
סבירסקי, שמשון 436
סגלוביץ', אברהם יצחק 282
סגלוביץ', רחל לאה 282
סודקביץ', אפרים זלמן 195
סולובייצ'יק, חיים (מבריסק) 166, 180, 429
סולובייצ'יק, יוסף דוב 322
סופר, משה (החת"ס) 149, 150
סופר, שמעון (בעל "מכתב סופר") 149
סוקולובסקי, נח 428
סוקולובסקי, פסח 425, 428
סוקרטס 101
סטאלין, יוסיף 282, 312, 417, 435, 442
סיסטרין, חיים ישראל 357
סירקיש, יואל (הב"ח) 104, 105, 120, 121
סכר (רופא בליובאוויטש) 170
סמחוואלוב (תלמיד בתר"ת) 461
ספקטור, יצחק אלחנן 292
ספרלין, יעקב 422
סקאבלו, יונה 470
סקורופדסקי, פאוולו 386, 431
סרברנסקי, זלמן 434
עבער, אברהם יעקב 297
עבער, אליהו 286, 297, 319, 323
עבער, אריה ליב 297
עבער, העניא 297
עבער, יהודה 271, 297, 298, 319, 323, 324, 399, 412, 422, 434
עבער, מרדכי 271, 272
עלקין, אליהו 246
עלקין, הענדל 168
עלקין, מנחם מענדל 168, 169, 189, 190
עלקינד, טויבא צביה 442
עלקינד, יהושע העשיל 442
ענן (מייסד כת הקראים) 453
עפרון 302
עפשטיין ("רבינר" בחרקוב) 425
עפשטיין (פינסקי), משה מרדכי 415
עפשטיין, יצחק אייזיק (מהומיל) 127, 129, 213, 224, 225, 241, 245
עפשטיין, משה מרדכי (מסלבודקה) 297
ערלין, הנריק 405
עשו 92
פאוול (הקיסר) 78

פבזנר, אברהם ברוך 178, 298, 299, 395, 409, 428, 430, 450, 451, 452, 463, 464, 465, 466
פבזנר, הלל 299
פבריקנט (ד"ר) 169
פדנס (הנגיד) 191
פודליג (הבדחן) 114
פוטוצקי, אברהם (הגרף) 247
פוטיומקין, גריגורי 255
פוטרפס, חיים 136, 138, 154, 384
פוטרפס, מנחם מענדל 138, 154, 384, 471
פוזנר, אברהם דוד 293, 294, 295, 332, 361, 368, 388
פוזנר, מרדכי (אחי אדה"ז) 198
פוזנר, שלום 407, 409
פולנר, חיים 369
פטליורה, סימון 382, 388, 389
פטרובסקי, גריגורי 441, 451
פיגא (נכדת הבעש"ט) 197
פייגין, יחזקאל 281, 286, 412, 413, 414, 422, 434, 439, 444, 457
פייטלסון, שמריה 130
פיינברג (שו"ב בחרקוב) 432
פינחסיק, אברהם 122, 318, 411
פינסון (בן ר' נחום יצחק) 464
פינסון, נחום יצחק 299, 300, 449, 457, 462, 463, 464, 465
פירקוביץ', אברהם 454
פישמן (רופא בחרקוב) 451
פישקובה, יקטרינה 458
פלאוויניק, יעקב 157
פלוטקין, אברהם אליהו 473
פסח (בעל-עגלה מליובאוויטש) 185, 368
פסח (ממלסטובקה) 241, 242, 303
פפא (רב פפא) 362
פראדקין, אברהם 272, 302, 303, 324, 325, 328, 360, 416
פראדקין, דובער 337
פראדקין, זאב 272, 302, 324
פראדקין, זלמן 379
פראדקין, שטערנא 379
פראדקין, שמואל 368, 369, 371, 373
פרידא (בת אדה"ז) 246, 394
פרידלנד, אברהם אליהו 320, 334
פרידלנדר, ברוך (מדובריינקה) 334, 346, 348, 350
פרידמן, אברהם (אחי ר' ישראל מרוז'ין) 77
פרידמן, ברוך 383
פרידמן, ישראל (הרה"צ מרוז'ין) 48, 53, 54, 55, 68, 77, 117, 126, 141, 142, 206, 224, 225, 226, 227, 477
פרידמן, שלום שכנא (מפרוהוביטש) 77
פריז, אברהם 254
פריידקין, משה 303
פריידקין, פסח 303
פרילוקר, פינחס 412
פרלוב, אהרן (הרה"צ מסטולין) 249
פרלוב, יוסף (הרה"צ מקוידנוב) 228, 229
פרלוב, שלמה חיים (הרה"צ מקוידנוב) 159, 253
פרנטייס (הכומר) 179, 344
פרנקל, פסח 338
פרסון, אבא 262
פרסיץ, זלקא (החסיד) 182, 186, 379
פרסיץ, זלקא (העשיר) 186
פרעה 100, 248, 269
פרץ (בעל ריחיים משצ'דרין) 291
פרץ (ממינסק) 150
צבי (בן הבעש"ט) 51, 55, 63, 68
צבי (סופר הבעש"ט) 53
צבי הירש (הירשל די בארד) 321, 324
צבי הירש (הרה"צ מטשודנוב) 68
צבי הירש (שו"ב בליובאוויטש) 122, 123
צוקר, שמעון 260
צייטלין, יהושע 93
צ'כוב, אנטון 458
צ'רנין, מאיר מרדכי 252
צ'רנס, פנחס 251, 252
קאלינין, מיכאיל 193, 458
קאליש, יצחק (הרה"צ מווארקי) 154
קאליש, מרדכי מנחם מענדל (הרה"צ מווארקי) 154
קאפיל (מקראסנאלוקי) 318
קאקי (גביר בחרקוב) 436
קארף, יהושע 434, 437
קדנר (מדוברובנה) 422, 423
קדנר, דובער 325
קוגל, חנוך הענדל 135, 168, 256, 257
קוהן, אוסקר 437
קוזבניקוב, דוב זאב 254, 258, 259
קוזלינר, ברוך יוסף 279
קוזלינר, חיים זלמן 421, 422, 434
קוזקוב, יעקב 228
קוליא (מבאבער) 321, 324
קופילוביץ', אבא 431
קופר, פסח 355, 366
קוראטין, שילם 295, 304, 337, 343, 358, 361, 364, 371, 374, 375, 382, 383, 385, 388, 390, 391
קזרנובסקי, שמריה (חסיד קאפוסט) 429, 430
קזרנובסקי, שמריה (תלמיד בתו"ת) 429
קטינא (רב קטינא) 63
קיטאין, צמח 344, 359
קיטאין, שלמה חיים 366
קים (מפקד הצבא האדום בחרקוב) 381
קיסילוב, משה אהרן 321, 322
קלוגר, שלמה 123
קליבנוב (האחים) 321
קליונסקי, גרשון 321
קליונסקי, ישראל ליב 306
קליונסקי, מנחם מענדל 321, 324
קליינמן, משה חיים 159
קלמן (מקראסנאלוקי) 319

קלפיש (חותן ר' חיים מרגלית) 470
קלצקין, אברהם אהרן 324
קמינצקי, משה זלמן 312
קמיסר, יחיאל 325, 334, 340, 346, 350, 374
קנטור, מנחם מענדל 353, 361, 474
קסלמן, שלמה חיים 303, 304, 380
קפלן, אליעזר 338, 369, 374, 385, 397
קצנלנבויגן, אברהם 381, 457
קצנלנבויגן, אברהם חיים 277, 460
קצנלנבויגן, שלמה 278, 285, 381
קצנלסון (מלמד בקורסק) 467
קצנלסון, אברהם ראה קצנלנבויגן, אברהם
קצנלסון, בן-ציון 467
קרוגליאק, שמואל 261, 262, 283, 436
קרול, שלום 381
קריצ'בסקי, פינחס 378, 386
קרל (שרת תיאטרון) 83
קרמר, אברהם 237
קרמר, אליהו (הגר"א) 65, 93, 94, 321
קרמר, אריה ליב 195
קרמר, משה 237
קרמר, משה (אב"ד וילנא) 237
קרנסקי, אלכסנדר 179, 376
קרנץ, יעקב (המגיד מדובנא) 65
קרסיק, חיים אליעזר 297, 408, 409
קרסיק, יהודה ליב 377, 387
קרסיק, יעקב ברוך 297, 337, 374, 383, 387, 393, 397
קרסיק, לאה 409
קרסיק, מנחם נאכע 297
קרסיק, נחמן 297
קשדן, חיים שמשון 271, 417
ראובן (הסופר מיאנוביץ') 85, 398, 423
ראובן (מאודסה) 226
ראזין, נחום 430, 431, 451, 462, 463
רבא 93, 99, 128
רבה 93, 171, 172
רבינוביץ', מאיר (הסופר) 123, 124
רבינוביץ', שמואל (הסופר) 124
רבקה (אם אדה"ז) 198, 199
רובינשטיין, יצחק 182, 275
רודלסון, מיכאל 303, 321, 322, 324
רודשטיין, משה ליב 439, 450
רזאניס, יהודה (בעל "משנה למלך") 41, 42
רז'ין, יוסף (הרוגצ'ובי) 273, 415, 416
רזנבלום, משה 345, 405, 406
רזנבלט, כתריאל 272
רזנבלט, משה (מז'מבין). 173, 175, 264, 271, 332, 337, 363
רזנבלט, נחמן 329
רזנבלט, פסח 328, 329
רזנטל, אברהם 334, 346, 351, 374
רזנצווייג, אברהם 336
רוטריק, יוסף 314
רוטריק, משה 314
רויך, פסח 193
רומנוב, ניקולאי ניקולייביץ' 366, 426
רוקח, שר שלום (הרה"צ מבעלז) 147, 159
רחב 244
ריבלין (סוחר אתרוגים) 357
ריבלין, אליהו יוסף 250, 251
ריבקין, בן-ציון 393
ריבקין, משה דובער 333, 351, 393, 396, 400
ריבקין, צבי הירש 272
ריז'ק, יעקב יהודה 290, 302, 303, 312, 322, 381
רייזע (חותנתו של ר' פינחס רייזעס) 420
רייך, דובער 190
רייך, שילם 190, 260
רייכמן, ר"י 168
רייפורט (חסיד צ'רנוביל מרוסטוב) 403
רייצס, שמואל יצחק 419
ריסין, דוד 337
ריסין, שלמה (בן דוד) 337
ריקמן, אריה ליב 427, 440
ריקמן, דובער 427, 428, 440
ריקמן, שלום 427, 440
רסקין, לוי יצחק 256
רפאלוביץ', יצחק יואל 179, 296, 396, 400
רפאלוביץ', מאיר 296
רפאלסון (מר"צ בליטא) 126
רפאלסון, ברוך 126, 127
רפפורט (מצ'אשניק) 275
רשקין, פרץ 150
ש' זלמן (מוויאזנא) 268
שאול (מראשוני הקראים) 453
שאטלאנד (מלמברג) 475
שבתי שעפטל (משצ'דרין) 416
שוורזנר, מרדכי 402, 403
שושקס, חיים 368
שטערנא (הרבנית אשת אדה"ז) 76, 77, 78, 105, 108, 109, 345
שטרן, בצלאל 131
שיינין, אריה ליב 48, 302, 409
שיינין, ליב 48
שימנוביץ', שלמה 441, 442, 462, 463, 464, 474
שימנוביץ', שרה 471
שיפרין, זוסיא ראה רודשטיין, משה ליב
שיק, הענך 349, 420
שיק, פינחס (רייזעס) 86, 420
שכטר, זלמן ישעכר בער (מדריבין) 182, 183
שלום שכנא (הרה"צ מפרוהוביטש) 205, 206
שלמה (הרה"צ מקרלין) 58, 76, 77, 104, 206, 207, 208, 218, 219, 316
שלמה (הרשב"א) 284
שלמה (השען) 118
שלמה (מצ'אשניק) 78, 79, 96, 239, 240

שלמה (רש"י) 280
שמאי (שני חסידים מיאנוביץ') 218
שמואל (מונקעס) 91, 92
שמואל (מיאקשיץ-סליבא) 323
שמואל (שמש בליובאוויטש) 181
שמואל יעקב 184
שמחה (מלמד מבישנקוביץ') 46
שמחה (מספר סיפורים מבישנקוביץ') 46, 202, 272
שמחוביץ', אלתר 167, 280, 292, 293, 363, 369, 370, 371, 373, 392, 393, 398, 399
שם-טוב, בן-ציון 409, 427, 436, 456
שמעון (רשב"י) 415
שמעון בער 183
שמריה (מדוברומיסלא) 267
שניאור זלמן (אדמו"ר הזקן) 41, 51, 57, 58, 59, 67, 68, 70–107, 108, 109, 117, 119, 120, 121, 124, 128, 130, 138, 141, 150, 168, 177, 187, 188, 198, 203, 207, 208, 218, 219, 231, 232, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 246, 267, 279, 285, 289, 291, 303, 312, 316, 317, 318, 332, 338, 340, 345, 349, 356, 361, 362, 364, 393, 394, 401, 418, 420, 422, 440, 477
שניאורי, דובער (אדמו"ר האמצעי) 50, 76, 86, 89, 90, 91, 96, 99, 102, 105, 108–18, 115, 119, 120, 124, 142, 143, 144, 146, 159, 160, 168, 232, 241, 242, 243, 246, 247, 250, 251, 252, 267, 283, 327, 332, 334, 338, 345, 394, 401, 420
שניאורי, מנחם נחום (בן אדהאמ"צ) 97, 99, 104, 105, 106, 112, 113, 338
שניאורי, שיינא (הרבנית אשת אדהאמ"צ) 108, 146, 345
שניאורסאהן, ברוך שלום (הרב"ש) 104, 123, 124, 190, 231, 234, 242, 260, 277, 355
שניאורסאהן, ברוך שניאור 49, 142, 161, 178, 202, 260, 272, 277, 360, 366
שניאורסאהן, העניא 313
שניאורסאהן, זלמן אהרן (הרז"א) 131, 161, 263, 271, 384, 418, 456
שניאורסאהן, חיה מושקא (הרבנית אשת אדמו"ר זי"ע) 440
שניאורסאהן, חיה מושקא (הרבנית אשת הצ"צ) 121, 130, 139, 142, 345
שניאורסאהן, חיים שניאור זלמן (הרה"ק מליאדי) 146, 228, 318, 364
שניאורסאהן, חנה (אם כ"ק אדמו"ר זי"ע) 194
שניאורסאהן, יהודה ליב (בן הרב"ש) 277
שניאורסאהן, יהודה ליב (הרה"ק מקאפוסט) 124, 138, 148, 149, 256, 257, 281
שניאורסאהן, יוסף יצחק (אדמו"ר מוהריי"צ) 56, 60, 74, 75, 103, 151, 153, 160, 162, 163, 164, 166, 167, 173, 174, 175, 176, 178, 179, 182–95, 203, 229, 255, 262, 271, 273, 283, 287, 290, 296, 298, 302, 303, 304, 306, 311, 328, 329, 331, 333, 335, 338, 339, 340, 342, 344, 345, 346, 348, 349, 350, 351, 353, 355, 356, 358, 359, 363, 365, 366, 367, 368, 371, 377, 384, 385, 387, 388, 391, 397, 398, 399, 400, 401, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 415, 416, 418, 419, 428, 429, 430, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 446, 450, 457, 458, 460, 467, 473, 476, 477, 478
שניאורסאהן, יוסף יצחק (הרה"ק מאוורוטש) 141
שניאורסאהן, יוסף יצחק (נכד המחבר) 139
שניאורסאהן, יצחק 190, 191
שניאורסאהן, יצחק דובער (הרה"ק מליאדי) 161, 162, 228, 399
שניאורסאהן, ישראל נח (הרה"ק מניעז'ין) 101, 131, 140, 149, 295
שניאורסאהן, לוי יצחק (אבי כ"ק אדמו"ר זי"ע) 179, 278, 279, 312, 352, 360, 422, 423, 457
שניאורסאהן, לוי יצחק (בן הרב"ש) 124, 234, 277
שניאורסאהן, מנחם מענדל (אדמו"ר הצ"צ) 48, 49, 57, 59, 68, 73, 74, 104, 105, 106, 107, 109, 110, 115, 116, 117, 119–44, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 153, 159, 160, 183, 207, 211, 224, 228, 232, 241, 242, 243, 245, 247, 249, 250, 251, 253, 255, 256, 260, 262, 263, 267, 274, 277, 279, 280, 281, 295, 313, 314, 321, 330, 332, 341, 345, 355, 364, 372, 401, 418, 420, 458, 477
שניאורסאהן, מנחם מענדל (בן אדמו"ר מהר"ש) 149, 456
שניאורסאהן, מנחם מענדל (כ"ק אדמו"ר זי"ע) 49, 59, 122, 161, 194, 195, 233, 278, 279, 312, 352, 353, 360, 368, 439, 440
שניאורסאהן, מנחם מענדל (מרעפקא) 277, 278, 298
שניאורסאהן, מרדכי (בן הרב"ש) 277
שניאורסאהן, נחמה דינה (הרבנית אשת אדמו"ר מוהריי"צ) 187, 193, 335, 365, 401
שניאורסאהן, רבקה (הרבנית אשת אדמו"ר מהר"ש) 135, 146, 147, 156, 157, 159, 160, 162, 243, 246, 331, 345, 346, 347, 361, 379, 418
שניאורסאהן, שטערנא (הרבנית אשת אדמו"ר מהר"ש בזוי"ר) 345
שניאורסאהן, שטערנא שרה (הרבנית אשת אדמו"ר מוהרש"ב) 163, 170, 173, 175, 180, 272, 303, 331, 336, 344, 349, 352, 365, 366, 367, 378, 400
שניאורסאהן, שיינא (בת אדמו"ר מוהריי"צ) 193
שניאורסאהן, שיינדל (בת המחבר) 449, 459, 471
שניאורסאהן, שלום דובער (אדמו"ר מוהרש"ב) 59, 125, 160–80, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 190, 191, 229, 230, 256, 258, 259, 271, 272, 273, 279, 281, 284, 286, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 302, 303, 304, 311, 319, 321, 322, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 335, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 371, 372, 374, 376, 377, 378, 379, 381, 382, 383, 384, 385, 387, 388, 391, 392, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 406, 408, 426, 428, 431, 447, 456, 457, 458, 474

שניאורסאהן, שלום דובער (הרה"ק מרעציצא).....190, 281
שניאורסאהן, שלום שלמה.....277
שניאורסאהן, שלמה זלמן (הרה"ק מקאפוסט) 42, 72, 98, 124, 143, 189, 228, 231, 273, 283, 313, 399, 429
שניאורסאהן, שמואל (אדמו"ר מהר"ש) 94, 120, 130, 131, 137, 138, 145–59, 160, 161, 179, 211, 227, 230, 243, 246, 256, 258, 259, 260, 262, 267, 271, 272, 321, 330, 331, 332, 338, 339, 344, 345, 349, 355, 357, 364, 384, 401, 428, 456
שניאורסאהן, שניאור זלמן (מלודז') 280, 354, 476
שניאורסאהן, שניאור זלמן (מרעפקא).....264, 476
שעפטיל, שמואל בצלאל (הרשב"ץ) 99, 100, 139, 166, 167, 239, 261, 337
שפירא, אברהם דוד.....274, 275
שפירא, חיים יחיאל מאיר (מנארול).....477
שפירא, יהודה ליב.....275
שפירא, ישעיה.....274, 275, 434
שפירא, פנחס (הרה"צ מקוריץ).....64, 202
שפירא, רפאל.....322
שפרלין, יעקב.....280, 475
שרה (אם ר' ליב שרה'ס).....216
שרה חנה (טווה ציצית בליובאוויטש).....340
שרה מלכה (טווה ציצית בליובאוויטש).....340
שרייבר, פנחס.....154, 410
שרמן, משה.....314, 315
תאומים, יוסף (ה"פרי מגדים").....142
תומרקין, אהרן (חותן המחבר) 283, 286, 287, 299, 419, 420, 421, 422, 423, 428, 430, 431, 432, 435, 436, 438, 439, 441, 442, 444, 446, 450, 451, 452, 455, 458, 464, 465, 468, 473
תומרקין, אהרן (חתן ר' בנימין קלעצקער).....419, 421
תומרקין, אליהו.....419
תומרקין, בנימין.....421
תומרקין, דובער.....228
תומרקין, דן.....228, 419
תומרקין, יוסף.....129, 234, 246, 249, 419
תומרקין, מאיר (גיס המחבר).....459, 473
תומרקין, מאיר (מבאבער).....421
תומרקין, צבי הירש.....419
תומרקין, רחל.....286, 421, 437, 452, 455, 473
תומרקס, אברהם אבא.....419
תומרקס, אריה.....419
תומרקס, אריה ליב.....419
תמרה (אם משפחת תומרקין).....419